Meddelelser

af

Indholdet af et Skrivt

fra Aaret 2135.

Udgivne

af

Frederik Christian Sibbern.

Tredie Hefte.

Kjøbenhavn.
1872.
C. A. Reitzels Forlag
trykt hos Universitetsbogtrykker J. H. Schultz.

Meddelelser

af

Indholdet af et Skrivt

fra Aaret 2135.

Udgivne

af

Frederik Christian Sibbern.

Første Deel.

Kjøbenhavn.
1858—72.
C. A. Reitzels Forlag
trykt hos Universitetsbogtrykker J. H. Schultz.

Indhold.

Side.

Udgiverens Fortale.

Uden Tvivl ville flere af mine Læsere mindes Onsdagen den 24de Juni (Sct Hans Dag) i Aaret 1846. Det var en rygende Storm den Dag; vi idetmindste kaldte den saa. Dampskibet, som skulde gaae til Helsingør, men paa Veien afsætte Reisende ved Bellevue, i Vedbek, Rungsted, maatte til stor Misfornøielse for mange ombord Værende seile disse tre Steder forbi, da Baadene fra Land ikke kunne komme til Dampskibet. Sct Hans Dag er en almindelig Fridag for Skolerne og ved Universitetet, derfor var den det og for mig. Adskillige Skoledisciple vare ombord, for at lande paa et af hine smukke Steder og tilbringe Dagen i de herlige Egne; de maatte ligesom vi Andre mod deres Villie til Helsingør. Saa gik det og en af Staden Kjøbenhavns Veteraner, der maatte seile sit Landsted og den der ventende Familie forbi, ligesom en anden af vore anseete politisk virksomme Mænd, der skulde til en nær og kjær Slægtning, som midt imellem Kjøbenhavn og Helsingør eier en Gaard. Vi kom Hveen langt nærmere, end man ellers pleier, og det frydede meget en ung Dame, der overhovedet syntes ganske henrykt og oploftet ved at føle sig midt inde i dette Røre af Hav. Hun kunde da ei heller have saa Meget imod at drives til et ganske andet Sted, end det bestemte, da hun nu saae en uventet Sammenkomst med nogle af sine Allerkjæreste imøde; men hendes Broder derimod kunde denne Dag ikke fryde sig ved Det, som ellers pleiede at oplofte hans Sjæl og holde ham i Blæst og Regn paa et Skibsdæk; thi en gruelig Søsyge gjorde ham saa følesløs imod Alt, at han siden forsikkrede, at han med største Lige-

gyldighed vilde have hørt, at Skibet gik til Grunde og vi Alle ned paa Havets Bund; saa indvortes dødet var hans Sjæl.

Paa denne Dag saae jeg — og derfor mindes jeg den dobbelt levende, derfor omtaler jeg den her — Meddeleren af nærværende Skrivts Indhold sidste Gang, og har siden den Tid, uagtet jeg oftere har faaet Breve og Tilsendelser fra ham, ikke vidst, hvor han opholdt sig, og veed endnu i dette Øieblik ikke, hvor paa Jorden han har sit nye Tilflugtshjem, som han kalder det. Dog! hvad siger jeg? Jo vist veed jeg, hvor paa Jorden han lever fjernt fra sit Fædrenehjem, skyende hver Tanke paa, at Nogen af os skulde erfare det: man sætte paa et Landkort af Amerika en Passers ene Spids paa Newyork, man give Passeren en Aabning svarende til 100 danske Mile og drage saa en Halvcirkel ind over Amerikas Land; indenfor denne Halvkreds er hans Skjul. Idetmindste har jeg Grund til at antage, at det ei er fjernere fra Newyork.

Jeg var Dagen iforveien kommen fra Helsingør, hvor jeg havde været hos nogle af mine Kjæreste. Den Dag var det en ret ægte varm Sommerdag. Jeg skulde holde Forelæsning Kl. 11, men kom i Land fra Dampskibet tidsnok til, at det var langt fra, at jeg behøvede at ile. Hvad jeg skulde foredrage, havde jeg i mit Indre samlet og lagt til Rette paa Veien. I Gothersgaden gik jeg ind til en Barbeer; ligesom jeg der er færdig og vil gaae, træder min Ven ind ad Døren, men vender lige om igjen med mig. Han havde villet passe mig op ved Universitetet Kl. 12, naar jeg gik derfra, sagde han; men nu var han saa heldig ikke at behøve det. Jeg saae Papirer stikke op af hans Sidelomme og haabede og ventede det Bedste.

„Du har vist noget Mere til mig, Gud være lovet!" sagde jeg. „Ja Gud være lovet, svarede han; hvor vil jeg være glad og føle mig let, naar jeg kan sende Dig det Sidste". „Det var engang, svarede jeg, Din Sjæls store Salighed, saa blev det dens Tryk, dens Qvide, dens Usalighed, og Gud være lovet, at Du ikke gik til Grunde derover, men opmandede Dig. Der vil komme en Tid, da Du vil være til Ende og have overstaaet al Tryk og Qvide og daglig Længsel efter daglig Bespiselse, som ideligen udeblev; da vil det Hele igjen vorde Dig til Sa-

lighed, reent, udeelt og heelt, som det var i hine lykkelige Dage". „Trykket og Qviden vil være forbi", sagde han; Usaligheden ei; evig vil det, jeg kommer til at levere, staae for mig, som noget jammerligt Tøierie, imod hvad det vilde have været, naar den store Ulykke ei var skeet". „Men saa tænk paa os Andre, sagde jeg, vi, for hvem alt Det er og forbliver ukjendt, hvad Dine Øine have skuet og Dine Hænder have taget og følet paa af det tilkommende Jordelivs Herlighed, som Du pleier at sige; vi Andre have Intet at sammenligne Din Meddelelse med, og vi tage, kan Du troe, fuldkomment til Takke — ret i disse Ords egentlige Betydning."

„Der har Du Numer To", svarede han, idet han tog Papirerne op af Sidelommen og flyede dem til mig, der begjærligen tog imod dem. „Dog ere der, føiede han til, nogle Huller deri, som skulle udfyldes."

Vi vare imidlertid komne gjennem Møntergaden til Springgaden, og vare derfra videre næsten komne til Enden af Gjennemgangen gjennem Trinitatis Kirkegaard. Her vendte vi om, for at blive under de høie herlige Træer, saa knudret end Steenbroen var.

Jeg fortalte min Ven, hvorledes jeg lige var kommen fra Helsingør med Dampskibet, og at jeg havde tænkt paa, Dagen efter, da det var en Fridag for mig, med det samme Dampskib at gaae til Vedbek med dem af Mine, som vare her i Kjøbenhavn; de øvrige kom jeg netop fra at have besøgt i Helsingør.

„Just det Samme agter jeg at gjøre, sagde han, kun at jeg vil længere; jeg vil heelt til Helsingør; jeg trænger til at rive mig løs og romme op i min Sjæl ved friske Indtryk fra en ny Verden; men endnu mere til at komme langt bort, hen til et fjernt nyt Leveskjul".

„Jeg vil troe det, var mit Svar, jeg vil troe det. Dit Landsbyskjul, Du drog ud til ifjor til Kyndelmisselærkerne gider Du vel nu ikke tage ud til igjen. Drag til et andet; høre fra Dig lader Du mig; bliv saa, trygt og godt, hvor Du saa drager hen."

„Tak for Dit Ønske, svarede han, det var et godt Varsel det“.

Vi gik nu ned ad Kannikestræde til Universitetsbygningen. Som vi kom til Trappen, hørte jeg Uhret indenfor slaae sit Signalslag. „Hvad jeg for fjorten Dage siden lovede Dig under den lyse Nathimmel og de klare Stjerner, det skal jeg holde troligt og taust, og jeg glæder mig til den Tid, da det skal skee“. Det vare mine Ord til ham, idet jeg løb opad Trappen. Jeg sagde fjorten Dage; jeg skulde egentlig sagt tretten.

Dagen efter stod han ved Dampskibet, som laae lige tæt op til Bolværket ligefor gamle Qvæsthuus, da jeg kom med nogle af Mine, som allerede havde yttret, at vi sikkert ikke fik noget godt Veir. Det Samme sagde han mig, raadende mig til at opgive min Tour. Jeg lod mig imidlertid ikke afholde, men han lod mig nu vide, at han vilde gaae over Land til Helsingør. Derpaa takkede han mig for igaar; der var kommen et godt Mod i ham siden igaar, sagde han, og omfavnede mig og trykkede mig op til sig, hvilket overraskede mig, da Sligt ellers ikke lignede ham. Da Dampskibet foer afsted, svingede han for os med Hatten.

Mandagen efter fik jeg et Dagen iforveien skrevet Brev fra ham fra Helsingør og nu erfoer jeg, hvad han længe havde havt for, uden at ymte et Ord derom for mig. „Alting er ordnet, skrev han, jeg gaaer nu ombord, for at gaae til Newyork. Du skal ellers ikke længe vente efter Brev fra mig. Jeg er ved godt Mod; jeg er som en Fugl i Luften, idet jeg iler bort fra Alle, Alle, og veed herhjemme Alt, hvad der ligger paa mit Hjerte, betrygget ved Dig“.

Med Brevet fulgte Tilegnelsen, som han havde skrevet samme Dags Morgen, efterat den længe havde ligget indspunden i ham, uden at kunne komme til Gjennembrud og Vingeudfoldning. Men ikke et Ord har han siden, uagtet jeg har erindret ham derom, tilkjendegivet mig angaaende den, undtagen hvorledes han vilde have den trykket. Er den til nogen Bestemt, eller til hver Den, som tor og vil tilegne sig den? Jeg veed det ikke. Bortforære maatte jeg ikke noget Aftryk, som

fra ham; han vilde ikke trænge sig ind nogetsteds. For min Person kunde jeg raade over nogle faa. „Kast endelig ikke denne Bog ind i Huset til Nogen, som muligen kunde forstyrres og forvirres af den, og Saadanne ere der vist mange af. Siig tvertimod til Alle, at Du beder Enhver at overveie, om han gjør vel mod sig selv i at læse slig en Bog. Den, som mærker, at den vil forvirre ham Det, som er hans gode, trygge Tilhold, beed strax at kaste den bort". — Hvad min Ven saaledes har bedet mig at sige til Alle, det siger jeg dem herved, ogsaa paa egne Vegne.

Kun eet Exemplar skulde jeg sende et bestemt Sted hen, nemlig til Throndhjem, og efter mit Ønske blev det da til det kongelige norske Videnskabers Selskab sammesteds. Dette Selskab havde nemlig i Aaret 1836 udnævnt mig til dets Medlem; jeg havde villet yde det min Tak ved at tilegne det en Bog om den menneskelige Frihed, som jeg dengang agtede at skrive, men som jeg over lutter Politik, ikke kom til at udarbeide. Derfor var det mig meget kjært, at jeg skulde tilsende samme et Exemplar af denne Bog.

Men nu maa jeg fortælle om den Aften, jeg mindede om, da jeg forlod min Ven ved Universitetstrappen.

Det var den 10de Juni. Den 11te Juni er i min Huus- og Vennekreds en Hoitidsdag. Jeg havde i en Stemning, der svarede til, hvad den følgende Dag var for os, sagt Godnat til alle Mine, især til Den, hvis Dag den følgende Dag var. Klokken var omtrent elleve, og jeg gik nu fra mit daværende Hjem ned ad Nørregade og videre til Langebro, just ei for at treffe min Ven der, men dog med den Tanke, at han vel nok maaskee vilde være der; thi han holdt af saadan Nattevandring paa den lange Bro frem og tilbage, ligesom jeg, under den lyse Sommerhimmel, det store Hav paa den ene Side, det store Havnepartie paa den anden, Nathimmelen ovenover, Stjernerne glimtende frem, den ene efter den anden, nogle glimrende, andre stille og tyst fremtrædende. Som jeg kom til Broen, saae jeg min Ven staae der, med Blikket ud mod den store Vandflade, der gaaer ud mod Østersøen, Ryggen lænet op mod Rækværket til Venstre. Jeg gik lige hen til ham; da blev han mig først

vaer, og nu gik vi op og ned sammen, og saae op til Stjernehimmelen, pegende snart til een snart til en anden af de os velbekjendte Stjerner. Maanen hindrede det ikke, ei heller det klare Lysskjær i Nordvest og Nord. Thi vel var det Fuldmaanens Dag netop den Dag; men en stor Væg af mørk Sky stod heelt henad den østlige Himmel. Lysklarheden mod Nord bedækkedes for os af de graae Pakhuusbygninger.

Han sagde mig, men snarere mistrøstet end med Fornøielse, at nu var han da endelig færdig med det første Stykke af sin Meddelelse; nu vilde han ogsaa lade det blive, som det var, skjønt det var langt fra at være hvad det skulde være; men han maatte nu, hvad dette første Stykke angik, sige: manum de tabula (lad det nu være færdigt); og han havde det nu hos sig og vilde give mig det, i det Haab og med den Forudsætning, at jeg vilde være Udgiver og ligefor den store Læseverden i Eet og Alt staae for Alt, saa at han blev i Skjul, og var, som Den, der ei var til og aldrig havde været til, uden som en Ubekjendt, Ingen vidste Noget om, Ingen havde seet. Vi havde talt herom før: „naar det skal være, saa vil jeg paatage mig Udgivelsen og Alt, hvad dermed følger," sagde jeg; „men lad os betænke Sagen", føiede jeg til; og nu udtalte jeg, hvad jeg længe havde betænkt hos mig selv, for at bevæge ham til, uagtet al hans Sky derfor, selv at træde frem som Udgiver. „Alt ville", saa omtrent tog jeg Ordet, afdisputere Dig den Paastand, at Alt, hvad Du her meddeler, har Virkelighedens Sandhed, veed jeg nok kan ikke hjelpe. Det har staaet for Dig med denne Sandheds Magt, og naar jeg vilde sige til Dig, at Du, ligesom Svedenborg havde havt Syner, som kun vare Syner, hvorigjennem Din egen Aands indre Syn vare komne Dig imøde udenfra i legemlig Virkeligheds Skikkelse, saa kom jeg dog ingen Vei med Dig. Men gjør Eet, som synes mig væsentligen at høre til med: Nævn Dig, træd selv frem! Din hele Beretning har — og derfor har den været dobbelt tiltrækkende for mig — den har unægteligen aldeles Udseende af, som om den kunde være digtet af mig, til at danne et væsentlig medhenhørende Led i Heelheden af min Livs- og Verdensanskuelse. Tro mig, det blive de Kløgtige snart vaer; og vinder

Du ellers Ingen til at troe, at Du kun fortæller noget virkeligen Oplevet, saa vinder Du da nu især Ingen, naar Du ikke selv træder op som Udgiver. Nævn Dig, træd selv frem! — Kommer jeg dermed, saa vil al Verden sige, at det Hele kun er mit Opspind; at jeg har opfunden det, for deri at gjøre Noget, som i mine Grundelser og Grundgranskninger, for at jeg skal bruge Dine Udtryksmaader, skal udfylde den Plads, som Platons ideale Stat indtager i hans; nemlig saa omtrent. Ganske anderledes vil Virkningen blive, naar Du selv træder frem, Du, som Ingen kjender som en Grundtænker."

Jeg kan ikke sige, hvilket besynderligt Ryk, denne Opfordring gav i min Vens hele Person. Det var, som gik en Feberkulde rystende hen over den. Han saae ud som En, der i et Øieblik gribes af den Tanke, at der ikke er Andet for, end at han maa forsøge at springe over en dyb Kloft, som ligger for ham, men i samme Øieblik gyser derfor. Men mig greb i samme Øieblik en Skræk. Det foer i mig, at han kunde være i Stand til at rive Papiirspakken op af Sidelommen og kyle den ud i Havet. Jeg greb derfor strax til at sige: „Naa, det er det Samme, jeg skal nok være Din Udgiver. Giv mig, hvad Du har hos Dig; det skal være mine Fæstepenge; saa er jeg bunden og forpligtet, og skal med sand Fornøielse være Din Udgiver og staae for Alt; jeg glæder mig til det Øieblik, da jeg skal kunne begynde at lade trykke; kan jeg det snart?" — „Nei langt fra, var Svaret, langt fra; det Værste ere de Huller jeg har ladet staae hen til senere Udfyldning; just ikke i Det, Du nu faaer, men i det Efterfølgende; der vare ogsaa Huller i dette, de have voldet mig Bryderie nok, men nu ere de udfyldte, jammerligt nok, der er gaaet et halvt Aar hen derover, men det er nu skeet. Der, tag!" Og hermed flyede han mig Manuscriptet. „See saa, nu skal heri Intet mere udfyldes; men i det Følgende har jeg mange Huller, ja temmelig store, og den sidste Afdeling er endnu ei paabegyndt; saa der vil gaae lang Tid hen, inden jeg bliver færdig, og nødig giver jeg det ud, førend det kan komme Alt paa eengang." „Ja, ja," svarede jeg; „fra nu af kan Du stole paa mig, som skal være Dig en paalidelig, trofast, tavs Staldbroder; men lad Dig nu

ikke afskrække fra at blive udholdende ved, og trættes ei". „Det er der ingen Frygt for, svarede han; hvad jeg har at give, kan jeg kun give i den kummerligste, ynkeligste Skikkelse, det veed jeg; — men det veed jeg ogsaa, at, hvorledes det end bliver, saa bør jeg, skal jeg, maa jeg, vil jeg meddele det; jeg turde ikke døe roligen, naar jeg ikke havde gjort det, og døer jeg forinden, saa maa Du makke det sammen af de mange Brudstykker, vi have opskrevne, og af Det, jeg har fortalt Dig." „Taus og paalidelig har jeg lovet Dig at være, sagde jeg derpaa, men een Tilbageholdenhed og Taushed er der, som maaskee vil blive mig umulig, det er Tilbageholdenheden af Det, som Din Fortællen har virket hos mig i Henseende til mine egne Anskuelser af Menneskeligt og Christendom. I saa Henseende er al Din Meddelelse ikke falden i en ufrugtbar eller endnu haard, skorpet Jord hos mig, og kan jeg være tilbageholdende med Det, som lever og boer i mig?"

„Det skal Du ei heller, svarede han, lad mig netop trøste mig ved den Tanke, at hvad der paa saa forunderlig en Maade er bleven givet mig, vil, om jeg og seent naaer til at meddele det, dog ei være uden Virkning imidlertid, men allerede nu bære Frugt i og gjennem Dig." „Jeg vil imidlertid dog holde igjen saa meget jeg kan," var mit Svar.

Vi vendte nu vore Øine atter opad og rundt om. Næsten lige over os høiest oppe stod den herlige Vega i Lyren, den Stjerne, som allerførst kommer tilsyne paa den lyse Sommerhimmel om Aftenen, naar hverken Venus eller Jupiter ere at see, og det var saa i Sommeren 1846, da begge disse Planeter vare Morgenstjerner, ligesom og Saturnus; Mars var ei at see, den var nok gaaet ned allerede. Længere mod Øst stod Hovedstjernen i Korset i Svanen, og lavere nede skinnede Athair i Ørnen og dannede med de to andre den os fra forrige Aaringers Efteraarsaftener saa velbekjendte store Trekant. I Sydvest stod herligt Arcturus, der næst efter Vega er den første, der viser sig paa Sommerhimmelen om Aftenen. Den førte os mod Høire hen til Carlsvognen, hvis syv Stjerner jeg kunde skimte alle, men min Ven tydeligen saae. Endog Hovedstjernen i den nordlige Krone paa den anden Side af Arcturus saae

han klarligen. Polarstjernen var øiensynlig nok. Kun vor fremfor alle de andre Stjerner yndede Capella saae vi endnu ikke; thi mod Nord, hvor vi skulde søge den, der hos os aldrig gaaer ned, saa lidt som Vega i Lyren og Carlsvognen, hindrede de store Bygninger os i at see den laveste Deel af Himmelen. Vi gik da mod den anden Ende af Broen, mod Christianshavn, for tillige at gaae op paa Christianshavns Vold, og besluttede nu ikke at vende os om, forend vi stode deroppe. Da først saae vi mod Nord, og her stod nu den straalende Diamant. Det forekom min Ven, som om han aldrig havde seet den saa tindrende. Fine Taager syntes hvert Dieblik at drage sig hen forbi den og atter at glide bort, saa at den bestandig udsendte nye Lyn. „Det er mig et godt Varsel, sagde han, og skal være mig det. Jeg tænkte mig, da vi gik, at jeg vilde fatte et godt Haab, dersom jeg fik den at see i dens Glands, og hvor herligt tindrer den ikke nu og udsender sine Lyn". „Og jeg kan ei lade være at tænke paa, sagde jeg, at den Sol, fra hvilken disse herlige Straalelyn, der ere os saa frydelige, sendes til os, er maaskee en Million Millioner Mile borte, og dog er den os saa nær og saa tilforladelig og vi kunne hver Sommer paa Ny den sildige Aften finde den i Nord med de samme Straalelyn, som en uforanderlig Ven. Men saa maa jeg da ogsaa, føiede jeg til, tænke paa, at den Magt, som boer i den, den samme Magt boer ogsaa inderst i vort Hjerte, og er vor Sjæls inderste Tilhold og Fortrolige, ja er den, som gjør, at hiin funklende Sol kan fryde os saa saare." „Det vare gode Ord", svarede han, at tage med, og nu tager jeg dem med og gaaer."—Hermed skiltes vi; han gik til sin Bolig paa Christianshavn, og jeg gik, glad ved Det, jeg havde modtaget, hjem til Mit, hvor jeg læste det endnu i samme Midnatsstund. Det var denne Aften jeg mindede om, da jeg tretten Dage efter forlod min Ven ved Universitetets Steentrappe, og han mindedes den igjen i et Brev, jeg et Halvaar efter modtog fra ham.

Kjøbenhavn i Sommeren 1847.

Sibbern.

Efterskrivt i Sept. 1858. Da jeg for Noget over 11 Aar siden engang kom i Stemning dertil og nedskrev foranstaaende Fortale, som skulde ledsage min Udgivelse af nærværende Bog, var jeg langt fra at troe eller tænke mig, at saa mange Aar skulde gaae hen, inden Udgivelsen skulde begynde. Hvorledes det er gaaet til, at den først udkommer saa længe efter, derom vil en Efterskrivt til efterfølgende Fortale give nogen Oplysning. Her vil jeg kun bemærke, at den Langebro, som ovenfor er omtalt, ei var den nuværende, men en ældre, som faa Aar efter blev lige fra Grunden af (det jeg ei veed rettere) taget bort, for at sætte en bedre i dens Sted. Dengang var Rækværket ikke det lette af Jern, som det nu er, men et svært af Træ, noget høiere. Det, vor Fod da saa ofte betraadte, snart under Stjernehimmelen snart under Skyer, ofte tunge og mørke, baade Sommer og Vinter, i den sildige Aften eller ved Midnatstider, deraf er Intet mere tilbage. Broen er nu bredere, friere, skjønnere; men hvis min Ven kom tilbage — muligt, at han efter flere Aars Forløb engang vil det, — vilde han meget savne den natlige Vandringsvei, hvortil saa mange gode Erindringer for ham have knyttet sig. Medens vi gik op og ned ad den lange Bro, har han fortalt mig saare Meget af Det, han nu meddeler, og har derved fremkaldt, fornyet, forfrisket det hos sig.

Meddelerens Fortale.

Det Skrivt, hvis Indhold jeg herved meddeler, tildrog sig fra først af min Opmærksomhed ved sin forunderlige udvortes Skjønhed, og jeg vilde undret mig over, at denne var gaaet saa ubemærket hen, hvis de Personer, fra hvilke jeg fik det, pleiede at have Øine for Skjønheder af saadan Art. Papiret allerede forundrede mig, om jeg ellers tør kalde det Papiir. Det havde en vis pergamentagtig Beskaffenhed, uden dog at være Pergament, og var af en fiin, for Øiet særdeles behagelig Blaahed, og om end aldeles glat, saa dog uden al Glands eller Blankhed, saa at det forekom mig, som om det kunde have været fuldkomment blankt engang, men som om man havde vidst ved en eller anden fiin Bedækning at betage det Blankheden uden at betage det Glatheden. Bogstaverne vare paa den blaalige Grund skrevne, eller, om jeg saa tør sige, henteguede, med et mat kobberbrunligt Blæk, der maa have havt noget Meelagtigt ved sig; thi Bogstaverne løftede sig kjendelig op fra Grunden, og hvor i visse Dele af Bogstaverne Trykkene vare stærkere, var det tydeligt at see, at Opløftningerne vare opadrundede. Det Hele var skreven med Skjønhedsomhu og gjorde et særdeles behageligt Indtryk. Skrevet, siger jeg, men om det var skrevet eller trykket, tør jeg dog ikke afgjøre.

Saaledes viiste sig allerede Skrivtet for mig ved de tændte Lys den Aften, det først kom mig i Hænde. Ved Dagslyset viiste det sig Dagen efter endnu smukkere. Blaaheden, som trak sig noget hen i det Grønlige, traadte nu finere, og, om jeg saa tør sige,

yndigere frem; den kobberbrunlige Farve nærmede sig noget lidet mere til et Skjær af høirød; og Papiret, som jeg ved at stikke det til mig havde maattet boie, ja folde tæt sammen, havde, da jeg om Aftenen havde strøget det ud igjen paa et Bord og søgt at glatte det med Haanden, om Morgenen næsten tabt alt Spor af Fold.

Men jeg maa nu fortælle, hvorledes jeg kom til det — og ved hvilket ulykkeligt Tilfælde det saaledes er forgaaet, at kun dets Indhold er bleven tilovers i min Sjæl, hvilket jeg her meddeler, saa godt jeg kan, det vil sige høist ufuldkomment, for ei at sige jammerligt. Man tillade mig ganske igjen at fremkalde for mig og derved fremføre for Læseren det forunderlige Træf, som bragte de første Stykker af Haandskrivtet i mine Hænder.

Det var den 10de Januar i Aaret 1842 om Aftenen eller rettere Natten Kl. 12, at jeg — efterat have i Anschariussalen paa Christiansborg med en mig ubekjendt Borgerofficeer betragtet de der paa Sidevæggene anbragte tre Malerier af Lund, forestillende tre Perioder af Religions- og Gudsdyrkelsestilstanden her i Norden, nemlig Soltilbedelsen, Thorstilbedelsen og Katholicismen (Pladsen for det fjerde Malerie var da endnu tom) — forlod den oplyste Række af Sale, for, om muligt, at liste mig ned til Valhallasalen, som jeg vil kalde den, og ved Hjelp af en Armstage og et Bord eller en Stol at komme til at see Freunds Basrelief forestillende Nordens Gude-, Helte- og Jetteverden, nærved og bedre belyst, end det kunde sees om Dagen med det svage Lys oppe under Loftet. Jeg haabede i denne Sal at treffe nogle Opvartere ifærd med at ordne Anretningen til det Taffel, som jeg vidste, at der vilde findes dækket. Paa Veien ned ad den lange Gang stødte min Fod mod et Halvark Papiir, og da En af os, som have havt saa meget med lærde Sager at gjøre, vanskelig kan lade et Stykke beskrevet Papiir, som han finder lige for sin Fod, ligge ubeseet, saa greb jeg efter Papiret. Papiir og Skrivt, da jeg ved en af de argantiske Lamper, der brændte paa Gangen, betragtede det, forundrede mig strax, og øieblikkelig opstod hos mig og maatte hos mig opstaae den Tanke, at jeg uden Tvivl her havde Noget i Hænde, som fortjente at opbevares. Begjærlig efter Mere af dette for-

underlige Skrivt stod jeg et Øieblik uvis, om jeg skulde gaae videre til den Frendske Sal for at tale til de der formodede Opvartere om dette Papiir, eller gaae tilbage og see mig om efter Andre, som muligen kunde forskaffe mig Mere deraf, da i det Samme en Kone kom ned ad Gangen bag mig, bærende en Deel Knive og Gafler i et Papiir, og gik mig forbi nedad hiin Sal til. Jeg standsede hende, for at see hendes Papiir, og opdagede et Heelark af samme Slags som det, jeg havde i Haanden, og fik hende strax til at afstaae det til mig, idet jeg gav hende to Mark derfor, og lovede hende lige saa meget for hvert lige saa stort Stykke, hun kunde bringe mig, og een Mark for hvert halvt saa stort Stykke. Jeg tilføiede, at, hvis hun kunde bringe mig noget Mere deraf strax, vilde jeg vente paa hende henne i Salen, som vi begge gik hen imod, men hvis ikke, da skulde hun bringe mig, hvad hun kunde faae fat paa deraf, Dagen efter i min Bolig, som jeg nøie angav hende, idet jeg sagde hende mit Navn, hvilket jeg endda tilligemed min Bopæl skrev op for hende paa en lille Seddel, som hun stak til sig, idet hun sagde: „Saa, han vil saa gjerne have Noget af det levrede Papiir; ja mig kan det være det Samme, jeg veed ikke af Ondt, jeg nogensinde har gjort i Verden, og hans Tomarker er vel heller ingen Blodpenge, og han kan lige saa gjerne faae det Papiir, som at det svømmer her omkring. Han er, kan jeg troe, en lærd Mand, og saa er han vel nysgjerrig efter saadanne Ting og skal vel have det derned, hvor de har de Stene og det Guldstads og den gefærlige Drage med Rytteren. Men de siger for Gud, at det ikke er Andet, end noget graat Papiir, som en Malerdreng skal have malet Kragetæer paa med noget af den røde Farve, som de har stroget paa Væggene dernede, hvor disse Skabillekehoveder staae indenfor Plankeværket, som han, Islænderen, har gjort, han, som gaaer deroppe med de mange Stjerner paa. Men jeg veed nok, hvad jeg tænker — hu!" — „Naa hvad tænker Du da", sagde jeg; — „Ja, de siger jo rigtignok, var Konens Svar, at der nu ikke mere er Spøgerie til i Verden; men dernede i de Hummere, der er det da ikke rigtigt, det veed vi da dog". — „Men hvoraf veed I det", sagde jeg. — „Nu det veed vi da, at de to Lakaier, som skulde ligge

dernede strax ved disse Hummere, ikke vilde blive der mere end een Nat, men hellere vilde ligge langt derfra i Kjelderen. Det rumsterede hele Natten imellem de hvide Skabeloner. Andre troede rigtignok, at det var, fordi de vare bange for de kridhvide Hoveder, som stode langs paa Stilladsen, og som det rigtignok var en Gru at see paa i Maaneskinnet igjennem de brede Sprækker; men Uro og Pudslen havde der dog været dernede den hele Nat; ja det er nu længe siden; — det var i Sommer, da her var al den megen Stads; men da jeg saa forleden Dag skulde romme op dernede og gjøre reent, for Ingen havde siden tænkt paa de Hummere før nu, saa fandt jeg alt det levrede Papiir, og tog det op med mig, og lagde det i et af Vinduerne paa Gangen, hvor de saa har fundet det, og revet det fra hinanden". — „Men hvorfor kalder Du det levret, det Papiir?" spurgte jeg. — „Det seer dog, for Gud, ud for mine Øine, var hendes Svar, som var det skrevet med Blod, som var bleven levret". — „Hm, sagde jeg, da skulde det være en Under, om det havde spøget dernede". Det maatte da være, føiede jeg i Tankerne til, at Fremtidens Aander gik her igjen, eller rettere forud, men jeg anede ikke, hvad der laae i Det, jeg saaledes spøgende tænkte hos mig selv. „Man har da aldrig hørt, vedblev jeg talende til Konen, at Nogen er gaaet igjen paa Steder, hvor ingen Mennesker nogensinde ere døde, eller nogen Ugjerning i Dølgsmaal er skeet, som har skilt noget Menneske ved Livet, og her paa dette Slot, det er jo ganske nyt, her er jo endnu aldrig noget eneste Menneske døet. Hvor skulde det her kunne gaae igjen?" — Ja det kan være, som De siger, svarede Konen, Enhver tænker Sit."

For at forstaae Det, jeg nu har fortalt, maa man vide, at, da Thorvaldsens Værker kom hertil i Mængde, bleve de opstillede i Stueetagen paa Christiansborg i en Række Værelser, tildeels og i en bred Gang udenfor; i denne Gang blev nu, for at Ingen fra det Øvrige af Slottet skulde kunne komme hen til disse Rum, reist et Plankeværk af gamle Bræder, i en Hast opslaaet og med brede Sprækker. I eet af Værelserne havde man malet Væggene mørkerøde og her opstillet den Thorvaldsen

tilhørende Afstøbning af den vaticanske Apol, der tog sig herligt ud paa denne Baggrund.

Idetsamme kom en Tjener os imøde og skyndede paa Konen, og jeg lod hende gaae, efterat hun paa Ny havde lovet mig at skaffe mig saa Meget, hun kunde finde, af det omtalte Papiir. Dette hørte Tjeneren, og hørte tillige, at jeg gjentog mit Løvte om at give hende en Mark for hvert Halvark og to Mark for hvert Heelark. For den Priis meente han, at han strax skulde skaffe mig Mere, og kort efter kom han igjen med syv Stykker, fire Halvark og tre Heelark, men havde nu forstaaet mit Løvte saa, at han meente, at jeg vilde give to Mark for hvert Stykke, tilsammen fjorten Mark, hvilke han da ogsaa fik af mig, paa to Mark nær, som han Dagen efter (det vil egentlig sige samme Dag, thi vi vare over Midnat) skulde faae, naar han kom til mig i mit Hjem med flere Ark, som han lovede at bringe mig.

Jeg bukkede det modtagne Papiir sammen, stak det i Sidelommen, skjønt det udgjorde en allerede tyk Pakke, og følte oftere efter det den øvrige Deel af Natten, men havde ingen Leilighed til at see paa det igjen, førend jeg kom hjem Klokken 2½, da jeg udfoldede og udbredte det paa et glat Bord.

Dagen efter arbeidede jeg mig ind i Læsningen deraf. Sproget var danskt, men var i Meget et mig fremmed Danskt, som ofte mindede mig om det Svenske, uden dog at være Svenskt, og snart maatte jeg blive vaer, at, hvis Aander havde bragt det for Lyset, da maatte det virkelig være Fremtidens Aander. Naar man læser det i det Følgende meddeelte Indhold af Skrivtet, vil man kunne forestille sig den Tilstand, hvori det satte mig. Jeg gik omkring, som om Aander fra en fjern Aandeverden gik ud og ind hos mig, ligesom hos Svedenborg, der meente sig at leve med saadanne, og en Fremtid, som ligger hundrede til halvandet hundrede Aar fra vor nærværende Tid, stod saa levende for mig, at jeg mangen Gang allerede drømte mig midt ind i den. Jeg har havt Øieblikke, da det var lyslevende for mig, som om jeg allerede skjød Hjulboren hen foran mig, for at kjøre Jord hen til de Vises Bjerg i Nidaros, eller stod og rakte Stenene til Stormindet paa Montmartre. Og hvad skal

jeg sige om de Dieblikke, da jeg drømte mig som Den, der trykkede Puderne fast om min den evige Herlighed forventende Moder, eller sad ved et Rækværk i den store Cølner Dom, for at høre Europas Mænd afhandle de vigtigste Menneskehedens Anliggender. Dog, jeg glemmer mig, og taler, som kjendte Læserne allerede, hvad jeg nu først skal forelægge dem.

Medens jeg Dagen efter hiin Midnat sad fordybet i mit Skrivt, kom Tjeneren og fik endnu ni Rigsbankdaler til sine tilgodehavende to Mark, og Konen, som ogsaa kom med Stykker af Skrivtet, bragte mig ni Heelark og fem Halvark, hvilke jeg betalte hende ligesom Tjeneren. Jeg bad dem begge at være om sig, for, om muligt, at skaffe mig mere saadant Papiir, skjønt de begge forsikkrede, at der neppe var mere tilbage. Det viiste sig ogsaa siden, at jeg havde faaet det hele Manuscript med Undtagelse af Slutningen, hvilken jeg da blev meget begjærlig efter. Men jeg havde desværre glemt at spørge saavel Konen som Tjeneren om, hvor de vilde være at treffe, og da jeg gjorde nogle Forsøg paa, gjennem nogle af Lakaierne at komme paa Spor efter Tjeneren, som jeg antog for at have været en Leietjener, bemærkede jeg, at, da jeg Intet havde at nævne, hvorpaa han skulde kunne kjendes, Andet, end at jeg gjennem ham havde faaet noget Papiir, som var bleven brugt til at lægge om Knive og Gafler eller til andet sligt Brug, udsatte jeg mig for, uden Nytte at vække sære Tanker om mig. Jeg opgav da Efterforskningen, haabende, at enten vilde Hændelsen engang føre mig ham eller Konen imode, eller ogsaa vilde han vel engang ved en ny Hoitid paa Christiansborg komme mig tilsyne igjen. Imidlertid har jeg hverken seet ham eller Konen siden.

Jeg maatte snart bemærke, at, naar jeg vilde offentliggjøre min forunderlige Besiddelse, hvorom jeg endnu ikke havde talt til noget Menneske, maatte jeg begynde med at give en Oversættelse deraf, om jeg saa tør kalde den Overførelse i vort nuværende Sprog, paa hvilken jeg begyndte at arbeide, og maatte saa siden sørge for, at selve Skrivtet kunde udkomme. Min Oversættelse blev imidlertid meget ufuldkommen. Da det for det Første kun var mig om Indholdet at gjøre, gled jeg let hen

over mange for mig vanskelige Steder, og gjengav blot den omtrentlige Mening. Saa tydeligt end alle Trækkene traadte frem, saa var jeg, da Bogstaverne vel havde en vis Lighed med vore nærværende, men ikke aldeles lignede dem, og syntes at holde en vis Midte imellem vore trykte og vore skrevne Bogstaver, ofte uvis, hvorledes Ordene egentligen skulde læses, og naar man i det Følgende finder nogle enkelte Navne, som ere ukjendte i vor Tid, saa maa jeg tilstaae, at jeg ikke overalt er vis paa at have gjengivet dem rigtigt. Men jeg lod mig ei opholde ved saadanne Efterforskninger; jeg ilede med at kunne bringe Skrivtets Indhold frem for Offentligheden, ikke anende, at det skulde komme til at forgaae paa en lige saa uventet Maade, som den, paa hvilken det var kommet i mine Hænder. Jeg maa nu fortælle min ulykkelige Skjæbne i denne Henseende.

Jeg havde faaet min Overdragelse saavidt færdig, at jeg nu ikke længere vilde beholde den hos mig selv alene, og besluttede en Aften i en af de sidste Dage af September 1844 at bringe den saavelsom Skrivtet selv til et Par Mænd, hvilke jeg fremfor Andre først vilde gjøre bekjendt dermed; den Ene var den Mand, som nu vil, som Udgiver, træde frem for Offentligheden i mit Sted. Klokken var omtrent 7; jeg stod i et Værelse til Gaden i min Bolig, foran et Speil for at ordne mit Linned. En Studeerlampe havde jeg sat paa en Skammel ovenpaa den foran Speilet staaende lave Kommode, for at Lyset kunde staae høit nok. Skrivt og Oversættelse laae ved Siden af Skammelen; de dannede en Rulle, som halvt havde aabnet sig. Jeg løftede just Lampen op, da jeg hørte et gjennemtrængende vedvarende Barneskrig, der kom fra Værelserne til Venstre, til hvilke en Dør fører, som jeg havde ganske nær ved mig, og som førte ind til min Værtinde, men ei var tillaaset, fordi jeg jevnlig gik igjennem den, da jeg baade havde mit Middagsbord og tog min Thee om Aftenen hos hende, og jevnlig var i hendes og hendes to ikke mere unge Døttres lille Kreds. Barnet, jeg havde hørt skrige, som var det stedt i største Nød, var en Sønnedatter af Enken. Jeg satte hurtig Lampen fra mig hen paa Skammelen og ilede ud. Men da jeg efter neppe tre til fire Minuter kom igjen, stod et nedhængende Gardin ved Vinduet

tæt ved Kommoden i fuld Lue, og Skammelen, som laae paa Gulvet, brændte. Det halve Gardin laae brændende ved Siden; i den anden Halvdeel brændte det opad. Lampen laae paa Kommoden og Olie strømmede langs henad den. Mine Papirer stode i fuld Lue. I en Hast greb jeg en Messing-Ildtang, som hang ved Kakkelovnen, rev det brændende Gardin ned, fik Ilden deri slukket ved at trampe paa den, og henvendte mig nu til den brændende Skammel, og maatte nu ile ud og hente Vand, for at slukke Ilden. De tillukkede Vinduesskodder (jeg boede i Stueetagen) havde jeg at takke for, at Gaden ikke kom i Rore; men min hele kostelige Skat, om hvilken jeg endnu ikke havde betroet noget Menneske det Allermindste, var tilintetgjort. Ikke engang Asken deraf fik jeg reddet, fordi jeg ikke strax tænkte derpaa. Muligt dog, Askens Undersøgelse kunde fort en Stofgransker til nogen mærkelig Opdagelse. En fiin, behagelig, skjønt noget skarp Lugt fornam man midt imellem Lugten af det brændte Tøi og Papiirstof. Og nu blev jeg vaer, at en meget fiin Lugt, jeg nu og da havde fornummet under Arbeidet med mit Skrivt, uden videre at tænke paa, hvorfra den kom, maatte være kommen fra det.

Jeg vil ikke forsøge at skildre det Fortvivlelsens skumle Mørke, hvori min Sjæl nu sank hen. Jeg følte mig saa angreben, at jeg gjøs ved Tanken om, at jeg kunde falde i en Nervefeber, saa dirrede mit hele Nervesystem. Da sprang jeg op, opmandede mig og tænkte, at nu maatte jeg søge, efter Hukommelsen at skabe et Gjenbillede af alt Det, som saa stort og herligt havde ei blot staaet for mig, nei ogsaa levet i mig i Løbet af mere end et heelt Aar; thi saa længe var det siden, jeg havde arbeidet mig saa meget igjennem mit Haandskrivt, at jeg havde kunnet optage dets Indhold i mig, og under min Oversættelse eller Overførelse i vort nærværende Danske, havde den store rige Anskuelse mere og mere uddannet sig i mig. Men som et stort uoverkommeligt Værk stod nu Det for mig, jeg nu skulde forsøge at frembringe. Da foer med Eet som et Lyn en glædelig, fortrøstningsfuld Tanke op i min Sjæl, og jeg skuffedes ikke. Under min anden Gjennemgaaelse af Haandskrivtet, da jeg havde endt den første gjennemløbende, havde jeg dannet mig

en fortløbende Indholdsangivelse, for at kunne lettere finde Alt, hvad jeg under Fremskridningen vilde see tilbage til. Den fulgte Skrivtet Side om Side, og jeg havde gjort mangen Tilføielse til den under Oversættelsen; men den var dog kun kort, netop som en Indholdsfortegnelse pleier være det. Nu foer paa eengang den Tanke op i mig, at den havde jeg vist ikke lagt ved det. Øvrige, men maatte have den i Behold. Jeg løb hen og fandt den snart. Det var en stor Trøst. Saa gik jeg til den Ven, som nu har lovet mig at ville være min Udgiver. Jeg fortalte ham Alt, og bad ham være min Hjelper, nemlig derved, at jeg maatte fortælle ham, hvad der kom op i mig af Det, jeg havde læst, og at han da vilde for sit Vedkommende opskrive hvad jeg fortalte ham, medens jeg, deels, forsaavidt indre Sjælerøre vilde tilstede mig det, gjorde det Samme, deels skrev Andet op, som jeg saa maatte læse for ham, for under Læsningen at faae ny Tilførsel af Mindelser og Gjenkomster. Min Indholdsfortegnelse tog jeg ideligen for, snart sættende mange Erindringsord til i Randen, snart ved at see i den, oplivet til at nedskrive hele Brudstykker af Det, jeg skulde meddele. Et Par Aar gik saaledes hen, jeg turde nu sige, at en stor Deel af det Hele havde fornyet sig i mig, saa at jeg nu baer det i mig. Men nu kom det Vanskeligste. Den hele Ansamling af Erindringsord, af Udarbeidelsesbrudstykker, af min Vens Nedskrivelser af hvad jeg ofte udførligen var kommen til at udtale for ham, laae nu for mig som et Indbegreb af Materialier til at føre min Bygning op af; men at faae denne selv i Stand, at faae den hele Fortælling i ordentlig god Gang, faae Alt anbragt paa rette Sted og føiet godt sammen, det blev mig et stort Arbeide, især da nye Mindelser, nye Huskelser bestandig kom til, og saaledes er jeg nu, da jeg allerede er kommen langt ind i det femte Aar, siden jeg fik min kostelige Overleverelse, ikke engang kommen til Ende med een Trediedeel, og det endda ei anderledes, end at der i den sidste Halvdeel af denne Trediedeel, er eet og andet Hul der skal udfyldes, een og anden Overgang og Sammensmeltning, der skal bringes i Stand, og det af det Slags, som har plaget mig meget, skjønt det stundom kun kom an paa en halv Side, hvorved det Foregaaende skulde sveitses sammen med

det Efterfølgende. Ved Meget var jeg ogsaa ikke ganske vis, hvor det havde havt sin Plads. — Dog lad det være Nok sagt herom. Jeg forlader nu mit Fædreneland og min trofaste Medhjelper, for at søge et Tilflugtshjem hiinsides Atlanterhavet, hvor jeg kan finde det Eneboerliv, jeg nu trænger til, og naar min Bog engang kommer ud, kan være udenfor hele Kredsen af den Omtale, den vil finde.

Helsingør, Løverdagen d. 27. Juni 1846.

Meddeleren.

Efterskrivt af Udgiveren den 9de Sept. 1858. Jeg skal nu, saa godt jeg kan, gjøre Rede for, hvorledes det er gaaet til, at nu først, over 12 Aar efter at foranstaaende Fortale blev skreven, Trykningen af nærværende Meddelelse skal begyndes. Min Ven var ovre i Nordamerika i god Gang med sin Bogs Fortsættelse og med Berigelsen af sin Ansamling af Materialier, da Aaret 1848 kom og satte hans Sjæl i stor Bevægelse og Uro under Tanken om, hvad der var vederfaredes og endnu forestod vort Fædreneland. Alt, hvad der henhørte til den Meddelelse, han skulde og vilde og maatte give, blev skudt til Side baade i hans Sjæl og paa hans Bord. Han gik omkring under en ny Overvældelse. Først vilde han ilet tilbage til Danmark; saa betænkte han, at han sikkert vilde gjøre vel i, om han ovre i Amerika, hvor han var, benyttede Opholdet og nogle Forhold, han var kommen ind i, til at lade deels i Blade deels maaskee i et særeget Skrivt Noget trykke til Oplysning om Forholdene hos os og Tydsklands skammelige Fremfærd mod Danmark. Meget fik han og ansamlet til denne Ende, Adskilligt affattet, skjønt i det fremmede Sprog ei anderledes, end at han maatte see at faae En, der var hjemme i Engelsken, til at omskrive det. Men derover gik ved hans Alt betænkende og paa Ny betænkende Sind Alting saa langsomt, at Intet kom til at blive færdigt fra ham, for at bringes offentligt frem, forend Tidspunctet derfor var forbi, og det maatte gjøres anderledes, end det var, naar det nu skulde komme ud. Endelig i 1852

opgav han al denne Bestræbelse, og vendte heelt tilbage til sine Gjenerindringer og sin Meddelelses Udarbeidelse, der vel ei ganske havde været fortrængt i de over fire Aar, men hvortil han dog kun sjeldent i denne Tid havde vendt Sindet.

Dog lad det være Nok herom. Hvad der længe har staaet den offentlige Meddelelses Begyndelse imod, er nu af os opgivet, og et første Hefte, det vil sige, et første Antal af Ark vil udkomme; at bie, til det Hele var færdigt, var bestandig forhen min Vens Bestemmelse, men den er han nu frafalden.

Fr. Chr. Sibbern.

Tilegnelse.

Dig, ædle, rene, høihjertede Sjæl, tilegner jeg disse Meddelelser. Hvad Du tænkte Dig, hvad Du attraaede, hvad Du heelt og klart saae for Dig i Aanden, hvad der saa bestemt stod for Dig som ret og gyldigt, og hvad dog alligevel den feige, trevne, besværlige, tungt sig paa Sindet henlæssende Verden bestandigen kaldte en underlig Drøm, — det træder Dig her med Virkelighedens hele Ret og Magt imøde, og det Liv, Du haabede engang at see aabnet for Dig blot med et eneste Glimt, det føres Du her midt ind i, og man kjender her intet andet. Gid det nu og maa kunne fylde Din Sjæl, gid Du maa kunne med Tak og Glæde erkjende, at Du har seet dets Dag oprinde.

Om disse Meddelelser ville finde Dig, — ja jeg maa bekjende det, — jeg veed det ikke. Over det store Hav, som bølgede imellem os, gik kun sjeldent en enkelt flagrende Due med

sine dunkelblaae Baand som Budskab og Forbindelse. Men hvis den Due, som her udsendes, for at forfare, om Flodens Vande ere sjunkne, og om de nye Tiders Vaar er i Fremgang, hvis den nedsænker sig hos Dig i en af de Baade, hvori Du glider hen fra Slot til Hytte og fra Hytte til smilende Landgaarde, fra Herresale til Børnevrimmel, og fra Børnenes frydelige Raab til tænkende Mænds aandfulde Tale, fra Blomsternes Yppighed til Skovenes Eensomhed, fra Bøgehvælvingernes stille Middagsglimmer til Dine store vide Udsigter, — o, saa lad den dvæle hos Dig, leeg med den, lad Din Haand blødt og ømt glide hen over dens Fjæderryg, og giv den Dine bedste Velsignelser med paa dens videre Flugt. Den kjærlighedsfulde Sjæls Velsignelse formaaer Meget.

Første Bog.

Den europæiske Menneskehed falder i Søvn og vorder gjenoplivet.

Første Delingsstykke.

Tilstanden ved det 19de Aarhundredes Slutning og det 20des Begyndelse.

Man pleier i Almindelighed og med god Føie at nævne Aaret 1905 som det Aar, i hvilket i den europæiske Menneskehed den store Forandring begyndte at indtræde, som vi have at takke for, at de forrige Aarhundreders Raahed, Falskhed og dybe Ulyksalighed endelig ganske forsvandt, og Livet i Europa begyndte at vorde det menneskeligen naturlige Liv, som vi nu nyde, og som vi maae undre os over, først efter Aartusinders Forløb at være bleven Menneskeheden til Deel, og det endda kun i den lille Kreds af Jordens Lande, som udgjøre det nærværende Europa, og det Lidet af Asien, som knytter sig hertil. Det var netop i Aaret 1905, at i den europæiske Menneskehed det Gjennembrud og den store Hvile- og Gjenfødelsestid begyndte, der udfriede den fra dens Livs uhyre Tryk og Lidelse, og omsider førte til det Liv, man længe havde sukket efter, men med fuldkommen Haabløshed, da man ikke kunde fatte Muligheden af dets Komme; thi længtes, sukket, tørstet efter en Grundudfrielse havde den europæiske Menneskehed længe. Især var denne modløse Fortvivlelse udbrudt og havde givet sig Luft i mange sælsomme Ønsker og Forventninger, efterat hiin store Dag i April 1892, som havde opfyldt hele Europa med den største Jubel ved den Tanke, at Ophøret af al Krig vilde drage en sand almindelig indre Fredelighed og Lyksalighed efter sig,

omsider havde efterladt saadanne Virkninger, at den samme Dag 6 Aar efter, i Aaret 1898, uagtet mangen Indsigelse og Modstand fra mange Sider, paa mange Steder mindedes med store Sorgehøitideligheder for de skuffede Forhaabninger. Med uendelig Glæde og Henrykkelse var i Aaret 1892 Budskabet om den 23de Aprils store og høist uventede Begivenhed bleven hilset og forherliget fra Kreta til Nordcap, fra Finisterra til Archangel, fra Limerik til Jerusalem. Paa utallige Bjergtoppe, Høie, Fripladser, Vandflader vare til denne Dags Hæder og til Høitak for Alherren Glædesild og Takkesange opstegne, og det udfriede Menneskehjerte havde udgydt sig i mange Taarer og i mange Frydeskrig. Men hvad den skulde bragt, denne store Dag, kom ei; Forvirringerne og Misforholdene bleve end større; end kummerligere krøb en stor Deel af Menneskeheden om i Fortrykkethed; og de utallige Andre, som for deres Deel havde en taalelig, ja ikke sjeldent en, naar de ei saae videre om sig, lykkelig Tilstand, kunde ikke Andet end drages ind i al den megen baade Misnøie og Mismod og Ængstelighed, som herskede rundt om, ja kunde ikke engang i deres Sjæle begjære at holdes udenfor Deeltagelsen i Menneskelidelsernes og de oprørte Menneskefølelsers Rige. Mange havde og en Følelse af, at i alt Dette ulmede en ny og bedre Tilværelse, at i Alt, hvad der harmede, bedrøvede, ængstede, gjenlødе kun Drønene af den Omvæltning, som skulde føre til den nye Skabelse, og at man, ved ikke at deeltage i Menneskehedens Lidelser, kom til at rive sig løs fra Menneskehedens inderste Hjerte. Men jo mere den hjerteskjærende Følelse af hele Menneskelivets indre Ulyksalighed steeg, jo mere steeg og den lammende Følelse af det hartad Umulige i at komme ud af den, og det gik saa vidt, at, medens Mange drømmende saae op til Himmelen efter Kommet af den Syndflod, der gjennem Undergang skulde bringe Frelse og Naturlighed, vendte Mange Blikket mod Østens Lande, i den

Tanke, at udaf Asiens Indre, som det var skeet halvandet tusinde Aar tidligere, vilde Horder kunde komme styrtendes og berede Europa Redning gjennem Ødelæggelse.

I Sandhed, man kan neppe tænke sig en grueligere Sjæletilstand, end den, i hvilken ved det nittende Aarhundredes Slutning de udmattede Sjæle vansmægtede. Om Livsfryd kunde der næsten slet ikke mere være Tale. Endog Det, som er Menneskebarnets første Sjæleglæde og pleier at være Oldingens sidste Sjælehusvalelse, og hele Livet igjennem som en Himmelfryd nedsænker sig over de Dødelige, endog det forsvandt næsten ganske: Tonernes og Toneskabningernes Sind og Følelse og Hjerte i indre Eenstemmighed med sig selv og med Livets Grundkilde opløsende Magt. Det blev allerede da, strax efter Aarhundredets Slutning, bemærket, at, dersom ikke i Aaret 1896 de saakaldte Duesange vare qviddrede hen over Europa, kunde man have sagt, at Aarhundredets sidste Femaar havde været saa godt som ganske klang- og toneløst. Men saa meget mere blev i samme Femaar ethvert Ord, som med en vis eiendommelig Kraft og Styrke udtalte Fortvivlelsen eller den dybe Misfornøielse, grebet med Iver og gjentaget overalt og bevaret i Hjerterne. Saaledes skeede det, dengang i Aaret 1896 Frederik med Tilnavn den Uforfærdede, da han, ledsaget af sin Organist, drog over Havet til Øen Madeira, endte sine Afskedsord til Europa med at sige: „Jeg kan ikke udholde det længere dette Spil med ormstukne Sjæle om ormstukne Goder; jeg har længe nok trællet i denne Trædemølle, og tærsket dette kjærneløse Straa." — Men endnu stærkere Virkning gjorde det, da Aaret efter Nogen foreslog, at man over alle Folkemændshuse og alle Regjeringsbygninger skulde sætte de Ord: „Kommer hid, alle I, som ere livsfriske og glade, her skulle I vorde mødige og besværede." I at gjentage Sligt og andet Lignende og tilraabe hinanden det, fandt man Trøst, Qvægelse, Oplivelse.

Var Tilstanden fuld af Fortvivlelse, saa lettede sig den betyngede Sjæl i Udtalelser deraf. Især gjorde hiint Forslag en utrolig stor, — ja man kunde tilføie næsten saliggjørende Virkning. Men da nu Nogen meente, at man over Kirkernes Døre, skulde sætte netop de samme Ord, istedetfor Christi egne modsatte Ord, som man nogle Aar tidligere havde sat over mange Kirkers Indgange, saa reiste sig herover en meget heftig Strid i alle Landene; foran utallige Kirkedøre bragte voldsomme Næve- og Knippelkampe utallige Menneskelemmer til at svide og værke. Thi midt i Aandsmatheden og Fortvivlelsen var Pirreligheden og Optændeligheden tiltaget saare. Men snart endtes dog denne Kamp og Strid, under hvilken tilsidst det Spørgsmaal, enten de Christiske eller de Menneskelige havde strammet Armene stærkest, morede og forlystede. Men en ny Gru, der lammende slog Utallige, opkom i Aaret 1898. Da begyndte Rovdyr-Læren paa Ny at prædikes, og Aaret efter gik det Ord hen over hele Europa, at der atter vare Glaskugler i Utalliges Munde. Selv De, der pleiede at raabe paa, at Frelse kun var at vente gjennem Ødelæggelse og Undergang, gjøs dog ved den Tanke, at den, istedetfor at komme fra asiatiske Horder, vilde komme fra Horder, som den egne Jordbund vilde aabne sig for at udsende, og at man snart vilde see slige Horders Ulve og Bjørne stige frem af Kjelderne i hver Gade, gjennem hvilken man gik. Men hvad der forfærdede og ængstede langt mere end Rovdyrsmenneskene, mod hvilke man vel vidste, — og de vidste det selv, — at man nok kunde hamle op, vare de saare mange til den saakaldte høiere Stand, de saakaldte Dannedes Stand, Henhørende, for hvilke det var meget vanskeligere og mere usikkert at komme i Vei til at finde Erhverv og Livsophold, som de ofte gik sukkende og stønnende om efter, end for hine saakaldte Arbeidsfolk, der dog ogsaa ofte maatte gaae længe raabende eller klynkende om efter et kummerligt Erhverv. Hine

mere Dannede, som det ikke kunde hjelpe at henvise til Arbeidsfolkets Veie, da dette allerede var overstort, bare i deres Indre en dybere, mere i Indsigt i deres Fordringers dybe Grundethed og Retfærdighed grundet og rodfæstet Forbittrelse og Indeharme over den hele bestaaende Samfundstilstand. Netop hiin Ophævelse af al Krig havde bidraget saare meget til al denne Fortrykkethed, hvori nu saa Mange fandt sig. Med Krigshærens Ophør ophørte den hele Mængde af Underførere, Førere og Overførere. Man lod alle disse, og maatte til sin Betryggelse gjøre det, beholde deres Lønninger; men om Stigelse af disse kunde der ei være Tale, og nu de mange lige i det større Liv Indtraadte, de mange opvoxende Sønner og de for dem spærrede Veie og formørkede Udsigter. Med Døttrene stod det sig ei bedre; for dem, for hele Qvindekjønnet, saae det ikke bedre ud. Allerede var den Lære prædiket rundt om, at hverken Ungmand eller Ungqvinde skulde tænke paa at gifte sig; man havde Nød og Qvide nok alligevel. Men saa kunde da nu Øvrighederne ikke forhindre, at jo mange saakaldte naturlige Egteskaber, uden Indvielse og forpligtende Indstiftelse, bleve indgaaede, i Almindelighed kun for en kort Tid. Vilde Øvrighederne gribe formenende ind, saa spurgte man, om dog ikke Enhver havde fri Ret over sin egen Person; man skulde være glad ved, at man lod Anmassselsesfolket i Besiddelse af Det, de havde, om de nu og vilde gribe over i Det, som Enhver dog vidste var hans Eget, hans egen Person. Gjennem en stor Deel af Qvindekjønnet gik Vreden og Indeharmen meget stærkere, end gjennem Mændene. Man havde i tidligere Tider ikke villet indrømme dem lige Arbeids- og Erhvervsret med Mændene. Nu var den tilstaaet dem; men derved var Alles Kamp med hinanden om Erhverv til Livsophold end bleven mere skjærpet, fordi Antallet af de med hinanden Beilende og Kæmpende var bleven større. Qvindfolket var herunder ei blot langt heftigere, men og langt

mere kampberedt, end Mandfolket; derhos toge de Alt friskere, friere, livfuldere og med endnu større Fremtræden af livfuld Følelse af Berettigelse. Paa mange Steder begyndte Qvinderne at tale om, at, om det skulde komme til indre Kamp og Krig, — og sine værste Fjender havde man nær ved sig, — saa kunde de føre Hakke og Knippel eller Kolle saa godt, som Nogen. Paa andre Steder øvede Qvinderne sig i Brugen af Sværd og Skudvaaben. Dog vare i Grunden Alle lidet lystne efter virkelig blodig Kamp. De havde dog alle en Følelse af, at derved vilde Alt kun blive værre.

En lille Adspredelse og derved en vis Lettelse kom under disse Ængstelser fra en Meningskamp, som netop nu opstod, nemlig i Midten af Aaret 1899. Medens Folk som fleest meente, at det nye Aarhundrede kom med Aaret 1900, ansaae Mange det derimod for en ubestridelig Sag, at det nye Aarhundrede først kunde begynde med Aaret 1901; men paa den anden Side forfægtede dog nu tænkende Mænd den Paastand, at, da Christi Fødselsøieblik maatte betegnes som Nulpunctet, og han først efter at have levet 12 Maaneder, var bleven saa gammel, at han havde kunnet kaldes et Barn paa eet Aar, saa maatte Aaret 1 antages at betegne Begyndelsen af hans andet Leveaar, og altsaa nu ogsaa med Aaret 1901 Aarhundredets andet Aar begynde. Denne Paastand fandt efterhaanden Indgang hos mange tænkende Mænd, men nu varede det dog ei længe, førend der stredes herom i alle Gader og Stræder. Dog gik det lempeligt med denne Strid, og Alle fandt sig i at faae Høitidsaaret et Aar tidligere, end Mange havde tænkt sig det.

Imidlertid vaagnede Glaskugle-Angsten og den hele øvrige Angst igjen i Aaret 1900, og det desto stærkere, som man fra utallige Munde hørte de Ord udtales, at, dersom man ikke førgede for, at den nye Tilstand indførtes nu i det nye Aarhundredes første Aar, da Alle forventede den bedre Fremtid, saa

vilde man atter faae et Aarhundrede af samme Jammerlighed, Raahed og Grueligheb, som de foregaaende. Og nu betænke man, hvad det var, der hoiroftet krævedes. Man forestille sig, med hvilken Skræk i en Tid, da hele Menneskeforfatningen havde Eiendom og Eiendomsret til Grundlag, da Troen paa dens Gyldighed og Uantastelighed var ganske anderledes sammenvoxet med Enhvers hele Tilværelse, end den christelige Tro, som man baer Navn efter, Utallige maatte blive grebne, da man med hver Dag maatte frygte, at nu vilde Masser af Mennesker reise sig, for at kræve al bestaaende Eiendom underkastet en heel Omforvandling. Det Unaturlige, Ulidelige i den hele Tilstand, hvori Menneskeheden havde rodet sig, qvaklet sig, hildet sig ind, føltes vistnok almindeligen; og at det var den med Eiendomsforfatningen forbundne Erhvervsomsorg eller Erhvervenød, som var en evindelig Kilde til al den Kamp af Alle mod Alle, som gik igjennem hele Livet, og at Livet heelt igjennem var gjennemfiltret af gruelig Uretfærdighed, var for længe siden udtalt og føltes af Mange mere og mere. Men hvorledes komme udaf denne ind i en ganske anden Tilstand? Her gjøs næsten Enhver; thi hvad skulde der blive af, om der nu med Eet blev erklæret, at nu kunde Enhver gribe til og tage til sig, hvor og hvad han vilde? Selv de Fattige forskrækkedes ved Tanken om den Gru, som forestod, og dog havde den i mange Aar prækede Lære om hele Eiendomstilstandens Unaturlighed en lønlig Tilhænger i de Flestes, en aabenbar i Manges Sind og Hjerte. Men tænkte man sig Udførelsen af den af Mange saare yndede Erkjendelse, da gjøs man og forfærdedes; thi det var ret, som om man truedes med, — under dette Billede forestillede Mange Sagen, — at nu skulde alle Menneskeboliger rives ned over Alles Hoveder, eller og skulde de alle jages ud af dem, for at tilbringe en lang raa og kold Aarstid paa aaben Mark, uden Ly og Læ og i daglig Nød for Livets Ophold, medens imidlertid nye Boliger

skulde opbygges, man vidste ei, hvorledes. I Sandhed man kan ikke undres over, at Mange paa Ny med Længsel og Attraa saae imod Øst, om ei med det Haab, saa dog med det Ønske, af asiatiske Horder vilde strømme ind i saadanne Masser, at de vilde nøde Europas Mennesker til Sammenhold og forenet Modkamp, og saaledes virke til, at den indre alt i indbyrdes Fiendtlighed opløsende Strid og Kamp i Sjælene opløstes i en sammensluttet Fællesdskamp til at afværge den udenfra kommende Overvældelse. Men istedetfor en saadan kom noget ganske Andet, der midt igjennem Gru og Rædsel bragte Fred og Ro; det var den hemmelige Død, som i Aarene 1901 og 1902 gik hen over Europa. Saavidt var det kommen, at Det, som maatte fylde Alle med Rædsel og virkelig fyldte dem dermed, efterhaanden tjente til at fremkalde Ro og Lindring, nemlig fra den Tid af, da det — og det varede ei længe — øiensynligen viiste sig, at den hemmelige Død især traf de Huse, hvori man levede i en vis saakaldet Velstand. Nu bleve disse to Aar til næsten priselige Hvileaar for Sjælene, som hørte op med at hjemsøge hinanden, da de saa stærkt hjemsøgtes af den Usynlige.

Men Intet kan maaskee stærkere vidne om den dybe Unaturlighed af den Tilstand, hvori man befandt sig, end den Forvirring, som Opdagelsen af Aarsagen til him hemmelige Død og med det Samme Opdagelsen af det overmaade simple Middel til at undgaae den, bragte over hele Europa saavelsom over hele Columbien. Ei blot Sukkeret, som havde bragt Giftstoffet, ogsaa Caffen, Bomuldet, Risen! Alt blev mistænkt og skyet, hvor det saa kom fra, saasnart det kun vidstes, at det var kommet over Havet fra Vesten, ja selv for Alt, som kom fra Ostindien, fik Mange en uvilkaarlig Skræk. Den gjennemgribende Forstyrring, Dette bragte ind i al Handel og Vandel, for at bruge hine Tiders Udtryk, i al saakaldet Omsætning, den standsende Indflydelse, det tillige fik paa mangfoldig Værkflid, tilveiebragte

efterhaanden saadan Uro og Forvirring i Menneskesjælene, at man ikke vidste hverken ud eller ind i alle de utallige Menneskekredse, hvori Penge endnu vare og betydede Noget; og hvor gaves der i hele Europa Mennesker, som ikke hørte til saadanne Kredse? Denne Tilstand begyndte i Forsommeren 1903, da det fortælles, at paa een og samme Dag 8700 Pakhuse fulde af Sukker skulle være blevne udtømte derved, at den hele Masse af Sukker blev styrtet i Havet. Det er os i vor Tid hartad umuligt ret at sætte os ind i den qvidefulde Tilstand, hvori man da befandt sig. Mange ansaae den endnu snart for den værste af alle de mange ulyksalige Tilstande, hvori man i det sidste halvhundrede Aar havde været. Aaret 1903 var et meget frugtbart Aar i hele Europa. Markerne bugnede af Velsignelse, og den kom lykkelig i Laderne og Stakkerne; Frugtbarheden paa Qvæg var ikke mindre stor; et meget varmt Efteraar bragte Vinen til den ypperligste Modenhed, og stor var Drivtsvirksomheden alene for at tilveiebringe de Trækar, hvori Viindruens udpressede Saft skulde gjære og klare sig til at vorde Viin. Men mangfoldig anden Drivtighed gik aldeles i Staa; Havnene laae fulde af Skibe, som ei kunde faae Fragt, det vil sige som Ingen forlangte mod Betaling at benytte til dermed at forsende de saakaldte Varer ved Hjelp af Søfolk, som derfor fik Betaling og heraf droge deres saakaldte Livsophold, men som nu ikke kunde faae nogen Hyre, som det kaldtes, og derfor lede af Nød og Fattigdom, og inde i Landene stode utallige Drivtsværker tomme og tause, og de Mænd og Qvinder, hvis Arbeidsomhed forhen havde støiet deri, gik arbeidsløse omkring. Caffen og Risen betragtedes med Ængstelse, og da om Bomulden det Rygte udbredte sig, at ogsaa den var besængt med det lumske Giftstof, vilde Ingen mere gaae klædt med Bomuldstøi; Alle gruede ved Tanken herom. Bittrest føltes maaskee endnu Nøden og Ængstelsen i den saakaldte Handelsverden. Man beregnede, at der

alene i Høstmaaneden i Europa og Columbien skeede 5300 Opbud af saakaldte større Kjøbmænd; de utallige Smaahandlere ikke at regne. Ved Opbud forstodes en paa rette Sted hos vedkommende Øvrighed udtrykkelig given Erklæring om, at man ikke saae sig i Stand til at betale hvad man skyldte, og desaarsag forlangte, at der maatte blive lagt Beslag paa Alt, hvad man eiede, for at Tilgodehaverne kunde tage det og deraf gjøre sig betalte, saa vidt det vilde strække til, hvilket da skeede ved Hjelp af visse saakaldte Skiftebesørgere. Man maa, for ganske at kunne fatte den piinlige Tilstand, som da opstod, sætte sig ind i, hvorledes Alt har seet ud og er gaaet til i en Tid, da Eiendom og Eiendomsret i fuldeste Maal endnu herskede, Penge var Noget af det Vigtigste, og Alt, hvad man trængte til, skulde betales med Penge, forsaavidt det ikke var Noget, man selv frembragte, medens man selv nødvendigvis maatte have alle sine Frembringelser og alt sit Arbeide betalt, for derved at faae de Penge, hvormed man skulde betale Andre Det, man af dem ønskede, medmindre man hørte til Dem, som, enten ved Arv efter hine Tiders Maade, eller ved tidligere Vindskibelighed og Erhvervekonst, havde faaet sig opsamlet en Deel saakaldet Formue, som man da kunde tage til. Man maa tillige tænke sig, at Livet var indrettet saa, at Utalliges Livsophold beroede paa, at der vare Utallige, som havde utallige Livsfornødenheder, som vi nu ville undre os over, at man ikke tog Anledning til at kaste fra sig alle, dersom vi ikke betænkte, at med saadan Udfrielse af mangfoldige Kilder til Livsforpinelse, vilde for Utallige alt Erhverv til Livsophold ophørt.

Imidlertid opstod dog heller ikke nu hverken en ny Glaskugle-Sammenrottelse eller den Folkereisning til al Eiendoms Udryddelse, som man maatte frygte for. Alle De, som eiede Noget, viiste sig velvillige og hjelpsomme mod de Andre, og da atter Aaret 1904 var et frugtbart Aar, og Landene frem-

bragte Nok af alt Det, hvad den saakaldte simple Mand — thi, vi maae mindes, at vi tale om en Tid, da der vare store Menneskeforskjelle — krævede eller dog kunde lade sig nøie med, og det ei fortes bort til andre Lande, for at tilveiebringe de Penge, man forhen havde behovet til dermed at betale alt det Meget, man nu følte Frygt og Gru for, saa var der i Grunden ingen Aarsag til nogen Rædsel for Folkeforstyrringer i det Store. Den saakaldte menige Mand selv havde allerede lært at indsee, at man ikke uden store Gruligheder vilde kunne iværksætte en ny almindelig Eiendomsfordeling, der dog ei vilde føre til det Bedre; — paa Ophævelse af al Eiendom overhovedet og al Eiendomsrets Afskaffelse tænkte kun nogle faa af de Betænksommere, men ogsaa den var, ja i langt høiere Grad, uudførlig. Forresten vare det jo for en stor Deel netop især de Velstaaende, de Formuende og Rige, til hvilke Nøden var kommen. Det vare deres Huse, som den hemmelige Død især havde hjemsøgt, og nu var det jo især den Deel af dem, som havde trukken Formuen til sig, den saakaldte Handelsstand og Storværkseierne, hvis Velstandskilder havde lukket sig; det var dem, som især vare komne i Nød og Qvide. Dette gjorde Meget til, at de Fattige fandt sig rolige. Ogsaa vare alle De, hvis Marker vare fulde af Afgrøde, hvis Qvæg gav Strømme af Mælk, hvis Faar gave Nok af Lam og af Uld, hvis Haver vare fulde af Frugter, redebonne til at uddele Det, de ei kunde sælge. Ja, Mange begyndte at føle, at nu var en god Tid kommen for de hidtil Fortrængte. Til de simpleste Livsfornødenheder var der Nok at give bort af.

Men sagtnedes al Harme og Bitterhed, saa tog Aandsmatheden og Aandslamheden til. Ingen havde Lyst til Noget, al Varme var borte. Man slæbte Livet hen, og medens i Aarene 1903 og 1904 de underjordiske Kræfter syntes at være i stor Bevægelse, da man i disse to Aar ikke talte mindre end 97

betydelige Jordrystelser, og Luften næsten hele Europa over oftere opfyldtes af Dampe og Luftarter, hvis Undersøgelse voldte Stofgranskerne mange Vanskeligheder og mange Uvisheder, døsede de fleste Mennesker Livet hen. Alle ventede de, at en Frelse og et nyt Liv skulde komme; men man ventede det kun i de lune Drømmerier, man overgav sig til, og hvori Tankeskabelsen slog sig løs. Man begyndte at ansee den hemmelige Død og selv den endnu qvidefuldere Grundforstyrring i al Handel og Vandel, netop for Veien til en bedre Tilstand, som maatte komme. — Indbildningen overlod sig til sine Gisninger, sine Udmalinger. Tusinde Frydebud bleve prækede, tusinde Fortrøstninger opreiste, tusinde Særlighedssamfund stiftede, tusinde Anslag og Forslag gjorte, tusinde Verdensforventninger udtalte, tusinde Fremtider forkyndte til Menneskehedens Redning, men alle lige saa hurtigt igjen opgivne, som de med drømmerisk Fornøielse vare fremførte, indtil tilsidst en forunderlig Bevidsthed om sin egen Famlen og Ustadighed, sin egen Modløshed og Forvirrethed næsten blev det Eneste, som man udtalte med nogen blivende Varme og Styrke, medens de hidsigste Bevægelser bestandigen mere og mere viiste deres Feberagtige derved, at en snarlig Afspændelse og tom Ligegyldighed fulgte paa dem.

Andet Delingsstykke.

Søvnen kommer og tager Overhaand.

Da kom endelig den Frelse, hvorefter der sukkedes; men den kom paa en Maade, som Ingen havde tænkt sig. Den udhidsede, udtrællede, udtærede, udlevede europæiske Menneskehed faldt i en stor Søvn. Man kalder med Rette det nu indtrædende omtrent 90aarige Tidsløb den store Hviles Tid; man

inddeler det i tre omtrent lige store Tidsrum, af hvilke man kalder det første den almindelige Indslumrings-, det andet den almindelige Sovns og det tredie den almindelige Gjenoplivelses Tidsrum.

Den store forunderlige Taage, som i Aaret 1904, især hele Efteraaret og en Deel af Vinteren, havde bedækket næsten hele Europa og Landene til henad Taurusbjergene, afløstes af en livelig og frisk Eftervinter, og Foraaret 1905 kom saa straalende og herligt, at man syntes sig aldrig at have havt et saa fortryllende Foraar. Med de qviddrende Fugle begyndte nu og Saugtonerne i Menneskenebrystene at vaagne op igjen og flagre frem af Sjælenes Dyb efter en lang Dvale. Overalt hørte man Nynnen, Trallen, men maaskee hyppigere endnu Glædessuk. Snart reiste sig nu ogsaa en Mængde Yttringer om, at man dog virkelig i tidligere Aaringer alt for meget havde tragtet efter Moisommelighed og Besvær og efter Alt, hvad der maatte gjøre Livet surt og besværligt, trykkende og tungt, idet man havde skaffet sig en Mængde Ikke-Fornødenheder, som man havde betragtet som Fornødenheder. Kort, man bemærkede, at man havde taget sig Livet alt for tungt, og at det vel var ønskeligt, at Menneskeheden vilde tage sig Livet lystigere og lettere, roligere og mageligere. Og da nu i Kjøbenhavn den berømte Frithof, der i tidligere Aaringer havde deels glædet, deels rystet Kjøbenhavn og hele Danmark og hele Europa meget ved en Deel snart sørge-, snart lunefulde Skuespil, og derpaa syntes at have endt sin Digterbane med to udmærkede Digtninger, han havde leveret i Duesangenes Tid, — da han nu paa sine gamle Dage begyndte atter at føle Lunets Overgivenhed spille i sit Indre, og kom frem med et saakaldet europæisk Narrespil, som under den Paaskrivt: „Lad os ikke tage os Livet nær!" førte en Mængde Optrin frem, hvori Søvnen under mange Skikkelser indfandt sig paa mange Steder, lige fra de daværende saakaldte

Rigsraad af, lige til Dandseforsamlingerne og Bondergilderne, indtil Stykket endtes med, at Alle gjensidigen sang hinanden i Sovn, — saa var det saa langt fra, at denne med megen Munterhed og Lystighed gjennemforte Spog havde den vækkende Indflydelse, som Digteren maaskee havde tænkt sig, at tvertimod Mange formeligen med et saadant Velbehag gjentoge de mange muntre Anpriselser af Sovn og Magelighed, som under mange Skikkelser vare komne igjen i de vittige Vers, at man saae, at de fandt en Tilfredsstillelse i at tænke sig Sovnfuldheden som et Gode, der nok fortjente at prises.

Sovnigheden paakom forst Mænd fra omtrent 40 til 60 Aar, og Fruentimmer i en Alder fra 45 til 60 Aar. Ældre Mænd og Fruentimmer holdt sig endnu muntre paa gammel Viis, og paa Dem, som vare under hiin Alder, sporedes endnu ei heller nogen stor Sovnagtighed i de forste 10 til 12 Aar. Men en vis Magelighed, Tilboielighed til at tage sig Alting let, og tage sig saakaldte gode Dage (efter hvad man dengang forstod herved) sporedes hos Alle. Men medens alle disse Ovrige nu fyldte Spadseregangene langt mere, end forhen, og hjemme, om de end lige saa lidet agtede Nydelserne stort, som de toge sig Arbeidet meget alvorligt, dog endnu bestandigen færdedes, saae man Mænd og Fruentimmer af hiin Alder midt paa Dagen sidde henstrakte eller krumboiede paa Bænkene ude, paa Stole og Sæder hjemme, og dose eller sove, uden stor Agtsomhed for, hvad der gik for sig udenom dem. Ja paa Trapper saae man Mange sidde, for at hvile sig, inden de skulde opad dem; og hvor en Gade frembod nogle Afvisere, eller hvor der laae en Hob af Tommer, eller hvad Andet, der kunde tjene til Plads for Siddende, fandt man alt Sligt i Almindelighed besat af Mænd eller Fruentimmer af hiin Alder, som dosede eller sov, fornemme og ringe imellem hinanden, medens raske Gamle og raske Unge strommede dem forbi, og ud-

gjorde deres Munterhed i livelige Sange, som da hørtes paa Gader og Torve hver Dag. Men henimod Aaret 1920 hørte Dette efterhaanden op, og Gaderne bleve, ligesom Landeveiene, mere og mere tomme. Thi nu vare de Oldinge, som havde beholdt nogen Rørighed, døet hen. Mænd og Qvinder over 40 Aar laae den halve Deel af Dagen og længere i Sengene, og trippede, naar de vare komne op, kun omkring i deres Værelser. Men da læste de Smaafortællinger, Lystspil og andet Sligt, jo lettere og ubetydeligere, desto hellere. Gamle Tidsskrivter med korte Fortællings- eller Tankestykker vare ogsaa meget yndede; ligeledes adskillige Sangesamlinger. Men meget mere morede man sig især ved at læse Dagblade fra den forrige Tid, mindende sig alleslags Smaabegivenheder og Smaatilfælde fra sine unge Dage, og gottende sig over alle de Optoier, som dengang i det Store og i det Smaae havde sat Mange i stor Uro og Iver over Ting, man nu fandt intetsigende og latterlige. Men nu strakte Søvnigheden sig efterhaanden ned til Yngre. Det kom snart saavidt, at med 35 Aars Alderen hørte paa en Maade baade Fruentimmerets og Mandens hele virksomme Liv saaledes op, at nu Alle, som vare over denne Alder, henregnedes til de Gamle, der ikke mere kunde tage sig af Noget, medens iøvrigt de Yngre ogsaa vistnok toge sig Alting let. Ja i de 30 Aar fra 1935 til 1965, da Søvnigheden var paa sit Høieste, var i Almindelighed 25 Aars Alderen den, med hvilken de Fleste hørte op med at due til nogen Virksomhed, som krævede nogen mindste Anstrengelse; fra 25 til 35 Aar deeltoge de imidlertid dog endnu noget i Livets Færd og Sysler. Men derpaa overlode de Alt til de Yngre, om de end vistnok i de 7 til 8 Timer daglig, da de vare oven Senge, kunde være meget aandsmuntre og livelige. At en Kone blev Moder efter sit 24de Aar var en lige saa stor Sjeldenhed, som at en Mand blev Fader ud over 30 Aars Alderen. Og efter det 45de Aar

endte de Alle Livet. Sygdomme kjendtes ikke mere. Læger vare blevne mere og mere overflødige, alt som de bleve mindre og mindre at finde, da alle Slags Lærdom overhovedet hørte op; tilsidst var der Ingen, som kunde trængt til dem. Folkemængden tog i høi Grad af, da Fødslerne bleve færre og færre; thi ikke let fødte en Kone mere end to Gange. Det skal i de 30 Aar kun være skeet fem Gange i Kjøbenhavn. Mange Egteskaber bleve uden Børn; om man ellers kunde tale om mange Egteskaber; thi Elskovsdriven slumrede vel ei saa, at jo mangen Forbindelse knyttedes; Pigen blev da i Almindelighed Kone i sit 21de Aar, Manden Egtefælle i sit syv og tyvende, nemlig her i Danmark; og De, der saaledes havde forenet sig, holdt ogsaa troligen sammen; men stort var Egteskabernes Antal ikke. Iøvrigt knyttedes Forbindelsen ikke uden et Slags høitidelig Handling. Den unge Mand og den unge Pige knælede ned for Brudens Moder, der lagde Hænderne paa deres Hoveder, og velsignede dem med nogle ofte meget skjønne Ord, hvori Erindringer af Moderens Drømme gik igjen. Nogle Flere stode omkring; Pigens Fader, den unge Mands baade Fader og Moder kunde kun være tilstede i Mindelsen; thi ingen Fader oplevede sin Datters 21de, ingen Fader og Moder sin Søns 25de Aar. Paa kirkelig Høitidelighed var der ikke at tænke. Kirkerne stode aldeles tomme; mange forfaldt reent, ligesom mange andre Almeenhedens Bygninger. Indtil Aar 1925 var man vel endnu bleven ved med at lade Alt nogenlunde gaae den gamle Gang; og saa vare der dengang endnu Præster, og disse indfandt sig og i Kirkerne, hvor ogsaa Kirkegængere endnu kom. Men prædiket blev der ikke meget, ei heller sjunget. Stundom kunde man, naar man kom ind i en Kirke, finde Alle sovende, endog Præsten, der stod sovende paa Prædikestolen, indtil de paa Kirkegaarden legende Drenge gik ind, og satte Orgelet i Gang og derved vakte Menigheden. Men senere hørte al

Kirkegang op. Bornene dobtes hjemme af Modrene, som i Almindelighed lagde Barnet, naar det var en tre til fire Maaneder gammelt, foran sig paa en lav Forhoining, knælede foran det, og udtalte tre Gange Daabens faa Ord, og hældede Vand paa dets Hoved af en Skaal, som den hosknælende Fader holdt. Bedstemoderen, for hvis Fodder den knælende Moder laae med sit Barn, velsignede saa dem begge. De ovrige til Huset horende Mennesker laae knælende omkring i en Kreds. Ligene begravede man, hvor man fandt den haandteerligste Jord, som voldte mindst Umage; dog blev Jordpaakastelsen ei forsomt, kun at den skeede af de nærmeste Slægtninge, meest af Sonnerne, ofte af Drenge paa 14 til 15 Aar. Forresten blev Enhver begravet i det underste af de Sengelagener, hvori han eller hun var doet; thi Alle doede de midt under Sovnen stille hen i deres Senge. Alle doede de ogsaa i Foraaret eller Begyndelsen af Sommeren. I Begyndelsen, da Mængden af de Doende var stor, roede man ofte med en heel Deel Liig paa eengang i en stor Baad ud i Havet, for at nedsænke dem under en hoitidelig Sang. Men efter Aar 1930 skeede Dette ikke mere.

At mange Huse tilsidst stode ode og forfaldt, kan man tænke sig. Kjobenhavn, som med sine Forstæder endnu i Aaret 1903, uagtet alle de Mange, som den hemmelige Dod havde bortrevet, og de Mange, der vare dragne over Havet, havde havt en Befolkning af henimod 120000 Mennesker, fandtes i Aaret 1995 kun at have omtrent 25000, og man havde al Grund til at antage, at Folkemængden i Aaret 1965 ikke havde været 7000. Throndertællingen i 1953 udviiste 9347. Da i Aaret 1974 Thronderne fik en ny Tælling iværksat, var Tallet 10207.

Naturligvis fandt man det beqvemmest at lade alt Det forfalde, hvad der ei brugtes, og endda kun at vedligeholde

det Fornødne tarvelig, ogsaa beboedes tilsidst kun de bedst byggede Gaarde, som meest kunde modstaae Tidens Angreb. Paa Landet beboedes tilsidst kun de saakaldte Herregaarde; thi saa anseelige de mindre Gaarde paa Landet, de saakaldte Bondergaarde, ofte vare, saa forlodes de dog, for at et større Antal Mennesker kunde danne et Samboe. Da efterhaanden mange Huse og Gaarde i Stæderne stode tomme, fordi alle Beboere vare uddøede, saa flyttede undertiden et lille Samboe fra eet Sted hen til et andet, uden at tage synderlig Noget med sig, da man benyttede, hvad man fandt paa det nye Sted, og endda var det kun de ganske Unge at tilskrive, at man paatog sig saa megen Uleilighed for at forbedre sin Tilstand. Af de forladte Huse hentedes efterhaanden Meget af Det, som var brændbart i dem og let at nedbryde: Rækværker, Trapper, Brædder af Gulvene og mangeslags Huusgeraad; hermed og med de mange nedfaldne Grene, man kunde opsamle, hjalp man sig om Vinteren til Varme og hele Aaret igjennem til Skorstenen. Af Torv spadedes bestandig en heel Deel op. At drage ud i en Skov eller til en Storhave, for at sønderskjære og sønderhugge et omstyrtet Træ, og med Heste og Vogn at føre Brændet hjem, var en stor Begivenhed. Med Tiden faldt det bort, da der blev nok af nedfaldne eller let afbrækkelige eller let afhuggelige Grene, idet Fornødenheden aftog med Folkemængden.

I Kjøbenhavn beboedes tilsidst kun 17 smaae adspredte Dele af By og Forstæder. I Kongens Nærhed paa Christiansborg og i dets Ombygninger, samt de dertil stødende Regjeringsbygninger, var det største Samboe; thi Kongedømmet holdt sig indtil 1933, da Kongen døde i den Alder, der dengang var den almindelige Dødens Alder, det 50de Aar, — senere blev det det 45de, — efterat han i 27 Aar havde baaret Kongenavnet; men ogsaa efter den Tid blev Kongeslottet ved at være et Slags Middelpunet for Byen. I Helsingør, hvor tilsidst kun et lille

Antal af omtrent 600 blev tilovers af 9000, var eet Samboe paa Kronborg Slot, et andet i Steengaden og et tredie strax udenfor Byen i nogle derliggende Lystgaarde. I Aarhuus boede man paa fem spredte Sambosteder. Af de 16000, hvortil Befolkningen, der havde været meget over 20000, ved den hemmelige Død var gaaet ned, vare tilsidst endnu kun omtrent 1100 tilovers.

Hele Landet bedækkedes tilsidst af Krat, Skov og Marker, fulde af selvopgroede Urter og Væxter, derimellem paa mange Steder Byg, Havre, Hvede, Rug og meget Andet, som forhen havde været dyrket af Menneskehænder. Dette samledes nu og brugtes, især dog hvad der fandtes af Kartofler, gule, hvide og røde Roer, Broktoknolde og Boasroer, samt af Kaal, Ærter og Bønner. Af Æbler, Pærer, Jordbær, Himbær og megen anden saadan Frugt var der fuldt op. Fik tilsidst hele Landet Udseende af en Vildegn, saa var der ogsaa en Mængde Vildt; men endnu mere vrimlede det af Køer, Faar og Heste, der i hele Hjorde streifede om, uden at kunne kaldes egentlig vilde. De vare tvertimod lette at fange; mange Køer indfandt sig selv om Aftenen til Malkning, og den Mælk, som behøvedes, var da let at faae; ligeledes Kjødet; Kalve, Lam og Føl fik man let fat paa; unge Heste, hvis Kjød man især holdt af, var det vanskeligere, men derfor og morsommere, at fange. Ved Havets Kyster behøvede man kun at roe et Stykke fra Landet, og ved Hjelp af Tonge at nedsænke Garn, Kurve, Kasser, saaledes, at man kunde drage dem op igjen; man fik da strax Fisk; thi Havet vrimlede af dem. Vildt skjød man i Forstningen ved Hjelp af Krudt, Kugler og Skydetøier, saalænge man havde saadanne. Senere, da Mængden blev stor og man mødte dem overalt, fangedes de paa mange Maader, især naar de om Natten havde søgt Ly i Bygninger. Forresten dyrkedes Jorden endnu altid noget. Meest spændtes Køer for Plovene;

de fangedes til denne Ende og lodes siden los igjen. At tæmme dem behovedes ei; de vare tamme nok alligevel; som da en vis Tamhed herskede hos alle Dyr. Korn dyrkedes dog ikke; man havde ingen Anstalter til at male det; alle Møller vare forfaldne; men derimod dyrkedes Kartofler og anden Knolde- og Rodfrugt, Bønner, Ærter. Den Byg, Hvede, Havre, man fandt selvgroende, behandlede man saaledes med Kniv eller med Stene, at man kunde koge et Slags Grød deraf. Det gik langsomt, men man havde Tid nok, og maatte have Noget at more sig med paa Regndagene. Senere gjemte man den op til Throndérne. Kilder og Søer holdt man altid saa rene, at man nogenlunde kunde faae Vand, som ei var for slet; skjønt man tilsidst næsten overalt ikke havde godt Vand.

Men hvorledes gik det med Saltet? I Forstuingen var der Forraad nok; thi man nøiedes med lidet; siden brugte man istedetfor Salt Skydekrudt, hvoraf stor Mængde fandtes opgjemt; alt imellem bragtes noget af Thrøndere, indtil disse tilsidst bleve de store Hjelpere i alle Henseender.

Børnene, kan man vide, voxte op uden megen egentlig Underviisning, ja næsten uden nogen; men det ene Barn lærte af det andet, ofte med stor Begjærlighed. Læsning holdt sig bestandig vedlige. Overhovedet var der en vis kraftig Rørighed hos Børnene, naar de fik rystet Søvnen af sig. Det Moerskab, de smaae saae, at de større havde af at læse, gjorde, at de ofte tiggede om Hjelp til at opnaae det Samme. Ogsaa Skrivning vedligeholdt sig. Tegning morede man sig meget ved, især for at aftegne hinanden paa naragtig Maade. De Gamle, saa kalde vi Dem, som vare imellem 35 og 45 Aar, vare altid nogle Timer om Dagen saa rørige og aarvaagne, at de kunde more sig meget ved at fortælle Børnene Alt, hvad de af deres yngre Dage kunde mindes, ja at Flere af dem endog paatoge sig at hjelpe Børnene med at lære at læse, Nogle endog med

at lære at skrive og tegne, saasnart de fandt Børn, som viiste nogen Opvakthed og Lærelyst, og den fandtes hos de fleste, da de tragtede efter at vorde, ligesom de saae de ældre at være. Omtrent 17 Timer om Dagen antog man, at De, som vare over 35 Aar, sov. En Time Morgen og Aften gik med til en nødtørftig Paaklædning, Reenlighed og Spiisning. Af de øvrige 5 Timer blev den midterste gabet bort, men et Par Timer førend og et Par Timer efter denne Time vare disse gamle Folk i Almindelighed saa vaagne og muntre, at de deels kunde læse let Moerskabslæsning, deels give sig af med Børnene, hvilket de især syntes at holde meget af. Der paakom dem da en vis Friskhed og Livelighed, og det endda snarere dem, der havde naaet de 40 Aar, end dem, som vare derunder. De, som vare imellem 35 og 40 Aar, sov allermeest; efterat have sovet 17 Timer kunde det vederfares dem, at de dosede tre, fire Timer hen af de øvrige 7; hvortil uden Tvivl bidrog, at det blev betragtet som en Art af Skam at drage sig aldeles tilbage fra al den Virksomhed, hvori de Yngre deeltoge, førend man havde naaet det 35te Aar; hvorfor ogsaa Mennesker imellem 33 og 35 Aar især fandtes overspændte og vanskelige, naar de ikke, som dog Adskillige gjorde, allerede med det 33te Aar sagde sig løs fra Alt.

Alderen fra 13 Aar til 30 var egentligen den eneste ret virksomme. Thi Drenge og Piger paa 10 til 12 Aar trængte endnu til 17 Timers Søvn daglig. Efter den Tid til det 30te Aar nøiedes man med 15, ja Nogle lode sig endog nøie med 14; i Thronderngerne endogsaa med 13. Der dannede sig efterhaanden et Slags Samfundsraad, hvori Alle i den nu anførte Alder toge Deel i de almindelige Raadslagninger. I Helsingør havde man kun eet saadant paa Pladsen foran Kronborg. I Kjøbenhavn fordeelte sig de 17 Samboer i 4 Samfund. Disse bleve nu trommede sammen til visse Tider, men der

udebleve i Almindelighed saa Mange, at en Samling tilsidst sjeldent bestod af flere end 50 til 60, meest 16- til 23aarige unge Mennesker, hvilke overhovedet især vare De, som afgjorde Alt, og som de Øvrige gjerne overlode Styrelsen til. Lad de Unge have al den Besværlighed, især de, som have Lyst dertil; saa lod de Andres almindelige Tale. Men forresten gaves der ei Meget at handle om, da Enhver sørgede for sig og sine Nærmeste, og Enhver forresten gjorde hvad han vilde. De unge Mennesker, baade qvindelige og mandlige, imellem 16 og 23 Aar vare ogsaa de egentlige Anførere eller Styrere, naar Noget skulde skee til fælleds Hjelp, men de vare da ogsaa de meest arbeidsomme, ved hvilke Foretagenderne især udførtes, medens de dog tillige holdt de Andre til at gjøre, hvad der ansaaes for nødvendigt, hvilket imidlertid ei var Meget. Enhver lille Kreds, som var samlet i et Huus eller et Par Huse nær hinanden, besørgede i Forening, hvad den daglige Føde, Varme og Lysning kunde kræve. Med Klædning og andet Sligt gik det, som det kunde. Adskilligt, som Skotøi, blev vistnok gjort af Nogle, som havde lagt sig derefter, men Frembringelser ved Arbeide i Metaller, i Jern, Kobber, Guld, Sølv o. s. v., kunde der ei være Tale om. Af Sligt havde man da ogsaa Nok fra forrige Tider. Af Klæder og Tøier til at gjøre Klæder af, fandt man ogsaa Nok, naar man støvede om derefter; man brugte ogsaa dertil, hvad man fandt af Dreiler, Vinduesomhæng, m. M. Vægbeklædninger endog bleve nedrevne, for at benyttes til Klædning eller Bedækning under Søvnen. Uhre vare der saa mange af, at man havde flere end nok; især da Ingen brød sig synderlig om Timetælling. Naar i et Huus det sidste Uhr gik i Staa og en eller anden sindrig Dreng ei kunde sætte det i Stand, eller en Ældre kunde pille lidt ved det, for at faae det i Gang, søgte man et andet op i de tomme Huse. Men Mange hjalp sig og uden alt Uhr.

Paa samme Maade gik det med mange andre Ting. Som og andet Sligt kunde man faae nok af ved at tage det, hvor man fandt det. Laase kunde gjerne gaae itu; ingen Dør bliver lukket i Laas, og blev den saa fordærvet, at den ei kunde endog simpelt lukkes i, saa skjød man en Stol eller Skammel for den, eller hjalp sig med Baand. Vadskes maatte der, og det skeede. Af Linned blev der slidt saa Lidet, at Forraadet, som var tilstede, i lang Tid forslog; thi Landet var fuldt af Sligt. I Kjøbenhavn var der saa Meget i de mange tomme Huse, at mod Slutningen af Indslumringstiden, eller i Aarene 1930 til 35, Folk fra Malmøe, Kjøge, Præstøe og flere Stæder kom i stille Dage roendes i Baade til Kjøbenhavn, og toge hvad de vilde udaf de mange Udsalgsboder, hvis Eiere vare bortdøde. En saadan Seilads foretoges af unge Knøse paa 18 til 21 Aar; men de vare tre Dage om Veien fra Kjøge, idet de roede langs med Kysten, og sov deres 14 Timer i Land; sex Dage gik med paa Veien fra Præstøe. Senere faldt Dette bort. Hver hjalp sig i sin Egn, saa godt man kunde.

Tredie Delingsstykke.

Den aandelige Tilstand i den lange Hviletid.

Livet blev, naar det skulde betragtes under de Hensyn og fra de Synspuncter, som i det 19de Aarhundrede havde været gjeldende, mere og mere at kalde uddøet, kummerligt, usselt. Men midt i denne Tilstand, i den Alopløsning, hvori Alt, hvad man havde havt af Livets saakaldte udvortes Goder, Beqvemmeligheder, Behageligheder, gik til Grunde, havde Livet meget Glædeligt, Skjønt og Godt; ja det er jo hiin Tid og den der

indtraadte Henfalden af Alt, hvad de forrige Tider havde havt, som vi have at takke for vort nærværende menneskeligere Liv. Det var kun gjennem en saa fuldelig Tilgrundegaaen af hele Fortidens Færd og Væsen, at vor gode Tid kunde komme.

Medens al anden Konst og Færdighed næsten heelt forgik, har man dog kunnet nævne een, som holdt sig nogenlunde vel vedlige, og har nævnet tre, som endog gjorde Fremgang, blandt hvilke een var af sand og stor Betydenhed.

Det var den Konst at læse, som holdt sig temmelig vel vedlige; og læst blev der Meget, for at faae Morskab, og Noget at sysle og færdes med i Sind og Hjerte. De Smaae, saasnart de havde lært at læse, grebe med Sjælebegjærlighed efter alle de Bøger, de kunde faae fat paa, og den Ene vilde i saa Henseende ikke staae tilbage for den Anden. Ja at gaae paa Jagt efter en eller anden morsom Bog, et eller andet Dagblad fra det nittende Aarhundrede, saaledes som man paa mange Steder kunde finde Sligt i de øde Huse, ja som man stundom uventet fandt det, naar man blot kom for at tilegne sig et Bohave eller for i et faldefærdigt Huus at bryde et Gulv op til Brændsel, var Noget, som Ungdommen stundom følte megen Lyst og Drivt til. Saaledes vedligeholdt sig og befordredes en Deel Kundskab og en vis af Bøgers Læsning naturligen udspringende Sjæleudvikling, og det ligegodt hos Alle; thi de Forskjelle imellem Mennesker, som i det nittende Aarhundrede i denne og flere Henseender havde funden Sted, vare aldeles forsvundne. Ja man kan sige, at i saadan indvortes sjælelig Henseende holdt sig Livet ligesaa friskt, som i legemlig Henseende.

Dette viser sig nu især ved den ene af de tre Konster og Færdigheder, som man har nævnet som dem, der netop i den store Hviles midterste Tid havde gjort stor Fremgang. Som saadanne har man nævnet den Konst at fortælle Eventyr, den Konst at spille Kort og den Konst at rede Senge og berede et

mageligt Natteleie. Den sidste Konst har man kun spogende villet nævne med, skjønt den virkelig uddannedes, og Modre og Døttre, Fædre og Sønner herved stode hinanden trolig og kjærlig bi. Hvad Kortspil angaaer, — Spillekort fandtes i utallig Mængde, og man passede paa hvert Spil, man havde faaet fat paa, — da uddannedes det Slags Kortspil, som man i det nittende Aarhundrede havde kjendt, paa mange sindrige og klogtige Maader, ret som om Klogt og Vid særdeles havde funden denne Mark til at øve og tumle sig paa, og vore muntreste, klogtigste, sindrigste, skalkagtigste Spil skylde vi det tyvende Aarhundredes Opfindsomhed.

Men af høieste Betydenhed blev det, at Eventyrs Fortælling uddannedes meget. I Almindelighed havde de Sovende i hiin Tid, og det desto mere, jo ældre de bleve, meget behagelige og smukke, skabelsesfulde og livlige Drømme henad Opvaagningens Tid. Disse fortalte de omstændelig og gjerne; Børnene hørte dem begjærligen; visse Drømme maatte ofte fortælles, og fortaltes nu med Tillæg, Omdannelser, saa at de forvandledes til sindrige Livsbilleder. Mange Eventyr, som det nittende Aarhundrede havde opbevaret fra tidligere Aarhundreder, eller selv havde skabt, omdannedes, og de tarveligste deriblandt undergik den skjønneste Omforvandling. Vore bedste Eventyr ere endnu fra det tyvende Aarhundrede, eller have dog dets Opfindsomhed og Digteraand til Grundlag. Fremdeles læstes og atter læstes mange Sange og Fortællinger i Riim, hvoraf man i det nittende Aarhundrede til Ungdommens Bedste havde gjort mange gode Samlinger, der forefandtes i Mængde. Ogsaa læstes mange saakaldte Romaner og Noveller, det vil sige selvskabte Stor- og Smaafortællinger, fra hiin Tid; ligeledes mange Fortællinger af Menneskehedens virkelige Tildragelser, saavel i Oldtiden, som i Aarhundrederne efter Christus, lige til det nittende Aarhundrede selv. Af slige udforlige Fortællinger af saa-

dant Virkeligheds-Indhold havde man i det nittende Aarhundrede faaet flere, nogle ledsagede af mange Billeder. Sligt læstes nu, og læstes atter og atter af den muntre og livlige Ungdom i de 9 til 10 Timer daglig, da den ikke hvilede i Søvnens Arme. Overhovedet viiste den megen Fyrighed og Opvakthed, om end meest kun til Spil, Leeg og anden Morskab, samt engang imellem raske Omstreifninger i Omegnen. Den vilde ogsaa gjerne høre fortælle og atter selv fortælle, og uddannede eller omdannede da Fortællingerne videre. Meget hørtes og læstes med Gru, men man gjentog gjerne denne Gru, hvori man da tillige befæstede sig. Selv havde man rigtignok ikke stor Lyst til Foretagender, der kunde kræve nogen Møie og Anspændelse, undtagen naar Nød drev til visse saadanne, som en Jagt efter Kalve, Daadyr eller Føl, hvilke til Forraad for Vinteren skulde fanges i et større Antal, eller en Seilads en Miils Vei fra Kysten med en Storbaad i stille Veir, hen til de Steder, hvor Fisk i rigelig Mængde kunde findes til Indtørring for Vinteren, eller til at lade Thrønderne faae. Men saare gjerne rumlede Indbildningen sig i Forestillingen om store Foretagender, og hvad man bevægedes af, efterlignedes i Leeg og i selvgjorte Skuespil. Thi da Holbergs og Frithofs Lyst- og Skjemtespil med stor Fornøielse læstes, ligeledes adskillige Helte- Gru- og Sorgespil og andre Skuespil, saa begyndte man ogsaa at opføre saadanne, hyppigt paa Torve og i brede Gader, stundom i store Huusrum, og nu slog man sig ogsaa løs i egen fri og løs Digtning. Derfor var enhver Dreng og Pige begjærlig efter at lære at læse; ja til at lære sig til at skrive ved Andres Hjelp bleve Mange derved drevne.

Forresten var Alt fælleds for Alle. Ingen tænkte paa, at det kunde være anderledes. Egennytte, Ærgjærrighed, Harme. Forivrelse, Forbittrelse og hvad de videre monne hedde, disse det nittende Aarhundredes aandelige Herrer og Afguder, maatte

forsvinde reent, deels fordi Sjælen ikke holdt af at lade sig pine og pirre, men tog Livet let og frit, deels fordi al Anledning og Leilighed dertil faldt bort. En almeen Velvillie og Hjelpsomhed herskede derimod, og som endnu vore Børn, naar de blive ueens og komme i Haandgemænge, snart atter glemme Striden og Kampen, og leve velvilligt og broderligt med hinanden, saa levede da Alle, kun at saadanne Besværligheder, som Strid og Haandgemænge, kun sjeldent forekom, indtil de reent forsvandt.

Meget bidrog til den bedste Stemnings Næring i Sjælene det forunderlige Forhold, at det bleve de Unge, som moderligt og faderligt maatte drage Omsorg for deres Mødre og Fædre og for disses barnløse Venner og Veninder og andre Jevnaldrende. Naar Børnene vare 6 til 7 Aar gamle, begyndte allerede deres Fædre, naar de naaede det 10de, 11te eller 12te Aar, begyndte deres Mødre at blive, om ei affældige, saa dog livstrætte og gamle, som de kaldtes. En kort Tid maatte da nu Andre tage sig af Børnene, der vare Ugifte og Børnløse nok dertil, men de maatte snart mere og mere hjelpe sig selv, og de kom vel nok efter det, til de med det 14de eller 15de Aar naaede Selvraadighedens Alder; og nu bleve de de saakaldte Gamles Forsørgere, ja mangen ung Pige kom allerede i sit 13de Aar i Gang hermed. Det var især disse Yngre, omtrent til 23 Aars Alderen, som moderligen toge sig af de Ældre. De beredede Alt til dem og for dem, og de Ældre ydede bestandigen disse Unge den hjerteligste Tak, især for det gode Leie, de beredede dem hver Aften. Naar da nu Datteren saaledes havde redet Sengen paa det Bedste for Moderen og Faderen, og efterat disse havde lagt dem, trykkede Dynerne tæt om Forældrene og klappede dem til om dem paa alle Sider, og saa trykkede et Kys baade paa Faderens og Moderens Pande, og naar saa disse, hvis de ikke allerede imidlertid vare indslumrede,

bade Datteren at trykke sin Pande tæt til deres Mund, for at de kunde trykke et varmt Taknemlighedens Kys paa den, saa tænke man sig, hvilke Følelser af dyb Inderlighed der maatte opstaae i Døttrenes Indre, og med en besynderlig Stilhed tilbragte de da gjerne den Time, der forløb, inden de selv begyndte at lave sig til at søge deres Leie. Søn tog iøvrigt ofte heri Deel med Datter, Broder med Søster; og ei blot de egne Forældre, ogsaa Andre i lige Alder med disse, som ingen Børn havde, ydedes saadan Omsorg. I samme Samboe, ja i hele Byen levede overhovedet alle de Yngre som Brødre og Søstre med hinanden; de Gamle søgtes som Forældre ligemeget af alle Børn.

Saaledes voxte Ungdommen op i Velvillighed og Kjærlighed, Munterhed og fri Tankeskabning, Digtning og frisk Aandsrørighed, selv tilvindende sig den største Deel af Alt, hvad den af Lærdom og Underviisning, af Konstfærdighed og Duelighed, paa let Maade og med ringe Fordringer til sig selv, lystedes at forhverve sig, efter egen Drivt. Hengivenhedsfølelsen fandt herunder bestandig Næring. Især var hiin Drømmeverden, hvori de Ældre, jo mere de nærmede sig deres Dages Maal, desto skjønnere og herligere hver Morgenstund levede og svævede, fuld af Billeder, som fik en meget velgjørende Virkning paa Sind og Sjæl, baade hos de Ældre selv, naar de fortalte dem, og for ret at kunne dvæle i dem, udmalede og uddannede dem til hine sindrige Eventyr, saa og hos de Unge, som begjærligen hørte dem, og gjenfortalte dem til Andre.

En høist venlig og indtagende Skikkelse antog endelig Døden, naar den Aar for Aar i Foraarets og Sommerbegyndelsens Maaneder, i Tiden imellem Jevndøgn og Solvendingen, kom og borttog alle dem, som da havde fyldt eller lige fyldte det 45te Aar. Thi i det hele midterste Tidsrum af den store Hviles Tid døde Alle, næsten uden al Undtagelse, i

dette Tidspunet af deres Liv. Det vidste de; derfor, naar det Foraar kom, da deres Liv her paa Jorden skulde oploses, saae de dagligen denne Oplosning imode, og da Alle doede under Sovnen, saa toge de hver Aften kjærlig Afsked med deres Pleierinder og Pleiere, og undlode da ei at trykke Kysset dobbelt varmt paa disses Pander. Doede de ei, saa vare deres Dromme de livsaligste, og indklædte deres Forventninger i de yndigste, underfuldeste, stundom paa sælsomste Maade indtagende Billeder. Vi have mange af disse endnu, deels i umiddelbare Fortællinger, deels som Grundlag for hoist aandfulde Eventyr. De saaledes Doden forventende Ældre bleve ogsaa Dag for Dag smukkere og smukkere af Udvortes. Thi ingenlunde ledsagedes den tiaarige storre Henfaldenhed i Mathedens og Sovnens Overherredomme af nogen legemlig Affældighed. Tvertimod: Legemet blomstrede nu forst ret, og antog mere og mere en vis Fredelighed, Mildhed, Rundelighed og Livsfylde og en eiendommelig Velbehagelighed og Tækkelighed, og denne forklarede sig tilsidst til noget vist Himmelskt, som selv hos Mændene havde Noget af en fiin yndig Qvindelighed. I de forste to Dage efter Doden var det, som om denne Skjonhed steeg til sit Hoieste. Vi have mange Blyantstegninger fra hiin Tid, for en Deel hentegnede af muntre, livligt opfattende Drenge i lette, friske, frie Træk, men bekjendte for at have havt en fuldkommen Lighed; men vi have ogsaa mange Selvafbildninger fra hiin Tid; thi Redskaberne til at lade Gjenstandene selv give os deres Afbildninger, saaledes som man i det 19de Aarhundrede havde udfunden og uddannet dem, havde man vedligeholdt. Dog er det især Throndern, vi have at takke for saadanne Afbildninger. Til de skjonneste blandt disse hore de fra de Aftegnedes sidste Levedage og fra de Dage, da de laae som Liig, inden de bares eller kjortes ud til den Mark, hvori man lagde dem ned i deres Grave. Man kan tænke sig, hvor venligt Tanken om et skjonnere

Liv hisset maatte leve i de Tilbageblivendes Sjæle, og med hvilken livsalig Følelse de maatte bære sit Liv i sig som et udødeligt Liv. Aanden kom ved hele Livets Forfatning mere og mere tilbage til en skjøn og livlig, venlig og fredelig Barndomstilstand, hvoraf en livsaligere Tilværelse i en anden Verden skulde gaae frem.

Men saa meget mere maatte Alt, hvad man hørte fortælle om og læste om de forrige Aarhundreders Liv, opfylde Sjælene med Gru, idet det tillige fra mange Sider syntes ubegribeligt. Man tænke sig disse det 20de Aarhundredes saaledes til Barnlighed og Fredelighed tilbageførte Sjæle læse om al det Forbrydervæsen og alle de græsselige Fængslinger, Indespærringer og andre Afstraffelser, hvorom de Dagblade eller Tidender, som man fandt nok af rundt omkring, fortalte saare Meget, og hvorom mange Sagn gik fra Ungdom til Ungdom. Man tænke sig deres Følelser, naar de læste om den mangfoldige Fattigdom og Nødlidenhed i hine Tider, og naar de erfore, at, medens Landet bragte Velsignelse af Afgrøde og Frugter, som laae opdynget, gaves der tusinde og atter tusinde af Landets Sønner og Døttre, som kun fik saare Lidet heraf paa den knappeste og ynkeligste Maade. Man fyldtes af den største Gru og Rædsel ved at læse Sligt og meget Andet af al det Afskyelige, som man i foregaaende Tider havde havt, men man fyldtes tillige mere og mere af den Forvisning, at, som man i hine forgangne Tider havde levet Livet, saaledes skulde det aldrig komme igjen.

De deilige Sommere, man i hine Aaringer havde, førte efterhaanden med sig, at man, for at nyde dem, indrettede sine Søvne anderledes end før. Mindre end 14 Timers daglige Søvn kunde Ingen nøies med; de Fleste sov 15, de Ældre krævede endnu deres 17 Timer. Men for at nyde Godt af de deilige Morgener og Aftener, ja nu og da at kunne gaae

under den straalende Stjernehimmel eller fryde sig ved Maanens Skin, begyndte man i de fem Sommermaaneder, Mai til September, at dele Døgnet i to Sovetider og to Vaagentider. Man sov da i Almindelighed fra 9 eller 10 om Aftenen til 7 om Morgenen, og saa atter fra 12 Middag til 5 Eftermiddag. Endog de Ældre deeltoge i denne Forandring, kun at de toge sig en Time længere Søvn om Morgenen og lode sig bringe til Ro en Time tidligere om Aftenen.

I Slutningen af April, i Mai og i Begyndelsen af Juni kom Døden. De skjønneste og meest rørende Hensovelser vare de, som kom sidst. De Femogfirtiaarige, der ventede deres Hengang, længtes gjerne efter den, naar de vidste den nær; thi de følte sig da mere og mere mødige og matte og opfyldte af Tanken paa det Bedre. Men især længtes De, som erfore, at rundt om dem nu Denne nu Hiin var hensovet. Afskedene bleve da ømmere og inderligere hver Dag, Pandekyssene varmere, blødere, fyldigere; ja ømme, søde Mundkys, hvis Modtryk forhen havde været dem til for megen Besvær, begjærede da baade Fædre og Mødre af de pleiende Ungmøer. Deres Skjønhed tiltog Dag for Dag; de fik et mere og mere himmelskt Udseende. De afsjælede Legemer beholdt dette i flere Dage. Man smykkede dem saa godt man kunde, og liggende paa de Lagener, paa hvilke de vare døede, baer man dem to Gange ugentligen ud paa nogle store Marker, Norden for Byen, hvor de i en fælleds lang Grav, i løs og tildeels sandet Jord, bleve lagte ved Siden af hinanden paa sammensanket Græs og Blomster, ikke i Kasser eller Kister, men frit. De laae, som om de sov; man blev længe ved Ligene, ja tilbragte ofte hele Dagen til Aftenen ved Gravene, ofte tagende sig Middagssøvnen paa fri Mark under Busk og Krat, nemlig sidst i Mai og i Junimaaned, da saa i Almindelighed Sommerlivet var begyndt. Saa betragtede man igjen de skjønne Aasyn gjentagne Gange, indtil man tilsidst be-

strøede Ligene med en Mængde Mos, Græs og Blomster, og derefter øsede den opgravede Jord ned over dem, under en fælleds Høitidssang. I Mellemtiden belagde Nogle, som toge sig en Time kortere Middagssøvn, Graven fra forrige Gang med Grønsvær, som man tog rundt om fra, hvor man fandt det græsfriskt og blomsterfuldt, og man lagde det tilrette og passede det af paa det Omhyggeligste.

Fjerde Delingsstykke.

Thronderne.

Betragter man nu ret Livet, som det dengang var, saa maa man erkjende, at det var et lyksaligt Liv, i Sammenligning med hvad Livet havde været et hundrede Aar tidligere. Gjensidig Omsorg, Beredvillighed, Venlighed, Oprigtighed, Taknemmelighed, Kjærlighed og en bestandig Fredelighed i Sind og Hjerte, var Sjælenes daglige Næring. Alle vare lige meget omhyggelige for, at, hvad Alle behøvede, bestandigen kunde tilkomme Alle; de Gamle toge vel kun spørgende og takkende Deel i denne Omsorg, men den var bestandigen i deres Hjerte, og de gave endda ved deres Drømmefortællinger og andre Fortællinger og Morskaber med Børnene endog det bedste Bidrag; og den Tilfredshed, hvormed de saae Døden imøde, den venlige Skikkelse, hvori denne kom, satte det nærværende Liv i en skjøn Forbindelse med Henblikket til et tilkommende, hvortil Hensøvelsen vilde føre. Hvad der til Livets Ophold, til Føde, Beklædning, til Sovested og Soveleie behøvedes, var ikke Meget, og der begjæredes ikke Mere.

Imidlertid skulde dette Liv, ved hvis Skildring vi for en Deel især have havt den første Halvdeel af det egentlige Sove-

tidsrum for Die, altsaa Tiden fra 1935 til 1950, neppe have kunnet vedligeholde sig, dersom ikke det Folk, som allerede tidligere nu og da havde sendt Besøgere og Hjelpere til Europas Kyster, nu havde begyndt at udvikle en større og større Virksomhed til Bedste for Europas Menneskehed, og havde bevirket alt Det, der erhvervede dem det saare velgrundede Navn af Europas store Velgjørere, — Thronderne.

Medens Søvnens store Rige strakte sig fra Uralbjergene til Irlands og Portugals yderste Kyster, fra Dovrefjeld til Middelhavet, ja udover dette gik ind i Asien til Taurusbjergene, og omfattede Nordafrikas hele Kyst, medens man endog ganske i Nærheden, i Bergen og Bergens Stift, sov saa trygt og dybt, som noget andet Sted, beholdt Throndelagen sin forrige Vaagenhed og sit forrige Liv. Ogsaa til Island kom Søvnen ikke, derimod blev Island mere og mere ved det milde Klima, som Landet fik, og ved Indbyggernes Stræbsomhed og Vindskibelighed et blomstrende Land. Derover gik ogsaa meest Throndernes Handel med Columbien; thi midt igjennem Atlanterhavet var Seiladsen næsten ingen, da man der overalt mødte Sandbanker, som om i Havet en Jordvold havde skudt sig op imellem Columbien og Europa. Til Europa imidlertid kom af islandske Skibe faa eller ingen, men Thronderne besøgte hvert Aar Europas Kyster. I Begyndelsen havde de tænkt paa, at tage de mange mennesketomme Marker og Landstrog i Besiddelse, men de afskrækkedes herfra, da Tiden snart lærte dem at vogte sig herfor; thi de Landdyrkere, der havde bosat sig, fandtes Aaret efter i samme Søvn- og Dorskhedstilstand, som den, der herskede hos de Indfødte, og da disse Thronhjemmere efter Tilbagekomsten til deres Fødeland bleve ved med Søvnigheden, blev al Tanke paa, at bosætte sig i det næsten uddøede Europa opgiven. Thronderskibene kom i Almindelighed af og til hele Sommeren igjennem fra Mai af. De bleve kun i det Høieste 10 til 12 Dage,

og de sov ikke i Land, men kun paa deres Skibe. I disse bragte de ei alene den første af alle de Fornødenheder, hvortil man trængte, Saltet, men tillige bragte de meget Andet og derimellem Raad, Ansporelse, Hjelp, Bistand, undervisende Haandsrækning. Og jo mere der trængtes til dem, desto hyppigere kom de. Der dannede sig imidlertid dog endnu ikke nogen egentlig Handelsomsætning; om Priser eller Værdie-Ansættelse var der ikke Tale. Man tilførte Thronderne Alt, hvad man kunde faae til dem af Landets Ting, forsaavidt man havde det eller ansporedes til at skaffe det tilveie i den Tid, de vare nærværende. Saasnart et Skib var seilet, sov man dobbelt fast efter en saadan Anstrengelse, indtil et nyt Skib kom, som da vakte nyt Liv, ny Rørighed og Tummel. Men især blev hvert Foraar Throndernes første Komme seet imøde med Længsel og Glæde. Da især vare Alle ivrige, og i mangt et sammenstyrtet Huus blev rumsteret for at finde Noget af det Slags Ting, som man vidste, at Thronderne holdt af at faae til Gjengjeld for Det, de bragte, foruden alt Det, hvad man i de faa Dage, de bleve, søgte sammen til dem, baade af de overalt omvankende Dyr, som let lode sig fange eller fælde, af Fisk, som man med Spande kunde drage op af Havet, der vrimlede af dem, og meget Andet. Thronderne forsikkrede ogsaa, at Kjøbenhavn var det Sted, hvor de helst kom af alle. Mange af dem havde af Fædre og Farbrødre, af Farfædre og Farfarsbrødre og andre Gamle, som i deres Ungdom havde faret paa Danmark, især paa Kjøbenhavn, hørt Meget fortælle om denne Stad, hvor de ikke sjeldent havde opholdt sig en Vinter over og bestandig følt sig som hjemme, ja nu og da havde hentet sig Hustruer, og det endnu en Stund efter at den store Søvn allerede havde begyndt. Nu fik man da og i Kjøbenhavn med stor Fornøielse Meget at vide om sin egen By. Men forresten besøgte Thronderne alle Europas Kyster. Med Rette gav man derfor i le-

vende Anerkjendelse af, hvad Europa havde dem at takke for, deres Udsendinge den øverste Plads ved det store Møde i Cölner Domkirken i Aaret 2035. Til Minde om dem og til deres Ære opkaldtes ogsaa to af Kjøbenhavns ni Byer. Den ene er Nidaros, den anden var Sanct Olufsstaden, der nu i Almindelighed kaldes Tømmerbyen, hvilket var dens første Navn, men uden at dog dette Navn har fortrængt hiint aldeles. I denne By var ogsaa eet af de tre Høistader i Kjøbenhavn, hvor den gyldne Løve med Stridsøxen reistes og saaes brede sig ud i Luften. De Vises Bjerg, som stoder op til Nidaros, kaldes ogsaa undertiden Thronderbjerget, fordi det blev opreist nær den Plads, hvor Handelen med Thronderne meest fandt Sted, og som da kaldtes Toldboden, indtil den siden fik Navn af Thronderpladsen. Og endnu den Dag i Dag vaier stadigen Thronderbanneret fra Toppen af de Vises Bjerg.

Femte Delingsstykke.

Gjenoplivelsen begynder.

Naar den Tid om Foraaret, da de første Thronderskibe ventedes, begyndte at nærme sig, pleiede Kjøbenhavnerne, som af Thronderne vare blevne forsynede med Aarsbøger, at tælle, hvor mange Dage de endnu havde at vente, og paa mange Vægge bleve da lige saa mange Kridtstreger dragne, hvoraf Dag for Dag een udslettedes, og var det da en stor Fornøielse, naar een eller endog to endnu stode uudslettede paa den første Ankomsts Dag. I disse nærmeste Dage begave da Kjøbenhavnerne sig hver Dag til en Voldbakke i Nærheden af Skibeleiet, for at kige ud efter de thronderske Venner, og saasnart de saae

Dampskibets Røg, hvorpaa snart de kosmeliske Fartøiers gnistrende Funklen fulgte, ilede de ned til Landingsstedet. Et Ophold, Thronderne gjorde i Helsingør og Helsingborg, medførte ofte, at de først henad Aften kom til Kjøbenhavn, hvor da de sprudlende Ildfunker, som de lode Fartøierne udsende, modtoges af mange Glædesraab fra en lang Vei ved Stranden. Men da de saaledes ankom i Mai i Aaret 2066, bleve de ikke lidet forundrede over Modtagelsen. Allerede langt borte saae de, at man til en lang Stang havde fæstet et stort hvidt Lagen, bestroget med Farver, der afbildede den thronderske Bannerløve med Stridsøxen. Denne Stang var man i Færd med at opreise paa Volden, medens Jubelraab, som man aldrig før havde hørt dem saa lydelige og skingrende, opfyldte Luften. Baade — et ukjendt Syn — kom dem imode. Og fra disse meldtes dem nu den store Nyhed. Døden, som ellers netop pleiede at favntage mange Sjæle hver Dag fra Slutningen af April af, var udebleven. Ikke en Eneste var henslumret, ja de Gamle vare ligesom blevne friskere og yngre i dette Foraar. Og Døden udeblev ogsaa virkelig aldeles i det hele Aar og i fire af de følgende. Men hermed kom ligesom et nyt Liv ogsaa i alle de Øvrige. Hvad Thronderne hidtil ikke ret meget havde kunnet bringe deres kjøbenhavnske Venner til, vare disse nu meget beredvillige til at gjøre, nemlig ikke at lade sig nøie med, at rumstere op i en eller anden af de mange forfaldne Bygninger, men ordentlig at rydde dem Huus for Huus, samle alle de gode Ting, som deri fandtes og overhovedet at sætte sig i Virksomhed, for at gjøre deres Tilstand bedre. I Unge og Gamle kom en større Rørighed; ja blandt de Gamle syntes netop de rette Gamle, saa kaldte man de femogfirtiaarige og dem, som kom dem nær i Levealder, især at være blevne rørige, de vilde ud paa Gader og Torve og hen til Havn og Kyst, hvor de i flere Aar ikke havde været, da de kun lidet pleiede at gaae i det Frie, høist

en halv Times Tid i Nærheden af deres Boliger, hvor de da gik langsomt frem og tilbage, med matte Legemer og ikkun med Livlighed i Sjælen og i Ord og Tale, fornemmelig naar Erindringer fra deres Drommeverden levede op i dem igjen.

Gjenopvaagningens Tid har man kaldet den forste tiaarige — Gjenoplivelsens den anden tyveaarige Deel af det Tidslob, som nu indtraadte og som gik fra 1966 til 1995, det sidste Aar medregnet; thi forst i Aaret 1996 var det, at flere Throndere erklærede, at al Fare nu aldeles var forbi, og bosatte sig deels i Kjobenhavn, deels i Omegnen deraf, og ligesaa paa mange andre Steder i Europa. Det Liv, som i disse 30 Aar opraudt og uddannede sig, gaae vi nu til at betragte.

I en Tilstand, der i mange Henseender saae ud til at være den yderste Raahed, fandt man sig paa alle Sider omgiven af en forsvunden Uddannelses ypperligste Frembringelser, og man behovede kun at aabne Oinene, for at tilegne sig dem. I tusindviis fandt man Huusgeraad, Konstindretninger, Agerdyrkningsredskaber og meget Andet. Vistnok var det i aldeles ubrugelig, faldefærdig eller reent forfalden Tilstand. Men duede Tingene ikke, saa var den deri opbevarede Forstandighed af stor Værdie. Der laae deri en stor Skat af Tanke,. Plan, Klogt, Opfindsomhed. Man behovede blot at betragte disse Ting med Tænksomhedens Oie, randsage og granske dem, for deri at finde en Veiledning og Underviisning, der kunde komme En saa meget mere tilgode, som man dog forst selv maatte vide at tilegne sig den. I ethvert af saadanne Værker laae jo den Tanke udtrykt, som havde virket til at frembringe det, altsaa Anviisningen til at frembringe et lignende. Hvilken Skat for Aand og Fremadstræbelse, naar man kun vidste at udfinde den og tage den til sig. Paa al saadan Granskning og Tilegnelse begyndte nu den livsfriske Ungdom med Lyst og Iver at kaste sig. Og saare heldigt var det for dem, at de i lang Tid vel fik mangen Vei-

ledning af Thronderne, men dog for en stor Deel hjalp sig selv frem, hvilket de ogsaa helst vilde. Thronderne vovede sig endnu ikke til at trænge ind i Landet, eller at tage noget Ophold i Stæderne ved Kysten, og da, efterat i nogle Aar intet Menneske i Kjobenhavn var doet, Doden atter vendte tilbage, saa at nu hvert Aar atter i Foraaret De, som havde Alderen dertil, nemlig de Femtiaarige, doede, saa bleve Thronderne ved med at indskrænke deres Samqvem og Samfærdsel til korte Ophold paa 10 til 12 Dage hver Gang, og ikke heller nu sov nogen Thronder nogensinde i Land; ligesom der heller ikke kom nogen i de 6 Maaneder fra Efteraar til Foraar. Saaledes gik Tiden hen til 1980 omtrent; da begyndte forst Thronderne at vove sig mere frem og nu og da at tage nogle Dages Ophold i Land, indtil endelig i 1996 hele Hvile- og Sovetiden antoges at være overstaaet. Dodsaaret faldt efterhaanden sildigere og sildigere i Enhvers Levetid. Efterat i flere Aar hvert Aar de Femtiaarige vare doede, var der et Ophold, da Doden ikke kom, til endelig Dodsaaret blev Enhvers femtifemte Aar, og senere gik det op til Aaret sexti; indtil man i Aaret 1995 forbausedes ved, at Doden ikke længere holdt sig til en vis Aarstid eller Menneskealder.

I denne trettiaarige Mellemtid nod saaledes den europæiske Ungdom en god og værdiefuld Frihed til, for en stor Deel selv at hjelpe sig op, danne og uddanne sig ved egen Ponsen og Granskèn, uden at komme til at gaae i Andres Ledebaand. Vare Thronderne komne i Mængde og havde taget blivende Ophold, vilde de Gjenoplivede været blevne blotte Lærlinge af dem, og vilde med mindre Selvarbeide og Aandskraftighed været komne til uden Tvivl noget langt Ringere, end Det, de nu kom langt bedre til ad den langsommere Vei under mange Prøvelsesforsog. De vilde maaskee været komne ind under hines Raadighed, og ei slupne saa reent fri for al det nittende Aarhundredes hele Færd og Uvæsen, som de nu bleve det. Uhildet

og ubetagen, alene følgende indre Hu og Drivt, vendte sig overalt i Europa en af ædle, fine, dybe Følelser opfyldt Menneskehed, gjenfødt og gjenopvakt efter en lang Sorgløshed og Hvile, med frisk Kraft og frisk Fyrighed til den Utallighed af Formaal, der nu forelaae, for under indre fri Ledelse at skabe sig et nyt Liv ud fra de allerførste Grundbegyndelser af. Thi hertil var hele Marken fri. Og til denne Frihed kom en anden af ei mindre Vigtighed og Betydenhed. Friheden for alt Det, der havde gjort de forrige Aarhundreders Ulyksalighed. Den store Alopløsning havde omfattet Alt. Statsforfatning, Lovgivning, Kirkeforfatning, Skolevæsen, Pengevæsen, Handel og Omsætning, Eiendom og Eiendomsret, Forbryder- og Straffevæsen, Haandteringsfordeling, Menneskeforskjelle og Menneskenligheder, Herre- og Tjenerskab: Alt var forsvundet, Alt opløst, for ikke mere at vende tilbage. Man havde ikke alene befunden sig vel under den almindelige Befrielse for alt Sligt, under den almindelige Velvillie og Omsorg, under det almindelige Fælledsskab og den hele Fredelighed, men man blev ogsaa ved med at være opfyldt af, ja blev efterhaanden endnu mere end før opfyldt af, den største Gru for alt Hiint, medens man tillige bestandigen fandt Meget deraf saare taabeligt og latterligt. Denne Gru og denne Foragt, der mere og mere tiltog, jo mere man læste om de forrige Tider, steeg til høieste Grad, da i den sidste Deel af det Tidsløb, vi her have for os, Mange begave sig til Throndelagen, til Island, ja til Columbien, og nu ved deres Fortællinger ikke kunde Andet end forøge denne Gru, denne Spot, denne smilende Undren. Alt forenede sig til at gjøre Alle hjertensenige om, at af alt Hiint vilde de Intet lade opkomme igjen, men skye det som en Pest Først og fremmest var man enig om, — jeg tør ikke sige man blev det, nei man var det ganske uden videre, — at Alt, hvad man kunde komme til at opnaae, enten ved Jordelivsrorigheden eller ved Menneskerorigheden, det

skulde Alt være fælleds for Alle; Alle skulde nyde det lige frit og lige godt. Dernæst vilde man Intet vide af, at det ene Menneske skulde tiltage sig Myndighed til at foreskrive det andet Love; ja i al Art af Lovgivning overhovedet saae man kun Krykker eller Lænker. Mindst af Alt kunde man faae det hele Pengevæsen i Hovedet; hvorfor der blev sat saa megen Priis paa Guld og Sølv, det var en Gaade og blev en Gaade, — og er os det endnu i dette Dieblik efter halvandet hundrede Aars Forløb, — skjønt man snart blev vaer, at man maatte holde paa Det, man havde baade af den hvide Malm og af den gule, til Benyttelse i Samfærdselen med Menneskehederne udenfor Europa; og man kom ogsaa snart efter, at det for denne Samfærdsels Skyld var godt, ja fornødent, at man havde Nogen, som kunde forhandle Alt paa Alles Vegne i hvert Landstrog; og saaledes var det, at man fik sig Konger; thi dette Navn, som man af gamle Eventyr og Tildragelsesberetninger meget vel kjendte, lod man sine Formænd faae, da man mærkede, at det var i en vis Anseelse i Columbien og Asien, indtil man senere ombyttede det med det, vi endnu have.

I Forstningen, og det endda i temmelig lang Tid, blev dog al Slags Randsagelse og Forsøgelse, al Slags Vortrydden og Opforen, al Slags Eftersporen og Selvfrembringen, kun dreven som et Slags Leeg og Morskab. Aanden tumlede og frydede sig deri, men anstrengte sig ikke; kun Legemet skyede ikke det Møisommelige, naar det gik let fra Haanden. Først fra Aaret 1974 mærker man en ret Alvorsstræben og Alvorsarbeiden. Men lige fra først af saae man sig med lige saa stor Lyst og Drivt om i Aandens Egne, som i Landets Skove, Marker, Enge, Gaarde, Kjeldere, Udhuse, Havne og Skibe. Ei alene søgte man Bøger op og behandlede hver ny, man fandt, og kunde lære Noget af, eller have nogen Oplivelse af, som en glædelig Skat og Berigelse, men man foer ogsaa om i den op-

vaagnede Aands indre Enemærker, i Alt, hvad der oprandt fra den indre Grundkilde.

Et Stod hertil, som blev af stor vækkende og fremmende Virkning, fik man en Dag i Aaret 1972, da man var ifærd med at rydde i det Indre af en sammenstyrtet Kirke, der udenom til hoit opad dens Mure var omgiven med Jord og Stov og indvendig fyldt med det Samme, men tillige med mange sammenstyrtede Ting, som ragede frem, eller laae oven paa. Man havde just, efterat man igjennem et Par Forrum var kommen ind i det lange og hoie Hovedrum, ryddet til Hoire, og havde funden en Menneskeskikkelse af Hvidsteen, som man med stor Anstrengelse, hjulpen af nogle Throndere fra Skibene, fra hvilke man ogsaa havde faaet de fornodne Redskaber dertil, havde faaet til at staae opreist. Den forestillede en af Jesu Udsendinge, det vidste man; thi man vidste, at Kirken skulde indeholde Billedstotter af dem alle tolv, vidste overhovedet Adskilligt om Jesus og om de Tolv. Det var en lige opret staaende mandlig Skikkelse i et langt lige ned til Fodderne gaaende hele Skikkelsen omgivende Klædebon; Hænderne hvilende paa en Sang. Holdningen i hele Legemet vidnede om en gammel Mand, saa og Udtrykket i Ansigtet, men dette var tillige et saadant, at det syntes Alle, som om de saae Folelsen af de forrige Aarhundreders Nedslagenhed og Levetryk og Misnoie træde livagtigen frem deraf. Her kan man tænke paa de Ord: „Salige ere De, som forfolges for Retfærdigheds Skyld, thi Himmerigets Rige er deres“, saa sagde en af Thronderne til den anden. „Men de ville ikke lade sig anvende her, svarede den Anden; jeg tænker mig Stephanus og Huß med et ganske andet Udtryk.“ Imidlertid vare ved hine Ord de Omstaaende komne i stor Bevægelse, og vilde, at Throndeven skulde gjentage Det, han havde sagt om Saligheden, og han undrede sig nu meget over, at de ikke vidste, hvorfra disse Ord vare tagne, eller

kjendte til de øvrige Saligpriselser. Nu maatte han fremsige alle disse for dem, og de bleve saa grebne og henrykkede deraf, at de løftede ham op paa et ledigt Fodstykke, hvorfra en Billedstøtte var falden ned, for at han høit og lydeligen skulde gjentage Ordene, og nu gjenlød i det store Rum flere Gange de Ord:

„Salige ere De, som ere fattige i Aanden; thi Himmerigets Rige er deres. — Salige ere De, som lide Sorg, thi de skulle husvales. — Salige ere de Sagtmodige; thi dem skal Jorderige tilfalde. — Salige ere De, som hungre og tørste efter Retfærdighed, thi de skulle mættes og lædskes. — Salige ere de Barmhjertige, thi de skulle finde Barmhjertighed. — Salige ere de Rene af Hjertet, thi de skulle skue Gud. — Salige ere de Fredsommelige, thi de skulle kaldes Guds Børn. — Salige ere De, som forfølges for Retfærdigheds Skyld, thi Himmerigets Rige er deres."

Det er ikke til at beskrive, hvilken Virkning disse Ord gjorde; man hoppede, man sprang, man omfavnede hinanden. Man vilde lære dem udenad, og ideligen maatte Thronderne gjentage dem, thi ideligen kom nye Ungmænd og Ungmøer til, som vilde høre dem. Nu løb man om, gjentog dem overalt, og i flere Dage gjentoges de under Glæde og Omfavnelser paa Gader og Torve. Man løb med de herlige Ord op til de Femtiaarige, som lige ventede Henslumringen, og de fik derefter de allerskjønneste Drømme, som de med himmelske Aasyn fortalte. Men den blandt hine Salighedsforkyndelser, som især passede paa den europæiske Menneskehed, og skulde gaae i Opfyldelse paa den, var dog ei den, af hvilken man især blev greben og bevæget; thi disse Ords Betydning for de ny Oplivede kunde man da endnu ei fatte. At de ei vare fyldte i Aanden, men fattige i Aanden og tomme, men derfor ogsaa aabne i Aanden og frie, det kunde de endnu ikke gjøre sig nogen

Tanke om. Ei heller kunde de just hungre og tørste efter Det, det nittende Aarhundrede havde hungret og tørstet efter, uden at finde Mættelse og Lædskelse. — Men at de Sagtmodige skulde faae Jorderige til Arvelod, det følte de, skulde og vilde gaae i Opfyldelse paa dem. At de Fredsommelige skulde kaldes Guds Børn, det sandede de med Glæde. Men meest bevægedes og fyldtes de af Det, de endnu mindst kunde fatte, men som derfor desmere gjorde deres Hjerter store og vide: „Salige ere de Rene af Hjertet, thi de skulle skue Gud,“ og de Femtiaarige drømte hver Nat, at de skuede Gud og boede i Gud, og de fortalte med himmelsktstraalende Aasyn derom hver Dag. Paa den sidste af de otte Saligheder kunde man ei fæste nogen særdeles Opmærksomhed. Dog var det først langt senere, at man lod den falde bort, og holdt sig til de syv Saligheder alene.

Medens Mange bleve ved med at rydde op i sammenstyrtede Kirker og Huse, eller midt i Skov og Krat eftersporede saavel den gamle Kjørevei til Roeskilde som den gamle Jernbanevei dertil, og endelig naaede Stedet, hvor de fandt den gamle Storkirkes Taarne faldne, men det Indre temmelig frit og rummeligt, kun at Jord til en Høide af nogle Alen havde lagt sig over Gulvet, og medens disse nu følte deres Hjerter udvidede ved at træffe sammen med et dem hidtil ukjendt lille Menneskesamfund, som havde Meget at fortælle dem og som de havde Meget at fortælle, — gave Andre sig til at læse videre i Skrivterne og at søge til Bogsamlingerne. En stor saadan vidste man, havde været i Nærheden af Christiansborg og Krokodilerne, og man fandt den snart, men fuld af Muggenhed og Forfaldenhed; dog reddedes mange Bøger ud af al den megen Smuds og Støv. Men stærkt rystede bleve de saaledes Søgende, da de i et Hjørne af en lang Sal fandt med Hovedet hvilende paa det nederste Trin af en liden Trappe en ud-

tørret Menneskeskikkelse liggende, belagt med nogle Levninger af en Kappe, hvori den havde været hyllet ind. Det var et Menneske, som for mere end 40, maaskee for 50 Aar siden, overvældet af Søvnen, her havde lagt sig hen til Hvile, og var døet bort i Søvnen. I et Rum ovenover fandt man om et stort aflangt sammenfaldet rundt Bord nogle Beenrade siddende paa Stole, med Hovederne hvilende paa Armeknoklerne. Lignende Menneskeknokkelbygninger fandt man siden paa mange andre Steder.

Efterhaanden vare der Flere og Flere, som toge sig for at søge Føde op for Aanden; de læste ivrig i mange Bøger, de betragtede Billedstøtter og Bygninger med grundgranskende Øie, de fandt ogsaa mange skjønne Tegninger, Steentryk, Selvafskygningee, Lysafskygninger, Malerier, som de rensede og beskuede. I Aftensamlinger — thi nu begyndte allerede Mange at lade sig nøie med ti til elleve Timers Søvn daglig, og det saa, at deres Dag gik fra 8 Morgen til 9 eller 10 Aften, ja i Sommermaanederne fra 7 Morgen til 10 om Aftenen; kun at de da engang imellem, omtrent hver niende eller tiende Dag, maatte have sig en femten Timers Søvn, — i Aftensamlinger foredroge, forelagde, fortalte nu disse Vise, som man begyndte at kalde dem, de Andre Alt, hvad de havde fundet, saa at Alle fik Godt deraf.

Og her see vi Anledningen til, at den store Høi blev opkastet ved Nidaros, som endnu bærer Navnet af de Vises Bjerg, og hvor nu et Stjernendkig er, og Thronderbanneret endnu vaier. Man havde talt meget med Thronderne om de Menneskeforskjelligheder, man i de foregaaende Aarhundreder havde havt og i Throndelagen endnu havde. At man ikke vilde lade saadanne opkomme mere, det vidste man fuldt og fast; man havde nu i et halvt Aarhundrede levet med hinanden, Alle som fuldkommen Lige. At man for nylig havde faaet sig et Forstanderskab,

kunde Intet gjøre; thi det var kun sat til at forestaae Alt i Underhandlingerne og Ombytningerne med de ankommende Throndere og Islændere, for at dette hele Forhold kunde vorde ordnet; og de øvrige Ordnere og Formænd ved alle Slags Foretagender vare kun Formænd og Ordnere, hver i Sit og for en kort Tid, omtrent som, sagde man, i Throndhjem. Drengene havde det i deres Lege og Kampe, hvor Formandsskabet ikke ophævede Alles bestandige Lighed. Men nu begyndte Throndeme at sige til dem, at de Vise snart vilde komme til at fremføre den Menneskelighed, de skyede saa meget; de vilde undgaae det legemlige Arbeide og snart gjelde for de Bedre, baade ansee sig selv derfor og ansees derfor af de Andre. Man svarede, at Aandsskattene tilflode Alle, og at Alle vilde blive deelagtige i Aandsoplysningen, Enhver efter egen Hu, ligesom jo Alle opvoxte eens fra Barndommen; saa at Alt stod aabent for Alle med lige let Tilgjængelighed. Men da Det, som Throndeme saaledes havde sagt dem, begyndte at røre sig og orme sig i dem, og især foruroligede netop de saakaldte Vise, saa besluttede de — deres Tal var 800 — Kjøbenhavn kunde regnes dengang (det var i Aaret 1876) at have 11 til 12 tusinde Mennesker, hvoriblandt 6000 kunde regnes for Voxne — de besluttede at foretage sig i Forening et stort legemligt Værk: Et Antal af 500 Ungkarle og Drenge, 300 Ungmøer og Smaapiger toge da nu fat paa at omdanne de Volde, der i et Hjørne af Staden imod Nordost havde omgivet en Fæstning nær ved Havstranden. Utallige Hakker, Spader og Skudkarrer kom i Gang. I to Somre blev der i en Tid af sex Maaneder anvendt fem Timer daglig til at rydde Voldene paa et vist Stykke nær, hvor al Jorden dyngedes op, og saaledes opstod de Vises Bjerg og var efter Udløbet af to Somre færdigt.

Throndeme havde ofte, naar de kom med Salt, Gryn

Vinterbrød, røgede Kjødsager, Skotøi og Klæder, Tepper og Sengklæder, Knive, Øxer og andre Redskaber, og til Tak herfor indtoge ikke alene Føl, Heste, Kalve, Køer, Tyre, Lam, Faar, Raa- og Daadyr, deels levende deels slagtede, samt Mængder af Fisk, som man hjalp dem med at komme i de Qvaser, deres Skibe droge efter sig, — tillige faaet Adskilligt, hvad man, ved at rumstere i nogle sammenfaldne Huse, havde kunnet finde af Guld-, Messing- og Kobbersager, hvilket man meget gjerne gav bort til de begjærende Throndere, der saa da gjerne, foruden de mange Fornødenhedsting, gave i Tilgivt, som de kaldte det, smukke Billeder, Fløiter og Trompeter, Morskabsbøger, fine farvestraalende Tørklæder, Baand og meget Andet. Kun Ringene med lysstraalende Stene beholdt Kjøbenhavnerne; dem bragte de til deres Gamle, paa disses Fingre stak de dem, og nu gik ogsaa disse farveglimrende og lynende Ædelstene paa mange Maader igjen i de yndige Drømme. Af Sølv fik Thronderne heller ikke Noget; der var Intet at finde af den hvide Malm, saa meget der søgtes, forsikkrede baade Drenge og Piger, Ungmænd og Ungmøer, og Thronderne vovede sig ikke til Eftersøgelse i noget Huus, hverken sammenstyrtet eller aabent. De frygtede, at de vilde komme til at bøde derfor med Søvesyge og en tidlig Død. Alle Throndernes Sammenkomster med Stadens Befolkning fandt Sted paa Gader eller paa Torve. I Regnveir kom man sammen i nogle store Rum, som i forrige Tider havde været brugte til Opbudssalg, eller og i de store Sale paa Christiansborg. Kun en eneste Thronder mindedes man, som af Elskovs Betagethed havde opholdt sig meget i et vist Huus og nogle af dets Nabohuse, endog Nætterne over, i en Tid af fem Uger fra eet Skibs Komme til et andets Afgang; men man vidste og, hvorledes han tilsidst var kommen søvesyg tilbage til Throndhjem, og var døet et Par Aar efter, og i disse Par Aar havde været en Gru for Alle.

Endelig i Aaret 1978 fik Thronderne ved deres Ansporelser Ungdommen til en stor Eftersogelse efter Solv, som de vidste, maatte være at finde. De forsikkrede, at der i Kjelderen under det Huus, der stodte op til Krokodilerne, stode mange Jernskrin fulde af Solvdalere, saa store som de almindelige Thronderdalere. Der maatte være 2 Tihundredtusindere deraf, paastode de, foruden en Mængde Stænger af samme hvide Malm og en Mængde Guldpenge. De vidste, sagde de, at, da Pengeomsættet i Kjobenhavn i Aaret 1891 havde faaet Fornyelse paa 50 Aar paa sine Forrettigheder, havde det paataget sig at have til en Værdie af 13 Tihundredtusinder Tolodsdalere liggende, Noget i Solv, Noget i Guld, men i montede Solvdalere maatte der ikke være Mindre end firti hundredtusinde Lod, og man troede at vide, at de alle vare i daværende Dobbeltdalere til 2 Lod Montsolv hver Daler.

Man gik nu saaledes tilværks, at man fra to modsatte Sider, efterat have gravet ned til den under Jorddækket liggende Steenbro, brod denne op, og nu gjennembrod Muren lige ned til Grundstenene, og det samtidigt paa begge Sider, for at man kunde faae et Gjennemtræk, da Thronderne advarede om den giftige Luft, der maaskee opfyldte Kjelderrummene. Et stærkt Gjennemtræk kom ogsaa strax ved Gjennembruddene; thi i Kjeldernes Indre vare Jerndorene i Mellemvæggene overalt rustede i Hængslerne og gledne ned; det fandt man siden, da man gjennemsogte Alt. En Svovllugt slog ud med Lufttrækket, og nu gik man med Dævilogter, som Thronderne havde medbragt, og fortalte at være til Sikkring imod mulig brændbar Luft, ned i de morke Rum, medens Thronderne stode udenfor; thi af dem vilde Ingen vove sig ned med. Da man kom ned, fik man ved Logternes Skin et Syn, hvorover man glemte alle Solvdalerne. Vægge og Lofter straalede med den herligste Glands; Alt, var bedækket med Svovludskabninger, deels i

Skjævtærninger, deels i Trespidsefikkelser. Af Throndcrne, som man løb tilbage til med afbrudte Afskallinger, var der En, som strax saae, hvad det var, og han vovede sig nu ind med, for at see det herlige Syn; men Luften var ei den bedste, og han skyndte sig snart ud igjen. Hjemlændingerne derimod løb om for at hente flere til at see det herlige Syn, og nu tændte man Fakler, for at lyse omkring med dem, ja tændte Blus nede i Kjelderrummene, uden at ændse nogen Fare, som da heller ei viiste sig, maaskee fordi i den Tid, som imidlertid var gaaet, den svovlfulde Luft var trukket ud; Thronderne sporede Lugten deraf omkring paa hele den store Plads, hvor de maatte vandre om mellem græssende Qvæg. Endelig fik de Kjøbenhavnerne til at søge efter Jernkister; disse fandtes da, deres Laage vare fæstede til Underdelene med svære Kramper og Hængelaase; men alt Jern var saa rustet, at Kisterne hurtigt kunde hugges op med Øxeslag. Nu bragte man i Kurve og Poser af de sorte Ting, man fandt, saa Meget op, som man kunde med Lethed bære. Thronderne kjendte det strax for at være gamle danske Tolodsdalere, men som vare bedækkede med Sort, af hvilket dog, saasnart man ridsede og skrabede deri, den hvide Malm glimtede frem. Kjøbenhavnerne havde dengang allerede lært, af hvilken Værdie den hvide Malm vilde være i Samfærdselen med Throndelagen, Island og Columbien, og de bragte nu deres sorte Sølv til Formændene, efterat have givet Thronderne et Par Sække fulde deraf til at tage med sig til Throndhjem. Med næste Maaneds Skibe kom allerede et Par Stofbehandlingskyndige, og nu fik Kjøbenhavnerne i det Smaae Det at see i sin Opstaaen, hvad Verdensrorigheden i Kjelderen havde frembragt i det Større. Herved lærte de noget Nyt, ja et heelt nyt Lys gik op for dem, og denne aandelige Skat, som de takkede de to Throndere med megen Glæde for, gjengjeldte de med to Poser fulde af Dalere, hver af 5 Lispunds Vægt.

Thi med Vægtskaal og Bismer var man nu ved alle Leiligheder ved Haanden, efterat man havde faaet disse Ting af Thronderne. Meest morede man sig ved at veie Menneskene: Børne, Drenge, Piger. Endog de Gamle maatte beqvemme sig til at lade sig veie. Men da nu Thronderne begyndte at tale om, at man ogsaa aandeligen kunde veies og befindes for let, gjorde det megen Røre i Sjælene, og gav meget at tænke paa.

Til Takke for de Solvdalere, de havde faaet, men endnu mere af Fornøielse over den Glæde, som deres Stofforvandlings- og Kraftvirkningsforsøg havde foraarsaget den skue- og videbegjærlige kjøbenhavnske Ungdom, lovede de to thronderske Stofbehandlere endnu i samme Sommer engang at komme igjen og vise og lære dem Mere. Det skeede da ogsaa, og det gjorde nu et stort og mægtigt Indtryk, da Gnidningsgnisterne og Gnistgjemme-Udladningerne bleve viiste, og da uophørligen den Ene efter den Anden vilde op paa Glasfodsskammelen og lade sig trække Gnister ud af Kroppen. Endog Stødene fandt de stor Behag i. Ogsaa Kasseindretningernes Gnister og Stød forsøgte de, men kom nu tillige til at see de andre Virkninger deraf, og bragtes herved ind i Adskilligt af Læren om Stofforvandlingerne. Sikkringslogterne gave ogsaa Anledning til megen Underviisning. Nu bleve og de gamle kosmeliske Kjøretøier søgte op og dragne frem, og eet af dem fandtes i en saadan Stand, at man endnu i samme Efteraar havde den Glæde at kjøre med en saadan hjemmelavet Vogn, hvis glimrende Gnister man havde saadan Glæde af, at man kjørte hele Byen rundt med Kjøretøiet, da Aftenmørket var falden; ja de Gamle maatte til Vinduerne for at see Lynene af den forunderlige Ildvogn, som man rigtignok nogle Gange væltede med i den bløde Jord, — thi en saadan laae endnu alenhøi over det gamle Steendække, — men uden at lade sig derved afholde fra et Morskab, hvorved man syntes sig at være bleven de Feedron-

ninger lig, man havde hørt saa Meget om. Af Thronderne var Ingen med blandt Vognens Følge; thi endnu da blev ingen Thronder i Land, efterat Natmørket var kommen.

Nye Redskaber og Værksager myldrede nu efterhaanden frem af Jordudgravningerne, af de ryddede Huse, Skure og mange andre Rum, og med det Samme tilflød der de opvakte Sjæle mange Underviisninger fra Throndèrne, mange fra den indre Forstandigheds eget Livsvæld.

Men visse Tanker og Villiesbeslutninger kunde al Throndernes Tale og Forestillen ei fortrænge. Man blev fastere og visfere i dem, jo mere der stredes om dem. Af Alt, hvad der lignede det forrige Europas Menneskefærd og Samfundsvæsen, vilde man Intet have. Dog kom efterhaanden i Orden og Gang en ordentlig Handel med Brug af Penge og af Priisbestemmelser, men kun i det Store og Hele; kun paa et eneste Sted fandt saadan Thronderhandel Sted, paa Slottet Christiansborg, hvor den skeede af Formændene, det senere saakaldte Kongedømme. Hvert Thronderskib fremlagde Alt, hvad det bragte, og ansatte selv, hvor Meget der skulde gives derfor; fandt man det nogenlunde antageligt, saa slog man til; var man misfornøiet eller uvis, saa drog man samtlige Throndere til, og lod dem give Mening, og kaldte Flere af sine Egne til. Man viiste Throndérne al den Eftergivenhed, man passende kunde, og disses Retsindighed fornægtede sig ei. Paa en Formiddag vare Kjøbene gjerne afsluttede, om der saa vare komne tre Skibe paa eengang, naar først i det foregaaende Par Dage Alt var lagt frem under aabne Tagrum eller Skure ved Nidaros, og gjennemseet og lagt tilrette efter Throndernes medbragte Optegnelser, hvilket snart kunde skee, da der vare Hænder nok; thi det var kun den endelige Afgjørelse, som fandt Sted paa Christiansborg. Sex Dage efter var i Almindelighed Alt igjen bragt frem, hvad Thronderne skulde have tilbage med sig,

og nu forhandledes paa lignende Maade. Formandskabet agtede i det Hele paa, for tilkommende Tiders Skyld, at bevare den største Deel af den Sølv- og Guldmængde, som man havde, saa at man endog engang lod et Thronderskib, som et Efteraar var kommen med ukjendte Folk, afgaae igjen med alle sine Varer, for ei at komme tilkort; og Dette bidrog ei lidet til, at Forhandlingen fra begge Sider blev ved at gaae meget ordentligt og retfærdigt; og saaledes havde da hele Throndersamqvemmet en bestandig fredelig og fornøielig Gang.

Af aandelige Skatte tilhandlede man sig, om et saa lavt Udtryk tør bruges, ikke færre, end af legemlige gode Ting; men man søgte dem ogsaa op hjemme hos sig selv, hvor man kunde vente at finde dem, og man gjennemrandsagede de fundne. Mange Malerier og Billedstøtter og andre Billedskabninger fandt man bedre bevarede, end man skulde ventet, og drog Thronderne om med sig, for at de skulde see alt Sligt og hjelpe til at forstaae det. Mangen Konst- og Videnskabskyndig kom nu og fra Throndhjem, for at være ret egentlig Lærer, og nu begyndte allerede Thronderne at vove sig til at blive tre til fire Uger; men det var den længste Tid, Nogen blev, indtil man naaede Aaret 1990. Saa længe de bleve, øste de ud af deres Sjæle hvad de kunde, og lode øse af sig. Flere og flere Bøger bleve opsøgte og læste, ogsaa nu mere strengt underviisende. Dog vare det altid den hellige Skrivts Ord og mange lignende Bøgers Ord, især naar disse vare i Vers og kunde synges, som gjorde den største Virkning. — En Orgelbygger kom nu og til Staden med en Medhjelper og istandsatte Orgelet i en af Kirkerne; og der blev en Sammenstimlen og Raaben baade i Kirken og udenfor den, da de mægtige Toner første Gang lode en heel Time igjennem i een uafbrudt Strøm, idet Orgelspilleren lod sine Fingre løbe efter sine Følelsers Indskydelser. Andre Toneredskaber sattes nu og i Stand eller bragtes fra Throndhjem.

Buestroget elskede man især, da man kom efter, at man her af de fire Strenge bestandigen ved Fingertryk skulde skabe sig et mangestrenget Redskab. Sligt lod mangen En sig lære og oves i af alle Kræfter. Med Guld- og Sølvting og andre Kostbarheder var man rundelig til at belønne eller betale slige Goder, medens man ikke forsømte af andre Thrøndere at faae Guld og Sølv tilbage igjen for alskens andre Ting, man i Landet havde.

Sjette Delingsstykke.

Thrønderne mene, at man skal indføre Eiendom igjen.

Thrønderne kunde ikke undlade jevnlig at komme med deres Lærdomme om, at nu skulde man være betænkt paa at indføre Eiendomsfordeling og Haandteringsfordeling, fastsætte Love og ansætte Anførselsmænd, Opsynsmænd, Øvrighed. Men hermed fandt de ingen Indgang; man bestred dem af alle Kræfter, og befæstede sig mere og mere i den Beslutning, at saaledes, som man i nittende Aarhundrede havde havt det, vilde man paa ingen Maade have det igjen; Alt, hvad man allerede forhen havde læst derom i opgjemte Tidender og Læsebøger, Alt, hvad man nu mere og mere læste og erfoer herom, opfyldte Alle mere og mere med Gru derfor, og da man senere kom til Throndhjem, hvor dog Alt var langt mildere, jevnere og bedre, end i Island, endsige i Columbien eller i det nittende Aarhundredes Europa, tiltog denne Gru høiligen.

Allerede dengang opkom ogsaa det Skjemteord om Storsamvittighederne. Det maa have været vældige Stormænd, man har havt i forrige Tider, sagde man, da der gaves Folk, som turde tage tusinder ja hundredtusinder af Andres Samvittigheder paa deres Samvittighed. „Vi kunne endda nok finde Dem, som

ville lade sig regjere og styre; thi det er mageligt, og vore Femtifemaarige vilde være ilde farne, naar de skulde ordne og styre; de takke os nok, fordi vi paatage os den Møie for dem at raade for Alt; men at styre og regjere Dem, som selv have Kraft og Dygtighed, ja at styre det hele store Liv, hvo turde paatage sig det? og nu endda at give Love for en heel lang Fremtid? Den maatte falde ned fra Skyerne og bringe den andens Verdens Viisdom med sig, som skulde paatage sig Sligt."

Saadanne Ord hørtes allerede dengang; men Thronderne meente ideligen, at man nok med Tiden vilde faae andre Tanker. „At det er godt, ja nødvendigt, sagde de, at der er Oversyn og Ledelse, det vise I jo hver Dag, at I indsee og føle. I ville nok og med Tiden faae Overtilsynsmænd og Befalingsmænd og Øvrighed og da ogsaa Love, for at Øvrighederne kunne have Overmænd over sig igjen."

„Og hvo skal saa igjen, spurgte Kjøbenhavnerne, være Lovenes Overmænd? Det skulle da Lovgivningsmændene være. Men nu disses Overmænd igjen? Ikke sandt? Det maa da dog Alrøreren og Alraaderen være, og saa turde det vel være bedst at blive i hans Magt og hans indre Førelse strax fra først af, ligesom Dyrene og al den øvrige Skabning, istedetfor at forplumre sig sit indre Forhold til den indre Alvirker ved alt det Mellemmakkerie, der dog kun har hindret den indre Alvirker til at komme til at virke reent og frit og fuldt i den fordums Menneskehed." Man meente, at saaledes virkede man meest lige hen til at naae til Opfyldelsen af den Bøn: Til os komme dit Rige!, naar man lod den indre Indgivelse og Tilskyndelse og Beaandelse komme til at faae Eneherredømmet. Man mindede nu om de Ord af Kong David, man havde hørt Thronderhøiskolens Lærere fremføre: at det er bedre at falde i Guds Haand, end i Menneskenes, hvilke Ord man glædeligen havde følt sig truffen af. I Henseende til Formandskaber viiste

man hen til Drengene, hvis Lege og Optoier jo i Throndhjem, saavelsom i Kjobenhavn, aldrig vare uden Anforere, ja temmelig skrappe og selvraadige Anforere, thi i dem stak baade Herredomslysten og Underordningslysten og Underordningstrangen, og Storfjæderen i Huen blev baade attraaet og ærbodigen fulgt, men derved ophævedes dog aldrig Drengenes naturlige Lighed og Kammeratskab; og de vidste alle, at Ingen var, den Ene Mere eller bedre end den Anden. Sligt blev der meget talt om frem og tilbage; men Kjobenhavnerne — og saa gik det i hele Europa — befæstede sig derved kun mere og mere i den Villie at holde Alt fra sig, hvad der vilde faae dem til at lade det Liv, der i det forrige Europa havde voldet Ulyksalighed nok, komme op igjen. „I mene, raabte de, at vi nok engang komme til den Eftertanke, igjen at tage Aaget paa os, og at gjore Livet moisommeligt og fuldt af Besvær. Nei, nei! Nu skal det dog engang blive Sandhed Det, vi læse i den Bog, I selv have kaldet Eders hellige Skrivt, og hvori der staaer saa meget Ypperligt, at Aaget skal vorde mildt og Byrden let." „Og det fordi, saa foiede En af de Talende til, fordi vi, saa ret fra Grunden af ville være sagtmodige og hjertensydmyge, men især fordi vi ville have Rolighed for vore Sjæle." — „Og fordi vi, raabte en Anden, ville vederqvæges og vederqvæge hinanden og leve friske og glade i Den, som er og boer i os." — „Og ikke, sagde en Tredie, anmasse os Noget, den Ene over den Anden." Saaledes taledes allerede dengang, saaledes grundfæstede sig det nye Liv imod alle Anfægtelser og just ved dem. Og saa begyndte allerede nu Det, hvad der senere hen mere og mere viiste sig, og ofte blev sagt, at det nye almindelige menneskekjærlige, menneskeomhufulde Liv for en Deel byggedes paa en Grundvold af Had og Afsky, ikke en indre skjult og ufremtrædende, nei, en saadan man vidste med sig selv og befæstede sig i, og det desto mere, jo mere man lod den forene sig med

Morskabslatter over alt det Vrange og Ravgale, man saae i de forrige Aarhundreders hele Færd og Liv, og senere gjenfandt i Columbien. Man kom mere og mere til, i dybeste Maade at takke Gud for, at man til sidste Rod og Trevl var bleven befriet fra hiint Fortidens gruelige Uvæsen, hvilket man skildrede sig med de meest skjærende Farver. Man priiste sig lyksalig ved at være bleven udfriet deraf, idet man var bleven nedsænket i en Tilstand, hvori det saaledes var hensmuldret og gaaet tilgrunde, at, da efter en 60aarig Mellemtid, Menneskeheden rørte sig paa Ny i sin Kraft og fik en ny Ungdom, var det alt saa aldeles forsvundet, at Livet kunde virke friskt og frit, og ud fra Allivets Grund bygge sig en heel ny Tilværelse, en ny Grundforfatning af den tilintetgjorte Fortids opløste Stoffer, uden at besværes af en eneste af dens utallige Misforhold.

Syvende Delingsstykke.

Folk fra Aarhuus komme til Kjøbenhavn.

En ganske egen Oplivelse fik man, da et Throndérskib bragte et Par unge Mænd og et Par Ungmøer fra Aarhuus med sig. Aarhuus havde Aaret efter den hemmelige Døds Ophør, da man foretog en almindelig Folketælling hele Landet over, endnu havt 13317 Indvaanere; i Aaret 1966, da ogsaa der Døden var udebleven, vare der kun 1185 Sjæle, som boede i tre Samlinger. Throndérskibe havde man hvert Aar, baade Foraar og Sommer, seet hos sig. Og nu havde et af disse foreslaaet nogle raske unge Folk, som havde viist sig meget drivtige, at tage med dem til Kjøbenhavn, hvor der var Meget at see. De kom midt i Sommeren, og blev der nu en Spørgen

og Fortællen. I det Hele havde man i Aarhuus havt det som i Kjøbenhavn: Søvnen paa samme Maade, Drømmene ligesaa, og Dødens Komme i samme Alder. Meget blev nu og fortalt af Drømmene, og mange Berigelser fik Aandsanskuelsen paa begge Sider. Men meest Virkning gjorde Aarhuusfolkene ved Faderbønnen, som de nylig havde faaet og vare fyldte af. Ikke at denne Bøn var ubekjendt i Kjøbenhavn; man havde bestandig fremsagt den under Daabsknælingen. Men just derfor kjendte man saa meget mindre dens Vægtfylde. I Aarhuus havde den reent været forsvunden. Nu havde i samme Sommer en Thronder, som stod hos, da man første Gang døbte en Deel Børn i den opryddede Storkirke, spurgt, om man ikke ved saadan Høitidshandling fremsagde Faderbønnen, og havde nu maattet fremsige den flere Gange, til man havde lært den, og man var nu bleven saa greben af den, at hvad der i Kjøbenhavn ti Aar tidligere var skeet med Saligpriselserne, det Samme var nu skeet her med de syv Bønner. Ved denne Fortælling var det, som om Hjerte og Øine først gik op i Kjøbenhavn i Henseende til de saa bekjendte Ord. Overalt løb man fra Arbeidet for at tale om alt det Store, der laae i dem og i Alt, hvad der var bleven lagt ind i dem af de forklarende Throndere. Kun een af Bønnerne kunde man ingen Følelse have for, og da den kom til særdeles Omtale, følte man, hvorledes man havde et andet Liv, end De havde havt, som denne Bøn var bleven lært. Det var den Bøn: Forlad os vor Skyld, som vi forlade vore Skyldnere. Saavidt var da allerede Aandsopvaktheden naaet og Sjæleklarheden med Følelsesvarmen, at, om ogsaa Enhver for sig kunde føle Skyld, som Herren maatte forlade, idet jo Enhver noksom maatte føle, hvor daarligt det var fat med ham, saa var der dog Ingen, som kunde forestille sig at have Skyldnere, der trængte til hans Tilgivelse. Man kunde indsee, sagde man, at denne Bøn maatte i hine Tider

have havt stor Vægt og Virkning hos alle Dem, som ret havde lagt den paa Hjertet. Men nu maatte man see og tage Sagen anderledes. At man fortornedes over en Anden, var ofte naturligt; men betragte en Anden som sin Skyldner, det var at gaae for vidt. Saaledes vilde man ikke vide af, at der skulde gaaes i Rette af den Ene med den Anden; man saae en Anmasselse heri, og det saa, at man nok endda vilde lade det gjelde, at man var Andres Skyldner; men at man selv skulde have Nogen, som var Ens Skyldner, og som altsaa skulde behove at vente Tilgivelse af En, det vilde man ei vide af. Man greb derfor begjærligen og med Fryd efter de Ord af den hellige Skrivt: „Gaaer ikke i Rette med Nogen, saa skal der ikke gaaes i Rette med Eder," og man kan sige, at nu først, næsten 2000 Aar efter, at de vare blevne udtalte, bleve de til en levende Sandhed. I alle disse 20 Aarhundreder vare netop især de Christne frygteligen gaaet i Rette, den ene med den anden. Man vidste, man følte, hvorledes man netop vilde have Livet saa, som det i disse Ord var udtrykt. Man havde havt det saa i mange Aar; men det var godt, at man kom til en Medviden med sig selv herom; thi nu befæstede der sig i denne Henseende, som i saa mangen anden, en Villen, der var sig selv vis og var fast og urokkelig.

Det var ogsaa allerede i denne Tid, at de Ord begyndte at høres og gjentages: „Naar min Gjenboe boer i et godt og smukt Huus, saa har jeg daglig et smukt Syn for Øie; naar min Naboes Børn ere vakkre og snilde, pæne og nette, saa have mine Børn det fornøieligt og godt. Hvad kan det hjelpe mig, at jeg er smukt klædt, Andet, end at jeg derved skaffer Andre et smukt Syn? nei skal jeg have det fornøieligt, saa maae de Andre gaae smukt klædte. Hvad der skjærer min Gjenboe i Sjælen, skjærer ogsaa mig i Sjælen. Hvor kan jeg have det Godt, naar Andre have det Ondt? Naar Andre jamre sig, saa

drager jo Jammeren ind i min Sjæl. Naar de pines i Legemet, saa pines jeg i Sjælen." — Paa mange flere Maader vendte man den Slags Tale. Den var fra først af opstaaet i Throndhjem, da man havde begyndt at reise did og at opholde sig der i nogen Tid. Kun paa et saadant Sted, hvor Alt var, om end temmelig meget bedre, end det havde været i det forrige Europa, dog endnu ganske paa samme Viis og i samme Aand, som hele Europa fordum havde havt det, kun paa et saadant Sted kunde saadanne Tanker oprinde i Europæersjæle; men her maatte disse snart faae Øinene op ogsaa i denne Henseende. Det første Stød hertil gav en formuende Storkjøbmand, som havde ladet sit anseelige Huus oppudse og male og forskjønne paa flere Maader, og nu dagligen yttrede sin Misfornøielse over, at hans Gjenboe, paa den anden Side Torvet, lod sit gamle stygge Huus blive, som det var, medens Naboerne havde oppudset deres. Af nogle Europæere, som boede hos ham, sagde da den ene engang, da han paa Ny førte Klage over den gamle Gnier derovre, der dog var nok saa formuende, som han selv, at han, istedetfor at lade sit eget Huus oppudse for et Par Aar siden, skulde have budt sig til at anvende den Bekostning paa Gjenboens, helst som han jo næsten aldrig saae sit Huus ret ordentligt, da han jo bestandig gik ud og kom hjem langs henad det, medens han og alle hans bestandig havde Torvets modsatte Side for Øie. Det var Stødet til al hiin Tale, hvilken de i Throndhjem værende Europæere uddannede til mange Hjertesprog, ei for deres egen Skyld, hvortil der ingen Anledning var for dem, men til at lægges paa Hjerte af Throndherne, som det ikke kunde faldet ind at tænke, at Nogen kunde mene, at man skulde oppudse sin Gjenboes Gaard fremfor sin egen.

Der blev ved saadanne Leiligheder ogsaa meget talt om, hvorledes dog Christendommen i al sin Tid langt mere havde

opfostret, næret og pleiet Anmasselsens, Herskesygens, Hevngjerrighedens og Hadoptændthedens Aand, end den Menneskekjærlighedens Aand, som den vistnok tillige havde ei blot prædiket men og mangfoldigen vakt og næret. Man var dengang — det var i Aaret 1986 — allerede kommen vidt nok i al Slags Læsning til, at man kunde tale om saadanne Sager med de thronderske Bog- og Fortidskyndige, og dets nye Livs Oie og Id klarede sig mere og mere.

Men ogsaa begyndte det allerede dengang i Borneverdenen at see noget anderledes ud, end hos de Voxne. Allerede dengang begyndte Tilegnelses- og Eiendomsdrivt at røre sig i Smaadrenge- og Smaapigesjælene; de begyndte allerede at forlange at beholde som deres Eget, hvad de fandt i de opryddede Huse af alleslags Smaating, som stak i Oinene. Guldpenge og Solvdalere og andet simpelt forarbeidet Solv og Guld viiste de vistnok Ringeagt for, og med den voxte de saameget vissere op, som de idelig gjorde sig til deraf hos Throndерne, og Intet var da vei og rimeligere, end at et lille slebet blankt Drikkeglas med indskaarne Prydelser maatte være dem kjærere, end et lige saa stort Bæger af klangløst, uigjennemsigtigt Solv eller Guld kunde været det. Men netop et saadant Glas og andet Sligt vilde enhver Dreng og Pige gjerne have i sit eget Gjemme som sit, og man lod dem ogsaa følge deres Lyst og tage meget Saadant.

Denne Bornelyst kom netop tilsyne, da Aarhunsfolkene, for dog at bringe noget Fornøieligt, havde bragt en Snees slige smukke Glas med sig af det Slags, man i nittende Aarhundredes Slutning havde brugt til at drikke de varme Vine af. Bornene saae med begjærlige Oine paa disse Glas, og Aarhunsfolkene gave tyve Smaapiger hver sit; thi Lodtrækning vilde Ingen vide af; de skulde give til hvem de vilde, og saa gave de Glassene til de 20 mindste af dem, som vare stimlede

sammen. Disse Glas vare nu mange af de andre Drenge og Piger begjærlige efter, og Aarhunsfolkenes Glas gave nu Stødet til, at en ordentlig Bytningshandel begyndte imellem Børnene. Throndernе saae heri nyt talende Beviis for Det, de idelig forsikkrede: at man med Tiden nok vilde indføre Eiendom og da efterhaanden ogsaa Varehandel og Pengevæsen. Imidlertid vide vi, at det ikke er skeet i de 150 Aar, som ere forløbne siden hiin Tid, og i selve Throndelagen er der jo nu ikke mere Eiendom eller Pengeomsætning, end dengang i det øvrige Europa.

Ottende Delingsstykke.

Kohøien anlægges paa Hestemarken.

Den store Strækning, som nu, bedækket med Græsflader, Blomsterbedde, Krat og henstroede af Haver omgivne Smaahuse, gjennemstroifet af frie Heste og Koer, strækker sig hen mellem Nidaros og Gammelbyen, var i det nittende Aarhundrede for en Deel bebygget, men for en Deel dannede den et stort Torv, af hvis Omgivelser endnu nogle Storgaarde staae tilbage, der ved deres hele Bygningsmaade noksom adskille sig fra dem, som høre vort sildigere Aarhundrede til. Midt paa denne Plads havde der staaet et stort Billedværk af Malm, en forhenværende Konge til Hest, som under sine Fødder traadte en Skikkelse, der skulde forestille Ondskaben; ved det høie Fodstykke havde der paa hver af de to Hovedsider siddet to Skikkelser, hvilke skulde betegne forskjellige Slags Dyder, Standhavtighed og andre flere. Alt var af Malm; men nu var Rytter og Hest styrtet ned, og den og alt det Øvrige bedækket med Jord, hvorpaa der groede Græs, Blomster, Smaakrat og et Par Træer. Hele Pladsen

stod fuld af frodigt Græs med mange smaae Kratpletter. I den ene Ende af Pladsen gik i hvert af de to Hjørner et Antal af elleve frie Heste — vilde Heste kunde man ikke kalde dem — med Forerhesten bestandig foran, i den anden Ende gik en heel Deel tæmmede Heste, fjernede fra hine; Tyre, Koer, Kalve, Daa- og Raadyr manglede ei; Fol stroifede omkring imellem bissende Qvier. Om Natten søgte disse Dyr ind i alleslags aabenstaaende Bygninger gjennem Porte, Døre, ja Vinduer, hvor enten Jord i noksom Høide havde samlet sig op til et Huus, eller Vinduerne førte til Kjelderboliger. Flere af saadanne Dyr havde her deres Ophold hele Aaret igjennem; om Vinteren forøgedes Mængden. Paa Torvene, paa og ved Voldbakkerne, i den store Nidaroshave og i Rosenborghave saae man, især paa en vis Tid af Aaret, mange Dyr færdes græssende og afgnavende; det var i det tidligere Foraar, da Græs og Blade her især vare gode og lokkende. I en saadan Foraarstid ansporede Throndherne nu de kjøbenhavnske Ungmænd og Ungmøer til at rydde bort om det nedstyrtede Rytterbillede. Mange meente rigtignok, at man skulde lade Alt blive, som det var, og kun fylde saa meget ud, at man kunde faae et Par Gangstier henover den Høi, som de forløbne sexti Aar havde dannet, og saaledes lade et af de forrige Aarhundreders Levnelser kige op i den nye Tid. Men kun med et Par Stykker deraf udførte man denne Tanke, og derfor see vi kun paa to Steder saadan Fremragning; Armen med Sværdet er den ene, Ansigtet og den halve Krop af den nu paa Ryggen liggende Qvindeskikkelse, der holder Standhaftighedstegnet foran sig, er den anden. Alt Øvrigt hug man itu eller skilte det paa anden Maade ad til Bortforsel; Throndherne fik Halvparten af Malmen med sig; af den anden støbte man hvad vi endnu see paa Hestemarkens Kohøi: Koen, som dies af en Kalv, Hesten, som græssende bøier sig og nipper Føde af Jorden, medens Follet læner sin Hals

paa dens Ryg, et Par Faar, som længere tilbage staae og see forfærdede paa os, to Hunde, hvoraf den ene gjoer ad os, den anden logrer med Halen for os: Alt overtrukket af en Hinde af nedfældet Guld; thi saaledes anvendte man allerhelst denne Malm til Det, den især er tjenlig til, til Beskyttelse for andre Malmer mod Virkningen af Luft og Vand. Ved en anden guldblandet Bedækning fik man derpaa en glandsfri graalig Hinde iagt over Guldhinden. Der gik Aar hen, inden alt Saadant blev fuldfort; thi man skulde ei blot faae Værkerne færdige, man skulde, hvad der var meget vigtigere, lære saare Meget under alt dette Værkarbeide. Et Par Islændere vare Hovedveilederne herved; thi netop i det Aar, da herpaa tænktes, var det, at Islændere begyndte paa egne Skibe at komme til Europa, og allerforst netop til Kjobenhavn.

Engang bragte et saadant Skib, som havde en Ladning Riis med sig fra Columbien med flere Nyttighedssager eller saakaldte Varer, thi det var Handelsnavnet paa alle Slags gode Ting, som bragtes til Ombytning, tillige en Mængde columbiske Boger med sig, og nu gav Dette Anledning og Ansporelse til at lære det saakaldte nordamerikanske Sprog, ved Hjelp af hine Islændere og senere ved Hjelp af Kyndigere baade fra Throndhjem og Island. Derved kom mange af Byens egne gamle Bogskatte de Granskende tilgode; thi mange Boger havde man, som i forrige Aarhundreder vare, deels i Nordcolumbien, deels i Engelland, skrevne i omtrent samme Sprog. Formandskabet fik nu mere og mere travlt med al den saakaldte Omsætning eller Bytningshandel, som nu Maaned for Maaned tog til, og da det boede paa Storslottet, og dets Talsmand eller Forstemand mere og mere kom i Gang med at vise en vis Værdighed og Anseelse ligeoverfor de Fremmede og en vis Tilbageholdenhed, idet nogle Andre forst forelobigen underhandlede med de Ankomne, forend Alting ved ham blev endeligen afgjort i en fra

forrige Aarhundrede ganske vel vedligeholdt og nu opsmykket Storsal, saa kom Islænderne og senere hen ogsaa Columbierne i Gang med at vise ham en saadan Ærbodighed, at man lod ham beholde Navnet Konge, hvilket man ellers havde tænkt paa at afskaffe, og vedblev dermed, indtil Thronderforeningen tredive Aar efter kom i Stand, da man saa optog Navnet Lagmand, og lod det træde i Stedet for Kongenavnet.

Niende Delingsstykke.

Brevduerne.

Det er især i thronderske Tidender og andre thronderske Beretninger, at Underretning om Meget af Det, som i hiin Tid og tidligere foregik i Kjobenhavn, er os opbevaret, men Kjobenhavnerne selv havde dog allerede begyndt med og vare i god Gang med, i Dagboger at optegne, hvad de lærte af Thronderne, hvad de selv udfandt, eller i Landet opdagede, og hvad de havde Glæde af at meddele Andre, som en Berigelse for deres Viden og Kyndighed. Man havde ogsaa lært at steenskrive, og baade disse Dagboger og mange andre Optegnelser bleve nu mangfoldiggjorte og omdeelte til Mange; man fik sig ogsaa Stavprenterier, og lærte at omgaaes med dem, og Born især fandt Morskab i at lade Fingrene lobe paa Sættetrykket og at tage Vaere paa Afprentningen. Saadanne Prentesager og Steenskrivter fik nu og Aarhunsfolkene med sig, da de bleve bragte tilbage til deres Hjem ved de Throndere, som havde havt dem med sig til Kjobenhavn, og havde lovet dem Hjembringelse. Ved denne Leilighed overlode Thronderne et Par Brevduer til deres Venner. De gave dem tillige Noget af de fine Ærter, hvoraf

de skulde give Brevduerne, kort forend de bragte dem ombord, hvor Duerne saa paa Veien til Aarhuus skulde have en ringere Føde; og nu sagde man tillige til Kjøbenhavnerne, at de, naar Duerne kom tilbage med Breve, hvilket sikkert vilde skee, naar man i Aarhuus vilde iagttage, hvad man havde foreskrevet Aarhuusfolkene, atter skulde give dem af de fine Ærter ved Ankomsten, men siden ikke igjen, forend de paa Ny skulde sendes til Aarhuus, da der saa skulde gives dem deraf, og atter ved Tilbagekomsten. Det morede Kjobenhavnerne meget, da virkeligt nogle Dage efter, Duerne kom med Breve fra Aarhuus. Andre Throndere, som kort efter kom til Kjøbenhavn, gave dem nu morkeblaae, lyseblaae, rodblaae og rosenrode Baand, og lærte dem, at de forste brugtes imellem Aldrende, der folte sig trofast knyttede til hinanden, de lyseblaae mellem yngre Folk, som stode i Venskabsforhold med hinanden, de rodblaae imellem Forældre og Born, de rosenrode imellem Forelskede. Morkegraae brugtes, naar Breve gik imellem Dem, der endnu vare hinanden fremmede; men de kalkunrode, som deres Duer til og fra Aarhuus havde havt svævende efter sig, brugtes kun imellem Herskab og Tjenende, og derfor havde disse været de eneste, som de havde seet Thronderne fæste til Duerne, naar Skibsforerne sendte Brevduer ud til deres Skibsmandskab.

Men denne Sag satte nu hele Byen i et besynderligt Røre, og de kalkunrode Baand, som de nu i mange Aar havde seet paa de imellem Land og Skibe flyvende Duer, vilde de nu slet ikke taale, saa at Thronderne, for at stille dem til Ro, maatte afskaffe dette Slags Baand, og, da Duerne slet ikke vilde finde sig i at afgaae uden Baand, fæste morkeblaae Baand om Halsen paa dem, hvilket, da det forste Gang skeede, skal have vakt stor Forundring hos Skibsfolkene, der ikke strax fattede, hvad det vilde sige, at de Duer, som bragte dem Breve fra Land, nu havde saadanne Baand flagrende bag sig, istedetfor

de sædvanlige. Men da de gjettede sig til, hvad der var skeet i Land, og siden fik at vide, at de havde gjettet rigtigt, kom der et eget Røre i deres Sjæle ved Tanken om, at vel ogsaa i Throndelagen den Tid vilde komme, da Skibsfører og alle Skibsfolk vilde være Ligemænd. Ved denne Leilighed blev man nu ogsaa bekjendt med de Duesange, der henimod det forrige Aarhundredes Slutning havde givet den da allerede deels knarvurne og vredagtige, deels modfaldne og mistrøstige Menneskehed en lille frydelig Oplivelse. I alle de saakaldte høiere Stænder havde i Mere end eet Aarhundrede, ja man kan sige alle Aarhundreder igjennem, Livet dannet sig saa, at to Menneskeslags, som dagligen levede i den nøieste Forbindelse med hinanden, vare hinanden i Aand og Sind saa fremmede, som om de hørte to forskjellige Verdener til: Herskabsfolkene og Tjenestefolkene. Saa meget end Menneskerettens Lighed ei blot for Loven og Domstolene og i Folkemændsforsamlingernes Henseende, men og i mangen Omgangsfærd tog til, saa vilde her ingen Ligelighed fremkomme, og det var ligesaa fuldt Tjenestefolkene, der ikke skjøttede om at drages ind i Herskabskredsene og derved, sagde de, lide Skaar paa den Smule Frihed, de i Fritidstimerne havde, som det var Herskaberne, der holdt af at have dem siddende inde hos sig. Da der gaves et Slags høiere staaende Tjenende, som kom frem af de høiere Stænder, de saakaldte dannede Stænder selv, saa var det ofte en Sag af Vigtighed, om saadanne skulde sidde ved de Selves Middagsborde, eller spise med Tjenestefolkene, blandt hvilke der iøvrigt, hvor Huusfolket var talrigt paa Landet, nemlig paa de større saakaldte Herregaarde, var gjort en Forskjel imellem to Slags, hvert med sit eget Middagsbord.

Et stort Brud til at faae fremkaldt det nye Liv, som Mange i Menneskehedens og Almeenmenneskelighedens Navn ønskede og forlangte, og at faae et ligeligere, naturligere, men-

nesteligere Forhold istandbragt, syntes at ville komme, da i de dannede Stænder, ja i Herskabsstanden i det Hele, i de store Stæder, Lede og Kjede tog saaledes Overhaand, at, medens man blev ved med, at i Skuespilhusene hver Hunskreds skulde have sit Lukaf for sig, eller dog have en vis Andeel i et saadant i Forening med en anden eller et Par andre, saa gad Ingen i i de hoiere Stænder være over at komme til Skuespillene, ja det blev til Tone og Mode, det vil sige Noget som Alle, der vilde være rette Folk, maatte folge, aabenbart at give hiint Lede og Kjede tilkjende med Hensyn til Skuespilbesog. Saa kom man da paa Tanke om, at lade sine Born indtage sine Pladser, og for Pigebornenes Skyld at lade Tjenestepiger ledsage dem. Det varede nu ei længe, forend den hele Krands af Qvindelighed, som altid havde været Gjenstand for Storgulvbesogernes Opmærksomhed, bestod af Qvindfolk af Tjenestepigestanden, blandt hvilke der, som Mange snart bemærkede, herskede en anden Friskhed og Oprømthed, end blandt deres fornemme Forgjængerinder. Især morede og fornoiede Ungmændene sig ved de Tjenestepiger, der sadde landsbyklædte, og det havde tilfolge, at de andre Piger, som ellers altid havde tragtet efter at gaae frue- og frokenklædte (Frokener kaldtes de fornemme Ungmoer), nu ogsaa fik sig Dragter, der kunde vise, at de vare Tjenestepiger, og nu kom hos dem nogle Dragter op, som gjorde Lykke, som man kaldte det, det vil sige indskjod Velbehag og udovede Tiltrækning.

I det samme Aar, som Dette begyndte, var det, at Brevduerne bragtes fra Columbien. Synet af dem oplivede, og efter at Digteraanden i flere Aar syntes reent at være doset, ja doet hen, saa at ei engang det store Fredsaar 1892 havde sat nyt Liv i den, brod nu mange Sange frem til de mangelunde og om de mangelunde med de forskjellige Baand hoit i Luften flyvende Brevduer og til og om deres ubekjendte Udsendere og Modtagere. Men en ganske egen Fryd opstod, da nu kal-

kunrode Baand lode sig see, efterat mange Herskaber vare fra Stæderne dragne ud paa Landsteder, men havde efterladt Tjenestefolk i Byhjemmene; men hvor steeg denne Fryd, da nu Duer med brede kalkunrode Baand om Halsen, men med lyserode eller lyseblaae Baand flagrende efter sig, bleve seete mellem de andre. Jubel opstod ved saadanne Syn. De bedste Duesange fremkom og flagrede i Sindenes og Hjerternes frie Luftninger. Et Aar holdt denne Sangerbeaandelse ved, saa faldt og den hen.

Tiende Delingsstykke.

Videre om det nye Liv i Kjobenhavn.

Læger begyndte nu ogsaa at komme fra Throndhjem; dog ikke fordi man trængte til dem; thi man kjendte ikke til Sygdomme, og havde i 60 Aar ingen havt. Levemaaden med Mad og Drikke blev ogsaa ved at være den simple, naturlige, som den i saa lang Tid havde været. Brændevinen skyede man, baade fordi man fandt den afskyelig, saa man spyttede den ud igjen, naar man engang havde ladet sig bevæge til at prove den, og fordi man havde seet mange Beviser paa, hvorledes den kunde gjore Skibsfolkene ore i Hovederne, ja reent forvirrede og tosſede. I Caffen kunde man ei heller finde Smag; Ol havde man forhen ei heller brydt sig om; nu derimod lærte man at holde af det, men kun kogt med Stykker Rugbrod deri og med nogen liden Honning; thi Honning havde man nok af, og havde aldrig savnet den; der fandtes frie Bisværme og Bireder overalt, og man havde længe forstaaet ved Rog at forjage Bierne for en Stund, medens man tog nogen Honning, der endda undertiden af sig selv flod ned ad Træerne, ja dryppede ned af dem.

Hvad Andet, Thronderne kunde byde frem, som mulig kunde bringe Legemet i nogen Uorden, viiste man fra sig, og lod sig paa den anden Side ikke afholde fra at spiise Kjød af unge Føl og unge Heste, og at bruge Hestemælk saa godt som Komælk, saa meget ogsaa Thonderne væmmedes herved. Som Læger kom da Lægerne ikke, men som Menneskegranskere, Dyre- og Plantegranskere, og de toge foruden Andet ogsaa mange Menneske- og Dyrebeenrad med sig tilbage, hvoraf man overalt fandt mange. De vare nu ogsaa, ligesaavel som mange Dyre- og Plantegranskere, der ikke var Læger, — thi og saadanne kom — de Første, der vovede sig til at blive Nætter over i Land, og at drage med ind i det Indre af Landet. Til Hjelp og Bistand fandt de Folk nok, som med stor Fornøielse hjalp dem, og som fandt sig overordentlig vel belønnede ved al den Kundskab, de berigedes med. Til Roeskilde var Kjøreveien allerede gjort ryddelig; den gamle Jernbanevei var man i Færd med at rydde; men længere ud mod Ringsted og Holbek var Landet saa tilgroet, at man maatte ride, hvortil man tog Æsler, hvoraf Thronderne havde bragt nogle tamme med sig, ved hvis Hjelp man snart fik fanget og tæmmet nogle af de frie, som strøifede om i Landet. Ringsted fandt man aldeles tom, men mange Beenrad sad eller laae omkring i Husene, i den store Kirke, i Haverne, ja i en eller anden Krog i Gaderne. En Mængde Sølvtøi, Kobber- og Tintøi fik man med sig fra saadanne Omdragninger, baade fra de øde Byer — thi ogsaa Sorøe og Slagelse og flere fandtes tomme paa Mennesker — og fra de forladte Storbygninger eller Storgaarde paa Landet. Ogsaa Meget man kunde benytte til Klædning fandtes, især mange Vinduesforhæng, Løibænke- og Sengebedækninger; ligeledes fandtes mange brugelige Sengklæder, meget velbeholdt Bohave og meget andet Brugbart. Overalt fandt man mange forrige Menneskeboliger beboede af Dyr, der levede fredeligen med hinanden,

og toge fredeligen imod Menneskene, og frydede sig ved deres Klappen, Kjærtegn og venlige Ros.

I Holbek, Korsør, Kjøge og andre ved Søkanten liggende Byer vare der endnu Mennesker, og nu var der Nok at fortælle. Ingen af disse Byer havde undværet Throndere, og i alle havde man omtrent havt det, som i Kjøbenhavn; i dem alle var der ogsaa kommen nyt Liv og nyt Røre, og i dem alle var ogsaa nu den daglige Sovetid, ligesom i Kjøbenhavn, gaaet ned til 10 til 12 Timer, undtagen hos Børnene og de Gamle, det vil nu sige de Femogfirtiaarige, thi Gamle kaldtes nu kun de, som havde naaet det 45te Aar, men nu kunde regne paa 10 Leveaar endnu; thi Dødsaaret var i det Aar, vi have for os, nemlig Aaret 1982, Femtifemaaret. Fra alle hine Byer, saavelsom fra de beboede Storgaarde paa Landet — thi saadanne fandtes der flere af, hvor nogle hundrede Mennesker vare samlede — droge nu Nogle med til Kjøbenhavn, for at deeltage i Det, som der nu allerede var i fuld Gang.

I Kjøbenhavn havde man dengang allerede ryddet hele Gader op, samlet alle brugelige Bygningsstene i velordnede Hobe, og ligeledes hvad der af Tømmer syntes tjenligt, hvilket var Mere, end man skulde troet. Svovllugt kom En overalt imøde, naar man kom ned i Kjelderrummene, og af udskabt Svovl fandt og samlede man en Mængde.

Der tænktes nu og paa at føre nye Huse op. Men man havde ingen Grund til at haste hermed, og man hastede ei heller. Derimod betænkte man meget, hvorledes man skulde indrette dem; man gjorde mange Forsøg, og brød sig ikke stort om at bryde ned eller kuldkaste, hvad der ikke syntes godt nok, om det saa var halvfærdigt. Hvad man lærte, hvad man udfandt, hvad man øvede sig i, lod man sig være Hovedsagen. Man ønskede at bygge saa beqvemt, saa fast og stærkt, at man saa længe som muligt kunde være fri for Vedligeholdelses- eller

Istandsættelsesarbeider. Man vilde ikke have en stor sammenpakket By; man vilde have brede Gader og store frie Pladser til Græsgange, Haver og smukke eenligliggende blomster- og buskomgivne Smaahuse; og fattede da allerede den Tanke, af den ene store Stad med dens Forstæder at gjøre de ni Byer, hvoraf endnu i vor Tid Kjøbenhavn bestaaer.

Og nu kom da og den Tid, da der ei alene opstod Lyst og Drivt til at drage til Throndhjem, men da og Nødvendigheden af, heelt og ganske at give sig i Lære hos Thronderne i deres eget Hjem, stærkere og stærkere foltes. Man havde netop dengang, i Aaret 1986, føre, at opføre to store Bygningsværker i Throndhjem, det ene for den lærde Hoiskole, det andet til Natur- og Konstsagegjemme. I Aaret 1987 skulde der begyndes med begge; imidlertid underhandledes der med Throndhjem om, at 200 unge Mænd og 50 Ungmøer maatte faae Tilladelse til at drage did, baade for mangen anden Lærdoms Skyld saa og for at lære Bygningsværket ved at arbeide med paa de to store Bygninger. De vare alle uden Undtagelse allerede øvede forhen heri, og havde i Kjøbenhavn benyttet didkomne bygningskyndige Throndereś og Islænderes Anviisning og beflittet sig paa at udføre Alt med Omhyggelighed og Nøiagtighed. At de Intet skulde have i Løn, men hele Tiden endog selv skulde betale for deres Ophold og daglige Næring, og det endda med rede Penge, erklæredes for Noget, der forstod sig af sig selv. Men dog alligevel stode to Indvendinger dem imod. Den ene kom af Frygten for, at de muligen kunde bringe nogen Sovnsnitte med sig; thi endnu var dengang den almindelige Sovetid 9 til 10 Timer daglig og de Femtiaariges var 11 Timer. Imidlertid førtes dog denne Indvending ikke meget stærkt, og da Døden nu netop udeblev i Aaret 1986, og man nu atter haabede paa et femaarigt Dødsophør, saa faldt snart denne hele Betænkelighed. Den anden Indvending derimod maatte overvindes ved

en særegen Foranstaltning. De saakaldte Arbeideres Forening havde reist sig med Tilkjendegivelse af det Uretfærdige i, at Europæerne skulde komme og berøve dem Noget af deres Fortjeneste, saa kaldtes den Pengeløn, de fik for deres Arbeide, enten som Dagløn, eller i Forhold til, hvad Enhver daglig udrettede. Men man fandt en Udvei, og nu bleve de kjøbenhavnske Arbeidere modtagne med megen Glæde. Man var i Kjøbenhavn vant til, kun i det Høieste sex Timer daglig at arbeide legemligen, og i Throndhjem, hvor Aanden i mange Henseender begjærede og ventede at faae Føde, ønskede man kun at arbeide fire Timer daglig; nu blev det besluttet, at de 4 Timer daglig, som de Kjøbenhavnske arbeidede, skulde fordeles som Fritimer imellem det Antal af Throndere, som det var bestemt at anvende daglig, og de skulde dog have den fulde Titimers Dagløn for de færre Timer, de saa arbeidede, og hvad Værklønnen angik, skulde Europæernes Arbeide komme dem alle ligelig tilgode i Beregningen.

Da nu Kjøbenhavnerne kom, og Arbeidet kom i Gang, morede det allerførst Thronderne meget, men vakte og deres Opmærksomhed, at Qvinderne arbeidede aldeles lige med Mandfolkene i Eet og Alt. Dernæst blev man snart vaer, hvilke ypperlige, paapassende, kraftige, lærvillige og lærenemme, ja klogtige og opfindsomme Arbeidere man havde faaet; og Dette fik nu ogsaa en væxende og god Indflydelse paa Throndearbeiderne i deres 6 til 7 daglige Arbeidstimer, 3 til 4 om Formiddagen og atter efter tre Hviletimers Forløb om Eftermiddagen. Ja de kom efter, at de nu i disse 6 til 7 Timer fik udrettet lige saa meget, som ellers i ni, naar der arbeidedes i Dagløn, og i otte, naar der arbeidedes i Værkløn. Med Morskab og Tilfredshed saae man nu og, at de Samme, som havde arbeidet i Morgentimerne fra 6 til 8, derefter gik hen for at høre Høilærernes Foredrag, Nogle i een Videnskab, Andre i en anden; endog den lærde Christen-

doms Høilærere fik mange stadige Besøg, ligeledes Høilærerne i Latin og Græsk. Flere Thrønderarbeidere begyndte nu og at indrette sig saa, at de kunde faae fire Fritimer midt paa Dagen, mod at arbeide en Time længere om Aftenen, og gik saa ogsaa hen for at høre Foredrag. Man fandt overhovedet megen Aarsag til at være meget vel fornøiet med, at Europæerne begyndte at komme til Throndhjem; ja, da man blev vaer, hvor meget de almene Læreindretninger, især den lærde Høiskole, begyndte at trække Europæere, udvidede man snart Anslaget til den nye Høiskolebygning, for at skaffe større og tillige flere Høresale tilveie. Men Europæerne lærte nu dog ogsaa, ved at see et Liv i Nærheden, der lignede det nittende Aarhundredes almindelige europæiske Liv, skjønt det var meget bedre og naturligere, end dette havde været, at befæste sig i deres Sjæles dybe Bestemthed paa, ikke at ville lade Noget af alt Sligt komme op hos sig. Man følte mere og mere det Unaturlige, det Belemrende, det Fortrykkende og Forvrængende i det hele Eiendomsvæsen, og glædede sig dobbelt ved det eiendomsfrie Liv, man havde hjemme hos sig og Sine.

Eet voldte endnu Thrønderne stor Undren og stort Morskab, da de, efterat hiint Bygningsarbeide havde varet en Uges Tid, kom ved Begyndelsen af en ny Uge for at see paa, hvorledes det gik for de europæiske Arbeidere. Disse arbeidede nu alle med Handsker paa, men syntes dog alligevel at komme ganske vel tilrette med Alt. Vistnok havde de thrønderske Arbeidere hørt om Kjøbenhavnernes Handsker, men at de endog vilde mure og hugge Tømmer til med Handsker paa, havde de dog ei troet, og de Nyankomne havde ogsaa i Forstningen været saa betænksomme ikke at vise deres Handsker.

Den ypperligste Bygning, udført i et stort Øiemed og med Anvendelse af alle Midler til at give den et ædelt og skjønt Grundpræg og Udtryk udvortes, en tiltalende og hensigts-

svarende Indretning indvendig, er dog ikke saa meget værdt, som et Menneskes Legemsbygning og dennes Opretholdelse i Sundhed og dens Uddannelse til Skjønhed: Dette var en Tanke, som aldrig forlod Europæerne, og som de ofte nok havde Leilighed til at udtale for Throndernc, over hvis Tillæg, naar de gave deres Bifald: „om det saa var det ringeste Menneskes", Europæerne ikke kunde Andet end smile eller ryste Hovedet. Men nu var man bleven vaer, hvor meget de fine, bløde, saare veldannede Hænder, baade hos Qvinder og hos Mænd, leed meget ved mangeslags grovt Arbeide, og man kunde ikke finde sig i, at et ved Verdenslivets Rorighed frembragt saa yndigt Konstværk skulde forkomme under Udførelsen af alskens Værk, medens man dog maatte vide og indsee, at disse Hænder jo vare bestemte til at tage fat overalt baade i Grovt og Fiint, og at Sjæleværket vilde lide alt for meget, naar man ikke øvede og prøvede sig i al Slags legemlig Værkkonst, og fremmede saadan Konsts Værker med al baade Omhu og Dygtighed. Saa faldt man da paa og øvede sig i, ved Handskers Hjelp at værne om de menneskelige Hænder under al Slags Arbeide af grovere Art. Nu lagde man derfor Vind paa Skindberedning og paa fiin Uldberedning. Islænderne kom herved til Hjelp; fra Island kom nu Meget af hvad der saaledes ønskedes, indtil man kom i fuld og god Gang med at skaffe sig det selv; og Handskernes Tilberedelse og Afpasselse efter Hænderne, saavelsom, hvor Heelhandsker kunde bruges, hvor Fingerspidserne maatte være frie, hvor man endog maatte lade sig nøie med Halvhandsker, blev nu Gjenstand for megen Opmærksomhed, Granskeu og Grunden. Men nu kom man og efter, hvad Slags Arbeide der kunde tjene til Hændernes Forfinelse, baade ved Stoffet, man havde med at gjøre, og ved Fingerbevægelsernes Spil, og saa blev det efterhaanden almindeligt, at Murere, Tømrere, Snedkere, Smedde og andre saadanne Værkarbeidere, hvorved man

allerede dengang, som senere, forstod Dem, der tre til fire Timer daglig arbeidede i saadant Værk, tillige vare Uldbehandlere og Buestrogs- og Strengetrykspillere.

De til Throndhjem dragne 250 kjøbenhavnske Bygningsarbeidere bleve der i sex Maaneder, hvorefter de, berigede med megen Færdighed og Dygtighed, kom tilbage til Kjøbenhavn, hvor de nu vare meget drivtige. Foruden Andet havde de af Throndernc lært Brugen af mange Midler til at sætte Redskabskraft i Menneskekrafts Sted, og hittede nu paa mange Forbedringer heri og andre Lettelser af lignende Art. Til Slid og Møisommelighed maatte Arbeidet aldrig blive. Sjælene vare for gode til at trælle i Legemlighedens Tjeneste. Disse Ord, fremkaldte ved Det, man havde forfaret om Island, Columbien og det fordums Europa, gjentoges hyppigen. Sjælene skulde aldrig lade sig deres Liv i Aandeligheden forkue. Netop oplives, uddannes og beriges skulde dette i og under den legemlige Haandteren.

Ved Siden af denne gik nu og bestandig megen Haandteren med og Eftersøgen i de Bogsamlinger, hvoraf man fandt nogle store, mange smaae. Egen Eftertænkning over aandelige Sager, egne aandelige Udmalinger og Digtninger, egne følelsesfulde Udtalelser kom mangfoldigen frem og meddeeltes, deels i mundtlige Foredrag under Aftensamqvem, deels gjennem Prentning, som man allerede var i fuld Gang med. Dagblade havdes, og de berettede især om, hvad man i Throndhjem havde lært, forfaret, bemærket, betænkt. Alle toge lige Deel i Alt, baade i legemligt Værkarbeide og i aandelig Stræben og Leven. Den forunderlige Forskjel, man i Gammeleuropa havde holdt paa, Forskjellen imellem hvad Qvinder skulde tage sig af, hvad ei, kjendtes ikke.

Med Columbien havde Samfærdselen begyndt at danne sig i 1984, da nogle columbiske Skibe kom; men den Ladning, et af disse bragte, havde nær givet en Forstyrring. Det var ladet med Caffe og med Sukker, baade hvidt Steensukker,

hvidt Stovsukker og brunt Skjæverningesukker, samt det brunlige Raasukker, som man har ladet beholde den oprindelige særegne Bismag. Dette syntes man i Kjobenhavn bedst om, da man provede det, men det tilforte Sukker i Eet og Alt vilde man ikke gjerne indlade sig med. Man havde ikke megen Sukker behov, og det thronderske Roesukker havde været mere end tilstrækkeligt, til man selv havde faaet tilvirket sligt. Det columbiske Rorsukker derimod vakte Gru. De gamle Fortællinger om den hemmelige Dod med Alt, hvad der dengang havde været i Folkemunde, vare ikke uddode. Sukker og Slaverie, Sukker og Negersveed stode som uadskillelige for Sjæleoiet. Alle smagte vel paa Sukkeret, men Ingen uden en vis Afsky; Bornene vare ikke at bevæge til at tage Noget deraf i Munden. Nær havde man ladet Skibet gaae igjen med sin hele Ladning, thi Caffen fandt man ingen Smag i. Men for ikke at volde Columbierne Misfornoielse og fornærme dem, tilbyttede man sig den hele Ladning, men bad dem for Fremtiden hellere at bringe Riis, Bomuld og Værksager, skjont man ikke kunde tilbagetrænge den modbydelige Forestilling, at dog ogsaa heraf Meget tilveiebragtes af Trælle eller dog ufrie og forpiinte Mennesker. Kundskaber, Klogtighed, samt saadanne Konstværker og andre Brugssager, som frie Mænd med fri Lyst og fri Hu, eller dog af egen fri Tragten efter Vinding, frembragte, vilde man helst udskifte hos Columbierne. Men hvad gjorde man nu med Caffen og Sukkeret? Hiin gav man til Thronderne, Sukkeret forsogte man at bruge til Gjodning i Haver, og her er den forste Anledning til de Forsog hermed, som langt længere hen i Tiden tjente til megen Efterspoerelse og Udfindelse. Saa lidet man kunde synes vel om Columbiens hele Liv og Færdelse og Væren, sogte man dog et godt Omtuskningsforhold bragt i Stand med Columbien, hvorfra man fik tilfort megen Redskabskraft og megen Indsigtsdygtighed, deriblandt megen, som i det

nittende Aarhundrede havde været ukjendt. Ingen Slags Konst var i Columbien mere bleven uddannet end den, at lade under et Menneskes Tilberedning og Pasning alleslags Skjære-, Hugge-, Graveredskaber og mange andre Værkindretninger og Værktøierier arbeide, hvor forhen Mennesker maatte have Slidet. Hunde og Heste kom man nu og mere og mere i Gang med at lade være sine Medhjelpere.

De ryddede Gader havde længe forsynet med Steen og og andet Bygningsstof; men nu brændtes allerede Steen af Leer paa mange Steder i Sjælland. Kalk fandtes næsten overalt, naar man søgte den. Skovene gave Brændsel nok i det af Træer overgroede Land, hvor der desuden fandtes megen Tørv. Bøg brugtes meget til Bræder, Planker, Bjelker; det haardere Ved var og det mere udholdende og stærke; og stærkt og varigt skulde Alt være, for at spare tilkommende Tid og Møie. Menneskekraft havde man Nok af og ogsaa Nok af Tid. Hvad til daglig Føde og Livnelse for Legemet behøvedes, var ved ikke Manges Arbeidsomhed at tilveiebringe for Alle. Endnu var Landet fuldt af Føl og unge Heste, Kalve, Køer og Tyre, Hjorte og Hinder, Daa- og Raadyr, Fuglevildt af mange Arter, og med Fisk vrimlede det baade i Havet og i Indsøer. Markerne, som saa længe havde hvilet, gave rigelig Høst. Fra de øde Byer og fra de utallige øde Storgaarde og Smaagaarde og Huse bragtes Guld, Sølv, Kobber, Messing, Bly, Tin i Mængde til de beboede Byer, især til Kjøbenhavn. Folkemængden var ei stor, men livskraftig, frisk, fuld af Virkelyst og Begjærlighed efter at forfare, at udgrunde og at udrette. Sygdom havde man i 70 til 80 Aar ingen havt af og fik ingen nu. Aandsføde, Aandsoplivelse og Aandsberigelse søgte man overalt.

Anden Bog.

Det nye Livs videre Fremgang. — Virringer og Tilbageblik.

Første Delingsstykke.

Man begynder i Kjøbenhavn at bygge sin nye By; sit nye Liv befæster man sig i.

Det er ikke uden god Anledning og Grund bleven sagt og ofte gjentaget, at, næstefter den hele foregaaende Livstilstands fuldkomne Undergang og Tilintetgjørelse og det indre Livs Styrkelse, Oplivelse og Klarelse under den lange Hvile, havde Europa især Afskyen for Alt, hvad det i Throndhjem og Island og senere med langt større Gru i Columbien kom til at see, og mere og mere erfoer om det forrige Europas hele Færd og Væsen, at takke for, at det fik sit nye Liv ordnet saa vel og godt, menneskeligt og naturligt, frit og sjæletilfredsstillende. Man gyser ved den Tanke, at de Andres Elendighed skal have saa meget bidraget til, at Europa fik det saa meget bedre; men det var unægteligen saa. Ved at see, hvorledes Throndere, Islændere, Columbiere havde det, bestyrkedes det nye Europas Menneskehed bestandigen mere og mere i den Beslutning, at, som Hine havde det, som det fordums Europa havde havt det, vilde man paa ingen Maade igjen have det, men holde fast ved den Livsforfatning, som paa en saa vidunderlig og dog tillige saa naturlig Maade var bleven det gjenopvaagnede Europas. Man vilde paa ingen Maade igjen indføre det fordums Eiendomsvæsen, Regjering, Love, Rettergangsvæsen, Straffevæsen, Handel med Kjøben og Sælgen o. s. v. Man vilde hellere udholde og undvære hvad det saa

skulde være, end at faae Sligt igjen. Men for Tiden var der Intet at udholde og undvære for saadan Aarsags Skyld. Man behovede kun at forblive i Det, hvori man hyggeligen, liveligen, drivtigen og fornoieligen levede, Alle i inderlig god Forstaaelse med hinanden og fyldte af Velvillie.

At man Intet vilde have, som det fordum havde været, fik nu og Indflydelse paa Grundlægningen af Nistaden, der dog dengang endnu ikke kunde kaldes saa, men forst efterhaanden kom til at bestaae af de ni med store, frie, sæd- og træbevoxne Mellemrum fra hinanden adskilte Byer, som endnu indbefattes under Navnet Kjobenhavn, men af hvilke imidlertid vistnok den ene aldrig har været og endnu ikke er nogen egentlig By; thi hvo vil kalde Krokodilerne saa? I Forstningen havde man, efterat man havde rodet op i de gamle Gader, og havde draget frem og opgjemt, især paa Christiansborg og i dets tilhørende Storbygninger, saare Meget, man havde fundet, gjort Begyndelse med i Gammelbyen at sætte nogle af de bedste Huse i Stand. Men det opgav man siden. Man flyttede ganske og aldeles fra Gammelbyen, og hjalp sig, saa godt man kunde, paa Christianshavn og i Nidaros, som allerede da til Ære for Throndernes eller rettere med Tak til dem, den Deel af Storstaden kaldtes, som endnu kaldes saa, kun at den nu strækker sig videre mod Vest; og nu nedbrod man ganske den hele Gammelby, eller Alt paa Strækningen fra Hestemarken til Vestervold i østvestlig og fra Norrevold til Holmenskirke i nordvest-sydlig Retning. Man jevnede dette Rum aldeles. Det var et stort Foretagende, men de nyoplivede Kræfter vare begjærlige efter at faae ret Meget at tage fat i og skyede Intet. Kun Kirkebygningerne og nogle faa andre Storgaarde lod man staae, deriblandt den gamle Hoilærdomsgaard med dens Tilbehor. Man gik iovrigt varligt tilværks med Nedbrydningen. Alt, hvad der kunde være brugbart til den nye Byes Opførelse søgte man

omhyggeligen at bevare. Af de mindre Bygninger og af nogle af de større pillede man, saavidt det vilde lade sig gjøre, Brændtstenene ud; de store Gaarde behandlede man som Steenbrud; man udhuggede Blokstene af dem, i Almindelighed en halv Alen i Brede og Høide, en Alen i Længde; nogle dog større. Kalken, som paa mange Steder var bleven til Steen, nødte for en Deel hertil. Af de Storhuse, som laae i den Deel af det nuværende Nidaros, der ligger bag om Rosenborghaven mod Nordvest, og som havde været Krigskarleboliger, fik man især en MængdeIoksteen, og det krat- og blomsterbeklædte Strøg, som nu findes her, hàr deraf sit Navn: Steenbruddene; ja en Deel Tilbageblevet af disse giver endnu dette Strøg sit Malerisk-smukke. Af Planker, Bræder og Bjelker vare just ikke mange at nytte; men desto Mere af Jern og anden Malm. Blandt Andet indsmeltedes en stor Mængde Laase; thi Laase behøvede man saa godt som ikke.

Hvorledes man vilde have sin nye By, blev man snart enig om. Da man i Trondhjem, da man i Island, som nu allerede jevnligen var besøgt af Mange, der ogsaa her gik efter Oplærelse, havde seet de mange sammenpakkede Huse og de mange smalle Gader med al den øvrige Indlukkethed, og havde forfaret Beskaffenheden af den her herskende Luft og meget Andet, som var til Besvær og til Usundhed, og nu erfoer af Dem, som havde været i Columbien, — thi Nogle skjønt kun Faa vare allerede farede over Havet og hjemkomne igjen, — at Alt i saa Henseende her i mange af de gamle Storstæder var meget værre og modbydeligere, saa kom man paa den Tanke og udtalte den for de over Havet Ankommende, at et saadant indeklemt Samboyæsen, dog vel ikke kunde være uden Indflydelse paa Sinds- og Sjælestemning, og at hist Folk maaskee vilde være bedre, aandsfriskere Mennesker, hvis de boede i friere Boliger. — Man vilde derfor have sin hele Stad til at bestaae af saadanne

venlige Boliger, som man havde i Omegnen af Trondhjem og kaldte Landsteder, omgivne med Haver og spredte Trægrupper; Veiene ikke lige men snoende sig i smukke Krumninger. — Dog, hvi vil jeg beskrive hvad vi jo Alle daglig have for Øie? Vandafledninger, Affalds- og Afforelsesgjemmer til Bedste for Plantefoden, natlige Oplysningsindretninger, Kosmelespor og Sporveie for andre Vogne og Alt videre af saadant Behov sørgedes der allerede strax dengang fra først af for. Alt, hvad man med megen Taknemmelighed fik af Thronderne til Veiledning, Underviisning, Indsigts- og Færdighedsforfremmelse, havde man sin Fryd af, og overhovedet havde man sin Fryd af sit Arbeide og sin Drivtighed, og af Alt, hvad Sjælene herunder berigedes med. Det paa Nordvestsiden af Gammelbyen i sin Skovhave liggende Rosenborgslot randsagede man med megen Fornøielse heelt igjennem, og lod det, som allerede var Opgjemmet for mange gode Ting, blive det for flere udsøgte Fiin- og Skjønhedssager eller Mærkværdigheder. Man fandt snart, at det ikke trængte til den Hovedistandsættelse, som man havde meent det at trænge til. I Aaret 1895 og 96 havde det været Gjenstand for en saadan, baade uden og inden, fra Grund til Spiir, og den havde været god og grundig, saa at nu ei megen Afhjelpelse og Tilhjelpelse behøvedes.

Paa Huusgeraads og andre Brugssagers Frembringelse anvendtes nu og Tanke og Flid, mere dog for at danne sig Noget, der var smukkere, tjenligere, hensigtsmæssigere, samt for at øve sig i dette Slags Haandværk, Snedker-, Blikkenslager-, Messingarbeider-, Jernstøberværket og flere andre, end fordi der var egentlig Trang dertil, thi Landet havde fuldtop af gammelt Huusgeraad. Vogne forarbeidedes i Mængde, især Kosmeler, dem man især yndede, og som man snart lærte Hundene at holde i Gang og at styre, som man da snart var kommen i Gang med af Islænderne — thi de forstode sig især herpaa —

at lære at gjøre sig Hundene til nyttige Tjenere og Medhjelpere, idet man tillige udstrakte sin menneskelige Omsorg til dem og deres Livs gode Fremme. Varmeindretningernes og Kogeanstalternes bedste Indretning lod man sig være meget magtpaaliggende.

I saadan Bygge- og anden Frembringelsesdrivtighed toge næsten Alle Deel, Mænd og Qvinder, Unge og Gamle. At faae sin By færdigbygget og vel udstyret, saaledes som man vilde have den, istedetfor den fordums, som man endnu maatte hjelpe sig med, var et Hovedformaal for Alle. Meget gjordes, efterat det var halvt færdigt, heelt om igjen, fordi man under Arbeidet kom efter, hvorledes det kunde gjøres bedre; ofte reves ogsaa halvopførte Bygninger af saadan Aarsag ned igjen. Man lod sig ikke Sligt være til Fortrydelse eller Ærgrelse; Menneskekraft og Tid havde man nok af; Virksomheden og Udforelsesdygtigheden og Alt, hvad man derved lærte og øvede sig i, og hos sig selv uddannede af Indsigt, Klogt, Arbeidsomhed og Værkdygtighed, var Hovedsagen.

Sjælevelstanden var overalt det Første og Væsentligste; om man kom til at sidde et Par Aar længere i de gamle Bygninger og i Behjelpelsen med det gamle Brugstøierie, brød man sig ikke meget om. De gamle Bogsamlinger ordnedes nu ogsaa. Mere og Mere droges frem til belærende og til morende Læsning. Hvad der havde belemret Livet i det gamle Europa og endnu belemrede det i Throndelagen, Island og Columbien, var man fri for: Kjøb, Salg, Leie, Renterie, Forpagterie og alt Handelsvæsen med alt det Skriverie og Regnerie, Overeenskomstsnakkerie og Mæglerie og Træsllerie og Lurerie og Beforerie og øvrige Bryderie og Menneskeqvaklerie, som det havde fort med sig. Ligeledes var man fri for hele Fortidens og hine Landes hele Stats- og Regjeringsvæsen, og al den Moisommelighed og Plagerie, der havde været forbunden med det gamle Afgivts-

væsen og Skattendrederie, og alt det Lovgiverie og al den Sporgen om, hvad man havde Lov til at gjøre, og utalligt meget Andet; saa og alt Sygdomsvæsen og al Lægeomsorg, Noget, man var fast besluttet paa ikke at ville have igjen, saa lidet som Noget af alt hiint Andet. Alt havde da ogsaa fort med sig, at Alle levede et jevnt, naturligt, sundt Liv, og sunde vare alle Børn, som fodtes. Husene, naar de vare færdige, stode rede til at flyttes ind i for Dem, som dertil meest havde Lyst. Alt, hvad der frembragtes, Brød, Sko, Klæder, og alt Andet, henlagdes i aabne Udboder eller Udbydelser, som de kaldtes, for at Enhver kunde tage hvad den vilde. Kjødet kom friskt hver Dag ind fra Qvægopdrætsstederne; Mælk og Flode ligesaa, samt allehaande Urtesager; af de langsomt kjørende, let standselige og atter i Gang sættelige, Vogne toge nu Alle imidlertid hvad de trængte til. Fisk, som der fangedes mange af, kjørtes om i store vandfyldte Kasser. Til offentlig Sikkrelse imod især Drengebornenes Optoierier, deres Haandteregriskhed eller Nævenyttighed og Drille- og Skadelyst, havde man foruden enhver forbigaaende Voxen tillige en Deel Hunde til Paapassere. De smaae Born toge nogle Visse til Omsorg, Veiledelse, Belærelse, hvilket saa var disses Dont og Arbeidsandeel. De storre Drenge og Piger maatte selv være om sig, for at lære hvad der var godt og nyttigt. Dette Forhold dannede sig allerede da, ganske af sig selv, at de Unge fra tidlig Alder af maatte være deres egne Lærere og Opdragere, og selv søge op Dem, de kunde formaae til at være deres aandelige Velgjørere; Bornene havde fra tidligt af deres Frihed; men Ingen ansaaes heller nodt til at tage sig af nogen Lille; Forholdet var frit fra begge Sider. Saaledes var det kommen af sig selv, og saaledes meente man siden, at det var det bedste.

Man bragte nu ogsaa Storværkssteder og Storværkshuse i Stand, dog holdt man ikke af dem i det Storre, og afskaffede

dem snart. „De skille os for meget, sagde man, for Arbeidets Skyld, ved Glæden ved Arbeidet. Hvad kan det hjelpe at faae Mere gjort, naar det skal koste Sjæleopoffrelse?" Kun hvor Storredskabsværker kunde arbeide for Mennesker under Enkeltes lette Tilsyn, tildeels Hundes, yndede man dem. At pakke Mennesker sammen havde man ingen Grund til; man fandt det afskyeligt, naar det skeede paa saadan Viis, som i Columbiens Storværkssteder. Paa Tid og Menneskekraft behøvede man ikke at spare, saaledes som man maatte i de Lande, hvor man ved Alting skulde see paa, hvad det kostede, og skulde søge at faae Alt til saakaldet billig Priis, det vil sige lav Priis; men at Dette vilde sige: til en lav Pengepriis men til desto større Sjæleforkommelsespriis, blev man snart vaer.

Mere og mere bragtes man, netop ved Det, som om især Columbien og det fordums Europas erføres, til at agte paa, at ikke under al den megen Værkarbeidelse, Sjælene skulde forvanskes, der jo dog vare det Vigtigste, og hvad man fik høre om og kom til at læse om det fordums saakaldte hvide Trællerie i Europa, og hvad der og gjenlød derom fra Columbien, — Throndelagen og Island vare nogenlunde frie for saadanne Klager og Anklager, — kunde kun føre til, end stærkere at bringe til Klarhed og at styrke den Villie, at man ikke maatte opføre Storværker paa forknede og fordærvede Sjæles Grundvolde. Man fik læst om et gammelt Eventyr, angaaende at i fordums Dage, naar en Storkirke skulde opføres, lagdes et uskyldigt Lam underneden, og at dette saakaldte Kirkelam stundom i Nattens Stilhed skulde høres klynke. Ei paa et uskyldigt Lams bankende Hjerte skulde man med Grusomhed have lagt Kirkens første Grundsteen, sagde man; men med Afbilleder af forknugede Menneskesjæle, i Skikkelser af smaae Kroblingeskabninger, skulde man besaaet alle Storbygningers Grundvolde: saa talte man, da man hørte om saadant Kirkelam, og paa mange Steder paa

eengang kom denne Tanke frem. Ingen Sjæl skulde i det nye Europa mishandles eller forulykkes, og mindst vilde man opføre Storværker ved Hjelp af Menneskesjæleforkrnugelse. Endog Hundesjæle vare dertil for gode. Sjælesorgen var jo dog og maatte være den vigtigste af al Omsorg. Ja man loe ofte ad de gamle Europæere, — at Latteren og traf de nulevende Columbiere, lod man sig ei saa lige mærke med, — at de havde havt saa underlige Tanker, at de kunde ansee Bygninger og andet Legemligt for værdiefuldt nok til at kjøbes paa Menneskesjælenes Bekostning, ja at gjøre sig til af deslige saaledes istandbragte Storværker og Storforetagender. Man meente, at alt Saadant paa saadan Viis var alt for dyrekjøbt. Man spurgte sig, om Hine, som dog havde været Christne, ikke havde kjendt de Ord: „Hvad hjalp det Mennesket, om han vandt al Verdens Rigdom, men tog Skade paa sin Sjæl." Man meente og vilde, at Alt, hvad Indsigt og Overveielse, hvad Værkdygtighed og Flid kunde frembringe eller faae til at skyde frem af den almene store Livsvirksomheds Grundvold, eller vælde frem af Menneskeaandens indre Grundkilde, med Alt, hvad Digter- eller Tænkeraand i fordums Tider havde frembragt, og som kunde komme frem igjen af de mange Opgjemmelsessteder, og igjen fremlægges til Læsning eller stilles til Skue, maatte Alt vorde lige tilgjængeligt, lige til Brug, Gavn og Aandsuddannelse, Aandsqvægelse og Aandsfryd, og Aands- og Sjælestyrkelse for Alle og Enhver. Derfor maatte og Underviisningen være eens for Alle. Alt, hvad man i forrige Aarhundreder havde kaldet de Udannede, maatte slet ikke opkomme mere. De skulde alle vorde Dannede, ja endog ei blot ædeltdannede men og fiintuddannede, saavidt de selv vilde være det, og havde indre Gaver til at vorde det og Lyst og Drivt dertil, eller og af Agtsomhed for det Bedre beflittede sig derpaa. Man vilde af alle Marker først og meest dyrke Sjælenes Mark. Det var dog alt for galt, at man i fordums Tider bestandig

havde ladet, og endnu i Columbien, ja selv i Island og Throndelagen, lod en Mængde Born voxe op med tarvelig Underviisning og Aandsuddannelse og uden Deelagtighed i den hoiere Aandsoploftethed og Sjælelighed, næsten som om det udtrykkeligen var, for bestandigen at have nok af Saadanne, der maatte legemligen trælle for En. Saae man nu hen til, hvor liden Nydelse, hvor liden sand Tilfredsstillelse ogsaa de Hoidannede, de Formuende, ja Rige, havde af deres Aandsuddannelse og deres udvortes Legemsgoder, saa begreb man ei, hvor Nogen af dem kunde falde paa, at man ved at gjenindfore Eiendom, Pengevæsen og Handel paa Hines Maade, skulde aabne Dore paa Ny for al hiin Menneskeforvanskning.

Andet Delingsstykke.

Man moder Bestridelser i Throndhjem, men anfægtes ei.

Med Throndhjem vedblev bestandig Samfærdelse. Did stundede og droge fra hele Europa hvert Aar Mange, for at see og lære. En heel Forstad til Opholdssted for de saaledes Tilvandrede byggedes efterhaanden, hvor saa Samlivet var paa europæisk Viis. Europærbyen kaldtes den og hedder endnu saa. Den blev bygget af Europæerne selv, men i Lighed med Throndhjem; lange Gader med Husene tæt op til hinanden; man maatte være knap med Pladsen. Men fra intet Sted kom Flere, end fra Kjobenhavn, Malmoe, Helsingor, Aarhuus, Odense og flere Stæder i Danmark. Hertil bidrog det meget, at Sproget næsten var det samme her og i Throndelagen, hvilket og allerede i den lange Hviles Tid havde gjort Meget til, at Throndeme da allerhelst og allermeest havde besogt Danmark, især Kjobenhavn, hvor de ogsaa altid bleve modtagne, som om de kom til deres Egene

Ogsaa bragte denne de Danskes Sprogs Overeensstemmelse med Throndersproget dem den store Fordeel, at de nu snart fandt deres Sprog bekjendt overalt i hele Europa; thi Throndersk forstod man, Throndersk lærte man mere og mere, overalt. Alle Forhold havde fort med sig og bleve ved at føre med sig, at dette Sprog blev et almeent Sprog for hele Europa og velkjendt i Columbien.

I Throndhjem modtes da nu ogsaa Europæere fra alle Europas Lande og levede sig ind i Livet med hinanden. Men tillige modtes man her med mange Islændere og Columbiere; thi disses Handel, det vil sige Vare-Ombytning, med Europæerne, der bestandigen fra Island og Columbien ønskede at erholde Meget af de gode Ting, som hist frembragtes, gik for en stor Deel over Throndhjem. I hele Omsætningsvæsenet i Europa, hvilket overalt omtrent var, som i Kjøbenhavn, kunde nemlig hverken Islændere eller Columbiere ret finde og skikke sig, saa at især disses Skibe, der i Begyndelsen ei sjeldent vare komne, nu ikke saaes meget, end ei i Kjøbenhavn, hvor de dog snart helst kom, baade for Sprogets Skyld — thi Throndersk havde nu ogsaa de snart lært at forstaae og tale — og fordi de i Kjøbenhavn især fandt mange Throndere, med hvilke de langt lettere kunde komme ud af det og komme tilrette, end med Europæerne. Det vare da fornemmelig Throndernе, som bragte islandske og columbiske Sager til Europas Stæder og bragte alleslags Ting, baade af gammelt opgjemt Gods og af nyt Tilveiebragt eller Frembragt, tilbage til Throndhjem til Afsættelse hos Islænderne og Columbierne.

Men stort Tankeskifte fandt da nu og Sted i Throndhjem imellem Alle, som kom der. Europæerne fik nu her mere og mere Leilighed til at skue ind i Beskaffenheden af det hele Eiendomsvæsen, som havde belemret det fordums Europa og endnu belemrede Alle paa Jordkloden udenfor Europa, og Virkningen

kunde kun blive, at de mere og mere fik Afsky og Lede for det. Men ogsaa uden Dette maatte de langt foretrække det Samliv, som hos dem ganske af sig selv havde dannet sig. At Alle virkede tilsammen med hinanden til Alles ligelige Bedste, syntes dem at være saa simpelt og naturligt et Forhold, at de ikke fattede, hvorledes man kunde forlange, at man skulde indføre en saadan unaturlig Tilstand, som den, hvor Eiendomsfærligheden herskede, naar man havde en saadan Fælledsskabstilstand, som deres var, og befandt sig meget vel i den. Imidlertid undgik de ikke en Mængde Anfægtninger, eller rettere Bestridelser, der dog aldrig bleve til Anfægtelser for dem.

Blandt Andet, som fremførtes og som især Columbierne fremhævede, var Det Noget, de oftere kom tilbage til og anførte alleslags Beviser paa: at de store Formuer, som havde været samlede hos enkelte Mænd, havde sat disse eller Foreninger af dem i Stand til at begynde og udføre store Foretagender af Værkdrivtighed af alle Arter og andet Almeennyttigt, som krævede stor Bekostning og dog tilsidst kunde blive indbringende, som man kaldte det. Europæerne meente, at man jo havde Alt, naar man havde Menneskekraft og havde Jordbunden med Alt, hvad den indeholdt, samt hvad Alrorigheden kunde og ved ret Behandling vilde lade komme frem af eller paa Jordbunden. Menneskekraften, Allivsrorigheden, Mængde af Ting til at haandtere med og skabe af, see der Alt, sagde man. „At bruge Menneskekraften paa rette Maade, paa rette Maade at bringe Menneskesjælene til kraftig Virksomhed, deels i deres eget Indre, deels igjennem deres Legemer, derpaa kommer det an; men hvi gaae hiin forunderlige Omvei, da man paa en sundere Maade kan gaae mere lige til?" Ja nu blev der gjort opmærksom paa, at alle saadanne Storforetagender jo saare meget besværedes og besnæredes derved, at ikke Enhver, som arbeidede med derved, ansaae det som sit eget, og at, foruden alt det besværlige Afreg-

nerie og Bogholderie og Paapasserie, skulde man endda idelig vogte sig for Det, man kaldte Snyderie, kort at alle saadanne Storforetagender jo netop bestandig leed under Trykket af det bestandige Hensyn til, at Alt skulde staae under Bekostnings-hensynets Indflydelse, medens alt det Overveielses- og Betænkningsslid, som Bekostningshensynet krævede, selv voldte en Deel Bekostning, der kunde spares. Det var dernæst Ulykken, at der bestandig skulde sees paa den Erhvervsfornødenhed og Vindebegjærlighed, i hvis Tjeneste alt Arbeide skulde skee.

Under Talelserne herom blev man snart vaer, at man kunde gaae videre i sin Bestridelse af Det, Columbierne vare komne frem med. Netop de vigtigste, væsentligst fornødne Storforetagender, sagde man, havde deels ikke kunnet paatænkes, deels mødt de største Vanskeligheder, just fordi den megen Pengeformue, som havde havt Herredømmet, havde været i de mange, mange Punge og Pengeskrin, og ikke været Heelhedens aldeles og ganske, til hvilken — man tænke sig det forunderlige Forhold — Enhver havde med al Iver passet paa, ikke at komme til at give for Meget, det vil sige ret Meget, ret som om Heelheden havde været Noget for sig, alle de Enkelte hver Noget for sig. Man vidste jo, hvor meget der i Kjøbenhavn havde været klaget over den usunde By, Mængden af Beboerne levede i, de snevre Gader med høitopstigende Huse, de smaae, ofte usle Gaardsrum, Fugtigheden og Ureenligheden med Mere. Hvi havde man ikke, naar der dog skulde være Tale om Storforetagender, revet alle de værste Dele af Byen heelt ned og bygget en heel ny By i deres Sted? Hvi gjordes ei raskt alle Foranstaltninger til at faae Dette udrettet? Menneskekraft var der Nok af, baade i Mænd og i Qvinder; især efter Krigsophørsaaret, da netop Mængden deraf besværede, og mange Udstrømninger af Mennesker til Columbien skeede. Men hvad manglede? Skulde man troe det? Sølv- og Guldklatter. Og dog var der ei Mangel

paa dem heller. Men deres Magt lagde netop de store Hindringer i Veien. — Fremdeles: Steenbroen næsten i hele Byen var af saadan Beskaffenhed, at den var meget ødelæggende for alt Vogntøiet og slet ikke god for Hestene; i begge Henseender kunde man sige, at den, naar man saae hen til alle de mange Enkelte, som leed derved, kostede aarlig Meget; ligesaa de plumpe, grovt byggede Arbeidsvogne, ikke at tale om den gruelige Støi, de førte med sig. Hvi fik man ikke gode Vognspor lagte over hele Staden? Hvi ei alle Vogne byggede saa fuldkomne, at netop herved unævneligt Meget for hele Byen kunde været sparet? Og nu: hvor Meget kunde der ikke overhovedet været sparet, naar et almeent Fællesskab havde funden Sted? Hvor saare Meget laae ei unyttet omkring hos de Enkelte, endda tagende Plads op og værende til Besvær? Og nu den Masse af Bekymringer, der hobede sig op i dette unaturlige Liv? Hvilket andet Udseende vilde ikke Livet faaet, naar blot de to saare simple Sandheder havde gjennemtrængt Alle: „Hvad min Naboe sparer, det sparer ogsaa jeg. Naar min Gjenboe boer slet, eller Folk i Gaden bag mig, saa boer jeg ogsaa slet."

Under saadan Tale blev man nu og opmærksom paa, at, medens Meget af Det, man fik over Storhavet fra Columbien, var fremkommet ved en Menneskevirksomhed, der efter Forholdene var at kalde god, retlig, ikke utilborlig eller usommelig, fik man dog ikke Lidet, ved hvilket der hængte, om ei aandelig Pest eller Utøi, saa dog aandelig Uhumskhed og Vederstyggelighed, naar man tænkte paa, hvorledes det var fremkommet. Og overhovedet meente man, at, naar Hine raabte paa, hvor meget Handelsdrivtigheden havde virket til at opnaae, at man mere og mere fik mange slige Ting for saakaldet Godtkjøb, saa maatte svares, at, naar man saae paa, hvad det sjæleligen og aandeligen havde kostet, nemlig hvilken Sjælenunderkuelse og anden

Sjælefordærvelse der heftede derved, saa maatte man sige, at det var saare dyrt kjobt.

Men Eet maatte især vække Europæernes store Forbauselse. Man paaberaabte sig, at det hele Eiendomsvæsen maatte kaldes en guddommelig Ordning. Menneskets Natur var, saa sagde man, at kun de egennyttige Driver dreve Mennesket til Flid og Anstrengelse; uden Erhvervebestræbelse kunde hele Menneskevirksomheden ei holdes i Gang. Slige Ord hortes ofte.

Ere I Christne, svarede man, I, som tale saaledes? Gaaer ikke Christendommen ud paa, at Egennytte eller Selvhensyn ikke saaledes skal have Herredømmet, men at Alle skulle have Omsorg for Andre, som for sig selv, hvilket dog ligefrem maa fore til, at Alle skulle have Omsorg for Alle. Og nu ville I, at en Forfatning, som har de egennytttge Driver til Grundvold skal opretholdes, saa at Forfatningen selv skal fore til disse Drivers bestandige Opretholdelse i deres Overherredømme. Hvorledes stemmer det sammen? Guddommelig Ordning raabe I paa. Har ikke Jordkloden fra forst af gjennem Allivsrorigheden faaet en Ordning, som man vel maa kalde en guddommelig. Og dog har Mennesket for en meget stor Deel dannet den om, og givet en stor Deel af Jorden en anden Ordning og et heelt andet Udseende? og har ikke Mennesket herved netop gjort Det, som det ved den samme Alordning i sit Inderste blev drevet, tilskyndet, opfordret til? Ja, man kan jo sige, at, efterat Alrorigheden tidligere mange Gange — det have vi her i Throndhjem lært — havde under Jordklodens Dannelse omvæltet sin forrige Ordning, for at sætte en bestandig fuldkomnere i dens Sted, saa har den tilsidst ladet Mennesket fremkomme, for gjennem Menneskevirksomheden og hele Menneskelevelsen at fore sit Værk videre, saa at Mennesket just blev sat til at virke saa, at en heel anden guddommelig Ordning skulde fremkomme paa Jorden, end den, som herskede, forend

Mennesket blev til. Og kom nu ikke efter Eders egen Lære Christus og Christendommen frem, for i det Aandelige at sætte en ganske anden guddommelig Ordning i Gang, end den, som forhen havde været? thi at Jødefolkets Livsforfatning havde guddommelig Ordning til Grundlag, er jo Eders egen Lære. Men den nye christne Ordning, hvad gik den ud paa? Var det ikke Dette, netop at sætte en almeen Menneskekjærligheds og Menneskeomsorgs Rige i Værk, og gaae ikke netop dens hellige Skrivters ypperste Ord ud herpaa? Saa at den altsaa netop er kommen ind i Verden for at fortrænge de egennyttige Driveters, og Selvhensynets og den bestandige fremherskende Egenomsorgs Rige, altsaa netop alt Det, som Eders Eiendomsvæsen saa mægtigen fremmer og befordrer, og saa ville I endda, uagtet I jo ere Christne, fordre, at vi i de egennyttige Driveters Magt i Mennesket skulle erkjende en guddommelig Ordning? Tænkte I ogsaa paa den guddommelige Ordning, spurgte Nogle dem spøgende, da i udtørrede de mange Moradser og udryddede de mange glubende Dyr? Skulle vi her i Europa lade Ulvene leve uantastede, for den guddommelige Ordnings Skyld?

Tredie Delingsstykke.

Forbigaaende christiske Virringer.

Endnu var der Noget, som senere under Løbet af saadanne Samtaler, satte Europæerne i ikke liden Forbauselse, saa at herover, som man kalder det, Forstanden stod stille hos dem, som ved noget aldeles Ubegribeligt og Ufatteligt. Det var, da nogle Ny-Engellændere fra Columbien engang svarede dem, at, da blandt Det, Herren havde befalet, var: ikke at stjæle, men da

Tyverie forudsatte Tilværelsen af Eiendom, saa maatte, for at dette Bud kunde opretholdes, ogsaa Eiendomsvæsenet opretholdes.

Endelig faldt En paa at svare, om man ogsaa, siden det første af de ti Bud, man herved havde Hensyn til, lod saaledes: „Du skal ikke have fremmede Guder foruden mig“ da nu ogsaa vilde, at Forestillingen om fremmede Guders Virkelighed skulde opretholdes, for at dette Bud kunde staae ved Magt. Da nu hertil svaredes, at der ogsaa gaves et aandeligt Afguderie, hvorved man gjorde noget Slet og Ondt, eller i al Fald Rigdom og andet sligt Jordiskt, til sine Guder, saa gjensvarede man, at saa gaves der vel og et aandeligt Tyverie, og det vilde man da afholde sig fra, og det saa meget mere, som man vidste med sig selv, at man hverken kunde eller vilde antaste Andres Sjæle saaledes, som disse paa mange Maader vare i det nittende Aarhundrede antastede, ja lagte under Trældom. Ved det Bud: „Du skal ikke stjæle“ vilde man nu netop især tænke herpaa. Netop Eiendomstoieriet med den hele Erhvervsdrivtighed, det havde ført med sig, sagde man, havde jo ført til et grueligt Menneskesjælstyverie, og denne aandelige Betydning vilde man nu give det Bud: „Du skal ikke stjæle“, ligesom man havde givet Buddet mod Afguderiet en anden aandelig Betydning, end den, det havde havt, da det blev givet. Senere kom man til den Bemærkning, at man jo netop ved sit Fællesskab og Afskaffelsen af al særlig Eiendom fuldest opfyldte Buddet om ikke at stjæle, saavel som Buddet om ikke at begjære sin Næstes Eiendom; thi den Erhvervsnodvendighed, som Eiendomsvæsenet førte med sig, gik dog uundgaaeligen ud paa, at drage Noget til sig, som ved at strømme til den Ene maatte strømme fra andetsteds; idetmindste hindrede man det i at komme Andre tilgode, der dog vare ligeberettigede; kort, man meente, at det 10de Bud, som netop var sat imod den Begjærlighed at tilvinde sig Noget, der kun

kunde tilvindes ved at fravindes Andre, maatte allermeest fordre, at en Tingenes Orden ophævedes, der jo nødvendigvis, ved at medføre særlig Erhvervelsestragten, ja gjøre denne nødvendig for næsten Alle, medførte idelige Fristelser til at begjære sin Næstes Erhverv.

Men forresten gave disse og andre deslige Samtaler, som faldt, da Europa allerede var meget fremskredet i Kyndighed, Indsigt og Eftertanke, Anledning til, at man allerede da begyndte at skjelne imellem Christelighed og Christenskab, og at Navnet Christne blev et Navn, man hverken vilde forlange eller modtage, for ei at rede sig ind i alt Det, man mærkede, der hængte ved det. Daabshandlingen fortrængtes nu ogsaa efterhaanden ganske af den Barnehelligelse, som allerede var begyndt at træde i dens Sted. Nadverens Helligbandling, hvilken man, som en herlig Tilkjendegivelse af Menneskeenheden, havde optaget, havde allerede dengang den Skikkelse, den endnu har.

Man pegede nu og hen paa de Ord af Christus: Forarger Dig Dit Øie, saa riv det ud, forarger Dig Din Haand, saa hug den af og kast den fra Dig. Den Virkning, som hiin Thronder med de 8 Saligprisèlser havde udøvet i Kjøbenhavn, havde medført, at Christi saakaldte Bjergprædiken var flittigen bleven læst i Kjøbenhavn, og hvad man deraf havde kunnet tilegne sig, havde man optaget i Sind og Hjerte, og man havde længe meent, at til det Forargende og Fordærvende, man skulde hugge af og kaste fra sig, hørte det hele Eiendomstoierie.

Iøvrigt blev man ved denne Leilighed Noget vaer, hvorad man smilende og undrende maatte ryste med Hovedet. Det 10de af den christne Grundlærdoms 10 Bud var bleven nævnet; men nu mindedes man, at jo egentligen de to sidste Bud, det 9de og 10de, skulde været nævnte, der jo begge tale mod Begjærligheden, men forresten jo, vistnok saaledes som man kjendte dem, ei vare to Bud, men kun eet. Da fik man nu at vide,

at de Ny-Engellændere fra Columbien, man især havde talet og forhandlet med, ei hørte til den samme Indsigelseskirke, som Throndерne og Islænderne, men til en anden, der havde ladet de 10 Bud forblive, som de fandtes hos Moses, hvor det andet Bud forbød al Billedfrembringelse, eller idetmindste dog al Billedanbringelse paa de hellige Steder. Dette Bud havde baade Enegyldighedskirken og Lutheranerne stødt til Siden, men saa havde de for at beholde Titallet, gjort to Bud af Buddet mod Begjærligheden, fordi dets Ordlydende kunde tilstede det, da de Ord: „Du skal ikke begjære, eller Du skal ei lade Dig lyste" forekom to Gange skjønt aldeles eens. Man erfoer nu og, hvorledes man havde paa forskjellig Maade søgt at tilveiebringe en Forskjel imellem det Bud, man havde gjort til det 9de, og det, man havde ladet blive det 10de, idet Eneraadighedskirken i sin Grundlærebog havde stillet Sagen saa, som om det 9de gik ud paa Vinde-Begjærligheden, især den efter Andres Eiendom, det 10de Vellystbegjærligheden og Begjærligheden efter Andres Hustruer, en Forskjel, der lige saa lidet laae i Ordene, som den, Lutheranerne fremkom med, idet disse lode det 9de Bud være imod at lade sig hentage af sine Lyster, det 10de endog mod den i Sjælen nærede Begjærlighed. Hvad denne Forskjelgjørelse angik, erfoer man, at den var fremkaldt ved en lille Ordforskjellighed, som fandtes i 5te Mosebogs 5te Stykke. Man fik da nu at vide, at den hele Beretning om de af Herren givne 10 Bud, fandtes paa to Steder i Mosebøgerne, den ene i 2den Bogs 20de Stykke, som ansaaes for Hovedstedet, den anden i 5te Bogs 5te Stykke, idet den 5te Mosebog for en stor Deel bestod i nogle Gjentagelser af Bud, som i de foregaaende Bøger vare berettede at være givne. Her stod nu Adskilligt anderledes end hist i anden Mosebog; her lød det 9de Bud paa, at man ei maatte lade sig lyste at ville have en Andens Hustrue, medens det 10de her gik ud paa, at man ikke maatte begjære sin Næstes

Huus eller Ager eller Tjenestekarl o. s. v. Man fik nu og at see en den græske Kirke tilhørende Grundlærebog, som i det 9de og 10de Bud fulgte femte Mosebogen, og altsaa meget vel baade kunde give og maatte give den Forklaring af Forskjellen imellem 9de og 10de Bud, som Eneraadighedskirken gav, uagtet den fulgte anden Mosebogs det tyvende Stykke, hvis Ord ei kunde tillade det*).

Forøvrigt begyndte Nogle ved denne Leilighed at blive vaer, at man i Island og Columbien syntes at bruge Christendommen til at hilde og fange Sjælene med. For Nogle begyndte ogsaa nu at falde en Mørkhedsskygge hen over de christne Helligskrivter, hvilke hidtil kun havde gjort Livsalighedens Indtryk paa dem, fordi de kun havde holdt sig til og i deres Sjæle optaget det Livsalige i dem, og havde ladet det Andet ligge. De Fleste derimod sloge alt Det hen, hvad de saaledes hørte. Det hele fordums Europæerliv, det hele Columbianerliv og dets Lige i Island, vilde man jo netop af al Magt vise fra sig og blive udenfor; hvi skulde man da gjøre nogen Undtagelse

---

*) Hvilken græsk Grundlærebog her er meent, er ei at sige, da Intet fandtes til Oplysning herom, det jeg mindes. Men paa Kongens Bibliothek er ved Eftersøgelse kommen mig en Bog i Hænde, som med fuldkommen Ret maa kunne kaldes en græsk Grundlærebog, og hvori de 10 Bud ere opførte efter 5te Mosebogs 5te, saa at det niende Bud lyder (Sproget er et langt nyere Græsk, end det bekjendte gamle Græsk) *μὴν ἐπιθυμήσῃς τὴν ξένιην γυναῖκα*, og hvor dets Explication begynder, gives paa det Spørgsmaal: *τί περιέχει ἡ ἐνάτη ἐντολή* det Svar: *νὰ μὴν επιθυμᾷ τινὰς τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον του.* Bogen er, med latinsk Oversættelse ved Siden, udgivet 1633 i Paris per L. V. Atheniensem og dedicerel til Richelieu. Dens Titel er: *ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ* etc. Doctrina christiana græco vulgari idiomate alias tractata, nunc vero latinis literis mandata. **Meddelerens Anmærkning.**

med det Hilderie og Omsnærerie, man kom med paa Christenskabets eller paa dettes Helligskrivters Vegne? De forbleve i det ligefremme naturlige Forhold til de mange herlige Ord, de med Fryd havde optaget, og nærede, styrkede og glædede sig ved dem. Al den Betydenhed disse Ord havde havt for dem, var alene kommen fra Ordenes aandelige Kraft, deres Sjælen dybt tiltalende og qvægende Magt. At de endnu skulde give dem en anden Betydning, at Ordenes Vigtighed skulde have sin Grundvold i en vis udvortes Anseelsesmyndighed, der skulde tilkomme dem, fordi de vare saaledes meddeelte eller skrevne af visse første hellige Mænd, var dem en underlig Tale. Det var jo, det følte de, som om man vilde tage den aandelige Dybdes Magts Enegyldighed bort, for at skyde en anden frem, en anden, hvis Gjerninger og Virkninger i et Par tusind Aar just ei havde været fredelige og livsalige. At sætte Skrevethedens eller Overleverethedens Anseelsesmyndighed ved Siden af Aandelighedens indre Kraft, var at begaae et Rov paa denne, ja at begaae et aandeligt Tyverie imod denne, hvilken man vilde frarane Noget, som tilkom den ene og alene.

Saadanne Tanker kom allerede dengang op.

Imidlertid hørte de Talelser og Forhandlinger, man nu var kommen ind i med hine Columbiere og Islændere, ikke op. Europæerne begyndte at blive to Ting vaer: det Første Dette, at de Christiske med alt det, at de paaberaabte sig de hellige Ord, som Guddomsord, dog ei reent og heelt og uforandrede lode dem gjelde ene og alene, men at de lagde dem om, som de fandt det rettest. Det Andet var, at, uagtet jo Christus erkjendtes og bekjendtes at være kommen for at give en ny og væsentligere Guddomsaabenbaring, saa gjorde man dog de ti Bud hos Moses til Tilbørligheds- og Retsindighedslærens første Grundvold i den Grundlærebog, man lagde til Grund for Barndommens Underviisning, og holdt i stor An-

seelse, ja betragtede som omgiven med en vis Hellighed. Christus havde jo, sagde man nu, strax i Begyndelsen af Bjergprædikenen reent ud udtalt, at han var kommen for at fuldkomme Loven og Propheterne; og hvorledes de skulde fuldkommes, eller fuld-føres, det havde han jo strax viist ved Det, han havde sagt angaaende to af hine 10 Bud, det femte og sjette efter de Enes, det sjette og syvende efter de Andres Tælling. Til Budet om ei at ihjelslaae havde Christus føiet den Lære og Formaning, ikke at lade sig henrive af nogen Vrede og aldrig at tillade sig Udskjeldelser eller Haansord mod sin Næste. Hvorfor var ei dette vigtige Bud optaget ligefrem og som et Christi Bud. Dets Indpræntelse i Sjælene fra Barndommen af vilde for hele Christenheden været langt vigtigere og dybere indgribende, end hiint andet, som alle Folk jo, hvor der var Lov og Ret, nødtes til at overholde, enten de vare Christne eller ei. Hvorfor, sagde Europæerne, havde man ikke af den christelige Helligskrivt ud-taget og samlet den hele Række af langt mere indgribende Bud og Formaninger, som her læstes, og gjort dem til første Grund-vold, da man jo dog maatte ansee og virkelig ansaae Christi egne og hans Apostlers Ord for helligere, end hine gamle hos Moses?

Men nu blev man greben af den største Forundring, ja Forbauselse, da man maatte erfare, at der, hvad hine Ord om Vreden i Christi Bjergprædiken angik, herskede den største Uvis-hed om, hvad enten Christus derved havde tilkjendegivet og ud-talt noget Stort, hvis Overholdelse for Christenheden vilde have været af høieste Vigtighed, eller om Christus derved i Grunden kun havde sagt Noget, som maatte siges at være slet Intet. Man fik nemlig at vide, at der herskede stor Uvished om Ordenes rette Lydelse, idet mange ansaae det for rettest, at læse dem saa: „Men jeg siger Eder at hver Den, som vredes paa sin Broder, skal være skyldig for Dommen“; saaledes havde Luther

dem, saaledes havde Mange allerede havt dem i fjerde og femte Aarhundrede, hvilket man vidste af en i Begyndelsen af femte Aarhundrede afdøet saakaldet Kirkefader, ved Navn Hieronymus, og saaledes læstes de og i de af Erkelutheranerne eller Retlutheranerne besørgede Helligskrivtsoversættelser. Men Andre havde allerede i hine første Aarhundreder læst Ordene saa, at efter de Ord „vredes paa sin Broder" var tilføiet et græsk Ord, som betegnede „af ingen Aarsag", „hen i Veiret", „for ingen Ting". Antoges dette Tillæg, saa sagde jo Ordene slet Intet; thi Aarsag til at vredes anseer Enhver, som vredes, sig at have, og Ingen vil skye Vredens Udbrud, naar de blot skulle skyes, hvor Vreden er uden al Grund, ret som om den øvrige Vrede tilstededes. De, der tilføiede Ordene „uden Aarsag", antoge da nu ogsaa, at de maatte gjelde med Hensyn til de følgende Bud mod Udskjeldelser og Haansord, hvor de maatte underforstaaes. Europæerne for deres Vedkommende vare netop ved hine Ord, saaledes som de hos Retlutheranerne havde læst dem, blevne bragte paa Tanke om, hvor vigtigt det var fra tidlig af at faae Børn bibragt det, at Vrede maatte aldeles ei være, saa lidet som Skjelds- og Haansord, hvilke man hos Børnene søgte at gjøre latterlige, medens man selv af en dybere Grund afskyede alt Sligt. Men satte det Europæeren i største Forundring, at angaaende en saa vigtig og stor Sag i en Helligskrivt, som skulde gjelde for eneste rette Grundlag for al Christendom, kunde herske saa stor Uvished, saa forbauſedes de nok saa meget, ja end mere, ved Det, de nu maatte gjøres opmærksomme paa.

Man viiste dem nemlig hen til, hvorledes Jesus Christus selv i sin Tale mod de Skrivtkloge og Phariſæerne, som læses hos Matthæus i det 23de Stykke, havde brugt de stærkeste Udskjeldelser og Haansord mod dem, ja deriblandt netop det samme Ord: Daare, eller Nar, som just i Bjergprædikenen var forbudt; hvoraf man da, sagdes der, kunde see, at det kun vare de

grundløse Udskjeldelser og Haansord, som her vare forbudte. Man mindede nu og om Ordene hos Matthæus i det 12te Stykkes 34de, hvor Udskjeldelsen Øglenunger læstes. Herved kom man nu til at tale om, at man jo skulde følge Jesu Christi Forbillede, og det da jo naturligvis ligesaavel i den kraftige straffende Tale, som i den milde. Men nu førtes Petri Ord i hans første Brev, det andet Stykkes 21de og følgende frem, hvor der tales om at følge Christi Forbillede, men kun forsaavidt han, da han skjeldtes ud, ei havde skjeldet igjen. Her kom man nu i ny Forbauselse; thi naar der her især blev seet hen til Jesu Christi Færd og Taalighed, da han anklagedes for Retten, hvorom man desværre kun havde faaet saare liden Underretning, saa maatte det vel antages at have været saa, at han for Retten havde ikke gjenskjeldet, men hvad de Skrivtkloge og Pharisæerne angik, saa kunde han kun forsaavidt siges ikke at have skjeldet igjen, som man ei havde erfaret, at han var bleven skjeldet ud først, endsige, at saa stærke og haarde og haanende Udskjeldelser vare brugte mod ham, hvilket ogsaa gjaldt om hans Tale dengang, da han, efter Beretningen hos Johannes i det 8des 44de, havde kaldet Jøderne Djævelens Børn, thi først derefter havde Jøderne sagt det Samme om ham.

Alt dette virrede saaledes Europæernes Hoveder, at det næsten havde bragt Nogle af dem til at erklære, at nu vilde de Intet mere have at gjøre med de Christnes Helligskrivter. Men Eet holdt de fast ved: Vrede maatte hos dem aldrig optændes, Udskjeldelser, Haanelser aldrig bruges, hvad enten nu hine Helligskrivter havde det saa eller anderledes. De meente, at man høiligen maatte beklage, at ikke hiint Bud mod Vredesoptændelse og Haanelse og Skjeldsord, der vare stillede sammen med Ihjelslaaen, fordi de virkelig vare et Slags sjæleligt Myrderie, var bleven holdt helligt i Christenheden, istedetfor at dennes hele Række af Kjendsgjerninger udviiste, at netop i Jesu Christi

Navn de værste Udskjeldelser og sjælelige Myrderier havde fundet Sted, hvorved man saa ei kunde undlade at yttre, at alt det gruelige Forkjettrerie og Forfølgerie vel turde have søgt og fundet en Støtte og Styrkelse netop i hine Jesu Christi haarde og udskjeldende Taler. Men saa Meget vidste man, at skulde man anvende nogen Haanelse, saa maatte det være de muntre Skjemtehaan, hvorved man søgte at tæmme Børnenes ofte vilde Sind, idet man overhovedet betragtede al Slags Vredesudbrud som Børnerier. — Iøvrigt toge ei Mange Deel i disse Virrerier, og til Dem, som ei vare komne til Throndhjem i det Aar, denne Sag stod paa, som var Aaret 1997, kom disse Virringer næsten ikke. Man skjøttede ikke om at berette Synderligt heraf, og skjøttede ei om at høre derom. Ligesaa gik det med det Næste, der var bleven Gjenstand for Omtale med Islænderne og Columbierne: Christi Bud imod al Eed, idet Christus havde erklæret, at, hvad der gik ud over Ja, Ja og Nei, Nei, var at ansee for at være af det Onde.

Ogsaa disse Ord havde Europæerne, da de først læste dem, optaget med Glæde og Bifald, og havde meent, at, hvis man aldrig havde indført ordentlig Eedsaflæggelse for Retten, og i alt Andet havde handlet i samme Aand, skulde Alt være gaaet bedre. Men hvad maatte de nu til deres store Forbauselse erfare? At disse Ord med god Ret og Føie ikke vare blevne agtede af Christenheden. Hovedgrunden havde været, at man ei havde vidst, hvorledes Rettergang og Lovgivning og Menneske- og Landeregjering skulde kunnet udrette Sit, naar ingen, aldeles ingen Eedsaflæggelser maatte finde Sted. Og nu fik man, da man skulde høre Forsvaret for disse, Meget at høre, som maatte forundre. Christus selv, sagdes der, havde aflagt Eed. Det paastodes, at Dette var skeet, da Ypperstepræsten, saaledes som det fortælles hos Matthæus i det 26de det 63die, sagde til Christus: Jeg besværger Dig ved den levende Gud, at

Du siger os, om Du er Christus, Guds Søn, og Christus saa svarede: Det er, som Du siger. Thi, sagde man, saaledes havde netop Edsaflæggelsen i hine Tider funden Sted, at Dommeren eller Øvrigheden under Edsordenes Anvendelse spurgte og den Tiltalte saa svarede med Ja eller Nei. Herved kunde nu Europæerne ei lade være at sige, at den Lærdom havde man vel af en eller anden gammel Beretning, men i selve Helligskriften stod der intet Ord om, at det saa havde været i Christi Tid. Den, der læste Ordene, saae jo nok, at Ypperstepræsten udtalte en Besværgelse, men at Christus selv svoer, saae man paa ingen Maade. Skulde man da nu alligevel ansee Christi simple Svar for en Edsaflæggelse, saa skulde altsaa den gamle Beretning, hvoraf man tog slig Oplysning, have lige Anseelse med Helligskriften, endog stor nok til at omstøde, hvad denne med rene Ord berettede, at Christus havde sagt og lært, og hvad endda længe efter Christi Død Jakobus i sit i Helligskriften staaende Brev havde saa klarligen paa Ny paalagt de Christne i Brevets 5te 12te; saa at altsaa Helligskriften alene ikke skulde være Grundvold men andre Bøger nok saa fuldt, ja end stærkere, siden de skulde bruges til at omstøde Helligskriftens Ord. Om det da var deres Lære om Helligskriftens Enegyldighed som Grundvold? — Der bemærkedes fremdeles, at Alt, hvad man kunde udlede af Christi Ja paa Ypperstepræstens med Besværgelse gjorte Spørgsmaal, var dog kun, at den Christne, naar han stilledes for en ikke christelig Øvrighed kunde i Tilfælde af saadan Art, for ingen Ophævelser og unyttige Stridigheder at volde, rette sig efter dennes i den i Landet gjeldende Lov og Ret grundede Viis og Skik, uden at deraf kunde følge, at nu og i Stater, hvor Alt var christeligt eller dog skulde være det en saadan Viis og Skik kunde indføres og overholdes. Man kunde deri maaskee see en Slags Prøve paa, hvad det havde, at betyde, hvad Paulus saa herligt havde sagt, naar han havde

talt om at være Jøderne en Jøde og Grækerne en Græker; men de Christne skulde man dog vel ei være en Jøde, men være dem en Christen. — Men nu maatte Europæerne fremdeles erfare, — det var især Islændere, som kom frem med saadant Lærdomsforraad, — at man jo havde Paulus at støtte sig til, naar man tilstedede Eed; thi han havde flere Gange nopfordret og utvunget svoret i sine Breve til Christne. Især anførtes i denne Henseende Romernes det Første 9de, Galaternes det Første 20de, og det andet Brev til Korinthierne det Første 23de, hvor han kalder Gud til Vidne over sig, at han taler Sandhed. Hertil kunde nu Europæerne ikke svare Andet, en at saadan Bevidnelse ved Guds hellige Navns Anraabelse var en kraftig og hjertelig bevæget Sjæls varme levende Udbrud, og kunde ikke gjøres til Eet med de egentlige Eedsaflæggelser, som Christus hist saa klarligen saaes at have havt for Øie. Men nu kunde man ei lade være at spørge, om da Paulus, som jo dog Ingen havde lært at skulle ansees for syndfri og feilfri, ikke kunde have overilet sig i sit Hjertes Varme, og i al Fald, om saadanne Udbrud af Pauli Følelser skulde stilles saa høit over Christi udtrykkelige Lære, at de skulde være Nok til at gjøre denne ganske til Intet. Om det var saaledes, man havde den hellige Ærefrygt for Christus? eller om man maaskee meente, at saaledes, som der her læstes, kunde Christus ei talet og Jakobus ei heller? Eller om Paulus dog tilsidst skulde være over Christus, eller i al Fald over Det, som berettedes at være sagt af Christus? Saa spurgte Europæerne. Til det sidste Spørgsmaal svarede nogle Throndere dem smilende, at siden Indsigelseskirkernes Opkomst havde det altid været saa i disse, men allerede længe før hos Mange, at Pauli Ord altid havde været Nok til at omstøde Christi egne udtrykkeligste Udsagn; det saae man især, naar man saae, hvorledes Det, Christus havde talet angaaende, hvad der paa den yderste Doms Dag skulde spørges om og

skulde være afgjorende, var reent skudt til Side for Pauli Læres Skyld, saaledes i al Fald, som man havde opfattet denne. Europæerne, det vil sige de Europæere, — mange vare de til Lykke ikke, — der havde deeltaget i disse Samtaler, vare, da de ved Hoiskolen i Throndhjem havde hort mange Foredrag angaaende Christendommen, kyndige nok til at vide Dette og meget Andet, hvorom der havde været Tale. Iovrigt meente Islænderne og Columbierne, at Europæerne under alle disse Forhandlinger nok ideligen havde faaet Tilforsel af Tanker og Svar fra Throndere, og saa var det ogsaa; dog kan man ikke sige, at disse Hjelpere stak bag dem; thi flere af dem traadte temmelig bestemt frem.

Tilsidst bade Europæerne sig frie for at deeltage videre i disse Virringer, saa kaldte de al den Tale. I Helligskrivten havde saare Meget været deres Sjæle til megen Oplivelse og Fode; det havde været dem kjært, og de havde gjemt det i deres Indre. Men naar der skulde herses dermed saaledes, som man i Kirkerne havde gjort, saa kunde det let blive dem til Modbydelighed. Istedetfor at holde sig til Det, man inderligen maatte fole sig tiltalt af og maatte istemme, og lade det Ovrige ligge, saae de nok, at Meningen var, at man i den Guddoms Sted, man baer i sit Indre og hvem man i sit Inderste tilhorte og havde til Giver og Herre, skulde sætte Helligordene som Ord, i deres udvortes Nedskrevethed og Overleverethed, men nu skulde man tillige herse saaledes med dem, at man anvendte al den Klogt, Skarpsindighed og udspeidende Overveielse, man kunde, paa at faae dem til at stemme sammen overalt, men især at faae den Deel af disse Ord, man nu eengang var kommen i Gang med at lade være de fremraadige og overraadige, til at undertrykke de Andre, hvor saa den Ene lagde især Vægt paa noget Vist og sogte at skaffe det Overvægten, den Anden paa Andet, som saa han vilde lade komme til at vorde det Over-

mægtige, Enhver, som han fik Syn derpaa, eller dreves af sin Hu eller Betagethed; hvor saa da dog den menneskelige Skarpsindighed og Eftertænksomhed jo blev den egentlige Grundvold, siden Helligskrivten ei gav den reen og klar og ligefrem, men saa, at man kunde faae Meget ind i den eller ud af den, ret som Ens Hu stod til. Var det dog ei rettere og bedre og sandere, at anvende al Betænkning og Overveielse ligefrem paa det Rette og Sande og Gode, hvorfra det saa gaves En udaf Guds rige Væld, og at lade Helligskrivten tjene En til Berigelse, ei til Besnærelse eller Virrelse.

Saadan Tanke og Tale opkom allerede dengang; men den gik snart igjen til Hvile. Først 7 Aar efter, i Aaret 2001, da de christiske Udsendinge fra Columbien begyndte deres Talebestræbelser, kom den op paa Ny, og senere vil den atter møde os i Madame Sürnonvilles Breve.

Fjerde Delingsstykke.

Videre Forhandlinger med Islændere og Columbiere.

Talen om Eiendomsvæsenet, om Handel og Pengevæsen faldt derimod ikke bort. Medens i hine christiske Omhandlinger kun nogle faa Islændere og Columbiere havde taget Deel, kom Mange af dem ved alle Leiligheder tilbage paa, at Europæerne skulde i Tide, og derfor netop lige nu strax, bringe Eiendomsfordeling i Stand, netop nu, da der var Nok at tildele af, og da man frit, i Henseende til Arv og Andet, der vedkom Efterslægten, kunde ordne Alt paa bedste Maade, uforvirret og ubelemret af mange Hensyn, som andensteds gjorde en bedre Ordning, end den bestaaende, næsten ufremkommelig. Euro-

pærne derimod bleve ideligen ved med at sige, at, ikke at tale om, at Tilstanden hos dem var den naturligste, der ligesom forstod sig af sig selv, saa maatte de grue ved at tænke sig Tilbagevendelsen af en saadan Tilstand, som det forrige Europas, med al dets Menneskefortrykkethed og Menneskeuretfærdighed, som jo det fordums Europa havde følt sig saa forpinet under. At Sjæleligheden var vigtigere og væsentligere end Legemligheden, at man ikke skulde forbruge, ja fortrykke eller endog forvanske, Sjælevelfærdet og Sjælevelbefindendet for al Slags legemlige Sagers Tilerhvervelses Skyld, var Noget, som man ideligen kom tilbage til. Vi have det i Grunden ligesom I, sagde man forresten ofte spøgende til de Islændere og Columbiere, der ei kunde faae i Hovedet denne Eiendomsløshed, som de kaldte den, eller Eiendomsfrihed, som den i Europa kaldtes. Ogsaa hos os, sagde man, bages Brød og lægges ud i Udbydelsesrum til Dem, som behøve det. Ogsaa hos os faae Bagere og Bagersker Melet tilført fra Dem, der male Sæden, og de faae den fra Landmarkernes Mænd og Qvinder, naar disse faae tærsket den. Brænde og Tørv bliver som hos Eder, tilført tilvogns eller tilsøes; og saaledes videre i alle Henseender. Forskjellen er kun, at vi under alt Saadant ere frie for mangen Besværlighed, som hos Eder følger med: Allerførst den at holde Bog over alt Modtaget og Afleveret og føre alle de Regnskaber, og have at gjøre med alt det Pengebetalerie, som I ere besværede med; saa dernæst de mange Afdelinger og Aflukkelser og Aflaaselser. Vi føre Alt hen til store eller mindre Gjemmesteder, hvor Enhver kan gaae hen og tage til sit Behov. Seer engang til, saa skulle I see, hvorledes Alt gaaer simplere, lettere, naturligere til hos os, uden alle de Paapasselser og mangehaande Qvaklerier, som I have fuldt op af, og som hos Eder tager saa megen Sjæl i Beslag I mene vel, at, naar Enhver kan gaae hen under de aabne Vinduers Overdække i en Brød-

bod, eller hen til de omkjørende Kjød- og Grønt-Kosmeler og tage saa Meget, han eller hun vil, saa maa der blive en forfærdelig Rivt derom, og at Enhver vil tage saa Meget til sig, den kan overkomme. Nei, seer til, saa skulle I see, at det hos os er lige modsat. Enhver tager heller Mindre end Mere, thi har Nogen for Meget, saa er den besværet med det. Skal man kaste det paa Gaden? saa raa og uopdannet er Ingen, at gjøre sig til Latter ved slig Fremgangsmaade. Fattige Mennesker at give det til? ja dem have I i Eders Storstæder fuldt op af; vi have Ingen saadanne. Og nu Kjød, Smør, Ost, Kaal, Roer, Mælk, Fløde. Man gruer næsten ved at have tilovers deraf, saa at det Ene kunde forraadne, det Andet paa anden Maade fordærves i Ens Huusrum. I hvert Huus at have særskilte Opgjemme- og Bevaringsrum, have særskilt Bevaringsomsorg for Sligt, finde vi og forbunden med al for megen Tidsspilde og Uleilighed, hvor det Samme kan skee meget bedre i det Store til Bedste for Mange paa eengang i dertil beqvemt indrettede store Huusrum, der til enhver Tid staae aabne for Alle, og aldrig ere langt borte.

Mangeslags Tale førtes paa saadan Maade. Særligeiendom med den thronderske eller columbiske Maade at føre Handelen paa ved Kjøb og Salg imellem de Enkelte, istedetfor Ombytning i det Store uden vidtløftig Afregning, kunde man slet ikke komme paa Tanke om. Hvad der hørte til Sligt eller hang sammen dermed, var for længe siden gaaet til Grunde i den store Hviles Dyb. Vi have nu i Europa traadt vore Drengeskoe, sagde man; den frie Ynglingealders Livsalighed er hos os begyndt. Skulle vi paa Ny søge at vorde mødefulde og besværede, fortrykkede og forknugede, sjæleforkomne og sjæleforvanskede? Saaledes talede man især til Columbierne og Islænderne, dem man skjemtende sagde til, at ikke Christendommen, men Sukker-, Caffe-, Riis- og Bomuld-, Uld- og Klæde-, Tran-

og Tjære- og anden saadan Frembringelses- og Tilveieskaffelses-Haandtering, med alt det hele Handelskab, var deres Livsfortrøstnings og Livsforherligelses Grundvold.

Med Thronderne var det en anden Sag. Hvad dem angik, da var den Tid, da disse Europas høitprisede og høitagtede Velgjørere voldte Europæerne mange Betænkninger og Talestridigheder angaaende Gjenindførelsen af Eiendom og Pengevæsen med det hele Slæng af Følgeskab, som derved vilde faae Indpas, nu allerede forbi. Og dog kom man netop i Throndhjem i Aarene 1997 og 1998 ind i saa Meget angaaende det hele Eiendomsvæsen, at man senere henregnede disse Aar med til de saakaldte Virringernes Aar, skjønt de egentlige Virringeaar først kom i Aaret 2001, og angik noget ganske Andet. Disse nuværende traf egentlig kun Thronderne, og deri deeltoge kun de Europæere, som vare dragne til Throndhjem, enten for at grundgranske ved Høiskolen, eller for at finde Belærelse og Indøvelse i de thronderske Storværkssteder. De opholdt sig i Almindelighed kun et Par Aar i Throndhjem, og berettes i Aaret 1997 at have været 2765.

Femte Delingsstykke.

I Throndhjem opstaaer en Tragten efter at faae det, som i Europa.

Den største Deel af den thronderske Ungdom var bleven saa indtaget i den europæiske Livsforfatning og priiste den saaledes, at de af al Magt søgte at stemme Sjælene til at bringe en lignende tilveie i Throndelagen. De talede og prædikede vidt og bredt om, at Alt, hvad der nu havde dannet sig i Europa, jo netop var det store Altsaa, som Flere i det nittende Aarhundrede, da man sad midt i den gamle Tilstand, mangfol-

digen havde erkjendt, at de foregaaende Aartusinders Liv og Erfaring nodvendigen maatte fore til, idet Eiendomsvæsenets hele Ulideligbed, Utaaleligbed og Grueligbed jo dengang laae tungt og trykkende paa alle Mennesfesind og Mennesfehjerter. Hele Eiendomsvæsenet havde Flere da allerede erkjendt, at have spillet sin Rolle til Ende; man havde erkjendt, at dets Tid, maatte snart være forbi. Det havde maaskee vel nok været nodvendigt for Menneskeheden i dens forste Opvæxt; men det kunde kun hore den menneskelige Bornevoerksalder eller Menneskehedens Uvorenhedsalder til; man maatte nu dog mere og mere klarligen see det Fordærvende og Menneskeforvanskende i det hele Mit- og Dit-Væsen, hvis gruelige Folger, under den Kamp af Alle mod Alle, det havde medfort, nu dog maatte staae klart for Alles Oine. Saa havde jo allerede, sagde de unge Throndere, Mange talt og hoit og lydeligen talt i Slutningen af det nittende Aarhundrede. Næsten over hele Europa var denne Tale gaaet. Neppe Ruslands indre Landsdele havde gjort Undtagelse; saa almindelig var denne Erkjendelse bleven, da efter det store Krigs- og Fredsaar, Utallige vare dragne om for at prædike saadan Lære baade fra Hoistolene og fra Bondertagene. I det altid fritfolende og hoisindede Norge var saadan Lærdom prædiket nok saa meget, som andensteds. Vi Throndere sidde endnu, sagde de, som et Utyske fra de gamle Tider; vi sidde endnu midt i Livsforqvaklingen og Forplumringen. Hvi skulle vi ei raskt rappe os op og beslutte os til at opnaae og vorde, hvad man i vores nærmeste Naboskab med fuld Tilfredshed lever i og er? At man i det nittende Aarhundrede ikke var kommen til Gjennembrud med Det, som da egentlig ulmede i Alle, at de Kilder ei vare komne til at sprudle, efter hvis Vande saa Mange torstede, men at man var bleven siddende i den gamle Nod og Qvide, havde netop vistnok fornemmelig havt sin Grund i, at Eiendomslysten og Eiendomstanken havde

siddet i Sjælenes Baggrunde hos de Fleste, og at det kun havde været Eiendoms-Lighed, Eiendoms bestandige ligelige Fordeling, de Mange da havde drømt om. Til Tanken om, at det ene Rette var al Eiendoms fuldelige Ophør, til Tanken om Alles fulde frie og ligelige Leven i sandt og virkeligt Sameie, til Tanken om Udfrielse fra det hele Eiendomsvæsen havde selv under hine den europæiske Menneskeheds mangfoldige Suk og Klager, vistnok kun Faa opløftet sig. Men den eneste grundige Udvei fra alt det Qvaklerie, som Eiendomsvæsenet havde rodet Menneskeheden ind i, var dog den, istedetfor at lappe paa dette Væsen og saa fremture i det, at bringe Menneskeheden til, heelt og frit og udeelt at leve i et sandt Fællesskab og derved i et sandt Fællesliv. Nu var — paa en vidunderlig Maade først — paa en saare naturlig og simpel Maade siden – den Livsforfatning, som var den ene rette, sunde og naturlige for Menneskeheden, kommen ganske af sig selv i hele Europa. Skulde nu Throndelagen blive siddende i det gamle Sammensurium, i det gamle Uføre? Skulde nu gamle Norges ældste Land sidde som en europæisk Udørken.

Saa talede de Unge og med dem adskillige af de ældre Mænd, især nogle af de Oldinge, man pleiede at kalde de unge Oldinge. Men paa den største Mængde af Landets ældre Mænd gjorde saadan Tale en modsat Virkning. De meente, at Eiendomsdriften laae saa dybt i Menneskeværenet, at, naar den europæiske Menneskehed kom ud af de Morgendrømmerier, som den efter den lange Søvn endnu befandt sig i, vilde Eiendomsdriften sikkert hos den komme op igjen. Men hvad nu Throndelagen angik, sagde de, saa var der her, ligesom i Island, endsige i det hele store Columbien, slet ikke at tænke paa en saadan Omvæltning fra Grunden af, som den, Europa gjennem sin mildelige Hensovelse havde faaet. Midt i et vaagent og aarvaagent Folk, som paa det Bestaaendes Grundvold førte et fuldtvel ordnet raskt og drivtigt Liv paa den gamle Maade,

kunde en saadan Omvæltning og Venden op og ned paa Alt ikke skee uden de allerstørste Livsforstyrrelser. Og den behøvedes ei heller, og var slet ikke at ønske eller tilraade. Europa fik at see, om det i Tidens Længde kunde opretholde og gjennemføre et Liv, som var lige stik det modsatte af det, der gjennem Aartusinder havde hørt Menneskeheden til, og endnu raadede og gjaldt over den største Deel af Jordkloden. Endnu var det jo langt fra, at man kunde sige, det havde bestaaet sin Prøve. Ei uden god Grund havde man i Aartusinder, og især i det gamle Europa lige til det nittende Aarhundredes sidste Aarti, priist Handelen som den, der især havde bragt Virksomhed, Værkdrivtighed, Velstand og Rigdom ind i Landene og bragt Landene i Flor. Men uden Eiendom og Pengevæsen kunde jo Handelen ikke tænkes. Skulde man nu maaskee i Throndelagen bringe Handelshaderiet op igjen?, som jo forresten, da det i det nittende Aarhundredes sidste Aaringer prædikedes, ikke havde voldet Andet end Ulykke. Hvorfor skulde man tragte efter at komme udaf en Livsforfatning, man slet ikke havde nogen Aarsag til at være utilfreds med, da jo Alt gik her meget vel, og var gaaet saaledes lige siden Aarhundredets Begyndelse, da med Europas Indsøvelse den nye Tid for Throndhjem var begyndt? Skulde man afbryde sine Handelsforbindelser med Island og med Columbien, eller danne hele Handelsforholdet til disse Jordklodedele om? Hvilken Forvirring vilde ikke det afstedkomme; og nu al den anden, som vilde blive en Følge af, at man nu skulde reise et Banner, hvorpaa der stod: Nu ingen Eiendom mere, nu intet Mit og Dit. Al den Prædiken, man i det nittende Aarhundredes sidste Tider havde hørt om, at det hele Eiendomsvæsen Intet duede, var jo især gjort uvirksom ved Dem, som havde prædiket om, at man skulde afskaffe al Eiendom, saa at Ingen skulde eie Noget, men Alt være Alles. Det havde dog den største Deel af Dem, som leed af Eiendomstrykket, ikke

kunnet finde dem i eller villet høre. Man havde desuden overalt gruet for al den Plyndring, al den Vederstyggelighed, der vilde blive Følgen, naar den Lære, at al Eiendom var idel Uretfærdighed og Fordærvelse, brød igjennem. Sligt var vel ikke i Throndelagen at befrygte nu, men uden gjennem megen Forvirring og maaskee megen Grueligh ed vilde Sagen ei kunne gaae.

Paa offentlig Foranstaltning eller Opfordring i denne Henseende var der nu især ikke at tænke. Den eneste Vei, ad hvilken Sagen kunde iværksættes, var en frivillig, og det en virkelig og i Sandhed frivillig, hos Alle af Overbeviisningens inderste Grund kommende, Beslutning og Overeenskomst. Man kunde da nu forsøge det; man kunde jo prøve paa, om man kunde faae Throndelagens Bønder, baade Storbønder og Smaabønder, bevægede til, at komme til Hovedstaden en skjønne Dag og erklære, at nu vilde de give Alt, hvad de eiede og havde, til Regjeringen, for at denne kunde paa Samfundets Vegne modtage det og indføre Fælledsskab og Fælledsliv. Man kunde forsøge det med Throndhjems og de andre Stæders Storkjøbmænd og Smaahandlere og Haandværksmestere og med Brugsdriverne og Stordrivtseierne hele Landet over. Ja, en Deel Huusmandsfolk paa Landet, en Deel Arbeidere i Stæderne eller Storbrugene kunde man maaskee nok faae Røre i; men hvo maatte ikke grue herfor? Skulde man røre ved denne Sag, saa maatte man, tilføiede Nogle, begynde med at søge at faae Klosterbyer bragte i Stand, som man havde havt dem i Slutningen af nittende Aarhundrede. Men hvorledes var det gaaet med dem? Tredie Aar efter det saakaldte store Freds- og Frihedsaar havde man talt over et tusinde Tusindere af Deeltagere i dem i Europa. Inden Aarhundredets Udgang vare mange forsvundne, og de, som havde holdt sig, talte kun Noget over 130000 i hele Europa, og var den store Sovetid end ikke kommen, vilde de uden Tvivl dog efterhaanden været hensvundne alle. Halv-

parten af dem havde endda alene været i Rusland, hvor man mere, end andensteds, havde yndet og befordret dem, men hvor de dog ei heller havde kunnet holde sig.

Hvorfor skulde man ikke, svarede de Yngre, naar man ei forhastede sig, men ret gjorde sig Umage for at skaffe de nye Tanker Indgang i Sjælene, inden man gik til Udforelsen, kunne opnaae Det hos Throndernе, hvad disse dog fuldt vel vidste, at der herskede i hele Europa og i hele Europa havde viist sig rigt paa Velsignelse. Livet kunde jo netop blive ved at gaae sin Gang, som nu. Bonden maatte blive ved, som hidtil, at føre sine Varer til Stæderne og fra disse hente hvad han behøvede af Tjære, Jern, Trælast, Hatte, Sko, Klæder med Videre, samt gode Sager til Legemsqvægelse og Legemsnydelse. Skræddere, Skomagere, Kobbersmede, Gjørtlere, Bødkere, Snedkere og saa videre maatte blive ved netop at arbeide, som hidtil. Forskjellen var kun, at de afleverede Alt paa visse bestemte Almeenheden tilhørende Gjemmesteder og modtoge alt Fornødent igjen paa visse andre Almeensteder, uden al Betaling hverken at modtage eller at give, og uden nogen Regningsvidtløftighed. Man skulde kun ret vise Folk og gjøre dem det lyst, at Eiendom var til Besvær; at Ophør af al Eiendom vilde medføre, at der slet ikke mere vilde være det Slid, som nu var; thi, hvor megen Tid kostede ikke, hvormegen Tidsspilde voldte ikke Eiendomstoieriet; hvilken Paapassenhed krævede det ei, hvilken Splidagtighed, hvilken Egensyge, hvilken Unaturlighed bar det ikke i sit Skjød. Eiendom er Besvær: det er vist, og man skulde bringe Folk til at føle og sande det. I Europa var nu Enhver ordentlig bange for at have Andet i sin Bolig end til det nærmeste Behov. Det var En til Besvær; man vidste ikke, hvad man skulde med det. I det gamle Europa vare i Slutningen af det nittende Aarhundrede de Ord: Eiendom er Besvær, allerede Manges Ord.

Hvorledes gaaer det dog til i Europa, vedbleve de Yngre.

Man skulde agte derpaa; man skulde lade en heel Deel af Landets Haandværkere, Bønder og Andre drage til Kjøbenhavn, en Stad, hvor det nye Liv allerede temmelig havde dannet sig i det Større. Der arbeidedes der netop ligesom i Throndhjem og dens Omegn. Der tømredes, muredes, bødkredes, gjordes Skoe og Klæder, pløiedes og saaedes, malkedes og fodredes, og gjordes tusinde andre Ting, netop ligesom i Throndelagen; kun med mere Behag og Fornøielse; kun at man kunde finde den samme Mand eller Qvinde den ene Dag i Arbeide med at bödkre eller snedkre, den anden Dag deeltage i den offentlige Sang, udføre sin Rolle i et Skuespil, eller være Lærer eller Lærerinde for Børn i Fransk, Engelsk eller Spansk. I Europa sparedes megen Tid og megen Slid; Alle nøde Livet tilsammen langt mere end i Throndelagen. Var ikke hele Menneskeheden bestemt til at leve et aandeligt Liv, vare ikke Alle lige berettigede til at deeltage i et saadant og nyde Aandens Goder og allerede her paa Jorden leve det Liv, som Christenheden kaldte det evige Liv? Hvor kummerligt, hvor jammerligt gik det imidlertid ikke Mange, saare Mange, i denne Henseende? Endog Pengemændene og de Rige levede jo i en yderlig Armod i saadan aandelig Henseende. Kunde ikke Herren selv paa Alles Vegne kræve, at Alle skulde nyde Godt af hans aandelige Velsignelser? Hos os, sagde de, er endnu, som i det gamle forgangne Europa, den store Forskjel imellem Dannede og Udannede næsten at kalde en af Samfundslivets Grundstøtter. I Europa gaaer nu Guds Retfærdighed ei tilgrunde i saadan Uretfærdighed.

Man gik videre. Man gjorde nærmere Forslag. Lad os begynde, sagde man, med en af de mindre, særligt beliggende Kjøbstæder og dens Opland. Lad os her søge at faae Bønderne og Andre paa Landet til, naar de bringe deres Sædevare, Potetes, Lam og Kalve, Vildfugle, Æg, Smør, Mælk og Fløde og saa videre til Kjøbstaden, da, uden at faae Betaling, at mod-

tage Sedler, der lyde paa deres Tilgodehavende; lad paa samme Maade i Byen selv Bagerne levere Brød, Slagterne Kjød, Haandværkerne deres Arbeide og saa fremdeles mod Betalingssedler. Lad saa dernæst Bonderne og de Andre hos Handelsmændene modtage, hvad de ville indkjøbe mod derfor at give Betalingssedler fra sig. Lad saa alle saadanne Sedler vorde afgivne til Øvrigheden mod Modtagelsesbeviser, saa at Enhver faaer at vide, hvad han har tilgode og hvad han skylder, men at Ingen faaer Penge eller behøver Penge, fordi han kan faae alt sit Behov uden dem, mod at faae sin Gjeld opskreven. Hvad de Fremmede angik og deres Betaling for tilførte Sager, da meente man, at, forsaavidt disse Fremmede ikke vare Europæere, af hvilke man kunde vente al ønskelig Medvirkning til Sagens Fremme, og med hvilke man jo allerede havde faaet Ombytningsforholdet ordnet i det Store, skulde Øvrigheden gjøre Udbetalingerne, og skulde fra de Fremmede modtage det Tilgodehavende, idet Øvrigheden dannede Pengeomsætningsbesørgelsen for de Handlende, medens det for Alle og Hver blev opskrevet, hvad han havde tilgode, og hvad han skyldte. Saaledes skulde man efterhaanden see at faae Folk til at skjønne og føle, at en endelig Afregning og Opgjørelse kunde man reent lade fare, siden nu Alle dog i Midlertiden havde faaet Hver sit Fornødne, og man jo ved at rive Sedlerne itu og lade alt det gjensidige Afregningsvæsen fare, kunde opnaae alle de Goder, som vare at vinde ved at gaae aldeles ind i Europæernes Leveviis og derved tillige i det fuldelige Fællesliv med dem. Der udtænktes videre, hvorledes Alt i det Enkelte kunde ordnes for en saadan By og dens Opland, og der taledes og foresloges meget derom, frem og tilbage. Men der blev Intet af slige Forslag; de faldt hen og med det Samme faldt Spørgsmaalet om Sagens Gjørlighed ogsaa hen.

Men efterhaanden bragtes dog mange Bønder og Andre

til at begive sig til Bergen, Stavanger, Christianssand, Arendal, Kjøbenhavn, for at forfare og med egne Øine see, hvorledes det her gik til, og mange af dem kom hjem med de Tanker, at det kunde ei være ilde, om man kunde faae det, som man havde det i det sydligere Norge og det øvrige Europa. Dog fortedes Sagen ei synderligen, den forberededes kun i Sindene; først tyve Aar senere kom der Brud paa den. Taleforhandlingerne derimod vedbleve. Europæerne vare dog meest kun rolige Tilhørere herved, og gave kun nu og da deres Andeel med til Opklaringerne eller Bevægevirkelserne, forresten holdende sig udenfor alle Talekampene, ligesom de stode udenfor alle Anfægtelserne.

Sjette Delingsstykke.

Tilbageblik paa det forrige Europas Livsfærd.

Men saare gjerne hørte Europæerne det forrige Aarhundredes Færd og Livsforfatning omtales, og dertil var megen Anledning. Efterhaanden steeg da saare Meget heraf som store Gjenfærd op af Graven, og skreed advarende og forfærdende hen igjennem Europafolkets Tanker, som derved mere og mere styrkedes i den faste Villie, at, som man fordum i Europa havde havt det og endnu havde det i Columbien, — i Throndhjem og Island var det dog mindre slemt, — vilde man ikke nogensinde have det. Eiendom, Penge, hiin Tids Handel og Handelsvæsen med dens hele Statsvæsen, Lovgivnings- og Straffevæsen og saa videre skulde aldrig mere faae Indpas. Heller udholde hvad det saa skulde være. Det gik saa vidt, at man næsten kun behøvede at sige: saaledes havde man det i det forrige Europa, for at afskrække derfra.

Ja, sagde engang, ved en Leilighed, da disse Ting omtaltes, en i Alder gammel, i Sindet ungdommelig Thronder, en Mand paa 76 Aar, ja, sagde han, Alt, hvad I her tale om, og hvad I Unge ønske, og ogsaa jeg nok paa mine gamle Dage kunde ønske at see fuldført her i vort Throndelagen, er intet Andet, end hvad der i det fordums Europa baade for og efter det store Frihedsaar 1892, eller det store Forstyrrelsesaar, som Mange senere kaldte det, mangfoldigen kom i Røre og til Orde, endog i Folkenes Storthinge. Meget af Det, I fremføre, og meget Mere til, kan jeg skaffe Eder at læse i mangen Bog, mangt et Dagblad, mangen Folkeraadstidende fra Tiden 1886 til 1900. Man behøver kun løseligen at gjennemgaae Sligt, for snart at see, ja jeg kan sige at føle, den dobbelte Ild, de stakkels Mennesker vare stedede ind imellem. Man maatte see og føle, og saae og følte virkelig saare skarpt, den hele Samfundsforfatnings indre Uretfærdighed, Uchristelighed, Grueligheb og Uudholdelighed, men man saae ogsaa den store Farlighed ved at arbeide paa at faae den omdannet til en god, sund og naturlig. Det var, som om man, ved for Alvor at lægge Haand paa Sagen, maatte komme til at aabne Døre for alle Livets onde Aander og Magter. Man gruedes ved Tanken om, at Livet, som det var, ei længer kunde holde, men snart maatte briste og brække overalt, men endnu mere gruedes man ved Tanken om, hvilken almindelig Plyndring og Ihjelslaaen der kunde blive Følgen, naar nu Utallige reiste sig, for at gjøre Alvor af den Tanke, at det hele Eiendomsvæsen, med den hele Forskjel imellem Rige og Fattige, Velstaaende og kummerligen for Brødet Arbeidende, nu skulde ophæves. Mange udraabte rigtignok: Ja vi kunne kun komme til Frelse og Udfrielse, til Sundhed og Naturlighed gjennem Ødelæggelse; kun gjennem Grueligheders Helvede vil Veien til Himmerige paa Jorden kunne gaae for os. En saadan Himmelbebudelse gruede dog Alle for.

Ja, ja, sagde den gamle Thronder, idet han afbrød sig selv: I vide kun halvt, I gode Europæere, hvad I have Gud at takke, fordi Sovnens store Frelse kom til Eder; dobbelt inderlig vilde Eders Tak til Herren være, ja tidobbelt, naar I havde levet i Det, hvad Eders Fædres og Modres Oldefædre og Oldemodre levede i. Hyppigen gjentoges da de Ord af Livius: Nec vitia nostra nec remedia pati possumus. I kjende jo vel Livius og kunne saa megen Latin, at I forstaae disse Ord. Vi kunne hverken udholde vore Ulykker eller Det, der skal afhjelpe dem: disse Ord ville I finde som Mærkeord paa flere og som Opskrivt paa een af de Bøger, de Jeremiader eller Elendighedsklager, saa kaldte man dem, I ville faae at læse fra hiin Tid.

Ja man kan tænke sig, saa blev den Gamle efter et kort Ophold ved, hvorledes Utallige, som havde Eiendom og levede i dens Besiddelse og Nydelse, maae være blevne tilmode, og hvorledes Qvide og Forfærdelse maa have taget Bolig i deres Sjæle, da hos dem den ængstelige Fornemmelse maatte opkomme, at Jordbunden under dem var udhulet, og at de vandrede som paa en Vulcans skjore Hvælving, da, efter at saa mangen Tro var bleven undergravet og ormædt, var bleven huul og tom, endelig nu ogsaa den Tro, som man i Aartusinder havde anseet for den helligste og uanfægteligste, og paa hvilken man meente, at Stat og Samfund, Velfærd og Almeenlykke hvilede, som paa en klippefast Grundvold, truede med at styrte sammen. Gudhengivenheden saavelsom Kraftigheden i Gud var for længe siden nagtet alle saakaldte christelige Bevægelser, ja netop ved dem, fordi ogsaa her, ved de mange Kirkestridigheder og Anmasselser, et forfærdeligt Mit- og Dit-Væsen var kommen i Gang, rystet og udmattet, og flammede blot hist og her i ustadige Luer og med lunken Varme. Et gudeligt Liv kjendtes ikke mere i Gjerning, saa lidt som af Navn, og Troen paa Udødeligheden var saa slappet, ja mangesteds tilintetgjort, at hos saare Mange

Livskjærnen udhuledes desto mere, jo mere de nærmede sig deres jordiske Livs Opløsning, og ikke kjendte sig selv for Andet, end omvandrende Huulspøgelser, for hvilke hele Tilværelsen var bleven et Skinhuulhedsvæsen. — Følelsen af et Liv i Statens, Folkets og Fædrenelandets Eenhed kunde ikke forgaae, thi den havde for længe siden ikke mere ret været til, og man kjendte den ikke engang af nogen levende Forestilling derom. Hvor der ingen Eenhed var, men kun Splid og Modstander-Iverrighed, kunde ingen Eenhedsfølelse være. Her var da ingen Tro at undergrave. Desto stærkere følte man, at de Krummer af Statseenhedens Brød, som man idelig havde havt travlt med at pille frem af Livets Smuds og Støv, hverken vare Brød eller Meel, eller kunde yde nogen Næring, eller beredes til en saadan. Love og Lovgivning havde man fuldt op af, og uden Forbrydelser og Straffe, uden Rettergang og mangen anden Slags Raahed og Besværlighed vidste man ikke, at man kunde leve og nyde Sikkerhed. Af Digtefryd og Tonefryd og anden Konstskabelsesfryd holdt sig kun saare Lidet i Live; til Lægekonsten blev man ved at sætte nogen Tillid og fæste nogen Tro; ja man kaldte den det næsten Eneste, man endnu havde tilbage af sand Menneskeomsorg. Om Ærens Hensyn kunde der ikke længere være Tale, efterat Berettigelsen til at ringeagte alt offentligt Omdømme var bleven en af hine store Frihedsgoder, for hvis Opretholdelse der overalt kæmpedes. Ogsaa Ærens udvortes Tegn og Skin, som man dog længe havde holdt i Hævd, havde tabt deres Virkning, og man brød sig ei mere om dem. Men et grueligt, mange Sjæle med Rædsel gribende Uhyre begyndte nu huuløiet at kige frem af utallige Kroge, og det var, som om tusinde Snoge stak deres Halse frem af et Medusahoved, der nok kunde bringe Blodet til at iisne i Mange, da det henimod Aarhundredets Ende viiste sig, at nu ogsaa den Tid var kommen og stod ligefor Døren, da den Tro, man havde bygget paa som paa den allerurokkeligste

Grundvold, Troen paa Eiendomsrettens Uforkrænkelighed, skulde briste og styrte sammen.

Den gamle Thronder, som havde talet saa, taug nu en Stund, og de Andre med ham. Senere, ved at læse de Skrivter, som angaaende Eiendom, Pengevæsen, Handel og andet Saadant vare udkomne i det nittende Aarhundredes sidste Aaringer og strax efter det nyes Begyndelse, fandt man Det, man nu havde hørt den Gamle udtale, næsten ganske med de samme Ord — saa stærkt var det gaaet ind i hans Erindring — i en Bog fra Aaret 1901, som havde kaldet sig Tilbageblik paa det nittende Aarhundredes sidste Aaringer, begyndende fra 1880 af.

Den Gamle tog Ordet igjen. Han syntes med et vist Behag at dvæle ved disse Erindringer og Gjenfortællinger af hvad han i sin første Ungdom havde hørt Meget om og læst Meget af, og hvad han selv havde tænkt derved og længe gjemt i sin Sjæl. Flere af Ungoldingerne toge Deel i saadan Tale og Fortællen med lige Lyst og Livelighed. Med Begjærlighed hørte Europæerne dem fortælle og udbryde. Breve herom afgik til Kjøbenhavn og andre Stæder, næsten ordret gjentagende de Gamles Ord; thi Ny-Europæerne havde en frisk og fast Hukommelse. Columbiere nu og da, Islændere oftere, sadde hos, og gave og stundom et Ord med i Langet, naar under den frie lyse Himmel Samtalerne holdtes paa visse Forlystelsespladse i Haver eller Lunde udenfor Throndhjem.

Naturligvis kom nu og den gode Herr Altsaa til Omtale. Han havde faaet dette Navn deraf, at han, i hvad han saa skrev, og han skrev Meget, i hvad han saa talende fremførte, og han talede ofte i Folkemændenes Storforsamlinger, saa forstod han hyppigen at give sin Talelse den Vending, at han endte med Ord, som disse: Iøvrigt mener jeg, at, naar vi skulle sige os, hvad det Altsaa er, vi ved tusinde Leiligheder have Aarsag til at slutte vore Betragtninger og Forhandlinger med, saa er det

dette: Altsaa lader os afskaffe Eiendomsretten og hele Eiendomsvæsenet. Til dette store Altsaa fører os Aartusinders Erfaring. Man kaldte ham ogsaa Hr. Iøvrigt mener jeg, Hr. Ceterum puto, ogsaa Catos Efterfølger, den nye Cato, hvilket han dog ei kunde lide; thi, sagde han, det er ei et Karthago, det her gjelder fjendskt, herskesygt og anmassende med Uretfærdighed at ødelægge, men tvertimod at befrie Menneskeheden ud fra alt Saadants sørgelige Herskeu. Men saare gjerne lod han sig kalde Herr Altsaa, og Mange nævnede ham endog bestandig saa, saa at man skulde troet, at det virkelig var Mandens Navn. Han saae gjerne, sagde han, at han gik omkring som et levende Minde om, at det hele Mit- og Dit-Væsen var Alverdens Grundulykke. Hans Tale var bestandig velbetænkt og virkekraftig. Til Meget kunde Mange ei undlade enten lydeligen eller for sig i Stilhed at udraabe: Hører, hører!, og mangen Tankebraad og mangen Tankespire faldt derved ind i Manges Sjæle. Dog var han ei den Eneste, som talede og virkede saa. Men Mange fik han dog ikke til at istemme med sig i Hovedsagen, da de fornam, at hans virkelige egentlige Mening var, at man heelt og heeltigjennem skulde ophæve al Eiendomsret og indføre et sandt og virkeligt Fælledsskab af Alle med Alle. En Omdannelse af det hele bestaaende Eiendomsvæsen fandt derimod Mange, kunde med stor Ret paa Menneskehedens Vegne fordres; man fandt det velgrundet, at til denne Ende det hele Arvevæsen maatte vorde omdannet; man fandt det ligeledes velgrundet, at i Samfundet Enhver maatte kunne fordre, at Det, for hvis Skyld alle Grundtænkere havde paastaaet Gyldigheden af Eiendoms Opkomst og af Eiendomsretten, skulde blive en Sandhed, saa Eiendomsforfatningen virkelig kom til at tjene til Det, for hvis Skyld den var til, og det ei for Nogle, men ligeligen for Alle. Mange fandt det velgrundet, at forlange, at Enhver af Samfundet skulde kunne fordre at ansættes i den Virksomhed, hvortil han var dyg-

tig, og ansættes saaledes deri, at han baade kunde komme til kraftigen at virke Det, hvortil han var i Stand, og til at faae sit gode Udkomme og sin gode Fritid derved, og overhovedet sin passende Andeel baade i Livets legemlige og aandelige Goder. Det var bestandigen bleven sagt, og til Trods for Virkeligheden bleven indtil Latterlighed gjentagen i Hoiskolernes Læresale, at Staterne vare stiftede, for at forvandle Naturstandens Krig af Alle med Alle til et velordnet fredeligt Samliv af Alle med Alle. Det skulde man engang gjore Alvor af, og lade vorde en Sandhed. Nu lod det til, at Samfundet snarere var stiftet for at indfore og grundlægge en langt værre, en dybt aandsfortærende og sjælefordærvende Kamp af Alle med Alle. Staterne havde givet Anmasselsen og den saakaldte de Stærkeres Ret en fast uanfægtelig Grundvold. De syntes stiftede til at danne et velordnet, velsammenhængende Uretfærdighedens og Sjælekampenes og Sjælefordærvelsernes Rige. Slig Tale gjorde megen Virkning. Men naar Herr Altsaa og nogle Flere med ham paastode og sogte at vise, at den eneste Maade, hvorpaa det Attraaede grundigen og paalideligen kunde opnaaes, var at gjore hele Samfundet til Ene-Eier af Alt, saa at Alle lige meget virkede og frembragte ganske ligefrem og umiddelbart for Alle, og node Godt af Alle, saa at Enhvers Mit kun bestod i Det, han umiddelbart brugte, saa vilde de Fleste ikke samtykke, hvorimod Mange vare enige om, at man maatte onske, at den hele bestaaende Eiendomsforfatning maatte kunne ombyttes med en for hele Menneskeheden bedre.

Og man maa ikke troe, at, naar Læren om Eiendomsvæsenets hele Ulyksalighed prædikedes, endog ved bevægende Bogtitler, som endog med store, rode, brune eller morkeblaae Bogstaver vare anbragte paa Opslag paa Gadehjornerne, at det saa kun vare de mange i saare knappe Kaar levende, ofte i en evindelig nedtrykkende Kamp for Udkommet hildede Mennesker,

hos hvilke al saadan Tale og Prædikelse gjorde den store Virkning. Nei, Mange af de saakaldte Formuende og Rige bevægedes ei mindre af den Følelse og Erkjendelse, at al deres Formue i Grunden ikke var Andet, end uretfærdigt Gods, som — hvad enten de selv ved Drivtighed og Erhvervevindskibelighed eller ved heldige Sammenstød og Livsforhold havde skaffet sig den, eller og deres Forældre eller Forfædre havde som Arv efterladt den til dem — kun var erhvervet ved Hjelp af en Menneskeforfatning, som havde indbefattet en raa, haard, unaturlig og utilborlig Tilsidesættelse og Forvanskelse af den almene Menneskeheds Ret og velgrundede Krav. Allerede tidligere vare der stundom fremkomne Arvebestemmelser, hvorved Eiere af stor Formue havde bestemt, at en vis stor Deel deraf skulde overleveres til visse Selskaber, som allerede da havde dannet sig til at afhjelpe, ikke endda saa meget Eiendomsuligheden, som Pengemagten, som den kaldtes, og den for Mange mere og mere stigende Vanskelighed ved at komme ind i en, ikke aandsbesværende og aandsfortærende eller dog til en evindelig Tænken paa det jordiske Udkomme tvingende og Sjælen bindende, men til deres Aandsanlæg, deres Oplærthed, deres Duelighed, deres Virkelyst og deres Menneskeadkomst svarende Deeltagelse i den almindelige Vindskibelighed, hvortil ofte en vis stor Pengesum kunde udfordres. Det var kommen saa vidt, at mangen rask Virksomhed, til Bedste baade for det Heles Fremme og for den egne Livsdrivtighed og indre Oplagthed, ingen Vei kunde komme, fordi den krævede, at man skulde have Grundlægningspenge, og megen Virksomhed, som kunde bleven saare frydelig og velgjørende, gik i Staae og forkom, eller slappedes, af Mangel paa saadanne, saakaldte Capitaler, Drivtscapitaler. Capitaler, et mærkeligt Navn. Det betyder egentlig Hovedsager, Hovedanliggender, — ogsaa Hovedstole kaldtes undertiden Capitalerne. Man seer, hvad Slags capitale Folk det var, der dengang dominerede i Europa,

sagde den gamle Thronder, idet han smileskarpt saae paa nogle hossiddende Throndere, der vistnok fattede ham bedre, end Europæerne, for hvilke Ordet dominere var lige saa fremmed, som Ordet Capitaler. Til at forskaffe unge drivtige Mænd de fornødne Grundstøttepenge, havde nu de Selskaber dannet sig, til hvilke Mange arvegave store Formuer, og det jevnligen med de Ord, at derved lige saa vel Qvindedrivtighed, som Ungmandsdrivtighed skulde understøttes og fremmes. — Imidlertid, saa tog en anden Gammelthronder til Orde, bleve under alle hine Angreb paa Eiendomsforfatningen gjennem Ord og Tale, gjennem Prædikelse og Klage, Regjeringerne ved med, gjennem deres Tilsyns- og Varetægsvæsen og det hertil sig knyttende Straffevæsen, at overholde Lovene mod Eiendomsindgreb med Strenghed og Aarvaagenhed.

Syvende Delingsstykke.

Rovdyrsfolket; Udskuddet; Glaskuglerne.

Da begyndte, saa vedblev Throndereu, den saakaldte Rovdyrslære at danne sig, ja gik, da den først opkom, snart, som om det var med Taletraadene, hen over hele Europa, og lettede endog Straffevæsenet i dets hele Fremfærd, medens det gav Alle Meget at betænke, der maatte have givet et mægtigt Stød til at afskaffe det hele Straffevæsen og sætte noget Andet i dets Sted, dersom Folkemænd og Folkeforstandere dengang havde været i Stand til gjennemgribende Omdannelser, dem man snarere, som farlige Omvæltninger af det Bestaaende, søgte at tilbagetrænge al Tanke paa; saa at, medens man næsten i hele Europa kunde høre Straffevæsenet kaldes Staternes eller Samfundenes værste partie honteuse, partie absurde, saa vedblev det dog, og Ingen ar-

beidede paa at faae en ganske anden Fremgangsmaade i Gang, forend mod Slutningen af Aarhundredet efter det store Fredsaar.

Thronderen maatte her standse, for at sige Kjobenhavnerne, hvad det ene af de franske Ord, thi de ovrige forstode de, vilde betegne, nemlig Ordet absurde, og man sogte paa forskjellig Maade at gjengive det paa Thronderſk. Hvad der meentes ved Rovdyrslæren forstode de derimod strax, og sagde, at derved var formeentlig tilkjendegivet, at man ikke havde Ret til at betragte de Mange, som Samfundslivet, ved at tilbagetrykke, fortrykke, forskyde dem, havde gjort til sine naturlige Fiender, anderledes end netop som Rovdyrene, med hvilke Menneskeheden havde været i Krig til alle Tider, medens disse Dyr dog havde været lige saa berettigede til at leve paa Jorden og nyde dens Goder, som Menneskene, der endda jo i Grunden vare de værste Rovdyr af alle. Ja, svarede Thronderen, det var, som om der med Eet gik et Lys op for de mange under en bestandig Kamp for Livsopholdet levende forkymrede og fortvivlede Menneskesjæle, da den Lære gjenlod, man vidste ikke, hvorfra den kom, det var, som om den brod frem paa mange Steder paa eengang: at de Nodlidendes Stilling mod de Formuende i Grunden var den samme, som Dyrenes mod Menneskene, der begge stredes om Jordens Goder, uden at Nogen kunde kalde Rovdyrets Rov en Forbrydelse, især ligeoverfor Mennesket. Skulde der være Tale om Forbrydelse, saa kunde langt snarere Dyreverdenen anklage Menneskeheden som en Slægt, hvis hele Liv og Færd var grundlagt paa lutter Forbrydelse mod Dyreheden. Men det var en Kamp og Krig altsammen; Retten var lige meget og lige lidet paa begge Sider. Netop saa var nu ogsaa Forholdet imellem den ovrige Menneskehed og det saakaldte Udskud. Netop dette Navn vilde de optage og kræve, sagde Fattigstandens Stormænd, som man da begyndte at kalde dens Stortalere. De Mange havde udskudt dem, derfor vilde de nu leve og færdes og tragte

og stræbe som et undertrykket Folk, der i deres formeentlige Herskere kun vilde see Fiender. Man havde gjort Statens Love til Tvangslove, man havde opfort Lovgivningen paa Tvangs eller udvortes paafort Nodvendigheds Grundvold. Nu, saa, vilde man behandle den derefter. Naar ikke engang Vorherre, sagde man, med alle de Tvangslove, hvorunder han havde sat En i Naturen, havde villet sætte Menneskene under en Tvangsnovendighed, ja endog kun under Ufrihed, da han jo selv have lært dem, at unddrage sig hiin Naturens Nodvendighed paa mange Maader, ja at vende den reent om, hvorfor skulde man da behandle anderledes hiin menneskelige Tvangsnodvendighed, som endda ei var saa afpasset og tillempet efter Mennesket, eller saa foielig og boielig, som Vorherres egen. Saa taledes der paa mange Maader. Nogle dybere Tænkende begyndte da om Landsloven at sige, hvad de om de christne Lærdomme længe havde sagt, at man havde skuppet dem ind imellem Mennesket og Herrens eget indre Rige.

Og her have vi Oprindelsen til Bjorne-, Ulve-, Vildhunde-, Rotte- og Rævenavnene, og den Strid, der fortes om dem, den Magt, hvormed disse Navne arbeidede sig frem, saa at man blev nodt til at give efter for dem. Der havde altid været og bleve ved at være Mennesker i Samfundene, forholdsviis just ei mange, men i sig selv mange nok, som dagligen gik paa det grove Rov. De, som gik paa det fine Rov, vare der maaskee flere af. Hine begyndte nu mere og mere at sige hoit og lydeligen, at til at gaae paa saadant Rov ansaae de sig for lige saa berettigede, ja endog langt mere berettigede, end Ulvene, Bjornene, Rævene, Rotterne; thi Rotterne regnede de med til Rovdyr, da de jo gik paa Roverie efter Korn og Flæsk. Disse Dyr, saa talte man, erkjende og agte ikke Menneskets Eiendomsret; de kunne det ei, der er ingen Grund til, at de skulde det; ingen Naturlov driver dem dertil, og havde de Eftertanke, vilde de med tifold storre

Ivrighed fore deres Krig mod Menneskets Anmasselser. Vi ere i samme Stilling, som de, men med mere Forstand og Eftertanke; vi indsee, at man dog idetmindste skulde lade os have samme Ret, som man er nødt til at lade Rotterne, om ikke have, saa udøve. Nogle kaldte sig derfor helst Rotter, men Andre foragtede dette Navn, og kaldte sig Bjørne, Ulve. Navnet Vildhunde, som nogle foretrak, var opkommet ved Tanken om, at mange Hunde, som ikke vare til nogen Nytte, havde det bedre, end mange Menneskebørn. Ræve kaldte Nogle sig selv reent ud, skjønt de Andre vragede og haanede dette Navn. Rævene ere ligesaa godt vor Herres Dyr, sagde de, som de øvrige Dyr. Hvert bruger Sit, som det kan bedst. Som Ræve komme vi jo, sagde Nogle, i Kammeradskab med Mange af Dem i Høisalene; efterhaanden kom det i Gang, at Rævene kaldte sig Vildræve.

Det nu Fortalte vakte især Europæernes Opmærksomhed, og de bragte anden Dagen igjen Talen derpaa. Oldingeformanden var ei tilstede, men en Anden tog Ordet. Hvad der saaledes skeede, sagde han, kan ikke undre. Der vare Stæder i Europa, hvor 20 til 30000, andre, hvor 10000 Mennesker, andre, hvor 4 til 5000 Mennesker og Flere dagligen stode op fra elendige Leier og kom frem af usle Boliger, uvisse, hvorfra de skulde tage Livets Ophold for sig og Sine den kommende Dag. Mange af dem vidste kun, eller tænkte kun paa, at faae det ved Tyverie, Ran, Snyderie, Rov; og Dette tog til, da en anden Maade, Mange søgte at faae Noget paa, mere og mere blev forhindret, Tiggeriet, hvormed da megen Falskuerie var forbunden, idet Mange gjorde sig til tilsyneladende Krøblinger, Lemlæstede, eller paa anden Maade brugte Falskuerie. Tør vi ikke tigge, sagde de, saa tage vi ved List eller Vold. Der vare og Mange, som meget godt forstode den Konst at leve af, det vil sige at skaffe sig det Fornødne til det legemlige Livsophold af, lutter Gaaen paa Rov eller Tyverie. De oplærte deres Børn til den hele

hertil fornødne Aarvaagenhed, Behændighed og Listighed. Alle Bedragets Konster gjaldt hos dem for lovlige og retsgrundede. Thi saa vidt kom og maatte det, under Alt, hvad der rørte sig i Folkebevægelserne i alle Europas Lande, komme, at de ansaae deres Fremfærd for lovlig. I have hørt, at de vidste, at de kaldtes Udskuddet, at de selv optoge dette Navn; de kaldte sig de Udskudte, de Forskudte. Det kom nu og saavidt, at, medens alle disse Menneske-Rovdyr fandt sig i, at man forfulgte dem, og satte dem i Tvangsindretninger, naar man fik fat paa dem, og fik godtgjort, at de havde begaaet Rov, Ran, Tyverie, Falskuerie, saa vilde de paa ingen Maade finde dem i, at man kaldte deres Gjerninger Forbrydelser, eller Tvangen Straf. Disse blotte Navne bragte Mange af dem i den frygteligste Harme, hvilke ellers roligen fandt sig i, at man indespærrede dem og belagde dem med Det, de kaldte Vold imod Vold. Idet de kaldte sig Bjørne, Ulve, Ræve, Maarer, Høge, Rotter, paastode de sig at have samme Ret, som disse Dyr, hvilke Menneskene havde fortrængt fra deres naturlige Ret. At Menneskene føre Krig med slige Dyr, er naturligt, men at Dyrene igjen drive deres Krig mod Menneskene, saa godt de kunne, er ogsaa naturligt. Men kalde slige Dyr Forbrydere var taabeligt. Vi ere det ikke mere, end de. — Øvrighederne og Dommerne fandt snart, at de kom til at føie sig efter saadan Taleviis. Ikke at kaldes Forbrydere, ikke at høre Navnet Straf, var bleven en Æressag. Der reiste sig endog Stormænd, Heltemænd, imellem dem, som bare sig ad, som vilde de sætte deres hele Liv til paa, at haandhæve denne Æressag. Med den største Bitterhed holdt de over, at Ordet Forbryder ei maatte bruges om dem. Ulve, Bjørne og saa videre vilde de kaldes, men endnu hellere Voldmodvoldsmænd, og kaldte man dem saa, kom man meget lettere udaf det med dem. At Øvrighederne ogsaa vare Voldmodvoldsmænd, det fandt de, kunde ei være Andet.

Men efterhaanden skeede Mere, som blev frygteligere. Mange af Udskuddet, Mange, som ei hørte dertil og vogtede sig for at komme til at høre dertil, men gik omkring og leed under megen, megen Tryk og Fattigdom, deriblandt Nogle, som af Haan kaldte sig Usselryggene, Andre, som kaldte sig de Fortrængte, — ogsaa her spillede Navne og Navneskabet en stor Rolle — mange Saadanne og flere Andre levede Livet hen uden Lyst til at leve, og naar der ikke i større Mængde forefaldt Selvdrab imellem dem, saa var det for en Deel, fordi de hverken havde Lyst til at leve eller til at døe. Det var imidlertid ei saa med hine Listens og Voldgjerningernes Arbeidere. De levede for deres Krig med Samfundet. Men blandt deres Storhelte kom dog nu efterhaanden en trodsig Dødsforagt frem. Det var allerede gaaet saa vidt, at Mange blandt dem aabent tilkjendegave, ja med Lyst udtalte, at de kun røvede og stjal, fordi de Formuende ikke fortjente Andet; de vilde gjøre de Fattiges Ret gjeldende. Havde de Rige taget saa Meget til sig, at de Andre maatte lide Nød derover, saa skulde de nu selv lide Nød af Angst og Skræk for Dem, der nu satte Vold og List mod Vold og List. Det udtalte de høit og lydeligen. Og Mange blandt de Fattige begyndte allerede at see op til dem, som til Stormænd, Heltemænd, Sandhedsvidner. Da skeede det nogle Gange, at En, som paa det Haardeste havde udtalt sig saaledes, paa eengang med vildt Udraab styrtede død ned for den Dommer og de saakaldte Nævninger, et Slags Meddomsmænd, for hvilke han, omgiven af en Mængde Tilhørere bag sig, stod og talte som Den, der var anklaget for Ulve- og Bjørnedaad. Alle forskrækkedes. Tilkaldt Læge erklærede snart, at han var døet af Gift. Da man opskaer og randsagede hans Legeme, viiste der sig en Mængde smaae Glasstumper, og snart kom man efter, at de tilsammen havde dannet en liden Glaskugle med en meget voldsomt virkende Gift, der dræbte øieblikkeligen. Nu vidste Mange at for-

tælle om, at Mange gik med saadanne Glaskugler bestandig i Munden. Det almindelige Menneskehaderie havde bragt dem i Gang. Man fik dem fra Columbien hemmelig tilsendte under Navn af Glasperler; til at være saadanne vare de dannede, men med et Rum om Perleoiet, fyldt med den fine stærke Gift, der gav et smukt Farvespil, som om det blot var til Oiensfryd. Hver saadan Glaskugle betaltes hos de hemmelige Udsælgere med en Tolodsdaler, medens de ogsaa havde andre trukne paa Lidse, som de solgte et Par Snese af for samme Priis, men blot med farvet Vand i. At mange slige Giftperler i Smug for længe siden vare solgte, fik man nu at vide. Hvad der var skeet med den Ene, skeede næsten paa samme Tid med Flere. Ja, da forst Beretningen gik omkring, og vakte Gysen og Forfærdelse, var det ret, som om nu Bjorne- og Ulveheltene just fik Lyst til at doe saadan Helte- og Forfærdelsesdod. Ikke uden Rædsel sadde Dommerne, stode Tilhorerne, naar Nogen, som var anklaget for Ugjerning, eller Rovdyrsgjerning, som den nu kaldtes, skulde tages i Forhor, det vil sige udsporges og udfrittes, for at erfare, om han havde begaaet Det, han beskyldtes for og som der var Tegn til, at han havde gjort, og hvilke Meddeeltagere eller Medhjelpere han havde havt. Man var i Angest for, at han skulde styrte dod ned og udbrede den nu allerede velbekjendte velbehagelige Lugt; det var nu paa flere Steder skeet flere Gange, og det varede ei længe, forend man kunde sige, at det rundtom i Europa var skeet mange Gange. Man turde imidlertid ikke af den Aarsag undlade at forfolge Ugjerningsmændene — og Ugjerningsqvinderne maae vi foie til; thi allerede vare anklagede Qvinder saaledes styrtet ned i Heltedoden, som de kaldte den. Man forsogte nu, naar man fik fat paa slige Mennesker, at komme efter, om de havde Glaskugler i Munden, og forsogte paa forskjellig Maade at faae dem frem, hvis de vare der. Imidlertid vidste Enhver, som bar en saadan Glas-

kugle i Munden, at han eller hun uden Fare kunde synke den og faae den igjen i god Behold ad Legemsudførselsveien, naar man søgte efter. Herhen vendte man nu sin Opmærksomhed hos de for Ugjerninger Indspærrede, og nu opstode nogle Kampe, som I selv maae tænke Eder til, og som man kaldte Svineriekampene. Herover bleve nu Nogle lige som rasende, og mere end eengang skeede det, at den Anklagede i vild Harme udraabte: „Ja vist har jeg Glaskugle, og vil Du have den, her er den," og saa spyttede han Glasstumperne af den i samme Øieblik itubidte Kugle i Ansigtet paa den forfærdede Undersøgelsesmand, og styrtede om.

Man kan tænke sig, hvilken Skræk og Forfærdelse Opdadelsen af en saadan af en Forening af Forbittrelse, Fortvivlelse og Trods udsprungen Harmfuldhed maatte vække hos alle Dem, der ikke havde vidst eller anet det Mindste om alt Det, som havde fort Glaskuglerne ind i Utalliges Munde. Men hos mange Unge havde den en modsat Virkning. Ogsaa de fik nu Lyst til at vise sig og føle sig som Heltemænd ved bestandigen at bære i Mundene disse Midler til at trodse enhver Forfølgelse, den man nu paa den letteste Maade kunde undflye. Neppe var Rygtet om disse Glaskugler fløiet hen over Europa, og inden endnu Regjeringerne kunde naae til at faae dem borttagne og alt Salg af saadanne forbudt, saa vare allerede i en kort Tid, derom fik man senere Oplysning fra Columbien, hvorfra Sendelserne vare komne, solgte over 400000, foruden de 100000, som forhen i Løbet af nogle Aar antoges at være blevne afsatte, og det uagtet hver Glaskugle kostede en Tolodsdaler. Men desto mere betog og rystede Angest og Rædsel utallige Andre. De bævede af Skræk, naar de paa Gaden mødte et af de usselklædte, udblegede og udmavrede Mennesker, dem man vel ikke saae mange men dog altid nogle af; ligeledes naar de saae en heedrød opdunset Pjaltenborger, saa kaldte man visse til Drik

forfaldne Mennesker, komne dem imode. Man vidste ikke, om maaskee et saadant Menneske baer sin Glaskugle i Munden, stukken til ham af en menneskehadsk Person, som havde ynkedes over ham, og ladet en Tolodsdaler gaae med, for at give ham en Udfrielse; thi med dette Ord begyndte Glaskuglerne at kaldes. Hvor let kunde det ikke stikke et saadant Menneske at knuse den i det Dieblik, han gik forbi En, for at styrte dod ned for Ens Fodder, eller maaskee over En og tage En med i sit Fald, var det og kun for at fuldende den uvilkaarlige Gru, hvormed han saae, at det blotte Syn af ham havde opfyldt En. Mange vovede ikke mere at gaae i smukke gode Klæder paa Gaderne, især Fruentimmer, for ei at tildrage sig og opægge Misundelsens og Hadets Oine. Reent slet og usselt klædte vovede de dog ei heller at lade sig see, for at de ei skulde synes derved at ville haane de Fattige, eller hendrage Deres Oine paa sig, som kjendte dem. Mange foretrak at blive hjemme, for at undgaae at sees paa Gader og i Stræder, men sadde saa dog ogsaa snart med Angst og Rædsel hjemme. De turde ikke aabne Dorene, naar der ringedes eller bankedes, for ikke at komme til at staae ligefor det skrækkeligste af de Syn, de vilde undgaae at see paa Gaden; thi Sligt var ei sjeldent skeet. De Usleste vare nu blevne de Modigste, og man vidste ei, hvad en saadan kunde falde paa. Og lade være at lukke op, naar der ringedes eller bankedes, vovede man siden ei heller; thi det var skeet mere end een Gang, at Den, som ikke havde lukket op efter en gjentagen Ringen eller Banken, naar hun eller han da, efterat det var bleven stille, havde aabnet Doren, havde seet et Lig ligge for Doren med den bekjendte Lugt, der noksom vidnede om, hvoraf Mennesket var doet. Sligt Selvdrab gik som en Smitte hen over Europa, og i en Tid af tre Maaneder angives 1533 at skulle være doet saaledes. Dog endte denne Rædselstid derefter snart. Mennesket selv i den usleste Tilstand elsker dog

Livet for meget, til at ikke et saadant Selvdrabsraserie snart skulde gaaet over. Kun for Straffedommersæderne skeede det fremdeles ei sjeldent, at den Anklagede, naar man under de saakaldte Forhorer piinte ham med Udsporgelser, og han saae haard Trældom for sig, med Eet spyttede Dommeren de kunste Glasstykker i Ansigtet og styrtede ned. Man saae sig nodt til at være meget maadeholden med Udsporgelserne og at nedsætte Straffene meget.

Hertil fandt man nu overhovedet megen Aarsag. Mere og mere udbredte den Erkjendelse sig, at Straffene vare alt for uforholdsmæssigt haarde, ja umenneskelige, og at alle Straffe burde nedsættes til Halvparten, ja Trediedelen af Det, der pleiede at idommes. Man horte det snart siges overalt, baade i Hoisalene og i Kjelderrummene, i Storforsamlingerne og paa Gadehjornerne. Nogle foiede til og lagde Vægt paa, at hele Domme- og Straffevæsenet kostede for Meget. Man belonnede, sagde de, Forbryderne med at fode og klæde dem paa offentlig Bekostning i lang Tid, vistnok saa, at de da mistede deres Frihed og maatte gjore tvunget Arbeide; men den Skjebne havde ofte de Nodlidende, som ingen Forbrydelser begik, paa endog værre eller utaaleligere Maader, især naar de tillige sadde i Egteskabsslaveriet, og maatte ei blot legemligen trælle men aandelig ængstes for det daglige Udkomme eller for den overhængende Fare, af Huusværter at kastes paa Gaden, ikke at tale om, at for Flere vare Egteskaberne saadanne, at de i deres Huus og Hjem havde et Helvede, eller byggede paa et saadant.

Det paastodes, at man, ved at sætte alle Straffene ned til Halvdelen, ja en Trediedeel, netop vilde naae lige saa vidt. Men især raabtes paa, at de store Summer, som Straffevæsenet kostede til Dommere, Anklage- og Forsvarsmænd og til Straffeanstalterne selv, kunde man anvende paa en i alle Henseender baade menneskeligen naturligere og til Oiemedets Opnaaelse mere

grundigen forende Maade. Behandler Forbryderne ei som Fiender og Modstandere! Behandler dem som deels Nodlidende deels aandeligen Forstyrrede, men i begge Tilfælde som Mennesker, I skulle foresætte Eder, med Tilsidesættelse af alt Det, I betragte som Straf, at hjelpe og rede grundigen ud af deres Nod, eller at bringe i en god Sjæletilstand, hvortil da en god Tilstand i det legemligen Fornodnes Henseende er en forste og væsentlig Betingelse! Betragter det Hele som en Landfarsot, som det for os Alle kommer an paa, ikke saa meget at sikkre sig imod, som grundigen aldeles at udrydde! Sætter en sand omhyggelig Menneskeomsorg i Straffevæsenets og hele Straffetankens Sted, og lader Alt, hvad denne koster af Menneskeeftertænkning og Menneskeflid samt af Pengesummer komme Menneskeomsorgen ganske ligefrem og ikke ad Omvei tilgode! Saa taledes mangelunde. Men skjont Meget foretoges enkeltvis i saadan Tanke og Aand, blev dog Sagen forst ret greben an i en sildigere Tid, kort for Aarhundredets Udgang, men var ikke kommen til Endelighed, da Europæer-Sovnen kom, og udfriede Alle fra det hele Liv, man sad hildet i.

Ottende Delingsstykke.

En Thronder taler til Forsvar for Eiendomsvæsenet.

Det var i Lobet af Sommeren 1998, at alle disse Talelser og Fortællelser forefaldt. Det skeede for det Meeste paa en fri Haveplads hos en Udskjenkshaver en lille norsk Halvfjerdingvei udenfor Throndhjem midt i en Bogelund, som paa tre Sider omgav den venlige Have, og paa den fjerde lod Synet aabent til Fjorden, hvor ligeoverfor Domkirken reiste sig op. En Aften

toges Ordet af En af Dem, der ikke yndede den hele Omvæltningstragten, som de kaldte den. Han reiste sig endog op og stillede sig hen som til et egentlig Foredrag. At vi søge at naae hen til et Punct, sagde han, hvor vi ikke længer have et Straffevæsen og et Fattigvæsen, at begge disse Navne hos os udslettes i Menneskesproget, eller kun blive staaende som Beretnings-Betegnelser for Fortidens Menneske-Elendighed, — det er i sin Orden, det er tilbørligt, det ville vi virke for, det ville vi arbeide paa, og vi ville gaae den ligeste Vei hertil. Vi ville gaae den samme Vei, som om det gjaldt at udrydde Pest, stinkende Moradser, Rovdyr, Uhumskhed og Solerie. Vi ville gaae saa lige og saa bestemt og afgjørende ud herpaa, at alle vi, som her ere samlede, kunne endnu opleve saadan Tid her i vort elskede Throndelagen. Det vil være let at udføre Dette her i vort velhavende Fædreneland, der er rigt paa mange Livets Goder og paa Midlerne til at forøge dem, hentende dem fra Europa og fra det fire Gange saa store Columbien, hvor man endnu ikke kaster Vrag paa Penge, men veed, hvad Handelen er for Landenes Velstand. Thronderne ere i dette Øieblik kaldede til at vorde for Europa, hvad Phønicierne vare i Oldtiden. De ere kaldede til at være Mellemmændene imellem Europa og hele hiin store Jordklodedeel. Skulde vi endnu behøve at see Fattige iblandt os? skulde vi behøve at see Forbrydere blandt os? og dersom vi blive ved at have dem, skulde vi da endnu behøve for saadannes Skyld at lade Afsky indgydende Storbygninger blive staaende for en Umenneskelighed, uden hvilken man i det nittende Aarhundrede ikke kunde tænke sig Muligheden af at opretholde Menneskeligheden, hvis man tor kalde hine Tiders Raahed saa — thi hvo vil nægte, at de vare raae?

Men skulde vi derfor med Europa, for smukt at see os optagne med som sidste Led i en Kjæde, hvori vi for en Menneskealder siden endnu regnedes som det første, deeltage i at om-

vælte Naturens inderste Orden, for at prøve, om en smuk Ungdomsdrøm kan lade sig gjennemføre. Mennesker uden personlig Eiendom! Vil man maaskee og, at vi skulle være Mennesker uden personligt Legeme. Mine Legemsdele, mine Lemmer vil man dog vel lade mig beholde som mine. Hvad er Eiendom for et Menneske Andet, end netop et udvidet Sambegreb af hans Lemmer, hvad er den Andet, end den om hans Jeg samlede Kreds af Tilværelsesmidler og Virkemidler, Levemidler, hvori han skal kunne røre sig med samme Alenehed, som i sit Legeme? Er Selveiendoms Ophævelse, eller er det tvertimod dens fulde Gjennemførelse, der hører til fuldelig gjennemført Menneske-Uddannethed? Seer her, mine Brødre, mine Venner, seer her, I høihjertede Throndere, seer her Maalet for os. Eiendoms-Tanken var kun halvt og neppe halvt gjennemført. Os er det lykkelige Lod tillagt, at skulle kunne see os i Stand til at gjennemføre den heelt: at uddanne en Stats-, en Folke-, en Fædrenelands-Heelhed, som skal kunne kaldes paa den menneskeligste Maade gjennemudført. Os skal den europæiske Herlighed ei blænde. Os undte Herren at holdes vaagne, medens hist Alting sov. Hvad er Europas nærværende Forfatning Andet, end en ny paradisisk Tilstand, lig hiin, som de ældste Sagn fortælle om fra de old-ældste Tider? — Kaldte man ikke hiin lange Tid i Europa, den vi i vor Barndom endnu hørte tale om, som om en dengang endnu bestaaende, som vore Fædre og Mødre med Forundring og Studsen, med Forfærdelse og Gru mindedes at have oplevet, kaldte man denne Tid ikke Al-Opløsningstiden? Det kaldtes den, det var den. Men den er ei forbi endnu i Europa; den har just nu først naaet sin fulde Høide. Men kan det derved forblive? Hvad er Europas nærværende Forfatning Andet, end en fornyet Guldalder, da man under en skyfri Himmel med Lethed, uden Kamp og Anstrengelse, lever fredeligen med hinanden, fordi i det store Rum den lille Menneskemængde

finder saa megen Plads, saa meget Raaderum, saa Meget at tage til paa alle Sider, at de ei behove at drage Grændser mellem sig, eller at ordne sig saa, at Enhver samler sig sin lille Andeel af Jordkloden omkring sin Jeghed, for deri at fastne sig til en fuld eiendommelig Bestaaen. Men den Tid vil komme, da Jordelivets gjennemuddannende Magt ogsaa maa løse denne Al-Opløsning op. Verden er ikke en Alt opfyldende Taagemasse; den har sondret sig i en Utallighed af Kloder, der gaae hver for sig og danne hver sin eiendommelige Heelhed med sit hele tilhørende Indbegreb af Midler og Eie. Saaledes skal og ethvert Menneskejeg have en heel fuld Bestaaen i sig. Men dertil hører, at hver Mand skal røre sig i et vist Indbegreb af ham tilhørende jordiske Ting, en vis ham tilhørende Andeel af Jordens udvortes Goder, kort en vis Eiendom, som han besidder lige saa heelt og udeelt som sit eget Legeme.

Efter en kort Tids almindelige Taushed tog en Malmoeboer, dog uden at reise sig fra sit Sæde, Ordet saaledes: I Sandhed, hvad vi nys hørte om, at det til Menneskers rette Udrustethed til at kunne føre en fri og selvstændig menneskelig Leven maa høre, lige saa fuldt, at et vist Sambegreb af Verdensting tilhører ham eiendommeligen, som at han har sit eget Legeme, maatte nok kunne tiltale os, som om den guddommelige Alordnings Medfør udtaltes deri, dersom vi ikke hjemme hos os vare inde i et anderledes frit og aandstilfredsstillende Samliv, der hos os ikke svæver taageagtigt, men er i fuld Ordnelsesgang. Men glædeligt er det, at vor Ven tilkjendegiver, at man her i Thrøndelagen, uagtet man vil lade Eiendomserhvervebestræbelsen sin aabne Raadighedsmark til at føre til megen Forskjel imellem Formuende og Uformuende, Bemidlede og Ubemidlede, dog bør og skal sørge for, at nu den Lære, at enhver skal have sit Indbegreb af Eiendomsgods, som han har sit Legeme, bliver til en Sandhed, saa at der altid sørges for, at der ikke

alene ingen Fattigdom er, men at og Hver faaer sit nogenlunde tilstrækkelige Sambegreb af alt til hans særdeles aandelige Drivtighedsanlæg og Drivtsdygtighed Fornødent, saa at det forrige Europas Eiendomsfordelingskrav dog skal komme til Ære. Men lad os nu holde os til Grundtanken og see, hvorledes det har sig med den. Mig synes, at den netop maatte føre til at ville have det, som vi have det. Men jeg tør ikke indlade mig paa at tale herom; jeg ønskede, at en Anden vilde gjøre det, som kan fremføre, hvad der kun foresvæver mig.

Lad os, sagde derpaa En af Throndérne, allerførst holde os til Lignelsen. I det menneskelige Legeme have vi en Heelheed, men bestaaende af en Mængde Lemmeredskaber og Medlemsvirksomheder, i hvilke Allivet i hele Legemet virker, men saa, at hvert Lem eller Ledemod, hvad I nu vilde kalde det, kommer til at faae sin eiendommelige gode Bestaaen med alt sit Fornødne, hvilket der er sørget for, at det især faaer ud fra den almene omstrømmende Eiendomskilde; thi vi ville kalde Blodet saa. Er nu Blodet ikke almeent Fælledsgods?

Det forekommer mig, udbrød en Kjøbenhavner leende, at saadan Omstrømning have netop vi, da hos os alle de mange fornødne Ting føres om, for at Enhver til dagligt Behov, eller til længere Tids Behov, kan deraf tage til sig det Fornødne, uden at Nogen tager Mere.

Eller dog, tilføiede Thronderen, uden at han, om ham lystes saadan Fedtansamling, tager det til sig anderledes, end at den almene Fornødenhedsopsugning kan tære deraf, naar Trang er, idet det Alt hører Almeenheden til.

Men noget Saadant som Mellemindtrædelsen af Penge og Pengebetaling, mon det nu gives i Legemsernæringens Livsgang?

Jeg vidste Intet saadant at nævne, svarede Throndéren smilende, heller Intet, som kunde lignes med Vareombytning af

Ledemod med Ledemod. Af den omstrømmende Næringsvædske, Blodet, faaer hver Deel tilført, hvad den skal have, og om ei til en Fælledscasse, saa dog til almindeligt Brug afgiver hvert Ledemod igjen Sit, og Bortførelsen af hvad der skal bringes ud, skeer ogsaa ved Henbringelse til almene Udførselssteder, hvad enten saa saadan Bortførelse alene skeer blot for at blive af med det Forbrugte, der skal gjøre Tjeneste andensteds i den store Verden, eller den tillige skal paa sidste Udførselssted endnu gjøre en væsentlig vigtig Virkning til Heelopholdelsen, som det skeer i Lungen ved Kulstoffets Overgang til at vorde Kulsyre, hvorved Legemsvarmen saa meget fremskaffes, idet denne Kulsyre nu dog tillige udstødes til Forbrug for Planteverdenen gjennem Luften, der er en af de Almeenbeholdninger, hvoraf hver Plante tager Sit af Det, der ved Luftbevægelsen, deels i det Store, deels i det Lille og ganske Smaae, føres hen for dens Dør.

Ei, raabte En af Kjøbenhavnerne, her nævner Du os jo et stort Almeeneie. Mon og i Tilværelsesordenen hver Plante, hvert Dyr, har faaet sin Luftandeel, sin Vandandeel, sin Varmestrøm for sig som sit Eie, saaledes som det har sit eget Legeme.

Have I ikke ogsaa, sagde en Anden, baade her og i Island og i Columbien fælleds Gader og Veie, fælleds Spadseregange, fælleds Haver, som staae aabne for Alle, fælleds Skibs- og Baadsseiladsvande, ei blot, hvor det gjelder Veie for Samqvemmets Haandteringer og Samfærdsel, men og hvor det blot gjelder Qvægelse, Gjenoplivelse, Fornøielse, Forlystelse? Ja staae ei mange af Eders Storsamlinger af Bøger, af Malerier og mange andre Sager, aabne til Alles frie Benyttelse eller til Behag for Alle, som ret Fælledseie?

Og nu, raabte en Tredie, have vi ikke netop her, som vi sidde, ret et øiensynligt Gjenbillede paa Eiendomsforfatningen derovre i Europa? Her sidde vi hver paa sin Stol, paa sin

Plads ved Bordene, med sit Glas, sin Tallerken for sig, uden at det falder Nogen ind at skyde den Anden bort, eller tage fra ham, hvad han har for sig som Sit. Og er nu derfor enhver af os Eier af sin Stol, sit Glas, sin Kop, sin Tallerken? Ingenlunde. Det hører alt Beværtningsmanden til, og dog finde vi det her, Aar ud Aar ind, til vort Brug, og kunne hver Dag paa en Times Tid gjøre Noget deraf til vort, som Enhver lader os beholde som vort, saa længe vi sidde ved det. Nu maae vi rigtignok betale ham for det hver Gang. Men hvad om han nu var en Mand, som beværtede os som kjære Gjæster og Venner uden al Betaling? Blev ikke Forholdet imellem os alle her netop det samme? Eller hvad om han var en Mand, der lod sig eengang for alle betale en vis Sum af os Alle for vort hele Liv, saa vi nu, uden hver Gang at betale, kunde komme her og have det netop som nu. Kanskee Nogen saa vilde tage for Meget til sig, frygter man. Men Manden kunde jo have taget det med i sin Beregning fra først af. Mon forresten Nogen længe vilde vedblive med at fordærve sit Legeme med Fylderie? Og Den, som gjorde det, vilde han ikke tidligere døe af, end de Andre, eller som syg være nødt til at blive borte, saa at Værten desto tidligere blev af med ham, eller ofte blev fri for at lade ham faae Noget her? Og see! det kunde nu Værten taget op med i sin Beregning fra først af. Og hvad om nu Værten, istedetfor at faae Penge eengang for alle fra først af, fik det saaledes, at han beværtede os alle frit som kjære Gjæster og Venner, men nu og kunde komme til os og hos os uden Betaling faae Bohave, Klæder, Skotøi, eller hvad Andet han trængte til, enten til Forbrugelse eller til Laans, som Bøger eller andet Sligt?

Hvad om vi istedetfor den Maade, vi nu have det paa her, saa tog den forrige Talende igjen Ordet, vilde indføre, at hver Stol, hver Tallerken og alt det Øvrige, ja endog hver

Plads ved Bordet skulde have sit Eiendomsmærke, var der vunden Noget derved? Jeg mener, at saa var det forbi med vort gode Samqvem her, saa blev det et indknebet istedetfor et frit. Jeg veed dog heller ikke, hvad det skulde til, at ville forlange, at, naar vi vare borte, maatte disse Glas, Tallerkener, Knive, Stole, Bordpladse ikke benyttes af Andre, som monne komme her. I al Fald har dog dette frie Samqvem sit saare Gode.

Jeg har været i mange gode, skjønne Huuskredse her i Throndhjem, sagde nu Malmoeboeren; Alle levede hver i sin Huuskreds et smukt lille Fælledseiendomsliv, som vort i det Store. Ingen kunde kalde den Stol, han sad paa, sin, det Fad, han langede til, sit; kun saalænge han brugte Stolen, var den hans, og Ingen nappede den fra ham, naar han engang reiste sig for et Øieblik, men reiste han sig for at begive sig andensteds hen, ja saa var Stolen ikke hans mere; saaledes og med den Bog, han tog i Hænde, med Alt, hvad han nyttede. See netop saaledes have vi det i det Store.

Der blev talet videre om alt Dette, frem og tilbage. Mange Throndere gik ganske ind derpaa, fordi de forhen allerede vare stemte hertil; andre meente, at alt det Fremforte forslog ikke; de vare stemte imod Sagen forhen, og bleve ved at være det. Men der vare nu og ikke Faa, som gik over.

Lad os gaae tilbage til Det, vi gik ud fra, sagde nu Malmoeboeren. Har ikke ogsaa hos os Enhver Sit, ret som hver har sit Legeme. At han har et saadant, vil jo ikke sige, at han har et vist Indbegreb af Legemligt, som ganske af Naturen hører ham til, saa at han kan sige: det er mit Legeme. Nei, i denne Henseende, det vide vi jo Alle, lever netop Enhver i et evindeligt rindende Fælledsskab, hvori jo vort Legeme hvert Øieblik maa give hen i Fælledsforraadet hvad det havde, og faae Andet igjen af Fælledsforraadet, saa her hersker just et evindeligt flydende Sameie; thi Smaadelene i Legemet omskiftes

jo evindeligen; de gaae bort og af det Almene komme andre i deres Sted. I lade mig hver Aften sidde paa den Stol, jeg lige nu reiste mig fra derhenne under min lune Busk, hvor jeg pleier at sidde; er den min Eiendom? Nei. Men endnu mindre er det Legeme min Eiendom, hvormed jeg sad paa Stolen for en Maaned siden. Hvor er det da? Meget af det er allerede hen i alle Vinde, og det Øvrige vil gaae samme Vei. Og har jeg ikke ligefuldt havt mit gode Legeme i al den Tid. See saaledes have vi det i Europa.

Ja, faldt her en Anden ind, vi have jo ogsaa hos os hver Sit. Hvad har, for at jeg skal nævne Eet, Lungen, som den kan kalde Sit? Den har intet Saadant af Legemligt at være, ei engang saa længe, som hver af os har havt sin Stol og sit Glas i denne Aften. Men den har bestandigen havt sin Virksomhed, sin eiendommelige Virksomhed, med sit bestandige Tilforsel af Legemligt, om end dette kun bestandig for en kort Tid. Ligesaa er der hos os i Europa netop en bestandig Fordeling. Hver gjør Sit og har sin Udøvelse og sin Virkekreds, og har Alt til dens Behov og Fremme Fornødent. Hvor langt er det fra, at man kan sige det om de eiendomsbundne Landes Samfund. Forresten ere vi at sammenligne med Hænderne paa det menneskelige Legeme, der have Meget at gjøre paa mange Maader, uden at være bundne til noget Vist alene. Vi ere lige saa lidet værkbundne eller drivtigheds- og virksomhedsbundne, som vi ere eiendomsbundne i vort eiendomsfrie Land. Ja, sagde En af de gamle Throndere, Eiendom er Noget, vi ere satte til at bruge ei som vort Eget, men som Guds Huusholdere, og I have vistnok, som vi, hver Det, I skulle være gode Huusholdere for.

Og er nu ikke Det, saa udbrød en Anden, som hidtil havde tiet, er nu ikke Det, vi allermeest og allerinderligst og allervæsentligst kunne kalde vort: vor Videnskab og vor Indsigt, vor Grundanskuelse af Livet og vor aandelige Leven i Livsfylden,

med Alt, hvad der deri ligger, og hvad I med fremmede Ord vilde kalde vor Philosophie og vor Poesie, og ligeledes vor Kjærlighed og vor Glæde ved Gud og Mennesker, er det ikke alt vor inderste og vor væsentligste Eiendom, og dog netop Noget', hvori vi Alle med hinanden leve i den væsentligste Fælledshed og Sambesiddelse og fuldeste Haven i Eet?

Niende Delingsstykke.

Man faaer Ungoldingeformanden til at fortælle. Klosterbyerne. Prentefriheden kommer for Had.

Under al den megen Talen om Eiendomsforfatningen fordum, under hvis mange Ulemper Europa havde lidt og stridt, men som det ikke havde kunnet komme ud af, og ikke havde villet ud af, saa suurt og trykkende den end havde gjort Livet for de Fleste, havde de i Throndhjem værende Europæere mange Gange folt Lyst til, ja Trang til, i ordentlig sammenhængende Fortælling at høre, hvorledes Alt var gaaet til under hiint mangfoldige Op og Ned i det nittende Aarhundredes sidste Fjerdedeel, især i Aarene foran for det store Freds- Glædes- og Ulykfalighedsaar, Aaret 1892, hvorom de ved Leilighed nu og da havde hort tale. Denne Lyst og Trang tilkjendegave de da engang en Sommeraften, da de sadde ved Bordene i Bogeskovshaven. Men allerforst onskede de at høre Noget om de Klosterbyer, som vare blevne nævnte. Den alderstegne Oldingeformand tog da Ordet saaledes:

At faae et almeent Eiendomsfælledsskab bragt i Stand blot i een af Europas mindste Stater, endsige i hele Europa, meente dengang de Fleste, at det dog var en stor Daar-

skab, for Alvor at ville tænke paa. Men et lille Fælledsskab i en let overskuelig Kreds imellem lutter frivilligen Indtraadte, den Tanke gik Mange ind paa, og man begyndte mange Steder at gjøre Alvor af Sagen. Der stiftedes en Mængde Fri-Klostre, — saa kaldte man dem, — idet en Deel Mænd og Qvinder samlede sig til et Fælledsskabsliv i store Bygninger eller Bygningsforeninger i afsides Egne. Siden dannede sig hele Smaabyer til Bedste for saadanne Formaal. Man kaldte dem Klosterbyerne. Hver drev her sin Dont saaledes, at man lige som for tog Deel i Landets almene Erhvervevæsen, men samlede Alt, hvad Enhver erhvervede, i et Sameie, hvorhen Hver bragte sit Erhverv til fælleds Brug for Alle. I Forstningen gjorde man rigtignok nogle Undtagelser for Saadannes Skyld, hvis Erhverv var meget større, end de Andres; men siden opgav man det, fordi man saae, at slig Undtagelse ikke duede. Hvo der vilde leve i Fælledsskabet, skulde ganske leve deri. Hine, der erhvervede meget Mere, end Andre, gjorde det jo enten kun ved særdeles Aandsgaver, men dem skulde de som anbetroede Pund efter christelig Lære forvalte til Bedste for den Herre, der havde givet dem dem, og altsaa til Bedste for de mindre Begavede; Den, som Herren saa rigeligen havde begavet i Sækken, skulde ikke forlange tillige at ville have i Posen; det var imod Klosterbyernes hele Grundtanke, at gjøre Forskjel; kun mod at opgive Alt fik man her Ret til at nyde Alt og at leve frit og heelt i i Alt, ubetaget og ubesnævret af hele Eiendomspaapasseriet og Eiendomsbegjærligheden; Ingen maatte paa eengang ville have baade Klosterbyernes Fredelighed og Frihed og Uanfægtethed, og tillige leve som alle De derudenfor. Eller og fik man sit større Erhverv, fordi man forstod og forestod et Storforetagende, som dreves ved mange Arbeideres Hjelp og Gjerning. Nu saa vare Klosterbyerne netop stiftede, for at gjøre saadanne Arbeidere til virkelige Medarbeidere, virkelige Meddeeltagere i Erhvervet. Et

tusinde saadanne Klosterbyer dannede sig omkring i Europa eller nogle flere, de fleste med elleve eller tolvhundrede Mennesker. Men det gik snart tilbage med mange af disse Plantesteder for en bedre Fremtid, i hvilke man skulde vænne sig til og lokke Andre til at opgive Alt for at gjenvinde Alt. Hvert saadant Plantested for naturlig Menneskehed og Livsfrihed stod dog i bestandige Forlokkelses- og Qvaklerieforbindelser med Omverdenen, og var i sit eget Indre endnu belemret af Usikkerhed og derfor med Betryggelses-, ja man kan sige Mistillidsforanstaltninger, især med Hensyn til den uvisse Fremtid. Alt, hvad der blev baaret sammen, kom i et Fælledshuus under Fælledsforvaring, især Pengene, der lagdes i et stort Jernskrin med 7 Laase for, og den Lov gjaldt, at dette Skriin, der gjemtes midt i et Huus, hvor Ingen af de 7 Formænd maatte boe, men en Mængde Andre boede, kun maatte aabnes i samtlige sammenkaldte Huusfædres Nærværelse, da saa Enhver bragte sit Erhvervede did, og da der saa udtoges, hvad der til fælleds Bedste skulde bruges, hvilket skeede to Gange om Ugen, og maatte saa Enhver, som ikke ydede sit Bidrag i Arbeide hjemme i Klosterbyen selv, men drog sit Erhverv andensteds fra, vente, at man udelukkede ham ganske og sendte ham bort, naar man troede, at han tillod sig at forstikke Noget, hvorimod Enhver, der troede det fornødent for sig at beholde Noget til eget særskilt fri Brug, eller maatte have det til sin Bedrivt, kunde tilkjendegive Dette og lade det optegne i de Bøger, som førtes. Forresten var det en Æressag at føre Meget til, og hvo der førte Mere til, end han med Sine fortærede, og det nogenlunde rigeligen, kunde med Forstandernes Tilladelse erholde noget Særligt til eget Selveie; thi saadan Bestemmelse saae man sig dog foranlediget til, tilsidst at optage, skjønt man derved opgav sin Grundtanke og aabnede Veie for Qvaklerie. De Dorske og Lade skilte man sig ved; Dem, som ei kunde være lystige uden at svire, lod man ogsaa

strax gaae, eller optog dem ei. Forresten herskede der Spil og Sang, Dands og alle Slags anden Forlystelse, som var oplivende, uden at være fordærvende og uden at koste Meget. At Lysterne maatte have Afledere og Noget til Foder, ja at Lystigheden havde sin Ret, det havde man fattet og erkjendt. — Der gjordes virkelig i disse Klosterbyer en god Begyndelse til et naturligt Menneskesamliv; men i hine Tider var det, som om intet Godt kunde holde ud i Tiden.

Efterat have fortalt Dette om Klosterbyerne, gik den Gamle til den Beretning, man især havde ønsket af ham:

Vi faae da, sagde han, at gaae tilbage i Tiden til Aaret 1876. Saa forunderlig var i mange Lande i Europa Forfatningen efterhaanden bleven, at Regjeringens Mænd og alleslags Mænd i Folket, der i Modsætning til hiin pleiede at kaldes Folkemænd, ja ogsaa disse imellem hinanden indbyrdes, idelig under mange offentlige Overveielsesforhandlinger levede i angrebssyge Stridigheder med hinanden om det Rette og Rigtige, det Tilborlige og Utilborlige i alle Arter af Anliggender, baade større og mindre. Det var endog bleven henregnet til en af Folkets vigtigste Rettigheder, at Enhver i Folket skulde have Ordet frit i alle Henseender til at fremføre i offentlig udgivne Skrivter Rigtigt og Galt, Sømmeligt og Usømmeligt, Sandt og Falskt, Godt og Vederstyggeligt, saa Meget, han vilde, ja endog meget for bestemte nævnede Mænd eller Qvinder Fornærmeligt og Krænkende, naar han kun ikke overskred visse Indskrænkninger, som den Klogtige let kunde gaae uden om. At Ret og Galt, Sandt og Falskt indenfor disse Indskrænkninger med lige Ret maatte kunne fremføres, var en ligefrem Følge deraf, at Ingen i saa Henseende kunde ansees berettiget til at afgjøre, hvad der skulde kunne kaldes det Ene, hvad det Andet. Man kaldte saadan Frihed den almene Yttringsfrihed. De saare store og unaturlige Indskrænkninger, Enhvers Ret til frit at yttre

sig, havde været underkastet i tidligere Tid, de mange Maader, hvorpaa De, i hvis Hænder den almene Forsorg og den hermed forbundne Befalingsmyndighed havde været, havde misbrugt denne, hvilket Ingen dengang havde vovet med fornøden Styrke at paatale, medens stor Utilfredshed havde hobet sig sammen, der til sidst havde fort til voldsomme Gjennembrud: alt Dette og meget Mere havde tilsidst fort til, at man i det nittende Aarhundrede paa mange Steder var kommen til at ansee den almene Yttringsfrihed paa den ene Side som Folkenes store Værn og Beskyttelse, der af al Magt maatte opretholdes, og paa den anden Side for nødvendig til at aabne frie Udbrudsaabninger for alt Det, som ellers vilde kunne undergrave og ryste Grundvoldene, samt tillige aabne Rum for og fremkalde mange Modvirkninger, da jo ingen Modvirkning kunde udøves mod Meget, som ulmede og æggede, naar det ei kunde komme til Orde og træde offentlig frem. Den offentlige Yttring frembragte det ei, den aabenbarede det kun. Naar det ei fik saadant Udbrud, virkedede det kun saa meget mere indædende i Folket, og virkede mere uanfægtet, end naar det kom for Dagen i Udbrud, som ofte vare desto virkningsløsere, jo voldsommere de vare.

Imidlertid var i flere af de Lande hvori man efterhaanden havde tilkæmpet sig hiin Yttringsfrihed, denne efterhaanden bleven til et saadant Skjelde- og Smædevæsen, et saadant Forvanskelses- og Forvildelsesvæsen, et saadant Vrang- og Falsktænkeriesvæsen, og havde i saa høi Grad gjort Mange af Mændene for den offentlige Forsorg, og det ei Folkemænd alene men og Regjeringsmænd, deels saa lede og kede af det hele Regjeringsskab, deels saa uvisse, tvivlraadige og raadvilde, saa ufaste og vaklende, at, da tillige den Pryglefrihed, som en Columbier i det attende Aarhundrede, den i Columbien saa berømte Franklin, havde sagt at ville vorde en uindskrænket offentlig Smæde- og Skjendefriheds Følge, virkelig ved Leiligheder begyndte at ind-

finde sig paa mange Steder, saa var efterhaanden den Mening trængt igjennem, at, naar ikke Det, for hvis Skyld den almene Yttringsfrihed var et Gode, skulde gaae til Grunde ved dens egen Brug, saa maatte man holde den inden visse Grændser. Erfaring syntes desuden at have lært, at jo mere det offentligen paa Prent sig udtalende Ord kunde gaae saa vidt det lystede, desto mere tabte det sin Indflydelse og Betydning, naar ganske særegne Tilfælde undtoges, i hvilke endda en mindre skamskjendende Taleviis vilde virket langt bedre. Vi Andre, sagde Mange, vi have ingen Yttringsfrihed, thi hvorledes behandles man, naar man engang vil bruge den?

Følgen af al saadan Tale og Besværing, som forresten ei blot fremkom i Folkemændsforsamlingerne, men og ligefrem ved Brugen af Prentefriheden selv, blev, at man fik det sat igjennem, at Yttringsfripostigheden, saa kaldte man den, nu skulde standses og afværges ved offentlig Foranstaltning. Dog gik man ikke strax til at ophæve de Yttringsfrihedslove, som bestode, og som Mange dog endnu ansaae for et stort Gode. Man fastsatte, at de Almeenhedens Forsorgsmænd, som man alligevel allerede i flere Lande havde fundet det rettest, især for den saakaldte Almues eller for det efter Datids Viis saakaldte lavere Menneskeslags's Skyld, at ansætte, skulde føre et Overopsyn med al offentlig Yttringsfriheds Brug, og i paakommende Tilfælde træde op som offentligt Anklagere, et Navn, som man allerede alligevel var kommen i Gang med at give dem. De vare nemlig ansatte til, ikke alene at skulle tage sig af enhver dem forebragt Klage over formeentlig Fornærmelse og Ulempe, men ogsaa at skulle paa egen Haand paatale, hvad de fandt, at der kunde volde grundet Besværing, og virke til at faae det bortryddet.

Blandt de Hovedgrunde, man havde anført for de offentlige Yttringers Frisprog, var især den, at kun herigjennem kunde Fornærmede og Betrængte komme til at tale gjennemtrængende

og at vorde hørte, og man maatte ei undre sig, om de Nødtrængte ei blot vaandede sig, men skreeg og skraalede; man maatte give dem Frihed hertil. Menneskeforurettelsen og Menneskefortrykkelsen var saa stor, at man maatte lade alle Døre aabne for deres Raab og Skrig. Dette som maatte tiltale alle følende Menneskehjerter, havde, da der havde reist sig store Klager over, at den offentlige Ret til at beklage sig og til at anraabe havde saa liden Virkning, eftersom Vedkommende vare komne i Gang med, jo mere der skraaledes, desto mindre at ændse Skraalene, endelig virket til, at hine Almeenhedens Tilsyns- og Forsorgsmænd vare blevne ansatte. Det blev nu paalagt dem, som et særdeles Anliggende, at føre Tilsynet med de i trykte Skrivter fremkommende Forurettelser, Forvanskninger og andre Skammeligheder, hvilke de i Egenskab af Forsorgsmænd, uden at skulle adspørge hverken Regjeringens Mænd eller de Paagjeldende selv, blot paa den almene Forsorgs Vegne for Domstolene skulde gjøre til Gjenstande for Retsklager.

Det var i Aaret 1876, at disse Tæmmelser af Yttringsfriheden indtraadte i Danmark og flere af de Lande, som havde havt det temmelig uindskrænkede Frisprog. Men nok saa meget, som, ja mere end, disse Foranstaltninger virkede det, at al Slags fri offentlig Dommeraskhed og Fremfarenhed, al offentlig Irettesætten, Dadlen og Anklagen var i det Hele begyndt at blive almindelig ilde lidt, som Noget, man var bleven leed og kjed af. Det var ei blot i alle saakaldte høiere Kredse men og i andre, som ikke vilde være disse ulige, bleven til Noget, som var mod den gode Tone, som det kaldtes, endog blot at give sig af med Frisprogsbladene, eller at tale om Noget, som i dem fremkom, dem man maatte lade, som om man Intet kjendte til. Man satte en Ære i Ligegyldighed derved, ja Modbydelighed derfor. Det gik saa vidt, at tilsidst i mangt et Tilfælde, hvor et offentligt kraftigen udtalt Modvirknings- eller Paatale-Ord

kunde været saare godt og ønskeligt, Faa ret vidste, om det ikke dog var usømmeligt for dem, eller imod deres Værdighed, at give sig af dermed og derved blande sig ind i Afskumsfolket, som man kaldte det. Det var jo, som om man vilde gribe de ansatte Almeenforsorgsmænd ind i Haandteringen. Disse vare jo satte til at paasee og paatale alt sligt Utilbørligt, og forresten havde man jo Folkemændsforsamlingerne, hvor al den Paatale hørte hen, som ei fremkom paa andre Steder, især da disse Forsamlinger jo havde Overtilsynet med hiin Forsorgsmænd, der valgtes og ansattes af dem, netop for at være de almene offentlige Klagere og Paatalere.

Under saadanne Stemninger i den større Deel af Folket og især i en stor Deel af de saakaldte Oplystes og Høierestaaendes Kredse, blev det da gjørligt og syntes at være det Bedste, at faae Folkemændsforsamlingerne til at samtykke i at gaae et Skridt videre, end da man gjorde Forsorgsmændene til Opsynsmænd over den hele Prentefriheds Brug. Især virkede i denne Henseende meget Fremfærden af et vist Slags Mennesker, om hvilke man sagde, at de nok havde haabet, at de for deres pengegridske Fripostighed skulde finde Beskyttelse i deres Skarnagtighed og Foragtelighed, som alt for Slette til at gjøres værdige til offentlig Anklage. De bleve ved med at komme frem med mange Løgnagtigheder og andre Skjændigheder i Ugeblade, som de ved alle Slags Morsomheder, især i Vers og i Tegninger, vidste at skaffe mange Kjøbere, der forlystede sig ved dem, som man, saa sagde mange af dem, kan forlyste sig ved at see en Bajads gjøre sine mange Løier. De havde nu ogsaa fundet paa, at have deres Prenterier omkring i Landsbyerne, snart hist, snart her, og da de nu altid vidste at indrette det saa, at Enhver let kunde tage og føle paa, hvad der meentes, medens det ikke ligefrem lod sig paavise, voldte de de offentlige Anklagere mange Brydérier og Besværligheder, og vidste

dog som oftest at undslippe Domfældelse. Da man nu, saa meget man end stundom morede sig derved, maatte være enig i, at Sligt dog ei burde taales, fik man uden Vanskelighed Folkeformændsforsamlingerne til at gaae ind paa temmelig nærgaaende Love imod al den Prentefripostighed, der ei alene paa den nu omtalte Maade, men ogsaa ellers i mange Skikkelser gik om og forargede. Disse Love bleve med stor Stemmefleerhed antagne, og Mange talte prisende om, at nu kunde dog skikkelige Folk vide sig sikkrede, og skulde ei kunne vorde en Bold for Enhver, der, selv endda siddende i Skjul, fik Lyst til at herse med deres gode Navn og Rygte. Det var paa Ny bleven bestemt, at ei alene Forsorgsmændene skulde blive ved at være offentlige Anklagere i alle Fripostighedssager, men og at forfolge Æreskrænkelser, som andre Forbrydelser forfulgtes, uden Andet, end den simple Erklæring af den Antastede, at han ikke udtrykkeligen forlangte at frabede sig al Retsforfolgelse. Man begyndte nu at sige, og det Ord gik meget om: at nu var da endelig Christenlærdommens ottende Bud kommen i samme Anseelse og til samme Ret, som det syvende. Skade kun, undlode Nogle ikke at tilfoie, at Luther saa daarligt havde fulgt den Lærdom, som han havde gjort af det ottende Bud. Fripostigheden havde jo ofte paaberaabt sig hans Fremfærd, hvilken den havde sagt, at man dog vel vilde give Lutheranere Ret til at agte og følge. Den offentlige Mening, der ved Valgene, baade paa Stad- og Landsbyformændene og paa Folkeformændene, havde Leilighed til at vise og udtale sig i det Storre, bifaldt og styrkede den Kapsun, som saaledes lagdes paa Prentefripostigheden. I Danmark var endog Bonden — man betegnede ved dette Ord et Slags Gaard- og Jordeiere, som besadde den storste Deel af Landets Agerland — især bleven en Hader af al hiin Prentefristhed, thi Bonder, som den saakaldte lavere Stands storste og talrigste Formuesmænd, vare især ofte blevne Gjenstande for

Prentemændenes Antastelser og Udskjeldelser, og de gave ikke Valg paa Nogen, som ei erklærede, at han vilde arbeide paa, at Alt skulde gaae lovformeligt til, og afværge og modvirke alle Skriveriefolkenes uberettigede Angreb paa menig Mand i Landet. Selv blandt det ringere Menneskeslags, man kaldte Huusmænd, vare der mange, som holdt med dem. Det var bedre at leve i Fred end i Ufred, saa yttrede de sig, dermed kom man længst. Al den Præk og Skraal, al den Tale, som Ingen mere havde vidst, om han kunde troe paa, hvad havde den da duet til? Hvad havde den hjulpen til Andet, end til at gjøre Folk lede og kjede af Alt?

Efterhaanden gik det endog saavidt, at under den almene Misfornøielse og Mistrøstighed den Tanke begyndte at udbrede sig, at man fik at lade Vorherre sørge for Stat og Regjering, ligesom for Vind og Veir, og at det under den haarde Kamp af Alle mod Alle var bedst, at enhver kun sørgede for sig og sine Nærmeste, og ei lod sig sit Liv forstyrre eller forqvakle ved Deeltagelse i Noget af alt hiint saakaldte Almeenaandsvæsen. Man havde faaet Nok af alt det Opflammerie, Ophidserie, Famlerie og Jaskerie. Ja, man gik videre. Det Bedste, sagde man, var at komme tilbage til hine Tider, da hele Forsorgen og Forsorgsmyndigheden havde været hos Kongen og Kongens Mænd. Man havde ei vundet Noget ved, at den var kommen i Hænderne paa disse Folkemænd, som daarlig duede til at være Det, deres Navn lød paa, da de Fleste kun tænkte paa at mele sin og Sines Kage, at yppe Kiv og Strid og volde Regjeringsmændene, dem dog Byrden paalaae, Bryderier og Besværligheder og gjøre dem kjede og lede af Alt. For Fattigfolk og de Simple, ja for mange Andre var det gaaet langt bedre i forrige Tider, da man ei kjendte sligt Folkemandstøierie. At der vare raadgivende Stænder, det kunde man finde sig i, det var saare godt; det var der Mening i; dem skulde man have; men at disse Myndighedsmænd, som

man nødtvungen var pligtig til at vælge, og som endda ofte bleve Folk, som Mange havde stemt imod, skulde forestille at være hele Folket, saa at deres Afgjørelser skulde gjelde for hele Folkets, var der saa meget Tosset i, at selv den Dummeste maatte kunne begribe, at saadan Tale var tosset Snak.

Tiende Delingsstykke.

Fortælleren vedbliver: Mægtighedsstand og Fortrykkethedsstand; Prentefriheden reiser sig igjen.

Der gik nu nogle Rolighedsaar hen, og Mange begyndte at troe, at det store Røre i Sjælene, som i saa mange Aaringer havde virret Europas Mennesker, nu endelig, idetmindste for en lang Tid, var overstaaet. Men skulde det været, da maatte et almindeligt Velbefindende været indtraadt; Kløften mellem de Formuende og Formaaende og de under knappe Kaar bestandigen for et kummerligt Livsophold surt Arbeidende og Kæmpende, ja endog ofte intet Erhverv Findende, maatte været udfyldt og udjevnet. Men det var ei skeet og Intet skeede til denne Ende. Livskampen blev for Mange ved at være en haard og trykkende; man blev ved at lide under Det, hvad der et Aarti senere bragte Eiendomsrettens Antastelse i fuld Gang. Lang Hæmmelse og Indeklemmelse kunde ogsaa Frisprogsaanden i det nittende Aarhundredes sidste Fjerdedeel ikke udholde. Jo mere Trykket paa det frie Ord foltes paalagt baade ved Statens Love og Foranstaltninger og ved mangfoldige i mange andre Henseender indtrædende Hensyn i det fælleds Samliv, og jo mere Dette havde til Følge, at nu atter visse Menneslags, som de Forberettigede, vidste at skaffe sig en Fremgang, som om Almeenlivet alene var til for deres Skyld, desto mere

begyndte det, efter adskillige Aars Ro, paa Ny uroligen at røre sig og orme sig, at trykke og nage i Manges Sind og Hjerter, og man begyndte at begjære en virksommere Brug af den Prentefrihed, som dog altid lovmæssigen havdes, men som nu dog Ingen ret vilde vove sig til at bruge paa en sand virksom Maade. Klagerne gik da tyst om, fra Mund til Mund, fra Hjerte til Hjerte. Der var Nok at klage over. Menneskeheden blev ved at leve i et fortrykket unaturligt Liv; Christendommen forslog lige saa lidet nu, som den i de mange Aarhundreder havde forslaaet; den gik bestandig tilværks, som om den havde Andet at tage Vaere paa, end at fremme Menneskeretfærdighed og Menneskevelfærd. Almeen Menneskehedsfølelse og Almeenaand lod sig ei fortrænge. En stor Misfornøielse med hele Livstilstanden begyndte at gjære i Mange, og det ei blot i den fortrykkede eller tilbagetrængte Deel af Menneskeheden, men og hos ikke Faa, der ikke kunde henregnes hertil, men besjæledes af levende Almeenmenneskelighedsfølelse. Man vovede sig da frem med nogle Skrivter af friere Art, end de, man længe havde været vant til; og to store Ord, som længe vare gaaet om i Manges Munde, traadte nu og frem i Prentens offentlige Tale. — Mægtighedsstand og Fortrykkethedsstand: det vare de to store Ord, som, da de nu vovede sig frem, gjorde stor Virkning. Forholdet var ei længere, som det ofte tidligere havde været, at saakaldte Folkemænd og Regjeringsmænd stode imod hinanden, eller at Folkemændsforsamlingerne fandt Folketalsmænd lige over for sig, som bestrede dem paa Prent. En heel stor Stand stod imod en anden stor Stand. Mellemstand gaves der vistnok ogsaa, ja den var i Antal større end de to andre; men de Fleste deri holdt sig til Mægtighedsstandens Side, og desto værre blev det for det altid ikke ringe, snarere meget store Antal af de deels i Livsopholdets Henseende, deels i aandelig Henseende Fortrykkede eller dog Tilbagetrængte. Mægtig-

hedsstanden inddeelte man i den høiere og lavere; til hiin regnedes alle Storkjøbmænd, alle saakaldte Herregaardseiere og Gadeeiere, saa kaldte man Dem, som i Stæderne eiede mange Huse og Gaarde; til den lavere Mægtighedsstand begyndte man med mere og mere Harme at henregne den Deel af Bondestanden, som kaldtes Gaardmænd, og som ligeoverfor en stor Classe af Arbeidsmænd, der gjorde Tjeneste hos dem, mere og mere vare blevne et Slags Storfolk.

Det vare Mænd af den høiere Mægtighedsstand, som først traadte op med Skrivter, der bragte Noget af Det til offentlig Fremtrædelse, hvad der ulmede i Mange. De vovede sig til, med al mulig Varsomhed, men ikke uden Fyndighed, at paatale deres egen Stands Anmasselse og Uret, medens de dog tillige, og det endda ei for Dulmelses Skyld men af naturligt Følelsesudbrud, meget omhyggeligen oplyste, at man tog meget feil, om man troede, at der i Mægtighedsstanden var Livsfriskhed, Livsnydelse, hvoraf de paastode, at der kun fandtes Lidet. Derefter kom en Deel Skrivter ud, som satte Mægtighedsstandens Formandskab — saa havde Forbittrelsen længeført til at kalde baade Folkemændenes Forsamlinger og Regjeringerne — i stor Forlegenhed. De vare, som skrevne til Bedste for det Bestaaendes Opretholdelse, og dog bleve de stærke Medvirkere til Aandsoprørtheden. Ved nogle af dem kunde man være uvis om, om Meningen virkelig var den, som den havde Udseende af at være, og om Bogen ikke mod Forfatterens Hensigt kom til at forvolde hvad den ei vilde, eller om Forfatterens Hensigt netop havde været den, just ved at bringe Noget til Omtale, der skulde synes beroligende og afværgende, at virke Det frem, han syntes at ville virke imod. Ved andre var det øiensynligt, at der med Fiinhed sagdes Eet og meentes et Andet; nogle talte dog ligefrem og uforbulgt imod den hele bestaaende Tilstand. Mod Regjeringerne, som Regjeringer, taledes ikke; ei

saa meget af Vaersomhed, som fordi Enhver maatte see, at det ei var dem, men hele Livs- og Samfundsforfatningen, der maatte anklages. Der opstode nu efterhaanden De, som talte droiere, og der vare altid Lande, hvor slige Skrivter kunde trykkes, hvorfra de trods Afspærringsforanstaltninger kunde udbredes, skjont disse Lande horte til dem, i hvilke især et stort Mægtigmandsherredomme raadede, og havde vidst at skaffe sig en fast og tryg Grundvold i Samstemming med en stor Middelstand, der mere og mere var kommen til en vis Slovhed og Ufolsomhed mod de Fortrykkede og Fornedrede, i hvis Lastefuldhed man, idet man ansaae den for deres, -ei for sit eget Værk, meente at have Grund nok til Ufolsomhed imod dem. Netop i disse Lande vare der bestandigen Saadanne, som vare ganske anderledes stemte mod Menneskehedens saakaldte Udskud, Bærme, Snudsighedspole, og hvad de Andre nu videre kaldte dem, end disse Andre vare det, hvilke viiste en alt for stor Tilboielighed til at mene, at her ingen Afhjelp fra Grunden af var tænkelig, uden, som Nogle — man vidste ei ret, om af Skjemtehaan eller virkelig for Alvor — foresloge, at danne en ligefrem Trællestand af de Forvanskedes Born, som man saa skulde tage fra dem og ligefrem sælge; hvorimod der da svaredes, at man allerede i saa lang Tid under Frihedsrettens Banner paa underfundig Maade havde i sine Storværkssteder dannet saa megen Trællestand, at der ei var videre ad denne Vei at gaae.

Hvad vi her have i kort Sammendrag berettet, var Gjenstand for flere Aftenens Fortælling og Samtale i Throndhjems Bogehave. Flere af de storre eller mindre Skrivter, som i hine Aaringer — Aarene 1881-83 — vare udkomne, bleve nu og hentede fra Boggjemmerne, forsaavidt de vare at finde, og mange af Europæerne læste dem. Vi ville her lade os noie med at anfore nogle af deres Paaskrivter; i Kjobenhavn gjenfandtes senere nogle af dem deels i den store Bogsamling i Krokodilerne deels

i den bag Hoiskolebygningen; af nogle fandt man kun formugnede Levninger:

Er ei den Stærkeres og Klogeres Forret grundet i Guds hele Hunsholdning?

Gives der ikke i Guds Dyrehunsholdning baade Mægtighedsdyr og Usselhedsdyr?

Passer Eders Arbeide og lader Eder noie med Eders beskjærede Lod og Deel, det er det Bedste for Eder!

Er det Ret at sige: Man skal nok lide, men ikke vaande sig?

Er Stormanden da virkelig ogsaa Lyksalighedsmanden?

Var det da saa saare godt, om Alle havde til Beqvemmelighed? Leve de ei i Ubeqvemmelighed Alle?

Ved denne Leilighed bragte En nu ogsaa Frithofs os endnu velbekjendte Sorgestykke Æbledrengen med sig til Aftenforsamlingen. Det læstes med stor Opmærksomhed, og alle Europæere vare saa begjærlige efter at læse det, at det blev afprentet igjen, og hver fik sit Aftryk.

Det samme skeede med et andet Skrivt, fra Aaret 1882, som ogsaa udovede en stor Virkning paa Europæerne; det var Skrivtet: Hvad har været værst: det engelske Underkuelsesvæsen under Friheds Navn og Dække, eller det russiske Livegenskab? Ved denne Leilighed blev ellers ogsaa et Par af Frithofs Skjemtespil trukne frem; det ene var Stykket: Den store Forskjel, det Andet: Muser og Gratier i Nod. Af disse to Stykker blev det forste kort efter opfort i Kjobenhavn.

Vi lade nu den throndserske Ungolding fortælle videre:

Overalt i hele Europa vare alle Sind og Sjæle igjen i stor Gjæring og Rore. Mod Forfatterne af flere af de anforte og mange andre Skrivter reiste sig den offentlige Anklager. Nogle bleve domfældte, Andre frifundne, ei saa meget efter Skrivternes Indhold, som efter Stemningerne hos de saakaldte Nævninger,

et Slags folkevalgte Domsmænd, forskjellige for de Forskjellige, eller, hvor ordentlige Domstole, der vare de samme for alle Anklagede i samme Land, endnu havdes, efter Dommernes meget slingrende Anskuelser. Men skræmmedes end mange Skrivende ved slige Anklagelser, saa gjenlod Meget, som var i Gjære i Sjælene, desto stærkere ved Aftensammenkomsterne paa de offentlige Forlystelsessteder, eller i Landsbyerne paa Samlingspladsene, gjennem mange ivrige Talendes kraftige Roster i mange ivrige Samtaler og Forhandlinger. Stærke Taler gjenlode mod stærke Taler. Mange ventede voldelige Udbrud, men de Fleste skyede dem. Mægtigmandsstanden, især den lavere, som i Menneskeantal overgik den anden Stand, naar den tog med sig, hvad der uden at høre til den, levede et taaleligt godt, ja ofte ret godt Liv i dens Tjeneste, var stærk nok til, og rørte sig kraftig nok til, at forebygge alle voldelige Udbrud, og støttede tillige Dem, som vare imod, atter at tilstede den større Prentefrihed, hvilken man kaldte Fripostighedsfriheden.

Der var nemlig under alt det Røre, som var opkommen i Sjælene, og som, om det end kun lidet traadte frem paa Prent, dog kjendtes overalt, (Meget deraf er gjennem Brevsamlinger, som senere hen i Tiden offentliggjordes, kommen til Efterverdenens Kundskab), begyndt at blive Tale om, om man ikke, da en stor Misfornøielse dog nu unægteligen var i Gjæring, skulde lade den gamle Prentefrihed indtræde igjen. Man erindrede om hine gamle Ord, at Prentefriheden aabnede Udbrud, der vare at sammenligne med de ildsprudende Bjerge, hvilke som Frihedsaabninger for den indre jordiske Ild, ikke voldte store Jordskjelv, men forebyggede saadanne, om de end i deres Nærhed stundom baade forskrækkede og afstedkom nogen Ødelæggelse; Prentefriheden skabte jo ikke Misfornøielsen, men lod den blot faae Luft ved at lade den komme offentlig til Orde. Gav man den nu fri, vilde den vistnok maaskee i Begyndelsen

tee sig ubændig; men saa vilde mangen kraftig Modvirkning tillige komme; et Frem og Tilbage med Forvirring og Uvished vilde saa komme, og Ingen vide hverken ud eller ind. Saaledes hørte man nu atter Mange tale. Prentefriheden fik desuden altid, saasnart den en Tid lang havde været trængt tilbage, mange Andere og Forfægtere. Men saa hurtig kunde man dog ei bestemme sig til, paa Ny at aabne Sluser for Oversvømmelsen, saa meget end de trykkende Vande truede med voldsomme Gjennembrud.

Iøvrigt var Prentefriheden vel nok i nogle men ingenlunde i alle Europas Lande paa gammeldags Viis hæmmet derved, at Intet maatte prentes, uden at det forud var indsendt til Gjennemsyn og Tilladelse til Prentningen given. I de fleste Lande kunde Enhver frit lade prente og udgive, men den offentlige Anklager havde Ret til at borttage de Skrivter, han fandt ei at burde tilstedes, for, efter given Indberetning til Regjeringen, at faae afgjort, hvorvidt Noget deraf skulde fordres undertrykket, hvoraf saa, i Tilfælde af Undertrykkelse, kun Det behovedes at borttages, som Regjeringen havde funden utilborligt, medens det blev tilladt, forresten at lade Bogen udgaae, og det endda saa, at det tillodes, at der vare blanke Aabninger, som de kaldtes, til Betegnelse af, hvor Noget var — og hvor Meget der var — udslettet. I ikke ganske faa Lande, og som saadanne vare især Norge, Sverrige og Danmark at nævne, tilkom det alene Domstolene, efter at Anklage og Forsvar lovligen havde funden Sted, at afgjore, hvad der af en under Anklage kommen Bog skulde undertrykkes. Men saadan Retsanklage, saadan Retsforfølgelse holdt Ingen af at underkastes; man kom derved ind i mange kjedsommelige Besværligheder, og hvad man ønskede fremført for Almeenheden, fik man da ofte først Lov til at komme frem med, længe efter at man havde villet det. Paa den anden Side fandt man sig netop i de Lande, hvor Sagen var ordnet saa-

ledes, meest befoiet til at modsætte sig en større Prentefriheds Givelse; thi, sagde man, hvad kan man fordre Mere, end at Enhver, hvor Tvivl reiser sig, faaer Lov til at komme frem med, hvad ordentlige Domstole tilstede ham at føre offentligen frem, og at Ingen faaer Lov til at gjøre, hvad disse Domstole erklære for ulovligt? Har det Fremførte noget sandt Værd for Folket, saa vil det og have det et Fjerding- eller Halvaarstid senere; hvad man kun vil fremføre for Øieblikket, kan man jo affatte saa, at ingen Grund til Anklage kan fremkomme. Saa taledes der i disse Lande, og Prentefrihedstilstanden blev den, den var.

Hvad de store Goder angik, som den almene Yttringsfrihed unægteligen bragte, sagde man, saa var Prentefripostighedens Tæmmelse netop til sand Fremme for disse Goder. At ville mene, at denne Tæmmelse vilde gjøre dem Afbræk, var dog det Samme, som om man vilde troe, at Love imod Snyderie i Handel og Vandel, imod forfalskede Varer, eller falske Foregivender angaaende Varerne, imod svigagtige Opbud og andet Sligt, vilde undergrave Handelsfrihedens store Goder. Man maatte dog endelig ikke glemme alt Det, som i sin Tid havde fremkaldt de almindelige stærke Raab mod Prentefripostigheden. Havde det ikke været dennes æreskjændende og sandhedsforvanskende, retsindighedsfordærvende Virkninger, som havde fremkaldt hiin endnu i frisk Minde værende Tids stærke, ja himmelraabende Skrigen imod den, baade i de Lande, hvor man saa fik tæmmet den, og i de Lande, i hvilke man ved alle Forholdene og ved den almene Menings Magt havde været nødt til at lade den blive, men ogsaa havde kunnet det, fordi den selv havde gjort sig virknings- og betydningsløs? Var det ikke netop for at bringe den offentlige Yttring over almene Lands- og Folkeanliggender til Ære og Anseelse igjen, at man havde søgt at befrie den for det Afskum, som havde hængt sig ved den? Saa-

dan Tale gjorde stor Virkning, og Bestræbelserne for at faae Prentefriheden heelt frigiven igjen, faldt for denne Gang bort.

Da skeede det, at en stor Bestræbelse, der gik ud paa noget ganske Andet, end Yttrings- og Prentefrihed, skaffede sig en Fremgang, der fik til Følge, at paa en for Alle saare uventet Maade en stor Strøm af de bevægelsesfuldeste, meest indtændte, meest klogtigtberegnede og tillige varmtopflammende Ord strømmede hen over hele Europa. De kom over det store Hav fra det Land, som bestandigen, naar blot undtoges de Tilfælde, da man maatte tage sig i Vaere for Mængdens Selvtægtsret, var bleven ved at være Frisprogets Land, og nu dobbelt søgte at vise sig som et saadant ligeoverfor Europa. De kom fra den Deel af Columbien, som da kaldtes de nordamerikanske Fristater, og vare allerede i utallige Hænder i Europa, inden Regjeringerne søgte at gribe ind for at afværge og forhindre. Alle Varer, som kom fra de nordamerikanske Havne vare indpakkede i, ompakkede med, gjennemlagte med trykte Blade, der indeholdt i de kraftigste Ord al den Tale, som man i Europa ei turde komme frem med. I Sukkerfadene laae saadanne Blade lagviis heelt ned igjennem; Caffesækkene vare gjennemblandede med dem, ofte i Sammenrullinger til Smaa-Kugler. I Riissækkene fandtes de i stor Mængde, Saleppen var omgiven med dem; imellem Bomulden havde man paa mange Maader stukken dem ind. Alt var bleven benyttet, og da Sagen først var begyndt, maatte for Afsætningens Skyld, som man kaldte det, det vil sige, for snart at faae Kjøbere til Varerne, alle Kjøbmænd histovre beflitte sig paa at lade alle Varer faae Følgeskab af saadanne Opklarelses-, Opfordrings- Opæggelsesskrivter, og Smaahandlerne i Europa maatte enten sørge for at tage alle disse Papirer omhyggelig ud og pakke eller svøbe Alt, hvad de solgte, ind i dem, eller ogsaa at lade dem uudpillede forblive i Varerne.

Hvoraf kom dog alt Dette, hvorledes gik det til dermed?

Al den Tale om Eiendomsret, om Eiendomsforfatning og sammes hele Unaturlighed var dengang, om end nu og da paa mange Steder opkommen, dog endnu ingenlunde kommen i Gang og Rore i Europa. Herr Altsaa havde endnu ikke ladet sit Altsaa høres. Handelskabets Fordommelser især vare dengang aldeles ikke fremtraadte endnu. Det var først længe efter, at Handelsvæsenet fik sine Storhadere. Det var en ganske anden stor Bestræbelse, som fik den store Understøttelse fra Columbien. Fra Krigens Hadere gik den ud. Havde Handelshaderiet eller blot Eiendomsrettens Antastelse i det Store allerede dengang været i Bevægelse, skulde Columbien paa ingen Maade ydet den Hjelp og Bistand, som der nu med stor Beredvillighed, Fornøielse og Morskab ydedes derfra.

Men derom skal jeg fortælle næste Gang, sagde nu Ungoldingeformanden; det bliver for sildigt i Aften.

Ellevte Delingsstykke.

Frithofs Skjemtespil: Den store Forskjel.

Den næste Aften kom den gode Gamle ikke, men sendte et Par af Frithofs Skjemtespil, de to, vi allerede have nævnet, og lod han nu sige til de forsamlede Europæere, at de nu kunde forlyste sig med dem. Det ene forelæstes samme Aften, og vi ville nu her give en Beretning derom.

Under et løvbedækket Overtag med aldeles aaben Udsigt til en Have, i hvilken man i Baggrunden seer en Mand, hvis Klædning viser, at han er af høiere Stand, beskjæftiget med Havedyrkning, sætte sig to fra høire Side indtrædende Fruentimmer, en aldrende Frue med sin Datter, hvis to Pigeborn

strax efter komme hoppendes og sætte sig hos. Den gamle Frue giver sig til at reengnide en Deel Glassager, som staae foran hendes Sæde ved den ene Ende af et langt Bord, ved hvis anden Ende den unge Frue sidder med en Mængde Thekopper og andre fine Steenleersager foran sig og gnider dem rene; hendes to Børn sidde hos hende paa lave Sæder ved hendes Fødder med Strikketøi. Den unge Frue taler nu om, at hun allerede tidlig om Morgenen var gaaet ud i Haven, og havde truffet sin Fader ved at grave i nogle Bede, og ved at fryde sig over Solen og de straalende Dugdraaber rundt om paa alle Straae. De tale nu om, at de nu ville faae en herlig Fremtid, da den Gamle nu endeligen har opnaaet at blive friet for sit ansvarsfulde Embede, og kan leve Sommeren rolig paa sit endda noget afsides liggende Landsted, hvor foruden Bønderfolk kun hans med ham tillige fra sit Embede aftraadte forrige Embedsbroder boer i hans nærmeste Nærhed paa sit Landsted, ikke tusinde Skridt borte. Medens de tale saa, komme fra en noget over en Fjerdingvei fraliggende Lands- og Fiskerby ved Stranden et Par Ungmænd, og der tales nu videre om, hvorledes den Gamle endelig er bleven udfriet fra sit besværlige Embede, hvorfra han vistnok næsten dagligen kunde drage ud til sit Landsted, hvor han da og en Gang imellem havde kunnet forblive et Par Dage uafbrudt, oftere en heel Dag, men hvortil ei sjeldent, om ei Bekymringer, saa dog Betænkeligheder havde ledsaget ham, for ved Tilbagereisen til Kjøbenhavn atter at tage Plads hos ham paa Vognen. Man erfarer nu, at han er særdeles yndet af Kongen Frederik den Sjette, og selv holder meget af ham, saa at det især gjør ham ondt, at han nu ikke mere, som hidtil, skal flere Gange ugentligen komme til ham. Men nu i en Alder af 72 Aar, havde han, som ellers havde vedligeholdt sine gode Sinds- og Legemskræfter, ikke kunnet finde sig i at skulle gaae ind i den nye Statsstyrelse, som nu skulde begynde med

de af Kongen lovede valgte Folkemænd fra hele Landet, der under Navn af Stænder skulde samles deels i Roeskilde, vilde man sige, deels i Viborg. Om Frederik den Sjette tales nu og, og man faaer kun Godt og Elskeligt at høre om ham Tillige faaer man under Samtalens Gang at vide, at man befinder sig i Aaret 1833, at den Gamle har været Statsformand for Pengevæsenet, og hans med ham aftraadte Embedsbroder for Retfærdigheds- og Folkeomsorgsvæsenet. At det er Midtsommer, erfarer man deraf, at en Tjener bringer en Kurv med Kirsebær, hvoraf den unge Moder tager nogle Haandfuld og lægger i Pigebørnenes Forklæder. Den gamle Frue, som lige bliver færdig med at reengnide et Par Hoitidsbægere af Glas med Laage til, beder nu de to unge Mænd at see paa disse, som vare Arvestykker i Slægten, og fortæller nu, at hverken disse eller noget af de andre fine Glaskar, der meest vare Foræringer, fik nogen Anden Lov til at skylle rene og gnide rene, end hun selv, og saaledes tog og hendes Datter og ingen Anden sig af alt det fine Steenleertoi. I det samme kommer den Gamle ind fra Haven med sin Spade. Han fortæller om, hvad han har faaet gjort den Dag, og hvor glad han er ved at kunne anvende nogle Morgentimer ved et saa fornoieligt og for Legemet velgjørende Arbeide. Af Læsning ligger der Nok for ham, da han i forrige Tider kun havde liden Tid, til enten at læse Nyt, som udkom, eller til at vende tilbage til de gode Gamle. I sin Gartner har han en duelig, villig og forstandig Mand, ved hvem han nu skal faae sin Have ret efter sit Hoved. Han selv kan grave som den Bedste; han har endnu Kræfter til det, og har i sin Ungdom lært det, da han er gaaet Krigslærlingeskolen igjennem, og da han senere med sin Staldbroder derovre paa Nabogaarden har lagt hele Skandser an og fuldført dem. Om denne Ungdomsbekjendt og senere Embedsbroder tales der nu videre. Han skildres som et Slags Særling, alt for frisindet og

tilbøielig til at tage Alt fra en velvillig og tillige munter Side, og til at give sig i Kast med Alle og Enhver; men en retsindig, duelig, virksom Mand har han altid været, og var ei gaaet af, dersom ikke Kongen havde meent, at en Mand med mere Paaholdenhed og Modstandskraft og Tænkemaade til at vise sig som Overmand, nu under de nye Forhold maatte sættes i hans Plads, i hvilken han med Aarene syntes at være bleven alt for ungdommelig.

Medens de saaledes tale, seer man en Deel Folk, Tjenere, Karle, Koner, Piger, Børn, løbe bag i Haven, Alle hen til et vist bestemt Sted, hvor de staae og kige ud med Hænderne over Øinene. Den gamle Geheimeraad, saa kaldtes han, — Ordet betegnede en vis Art af Høifornemhed, som Kongen tillagde Visse, der stode i en høi Statsstilling, eller af anden Grund skulde gjøres til Høitanseete — den gamle Geheimeraad bliver Bevægelsen i Haven vaer, og kalder ved et Stød i et Horn, han tager af Bordet, En af sine Folk til sig. Og nu bliver det, under megen Betutterie, af den forlegne Gartner og den hosfølgende Tjener til største Forskrækkelse for Alle fortalt, at Statsformanden fra Nabogaarden staaer ude paa Landeveien og graver Grøft. De to Ungmænd løbe hen, for at see, om det er saa; de komme tilbage, det er saa: den gamle Greve staaer derhenne i Grøften og graver. — Greve, saa kaldtes han i Almindelighed, skjønt ogsaa han var Geheimeraad; Greve betegnede en vis Høifornemhed, som visse Fornemmandsslægter havde ved Fødselsret. Vor Gamle har imidlertid sat sig i en Lænestol i Krogen af Udtagsrummet og bedækket Ansigtet med begge sine Hænder, udraabende: Det ligner ham, det ligner ham. Hans Kone spørger ham, om han ikke vil gaae ud til sin Ven. Det hjelper ikke, svarer han, det vilde kun gjøre større Opsigt og gjøre Ondt værre. Hvad han vil, det vil han i Sligt, som han er fri Mand over. Formodentlig har han af Medlidenhed paa-

taget sig dette Arbeide for en Stakkel, han har ladet gaae derfra.

Midt under denne Forskrækkelse kommer en ny. Kammerjomfruen og Huusholdersken — de to fornemste Tjenestefruentimmer, den første for Paaklædningsbesørgelsen, den anden for Madlavningen, — komme løbende ind og raabe i Munden paa hinanden, om Herskabet da veed, hvad der foregaaer paa Nabogaarden. Det varer en Stund, inden man faaer hørt, hvad de have at sige. Endelig kommer det da frem: Ovre paa Nabogaarden sidde begge Fruerne i Vinduerne og gnide Ruderne rene udvendigt. Ny Forfærdelse. Man kan see det fra det Sted, hvor man er; Alle kige hen, Kikkerter tages frem. Jo, saa er det: begge Deres Naader — det var Benævnelsen for saadanne høifornemme Fruer — begge sidde, hver i sit Vindue med Ryggen udad og reengnide hver sin Rude udvendig. I et tredie Fag sidder en Tjenestepige, som gjør det Samme, i et fjerde staaer en Tjener og reengnider de øverste Ruder. Den gamle Herre vender sig om og gaaer bort uden at sige et Ord; hans Kone og Datter følge efter; de to Ungmænd bede Tjeneren om at formelde deres Hilsen til begge Fruerne og til Geheimeraaden. Tilbage bliver alene Huuslæreren med Dattersønnen, en Dreng paa 13 Aar, der slet ikke kan fatte, hvad man er bleven saa forfærdet over. At Greven graver Grøft for den stakkels Mand, som skulde gjøre dette Veiarbeide, medens hans Kone hjemme var i Barnsnød, saa at man havde kunnet høre hendes Vaandeskrig, skjønt det var et godt Stykke borte, det finder Drengen juſt at være raskt gjort, og han vilde ønsket, han kunde have gjort det, istedetfor at han havde maattet sidde og tye den kjedsommelige Cicero. Naar hans Bedstefader gravede i Haven, saa vidste han ikke, hvorfor den Anden ikke ligesaa gjerne kunde grave Grøft paa Landeveien, og naar hans Bedstemoder kunde gnide sine Viinglas og

Blomsterglas rene, hvorfor kunde saa ikke de Fruer derovre gnide deres Vinduesruder rene. Forgjæves gjør Læreren sig Umage for at vise ham den store Forskjel; han kan ikke fatte, at der er nogen Forskjel. Sømmelighed og Velanstændighed synes ham at være nok saa megen i det Ene, som i det Andet. Han mener, at, hvad den gamle Greve saa raskt paatog sig at gjøre, var just smukt og net og pænt gjort. Han var derved og kommen til at vise de Andre, hvorledes de ret skulde bære sig ad med Grøftegravningen. Jeg har selv seet det, siger Drengen, for jeg løb selv derhen; jeg var ogsaa Den, som maatte løbe til Grevens Gaard og faae hentet bedre Spader. Og at Fruerne selv sad og hjalp med til at gjøre deres Vinduer rene, kunde jeg just godt lide. Læreren kommer ingen Vei med sine Modforestillinger, men ender med at sige, at Drengen, naar han bliver voxen og kommer blandt Mennesker, nok vil blive den store Forskjel vaer.

Hermed ender Skuespillets første Handling. I den anden sees Kongen samlet med sit Statsraad. Man ender lige nogle Forhandlinger om, hvad der skal skrives til Livorno til Generalconsulen — saa kaldtes en vis Embedsmand, der i et fremmed Land skulde være sit Lands Søfolk og Handelsdrivende samt andre Reisende til Bistand og Beskyttelse. — Orlogsskibet, som skal afgaae, bestemmes at skulle lette Anker om nogle Dage, hvis Vind og Veir tillade det. Da tager En af Statsmændene Ordet, for at bede om Tilladelse til at tale om Noget, som Dagen i Forveien var skeet nogle Mile fra Kjøbenhavn, og hvorom man igaar og idag hørte Alle tale; han vidste ikke, om det var kommen Deres Majestæt for Øre — Majestæt var en Hædersbenævnelse, som alene tillagdes Konger og Keisere. Ordet betegner en Forening af Høitærethed med Høimyndighed. — Han fortæller nu Det, vi af første Handling vide om Greven og hans Kone og Datter, og tilkjendegiver det Ønskelige i, at

faae dem bragte fra, at bære sig saaledes ad, men det maa skee med megen Lempe og Vaersomhed. Jeg har allerede sørget for den Sag, svarer Kongen leende. Vor Greve skal med Kone og Datter og hendes Smaaborn gaae med Orlogskibet til Livorno, og hjelpe med til at bringe Sagerne derovre i Orden. Generalconsulen kan have Godt af at faae en saadan Mands Hjelp og Bistand. Jeg har allerede ladet Greven det foreslaae og han er villig. Jeg venter ham om en Time.

Hermed reise Alle sig; Kongen gaaer, de Andre blive endnu, da kommer Greven ind, for med Fornøielse at hilse paa sine forrige Embedsbrødre og paa de to nye Statsformænd. Han er vel tilmode og glæder sig til Seiladsen og til Opholdet i Livorno, Florents og tilsidst i Rom, hvor det skal være ham en Glæde at være for de unge danske Konstnere og de danske Reisende Alt, hvad han kan være for Dem, thi derfor skal han efter Kongens Ønske opholde sig i Rom, saa længe han har Lyst dertil. Desuden skal han være behjelpelig med at faae en stor Deel af Thorvaldsens Sager besørget sendte til Kjøbenhavn med det tilbagevendende Orlogsskib, fornemmelig med Hensyn til mulige Forhindringer, der kunde reise sig fra den pavelige Regjerings Side, da der blandt Det, som skulde hjemsendes, var en Deel ypperlige Gibsafstøbninger efter nogle af de meest priiste Oldtidsværker.

Medens han taler saa, gaae hans forrige Embedsmedbrødre paa een nær bort, den Ene efter den Anden, og det saaledes, at han ikke kan undlade, for den Eneste, som bliver tilbage, at udtale sin Forundring over den besynderlig kolde og tilbageholdne Adfærd, som man viiste ham, og som han nu med Eet ændser. Da siger den Tilbageblevne ham, hvad der er den egentlige Grund til, at han er anmodet om, at tage til Italien. „En Forviisning altsaa under et hæderligt Dække"! udraaber han, løber op og ned med Hænderne for Ansigtet,

kaster sig i en Stol, reiser sig igjen, og løber frem og tilbage. Endelig griber han Hat og Stok, for at gaae. Altsaa endnu, udraaber han saa, kan man i Danmark ikke blive Frimand og sin Egen, selv efterat man har nedlagt alle sine Embeder. Endnu skal man være Fiinmand, og iagttage, hvad Fiinmandskabet kræver. Jeg har lidt deraf min hele Levetid, men tænkte nu dog engang at være bleven fuld friraadig over mig selv. Hvad leed jeg ikke af det Fiinmandsherredømme de Aar jeg var Kongens Sending i London, og saa Søndagstvangen ovenikjøbet. Hvor ofte ønskede jeg, at man havde Hurtigvogne og Hurtigskibe, der i nogle faa Timer kunde Løverdag Aften fort En til Calais, for at man kunde aandet frit der Søndagen over. Men der var Fiinmandstvang nok alligevel. Hvor ofte har jeg ikke glædet mig ved, at vor Konge fra tidlig af, fra sine første Kronprindsedage af, gjorde sig fri for al den Kongeufrihed. Han har i den Retning gjort Meget, og levet mere som Frimand, end de Fleste, ja jeg tør nok sige: end alle Konger og Fyrster i Europa. Sit Embede har han imidlertid varetaget saa troligt, som Nogen; det har i Grunden været ham hans Eet og Alt; han har bestandig levet i det og for det, saa han nok skal befindes at have været en trofast Tjener i det ham Betroede; men den fordums Kongeværdighedstvang rystede han tidlig af sig.

Den gamle Greve bliver under disse Ord roligere, sætter sig ned, lægger Hat og Stok fra sig paa det aflangrunde Bord med det grønne Klæde over; og efter at han og hans Ven have talt videre Noget sammen, udbryder han: See saa! nu kan jeg spare at gaae ned paa lange Linie, (saa kaldtes en Vei langs Stranden, hvor nu Opgangen til Nidaros er), som jeg havde villet, for at komme mig; nu er der og kun et Qvarteerstid, til jeg skal ind til Kongen.

Og nu, falder hans Ven ham i Ordet, nu vil jeg lade Dig være alene. — Hermed endes Skuespillets anden Handling.

I tredie see vi Greven fire Aar efter med Kone og Datter i Roeskilde i et Aftenselskab hos den kongelige Stænderveileder. Af Folkemændene ere flere tilstede. Greven sidder foran hos en aldrende Bondemand og taler med ham om hans Søn. Greven er meget glad ved netop her som Folkemand at treffe Faderen til den unge Kone, for hvis Mand han, da hun laae i Barnsnød, havde gjort Veiarbeide. Han fornøier sig overhovedet over, at nu her i denne Sal Fæstebønder og Excellencer (en Benævnelse for de meest fornemme Mænd i Landet, som ei vare af fyrstelig Rang) skulle mødes sammen i en selskabelig fornøielig Selskabskreds. Der tales nu om Meget, som i de forløbne Aar, siden Greven drog til Italien, er gaaet for sig i Roeskilde, Viborg, Slesvig og Itzehoe. Der komme alleslags Yttringer frem af forskjellig Slags; tilsidst ender Stykket med, at Greven, da en Dands er begyndt, erklærer, at han nok ogsaa vilde dandse, og hans Hustru og Datter ogsaa, naar han maatte hente Dem, han og hans Datter vilde dandse med; det faaer han Lov til, og man er nysgjerrig efter at faae at vide, hvo de ere, han gaaer hen at hente. Der gjettes paa En, der gjettes paa en Anden. Saa kommer han med Huusmanden og hans Kone, der netop den Dag ere komne for at besøge hendes Fader, og nu dandser da Greven med Huusmandskonen, Grevinden med Fæstegaardmanden og Grevens Datter med Huusmanden. Der dandses en saakaldet Bondedands under Toneanførsel af de Omstaaendes Sang.

Saavidt om Frithofs Skjemtespil: Den store Forskjel.

Hermed gik det nu Europæerne som det var gaaet det unge Menneske, der hellere vilde gravet Grøft, end læst i Cicero; ogsaa de kunde ikke fatte den store Forskjel imellem at gnide Drikkeglas rene og at gnide Vinduer rene; men til høieste Grad steeg Forundringen men tillige Lattermorskaben hos dem, da de, ved at tale med nogle throndерske Dannequinder og Ungmøer,

om denne Sag, fik at vide, at det meget vel kunde gaae an, at en Frue eller Froken — saa kaldtes saadanne Fruentimmer, naar de horte til Fornemhedsstanden — indvendig med en Svamp eller et Klæde torrede Duggen af Vinduerne, men sidde i det aabne Vindue med Ryggen udad og gnide Ruderne udvendig rene, det var Noget, som de ikke kunde gjøre, naar de ikke vilde, at Drengene skulde pege Fingre ad dem, og Mænd og Koner staae stille og see efter dem, naar de gik ned ad Gaden.

Tolvte Delingsstykke.

Man arbeider paa at faae Krigen afskaffet og faaer Hjelp fra Columbien.

Den gamle Thronder fortsatte den folgende Aften sin Fortælling saaledes:

Allerede i mange Aar var der af Nogle i Europa arbeidet paa, at naae hen til det Maal: at faae al Krig afskaffet. Disse Bestræbelser vare deels skeete ved Hjelp af Formaninger deels ved Forslag til Indretninger, hvorved Stridigheder imellem Stater skulde afgjores ved Midler og Fremgangsmaader, der kunde føre til at faae dem alle tilendebragte paa fredelig Maade, og idetmindste med lige saa megen Retfærdighed, som naar Vaabnene skulde gjore Udslaget. Men al saadan Stræben havde ikke fort til Noget. I Forhandlingerne imellem Europas Stater indbyrdes herskede hos hvert Land, hvert Folk Hensynet til egen Fordeel saaledes frem, at det endog ansaaes for en Art af Grundlov for det Rette og Tilbørlige i Statsanliggender at være saa egennyttig, paaholden og vindesyg, som muligt; saa at Statstjenestemænd, der ellers netop berommedes som uegen-

nyttige og frisindede, kunde vorde paa det Groveste ilde omtalte, naar de i Statsforhandlinger ikke saa egennyttigt og fordeelsgridskt, eller paa anden Maade saa selvhensynsfuldt og saa selvisk, som muligt, holdt paa og kæmpede for Landets egen Fordeel eller Ære. Hvor en saadan Tilborlighedslære herskede, enten aabenbart eller dog i det Uformærkte, og Enhver maatte vogte sig for, ikke at kunne anklages for at have sat den tilside, kunde vist ingen Tilboielighed danne sig til at undgaae Krig ved at oprette almene europæiske Domstole. Alt, hvad i saa Henseende blev fremført, agtedes aldeles ikke, og kunde efter alle Forholdene ei heller let blive af nogen Virkning; ikke at tale om, at i flere Lande Krigskarlehæren ligesaa meget holdtes til Regjeringens indre Sikkrelse mod Opstande og Opror, som for at kunne byde fremmede Trudseler Spidsen, eller lade see, at man mod mulig Magtsanvendelse havde Magt paa rede Haand. Krig skyedes overhovedet i Europa; men da der dog var saare Meget, som let kunde fremkalde Angreb, saa maatte der sorges for, at en stærkere Magt, som vilde drage los mod svagere Lande, kunde finde saa megen Magt for sig, at dens Overfald ei kunde gaae af uden Krig og Kamp, og det endda en saadan, hvori en stor Deel af Europa kunde komme til at tage Deel. Derfor maatte en kampberedt Hær i ethvert Land hurtig kunne staae saaledes færdig, at der bag den snart kunde reises en Forstærkning deraf. Alle Forholdene vare saa, at det i ethvert Land var fornodent, at store Væbninger og et dertil udlært og indovet Mandskab, med Alt, hvad der til en Krigshærs hele Redskabsvæsen, dens Anforsel og Ordning og Brugbargjorelse krævedes, var i tilstrækkelig Omfang tilstede. Det ene Sværd maatte holde det andet i Skeden, men derfor maatte og Enhver have sit Sværd. Denne sidste Slags Tale hortes meget. Den anden, at Krigsvæsenet ogsaa var fornoden, og netop maatte opretholdes saaledes, som det havdes, til indre Modværge og Be-

tryggelse, hørtes vel og; men helst gik man den tyst forbi, skjønt den havde en stor bestemmende Indflydelse hos Mægtighedsstanden og den til denne sig knyttende Middelstand, uagtet disse Stænder havde det Meeste af Pengebyrden at bære.

Men Krigskarlehæren kostede Meget, saare Meget. Herover klagedes høiligen, medens dog Ingen turde paastaae, at Krigsmændene fik for stor Løn. Det Modsatte maatte snarere siges. Da faldt kløgtige Hoveder paa, netop ved at føre Klager over, at alle Landets Stridsmænd fra den Menige opad lønnedes alt for ringe, at virke til, at Bekostningerne kunde vorde saa store, at Dette maatte medføre, at Hærene efterhaanden maatte kunne bringes ned til det Halve. Og det lykkedes virkelig.

Den saakaldte staaende Hær bestod dengang af Menige, Underførere, Førere, Hovedsmænd, Overster, Høvdinge, Overhøvdinge, Storhøvdinge og tilsidst en Overstorhøvding, hvilket ofte Landets Konge var.

De Menige — Soldater kaldte man dem dengang — toges i de fleste Lande efter en vis Omgang, ifølge en vis saakaldet Udskrivning, udaf Landets sunde, det vil sige med ingen sær Sygelighed eller Legemsbræk eller Legemssvaghed beladte, Ungdom i dennes bedste Ungdomsaar, hvilket da var saa forhadt blandt alle Dem, som herunder maatte lide, at det endog blev et Skjemtens Ord, men at bittert, at kalde Kroblinger, Svaglegemede, Kortsynede, Eenøiede, Tunghøre, og med anden Svagelighed Beladte, at kalde dem Landungdommens Friherrer. Ja naar et ungt Menneske paa 19 eller 20 Aar kom til den Ulykke at faae en eller anden legemlig Skavank, som dog ei gav hans Helbred eller Førlighed noget egentligt Knæk, blev en saadan stundom høitideligen lykønsket, især naar han hørte til det Slags Mennesker, som vare dannede til at virke mere med Aanden end med Legemskraften. For de Udskrevnes daglige

Livsophold og deres daglige Klædning, Opholdsly og Varme sorgedes der deels ligefrem deels ved saakaldet Lønning, men paa begge Maader saa knapt, at Mange blandt dem maatte skyde til af deres Eget. Men saadan Krigstjeneste, det vil da, saalænge der var Fred, sige Krigsøvelsestjeneste, betragtedes som en almindelig Enhver af Mandfolket i Landet paahvilende saakaldet Borgerpligt, lig med en Afgivt eller Gjeld, de havde at betale til Staten. Forresten hjemforlovedes i almindelige Fredstider, naar Intet, som kunde gjøre en særdeles Krigsberedskab fornøden, var paa Færde eller i Gjære, en stor Deel af de Menige, efterat deres Til- og Indøvelsestid var forbi, der i Almindelighed varede halvandet Aar for de Menige af Fodfolket, men for dem af Hestfolket og Skydsfolket et Aar mere, ligesaa for de nederste Underførere. De øvrige Underførere og alle Førerne, Overførerne, og saa videre opad, stode i fast Tjeneste, hvori de frit vare indtraadte, men vare meget knapt lønnede. For nogle af dem, især Underførerne og blandt de høiere Førere dem, der længe havde staaet i Tjenesten, uden at være naaede til at stige opad, var Lønningen saa utilbørlig ringe, at Alle maatte erkjende Dette, medens det paa den anden Side maatte erkjendes, at hele Krigsvæsenet slugte alt for Meget af Landets Almeenindtægter og Arbeidskraft.

I saadan Henseende at bringe Klager og Besværinger i Nore kunde let skee.

Herpaa kastede sig nu Krigsafskaffebestræbelserne, der, efterat de i mange Aar havde været frugtesløse, fordi de vare gaaede Veie, som ikke kunde føre til Noget, endelig fattede Mod til at gribe til Noget, som maatte kunne vorde virksomt. Man arbeidede paa, blandt de Menige og Underførerne at faae bragt den Tanke i Omløb, at for dem alle var en Fordobbling af den sædvanlige Lønning ei for Meget; den vilde endda blive ringe nok for alle de Udskrevne; den vilde for den største Deel af dem

— ingenlunde for de bedre Vante — maaskee endda kunne blive en antagelig nødtørftig Underholdning, men ikke Nok til at lægge Noget tilside af; og dog bleve netop Ungmændene udtagne til Krigskarle, just paa den Tid, da de skulde søge at komme ind i en god og betryggende Levevei, for, under den almindelige Kamp af Alle med Alle og mod Alle, at tilvinde sig en Grundvold for Livsophold og Livsdrivtighed. De burde derfor egentlig i Krigstjenestetiden kunne lægge saa Meget tilside, at de, naar de hjemforlovedes, kunde bringe et nogenlunde godt Overskud med, for al den Standsning, de havde lidt, istedetfor at nu Mange havde det saa, at de, for under Tjenesten at kunne leve antagelig vel, maatte sætte til af Eget, hvilket næsten overalt vilde sige af Forældrenes eller Deres, som vare dem i Forældres Sted. Ligesaa meentes, at ogsaa, naar de vare paa Krigsfod, maatte der gives dem det Dobbelte af Det, som nu var beregnet herfor. For de frivilligen som Underførere, Førere o. s. v. i Krigstjenesten Indtraadte lod man sig nøie med at kræve anseelige Tillæg til Lønningerne. Men snart udstrakte Fordringen paa Lønningernes Fordobbling sig ogsaa til Underførerne, Førerne og Høvedsmændene. For de høiere Staaende vilde man just ikke strax gjøre Fordring herpaa; for dem kunde Lønningsforøgelsen i Forhold tage af, men selv for Overster, Høvdinger og Overhøvdinger maatte den vorde en tilstrækkeligen anseelig; og i Krigstilstanden, naar de vare borte fra Huus og Hjem, Kone og Børn, maatte den og for dem være det Dobbelte af hvad der nu var fastsat som Det, de paa Krigsfod skulde have.

At udsaae saadanne Tanker og brede dem ret ud, var ei saa vanskeligt, især i de Lande, hvor Folkevalgte aarligen eller hvert andet eller tredie Aar raadsloge om det almene Velfærds Sager i Folkemændsforsamlinger, i hvilke man ikke kunde lægge det Baand paa Talefriheden, som man havde lagt paa Prentefri-

heden, og hvor den derfor ofte reiste sig desto stærkere. Hvor Meget Pengehensynene betydede i disse Forsamlinger, vidste man. Man gjorde derfor opmærksom paa, at, naar de nu allerede i Nore komne Krav paa større Lønninger tilfredsstilledes, maatte det faae den ypperlige Følge, at de saakaldte staaende Hære maatte formindskes. Man skulde netop gjøre Fordring paa, at de maatte nedsættes til det Halve i Antal af Krigsfolket. Foruden at de hidtil udredede Lønninger i Penge saa vilde blive mere end tilstrækkelige, vilde der spares paa den daglige Forpleining til de Menige, og en langt mindre Mængde Skyds og Vaaben med Videre vilde da behøves. Bekostningen vilde da kunne bringes langt nedenfor, hvad den nu var, medens tillige Formindskelsen af den Menneskemængde, som Hæren aarligen krævede udtagen, vilde tilføre andre Foretagender en Deel af den Arbeidskraft, som Krigsberedelserne hidtil aarligen havde lagt Beslag paa, hvorover saa ofte og saa meget var ført Klage.

Meget virkede fra flere Sider til at fremme saadanne Bestræbelser: Den almindelige Misfornøielse, som i nogle Aar havde været beroliget, idetmindste bragt til at træde i Baggrunden, men derpaa var kommen op igjen, var i bestandig Stigen. Al Verden var misfornøiet, og spurgte man: hvormed?, saa kunde kun svares: Med hele Livsforfatningen, den man mere og mere følte, Intet duede. Utilfredsheden, Misnøiet, var da og for længe siden trængt ind i den saakaldte staaende Hærs Mennesker. Der var længe gaaet den Tale om iblandt dem, at de ei behandledes som frie Mænd, der skulde være Landenes Forsvarere og Beskyttere. Ei blot De, som vare komne fra de saakaldte bedre Menneskestænder, følte Dette, og udsaaede Misfornøielse hermed gjennem mangelunde Tale, der Dag for Dag blev fripostigere, men og De, som kom fra den Stand, der i Harme og Forbittrelse var kommen i Gang med at kalde sig

selv Trællestanden, lod mangfoldigen slig Klage høre, og det var kommen saa vidt, at Førere og Overførere maatte finde det raadeligst at lade, som om de ei hørte den. At de kunde fordre den dobbelte Lønning, havde de ei tænkt paa; men da Ordene herom kom frem, virkede de strax som en Løbeild hen igjennem alle Hærens Mænd, og her vare de alle Førerne nok saa velkomne, som de Menige; disse vendte dog snart igjen tilbage til Livets almene Færdsel og Dont; men de ansatte Underførere, Førere og Overførere følte Noden for et godt Udkomme hvile paa sig som et langvarigt Tryk. Enhver kunde nu sige sig, hvor stor Faren var. Gjorde Hærens Mænd Opstand, hvad havde man saa at undertrykke al Opstand med? I dem var det, at Stormændene — og herved forstod man nu snart næsten ikke længere Regjeringsmændene, men Mægtighedsstanden, især Pengestormændene — skulde have deres Støtte og Styrke. Hvad om den Aand blev indblæst i Hærfolkene, at nu vilde de ei være Folketvingere længer? Denne Tanke kom man dog ei frem med. Man holdt sig til, at Lønningerne vare alt for ringe baade for Menige, Førere og Hovedsmænd og Høvdinge; dernæst taledes der stærkt imod den tvungne Udskrivning. Netop i hans bedste kraftigste Ungdomsalder tog man den unge Mand bort fra hans Bedrivt, fra hans Livs Tragten efter at komme ind i en Levevei, som det kaldtes. Det var nu kommen saavidt, sagde man, at naar unge Mennesker vare skjæve, halte, eenøiede, meget kortsynede, svagelige, skrøbelige, saa vare de at prise lykkelige; thi saa vare de ikke blot frie for at blive tvungne til at vorde Tvingere, men ogsaa for at standses i deres alligevel ofte noksom besværlige Levevei og endda at skulle sætte til af Deres Eget eller deres Forældres. Saadan Tale gjentoges idelig og idelig, og I maae finde Eder i, sagde den fortællende Gamle smilende, at I nu høre den anden Gang. Formuende kunde kjøbe deres Sønner frie, ved at betale Andre for at træde i

deres Sted. Dette bidrog saare Meget til, at Formuemændene og De, hvis Embedsstillinger satte dem i Lighed med saadanne, kom for Had hos alle Dem, som, meneude, at Verden var lige saa vel skabt for dem, som for de Andre, mødte Livets Modtryk overalt, og overalt mødte Pengemagtens Herredømme. Al slig Tale, som forhen kun havde turdet føres i Smug, og som Hærmændene især havde maattet være vaersomme med at tage Deel i, fordi det var som et almeent gjeldende Ord, at i deres Samqvem maatte slig Tale mindst findes, hørtes nu lydeligen i deres Midte. Baade til dem og fra dem udstrømmede et bestandigt Væld af slig Tale; thi aarligen fornyedes Hæren ved Tilgangen af unge Mænd, som bragte Misfornøielse med sig i fuld Maade, og aarligen gik denne ud fra Hæren rundt om ved de Hjemforlovede og deres Klager, saavelsom ved deres Beretninger om Underførernes og Førernes Klager; og idelig gjentoges der, at alt Sligt skulde man lide, for at tjene til Noget, som Enhver maatte tilstaae hørte til Det, der aldeles ikke burde finde Sted i Menneskeheden. Den Tid var forbi, da det heed, at Tvangsforskriverne maatte netop Tvingemændene meest vogte sig for at støde an imod, for ikke at komme i Ulempe og Fare. Derimod havde den Tanke faaet Indgang, at jo Tvangen kun kunde udøves ved Tvingerhæren selv, og den var saaledes kommen i Omløb, at det snart kom saa vidt, at Mægtighedsstanden maatte finde det betænkeligt, ja farligt, at ville for Fremtiden stole paa Hærmagten, da man tvertimod maatte vogte sig for, ved at kalde den til Hjelp, selv at fremkalde Opstandsaanden netop i selve denne Hærmagt, i hvis Menige og Underførere Misfornøielsen især stak overalt. Der blev endog Tale om, at man skulde give den Lov, at alle Rigmænd skulde hvert Aar betale de faa hundrede Daler, der hørte til at faae opnaaet et Frikjøb, saa at der kunde samles et saa stort Pengebeløb, at det skulde kunne komme an paa Enhver, som Raden kom til, om

han vilde frikjøbes eller hellere gaae i Tjenesten, hvorved han kunde vinde Det, at han, naar hans Tjenestetid var forbi, og den maatte man i Fredstiden giøre kort, kunde faae Penge for at tjene lige saa længe til, og saa fremdeles, hvorved man saa altid vilde faae dygtigere Folk i Krigsfolkshæren, end man nu havde. Men fremfor Alt maatte de Meniges, Underførernes, Førernes og Hovedsmændenes Lønninger forhøies til det Dobbelte; og de høiere Staaendes forhøies paa en tilstrækkelig passende Maade.

Denne Slags Tale hørte man overalt. Hvor man saa kom, hørte man fast ei tale om Andet. Tanken fandt og Indgang hos de Fleste: En Hær, mindre i Antal, men ligesaa meget betydende, naar overalt i Europa saadan Hærformindskelse maatte indtræde; denne Hær bestaaende af Mænd, som, fordi Lønningen og anden Fordeel blev anseelig, for en stor Deel vilde blive ved Soldaterhaandværket, og afgive dygtigere og tillige fastere til Staten knyttede Krigsmænd, uden Forøgelse af Krigsvæsenets Bekostning, ja med Udsigt til dennes betydelige Formindskelse, medens megen Menneskekraft blev fri til andet Brug i Landene — Hvo maatte ikke gaae ind paa en saadan Tanke?

Til at komme offentlig frem dermed og gjennem offentlig Tale drive Værket frem, vovede man sig dog imidlertid altid kun paa en vis forsigtig Maade; thi de offentlige Anklagere vare ei at spøge med, som man udtrykte sig, og Voldelighed og Opstand ønskede man vel at true med, men dog ei at faae frem. Men altid skreed man dog videre med at forsøge at bane sig Vei til, at gjøre friere og trøstigere, hvad man endnu kun lempeligen, om end ei uden nogen Djervhed, kom frem med i offentlig Omtale. Da faldt nogle omskuende klogtige Hoveder paa at søge Hjelp paa den anden Side af Atlanterhavet. Nordcolumbierne eller Nordamerikanerne, som de dengang kaldtes, havde

en stor Lyst til at vise sig med Anseelse og Betydenhed ligeoverfor Europæerne og at udøve Indflydelse paa disse, især hvor det gjaldt at fremme Frisprogets Frihed, og da nu nogle Drivtige deels i Europa deels blandt Europæere, der vare dragne over til Columbien, begyndte med, i Columbien at lade prente og derfra til Europa at udbrede en Deel Smaaskrivter, der vare egnede til, ved Siden af Misfornøielse med det hele Krigsberedskabstøierie og dets store Bekostninger, at anspore og ægge til Misfornøielse med den ringe Lønning, som man spiiste Dem af med, som man gjorde saa store Krav til, saa fandt denne Bestræbelse snart megen Understøttelse hos Nordcolumbierne.

Slige Smaaskrivter, endog i enkelte Blade, fik man nu i stor Mængde sendte til Europa i flere forskjellige Sprog, foruden at man fik Meget af sammes Indhold optaget i de columbiske Dagblade, som i Mængde gik fra Nordcolumbien til Europa, og ogsaa her i forskjellige Sprog, foruden at slige Smaaskrivter heftedes ved større Bøger, som oversendtes, og som ofte bestode af Gjenoptryk af berømte Skrivter af al Art, hvoraf i Nordcolumbien nye Udgaver til meget ringe Priis ideligen udkom.

Imidlertid kunde man ei længe gaae denne Vei. I Europa passedes paa, og saa nødig man her vilde komme i Strid med Columbierne, saa blev der dog lagt Beslag paa saa Meget af alt Hiint, som man kunne overkomme at formene Indpas. Men Dette harmedes Columbierne over, og nu fik de større og større Lyst til at understøtte slige Sendelser. Da var det, man faldt paa, at bruge utallige af saadanne Smaaskrivter i løse Blade, til dermed at omgive, deri at indpakke, dermed at gjennemblande alle de Varer, man sendte til Europa.

I de nordcolumbiske Sydlande gjorde man dette Samme endnu i en ganske anden Hensigt med Skrivtsager af andet Indhold og Meed. Disse Lande havde, lige fra den Tid af

da Europæere bosatte sig i dem, og toge dem i Besiddelse, havt Negerslaver; Negerslaveriet fandt der Sted overalt; til hver Huusstand hørte Negerslaver; Bomuldsmarkerne, Riismarkerne, Sukkerplantningerne og mange andre dyrkedes ved Hjelp af dem. I Europa havde man talet derimod, virket derimod, arbeidet paa at faae det afskaffet. Det var ofte paa det Fyndigste af Europæere bleven skildret som en for Christne dobbelt stor Ugudelighed. Man havde indrømmet, at det ei kunde ophæves strax, men man vilde, at der skulde umiddelbart og uforbeholdent arbeides hen til dette Maal. Saadan Talen og Bestræbelse var nu fra Slaveeiernes Side gjengjeldt ved megen Raaben paa, at deres Negerslaver i det Hele tagne havde det bedre end de mange forkommende, ulykſalige i deres hele Menneſketilvær nok saa dybt krænkede og forskudte Mennesker i Europa, som man havde netop benyttet Friheds- og Menneskerettighedslærdommene og de under disses Indflydelse uddannede Livsforhold til, at faae bragte i en Trællestand, værre end Negerslavernes, der dog altid havde Herrer af det Slags, som maatte sørge for dem i Eet og Alt, og ikke hvad Øieblik, de vilde, kunde lade dem løbe, priisgivne for al Livets Vanheld og Ulykſaligheder, hvilket Slaveeierne i Columbien ikke kunde gjøre, deels fordi de ikke saaledes kunde kaste deres Eiendom bort, deels fordi det var forbudt ved Love, som nøie overholdtes, for at Landene ei skulde vorde belemrede ved gamle usle herreløse Slaver. Man havde da og altid Nok at bruge Slaver til, og kunde altid faae god Betaling for de brugbare, da man ei havde for Mange af dem, hvilket desuden Lovene vaagede over, saa at, sagde man, Menneskeheden i Negerne i Almindelighed i Columbien var i langt større Priis, end i mange usle Mennesker i Europa. Folk fra Europa skulde komme til Columbien, til de Lande, man gav Navn af Slavestaterne, opholde dem her, tilgavns komme ind i Livet her, og forfare, hvorledes det stod sig med Negerslavevæsenet; de vilde

da faae at see, at det saakaldte hvide Slaverie i Europa var langt værre. Dette fødte en langt værre Uhumskhed af sig, baade legemligen og aandeligen, end det sorte. Vel raabte man paa, at Negerne dog endnu bestandig reves bort fra deres Hjem, fra Slægt og Venner, fra Alt, hvad der maatte være dem dyrebart, — thi Negere havde jo dog ogsaa Menneskefølelse. Men bar man sig i Europa bedre ad? Hvad var hele Soldaterudskrivningen Andet, selv midt i Freden, endsige i disse ofte voldsomme, Menneskeliv i det Store ødelæggende, Krige, dem man i Columbien næsten ei havde kjendt til, medens deres Gruligheder i Europa endnu vare i frisk Minde, og mange stakkels Lemlæstede gik omkring som levende Minder derom? Vare ei desuden Forholdene i Europa saadanne, at Mange ved Livets Tvang bleve tvungne til at lade sig rive bort fra Hjem og Slægt, for at søge Livsophold paa andre Steder, hvor de da ofte maatte prise sig lykkelige, naar de kunde finde Herrer, som vilde sørge for deres Livsophold?, dem de ofte kunde faae lige saa utaalelige, som Negerslavernes Herrer, der i Almindelighed behandlede deres Slaver mere vel, end mange af hine Slags Herrer behandlede deres hvide Trælle i deres usunde, ofte forpestede Storværksteder, hvor de ofte gave dem ussel Løn, medens de udsugede deres hele Arbeidskraft, og forresten udenfor Arbeidstiden lode dem skjøtte sig selv og med Koner og Børn gaae for Luv og koldt Vand, eller rettere for Brændeviin og Opium, især paa de Helligdage, som Kirkevæsenet mange Steder ikke engang tillod dem at nyde som rette Fridage; — man sigtede herved især til Engelland, men havde Intet imod, at derved nogle af Nordcolumbiens Fristater fik et Hib med. Man tilføiede, at, dersom de hvide Trælle vare deres nuværende Tvingherrers dyrt betalte eller med Omkostning opfostrede Eiendom, vilde de vel behandle dem lige saa godt, som deres Heste og Hunde, deres Køer og Stude. Columbien kunde vidne om, hvorledes

man i Europa havde det i de Stænder, man kaldte de lavere. Hvor mange usle Folk havde man ikke i Rækker af Aaringer seet tye til Columbien, enten medtagende en ussel Klynge af Koner og Børn, eller løsrivende sig fra deres Slægt og Venner hjemme, men tilsidst snart overalt findende godt Udkomme midt i et sandt Frihedsliv i Columbien.

Slig Tale og anden lignende var ofte ført i mange columbiske Dagblade og Bøger. Naar man nu svarede, at Sagen dog i Grundforholdet og Grundanskuelsen var en ganske anden, thi i Slavestaterne vare de Sorte virkelig Andres Eiendom, altsaa virkelige Slaver, medens de saakaldte Trællemennesker i Europa altid vare virkelige frie Mennesker, der, saasnart de vilde, kunde gaae hvorhen de vilde, med den ringe Undtagelse, som en frivillig indgaaet korttidig Tjenesteforpligtelse, der nu i Europa ingensteds turde overstige sex Maaneder, kunde medføre, — saa gjensvarede Columbierne, at de vidste ikke, som man pleiede at sige, om de skulde lee eller græde ad en saadan Udflugts- og Retfærdiggjørelsestale. Hvad kunde være værre, end paa Grund af Menneskefriheden og ved Hjelp af den, og medens man stortalende priiste sit Menneske- og Borgerfrihedsliv, og kaldte sine Lande Frihedens Lande, at istandbringe og opretholde den underfundigste Undergravelse af den virkelige Frihed og en paa den underfundigste Maade tilveiebragt Mulighedsret til at lade Mennesker arbeide og trælle for sig, værre end Negerslaverne, dem man jo nu ikke mere, som forhen, udelukkede fra christelig Underviisning og Oplærelse og anden god Opdragelse, da man jo havde faaet det oplyst og afgjort, at Trældom meget vel kunde bestaae med Christendom under christeligtlevende Herrer, og da Mange jo nu selv i Europa havde indseet, at Friheden til at have Negerslaver var den bedste Vei til at skaffe disse en god Tilvær. Saa længe der er Eiendom, saaledes talede Columbierne fremdeles, er der ogsaa det Slags Herreskab, der fører med sig en Menneskeafhængighed, som mere eller mindre bliver

til et Slags Trældom. Begge Dele følges ad. De ere fulgtes ad fra de første Tider af, lige til nu hos Eder den hvide Trældoms Tider ret kunne siges at være komne; og den viser sig netop nu som den værste af alle. Trældommen er i Frihedens Navn bleven bandlyst i sin gamle Skikkelse, for paa en mere sjæleødelæggende Maade at komme igjen i en ny Underfundighedens Skikkelse. Maa ikke Dette vidne om, at Trælleskab paa en eller anden Maade er bestemt til at forblive, som væsentlig Betingelse for alle store Fremskridt i Menneskehedens Udviklingsgang? Usigelig meget Stort og Herligt vilde aldrig være bleven udført, utallige Skatte vilde Menneskeheden aldrig have faaet, hvis i Oldtiderne det daværende Trælleskab ikke havde været: er Dette ikke paastaaet og erkjendt? Og er dog ikke nu det aabenbart anerkjendte, ved menneskelige Love velordnede, bedre, end det lumske? Hvad man for tredive Aar siden raabte paa, naar man talte om de sjælefordærvende, sjæleundergravende Virkninger, som Negerslaveriet udøvede, saa at Mange, som kom fra de slaveriefrie Lande i Columbien til Slavelandene, følte en Gru ved den Tanke, at de skulde lade deres Børns Sjæle voxe op under saadanne Omgivelsesforhold, det havde dengang sit meget Grundede. Men det er hos os nu, sagde man, ganske anderledes og meget bedre, og det fordi Negerslaveriets Medhenhøren til Landenes hele Forfatning er bleven saaledes almindelig erkjendt i sin Velgrundethed, at endog Mænd, som kom fra de nordlige slavefrie Lande, have virket med hertil, fordi de indsaae, at Slaveriet i Sydlandene ikke kunde afskaffes, men maatte, som et med Christendom meget vel foreneligt Livsforhold, idet det anerkjendtes som et saadant, gjøres til Gjenstand for en fornuftig-christelig Statsforsorg. Har man ikke i Europa, sagde man, faaet det hvide Trællerie i Gang, og har det ikke bestandig faaet større og større Fremgang, baade i Fred og i Krig, for de store Storværkers og Herlighedsværkers Skyld, som skulde

fuldføres? Mangfoldige af disse hvide Trælle, eller af Arbeidsfolkene, som de kaldes, har det vistnok ganske vel, men havde ikke de gamle Tiders Trælle det ogsaa i det Hele ofte meget vel? Hine Arbeidere, hine Frihedslivets Trællefolk hos Eder ere dog aldrig sikkre i deres Tilvær. Den, de arbeide for, kan jo, hvad Øieblik han vil, afskedige dem, det vil sige: sende eller jage dem fra sig ud i den vide Verden. Det gjør Ingen med sine Heste og hos os Ingen med sine Slaver. Vide vi ikke, at hos Eder stundom en Godseier har opsagt, det vil sige: jaget fra Huus og Hjem, hele Skarer af Mænd med Koner og Børn, fordi det faldt ham ind, at ville bruge sine Jorder til andet Brug? De maatte flye over til os, de ynkelige Stakler, og vi kunne endnu vise de Egne, hvor deres Efterkommere boe i god Velstand. Hos os vilde en saadan Eier ikke givet sine Slaver saaledes fra sig. Vilde han været af med dem, saa vilde han solgt dem, og deres Kjøbere vilde i Sandhed nok sørget for dem, og at man ei mishandlede dem, vilde Lovene sørget for. Man havde nu ordnet Slaveriet saa, sagde man, at man med megen Freidighed kunde stille det op til Sammenligning med det Uhumskheds- og Trællevæsen, som man endnu havde i Europa, især i Handelsstorstaten Engelland.

Min gode Ven, faldt herved en anden Thrønder den Gamle ind i Talen, skulde ikke brugt dette sidste Udtryk, der er hans eget, og kan ikke have været hine Columbieres, som aldrig kunde brugt Ordet Storhandelsstat som et Haansudtryk.

Det er Ret, det er Ret, bene dixitisti, mi Theophile, svarede Ungoldingen leende, og det var ogsaa en stor Lykke for Bestræbelserne dengang, at Handelshaderiet da endnu ikke var opkommet.

Den Gamle vilde nu gaae videre, men blev her afbrudt i sin Fortællen. Sammenstillingen af Arbeiderfolkets Tilstand i det fordums Europa med Negerslaveriets forundrede og forbausede

ikke lidet Europæerne, og gav dem nyt Syn paa de fleretusinde-aarige Europæerforhold. Der blev nu megen Tale om, om saa utallig Meget, hvilket man ikke kunde kalde Andet, end Ugudeligt og Grueligt, skulde have beredet Menneskeheden Veien til Det, man nu i Europa havde faaet, ret som en Lyksalighed, man havde sovet sig til. Man turde ei nægte det, at ved hiint Trældomsvæsen var i Aartusinderne utallig meget Storværk, baade aandeligt og legemligt, bleven fremhjulpen, hvilket man nu nod Godt af. Man spurgte sig, om det havde været den for Menneskeheden bestemte Livsgang, at skulle gaae saadanne Grueligheden Veie, for at komme til sit Formaal, og om man selv nu i det nærværende Europa havde det fleretusindaarige Gruelighedsvæsen at takke for saare Meget af Det, man nu havde, og fandt sig i frydelig Besiddelse af. Da tog en af de andre Thronderoldinge Ordet, og mindede om, hvad der i det Smaae dagligen i tusindvis skeer, naar Fostre voxe under Modrenes Hjerter, idet der her udarbeides Meget, som til sin Tid skal kastes bort, for at en ganske ny anden Tilvær kan komme i dets Sted. Paa en synderlig Maade gaaer her endog, sagde han, Naturen en Vei, der maa forekomme os som en Forrykthedens, idetmindste en Forrykkethedens Vei, Forvrængethedens Vei, hvad vi kalde en Absurditetens Vei.

Den Talende vilde videre udforligen omtale Dette, men Europæerne sagde ham, at de meget vel kjendte alt Det, som han her viiste hen til. De havde hort derom i Hoiskolens Læresale; de havde med egne Oine seet Meget deraf. De havde erfaret, hvorledes Fosterskabelsen blandt Andet begynder med at danne eet Oie i Midten af det tilkommende Ansigt, og det endda under den Deel, der skal vorde en Næse, for siden at skydes op paa sin Plads og dele sig i to Oine. De havde ofte seet de i Viinaand opbevarede menneskelige Smaaskabninger, paa hvilke Hænderne sidde tæt op til Skuldrene, Hovederne see ud som

Hundehoveder, og meget Andet er saaledes, at, naar Menneskebarnet i saadan Skikkelse tænktes at vorde stort og at fødes, vilde det forekomme En som en gruelig Vanskabning, og vilde virkelig være en saadan, og dog var det vist, at det smukkeste Menneske, man nu havde for sig, engang havde været et saadant Misfoster. Man begyndte da nu at tale om, om man virkelig skulde tænke sig de forrige Tiders og det nuværende Columbiens hele Ugudeligheds- og Gruelighedsvæsen netop at være et saadant Vanskabningsvæsen, hvis Vei Menneskeheden havde været bestemt til at gaae.

Europæerne reiste sig for at bede Oldingeformanden, som de vare komne i Gang med at kalde ham, om at bie til Dagen efter med at fortælle dem Mere. De havde nu faaet Noget at grunde over. Nogle udtalte sig saa, de Øvrige bifaldt stiltiende; — Alle gik bort Nogle eensomt, Andre To og To, betænkende og omtalende Det, de havde hørt.

Paa deres Omvandren i den lyse Aften — Solen var gaaet ned, Himmelglandsen skinnede i Nordvest og kastede sine blanke Skjær ind i Vogelunden — mødtes de efterhaanden igjen, og nogle Throndere samledes med dem. Man satte sig ned paa en Rundbænk, som man lige kom til, under nogle høie Vildkastanietræer, og en af Throndere tog nu Ordet, for at minde om, at, efterat Mennesket havde begyndt at æde Frugten af Træet for Kundskaben om Ondt og Godt, havde Menneskeheden maattet gaae den Vei, at Alt, hvad der laae som Mulighed i Menneskeltilværelsens inderste Grund, maatte komme op og maatte af Menneskeheden gjennemgaaes, gjennemudholdes, gjennemarbeides, gjennemkæmpes og gjennemdrøvtes, for enten at komme til sin Ret og Medindgriben, eller for at fordømmes og trænges ned i den skjulte Livsgrund, hvoraf det dog ofte kom op igjen, for paa Ny at drøvtygges og gjennemkæmpes, til Alt kommer i sin rette Orden.

Saa have da, faldt en af Europæerne den Talende i Ordet, de Slette og Onde været Menneskehedens Medvelgjorere, idet de have været Lidende, dybt aandeligen Lidende, for Sandhedsrigets Fremmes Skyld.

Som de Syge paa mange Maader have været det, svarede Thronderen, men derfor ville vi dog ei prise den selvvoldte Sygdom. Europæerne bleve atter tause. De fornam i sig, at der i dem var faldet Noget og begyndte at ulme, der maatte fostres op i dem i Henseende til at fatte det Ondes Betydning. Men der gik længe hen, inden Sæden kom op i dem og udfoldede sig i Lyset. I de Uddrag, vi ville give af Madame Sürnonvilles Breve fra Nistaden, ville vi komme hertil igjen.

Nogle Dage gik hen, inden man atter samledes under sine Træer i Udskjenkerens Have. Det havde regnet et Par Dage. Men Alt var derved bleven forfrisket, og paa det Herligste straalede den dalende Sol hen paa Trækronerne og paa Domkirken, da den gamle Fortæller fortsatte sin Fortællen. Alt Det, sagde han, som angik det hvide Trællerie i Europa, kom kun fra de columbiske Fristaters Sydlande. Men overalt fra udtalte man sig paa mange Maader over det europæiske Krigsvæsen og dets hele Urimelighed. Hvad der var bleven sagt derom i Europa, blev paa mange Maader gjentaget. Mangfoldige Hænder bleve tagne fra Arbeidet og en Mængde Arbeidskraft forbrugt til at berede det meget Krigstoierie, istedetfor Landenes rette Ophjelpelse: dertil gik nu store Pengesummer, som, vel anvendte, maatte kunne bruges saa, at derved Landene og Folkene kunde bringes i en langt bedre Stand. Hvor mange Landsbyer, hvor mange Stæder, hvor mange Gader i Storstæderne, kunde ikke med saadanne Penge og saadan Arbeidskraft ombygges til gode, sunde, reenlige og tækkelige Boliger? hvorledes kunde dermed ei hjelpes paa de mange stakkels Mennesker, hvoraf man endnu saae Mange i usle Skikkelser komme til Co-

lumbien, hvor man ganske anderledes vidste at nytte den menneskelige Arbeidskraft. Det hele Krigsvæsen skildredes nu paa mange Maader som Intet duende, som hængende sammen med de slette Statsforfatninger, man i Europa havde, og den megen tossede Strid om Kongerettigheder og Landestumper og alskens andet Sligt, som man i Europa havde fuldt op af, og i Columbien mere og mere havde udfriet sig fra, forsaavidt man havde havt Noget deraf. I føle, at Eders hele Liv fra Grunden af har Noget i sig, som ikke duer. Gjører en stor Begyndelse med at afskaffe al Krig!

Saadant og meget Andet blev i alle Sprog, baade i slet og ret Tale og i Vers og Sange, udtalt, baade alvorligt og grundigt, og morsomt og skjemtende, ogsaa hvast og spydigt, og Europa oversvømmedes dermed.

Trettende Delingsstykke.

Regjeringerne i Europa vilde ikke taale Udøisbladenes Tilstrømmen. Prentefriheden bliver fri igjen.

Sligt var det da ikke muligt, at Regjeringerne i Europa kunde taale. De maatte af al Magt søge at standse et saadant Uvæsen, en saa uhyre Anmasselse; thi hvad var den hele Fremfærd fra Columbiens Side Andet? En saa grov, en saa tøilesløs, en for Europa, hvis det lod den gaae ustraffet hen, saa vanærende og tillige al Folkeret saa krænkende og desuden ogsaa for Europas Sikkerhed saa yderst farlig Antastelse maatte slaaes tilbage med samme Styrke, som om Columbien havde sendt en Sværm af Sørøver- eller Fribytterskibe til at anfalde og hærje alle Kyster. Skulde man tillade Columbierne at gjøre sig til Europas Forstyrrelsesherrer? Hvad vilde kunne staae fast

i Europa eller være sikkert og trygt, naar sligt et Uvæsen fik Indpas? Skulde Columbien faae Lov til, under Handelens Dække at indsmugle, indlumske, hvad de vilde oversvømme Europa med? Heller maatte al Handel med Columbien ophøre. Men mon Columbien bedre end Europa vilde kunne taale denne Handels fulde Ophør? Store Standsninger, store Afbræk vilde vistnok de Foranstaltninger, man nu overalt i alle Havne maatte gjøre, volde den hele Handel. En Torden af Klager og Skraal vilde reise sig. Men den Dyst maatte man udholde. Den vilde snart vælte sig over til Columbien, og de gode Folk vilde da lære at sende deres Varer ubefængte over Havet. Man vidste meget vel, at derovre mange Handelsherrer kun nødtvungne havde taget Deel i det hele Papiirforsendelseslumskerie; de havde kun gjort det, for at sikkre sig ligesaa god Afsætning paa deres Varer, som de Andres var. De vilde med Fornøielse høre op dermed, ja ønskede af ganske Hjerte, at Handelen maatte fries for dette Utøi. Bekostningerne vilde blive saare store, men ikke saa store, som Udrustninger til den allersimpleste Krig vilde krævet dem; og var her ikke indtraadt et virkeligt Krigsforhold? Landets egne Handelsmænd vilde lide derunder; men havde de ikke understøttet det hele Uvæsen?

Man skred da raskt til Værket og greb det kraftigt an. Overleverelsen af Vareskibenes Udløsninger til Dem, der skulde have dem, tillodes ikke, forend Alt var gjennemrandsaget. Alle Varegjemmer, Tønder, Sække, Kasser og alt andet Saadant maatte aabnes; Varerne styrtes eller tages ud. Selv Skibsrummene undersøgtes overalt; endog Matrosernes, det vil sige Skibsarbeidskarlenes, Lukafer, deres Koier og Sengklæder, Gangklæder og andet Tøi gjennemsøgtes. Man behandlede den hele Tilstrømmen af Oprørstaler, saa kaldte man dem, som en farlig Pest. Intet Rum i de ankomne Skibe turde man troe fri for Befængtheden.

Men Randsagelsen blev yderlig vanskelig og besværlig, uagtet man forfemdobblede, ja i nogle store Havne fortidobblede Randsagelsesmandskabet, der da tillige skulde passe, at alle Toldafgivter, det vil sige de paalagte Pengeafgivter til Statskassen, bleve ordentlig udredede, eller og paa Vedkommendes Navne, som Gjeld til Staten, indskrevne i Toldbøgerne.

Møisommeligheden var næsten ikke til at overvinde, Arbeidet ikke at overkomme. I Caffesækkene laae det ulyksalige Papiir i smaae sammenrullede Kugler; i Kakaosækkene ligeledes; ligesaa var Risen belemret dermed. Sukkerfadene gjorde nu især stor Uleilighed. Her laae Papiirskugler og Papiirslapper rundt om i det saakaldte Raasukker og det forfinede Puddersukker; og saaledes grasserede det overalt. Og langt var det fra, at Regjeringen kunde gjøre Regning paa, at Kjøberne vilde understøtte den ved at klage over forfalskede eller forvanskede Varer, naar Caffe, Sukker, Riis og Mere var fuld af Papiirsutøiet. De netop krævede slige Varer. Folk havde Intet imod, at man i sin Vægt maatte betale for Papiir, som var det Sukker og Caffe; thi Papiret qvægede nok saa livsaligt, som Drikken. Med Fornøielse pillede Den, som stak sin Theeskee ned i en Puddersukkerdaase, Papiret ud af Sukkeret, og foldede det ud, og læste de kjernefulde Smaasprog op; de pirrede nok saa meget, som Caffen selv. At det Samme endog bogstaveligen var gjentaget i mange af saadanne Papirer, hindrede ei. Enhver vilde gjerne have hjem med sig af sligt Utøi, for at gjemme det. Hvad Enhver fandt i sin Theeskee Sukker, tog han, efter at have læst det for, til sig. Saa var det i Caffegjæsterierne; i Husene gik Papirerne om med Tvebakkerne og Smaakringlerne. I de Gjæsterier, hvor Papiirstøieriet ikke frembares, men var renset ud, vilde man ikke komme. Man foragtede Reenheden, man krævede Ureenheden. Især gjorde mange Papirer med allesIags Billeder megen Lykke hos Mange, og gik om i

Smug, som en Handelsvare, der betaltes godt. Et forestillede en Underforer i strunk Krigerdragt, som gnavede paa en meget-stor Gulerod. Et andet forestillede en Overforer, som i sin fulde Dragt sad ængstelig i en Krog, omgiven af Børn, klædte i Laser, men med andre Laser i Hænderne, hvormed de vare i Færd med at bedække ham, medens en Mand, der havde en stor Sax hængende paa Armen, og havde et langt nedhængende Papiir, en saakaldet Regning, i den ene Haand, med den anden forle en stor Hammer mod Døren til den Stue, hvor Overforeren med sine Børn sad i Angst. Et andet Sted stod en ung kraftig Karl skjelvende og rystende, men med et listigt Smiil, foran en Stakkel med Pen bag Øret, medens et lille Pigebarn, som Karlen holdt ved Haanden, stak to store Dalere ind i Flabben paa en stor udmagret Hund, og Pennemanden, der havde den knyttede Næve loftet op mod Karlen, skottede ned til Pigebarnet og Hunden. Det paastodes, at Bestikkelser ved Udskrivningerne gik gjennem slige Hunde.

Allerværst faren var man i sine Randsagelser og Udrensninger med Tobakken. Megen heraf kom fra Columbien deels i Smaakasser deels i Papiirkarduser, som de kaldtes. Paa disse vare Bladene klinede paa. Hvad skulde man her gjøre? Aabne var at fordærve Varen. Man faldt da paa at overstryge med en sort tyk, nigjennemtrængelig Sværte, som man dog ei kunde skaffe til at holde saa fast og vorde saa tyk, at jo mangt et Forsøg til at faae den bort igjen, eller gjennemtrænge den med skarpt Øie, lykkedes meget vel til stor Morskabsleeg for Mange.

Den Torden af Klager og Skraal, som man havde ventet og belavet sig paa, udeblev naturligvis ikke. Handelsmændene raabte og skreg over deres Handels, deres Velfærds Ødelæggelse. Nogle, som med megen Besvær havde faaet deres Varer, idet de lode deres Folk hjelpe med, tidligere gjennemsogte og ud-

rendsede, end Andre, og faaet dem hjem, bleve Gjenstande for de Andres Harme og Forbittrelse. At behandle Alle lige var en Umulighed; Varerne bleve af den store Mængde af Randsagelsesbetjente undersogte med al mulig Hurtighed, og saasnart en Sæk, et Sukkerfad, en Indpakning, og hvad det ellers var, var gjennemsogt og renset, stode der Karle, som strax fik Varerne ind i Beholdningerne, og Kjobmændenes Folk stode beredte til at lobe afsted med dem. For at mode de Klager over Uligelighed i Behandlingen, der vare komne af, at Nogle havde faaet deres Varer flere Timer, ja halve Dage, tidligere end Andre, hvis Varer dog vare komne med samme Skib, vilde man gjore den Bestemmelse, at Intet af et Skibs Varer maatte udleveres, forend de vare randsagede alle. Men derved forogedes Standsningen i Handelen meget. Udsalgsstederne vare mangesteds udtomte, da Mange strax vare ilede til, for at forsyne sig med hvad der var, og nu kom en ny Skrigen og Tilstimlen til den forrige. Var man forhen belemret af Storkjobmænd, Kræmmere og disses Folk, saa blev man det nu tillige af Varekjoberne, der forte store Klager over, at de ikke hos Sælgerne kunde faae hvad de trængte til. Især skreg de Smaahandlere, der skulde forsynes af Storhandelsmændene; dog kom ogsaa andre Kjobere, især for at faae Tobak og Caffe. De stimlede til paa Toldbodstederne i stor Mængde, saa at mange Handelsmænd maatte holde en Mængde Folk, som i Smaaboder eller paa aaben Plads holdt Udsalg lige udenfor Toldstederne, hvor det vrimlede af Kjobere. Disse maatte nu betale Alt strax med rede Penge. Paa Tro og Love eller saa kaldet Credit tillod Tid og Omstændigheder ikke at lade Nogen faae Noget, da der til Opskriven ingen Tid og Leilighed var, idetmindste kom man med saadant Paaskud, for at faae Penge strax. Dette forogede nu Ulemperne og Misfornoielsen, som var stor nok alligevel; thi Mange vare vante til, og havde indrettet sig paa, at tage

Varer paa Tro og Love og at betale efter Halvaarets eller Heelaarets Udløb Alt paa eengang, forsaavidt de ikke trængte til at faae Noget til at blive staaende paa ny Betroelse. — Veiningen af Varerne kunde ikke skee med nøiagtig Paapassenhed; thi Alt maatte gaae i en Hast. Udsondring af Varerne efter deres forskjellige Godhed kunde nu slet ikke finde Sted.

En Dag skal Kjøbenhavn have været i en Forstyrring, som om der var Oprør. Utallige Ganer, utallige Næser smægtede efter Tobak; Matroser og Gadekarle gik omkring og søgte op gamle henkastede Skraaer eller Stumper af Tobaksruller, for for at faae Noget af den tilvante Tobak i Munden. Paa Toldboden og i Havnene stode Vrimmeler af Mennesker. Nu kom det til, at Priserne paa Varerne stege, især hos Smaakræmmerne, der for alle deres Bryderier og Besværligheder, alle deres Møisommeligheder, for alle de Folk, de maatte tage til Hjelp, og al den megen anden Bekostning, maatte søge Erstatning i forhøiede Priser. Det voldte nu almindelige Skrig. I flere Gader bleve en Dag Husene med Udsalgssteder — hvor dog nu en stor Deel af Varerne vare komne hjem til Vedkommende — stormede af den forbittrede Mængde, fordi Priserne paa Caffe, Tobak, Sukker og Andet netop den Dag vare stegne til det Dobbelte af hvad de 14 Dage tidligere havde været. Det skal især have været Tobakshunger, som gjorde Folk rasende. I det Samme hørtes store Skraal langt borte. Indad Voldaabningerne strømmede hele Mængder af Folk, meest Qvindfolk, som paa Landet ei længere havde kunnet udholde Tobaks- og Caffetørstenøden, og som havde reist Skraal, da de ved Porten erfore, at der nu igjen var lagt paa, det vil sige, at Betalingen var forøget for Varerne. En Mængde Smedde og Hjulmænd, en Mængde andre Arbeidere skraalede over, at endog Jernet og andet Sligt, som man dog ikke fik fra Columbien, alligevel var stegen saa stærkt i Priis, at de vare uden al Fortjeneste (det

Udtryk brugtes da saaledes), især da Ingen, saalænge Dyrtiden stod paa, vilde lade Noget gjøre.

Enden blev da, at, inden Columbierne kunde komme til at føle Tilbageslaget og betænke sig, vare Regjeringerne i Europa allerede blevne nødte til et Omslag. De utallige Penge, der vare anvendte, al den Nød, man havde lidt, Alt var spildt, og hvortil havde det i det Hele hjulpet? Ni Tiendedele af Utøiet havde man faaet udryddet. Den ene Tiendedeel, som dog var sneget ind, havde virket lige saa meget, ja maaskee mere, end alle ti vilde have kunnet.

Papiirutøiet, deels det, som var kommen i Omløb, førend Regjeringens Standsninger kom, deels det senere indsmuglede, var bleven til en Vare, som Enhver gjerne vilde eie Noget af. Hensigten med dets Tilsendelse over Havet var just bleven fremmet ved Jagten efter det, for at fordrive det; thi netop derfor var det bleven mere søgt, og det havde spredt sig over alle Landene. Dette fremhævedes og omtaltes nu overalt. Men man gik videre. Prenteindskrænkningens Hadere begyndte at reise Hovederne og gribe Leiligheden. Var det dog ikke, sagde de, det Retteste at give hele Prentefriheden fri igjen. Naar alt Det, hvad der var strømmet til fra Columbien, og dog nu var i Alles Hænder, blev gjenoptrykket i selve Europa, og det vilde sikkert skee, naar Friheden gaves, vilde det snart blive virkningsløst, især da der saa tillige vilde blive tappert skrevet imod det. Saadan Tale førtes nu især i de Folkeformændsforsamlinger, som deels just da vare samlede, deels oversædvanligen da vare indkaldte, og hvori dog Ordet endnu havde en vis Frihed, men hvor iøvrigt ingenlunde Papiirsutøiet fra Columbien blev betragtet anderledes, end af Regjeringerne. Man maatte i Grunden, naar man saae bort fra alt Andet, være glad ved, at Columbierne havde voldet dette Røre. Naar man nu vilde give Prentefriheden fri, var det Røre, som en saadan Frigivelse ellers

vilde voldet, allerede overstaaet. Frigivelsen af al Uqvemstale her hjemme vilde snart tage al Braadden fra den. I Engelland havde man jo nu seet det i det sidste Aarhundrede. I Engelland var jo Friheden til at komme frem offentligen med Alt, hvad man vilde, Løst og Fast, Ret og Galt, bleven ved, medens man ellers i Europa havde hæmmet og skræmmet den. Men hvor uden al Virkning var ei i Engelland al slig mangfoldig Snakkelse! Jo mere der passedes og stortaledes for og imod, desto mere kunde Regjeringerne gjøre, hvad de vilde, naar de kun gjorde alt Det, hvad der oplystes at være til Bedste for Handelsfordelene og Erhvervefliden, men disse Fordele denne Flid ønskede jo enhver Regjering at fremme. Man skulde see til. Stak ikke endnu Engelland stivt i sin stive Biskopskirke? Var der da i al den lange Tid skeet Irland og Skotland ret egentlig Ret og Retfærdighed, og var ikke den Tid i frisk Minde, da begge disse Lande vare behandlede med grov Uretfærdighed? Vare Fornemhedsmændene og de Høiadelige ikke endnu lige saa fornemme og høiadelige, som før? Tog ikke bestandig Rigmændenes Antal til? Og var Fattigmændenes Antal aftaget? Var der et værre Arnested for al Menneske-Elendighed, end i Engelland? Var der Krigsfolkshærens Forer- og Storforervæsen bleven bedre, uagtet alle Klager? Lidet havde da i dette Frisprogets Land alt Raaberie formaaet. Og hvorfor? Netop fordi det havde havt den tøilesløseste Frihed. Man vilde derfor paa ingen Maade prise Engelland eller anbefale dets Livsforhold og Livstilstand. Man havde det i mange Henseender bedre paa Fastlandet, end i Engelland, som i mange Henseender endnu ikke havde redet sig ud af Middelalderens fortrykkende Liv, men stak midt deri. Men saa meget beviiste Engelland, maaskee endog alt for stærkt, at ubunden Prentefrihed ingenlunde var til Fare for, men snarere til Fremme for, om ei den bestaaende Tilstands seige Overholdelse og Fastholdelse, saa

dog Langsomhed og Betænksomhed ved ethvert Fremskridt, som skulde gjøres. Intetsteds havde jo Mægtighedsstanden og den sig til samme knyttende Mellemstand en fastere og tryggere Grundvold for sin Opretholdelse; saa disse to Stænder ingen Aarsag havde til at frygte for en Tilstand, som Engellands med alt dets Frisprog. – Hertil kunde nu Modstanderne ei lade være at svare, at de høiligen maatte undre sig over, at Frisprogsfrihedens Talsmænd, som jo dog vilde ansees for sand Folkefriheds Forfægtere, vilde føre saadan Tale; thi den viiste jo, at sand Folkefriheds- og Folkefremgangs-Omsorg slet ikke særdeles var tjent med den ubundne Prentefrihed. Det var netop, for at det frie Ord af tænkende, fædrenelandssindede, omsorgsfulde og forstandige Mænd, som lode sig alle Sagers tilbørlige Drøvtelse ret være magtpaaliggende, uden Forhastelse og Forivrelse eller Noget, som var værre endnu, kunde komme til ret Anseelse og Virkning, at man havde faaet lagt Baand paa den fordums saa meget forstyrrende Prentefripostighed. I meget vigtige Anliggender vare netop i Prentefrihedsbegrændsningens Tid meget gode Skrivter udkomne, hvis Virkning den forrige Fremfarenhed og Affærdigeraskhed, med alt sit Stoimagerie, maaskee vilde have svækket og sløvet. Kapsunen var lagt paa Prentefripostigheden netop til Bedste for sand og virksom Prentefrihed og for Forfremmelsen af de Goder, den skulde medføre.

Herom og om meget Andet, som nu kom i Røre, taledes Meget frem og tilbage baade i Folkeformændsforsamlingerne og i mange særlige Forsamlinger, som til saa vigtig en Sags alsidige Omtalelse og Opklarelse holdtes mange Steder, foruden at Dagbladene kom med Meget for og imod. Men Udfaldet blev det, som alt det Meget, der var strømmet til fra Columbien, maatte føre til at erkjende for det for Øieblikket ene Rette. Efter alle Varernes og Vareindpakningernes Frigivelse fulgte snart Taleriets og Skriveriets og Prenteriets Frihed i hele

Europa; og da denne Frigivelse dog alligevel maatte kommet, kunde man bagefter næsten takke Columbierne for, at den første Dyst var overstaaet. Der blev snart skrevet toilesløst, men hvad var det? Intet, uden hvad man havde læst virksommere og mere pirrende, mere opflammende og æggende i Utoisbladene, saa blev man ved at kalde hine columbiske Blade, og Navnet gik nu snart over paa de lignende hjemlige.

Men i Eet og Alt kom dog den forrige Prentefrihedstilstand ikke tilbage. Den Lovbestemmelse blev staaende, at Æreskrænkelser, Antastelser af Medborgeres gode Navn og Rygte, ligefremme Skjeldsord og andet Sligt skulde vedblive at være Gjenstande for Retsforfolgelse fra de offentlige Anklageres Side, saa at Æren skulde blive ved at staae under offentlig Beskyttelse, ligesom Eiendommen, og at Æreskjendere skulde, hvad Retsforfolgelse imod dem angik til Strafs Lidelse, ganske stilles lige med Bedragere, Falskuere og Andre, som vilde berove Nogen deres Eiendom paa ulovlig Maade. Men herom blev nu reist en stor Strid, idet Mange vilde, at den gamle Indretning, at den paa sin Ære Angrebne og Krænkede skulde selv forfolge sin Klage for Retten, igjen skulde indfores. Men den forrige i visse Kredse udbredte Lære om, at udvortes Ære var Noget, det kraftigt fritfolende Menneske ikke brod sig om, var fortrængt. Ære og offentligt godt Navn og Rygte var paa Ny kommen i Anseelse, som et lige saa vigtigt Gode, som Eiendom. Mange begrebe ikke, hvorledes der havde kunnet være Tider, da Staten ved offentlig Forfolgelse mod de Skyldige havde værnet om Eiendomsretten, men ikke viist Æresretten den samme almene Omsorg, hvilket i hoi Grad syntes usamstemmende, medmindre man vilde antage, at Ærens Opretholdelse aldeles ikke var af saadan Vigtighed, som Eiendomsrettens Opretholdelse. Der var rigtignok bleven sagt, at Enhver jo kunde sætte Haardt imod Haardt, Raat imod Usodet, især da jo Nodværgesretten, forsaa-

vidt den udøvedes ved Ord og Tale, ved den Prentefriheds-lovgivning, man i Eet og Alt ønskede tilbage, var bleven meget udvidet. Men man svarede, at det var jo det Samme, som, at i Æressager skulde Naturstanden indtræde, og man bragte nu paa Ny det gamle Ord af Columbieren Franklin i Erindring, at, hvor Skjeldefriheden var i Gang, kunde Pryglefriheden ei være langt borte, og at det kun havde været al Æresfølelses Afsløvelse, eller en vis Ringeagt mod Alt, hvad der regnedes til Ære eller godt Navn og Rygte, at tilskrive, at i Europa under hiin Skjeldefrihed Pryglefriheden var udebleven, hvilket for Fremtiden ei turde haabes; thi, blev man først i Ærens Henseende, efterat Følelsen for den paa Ny var bleven vakt, sat tilbage i en Art af Naturstand, vilde man snart ansee sig berettiget til, at gaae videre i Naturstandsbeføielsen. Staten, sagde man, var jo til, for at sikkre og betrygge Alles Ret saaledes, at de ikke selv skulde behøve at gribe til Vaaben, enten det nu var Jernets eller Ordets Vaaben, for selv at værne for sig. Man sammenlignede Prentefriheden med Gadefriheden og Gadefreden, og spurgte, om man skulde tillade Gadedrengene at overstænke, oversprøite hvilke Forbigaaende de vilde, eller paa andre Maader antaste dem, imod at man havde Lov til at jage efter dem med en Stok og give dem Rap, naar man fik fat paa dem. Der stredes endvidere om Det, der fra Prentefrihedsforfægternes Side var fremført angaaende, at den Lovbestemmelse, at Anklage for Æreskrænkelser skulde skee af Statsopsynet og paa Statsopsynets Vegne, havde ført til, at Navnefortielsesfriheden var saare meget bleven indskrænket, idet Den, som uden sit Navns Nævnelse havde udtalt sig offentlig, ofte var bleven trukket frem for Lyset, blot fordi det var faldet den offentlige Anklager ind, at reise Anklage mod det navnløst Skrevne, stundom uden at denne Anklage tilsidst ved Domstolene var erkjendt for grundet. Man havde rigtignok ved nogle

nærmere Lovbestemmelser værnet Noget om Navnelosfriheden, idet det kunde gjores til Gjenstand for forelobig Afgjorelse af Retten, om den rette Affatter skulde opgives af det Prentedes Udgiver; men Mange vare dog derved blevne skræmmede fra mangen offentlig Paatale af Noget, som virkelig offentlig burde været paatalt, og hvis offentlige Paatalelsesfrihed overhovedet var til det almene Bedste. Men der gjensvaredes, at saadan offentlig Paatale havde der, naar den havde været affattet med alt det vaersomme Hensyn til Andres Æresret, som alt Saadant burde affattes med, og som enhver Christen burde bestandig iagttage, aldrig været nogen Fare ved, da den saakaldte offentlige Anklager, der var Almeenhedens offentlige Talsmand, jo endog havde været forpligtet til at tage sig af enhver offentlig Paatale, hvorved der paapegedes Noget, som burde undersoges, og denne hans Forpligtelse var jo nu paa Ny indskærpet. Den nye Lov havde jo udtrykkelig sagt, — saa omhyggelig havde den været, — at offentlig Beretning om, hvad der fortes Klage over imellem Folk, havde Enhver Lov til at give, for at opfordre til offentlig Oplysning, og, hvis Grund til Klage var, til Afhjelpelse, uden at han kunde anklages, om og de forte Klager havde været ugrundede. Sporge om, hvorledes det forholdt sig med Dette eller Hiint, var Enhver berettiget til. Enhver kunde jo og komme med sin Klage til den offentlige Forsynsmand, og Breve til ham var det jo forbudt nogensinde at gjore til Gjenstande for en Paaklage, hvis de ei offentliggjordes. Han skulde i sine ugentlige Beretninger omtale ethvert Brev, enhver Klage, som var indkommen til ham. Der var baade i denne Henseende og i Henseende til den offentlige Yttringsfrihed gjort Alt til Værn om og til Bedste for den Brug af den, som Omsorg for de Betrængte, baade virkelig og formeentlig Betrængte, kunde opfordre Nogen til friskt og frimodigt at komme frem med. Det var egentligen den pirrende Lyst til, strax at fare til med at skjelde

og smelde, eller til at haane og tirre, man vilde have Lov til igjen at udøve under Andres Navns Dække, og beskyttet ved den Ulyst, de Fleste havde havt til at reise vidtløftige Æresanklager, under hvis Gang de maatte staae længe uden Opreisning for deres krænkede Ære, medens Sagen dog ei kom i Forglemmelse, men tvertimod af hadefulde Anklagede kunde holdes i Erindring, endog ved fortsatte Gjentagelser af Æreskrænkelserne, dem de fornøiede sig ved, under Beretninger om Retssagens Gang, at forny e, især naar de saae, at de dog ei kunde undgaae Straf, men nu til Gjengjeld vilde bruge deres Frisprog imidlertid, deels til Hevn for Sagsanlæggelsen, deels for i det Hele at skræmme Folk fra Æresanklager mod Æresantasterne. Mange Beviser paa, hvorledes det i saa Henseende var gaaet til, bleve trukne frem. Der blev fremdeles talt om, med hvilken Fornøielse alleslags Tyve, Bedragere, Falsknere vilde see saadan Navneløsfrihed indført, ogsaa for dem, saa at der kunde staae frem og erklære sig for Gjerningsmanden, hvo der dertil af de Andre kunde bevæges, og at Staten saa skulde tage for skyldig og straffe som skyldig den saaledes Angivne, uden Berettigelse til at efterspore, hvo der vare den egentlige Skyldige, der saa kunde nyde sit Rov i Ro og fremture i sine Ugjerninger. Især vilde det være ypperligt, om En eller Anden kunde holde aaben Udsalgsbod med stjaalne Sager, og kunde have Ret til at fordre, at, naar den bestjaalne Eiermand ikke med eget Besvær vilde lægge Sag an, saa havde Statstilsynet ikke at blande sig deri, samt om det saa tillige kunde være Nok, at Udsalgsmanden havde betalte Folk hos sig til Medhjelp, som han, naar Anklage skeede, kunde angive at have begaaet Tyverierne, uden at Nogen havde Ret til at undersøge, om de ei vare begaaede af ganske Andre. Der blev nu da ogsaa med Haan talt om Dem, der i Lighed med saadanne Qvindfolk, hvorom Romerne havde sagt: quæstum corpore faciunt, kunde

kaldes De, qvi **qvæstum nomine faciunt**, det vil sige, at, ligesom man om hine Qvindfolk havde sagt, at de gave deres Kroppe til Priis for Erhvervs Skyld, saa gave Andre saaledes deres Navne til Priis, om ei for Alle og Enhver, hvilket jo ei heller hine Qvinder alle havde gjort, saa dog for alleslags Folk.

Enden blev da, at, imedens en stor Frihed var indrømmet til at tale frit om alle almene Anliggender og at blotte alle virkelige eller formeentlige Ulemper ved alle de bestaaende offentlige Forhold, og at fremføre Klager og Besværinger, uden at den offentlige Forsorg maatte lægge nogen Hindring i Veien for Nogen i saadanne Henseender, skulde det med Ærens Beskyttelse forblive ved det til dens Værn Bestemte; kun at det tillodes, at, saasnart tre hundrede Mænd eller ugifte, være det i Tjenesteforhold staaende eller en selvstændig Huusstand havende, Fruentimmer derom vilde forene sig, kunde de antage sig en anden af de offentligen ansatte Sagførere, end den offentlige Anklager, til at træde i dennes Sted for dem: Noget, hvorover der nu ogsaa førtes megen Besværing. Virkelig forenede sig snart af især Gaardmandsstanden og de store Godseiere, samt af Brugs- og Bedrivtseierne, ligeledes af Embedsmændene, Mange til saadanne Overeenskomster. Følgen blev, at, medens der rørte sig megen anden Friskhed og Fripostighed, saa hørte Skjelde- og Smelde- og Haanefripostigheden ganske op.

Men det gik videre. Neppe var den nye Prentefrihed given og dens Brug kommen i nogen Gang, forend De, som havde været dens Tilstedelse imod, allerstærkest og kraftigst satte sig i Virksomhed for at bruge den. Der indtraadte nu det Besynderlige og Mærkelige, at den nye Prentefrihed i Forstningen blev ivrigen anvendt, for at lægge den selv for Had, og advare Alle for den, da dens forrige Brug, sagde man, hvis den kom i Gang igjen, atter vilde vorde et stort gjennemført Misbrugs- og Afskyelighedsvæsen. Den fulde Prentefrihed var nu, saa

sagde man, overgiven til den frie Almeenheds Varetægt og Opsyn; nu burde da og de Mange arbeide paa, ved at stille levende og kraftige Modstande mod dens Udskeielser, og ved ikke at understotte saadanne Dagblade, der kunde kaldes virkelige Utoisblade, at tvinge den til, istedetfor at den forhen tomte sin Kraft ud i vilde Vandskud, at samle denne Kraft saa, at den kunde begynde at sætte Blomst og Frugt. Saaledes taledes mangfoldigen i raskt skrevne og snarligen udkomne Dagblade og Smaaskrivter. Et af Dagbladene kaldte sig selv Prentefriheds-kapsunen. Saa aarvaagne forhen Prentefrihedsmændene havde været, med Gadedrengenes skarpe Blik at speide Leilighed ud til at give Hib eller Skarnsstænk til alle Sider, saa aarvaagen vilde man nu være som Prentefripostighedens Hadere. Da der svaredes, at man altsaa nu selv vilde være Gadedreng, saa gjensvaredes, at i Lighed med den gamle Lære, at man skulde sætte Haardt imod Haardt, Raat imod Usodet, vilde man sætte Gadedreng mod Gadedreng. Paa slig Maade brod Meget frem, deels af virkelig Ungdomsraskhed, da nu Prentefripostighedens Had fik sine Opflammede, men deels paa Skromt og for at forsoge, ved saadan Slags Modvirken strax fra forst af at bringe alt det angribende Skriverie, som var at forvente, over i Maadeholdsbestræbelsens Hjorne; thi den nye Prentefriheds Hadere vare blandt de Forste paa Pladsen. De havde og Nok at komme frem med. Mange havde i hiin forrige Prentefripostigheds Tid iagttaget og samlet Meget, som de nu raskt vare rede til og færdige med at fore frem. Især vakte tre Skrivter stor Opmærksomhed, det ene med den Paaskrivt:

> Hvilket Speiderie og Paapasserie og Lurerie og Hen-bærerie var værst: Enten det, Prentefripostighedens Mænd udovede, eller det, som fandt Sted i det strenge Varetægts Stater?,

det andet med den Paaskrivt:

Skal nu Insolents og Ignorants i Forening paa Ny trave sin Storgang gjennem Gaderne?;

det tredie var dette:

Om den forrige Prentefriheds Storgjerninger og Vidundere; Ærelsesbidrag, samlede af en af dens Storelskere.

Alle disse tre Skrivter kunne I faae at læse hos mig, sagde den gamle Formand, og flere af de Hossiddende sagde, at de ogsaa enten havde dem eller vilde kunne fremskaffe dem, om Nogen vilde læse dem, hvilket man skulde gjøre, da man deri kunde finde lange Rækker af Oplysninger om det hele Tidsløb i Kjøbenhavn, fra det nittende Aarhundredes første Fjerdedeel, til Prentefrihedens Hæmmelse kom, hvilket skeede Aar 1877. De ere skrevne paa Dansk alle tre, sagde den Gamle; de ere egentlig kun for Jer Kjøbenhavnere; I kunne gjennem dem faae Indblik, ei alene i den offentlige Yttringsfriheds Maade og Væsen i hine Tider, men ogsaa i saare Meget af Det, hvorom der taltes, altsaa om mange offentlige Sager. De tre Bøger vare alle tre skrevne saa, at en kort Skildring, som frembød det meest Paafaldende, Skjærende, Morsomme og uimodsigeligen let Indlysende, gik foran, og udgjorde Bogens Hoveddeel, der var den kortere; bagefter fulgte saa hele lange Rækker af bevisende Beretninger og Oplysninger om, hvorledes man var færdedes. Overalt vare de omtalte Dagblades og andre Skrivters Ord anførte nøiagtigen, aldeles Ord for Ord.

Hvad Ordene Ignorants og Insolents angik, der forekom i den ene af de tre Paaskrivter, saa vidste flere af de tilstedeværende Europæere saa megen Latin, at disse Ords Betydning var dem bekjendt; men nu erfore de, at ved Ignorants meentes ei Uvidenhed simpelhen, men en vis raa Uvidenhed i Det, man dog med en vis raa Ubetænksomhed gav sig af med, raskt at dømme om. Saaledes var Ordet netop udlagt i den Bog, der

havde det i sin Paaskrivt. Insolents, erfoer man, skulde betegne en vis fripostig Uforskammethed, i Almindelighed forbunden med en vis Fremfærd i Lader og Arme- og Fodderbevægelser, hvilke ved adskillige morsomme Tegninger vare oplyste i Bogen.

Ved at blive bekjendte med saadanne Skrivter kom Europæerne til mange Indblik i det fordums Europas Færd og Væsen, det vil da sige Ufærd og Uvæsen, og de kunde ei Andet, end glæde sig ved og takke Gud for, at alt Sligt var fra Ende til anden reent forsvunden. Mere lærerig endnu blev en anden Bog for dem, hvilken Throndерne nu sogte frem. Skjønt ogsaa rettet imod Gjenopkomsten af den forrige Prentefripostighed, var den dog af ganske andet Indhold, end hine. Den havde den Paaskrivt: Videre om Prentefrihedens rette og gode Brug. En Mængde Udtalelser fra den forrige Tid bleve i denne Bog fremførte og gjennemgaaede, for at vise, hvorledes hver Gang Sagen, netop for det forehavende Øiemeeds Skyld, skulde have været tagen og behandlet ganske anderledes, end den var bleven det, ja hvorledes endog meget ofte Vedkommendes øieblikkelige særlige Henstræbelser meget bedre vilde været blevne forfremmede ved en ganske anden Fremgangsmaade, baade i Tænkningsfordringernes Henseende og i Henseende til den retsindige og sømmelige Tilborligheds Fordringer. Ja Forfatteren gik saa vidt, at han mange Steder, istedetfor de lastede og fordømte Udtalelser, skrev dem saaledes, som deres Forfatter skulde have affattet dem. Man saae, at han var en Mand, som i sin Tid havde fulgt Alt med et vogtsomt Øie, og nu meddeelte hvad han da allerede havde tænkt; han søgte ogsaa hver Gang at sætte Læserne ind i Forholdene, som de da havde været. Der blev ogsaa oplyst, hvad de virksomste og i egne Tanker fortjenstfuldeste Dagbladsskrivere, og Andre i deres Lighed, havde undladt at gjøre opmærksom paa og fremsætte, juft hvor det gjaldt deres egne Formaals rette og bedste Fremme,

eller hvor det gjaldt at være, hvad de dog vilde være, de Andres Underviſere eller dog Veiviſere. Der viiſtes ogſaa, hvorledes Alt, hvad der i hiin Tid havde været Formaalet, ganſke anderledes vilde været forfremmet, og Prentefriheden aldrig være kommen til at lægges for Had eller at blive til Foragt, derſom man var i det Hele gaaet anderledes tilværks. Der viiſtes endeligen, hvorledes Modvirkningsvæſenet mod den Frihedsfremgang, hvis Talsmænd man havde villet være, netop havde havt ſine Forfremmere og Underſtøttere i dets meeſt raabende Storhadere. Forfatteren endte med at ſige, at han ſaa omſtændelig havde gjennemgaaet ſaa Meget fra hiin Tid, for at gjøre Sit til, at, hvad der dengang havde været Mange til Pirring og Oplivelſe, men for Mange en Vederſtyggelighed, nu kunde blive en Gjødning til Frugtbringelſe, en Advarſel til at gaae bedre tilværks, en Oplysning til det Rette. Denne Bog gjorde almindeligen megen Virkning: man ſaae, at den var af en Mand, hvem det var magtpaaliggende, ei at virke paa angribende og ſtridbar, men paa ret oplyſende og belærende Maade; Alt vidnede om en grundig Drøvtelſe og en omhyggelig Beſtræbelſe for at henlede Opmærkſomheden paa Det, ſom overalt baade var for Øieblikket bedſt og tillige for Fremtiden varigſt, ei alene for Almeenheden men og for de ivrige Skrivende ſelv. Den Virkning, ſom denne Bog gjorde, var ſaa meget ſtørre og almindeligere, ſom Enhver maatte blive vaer, at, ſaa ſtor Grund der var til at opfordre den gjenndfriede Prentefriheds fremtidige raſke Benyttere til at lægge ſig det Fremførte paa Hjerte, ſaa megen var der ogſaa til at minde dens nu fremtraadte friſkfyrige Modſtandere om, at ogſaa de ſkulde ſige til ſig ſelv: Ogſaa vi ere De, til hvem Dette ſiges.

Endnu en Bog fra hiin Tid fik Europæerne i Hænde, og fik deri paa Ny at ſee, hvad de ved mangen Leilighed havde pleiet at ſige, at det fordums Europas Stater ikke havde

været stiftede for at ophæve den Krig af Alle mod Alle, som i Naturstanden havde funden Sted, men for at frugtbargjøre den, saa at den ret kunde komme til en mangfoldig Yngel. Bogens Paaskrivt var: Skal man nu paa Ny ind under Dagbladeskrivernes Commando? Det Ord Commando betegnede i hiin Tid Overherrers Befaling til Undergivne, men især dog det Slags Befaling, som fandt Sted i Krigsfolkenes Forhold, hvor en blot Indsigelse eller Indvending allerede kunde paadrage en Revselse. Der taledes i denne Bog om den skammelige Fremfærd, som Dagbladene hyppigen havde brugt: at anklage Nogen for Dette eller Hiint, og nu at opfordre ham til at svare paa Anklagen, under Trudsel af, at, hvis han ikke svarede, saa vilde man ansee sig for berettiget til at betragte ham som Den, der ved sin Stiltienhed havde tilstaaet sin Skyld, og saa behandle ham derefter. Der blev nu i den nævnte Bog opfort en Deel meget talende Tilfælde, hvori saadan Fremfærd var bleven brugt, og der viistes nu, hvilken grov Anmasselse der havde ligget heri, samt hvilken grov Forsyndelse mod Tænkningsfordringernes allersimpleste Medfor. Enhver havde altsaa skullet, paa Grund af en Bladskriverbefaling, afdrage sine Tanker, sin Flid og Tid fra Det, han havde for, for at lystre en saadan Overherres Befaling, og endda med al Udsigt til, at han vilde faae Krikklerie og Utak til Løn. Og nu hvilken grov Anmasselse ogsaa deri, at en Stiltienhed, som lige saa godt kunde have sin Grund i Foragt eller Ulyst til at lystre saadan Commando, eller Afsky for at drages ind i Qvaklerier med Forqvaklere, eller i Andet, nu skulde gjelde for et Beviis paa Indrømmelse! Man seer, hvorvidt man allerede gik, for i Tide at belave sig paa Modstand mod den forventede nye Prentefriposstighed; inden den kom, satte man allerede Stivt imod Haardt, Foragt imod alle Uqvemsord.

Især var i denne Bog et Tilfælde fremfort, som for en

halv Snees Aar siden var forekommet. En aldrende Biskop — saa kaldtes, og saa kaldes endnu ei sjeldent i Columbien, hvor Eneraadighedskirken hersker, de almindeligen saakaldte kirkelige Overhyrder — var bleven antastet med haarde Anklager, som for den rette Jagttagende og Eftertænkende snart maatte vise sig som ugrundede; men Commandoen til at svare tilstrækkeligen var udgaaet til ham paa sædvanlig Viis. Han var en fredeligsindet Mand, og var det dobbelt, fordi han havde bestyrket og befæstet sig i dette Sindelag ved at see, at al det Stridighedstoierie hørte til det Ukrudt, som deels fortrængte den gode Sæd, deels og fornemmelig skadede den ved at drage Næring fra den. Ikke for ei at lystre Commando, thi han kjendte, sagde han, ingen anden Commando (dette Ord var allerede i hans Tid kommen i saadan Brug), end den Opfordring og Paabydelse, som kom til ham fra Herren, i hvem saa det Menneske eller andet Væsen var, hvorved Herren lod den udgaae til ham, men netop for at lystre den rette Commando, vilde han ikke indlade sig paa at komme med Gjensvar; Folk vare fulde nok af Striderie og Herserie og andet uqvægeligt og sjæleomtaagende Snakkerie frem og tilbage. Han vilde ikke bidrage til at forøge alt Sligt, som kun hindrede Sjælene i at faae Godt af Det, de skulde have Godt af; thi han vidste, hvilken Yngel der snart i Hobetal vilde fremkomme, naar han, istedetfor at vaeretage trolig alt det Meget, hans Embede paalagde ham, vilde give sig ud blandt hine Raabere. Selv Dette kom han ikke offentligen frem med, men sagde det kun ved Leiligheder til Dem, han kom til at tale med, og nedskrev det i Beretningen om sit Levnetsløb, hvilken man efter hans Død fandt og udgav. Forresten blev han ved i sin omhyggelige og utrættelige aandelige Omsorgsvirksomhed i sit præstelige Kald. Men den hele Maade, Dagbladsskriverne, saavel visse kirkelige, som flere andre, havde behandlet ham paa, kunde vistnok især give Forfatteren af Bo-

gen om Bladskrivernes Commandoskab et meget talende Oplysningsbidrag. Han endte med et Forslag til at indgaae et Selskab, som forenede sig i det Løfte, paa intet offentligt Angreb af nogen Bladskriver eller anden lignende Skrivende at give noget Svar, naar det stiledes til en Person, som Person, medmindre en af En selv sammenkaldet Forsamling af Selskabet vilde finde det tilraadeligt eller i al Fald tilstedeligt. Man vilde derved vinde lige saa stor Frihed, som De, der indgik i de saakaldte Maadeholdsforeninger vandt ved den Afholdenhed fra alle Brændevine, som de derved paalagde sig; thi disse kunde nu afvise enhver Opfordring til at deeltage i Nydelsen af slig Drik med den simple Tilkjendegivelse, at de hørte til en saadan Forening. Nogle foresloge nu ogsaa, at Selskabet skulde kaldes Selskabet for Læsefriheden. Et Skjemteskrivt udkom under den Paaskrivt: „Prentefrihed nok, men ingen Læsefrihed," ved hvilket sidste Ord meentes Frihed til at læse, hvad man vilde, og lade være at læse, hvad man ikke vilde. Der viistes, at, naar offentlig Tale- og Prentefrihed skulde være og have den Betydning for Land og Folk, som man dog maatte tillægge den, saa kunde der ikke finde nogen Læsefrihed Sted; thi, naar det Skrevne ikke læstes eller ikke agtedes, saa fik det jo ei sin Virkning. Der kunde ingen sand Almeenvirkning eller indgribende Samvirkning af Alle med Alle finde Sted, naar ikke Enhver ansaaes forpligtet til at svare paa Tiltale. Vilde man sige, at saa vilde man altsaa, at Enhver, som kom rendende op fra Gaden med de Indfald, han havde faaet, ligesom han var kommen ud i Luften, skulde have Lov til at commandere over Ens Ro og Tid og Virksomhed, og at man paa den Maade kunde komme til, for alskens Talekræmmeres Skyld at skulle tilsidesætte Det, som var Ens nærmeste Magtpaaliggende, saa svaredes, at netop i saadant opvarmet Blod gjærede Fremtidens Fylde, og den maatte man fremfor Alt forfremme. Især blev

det varmt lagt alle Dagbladenes Forlæggere, det vil sige Bekostere og Sælgere, paa Hjerte, endelig at gjøre Alt for at modvirke den nye Prædikelse af Læsefriheden. Embedsmænd især maatte staae paa Pinde for Enhver af Folket, der fordrede det.

Fjortende Delingsstykke.

Paa Ny om det forrige Europas Eiendomsvæsen.

Saavidt var Oldingeformanden kommen i sin fyrige og livlige Fortællen, den vi her kun i Korthed have gjengivet, da der kom en Standsning deri i nogle Dage. Aftenen efterat man havde siddet med ham i den lune Sommermildhed under de frodige Træer, og hørt ham med Morskab og Lune fortælle om Papiirs- Caffe- og Tobaksnoden, og siden længere ud paa Aftenen om Prentefrihedsstridighederne, især om Læsefriheden, blev han borte, og man fik at vide, at han af Træk, han havde siddet i, vel ikke uden at mærke den, men dog uden at ændse den videre, havde faaet Snue og Hæshed, som holdt ham hjemme. De Andre vilde ikke fortælle i hans Sted, men lade ham beholde Fortællingen. Om det forrige Europas Eiendomsforfatning kom man da nu paa Ny til at handle. Al Slags Tale derom, og om man i Throndelagen skulde beholde den, eller lade sig europæisere, som man kaldte det, gik dengang om blandt Alle, og kunde ei længe forstumme, men kom idelig op igjen, og havde faaet saadan Fremgang rundt om i Landet, at der endog fra Nordlandene, som, under sit nu allerede i næsten hundrede Aar vedvarede milde Veirligt, var bleven et blomstrende Land, ja endog oppe fra Finmarken, kom Storbønder reisendes, for ret at høre om denne Sag, ja at tage til Stavanger, Christianssand, Kjøbenhavn og Malmoe, for at see det nye Europæerliv.

Alt begyndte at tyde hen paa, at man nok i Throndelagen vilde faae det, som i Europa. Vanskelighederne vare rigtignok store, men Meningskampene vare sagtnedes. Man skulde give sig Tid, saa yttrede sig Mange.

Herom blev der nu talt den Aften, da Ungoldingeformanden havde sendt Bud om, at han ikke kunde komme; men herved kom da det hele Eiendomsvæsen paa Ny paa Tale, og bestandigen viiste det sig, at de ungdommelige Oldinge og de unge Gutter vare enige om, at Europæerne gjorde Ret i at holde fast ved den Forfatning, som paa saa simpel og naturlig Maade havde dannet sig hos dem, og som man ei noksom kunde prise dem for.

Ja, sagde en af de Gamle, I maae i Sandhed takke Gud, at I ere komne udaf alt det hele Eiendomstoierie med alle dets Besværligheder. Vi maae ret ønske Eder til Lykke dermed. Hvad os angaaer, saa tænker jeg nok, at vi skulle opnaae at faae det, som I, inden ret meget længe; om i min Levetid, ja hvo veed, hvor lang Tid jeg har tilbage? Jeg er nu 69 Aar. Inden Aarhundredets Udgang naae vi da ei saa vidt; men maaskee Hundreaaret efter det Aar, da for Eder Udfrielsen begyndte, kan blive Begyndelsesaaret for os. Dertil have vi endnu 7 Aar (det var i Aaret 1998 i de sidste Dage af August, at disse Taler faldt); i den Tid kan Meget skee. Sjælene forberedes dertil og stemmes dertil rundt om i hele Throndelagen. Hvad Columbierne angaaer, saa vil det vel have et langt Udseende med, at de naae til det Samme; et Aarhundrede vil vel gaae hen derover. Naar Aaret 2105 kommer, ere de maaskee udfriede; længe før vil det neppe skee.

Kjære Ven, svarede en Anden ham, saa snart vil det ikke naaes, hverken hos os, hvor der vist endnu maa gaae saa lang Tid hen, at Smaabørnene ere blevne Karlefolk og Mændene

blevne Ungoldinger, som vi. Og i Columbien vil et Aarhundrede ei slaae til, maaskee ei to engang.

Han havde Ret, Den, som talte saa. Nu ere næsten 140 Aar forløbne siden hiin Dag. Vi vide nu, at først med Aaret 2025 kom Gjennembruddet og Livsfriheden i Throndhjems Lande; og uagtet i Columbien Meget har rørt sig, der stræbte hen til en Forfatning, som vor, har det saa langt Udseende med at naae til Udfrielsen der, at et nyt Aarhundrede neppe vil være Nok dertil.

Den Ven af sig, som Ungoldingeformanden havde faaet til at bringe Bud om, at han ikke kunde komme, havde vel nok før været med i disse Sammenkomster, men havde kun siddet og hørt paa Samtalerne, uden at føre noget Ord ind med; men nu tog ogsaa han Ordet: Jeg har med stor Fornøielse hørt, sagde han, at I ere saa visse i Eders Sag, at I aldrig ville have Eiendom og Penge igjen og endnu mindre det forrige Handelsvæsen, der næsten gjorde Enhver til Handelsmand eller anden Fordeelstilvindelsesmand. Vi have ofte hørt Eder tale om alt det Besværerie og Bryderie, al det Paapasserie og Regnerie, alt det Skriverie og øvrige baade Tids- og Sjæleforøderie, som er et saadant Væsens Følge, og I harmedes ved at tænke paa, at Menneskesjæle i Mængde forvanskedes og forkom under alt dette Toierie. I finde det at være Daarskab, ja Latterligt, at leve Livet under saadant Qvaklerie, som næsten ikke lader Nogen komme til nogen ret Tilfredshed og fyldig Leven, medens man har det meget lettere og jevnere og naturligere ved at være fri for saadant Uvæsen. Og I have dog endnu ikke ret rørt ved det Værste ved alt hiint Handels-, hiint Kjøbs- og Salgsvæsen, som det i det gamle Europa var, og endnu traver og tradsker sin store Gang overalt i Columbien, men som vi rigtignok her i vor lille Folkekreds, her, hvor vi see, om just ikke Velstand overalt, saa dog Lethed med at komme udaf det med sit

Udkomme, ere frie for, som man da ei heller i Island, med dets 250000 Mennesker, hvor der er Jordbund og Vædde nok til at føde det Firedobbelte, synderlig kjender dette Værste, jeg nu vil tale om. Et forfærdeligt Bedrags- og Beskuppelsesvæsen fulgte med hiin hele Livsfærd. Alt skulde leveres saa godt Kjøb, eller saa billigt, som muligt; disse lidet betegnende Ord brugtes dengang. Billigt, derved meente man: for saa faa Penge som muligt. Det førte da til, at man mangfoldigen gjorde Varerne slettere, eller blandede Andet, end det Rette i dem, medens man lod dem beholde Navn af og faae Udseende af Det, de ei vare, men skulde gjelde for at være. Stor Forfalskning, endog til stor Skade for Helbreden, gik mangfoldigen i Svang. Stundom bestod — og det bemærkedes udtrykkelig — Forfalskningen endda kun i en Navneforfalskning, medens Det, som gaves under det falske Navn, i og for sig var godt nok, og kun skulde gjelde for bedre, end det var. Men for slemmere Bedrag og Skuffelse var dog Enhver udsat, og man maatte, netop som nu i Columbien, tage Mistænksomheden med sig overalt; den Ene maatte i Handel og Vandel idelig staae fiendtlig eller dog utillidsfuld mod den Anden. Saadanne Ord, som disse: Naar Tossen kommer til Marked, faaer Kjøbmanden Penge; eller: Luk Øinene op eller Pungen! lære os ret betegnende, hvorledes Tænkemaaden i Handel og Vandel bestandig havde været. Selv den redeligste og meest paapassende Storkjøbmand, om han saa havde havt ti Øine paa hver Finger, og havde trællet i Paapasseriets Pligter fra Morgen til Aften, kunde ikke være vis paa, at der ei vare falske Varer i hans Opgjemmesteder. Latterligt, yderst latterligt var det, at en gammel Lære om, at Staterne vare stiftede for at ophæve den Krig af Alle mod Alle, som i en tidligere Naturstand havde funden Sted, blev ved at foredrages, som om ikke netop Livet i Europa, under al dets Stats- og Lov- og Samfundsordningsvæsen, var en bestandig forvir-

rende og fortærende Kamp og Krig af Alle mod Alle i dyb sjælelig Henseende. Hele Livet i Europa fremmodte, skærpede, forbistrede, eller og forfinede og snediggjorde en saadan Kæmpen af Alle mod Alle, ret som om Statsordningen var til for det Sammes Skyld. Det forstaaer sig, føiede den saaledes talende Gamle efter nogen Taushed til: Overalt var det ei saa slemt; i mange Forhold var der Fredelighed og Jevnhed, Tilfredshed og Ro, Tillid og Tilforladelighed, men i det Store var Alt lagt an paa uophørlig Sammenstød, Fortrængelse, Forurettelse Strid og Kamp.

Og lad os nu endvidere ikke glemme, sagde en anden af Ungoldingene, hvad I selv, I gode Europæere, allerede længe have lagt Mærke til og sagt: Det var kun paa Sjælenes og Sjælevelstandens Bekostning, det var kun paa Menneskehedsfølelsernes, paa Samvittighedsfølelsernes, paa Kjærlighedsfølelsernes Bekostning, at i hiin Tid al den Rigdom fremkom, som Handelen og anden Drivtighed priistes for at forskaffe. At Sjælene evindeligen toge Skade og maatte tage Skade under hiin Iver for at naae Verdens Skatte, føle I maaskee dybere, end Nogen af os. Alt, hvad en Menneskesjæl dybt skal opelske, fremme, nære, leve i, baade i sit Indre og i sit aandelige Samqvem med Andre, kunde hos mange hundrede Tusinder af Mennesker næsten ikke komme op. Livets Bekymring, Trældommen for Livsopholdet hindrede det hos Mange; Tragtelsen efter Vinding, for at naae til en tryg Eiendomsbesiddelsesstand, stod imod hos mange Andre. Endog Statsforfatningen var en saadan, at mange Embeder ligefrem krævede et aandsfortærende Arbeiderie, stundom fra Morgen til Aften med Det, som Sjælen kun kunde udhungres ved. Ja i Hviletiden endog kunde Sjælen ei slaae sig løs. Giv mig Dit Hjerte! kunde dengang Herrens Ord ikke være. Herre Gud! maatte de saaledes Tiltalte svaret: Stats- og Samfundsjammer-

ligheden har taget vort hele Hjerte i Beslag; hvor skulle vi kunne give Dig det? Og lad os nu see, hvorledes de saakaldte Velstaaende, eller De, der levede i den Velstand, som Formue kunde give, havde det! Lad os see over til Ny-York, Boston, endog, om I ville, til Anomopolis, der dog skulde have det bedre! Hvor usselt leve ikke de Rige der. Hvor megen Menneske-Elendighed maae de ikke see om sig, og forhærde sig imod, hvor deres Fod træder hen. Baade i legemlig og i aandelig Henseende boe de midt i et Sole, det værste Sole af alle, et Menneskesjælesole, foruden det Gade- og Torvesole, som de da ogsaa leve i. Jeg veed ei, om jeg tor sige, at der ingen anden Vei er at gaae, for at komme udaf dette Sole, end at gjøre som I, ophæve al Eiendom og leve i et sandt fuldt Ligheds-forhold med hinanden, med Lighed i Aandsdannelse eller dog Aandsdannelsesomsorg, som i Lighed i udvortes Vilkaar. Men det veed jeg, at vi Alle hoiligen maatte glæde os, naar vi saae hele Menneskeheden komme ind paa Vei til at faae det, som I. Saa blev Menneskeheden Det, den skal være. Hos os vil det nok komme saavidt, at vi faae det, som I; blot vi ei forhaste os; til at haste have vi heller ingen Grund. I Sammenligning med Columbien og det gamle Europa kunne vi gjerne sige, at vi endog leve et ypperligt Samfundsliv med vore 850000 Mennesker i et Land, der med den Frodighed, det i det nu snart endte Aarhundrede saa forunderligen har faaet, meget godt kan nære det dobbelte Antal Mennesker, uden at der skal opstaae Tilværelsestrængsel.

Ja vist maae vi give Tid, sagde En af de Gamle; at ville i en Skynding bringe Eiendomsophævelsen eller Eiendoms-udfrielsen, som I kalde den, i ordentligt Forslag, vilde volde et Røre i Landet, som let kunde vorde grueligt, om end ei saa grueligt, som det sikkert vilde blevet i det fordums Europa, hvis Eiendomsophævelsen var bleve prædiket af Mange med stor

gjennemtrængende Virkning, istedetfor at den kun prædikedes af Faa, vel nok saa, at den fik nogen Indgang, men ingen stor og fremtrængende, saaledes som det derimod nogle Gange blev Tilfældet med den nye Eiendoms-Ordningslære, som den kaldtes, eller Eiendomsfordelings-, Eiendomsretfærdighedslære, som den ogsaa kaldtes.

Ved denne Leilighed mindedes man igjen den gode Hr. Altsaa, til hvis bestandige Tales Formaal det havde henhørt, at vise det Retsindighedsfordærvende i det hele Eiendomsvæsen, saaledes som det i Europa havde dannet sig, og med det Samme kom man til at tale om Handelens i denne Henseende gruelige Virkninger, da den, langt fra at bringe Menneskevelstand i Flor, havde bragt Menneskefordærvelse og meget Falsknerie til den fuldeste Flor tilligemed det øvrige Onde, som det hele Mit- og Dit-Væsen, saaledes som det havde været i Europa, næsten uundgaaeligen havde fødet af sig.

Hvad skulde, havde han engang sagt, Handelen egentligen være Andet, end den Virksomhed, ved hvilken Jordens mangfoldige gode Ting bringes fra den ene Egn til den anden, for at Menneskene gjensidigen kunne nyde Godt af de mange forskjellige Egnes forskjellige Frembringelser, samt at Værkerne af den menneskelige Opfindsomhed, Klogt, Værkdrivtighed og Dygtighed kunne føres om til mange Steder ved gjensidig Ombytning, for at Alle kunne komme til at nyde Godt af Alt paa Jorden, til et sandt fælleds forenet Brug og til fælleds Lyst og Fornøielse og fælleds Uddannelse, saa at Menneskeheden kan vise sig som et stort af mange i hinanden gribende Dele bestaaende Hele. Men hvad er nu alt dette Handelsvæsen og Erhvervelsesvæsen bleven til, Andet, end en Kampplads for en Tragten efter, paa Andres Bekostning, med Andres Undertrykkelse, Tilbagetrængelse og deres Livs Forvanskelse eller Overgivelse til Forvanskelsens og Fordærvelsens onde Magter, under et aandsfor-

tærende Sjæleslid, eller ved alleslags Konster og Overvældelser og Beforelser, at skaffe sig brav megen jordisk Rigdom, uden at ændse, hvorledes det gaaer Andre? Ja er det ikke det Værste, at Menneskeforholdene ere saadanne, at de paa mange Maader maae forfremme et saadant Uvæsen, ja paa en Maade node Enhver til Andeel deri?

Man mindedes nu og de Bøger, som den samme Hr. Altsaa havde skrevet, hvoraf især to kom til Omtale: den ene med den Paaskrivt: O, cives, cives, quærenda pecunia primum, virtus post nummos. Ord, som de fleste af Europæerne kunde Latin nok til at forstaae, ja som Nogle af dem kjendte ret vel af deres Horats. For de Andre gjengav man dem saaledes: „O Borgere, Borgere, søger dog Penge for Alting, Dyden bagefter!“ Den anden Bog handlede om det Mistharnethiske, hvilket Ord var optaget efter Grundtænkeren Platon, der allerede for Mere end 2000 Aar siden i en Bog, han havde skrevet om Retfærdighed og Statsforfatning, havde anført Det, som Noget, der fordærvede megen Konst, at dens Udøver ei blot skulde udøve den, men strax med hver saadan forbinde en anden Konst, nemlig Lønerhvervelseskonsten, som han havde kaldet den, hvorved saa den rette Konst ideligen fordærvedes, fordi der ei skulde spørges alene, hvad den fordrede og hvorledes dens Krav bedst opfyldtes, men ogsaa, og det endda ofte fornemmeligen, hvad der kunde betale sig, det vil sige skaffe tilstrækkelig Pengeløn.

Og lad os nu ikke glemme en Hovedting, af største Betydenhed, udbrød en af Oldingene, — thi det vare disse, som især førte Ordet, og som Europæerne helst hørte tale — lad os nu ikke glemme at tale om, hvorledes Livet i det gamle Europa i mangfoldige Henseender var et saadant, at netop de Fattige, saavelsom de mange i knebne Livsvilkaar kummerligen levende Folk af Nedermiddelstanden, maatte endog betale deres

første Livsfornødenheder dyrere, end de Andre, der havde Penge nok til at kjøbe i store Forraad, og strax kunde betale, og derfor og kunde tage Varerne, som det kaldtes, fra første Haand, eller om ei det, saa dog den første Haand nærmere, fra Storhandelsmændene, medens der imellem disse og de Fattigere stillede sig mange Mellemmandshandlere ind imellem, der kjøbte op i det Større, for med stor Fordeel igjen at sælge i det Smaae. Mange havde ikke blot deres Livsophold af — men bleve formuende Mænd ved — dette Mellemhandelsvæsen, som man, efter at det længe havde hersket som en lovlig og upaaklagelig Sag, endelig mere og mere, henad det 19de Aarhundredes Ende, raabte paa, ikke burde være til. En Erhvervelsesflid og Erhvervelsesvindskibelighed, der kun gik ud paa at kjøbe op i den ene Gade eller paa det ene Torv, for med stort Paalæg igjen at sælge ud et andet Sted i samme By i Smaasalgsboder, ofte paa Borg til Dem, som, fordi de maatte tage paa Borg, endnu skulde udsuges mere, sagde man og raabte man, var dog Noget, som kun var til Fordærv, endog for selve Dem, som derved bleve velstaaende, formuende, ja rige Folk, om hvilke det noksom saaes og vidstes, at deres og deres Hustruers og Børns Sjæle derunder fordærvedes. Der var nu ogsaa gjort Anstalt for, — i Førstningen i de store Stæder, siden i de mindre Stæder og paa Landet, — at Almeenindretninger bragtes i Stand, for at afværge for de Fattige, at de ei skulde komme til at betale Livsopholdets første Fornødenheder for dyrt. Men det var kun for disse saakaldte første Fornødenheder, og kun til de egentlige Fattiges Forsorg, at disse Almeenindretninger gjordes; videre gik de ei; ja der raabtes paa, at videre turde de ei gaae, naar de ei skulde blive til for stort Afbræk, ja til Fordærv, for Handelstanden, paa hvis Florering, dog sagde man, Landets Flor saa saare meget beroede. Handelshadet var dengang endnu ikke udbrudt; det skeede først ved Aarene 1894

og 95; her er Tale om en noget tidligere Tid. Det var forresten ikke at nægte, dersom man med Eet vilde have afskaffet hele Smaahandelsvæsenet, vilde Utallige blevet brodløse De ikke reent Fattige, de i smaae Embeder, eller i en ringe anden Bedrivt kummerligen Slidende og Heutærede kom da hine Indretninger ei meget tilgode. Den nedre Middelstand, saa hørte man ofte sige, havde det værst, ikke blot paa mange andre Maader, men og derved, at de maatte betale Alt dobbelt dyrt. Den store Mængde af Mellemhandlere, Smaahandlere, var det bedste Beviis herpaa. At derved desuden en stor Deel Menneskeaand og Menneskekraft gik tilspilde, tænktes der endda mindst paa. Naar I nu, sagde Throndéren, regne 6 Timer dagligt Arbeide i 300 Dage aarligt til en Mands eller Qvindes Arbeide for det almene Bedste, saa regne i stort. Naar man ikke havde ladet saa megen Flid gaae tilspilde for alt det Eiendomsvæsens og Erhvervs Skyld, havde man kunnet komme ud af det med Mindre i det fordums Europa.

Og lad os nu, udbrød efter nogen Taushed en Anden, lad os nu tale om det Allerafskyeligste; idetmindste er det forekommet mig saa. Neppe kom en stor Almeenulykke, at Sædhøsten eller anden Høst slog feil, at store Vandoversvømmelser ødelagde hele Egne, at Ildløs rasede i store Byer, at andre Ulykker skeede over store Landstrog, eller dog med stor Virkning for saadanne, strax skulde de Handlende til at benytte sig af Leiligheden til at fordyre alle Varer for deres Medmennesker og søge at drage Fordeel af slige Ulyksaligheder og derved berige sig. Hvo der i slige Tilfælde viiste sig som den bedste Klogtighedsmand til at udklogte den bedste Maade at benytte Forholdene paa, til at drage en god Deel af Landenes Penge eller Pengesværdier til sig, kunde derved forhverve sig Handelsmands-Anseelse. De store Opkjøb, som alligevel, naar de blot skeede af Mellemmandsfolk, uden at gjøre nogen virkelig Nytte eller være Al-

meenlivet til nogen sand Fremmelse, fordyrede alleslags Fornødenheder og gode Ting saa meget, og gjorde saa megen Skade, gik nu især i saadanne Tider langt videre end ellers. Handelen var for Mange et Slags Lykkesspil, og blev det nu dobbelt. Der opkjøbtes nu paa Tid, som det kaldtes, det vil sige: til Varernes Aflevering om en vis længere eller kortere Tid, saaledes, at den, der kjøbte, ikke kjøbte til noget virkeligt Behov, eller for virkelig at faae Varerne til at udhandle til Andre, men blot i den Tanke, at Prisen paa dem i Mellemtiden skulde stige, og for saa atter at sælge dem, eller rettere sælge den Ret at kræve dem for en vis Priis, til en Anden, for saa megen høiere Betaling, som Prisen imidlertid var stegen til, og saaledes som sin Vinding at tage Priisforskjellen til Indtægt, uden nogensinde at have ønsket at faae selve Varerne, ja saaledes, at han vilde kommet i stor Forlegenhed, om han skulde være kommen til at modtage dem og sørge for Opgjemmerum til dem. Naar og hvor Handelen var paa saadan Maade bleven til et Lykkespil, maatte der altid være Mange, som maatte ønske, at Varerene maatte blive dyrere og dyrere. Lægger man alt Dette sammen, kan man ikke undre sig over, at det Handelsvæsen, der var bleven anseet for en Hovedkilde til Landenes Velstand, tilsidst blev Gjenstand for et stort, meget udbredt Had, da det anklagedes for, kun gjennem Utalliges Nød og Fortrykkethed og tunge Kamp for Livsopholdet at skaffe de Pengetilstrømmelser, der kun vare Pengeophobninger paa eet Sted ved at udtørre mange smaae Beholdninger af dem paa mange Steder. Men herom, sagde den saaledes talende Gamle, vil vor gode Formand, som I jo have kaldet ham, komme til at fortælle Eder nærmere.

Femtende Delingsstykke.

Frithofs Skjemtespil: Muser og Gratier i Rod.

Ungoldingeformanden var kommen sig saa vidt af sin Snue og Hæshed, at han nok atter kunde indfinde sig i Bogehaven, da Aftenen var mild og Luften stille, men fortælle kunde han endnu ikke. Da foreslog han, at man skulde forelæse Frithofs Muser og Gratier i Rod. Flere havde rigtignok nylig læst det, men en saadan Digtning fik man forst rigtig Godt af ved anden Læsning, og blandt de Tilstedeværende vare ikke Faa, som ikke havde læst Skuespillet. Vi ville da nu her give en Beretning om dets Indhold.

Storbygningen Krokodilerne synes fra forst af at være bygget til, ovenover de Gjemmerum, hvis Indgange gaae lige med Jorden, at danne en eneste stor Sal, ligefra Slotspladse-Indgangen til det Skillerum, hvorigjennem man kommer ud til Trappegangen paa Christianshavnssiden, ganske som Salen atter nu er, Overdækket baaret, foruden af Bygningens Ydervægge, af to Rækker Rundstotter. Til langt hen i det nittende Aarhundrede var dette store Rum afdeelt saa, at Indgangen fra Slotspladsen forte til et stort, Bygningens hele Brede indtagende, Rum med Vinduer paa begge Sider, i hvilket Kjobmændene holdt deres daglige Sammenkomster en vis Tid midt paa Dagen. Herfra gik saa heelt igjennem Bygningen to lange Gange med forskjellige Slags Udsalgsboder, hvilke i den tidligere Tid fornemmelig vare Bog- og Billedhandlerboder, samt Legetoisudsalg; siden bleve de flereslags. I denne Skikkelse fores Bygningens Indre frem for os i Frithofs Skjemtespil.

Man seer foran sig Borssalen, saa kaldtes det store Rum, hvori Kjobmændene samledes; til Venstre Indgangene til de to lange Gange; til Hoire sees Hovedindgangsdoren; paa Bagvæg-

gen ere nogle Vinduer samt en aabenstaaende Dør, der gjennem en Gang fører til det Huus, hvor Pengeomsættet er. (Det var det Huus, hvori den Mængde Sølv og Svovl fandtes, da Throndernefik Kjøbenhavnerne til at trænge ind i den; det blev siden taget bort med endnu nogle i Nærheden værende Bygninger, for at Krokodilebygningen kunde vorde aldeles fri, og en fri aaben Plads mellem den og Skriverstuerne kunde erholdes).

Skuespillet begynder med, at i den tomme Vorssal en Mand, hvis Dragt viser ham at være Vorstjener, staaer i Samtale med en anden Mand om, hvad der skal blive Følgen af det nye Regimente, man nu har faaet med disse Stænder i Roeskilde, som ville paa det Ivrigste, at der skal spares paa Landets Udgivter i alle Maader. Man siger, fortæller han, at nu ogsaa Vorstjenernes Antal, som have været Tre, skal indskrænkes til at være To, og han seer med Bekymring den Tid komme, da netop han vil blive afskediget og blive spiist af med en Aftægtsløn af to Trediedele af Det, han nu har, og da han saa reent vil komme til at miste alle Frigaverne ved Nytaarstiden. I det Samme kommer indad Hovedindgangen en anden Vorstjener løbende og fortæller, at der nedenfor holde tre Allemandsvogne, fulde af pænt klædte Fruentimmer, der ville op i Vorssalen. Hoveddørene slaaes nu op og der indtræde 36 Fruentimmer, alle lysklædte, nogle i hvide, andre i lyseblaae, lyserøde, lysegule, lysegrønne, lysebrunlige, lysegraalige Klæder, med Omslagsklæder af noget mørkere Farve og med Haarene paa forskjellig Maade opsatte og pyntede, deels med Blomster, deels med andetslags Smykke. De træde ind i 12 Rader efter hinanden, tre i hver Rad. De stille sig ni i Baggrunden, ni til hver af Siderne og ni i Midten, af hvilke tre træde frem foran de andre. Den midterste af disse er Ordførerinden, Melete, en af Grækernes tre ældste Muser; det erfarer man senere.

En Sang istemmes, under hvilken en Mængde Mænd, meest i graae Overtræksfjorteler, nogle dog i forslidte graae Frakker, enkelte i sorte Livkjoler, stimle frem af begge Sidegangene til Venstre. Efter Sangen henvender Melete sig til de to Vorstjenere, der ere blevne staaende foran paa den ene Side, og bede dem at anmode Overmanden for Pengeomsættet, som de vide tillige at være Næstformand for Folkemændsraadet i Roeskilde, at komme til dem, da de have Noget af Vigtighed at foredrage for ham. Tjeneren iler bort igjennem Døren i Baggrunden. Imidlertid komme nogle af Dem i de graae Overtræk frem og begynde at indlade sig med de deilige Damer, som de kalde dem, forsikkrende dem, at Vorssalen aldrig har seet saa megen Herlighed og Skjønhed forsamlet. Da kommer Tjeneren tilbage og beder dem opholde sig en Fjerdedeelstime, saa skulde Pengeformanden komme til dem, imidlertid ønskede han at erfare, hvo De vare, som vilde tale med ham, og de svare, at de ere Muserne og Gratierne. De maae gjentage disse Navne et Par Gange, til en af de fra Udsalgsboderne Tilstimlede, en Mand i graa Frakke, tager en Blyantspen frem samt et Stykke Papiir af en lille Bog, og skriver Navnene op for Tjeneren, for at give dem til Etatsraaden, saa kaldtes med et da meget brugeligt Hædersnavn Pengeformanden. Ved Navnene Muser og Gratier ere nogle af Graafolkene komne i Bevægelse, og udtale deres Glæde over den Lykke, at saadanne Gudinder ere komne til dem. Nu løser sig Alt op; Damerne, saa ville vi kalde dem, da de i Skuespillet kaldes saa af Mændene, gaae nu med Mændene ind i Sidegangene, for at see sig om, medens Vorstjenerne og nogle Andre blive tilbage, og føre underlig Tale om, hvad Muser og Gratier ere for et Slags Folk.

Efterhaanden komme nogle af Damerne tilbage, og da Etatsraaden træder ind, ere 8 af dem tilstede. Han udtaler sin Glæde over at skulle have Møde med saa huldsalige Qvinder,

og tilføier, at han havde ventet at see 9 Muser og 3 Gratier, men hvis de havde formindsket Musernes Tal til 7 og Gratiernes til 1, saa havde de gjort vel; thi det var allerede Nok for Landet at bære Omkostningerne til saa mange. Derpaa svare de ham leende, — een taler først, saa gjentage nogle flere de samme Ord i Sangtale, — om han meente, at det kunde bestaae med vore Tiders Fremgang, kun at have 9 Muser og 3 Gratier, nei Antallet var nu tre Gange saa stort; mindre kunde det ikke være: 27 for Konstbeaandelsen, 9 for Livsaligheden.

Den Gamle bliver ganske betuttet, især da nu flere og flere komme til og han er ganske omstimlet af de 36 Qvindeligheder, der i Munden paa hinanden sige ham, at de vilde bede ham sørge for, at Afknapperiet, som skal indføres, ikke kommer til at gaae ud over dem. Derefter ordne de sig dog og forebringe deres Anmodning i en Sangtale: først de 9 Gratier, saa Muserne 9 og 9, gjentagende Anmodningen i forskjellige Ordindklædninger. Han staaer i urolig Bevægelse i Midten, bagerst staae Graafolkene og de Sortklædte.

Endelig kommer den Gamle til Orde, og siger reent ud, at saa mange Muser og Gratier var der slet ikke at tænke paa, at Landet kunde bære. Kunde de faae Lov til at beholde de gamle 9 og 3 var det Stort; han tvivlede om det, maatte han reent ud sige dem. Men lad mig dog nu gjøre, siger han, nærmere Bekjendtskab med de yndige Gudinder, som det gjør mig Ondt, intet bedre Haab at turde give.

Nu fremstilles først de ni gamle Muser for ham. Her kommer han allerførst til at fæste Øinene paa Erato, men da han erfarer, at hun er Musen for Elskovssangene, saa udbryder han, at saadan en Muse kunde være god nok, ja han havde i sine unge Dage holdt meget af Elskovssange og holdt nok af den endnu, men man maatte ikke vente, at Landet skulde koste

Noget paa en saadan Muse; det maatte de Forelskede gjøre og De, som sukkede efter at blive det, eller at finde Gjenelskov; dem var der nok af i Landet. Da træder Melete frem og siger ham, at der var Intet, som mere maatte have en Muses dybere Beaandelse, end Elskoven; det var jo en af Landets store Ulykker, at denne Beaandelse og Guddomsdrivt blev trængt tilbage, ja mange Steder var ukjendt eller forglemt. En Muse var ei engang nok, men alle ni Gratier maatte her desuden vogte og beaande. Da han nu forlanger at vide, hvilke alle disse Gratier ere, svarer hun, at hun først vil fremstille for ham, ikke de tre græske Gratier, men tre af de nye tilkomne, og hun er vis paa, at, naar hun nævner ham dem, vil han erkjende, at Allivsrorigheden här maatte ladet flere Gratier opstaae end hine tre. Hun vender sig nu og beder Yndigheden, Tækkeligheden og Sommeligheden at træde frem. Dem tilkjendegiver nu den Gamle, at han maa have al Agtelse for; men, siger han, saa lad mig da nu see og høre, hvilke de sex andre ere; ja, tilføier han, de tre af dem ere jo vel de tre gamle græske; deres Navne vare, saavidt jeg husker, Aglaia, Thalia og Euphrosyne; de ere her da vel ogsaa; det skal være mig en Fornøielse at see dem lyslevende for mig i personlig Nærværelse. Ja, svarer Melete, her ere de: den Straalende, den Blomstrende, den Livsglade. Den Straalende? svarer den Gamle spørgende. Ja, gjensvarer Melete, saa kaldtes hun og saa var hun i hiin Fortid; nu kaldes hun og er ogsaa Værdigheden, og saa lader Du hende vel gjelde. — I alle Maader med stor Fornøielse, svarer den Gamle; naa, og nu de tre sidste Gratier. Seer Du, svarer Melete, den næste knytter sig til Euphrosyne, Navnet maa bringe til at tænke paa hende, det er Velvillien og saa kommer Sagtmodigheden og Undseelsen. Er der nogen af disse ni, Du vil forskyde? Snarere kunde Du vel spørge, om der ei ere flere. Ja, siger saa en Stemme bag ved: Ydmygheden. Dertil svarer Melete; Gudhengivenheden og Ydmygheden

høre til et Beaandelsernes Rige, som staaer høiere, end det, vi Muser og Gratier høre til. Beskedenheden, raaber saa en Stemme. Beskedenheden har sin Gratie i Undseelsen, svarer Melete. Derpaa siger hun med oploftet Røst: At alle disse høiere Beaandelser ville blive tagne under Folkets og Folkeformændenes Varetægt og Forsorg, det kan der vel ei blive Tvivl om, det maa vel forstaae sig af sig selv. — Jeg veed snart ikke, hvad jeg skal sige til alt Dette her, udbryder nu den Gamle. Der klages over, at Embedernes Antal er for stort, og at de ere for knapt lønnede, saa at, om en Deel Embeder gaae ind, vil Intet blive sparet; paa den anden Side klages over, at Skatter og Afgivter allerede ere mere end store nok. Og saa komme her 27 Muser og 9 Gratier og ville have, at Landet skal tage sig af dem, og hellere at afknappe dem Noget, lægge noget Klækkeligt til, kan jeg tænke. See dem om, mine Damer, her staaer en Kreds af Folkets Mænd omkring os, deriblandt brave, dygtige kjøbenhavnske Borgere med Borgerskab; anseete Boghandlere ere imellem dem, altsaa Mænd, som Muserne nærmere vedkomme. Spørg dem ad, om Landet kan bære flere Skatter og Afgivter, spørg dem ad, om ikke gjennemgribende Besparelser ere fornødne. — Men jeg tør ikke blive her længe, Pengeomsætningen venter paa mig, der ligge Pengebetalingsanfordringer derinde baade antagne og afviiste, dem er det mit Embede at besørge, jeg tør da ei blive her ret længe, saa gjerne jeg vilde gjøre Bekjendtskab med de mange Muser; — lad mig da nu høre, hvad vil de egentligen have af mig? Jeg er ikke Raader over Landets Penge, ikke heller raader jeg for, hvad Stænderne i Roeskilde skulle gjøre. — Nu stimle de alle om ham, og først talende, saa gjentagende Talen med stigende Røst, saa atter gjentagende den i en Sangtale — det var en af Frithiof ofte anvendt Viis — bede de ham om, hos Stænderne i Roeskilde at tage sig varmt af dem. Jeg tager derud imorgen

Aften, svarer han, men vil give dem en Anbefalingsskrivelse med, saa kan de tage derud imorgen tidlig.

Dermed giver han sig til at gaae; da vender han sig med Eet, kommer tilbage og siger: Muser og Gratier — man skulde troe, at disse Navne vare velbekjendte overalt; men i Roeskilde ere der Mange, som ikke vide, hvad de ville sige. Skulde Musernes Ordforerinde, den baade yndige og tækkelige og baade med Sømmelighed og med Værdighed fremtrædende og talende Meelete ikke kunne give mig danske Benævnelser. Kald os Konstgudinderne, svarer hun, og Gratierne kald Livsalighedens Gudinder. — Gudinder? siger saa en Rost bagfra. Ja, siger den Gamle: Gudinder tor jeg ei kalde dem; det var jo at gaae tilbage til Hedenskabet. Nu saa lad os faae vort rette Navn, lad os hedde: Konstbeaanderinderne, og lad Gratierne kaldes Livsalighedens Indaanderinder.

Medens Muserne og Gratierne vente paa Skrivelsen, som den Gamle havde sagt dem, at de maaskee ville komme til at vente en halv Time paa, da han allerforst maatte besorge nogle Sager, han var bleven kaldet fra, give de sig i Kast med Graa- og Sortkjortlerne, dem de bede som Mænd af Folket at tage sig af dem. Man svarer dem, at Folkemændsforstanderne netop ere de Stænder, de skulle tage ud til i Roeskilde, paa dem kommer Alting an; men Musernes Ordforerinde gjensvarer, at Mændene i Roeskilde jo kun ere Folkets Udsendinge, og at Udsendingene jo vel maae rette sig efter det Folk, der udsender dem; men til Folket, siger hun, hore jo netop de gode Mænd, som her staae, og som jo Etatsraaden selv har henviist os til. De maae da hver i sin Kreds tale til Bedste for os, og gjore Deres til, at Folkets Formænd tage den Beslutning, at hverken Videnskab eller Konst eller Livsalighed skulle komme til at lide under de vistnok hoist fornodne kraftige og gjennemgribende Besparelser, som vi vide, at der forestaae.

I det Samme hører man opfordrende Dandsetoner, der komme fra en Lirekasse, som lader sig see bagerst til Venstre. Graa- og Sortkjortlerne tage nu fat paa Muserne og Gratierne, for at faae sig en Svingom, men disse staae imod af alle Kræfter, nogle af dem holde for Ørene; Lirekassen maa høre op at spille, og nu stille 10 af Muserne sig op bagerst, og 8 af dem begynde en Sang til at dandse efter, ledsaget af og ledet af to Muser, den ene med et Tonerør, den anden med en Strengeleeg, hun har havt hængende paa Siden, men nu tager frem. Af Muserne stille sig nu 15 og med dem de 9 Gratier i to Rækker, og Vorsfolkene ligeover for dem, og nu opføre de en Dands af den Art, man i hiin Tid kaldte og endnu i Columbien kalder en Mennet. Paa den ene Side staae foran nogle Gamle af Vorsmændene og forrerst de to Vorstjenere, paa den anden Side staae Melete og den Muse med Lænken, som man under Opstillingen til Dandsen har seet drivtig til at hjelpe med at fæste Omslagsklæderne smukt om Legemerne, og at rette paa Hovedsmykkelserne.

Sang og Dands vare en god Stund, da kommer bag fra, fra Døren til Høire, en Mand ilende, holdende et stort Brev med et stort rødt Segl høit op. Han iler frem til Melete, giver hende Brevet, og beder hende fra Etatsraaden om at lade ham faae en Fortegnelse over alle de 36 Damer, hvilken han vil lade hente hos hende om et Par Timer, og nu bedes hun at sige, hvor hun boer. Vi boe alle, svarer Melete, i Smaahusene paa den anden Side af Langebro, i de saakaldte Holms Huse, hvor den ædle Mand har for en meget ringe Leie ladet os faae de tolv nærmeste Huse; jeg boer i det første af dem. Da Besparelsens Helliglære, føier hun til, idet hun vender sig til hele Kredsen af de omstaaende Mænd, der ere stimlede til, da denne for Stat og Fædreneland saa vigtige Lære blev prædiket med høie Røster, besluttede vi alle, uagtet vi forhen just ei

boede saa meget godt, at boe saa knapt, vi kunde, og saa boe vi nu tre og tre i disse Smaaboliger.

Damerne skulle nu til at tage bort; Vorsfolkene lave sig til, hver at tage sin under Armen, for at føre dem ned til Vognene, og af Damerne hører man en Mængde Bønner paa Ny om, at de, som Folkets Mænd, ville tage sig af Konst og Videnskab under de betrængte Kaar, som de nu maae see imøde. De store Døre slaaes op, men nu viser det sig, at det regner en tæt Regn, der seer ud til at ville blive langvarig. Vorsfolkene falde da paa, at de ville drage Langvognene op i Vorssalen, saa kunne alle Damerne stige tørre ind i dem. Da minder En om de fire Trappetrin, der ere paa Nedveien, og nu løbe flere afsted, for at hente Brædder til at lægge derover, og Alle forsikkre de, at de skulle, ved at gaae ved Siden af Vognene og støtte dem paa begge Sider, forebygge al Fare.

I Midlertiden har Melete staaet og talt med en gammel Boghandler, og han har hentet et lille Bord, hvorved han sætter sig for at skrive, og nu begynder hun at sige ham Navnene paa Muserne og Gratierne, for at Listen paa dem nu strax paa Stedet kan gjøres, medens man er i Færd med at faae Vognene op.

Man hører da først, som de tre ældste Muser, der fremkom førend de andre, og derfor kaldes Modermuserne, nævne Melete eller Tænksomheden, Mneme eller Mindelsen, og Aoide, dog at denne hellere nu kaldes Eurythmia, Velklangen. Saa nævnes Klio, men i samme Øieblik komme Nogle med Brædder, der slæbe hen ad Gulvet efter dem, og derved opstaaer en saadan Støi, at Melete træder hen til den Nedskrivende og nævner de næste Navne nær hen ved hans Øre, saa at Tilskuerne faae dem ei at høre. Først da hele Tummelen, under hvilken der er falden mangt et Ord, er hørt op, og næsten alle ere forsvundne, hører man nævne Musen for Havekonsten, for Ager-

dyrkningen, for Børneopdragelsen, for Lægekonsten og to for Naturvidenskaberne, den ene for Naturbeskrivelsen, den anden for Stofbehandlingen og Naturlovgrandskningen. Derefter lader Digteren os anden Gang høre Navnene paa de ni Livsaligheds-gudinder, men nu nævnes den sidste af dem som Undseelsens, Blyhedens og Beskedenhedens Gratie. At efter Klio de 8 øvrige græske Muser ere fulgte, kan man sige sig selv. Men hvilke de ni ere imellem Urania og Havekonstens Muse, faaer man endnu ikke at vide.

Vorsfolkene komme nu trækkende med to Langvogne; den tredie er for længesiden kjørt bort, da Kudsken havde sagt, at han ikke kunde vente længer, fordi han var bestilt andensteds hen. Man kommer da i Forlegenhed. Inde i hver Vogn er Plads for 12, men ei for flere; tre kunne paa hver Vogn sidde foran paa Pladsen under Kudskesædet, hvor der er Overdække til at bytte dem for Regnen. Men hvor faaer man Plads til de øvrige 6, tre til hver Vogn? Vognpasserne vise da hen paa de to Sæder, der ere udvendig ved Indgangsdørens to Sider paa hver Vogn, og gjøre opmærksom paa, at der her er et godt be-skyttende Overdække. Men nu den attende paa hver Vogn? Her, sige nu Vognpasserne, at, naar der er fuldt op af Folk, som ville kjøre med Vognene, pleie de at overlade begge de ud-vendige Pladse ved Dørene til dem, som ønske dem, og staae saa paa Trinet nedenfor. Dette fik nu to af Damerne at gjøre; saa vilde de selv sætte sig op hos Kudskene. Det skeer da; paa den ene Vogn faaer Melete, paa den anden den lænkebundne Muse, de staaende Pladser. Nu fyldes da begge Vognene, og Vorsfolkene drage afsted med dem. Kun nogle faa ældre Mænd blive tilbage og see ud af de aabne Døre (til Høire af Tilskuerne) og tilkjendegive, snart ved nogle ængstelige, snart ved nogle for-nøielige Ord, hvorledes det gaaer udenfor. Endelig kommer hele Stimmelen tilbage, og nu tale Alle imellem hinanden om det høist

mærkværdige og forunderlige Besøg, de have havt, og nogle af dem yttre, at de nok kunde have Lyst til imorgen tidlig at tage ud til Roeskilde paa samme Tid, som Damerne, der allerede have aftalt med de to Kudske og de to Vognpassere, at de skulle komme næste Dags Morgen Kl. 8 for at kjøre dem til Roeskilde. De ville for Besparelses Skyld lade sig nøie med de to Langvogne, og ville paa Veien skiftes om at have de staaende Pladser.

Hver gaaer derpaa til Sit, kun de to Borstjenere blive tilbage. Den ene begynder nu at tale om, hvem den lænkebundne Dame kan være, og hvorfor hun skal være lænkebunden. Jeg har efterseet hende mere end nogen af de andre, siger han. Lænken var sluttet til om begge Haandleddene, hvor Boilerne vare sammenlukkede med smaae men stærke Hængelaase; Lænken kunde kun være halvanden Alen lang. Ellers var det underligt nok, at just hun fik travlt med at hjelpe, da de skulde sætte Tøiet om sig, for at dandse. Hvad hun løb og satte tilrette og studsede til, med alt det hun havde denne Lænke, som hun, naar hun skulde rette paa Hovedtøierne, snildt kastede bag om Nakken. Den var ellers af godt Sølv, Kjøbenhavns Prøve, det saae jeg paa mange af Leddene og paa Haandboilerne. Mærket var tydelig nok at see. Naa! gid det nu gaae dem vel imorgen dernde hos Stænderne. — Ja, svarer den anden Borstjener, og gid jeg maa beholde min Plads de faa Aar, jeg har tilbage at leve i, at man ikke kniber den af.

Sextende Delingsstykke.

Hvad Etatsraadsnævnelsen vil sige. — Om en gammel Guldsmed og hans Aftensnak.

Hermed endtes Skjemtespillets første Afdeling, men til at forelæse anden og tredie kom man ikke den Aften, thi Kjøbenhavnerne havde Adskilligt at spørge om, og med de herved opstaaende Fortællinger og Samtaler og en anden Samtale, som derefter opstod, gik Aftenen hen.

Først maatte man have at vide, hvad det vilde sige, at Pengeomsætsformanden var bleven kaldet Etatsraad. De vidste nok, at Ordet betyder Statsraad, og kunde nok tænke sig, at det maatte betyde det Samme som Statsraader, hvad enten nu dette Udtryk skulde betegne En, som raadede for Noget til Staten Henhørende, eller En, som gav Raad til Staten, eller i al Fald tog Deel med i en Raadslagning. Imidlertid kunde de da nok vide, at man ikke kaldte Alle og Enhver, som havde Noget med Statens Anliggender at gjøre, Etatsraader; thi saa maatte jo Borstjenerne og Boghandlerne, overhovedet Alle som havde Noget at tage Vaere paa, der vedkom Almeenheden, være blevne kaldede Etatsraader; thi Staten var jo ikke Andet end den velordnede Almeenhed, og Alt, hvad der henhørte til Almeenhedslivet, maatte jo høre til Staten. Man svarede, at Etatsraad havde været et Hædersnavn, hvormed Saadanne ofte hædredes, der enten paa en eller anden Maade havde gjort sig værdige til en Udmærkelse, eller og ifølge deres Alder, Stilling og andre Forhold syntes passende at kunne og maatte hædres saaledes. Man fortalte nu, at dette Hædersnavn ei blot var givet til Saadanne, der havde med egentlige Statssager at gjøre, hvorved meentes Regjeringsmændenes Anliggender, men ogsaa til Høilærere i alle Fag, til Skolemænd, som man da snart i Skuespillet vilde møde Roes-

kilde lærde Skoles Forstelærer og Formand under Navn af Etatsraad. — Ogsaa Male-, Billedhugge-, Tonedigtnings-, Sprogdigtningskonstnere vare blevne hædrede saa; fremdeles ogsaa Handelsmænd, Jordegodseiere, Skovdrivtseiere. Kun de til Præsteſtanden henhorende Mænd, saavelsom Vaabenmændene havde aldrig faaet saadant Navn; for dem havde man havt ganske andre Hædersnavne; som da hverken de kirkelige Embeder eller Krigsfolksembederne kaldtes borgerlige, civile, men betegnedes ved andre Udtryk. Hvad Skuespillerne angik, havde det længe staaet hen, om det kunde gaae an, at hædre dem med Etatsraadsnavn, medens de endnu spillede paa Skuepladsen; thi nogle paa Grund af hoi Alder i Hvileſtand traadte Skuespillere havde der ikke været Noget imod at udnævne til Etatsraader. Men endelig havde man dog ogsaa ladet nogle, som endnu traadte frem paa Brædderne, saa kaldte man jevnlig Skuepladsen, faae saadant Hædersnavn. Længst havde det varet med at tillægge en endnu optrædende Dands- og Minespils-Konstner denne Hædrelse. En, som havde været det, fik den allerede tidligere; det var en Mand, der havde været og endnu var en udmærket Digter i dette Fag, og hvis Fortjenstlighed var saameget storre, som det horte en saadan til, selv at tillære og indove det til dette Fag horende Skuespillerfolk. Sit Tankebillede, efterat han forst i Tanken havde fuldbragt det, maatte en saadan Digter derpaa selv fuldføre i det vanskeligste Stof, Nogen kunde have med at gjore, Mennesker, hvis hele Fremtræden og Bevægelser skulde afpasses til at gaae saaledes ind i hele Handlingen, at Tankebilledet kom til ret Udforelse. Men nu kom der En, der ikke som hiin havde gjort, vilde hore op med selv at træde frem paa Brædderne i sine Digtskabninger, og der blev nu megen Tale om, om det kunde gaae an ogsaa at gjore en Dandser til Etatsraad; thi Dandsere kaldte man Skuespillerne i de saakaldte Dandsespil, skjont her ikke sjeldent Tankers og Folelsers talende Ud-

træden i Miner og Legemsbevægelser og hele Legemets Holdning og Forelse, betydede langt mere end Dandsen. Endelig blev denne Mand dog Etatsraad, medens han endnu vedblev at spille, hvilket han ikke vilde høre op med. Han havde, sagde han, baade alt for megen Selvfølelse og Konstværdighedsfølelse og al for megen Forstand til, naar der endelig skulde være Tale om udvortes Hæder, at sætte et Hædersnavn over en daglig Hædrelse i en Konstudøvelse, der var hans Lyst og hans Liv.

Europæerne maatte, da Dette fortaltes, finde det saare underligt, at Skuespilkonstens Udøvere nogensinde vare anseete for ringere eller havde havt mindre Menneskeanseelse, end Udøverne af hvilkensomhelst anden sjæletiltalende og sjælefødende Konst. De meente, at netop denne Konst burde været holdt i høi Anseelse, da den jo kan udøve en saare mægtig og indtrængende og varig Virkning paa Sjælen, naar den sættes til at forvandle Det, Ordets Digtekonst har givet, til Liv og Blod. Der burde været sørget for, meente de, at der overalt til alle Egne af Landet vare komne Skuespillere, til Bedste for alt Landfolket. Skuespillerkonsten formaaede jo dog at prædike, lige saa fuldt, som nogen anden Konst, baade Menneskeviisdom og guddommelig Viisdom, og at sætte Alt, hvad der kunde boe af Ypperligt og Godt, Glædeligt og Værdiefuldt i Menneskesjælen, i livelig Bevægelse, vækkende høi aandelig Sands og Skjønsomhed, fyldende Sjælene med store Sandheders levende Billeder, eller ogsaa frigjørende dem i Overgivelse til Skjemt og Munterhed. Og hvad nu Det angik, at Skuespillerne traadte op for Alles Øine, ret som givende deres Personer til Priis, saa var det jo Noget, som efter hvad man havde fortalt, endog De, der skulde være Folkeformænd, altsaa sættes paa en høi Plads i Staten, paa en endog nærgaaende Maade maatte gjøre, idet det var i egen Person de skulde lade sig udspørge og skulde aflægge Regnskab, ofte fra Bræderne af en i Hast opsørt Forhøining, ret som den havde

været i Skuespilkonstens første Barndom, ikke at tale om, hvad de som virkelige Folkeformænd vare udsatte for, baade i Forsamlingen for Alles Øine og i Dagbladene, medens Skuespillerne stode i en fra Virkelighedsverdenen oploftet Tankebilledeverden. Saaledes yttrede Europæerne sig om denne Sag.

Men forresten, sagde de, havde de glædet sig ved at erfare, at al Slags Videnskab og Konst, al Slags Værkdygtighed og Haandtering blev regnet til Statens Væsen, saa at Tonekonstneren, for at nævne Eet, ligesaafuldt regnedes for at virke i en Statssag, som Regjeringsmændene, hvilket vistnok for den rette Eftertænkende maatte forstaae sig af sig selv, da jo Stat ei var andet end velordnet Almeenhed, men som det nu dog fornøiede Dem, at man ved Uddelelsen af Etatsraadsnavnet i det fordums Danmark havde erkjendt. Throndherne svarede nu rigtignok, at saaledes havde man ikke tænkt sig Forholdet, og hiint Hædersnavn var vist aldrig forstaaet saaledes, men Kjøbenhavnerne vilde ikke lade sig fratage det Første, de, sagde de med ret Bifaldelse havde hørt om fra hine fordums Tider. En Etatsraad maatte dog være en Statsraader, men en Statsraader maatte dog være en Statsmand, og en Statsmand maatte dog være En, som havde Statsanliggender at vaeretage, og gjorde man en Tonekonstner til Etatsraad, saa tilkjendegav man jo derved, at Tonekonst var Statsanliggende.

Her blev den Kjøbenhavner, som især havde ført Ordet, — Klitov var hans Navn, vi ville i Madame Surnonvilles Breve faae Meget at høre om ham, — afbrudt af en ung Pige, paa 12 Aar, som udbrød til ham med at sige, at han vilde vist, hvis han var Stadsforsorgsmand, sørge for, at Lirekasserne om Aftenen kom til at gaae om i Fattigbyen, uden at det skulde koste de Fattige Noget. Nu kom Lirekassemændene der aldrig, fordi man ikke gav dem Noget, som var værdt at tale om, og naar de hos Formuefolkene kom med deres Tonespil, saa gik de altid ind i

Gaardene og lukkede Portene efter sig. Klitov svarede: Hvis Du vil hjelpe mig, mit Barn, saa tænker jeg, at vi to, uden at høre til Stadsforsorget, nok skulle kunne lade Fattigbyens Mennesker, forend de i Aften gaae til Sovns, faae høre de deiligste Toneviser, der ere at faae.

Man kom nu til det Andet, Kjøbenhavnerne forlangte Oplysning om: Hvad det vilde sige, at den Sølvkjæde, den ene Muse baer, var af Kjøbenhavns Prøve. De fik da til Svar, at de jo nok vidste, at naar Sølv skulde forarbeides til hvad det saa var, saa kom man altid noget Kobber deri, for at det ikke skulde slides saa let, som reent Sølv vilde slides, men i Kjøbenhavn var nu fastsat, at denne fremmede Malm ikke maatte gaae ud over et vist Vægtmaal, naar Sølvvaren skulde gjælde for ægte god Sølvvare, og tillige var der et Sted, hvor visse af Regjeringen ansatte Folk satte et Stempel paa hvert Stykke Sølvtøi, som var af saadant godt Sølv, og det kaldte man nu Kjøbenhavns Prøve.

Og her kan man da, sagde nu en af Thronderne, komme til at mindes en af de utallige Svigagtigheder og Bedrag, som den ulykkalige ofte saa tvivlfulde og utrygge Kamp for Erhverv til Livsophold og Livsnydelse avlede af sig. Mange Guldsmede — saa kaldte man i Almindelighed de Værkmestere, der arbeidede i Guld og Sølv, men hvis meeste Arbeide var Sølv-, ikke Guldarbeide, — mange Guldsmede lode et Sæt gode Sølvskeer og anden Sølvvare saaledes stemple, og toge saa det Stykke ud, hvori Stemplet var, og føiede det ind i et Sølvarbeide af langt ringere Sølv, hvilket de da solgte som ægte godt Sølv, idet de tillige anbragte ægte godt Sølv paa de Steder af Skee, Gaffel og hvad det videre var, hvor det faldt naturligt at prøve Sølvstykket paa Prøvestenen; den kjende I da nok, sagde den fortællende Thronder.

Her tog nu en Anden til Orde, og begyndte at fortælle om den gamle Guldsmed, hvis Aftensnak Hr. Altsaa, efterat han i Aaret 1891 var død, havde ladet komme frem paa Prent. Han havde været en Mand, som, nagtet han var voxet op som simpel Haandværker, havde ved Læsning af gode christelige og andre Bøger faaet, som Hr. Altsaa udtrykte sig, en fiin, ædel, from, gudhengiven og forstandig Sindsdannelse. Af Skrivter, som han havde faaet hos de saakaldte Stille i Landet, samt af mange andre Skrivter, deriblandt Reisebeskrivelser, saa og af Prædikener, han i Kjøbenhavn bestandig hørte, snart af een Præst, snart af en anden, endelig af flere Videnskabsforedrag, der hyppigen i Kjøbenhavn holdtes for hver Den, som vilde høre dem, havde han indsuget sig Meget til sin Sjæls Fremme, men Alt kun paa den Maade, som hans egen indre Livsdrivt, hans egen indre frie Hu havde ført det med sig, saa at han, som han havde sagt, bestandig kun havde taget Gud til sin Fører. Naar man havde spurgt ham, hvad han meente, naar han saaledes nævnede Gud, saa havde han, med Henpegning til Apostl. Gj. 17, 27 og 28 og til 5. Mose 30, 11—14 og Rom. 10, 8, givet til Svar: Den, i hvem jeg er, lever og rører mig, og som jeg, for at finde, ei behøver at fare op til Himmelen eller ned til Afgrunden efter, da han sandelig ikke er langt fra Enhver af os, men er mig nær i mit Hjerte og i mit Sind. Hvad han vidste, erkjendte, paaskjønnede og troede paa, eller rettere hvad han levede i, var hans Sjæl inderlig tilhørende, fordi han aldrig havde tilegnet sig Andet, end hvad der var ham tilpas, havde han sagt, og havde ladet alt Andet ligge; men, havde han tilføiet, hvad jeg til een Tid saaledes lod ligge, det kom stundom til en anden Tid saaledes op igjen hos mig, at det blev mig tilpas og gik ind i mig. Han havde tidligere holdt sig til de saakaldte Stille i Landet, der dannede en lille Menighed for sig i Kjøbenhavn, men uden at skille sig fra Lands-

kirken, hos hvilken de lode deres Born dobe og selv gik til Guds Bord, som man kaldte det. Siden havde han ikke holdt sig til dem mere, end til alt Andet, hvad Staden frembod til Aandens Fode, Oplivelse og Renselse, men han havde dem at takke for, at han var bleven bekjendt med mange ypperlige Boger; deriblandt især Arndts sande Christendom, Jung-Stillings Levnet og forskjellige Boger af en Mand ved Navn Schubert. Jeg maa dog engang, sagde den fortællende Thronder, gjore Eder bekjendt med disse og andre lignende Boger, som i tusindevis, ja mangetusindevis bleve læste og atter læste i det fordums Europa, for at I dog kunne faae ny Leilighed til at blive vaer, at saa slem ogsaa Livstilstanden dengang var i det Hele, saa rorte der sig rundt om Meget, som var inderlig godt. Men for at komme igjen til vor Guldsmed, saa, naar man spurgte ham — og af de Stille i Landet fik han oftere det Sporgsmaal — om han da, siden han Intet vilde lade gaae ind i sig, uden hvad der var ham tilpas efter hans egen Skjonsomhed eller Folelse, ogsaa vilde være sin egen Frelser og Saliggjorer, istedetfor gjennem Helligskriveten at overgive sig til den rette Herre, saa svarede han, at den rette Herre og Gud levede vel endnu den Dag i Dag, og var nær hos alle Dem, som sogte ham. Vil jeg selv være min Forer og Gjorer? Er jeg min egen daglige Skaber og Opholder? Alt, hvad jeg faaer og har i min Sjæls Indre, gives mig jo, og gives mig dagligen paa Ny, saa ofte jeg paa Ny oplives deraf. Jeg giver mig selv Intet. Det, jeg læser, maa jeg forst forstaae; gives Forstaaelsen mig ikke indenfra — fra den Samme, der ved Opholdelsen giver mig Livet dagligen? Og nu, hvad jeg gjennem egen Folelse eller Skjonsomhed eller Eftertanke kan komme til, gives det mig ikke fra samme indre Skaber og Opholder? Lever Nogen sit Liv inderst i Sjælen anderledes, end sit Liv i Legemet, og det leve vi jo hvert Oieblik ved vor Skabers og

Opholders evindelige, skabende og opholdende Kraft i os. Er det ikke med Rette sagt, at Gud bestandig bespiser os i vort Indre, naar vi blot ville søge Bespiselsen. Nu, der have I, hvad jeg mener, naar jeg siger, at jeg Intet optager i mig, uden hvad der er mig tilpas, det vil sige: hvad der inderligen sander sig i mig, og hvad jeg føler mig bespiset af. See saaledes bliver jeg alene i Sandheden. Gud bespiser os i Aanden, ligesom han bespiser Fuglene under Himmelen. Men det forstaaer sig, de maae selv flyve om for at finde og faae Foden, og saa maae og vi, for at faae Aandens Bespiselse. Men hvo vil derfor sige, at Fuglen selv er sin Føder og Ernærer? Er det ikke ogsaa Alskaberen og Alopholderen, hvis Værk og Gjerning det er, at al Foden bliver til Blod, og at af Blodet Legemet bestandig faaer Kræfter? Men som her i Legemet Alt hvert Øieblik gives os ved at skabes og igjenskabes i os, saa er det og i Sjælens Indre, og her kunne vi hvert Øieblik tage og føle paa, at det er saaledes.

I borgerligt Rore tog Guldsmeden aldrig Deel; det var han ikke skabt til, sagde han. Hvad hjalp det mig, sagde han, om jeg vandt al Verdens Deelagtighed i Regjering og Herredømme (thi det er dog Det, man kalder Borgerfrihed, meente han), naar jeg derover skulde tage Skade paa min Sjæl, eller lade det Bedste og Vigtigste i den, dens udødelige Deel, ligge forsømt i en Krog til knap at tages frem engang en Helligdag.

Helligskrivterne læste han ideligen i, og var meget fortrolig med dem. I den saakaldte gamle Pagts Bøger, var der efter hans Mening saare Meget, som man maatte ønske i Alles Tanker og Erindring, kun at man ei skulde sige til Nogen, at det skulde nu altsammen antages bogstaveligen, som Gudsord, hvilket det jo ved Meget var urimeligt, ja til Fordærv for sand Gudsfrygt, at ville fordre, og som der jo ei heller var allermindste Berettigelse til at fordre. Denne Samling af Hellig-

skrivter var af Mennesker, som andre Mennesker, men som havde været opfyldte af Gudstanker og Gudsfrygt og Gudsfortrøstning, talende med en dybt indre aandelig Kaldelses Styrke og Fylde, som Gudbeaandede. Forresten var Bogen, som en anden Bog, indeholdende meget Ypperligt, men ei til at paatvinges Nogen, men til at lære af for Enhver, hvad der var indlysende og godt for ham. Meget lærerig var unægtelig denne Bog, og Gudstanken rørte sig overalt deri. Det var forunderligt, hvorledes Jødefolket, som var opstaaet af en ringe Begyndelse, havde været Bæreren for saa meget Ypperligt, der endnu, uforandret, efter 3 til 4000 Aars Forløb kunde være til Opbyggelse for Mange i den helligste Henseende. Det var forunderligt, hvorledes dette Folks Førelser havde været, og hvilken Rigdom til at betænke og lægge paa Hjerte dets Skrivter indeholde. Endnu var dette Folk jo det mærkværdigste paa Jorden; endnu hængte det fast ved den Pagt, som Gud havde gjort med dets Stamfader, og endnu var det fyrigt og virkekraftigt, og der boede hos det ligesaa megen Gudsfrygt, som i noget andet Folk. Men man skulde gjøre et Uddrag af dets gamle Skrivter, saa at man udelod Alt, hvad der kun kunde besvære, som al den Beskrivelse af Gudstjenesteindretningerne, eller kunde forvilde og vække Uvished eller kræve en Udtydning, som heller maatte blive borte. Man skulde, meente Guldsmeden, lade over det Halve ude, og forsyne Bogen heelt igjennem med oplysende Anmærkninger; men Alt, hvad man beholdt, skulde man beholde Ord for Ord, som det stod; thi al Omskrivning fordærvede kun. Forresten, sagde han havde han af en dansk Bog, som var skreven af en Søkrigsmand og var udkommen i Aaret 1764, seet, hvor megen ypperlig Anvendelse man kunde gjøre af saare Meget i den gamle Pagts Bøger. Det havde ogsaa været ham mærkeligt, at en saadan Mand havde været saa meget hjemme i Helligskrivterne, som denne Sømand, hvis Bog havde den Paaskrivt: Hellige

Opmuntringer i modige og tankefulde Stunder af Frederik Lütken.

Men vi maae komme til Det, vi skulde talt om, nemlig hvad Guldsmeden havde sagt i Anledning af hiin Forfalskning af Skeer og Gafler, store og smaae, af Flødekander og Sukkerskaale og andet Mere. Det er grueligt, havde han sagt, at ofte af Nød mangen En, som begyndte med de bedste Forsætter, drives til, for at hamle op med de Andre, at deeltage i saadant Falskneri, men det er, fordi de Formuende glemme eller ringeagte den Lærdom, at Arbeideren er sin Løn værd. Alle ville nu have Sølvtøi, smukt Sølvtøi, vægtigt Sølvtøi; Bondestanden lige saa vel, som Høihedsstanden; men knibes skal der ved enhver Udgivt; Sølvet har engang sin Priis, den kan man ei slaae af paa, saa skal man slaae af paa Arbeidslønnen; Guldsmedene skulle arbeide for Sultføde, som det kaldes, og de gjøre selv dertil, under den Kamp, for Erhverv, som overalt er saa ulykfalig. Den Ene skal sælge til billigere Priis, det vil sige til ubilligere lav Priis, end den Anden. — Hvad tænker saa mangen Guldsmed? Kommer Du mig saadan, saa kommer jeg Dig saadan; og saa gjør han de fineſt bearbeidede, eller de for visse Andre grovest med al Slags Prydelse overlæssede Skeer, Flødekander og Andet med Billeder og Skuepenge paa, ret som Rigmandsfolkene blandt Bønder og Kjældermandsfolk ville have dem, dem gjør han af slet Sølv, men sørger for, at Mærket paa godt Sølv sidder paa dem, og at de paa Prøvestenen vise Stregen for godt fiint Sølv paa enhver Ende og enhver Kant ellers, hvor Prøvestenen beqvemt kan anbringes. Jeg veed, sagde Guldsmeden, at jeg har holdt mig fri for alt saadant Falskneri, og hellere vilde jeg sauge Brænde for Folk, end indlade mig paa Sligt, og jeg har ei heller behøvet det, thi ogsaa paa mig ere de Ord gaaet i Opfyldelse: „Ærlighed varer længst“. Netop fordi man vidste, at der var ægte godt Sølv i de Sager,

som hos mig bare Stemplet, kom Mange til mig, skjønt jeg var dyrere; thi paa Arbeidslønnen knappede jeg Intet af, men kneb ei heller af for mine Arbeidere.

Guldsmeden, som, naar han kom i Gang, gjerne blev længe ved, fortsatte nu sin Tale saaledes: Især har jeg ofte ikke kunnet bare mig for, i mit stille Sind at tænke paa, at for de stakkels Syersker, — mod hvilke Umenneskeligheden snart gaaer videst med at lade dem arbeide for jammerlig Løn til deres Sundheds Fordærvelse ved den megen Stillesidden, endda om Vinteren i smaa Stuer med fordærvet Luft, for at holde paa Kakkelovnsvarmen, — kunde man fristes til at ønske, at de paa lignende Maade kunde sætte Naat imod Naat, List imod Tryk. Men grueligt er det, at leve i Menneskeforhold, hvor Kampen for Livsopholdet og Livsnydelsen, ja man kunde sige for den naturlige Menneskeret, skal føre til al Slags Falskneri og al Slags Menneskeundertrykkelse paa tusinde Maader. Men saaledes er det i hele Europa. Og gaaer det saa for Folk, som endda have en Levevei, hvad skal man saa sige om Dem, som ingen have, og ingen kunne komme ind i? Men ogsaa vi Andre, som ere i en Levevei, hvor gaaer det ofte os? Undertiden have der kunnet gaae hele Uger hen, hvori jeg ikke har solgt saa Meget, at jeg, naar jeg regnede fra, hvad Sølvet eller Guldet eller Ædelstenene havde kostet, kunde sige, at jeg havde faaet til daglig tarvelig Føde for Mine, ikke at tale om til Klæder og Huusleie. Hvo staaer mig inde for, at der ei kunne gaae hele Maaneder, ja Aaringer hen saaledes for mig? Jeg har endog ofte undret mig over, at saa mange Guldsmede kunde leve, da Sølv- og Guldtøi jo ikke hører til Nødvendighedssager. Men gaaer det bedre med Skomagere, Skræddere, Snedkere? Ere deres Arbeider Fornødenhedssager, saa er Staden ogsaa overfyldt af Arbeidere i deres Haandværker, og Mange, Mange klage over, at de sidde næringsløse, fordi de sidde arbeidsløse. Og saa, for

at faae Arbeide, underbyde de hinanden, og forværre derved hele Tilstanden for hinanden, medens Arbeidet naturligvis bliver gjort slettere og slettere. Lad være, at Byen ogsaa er fuld af velstaaende Folk, skjønt der er Tryk og Nød mange Steder, hvor Ingen skulde troe det; lad være, at man i Mængde kan finde baade brave, skikkelige, elskelige og retskafne Folk, der ei lide mere, end ethvert Menneske har godt af at lide, saa at baade aandeligt og legemligt Velvære er paa mange Steder, saa er det Modsatte dog og til i Mængde, og lad Antallet af de ynkeligen Forkomne eller Forkommende kun være en Femtendedeel, ja kun en Tyvendedeel af Stadens Befolkning, er og bliver det da ikke dog en Gru, at her omkring os i et ikke stort Rum leve 10000 eller i al Fald 7000 til 8000 saadanne Ulykfalige? Og de ere i Sandhed langt, langt flere, naar der tælles ei blot i de lave Stænder, men og i de høiere, hvor Nød og Tryk og Livsbesvær ofte ligger tungt paa Folk.

Den Throndér, som fortalte saaledes ud af Guldsmedens Aftensnak, havde allerede i nogen Tid tænkt paa engang ved Leilighed at gjøre Europæerne bekjendte med, hvad der stod i denne Bog, som han i sin Ungdom mindedes med megen Betænksomhed at have læst, og han havde derfor opsøgt Bogen i Storbogsamlingen og læst den paa Ny. Men da han nu vilde gaae videre, spurgte En, om man ikke skulde gjemme det Øvrige angaaende Guldsmeden til en anden Aften og fortsætte Læsningen af Frithofs Skjemtespil. Det vilde man da, men i det Samme afbrødes man ved Noget, som bragte en ny Samtale af ganske andet Indhold, end de forrige, i Gang, og af Skjemtespillet blev der da denne Aften ei læst Mere.

Syttende Delingsstykke.

Den lede Frue.

Medens der fortaltes og samtaledes om Guldsmeden i den større Kreds af de Forsamlede, sad noget afsides en Enkeviv med et Par yngre Veninder og talte om en anden Sag. Hun var Enke efter den i sin Tid saa høit hædrede og i de høieste Statsembeder med udmærket Indsigt, Forstand og Dygtighed virkende Hakon Åsvold, der for tre Aar siden var død i en Alder af blot sextitre Aar. Hans Enke, Adelaide, der i Almindelighed kaldtes Laide Åsvold, men af kjære Veninder ogsaa var bleven kaldet den lede Frue, hvilket saa var bleven et almindeligt Navn, just fordi hun var den almindeligen yndede, var nu i en Alder af femtisex Aar, men havde et saa rundeligt, fiint, hvidhudet, friskt og blomstrende Ansigt og en saa livelig og vever Gang og Legemsbevægelse, at hun syntes at være i den bedste Ungdomsalder. Hun havde for de to Veninder, hun sad med, yttret, at Frithof vistnok med fuldkommen Ret havde ladet Ydmygheden høre andenstєds hen end til Gratierne, eller til de Huldsalige, som hun ellers havde hørt dem kaldes, men naar Frithof havde ladet disse kaldes Livsalighedsgudinderne, saa maatte man dog bemærke, at Ydmygheden jo var en høi eller dyb Livsalighed, ja maaskee den høieste eller dybeste af alle. Hun havde saa fortalt om to Tider i sit Liv, da hun havde følt Ydmygheden i al dens Fylde; hun havde i disse to Tider været heelt henne eller borte i Gud i en uendelig Følelse af sin Intethed og Uværdighed, og denne Salighed var i sine Efterklange gaaet igjennem hendes hele Liv. Jeg var, sagde hun, 22 Aar, da Åsvold, som da i sit 32te Aar allerede var en af Throndelagens høit anseete og høit hædrede Mænd, en Dag

overraskede mig med at sporge mig, om jeg vilde være hans og han maatte være min. Han var ofte kommet til os, havde ofte talt med mig og fyldt min Sjæl med inderlig Hengivenhed og Ærefrygt, medens hans Ord havde glædet, husvalet, beriget mig. Men at han, den Mand, jeg havde seet op til, kunde fatte saadan Tilboielighed og Kjærlighed til mig, havde jeg aldrig tænkt mig Muligheden af. Jeg var som sonderknust og greb i min Overvældethed til de Ord: Tal med min Moder, hun er derinde i den anden Stue. Han gik strax, thi han var bleven vaer, hvor overvældet jeg var bleven, og nu maatte jeg synke i Knæe og fole min dybe Uværdighed og Intethed med en Salighedsfolelse, som tilsidst brod ud i en dyb Taknemmeligheds Taarestrom. Endelig foer jeg op og lob ind til ham, for at kaste mig ned for ham og bedække hans Hænder med usigelige Kys, men med hvilken Henrykkelse hvilede jeg nu i hans Arme, medens min Moder velsignede os begge. To Aar efter blev vort forste Barn, en Son, dobt; han var da allerede et halvt Aar gammel. Da hans Gudmoder, min egen Moder, bragte mig Barnet fra Kirken, lod hun mig alene med ham. Han var falden i Sovn paa hendes Arme og blidelig sovende blev han lagt i Vuggen. Da, medens han laae og sov saa sodt og jeg tænkte paa de mange Gange, han havde smilet til mig og seet op til mig og dukket sig ned igjen til Brystet, naar jeg, efter at have længtes efter hans Opvaagnen, havde taget ham op og lagt ham til mit Bryst, kom paa eengang den Tanke op i mig: Er det virkelig saa, at det er dit Barn, at det er Asvolds Barn? Og da jeg maatte sige mig: Ja, det er hans og er dit, blev jeg saa henrykt i salig Folelse, at jeg atter sank ned i dyb Folelse af Taknemmelighed og Ydmyghed.

Dette fortalte Adelaide til de to yngre Veninder, med hvilke hun sad sammen; men en ung Mand, som sad nær, horte det ogsaa, og udbrod: Det maa jeg igjen fortælle til Kjobenhavnerne

og de øvrige Europæiske; Saadant maatte de høre. Da reiste Enkeviven sig med en blussende Rødme henover det fine glatte hvide Ansigt og lige ned til Halsen, og gik langsomt bort. Den unge Mand saae efter hende, biede, til hun var forsvunden bag Træerne, og traadte nu hen til den forsamlede Kreds med Det, som havde henrykt og opfyldt ham.

Saadan Ydmyghed var vistnok den høieste Livsalighed, heri istemmede Alle, fordi der deri ligger den dybeste Følelse af Væren i Gud. Jeg er Din i Eet og Alt: det var egentlig overalt de Europæiskes Grundfølelse i deres Forhold til den indre Skaber og Giver, og saa følte de da og det Salige i en saadan Taknemmelighed og Ydmyghed.

Men den er det da kun, bemærkede nu En af de Tilstedeværende, naar man deri ydmyger sig for Gud; skal man ydmyge sig for et Menneske, eller føle sig ydmyget af et Menneske, saa er det en anden Sag, medmindre det ogsaa deri er Gud og Gud alene, for hvem man ydmyger sig.

Disse Ord fremkaldte en levende Samtale. Allerførst meente En, at man ikke kunde sige, at man ydmygede sig for Gud; man var af ganske Sjæl og Hjerte ydmyg i Gud, men ydmyge sig for Nogen kunde man kun, naar man havde en Selvfølelse ligeoverfor denne. Vistnok kunde Mennesket meget vel føle sig i sit Jeg og med sit Jeg ligeoverfor Gud, ja maatte ofte føle sig saa, uagtet Gud var En Eet og Alt; saaledes var det i Samvittigheden; her stod man ligeoverfor Gud; ligesaa var det i Ærefrygten, indtil denne gik over til en inderlig varm Ærefrygt, thi saa løste Modstaaenheden og Toheden sig op i fuld Gaaen i Eet af Guddommeligt og Menneskeligt; men i hiin fulde Følelse af Ydmyghed og egen Intethed midt i Følelsen af den uendelige Opfyldthed var denne Gaaen i Eet lige strax; man stod heri ikke ligeoverfor Gud, nei man var ganske fortabt i Gud.

Og naar der nu var Tale om, sagde en Anden, at ydmyge sig for et Menneske, som, da Adelaide sank ned for sin Elskers Fødder, da var det vistnok ei mere for Gud alene, men for Manden tillige, at hun var dybt ydmyg, og man kan sige, at hun var det baade for ham og i ham; men ydmyget var hun ikke, ei heller ydmygede hun sig for ham; thi ydmyge sig forudsætter allerede et Brud, en Fjernelse, en Hæmmelse, som bringer Sjælen til, gjennem Ydmygelse, Selvydmygelse, at søge at komme til Eenheden og den rene fulde Fylde igjen.

Det vare Throndere, som talte saaledes, som vi nu her i kort Sammenfatning have angivet det. De Europæiske vare fuldt gaaet ind i Alt, undtagen Noget af Det, som var sagt angaaende Ydmygetheden; thi det var dem en modbydelig Tanke, at eet Menneske skulde ydmyges af et andet, eller ydmyge sig for et andet. Kun i Elskovsforholdet og nogle lignende Forhold af Qvinde til Mand indrømmede de, at Selvydmygelse af fuldt Hjerte kunde indtræde, netop paa Grund af den usigelige Hengivelses og Forvisnings Følelse. I Elskoven var jo rigtignok den Ene som en Guddom for den Anden.

Men saaledes havde det da ogsaa været naturligt, sagde en Thronder, at i forrige Tider i Europa mangen udmærket Mand eller Qvinde var bleven Gjenstand for Manges Tilbedelse.

Saaledes blev der talt om Ydmyghed, Ydmygethed og Ydmygelse, kun at der blev talt vidtløftigere herom.

Nu brød man da op, sildigere, end man pleiede; dog stod endnu Lysskjæret klart i Nordvest og belyste Trætoppene rundtom, og kastede lyse Striber langt ind i Bøgeskovshaven. Den lille Klotilde hængte sig nu ved Klitovs Arm, for at han skulde opfylde, hvad han havde lovet hende. De gik da nu til Lirekasseeieren, og han lod dem for en halv Thronderdaler faae sin bedste Lirekasse med de Tonestykker i, som Klotilde havde for-

langt, samt en Skudkarre til at flytte den paa. Men nu kom det paa eengang over den lille Pige, at hun vel maatte løbe hjem og hente deres Karl til at rulle afsted med Lirekassen for dem. Da loe Klitov og den kjøbenhavnske Ven, der havde ledsaget ham, og spurgte den unge Pige, om hun ikke nok vidste, at Europæerne ikke lade Andre gjøre for sig, hvad de kunne gjøre selv, og ikke holde sig for gode til noget Arbeide. Om hun vilde, kunde hun imorgen Formiddag komme og see dem feie Gaderne rene i Europæerbyens anden Gade, hvor det netop tilfaldt dem imorgen at gjøre dette Arbeide. Det undrede nu Klotilde sig høiligen over.

Man kom nu til Fattigbyen. Folk var der endnu oven Senge, skjønt Klokken var ni, og Sovetiden da pleiede at begynde for de Fattige. Da der uventet klang Toner i Gaderne kom de stimlendes ud, og kom snart i med at svinge sig om med hinanden og faae sig en Dands. Klitov og hans Ven skiftedes med at dreie paa Lirekassen; og den af dem, som ikke gjorde det, tog Deel med i Dandsen; men Klotilde vilde de ikke foranledige til det Samme. I Throndhjem vidste de nok, at det ikke skikkede sig for en Datter af Stadsecretæren, saa kaldtes den Mand, som forestod Byens Skriverembede. Bagefter tilstod hun dem, at hun havde havt stor Lyst til at dandse med, men havde ei turdet for sine Forældres Skyld.

Attende Delingsstykke.

Fortsættelse af Frithofs Skjemtespil.

Da man næste Aften samledes, tog man strax fat paa det Frithofske Skuespil, for at faae dets Læsning til Ende denne Aften.

I dets anden Hovedhandling føres vi til Roeskilde til den derværende Stænderforsamling. Skuepladsen er ved et Loft, der gaaer heelt hen over den, deelt i to Afdelinger, een underneden, hvor Folkeformændene ere forsamlede, een ovenover, der atter ved en Tværvæg i Midten er deelt i to Rum. Paa begge Sider af denne Tværvæg ere Borde, hvorved der sidde Folk med alleslags Papirer for sig. Man erfarer, at disse ere de nedenunder værende Folkeformænds Venner, Medholdere, Hjelpere, Understøttere, adskilte i to Afdelinger. svarende til de to nedenunder fremherskende Meningsdelinger, idet i Forsamlingen nedenunder en Deel af Mændene høre til de saakaldte Modvirkere, Tilbageholdende, Paaholdende, Vaersomme, Andre derimod ere Fremadstræbere, Omdannelsestragtere, Forbedringssøgere, Raskthandlende. Paa Bordene paa begge Sider ovenpaa seer man Rør, der igjennem Bordene gaae ned til Gulvet og gjennem dette ned i det nedre Rum, hvor de udbrede sig til forskjellige Sider, til tæt hen ved de Siddendes Hoveder. De ere Tilhviskelsesrør, Sporge- og Svarerør. Forsamlingen underneden sidder ved lange Borde i to Rader, til Høire og Venstre; i Baggrunden sidde midt for paa forhøiede Pladser Forsamlingsformanden og den kongelige Talsmand.

Den Sag, man har for, har, det erfarer man af Formandens Tale, i flere Dage sysselsat Forsamlingen, og har været Gjenstand for megen Omstrid. Den skulde nu tilendebringes og Afstemning finde Sted, men først skulde Alt, hvad der ved dens Afgjørelse maatte haves for Øie, paa Ny føres frem for Forsamlingen i kort sammentrængt Fremstilling. Dette skal skee ved to Ordførere, og har Formanden i denne Sag funden det rettest at afvige fra den ellers almindelige Orden, saaledes at de tvende Talende ville holde et Slags Samtale med hinanden, idet paa hvert Led i den egentlige Ordførers Tale strax af den anden Ordfører vil blive givet Svar. Forelæseren bemærkede

herved, som Noget man kunde erfare af nogle til Skuespillet føiede Anmærkninger, at den almindelige Brug havde været, at ved den sidste Forhandling af en Sag maatte Ingen tale mere end eengang, med Undtagelse af Ordføreren for det Udvalg, der havde givet Betænkningen i Sagen, samt Forsamlingsformanden og Kongetalsmanden, hvilke kunde tage Ordet saa ofte de dertil fandt Opfordring. Det var Digterens Paafund, at man i denne Sag var bleven enig om, at, forinden man gik til Afslutningen, skulde en Ordfører for Betænkningens Modstandere kunne Led for Led svare paa Udvalgsformandens Fremstilling.

Den meget omstridte Sag, der har deelt Forsamlingen i to omtrent med lige Styrke imod hinanden staaende Delinger, angaaer et Andragende fra Skrædderne i Kjøbenhavn om, at de, i Lighed med hvad der er alle andre Haandværkere tilladt, maae forskrive det Klæde og andet Tøi, de bruge til at sye Klæder af, hvorfra de ville, og at altsaa det Bud maa blive ophævet, som har paabudt, at det alene maa tages hos Klæde-, Silke- og Lærredshandlerne i Kjøbenhavn, og saaledes har sat en Indskrænkning for Skrædderne, som alle andre Haandværkere ere frie for; thi Kobbersmede kunne kjøbe deres Kobber, Skomagere deres Læder, Smede deres Jern, og saa fremdeles alle Haandværksmestere Alt, hvad de forarbeide deres Ting af, hvor de ville; kun Skrædderne skulle kjøbe hos hine Handelsmænd og hos ingen Andre.

Tilhørerne afbrøde her Forelæseren med Latter og Fornøielsesudraab, de morede sig til alt det Naragtige, de vilde faae at høre; men ved Forelæsningens Gang kom de efter, at Sagen i hine Tider ingenlunde havde henhørt til det Latterlige eller Naragtige. De kom ved de Talelser, hvormed Forelæsningen flere Gange afbrødes, til at indsee, at det saakaldte Laugsvæsen, eller Haandværksarbeidets og Handelsberettigelsens-Fordeling saaledes, at Hver kun maatte udøve den Bedrivt til

Erhverv eller til saakaldet Næring, som han paa visse foreskrevne Maader havde erhvervet sig Berettigelsen til, og at Ingen maatte gribe ind i Andres Arbeidsbedrivt eller Handelsbedrivt, hørte saaledes med til alle de bestaaende Forholds hele Ordning, og til at sikkre de forskjellige Arbeidere deres Livsophold, samt og til at sikkre Brugerne for, at ikke Fuskerarbeide skulde tage Overhaand i godt Arbeides Sted, at det var saare misligt at røre ved hiin Ordning, som i mange Aar havde bestaaet, og hvorefter Samfundslivet i mange Dele havde indrettet sig, medens der dog paa den anden Side var Meget, der talte for, at man skulde, under den almene Kamp for Livsopholdet, lade Enhver bruge sin Forstand og sin Virkekraft paa den Maade, han bedst kunde, til almeenfornødent eller almeennyttigt Arbeides Frembringelse.

Foreløseren anmærkede, at, hvad Sagen i sig selv angik, med Grunde og Modgrunde, saa havde Frithof i Hovedsagen aldeles fremstillet den, som den i Aaret 1838 virkelig i Roeskilde var bleven forhandlet; ja endog hvad man vilde faae at høre om den væltede Stemmekuglekasse og om den derved foranledigede Omskiftning i Stemmegivningen fra et Par af Folkeformændene, var gaaet saaledes for sig. Hvad der kun kunde høre til Frithofs egne Skjemte- og Narrestreger, vilde man let blive vaer *).

De To, som stode mod hinanden, talede paa Frithofs bekjendte Viis i korte udtryksfulde Vers med slaaende og moersomme Riim. Tiltale og Gjensvar gik Slag i Slag. Især gjorde det Virkning, da der anførtes, at af 400 Skræddere, ikke færre end 53 havde afgivet en Indsigelse imod den af de øvrige Skræddere attraaede Indkjøbsfrihed, fordi de maatte befrygte,

---

*) Man vil finde Forhandlingerne om denne Sag i Roesk. Stændertid. f. 1838, I, 224 ff. og II, 300—372.

at Følgen vilde blive, at de mere formuende Skræddere vilde trække hele Næringen til sig, da de, naar de paa eengang kunde faae den Indtægt, som hidtil Kræmmerne havde havt, og tillige Fortjenesten af Haandværket, kunde lade Bestillerne faae Klæderne til noget ringere Betaling, end de fattigere Skræddere, der ei kunde kjøbe Klædet og det øvrige Tøi udenlandsfra, eller fra Landets egne Storværkssteder, i en større Mængde paa eengang, men maatte kjøbe i det Smaae hos Kræmmerne, og saaledes Intet kunde tjene paa Tøiet. Herpaa blev nu til Gjensvar bedet om at betænke de mange i ringe Kaar levende Høiskolelærlinge, Smaaembedsmænd og mange Andre, som man jo maatte unde, at kunne faae de fornødne Klæder til saa lav Priis, som muligt. Vilde man paa den ene Side tage sig af de Klædehandlere, som havde indrettet sig paa, næsten alene at drive Handel med de Tøier, som Skræddere skulde have, for at disse Kræmmere ikke skulde komme til at lide, saa maatte man paa den anden Side see hen til de Mange, Mange, som skulde bruge og betale Klædningsstykkerne. Meget Andet kom endnu frem, men vi ville ei opholde os derved. Alt gav det de hørende Europæere Anledning nok til at blive vaer, hvilket unaturligt Liv man dog i hiin Tid havde levet i, og hvor glade de maatte være ved at være ud over alt sligt Qvaklerie. De meente, at det Simpleste havde jo været, at alle Skræddere tilhobe havde forenet sig med Klædehandlerne og med nogle andre Handlende, som ved denne Leilighed ogsaa vare tagne i Betragtning, for i Fællesskab at drive den hele Bedrivt til Betryggelse for dem alle og tillige til Bedste for Klædningsbrugerne.

Vi vende tilbage til Frithofs Skjemtespil. Da der skulde til at afgives Stemmer, kom Talerørene i Bevægelse, og der hørtes en Surren af Tilhvidskelser. Der forlangtes Afstemning ved Kugler, og Kuglekassen med det hvide Ja-Rum og det sorte

Nei-Rum gik om. Da den kom tilbage, vare der 31 Ja-Stemmer, det vil sige til Bedste for Skræddernes Forlangende. Eftersom de tilstedeværende Folkeformænd vare 61, maatte man da vente 30 Kugler i Nei-Rummet; men ved at drage Nei-Skuffen ud kom Forsamlingsformanden til at vælte den. Der maatte da foretages en heel ny Afstemning, under hvilken alleslags Smaasamtaler fandt Sted i Skuepladsens Forgrund, fulde af de Glimt af Lune og Løier, hvorpaa Frithof er saa rig. Men nu viiste der sig 33 Ja-Kugler, saa To maatte i den lille Mellemtid have skiftet Mening. Disse To holdt sig ei i Skjul; de bekjendte for Venner og Medholdere, at de havde stemmet urigtigt første Gang, og de klagede nu over, og Flere klagede over, at Hvidskerørene havde Læk paa nogle Steder, saa at man vanskelig kunde høre, hvad der hvidskedes. Et Par paatoge sig saa strax at faae Blikkenslageren til at afhjelpe Brækkene.

I det Samme komme i de to Rum ovenover Nogle styrtende ind, for at berette, at man har seet de to Allemandsvogne med Muserne og Gratierne holde ved Hedehusene og strax efter kjøre videre; om en halv Time vilde de vist allerede være saa nær ved Roeskilde, at, hvo der vilde gaae dem imøde, maatte begive sig paa Vei. En saadan Mældelse skeer nu ogsaa nede i Storsalen ved en indtrædende Tjener, og alle ile bort.

Nu forandres Skuepladsen derved, at den tomme Skueplads ruller tilbage; en Mellemvæg skydes ned, som forestiller Ydersiden af den Slotsbygning, hvori man var, og nu stimle gjennem tre Døre alle De, man nys saae inde, ud paa Slotsgaardspladsen, og de Fleste ile bort. Men nogle Faa holde fast paa et Par Andre, for at erfare, hvad der er paa Færde. Disse to undre sig over, at hine ikke have erfaret Noget om de Besøg, som hele Byen Roeskilde er spændt paa, og de begynde med at fortælle derom. Men 27 Muser, hvad kan det dog

være for nogen? spørger saa den Ene; man kjender jo kun 9. Hvor vil Du hen, svarer den Anden, fra den græske Oldtid ere her 12; og mener Du saa, at vor Tid kan nøies med færre end 15 til? Nu vil da den Spørgende vide, hvilke disse ere, og der svares ham: Seer Du, der komme nu for det Første tre til for Malerkonsten. Hvad? Tre for Malerkonsten? Ja, kan det være Mindre? Egentlig vilde de være fire eller endog fem. Een er der for Menneskelivsmaleriet, een for Landskabsmaleriet og een for Blomst- og Frugtmaleriet, og saa saae de helst, at Menneskemaleriet blev fordeelt mellem to: een for det store Menneskelivs Gjerninger og een for Menneskenes Smaafærd paa Gader og Torve, eller i Stuer, Kjøkkener og paa Trapper, eller paa Landeveie og Markeder. Men man vil dog lade sig nøie med de tre Muser. Jeg haaber svarer den Anden spottende, at man vil finde en saadan Nøisomhed priselig og takke for den. — Men nu Billedhuggerkonsten, hvor mange Muser kræver den? Een er Svaret. Kun een, er Gjensvaret; nu det maa jeg lide; og nu Tonekonsten; ja den har vel tilstrækkelige Muser blandt de gammelgræske ni? Hvor vil Du hen, er Svaret, af dem faaer Tonekonsten kun een, Euterpe; men vi maae dog ogsaa have een for vor christelig-kirkelige Tonekonst, og een for Skuespillets Tonekonst. — Altsaa ogsaa tre. — Ja, og just til sær Glæde for Roeskilde By; den ene af dem skal være tilhuse hos Cantor Hartmann; det blev strax besluttet; flere, end een, kan han ei godt anbringe sommeligen i sin knappe Leilighed; de to andre har Præsten derhenne bedet om at faae, og da han tillige har sin Ven Tonedigteren Weyse fra Kjøbenhavn hos sig i Besøg, saa kunne de to ikke komme i et bedre Huus. Men lad os ikke glemme de øvrige Muser, siger nu den Anden, jeg maa dog erfare, hvilke de andre ere; vi have foruden de 12 fra Oldtiden nu faaet tre til for Maleriet, to til for Tonekonsten og een for Billedhuggerkonsten. Vi have da 9 tilbage. Ja

Bygningskonsten har vel faaet sin Muse, eller maaskee et Par? Nei kun een; thi Musen for Huusbrugssagerne er en Muse for sig. Hvad vil det sige, sporger den Anden; skal der ogsaa være en Muse for den Konst at gjore Borde og Stole og Skabe og andet Sligt? Ja, svares der, og den Konst at gjore Theevandskogerier og Lysestager og alt Slags Leerkar baade af Grovleer og af Fiinleer og meget, meget Andet; hvo kan regne det op altsammen? Bor det ikke gjores med Smag og Skjonhedssands altsammen, og er det ikke saare onskeligt, at en Muse vil beaande alle Dem, som have med sligt Konstarbeide at gjore? Jo visseligen, svarer den Anden, men nu haaber jeg, at ogsaa Skomagere og Skræddere ere betænkte. En Muse for Paaklædningen mener Du; den har man naturligvis ikke kunnet glemme; en saadan Muse kunne vi just hoiligen trænge til. Du skal give Agt paa hende, det er en nydelig, yndig Muse; man skulde troe, det var en Gratie. Du kan let kjende hende; hun gaaer med en Solvkjæde, paa en halvandens Alens Længde omtrent; men hvad den skal sige, veed jeg ikke; den er fæstet om begge Haandleddene, ret som om hun var en Fange. — Men ere da nu ikke ogsaa Kræmmerne betænkte? Nei, men Bonderne derimod, de ere betænkte; thi en Muse for Agerdyrkningen er der. — Naa, det var godt, at vi kom ind paa det Nyttiges Omraade. — Og de ovrige fem Muser, hvilke ere de? Den Anden vil svare, men da hores et Jubelraab langt borte, og en Velkomstsang folger efter, og alle de Tilstedeværende ile ud.

Skuepladsen forbliver tom en Stund, medens Sang lyder fra det Fjerne. Saa kommer den gamle lærde Skoleformand, Etatsraad kaldes han, ind med fem Muser, alle henhorende til Grækernes: Melete, Klio, Polyhymnia, Kalliope og Urania. Han bliver staaende og viser sine Muser Vinduerne til den Storsal, hvor deres Sag her i Roeskilde skal forhandles, skjont det ikke horer Stænderforsamlingen, men Fru Statshuusholdningen i

Næstved til at afgjøre deres Skjebne. Han yttrer saa sin store Glæde over at kunne see saa mange Muser i sit ringe Hjem; men nu ønsker han at erfare, hvad egentlig Polyhymnia er Muse for; thi de Gamles Beretninger derom lode ulige. Melete siger ham da, at disse Beretninger maa han ikke tage det for nøie med; Oldtidsmuserne maatte nu føie sig efter Nutiden; Polyhymnia var nu Veltalenhedens Muse. Naa, svarer saa Etatsraaden, saa have vi her i Roeskilde den herlige Polyhymnia Meget at takke for, men trænge ogsaa meget til hende. Der tales nu videre om Nutidens Krav og Trang, og den Gamle udtaler sit Haab om, at man i Danmark vist vil sørge for alle de 27 Muser og 9 Gratier, skjønt Tallet var stort, og gjennemgribende Besparelser vare høist fornødne; thi man kunde ikke nægte, at der blandt alle disse Beaanderinder ikke var nogen, som kunde kaldes ufornøden. Snarere vilde han endda ønske nogle flere.

Hermed endes den anden Handlings første Afdeling. Skuepladsen bliver en Tid lang staaende tom, men uden at Tæppet falder; der høres imidlertid Tonespil snart fra een Side snart fra en anden, snart mere snart mindre fjernt fra. Endelig skydes Bagvæggen op, og dermed forvandles Skuepladsen til den, den var ved Handlingens Begyndelse, men den er oplyst ved nedhængende Lysekroner og Sidelamper, hvilke vise, at det er bleven Aften. Folkeformændene ere forsamlede forneden; Medholdere og Tilhvidskere sidde foroven. Man er midt i Forhandlingerne om, hvad der skal gjøres ved Musernes og Gratiernes Andragende. Forsamlingen har ingen Myndighed til af Statens Midler at tilstaae dem Understøttelse. Den kan kun anbefale til Statshuusholdningen. Der handles blot om, hvorledes denne Anbefaling skal affattes, og især, hvorvidt man tør og vil anbefale det hele store Antal. Man erfarer af en kort Tale af Forsamlingsformanden, at Overveielserne allerede have varet

henimod et Par Timer, og han sporger nu, om han tør antage, at Forsamlingens Beslutning bliver den, at man blot skal anbefale Ansogerinderne i det Hele, med Tilfoiende af, at Antallet saavel af Muser som af Gratier bor indskrænkes til et mindre, uden at man dog nævner i Særdeleshed dem, som især menes at kunne bortfalde, og dem, man vil anbefale frem for de andre; hvorimod man i det Hele skal fremhæve Fornodenheden af, at al i det større Liv i Folket indgribende Videnskab og Konst faaer sin gode Beaandelse. Man hører nu en Hvidsken fra et Par af Rorene, og En reiser sig, for at tilkjendegive, at han ganske maatte tiltræde Forsamlingsformandens Forslag. Der havde jo været saa mange forskjellige Meninger om, hvilke Muser og Gratier man skulde anbefale, hvilke afvise, at Enighed herom ei var at opnaae. Det var gaaet saa vidt, at flere Muser, som Nogle havde meent, maatte henvises til den frie Almeenheds Forsorg, uden at Statshuusholdningen kunde belemres med dem, just af Andre især vare blevne anbefalede som baade værdige til og trængende til Statens Understøttelse. Malerkonstens, Billedhuggerkonstens og Digtekonsternes saavelsom Tonekonstens Muser havde jo Nogle anbefalet varmt, medens Andre havde henregnet det til en Statshuusholdningen uvedkommende Overdaadighed at koste Penge paa dem, hvilket deres Yndere og deres Værkers Elskere maatte gjore. Agerdyrkningens, Naturvidenskabernes, Lægekonstens, Borneopdragelsens Muser derimod, som Mange havde meent, varmt maatte anbefales, havde de Andre deels villet henvise til visse allerede bestaaende Statsindretninger, samt til Landhuusholdningsselskabet og de Classenske Pengemidler, deels henvise til alle de Mænd, hvis Næringsvirksomhed og Vindskibelighed maatte opfordre dem til ved frie Sammenskud og Samvirkninger at drage Omsorg for dem.

Man gaaer nu til Afstemming og Forsamlingsformandens

Forslag bliver antaget derved, at næsten Alle reise sig; thi saaledes tilkjendegaves Bifaldet.

Men nu beder han Alle at forblive paa deres Pladser, da han har en Sag af største Vigtighed at foredrage. Han har erfaret, at i Roeskilde det Ord gaaer om, at Grunden til, at i Formiddags den anden Afstemning havde givet to Stemmer flere i Ja-Kassen, end den første, havde været den, at to af de Stemmende havde misforstaaet Tilhviskelserne, fordi Rørene havde Læk paa et Par Steder, og at en Blikkenslager allerede havde været henfendt for at istandsætte dem. Et saadant Sagn indeholdt en saa skammelig Bagvadskelse, at enhver af Folkeformændene vist maatte føle sig opfordret til at modvirke en saa grov Usandheds Udbredelse. Man maatte sige til Alle, at det jo fra før af maatte kunne indsees, at det var mod al Fornuft at antage endog blot Muligheden af, at i en Forsamling, som Folkeformændenes, Tilhviskning og Tilhviskningsrør kunde finde Sted; thi alle Folkemænd paalaae det jo som hellig Pligt ene og alene at følge, hvad de, deels efter egen Overveielse, deels som Følge af det i selve Stændersalen Forhandlede, fandt at være det Rette, og saa kunde det jo slet ikke tænkes, at hemmelige Tilhviskelser fandt Sted. Dernæst maatte man forsikkre Alle, at hvis ikke hele Stænderindretningens Hellighed forbød, at lade Uvedkommende komme ind i Salen, saa vilde Alle snart ved eget Øiesyn kunne overbevise sig om, at der ikke var Spor til de Rør, man talte saa meget om.

Alle tilkjendegive nu ved at reise sig Forsamlingsformanden deres Bifald; men ved den Fart, hvormed de efter hans Opfordring fare op af deres Stole, komme Nogle, der allerede have sat Hat paa Hovedet, fordi de lige skulde til at gaae, til, med Hattene at støde an imod nogle af Rørene, saa at de tage Hattene af, for at see, om de ei ere beskadigede. Imidlertid lyde mange Bravoer fra Rørene rundt om i Salen.

Nittende Delingsstykke.

Det Frithofske Skuespils tredie Handling.

I tredie Handling forestiller Skuepladsen det Indre af en Kirke i Nestved. Denne By havde to Kirker, men een med een Sognepræst og videre Tilbehørende var nok, og den ene Kirke havde længe staaet ubenyttet. Nu fremstiller Frithof i sit Skjemtespil denne Kirke gjort til Statsskatkammer. I Baggrunden staaer i Midten Statskassen, en stor overalt stærkt jernbeslagen Kiste med en Mængde Hængelaase: to foran, paa en Halvalens Brede hver; fire noget mindre paa hver af Siderne. Foran Kisten staaer paa en Forhøining, hvortil tre Trin føre op, et med en vis Pragt udstyret Høisæde; nedenfor dette staae tre lave Stole uden Rygstød, een foran, een paa hver af Siderne.

Et Par af Folkeformændene komme ind med nogle af Byens Borgere. Man erfarer, at det er to Dage siden, at Muserne og Gratierne kom til Roeskilde, og man hører om den Lystighed med Dands, som for deres Skyld har været i Roeskilde. Aftenen iforveien ere de komne til Nestved, hvor hele Byen for deres Skyld var oplyst med Lys i Vinduerne. De vare blevne høitideligen modtagne, vare kjørte hele Byen rundt, og havde tilsidst været samlede med en Deel af Byens Fornemstandsfolk i den store Raadhussal, hvor der ogsaa var bleven dandset, men kun til Kl. 11, da de havde bedet om at de betids maatte komme til Nattero. De havde været fordeelte rundt om i Byen, to paa hvert Sted; havde der været flere end 36, skulde man let faaet dem bragte i Huus; thi al Verden i Byen havde ønsket at faae een eller to af dem til sig. Imorges havde saa de to Folkeformænd været hos Fru Statshuusholdningen, som de Aftenen forud havde sendt Folkeformændsforsamlingens

Anbefalingsskrivelse. Men de havde hos den værdige Frue ikke funden nogen glædelig Modtagelse. Man havde siden faaet at vide, at hun ved at læse, at Antallet paa de Bonfaldende var 36, var kommen i et Opror i Sindet, man aldrig vidste, at man havde seet hende i for. Dette var tiltaget, da hun havde ladt sig af Statsskriveren forelæse hele Listen paa dem. Det var meget slemt, at just de 12 Muser fra Grækertiden havde været de forste, og at saa lige efter dem de tre for Malerkonsten vare komne, og saa de to for Tonekonsten, for hvilken man blandt Grækermuserne allerede havde een. Fru Statshuusholdningen var herved brudt ud i saadanne harmfulde Ord, at man ikke skulde troet dem mulige hos hende, og det havde varet længe, inden hun havde funden sin Værdighed igjen.

Idet der tales saa, bringes Mælding om, at Statsfruen kommer. De Tilstedeværende træde til Side; den ene Folkeformand, som vi senere alene ville hore at fore Ordet, og derfor alene ville nævne, stiller sig foran. Strax efter træder Fruen ind med sine Tjenerinder: Sparsommeligheden, Vaersomheden og Noisomheden, der sætte sig paa Hug paa de lave Stole, efterat Fruen har taget Plads paa Hoisædet. Hun lader nu af sine to Statsskrivere, der staae bag hende, den ene komme frem, for at oplæse den lange Navneliste. I Mellemtiden blive Baggrunden og begge Siderne fyldte med Tilskuere, som fra flere Sider ere strommede til. Paa begge Sider af Statskassen staae Krigsfolk, baade af Rytterfolket med dragne Sværd og af Fodfolket med Skyderor.

De 36 Navne læses nu op; man seer, hvorledes Harme og Haan kommer op i Fruens Ansigt, medens de tre Tjenerinder udtrykke Forbauselse, ja Forfærdelse, indtil man er kommen gjennem den forste Halvdeel af Antallet; saa mildnes Udtrykkene mere og mere.

Statsfruen reiser sig nu, de tre fortklædte Tjenerinder blive siddende. De 12 Grækermuser indkaldes og stille sig paa høire Side. De af dem, som antages, blive staaende, de afviiste træde over paa venstre Side.

Melete antages som Tænksomhedens og Sindighedens Muse, men Fruen paalægger hende, at hun skal i de Tider, da Folkeformændsforsamlingerne holdes, indfinde sig ved dem, og, saavidt muligt tage Ophold i de Stæder, hvor de holdes, afvexlende i Roeskilde og i Slesvig den ene Tid, i Viborg og Itzehoe den anden Tid, dog maa hun saavidt muligt, i denne Tid ogsaa i Kjobenhavn vaertage sine Beaandelser. Den ovrige Tid af Aaret skal hun især have sine Tanker henvendte deels til Statsstyrelsesmændene, deels til alle de Mange, som skrive offentlig om alskens Ting.

Aoide og Mneme afvises. Statsskriveren gjor vistnok et Forsog paa at tage sig af Mneme, idet han gjor opmærksom paa, at hun ikke er Muse for den i alle Skoler i Landet noksom dyrkede og ovede Hukommelse, men at det horer hende til at give levende Gjenbilleder af baade forduums og Nutids Liv og Livsfærd med Alt, hvad deri rorte sig og endnu rorer sig. Men Statsfruen svarer, at det har jo Klio at vaertage, som Musen for Skildringen af Menneskelivets Gang og Færdelse og Menneskenes Bedrivter og Gjerninger, saa vidt de kjendes. Klio antages da. Derimod bliver Euterpe afviist; hun skal jo være een af Tonedigtningenes og Tonespillenes Muser, men til denne Konst kunde kun een Muse forundes, og den skulde Euterpe ikke være.

Thalia, Melpomene og Terpsichore tilkjendegives der, at til Skuespildigtningen og Skuespillerkonsten kan der kun tilstaaes een Muse. Statsfruen opfordrer saa sin Medhjelper til at fremføre, hvad han veed, at hun i denne Henseende vil have bragt i Erindring. Han fortæller da, at een af Grækeroldets

Viismænd, Sokrates, skal engang have en heel Nat igjennem oplyst en Skuespildigter om, at det hørte een og samme Konst til, at digte baade Latter- og Sørgespil; fremdeles at man havde havt store Digtere, blandt hvilke Shakespeare især maatte nævnes, som ved samme Beaandelse havde været udmærkede i begge disse to Arter af Digtfrembringelser. Om Terpsichore tillader han sig at yttre, da hun ikke blot skulde være Muse for Dandsekonsten, men i det Hele for det Sjæleliges udtryksfulde Fremtræden i det Legemlige, og saaledes baade kunde være og vilde være Muse for Skuespillerkonsten, kunde hun synes anbefalelig, for at Skuespillerne kunde faae deres egen Beaanderinde. Statsfruen afbryder her sin Medhjelper med de Ord, at Statshuusholdningen ei tillader at bekoste mere end een Muse for al Skuespilkonst. Nu træde da Thalia og Terpsichore over paa venstre Side, Melpomene bliver tilbage, men skal for Fremtiden kaldes Terpsi-Melpo-Thalia og skal varetage alt Det, som dette Navn peger hen til.

Erato afvises med faa haanlige Ord. De Forelskede og deres Sangere fik selv at holde sig en Muse, hvis de vilde have en.

Nu kommer Raden til Polyhymnia. Hun skal jo være Musen for Veltalenheden, men hvad anden Muse behoves hertil, end Melete, Tænksomhedens ærværdige Muse. Have ikke, tilføier Statsfruen, henvendende Ordet til Statsskriveren, to store Grundtænkere behandlet Veltalenheden meget nedsættende? Jo, svarer han, hos Grækerne Platon og i forrige Aarhundrede Kant; men nu tillader han sig at gjøre opmærksom paa, at den varme følelsesfulde Tale, der tillige kunde sætte Indbildningskraften i livelig Bevægelse og virke paa Hjertet, vistnok ofte turde være høist fornøden og ønskelig i Folkeforsamlingerne, men at den saa maatte have en Muse, som indgjød den den rette gode Beaandelse; med Tænksomheden kom man ikke altid

hvorhen man vilde; Hjerte, Følelse og Villiekraftighed maatte ogsaa oplives. Statsfruen lytter hertil, tier en kort Stund og siger saa: Ja, lad saa Polyhymnia for det Første blive staaende.

Nu kommer Kalliope og hun siges at være Høisangens Muse, og Medhjelperen undlader ikke at bemærke, at hertil høre baade kirkelige og andre gudelige Sange og Fædrenelandssange og Krigersange, samt Sange og Sangdigtninger, hvori Stordaad og Stordaadsmænd blive skildrede og besjungne.

Fru Statshuusholdningen spørger nu, om da Kalliope, uagtet hun er en Grækermuse, er gjennemtrængt af christelig Aand, og Kalliope svarer, thi denne Muse tager nu selv Ordet, at alle Muser ere for Aarhundreder siden allerede christnede.

Kalliope antages da, og med stor Berømmelse antages derpaa Urania, der træder frem ei alene som Muse for Stjernekyndigheden og Seiladsens Forfremmelse, men og for al Maale- og Beregningskonst og al dermed i nær Forbindelse staaende kløgtig Redskabsforfærdigelseskonst. Fru Statshuusholdningen siger saa, at paa Forfremmelseslisten skal hun have den første Plads; Fruen paalægger saa Statsskriveren, at han skal agte Dette, naar engang den Orden skal bestemmes, i hvilken Muserne skulle faae Adgang til mulig Forbedring i deres Kaar.

Det viser sig nu, at af de 12 Fortids-Muser de sex ere beholdte. Men Statsfruen har forud bestemt, som sin faste, ufravigelige Villie, at det høieste Antal hun vil antage af dem, er fem, og hun vil nu afvise Polyhymnia. Men nu beder Statsskriveren, at han maa fremføre et Ord til Bedste for den forskudte Mneme og for den Muse, som nu skal forskydes. Der gives en stor Digtningsart, siger han, som griber meget ind i Livet og høiligen trænger til en Muses Beaandelse, det er: Fortælledigtningen, hvilken man heller maatte kalde den fortællende Gjenbilledebigtning. Nærmest vilde det høre Mneme til at

være dennes Muse; men da det ogsaa syntes nødvendigt at beholde Polyhymnia som Veltalenhedens Muse, kunde maaskee, uagtet vistnok disse to Muser hørte en meget forskjellig Beaandelse til, alligevel de to forenes til een, enten det saa nu blev Mneme eller Polyhymnia, som dertil bestemtes, og den saaledes antagne Muse kunde da bære et Navn, som dannedes ved begge Navnes Forening.

Fru Statshuusholdningen spørger nu: Om ikke Meningen er, at hun skal tilstede en Muse for Det, man kalder Romaner, og om hendes gode Statsskriver meente, at det kunde sømme sig for Staten at understøtte Romanlæsning, som man heller maatte ønske udryddet. Hertil gjensvares, at Romaner vare saa stærkt udbredte, og Lysten til at læse saadanne saa stor, at Staten vist burde have Omsorg for, at den bedste Beaandelse herskede i disse Digtninger, der ogsaa, naar de vare sande gode Gjenbilleder af Livet, kunde virke meget velbeaandende og befrugtende, men Statsfruen svarer, at det Fornødne i denne Henseende vilde hun paalægge Klio at sørge for, og Veltalenhedens Fag skulde Kalliope overtage. Enden bliver da, at Polyhymnia træde over i de Afviistes Række. De antagne ere da de fem: Melete, Klio, Kalliope, Urania og Terpsi-Melpo-Thalia.

De 12 gaae nu bort og de 15 øvrige Muser indtræde, forrest de tre for Malerkonsten. Ved Synet af dem kommer Fru Statshuusholdningen i en Bevægelse af Harme, og efterat de 12 af de 15 have opstillet sig og de tre ville til at indtage Pladsen nærmest ved Høisædet, udbryder Fruen med at sige dem, at de ei behøve at opstille sig, de skulle strax forføie sig bort. Derpaa siger hun med høi Røst og en af Vrede dirrende Stemme: Malerkonsten har havt den Ublu hed at forlange tre Muser for sig alene; en saadan Uforskammethed bør alvorligen at straffes; Malerkonsten skal derfor slet ikke have nogen Muse,

men for at der dog ei skal savnes al Statsomsorg for visse af dens Arbeider, skal Billedhuggerkonstens Muse overtage en saadan Omsorg, og det skal tillades den at tage en af Malermuserne til Medhjelp som Terne, og skal det, naar 10 Aar ere forløbne, være denne Terne tilladt at indkomme med Ansøgning om, atter at maatte opløftes til en Muses Rang, hvilket da skal forundes hende, hvis hun fremlægger gode Vidnesbyrd om, at hun i de 10 Aar har beflittet sig paa Beskedenhed.

Billedhuggerkonstens Muse var da hermed antagen. Bygningskonstens antages og, men for Huusbrugssagernes Frembringelse kan Statsfruen ikke indrømme nogen særskilt Muse; det maa tilfalde Bygningskonstens Muse at overtage Omsorgen herfor, og lade sig denne Sag være lige saa vel magtpaaliggende, som Bygningsvæsenet.

Nu kommer Raden til de to Muser for Tonedigtning og Tonespil. Statsfruen tilkjendegiver, at det Forlangende at have tre Muser for denne Konst vel kunde fortjene at straffes, som Malerkonstens Ublühed var bleven det. Imidlertid gjorde vistnok baade den kirkelige Tonekonst og den, som Krigshæren krævede, en Muse fornøden, og Skuespilhusets Tonedigtning vilde vel ikke kunne henlægges under Terpsi-Melpo-Thalias Beaandelse, da hun havde Nok at passe allerede. Saa bevilgedes da en Muse for al denne Konst, men et Forlangende om, her at faae mere end een Muse, maatte aldeles afvises.

Fruen tilkjendegiver nu sin Fornøielse over, at hun nu skal henvende Ordet til Muser, som langt mere end de foregaaende kunne gjøre billig Fordring paa, at Statshuusholdningen skal tage dem under sin Omsorg. Dog fordrer det nødvendige Hensyn til Statskassens Formaaen at udelukke nogle. Allerede angaaende Opdragelsens Muse, maatte der kunne sporges, om der ikke var gjort Nok hele Landet over for Skolevæsenet, for hvilket der endda maatte gjøres Mere, og at man jo havde

Christendommen, som Beaandelsen tilkom; imidlertid vil Fruen dog optage Opdragelsesmusen blandt de antagne.

Havekonsten kan hun ikke indromme nogen egen Muse; ja endog for Agerdyrkningen kan hun ikke tilstaae nogen. For den gjores der Meget, og maa gjores endnu meget Mere i hele Landet; men hvad anden Muse skal denne Konst have end Naturvidenskabernes Muser, dem hun villigen lader være tvende; dem tilkommer det jo, saa fuldeligen at beaande Agerbruget, at Fruen endog vilde frygte Forvirring af, at lade det faae sin særskilte Muse.

Lægekonsten endelig er en Konst, som Enhver maa holde hoit og hædre. Hun selv, siger Statsfruen, er ei fri for mange Legemsbesværligheder. Snart lider hun af Vinde, som ville ud, men ei kunne komme ud; saa har hun ogsaa stundom Værk i alle Lemmer; den farer fra eet Sted til et andet i hendes Legeme; undertiden er det, som Hjertet stod hende i hendes Hals; saa staaer undertiden Blodet hende saa stærkt til Hovedet, at hun faaer en Dundren for Orene; hun har urolige Nætter, lider om Dagen af mangen Uoplagthed, og til andre Tider af megen Hidsighed i Blodet. Med hendes Lever er det ei heller, som det skulde; Galden vil stundom gaae over i Blodet. Hendes Legemsplager ere ei til at opregne. Paa Læger har hun ingen Mangel; snart kunde hun sige, at hendes mange Læger ere en af hendes værste Plager; hun har en Læge for hver Sygdom; sommetider gjor man af een Sygdom hos hende to, og sender hende saa to Læger. Hun vilde derfor bede de to Muser for Naturvidenskaberne at overlægge med Lægekonstens, om de to ikke kunde overtage Landets Lægers Beaandelse, og overlade Lægekonstens Muse til hende, som hoiligen kunde trænge til at have en Muse for sine mange Læger. Naar Lægekonstens Muse vilde blive hos hende her i Nestved, skulde hun faae det nok saa godt, som nogen af de andre Muser.

Hermed tilkjendegiver Fruen de 12 Muser, at de kunne træde af. Men Paaklædningsmusen, som endnu ei er omtalt med et eneste Ord, holdes tilbage af Statsskriveren, idet han træder bag hende og lægger Haanden paa hendes Skulder. Statsfruen siger nu til sin Tjener, at han skal kalde Gratierne ind; men da han tøver et Øieblik, og Statsskriveren begynder at oploste sin Røst, vender Statsfruen sine Øine til den tilbageblevne Muse, og udbryder: Ei, det er jo sandt, her er jo en Muse endnu, Paaklædningsmusen. Har man nogensinde hørt Mage? en Muse for Paaklædningen, for Fruentimmernes Stads og Pynt? See, hun gaaer jo med en Sølvkjæde paa. Skal det 'maaskee indføres i Landet, at Damerne skulle gaae med Sølvkjæder? Ei, det kunde jo være rart nok, saa vidste man, hvor man kunde gaae hen og faae Sølv, naar man skulde mønte Penge og ikke havde Sølv nok. Men jeg vilde nok bede den smukke Muse sige os, hvor hun vil skaffe Damerne alt det Sølv fra. En Muse for Paaklædningen, vil man bare høre: en Muse for Stads og Pynt.

Den stakkels Muse vil til at svare, men brister ud i Graad. Da tager Statsskriveren Ordet og beder hendes Naade Fru Statshuusholdningen ikke at være saa haard imod denne Muse, hvis hele Tragten gaaer ud paa at bringe mere Simpelhed og Naturlighed ind i Klædedragten og med det Samme mere sand god Smag og mere Sparsomhed; der anvendes paa Klædedragten en Mængde baade unyttig og smagløs Bekostning, som hun vil arbeide paa at fjerne, naar hun blot maatte understøttes i sine Beaandelser, som nu derimod afvises overalt. Statsfruen lytter efter og seer mildere hen paa Musen; da tager denne Mod til sig, og bryder ud i Tale om, hvorledes hun vilde have al Paaklædning. Allerførst vilde hun have alt Silketøi bort; man skal virke ved rene fulde kraftige Farver og ved en efter Legemet vel afpasset Klædeviis. Silketøiet fordærver

ved sin Glands al Farvevirkning, og tager derved ogsaa Synet fra den Legemsskikkelse, som er i Kjolerne. Uldtoi vilde give det bedste Toi til Klædning; det lader Farven virke fuldt og reent. Naar det er strikket, foier det sig vel og fuldt om Legemet og hæver Skikkelsen frem, og kan gjore de gruelige Snorlive overflodige. Ved boielige, sig tæt til Legemet sluttende, fiint og fast strikkede Uldklædninger, vil den smukke, smidige, lette Legemsskabning, ligeledes den fyldige, kunne komme til at træde ret ud. Og gjælder det at skjule den misdannede, saa kan og Uldtoiet tjene dertil. Men hvad om man arbeidede paa at faae al den Omsorg, som nu anvendes paa smaglos Kjole-Udpyntning, anvendt paa selve Legemsskabningen, at den kunde tage sig godt ud, hvorved saa Sundheden tillige vilde befordres? Det er ikke at sige, hvor megen Bekostning, der nu odsles bort til, baade at gjore Klæderne stygge ved Overlæsselse og vanhælde de Menneskeskabninger, der stikke i Klæderne. Musen, som hidtil har stirret ud for sig og talt i et Slags Henrykkelse, henvender nu Oinene paa Statsfruen, men slaaer saa undseelig Oinene ned og tier med Eet.

Vær kun frimodig, mit Barn, og frygt ikke, siger nu Statsfruen, jeg horte med Fornoielse, hvad du sagde. Men denne Solvkjæde, hvad skal da den til?

Det er ingen Prydelse, svarer Statsskriveren; det er en Lænke, som en haard og overmægtig Fiende har slaaet vor yndige Muse i, du seer, at den hindrer hende i Hændernes frie Brug.

Hvad kan det være for en Fiende; hvo tor anmasse sig Sligt her i vort Land?

Det kan Den, som anmasser sig langt Mere i det hele Europa, saa langt Christenheden gaaer; thi Tyrkerne alene kjende ei til hende. Det er Modens Gudinde, som udover al denne Anmasselse og Fripostighed. Gudinde kaldes hun og

kalder sig selv saa. En Muse er hun ikke, hun er langt fra at være Muse; men Gudinde gjelder hun for at være, og hun hersker med en Alt omsnærende Tvingermyndighed.

Om Modens Gudinde tales nu videre. Især komme dens idelige, saa megen unyttig Bekostning forvoldende Omskiftninger til Omtale. Paaklædningsmusen bryder herved ud i livfulde Ord om, at hvert Fruentimmer, og ligeledes hver Mand, for sit hele Liv kun skal have tre Klædningsdragter: een for Ungdomsalderen, een for Mellemalderen og een for Gammelalderen, og saadan Dragt skal for Hver afpasses efter egen Smag, Skjønsomhed og Lune, men altid med Skjonhed; Personen skal derved faae sit eiendommelige Præg, tilhørende den lige saa ganske, som Ansigtsudtryk og Legemsbygning og Legemsholdning tilhøre den, saa at Folk ei gaae omkring, som om de bestandig skulde skifte Skikkelse.

Her tager nu Statsskriveren atter Ordet. Moden er Skik og Brug; men er det den gode, velgrundede, der bestandig beflitter sig paa at blive bedre og bedre? Nei, langtfra; det er den flagrende, bestandig Forandring og Omskiftelse søgende, lige saa meget det Smagløse og Upassende gribende, som det Smukke og Passelige; ja kaster den sig engang paa det Ravgale eller Halvtossede, saa synes den især med Forkjærlighed at holde længe fast derpaa. Og lyde og følge den maae Alle. Ingen tor undlade det, for ei at blive latterlig.

Statshuusholdningen tager nu den Beslutning, at der skal skrives til Regjeringen i Hovedstaden om at lade udgaae den Befaling til alle Stadstilsynene og andre Øvrigheder i Landet, at de skulle paa alle mulige Maader søge at undertrykke Modens Overgreb, og Moden selv skal trues med, hvis hun fremturer i sine Anmasselser, at vorde sat under Stats-Anklagerens Tiltale og vorde dømt til at skulle straffes paa yderste Formue. Men da Statsskriveren minder Fruen om, at Dette efter en Forordning

fra Aaret 1743, kun vil sige, at hun skal straffes paa en Tiendedeel af sin Formue, hvilket en saadan Hoifrue, der formodentlig besad store Rigdomme, ikke vilde agte stort, thi hendes Herske-Iver var meget stor, saa bestemmes, at hun skal trues med at straffes paa sin halve Boeslod, samt forvises til Seieroen, hvor hun kan i klosterlig Eensomhed sidde og glæde sig over sine tidligere Seire, saa meget hun vil.

Fru Statshuusholdningen bestemmer derpaa, at i Adgangslisten skal Paaklædningsmusen have den forste Plads, endog foran Urania, som stod overst. Dernæst overdrages det til Statsskriveren at lade Solvkjæden tage af den unge Pige, og sende den til Kjobenhavn til Afleverelse i Monten. Dog skal den hoire Haandboile forst tages af, og deraf gjores et Smykke, som Paaklædningsmusen bestandig skal bære, og hvorpaa der skal staae: Eneraadig over Paaklædningssmagen.

.Fruen reiser sig nu, som for at gaae. Da minder Statsskriveren hende om Gratierne. De træde nu ind og ville stille sig op, men Fruen tilkjendegiver dem, at de ei behove det, da der af dem alle ni kun er een, hun vil antage, nemlig Sommelighedens. Efter at have faaet saa mange Muser kan hun ikke indlade sig paa at have en Klynge af Gratier ovenikjobet. Musernes Tal er lobet op til 12, foruden Lægekonstens, som hun ei vil regne, da hun vil beholde denne Muse for sin egen Person. Gratier — hvad komme de Staten ved? det er Stort, at hun har beqvemmet sig til at antage denne ene.

Statsskriveren kan imidlertid dog ei undlade at bede om, at Gratien for Velvillien maa beholdes. Ved Velvillie udmærker sig det danske Folk; den horer dets Grundeiendommelighed i en særdeles Grad til; hvad der saaledes horer et Folk til, det bor der vises særdeles Omhu for. Statsfruen svarer: Velvillien maa Christendommen pleie og nære; hvad har man Christendom i Landet for, naar man ikke kan henvise Velvillien ganske til

dens Forsorg. Hertil svarer Statsskriveren, at Statsfruen jo vistnok veed, at i Christendommen hersker Troesiveren og Troesivrigheden saa meget, at den stakkels almindelige Menneskevelvillie derover ofte maatte lide meget, og nu beder han hende tillige betænke, hvor meget Folkeformændsforsamlingerne og deres Medhjelpsmænd og overhovedet alleslags Dagbladeskrivere kunne trænge til Indaandelser af denne Livsaligheds-Indaanderinde. Naa, lad saa være, svarer Fruen, altsaa to Gratier og 12 Muser; Tallet er stort nok for vor Statskasse, men lad saa være. Statsskriveren vil endnu tale et Ord for Gratien for Uudseelse, Blyhed og Beskedenhed, men faaer kort det Svar, at hvad han her nævner, skal Sommelighedsgratien overtage; det kommer hende til.

Dermed gaaer Statsfruen bort med sine tre Ledsagerinder og Statsskriverne efter sig. Idet hun gaaer Paaklædningsmusen forbi, standser hun et Dieblik, og Musen boier sig og kysser hendes Haand, hvorefter Fruen tager hende om Hovedet med begge Hænder, stryger begge hendes Kinder, og trykker et Kys paa hendes Pande.

Imidlertid stimle Folk udaf Kirken; Gratierne ville og forføie sig bort med den ene Muse; da kommer den Roeskilder Folkeformand og beder dem blive. Jeg har, siger han til de 7 Gratier, nok tænkt, at det vilde gaae Eder, som det gik. Men jeg har faaet en ypperlig Tanke til Bedste for Eder. Der skal blive sorget for Eder baade i aandelig og legemlig Henseende. I skulle, naar Foraaret kommer og siden hele Sommeren over, gjøre Tjeneste i Opvarternes og Opvartningspigernes Sted i Bellevue og paa Klampenborg. Det ere to sommerlige Beværtningssteder i en smuk Egn lige ved Stranden med stor Skov bagved. Kjøbenhavnere og Andre strømme derud i Mængde; I ville faae den bedste Leilighed af Verden til at udbrede Ynde og Livsalighed. Kun to Gange om Ugen skulle

I derude være Betjenerinder, saa skulle I kaldes; det skal være Tirsdag og Torsdag; om Søndagen strømmer der alt for meget Folk til. Jeg er vis paa, at Beværtningsmændene derude ville kunne lønne Eder rigeligen for de to Dage, og endda staae sig meget vel derved. Om Fredagen skulle I om Aftenen gjøre Opvartning paa et Lystslot ei langt borte, i en deilig Skovegn ved en rullende Aa, hvor I skulle besørge alt Det, som ellers rødklædte saakaldte Lakaier pleie at udføre. Hvilken Kreds fuld af Ynde, Velvillie og anden Livsalighed ville I ikke der komme ind i, og hvor ville I her kunne udbrede alt Det, som hører Eders Væsen til; Prindsen og Prindsessen ville midt i Eders Opvartninger behandle Eder som kjære Gjæster, og rigeligen ville I blive lønnede. Regner jeg Alt, saa ville I i de sex Sommermaaneder kunne fortjene Nok til Livsophold, Klædning og Andet hele Aaret igjennem, især hvis I om Vinteren lade Eder nøie med at boe i Holmshusene ved Langebro. Og med hvilken Frihed kunne I saa røre Eder i Kjøbenhavn hele Vinteren over, uden at behøve at gjøre Opvartning! Hvor ville I blive søgte! I kunne saaledes aandeligen baade Sommer og Vinter komme til at faae det meget godt, medens I i legemlig Henseende kunne faae det nogenlunde vel. I syv mener jeg; om de to, som Fru Statshuusholdningen har antaget, taler jeg ikke. Fuldt saa frit et Liv, som Eders, ville de ikke faae, men derfor kunne de dog faae det lige saa godt, som I Andre.

Og nu I kjære ni Livsaligheder og Du unge smukke Muse, som skal yde os den 10de, nu ventes I her lige udenfor af to Vogne, som skulle bringe Eder til Herregaarden Broxøe, hvor man glæder sig til at have Eder til Gjæster i nogle Dage. Ti af Muserne ere kjørte til Holsteinborg; ti andre rulle nu lige afsted til Gavnøe, de sex øvrige ere allerede paa Herlufsholm her i Nærheden. I næste Uge, efter Eders Tilbagekomst til Hovedstaden, kommer jeg og besøger Eder alle 36 i Eders

Boliger ved Langebro. Gid jeg for de forskudte Muser, især for de 7 græske og de forskudte Muser for Malerkonst og Tonekonst, kunde finde Udveie, saa gode, som de ere, jeg mener at have udfunden for Eder.

Hermed begive Alle sig bort; men strax efter kommer Folkeformanden alene tilbage og siger med et Ansigtsudtryk af En, der gjemmer paa noget Fornoieligt, som ei skal robes: Jeg har faaet et ypperligt Indfald for vore Gratier for den lange Tid, da det ei er Sommer. De skulle være Dorpaapasserinder paa Allemandsvogne; men kun en vis Tid paa Dagen og kun visse Dage. Hvor der vil blive en Rivt om at komme til at kjore med de Vogne, hvor der haves saadanne Vognførerinder, som Tækkelighed, Yndighed, Værdighed, Livsblomstring, Livsglæde. Vognmændene vil kunne lonne dem rigeligen; de kunne gjerne forhoie Betalingen for Adgang til disse Vogne, og hvor mangen Pynteskilling vil der ei falde af; men hvilken stor omfangsrig Leilighed til at udbrede Livsalighed. Ypperligt, ypperligt! med dette Udraab iler han bort, og medens man horer Stoien af svære Dore, der slaaes i og laases til, falder Forhænget.

Tyvende Delingsstykke.

Mere om Guldsmeden og Hr. Altsaa.

Ungoldingeformanden vedblev med at blive borte, fordi hans Hæshed ei vilde forlade ham endnu, og saa fik da ved næste Aftensammenkomst den gamle Thronder, som havde fortalt af Guldsmedens Aftensnak, Leilighed til at meddele Mere om denne Hr. Altsaas Aftenven.

Naar man, sagde Guldsmeden engang, under de hyppigen opkommende Klager over Næringsløshed eller over ussel Løn og Fortjeneste, spørger sig, om der da er Mangel paa fornødent Arbeide til at bruge de mange Folk til og til at lønne dem godt for, saa maa man sige sig, at der ligger meget, meget, meget høist fornødent Arbeide for, til at tage Hænder i, for 1000 og atter 1000 Mennesker. Man behøver blot en Dag at gaae ned ad en eller anden Gade og gaae ind i nogle af Husene, for at blive det vaer. Hvor mange Huse er her ikke, som man maatte ønske nedrevne, for at faae dem ombyttede med bedre, lysere, rummeligere, tættede mod Vind og Blæst, med bredere Trapper, større Gaardsrum, fremfor Alt sundere, hvorved man og vandt, at blive fri for den megen Sygelighed. Hele Gader skulde rives ned til den Ende. Og see saa paa Brolægningen! Det har ofte undret mig, at ikke Vognmænd og andre Vogneiere slaae sig sammen, for at faae den megen slette Brolægning omlagt, og lagt gode Vognspor i den, sikkrede saa meget, som muligt imod Forrykkelse, og saa dernæst at holde Folk, der, især i Frosttiden om Vinteren, gik om, og strax rettede hver forskudt Steen. Mon ei alle derpaa anvendte Penge skulde med Tiden kunne komme igjen med Renter, naar man ei blot regner, hvad der vilde spares paa Vogntøi og Heste, men og tænker paa, at enhver Anvendelse af Menneskekraft til nyttigt Arbeide er en Besparelse for Fattigvæsenet og Sygehusene, saavelsom for den megen Godgjørenhed i det Smaae, som jo dog nu alle Rigmænd og velhavende Folk maae yde til, til liden Glæde for de uukværdige Modtagere, der jo vilde blive meget bedre hjulpne ved at faae ordentligt, godt Arbeide at leve af. Og lad os nu, siden vi vare i Smaagaderne, tænke paa de mange usselklædte Mennesker og den megen Ureenlighed, de voxe op i. Der vare i min Ungdom mange Huse, hvor man havde faaet saa mange smukt udpyntede Puder og Hynder til

Foræring, at man ofte ikke vidste, hvor man skulde anbringe Det alt; allerede da tænkte jeg paa, hvor meget den derpaa anvendte Flid vilde været bedre anvendt til at sye Skjorter, Troier og Beenklæder til mange Fattigfolks Børn, dem man dog burde sorge for, altid at gaae ei blot reenligt men og pænt klædte, ei alene til Fryd for deres Modre og dem selv, men og for at de kunde komme i Gang med, i Alting at holde sig reenlige og pæne. Hvo kan opregne, sagde Guldsmeden, alt det Arbeide, der var at tage fat i, saa at der ei skulde klages over Mangel paa Fortjeneste, naar man satte det i Værk, naar blot Regjeringen kunde tage fat paa at ordne den Sag i det Store og faae den bragt i Gang? Agerdyrkningen, paastaae jo Mange, kunde godt bruge det dobbelte Antal af de Mennesker, der nu bruges.

Der blev talt Mere herom, og det gav Guldsmeden Anledning til at sige, at han ofte havde undret sig over al den megen Tid og Arbeide, der gik tilspilde ved Dagbladeskriveriet. Der kom nu maaskee 30 Dagblade ud i Danmark, og naar man saae efter, saa fandt man, at det Halve, ja to Trediedele, var Noget, som, ofte Ord for Ord, stod eens i alle Bladene, saa at man med et Par Dagblade eller tre, der gik hele Landet over, kunde udrette det Samme, som med de 30, paa hvilke der nu anvendtes en Arbeidsflid, der kunde anvendes meget bedre. Ja, svarede Hr. Altsaa ham, hvorfor komme de mange Blade ud? Fordi Enhver skal være om sig efter Erhverv, og saa griber man efter, hvad der kan faaes, uden at der agtes paa, om Stat eller Fædreneland er tjent dermed, eller kunde nytte den paa sligt Arbeide anvendte Kraft langt bedre. Men saaledes gaaer det paa mange Maader. Og det er intet Under, thi Stat og Fædreneland bryder sig jo hverken om, hvorledes dets Sønner og Døttre komme ud af det med deres Livsophold, ei heller om, at faae al den megen Menneskekraft anvendt til

Bedste for det Almene. Stat og Fædreneland, saaledes som de ere og dagligen sees at være, tager sig af Meget til almeent Bedste, og gjør mange gode, priselige Foranstaltninger; men Det, man skulde troe at maatte være det Allerførste i et Samfund, der skulde leve et ret ordentligt Samliv, det synes Staterne, som Stater, og Regjeringerne, som Regjeringer, mindst anlagte til at drage Omsorg for eller forfremme, nemlig paa den ene Side, at hver Enkelt, efter sin Stand og Stilling, har sit Udkomme uden Slid eller Tryk, saa at Sjælene kunne føle sig frie og føle sig aabne for Himmelens Indflydelser overalt i alle Forhold, og paa den anden Side, at Alles Virksomhed kommer til at blive retteligen brugt til Alles Bedste.

Ofte havde Guldsmeden ogsaa talt om de mange Udsalgsboder, baade de smaae og ynkelige, hvori alleslags Ting skulde stikke Børnene i Øinene, og de store, hvor Meget var udhængt, for at stikke Hoifruerne og Tjenestepigerne i Øinene. Dog ei saadanne alene, nei alle Slags Udsalgsboder overhovedet havde han talt om som dem, der ved deres Mængde vare en Ulykke, da de vare alt for mange, medens der var Nok at tage Haand i for de Mennesker, der spildtes paa dem.

Vor Guldsmed var da og maaskee En af de Første, som fattede den Tanke, at Handelsvæsenet i Europa og Columbien, saaledes, som det var, var en af Menneskehedens store Grundulykker. Men kun for Hr. Altsaa og nogle faa Andre lod han sig forlyde hermed. Men hvad han gjerne og ofte kom frem med, naar han, hvem det ei manglede paa en vis Snakkelyst, fandt Leilighed dertil, det var, at, naar af Udførelsen af hans Tanker en Følge maaskee vilde blive, at især Guld- og Sølvarbeiderne kunde komme til at sidde arbeids- og brødløse, saa kunde jo Guldsmedsvendene arbeide som Brolæggere, Steenhuggere, Steensættere, Murere, Muur- og Træværksmalere og Andet. Var en Guldsmedsvend et flinkt Menneske maatte han

vel inden et Par Aar gik om, kunne lære Sligt, især naar Kyndige og Øvede arbeidede med ham og hjalp ham. Kunde man tage Guldsmede-, Skomager- og Skræddersvende til Krigsfolk, der paa kort Tid skulde lære at omgaaes med Vaaben, skyde, hugge og fægte med Odden paa Skyderøret, saa maatte de og kun lære andet Haandværk, forskjelligt fra det, de vare oplærte til.

Saadan og lignende Tale førte den hæderlige Guldsmed ofte, og kom ofte tilbage til den Tanke, at Alt i Samfundet burde fra Grunden af tages anderledes heelt igjennem.

Lad os spørge os, sagde han ofte, om Landet, naar dets Huusholdning i det Store og Hele er fornuftig, kan føde og klæde alle sine Børn vel og ordentligt. Kan det det ikke, saa ere der store Lande nok paa Jordkloden, som ligge udyrkede og tomme, og lad saa Regjeringen sørge for, at hele Mængder af Folk ordentlig og vel udrustede og forsynede, sendes til slige Lande, paa en Maade, at der sikkres for, at de kunne faae en god og paalidelig Begyndelse derovre i hine Lande; thi Staten maa saa tage den hele Sag i sin Haand. Kan derimod Landet meget vel, naar Alt tages tilbørligen, ernære og klæde sine Børn og lade dem faae al fornøden god Pleie, baade til Sjæl og til Legeme, saa lad Regjeringen sørge for, at det skeer, imod at alt det fornødne Arbeide til Landets sande Opkomst og Forbedring udrettes, og mangfoldig Menneskekraft ikke unyttigen og uglædeligen forødes eller spildes. Der er Nok at tage Haand i af Gavnligt, saa man ei skulde lade Menneskeelendigheden drives til at hitte paa utalligt Unyttigt, eller endog Forfalsket, eller Forførerisk, blot for Livsudkommets og Erhvervets Skyld.

Men naar nu, efter mangen saadan Talelse, Hr. Altsaa vilde have Guldsmeden til at gaae ind paa, at det Retteste, ja ene Rette, var, at ophæve al Eiendom og lade Alt være fælleds for Alle, saa at Alle ligeligen kom til at nyde Godt af det

fælleds Arbeide til fælleds Livsophold og fælleds Livsnydelse, saa kunde han ikke faae Guldsmeden hertil. Den gode Mand meente, at den Lærdom maatte man ikke ophæve, at Arbeideren er sin Løn værd, og at Hver maa have Betaling for sit Arbeide, som han arbeider til, den Ene mere, den Anden mindre. Han indrømmede, ja paastod selv, at der ingen Forskjel burde være paa, hvad Slags Arbeide En gjorde, da det var med Arbeidet, som Apostelen havde sagt om Lemmerne, at dem, som regnes for de nedrigste, maa man meest holde i Agt og Hævd; men Enhver maatte have, eftersom han arbeidede med mere eller mindre Flid og med mere eller mindre Forstand og Dygtighed, og hvad Enhver lovligen erhvervede, maatte være hans. Som Livsforholdene vare, maatte man ogsaa gjøre Forskjel imellem, om En stod paa høiere eller lavere Trin i Stat og Samfund, eftersom Livsvilkaarene vare for det ene Slags Mennesker i Staten anderledes, end for det andet Slags, medens dog de i den lavere Stand ofte havde det bedre, end de i den mere formuende eller mere fornemme. I Grunden havde, meente han, de Høitstaaende det møisommeligere og besværligere Arbeide. Man raabte paa, at de levede af de Andres Haandsarbeide og deres Lemmers Slid og Sveed. Men heller dog den, end Hovedbrud og Hjertetryk, midt endda i Tvivlraadighed og Uvished, og ofte uden Myndighed til at handle frit, men med nokfom Bryderie paa mange Maader. Han holdt ogsaa af at gjentage nogle Ord af en tydsk Digter *), som gik ud paa, at Svenden kan, naar Aftenklokken slaaer, nyde Ro og Hvile, men at Mesterens Plage gaaer ud for Eet, Dag for Dag, og stundom Nat

*) I Schillers Lied von der Glokk findes nogle Linier, som maaskee ere de, Guldsmeden viser hen til, skjønt de ei sige alt Det, han anfører. Meddelerens Anmærkning.

for Nat med. Han skal ei blot have til sit Behov, men have Ugelønnen til Svendene hver Løverdag, og den meget høiere Husleie hver tredie Tirsdag i April og October. Der havde ofte været Tider, da han havde tænkt paa, at nogle af hans Svende paa deres Qvistværelser eller i deres Kjelderleilighed havde det bedre, end han. Det var netop i den Tid, da han regnede sig til og holdt sig til de Stille i Landet, netop som hine Svende, saa at de i saa Henseende Intet havde havt forud for ham, og hvad Det angik, at de havde været vel gifte, hvilket vistnok var en Hovedsag, saa havde han ogsaa været det.

Forresten meente den gode Guldsmed, at det vilde være meget ønskeligt, at Alt indrettedes saa, at Den, som gjorde Tjeneste paa en Barbeerstue eller i en Kræmmerbod eller i et Skomagerværksted eller andet saadant en vis Tid paa Dagen, kunde paa en anden Tid røre sig i fri Luft paa anden Maade som Brolægger, Vognfører eller Andet. Det vilde, naar det ordnedes godt, Sundheden og Aandslivelighed og hele Sjælen have bedst af. Om sig selv sagde Guldsmeden, at han mangen Gang havde tænkt sig, hvor fornøieligt det kunde været, om han i Sommerdagene om Eftermiddagen havde kunnet lade sit Haandværksarbeide ligge og gaae ud paa et af de Steder, hvor mange Mennesker søgte Forfriskelse, for at tjene som Opvarter, og, imedens han betjente de mange Folk, have den Fornøielse at gaae omkring i en smuk Have mellem yndige Blomster og yndigt Grønsvær, see paa de mange Folk i deres pæne Klæder og iagttage dem i al deres Færd og deres mangelunde Eiendommeligheder, og endda at faae Betaling herfor, maaskee nok saa megen, som Haandværket i samme Tid kunde givet af sig hjemme. Han havde og tænkt sig, at maaskee mangen Smedesvend, som om Formiddagen havde havt Arbeide med at beslaae Vogne eller Heste, gjerne skulde kommet ind til ham om Aftenen, for at gjøre et smukt Stykke Sølvarbeide færdigt.

Mangen Skriver i Skriverstuerne havde maaskee ofte onsket, for en Tid at kunne ombytte sit Skriverie med at gjore Snedkerarbeide, eller kjore for Folk til Dyrehaven, for lige saa god Betaling, som han fik for Skriveriet. Man skulde blot kaste den urimelige Fordom fra sig, at et vist Slags Arbeide var fornemmere, anstændigere, sommeligere, end et andet, hvortil endda stundom lige saa megen Flid, Kyndighed, Agtpaagivenhed og Eftertanke kunde udfordres, og som var lige saa fornodent for Menneskesamfundet. Om Morgenen Skrædder, midt paa Dagen Bodker eller Beendreier, om Aftenen Opvarter eller Spillemand, hvorfor skulde det ei lade sig gjore? Koner og Piger maatte jo gjore mange forskjellige Slags Arbeider; hvor mange forskjellige Slags Arbeider gjorde ikke Bonden, hvor megen forskjellig Slags Læsning og Haandfærdighed krævede man ikke af en Skoleknos og oplærte ham til. Hvorfor skulde en Kone kunne paa eengang forstaae Madlavning til Fuldkommenhed, besorge Vadsk og Strygning, gjore fiint Haandarbeide, og endda spille meget godt paa et Tonetryk og hjelpe sine Born med deres Fransk og Engelsk, maaskee nok saa godt, som Læreren i Skolen, og en Mand skulde ikke kunne paatage sig to, tre Slags Haandgjerning eller anden Dont og udrette det alt meget godt?

Ja, kunde man ei lade saadan god Fordeling og Omskiftning af Arbeidet gaae videre? Han havde tidt, naar han havde seet Brevbuddene lobe om fra Morgen til Aften, tænkt paa, hvor godt det kunde være at ordne den Sag anderledes. Man kunde tage nogle af Hoiskolelærerne til Hjelp. Medens disse gik som Brevbud, kunde Brevbuddene gaae hen og hore gode Forelæsninger hos nogle af de andre Hoilærere, til deres Aands Fode og Forfriskelse. De Hoilærde sad tidt alt for meget stille; de kunde have godt af et Par Timers Tid daglig at have Lobearbeide, i den Tid Brevbuddene fik Lov til at sidde og hvile med Legemet, medens man forte deres Aand om i

Aandens Egne, og dyrkede og berigede den. Saaledes kunde der komme god Ligelighed og Ligevægt ind i Menneskelivet, medens der nu fortæredes alt for megen Sjæl paa Det, som langt fra ikke var saa Meget værdt, at saa megen Sjæl burde forbruges dertil, medens paa den anden Side Legemerne leed alt for meget, etsteds ved at røres for lidt, et andet ved at slides for meget. Om Morgenen og Formiddagen grundgranske i Bøgerne og i Tankerne, saa holde sine Foredrag ved Høiskolen, saa gaae et Par Timer som Brevbud, hvor saa Tankerne endnu kunde gjøre mangt et frit Omløb; saa ved Midtaftens Tid et Par Timers Haand- og Armarbeide i et Haandværk, og saa atter Bøger eller eget Tænkningsarbeide, hvorfor skulde det ei kunne skee? Det kunde være meget godt det. Paa lignende Maade skulde man ordne Alt overalt for Alle.

Et og tyvende Delingsstykke.

Guldsmeden vil ikke gaae ind paa Eiendomsfælledsskabet.

I Alt, hvad Guldsmeden saaledes var fremkommen med, var Hr. Altsaa meget enig med ham, og var det saa meget hellere, som han ofte nok havde ønsket sig, at han, der ved Siden af sine Skriverstueforretninger, havde Arbeide med at undervise unge Mennesker i Rets- og Statsvidenskaben, kunde ombytte een af de saaledes anvendte Timer med en tre Timers Aftensarbeide om Sommeren hos en Havedyrker, men rigtignok imod at faae disse tre Timer betalte med det Samme, han fik for een Underviisningstime, hvilket nu vistnok var langt Mere, end en Havedyrker gav nogen Medhjelper for tre Timers Arbeide.

Men at ikke Enhver skulde have Sit, men Alt være Alles, det kunde Guldsmeden ei faae i Hovedet. Det hjalp ikke, at Hr. Altsaa talte om den megen Tid og Flid, som gik tilspilds ved alt det Mellemregnerie imellem Mand og Mand, og ved de Folk, som skulde staae og passe paa Alt og besørge Alt i de mange Udsalgssteder, hvor de ofte stode orkesløse. I har jo ofte selv, kjære Ven, sagde Hr. Altsaa engang, klaget over de mange Udsalgsboder og de mange Mennesker, som ofte kunne staae hele Timer orkesløse i dem og kjede sig, medens der var fornødent Arbeide nok at tage Haand i. See dog, hvorledes Alt vilde gaae bedre, og netop Eders bedste Ønsker kunde blive opnaaede, naar Ingen skulde tænke paa eget Erhverv eller egen Vinding, men Alle arbeidede og virkede, med god Fordeling af Arbeidet og Virksomheden, til Alles forenede fælleds Ernæring, Aandsdannelse og Fornøielse.

Hr. Altsaa talte nu om, at man jo kunde lade Gangklædningsstykker for Alle og Enhver hænge i lange Rader, fordeelte efter forskjellig Menneskestørrelse i store Rum, hvor Enhver kunde gaae hen og tage det Fornødne og lade Det, han gik i, ligge til anden Benyttelse; for hver Tretti, som nu stode i Boderne rundt om, vilde saa kun Tre behøves til Rummenes Udluftning og Reenholdelse, til Klædningsstykkernes Sikkrelse mod Støv, Møl og andet Utøi med Mere. De øvrige 27 kunde saa blive frie til at hjelpe ved Brolægningen og de ønskede nye Huses Opførelse og til at arbeide i Markerne, hvor nu paa mange Steder ikke halv den Flid anvendtes, som et godt Agerbrug krævede, men ogsaa rigeligen betalte. Især vilde jo Alt kunne gaae godt paa den Maade, naar Regjeringen sørgede for Arbeidets Fordeling imellem Alle. Naar Alle fik daglig Spiisning og Andet til daglig Livsophold og Behagelighed, til Bolig, til Klædning, til Læsning i dertil bestemte Huusrum, kort til alle Fornødenheder og Ønskeligheder, saa behøvedes hverken

Penge eller Kræmmere, megen Menneskeflid og megen Sinds- liveligheb vilde blive fri, og al Verden aande langt lettere, end nu, da de leed af saa megen Tryk, fordi Kampen for Erhvervet var tung for de Fleste, og Alle laae i et Slags idelig Krig med hinanden. Den idelige Kamp af Alle med Alle for Erhvervets Skyld, vilde vedblive saa længe der gaves et Mit og Dit i Henseende til de legemlige Ting; thi hvad det Aandelige angik, tilføiede Hr. Altsaa, saa var jo her, Gud være lovet, intet Mit og Dit i sædvanlig Forstand, thi, hvad der her er Mit, kan ligesaafuldt være Dit, ja bliver først ret tilfulde Mit, naar det ogsaa er Dit, skjønt ogsaa her jo rigtignok undertiden Erhvervs- og Æreshensyn forvanske Forholdet.

Guldsmeden kunde rigtignok ikke nægte, at, naar Alt først var ordnet, som hans gode Ven vilde have det, saa kunde det være meget godt, ja han kom alt imellem med mangen understøttende Bemærkning. Men Sagen var jo slet ikke gjørlig, sagde han, og derfor skulde man ikke spilde Tid og Eftertanke paa den; dernæst kunde han ikke lade være, ideligen at komme tilbage til den Paastand, at ethvert Arbeide maatte have sin Løn, i Forhold til, hvor stort og hvor godt det var, og at Enhver maatte have Sit, som han kunde kalde Sit; og at den Ene havde Mere, den Anden Mindre, maatte ogsaa være. Vel slog det ham, naar Hr. Altsaa svarede ham, at Den, som Vorherre havde givet de bedre Evner og den større Forstand og Sindighed til at bruge dem, jo allerede maatte ansee Dette for saa stort et aandeligt Gode, at han netop derfor desto mindre maatte ville kræve verdsligt Gode mere, end de Andre, og han gjorde selv herved den Anmærkning, at hverken det Ene eller det Andet var vort Eget, men var betroede Goder, som hørte Herren til alle tilsammen. Men at Arbeideren er sin Løn værd, kom han jevnlig tilbage til. Naar nu Hr. Altsaa mindede ham om, at Herren jo gav den Arbeider, som først kom til Arbeidet

i den 11te Time (Matth. 20), lige saa Meget, som den, der havde arbeidet hele Dagen, saa slog Dette jo rigtignok vor gode Guldsmed, især da Hr. Altsaa føiede til, at Grunden til, at Herren gav den sidste Arbeider lige saa Meget, som den første, vel var den, at det ikke var hans Skyld, at han havde maattet staae ledig den hele Dag, da Ingen var kommen for at leie ham. Paa samme Maade, meente Hr. Altsaa, kunde man vel og indrømme Den, som af Naturen havde faaet ringere Evner, eller uden sin Skyld var bleven forsømt i sin Barndom, eller var bleven svækket og sløvet af Modgang, lige Adkomst til at nyde Livets Goder med de Andre, naar han kun nu redelig og godt gjorde sig Umage for at gjøre, saa godt han kunde, det ringere Arbeide, der paalaae ham. I Helligskriften var rigtignok denne Tanke, der laae saa nær, ei hævet frem, men to andre, af hvilke det var bedst, at holde sig til den sidste. Der stod: Haver jeg ikke Magt til at gjøre med Mit, hvad jeg vil, eller seer Du paa mig med et ondt Øie, fordi jeg er saa god. I det Første ville vi ei ligne den Huusbonde, som her føres frem for os, skjønt det rigtignok er en almindelig Tale, at Enhver mener sig, at han kan gjøre med Sit, hvad han vil, saa at Mange vel vilde være meget beredvillige til at optage disse Ord, uden at tænke paa, at de egentligen kun ere Huusholdere af betroet Gods alle; og Gud selv, uagtet vi i Altilværelsen vistnok see et Alliv raade, der tager fra En og giver en Anden uden Forskjel, tænke vi os dog vel ikke som en Herre, der handler med Vilkaarlighed. Det Andet derimod, at vi ikke bør see med et ondt Øie til Den, som faaer med let Møie, hvad vi slide for hele Dagen, see det ville vi lægge paa Hjerte. Og lad os nu lægge Mærke til: De, som, fordi de besidde Aandsgaver, Veloplagthed og Dygtighed, have udrettet Meget, ere de komne frem med Andet, end hvad der er givet dem? og have de ikke netop i deres priselige Virksomhed levet livsalige, saa at deres Arbeidsdage

have været dem Frydsdage, og deres onde Dage ere komne andenstedsfra?

Saadant Svar var nu vor Guldsmed vel tilpas, men han kunde dog ei lade være at mindes den Lignelse, hvori Den, som har ført god Huusholdning med de 10 Pund, faaer de 10 Stæder at raade over, og Den, som kun har faaet de 5 Pund, kun til Belønning faaer de 5 Stæder (Luk. 19), skjønt det ei var hans Skyld, at Herren ei havde betroet ham lige saa Meget, som den Anden; heri laae da dog, meente Guldsmeden, at Lønnens Forskjellighed rettede sig efter Forskjelligheden af det Mere eller Mindre, man havde faaet udrettet, om det end var, fordi man havde faaet flere Midler hertil. Herom stredes nu Begge; men at Helligskriften her, som i saa Meget, ei gav tilstrækkelig Anviisning, det viiste sig snart, da her i flere Dele Eet stod mod et Andet, hvilket forresten Guldsmeden netop ansaae for et Gode ved Helligskriften, der her, som i saa Meget, kun gav Vink og Henpegninger og ypperlige Tankestykker i rig spredt Mangfoldighed, men saa overlod dem til vor egen videre Eftertænkelse og vor egen Eftergranskning i Livets store Bog, for at vi bestandig skulle holde hos til den indre Giver, og ikke gjøre en Bog til vor Gud.

Da Thrønderen fortalte Dette, standsedes han ved Europæernes Spørgsmaal om, om disse sidste Ord, der vare som skrevne dem ud af Hjertet, stode saaledes i Hr. Altsaas Bog. Han tog da Bogen frem og forelæste det Stykke, hvori disse Ord forekom, og siden forelæste han endvidere Et og Andet af Bogen under Fortsættelsen af sin Fortælling, hvilken vi nu vedblive at meddele.

To og tyvende Delingsstykke.

Guldsmeden faaer Besøg af en gammel Skuespiller.

En Dag kom Hr. Altsaa ind til Guldsmeden i Aftenhvilestunden med en god Ven af sig, en gammel, men endnu i fuld Virksomhed værende Skuespiller, den i sin Tid saa berømte Ronald, den første som fik Etatsraadhæderen, medens han endnu traadte frem paa Bræderne. Det var en Mand, hvis hele Færd og Væsen og Væremaade i det daglige Liv var næsten det Modsatte af, hvad han paa Skuepladsen fremstillede. Her traadte han meest frem som Hovedperson i Gru- og Rædselsspillene, i Sorg- og Lidelsesspillene, og i det Slags Daarskabsspil, hvori Den, som gives til Priis til Morskab og Latter, selv er langt fra at være stemt til Latter. I Lystigheds- og Overgivenhedsspillene traadte han aldrig frem; det hørte ham ikke til; derimod nok i saadanne Latterligheds- og Grueligheds-spil, som Galilei, hvori han med megen Lune og til megen Morskab gav den gamle Munk, som med stor Selvtilfredshed og til Manges Tilfredshed forklarer, hvorledes det har sig med Himmellegemernes Gang om det paa Afgrunden hvilende Bjerg, hvis afrundede Top er Jorden, og med en Forening af Harme, Spot og Haan, understøttet af de Andre, afviser Galileis urimelige Spørgsmaal: Hvorpaa da Afgrunden hviler, og gotter sig over, hvorledes Alle, selv Venner og Velyndere af Galilei, finde det at være Galenskab, at ville spørge om, hvorpaa Afgrunden hviler, da den jo netop er og kaldes Afgrunden, fordi den er det Allernederste, som Galilei dog vel ikke vil have, skal svæve i Luften, som rigtignok Galninge have for Alvor villet mene, men som strider tvertimod, hvad Helligskriften klarligen nok lærer om Jordens Grundstøtter. Med stor Salvelse, — saa kaldte man en vis af en vis Hellighedsfølelse gjennemtrængt

Udtalelsesviis, — men med en Salvelse, fuld af Fornøielse og Spot, lod nu Ronald paa en for Tilskuerne meget morsom Maade Munken fremføre de Ord af den 104de Psalme i Helligskriften: „Han grundfæstede Jorden paa dens Grundvolde, ei rokkes den evindelig og altid", til hvilke Ord han, efterat have anført flere Steder, hvor de Ord forekomme: „Jordens Grundvold blev lagt, Verdens Grundvold blev lagt", med stor Eftertryk kommer tilbage igjen.

Kun i dette Stykke og i nogle faa andre traadte Ronald ud af den egentlige Alvors og de mørke Lidenskabers eller de kraftfulde Storgjerningers og Storkampes Fag. Men denne samme Skuespiller var nu dog i det daglige Liv lutter Godmodighed og Hjertelighed, med et spøgende Lune, fuld af Skjemtetale. Han kom da hiin Aften til Guldsmeden, og i Førstningen kom begge vel overeens. De vare enige om, at der holdtes saare slet Huus med de menneskelige Kræfter. Uendelig megen Flid eller dog Tid og Ørkesløshed anvendtes til liden Fryd eller Tilfredsstillelse for Vedkommende paa det Unyttige, medens saare meget Nyttigt, ja høist Fornødent, ei blev udrettet. Mange i Samfundet gik ofte om for Luv og koldt Vand, fordi de ikke kunde finde Arbeide til Erhverv eller saakaldet Fortjeneste; de maatte hitte paa alskens Ting, og hittede ogsaa paa alskens Ting, for at kunne komme frem med Noget, som de kunde faae Andre til at kjøbe; utallig høist unyttig og overflødig Smaahandel dreves. Enhver skulde være selv om sig, for at komme ind i Noget, ret som levede man i Naturstanden, ligesom Dyrene. Men at leve som Dyr med Dyrs Frihed og Slagsmaalsret og Ret til at tage fra hinanden indbyrdes, eller leve den Ene af den Andens Ødelæggelse, tillod dog den borgerlige Orden ikke, naar man vilde gjøre det groveligen med Haandkraft og knyttede Næver, eller med Kjep og Knippel, eller med List og Svig. Kunde man da undre sig over, at der

fremkom De, der, siden man vilde, at Enhver skulde see selv at finde sig sit Livsophold, nu gjorde fuldt Alvor af Sagen og vendte tilbage til Naturstanden, og bleve til det Slags Rovdyrsmennesker, som for 2 Aar siden satte Alle i Skræk.

Saaledes udtalte alle de Tre sig. De meente, at naar et Statssamfund skulde være det, det kaldes, eller svare til sin Bestemmelse, saa maatte Enhver have Lov til at sige: Her er jeg med mine Kræfter, bruger dem, som I bedst formaae, men giver mig saa Føde og anden god Pleie! Nu derimod lader man Enhver skjøtte sig selv, og undrer sig saa over, at Folk handle som De, der, ligesom Skovens Dyr, skulle skjøtte sig selv. Hvad er det for en Statsordning, hvor Hovedsagen, Omsorgen for Alles Livsophold og øvrige Udkomme, ikke er ordnet, hvor Tusinde skulle gaae om paa det Løse, for at faae til Livsopholdet, ret som om de vare midt i Naturstanden, medens de dog for Guds Skyld maae vogte sig for at færdes, som om de vare i Naturstanden?

Da man især kom til at tale om Syerskerne, udviklede Skuespilleren til stor Fornøielse for de to Andre, hvorledes det vilde være et stort Gode, om man indrettede Alt saa, at Fruentimmerdragterne kun fordrede det Halve i Tilskjærings- og Syearbeide, og at Syerskerne dog fik den samme Betaling, som de nu fik. De Formuende vilde da for de samme Penge, de nu udgave, have den dobbelte Fornøielse og Tilfredsstillelse: at have at gjøre med sunde, veltilfredse, livsglade Syersker, istedetfor at disse som oftest nu vare usunde og fortrykkede, og saa tillige selv tage sig bedre ud, naar Klæderne befriedes for en Deel af det Paahæng, som man skulde troe, Folk nu kun hittede paa, for at skaffe Syerskerne mere Arbeide. Baade Klæderne og de Damer, der stak i dem, vilde vinde meget ved saadan Omdannelse af hele Fruentimmerdragten. Skuespilleren udmalede alt Dette paa en meget morsom Maade med et vist tørt Lune.

Man mindedes nu og Frithofs Paaklædningsmuse, og meente, at Digteren havde viist Modegudinden alt for stor Overbærenhed, naar han havde ladet den Kjæde, hvormed hun havde fængslet hiin. Muse, være en Sølvkjæde, da den burde været en kluntet Jernkjæde.

Til kosteligt Morskab for Guldsmeden udmalede Ronald nu sit Billede af Tilstanden i Europa. Jeg kom engang, saa fortalte han, i et Huus med et smukt, anseeligt Udvortes, Hovedtrappen rummelig og lys og reenlig, Huusrummene, jeg kom ind i, udstyrede pænt og godt, ja stadseligt med alt Tilbehør. Paa Loibænk og Stole om et stort rundt Bord, hvorover der var udbredt et grønt Teppe, som gik heelt ned til Gulvet, sad en Kreds af velklædte Mennesker, med friske, livelige Ansigter; et Par Børn, pænt udsmykkede, sad hos nogle andre om et mindre Bord i et Hjørne. Alt saae hyggeligt og behageligt ud; men nu reiser et af Fruentimmerne sig og gaaer hen til Børnene, og nu seer jeg til min Forundring, at hendes Fødder see ud, som om hun havde tradsket i et Søle, og ligesaaledes, bliver jeg nu vaer, at Børnene see ud om Fødderne, og ligeledes nogle flere af de Voxne, som ved nogle Bevægelser, de gjøre, komme til at drage Fødderne frem fra det Teppe, der havde skjult disse. Ogsaa begyndte jeg midt i den Vellugt af Blomster og fine Lugtevande, som Stuen var opfyldt af, at fornemme en Lugt af ganske anden Art, som jeg lugtede mere og mere, jo mere jeg snoftede efter den. Da jeg havde taget Afsked med de pæne Stuer, og Pigen skulde lukke mig ud, fik jeg hende under et Paaskud til at lade mig komme ud i Kjøkkenet. Vi gik ad en smal Gang bag nogle Kammerrum, fra hvilke Drenge- og Pigestoi trængte ind til mig. Jeg kigede ind, og saae Børn langt fra saa pænt klædte, som de i Salen, men ganske ordentlig klædte. Men Gulvet derinde var fuldt af Søle, og jeg følte nu og en Pjadsken under mine Fødder, og da jeg

kom ud i Kjøkkenet, hvilket Sole var saa ikke der, og hvilken Uhumskhed? Pigen gik og tradskede deri med Træskoe paa. Saa bad jeg om, at jeg maatte gaae ned af Bagtrappen. Den og Gaarden, jeg kom ned i, lignede Kjøkkenet, eller var endnu værre. Tværs over Gaarden kom jeg saa til Husets Hovedindgang fra Gaden, den samme, jeg var kommen ad, da jeg gik op i Huset. Her var alting ordentligt og anstændigt, og en velklædt Portnerkone kom og lukkede mig ud; dog vare ogsaa hendes Fodder solede, som Gulvet i hendes Kammer, Paa Bagtrappen og i Gaarden havde jeg seet en Deel Born, nogle klædte som ordentlige Kjeldermændsborn, andre som paa Landet Bonderborn pleie at være det, andre derimod i smudsige, forrevne Klæder, og med gustne Ansigter, men ellers af en saadan Lighed med Bornene i den pæne Stue, at jeg tænkte ved mig selv: man skulde næsten troe, at de vare Sodskende til dem. Og det vare de ogsaa det sagde Portnerkonen mig. Man havde der i Huset fem Slags Born: Sals- og Stueborn, Pigekammerbørn, Trappegangsborn, Gaardborn og Rendesteensbørn. Da jeg kom ud af Porten og fra Gaden saae opad det store anseelige Huus, kunde jeg ikke lade være at sige til mig selv: Der have vi jo vort hele store Europa opad Dage.

Vore Tre morede sig med videre at udmale dette Billede for sig, og talte videre om Menneskeforfatningen. Da greb Hr. Altsaa Leiligheden til at sporge Skuespilleren, om han ikke ogsaa meente, at den eneste Maade, hvorpaa man kunde komme udaf Menneskelivets store Forqvaklinger, og faae en god, sund, altilfredsstillende Forfatning for Alle tilveiebragt, var den, at ophæve al Eiendom, alt Mit- og Dit-Væsen, og leve i et fuldkomment Fælledsskab. Hertil svarede han: Jo! jeg har, siden der nu tales saa meget om, at alt vort Mit- og Dit-Væsen er en af Menneskehedens store Grundulykker, ogsaa for min Deel betænkt den Sag og tænkt paa, at min bedste Tid tilbringer

jeg, min bedste Virksomhed udøver jeg, i Huusrum, som ei ere mine, og dog ere mine, opvarmede for mig om Vinteren, uden at jeg giver Noget dertil; jeg gaaer i al Slags Klædninger, som ei ere mine, og dog ere mine. Hvor gjerne skulde jeg for min Deel gaae ind paa, at give min hele aarlige Lønning bort paa eet Brædt, med Undtagelse af et hundrede Daler for mig og et halvthundrede for min Kone til Lommepenge, imod at en Anden vilde give mig god Beboelsesleilighed, tilstrækkelig for mig og hende, daglig ordentlig og god Føde og Drikke, og al fornøden Klædning, samt Alt, hvad jeg ønskede til Læsning med adskilligt Mere. Daglig Lov til at gaae ind paa de Steder, hvor alleslags Aviser ligge, kunde jo være indbefattet med i Det, jeg skulde have, ligesom og Frihed til at gaae ind paa visse offentlige Forlystelsessteder. Man var da fri for alt det Kjøkkenvæsen, alt det Indkjøb; hvor mange Kjøkkenrum og Forraadskamre kunde ei bespares paa den Maade. Min Kone har sit hele Liv igjennem havt megen Nød med Tjenestefolk. I andre Huse, hvor jeg er kommen, har man havt Fornøielse af sine Tjenestefolk, eller dog ei levet i Ufred med dem, men i Almindelighed maatte jeg erfare, at Tjenestepigenøden udgjorde en ikke ringe Deel af Folks Nød og Qvide, og baade Herskaberne og de Tjenende klagede saa. Tidt har jeg da tænkt paa, at man var langt bedre tjent med at have en Tjenende, som kom til en vis Tid paa Dagen, gjorde sit Bestemte for bestemt Betaling, og forresten var sin egen Herre. Om Middagen skulde man med sin Kone gaae hen og spise sin Mad i godt Selskab med alle Dem, som hørte til samme Kreds; vilde man heller spise hjemme, kunde man ogsaa det, og Karrene kunde da blive hentede tilbage. Naar alt Saadant ordnedes godt, saa vilde Alle befinde sig bedre; megen Besvær var man fri for, og Den, som paatog sig Huusholdningen, Klædningsbesørgelsen med alt Andet for en Snees Huse, havde saa sit

Embede derved, og kunde i Henseende til Tjenestefolkene holde Alt i en bestemt god gaaende Orden, medens de Tjenende, ved at have deres Bestemte at vaaretage, kunde leve og føle sig friere og selvstændigere. Skuespilleren udmalede Dette videre, og de to Andre gjorde det med ham. Sine Ærinder maatte man saa, naar de faldt paa en anden Tid om Dagen, end at man kunde lade sin daglige Tjenende besørge dem, gaae selv. Skuespilleren talte herved om, hvorledes han altid havde holdt af at gaae sine Ærinder selv, hvorved han var kommen i Kast med mange Mennesker, og havde kiget ind i deres Livstilstande og Livsfærd, og rørt sig imellem dem. Ved en Selvkoge-indretning maatte man let kunde selv koge sig sit varme Vand og rense sine Theekopper. Thee, Caffe, Sukker m. M., maatte der hver Uge bringes En det fornødne Forraad af. Min Kone skulde saa, da vore Børn ere borte, hver paa sit Sted, og have hver sin Huusstand, med sand Fornøielse for ingen Betaling, naar man gav hende det Fornødne dertil, sidde og sye Skjorter og Veste, strikke Strømper og gjøre Andet til alleslags fattige Børn, som hun nu tidt ynkes over, naar hun blot ved saadan Ordning fik Frihed dertil. Intet skulde man samle til Eie, ikke Bøger engang, da man, saasnart man havde faaet Nok af dem, skulde aflevere dem til de fælleds Bogsamlinger, hvor man saa jo, naar man engang igjen vilde see i dem, eller paa Ny læse dem, kunde faae dem atter.

De tre Venner talte nu om Klosterbyerne, og at der vare saare Mange, hvis hele Livsstilling og Kald ei tillod dem at drage til saadanne, for at finde Frihed for alskens Besvær i et velordnet Sameieliv. Man meente nu, at, naar det gik tilbage med disse Klosterbyer, saa de nu ei mere vare, hvad de en Tid lang havde været, saa skulde man i deres Sted faae sig hiin Slags Samforeninger i det Smaae, hvor tyve Huusholdninger forvandledes til een, under en altbesørgende Huusholdningsmand.

For en saadan kunde da maaskee en Deel af de saaledes Forenede gjøre Arbeide efter en Overeenskomst, hvorved de saa kom til at betale deres Aarlige med Penge, som de fortjente hos selve den Mand, som de skulde betale de aarlige Penge til. Man talte nu ogsaa om, at man skulde af en saadan større Huusholdningsbesørger forlange, at han skulde holde sine Tjenestefolk godt og vel, saa at de kunde gjøre deres Tjeneste med Tilfredshed; han maatte gjerne holde Alt med dem paa en bestemt Befalings Fod; det vare de lige saa vel tjente med, som han; men de skulde alle dagligen have deres gode Fritimer, som skulde være dem ubeskaarne. Guldsmeden tilstod nu ogsaa, at paa saadan Maade kunde Meget af Smaahandelen eller Smaakræmmeriet efterhaanden spares, da Storhuusholdningsmanden maatte indkjøbe i det Store.

Men Guldsmeden vilde dog ikke gaae ind paa hele denne Sag. En egen Huusstand, et eget Middagsbord og Aftensbord med den selvtillavede Mad, under en Huusmoders Bestyrelse, syntes han bedst om; hvortil man svarede ham, at, hvo som vilde, jo kunde faae sit eget Bord, og at det dog ingen Forskjel gjorde, om man fik Maden fra sit eget Kjøkken, lavet under sin Kones Tilsyn af Ens egen Tjenestepige, eller fra et Kjøkken i et Huus i næste Gade, lavet af den samme Pige, under en Andens Tilsyn. Alene for at blive fri for det mangfoldige Kjøb- og Salgsbryderie, for ei igjen at tale om Tjenestefolksbryderierne, maatte man ønske saadanne større Samhuusholdninger, som de, man havde talt om.

Guldsmeden lod det gaae; for Mange kunde saadanne Indretninger maaskee være gode, sagde han. Men naar de to Andre nu talede om, at, naar det gjaldt at blive fri for al den Fattigdom, al den Kamp for Livsopholdet, alt det Falskneri og Beskupperie, alt det Rovdyrsvæsen, baade paa Ulve- og paa Rævevíis, som Livet havde fuldt op af, og saa derhos alle

de slemme Sjælstilstande, fulde af Mistro og andet Ondt, som Stadstilsynets Mænd plagedes med og sjælefortæredes i, saa var det ene Rette, at ophæve al Særligeiendom, og lade Alle leve i et sandt stort Sameie med hinanden, — saa kunde de ikke faae Guldsmeden til at gaae med dem, og han endte med at sige: Ja, saa skaf først en ny Syndflod og en ny Noah, der kan begynde hele Menneskelivet forfra, som en Stamfader, der tillige er ene Faderherre over den hele Slægt, og lad ham saa leve saa længe, som den gamle Noah levede efter sin Syndflod, hvilket var tre hundrede og femti Aar.

Forresten vilde og Guldsmeden ikke give Slip paa den Tanke, at det var saare godt for Menneskeheden, at der baade vare De, der levede i knappe Kaar, og De, som havde Formue, kun at Ingen skulde leve i saadan Nød og Trang, at Omsorgen for Livsopholdet betog alle deres Tanker, eller dog kun sjeldent lod Sjælen Frihed til at føle sig vel i Gud, og i Det, som hører Guds Riges indre Fylde til. Der maatte ogsaa altid være saa Meget, at Børnene i det Hele fik deres ordentlige Føde, Klæde, Underviisning og Lystighed, skjønt de gjerne maatte have det saa, at Sorg og Bekymring ogsaa kunde naae hen til dem, nemlig en saadan, som egentligen var Forældrenes, men som dog nu og blev Børnenes, der skulde trøste Forældrene med deres deeltagende Sorg og deres trøstelige Ord. Og de Formuende skulde saa og, om ei hos og paa sig selv, saa hos og paa hine Andre kunne føle, hvad Mennesket i Livet for Livsopholdets Skyld kan have at gjennemgaae og lide. Vedvarende Nødlidende maatte vistnok Ingen være; det maatte hele Samfundet lade sig være det allerførste Magtpaaliggende, istedetfor at den nu lod de Velstaaendes Velstandskilder være sig Hovedformaal. Men forresten maatte Guldsmeden sige, at han havde funden meest af det Liv, hvori Sjælen fredeligen lever i sig og i sin Gud, og hvor Gud lettest finder Sjælen fri og bered til

at modtage Guds Besøg, i de Huse, hvor megen Nøisomhed og Tarvelighed herskede, fordi de smaae Kaar nødte dertil, men hvor dog egentlig Nød ei trykkede Sjælene. Ved Almeenfælledsskabet skulde jo vel Alle paa en lignende Maade blive velstaaende, men hvor blev saa de trange eller rettere de tarvelige Kaars Lyksalighed af?

Men saa lad os dog ogsaa, svarede Hr. Altsaa, betænke de Riges Mangel paa saadan Lyksalighed under deres Inddragethed i saare Meget, som fortrænger hos dem al hiin Sjæle-Inderlighed, der stundom — thi mere end stundom er det dog ikke — kommer til de trange Stuer, fordi man i Hoieloftssalene har Andet at tænke paa, end at modtage saadanne Gjæster. Kanskee Følgen af Almeenfælledsskabet vilde blive, at den indre Sjælelyksalighed kom til at gaae lidt mere jevnt igjennem Alle; maaskee der kom andre Maader, hvorpaa Nød kunde komme; nu stikke jo de Rige lige saa vel i den, som de Andre. Men det ville vi nu ikke gaae ind i; allerførst skal dog den sjæletærende og legemstærende Nødlidenhed ikke være, og den ville vi have bort først, med al den Sygelighed, al den Forkommethed, den fører med sig. Lad os dog agte paa den Gudsdom, som fældes over vort hele Livs Uvæsen ved den megen Sygelighed og Afkræftelse, den forvolder. Og ved Nødlidenheden maae vi ingenlunde alene eller fornemmeligen tænke paa den usle Fattigdoms; nei, vi maae have Øiet henvendt paa den hele store mangfoldige Nødlidenhed i Sjælene og for Sjælene, som al denne Livets Kamp og Livets Slid og Livets Paapassenheder og Smaaligheder og mangelunde Ængsteligheder og Udkommebekymringer paa mange Maader forvolde.

Ja, udraabte her Skuespilleren, hvorledes have vi det nu? Ypperligen forstaae vi paa eengang at forskaffe os forpiinte Mennesker og maadeligt Arbeide. Ved hele Livets Gang blive en Mængde Arbeidsfolk drevne tll at underbyde hinanden, for

at faae et Arbeide, idet de love at gjøre det for lavere og lavere Betaling; men saa nødes de til at gjøre Arbeidet slettere og slettere, blot at det ei seer ud derefter. Er det ikke ypperligt? Man kan, naar Forvanskning og Fordærvelse er Ens Lyst og Id, ikke bedre slaae to Fluer med eet Smæk, end saaledes, ved den høitpriiste Concurrence, det vil dog sige ved Medbeileriet om Arbeide til Livsophold, og de derved fremkaldte Tilbud om lavere og lavere Priser, paa eengang at forpine Menneskesjælene og fordærve Konst- og Haandværksarbeidets Grundighed og Godhed. Nei, see dog efter, om det ikke var bedre, at Alt var Alles, men fremfor Alt, at alle Sjæle vare Alles, saa at Heelheden som Heelhed, Samfundet som Samfund, af al Magt vilde have, ei alene veludforte Bygninger og Brolæggerier, men og velstaaende Menneskesjæle, og netop disse fremfor Alt.

Tre og tyvende Delingsstykke.

Videre af Guldsmedens Aftensnak.

Med Beretningen om Det, der nu er fortalt om Guldsmeden og hans Ven, var et Par Aftener gaaet hen; thi den var bleven afbrudt ved mangen Indtale, som havdeført til Samtaler, der her ei ere gjengivne. Da man atter kom sammen, kunde Ungoldingeformanden endnu ikke give Møde, og saa blev den anden Gamle da ved med Sit.

En Aften i April 1888, saa tog han nu til Orde, altsaa netop i det Aar, da de Bevægelser og Rører, som vor Formand snart vil fortælle om, senere forefaldt i Landsbyerne og ved Kroftederne, sad Hr. Altsaa hos sin Guldsmed, og de talede om den store Arbeidsløshed og altsaa Næringsløshed, der havde

funden Sted i den forløbne Vinter, medens endda Brød, Smør og Flesk havde været ikke lidet dyrere, end de foregaaende Aar. Man talede om, at man kunde sige, at næsten de Eneste, som havde havt Noget ret at bestille og tjene — ved dette Ord meentes at erhverve — havde været de Syersker og Andre, der arbeidede i Modernes Tjeneste; thi der vare, man kunde vel sige tillykke, komne nye Moder fra Paris i sidste Efteraar. Ved denne Leilighed kom Guldsmeden frem med Noget, som han sagde, han engang havde hørt af en forstandig Mand, nemlig at Moderne vare blandt Det, hvori man kunde skimte Livsstyrelsens Listighed — Vorherres vilde han ikke sige, fordi det kunde falde stødende. Det var at ønske, havde han sagt, at man ret kunde faae udfunden, hvoraf denne ustadige, ofte af de særeste Luner regjerende Modeguddoms Herredømme i Europa var kommen. I Oldtiden havde man ikke kjendt Sligt; Grækere og Romere havde ingen Moder havt; i Østerlandene kjendtes de ei; i Europa derimod var denne Guddom en lige saa stor, som sær Magt. Men dens Herredømme greb paa en egen Maade afhjelpende og udjevnende ind i Europas hele Eiendomsforfatning og hele Handel og Vandel i Henseende til Erhverv. Var der heri meget Unaturligt og Forkeert, saa var det godt, at den ene Unatur og Forkeerthed bødede paa den anden, og at Moden fik Folk til at rykke ud med en Deel af de Penge, som de ellers kunde hobe op, og saaledes fik dem til at lade Andre faae Noget at fortjene. Hvad vilde der blive af utallige i trange Kaar levende Mennesker, naar ikke Moden fordrede, at ei blot Klæder, men og Bohave, Guld- og Sølvtøi og Andet ideligen skulde gjøres om, eller ombyttes med Nyt, til Fremme for Manges Arbeidserhverv? Det var kun Skade, føiede Guldsmeden til, at Modesmagen ikke kastede sig paa at forlange, at man vilde have pæne Gader, gode, smukke og velindrettede Bygninger overalt i sin hele By, og ikke see Nogen paa Gaderne,

eller vide Nogen i Husene, som vare smudsige eller usselklædte eller gustne og syge, 'ligesom man jo nu i sine Huse lige saa vel stadsede med sine Tjenere og andre Tjenestefolk, som med alt sit Øvrige; thi at i anseete Huse det tjenende Qvindfolk lige saa vel skulde vise sig i pæne Liberier, som man kaldte dem, som Tjenerne, var jo nu almindelig Mode, skjønt Tjenestepigerne længe havde sat sig imod det, fordi de helst vilde gaae klædte, som Husenes Døttre. Man maatte ønske, at Moden vilde komme og tage sig af al den mangfoldige baade legemlige og sjælelige Uhumskhed, som man havde i alle sine Byer, og byde den at forsvinde, fordi det ei kunde skikke sig for ordentlige Folk at boe i saadan Omgivelse.

Hr. Altsaa kunde herved ikke lade være at bemærke, at, naar Moden paa mange Maader hjalp af paa mangen Nød mangensteds, saa skeede det dog desværre saa, at Forpinelsen kom til at falde andensteds; thi Moden var desværre ei blot for de Formuende, men udstrakte og sin Magt over mange Kredse, hvor man ikke havde Raad til at rette sig efter den, men dog for Skams Skyld, eller for Folks Skyld, som man pleiede sige, maatte see sig paa Sines Vegne piint til at gjøre mangen trykkende Udgivt, ofte for at sætte mindre Godt, ja Tosset eller Ravgalt, i det Bedres Sted. Endog mangen i trange Kaar levende Student, saa kaldtes de unge Videnskabsdyrkere ved den lærde Høiskole, maatte, naar han ikke vilde leve som Eneboer, eller gaae om med den Tanke, at man vilde see paa ham, som paa En, man vilde skjømme ud, for Modens eller indført Brugs Skyld have Udgivter, som meget vel kunde været sparede, men nu bidroge til at sætte ham i en Gjeld, han ofte i mange Aar derefter trykkedes af. Men endnu mere maatte man tænke paa, hvorledes dette Modeherredømme og alskens anden Afhængighed af meget Ufornødent, man meente

at høre til med, saare meget bidrog til, som en ond Orm at tære paa mangt et Egteskabs, mangt et Families Inderlighed.

Dette gav Guldsmeden Anledning til at tale om de lidet glædelige Dage, som ofte Juletiderne havde været for ham. Folk skulde da indkjøbe alle Slags Ting, stundom hverken til Nytte eller til sand Fornøielse for Dem, der skulle have dem, men ofte med Sjæletryk for Dem, der skulde betale dem, saa at ofte endog Forældre leed saadant Betryk for deres Børns Skyld, hvilke dog Intet maatte mærke til det. Han selv havde, skjønt Ingen let kom til ham, uden de mere Formuende og Velstaaende, indrettet sig paa, da han vidste, hvad Tryk og Qvide ogsaa de ei sjeldent maatte føle, at have til Julen mange nydelige Smaating, og det desto mere nydelige eller i Øine stikkende, jo mindre Sølv der var i dem, og jo mindre Arbeidet kostede, fordi det var det Pæne og Fine i dem, der gjorde dem tiltrækkende, medens Sølvet altid var ægte Sølv. Ofte havde han og maattet tænke paa, naar han tillige saae hen til det Meget, som Aaret rundt anvendtes til Foræringer, hvor godt det dog kunde være, om meget af det Forærerie, som var et Slags Foræringstrællerie, kunde afskaffes. Men saa havde han strax atter maattet mindedes, hvor Mange der, naar Dette skeede, vilde være i Haandværker- og Kræmmerstanden, som saa kom til at lide Afbræk i deres Næring, der var knap nok alligevel, og saa havde han maattet sige til sig selv: Den Enes Nød og Qvide er den Andens Brød og Nyde; Nød imod Nød allevegne. Tidt havde han anstillet sine Betragtninger over, hvor underlige dog Livets Veie og Førelser vare, thi Guds vidste han knap, om han turde kalde dem, da de ofte ikke kunde være velbehagelige for Herrens Øine. Og saa havde han tilsidst ingen anden Trøst vidst, end at disse faa Aar, vi leve her paa Jorden, vel dog kun ere en lille Begyndelse til og Forøvelse til et bedre Liv hisset, hvor

de mange her forknede Planter vel ville komme ind i Foraarsvarmen.

Vi komme herved, svarede Hr. Altsaa, tilbage til Det, Manden sagde om Modens Magt og Herredomme. Vi maae give ham Ret i Det, han fremforte. Vi mode her igjen Det, som ogsaa jeg ofte har tænkt paa: I Livsstyrelsens Gang og Orden, saaledes som Tilstanden i Europa er, maae paa mange Maader Daarskaber afhjelpe paa Daarskaber, Ulyksaligheder bode paa Ulyksaligheder, og Forpinelse eetsteds udfrie fra Forpinelse andensteds. Men skal det saa være? er det godt, at det er saa? behover det at være saa? Vi ville herved vistnok hente Trost fra Tanken paa et Hisset. Men vi ville, saavidt vi kunne, arbeide paa, her paa Jorden, her i vort Allernærmeste, at komme saa vidt, at Stats- og Menneskesamfundet bliver et virkeligt Samfund, at Menneskesamlivet bliver et virkeligt sandt Samliv i indre fuld Eenhed og Heelhed, saa at Ulyksalighederne og Forpinelserne falde ligeligen og heelt igjennem overalt, og saaledes i Grunden falde ingensteds? Skulde man ikke kunne komme saa vidt, at man tog hele Samfundets Vel og med det Samme Alle og Enhvers Vel, som en stor Almeensag eller Fælledssag, saa at Alle sorgede for, at Alle fik det vel? Nu lader man Livet gaae sin skjæve, forvirrelsesfulde, fordærvelsesfulde Gang; men, det forstaaer sig, naar saa Ulyksaligheden eller Ynkeligheden bryder stærkt frem, saa moder man den, saavidt man kan, med Afhjelpelser baade i det Store og i det Mindre og Enkelte. Man lader, for blot at minde om Eet, Sygdomsaarsagerne, deriblandt de afskyeligste eller grueligste, gaae deres Gang, men komme saa Sygdommene selv, ja saa ere Lægerne, saa ere Sygehusene og Sygehjemmene virksomme og hjelpsomme, og gjøre med stor Omhu Alt, hvad de kunne. Men hvorfor lader man ikke Almsorgen blive en sand Almsorg, og befrier sig derved paa en heelt gjennemgribende Maade fra en

Masse Menneskeulykkaligheder og Forpinelser og en Mængde Daarskabers til det Unyttiges og Skadeliges og Tossedes Forfremmelse og Udbredelse henarbeidende Bestræbelser? Hvad er Kilden til alle de Vanskeligheder, som alle Foretagender til Almeenbedste i det Store og Hele møde? hvilken er Hovedhindringen for den saare ønskelige, den saare nødvendige bedre Livsforfatning? Er det ikke det ulykkalige Eiendomsvæsen? Hvis Alt var Alles, vilde saa ikke let Alt kunne anvendes til Alles Bedste? behøvede saa de mange Arbeidskræfter at gaae om og søge efter at finde Brugere paa en Tid, da der er Nok at kunne bruge dem til? Naar Intet skulde betales med Penge, der skulde komme fra en Utallighed af Smaakasser, hvis Eiere hver holde paa sin, men Pengene alle vare i en stor Fælledskasse, eller rettere, naar slet ingen Penge imellem Folk i eet og samme Statshele behøvedes, men kun netop alle de Menneskekræfter og alle de Landets Frembringelser, som jo ere de, hvoraf vi leve, og hvorved vi nyde Livet, men som man har forvansket for os Alle ved de ulykkalige Penge, hvilke man har skudt ind imellem, — naar saa var, hvor ligefrem kunde man saa gaae til at faae sin hele Livstilstand til at blive for Alle en ordentlig god Menneskestilstand.

Man seer, hvorledes Hr. Altsaa her greb Anledningen til, eller rettere ganske simpelt foranledigedes til, at komme tilbage til Det, han havde faaet Navn af: sit velbekjendte Altsaa *).

Han vedblev saaledes: Lad os, for at rykke os denne Sag lidt nærmere, tage Eet for os, som ligger os nær. De ønsker jo, kjære Hr. Aaserup (det var Guldsmedens Navn), at man vilde nedrive alle de Rækker af Huse og Gaarde, som ret synes byggede til at samle Usundheds- og Sygdomsstof, og i deres forfaldne Tilstand tillige samle megen Ureenlighed og

*) See Side 147.

meget Utøi, og beboes af Mængder af Folk, der endog selv holde paa den urene Luft i deres Huusrum om Vinteren, for ikke med den friske Luft at faae Kulde ind, da de ei have Raad til at lade slippe fra sig den gode Varme, som de ei have faaet for Intet, men have maattet betale, medens de dog ikke, som saa mange af de saakaldte vilde eller raae Folk i de nordligste Lande, der sidde i lignende indsluttede Rum, have lige udenfor Hjemmet en stor fri Himmel og Luftkreds at forfriske Lungerne i, og bestandigen at færdes i. De vil, kjære Ven, at man, naar man bygger de nye Rader af Huse, skal i dem alle strax anbringe Varmeindretninger med omstrømmende varmt Vand og hede Vanddampe, saaledes at Enhver skal kunne lade strømme mere eller mindre Varme ind til sig, som han vil, kun ei over et vist Maal, undtagen naar det for ham for Sundhedens Skyld agtes nødvendigt, og at ogsaa Enhver kan faae Vand og Dampe til Vandkogning, naar han trænger dertil, saaledes som man har det flere Steder. Nu! lad os tænke os, at hele Staden Kjøbenhavn, som en Eenhed og Heelhed, selv eiede Staden Kjøbenhavn med alle Stadens Huse og Gaarde, og eiede den saaledes, at Alle boede frit, hver efter den ham givne Anviisning paa fri Bolig, saa var det jo lige at gaae til med den hele Ombyggelse. Saa gik man strax til at rive, saa een Gade ned, saa en anden, og tænker man sig saa, at der i denne vor gode Stad var en stor Mængde Arbeidsfolk, som havde indgaaet den Forening med Øvrigheden, at de alle stode ligefrem i Stadens Tjeneste, mod at den gav dem enten Penge, men en stadig Pengeløn til at kunne gjøre sikker Regning paa hele Aaret, eller og daglig Føde og alt andet Behov, hvor snart og let kunde man saa ikke faae en bedre By bygget op? I Mellemtiden maatte saa rigtignok bestandigen Nogle finde sig i at boe indknebne i knappe Huusrum, som midlertidigen anviistes dem, men som dog maatte være frie for Alt, hvad der kunde

medføre Usundhed; der maatte i adskillige Aar skee Det, som ofte Ildebrande ganske anderledes have nødet Folk til. Med Udsigt til at faae et Aars Indknebethed gjengjeldet ved langt bedre Boliger, end de fordums, vilde vel Alle gjerne finde sig i Ombyggelsens Krav.

Guldsmeden hørte paa alt Dette, og meente, at det kunde være godt det, naar det lod sig gjøre. Men hvorledes skulde man faae hele Staden Kjøbenhavn til, som Eenhed og Heelhed, at blive eneraadig Eier af alle sine Huse og Gaarde? hvorledes skulde overhovedet det hele fulde Fælledsskab og Samliv, som Hr. Altsaa drømte om, kunne komme i Stand, om man nu og vilde indrømme, at det var bedre at have et saadant, end en velordnet Eiendomsforfatning, hvor Enhver havde Sit, der hørte ham og ham alene til, og som han havde fri Raadighed over?

Dette gav nu Hr. Altsaa Anledning til at tale om, hvad der allerede dengang var kommen ind i Manges Tanker, og Guldsmeden selv havde anseet for Betingelsen for Hr. Altsaas nye Eiendomforfatnings Indførelse: En Syndflod, som skulde komme, for at skylle den største Deel af Menneskeheden bort, men dog saa, at paa tilstrækkelig mange Høidepuncter Mennesker bleve tilovers med alle forrige Tiders opbevarede Erfaringer og Indsigter og Konstfærdigheder og Høi- og Dybtanker, saa at et nyt Liv fra for af kunde ordnes paa en ganske anden Maade, end det Liv, man nu stak i, var ordnet. Men i en Syndflod, som skulde komme fra indstrømmende asiatiske Horder, der ved store Ødelæggelser skulde skaffe Plads for de mange nu Fortrykkede og for mangfoldig ny Virksomhed, kunde Begge dog ikke see nogen Frelse, saa meget der end af Nogle var begyndt at tales om Ønskeligheden af en saadan. De meente, at det Dynd, hvormed saadan Oversvømmelse vilde kunne bedække Europa, turde blive et Dynd af Gruligheder, uden at blive et Frugtbarhedsdynd.

Men hvorfra skulde da Syndfloden komme? Kunde man ikke ønske den gjennem asiatiske Horder, saa maatte man endnu mere gyse ved Tanken om Det, som vistnok laae nærmere, at der nemlig engang kunde overkomme Mange et saadant Raserie, at de kunde fare ud til et almindeligt Myrderie, og man maatte sige sig, at, hvis et saadant først etsteds ret for Alvor begyndtes, kunde det let, som en gruelig Syges Smitte, gribe om sig. At en Pest kunde komme, lig hiin saakaldte sorte Død for flere Aarhundreder siden, men med endnu langt stærkere Virkninger, var Noget, der under Europas nuværende Sundhedsforanstaltningers Tilstand ikke kunde ventes, skjønt man maaskee allerhelst maatte ønske, at Det blev Maaden, hvorpaa der blev ryddet op og ryddet bort i det nærværende Europa, for at skaffe Plads for et heelt nyt Livs Begyndelse, især da under saadan Landsfarsot uden Tvivl stor Menneskepleie og Menneskeomsorg vilde finde Sted og nære og fremelske meget Godt i Menneskesjælene. Paa saadan Maade, havde Mange meent, vilde Udfrielsen af den nærværende Overvældethed og Tyngsel maaskee komme allerbedst. Den ene Halvdeel af den europæiske Menneskehed henkastet paa Sygdommens Leie, for snart at tage Afsked med den belemrede Jord, den anden levende i Menneskekjærlighedens Tjeneste Dag for Dag; og saa imidlertid alskens Livsqvaklerier og Livspinelser og Unaturligheder henvisnede og forsvindende. Ved dette Billede af den Udfrielse, der skulde komme, dvælede især Flere.

Lad os ikke give os hen i saadanne Drømmerier, sagde nu Guldsmeden. Lad os tænke paa, hvad vi selv kunne og bør gjøre. Jeg kan nok sige, hvorledes jeg vilde have det anderledes, men til at være med, for at forsøge at lægge Haand paa Værket, duer jeg ikke.

Og jeg, hvad min Attraa angaaer, svarede Hr. Altsaa, anseer det for at høre til det første Fornødne, men som Noget,

hvorved man ogsaa en tilstrækkeligen lang Tid maa lade det beroe, blot endnu kun ideligen at prædike om, at den dybere Grund til alle vore Samfundsulykfaligheder ligger i vort i Grund og Bund ulykfalige Eiendomsvæsen. Saadan Prædikelse maa først virke til, at Tanken kan trænge rundt om, hen til Alle, og ret trænge ind i dem, saa vil maaskee engang om en Menneskealder, naar jeg er bleven saa gammel, som De nu er, kjære Ven, Modnelsen og Gjennembrudet begynde at komme.

Fire og tyvende Delingsstykke.

Indskudte Bemærkninger og Beretninger.

Hr. Altsaa kunde godt sige Dette, uden at støde Guldsmeden; thi vilde denne ikke gaae ind paa den Tanke, at et almindeligt Fælledseie skulde indføres, saa var han dog enig i, at en almeen Forsorg af Alle for Alle og en hertil svarende Almeenordning af hele Samfundslivet burde finde Sted paa en ganske anden Maade, end det skeede ved det Stykkeværkerie deraf, man nu havde.

Overhovedet havde dengang allerede mere og mere den Erkjendelse begyndt at gjøre sig gjeldende, at i et ordentligt Samfundshele burde Alle saaledes sørge for Alle, at Alle fik det antageligen vel. Tredive Aar tidligere var det bleven anseet for et Galenskab at ville paastaae, at Staten skulde sørge for, at al Menneskekraft kunde blive brugt til en velordnet, stadig, ikke ved idelige Arbeidsløsheder og Orkesløsheder afbrudt Virksomhed, og at alle Mennesker kunde blive velforsørgede. Men nu i Aaret 1888 var man kommen saa vidt, at man erkjendte denne unægtelige Sandhed, idetmindste i Danmark, hvor det var

oplyst, og havde været let at oplyse, at Landet meget vel kunde føde alle sine Børn vel og ordentligt. Hvad var da ogsaa Samfund og Samfundsordning, naar det ei var saa? havde man sagt; man maatte da ligesaa gjerne have en Naturstand. Idetmindste kunde man, naar en saadan Almeenomsorg ikke erkjendtes at paaligge Staten, ei fortænke de Fortrykkede i, at de ikke vilde erkjende den hele bestaaende Stats- og Retstilstands Gyldighed. Saadan Tale, hvormed nogle Aar tidligere kun saadanne saakaldte Særlinge, som Guldsmeden og Hr. Altsaa, vare komne frem med, hørtes nu mange Steder. Dagbladene gjenløde deraf. Der taledes og almindeligen om, at det især var gaaet galt fra den Tid af, da Folkevelstands- og Folkerigdomsherligheden var bleven prædiket overalt, thi da var det endnu langt mere, end fordum, bleven glemt, at Pengevelstand og Sjælevelstand ere to meget forskjellige Ting, og at Folkevelstand og hver Enkeltmands Velstaaenhed burde og skulde betragtes som Eet, begge uadskillelige. Men over Tanken paa hiin var denne alt for meget og alt for længe bleven forsømt, netop især i det Land, hvor hiin Prædikelse meest havde funden Sted. Intetsteds havde Mennesker i hundredetusindevis mere lidt under Sjæletryk og Sjæleforkommenhed, end i de Lande, hvor Frihed, hvorved i Grunden meentes Frihed til at kæmpes og brydes med hinanden, og Velstandsfremme meest var bleven priset, og meentes at haves. Under saadanne Talelser var ogsaa den Tanke begyndt at komme offentligen til Orde, om ikke Handelen og hele Handelsvæsenet maatte regnes med til den europæiske og amerikanske (saa kaldte man den columbiske) Menneskeheds store Grundulyksaligheder.

Forresten maa det siges og erindres, at under Alt, hvad man i det fordums Europa havde af Slid og Tryk og Ulyksalighed, var der dog ogsaa megen Livsglæde, megen Velbefindenhed, megen Tilfredshed. Vistnok herskede i det Store megen

Misfornøielse, i det Store saae og følte man overalt Livets Unaturlighed, og denne Følelse brød ud i mange Raab. Af Nødlidende, baade legemligen og aandeligen Nødlidende, havde man fuldt op, saavel i Mægtigmandsstanden, som i Ringemands- og Fattigmandsstanden. Mange fortrykkede Sjæle vankede om mellem mange Sjæle, der vare enten utilfredsstillede og livsbesværede, eller tomme og kjedsomhedsfortærede, eller endog alt for sløvede til at kunne være Noget af Delene. Men i mangfoldige Sjæle var der dog en Oplivethed, Fortrøstning, Fornøielse, Livstilfredshed, som ei lod sig forstyrre ved enkelt Besvær. Paa mange Maader rørte Virkedriften sig, og fandt eller brød Vei og Bane. Muntre, livsfriske Samqvem, med Sindsoplivelse, Sindsvederqvægelse, fandt Sted i mange Kredse. Aandelige Goder saavelsom legemlige nødes mange Steder med Behag. Mange arbeidede uden Slid, ja med Lyst og Drivtighed, eller, hvis med Slid, da med villig og bestræbelsesfuld Slid, eller i al Fald et Slid, som de ansaae for en Nødvendighed og ei videre lode sig trykke af. Hr. Altsaa, som færdedes meget, og meget kom til Smaafolk, pleiede at sige, at til de lykkeligste Familier (saa kaldte man den Forening af Forældre og Børn samt Tjenende, der dannede en egen Huusstand) maatte han henregne visse i indskrænkede Kaar levende, som han havde funden ikke faa af i Landsbyerne, snart hørende til Haandværksstanden, snart til anden lav Arbeidsstand, med nogen liden Jord foruden Have. Han havde i saadanne Huse ofte funden Tarvelighed med Frihed for Attraa efter at komme i en rigere Tilstand, Tid og Sjælerum tilovers til Læsning, tildeels med Børnene og for Børnenes Skyld, med en vis ganske god Velstaaenhed efter Forholdene, og uden at Livsopholdet eller Erhvervsbestræbelsen tog alle Tanker i Beslag fra Morgen til Aften, og uden alle Slags unødne Fornødenheder. I smaae Kaar, uden at have Meget at overfare, havde han

mangensteds seet en Moder og tre til fire Børn med Mand og stundom Bedstemoder, med let Leilighed til at faae til Huusbehov, med et fromt gudhengivent Sind, leve et lykkeligt Liv, uden Ufred med Nogen, taalig findende sig i, hvad Livet førte med sig, levende for de til at vorde Tjenestefolk bestemte Børns stille gode Uddannelse til at blive skikkelige, veloplærte og i Sind og Tænkemaade veldannede Mennesker, medens han i store Gaarde stundom, ja ofte, havde funden saa Meget at tage vaere paa af Det, der hørte Erhvervsbedriften til, at han havde maattet tænke, at her kunde der vel ikke blive Tid til at vorde retsindige og christelige.

Almeen Menneskeomsorg i det Store var ogsaa Manges Sind henvendt paa, og baade i det Større og i det Smaae udøvedes megen Velgjørenhed ved alle Leiligheder. Der var bestandigen bleven gjort, og blev bestandigen gjort, Meget, for at skaffe Fattigmandsstanden god Luft, godt Vand, Leilighed til Vadsk baade af Klæder og Legemerne, bedre Boliger, antagelig god Føde til billigt Kjøb, og mangen oplivende Underviisning eller Aandsforfriskelse i Aftentimer. Flere Forsørgelsesindretninger for Gamle, Syge, Forkomne, vare til fra forrige Tider; de udvidedes og flere lignende opstode. For Nøden i Husenes Afkroge sørgedes paa mange Maader, ei blot ved Velgjørenhed stykkeviis, men paa en mere gjennemgribende Maade. Med dette Sidste og overhovedet med en vis Understøttelsens Hentilnærmelse til nogenlunde Omsorg for Alle, gik det dog kun, og det endda kun nogenlunde, i visse ikke meget store, men heller ei smaae Stæder, hvor Alt let kunde overskues, og tillige tilstrækkelige Udhjelpemidler havdes. I de store Stæder skeede det derimod let, at Udskuddet af Mennesker, som man kaldte de Forulykkede, blev saa stort, at, medens megen Omsorg baade i det Store og i det Smaae fandt Sted, saare Mange kom til at gaae om ynkelige og forladte, ja forfaldne, og baade sjæle-

fortærede og sjælefordærvede. Iøvrigt kunde dog ogsaa i de mellemstore Stæder, omtrent med et Beboerantal af 10 til 15 tusinde Mennesker, ligesom i mange Sogne paa Landet, Hjelp og Forsorgelse kun blive stykkeværksagtig, og var langt fra at forslaae til Det, hvortil den skulde tjene. Det saae man blandt Andet ved hver mindste Bestilling med Aarslon, som blev ledig, i hvor knapt den end var aflagt; thi i hundredevis strømmede Folk til, som begjærede at faae den, og blandt saadanne vare der altid Mange, som maatte erkjendes høiligen at kunne trænge til, og at være værdige til, en saadan Forbedring af deres Kaar. For hver Een, man saaledes hjalp, vare der idetmindste 10, man maatte onske at have kunnet hjelpe ligesaa. Imidlertid blev en almindelig Velgjørenhedsbestræbelse ufortroden og utrættet ved. Den havde altid været, men den tog til, og tog til under en dyb Følelse af, at den mere og mere blev høiligen fornøden.

Men nu maatte netop herved dog det Grundforkeerte og Grundulykkalige i den hele Samfundsordning vise sig. At man mere og mere sorgede for, at de Fattige, ja Mange af den saakaldte lavere Middelstand, kunde faae alle Levnedsmidler, samt Brændsel med Mere, til billigt Kjøb, og at man mere og mere drev paa, at Ingen skulde undsee sig ved at nytte saadan Hjelp, herover klagedes saare meget af alle de Smaahandlere, som forhen, ved Hjelp af Opkjøb i det Større og Udsalg i det Smaae, havde rundeligen levet af de Andres Forarmelse, men nu bleve udsatte for selv at forarmes, saa at det ogsaa her viiste sig, at de Enes Udfrielse skulde blive de Andres Qvide, og at Fortrykkelse skulde afhjelpe paa Forpinelse.

Det Samme kom det da nu og til, da netop i hiin Vinter 1888, dengang Arbeidsløsheden var saa stor, nogle Mænd i en af Danmarks mellemstore Kjøbstæder, grebe Anledningen til at drive paa, at man, saa tidligt Aarstiden vilde tillade det, — og Vinteren havde været mild og lod til at

ville blive ved med at være det, saa at man allerede kunde begynde i Februar, — skulde opføre hele Gader af nye Bygninger, hvori Byens Fattige deels skulde kunne faae frie Boliger, deels faae Boliger til ringe Leie; thi Huusleienoden, det vil sige Noden for at faae fremskaffet de Penge, som der hver Maaned eller hvert Fjerdingaar skulde betales for de leiede Huusrum, var især trykkende, ængstende og pinende for Mange, der levede i trange Kaar. Paa denne Maade, sagde man, kunde man hjelpe dobbelt; deels ved at skaffe Mange, som det var gaaet tilbage for, Arbeide og Fortjeneste, deels ved at forskaffe sig et godt Forraad af nogen af den bedste Hjelp, man kunde yde de Trængende, hvilke jo Kjøbstaden alligevel aarligen maatte koste Meget paa. Det maa herved bemærkes, at, naar i tidligere Tider i Almindelighed Mange af den saakaldte Arbeiderklasse, — i sig selv vare jo Alle, endog Kongen ikke undtagen, men vel med Undtagelse af de Syge, og nogle visse rige Folk, Arbeidere hver i Sit, — kun havde forstaaet eet Haandværk, saa var der nu allerede efterhaanden naaet saavidt, at Det, som Guldsmeden ofte havde talt om, var kommen i Gang, idet Mange arbeidede i mere end eet Haandværk, og at der fandtes ei Faa, som ypperligt vidste at snoe sig og være brugbare i tre eller fire Slags Haandværk. Ogsaa hele Forraad af Klædningsstykker til de Fattige begyndte man i Odense — thi det var den By, der taledes om, — og siden i flere Kjøbstæder, at lade forarbeide deels til Brug til Fattighjelp, deels til at sælges til lav Priis. Allerede fra Vinterens Begyndelse af var Dette skeet. Man var overhovedet kommen til den Beslutning, kun saare lidet, ja slet ikke at understøtte med Penge, men kun med selve Det, som Pengene skulde bruges til. Det havde nu ogsaa til Følge, at mangensteds i Fattigfolks Huse Mændene maatte paatage sig at tillave Mad og Drikke, at vaske op, holde Børnene reenlige, klæde dem paa og gjøre meget Andet, som ellers

tilfaldt Mødrene eller Døttrene, for at disse imidlertid kunde med Syning arbeide paa alle hine Klædningsstykkers Forfærdigelse. Saaledes søgte man at hjelpe paa Fattigfolket og Ringemandsfolket i visse mellemstore, eller snarere, om man saa tør sige, smaastore Stæder, hvor det bedst kunde skee.

Men nu knyttede sig da, som man vel kan vide, til Smaahandlernes Klager megen Klage fra Dem, der frygtede for, at de i Henseende til Indtægterne af deres Huse og Gaarde vilde komme til at lide Tab, enten derved, at deres Huusleiligheder vilde komme til at staae ledige, eller derved, at de vilde komme til at nedsætte Huusleierne meget, især da Almeenhedsforsorget i disse Kjøbstæder endog tænkte paa at udstrække sin Omsorg for gode Boliger til billig Leie til de mindre velaflagte Embedsmænd og Andre af den lavere Middelstand, der levede et nok saa forkymret Liv, som de Fattige. Odense blev ogsaa snart den eneste By, hvori man en Tid lang raskt skred frem med at sørge for de Betrængtes Udkomme i alle Maader, uden at agte de saakaldte Næringsdrivendes Klager. Næsten overalt ellers indskrænkede man den Art af Forsorg til de egentlige Fattige og til de allerførste Fornødenheder*). I Almindelighed frygtede man for, at man ved at gaae videre vilde rokke alt for meget ved den hele bestaaende Livstilstand, samt vilde bane Vei for Fordringen paa et Almeenfælledsskabs Indførelse, saa at, hvad der netop meest burde anbefale, blev afskræmmende.

Overhovedet viiste det sig da paa Ny, hvad man ideligen saae og mindedes om, at Livet for saare Mange var en evindelig Kamp og Strid om Livsophold og Udkomme, at den Enes Ophjelpelse var den Andens Tilbagetrængelse eller Fortrykkelse, og kom end megen Nød af ufornuftig Tragten efter Vinding, hvor kunde man anklage de Mange, som for Livs-

*) See Side 245.

erhvervets Skyld, idet Staten lod dem gaae for Vind og Vove, forsøgte paa Alt, hvad de kunde hitte paa, for at arbeide sig frem? Tænker man sig, hvad Følgen kunde bleven, om en stor Deel af de Ulykker eller Livsbesværetheder, Menneskene lede af, paa eengang vare ophævede, — om paa eengang alle Sygdomme, alle Retstrætter og alle Forbrydelser og altsaa alle Domstole- og Afstraffeindretninger, samt den hele store Mængde af andre Sikkerhedsforanstaltninger, med meget Mere, der hørte til Livets Besvær, men hvorved Mange fik deres Virksomhed og deres Livsophold og Udkomme, deriblandt hiint Modeherredømmevæsen, vare faldne bort, — saa kan man ei undre sig over, at Hr. Altsaa oftere udraabte, at den største Ulykke, der kunde vederfares Menneskeheden under dens nærværende ravgale Tilstand, vilde været den: med Eet at befries for alle sine Vrangheder.

Netop i det Aar, vi have for os, havde den iværksatte Beslutning, at nedsætte hele Krigsvæsenet til det Halve af, hvad det havde været, og saaledes bane Veien for en mulig Udfrielse fra alt det hele Krigstøierie, fyldt mange Huse med Nedslagenhed og Bekymring, da derved Veie og Udsigter til Livsophold og Livsfremme bleve afskaarne for Mange, som det lidet kunde hjelpe, under den bestaaende Samfundstilstand at ville fortrøste med, at der andensteds vilde aabne sig Virksomhed. Det kunde lidet hjelpe, at man kom med det Forbilledebeviis, som man for nogle hundrede Aar siden havde faaet, da der var reist Frygt for, at Bogtrykkerkonsten vilde gjøre den store Mængde Afskrivere brødløse, og da Følgen var bleven, at mange Flere fik Arbeide og Erhverv ved Bogtrykkeriet, end tidligere ved Afskriveriet. Man mindede om det gamle Ord: „Mens Græsset groer, døer Horsemoer“, og sagde, at det kun lidet kunde være til Fortrøstning for de Nulevende, at deres Jammer og Qvide skulde for deres Efterkommere blive det Modsatte af Nød og Lide.

Men særdeles blev netop nu ved Krigsvæsensindskrænkningen og dens Følger for Mange, ei alene Saadanne, hvis Sønner vare uddannede til at blive Førere, men og de Værkmestere og Værkmesterhjelpere, der havde arbeidet for Krigsvæsensforsyningen, den Erkjendelse befordret, at hele Eiendomsvæsenet og hele Statsvæsenet i Henseende til Menneskeomsorg var saare langt fra at være, hvad det skulde være. Der blev mere og mere talt om, at, naar Samfundsliv og Samfundsordning skulde være, og ikke Enhver, som ei kunde faae Livsophold paa anden Maade, skulde have Ret og Føie til at forskaffe sig det paa det frie Rovdyrs Viis, saa maatte der være en Samfundsmyndighed, som strax tog al ledig Arbeidskraft under sin Besørgelse og sit Forsorg, og gjorde den nyttig for Almeenheden, idet den tillige forskaffede dens Indehavere deres Udkomme, forsaavidt de ikke vilde foretrække at gaae søgende om paa egen Haand, i hvilket Tilfælde de da vilde være uberettigede til at klage og til at søge Velgjørenhedshjelp. Hvad vi have hørt, at der blev sagt i Samtalerne med Guldsmeden, var for en Deel ikke Andet, end hvad der lidt efter lidt maatte opkomme i Manges Tanker, især da Nøden havde banket saa stærkt paa, og endnu mere vilde banke paa paa mange Steder. Der er, sagde man, og Mange talde saa, Nok at tage Haand i, men saa forkeert er Statsordningen, at man kan sige: See her er Arbeide nok til at skaffe Folk Virksomhed, her ere Arbeidskræfter nok til at udføre det, ja disse Kræfter gaae om og begjære at blive anvendte, her er ogsaa Livsforraad nok i Landet til Klæde og Føde for Alle. Men det høist Fornødne skeer dog ikke.

At følge den Opfordring, som for den Eftertænkende maatte ligge i disse Ord, ved ligefrem og raskt at arbeide paa at faae indført et saadant Fælledsliv, som det, man i det 20de Aarhundrede sov sig til, og som vi endnu have saaledes, at vi maae kalde det utænkeligt, at et saadant Eiendomsvæsen,

som man i det fordums Europa havde, hos os igjen skulde opstaae, — var vistnok Noget, som dengang maatte erkjendes at være ugjorligt. Men at der skulde gjøres fuld Alvor af at opfylde den Fordring, at Statslivet skulde være et sandt og virkeligt Almeenomsorgsliv, det raabtes der paa fra mange Sider. Især meente man, at det vidnede om, hvor langt Staten var fra at være, hvad en Stat skulde være, at Afskaffelsen af det halve Krigsvæsen og Krigstøierie havde voldt, og ikke havde kunnet Andet end volde, Bekymring og Nedslaaethed hos Mange, da det jo burde være til Fremme og derfor til Glæde for Alle. Formindskes da derved, spurgte man, Landets Frugtbarhed eller Menneskearbeidets Frembringelseskraft og Frembringelsesmængde, eller maa den ikke snarere føre til al god Frembringelses Forøgelse? Kunde Landet føde og klæde og aandeligen tilfredsstille saa mange i Krigsvæsenets Tjeneste Staaende eller Arbeidende, maa det da ikke nok saa fuldt kunne ernære dem og yde dem det øvrige Fornødne i Fremtiden, naar deres Kræfter og Arbeidsomhed træder i de gode Frembringelsers Tjeneste, istedetfor at den tidligere tjente til Noget, som ingenlunde var af det Gode? Saa spurgte, saa talede Mange.

Der fattedes nu heller ikke paa Dem, som strax angave, hvad den megen friblevne Menneskevirksomhed kunde bruges til. For længe siden havde man talt om, at det hele Straffevæsen Intet duede, og at al den Sjælekraft, al den Tænksomhed og Skarpsindighed, al den Flid af Sagførere og Domstolenes Mænd, som anvendtes paa at afgjøre og bestemme Beskaffenheden og Graden af de Skyldiges Strafskyld, og af den Straf, der skulde tilkjendes dem, langt hellere maatte sættes i Virksomhed for ret egentligen at forbedre selve Forbryderne saaledes, at de igjen kunde vorde skikkelige Mennesker, hvorefter de saa maatte atter træde ind i Samfundslivet, som Andre. Man skulde gjøre Straffeanstalterne til Lægeanstalter eller Sygehjemme, og lade

deres Omsorgsmænd og Tilsynsmænd være Mænd af samme gode Aandsuddannethed hertil, som Lægernes og deres Medhjelperes var i deres Fag. Man havde i mange Aar allerede havt særegne Forbedrings- og Opdragelsesindretninger for forsømte, sletopvoxede, ilde medhandlede, forkorte, vanartede, ja stundom, kunde man vel sige, fordærvede Børn og unge Mennesker, ei sjeldent saadanne, som allerede vare komne ind paa Forbrydelsens Veie. De havde i det Hele virket med Held og til Velsignelse; Mange vare ved denne Opdragelse blevne rettede og forbedrede og dannede til antagelig skikkelige, ja vel og gode Mennesker. Det var og ofte bleven beklaget, at ikke flere saadanne Opdragelsesindretninger havdes, da endnu alt for Mange vare voxede op og færdedes om, som vare blevne fordærvede, men ved at være tagne under hine Opdragelsers Varetægt, vilde kunne være blevne frelste. Men nu laae den Tanke nær, at man skulde gjøre Straffeanstalterne, der alle bestode i blotte og bare Tvangsarbeider fængsler med kun liden Sjæleomsorg, til rette egentlige Forbedringsanstalter, ved at gjøre den til Opdragelses- eller aandelige Helbredelses-Anstalter for alle Forbrydere over den Alder, for hvilken hine Opdragelsesanstalter vare stiftede. Man skulde da, saasnart det var givet, at En havde begaaet en Forbrydelse, især naar man havde egen Bekjendelse, strax lade en Domfældelse herom finde Sted, og, uden al Tale om Graden af Straffskyld, lade de Skyldige komme til Forbedringsomsorgen, hvor de da maatte blive, til de kunde loslades som virkelig Forbedrede, indvortes Forbedrede, der havde lært at indsee, at Forbrydelsens Veie Intet duede, selv for Den, som kun vilde see paa sit Udkomme. Man maatte da naturligvis sørge for, at saadanne Losladte strax kom i en ordentlig Næringsvei eller Livsopholdsstilling; saa at man ei lod dem, som det nu skeede, efter Losladelsen vorde overladte til en Tilstand, hvor næsten kun nye Forbrydelsers Veie stode aabne for dem som

Leveveie, saaledes som Erfaring mangfoldigen havde lært, at det nu fandt Sted. Man havde fremhævet, at en saadan Behandling var dog den eneste, der kunde kaldes ret christelig, eller siges at være i christelig Aand. Man talde om, at man saaledes skulde soge at gjore den gamle græske Viistænker Platons Ord*) til en Virkeligheds-Sandhed, at den Forbryderiske, som straffedes, var lykkeligere, end den, som ikke kom til at blive straffet. Naar, sagde man, de ved Lærdmandshoiskolen oplærte og dannede Retskyndighedens Mænd, som nu havde Arbeide i Rettergangsvæsenets Tjeneste, og under al denne saakaldte Retspleie just ikke forte noget sjælenærende eller sjæletilfredsstillende Liv, fra tidlig af vare blevne dannede til at vorde rette Sjælelæger eller sjælelige Omsorgshavende for Udskudsmennesker, og saa vare komne ind i Erfaringens Skole i denne Henseende, hvor meget vilde da ei alene den Staten paaliggende Menneskeomsorg, men og den ligefremme Menneskeretfærdighedsomsorg, kunne vunden, naar de, istedetfor at blive Domfældelsesmænd eller paa anden Maade Rettergangsmænd, vare blevne Forsorgsmænd i Straffeanstalter, der vare bestemte til at være sjælelige Helbredelsesanstalter. Hver saadan Forsorgsmand med sine Medhjelpere maatte saa vistnok kun have omtrent 60 under sin Omsorg; ja i Begyndelsen, naar Anstalternes Grundlæggelser skulde finde Sted, kun 10 til 20, for at faae godt Tilknytningsanlæg fuldforte ved disse, forend Flere kom til, som saa kun maatte optages lidt efter lidt, til man kom til hiint Antal. Straffehusene maatte man da afdele i mange fra hinanden reent adskilte Afdelinger, der kun turde have Spise- og Vadske- og anden slig Omsorg tilfælleds, men ellers være reent adskilte.

---

*) See Gorgias 477—478, 507 og 508; i Heises Oversætt. S. 87 og 159.

Og nu skulde man strax, sagde De, som reiste disse Betragtninger og bragte Rore i dem, benytte Anledningen og den megen Menneskevirksomhed, som ved Krigsberedskabets Indskrænkning var bleven ledig og fri, for ved Hjelp af Dem, som nu begyndte at gaae om, som om de vare tilovers i Samfundet, at faae denne vigtige Sag iværksat. Forerne, Overforerne vare jo alle aandeligen veldannede Mænd; de havde endda bestandig havt meget med Menigmandsfolket at gjore, som de havde havt under sig, og som bestandigen havde maattet være Gjenstand for deres Tilsyn, Opsyn, Forsorg. De vare nu afskedigede, hver med de Aarspenge, som de efter Loven skulde have, men hvor Lidet var det, da al Fremgangstilvæxt var borte for dem? Nu kunde man, ved at sætte en for Menneskeomsorgen og hele Samfundets Vel saare vigtig og magtpaaliggende Sag i Gang, aabne Fremgangsveie for alle disse, hvilke man jo endda strax til de Afskedspenge, de havde, maatte give en god Aarslonning til for den nye Virksomhed.

Der blev — man kunde med Hensyn til hine Tider næsten tilfoie naturligvis — Intet af de saaledes gjorte Forslags Udforelse. Til at begynde et saadant Foretagende med Raskhed, uden mange Meningers og Betænkningers og Samtykkers Indhentelser og Afkæmpelser mod hinanden, var hiin Tid ei indrettet. Mange meente og, at Straf maatte være Straf til Afskrækkelse for mange Ligesindede, og maatte ei gjores til Velgjerning. Man svarede, at tvungen Hensættelse i en sjælelig Forbedringsanstalt vilde altid, baade af Æreshensyn og for Frihedstabets Skyld, være afskrækkende for alle Dem, som Nod og Trang drev til Forbrydelse, og disse, saavelsom De, der ved fordærvende Opdragelse var dannede til Slethed, skyldte jo Staten ligefrem Omsorg. Og hvad visse Andre angik, da vilde for mangen Storforbryder, henhorende til Velstands- eller Fornemmandsstanden, maaskee netop Det, at skulle behandles som

Lærling eller Opdragling, være nokſom ſkræmmede, medens nu ſlige Fornemmere nok vidſte at gjøre mangen Paapasſer til deres Tjener. Hvad dernæſt den Velgjerning angik, ſom Straffen ſkulde gjøres til, ſaa var den jo nok ſaa meget en Velgjerning for hele Samfundet, der ſkulde befries for visſe Onder, visſe ſjælelige Landfarſoter, fra Grunden af. Forreſten tilføiedes gjentagende, at den Straffemaade, ſom var foreſlaaet, jo var den ene rette ſande chriſtelige. Men mod dette Sidſte reiſte ſig — og ſom det ſynes juſt ikke iſær fra de rette Chriſtnes Side — den Indſigelſe, at, ſom hiin Viistænker havde villet, at al Straf ſkulde betragtes, kunde man ingenlunde ſige, at den betragtedes i de Chriſtnes Helligſkrivt.

Der taledes og ſkreves meget om denne hele Sag; men til Gjennembrud til Udførelſe kom den, ſom ſagt, ikke.

Livet blev ved at gaae, ſom forhen, ſin til det ſelv og dets Skjebner og Kampe overladte Gang, og medens megen Velgjørenhed udøvedes paa mange Maader, baade i det Store og i det Smaae, og ved Siden af tidligere ſtiftede Velgjørenhedsanſtalter mangen ny reiſte ſig, blev ogſaa Livstilfredshed og Livsfornøielſe ved at herſke, eller dog at være paa mange Steder. Det var førſt fra Aaret 1894 af, at Alle maatte erkjende og føle, Livsopgaven i det Store nu at være bleven alt for overvældende, og at Almeenulykſalighedsfølelſen brød igjennem overalt, idet de Velſtaaende og for deres eget Vedkommende Veltilfredſe nu toge de Forknyttedes, Fortrængtes, Fortrykkedes Ulykſalighed paa ſig, og leed med dem, ſaa at, hvad der beſtandig havde været dem et Skaar, ja ei ſjeldent et ſkarpt til Følelſe kommende Skaar, i deres Velvær, nu blev dem et beſtandigt Tryk og Nag. Det var førſt da, at det kom ſaa vidt, at, medens Det, man kaldte Forbrydelſe, greb mere og mere om ſig, og mere og mere anſaae ſig for berettiget, ſaare Mange gik omkring og bære Alles Skyld og Synd, idet de følte, at hele Samfundet i Grunden var det

skyldige og syndige, der uretfærdigen fordømte de aandeligen Ulykfalige, som vare blevne den almene Uretfærdigheds Offere, men som Samfundsordenen nødte til at ansee for og behandle som Forbrydere. Og nu først kom det ogsaa saa vidt, at Mængden blev stor af Dem, for hvilke hele Livet blev et stort Øde, hvori de vandrede om med et tilsvarende Øde i deres Indre, og af hvilke man ofte hørte sige, at hine Ord, hvormed Frederik den Uforfærdede havde forladt Europa (og som vi have anført strax i Begyndelsen af denne Skildring), ingenlunde betegnede Ulyksaligheden tilstrækkeligen.

Imidlertid maa man ikke troe, at denne Udtrættethed og Aandsnedtrykkethed og Aandsfortvivlethed var Eneaarsagen til, at Menneskeheden i Europa faldt i Søvn; den var ei engang Hovedaarsagen. Denne kom uden al Tvivl fra hine underjordiske Dampe og Luftarter, og fra Det, som bevirkede, at i Atlanterhavet Grundene reistes, og at de nordiske europæiske Lande fik den større Veirmildhed, som gik saa vidt, at i Throndhjems Nordlande Bøgeskove kom til at staae i fuld Flor, hvor de forhen havde været ukjendte, og at Hvede ypperligen kunde dyrkes her. I Fortvivletheds- og Udtæcredthedstilstanden befandt sig egentligen kun, høitregnet, en Trediedeel af den daværende Menneskehed, skjønt vistnok næsten Alle følte Livstryk og Livsbesværethed. Ogsaa var jo Aandstilstanden i Throndelagen i det Hele ingenlunde livfuldere, kraftfuldere og friere for den dybe Antastethed, end de fleste Steder ellers i Europa, og dog kom Søvnen ikke did. Nei, Tiden i Jordklodens store Livsgang synes at være kommen til, at et Gjennembrud fra Neden skulde berede det Fornødne for et nyt Liv mod Oven, dog endnu først kun i den Plet af Jorden, som udgjør Europa, og de faa øvrige Lande, vi nu pleie at regne med, naar vi nævne Europa. Det er at haabe, at det nye Liv vil i Tiden brede sig mere og mere ud; men vi maae vistnok sige, at det endnu — hundrede Aar

efterat, nok saa meget for Columbiens, Australiens, Afrikas og Asiens, som for Europas egen Skyld, den store Forsamling i Cøln blev holdt, — har lange Udsigter med, at endog blot Nordcolumbien vil naae til at faae et saadant Frihedsliv, som vi have, ja endog blot begynde ret grundigen at føle en Attraa og Tragten derefter.

Fem og tyvende Delingsstykke.

Videre af Aftentalerne hos Guldsmeden. — Rovdyrsskrækken reiser sig paa Ny. — Løsgjængerie.

Vi vende nu tilbage til Guldsmeden og hans Ven, eller rettere den gamle Thronder, som fortæller om dem.

Ved at tale videre om Det, de havde havt for, derimellem og Et og Andet af Det, vi just nu have omtalt, kom de ind paa Noget, hvis Overveielse begge følte Vigtigheden af. De utallige Daarskaber, Ulemper, Ulyksaligheder, Onder, hvoraf Menneskeheden leed, tjente ei alene til, under den almindelige Kamp om Livsophold og godt Udkomme, at skaffe Mange deres saakaldte Levevei, men de havde og tjent som, og tjente bestandigen som, Emner eller Stof, som Fremkaldelses- og Udviklingsmidler, ja man kunde tilføie som Berigelsesmidler, for megen Eftertænksomhed, Forstandighed og Indtrængen til Indsigts Opnaaelse, samt for megen Omsorgsvirksomhed og Menneskekjærligheds Udøvelse. Al Lægevirksomhed kunde især give et stort Beviis herpaa, og Menneskeheden var paa saadan Maade gaaet mangen god Skole igjennem. Det hørte jo med til Menneskets Fornødenheder, ja var en af de største, at der idelligen var Nok at gjøre, Nok at arbeide paa, Nok at beflitte sig

paa, Nok at udfylde Livsvirksomheden med. Saadan Føde trængte Sjælen ligesaavel til, som til den legemlige. Kunde man da ønske Ophøret af alt hiint Slemme tilhobe? — Men skal da, saa spurgte man sig videre, skal da en stor Deel af Menneskeheden lide paa mange Maader, ja endog lide saa, at netop deres Aandsuddannelse og Aandslivs Fremme kommer især til at lide, for at nogle Visse derved kunne faae megen Aandsføde? Man kan sige, at Oplysning og Indsigt derved i det Hele tiltager i Menneskeheden, men man maa spørge: for hvem? Mon for den store Mængde, der maa trælle baade i det udvortes store Livs og i de indre Bekymringers og evindelige Hæmmelsers og Bryderiers Storværkssteder? Lad Menneskeskarpsindighed og Menneskeklogt og Menneskegranskning miste den Føde, som det nuværende Livs Forqvaklinger og Ulyksaligheder forskaffe den, naar derved vindes den Udfrielse for Utallige, at nu Aandelighedsriget retteligen og fuldeligen kan komme ogsaa til dem. I mangen Fattigmands eller dog Ringemands Vraae lever unægteligen ofte en fiin Forstandighed ved Siden af god Gudsfrygt; man lade dette Samme komme til Mange; det kan det vel nok, hvor, — ja kan det maaskee især hvor; — Knaphed hersker, og Udkommet daglig kræver Flid og Paapassenhed, men ei, hvor Nød og Lide, Ængstelse og Bekymring er daglig Føde; heller ei, hvor Harme og Vrede og anden saadan Bitterhed er det, og ei heller just, hvor rigeligt og stort Udkomme haves under et bestandigt Besvær af de Mennesker, ved hvis Hjelp det skal haves, eller under al den Verdslighed, Sjælen da let opfyldes af, og endelig overhovedet ikke, hvor Arbeidet tager al for megen baade Tanke og Tid i Beslag.

Her kunde nu Guldsmeden ikke Andet, end mindes, hvad han, sagde han, ved flere Leiligheder var kommen til at tænke paa, at saa sandt det var, hvad en stor Aandsiagttagelsesmand

engang havde sagt*), at Christendommen især havde virket til at lade os faae Ærefrygt netop for det Laveste i Livet, for jordisk Nød og Besvær, saa var dog Frelseren bestandigen gaaet om i Jødelandene, ei for at bringe Menneskene gode Lidelser, eller lade dem blive i dem, de havde, og gjøre dem til aandelige Velgjerninger for dem, nei for snart og let, ja lige strax at udfrie dem af dem, ret som om det langt mere var ad Taknemmelighedens og Lovprisełsens, end Nødlidelsens Vei, at Frelseren vilde føre Menneskene til Gud og Gudhengivenhed. Det, sagde Guldsmeden, det havde han oftere tænkt paa, og Hr. Altsaa, som aldrig havde tænkt herpaa, svarede, at det var Noget, man nok maatte tage sig til Eftertanke.

Man kom tilbage til at tale om det Stof og den Føde og den Vederkvægelse for Aanden og for Livsvirksomheden, som Livets Ulyksaligheder og Forvirretheder og Forvanskelheder paa mange Maader gave. Hr. Altsaa meente at, naar det gjaldt at skaffe Menneskeforstandigheden Føde og Arbeide, saa vilde den vel i mange Maader kunne faae en saadan ved Løsningen af den store Opgave at faae et sandt Rets- og Retfærdighedsrige ret grundlagt derved, at Stat og Samfund kom til at lade Alle komme til at nyde en, som lige grundet og gyldig, saa og lige fyldestgjort, Adgang til og Nydelse af Livets fælleds baade legemlige og aandelige Goder. Og lad os dog nu dernæst, sagde han videre, ogsaa tænke paa, at Menneskene i hiin Livets Skole, ved Siden af meget Godt have lært og uddannet megen Vanart, og lad os saa spørge os, om ikke megen af hiin Menneskeforstandighed og Menneskeklogt er bleven anvendt paa Noget, som var langt mere aandsbetagende og aandsindsnevrende, ja fortærende, end aandsoplivende, aandsvelgjørende og derigende.

---

*) **Anm. af Meddel.** Herved maa menes Goethe; man see hans Wilhelm Meisters Wanderjahre, anden Bog, første Cap.

Endog al den megen Skarpsindighed og Eftertænksomhed, som er bleven anvendt i hele Retsvidenskaben og Lovgivningsvæsenet og mangfoldig Lovsanvendelse i Livet, har været saare lidet til sand Aandsfremme. Den har hverken været Det, man skulde troe, den maatte være, sand Sjælegranskning eller Menneskevæsensgranskning, ei heller har den været sand og egentlig Retfærdighedsgranskning, fordi et heelt tillavet Lovgivningsvæsen har skudt sig ind imellem Menneskefolket og det frie aandelige Retfærdighedsriges Indaandelser. At Rets- og Retfærdighedsomsorgen er udøvet ad saadan almindelig faststaaende Lovgivnings Vei, er vistnok skeet, for at Alle kunde overalt have noget vist Bestemt, som gjaldt eens for Alle, at rette sig efter, og vistnok kunde man spørge, om ikke hele Folket heller saaledes maa blive en Arbeidsklud for et stort fælleds, men vistnok nu ogsaa mere af visse i udtørret Tilstand opbevarede Herbariebegreber, end af Livets livfulde Strømmen, behersket Retfærdighedsudøvelsesarbeide, end at de Mange i Mængde skulde være Smaa-Arbeidsklude for mange Retfærdighedsudøvere. Men Retsdyrkernes Granskning har da saaledes maattet kaste sig paa et overleveret Indbegreb af mange til alskens Tider og under alskens Forhold opstaaede og i en vis stivnet Tilstand fastholdte Lovbestemmelser, for at faae alle disse velordnede til et videnskabeligt Sammenhængshele, end at gaae til Retfærdighedens indre Grundkilde, for at faae Retfærdighed og dens Krav og Folkeomsorg og dens Krav ligesaa reent fra første Haand, som Lægerne og de Øvrige, der granske Allivsrørigheden i dens mangfoldige Fremtrædelser og Virkelser i Menneskelegemerne, Dyrene og Væxterne, tage alt Deres fra første Haand, og ei af opgjemte Begreber og Forskrivter. Var det ikke godt, om man ved at faae en Livsforfatning, hvor al Retstrætterie og Retskæmperie med det hele Straffevæsen og dets hele Slæng af Tilbehør for den største Deel maatte falde bort, kunde ogsaa i

Sjæleomsorgen faae Kræfterne frie til det sande Menneskeheds-væsens og de sande Gudsfordringers og Gudstilsigelsers rette grundige Udgrundelse, baade i Almindelighed og i Henseende til hvert enkelt forekommende Tilfælde, ganske som Lægerne soge at udgrunde Allivsrorighedens Grundforhold, Tilsagn og Fordringer i legemlig Henseende?

Hr. Altsaa kom herved til at mindes, hvad han hos Herodot havde læst om en Deiokes i Medien, som saa vel havde forstaaet sig paa Retfærdighed og retfærdig Bedommelse, at Folk, da deres forrige Regjering var forgaaet, og de ingen ny havde faaet, havde sogt ham op til Voldgiftsmand i deres Retstrætter, og derfor tilsidst havde gjort ham til deres Konge. Det kan dog ikke, sagde Hr. Altsaa, have været paa de jodiske Skriftkloges Maade, men maa have været ved naturlig Sands og Skjonsomhed for det Rette og Rigtige, han saaledes har virket tilfredsstillende for de Mange. En saadan Retsgranskning, paa saadan Maade, skulde man fra gammel Tid have dyrket. Man kan sammenligne den med den Maade, hvorpaa i Eneraadighedskirken Skriftefædrene maatte tage Sjælsanliggenderne, naar de skulde tage dem retteligen og være rette Sjælesorgere. Hr. Altsaa mindedes endvidere, hvad Herodot og Xenophon havde sagt om Perserne, der oplærte deres Born i at tale Sandhed, som den Ene siger, eller at forstaae sig paa Retfærdighed, som den Anden siger, tilfoiende, at Dette, netop nævnedes som Gjenstand for Skoleundervisningen, som andensteds det at læse og skrive. En saadan ret i Livets Skole sig uddannende og for Livet uddannet Retfærdighedsoverveielse og Retsudgrundelse, meente han, at man langt hellere maatte have, end hvad nu Landenes Retsudgranskning og Retsvidenskab var. Man kunde, tilfoiede han, ypperlig uddanne en saadan fri Retsindsigt og Retserkjendelse, hvori Sjælen stillede sig i et reent, fuldt og frit Forhold til selve den evige Retssandhed og

dens Aand og Tilsagn, naar man blot tog for sig nogle Aargange af Dagbladene i de sidste femti Aar, een fra eet Aarti, en anden fra ethvert af de tre andre, for, med et aarvaagent og noie betænkende Retfærdighedsøie, deri at gjennemgaae Alt, hvad der her deels traadte frem i Beretningerne, deels i Bladenes egne Dommelser og Stridighedssager.

Som Hr. Altsaa saaledes sad og udtalde sig for sin Aftenven, brød den tredie Ven, Skuespilleren, ind til dem, og spurgte, hvad de da havde sagt til Det, som idag var forefaldet i Bredgaden. Men de vidste af Intet, og han maatte nu fortælle dem, hvad han med Gru havde været med at opleve.

I lige Linie med det endnu staaende kratbevoxede og om Vaaren blomsterklædte Charlottenborger Steenbruds Forside løb dengang fra Hestemarken en snorret lige Gade ned til omtrent, hvor nu de Vises Bjerg er. Denne Gade kaldtes da i Almindelighed Bredgaden, skjønt dens egentlige Navn var det, som den i samme Retning sig snoende Veigade nu har, nemlig Norgesgaden. Den lille Indsøe og den træbevoxede Grønning, som omgiver de Vises Bjerg, var ogsaa dengang til, og herud vandrede i den tidlige Foraarstid og i den sidste Efteraarstid, naar Veiret var smukt, saa ogsaa paa hver stille solklar Søndag om Vinteren, mange Lystvandrere og Lystvandrerinder, de sidste gjerne i langt større Antal, end hine. Ogsaa vor Skuespiller var den Dags Formiddag, hvortil medregnedes de første Timer efter Middagens Time, thi saa faldt Udtrykkene i hiin Tid, vandret nedad Bredgaden. Da stødte han paa en Mængde Damer og nogle Herrer (vi bruge hiin Tids Nævnemaade), som fulde af Skræk og Forfærdelse kom ham imøde. Og hvad maatte han af dem erfare? De havde høiere oppe i Gaden mødt en Mand med en Seddel paa Huen, hvorpaa med store Bogstaver stod: Løsgjænger. Ved Siden af Huen var stukken et sammenrullet Papiir, ret som en Fjær. Denne usselklædte

Mand var traadt midt ind imellem de Lystvandrende, og var med de Ord: Heida, her har I mig, styrtet død ned. Den velbekjendte Lugt havde strax lært, hvad her var skeet. Altsaa efter to Aars Forløb reiste Glaskugleforskrækkelsen sig igjen. Skuespilleren var saa gaaet videre ned ad Gaden, og var nu selv kommen midt ind i en Klynge af Mennesker, hvori atter en af Usselmenneskehedens Storhelte styrtede død om. Denne havde ogsaa en Seddel paa Huen, men med store Bogstaver stod her: Ingen Løsgjænger, men en ægte Rovdyrskarl. Forresten stak ogsaa paa denne Mands Hue, som Fjær, en Papiirsrulle, og da man saae den efter, viiste den sig at være et Dagblad, hvori en gammel Forordning om Løsgjængerie var bleven gjenoptrykt. Nu vidste jeg, hvorledes det hang sammen med alt Dette, sagde Skuespilleren, og nu fortalte han: Allerede for en Maanedstid siden hørte jeg tale om denne gamle endnu gjeldende Løsgjængerforordning, og fik den saa og at læse. Den var efterhaanden gaaet ad Glemme; men i Anledning af nogle Omstreifninger paa Landet og i Kjøbstæderne af Folk, der løbe om i Husene og Gaardene, for at trygle om Barmhjertighedshjelp, var denne gamle Anordning ulykkeligvis bleven bragt i Erindring af Nogle, som havde faaet den heel og holden aftrykket i et Dagblad, hvorfra den var gaaet over i flere. Den havde sat en Mængde frihedsfølende Mænd af de saakaldte bedre Stænder i Forbanselse og Harme, og havde vakt en utrolig Vrede i den hele Fattigfolksstand. Idag have vi da med Gru oplevet Følgen. Jeg hører sige, at den strax imorgen eller overmorgen vil blive foreløbigen ophævet, indtil Rigsdagsthingene kunne ophæve den ganske til Efteraaret, og det er godt, at Stadstilsynet strax har sørget for, at Rygtet herom er bleven udbredt blandt Folk; thi ellers kunde vi opleve en ny Række af Glaskugle-Ligfald, især imorgen, da det er Søndag. Jeg for min Deel maa sige, at det har været mig baade til Sorg og

Harme, at jeg har skullet erfare, at her i vort Fædreneland, hvor Sands og Agtelse for Frihed, for Retfærdighed og Billighed og for almindelig Menneskeret vel tør siges i det Hele at have hersket over i et Aarhundrede, mere end i noget andet Land i Europa, har en saadan Lov kunnet udkomme for ikke tretti Aar siden.

Den gamle Skuespiller fortalte nu videre om, hvorledes der vare komne Glaskugler ud blandt Folk, da dog for to Aar siden ei alene alt Salg af saadanne under haard Straf var bleven forbudt, men alle Handelsmænd desuden høitideligen havde forpligtet sig til ingen saadanne at have til Salg, og, dersom Nogen fandtes at overtræde Forbudet, at ville hæve al Handelsforbindelse med en saadan. Neppe var det bleven bekjendt, hvad der var forefalden, saa var der faret en Skræk i en Handelsmand i store Kongensgade, som strax var løbet op paa sit Loft, hvor han imellem andre Sager og skjult af dem havde i lang Tid havt staaende en Glaskuglekasse med 100 Stykker, som for længe siden skulde været sendt tilbage til Nordcolumbien, men af ham reent var bleven forglemt, til han nu med Forskrækkelse var mindedes den. Rigtig — der havde været Nogen, som ved falsk Nøgle, eller ved tillistet men igjen paa sit Sted henbragt Nøgle, var kommen ind paa Loftskammeret, og foruden adskilligt Andet havde taget Kassen med Glaskuglerne. Til hvad Tid det var skeet, kunde ei siges, thi i over en heel Maaned havde hverken Manden eller Nogen af hans Folk været i dette Kammer. Handelsmanden var da strax ilet med at gaae til Stadsopsynsformanden, for at sige ham, hvad der var skeet. Øieblikkelig var da en Bekjendtgjørelse opslaaet paa alle Hjørner om, at hver Den, som var i Besiddelse af en Giftglaskugle, kunde faae fem Daler for den, naar han kom op med den paa Tilsynskammeret, uden at han vilde blive spurgt, enten om sit Navn, eller hvor han havde faaet Kuglen

fra; den vilde da strax blive knust, og hvis Lugten viiste den at være en virkelig Giftkugle, vilde der blive givet de fem Daler for den. Strax om Eftermiddagen vare allerede over 50 saadanne indkomne, men kun ved fem eller sex Bringende, der ganske af sig selv — thi udspurgte vare de ei blevne — havde sagt, at det var for Andre, de kom. De havde alle været Kjelderværtshuusfolk af et vist Slags, som det ikke var godt at have med at gjøre, selv ikke for Stadstilsynet. Man haabede, at der vilde komme flere, især da det endnu i Aften vilde blive bekjendtgjort ved Opslag med store Bogstaver paa Steder, hvor Gaslyset faldt stærkt, at Afleveringen kunde finde Sted og Betalingen modtages paa nogle flere angivne Steder; man var nemlig kommen til at tænke paa, at Mangen maaskee kunde føle Sky for at gaae op paa Tilsynskammeret med sine Glaskugler.

Vi ville her afbryde Skuespilleren, for strax at berette, at inden den næste Dags Formiddag Klokken 9 vare 90 Glaskugler indkomne, og til Folks Beroligelse blev herom opslaaet en Bekjendtgjørelse, som læstes paa alle Gadehjørner, da Folk gik i Kirke. Skrækken for de befrygtede Søndags-Ligfald ansaaes da for overstaaet, men man fik dem alligevel. Som Folk gik af Kirke, mødtes de paa flere Steder af Karle med de Ord: „Ingen Løsgjænger men en Voldmodvoldsmand“ paa Huen og et sammenrullet Dagblad staaende i Veiret paa den. Og den ene efter den anden, efterat de til Forfærdelse for Alle vare skredne frem en Stund, styrtede nu død ned. Tre, som kom fra Gammeltorv, laae paa Nørregade, fire laae henstrøede i en Gade, som heed Vimmelskaftet, hvor der var en Kirke. Det var en Gru at see smukklædte Folk ilende, ja løbende, at fare ned ad Gaderne, hen imellem de henstrøede Liig. At ikke noget Lignende kom til at skee i Bredgaden, hvor der paa en Plads ogsaa var en Kirke, havde man alene et Par raske Mænd at

takke for. Thi da ogsaa her et Par Dodshelte kom, gik de lige ind paa dem, talde dem til, og fik dem til, ved at byde dem 20 Rigsdaler hver at udlevere deres Glaskugler. Nu vare da af de 100 Glaskugler kun een tilbage, som man ogsaa strax fik, da en Mand, der kom lige til, men forresten ikke saae ud som en Rovdyrsmand, tilbod de to Mænd den for 20 Rd. Alle disse tre Kugler knustes under Fodderne paa Steenbroen, og ved det stille Veir blev den bekjendte gruelige Vellugt en Tid lang staaende i Gaden.

Vi vende nu tilbage til Skuespilleren, der paa Ny yttrede sin Vrede over Løsgjængerloven. Guldsmeden kjendte den ikke. Skuespilleren havde et Dagblad hos sig, hvori den stod, og flyede det til Guldsmeden, der læste den, men erklærede, at han maatte sporge om, hvori da det Forfærdelige laae.

Dens forste Delingsled indeholdt følgende Bestemmelse:

„Den, som streifer arbeidslos omkring uden at kunne oplyse, at han er i Besiddelse af Midler til sit Underhold, eller at han idetmindste søger lovligt Erhverv, bliver som Løsgjænger at ansee med Straf af Fængsel paa Vand og Brod."

Hvad jeg allerforst, sagde Skuespilleren, maa fremhæve, er, at saadan Omstreifning behandles som en Forbrydelse, hvilket den jo i sig selv ikke er, men forst bliver i borgerlig Forstand, naar man ved skammelig Vilkaarlighed gjør den dertil ved en Lov, man, til Trods for al naturlig Menneskeret, anseer sig befoiet til at give, hvorved man da vender op og ned paa alle Retsbegreber, og forvansker Menigmands Forestillinger om, hvad der er Ret og Uret. Kan man, naar saadanne Love udstedes, undre sig over, at, ved Siden af Rovdyrslæren, den Lære er kommen op, som jeg allerede oftere har hort, endog af Saadanne, af hvilke man ei skulde ventet slige Ord: At Det og Det vel nok var en Forbrydelse efter Statens Love, men ikke var en Forbrydelse for Gud? Ja, hvad mene I, kjære

Venner? naar jeg har svaret, at, saasnart Loven forbød Noget, saa blev det jo strax derved til en Forbrydelse, thi Landets Love skulde dog følges, saa har man igjen svaret mig, at Lovene vare jo ikke Andet, end hvad Mægtigmandsstanden faldt paa at ville have frem til sin egen Fordeel eller Betryggelse. Naar nu Saadant var i Strid med, hvad Christenkjærlighed fordrede, eller med almindelig fri Menneskeret, der burde være eens for Alle, saa kunde og burde man ikke agte det. Deraf kan man see, hvorledes Tænkemaaden er, og det er ei at undre, naar man giver saadanne Love. Jeg er mangen Gang i min Fritid om Sommeren streifet arbeidsløs om paa Landet, uden at have havt min Skuespillerbestalling med, og har altsaa, uden at det nogensinde er falden mig ind, at forestille mig Muligheden deraf, kunnet være udsat for, at komme under Øvrighedsforhør, som mulig Løsgjænger. Jeg har paa mine Vandringer ofte givet mig i Kast med alleslags Folk, man paa Landeveiene kan støde paa, deriblandt vist mangen Løsgjænger, idetmindste Mangen, som jeg, naar vi skiltes ad, stak en Otteskilling i Haanden, som han med Tak tog imod. Jeg holdt af, for lettere at komme i Samqvem og Samtale med Alle og Enhver, at gaae saa simpelt klædt, at jeg derfor let kunde været sat i Classe med Løsgjængere, især naar jeg traf om i en Saadans Selskab. Men om jeg nu havde været en begyndende Skuespiller ved et af de smaae Skuespilhuse, og af Trang var gaaet fattig klædt?

Netop som De, svarede Hr. Altsaa, er og jeg gaaet om i simpel Klædning, og har havt den Lykke at blive anseet for en Apothekersvend (Medhjelper hos en Lægemiddelbereder), fordi jeg gaaer med en Plantesamlerkasse, og ogsaa i dens ene Halvlukke putter mangen Vært eller mangt et Smaadyr ind.

Naa, saa De har ogsaa, svarede Skuespilleren, givet Dem af med at gaae om som Løsgjænger, vistnok ogsaa uden at have havt med dem en Bestalling, som De havde kunnet frem-

vise, dersom En af Øvrighedens Folk havde villet antaste dem. Det kunde blevet et Morskab uden Ende, om det Ord var gaaet hele Landet over: Altsaa blev den gode Hr. Altsaa optaget som Løsgjænger.

Det skulde været mig et Morskab uden Ende, svarede han; ja havde jeg ikke vidst, at Loven for længe siden var kommen i Forglemmelse, kunde det nok faldet mig ind engang, i en Egn, hvor jeg ikke var kjendt, at streife om i lurvede Klæder, for at forsøge, om man vilde holde mig an som Løsgjænger; thi det er kun Fattigmandsfolket, eller Dem, man allermeest skulde have christelig Omsorg for, og hvis Menneskeret man allermeest skulde agte, og i hvilke man allermeest skulde see Christi Brødre, det er kun dem, naar de vandrede om, som andre frie Mennesker, man har villet have Lov til at forfølge, ret som vare de skadelige eller farlige Dyr. Men saa er det da ikke at undre, at den hele Rovdyrslære er kommen op, og jeg maa reent ud sige det: Saa frygteligt det var, da Glaskuglefaldene for 2 Aar siden kom, saa priiste og takkede jeg Gud for, at han lod saadanne Dødshelte opstaae. Og at der nu, da man troede den hellige Overstaaetheds Grav vel forvaret, atter have reist sig dødsforagtende Daadsmænd, er mig, naar jeg skal sige det, næsten til stor Glæde. Vort Livssamfund trænger idelig til at faae Rykkere og Rystere. Ja, det vil jo vel faae dem nu paa en anden bedre Maade. Thi det Ord gaaer jo om, og vil vel snart fremkalde et Almueforsamlingsrøre: At Staten hidtil har været, som om den fornemmeligen var Velstandsfolkets Stat, men at den nu til en Forandring skal fornemmeligen ordnes til at være Ringemands- og Fattigmandsfolkets Stat.

Guldsmeden var paa Veie til at blive utaalmodig, og bad om, at de gode Venner vilde sige ham, hvori det Gruelige i denne Lov, til at blive saa vred over, da egentlig bestod.

Seer I, svarede Skuespilleren, den første Bestemmelse i Forordningen kunde man gjerne raabe Bravo til; thi, idet den har villet formilde ældgamle Bestemmelser om Løsgjængerie, hvilke for længe siden burde været tilintetgjorte, giver den en Lov, som Intet siger. De Eneste, som kunde været straffede efter den, naar den havde staaet alene, vilde været de stakkels Taaber, som ikke strax, naar de paa deres Landløberomstreifninger anholdtes, havde været rede med at sige, at de gik om, for at søge Erhverv. Det forstaaer sig, de maatte forud have iagttaget, at de jevnlig gik ind i Huse eller Gaarde paa Veien for at spørge om Arbeide. Men at straffe dem, fordi de vare saa taabelige, at de ikke engang kunde falde paa saadan Udhjelp, var dog rigtignok lidt vel meget alt for haardt. Jeg havde nok Lyst til at sige til slige stakkels Omstreifere: Løber om paa Landet, eller i Kjøbstæderne paa Gaderne, saa meget I ville, gaaer frit ind i alle Bøndergaarde, banker eller ringer frit paa alle lukkede Døre, men passer kun at begynde Beklagelsen af Eders Nød med at sige, at I blot komme for at bede om Arbeide, altsaa om lovligt Erhverv. Men for Guds Skyld, siger ikke, naar I antastes, at, da I hjemme intet Arbeide havde, og maatte leve af den Smule, Eders Kone kunde skaffe tilveie, og I selv engang i Ny og engang i Næ kunde faae Leilighed til at fortjene, saa streifede I om, for at varme Eder i vor Herres Sol, bringe Liv i Lemmerne og forfriske Sindet ved al Slags Diensføde, hvilket I hellere vilde, end sidde hjemme og fryse, døvne og forkomme. Siger ikke det; det vide I ikke, om man vil lade være antageligt; nei, siger kun, at I gaae og søge Erhverv og gaae omkring for at see, om I kunne finde Nogen, som kan trænge til en Haandsrækning eller et Ærinde. I Kjøbenhavn staae jo Mange af saadan Grund paa Gadehjørnerne, eller drive om paa Torvene eller Skibspladsene.

Men, vedblev Skuespilleren, er nu Lovbestemmelsen dog vel ikke bleven given, for at udrette ingen Ting, saa er den vist, hvis den er kommen til Anvendelse i forrige Tider, bleven anvendt saa, som man maa antage, at De, der for nylig have trukket den frem for Dagen, have forstaaet den, at den nemlig er bleven anseet anvendelig paa ethvert omløbende Fattigmenneske, der streifede om i en Egn. Og saa vil jeg sige Eder, hvorledes den skulde været affattet, dersom der blot skulde været en Tanke af Retfærdighed i den. Der skulde, istedetfor: „bliver som Løsgjænger at straffe", staaet: vil af Tilsynsøvrigheden kunne anholdes, for, hvis det ansees for fornødent, at drages ind under Fattigvæsenets Omsorg og Paapassenhed paa den Maade, som i næste Delingsled er angivet.

Men dette Delingsled maatte da have lydt ganske anderledes, end det lyder. Lad os nu gaae til at betragte det. Det er især dette, som i flere Henseender maa oprøre. Hør engang!

„Enhver der ikke vides at have Formue, fast Næringsvei eller anden Stilling, der afgiver Betryggelse for, at han finder sit Underhold uden Skade for det Almindelige, kan Politiøvrigheden (saa kaldtes i hiin Tid Tilsynsøvrigheden) affordre Rede og Rigtighed for, hvorledes han ernærer sig. Findes den Paagjeldendes Forklaring enten i sig selv eller efter anstillet Undersøgelse ufyldestgjørende, har Politiøvrigheden at give ham Tilhold om at søge lovligt Erhverv, og, forsaavidt han ikke selv kan forskaffe sig Arbeide, at meddele ham Anviisning paa saadant, i hvilken Henseende Fattigbestyrelsen bør være Politiet behjelpelig. Politiøvrigheden kan derhos foreskrive den Paagjeldende Iagttagelsen af saadanne Regler, hvorved den sættes i Stand til at paasee, at han virkelig søger det af ham opgivne eller ham anviiste Erhverv, og navnlig paalægge ham til visse Tider at mælde sig og derom give fornøden Oplysning."

Skuespilleren læste denne hele Lovbestemmelse op, lagde Aftrykket hen igjen for Guldsmeden, og sagde: Lad os nu gaae Ordene igjennem, for at see, hvilken vilkaarlig Indgriben i Folks hele Liv og Vandel den aabner Døren til, og hvilken uoverkommelig Forpligtelse den, naar den skulde efterleves retteligen, vilde medføre for Øvrigheden.

Enhver der ikke vides at have Formue, o. s. v. Altsaa, naar en Øvrighedsperson i en Kjøbstad har Lyst til at vide, om Nogen, der ansees for at have Formue og at leve deraf, virkelig har den, og hvor stor den er, behøver han kun at sige, at, da det ikke er Noget, der kan siges at vides, forend det er oplyst at være saa, saa maa Vedkommende gjøre ham Rede for sin Formuetilstand. Men tag nu de hundrede og atter hundrede, ja tusinde Tilfælde, hvor det er aldeles vist, at En ikke er i en Stilling, der afgiver den nævnte Betryggelse. Tag de hundrede Ansøgere om enhver nok saa lille Post, som bliver ledig, og giver nogen fast aarlig Lønning. Sige de ikke alle, at de ere i en saadan Stilling, at den ikke giver dem den omtalte Betryggelse? Og tænk nu paa de mange arbeidsløse Folk i denne Vinter og i mange foregaaende Vintre, som istedetfor hiin Betryggelse tvertimod kunne siges at have Vished for det Modsatte! Skal Tilsynsøvrigheden kalde dem alle til sig, for med Hensyn til dem at gjøre Det, som Loven siger, at den kan gjøre, uden dog at sige, at den bør det, ret som var det, for at indføre en aabenbar Vilkaarlighedsmyndighed? Eller, naar Øvrigheden ikke gjør det, fordi det vilde være den uoverkommeligt, og den umuligen kunde give dem Alle Anviisning paa Arbeide, naar denne skulde bestaae i lidt Mere end tomme Ord og Talemaader, tør den saa nogensinde gjøre det? Thi vilde ikke Øvrigheden, naar den gjorde ved visse Enkelte, hvad den undlod eller havde undladt ved mange Andre, som Lovens Ord

vare ligesaa anvendelige paa, være udsat for fuldt retfærdig Anklage for grov uretlig Vilkaarlighed?

Ja, faldt her Hr. Altsaa ind i Talen, jeg og Hr. Aaserup skulde maaskee Intet have imod, at det gik, som De her udmaler det; thi kom der ret Rore i den Sag, og strømmede Folk i hundredevis til, for at forlange Anviisning paa Arbeide, raabende paa, at Øvrigheden skulde give dem den, og det en ret virkelig Anviisning, saa maatte der vel komme Brud i Det, vi ønske. En saadan Løsgjængerlov maa forudsætte et Samfundsvæsen, som er saa velordnet, at Enhver deri kan faae Arbeide og Udkomme, saasnart han mælder sig med at forlange det. Men er Staten ikke istand til at ordne Samfundsvæsenet saa, saa bor den ogsaa reent ud erklære sig for uformuende dertil, og ei blot lade Enhver streife frit om efter Erhverv eller Almisse, men og hæve alle Hindringer, Hæmmelser og Belemringer, som endnu hvile paa al den meeste Næringsbedrivt. Endnu gjelder den ulykſalige Lov, at i en Mængde Tilfælde Enhver, som vil ernære sig ved Et og Andet, som er lovligt, skal løse Bevilling dertil, og betale denne Bevilling, allermindst med 2 Rd., om det saa kun er Bevillingen til at samle gamle Klude, Been, Glasskaar og andet Sligt, for at drive Handel dermed. Tænk bare, hvor stor en Afgivt 2 Rd. er paa slig en Handel, som just den Fattigste lettest kunde gribe til. Og saa skal endda just ved denne Fattigmandsbedrivts Tilstedelse stor Forsigtighed iagttages. Jeg regner Sligt til de groveste Ulovligheder. Fattigfolk have Ondt nok, for at finde Arbeide og Udkomme til den allerknappeste Nødtørftighed, og saa er Erhvervefriheden endda saaledes belemret. Hvor Mangen har maaskee i Vinter kunnet skaffe sig Næring, saa i Et, saa i et Andet, men har ei turdet det, fordi han ikke havde de ulykſalige 2 Rigsdaler, ikke at tale om, at han endda for dens Skyld skulde spilde en Dag eller flere, og maaskee rende et Par Miil til Herreds-

fogeden. Kjære Venner! Regner mig det ikke til Onde, naar jeg bekjender, at, dersom der ad Aare til Bedste for Fattigmands- og Lavmandsstanden skulde i Europa udbryde en Omvæltning og et Opror, ligt det, som for hundrede Aar siden udbrod i Paris, saa haaber jeg, at det vil hilses med lige saa megen Fryd af Utallige, som hiint blev hilset med, men at det saa gaaer langt bedre dermed. Ja, lad mig tilfoie, hvis vi imorgen lige efter Kirketiden skulde faae høre om, at nogle Rovdyrshelte er styrtede døde om midt paa Gaderne, saa skal det snarere fryde, end skrække mig. Og nu det Menigmandsherredømme, som det nu lader til, at der vil forsøge at danne sig i Landsbyerne og Kjøbstæderne rundt om i Landet — jeg kan i dette Røre ei see Andet end Herrens Retfærdighed at røre sig. Gid det maa røre sig saa, at det Altsaa, hvorefter jeg har faaet Navn, maa faae et godt Stød fremad. Ja, den gamle Lov er just til rette Tid trukken frem igjen til Harme for Alle.

Naa, naa, svarede nu Guldsmeden. Glem ikke, at Ingen kan mindes, at den er kommen til Anvendelse, uden Tvivl for Ugjørlighedens Skyld, og at den jo nu skal ophæves. Men lad mig nu høre Mere af, hvad Hr. Ronald videre har at sige om den.

Ja, svarede denne, naar de Ord „Anviisning paa Arbeide“ skulle forstaaes om en virkelig Anviisning paa et Arbeide, som Tilsynsøvrigheden ligefrem forskaffer den Vedkommende, saa maa man forsaavidt prise Loven, skjønt det falder underligt, at Nogen, nagtet han ingen anden Brøde har været skyldig i, end den at Arbeids- og Næringsløshedens Onde har truffet ham, skal behandles, ret som om han stod under et ganske særligt Formynderskab, og skal endog kunne forpligtes til, til visse Tider at møde hos Tilsynsøvrigheden, for at give Oplysning om sit Forhold; ikke at tale om det Tidsspilde, altsaa den Af-

knappelse paa Erhverv, som saaledes kan forvoldes ham, og den nye vilkaarlige Behandling, han derved kan vorde udsat for. Men tænk! netop i det Aar, da denne Lov udkom, dannede sig i Kjøbenhavn et Selskab, der gjorde sig til Opgave at forskaffe de Arbeidsløse Arbeide. Der bekjendtgjordes jevnlig, hvad det havde faaet udrettet; det viiste sig da, at der hos det bestandig mældte sig mange Flere, end det kunde forhjelpe til Erhverv, og dog forudsatte hiin Lov ganske simpelhen — ret som om den Lovgivningsforsamling, der antog den, levede i den tykkeste Uvidenhed om Forholdene, — at Enhver, som ikke var i en Stilling, der gav Betryggelse for, at han kunde finde sit Underhold uden Skade for det Almindelige (hvortil da ogsaa maatte høre, uden at kunne udsættes for at komme til at falde Fattigforsørgelsen til Byrde), vilde Tilsynsøvrigheden meget vel kunne give tilstrækkelig Anviisning paa Erhverv.

Grundfeilen var nok den, saa tog nu Hr. Altsaa Ordet, at Loven ikke, istedetfor at give Øvrighederne en Myndighed til vilkaarlig Brug efter egen Skjønsomhed, paalagde dem Det som Pligt, hvad den nu kun tillod den. Men see! det vogtede man sig for, ligesom man vogtede sig for, bestemt og klart at sige, at den Anviisning, som Øvrigheden skulde give, skulde gaae ud paa noget vist Bestemt, som paa et vist bestemt Sted kunde faaes, og ikke maatte bestaae i en løs ganske almindelig Anviisning paa Arbeide, som der ei var Sikkerhed for at faae, og i hvis Opsøgelse Vedkommende endda skulde fortrediges og forstyrres ved til visse Tider at skulle øde Tid paa at møde paa Tilsynskammeret.

Men nu maae vi endnu, sagde Skuespilleren, betragte Loven i en anden Henseende. Hvilken vilkaarlig Indgriben i Folks indre, dem alene tilhørende Liv kunde den ei aabnet Døre for. Det bemærkede jeg før; lad os nu dvæle lidt herved. En Handelsmand kan ei betale sin Gjeld; han maa opgive sit

hele Bo til Skifteretten; vi ville antage, at han maa lukke sin Bod, uden at Boet formaaer at aabne den igjen for ham, til Bedriftens Fortsættelse, eller, hvis han er Storhandler, at det saa er reent forbi med al hans Erhverv. Her er det da saa langt fra, at der er Betryggelse for (læg dog Mærke til Ordet Betryggelse), at den Vedkommende vil kunne finde sit Underhold uden Skade for det Almindelige, at der tvertimod er Vished for, at han hverken eier Noget, eller har noget Erhverv. Skal nu en Ovrighed, naar det nu falder den ind at ville det, thi Ordet „kan" stiller jo Alt hen til dens egen Skjønsomhed, altsaa hvad man kalder Vilkaarlighed, skal den kunne skride ind her, for at forlange den omtalte Rede og Rigtighed? Og nu Vedkommende? Sæt, at han lever af Understøttelse af andre Handelsmænd, eller af Slægt og Venner, som en Ven af ham har indsamlet til ham, eller indsamlet Løvter paa til ham, skal saa denne Ven udsættes for at blive straffet, fordi han uden at have faaet Fattigvæsensbestyrelsens Tilladelse dertil, har collecteret, saa kalder man det at gaae om og indsamle slige Velgjørenhedsbidrag, eller skal han krænke den maaskee forhen meget agtbare og velagtede Medborgers Navn ved at gaae hen og faae saadan Tilladelse.

Nu, den Indvending, saaledes tog nu Hr. Altsaa Ordet, vil maaskee vor gode Hr. Aaserup ikke lade gjelde, og jeg maa nu og bemærke, at hiin Ven kunde undgaaet al Uleilighed ved at gjøre sin Indsamling under Navn af Laan. Den Udvei har man for mange Aar siden udfunden, da det i en Anordning om Fattigvæsenet i Kjøbenhavn — den er af første Juli 1799, og endnu for en stor Deel gjeldende, — var forbudt i de offentlige Tidender at henvende sig med Bøn om Hjelp til veldædige Medmennesker. Man bad istedet herfor om Laan, og under den Skikkelse er nu saadan Hjelps-Anraabelse gaaet i langt over femti Aar, og deraf er det at forklare, at saa mange

Laans-Anmodninger, men ingen om Gave læses i vore Blade. Mig er det saa klart, som Noget, at enten skal man baade lade Velgjørenheden gaae saa frit, den vil, og ligeledes enhver Stræben for og Omloben efter Erhverv, samt slet ikke blande sig ind i noget Menneskes Udkomme-Anliggender, anderledes end paa Fattigvæsenets, det skal sige Fattigomsorgens Maade, saa at Samfundet i sin Heelhed bestandig frit kan hjelpe paa sig selv i saa Henseende, eller og erkjende Enhver for berettiget til at fordre, at Staten skaffer ham Virksomhed og Udkomme. At dette Sidste er det Rette, ere vi alle Tre enige om, og Mange ere det nu i vor Tid med os. Men kan det ei skee, saa maa jeg sige: Læg ingen Hindring i Veien for Nogen, det forstaaer sig fraregnet, hvad virkelige Forbrydelser angaaer, og forlang ingen Afgivt, ingen besværende eller tidsfordrende Uleilighed af Nogen, som vil søge Erhverv! Hvorimod man jo nok kan beskatte den allerede istandbragte Erhverv, naar den kan bære en Afgivt. I Sandhed, Fattigvæsenet maa være meget glad ved, at Meget, som ellers vilde falde det til Byrde, afhjelpes ved hine Laans-Bonfaldelser, og ved Mange, som give til Dem, der komme til Dørene, som Tiggende, det vil dog sige anraabende en Velgjørenhed, der overhovedet burde være fri.

Lad mig tage et andet Tilfælde, sagde Skuespilleren. Jeg vil ikke dvæle ved, hvad i en eller anden Kjøbstad, af en eller anden af de mange Særlighedsbevæggrunde, som paa slige Steder let opkomme, en Tilsynsøvrighedsmand kunde gjøre ved Koner og Piger, der leve af Vadsk for Folk, Hjelp ved Reengjøring, Syning eller meget andet Sligt, saa de een Uge have antagelig Erhverv, i en anden knap til Sultføde, og saaledes ingenlunde ere i en Stilling, der giver den Betryggelse, Loven nævner. Loven bruger jo rigtignok kun Udtrykket „han", men man har vist anseet sig ligefrem berettiget til at forstaae den om Qvinder saavelsom om Mænd. Men lad mig see hen til

et ganske andet Tilfælde. Hvad, om den Tid kom igjen, da man vil Prentefriheden tillivs fra alle Kanter? Den kan saamænd meget vel komme igjen. Hvor længe er det siden, at selv Bondestandsfolket skraalede over alt det Prentefripostigheds-Uvæsen? og netop nu begynder Storbondestanden paa Ny at faae Grund til at skraale saa. Vi ville nu tænke os, at Forordningen blev staaende, som den nu lyder, og at en Ovrighed gjerne vilde vide, hvad det var for Medhjelpere og Medvirkere en Bladudgiver og hans Bestræbelser havde. Hvor ypperligt kunde den da ikke erfare det, ved at kalde Disse eller Hine, som den havde Formodning om, at have deres Erhverv af saadan Medhjelp, op paa Tilsynskammeret, for af dem at forlange Rede og Rigtighed for, hvoraf de levede, naar de ingen Formue eller Ansættelse vidstes at have, ei heller dreve Handel, Haandværk eller anden af de almindelige Erhvervebedrivter.

Det har man da dog virkelig været udsat for, svarede Hr. Altsaa; det Tilfælde er jeg ikke kommen paa Tanke om; men ellers har jeg engang for en sextiaarig Mand, som meget vel mindedes den Tid, da denne Løsgjængerlov udkom, fremført nogle Tilfælde af samme Slags, som de, vor Ven nu har draget frem. Under min Lov- og Retsgranskning kunde jeg ikke Andet, end næst efter at have lært, hvad vore Love medføre, ogsaa at tage i Overveielse, hvorvidt det nu alt i sig selv var retfærdigt, ret og rigtigt. Jeg er derved, og ved at see paa den Livstilstand, som vi alle daglig have for Øie, kommen til at see, at Grundfeilen og Grundulykken ligger i, hvad Livet desuden dagligen kan lære den Agtsomme, at vor hele Samfundsforfatning gjennem Eiendomsvæsenet er ordnet til at danne en Grundvold af dyb Menneskenretfærdighed, og at den er ret som anlagt til at grundlægge den Krig og Kamp af Alle med Alle, som man daglig seer for sig. Under min Lovgranskning kom jeg da nu og til hiin Løsgjængerlov. Jeg erfoer snart,

at den, uagtet den endnu stod som gyldig, og altsaa kunde, hvad Dag det skulde være, drages frem paa Ny, som vi da nu have seet det at være skeet, — allerede for længe siden var overgiven til Forglemmelse, især fra den Tid af, da, kort efterat Almeenforsorgsmændene *) vare blevne indførte, en af disse eftertrykkeligen tog sig af en forulykket Stakkel, som det var paalagt, to Gange om Ugen at indfinde sig paa Tilsynskammeret, hvor han saa sommetider sad i Timer, inden han blev hørt, og inden det blev opskrevet, at han havde været der. Tilsynsovrighederne, sagde den Mand, jeg nævnte, kom mere og mere til Erkjendelse af, at, hvad Loven havde sagt, at de kunde gjøre, var Noget, som de ret talt ikke kunde gjøre, men gjorde bedst i, aldeles ikke at befatte sig med, siden hint „kan" jo ei var et „skal", men henstillede Sagen til deres egen Skjønsomhed. Men vor Næringslov staaer endnu fast og iagttages, uagtet alle sine Uretfærdigheder mod Fattigfolk.

Guldsmeden indsaae, at saadanne Love, som den, man her havde for sig, hvis Hensigt man nok kunde see at have været Almeenhedens Betryggelse mod visse Mennesker, hvis Nødlidenhed eller Forfaldenhed kunde gjøre dem, om ikke farlige for Samfundet, saa dog til Gjenstande for Frygt, burde have været affattede ganske anderledes, Men, sagde han nu, hvorledes kunde Folkeformændene, der jo skulde vaage over Alles Ret og Alles Frihed, samtykke i en saadan Lov?

Man kan let, sagde Skuespilleren, give sig Svaret herpaa; det var, fordi for Thingene og overalt hos de Fleste var Velstaaenhedsfolket hele Folket, saaledes at, hellere, end at Nogen af de Velstaaende eller af Eiendomsbesidderfolket skulde være udsat for nogen Frygt, maatte Fattigfolket undertrykkes i dets allernaturligste Ret og Frihed, og det uagtet Staten

---

*) See S. 175.

hverken tænkte paa, eller saae sig i Stand til, at forkynde: Kommer hid! Her er Arbeide og Næring og Livsophold for Eder alle! Ja, til Eiendomsfolkets Betryggelse gik man jo saa vidt, at netop hiin Handel med gamle Klude, Glasskaar, og andet Sligt, som det laae den Fattige nær at gribe efter, og hvis Gjenstande netop kun kunde ventes opsogte og sammenskrabede af de Fattigste, skulde ei blot beskattes med de 2 Rd., forend den maatte begyndes, men endog ikke engang strax og uden videre forundes Enhver, som vilde komme med de 2 Rd., men kun, naar man turde troe sig betrygget for, at han ei vilde forene Smaatyverie eller Hælerie med sin Bedrivt. At forebygge den Fare, som der kunde opstaae for, at Nogen, som havde Eie, kunde miste et Glaskar, eller noget gammelt Linned, maatte opveie den Fattiges Fortrykkelse, og den naturligste Retfærdigheds Fordringer. Tænker man nu, at Stemningen af de Fattige mod Ovrigheden for det Meste var enten en Mistillids-, Engstligheds- og Forsagtheds-, eller en Forbittrelsesstemning, og at selv Almeenforsorgsmændene vare blevе Gjenstande for saadanne Stemninger, saa seer man dobbelt det Gruelige i, at midt under en overhaandtagende Næringsloshed, endda Lovgivning og Ovrighedsvæsen skulde lægge Baand paa Erhvervebestræbelsen og Menneskefriheden.

Men lad mig nu fortælle, sagde Hr. Altsaa, hvad den Gamle fra hiin Tid har sagt mig angaaende denne Sag. Alle Velstaaende tænkte dog dengang ei som Rigsdagsfolket. Da Losgjængerloven var gaaet igjennem i begge Thingene, hvor forresten Forslaget dertil var fremlagt af en af de daværende Statstjenesteformænd, satte en Deel af Hovedstadens Borgere sig i Bevægelse, for at faae et Andragende til Kongen bragt i Stand, der skulde gaae ud paa at bede Kongen om, ikke at lade en saadan Lov udgaae, men det lykkedes dem ikke at faae et nogenlunde tilstrækkeligt Antal Underskrivter paa Andragendet,

saa det faldt hen. Og hvor, mene I, at disse retsindede Borgere allerførst fandt Modstand? I et af Frihedsmandsbladene. Thi det hørte slet ikke hiin Tids Frihedsmænd til, at være ret egentligen frisindede. De syntes tvertimod at gribe alleslags Anledninger til at vise sig modsat. De havde deres Krig, og skulde sætte den igjennem, og dermed kunde sand Menneskefrisindighed ikke bestaae. Denne Gang heed det, at hine Borgere skulde kommet med deres Indsigelse og Modstand tidligere, medens Sagen var for i Thingene, til hvilke de saa skulde henvendt sig, ret som om det skulde behøves, eller være det Rette, ved Andragender at reise sig angaaende en Sag, som var for i Thingene, forend man vidste, hvad Folkeformændene, der jo vare til, for paa Alles Vegne at vaage over Alles Ret og Frihed, vilde komme til Beslutning om. Hvad havde man Folkeformænd for, naar man skulde belemres med at tage sig af en Folkesag, forend man vidste, om de i den vilde svigte Tilliden? Og nu maa man sporge sig: Kunde det, saa længe Kongen endnu ikke havde afgivet sin Beslutning, være upassende at reise sig, for gjennem en Henvendelse til Kongen at værne om Landets Ære, eller om Retfærdighedens Opretholdelse i Landet? Det havde netop været saare onskeligt, og kunde været af ypperlig Virkning, om just Kongen havde været Den, som havde sagt: Saadan Lov skal ikke udkomme.

Man maa herved, saa vedblev Hr. Altsaa, agte paa, at hos os, efter vor Grundlov, er Forholdet ikke det, at Kongens Ret blot bestaaer i at kunne nægte Samtykke, og derved forhindre og forbyde. Man har i Almindelighed hos os, hvor man, som hiin Gamle pleiede at sige, holder af at rende i Toget efter udenlandske Forestillingsmaader, betragtet Kongens sidste Afgjorelsesret som en blot Forbydelsesret. Men saa er Forholdet ikke hos os. Kongen giver Loven Gyldighed: saa lyde Ordene i Grundloven, altsaa er det Kongen, der tilsidst

gjør Loven til Lov. Det hedder og i Indledningen til Lovene i Almindelighed: „Rigsdagen har vedtaget og vi ved vort Samtykke stadfæstet." Altsaa er Kongen den Givende, den Stadfæstende. Kongen kunde da sagt: Var der kun Tale om, om jeg skulde forbyde Eder at give en saadan Lov, saa veed jeg ikke saa lige strax, hvad jeg vilde gjøre. Men selv give en saadan Lov, selv stadfæstende at gjøre den til Lov, det gjør jeg ikke. Kongen kunde saa meget lettere have gjort det, som det Statsformandskab, under hvilket Lovforslaget var forelagt Thingene, var gaaet af en heel Maaned, forend Loven udkom, og det, just fordi den Statsformand, ved hvem det var skeet, var døet.

Sex og tyvende Delingsstykke.

Tiggerieforordningerne i det fordums Danmark.

Skulle vi nu ikke, sagde nu Skuespilleren, tage vor smukke Lovs tredie Delingsstykke for os? Det gaaer ud paa at bestemme Straffen for Betlerie, som det med et gammelt tydskt Lovudtryk kaldes, det vil da sige Tiggerie. Det er dog aabenbart, at det er imod al Retfærdighed at behandle Tiggerie som Forbrydelse. Det burde kun ansees som Noget, der maatte give Tilsynsovrigheden Befoielse til at ansee den Tiggende som Den, der maatte bringes ind under Fattigvæsenet, det vil da sige: Fattigomsorgen, og her saaledes forsørges, at den ei mere kunde behove at tigge, og nu derfor kunde formenes at gjøre det. Men Forbrydelse kan det aldrig blive at anraabe sine Medchristnes Barmhjertighed. Men saa kommer det an paa, om Fattigforsørgelsesvæsenet vil være i Stand til, tilstrækkeligen at understotte alle Dem, som nu paa mange Maader i deres

Nød hjelpe sig ved Tiggerie, og Gud være lovet finde Mange, som give til de Tiggende. Man bør dog virkelig ogsaa i denne Henseende lade Livet gaae sin frie Gang, til at afhjelpe sine Ulykker; ja Fattigomsorgen maa jo takke til, at der gives Dem, som tigge og faae milde Gaver ved Tiggerie; var det ei, vilde den blive overlæsset endnu langt mere, end det allerede skeer. Der maatte blot sees paa, at de Tiggende ikke voldte Folk Overlast. Selv paa offentlige Steder, mener jeg, at Staten, naar den dog hverken kan eller vil paatage sig at forsorge Alle, være det ved Gave eller ved Arbeide, maa tilstede Tiggere at indfinde sig. Hellere dog forvolde de Velstaaende den Ubehagelighed, det kan være dem, at møde saadanne Syn, end skuppe den Nødlidende tilside, og lade den blive i sin Nød. Vil man forebygge Tiggeriet paa Gader eller Veie og andre offentlige Steder, naar det synes at blive til for stor Besvær, saa lade man Fattigvæsenet med sine til Nøds Afhjelpelse sigtende Foranstaltninger og den dermed forbundne Tagen under Opsyn skride ind mod Enhver, som findes tiggende paa saadanne Steder, som om den selv derved havde mældt sig hos Fattigvæsenet, for at tages under dets Forsorg. Dem, som komme til Dørene, derimod lade man i Ro, hvor Ingen kommer og klager over Overlast af saadanne. Og Enhver være villig til at give, saa meget han kan, da jo Enhver maa vide, at der er Nød nok forhaanden, og Mange ei kunne faae Arbeide til Livsophold.

Ogsaa, mener jeg, vedblev Skuespilleren, at man ikke skal spørge om, om de ere værdige; det er nok, at de ere Trængende og Nødlidende. Ofte er der ingen Levevei tilovers for dem, end en saadan, der maa understøttes med Almissehjelp. Det forstaaer sig Fuldsmuder maa man henvise til Fattigomsorgens Arbeidshuse og de særegne Foranstaltninger, man jo nu her har faaet gjorte for saadanne Mennesker, der nu behandles som et

Slags Syge, der skulle helbredes. Ogsaa skal man aldrig give til Børn; man skal sige dem, at de skulle bede deres Forældre at komme selv. Thi Børn maae ei føres ind paa saadanne Veie, og i denne Henseende er Loven priselig; kun at den, istedetfor at sætte en Straf, som jo hos Vedkommende kun kan gjøre Nøden, altsaa Ondet, værre, skulde have sat Inddragelse under Fattigomsorgens Opsyn, ligesom ved de Gadetiggere, jeg talde om.

De mener, sagde nu Hr. Altsaa, at man ei skal agte meget paa, om de Bønfaldende ere værdige til Hjelp. Jeg mener det og. Vel maa man gjøre Forskjel, og heller hjelpe Dem, man veed at være skikkelige Folk, end Andre, som ei vides at være det. Men og disse, ja selv De, som vides ei at være det, maa man ikke lade være udelukkede fra sin Hjelp, naar de kun ei ere Fuldsynder, som De kaldte dem. De gjør vel, som jeg, og giver iflæng, om jeg maa bruge dette Udtryk, fordi De, som jeg, ikke føler Dem i Stand til, eller skikket til, at gaae nærmere ind paa en mere indgaaende bedre Hjelpemaade. Jeg maa tilstaae, at det og er saa med mig. Saadan Given til de Kommende, hvo de saa ere, tør vel og høre til Livets mange Veie, til at hjelpe af paa sine Onder. Jeg holder mig da til hine Salomons Ord, i Begyndelsen af Prædikerens 11te Stykke, saaledes som de nu almindeligen forstaaes, og i de ældste Tider allerede ere blevne forstaaede. Jeg mindes nøie, hvorledes de bogstavelig lyde. Ordene ere disse: Lad Dit Brød fare hen over Vandet, i Tidens Længde skal Du finde det igjen; meddeel det til Syv eller Otte; thi Du veed ikke, hvad Ulykke der kan komme paa Jorden. Man skal af Sammenhængen just ikke kunne aabenlyst see, hvad Meningen er; thi det Forangaaende taler om noget ganske Andet, og det Følgende gaaer kun ud paa, at Fremtiden ikke er til at beregne forud, men er os skjult. Der har da ogsaa været en meget

lærd og skarpsindig, nøie overveiende Oversætter og Udtolker (hans Navn var Johan David Michaelis, og han levede i Midten af forrige Aarhundrede), som har oversat Ordene saaledes: „Send Dit Brød over Vand, saa skal Du mange Aar efter finde det igjen; deel det imellem Syv eller Otte og træd i Selskab med dem; thi Du veed ikke, hvad for en Ulykke, der kunde komme over Landet",*) og han mener nu, at de indeholde en Opfordring til at drive Handel og indgaae Handelsforbindelser med Flere. Jeg blev først opmærksom paa denne Sag, da jeg engang fik en af det Tyrkisk-Persisk-Arabiske (saa heed det) oversat Bog, som kaldes Kabus's Bog. Der fortælles her om en ung Mand, som, uagtet han endnu ikke havde lært at svømme, havde givet sig til at svømme i Tigerfloden, hvis stærke Løb havde revet ham bort, til han fik reddet sig ved at gribe efter en udhængende Green, hvorved han kom ind i et Hul paa en lang, ud mod Floden aldeles steil, Brink, hvor han fik sin Føde af Brød, der kom svømmende til ham i en Træskaal. Paa Brødene var der skrevet et Navn, og da, efterat det unge Menneske vor bleven opsøgt og funden og bragt hjem, den Mand, hvis Navn stod paa Brødene kaldtes til Stedets Overhoved, gav han den Forklaring, at han engang havde læst de Ord: „Gjør Vel, kast Brød i Vandet, den Dag skal komme, da det skal gjengjeldes Dig", og saa, for en Prøves Skyld, havde han efterlevet dem ganske bogstaveligen. Belønningen udeblev ei, den blev stor, thi den Reddede var Chalifens Søn. Jeg vilde kun ønsket, at dette Hensyn til Gjengjeldelse ei havde været. I Salomons Ord ligger det dog ei ligefrem; man kunde finde sit Brød igjen, blot for at frydes ved, at det var

---

*) See J. D. Michaelis Oversættelse af det gamle Testament med Anm., dansk Udgave ved J. Birch, 3die Deels andet Bind S. 798 og 924—25.

kommen Nogen ret tilgode. Af Oversætteren af hiin Bog, en Mand ved Navn Diez, som havde været preussisk Statsaffending i Constantinopel*), berettes i en Anmærkning til Fortællingen, at i det Tyrkiske lyder Opfordringsordet saaledes: „Gjør Vel, kast Dit Brød i Vandet, veed Fiskene det ei, saa veed Skaberen det". Disse ypperlige Ord vilde jeg anføre for hver Den, som jeg vilde anbefale at give Fattighjelp iflæng; men Mindre end 8 Skilling eller 1 Mark bør man i vor Tid ei give, hvis man har Raad dertil, ofte Mere. At man i de ældste Tider har forstaaet de Salomonske Ord om Velgjerningers Uddelelse, har jeg engang seet af et Sted i en stor Kirkehistorie, man har af Schröckh, hvor der fortælles om en saakaldet Kirkefader i det tredie Aarhundrede, Gregorius Thaumaturgos, at han har forstaaet dem saa.

Hvad mig angaaer, saa tog nu Guldsmeden Ordet, da maa jeg sige, at jeg ofte har følt mig i Klemme med de Lovbud, som forbyde Tiggerie. De overholdes jo endnu den Dag i Dag, og ere ikke komne i Glemme. De ere da ogsaa meget ældre, end denne Løsgjængerlov. Jeg talde engang med en retskyndig Mand om denne Sag. Han viiste mig en Forordning fra Aaret 1799, angaaende Fattigvæsenets Ordning i Kjøbenhavn, og tilføiede, at lignende Forordninger vare udkomne for Kjøbstæderne udenfor Kjøbenhavn og for Landet. Jeg saae her, med hvilken Omhu der vare givne Forskrivter, for at gjøre alt Tiggerie overflødigt ved en tilstrækkelig Omsorg, ei blot for alle i Nød værende Fattige, men og for Saadanne, som, uden at ville anraabe om Fattigunderstøttelse, ei kunde faae Arbeide til at leve af. Jeg saae da, at, dersom Alt i Virkeligheden

---

*) Das Buch des Kabus, oder Lehren des persischen Königs Kjekjawus für seinen Sohn Ghilan Schach. Ein Werk für alle Zeitalter aus dem Türkisch-Persisch-Arabischen. Von H. Fr. v. Diez. Berlin 1811.

var bleven saaledes, som det dengang blev bestemt, og blev antaget at ville komme til at skee, saa kunde man nok ønske, at alt Betlerie blev strengt forhindret; thi at Folk tigge er et Onde, som man maa ønske sig fri for, men det vil ikke sige, som vi Andre maae ønske os frie for, — fy! det var en hæslig Forestilling at lægge til Grund, — nei, som man maa ønske selve de mange Tiggende friede for, derved at de fries for den Nød og den Sjæleforsagthed og Sjælshjelpeløshed, som driver dem dertil. Men Fattigvæsenet kan ei, og har aldrig kunnet, det vide vi Alle, afhjelpe den megen Fattigdomsusselhed og Nød. Hvad mig angaaer, saa har jeg for længe siden tænkt det Samme, som jeg nu hører af mine gode Venner, at selve Statsvaretægtens Mænd maae være glade ved, at der ere De, som tye til at tigge for Dørene, eller indenfor Dørene, (thi jeg lader aldrig nogen Bedende staae udenfor), og at der ere De, som gjerne give til saadanne Fortrykkede, og give dem ei for lidt, som da og jeg ikke gjerne giver mindre end en Mark eller dog 8 Skilling, hvilket endog i denne dyre Vinter har været Værdien af over 4 eller 2 Pund Brød. I Grunden maa dog i Sandhed Statsvæsenet takke Gud for, at der paa mange Steder og i Mængde saaledes skeer Det, som dens Love og Anordninger have forbudt og straffe. Men jeg har dog alligevel mangen Gang, som jeg sagde, følt mig i Klemme med mig selv ved denne Almissegivelse til de Fattige; thi understøttede, befordrede jeg ikke derved Det, hvad Lov og Forordning forbød? Saa trøstede og opretholdt jeg mig ved, at hiin Mand, jeg talde om, havde sagt til mig: Saadanne Lovbud er De vist altfor rettænkende og christelig til at agte eller følge. Men saa kunde jeg ei lade være ofte at tænke: Hvad om nu en saadan Tigger var bleven grebet af en paapassende Stadbetjent, og maaskee jeg selv kunde blive kaldt op, for at vidne mod en saadan Stakkel, medens jeg tillige stod som hans Medskyldige?

Naa, og naar De var i saadan Klemme, svarede Hr. Altsaa, saa havde de Meget at berolige dem med. Først Dette, at en saadan Stakkel maatte da betragtes som Den, der var bleven en Lidende for Usselmenneskehedens Skyld, altsaa for de Menneskers Skyld, som vi fremfor Alle ville kalde Christi Brødre og Søstre, og at, naar Een saadan kom til at lide, fordi han blev greben, saa gik ti andre lignende Stakler frie. Dernæst kunde De berolige dem ved den Tanke, at, naar Stadstilsynet saaledes optog en Tiggende, saa maatte Staden føde ham eller hende i den Tid, som man holdt den fangen i Fængsel eller i Arbeidshuset, og havde en Saadan Børn, maatte Fattigtilsynet tage sig af disse i Mellemtiden, og saa kunde Staden komme til at føle, hvor Meget det kostede, at vilde skyde den frie Hjelp fra sig, som Barmhjertige, Veltænkende, ja jeg kan sige simpelhen for Ret og Retfærdighed følende Mennesker, ville yde den forusløde Deel af Menneskeheden ved Smaagaver, naar de ei ere i Stand til, eller ei due til at gjøre noget Bedre, hvorved endda bliver at lægge Mærke til, at saadan Smaahjelp ved Smaagaver til Tiggende altid ville høre til med, for at udfylde mange Huller. Naa, og saa tænker jeg, at, naar De var bleven kaldt op, for at vidne mod en Stakkel, De selv havde været med til at gjøre til en Anklaget ved at give ham Almisse, saa kunde De havt god Leilighed til, at lade Deres christelige Følelse, Deres Menneskeretsindighed og Deres naturlige sunde Sands tale uforbeholdent, og at fremføre Adskilligt, baade Dommerfolkene og de Omstaaende kunde havt Godt af at høre; thi nu skulle da, Gud være lovet, alle saadanne Forhører holdes for aabne Døre, og Mange pleie at være tilstede ved dem.

Man begyndte nu at tale om de tre Grunde, som man meente, fordrede, at Enhver, saa meget han kunde, maatte give til de Fattige, forsaavidt han ikke kunde hjelpe dem paa mere

gjennemgribende Maade. Den første var den, at den simple naturlige Retfærdighedsfølelse maatte opfordre til at gjøre Sit til at bøde paa den gruelige Livsuretfærdighed, der gik igjennem hele Samfundet, ja hartad syntes at høre med til dets Grundvolde; den anden var den christelige Grund; den tredie var den, at saaledes gjorde man Sit til, at ikke Fortvivlelsens Gjennembrud engang skulde komme med et frygteligt Oprør, ei af tossede Herskevorenhedsgrunde, nei af dybe Menneskefølelsesgrunde.

Dette Gjennembrud er da begyndt at komme ved Rovdyrsfolket, sagde Skuespilleren. Hvo veed, hvad der kan komme i det Større? For tretti Aar siden tænkte nok Ingen sig, at Usselfolket engang skulde faae sine Storhelte, der skulde ryste gjennem Gru og Rædsel. For 2½ Aar siden reiste de sig, og nu komme de igjen. Saa Meget skulde der til, for at faae denne vort Lands store Beskjæmmelse, denne Løsgjænger- og Tiggerie-Lov, ryddet af Veien.

Og faae vor gode Ven her udfriet af sin Sjæls Klemme, faldt Hr. Altsaa ind. Men hvad der vel især har løftet ham op over den, det skulle vi dog ei glemme, nu ogsaa at sige: Jeg tænker han er mindedes de Ord: Vi skulle lyde Gud mere end Menneskene. Jeg tænker, han har spurgt sig selv, hvad han skulde svare, naar han paa den yderste Dag blev adspurgt, om han havde bespiist de Madtrængende, lædsket de Tørstige, klædet de Usseltbedækkede; om vel Christus vilde tage det for Godt, dersom han vilde komme til at svare, at han ofte ikke havde turdet gjøre det, naar Nødlidende havde henvendt sig til ham, fordi Øvrigheden i hans Land havde forbudt Nødlidende at henvende sig til Nogen med saadanne Anraabelser om Hjelp.

Ja, sagde Guldsmeden, Det, De der siger, har jeg mangen Gang tænkt paa. Og da kom jeg ogsaa til at tænke paa, hvad der endnu er mig en Gaade, hvorledes Paulus har kunnet

skrive saaledes om Øvrigheden og Lydigheden imod den, som han gjør det i Brevet til Romerne det Trettende, og det just til Folk, som levede i den Stad, hvor Øvrighedernes mangfoldige Ugudeligheder maatte være i friskest Minde, ja endnu daglig saaes for Øine. Gud veed, hvad de Folk maae have tænkt, naar de læste — her tog Guldsmeden Helligskrivtsbogen ud af sin Hylde og læste:

„Hvert Menneske være de foresatte Øvrigheder underdanig; thi der er ikke Øvrighed uden af Gud, men de Øvrigheder, som ere, haver Gud beskikket; saa at hvo som sætter sig imod Øvrigheden, imodstaaer Guds Anordninger, men De, som imodstaae, skulle faae deres Dom. Thi de Regjerende ere ikke til Skræk for gode Gjerninger, men for onde. Vil Du ikke frygte for Øvrigheden, saa gjør Det, som godt er, og Du skal have Roes af den. Thi den er Guds Tjener, Dig tilgode. Men dersom Du gjør Det, som er ondt, da frygt, thi den bærer ikke Sværdet forgjeves, den er Guds Tjener, en Hevner til Straf, over Den, som gjør det Onde. Derfor er det fornødent at være underdanig, ikke alene for Straffens Skyld, men ogsaa for Samvittighedens."

Ja, svarede Skuespilleren, og nu tænke man paa Jesus, da han stod for Kaiphas og hele Jøde-Statsraadet. Hvad om slige Ord, som disse Pauli Ord, vare, som hellige Ord, Enhver burde at agte og følge, blevne Jesus forelæste, og han havde svaret: for saadanne hellige Ord maatte og vilde han bøie sig, dem vilde og maatte han lyde, mon da ikke det hele jødiske Raad heller end gjerne skulde have frifunden ham, ja priset ham?

Men var det ikke og under et ganske andet Banner, at Christi Apostle traadte frem og prædikede? Var det ikke under Værnet af de Ord: Man maa lyde Gud mere, end

Menneskene*). Og vi vide jo og, hvor stor og herlig Daniel blev ved at holde sig til saadan Lære.

I Sandhed, svarede Hr. Altsaa, det er høist synderligt, at Paulus hist i Romernes Trettende ei ymter det Mindste om disse Ord, som Apostlene paaberaabte sig, da de traadte frem og prædikede, uden at agte Øvrighedernes Forbud. Paulus har selv fulgt dem, hvorom han noksom selv vidner ved at berette om de Forfølgelser og Øvrighedsafstraffelser, han har maattet udholde, hvilke han jo var bleven aldeles fri for, hvis han havde fulgt sine egne Ord til de Romere.

Men man kan vistnok ikke nægte, gjenmælde Skuespilleren, at ved hine Ord om at lyde Gud mere end Menneskene, er alt Det ophævet, eller rettere underkastet en nøis Begrændsning, hvad der i Romernes Trettende siges; thi nu bliver Enden, at man skal lyde Øvrigheden i Alt, hvor ikke Ens christelige Tilbørlighedsfølelse eller Tilbørlighedserkjendelse staaer imod.

Og lad os nu, sagde Hr. Altsaa, tænke paa, hvad der vilde være bleven af hele Christendommens Udbredelse i Verden, hvad af Luther og Zwingli, dersom ei hine Pauli Ord vare blevne aldeles overdøvede af hine andre Ord af Petrus, om at lyde Gud mere end Menneskene. Men, føiede han smilende til, naar da nu vor gode Ven her har holdt sig til Christi Ord om den yderste Dag (Matth. 25, 31 ff.) fremfor til hine Pauli Ord, saa er det vel ei saa meget skeet, fordi hos ham Jesu Ord maatte gaae foran for Pauli Ord, men fordi de vare ham inderst i Sjælen tilpas, idet Gud i hans Indre vidnede for dem; men kjært var det ham vist, at han kunde finde Tilflugt og Tilhold i saadanne Herrens egne Ord.

Det lader til, svarede Guldsmeden, at I kjende mig fast mere, end jeg kjender mig selv.

---

*) Apostl. Gj. 4, 19; 5, 29.

Det nu Omtalte gav Hr. Altsaa Anledning til at minde om den Arrestforvarer, som for at faae Trost til sin Sjæl over, at han havde lydt Herrens Ord mere end Menneskenes, var gaaet over til Eneraadighedskirken. Men til sin store Forundring maatte han høre, at hverken Guldsmeden eller Skuespilleren kjendte Noget til den Sag. Han fortalde da om, hvorledes denne Mand, naar Nogen blev dømt til at sidde paa Vand og Brød, sommetider 2 eller 3 Gange 5 Dage, sommetider 4 eller 6 Gange 5 Dage, altid havde lukket Øinene, naar han havde mærket, at de havde havt bedre Fødemidler forstukne hos sig, eller naar Slægt og Venner, ved at bringe dem Bøger, Klædningsstykker, reent Linned, havde bragt Sligt ind med. Aldrig havde han taget imod saa Meget som to Skilling i Betaling for sin Paapassenhedsundladelse; aldrig havde han heller reent ud sagt, at de maatte gjerne lade den Fangne faae lidt bedre Fødemidler til sit Vand og Brød. Men altid, sagde jeg, saa fortalde han paa sit Yderste til Hr. Altsaa, at Haandteringsredskaber og Andet til Arbeide, at Klæder, at Bøger til Læsning kunde jeg ei formene en saadan Fange at faae, og saa saae jeg aldrig efter, hvad Skiver af Flæsk, Ost og Kjød, eller hvad Smaaflasker, der kunde stikke i Værktøiet, i Klædningsstykkerne, i Bøgerne. Og dagligen takkede jeg Gud for, at jeg, uden Kone og Børn, som jeg var, aldrig kom i Fristelse for, at tage det Allermindste, for saaledes at lukke Øinene. Jeg betænkte ofte hos mig selv, at saadant Fængsel paa Vand og Brød kunde blive til en Livsstraf for mangen En, som ei kunde udholde slig en Straf uden Ødelæggelse af sin Sundhed. Jeg havde saa mine mange Betænkninger ved den Sag. Egentlig, tænkte jeg ved mig selv, er jo Beskjæmmelsen, og det, at det hedder, at En for nærlig Sag har maattet sidde paa Vand og Brød, Hovedsagen i Straffen, tilligemed, at Stakkelen skal sidde fangen i al den Tid, da Frihedstab dog er de Fleste en stor Grn. Om

han i den Tid faaer blot Vand og Brød eller lidt Andet til, — ordenlig varm Mad bliver det dog aldrig, — kan ei gjøre Stort fra eller til. Men Det, som, da jeg længe havde saaledes søgt i Smug at efterleve Herrens Ord om, hvad vi skylde de Betrængte, deriblandt just de Fangne, gav mig ny Styrkelse, var at høre fortælle om en Mand, som i en anden Egn var bleven en for sin hele Levetid i sin Helbred ødelagt Mand derved, at han maatte udholde Vand- og Brødstraffen lige efter Ordenes Lydelse, fordi han ei havde kunnet bestikke vedkommende Arrestforvarer. Han var, for en Sag, som kun kunde kaldes halv nærlig, dømt til at sidde 4 Gange fem Dage paa Vand og Brød, men havde i de fem frie Dage maattet blive siddende i Arresten, fordi han ikke havde kunnet skaffe Nogen til at gaae i Borgen for, at han efter 5 Dage vilde indfinde sig igjen. I de fem Mellemdage havde man da maattet give ham almindelig Fangekost, men den havde været meget tarvelig og knap. Saa havde han igjen maattet udholde fem Dages Sultføde paa Vand og Brød, og saa fremdeles, til han var bleven løsladt. Men da han imidlertid havde mistet sit forrige Arbeide, og ikke kunde faae nyt, saa havde han, for at styrke sig af sin store Afsvækkelse, ei havt Andet at gribe til, end Brændevinen, og hvad Vand- og Brødstraffen havde begyndt, det fuldendtes nu ved denne.

Her maatte nu den gamle Thrønder, som deels havde læst for, deels selv fortalt, bryde af, for at oplyse, hvad det vilde sige med de to, tre, fire eller sex Gange fem Dages Vand og Brød, at det nemlig var bleven indseet, at man ikke turde dømme Nogen til 14 Dages eller endog flere Dages Leven ud for Eet af Brød og Vand alene. Forhen var Sligt skeet, og det var bleven fortalt, at saadanne 14 Dage engang ligefrem havde kostet en Mand Livet, da han, som hørte til de Velstaaende, og var bleven dømt for en Overtrædelse af Prente-

frihedslovgivningen, af sand, og derfor stiv, retsindig Tænkemaade, ei havde villet indlade sig paa at tilliste sig bedre Føde, men havde villet udholde Sultføden i de 14 Dage. Senere var det bleven bestemt, at Ingen maatte sættes paa Vand og Brød længere end 5 Dage ad Gangen. Men man havde al Grund til at antage, at det i hiin Tid neppe var gaaet op for Nogen, at Straf af to Gange fem Dage paa Vand og Brød var snarere Mere, end Mindre, end tre Gange saa haard en Straf, som den simple paa fem Dage, og at Straf paa sex Gange fem Dage, som var den høieste Vand- og Brødstraf, der fandt Sted, vel kunde kaldes ikke tre, men mere end 10 Gange saa haard, som Straf paa 2 Gange fem Dage. Een Dag paa Vand og Brød siger Lidet, to Dage er allerede slemt, den tredie Dag lider baade Legeme og Sjæl langt mere, end de to forrige Dage tilsammen, og saa gaaer det frem. Og læg nu til, at sidder En de fem frie Mellemdage i Fængselet paa simpel Fangekost, saa lider han jo dog Fængselsstraf, og straffes da i Grunden, fordi han ikke er saa velstaaende, som Den, der kan skaffe Borgen for sig; han kan i den Tid ei heller søge sit forrige Arbeide op igjen.

Thronderen vilde nu vendt tilbage til at lade Hr. Altsaa fortælle videre, men blev standset ved det Spørgsmaal, hvad det havde været for en Sag, som Fængselsvogteren havde kaldet en kun halv nærlig Sag. Thronderen fortalde da efter en Anmærkning, som fandtes bag i Aftensnaksbogen, at Forbrydelsen havde bestaaet i, at Manden, som havde funden en Sæk med Korn en Aften paa Landeveien, havde, efterat han havde i en Tid af 8 Dage havt den stillet op foran sit tæt ved Landeveien liggende Huus, med Sækkens med store sorte Bogstaver malede Mærke udad, saa at enhver Forbikommende kunde see den, tilegnet sig dens Indhold, og siden taget Sækken til Brug, istedetfor at han skulde bragt Alt til Herredsfogeden, eller dog

meldt hos denne, at han havde funden en saadan Sæk. Men han boede et Par Miil fra Herredsfogden, og havde ingen Leilighed havt til at faae Bud til denne, og havde ikke, uden at lide over en halv Dags Arbeides Tab, kunnet selv gaae til ham; ikke at tale om, at han var meget svag tilfods, da han haltede, hvilket dog ei hindrede ham i at gjøre flere Slags Bondearbeide, foruden det Arbeide, han havde hos en Hjulmand. Vi maae herved vide, at der ei stod i Loven, hvad der burde staaet i den, at enhver Finder, som bragte Noget, han havde funden, til Øvrigheden, skulde strax have Betaling herfor, selv om Tingen ingen Værdie havde; og i Tilfælde, som det heromtalte, fuld Betaling for Tilbringelsesbekostningen tillige. Saa retfærdig og omhyggelig havde Loven ei været, og Hr. Altsaa kunde her funden en god Gjenstand for sin Underviisning i Retfærdighed.

Throndereren lod nu Hr. Altsaa fortsætte sin Fortællen. Fangevogteren havde tilføiet, at han meget vel vidste, at ikke sjeldent De, som vare dømte til flere Gange 5 Dage paa Vand og Brød, havde forlangt at udholde de 15 eller 20 Dage ud for Eet, for snarere at komme til fuld Frihed igjen; men at det umuligt kunde være skeet, uden megen Tillistelse af anden Føde.

Tilsidst blev han Katholik, ei af den Grund, som har bragt saa Mange til at blive det i vore Dage, men fordi han vilde holde sig til en Tro og Kirke, der kunde give ham en fuld tilforladelig Aflad, og som desuden lod Ordene om at tage sig af de Fattige og Nødlidende faae saa stor en Vægt, at den endog regnede det at give Almisse med til Det, Mennesket efter fattig Leilighed skulde søge at fyldestgjøre en Smule ved, for al sin Syndighed, for at vise sit bodfærdige Sind og sin Lydeberedvillighed.

Af hvilken Grund ere da, saa spurgte Guldsmeden, de mange Andre blevne Katholiker? thi at Mange ere gaaet over

til at blive det, har man da hørt Nok om, og det har forundret mig saare.

Grunden, svaredes der, har været den, at de, naar de skulde have en Kirke, saa vilde de have en, hvis Ord og Lære samt Skrivtudlæggelse med Mere var afgjørende og ufeilbar, hvormed de meente en Kirke, som selv ansaae sig for at lære og byde med guddommelig Myndighed, og som man ufeilbarligen kunde følge, fordi det derved viiste ydmyglydige Sind netop var Hoved- og Grundsagen.

Hermed gik de tre Venner fra hinanden. Den Tid var kommen, da Guldsmeden pleiede at tage sin Aftenspise.

Idet de To gik, sagde han, vi have faaet talt om saa Meget i disse fire Timer, siden Hr. Paulin — det var Hr. Altsaas Navn — kom ind til mig, at mit Hoved nu kan trænge til Hvile.

Ligesaa var det gaaet Dem, som i Throndernes Aftenkreds havde hørt alt det nu Fremførte, skjønt dermed kun et Par Timer var gaaet hen.

Syv og tyvende Delingsstykke.

Ungoldingeformanden fortsætter sin Fortællen: Bondeforstyrrelser; Krigskarlevæsenet ordnes. — Frydelige Afbilleder af den Gamle.

Den meget afholdte Ungoldingeformand var nu aldeles kommen sig af den Sygdom, som længe havde holdt ham hjemme, og han samledes da igjen med sine Kjøbenhavnere og de øvrige Europæere, samt de medfølgende Throndere, i Udskjenkerens Havelund. Kjøbenhavnerne sad da gjerne nærmest om ham; thi dem holdt han i Særdeleshed af. Han havde

arvet denne Forkjærlighed fra sin Moder, der var født paa en Stormandsgaard, en saakaldet Herregaard, i Sjælland. Hun havde altid betragtet de Danske som sine Landsmænd ved Siden af de Norske, og havde ogsaa bestandig, da hun havde havt mange Skibe i Søen, thi hun havde været en rig Handelsmandsenke, ladet nogle af sine Skibe befare Kjøbenhavn, ja havde været en Hovedaarsag til det gode Forhold, som især havde dannet sig imellem Thronderne og den kjøbenhavnske Deel af Europæerne i den lange Sovetid. Morfaderen havde, da Datteren var bleven gift med Sønnen af en rig Kjøbmand i Throndhjem, med hende forladt Danmark i Aaret 1898, da han var i en Alder af 45 Aar. Han var bleven 83 Aar gammel, havde lige til det Sidste været rørig og frisk, havde gjerne i Kredsen af sin Datter og hendes Børn fortalt om Danmark, især efterat den Hvile, der var paakommen hele Europa, noksom havde fort til at tale om, hvorledes man forhen havde havt det i de Lande, hvor nu Alting sov. Han havde endog skrevet sit Levnedsløb, og deri talt meget om sit Liv som dansk Herregaardseiers Søn, siden som selv Godseier i Sjælland. Vor gamle Thrønder, der var født 1922, var rigtignok kun 14 Aar, da hans Morfader døede, men havde bevaret Meget, hvad han havde hørt ham fortælle om Livet paa Landet i Danmark, i levende Mindelse, især efterat han havde faaet Morfaderens Levnedsløb i Hænde, som han havde læst med stor Begjærlighed, ja havde slugt, som man pleier at sige, og som han endnu næsten kunde udenad. Deraf kom det, at han især gjerne sad i Kredsen af Danske, for at fortælle dem om Danmarks forrige Tider.

Forresten taledes der i Thrønderkredsene ogsaa meget om, hvorledes det var gaaet til i de andre Europas Lande i de nitten Aarhundreders sidste Aaringer. Men hvad der hører herhen, skal i nærværende Skrivt ikke medoptages; det vil findes

i andre Skrivter, der i andre Lande vilde fremkomme til Minde om det lange Tidsløb, som førte til det store europæiske Foreningsmøde i Domkirken i Cøln i Aaret 2035, hvis Erindring nu i det tilstundende Aar, da netop 100 Aar ville være forløbne fra hiint Aar af, skal høitideligholdes. Her skrives nærmest kun for Danmark og især for Ristaden.

Throndeoldingen blev saaledes ved i sin Fortællen:

Kjøbmandsstormen havde en Tid lang bragt Krigshaderstormen til at lægge sig, ja man troede, at dens Uveir var gaaet over. Men det var bleven staaende, som en sort Sky paa Randen af Himmelen, for at reise sig paa Ny. Det store Røre havde varet en Tid af henved ni Maaneder. De indre Bevægelser vare begyndte omtrent i September 1883, netop i den Tid, da i mange Lande de hjemforlovede Krigskarle vare indkaldte til de sædvanlige aarlige Vaaben- og Krigsfærdsøvelser, som da pleiede at holdes i en Tid af tre til fire Uger. Strax efter vare Udskrivningerne til Krigskarletjenesten blevne afholdte, og Røret var taget til under dem; men de vare dog gaaet for sig paa sædvanlig Maade. Bladestimmelen fra Columbien begyndte først senere hen. I Aprilmaaned 1884 var denne Tilstrømmen i fuld Gang. Standsningsvæsenet ved Toldstederne stod paa i omtrent fire Uger. Ved Maimaaneds Slutning var Alt frit: Varer og Prenteret. Sommeren gik rolig hen. Dog kom nu netop de saakaldte Utoisblade eller Gjenaftryk af dem omkring i Landbostanden, og i en regnfuld Mellemtid mellem Hø- og Sædhøsten blev der Tid nok til at læse og more sig ved de mange Blade, og kigge paa og lee ad de mange Billeder. Versene bleve endog bragte i Sang efter kjendte Sangviser. Meget af Sligt bares om til de Gaarde og Huse, hvor man sad og ventede paa Høstveir, og gjerne greb efter, hvad der bødes, for at faae Hast paa Tiden. Siden kom godt Høstveir, og en ganske god Middelhøst var næsten overalt bragt i

Laderne, eller sat i Stakkerne, da i September Tiden kom, da det hjemforlovede Krigsmandskab skulde indkaldes til de sædvanlige Krigsfærdsøvelser, dem man holdt med megen Omsorg, for at de kunde komme til at tjene til Det, de skulde. Paa samme Tid udstedtes ogsaa Bekjendtgjorelser angaaende Dem, der i Octobermaaned skulde indfinde sig til Udskrivningerne. Men nu viiste det sig, at al dén megen Ansporen, baade af Ens Egene og fra Columbien af, havde efterladt stor Virkning. Mandskaberne tilkjendegave overalt, at de ikke skjottede om at komme; Landbruget, Veiarbeidet og meget Andet kunde ikke undvære dem. I Storstæderne holdt man sig taus og havde Intet imod at komme, men ponsede paa at faae en Krigskarle-opstand bragt i Stand, saa at Regjeringen kunde blive tvungen til Hjemforlovelser og derefter siden til de paatænkte Lonnings-forhoielser. Overalt var man kommen under Veir med, at man jo udgjorde Landets Tvingerhær, og at Tvingerhæren kunde Ingen tvinge. Hvo vil tvinge Tvingerhæren? Disse Ord, som saa ofte vare forekomne i Utoisbladene, reiste sig paa Ny op og gik igjen. Da den Tanke laae — ikke i Baggrunden — men aabenbar i Udtalelserne, at man vilde have dobbelt Lonning, saavel under Krigsovelsestiden for de hertil Indkaldte, som for de udskrevne Menige og for Underforerne, ogsaa de fastantagne blandt disse, der havde Slægtninge og Medhold hos mange af Menighedsfolkene i Landet, saa fik man Mange til at være med til at nægte at komme, som ellers ikke vilde været med. Ogsaa kunde man vente, at man hos Overførerne ikke vilde finde megen kraftig Modstand; thi det vidstes, at mange af disse levede i al for fortrykkede Livsforhold til, at ikke ogsaa de maatte ønske, at en almindelig Lønningsforhoielse snart maatte indtræde. Fordobble Lonningerne for alle Menige og alle Underførerne kunde man dog ikke, uden at forhøie Overførernes nogenlunde klækkeligen. Krigskarlefolkene kom da ikke, og da

Trudselsskrivelser sendtes ud til dem med Paaberaabelser af de Love, som paabøde Straffe for de vrangvilligen Udeblivende, saa svaredes, at, naar man vilde have dem, kunde man komme og hente dem, hvis man var mandstærk nok dertil. Regjeringen tænkte paa Magtanvendelse, hvormed man vilde begynde paa visse Steder; man vilde dertil benytte Noget af Mandskabet i de større Stæder, hvilket man ved gode Ord og Penge vilde formaae til at lade sig bruge til Udøvelsen af den Statsmagt, som man dog maatte indsee, maatte opretholdes, naar ei Alt skulde falde sammen. Ja mange Frivillige af Mægtigmandsstanden mældte sig, lovende at bringe andre Folk med sig. Men da Dette erfores, og virkelig noget Mandskab blev udsendt til visse Steder, hvor man vilde begynde i det Mindre, strømmede strax rundtom fra en Mængde Karlefolk til, og det viiste sig og, at i det udsendte Mandskab vare der Mange, som der ei var at stole paa. Der raabtes nu ogsaa overalt paa, om man da vilde en Borgerkrig, og da Uroen og Tummelen fandt Sted overalt i Europa, næsten til samme Tid, og hvad der i eet Land skeede, opflammede Lignende i de andre Lande, saa maatte man afstaae fra alt Tvingeforsøg og give efter. Især maatte man det, fordi overalt baade de større Landeiendomsbesiddere, eller de saakaldte Godseiere, og de mindre, eller de saakaldte Gaardmænd, vare komne i stor Angest. De vare bange for, at Opsætsigheden mod Øvrigheden skulde gaae over til en Antastelse af dem og deres Eiendomme, hvis det mindste Stød til en Folkebevægelse eller Folkereisning gaves. Imellem disse Landeiere og en stor Mængde af de saakaldte Almuesfolk, hvoriblandt Mange vare hines deels ved indgaaet Forpligtelse tjenstbundne, deels mere frit for betinget Dagløn tjenende, Arbeidsfolk, var der og havde der længe været et meget spændt Sindsforhold, en stor Misfornøielsens Stemning. En stor Deel af de sidste bleve i Almindelighed indbefattede under Navnet Huusmænd;

thi, naar de vare gifte (og de vare det for det Meste) boede de i Smaaboliger, som kaldtes Huse, til Forskjel fra de større, der vare indrettede for Dem, som havde de større Jordbrug, og kaldtes Gaarde. Dog vare der mange Mellemslags imellem alle Dem, som blot havde Huus med Have uden Jord til, eller endog kun sad inde hos Andre, og selv intet Huus havde, hverken til Eie eller til Leie, paa den ene Side, og Gaardmændene og Halvgaardmændene paa den anden Side. En stor Deel af hine Huusmandsfolk kunde kun faae Livsopholdet for sig og Kone og Børn hele Aaret igjennem ved at træde i Tjenesteskabsforhold til Gaardmændene, eller og til de større Jordeiendomsdyrkere, hvilke for det Meste ikke vare Eierne selv, men saakaldte Forpagtere. Her havde nu fra gammel Tid af i mange Dele af Landet hersket et Avindsforhold fra Huusmændenes og det øvrige Trællefolks Side, som de havde begyndt af Bitterhed at kalde sig, imod hine Andre, især dog imod Gaardmændene fra den Tid af, at disse mere og mere havde antaget en vis Stormandsagtighed mod de Andre, hvis Sønner og Døttre de næsten gruede for, at tænke sig deres egne Sønner eller Døttre at træde i egteskabelige Forbindelser med, uagtet der i Huusmandsstanden herskede ligesaa megen Kundskab og Forstand, Aandsoplagthed og Aandsopvakthed, god Tænkemaade og god Opførsel, Menneskefølelse og Menneskekjærlighed, Retsindighed og Æresfølelse, som i Gaardmandsstanden; man pleiede endog at sige, at intetsteds i Landet herskede der saa megen Fornemhedsindbildskhed, som i Bondestanden. Saadan Stormandsagtighed og Fjernhed og Fjærhed var, med alt for stor Tragten efter, for egen Fordeels Skyld, at lønne Tjenesteskabsfolket saa knapt som muligt, snarere taget til end taget af i Storbondestanden, saa kaldte man nu Heelgaardmændene. Men og hine Forpagtere, som ofte maatte betale store Afgivter til Jordeiendomsmændene, saae sig drevne til at tage Alt paa det

Knappeste og nøiagtigst Udregnede med de mange Huusmandsfolk og Karlefolk, de havde Behov til; især da de i en vis stor Henseende, nagtet de dreve langt større Jordbrug, og havde langt mere af Heste og Qvæg og af Brugsredskab og Arbeidsindretning, slet ikke sadde saa godt i det, som Gaardmændene; thi, medens disse eiede deres Gaarde og Jorde, vare Forpagterne ikke Eiere; de vare ikke visse paa, om de ikke, naar deres Tid af 10 eller 15 Aar var forbi, vilde enten blive ligefrem nødte til at forlade Forpagtningen, eller og betale en forhøiet Afgivt af den, maaskee netop som Følge af, at de havde sat Jordeiendommen i en god Stand. Det var ved saadan og utallig anden Leilighed, at man saae Betydningen af, hvad hiin gamle Grundtænker havde sagt om det Mistharnetiske, som jeg erfarer, at I have hørt om, medens jeg var syg*). Hensynet til deres egen Fordeel stod hindrende i Veien for den Bestræbelse, de ellers kunde følt i sig til at sætte en saadan Jordeiendom i den bedste Stand. Uden Bekostning kunde Sligt ei skee. Men for hvem skulde de gjøre den? Maaskee for en uskjønsom Søn af den nuværende Eier? Om Alt gik paa det Bedste, især dog vistnok om Arbeidsmenneskene havde det godt og vel, det kom det for Eiere og Forpagtere, under den almindelige Kamp for og om Eiendom, Erhverv og Formueopnaaelse, ikke især an paa. Ja, ja, udbrød her den gamle Ungolding, det gaaer hartad i det Uoverkommelige at nævne og omtale alt Det, som I maae takke Gud for at være udenfor altsammen, og som I af ganske Hjerte maae værge for, at man ikke faaer Eder ind i igjen.

Kjøbenhavnerne, saa nødig de end vilde afbryde den gamle Oldingeformand, kunde nu dog ei lade være at standse ham ved at yttre, at Det, han nys havde sagt, maatte synes

---

*) See Side 244.

dem, paa en meget talende Maade at bevise, hvor galt det var, at ikke Landets hele Landbrug, hvoraf Alle skulde have deres første Fornødenheder, var hele Landets, og derfor overalt kunde føres, som en god og omhyggelig Drivt fordrede det, medens Alle nøde Godt deraf. Den Gamle gav dem Ret i, at her havde man et stærkt talende Beviis for, at hiin hele Eiendomsfordeling, hvorved endda store Landeiendomme kunde komme i Uforstandiges Hænder, var i Strid med Landets og Folkets Bedste. Han fortalde saa videre.

Avindsforholdet imellem Gaardmandsstanden og Huusmandsstanden i Danmark var især tiltaget i Bitterhed, da megen Tale var ført om, at i mange Egne hiin groveligen var stegen i Velstand paa dennes Bekostning, men paa saa underfundig en Maade, at man først længe bagefter havde faaet Lys i den Sag. En stor Deel af hine Gaardmænd havde forhen i mange af Landets Egne ikke været rette egentlige Eiere, men kun Fæstegaardmænd. Man forstod derved et Slags Forpagtningsmænd, som havde deres Gaarde med tilhørende Jorde hver for sin og Hustrues Livstid, imod at betale strax ved Modtagelsen en vis Pengesum, som kaldtes Indfæstningspenge, og derefter Aar for Aar en vis Afgivt, der i den lange Række af Aar, hvori en saadan Fæster og hans Hustru levede, ikke kunde forhøies, og derfor ofte var i Forhold til de nuværende Tider kun ringe. Dette havde nu ført mangt et ikke godt Forhold med sig, men deriblandt eet meget slemt, som jeg dog maa fortælle om, saaledes som det paa mange Steder i lang Tid havde været. Manden døde, Hustruen beholdt Gaarden paa de gamle Vilkaar; vilde hun imidlertid gifte sig igjen, saa maatte hendes nye Mand fæste Gaarden af Jordegodseieren og slutte ny Handel og Forening med denne om, hvor stor Indfæstning han skulde give, og hvor Meget i aarlig Afgivt. Men nu var det Jordegodseieren i Almindelighed magtpaaliggende,

da det var til hans Fordeel, at i Enkens Sted kunde komme en drivtig arbeidsom Mand, der kunde holde Gaarden med alt Tilbehør i god Stand ved at dyrke Jordene vel og holde dem under en god Drivt. Enken, naar hun ikke havde en voxen Søn, der kunde være hende i Mands Sted, var og ilde faren i sin hele Bedrivt, naar hun ikke i en dygtig Mand fandt en Medhjelp, der, fordi nu Alt var hans ligesaavel som hendes, — thi fuldt Fællesskab fandt Sted imellem Mand og Kone, — tog sig stræbsomt og paapassende af Alt. Mangen Enke kunde da ogsaa alligevel nok lystes at faae en Mand igjen; thi at hænge i Tanken ved den Afdøde hørte hiin Stands Mennesker ikke til. Men saa giftede sig ikke sjeldent en Enke paa 50, 55, ja 60 Aar med en Mand paa 25, 30 eller 35 Aar, altsaa med en Mand, som var i den første Deel af sin bedste Alder. Da Elskovsfølelser overhovedet hos dette Slags Folk ei vare stærke, saa gik det som oftest ganske vel i Henseende til Opførselsforholdet imellem saadanne Folk. Jordegodseieren var meget vel tjent med, at hans Fæstegaard saaledes kom i en drivtig Mands Besiddelse, og gav gjerne det Løvte, at Egtemanden paa de Vilkaar, man var kommen overeens om, skulde blive Fæster af Gaarden, saasnart Egteskabet var indgaaet. Døde nu dennes Kone, naar han selv var kommen til en Alder af 50, 55 til 60 Aar, ja til en høiere Alder, saa søgte han sig ofte en ung Kone, 25 til 30 Aar yngre, end han selv var, hvilket Jordegodseieren aldeles ikke var berettiget til at formene ham, men hvoraf det blev en Følge, at der efter hans Død gjerne sad en Enke paa Gaarden, med hvilken det gik, som med den forrige. Der fortælles at have været flere Egne i Landet, hvor det med mange Gaarde er gaaet til saaledes i over et Aarhundrede, at der deri sad gamle Mænd med unge Koner, eller unge Mænd med gamle Koner i Egteskaber,

af hvilke intet var sluttet af Tilbøielighed eller med hjertelig Følelse*).

Men saa slemme slige Følger af Fæstegaardsvæsenet vare, saa vare det dog ikke disse det mere Aandelige eller dog mere reent Menneskelige betreffende Ulemper, men andre, der mere angik Pengefordeelsvæsenet, som i Tiden henimod Midten af det 19de Aarhundrede i Danmark havde bragt den Tragten i Gang og Røre, at arbeide paa, at de saakaldte Fæstegaardmænd kunde vorde Selveiere, eller dog under Bestemmelser, som vi her ei videre ville røre ved, blive lige med Selveiere. Især blev der raabt paa, at en Jordeiendom vilde blive dreven meget bedre, med større Drivtighed, Anspændelse, Paapassenhed og Bekostningsanvendelse til Forbedringer, naar den Mand, som drev den, besad den som sin egen, hvilken han vidste, at han vilde efterlade som Eie til sine Børn eller Andre, der kunde vorde ham i Børns Sted, end om han maatte tænke sig, at efter hans Død Godseieren, som Fæstegaarden tilhørte, kunde fæste den til ganske Andre, da han ikke behøvede at lade et af den afdøde Gaardmands Børn faae den. Dertil maa føies, at, hvad vi nys ved Forpagterne af de store Gaardes Jorde, bemærkede, gjenkom her: Den af Fæstegaardmanden paa Gaarden anvendte Forbedringsbekostning kunde have tilfølge, at Godseieren kunde kræve større Tiltrædelsesbetaling eller saakaldet Indfæstning af Gaardens nye Tiltræder og tillige større aarlig Afgivt af den, end om Gaarden var i mindre god ophjulpen Tilstand; hvor da saa for en Fader den Tanke laae nær, heller end at sætte Mere paa Gaarden, end der var fornødent for at holde den i den Stand, han havde modtaget den i, at lægge alt Det, han

*) **Meddelerens Anmærkning.** Jeg vil for tilkommende Tiders Skyld ei undlade at bemærke, at denne Skildring virkelig svarer til Det, som i Danmark mange Steder har funden Sted.

saaledes kunde anvendt, tilside i Penge til sikker Arv for sine Børn. Da det nu ogsaa var en Ubeqvemmelighed for den store Godseier, at eie en Mængde Fæstegaarde med en saadan saare ufuldkommen Eiendomsret, at han, istedetfor at turde handle med den, som han vilde, var forpligtet til at skulle fæste den bort for Fæsterens og hans Kones Livstid, hvor saa en idelig Paapassenhed med, hvorledes Fæstegaardmanden drev Gaarden, blev fornøden, for at han ikke skulde lade den forfalde, saa følte Godseieren sig vel nok tjent med at blive fri for det hele Forhold ved at tage imod visse Penge, hvorved Fæsteren kjøbte sig fri for det, og forvandlede sin ufuldkomne Raadighed over den til fuldkommen Eiendom. Dette var nu ved frivillige Overeenskomster skeet paa en stor Mængde Steder, saa det ei var langtfra, at man kunde sige, at det næsten var skeet overalt. Men nu havde denne Fæstegaardenes Frigjørelse til at vorde fuldkommen Eiendom dog havt slemme Følger paa mange Steder. Mangen af de Gaarde, som nu vare blevne fuld Eiendom, var, enten fordi Eieren havde sat sig i en Gjeld, han ei kunde betale paa anden Maade, eller fordi Arvinger, som skulde dele Forældres eller andre Slægtninges Efterladenskab, ikke kunne enes om noget Bedre, kommen til Salg under saadanne Forhold, at Mænd i Stæderne eller paa Landet, som sadde i en anden Bedrivt, eller Landmænd, som havde andre Gaarde, kjøbte dem, for at sætte deres Penge deri, som man kaldte det, og herved forøge deres Formue. Men saadanne Eiere satte da ei sjeldent en saakaldet Huusmandsfamilie til at drive Gaarden for dem for et knapt Vederlag, saa at efterhaanden paa mangen Gaard, istedetfor en velstaaende Fæstegaardmandsfamilie sad en i trange Kaar levende Huusmandsfamilie, medens Gaardens Overskud i Penge gik hen andensteds, fordi Eieren enten ikke forstod sig paa, hvad et ret ret godt Landbrug krævede, og derfor, eller og for ei at blive snydt mere af sin saakaldte

Alvsforvalter, end han meente sig alligevel at blive det, eller fordi han havde Pengene behov, eller bedre kunde drage Vinding af dem, i sin anden Bedrivt, tog Overskudspengene til sig. Saaledes skeede det, at Det, som skulde ophjulpet Jordeiendommenes rette gode Drivt, mangt et Sted lige fik den modsatte Folge, som det under Fæstegodsforholdet aldrig kunde faaet. Herom blev nu meget talt, ja der blev, efter hine Tiders Viis, raabt og skrevet lige saa meget herom, som forhen mod Fæstegaardsvæsenet. Hertil kom nu Følgende: Paa nogle Steder, rundt om i Landet havde Godseierne beholdt deres saakaldte ufuldkomne Overeiendomsret, — ufuldkommen fordi de, som sagt, vare forpligtede til at bortfæste Gaardene paa Fæsterens og hans Kones Levetid. Saadanne Godseiere stode altsaa endnu i det gamle Forhold til deres Gaarde og til Dem, disse vare fæstede til. Nu traf det sig paa saadanne Steder oftere, at Gaardmanden doede, og at Godseieren, da Enken, som allerede var til Aars, vilde tage sig en ung rask Mand, nægtede denne at tage ham til Fæster, ja bekjendtgjorde eengang for alle, at Hvo som vilde gifte sig med en saadan gammel Enke, ikke maatte vente at faae af hans Gaarde til Fæste. Det skeede da som oftest, at slig en Enke, naar hun ikke havde en Søn eller Dattermand eller en i Søns Sted Antagen, til at drive Gaarden med sig, og kun havde sig alene at forsørge, lod sig kjøbe eller tinge til, mod at faae en god Forsørgelse for sine gamle Dage, at gaae fra Gaarden, som saa Godseieren, uden at være bunden ved de Hensyn til den forrige Fæsters Efterladte, som ellers pleiede at tages, kunde bortfæste ganske frit. En saadan Gaard lod en Godseier under saadanne Forhold i Almindelighed blive givet i Fæste til en ung Mand, som havde staaet i hans Tjeneste, og deri havde viist Flid, Drivtighed, Iver, Redelighed og Dygtighed. Saaledes kom paa flere Steder Sønner af fattige Huusmandsfolk til en Vei til Velstand, som de efter de

ringe Kaar, de vare fødte og opvoxne i, ikke havde kunnet vente, og Almindelighed bleve saadanne meget gode Landbrugere, der dreve deres Gaarde meget godt; thi ikke Fødselsforhold men Dygtighed havde været deres Adkomst. Lignende skeede ogsaa under andre Forhold, nemlig naar en Fæstegaardmand var, uden Enkes Efterladenskab, døet i god Velstand, og havde enten bragt sine Sønner og Døttre godt an allerede, eller efterladt dem Penge nok til at kunne vorde det, eller ingen Børn havde efterladt. I saadanne Tilfælde havde ogsaa ofte Godseiere givet den ledige Gaard i Fæste, ikke til en Søn, Dattermand eller anden Nærpaarørende, men til en heelt udenfor staaende dygtig Karl, som han kunde haabe af, vilde drive Gaarden godt. Ogsaa paa saadan Maade var da mangen Huusmandssøn kommen tit anseelig Stilling. Dette, som fortaldes, gik nu om i Hovederne paa mange Huusmænd og deres Koner, især efterat man derom havde opløftet Røst og Raab. Det begyndte da at gaae om som en almindelig Tale, der efterhaanden blev mere og mere tydelig og høirøstet, at Gaardmandsstanden og dens Forfægtere havde, ved at faae Fæstegaardmandsvæsenet paa de fleste Steder afskaffet, begaaet et stort, men dengang ikke noksom formærket og derfor ikke noksom paatalt Snyderie mod Huusmandsstanden, uden at denne havde faaet det Mindste til Erstatning for den Mulighedsadgang til at faae Gaardfæste, som forhen havde været til for den, medens man havde ladet mange Fæstegaardmænd, som havde været i god Velstand nok alligevel, faae en Berigelse, som kom ind ad Døren til dem for ingen Ting, men, som man nu bagefter saae, var tilflydt dem paa den haardt betrængte Huusmandsstands Bekostning.

Der var derfor begyndt megen Talen om, at enhver af alle de Fæstegaarde, som efter Aaret 1850 vare blevne Selveiendomsgaarde, hvis de endnu vare i de daværende Fæstegaardmænds

eller deres Arvingers Hænder, skulde afgives sex, og, hvis de vare komne ved Kjøb i Andres Hænder, tre Tønder Land, som saa af Regjeringen skulde bortfæstes til Huusmandsfolk mod Penge, der skulde lægges for sig i en egen Kasse, og alene anvendes til at skaffe flere og flere jordløse Huse Tillæg af Jord, helst saa, at Ingen fik Mindre end 6 til 10 Tønder Land. Denne Tanke, som længe var gaaet om, traadte nu høirøstet frem, og Krigshaderne fandt deres Fordeel ved, ogsaa i denne Henseende at puste til Ilden. Der blev nu og Tale om, at hiin Ophævelse af Fæstevæsenet i flere Henseender havde havt slemme Følger. I nogle uheldige Aar, i hvilke der havde været Pengetrang og ringe Høst, havde ikke ganske faa af Selveierbønderne eller og af de saakaldte Arvefæstegaardmænd maattet gaae fra Gaardene, fordi de ei havde kunnet svare, hvad de havde skyldet paa dem, naar de nemlig, som ofte var bleven Tilfældet, havde kjøbt dem dyrt af Hine, der saa let vare komne til at blive Selveiere eller Selveieres Lige. Nu havde da ikke sjeldent de samme Godseiere, hvis Fæstegaarde Gaardene havde været, kjøbt dem tilbage, og havde nu kunnet gjøre Forpagtningsgaarde af dem. Hvad var altsaa nu Følgen bleven? Hyppigen var fremdeles af velstaaende Selveierbønder Leiligheden, naar den gaves, bleven benyttet til at kjøbe Nabogaarde eller Stykker af disses Jord og slaae dem sammen med den Gaard, de eiede, indtil saavidt, som Lovene tillode det, thi Lovene tillode det ei saa meget, man vilde, men Nok til, at der for hver to Heelgaarde, som forhen havde været, kunde blive kun een, ja færre, hvorved da de selvstændige velstaaende Familiers Antal kunde svinde ned til mindre end det halve. Det var virkelig skeet mange Steder, at der istedetfor to velstaaende Gaardmandsætter var kommen en Storgaardmandsæt, henhørende ei længer til den velstaaende Mellemstand, men til Mægtighedsstanden. Saadant havde tillige meget bidraget til at forøge

Kløften imellem Mægtigmandsstanden og Ringemandsstanden og de spændte Forhold imellem begge. At der mangt et Sted af een Gaard vare blevne to Halvgaarde, baer ikke op herimod; thi det var skeet langt sjeldnere; endnu sjeldnere var det skeet, ja næsten aldrig, at en Gaards Jorde vare blevne udstykkede til smaae Jordbesiddelser for de Ringere. Der var og bleven raabt paa, at paa en stor Gaard kunde der bringes meget Mere udaf en Jord, end der kunde komme ud af den, naar den samme Jord blev skiftet ud til Tre eller Fire; hvortil da svaredes, at det var fuldkomment rigtigt, hvad Sæd og Qvæg angik, og det var jo Hovedsagen; thi Menneskene kom det ikke an paa; om der for dem kom Mere og Bedre ud paa den ene eller paa den anden Maade, det var der ikke Tale om; Menneskekrammet var jo til for at trælle; Menneskene var det Daarskab at agte paa.

Enden af det Hele blev da i Danmark, at virkelig næsten overalt Gaardmændene af deres Jorde afstode for billig Betaling til visse til denne Ende ansatte Besorgelsesmænd en halv Tønde Land for hver ti Tønder Land, de havde, saa at en Gaard paa 60 Tdr. Land afgav tre, en paa 80 fire, en paa 100 fem Tdr. Land; og al den Jord, som saaledes blev fri, fæstedes eller solgtes nu til Huusmandsfolk. Storgaardsmændene og Herregaardsmændene gjorde endog noget Mere, og en saa stor Mængde Huusmandsfolk kom derved deels til Jord, deels til Jordforøgelse, at de siden efter alle, ogsaa De, som havde været saare misfornøiede med saadan Jordfratagelse, tilstode, de maatte være glade ved, at de paa saadan Maade havde faaet Mange af Avindsfolket, der nu for de Andre bleve de Misundte, til Medholdere og Bistand.

Under alt det Røre i Bondestanden i Danmark, forstummede ingenlunde Krigskarlerøret. Det gik stærkt over en stor Deel af Europa, og fik inden Udløbet af næste Aar det

begjærede Udfald. Foreløbigen standsedes det derved, at al Indkaldelse til Krigsøvelser og al Udskrivning undlodes for det indeværende Aar. Derpaa skeede den store Lønningsforhøielse, som Attraaen gik ud paa, men tillige formindskedes overalt de saakaldte staaende Hære, til endog ikke engang det Halve af hvad de havde været. Derefter foretoges Udskrivninger paa Ny, men nu opnaaede man ved Virkningen af de tagne Forholdsregler, idet næsten enhver Udskreven fik en lille Pengesum strax, der gjordes rentebærende for ham, at der ingen Vanskelighed var ved at faae Udskrivningen i god Gang; paa mange Steder mældte sig endog Flere til at ville lade sig indskrive, end der forlangtes, medens ikke Faa kom med den, for Enhver efter hans forskjellige Livsstand forskjellige, men for Ingen af nogen Stand forholdsvis store, Pengesom, som for Fritagelse skulde erlægges, og som anvendtes til at give de Andre Optagelsespengene. Tillige blev der gjort den saare vigtige Bestemmelse, at kun den halve af den Tid, som en Krigskarl skulde staae i Tjenesten, det vil sige i Krigsøvelsestjenesten, stod han i Afhængighed af og i Lydighedsforhold til Førerne og Overførerne. I den meste Tid af de 16 Maaneder, hvori Nogle, af de 24 til 30 Maaneder, hvori Andre skulde gjennemgaae Skolen og Øvelserne, var Forholdet ordnet saa, at Krigskarlens Tjenestetid kun var hver anden Dag, men saa at Dagen gik fra Middagstid til Middagstid; og i Fridagen stod han aldeles ikke i noget andet Forhold til sin Fører eller Overfører, end som om han slet ikke var i Krigstjenesten. Nætterne vare hele Tiden frie, undtagen hver femte Nat; Natten regnedes fra 10 om Aftenen til 6 næste Morgen. Kun een Gang hver fire Maaneder varede Tjenestetiden fire Uger uafbrudt; Alt var da som paa Krigsfod, endog Nætterne vare ei frie; men Lønningen nu ogsaa Krigsfodslønning. Men saa vare der ogsaa to Tider om Aaret for Hver, da Frihedstiden varede fire Uger ud for Eet. I

Tjenestetiden gik alle Krigsmænd, Menige og Førere, bestandig i Krigsdragten; i Frihedstiden maatte de ikke gaae dermed, men skulde gaae klædte som Andre.

Krigskarlene saavelsom deres Førere af alle Slags fik nu og den fulde Nydelse af alle almindelige borgerlige Rettigheder: Forsamlings- og Talefrihed, Prentefrihed og Frihed til ligefrem og uden Gjenvei eller Mellemmand at henvende sig baade til Kongen, til Statsformændene for Krigsvæsenet og til Folkemændsforsamlingerne, saavel med Beklagelser som med Begjæringer.

Man kaldte denne Frihed Klage- og Begjæringsfriheden. Den havde været meget indskrænket og sat under særdeles Opsyn hos Krigsfolkene, hvilke overhovedet havde havt Meget saaledes paa en egen Maade, anderledes end alle Andre, at man ofte havde sagt, at de dannede ligesom en mindre Stat midt i den store Stat. Dette var endog bleven henregnet med til det Fornødne, for at Krigshæren kunde være et godt Redskab til Det, hvortil den skulde tjene; ja, selv blandt Underførerne og de Menige, som havde Erfaring i saa Henseende, havde der været Mange, der erkjendte, at saadant særeget Underordnings- og Afsondringsforhold maatte der være. Da nu tillige Forholdene vare blevne saadanne, at den største Deel af Krigskarlefolket gjerne bleve i Hæren, og det aldrig manglede paa Dem, der tilbøde sig til, naar deres Tid var forbi, at træde ind for Andre, idet ei alene Optagelsespengene lokkede, men ogsaa Lønningen, i Forening med al den Frihed, de kunde anvende til at fortjene Penge, ved at tage Arbeide hos hvem de vilde, var tilfredsstillende, saa kunde man nu meget lettere end forhen sørge for, at Hæren kom til at bestaae af legemskraftige, paalidelige Ungmænd, der ansaae deres Levestand og Vei for lige saa god, som mangen anden, istedetfor at forhen de fleste af Krigskarlene og Underførerne havde anseet den for en Trykket-

hedstilstand. Blandt de Menige, og ligesaa blandt Underførerne, sloge hyppigen to sig sammen saaledes, at de tilsammen kunde, hvor der var Arbeidsfortjeneste, ja endog, hvor det gjaldt at erhverve ved at træde i fast Tjenesteforhold, gjelde for en fuld Frimand; thi det var, endog ved hver mindre Hærafdeling, passet saa, at Alles daglige Frihed ei faldt eens, men at det Døgn, som ikke var Fritid for det ene halve Antal, var det for det andet. I de tre Gange fire Uger om Aaret, da Alt var paa Krigsfod, og kun spredte Mellemtimer, ingen hele Dage vare frie, hjalp Tomændene sig ved at tage en Tredie til Medhjelp, og de kunde det saa meget lettere, som der var sorget for, at de to Gange var hver Gang kun Halvdelen af Mandskabet sat paa Krigsfod, medens den anden Halvdeel da havde sine fire Fringer. Tomændsforeningerne bleve da hyppigen til Tremændsforeninger. Alt Sligt understøttedes af Førerne og Overførerne paa alle Maader i det Mindre, medens Foranstaltninger understøttede det i det Hele. Efterhaanden dannede Alt sig saa, at der blev langt mere indre Sammenhold imellem alt Hærfolket, end for, medens Hæren tillige blev fri for meget maadeligt Gods af Mennesker, som forhen Udskrivningen havde tilført den, da den nu langt lettere kunde udskyde Alt, hvad der egnede sig til at gjøres til Udskud. Ogsaa blev efterhaanden den Forestilling befæstet mere og mere, at, saalænge Tjenesten stod paa, maatte en streng Hørighed og Underordning herske, samt at Krigskarle og Førere maatte knytte sig nøie sammen, og holde fast ved hinanden. Krigsfolket blev da mere, end forhen, men nu paa frivillig Maade, et Slags Stat i Staten, og 5 Aar vare neppe forløbne, forend man rundtom snart af alle Munde kunde høre, at Mægtighedsstanden, hvortil nu ei blot den hele høiere, men og en stor Deel af den lavere Middelstand henregnedes, i mange Aar ikke havde havt et saa paalideligt Værn, og hele Staten et saa paalideligt Tvangsudøvelses-

redskab, som man nu havde i Krigskarlehæren. Ingen havde da ventet, at to Aar efter al Krigshær i Europa skulde høre op at være til.

Men kom nu Alt saaledes i god Ro og god Ordning, hvad Krigshærsagen angik, saa var der i disse 5 Aar og 2 Aar megen Røre i meget Andet; men herom, sagde den Gamle, ville vi fortælle en anden Aften. Han sagde „vi"; thi, skjønt han talede som Enefortæller, og han ogsaa i denne Gjenberetning er fremført saaledes, saa talde han dog ei ene; mange Smaaerindringer kom Flere af de Andre med, og han havde Intet herimod, men saae det gjerne, deels for at Fortællingen kunde blive desto rettere og bedre, deels for ikke at sidde og tale ene i saa lang Tid; han henvendte derfor og mangt et „Var det ikke saa?", eller „Hvordan var det dog?" til de Andre; men vi have her, hvor vi jo kun give en Uddragsberetning, ladet hans Fortælling gaae en uafbrudt Gang.

Alle reiste sig nu, undtagen den Gamle, som havde talt; han blev endnu siddende lidet, og herved kom der til at skee Noget, som blev til stor Fornøielse. Hans store noget brede lyserødligtgraae Ansigt med de store fremstaaende blaae Øine, de halvt udtrædende røde Læber, og det hele Udtryk af Forstand, Godhed og Venlighed, omrundet af et stort udstaaende hvidt Haar, belyst af den lyse Aftenhimmel ligefor, fik i dette Øieblik for Dem, som sad foran, en mørk Baggrund paa de Bagstaaendes mørke Kjorteler. Dette Syn greb og fastholdt En af de foran Siddende, som ofte havde optaget Aftegninger af de Forsamlede. Han havde allerede netop samme Aften optaget den Gamles lige for ham værende hele Hoved, men kun i Omrids, og havde nu allerede dette paa rede Haand, da han nu gik tilside, for, efter den ganske friske Erindring, i en Tegning at udføre den Gamles Afbillede, netop som han i det Øieblik havde seet ud, og det lykkedes ham ogsaa saare godt, ligesom,

da han senere udførte Gjenbilledet i Malerie. Men nu skeede tillige Noget, som, idet det med stor Forundring erfores, end mere frydede Alle. En Mand, som havde indrettet sig et let flytteligt Selvafbildningsredskab, pleiede alt imellem at stille det op, for, da det var af de saakaldte følsomste, at opfange Selvafbildninger af de Tilstedeværende i deres oieblikkelige livfulde Udtryksudseender. Ofte sloge saadanne feil, fordi Udtrykkene vare alt for bevægelige; men den ufortrodne Mand blev ved; lykkes kun en af ti nogenlunde, sagde han, saa er jeg meget vel tilfreds. Nu var han denne Aften saa heldig, af Ungoldingeformanden at faae et meget tiltalende, meget reent og godt selvskabt Udtryksbillede. Alle talde om, at det var, som om man saae Manden selv lyslevende for sig i et af hans bedste Øieblikke.

Otte og tyvende Delingsstykke.

Sogneskabs-Selvregjeringen og Folkeformandsvæsenet fordres forandret.

Den følgende Aften fortsatte Ungoldingeformanden sin Fortællen saaledes:

Med Skrivt i alskens Dagblade og andre Skriverier og i Taler og Drøvtelser, i Almeenforsamlinger, i Sale og Storstuer, paa Gadernes Hjørner og paa store Pladser, ved Landsbyernes Lindetræer og i Vængerne udenfor mange Gaarde, overalt i By og paa Land, saa hist, saa her, var et stort Spørgsmaal kommen i levende Bevægelse, Spørgsmaalet om den Stæderne og Landsognene indrømmende saakaldte Selvregjering. Den Tanke var mangen Gang gaaet om, at det dog var et Galenskab,

at et Folks Frihed skulde bestaae i, at det skulde lade sig befale ikke af een Mand som Overhoved, men af et Overhoved med 100 eller 200 eller flere Hoveder, der, ligesom naar kaade Børn komme sammen og komme i Vildskab, puffede Hovederne imod hinanden, til de fik Værk i dem allesammen; og dobbelt stor var Galenskaben, naar det nu ei blot sagdes, men for Alvor paastodes, at disse 100 til 3, 4 eller 500 forestillede hele Folket, ja skulde gjelde for, ligesom at være hele Folket selv, der i disse sine valgte Udsendinge skulde antages selv at være tilstede. Naar der svaredes, at disse Folkeformænd dog jo vare udvalgte rundt om i Landene, netop for at træde op for Folket i dets Heelhed, saa var der Meget, som derpaa svaredes: Først Dette, at Ingen frit havde Lov til at raade for eller stemme over, om han overhovedet vilde have saadanne Udsendinge fremsendte for at befale over sig; man skulde engang lade det Spørgsmaal gaae Landet rundt, heed det, om man ikke heller vilde, som i de gamle gode Dage, hvorom Bedstefædre og Bedstemødre vidste saa Meget at fortælle, have en eneste Overkonge og Enekonge, end denne Konge med de mange Hoveder. Og hvad var det saa, naar der blev raabt paa, at hele Folket selv valgte? Halvparten af hele Folket var jo hverken med til at vælge eller til at være paa Valg. Var da Qvindekjønnet ikke Halvdelen, jo efter Manges Mening lidt Mere endda, af Landets Menneskehed? Og saa nu de Mange af Mændene, som ei fik Lov til at vælge eller vælges, fordi de hørte til Tjenestefolket, eller til Fattigmandsfolket, eller til de Forkomne og Usle, som netop meest trængte til at have sig sine Talsmænd, og selv burde kunne være paa Raad med ved at vælge disse. Saa taledes endelig ogsaa om, at Mange jo bleve valgte til Trods for, at de havde mange Vælgere imod sig, hvilke dog nu af skyldig Ærbødighed for Grundloven skulde betragte hine som sine rette Talsmænd, hvis Ord skulde gjelde, som om de vare

deres egne Ord. Sligt var jo aabenbar Galenskab. Meget Saadant og meget Andet af lignende Art blev meget omtalt, og gik om i Manges Munde. Især kom den Tale idelig tilbage, at det Bedste var en Eneraadighedskonge med en blot raadgivende Folkemænds-Forsamling, der skulde søge al sin Vægt og Styrke i sine Grundes Godhed og Velbetænkthed, og ikke i sin blotte Villiebestemmelse. En saadan kunde man nok lade sig forestille af, især da, naar deres Betænkninger og Andragender vare afgivne, Enhver udaf Folket kunde bagefter tale ind med og gribe ind med, inden den endelige Afgjørelse fandt Sted, da saa jo ogsaa selvgjorte Forsamlinger kunde drøvte Sagen paa Ny, hver for Det, som laae dem nærmest, og lade sine Betænkninger og Andragender gaae ind til Enekongen og hans over alle Stridighederne og Delingerne staaende Raad af Gamle og Sindige. Der vare De, som paastode, at kun med en saadan Forfatning, hvor en Enekonge var ophøiet over al Lovbundenhed, blev Staten i Sandhed fri; thi i ham kunde Folket, naar dertil tilstrækkelig Grund og Opfordring var tilstede, udfrie sig af de Baand, det selv til sin Sikkerhed havde slaaet sig ind i, og udfrie sig fra Herredømmet af den Papiirskonge, man havde lavet sig, paa samme Maade, som i fordums Tider Indsigelseskirkerne havde lavet sig Papiirspaver, under hvis Tryk de sad haardere og mere besværede paa mange Steder, end de af Eneraadighedskirken under deres menneskelige Pave i Rom, som forresten med sit hele Raad havde den Ulykke ogsaa at have sin Papiirspave over sig. I vide dog, hvad Pave var, afbrød her den gamle Thronder sig selv.

Ja vi vide det, svarede Europæerne; kunde vi været her saa længe ved Throndhjems Hoiskole, og skulde ei vide det? Men nu afbrød de videre hans Fortælling med Fornøielsesudbrud over, at man allerede i 19de Aarhundrede havde seet Papiirspaver baade i Kirke-Grundskrivterne og i Lands- og Stats-

forfatningslovene, og de brøde ud i Tale om, at saa lidet, som de vilde have Eiendom tilbage igjen, saa lidet vilde de have Lovgivning tilbage igjen. Pave, vil det ei sige Guds Statholder eller Styremand paa Jorden i alt Christifft hos Dem af Eneraadighedskirken? Vi ville ingen anden Guds Statholder eller Styremand have, end Gud selv i Guds bestandige allestedsnærværende Tilstedeværelse i vore Sind og Hjerter. Alle udvortes Love vilde for os kun være Baand og Hæmmelser, vi vilde lægge paa Guds indre Forelser. I denne Aand og Retning taledes og fremfortes nu Meget, som dog Throndernе ikke kunde gaae saaledes ind paa, som Mange af dem gjerne gik ind paa Eiendomsophævelsen.

Ungoldingen vendte tilbage til sin Fortællen. Hvad jeg nys fortalte om, sagde han, kom allerforst frem i Anledning af Misfornøielsen med Menighedernes saakaldte Selvregjering, den man, ved mangelunde tidligere Raab og Skrig var bleven bragt til at udvide. Derved havde man, paastode mange Menigmandsfolk og deres Raabere og Bladskrivere, der egentlig havde været deres forste Opflammere, derved havde man forst ret og fuldkomment grundfæstet Mægtigmandsherredommet med alt dets Overvælde. Nu vare Storbonderne og Gaardmændene og Halvgaardsmændene, med alt deres Slæng, blevne Enevoldsmænd i alle Landsbyer. Nu havde man da ret paa det Fuldkomneste lagt for Dagen, hvad der bestandig var gaaet igjennem Mange, som deres Grundtanke, at Staten ei var alt Folkets, men kun var Formueeiernes, og ikke Fattigfolks, for hvis Skyld dog Staten allersnarest burde være til. Hvad nu Sogne-Stormændene og deres Tilhæng vilde, det maatte skee, og hvad det kostede, dertil maatte Enhver, som havde den mindste Smule Jord, ja Huusmænd uden Jord, naar de blot eiede et Huus, give Bidrag, efter en Ligning, som Storfolkets Udvalgte selv gjorde; ligesaa maatte de tage Deel i det Hovarbeide, som paa Sognets Vegne

krævedes, uden at de spurgtes ad, om de vilde samtykke i Det, som de Herrer besluttede; og, ret som for at haane dem, kaldte man Dette Sognenes Selvregjering. At man gik til Øvrighed eller til høiere Steder, hjalp ei; man fik det Svar: det er Eders egen Sag; I have selv Ret til at ordne Eders Sager, og maae agte Eders egen Beslutningsret! Der var Intet, hvorved Mægtigmandsstanden saa underfundigen havde gjort sig til den Eneraadige, end ved saadan Selvregjerings Foranstaltning.

Jeg maa herved bemærke, sagde nu Ungoldingeformanden, idet han afbrød sig selv, at meget havde det bidraget til Ringemandsfolkets Avind, at Gaardmændene, ja de fleste Halvgaardsmænd, havde hørt op med den gamle huuslige Skik, at Manden og hans Hustru og Børn bestandig ved hver Maaltid spiiste sammen med Tjenestefolkene og de hos dem arbeidende Huusmænd. Nu maatte alle disse spise for sig selv i en saakaldet Kjelderstue, ligesom hos Præsterne og andre slige Fornemhedsfolk.

Der blev nu mangt et Sted talt om, om man ikke skulde gjøre ordentlig Opstand, siden det nu var tilladt og lovligen kunde skee; thi saaledes havde man forstaaet den nogle Maaneder tidligere udkomne Lov om Folkeuroligheder. Der var ogsaa rundt om mangen En, som nok vilde træde i Spidsen for en saadan, og ansaaes for dygtig dertil. Men heraf blev dog Intet; thi først maatte man være enig om, hvorledes man vilde have Sagerne ordnede for Fremtiden. Alt dreiede sig nu herved om, hvorledes Valgene til Sogneforstanderskaberne skulde være. Derom taledes nu meget frem og tilbage, men endelig bragte de deels selvgjorte deels antagne Tillidsmænd og Formænd det til, at følgende Forslag næsten overalt bifaldtes af Lavmandsstanden:

Der forlangtes, at Ingen, som havde Mere end 30 Tønder Land maatte være med at vælge eller vælges til Sogneforstander. Vælge maatte alle De, som havde mindre Jord, men vælges maatte Ingen, som havde over 20 Tønder Land, hvilket omtrent var en Trediedeel af Det, man regnede til en ordentlig Heelgaard. Men nu tilføiedes, at Halvdelen af de Valgte skulde være Huusmænd med Mindre end 4 Tønder Land, og af Haandværkerne paa Landet eller Landsby-Handelsmændene maatte ingen være med til at kunne vælges til denne sidste Halvdeel, saasnart han stod sig saa vel, at han kunde holde et Par Heste. Saa skulde ogsaa Konerne, eller i deres Sted de voxne Døttre, kunne møde i Mændenes Sted, og Enkerne maatte have Ret til at møde paa deres egne Vegne; ligesaa ugifte Fruentimmer, som var deres Egene. Og der skulde intet Forbud være imod, at Koner eller ugifte Fruentimmer, som havde Alderen, valgtes til at sidde med og have Stemme med i Sogneforstanderraadet. Man kunde mangen Gang være nok saa godt tjent med dem, som med Mænd eller Karle.

De Velstaaende, saa talede De, som dreve paa at faae dette Forslag frem, have alligevel Indflydelse nok ved deres Formue; der maa Noget til at bøde paa saadan Uligevægt, og det kan vel ei ganske, men dog nogenlunde opnaaes, naar De, som have Rigmands- og Velstandsmandsindflydelsen, udelukkes fra at have Valgret og Valgbarhed.

Man vilde nu tillige, at hvert Sogn skulde have sin Tillids- og Talemand, som skulde sætte i Pennen og udføre, hvad Sogneforstanderskabet havde besluttet. Han skulde udvælges af Sogneforstanderne, have sin gode Betaling af de paa Alle i hele Sognet lignede Sogneafgivter, men skulde kun vælges paa to Aar ad Gangen, saa at man hvert andet Aar kunde bestemme, om man vilde beholde Den, man havde, eller tage sig en Anden, naar man mærkede, at Den, man havde, hældte for

meget til Mægtigmandssiden. Man tilføiede tilsidst, at det skulde være et Sogn tilladt, hvad Sogneforstanderskabet og dets Sager angik, at dele sig i to Dele, naar Erfaring lærte, at saadan Adskillelse var tilraadelig. Forresten skulde det staae de Formuende frit for, at slaae sig sammen, for af egne Midler at gjøre, hvad der kunde være til Gavn for dem i Landsbyerne, naar det kun ei gjorde Sogneraadenes Bestemmelser Afbræk.

Det Forslag, man saaledes var kommen til Enighed om, fik man underskrevet af Folk i tusindevis, ikke ved at bære Papiret om til dem, men ved at lægge det hen paa et vist Sted i hvert Sogn, hvor Folk selv skulde gaae hen og underskrive.

Man vilde nu og, at der, da Tiden til nye Sogneforstandervalg snart forestod, allevegne fra skulde gaae Affendinge til Kongen, for at bede ham om, nu strax at lade Folkeformændsthingene kaldes sammen til et Møde udenfor den sædvanlige Orden, for at man strax kunde faae den nye Sogneforstanderskabslov sat i den gjeldendes Sted. Men overalt i alle Sogne tilkjendegave Velstandsfolkene, at de frivilligen vilde finde sig i, at Valgene foregik paa den foreslaaede nye Maade, og at alt Øvrigt ordnedes efter Forlangendet. Saa kunde man jo, sagde de, prøve Tingen tre Aar om, hvis man ei forinden blev enig om, at vende tilbage til det Forrige. Regjeringen lod da udgaae en midlertidig Tilladelseslov herom.

See saa! sagde nu den gamle Thrønder, lad det nu være Nok fortalt herom; det vilde være for vidtløftigt at fortælle om Alt, hvad der dengang gik om i Hovederne paa Folk, skjønt jeg i sin Tid har moret mig meget ved at læse om det Altsammen. Regjeringerne kunde ei gjøre Andet, end tilstede det Forlangte; thi det hele Røre gik for sig paa den Tid, — det var i Aaret 1888 — da Regjeringen og hele Mægtigmandsstanden endnu ikke vidste, hvorledes man sad i det med Hensyn til Det, hvori Stat og Regjering skulde have Bagstøtte for sin

Myndigheds Magt. Det kom netop først i samme Aar saavidt, at Krigerstandens Forhold ordnedes aldeles, og at man naaede saavidt, at man begyndte at kunne sige, at nu havde man en Krigsfolkehær, som tegnede til at ville blive Det, den for Regjeringen skulde være, og at man i denne Henseende snart vilde være ganske udover den Uvisheds- og Usikkerhedstilstand, hvori man havde været.

Som det gik med Selvregjeringsvæsenet i Sognene, at man for at bringe Ligevægt tilveie, fik Dem, der i Eiendomsforholdene vare de Sidste, til i Selvregjeringen at blive de Første, arbeidedes der nu og paa at faae det til at gaae i Henseende til Folkeformændsvalgene. Ogsaa her raabtes der paa, at det var urimeligt, at De, for hvis Skyld Staten især skulde være til, skulde i Regjeringsdeeltagelsen staae tilbage for, ja reent skydes tilside af, den Mægtigmandsstand, der alligevel var anmassende nok, og bildte sig ind, at Staten var dens, eller at dog Alt i Staten skulde beroe paa den, og meest have den for Øie. Lavmandsfolket og de Fattige bidroge jo dog, sagde man, ved deres Arbeidskraft nok saa meget til Statens og Almeenlivets Opretholdelse, Kraft og Fremgang. Hvad vilde de Høitstaaende, Forstands- og Indsigtsmændene og Formuemændene være, naar de ei havde de mange Arbeidsfolk? Endog Fattigmandsstanden var af stor Vigtighed for Landet. Den var dog i Grunden i hele Europa kun en Trællestand, ret ligesom Negerslaverne vare det i Nordamerikas Sydstater. Hvor vigtig en saadan Stand var, saaes noksom deraf, at ei alene Slaverne betaltes dyrt, og at Eierne maatte føde og klæde dem vel, fordi de ellers ei fik noksom Godt af dem, men at de endog holdt sig færdige til Krig, for at beholde deres Slaverievæsen. Vilde man sige, og man havde jo sagt det, — at Statsbestyrelsen maatte være i Deres Hænder, som Statens Opretholdelse maatte være meest magtpaaliggende, og at den derfor maatte være i

Velstandsfolkenes Hænder, saa var det en underlig Tale. Man indrømmede altsaa, at Stats- og Statsbestyrelses Opretholdelse ikke kunde være Lavmandsfolket lige saa magtpaaliggende, som Velstandsfolket. Hvad var dog det for en Stat, om hvilken man maatte gjøre saadanne Tilstaaelser? Men Hovedsagen var, at Folkeformandsskabet burde just især være hos Dem, som Statsbestyrelsens grundige og gjennemgribende Omforbedring til Alles Bedste, men især til de dertil meest trængende Menneskers Bedste, maatte være ret inderlig og dybt magtpaaliggende. Forresten var der af Mægtigmandsstanden jo fremgaaet nok saa mange opsætsighedslystne Folk, som af den lave Stand, ja langt flere. Mægtigmandsstanden var jo ogsaa ved sin Formue og Anseelse og ved sin Indflydelse paa Mange mægtig nok alligevel. Dette hørte man ideligen gjentages. Og hvad kunde den saa ikke virke gjennem Prentefriheden? Skulde den da have baade i Sæk og i Pose? Ja skulde den, netop fordi den havde saa megen Velstand og Indflydelse i sin Sæk, nu ogsaa have Lov til at have en god Deel af Folkeformandskabet i sin Pose? Desuden, naar man skulde sporge, hvo der bidrager meest til Statens Opretholdelse og Velstaaenhed, maatte man saa ikke sige, at de Fattige, foruden ved deres Arbeide at bidrage fuldt saa Meget dertil, som Velstandsfolkene, endda maae bære store Afgivter til Staten. De maae jo af deres Fattigdom give Afgivt for hver Smule Thee, Kaffe og Sukker og andet Saadant, de nyde, men især af den Brændeviin de under deres Slid ofte høiligen kunne trænge til. Af den sidste især betales der jo høi Told. Man mindede om Enken i den hellige Skrivt, som Herren selv havde sagt om, at hun ved at give sine to Skjærve (Luk. 21, 1—4) havde givet Mere, end alle de Andre; thi de havde givet af deres Overflod, men hun af sin Armod. Og nu Krigskarlefolket? bestod ikke den legemsstærkeste, arbeidskraftigste, dygtigste Deel deraf af Saadanne, der vare gaaede

frem af Fattigmands- og Ringemandsstanden, og endnu hørte til den med al deres Slægt og Venner?

Der taldes og skreves meget herom, og der tilføiedes, at den Fattige af sin Fattigdom havde maattet bidrage til at skaffe mangen af Velstandsfolket hans Velstand; thi mange Smaahandlere havde jo arbeidet sig op til at faae Formue ved Udsalg til de Fattigste, saavelsom til Ikkefattige. Der var En, som ved denne Leilighed fremhævede, at man med Sandhed kunde sige, at det Brænde, som Fattigmennesket brugte til Vandkogning, Madlavning, Varmelse, havde den ofte betalt maaskee endog dobbelt saa dyrt, som Velstaaenhedsmanden. Man skulde maale og veie efter, saa skulde man see, hvor meget det slettere Brænde af blotte store Grene, gjort til Pindebrænde, betaltes dyrere, end det gode Brænde af Bøgestammerne, naar det kjøbtes i Favne. Det var jo desværre bleven almindeligt, at det Pindebrænde, som Bønderfolk i store Læs bragte til Kjøbenhavn, — og det gik vel saa i andre Stæder, — strax blev opkjøbt af Smaahandlerne, som saa solgte dette allerede dyre Brænde ikke lidt dyrere igjen.

Der blev da gjort Forslag til, at Ingen, som havde Mere end 30,000 Rdlrs. (15,000 Tolodsdaleres) Formue, eller havde en Embeds- eller Bestillingslønning paa 1600 Rdlr. eller derover, eller havde større aarlig Indtægt af sin Bedrivt sikkert, maatte enten vælge eller vælges. Ved at gjøre saadan Bestemmelse, meente man, allersnarest just at ville kunne opnaae at faae Saadanne til Folkeformænd, som baade Opretholdelse af Alt, hvad god Orden fordrede, og Omforbedring til Bedste for den lavere Stand maatte være magtpaaliggende.

Videre gik Forslaget ikke. Der blev vel og talt og skrevet meget om, at gjøre Tjenestekarle og at gjøre Fruentimmer til baade Vælgere og valgbare til Rigsdagsthingene, saaledes som man havde sat det igjennem, hvad Sogneforstanderskaberne angik.

Men saa vidt besluttedes det for Tiden ikke at gaae. Ei heller fandt man Grund til at forlange særdeles Sikkrelsesmidler for, at Ingen skulde udgive sig for at eie Mindre, eller have mindre aarlig Indtægt, end han havde; thi, om end Nogle vel nok kunde ventes at angive for Lidet, saa vilde det rimeligvis opveies derved, at Flere vilde angive sig som mere velstaaende, end de i sig selv vare, da megen Anseelse, Ærethed, Indflydelse og Betroelsestillid beroede paa, at man ansaaes for at høre til de rette Velstaaende. Forslaget indskrænkede sig i denne Henseende til den Bestemmelse, at, naar Nogen vilde mælde sig til Valgene, om hvem det var vitterligt eller almindelig antaget, at han eiede Mere, eller havde større reen Indtægt, end han angav, saa kunde særlig Undersøgelse finde Sted. — Endelig opgav man ogsaa den Tanke, man havde havt, og som Nogle havde stridt for, at der altid iblandt Folkeformændene skulde være et vist Antal af Huusmandsfolk og andre til Ringemandsstanden Henhørende.

Der samledes Underskrivter paa et saadant Forslagsandragende til Rigsdagsthinget, der snart skulde samles. Man gjorde, som man ved Sogneandragenderne havde gjort: Etsteds i hvert Sogn lagdes Forslaget hen til frivillig Paategning, uden nogensteds at bringes om i Huse og Gaarde. Man fik mangfoldige Underskrivter, ogsaa af Qvinder; thi dem indbød man lige saa vel som Mandfolk, da Statsvæsenet jo vedkom dem lige saa fuldt som Mændene. Man lod ogsaa for hvert Sogn Forstanderskabet ved Paategning bevidne, at Underskrivterne vare ægte.

Hermed endte den Gamle sit Aftenforedrag, som han havde sagt, han vilde vogte sig for at gjøre saa vidtløftigt, som han, der havde læst Meget om Det, som i Aaret 1888 foregik i Danmark, let kunde komme til at gjøre det. Han havde

derfor ei særskilt talt om Det, som var foregaaet i Kjøbstæderne; det havde været i samme Art og Aand, som Det, der var skeet i Landsbyerne.

Ni og tyvende Delingsstykke.

Europæernes Christendom. — Thronderkirkens.

Her brød den Gamle af, langt tidligere, end han ellers pleiede, fordi han for sit Brysts og sin Strubes Skyld maatte standse. Da gav Adelaide Asvold et Par Veninder Vink om, nu at bringe paa Bane Noget, de længe havde ønsket engang at faae bragt til Orde. De vilde vide, hvorledes det stod sig med Christendommen hos Europæerne. Man havde vel nok ofte hørt dem sige og tale om, at de ikke blot levede deres Liv med inderlig Gudhengivenhed og Gudsfortrøstning, men og saa, at man vel om dem kunde sige, at de levede i Gud, som i den indre Grundvirker og Grundgiver, ved hvis indre Virkelser og Givelser de fik enhver god oplivende og frugtbringende Tanke og Følelse. Man havde hørt af dem, at de bestandig følte deres Liv og levede deres Liv som et Liv udaf denne indre Grundkilde, der bar et uendeligt Væld i sig, om dette end kun lidt efter lidt lod sin Livsfylde komme frem i dem, hvilken det, netop derved desto mere blev dem givet at nyde som deres egen, idet deres egen Fremadleven og den indre Givers Leven i dem saaledes bestandig gik i Eet. Man vidste ogsaa, at mange Ord af den christne Helligskrivt havde gjort en dyb Virkning paa dem, og havde været dem, og endnu vare dem, til Qvægelse, Oplivelse, Styrkelse og Opløftelse. Christelighed var og et Navn, som var i Anseelse hos dem. Men Christne? vare Europæerne rette Christne, eller vilde de dog vorde det? I

hvilket Forhold stode de til Christendommen? Dette vilde Adelaide og hendes Veninder have Rede for. Eller rettere: de onskede, at faae virket hen til, at Europæerne, eller i al Fald Kjobenhavnerne, Skaaningerne og deres Nærmeste, saavelsom Bergenserne og de norske Sondenfjeldske, med hvilke alle Sproget havde bragt Thronderne i en jevnere og nærmere Forstaaelse, end med de ovrige Europæere, vilde erklære sig for at ville være rette ordentlige egentlige Christne, og modtage den hellige Daab; thi man havde hort Et og Andet af dem, som syntes at vidne om, at deres Hu ei stod hertil, men snarere var herimod.

Vi have, svarede de Europæiske, faaet megen Beaandelse, ikke blot fra den christne Helligskrivt, men og fra meget Andet, som er opvoxet paa de christelige Folelsers og den christelige Dybsindigheds- og Dyberkjendelses Grund; især ogsaa fra mange af Eders ypperlige kirkelige Sange. Men hvad vi ved saadanne Vækkelser og Beaandelser have faaet, det er dog altid kommen til os ud fra den indre Grundkilde i os, den indre Gudskilde, og det har været os Det, det blev os, fordi Gudssandheden selv aandede deri. Men Nogle synes at ville, at det skal være os vigtigt og stort, ei blot herfor, men og fordi det staaer saa skrevet, ja at denne Skrevethed skal være os den rette Giver, og at ei Grundgiveren selv skal være det, ud fra hans indre Grundvold i vore Sjæles Inderste, hvor vi dog alene have Grundkilden levende og ligefrem. De ville da i Grunden, at Helligordene skulle stille sig ind imellem os og vore Sjæles inderste Grundvirker, saa at vi kanskee forst skulle sporge Helligskrivten, det vil dog sige visse Menneskers Optegnelser og Udtalelser, ad, hvad vi maae lade os give af den evige Grundvirker. See! i det Forhold kunne vi ikke stille os til Gud. Vi skulde da opsoge vor Gud, ikke indad, hvor vi jo have ham, have vor baade legemlige og aandelige Skaber, thi vi

skabes jo dog vel indenfra, men søge ham ud efter, og det ikke i det store Alt, nei i nogle Bøger, I hente frem af Eders Boghylder. Disse meddele inderlig rige Skatte, men de kunne jo dog kun være Udtalelser af Noget, der først egentligen gives os, naar det Tilsvarende vækkes i os, og kommer til os fra den indre Grundgiver; til denne maae de jo selv henvise os, og denne formaaer vel at give os uendelig meget Mere, end hine Ord ere komne til at faae udtalt, og give os et rigere Lys, end de give os. Skulle vi sætte Sendebuddene over Herren, der udsendte dem? skulle vi lade dem skydes ind imellem Grundgiveren og os, og sige til ham: Ikke med Dig selv ville vi have at gjøre, men med nogle Stykker af Det, Dine Sendebud have bragt; thi ikke Du selv, men de ere vort rette, fulde, eneste Tilhold, og Du kun, forsaavidt Du kommer ved og gjennem dem? Nei, vi ville holde os til Det, vi læse i Eders Helligskrivt, og som En af Eder, af hvem vi have lært Meget, baade i det Aandelige og i det Jordiske, engang har gjort os opmærksomme paa, men som vi holde os til, ei fordi det der staaer skrevet, men fordi det dybt har sandet sig for os i vort Indre: det ere de Ord af Paulus, som vi for nylig hørte, at ogsaa den gamle Guldsmed havde grebet og tilegnet sig: At man, for at finde den ægte sande Tro, hverken behøver at fare op til Himmelen eller fare ned i Afgrunden, fordi man har den nær i sin Mund og i sit Hjerte, og hvor der strax efter siges, at Gud er rig nok for Alle, som paakalde ham; hvor vi saa maatte mindes, at Paulus jo netop i Begyndelsen af det samme Brev, hvori disse Ord staae, henviser til baade Skabningens Herlighed og Samvittighedens Dybde i os, som dem, hvori Gud over hele Jordkloden har aabenbaret sig for den hele Menneskehed.

Jeg frygter kun for, svarede her En af Thronderne, at den opløftende og velgjørende Tanke, som I ere blevne fyldte

af ved disse Ord af Paulus, der staae i Romernes det 10de, idet I derved tænkte paa Gud i sin Allestedsnærværelse, ikke ligger i eller af Paulus er udtalt i disse Ord; thi hvad tilkjendegiver han strax efter ved at sige: Thi dersom Du bekjender den Herre Jesus med din Mund og troer i dit Hjerte, at Gud opreiste ham fra de Døde, skal Du blive frelst? frelst siger jeg, thi saa staaer der skrevet, ei som Oversættelser have ladet det hedde: saliggjort. Agt paa: Underretningen om, at Jesus var opstanden fra de Døde kunde jo Romerne ei have faaet uden over Havet ved Sendebud. — Over Havet, siger jeg, thi nu maae vi dog og see hen til de Ord hos Moses, som Paulus her har havt i Mindelse. De staae i 5te Mose 30de, hvor det i det 12te og 13de hedder: „thi det Bud, jeg giver Dig idag, er Dig hverken skjult eller fjernt, hverken i Himmelen, at Du maatte sige: Hvo vil fare op for os til Himmelen og hente os det, at vi kunne faae høre det og gjøre det; ei heller hiinsides Havet, at Du maatte sige: Hvo vil fare for os over Havet og hente os det, for at vi kunne faae høre og gjøre det? thi Ordet er ganske nær ved Dig i Din Mund og i Dit Hjerte, at Du kan gjøre det“. Læser man disse Ord blot alene, skulde man ogsaa troe, at de indeholde den opløftende og frigjørende og umiddelbart og ligefrem til Grundherren henførende og fastknyttende Tanke om en Besjælethed udaf de indre Gudstilsigelsers og Gudsindskydelsers Grundkilde, ud fra selve den indre Grundskaber, ret som vore gode Europæere tage Sagen, og jeg af ganske Hjerte med dem. Men ogsaa Moses's Ord ere, man kan ei nægte det, langt snevrere, og maatte ogsaa med Hensyn til Israels Folk dengang nødvendigvis være det, thi dem kunde Moses ikke henvise til Noget, som de vare langt fra at være modnede til at kunne opsøge og finde. Hine Ord sige ikke Andet, end hvad der ganske kunde været anvendt hos Romerne paa deres tolv Tavlers Love, da disse vare blevne givne og

opstillede til Læsning for Alle, og vel ogsaa lydeligen og høit ere blevne forelæste. Om dem kunde man jo nu sige til Romerne, at de hverken behøvede at søge dem oppe i Himmelen eller fare til Grækenland efter dem. Kun til de Love, de ved ham havde faaet paa Bjerget Sinai og maaskee ellers gjennem hans Ord og Tale, seer her Moses hen, om dem alene taler han til Israels Folk, for hvilket han omhyggeligen nu netop havde gjentaget Meget heraf. Vel har Moses kort i Forveien atter, som oftere før, mindet om, at Israels Børn skulde elske Gud af ganske Hjerte og af ganske Sjæl. Og dette Bud havde de vistnok ikke behøvet at stige op til Himmelen efter, eller at hente over Havet, skjønt de vel nok havde behøvet, at der paalagdes dem og indskjærpedes dem, at de skulde troe paa den ene sande Gud, og holde fast ved ham. Men med dette eneste høieste Bud var dem jo endnu ei givet alt Det, Moses havde forordnet for dem; det kunde de kun faae med Givelse udenfra og som noget Udvortes. Og at Moses her netop har sine paa udvortes Maade givne Bud for Øie, seer man deraf, at der lige tæt foran hine Ord staaer: „At Du adlyder Herren Din Guds Stemme til at holde hans Bud og Forskrivter, der staae skrevne i denne Lovens Bog“; og tidligere læste vi i Begyndelsen af 4de Delingsstykke: „og hør nu Israel, de Bud og Forskrivter, som jeg lærer Eder, at I skulle gjøre dem“. Disse ere det da, Moses taler om. Man maa antage, at de have været opskrevne og ere blevne forelæste Folket, men lad og saa være, at Moses har talt ligefrem, saa har han ei sagt Andet, end hvad der stod i den Lovens Bog, han nævner, og Israels Folk have vel, alt som han læste eller talede, sagt ham Ordene efter, og saaledes kan det forstaaes, at de havde dem baade i Mund og Hjerte, men at Munden nævnes forend Hjertet. Og Paulus har nu ogsaa ladet Mund staae foran Hjerte, dog at han strax

efter lader Hjerte komme foran, som det da ogsaa hos ham maatte være.

Man kom nu fra denne lange Tale, som Nogle meente, men uden at sige det, at Manden kunde sparet sig, tilbage til Det, hvorom der var handlet, og talde videre herom.

Da udbrød En af de gamle Thrøndere: Ja, ja, Christelighed have I meget Mere af, end vi, og selv kalde I den jo Christelighed, og dette Navn staaer høit hos Eder. Men just for Christelighedens Skyld ville I Intet have at gjøre med Christenskabet, og deri gjøre I Ret, og hvad Christendommen angaaer, saa vide I nok ikke, hvad I skulle gjøre af den, naar den skal være noget Andet, end Christeligheden, men dog ogsaa noget Andet, end Christenskabet.

Med disse Ord reiste den Gamle sig, og de Andre reiste sig med ham, og Alle gik tause bort. Hans Ord havde slaaet baade Thrønderne og Europæerne; hine, fordi de, fra Det, de vidste om det 19de Aarhundredes sidste Aartier, meget vel kjendte de nu nævnte tre Ting, og Europæerne, fordi der i disse tre Navne gik Noget op for dem, som de ikke før havde tænkt saaledes paa. Vel havde de allerede for længe siden agtet paa Forskjellen imellem Christelighed og Christenskab*), men nu kom et Tredie til: Christendommen, og hvorledes dette Tredie stod til de To, var nu at betænke.

Adelaide gik meget misfornøiet bort, især misfornøiet over den Thrønder, som havde blandet sig ind i Samtalen med sine Bemærkninger over de omhandlede Ord af Moses og af Romerbrevet. Samtalen var derover ikke bleven Det, hun havde ønsket og ventet, og nu var den afbrudt saa, at hun gik og tænkte paa, hvorledes hun en anden Aften skulde faae den reist igjen. Da standsedes hun og den Veninde, som med hende

*) See ovenfor S. 121.

gik ind til Throndhjem, ved et Udraab bag dem. De vendte dem om, og saae Klitov og hans unge Ven, der lige fra Samlingsstedet havde begivet sig ad Veien til Byen, for at gaae den lille Klotilde imode, som endnu ikke havde indfunden sig, fordi man var brudt op tidligere, end man pleiede.

Du fik ikke Det bragt tilstrækkeligen til Orde, hvad Du vilde have frem, kan jeg vel vide. Du vilde have os anderledes udspurgt angaaende Christendommen; er det ei saa? Saa talde Klitov til Adelaide. — Deri har Du Ret, svarede hun. — Saa kunne vi jo nu, sagde Klitov, tage Samtalen op igjen. Du vil nok egentligen have os til at gaae ligefrem over til Christendommen, saa at vi baade komme til at være og til at kalde os Christne, og nu skulde vi gjort Rede for, hvi vi ei ville det, ja gjort Rede for, om vi da vide, hvad det er at være Christen. Naa, nu kunde Du jo her sige os, hvad det da er for en Christendom, Du vil have os til; thi vor Christelighed synes Dig ei at være Nok. Jeg og min unge Ven her, Faustin er hans Navn, ville gjerne samtale med Dig herom.

Denne unge Ven, der var den samme, som de forrige Gange havde ledsaget Klitov, naar han gik med Klotilde, var Den, som vi i Madame Surnonvilles Breve ofte ville mode, snart under Navnet Doctor Spirit, snart under Navnet Sko- og Handskemageren. Han var nu endnu kun 20 Aar gammel.

Men inden vi lade Adelaide udtale sig, maae vi angaaende Christendommen i Throndelagen i Almindelighed berette Følgende:

Da i det hele øvrige Europa Søvnen mere og mere tog Overhaand, al Skibsfart og Seilads samt Handel næsten ganske, og megen Haandvirksdrivtighed for en stor Deel, var hørt op, ligesom og Alt, hvad der hørte til Regjering og kirkelig Virksomhed, tog man i Aaret 1925 i Throndhjem den Beslutning, som man og strax udførte, at hente til sig fra Christiania, der

havde været Norges Hovedstad, Alt, hvad her ei mere nyttedes, men blev fornødent for Throndhjem, naar nu her en ny Hovedstad skulde dannes for de sovnfrie norske Lande, i hvilke allerede den mærkelige Forbedring baade i Jordsmonsforholdene og i Varme- og Fugtighedsforholdene havde viist sig, som lige op til det Allernordligste førte et Vækstrige med sig, der forhen kun havde hørt saa sydlige Lande, som Danmark og Nordtydskland, til.

Under den nye Ordning, som da nu i Throndhjem iværksattes, kom det til langvarige Forhandlinger om, hvorledes man skulde holde det med Christendommen. Nogle vilde, at man skulde optage den saakaldte frie christelige Aands Christendom, som dengang allerede dannede en, mangfoldige Smaamenigheder rundt om i Europa omfattende, Stormenighed, der, i Lighed med, hvad andre nydannede Stormenigheder havde gjort, kaldte sig en Kirke: den frie Aands Kirke. Men dette Andragende fik ingen Fremgang; man meente, at man derved vilde rive sig løs fra den egentlige Christendom. Denne vilde man beholde; man vilde vedblivende have Christus til Hoved og til Middelpunctet, det Middelpunct, hvorom hele Menneskeheden engang skulde samles til Eenhed, og vilde derfor holde fast ved den christne Helligskrivt som Grundlag. Men nu bestemtes, at den ogsaa virkelig heelt og ganske skulde gjøres til kirkeligt Grundlag, istedetfor at forhen kun visse Stykker deraf fra Altrene forelæstes eller sanglæstes, og alene gjaldt for at skulle lægges til Grund for Prædikenerne. Det bestemtes, at Sanglæsningen fra Altrene skulde vedblive, men saa, at der med næste Kirkeaars Begyndelse (fjerde Søndag forend Juulen, saa regnedes nemlig Kirkeaaret) skulde begyndes med første Delingsstykke i Matthæus's Helligberetning indtil det 18de Vers, saa skulde paa de følgende tre Vebudelsessøndage først tages Noget af Lukas's Helligberetning, derpaa af Johannes's, saa at paa Juledagene

kom til at falde Beretningerne om Jesu Fødsel. Paa lignende Maade sørgede man for, at Beretningerne om Nadverens Indstiftelse og Christi Lidelse og Død kom til at falde paa de til disses Mindelse indstiftede Helligdage, og saa holdt man det og med Pintsen; men iøvrigt ordnedes Alterlæsningen saa, at i et Løb af tre Aar hele den christne Helligskrivt blev sanglæst fra Ende til anden, og sørgedes der nu for, at ved næste Aars Jule-, Paaske- og Pintsetid kom til Læsning, hvad der af Christi Udsendinges Breve meest egnede sig hertil; og saa holdt man det og det tredie Aar, kun at da ved hine Høitider Noget toges med, som alt eengang i det Foregaaende af Treaarsløbet var sanglæst. Præsterne stod det frit for, at tage til Udgang eller til Grundlag for deres Prædikener, hvilke Helligord de vilde. Det Spørgsmaal, om der ikke ogsaa maatte prædikes over andre Ord, end Helligskrivtsord, afgjordes saa, at det skulde være tilladt, især naar Ord af de kirkelige Helligsange saaledes toges, men et Sprog af Helligskrivten skulde da dog altid tages foran, og hertil hiint Andet knyttes. Af Gammelskrivten kunde uden videre tages Grundlag.

At Jesus Christus var Hoved og Middelpunct, at Gud i sin Fylde havde været i ham, som i sin eenbaarne Søn, at han var Forener, Forliger, Forsoner, Frelser for hele Menneskeheden, skulde der holdes fast paa, samt at Helligærefrygten og Helligfortrøstningen havde tre Hovedgjenstande: Faderen, Sønnen og den hellige Aand. Men med den egentlige Treenighedslære maatte Enhver tage det, som han vilde, eller lade den urørt. I Børnelærdommen skulde Intet optages om denne Høihemmelighed.

Dette være Nok angaaende Thrøndernes Christendom og kirkelige Ordning. Vi ville nu vende tilbage til Adelaide og hendes Veninde og de to Kjøbenhavnere.

Trettiende Delingsstykke.

Adelaide og Klitov samtale om Christendommen.

Du er da Christen, ret egentlig Christen, af ganske Sjæl og ganske Hjerte, sagde nu Klitov til Adelaide.

Ja, svarede hun, jeg er ret egentlig Christen, baade af Tro og af Evidents.

Det vil sige, gjensvarede Klitov: Du er det for det Første ei blot af inderlig Tillid til og Fastholden ved Din Helligskrivt og al dens Vidnesbyrd og Udsagn, men ogsaa, og det nok saa fuldt, ja langt mere, fordi Dit Hjerte og Dit Sind er grebet af, og føler sig fyldestgjort ved, den hele Christendom, saa Du føler dens velgjørende og besaligende Magt i Dig, føler, at i den er det godt at være; men saa ville Dine Ord dernæst tilkjendegive, at Christendommen ogsaa staaer anskuelig og indlysende for Din Tankebetragtning i sin indre Gyldighed i sig, udfyldende Dig med en stor og herlig Livs- og Verdensanskuelse.

Du udtaler det, netop som det er, var Adelaides Gjensvar, og jeg troer ikke Asvold bedre skulde forklaret, hvad Evidents vil sige. Han havde optaget dette Ord efter en gammel dansk Forfatter fra 18de Aarhundrede *).

Vi kunne ogsaa optage det for os, svarede Klitov; tro mig, at ogsaa vor Livs- og Verdensanskuelse staaer for os med saadan Evidents, og tillige lever i os med Troens og Gudsfortrøstningens Hjertefyldighed? Hvad vil Tro sige Andet, end

---

*) **Meddelerens Anmærkning.** Skulde det være Tyge Rothe? I hans „Christendommens Virkninger paa Folkenes Tilstand", første Deel i Forerindringen, nævnes Christen af Evidents, men i Modsætning til Christen efter Probabilitet.

at man med Liv og Sjæl giver sig hen i sin Livsanskuelse under al sin Stræben og Handlen. Men lad os nu tale om, hvad der er Christendommens Eiendommelige.

Det kan ikke være Dette, at Kjærligheden til Gud og til vor Næste er at sætte som det Høieste; thi Jesus fremfører dette jo, som Noget, der allerede er sagt af Moses, og i den ene af Beretningerne er det endog ei Jesus, men en Anden, som fremfører Ordene. De udtales som allerede bekjendte, og det just i denne Sammenknytning af Budet om Kjærlighed til Gud og det om Kjærlighed til Menneskene, medens de to Bud hos Moses staae paa to forskjellige Steder*). Hvad vilde Du da allerførst fremhæve som Christendommens Eiendommelige?

Ja, hvor skal jeg begynde? svarede Adelaide. Asvold pleiede at anføre Det som Noget af det Første og dybt Betydningsfulde og Vigtige, at ved Christendommen var Læren om et Guds Rige, som er inden i os, sat ind i Verden, saa det er Gud selv, der i sin Aand vil leve og boe i os og opfylde os. Til saadan Tanke, sagde han, var Hedenskabet ei kommen; i Jødedommet laae den, men ikke fremhævet, da Lovvæsenet havde trængt den tilbage. Jøderne troede dybt paa, at, naar de holdt Budene, var Gud med dem. Men at Hovedsagen og det egentlige Eet og Alt var, at Gud var i dem, og hans Rige et reent indre i Aand og Sandhed, det var ei for dem gaaet op; og et saadant indre Guds-Rige vare ei heller Grækernes Viistænkere komne til Erkjendelse af. Dertil føiede Asvold Dette, at det Ethiske var optaget i det Religiøse, at Religiøsiteten just især havde det Ethiske til sin Gjenstand. Men jeg veed ikke, om Du forstaaer disse fremmede Udtryk.

---

*) Matth. 22, 37—40; Mark. 12, 29—33; Luk. 10, 25—28; 5 Mos. 6, 5; 3 Mos. 19, 18; 5 Mos. 10, 12—19.

Jo nok, jo nok, var Svaret; saa Meget har jeg dog lært her ved Hoiskolen. Er Meningen ei den: Græker- og Romer-Tænkere lagde stor Vind paa at dyrke det Tilbørliges og Pligtmæssiges, Retsindighedens, Retskaffenhedens og al Dyds Erkjendelse og Udovelse, men toge det Alt som Noget, der af os fordres, som om vi selv skulde være Frembringerne og Skaberne deraf i vort Indre. Men saa kom Christendommen og lærte, at denne vor Selvbestræbelse og Selvgjoren dog i sin inderste Grund er Noget, som kun ved Guds Virken og Skaben i os kan fremkomme og kan virke og naae sit Formaal, saa at denne vor hele Stræben maa medoptages under Det, som er Gudsfortrostningens og den dermed forbundne Livstillids Sag, idet den stræbende og sig beflittende Sjæl ogsaa her maa sige: Jeg er ei min, men Din; jeg er ogsaa her Din Skabning; giv mig at ville det Gode ret af Hjertens Grund! skab en god Villie i mig! Nu! Er der nogen Tanke, nogen Dyberkjendelse, som maa hore os Europæere til, saa er det vel den: vi, som i Eet og Alt fole os som Dem, der ere vor indre Givers og Skabers. Det skulde og være underligt, om alt Andet skulde gives os, men det Vigtigste skulde vi give os selv; om vi i og til meget ypperligt Andet skulde være beaandede af en Aand, som ei er vor egen, men hvis Virkekar vi ere, men ikke her, da dog den indre Selvagtsomhed og Selvbestræbelse og Selvgjoren jo maa sættes i Bevægelse hos os og kraftiggjores i os ved Det, som dybt indgyder os Magtpaaliggenhedserkjendelsen, altsaa ved en indre Beaandelse fra Grundvældet. Selv i al vor Overveielse og Betænkning, selv i Det, vi kalde Fornuften, og som jeg med Forundring har erfaret, at blandt de Christne Mange have seet ned paa, som paa blot Menneskeværk, er det jo den indre Sandhedshu, som rorer sig og virker i os, hvad vi fornuftigen erkjende og fornuftigen bringes til at tilstræbe og agte paa og overholde, det virkes jo lige saa fuldt ved den indre

Sandhedsmagt i os, som hvad levende Tro og Grebethed kan bringe os til. Givelsen og Beaandelsen gaaer ad forskjellige Veie, men kommer fra samme Kilde; den ene Gang kommer den ad Selvoverveielsens, Selvtænkningens, den anden Gang ad den hengivelsesfulde, os heelt hentagende varme Bevægetheds Vei; men Sandhedsaandens ere begge Veie.

Klitov standsede nu i sin Tale. De to Veninder sagde Intet. Da udbrod han: Og nu det Næste, som Asvold anførte?

Det var, svarede Adelaide, at Christendommen har gjort os Livets Gjenvordigheder, Livets Tryk, de ringe, de lave, de usle Livsvilkaar ærværdige og hellige, at den har bragt os Lidelsernes Evangelium, talt om Korsets dybe hellige Virkninger. Ja, hos Eder skal man ei tale herom; I ville ikke vide af Gjenvordighed, Kummer, Lidelse at sige.

Vilde Du da, svarede Klitov, at vi skulde kjøbe Lidelsernes Helligvirkning og Velgjørelse ved at tilsidesætte den grundige Almeenomsorg for de Nødtrængendes Mættelse, de Torstiges Lædskelse og al den øvrige Omsorg, ja med det Samme tilsidesætte den almene Menneskeretfærdigheds Krav? Og nu, Kjære, hvad var Det, som især i de forrige Aarhundreder netop hos de Christiske forfremmede Livstrykkenes, Lidelsernes, Korsets, herlige Velgjerninger? Var det ikke især den megen herskende Egenkjærlighed og Hidsighed og Uretfærdighed, eller og Unaadelighed eller Uforstandighed? Laae ikke her en Hovedkilde til at skaffe Lidelserne frem? Men om nu et saadant Liv kom igjen hos os, idet vi paa Ny lode Menneskeheden gaae for Vind og Vove, hvad skulde der saa blive af disse Stakler, der skulde overgives til Ugudelighedens eller Egennyttens, Hjertehærdelsens og de andre Sletheders onde Aanders Rige, for at de ved det Slette og Onde kunde forskaffe deres Medmennesker Lidelsernes Velgjerninger?

Adelaide svarede Intet. Klitovs Ord lode næsten for hende, som en Spottetale, medens hun maatte give dem Magt.

Man gik nu en kort Tid taus ved hinandens Side. Da udbrød Klitov: Men Du selv, kjære Adelaide, er Du da gaaet Lidelsers Helligskole igjennem i Din Levetid? eller vilde Du priset Gud, om Din Mand havde voldet Dig Krænkelser og Lidelser, eller om han var bleven miskjendt, ringeagtet, tilsidesat her i Throndhjem, og at I begge saaledes vare komne ind i Lidelsernes Rige? Efter Alt, hvad jeg om Dig veed, saa er det en anden Grundfølelses Bevægelser, der have knyttet Dig evindeligen til Gud, og været Din Leven i og hos Gud: Taknemmelighedens dybe Følelse, og saa dernæst vistnok Din daglige Bon til Herren, at han vilde styrke Dig til al Din Gjerning og i al Din Stræben. Men Du levede dog vel i Taknemmelighedens Rige, ei i Lidelsesrørelsernes Rige. Endog da Din Mand efter kort Sygdom gik fra Dig ind i en anden Verden, var Din Sorg kort, saa dyb den end var. Du tilegnede Dig Din Asvold dobbelt fra den Tid, han jordiskt toges fra Dig, Du levede i og med ham, og følte Dig inderligere i Ening med Livet hisset, efterat Du havde en Mand hisset at elske og see imøde. Du var fuld af Tak til Gud, at Du i saa lang Tid havde havt ham, og endnu havde ham i herlig og hellig Erindring. Saaledes veed jeg og, at Du talede med Dine Børn herom, og ogsaa for dem blev Sorgen ingen Lidelse. Det Slags Lidelse, som det fordums Eiendomsvæsen, i en af sin yderste Raaheds Virkninger, kunde betage en elskende Sjæl med, efter maaskee en meget elsket Mands, Faders, Moders Død, kunde da ikke heller komme til Dig. Du skal vist ikke af egen Erfaring kunne tale synderlig om Lidelsernes Helligvirkning?

Siig ei det, svarede Enkeviven; naar man har Børn at opelske, saa bliver Bekymringen ikke borte.

Bekymring havde Du vel nu og da, men dybe Lidelser ei. Vanartede Børn havde Du jo ikke. Din Gudhengivenhed var en daglig Gudsfortrøstning, men med Haab og Tillid, ja Forvisning. — Taknemmeligheden mod Gud, Glæden i Gud og i det Guddommeliges Riges Fylde, hvori Du i det Hele levede frit og heelt, var dog under Din daglige Tanke paa Gud, som altid var Dig nær i Dit Hjerte, Din Sjæls egentlige Hjem. Du burde, naar der er Tale om Lidelsernes Helligrige, tilstaae, at Du aldrig har været inde i det. Og hvorfor ei? Fordi netop Christeligheden hos alle Dine, fordi den hele Christendom hos Eder, var en saadan, at Lidelserne ei kunde komme til Dig. Eller skulde Du løbet om, for at faae Dig et Kors? Det vilde vel været en grov Formastelighed, og heller ei stemme med de Ord: Enhver tage sit Kors paa sig, hvilket dog vil sige: det ham af Herren beskikkede Kors. Klitov vilde tilføiet: Dit Kors blev da det, Intet Kors at skulle have; men han undlod Dette, for ei at sige noget Stødende.

Adelaide maatte tilstaae, at det var saa, som han havde sagt, men hun føiede til, at Noget havde han ikke anført, der ei mindre, men snarere nok saa meget, som Taknemmeligheden, havde ladet hende bestandig leve med Gud og hos Gud, og det var den bestandige Tanke og Følelse, at som det var i en bestandig Kjærlighedstjeneste for sin Mand og sine Børn og for andre Kjære, hun levede, saa gik hun og bestandig i Guds Tjeneste.

See der har Du netop vores Leven, svarede Klitov. Vi leve bestandigen saaledes i og med Gud, og jeg kan ei see, hvorledes vi med den Bevidsthed, hvortil vi ere komne, skulde kunne Andet, end bestandig i vort Indre leve i Den, af hvem vi dagligen indenfra bespises, ligesom vi leve i den Alskabningens Fylde, som saa herlig omgiver os. Ja, i det fordums Europa, der var det anderledes; der havde man alt for

travlt med Livets mangfoldige Qvaklerier, til at man kunde leve daglig og altid i Guds- og Menneskekjærligheden, og paa at forhærde Hjerterne mod hinanden gik Christenskabet lige saa vel ud, under dets Stridigheder, som meget Andet gik ud herpaa. Men tænk Dig, at et Dyr midt i det Liv, det forer, med aarvaagent Oie og Opmærksomhed og Iagttagelse til alle Sider, men uden at vide det Mindste af den Alstyrer og Alvirker, som det bestandigen føres og ledes af, tænk Dig, at dette Dyr fik Bevidstheden om denne sin indre Alvirker og Styrer, idet Den, der hidtil havde virket i Dyret, nu indenfra aabenbarede sig for Dyret, saa at Dyrets Liv blev et Bevidsthedsliv med Hensyn til, og i et stadigt Inderlighedsforhold til, denne indre Alvirker, kunde saa Dyret Andet, end under al sin Leven bestandig føle sig som levende i denne sit Livs indre Grundkilde, som i et fra dets Tilvær uadskilleligt trygt, godt, elskeligt Hjem?

Man gik nu atter en lille Stund tause ved hinandens Side. Da sagde Klitov: Hvad Lidelser angaaer, saa tro ei, at jo bittre kunne komme frem hos os. Du har aldrig havt, og har ei kunnet have, en saadan Lidelse, som en nær Veninde af mig endnu daglig bærer paa i sit moderlige Hjerte, medens I mene, at vi ingen Gjenvordigheder og Lidelser have. Enhver, som har en kraftig Sjæledrivt i sig, kan komme til at føle dem under Livets Kamp ogsaa hos os. I mene jo vel, at vi ere Rige eller rettere Velstandsfolk alle, og at fattige Kaars Nød lide vi ei af. Det er saa. Men saa ere vi atter uden Rigdom alle; thi hvad hos Eder den Rige kan aabne sig Vei til ved Penge, staaer ei saaledes aabent for Nogen af os, jeg mener Andres Medhjelp til Det, som Ens særdeles Hu og Lyst staaer til, men Andre ikke skjøtte om. Menneskekraft kan Ingen hos os kjøbe, saaledes som den Rige kan det hos Eder; hvad Nogen hos os deraf skal faae til Bedste for sin særegne Hu og Attraa, maa han erholde ved Godhed, venskabelig Deeltagelse, eller ved

Andres Sindsopflammelse for Det, som hans Hu staaer til. Nu, alt Saadant findes hos os idelig; men dog kan i lang Tid mangen forgjæves Bestræbelse, altsaa Gjenvordighed, findes i denne Henseende. Enhver kan hos os, som hos Eder, paa mange Maader komme til at føle, at han ikke er friraadig over Verden; ja ei engang over Livsfylden i sit eget Indre; thi hvor Mangen kæmper hos os, som hos Eder, for at naae Indsigt og Erkjendelse, for at komme paa det Rene med sig selv i sit Indre, for i sine Evners Brug at kunne, hvad det ei er nok at ville. Ja endog, hvad selve Villien angaaer, kunne vi, lige saa vel som De hos Eder, der ere opvoxede, som Du, og have havt en Livsledsager, som Du, komme til at udbryde i den Bøn: Skab en god, en fast, en reen og en kraftig Villie i mig! Vi netop føle bestandig, at vort Livs Fremgang beroer paa en Gaaen i Eet af Tilbørligheds-bestræbelsen og Væsensmagtens eller Allivsrorighedens Virken og Leven i os. Men et heelt stort grueligt Indbegreb af Lidelser ere vi vistnok frie for, Lidelserne ved at see Menneskene i tusindeviis at forvanskes og forkomme. Men jeg troer, at det først var, da den europæiske Menneskeheds Udfrielse begyndte at beredes i det Underjordiske, at disse Aands- og Hjertelidelser bleve til rette Lidelser i det fordums Europa.

Jeg maa dog, vedblev Klitov efter en kort Taushed, anføre Dig Noget, som vel kan oplyse denne Sag. Til Lidelser kan man vel og henregne Angster, Ængsteligheder, Betagetheder af ængstelig Vaande, eller hvad man nu vil kalde dem. En nær Ven af mig, som har været to Aar ved Høiskolen her, og været en flittig Lærling af den, fattede Mod til, da han kom til Kjøbenhavn, at bekjendtgjøre, at han vilde holde offentlige Foredrag over Adskilligt, som havde fyldt hans Sjæl, og som han haabede at kunne glæde og gavne Andre med, ved offentlig at udtale det. Mange indfandt sig for at høre ham. Man glædede

sig strax ved, at saadanne Foredrag, som man hidtil kun havde kjendt fra Throndhjem, skulde paabegyndes hos os. Da han første Gang skulde træde op, var han i stor Angst; han vidste Alt, hvad han skulde fremføre, han havde ofte gjentaget det hos sig selv i sit Indre, han havde i flere Dage ei levet i Andet. Og dog, sagde han, var jeg i største Qvide, da jeg skulde træde frem. Jeg væbnede mig med Bøn, jeg væbnede mig med villig Overladelse, om det skulde gaae mig galt. Men det oplevede sig i mig, hvad vi ofte have hørt mindes i Throndhjem: Herren var stærk i den Svage, og det gik mig godt. Jeg, som var hans Tilhører, tilføiede Klitov, kan sige, at det gik ham ypperligt. Men hver Gang, han paa Ny skulde træde op, følte han Ængstelsen, og styrkede sig ved Bøn om, at Gud vilde være stærk i den Svage. Nogle Gange var han og i Uvished om, hvorledes han skulde tage Dette og Hiint; det vilde ei gaae for ham, at komme paa det Rene dermed hos sig selv; jeg var da, sagde han, i stor Bekymring, jeg kan gjerne sige: i aandelig Næringssorg. See her, kjære Adelaide, her har Du Lidelser og Lidelsesrigets velgjørende Virkelser i een Skikkelse hos os.

Ogsaa i en anden Skikkelse kan den komme hos os, lige saa fuldt, som hos Eder. Det er sandt, Eders Sygdomme kjende vi ei til, jeg mener dem, jeg vilde kalde de egentlige Sygdomme, de indre Huusholdningsuordener og Forstyrrelser i Livets egen Livsgang; men hos os kan dog ofte nok en Hustru eller Datter, en Moder eller Søster komme til at sidde ved Leiet, maaskee Dødsleiet, af en Mand, en Fader, en Søn eller Broder, ja selv et Pigebarn, som er styrtet ned af et Træ, har faaet slemme Rivter af et vildt Dyr, faaet sig jaget en Stavre ind i Livet, er styrtet ned i et Hul i Isen, eller kommen til anden slig Ulykke. Hos os kan Sligt skee med Børn langt oftere, end hos Eder, og skeer virkelig saa, fordi Børnene

ganske anderledes frit tumle sig paa egen Haand hos os, end hos Eder, da vi langt mere, end I her, ville, at vore Børn fremfor Alt skulle lære at leve, og derfor skulle færdes i Meget, for at vinde Mod og Kraftighed og Behændighed til Det, Livet paa mange Maader kan fordre, eller Livsdriften kan tilskynde til. Men ofte komme ogsaa Børne under Brugen af denne Kraftighed og Behændighed i Farer, hvorfra de kunne bringes døde eller dødsangrebne hjem. Ogsaa hos os kan da en Hustru betages af dyb Sorg ved en Egtefælles Dødsleie og ved hans Grav. Men vistnok bliver hendes Sorg aldrig hiin unaturlige Sorg over at have mistet sin Forsørger, og hiin Bekymring for Livsudkommet i Fremtiden, som den i hiin fordums Raaheds Tider saa ofte var, da verdslig sjæletærende Sorg saa ofte nedknede den ædle sjælenærende Sorg, og Tanken paa Jorden maatte fortrænge Tanken paa Himmelen, ikke at tale om, hvad der i det fordums afskyelige Europa kunde skee for Arvevæsenets og Skiftevæsenets Skyld, ret som om, hvor Himmelen vilde komme Sjælen nær, Verdsligheden især skulde gribe forstyrrende ind og forplumre de dybe Sjælerørelser.

Lad mig fortælle Dig noget ganske Andet, vedblev Klitov efter et kort Ophold: I have her Noget, I kalde Nidkjærhed i Elskov Vi kalde det Elskovsyge, for Kortheds Skyld, thi egentlig er det Elskovs Egensyge. Denne Syge skal have havt et almindeligt Herredømme, i høiere eller ringere Grad, i det fordums Europa, ja det skal under visse Forhold være bleven anseet for en Æressag, at lide af en saadan. Man seer deraf, hvor vidt det dengang er gaaet med Mit- og Dit-Væsenets Herredømme. For os er den som et Galenskab. En Ungmøe — jeg nævner en saadan, thi det er en Egteviv, jeg vil tale om, — en Ungmøe begjærer inderligt, at det Øieblik skal komme, da en elsket Ungmand skal sige til hende: Maa jeg være Din, og vil Du være min. Det kommer, og

en inderlig Hjerteforbindelse, en inderlig Leven i og med hinanden danner sig. Siig mig nu dog blot: Skal en Mand, fordi han har funden en vis Ungmoe elskeligere og mere indtagende, end andre, og vil leve sit Liv med hende og for hende paa Elskovsinderlighedens Maade, skal han derfor høre op med at have Øie og Sands og Hjerte for, hvad meget andet Yndigt og Herligt og Indtagende, han kan møde i Qvindeverdenen, hvor Gud lader saa Meget af Saadant vise sig, og livfuldt røre sig til almeen Fryd? Hun har opnaaet en høi Lyksalighed, og skulde nu ville, at Den, som har ydet hende den, skulde have Det til Tak og Løn, at han ei mere maa have Glæde af Qvindeverdenens mangfoldige Skjønhed? Hvad Mening er der dog deri? Er det ikke et Galenskab? Men nu kjender jeg virkelig hos os En, som lider, og har dybe Lidelser af, en saadan Elskovssyge. Jeg forbausedes, da hun betroede sig til mig. Slig Unatur var ei forekommen mig før. Men kunde jeg Andet, end vise hende hen til Gud og Guds Villie, og til Udholdenhed i at modstaae og overvinde Det, som var hende saaledes paakommet, og som hun, under bestandig Tanke paa Gud og Fortrøstning til Gud, maatte søge at blive udfriet af. Jeg opfordrede hende og til, ligefrem at aabenbare sig for sin Elskede, og lade ham ogsaa i det Stykke, som i alt Andet, være hendes nærmeste Hjelp og Støtte. Men det vilde hun ikke til, og jeg veed ei, hvorledes det er gaaet hende i disse Maaneder, som siden er forløbne.

Var det den Veninde, spurgte nu Adelaide, Du talde om? Mig syntes, Du nævnede en lidende Moder.

Den Veninde jeg talde om, svarede Klitov, var en anden, hvis Lidelse var af ganske anden Art. Det var, som om en Kniv gik igjennem hendes Hjerte, da den kom, og endnu bærer hun dette Hjertestik i sig, og der komme endnu Tider, da den volder hende bittre Taarer. — Du veed, hvorledes det er hos

os; vi have ingen Eiendom, og mindst kunne da hos os Mennesker være Eiendom. Ingen hos os eier sit Barn som Eiendom. Hvert Barn har sin Frihed, men hvert Barn maa nu da ogsaa, ganske anderledes end hos Eder, være selv om sig, for at faae sin gode tilfredsstillende Underviisning og Oplærelse. Der ere Mennesker nok, der give den; men Underviisning og Oplærelse er Velgjerning, og det skal Barnet vide og erkjende. Det maa da selv tye til Dem, der skulle være dets Velgjorere. Saadan er Livsgangen hos os i dette Stykke; det er kommen saa af sig selv, og vi lade det forblive saa. Saa skeer det da engang imellem, at et Barn tager sig en anden Moder, end den, hun har. Jeg kjender fem, sex Tilfælde af saadan Art. Et Par Gange var det en Dreng, der var ene hos Fader og Moder med tre eller fire Sostre, men nu fik sig nogle Brodre andensteds, hos hvilke han syntes sig at have det bedre, end hjemme, og saa tog han til dem, og boede sammen med dem, og bad deres Moder om, at hun nu vilde være hans Moder, som hun var hans Venners. Nogle Gange var det et Pigebarn, som saaledes fik sig Sostre og ny Moder. Og det gik godt hermed; Modrene bleve jo ved at elske deres bortflyttede Born, og at elskes af dem, og et Samliv vedblev. Men nu, den Moder, jeg talde om: hun fik en Skræk, da hendes Pigebarn, Enesoster til tre Drenge, en Dag kom, og fortalte hende, og det ret med Fornoielse, at nu havde Annette Lundkjær givet hende Lov til, at hun maatte flytte ind til hende, og være hendes tre Pigeborns Soster. Du skal derfor ligefuldt være min kjære sode Moer, sagde Pigebarnet, men Annette Lundkjær skal nu ogsaa være min Moer. Den forfærdede Moder spurgte hende strax: Men mener Du ogsaa, at det er med Guds Villie, Du gaaer fra mig til en anden Moder? Er Du vis paa, at Gud har indgivet Dig den Tanke. Jo, det veed jeg, svarede den Lille, jeg har længe tænkt paa det,

og bestandig følt det, at det var godt saa baade for mig og for Dig, som har Nok af mine tre Brødre; og nu udmalede hun, hvor meget bedre det var, at hendes Smaaveninders Moder ogsaa blev hendes anden Moder; for Du er og bliver jo den første, tilføiede Barnet. — Har det saa ret sandet sig i Dig, at det maa saa være? spurgte nu Moderen, Ja, for længe siden og Dag for Dag, var Barnets Svar. Moderen maatte nu i sin bittre Sorg, som hun ei vilde skjule for Barnet, men ei heller lade Barnet see i et skrækkende Lys, give sig ind i den Tanke, at det var Guds Villie, at hun skulde saaledes see sit Barn gaae fra sig. Det sagde hun da til den Lille, og for sig selv kunde hun ei skjule, at den lille Pige virkelig havde Ret i, at hendes Veninder maatte være hendes Søstre. Men Moderen lider endnu daglig dybt i sit Hjerte af sit Barns Bortgang.

Man gik atter en Stund ved Siden af hinanden; og for Adelaide, som var falden i dybe Tanker ved Det, hun havde hørt, var det ei ukjært, at man i det Samme saae Klotilde komme, der nu løb dem imøde, og hængte sig ved Klitovs Arm, og drog afsted med ham og hans Ven. Næste Aften komme vi vel til at tale videre med hinanden, sagde Klitov, idet de ilede afsted.

Trettiførste Delingsstykke.

Videre angaaende Løvfolkerøret; om den saakaldte Oprørslov.

Da man næste Gang samledes, mindedes Ungoldinge-formanden, at han havde glemt at omtale Noget, som under hiint Røre i Huusmandsfolket og andet i ringe Kaar henlevende

Folk, havde været af stor Betydning. Samfundslivets hele Gang og Ordning havde, da Velstandsfolket mere og mere havde tilvundet sig Fremherskedommet, dannet sig saa, at der vare mange Hoiskolesonner og andre til den saakaldte Dannelses hoiere Livstrin Henhorende, som mere og mere saae sig afspærrede fra Udveie til Livsudkomme, og derfor sloge sig sammen med Lavmandsfolkene, og disse maatte snart mærke, at de uden Saadannes Hjelp, ikke kunde faae Fremgang med Det, deres Hu stod til. Saadanne bleve da Formænd for de Foretagender, jeg forrige Gang omtalde. Det var underligt nok, men gik saare naturligt til, men man undlod dog ikke udtrykkeligen at fremhæve det, at det samme saakaldte Menigmandsherredomme, der fra forst af havde taget sin Udgang fra en Modstrid mod Lærdomsfolket, nu netop, efterat det var sjunket ned til Samfundslivets laveste Trin, fik ivrige og kraftige Medvirkere og Forere fra Lærdomsstandens yngre Slægt, der i Henseende til Nod for Udkomme nok kunde fole sig nedtrykket til lige Linie med den laveste Almuestand. Istedetfor at man skulde troet, at hele Livet var til for Aandelighedslivets Fremmes Skyld, gik Livet en Gang, som om det maatte beroe paa Velstandsfolkets, især Pengehavernes, Godtbefindende, hvor vidt Aandelighed maatte trives. Forlangendet om en heel ny Eiendomsfordeling, eller rettere en heel ny Eiendomstilstand, kom herunder mangfoldigen frem, men uden at man kunde komme paa det Klare med, hvad der i saa Henseende skulde skee, og hvorledes Sagen skulde gribes an. Naar Mange raabte paa, at Hine, som havde understottet Lavmandsfolket, og fort det an, fornemmeligen havde gjort det, for at faae skabt sig en Deel Embeder eller Bestillinger, til at faae Livsudkomme af, ved at faae anordnet hine Talemænd og Talsmænd og Skriveriebesorgere, som Sogneraadene skulde have, saa svaredes, at, om saa var, hvilket det dog ei var, thi simpel Retsfolelse havde været mere end Drivefjæder nok, saa var kun

skeet, hvad Ret var; thi under al den Vindskibelighed, hvorved al Verden kæmpede for Erhverv, ovede man nu og sin Vindskibelighed paa sin Viis, og hvor Alle vare om sig for at gribe hver Sit, saa meget han kunde, sogte man nu ogsaa at gribe. Man skulde ordne hele Stats- og Samfundslivet saaledes, som det ofte nok var viist at være det ene Rette, at Staten tog sig af al Menneskekraft, skaffede den god Virksomhed, og lod Enhver faae godt Udkomme, men, vel at mærke, saa, at Aandelighedsanliggenderne fremmedes nok saa fuldt, som de legemlige Velstandsanliggender, og at disses Besorgere og Formænd ei fik Fremherredommet fremfor Deeltagerne i hine. Saa længe Livet var en Kamp af Alle med Alle om Livsudkomme, saa længe maatte man og vente, at Alle kæmpede, og Enhver sogte at skubbe af Veien. Det var maaskee sorgeligt, ja maaskee farligt, at det nu var kommen saa vidt, at Raden var kommen til Lavmandsfolket, at forsoge paa at blive Formandsfolket, men man maatte ikke fortænke det i, eller undre sig over, at det greb til, og at de Fortrængte bleve de Fortrængende; og naar Mange af Lærdomsfolket sloge sig til og bleve Forere, var Dette kun en Folge af, at ogsaa de maatte regne sig til de Tilbagetrængte. Det bemærkedes tillige, at de Mænd, der skulde vorde Talemænd i Soguene, tillige vilde holde de Aftenlæsninger for Menigmandsfolk, som i Kjobstæderne længe havde funden Sted, og som man nu og vilde bringe i Gang i Landsbyerne, hvor de allerede vare meget yndede paa de Steder, hvor de vare begyndte.

Det være nu Nok herom, sagde den Gamle. Nu skulde jeg da fortælle om den saakaldte Oprorslov. Den traadte frem som en Lov om, hvad der ved Folkeuroligheder og Folkesammenstimlinger var at iagttage. Det blev udtrykkeligen bestemt, at saadanne, naar de ei fandt Sted i Gaderne eller paa Torvene, men paa frie Pladser udenfor Byerne, eller i Byerne paa

Pladser, som dertil vare blevne anviiste, ingenlunde skulde anfees for ulovlige, og det blev fastsat, at De, som satte sig i Spidsen for saadanne, ikke skulde ansees for at have gjort sig skyldige i nogen Brøde, enten i Straffelovgivningens eller i anden Henseende, men skulde endog efter Omstændighederne, og eftersom Udfaldet blev, kunne ansees for at have handlet priseligen. Det blev tillige fastsat, at slige Forsamlingers eller Folkestimmelers Ønsker eller Forlangender skulde i ordentlige skrivtlige Affattelser indsendes til Regjeringen, underskrevne af hver Den, som vilde deeltage, da intet Andragende, som af visse udkaarne eller selvgjorte Formænd var underskrevet, skulde antages for Andet, end et Andragende fra de underskrevne Mænd eller Qvinder alene. Der skulde ogsaa sorges for, at Hver, som underskrev, noie fik forelæst, hvad han eller hun skulde underskrive, eller fik det til egen Læsning, og ved Navnene maatte iagttages det Fornødne, for at det kunde vides, hvo hver Underskrivende var, og hvor han eller hun var at treffe. Det skulde og staae Regjeringen frit for, islæng at enten tilkalde eller sende til, hvem den vilde blandt Underskriverne, for at faae sammes egen Anerkjendelse af sin Underskrivt, og forfare sammes Bekjendtskab med og Ønske om det Andragne, og nu bestemtes tillige, at, naar blandt disse Antallet af Dem, som enten ei vare at finde paa de anførte Steder, eller nægtede Underskrivterne at være deres, eller ikke vidste, hvad Det var, de havde været med at forlange, løb op til en Tiendedeel af de Underskrevnes hele Antal, eller og en Fjerdedeel af de Udtagne, skulde hele Andragendet kunne lægges tilside. Det blev tillige bestemt, at ved Sammenstimlingerne maatte indsamles Penge i Pengebosser til Omkostningernes Bestridelse. — Det blev snart bemærket, at med saadanne Forskrivter faldt al Grund til Sammenkomster i det Store bort, da Smaaforsamlinger paa mange Steder vare bedre egnede til at forskaffe Enhver Leilighed til at høre de Talende,

og til at deeltage i Sagernes Omtalelse, og Underskrivelserne jo og bedst foregik paa mange Steder rundtom. Da det Andragende angaaende Sogneforstanderskaberne, hvorom forrige Aften fortaltes, var kommen i Stand med Underskriver i tusindevis uden Storforsamlinger, saa blev der almindeligen talet om, at paa saadan Maade skulde man for Fremtiden gaae tilværks ved alle saadanne Almeenandragendes Iværksættelser. Den saakaldte Oprørslov udkom i Danmark i Aaret 1887, men det kom ei til nogen Anvendelse af den, forend da i 1894 store Folkestimmeler omstormede Handelshusene og Udsalgsboderne; thi nogle fremkonstlede Opstande, som tidligere nogle Mænd havde provet paa at faae i Gang, for at faae sig gjorte til deres ordnende Ledere og Formænd, og derved at gjore sig anseete og vigtige, bleve til Haan og Bespottelse. Forst da Handelshadet blussede op, og gik voldsomt hen over Europa, blev den saakaldte Oprørslov draget frem, og viiste nu sit Gode.

Ungoldingeformanden begyndte nu at tale om, at, medens det Slags Røre, han hidtil havde fortalt om og andet lignende var gaaet om i det fordums Europa havde et andet meget stort Røre af ganske anden Art tillige funden Sted; det var et Røre i christisk og kirkelig Henseende, men herom vilde han Intet fortælle; det maatte han overlade til Andre. Jeg forbigaaer, sagde han, Alt, hvad der i denne Henseende dengang satte Mange i Europa, især i Tydskland, Italien og Spanien, i stor Sjæle-, Skrive- og Kæmpebevægelse, og bragte mange christiske Særlighedssamfund, ja egne Smaakirker, til at dannes, hvoraf nogle forresten endda bleve ganske store. Jeg holder mig til at fortælle om de danske, især de kjobenhavnske Livsrørigheder, og her fik alt Hiint ikke megen Indpas. Det blev dengang smilende sagt, at det Vigtigste og Største, der i egentlig christisk-kirkelig Henseende var skeet i Danmark i de sidste Aaringer,

var, at Helligskriften endelig engang var bleven fri i Kirkerne. Der meentes, at Præsten nu endelig havde faaet Frihed til, af den at tage til at prædike over, hvadsomhelst han vilde, eller følte Trang eller Opfordring til, istedetfor at forhen for hver Søndag og anden Helligdag et vist Par bestemte Stykker af Helligskriften vare forordnede til, deels at forelæses fra Altarpladsen, deels at prædikes over, saa at en stor Deel af Helligskriften ligesom var bleven udelukket fra Kirkerne. Tidligere havde en Præst ofte maattet gaae synderlige Veie, for, fra det foreskrevne Grundlag for Søndagens Prædiken, at komme hen til Det, som det laae ham paa Hjerte at prædike over. Hvilken Helligskriftsfrihed og Prædikefrihed vi nu her i Throndhjem have, er Eder dog vel bekjendt *).

Den Gamle vilde nu gaae til at fortælle om Det, som havde ført til store Krige i Aaret 1891-92, men derefter havde ført til al Krigs Ophør og alt Krigsvæsens Afskaffelse i Europa. Men han kom ikke hertil denne Aften. Man begyndte at tale om, hvorledes hiint kirkelige Røre fra først af især var udgaaet fra Eneraadighedskirken, i hvilken Mange ønskede en Grundomdannelse; men næsten Ingen af disse Mange havde viist nogen Tilbøielighed til at gaae over til, eller knytte sig sammen med, Indsigelseskirkerne. Det laae langt fra dem. Helligskriften vilde de nok have, skulde gjøres til en aaben og fri Bog for Alle; men deres Grundhenstræben gik ganske andre Veie, end hine Afvigelseskirkers. Først dannede sig her den frie Aands Menigheder og flere andre dermed beslægtede; saa vendte Nogle Blikket hen paa Gammelkirkens Forkjettringer og den gruelige Uretfærdighed og Anmasselse, som heri havde viist sig, og som ogsaa Indsigelseskirkerne havde optaget og gjort til deres, uagtet især de burde afholdt sig herfra, og lade deres tilvundne Frihed

---

*) See S. 422-23.

komme ogsaa hine de fordums Forkjettrede tilgode, hvis Sag Mange nu optoge paa Ny, forende deres Forsvar. Og saaledes opkom endog hele nye Stormenigheder, der optoge Meget af hine forkjettrede Lærdomme, ja endog lode dem vorde sig Grundlag. Nye Kirker dannede sig saaledes, den ene efter den anden; thi Kirker begyndte de at kalde sig, saasnart de fik nogen Fremgang, og gjorde det desto mere, jo mere de gamle Kirker havde raabt paa, at det gik alt for vidt, naar slige Særskilthedsmenigheder vilde kalde sig Kirker. Overhovedet var den Aand virksom i Mange, at al gammel Forkjettrelse og Forurettelse skulde gjøres god igjen; der skulde gives Gjenoprettelse til det Forurettede, og gammel Anmasselse eller selvgjort Herredømmevæsen skulde mødes med Gjengjeld.

Herom blev nu videre fortalt; men vi ville ikke dvæle herved, da i Madam Surnonvilles Breve nøiere Underretninger herom ville fremkomme, end de halvgaaende, som fremkom denne Aften. Vi ville begive os bort med Klitov og hans Ven og med Adelaide Asvold og hendes Veninde. Disse gave nemlig hinanden Vink, og gik bort, for at samles og tale videre om det den forrige Aften Paabegyndte.

Trettiandet Delingsstykke.

Videre om Christendommens Eiendommelige.

Naa, udbrød Klitov, naar vi skulle tale om den christne Troes Eiendommelige, saa hører da ogsaa Det med, at der skal troes, at et Helvede er til og et Djævelens Rige.

Adelaide studsede, standsede, dreiede Klitov om til Siden, saa at Aftenskjæret kom til at falde heelt hen paa hans Ansigt, og sagde: Lad mig see paa Dig, om Du sagde Dette for fuld Alvor, eller skjemtsmilende, ja maaskee haansmilende.

Hvorfor skulde jeg ikke kunne sige det for fulde Alvor?, svarede Klitov. Kan man kjende de forrige Aarhundreders Liv i Europa, uden at vide, at der dengang gaves Huse i hundredetusindevis, ja tusinde Gange tusindevis, hvori der dagligen, ugentligen, maanedligen, byggedes paa Helvede, som man udtryksfuldt kaldte det, idet Forbittrelse, Had, Misundelse, Forræderiskt og meget andet Skjændigt og Ugudeligt opæggedes, næredes og fremfostredes i Sjælene, der sonderstedes, eller paa anden Maade forvanskedes og fordærvedes ved Sligt. Byggedes der ikke paa lignende Maade paa Helvede i og ved mange Dagblade ved deres Skjende- og Smeldevæsen, deres Forfølgelseshad, deres Lognagtighed og Uretfærdighed, og hvad videre hertil kan føies? Ja, kan man nægte, at selv christiske Ivrige eller Hentagne mangfoldigen ved Forkjettrelser byggede paa Helvede? At der inderst i Sjælen ligger Muligheden til et Helvedes Rige, — hvad der saa kan være Grunden dertil, — og at denne Mulighed paa mange Maader i hiin Tid er bleven Virkelighed, kan i Sandhed ikke nægtes. Man kan i Sandhed sige, at Djævelen, saa kalde I jo det inderste Grundvirkende i alt hiint Onde, i de 19 Aarhundreder, for ei at gaae længere tilbage i Tiden, har været nok saa drivtig til sit Riges Fremme, og har nok saa godt skaffet sig Veie og Kar for sin Virken, som det Godes Rige.

Og derfor, sagde Adelaide, har det saa stor en Vigtighed, at vi bede: Lad os ikke komme i Fristelse, hold alle hine Opæggelser fjerne fra os, frels os fra det Onde.

Og skulde jeg da nu ikke ogsaa, vedblev Klitov, indrømme, hvad der dog maa have været Meningen af Læren om Arve-

syndigheden, eller om hele Menneskehedens Indvikletheb i en Grundforvanskethed, ret ligesom den i hine Tider var inde i en paa mange Maader sig forplantende, ja nedarvende Sygdomsbeladthed? I den fordums Christenhed i Europa maatte vistnok Enhver kunne sige: Det er et stort i hele Menneskehedens inderste Livsgrund rodfæstet Onde, vi Alle have at kæmpe med, og som vi ligesaavel kunne faae en Kamp med i vort Indre, som vi kunne faae at kæmpe dermed i det større Menneskeliv.

Det var i Sandhed, som Du der siger, svarede Adelaide. Det hører til Christendommens Grundlære, at vi ikke fødes i Det, hvori vi skulle leve aandeligen, men først ved Omvendelse, Sindsomvendelse, komme ind deri, idet en ny Grundvirkelse i os, for at jeg skal bruge Din Udtryksmaade, kommer frem og sætter os ind i det rette Grundforhold, fra det urette, hvori vi fra først af vare, da vi fødtes, og som i vor første Livstid raadede i os.

Og hertil kan og maa Veien gaae igjennem Bod og Bodfærdighed — er det ikke saa?, sagde Klitov. Men siig mig: har Du synderligen kunnet have Noget at gjøre med Bod og Bodfærdighed? Jeg skulde ikke troe det.

Jo, jo, Gud bevares, jo, i min Barndom, i min Opvæxt, i mit Liv med Asvold, i mangen enkelt Stund og Time; hvor skulde jeg ellers faaet de dybeste himmelske Magter at kjende?

Men hvorfor skal da, svarede Klitov, hiin dybere Grundvirkelse komme frem bagefter, som en ny, ret som om den ikke fra først af hørte væsentligen til med?

Dog, — saa vedblev han efter en kort Taushedsstund — Livet skal i vort Indre bygge sig op af en stor Deel Grundvirkelser, som af sine aandelige Bestanddele. Dertil høre da og mange Attraaer og Begjærligheder, som dreie sig om vore Lyster og vort Selv, og de komme først, inden Jeget med sin hele eiendommelige Væren kan give sig op i det store Hele og leve

i dette, efter dets Heelheds Medfor. Saa kan en Livskamp komme, inden Klarheden og Fredeligheden og Sundelsen kommer. Vi hos os have fra forst af taget Livet saa, at vi have bortskudt alle de Fristelser, Opæggelser, Kamphidselser og det Øvrige, som Du beder Herren frie Dig for, saa at vi have sogt at fuldføre Det, som Du beder om, naar Du beder: Lad os ikke falde i Fristelse. — Men hvad mener Du, naar jeg siger Dig, at en stor Sindsomvendelse hos vor Ungdom altid er Overgangen til den rette, sunde, fulde og frie Leven? Eller det veed Du jo vel, og jeg behøver ikke at sige Dig det.

Hvad mener Du? svarede Adelaide.

Veed Du ikke nok, sagde Klitov, at vore Børn ere nok saa opsatte paa, som al Verden var det i Gammel-Europa, at faae Eiendom, nok saa opsatte paa at faae Erhverv til eget Eie ved Omtuskninger, eller ved alle Slags Frembringelser, som de kunne faae deres Jevnlige eller endog Voxne til at kjøbe? Men saa kommer en Tid, og for mange baade Drenge og Piger, eller Knøse og Ungmøer, er det en Kampens, en Selvovervindelsens Tid, naar de skulle sige sig løs fra al saadan Særligeiendom, og uddele den til de Yngre. Men det skeer altid: de ville dog gjerne være, som de Voxne; Æresfølelsen driver tillige; nogle Aar efter lee de ad deres forrige barnagtige Vedhængen ved saadan Eiendomslyst. See! Vi betragte det som naturligt, at Eiendomsdriften, og med den megen Vindelyst og Kampiver, ja mange Drengekrige, finde Sted, og at den første Ungdom lever i Sligt, for saa at overvinde det.

Adelaide blev just ikke meget opbygget af, hvad Klitov saaledes sagde. Der ere indvortes Erfaringer, I hos Eder ikke have, og ikke kunne have, sagde hun. Gid I Voxne maatte kunne komme til at gaae en Bods- og Bodfærdighedstilstand igjennem, ligesom Eders Smaafolk deres Afdøelse fra Eiendomsbegjærligheden, men af en dybere Art, saa at I derigjennem

kom til at søge og finde Gud i Dybder i Sjælen, som I nu ei komme til at kjende.

Jeg kan ikke sige Dig, svarede Klitov, hvor meget det fornøier mig at høre Dig tale saa; thi det er forekommet mig, at I ofte her i Throndhjem tale om Gud, som om Gud var høit oppe i Himmelen, langt borte, og jeg har ofte tænkt, at det kom af, at I i Eders Børnelærdom og bestandig i Eders Liv føres til Gud gjennem Eders Helligbog og anden saadan Lærdomsberetning, istedetfor at Gud skulde være Eder ganske umiddelbart nær i Eders Indre, hvor jo ethvert Dyr strax vilde finde sin Grundgiver, saasnart Bevidstheden om en saadan gik op i det. Den jeg takker, Den, jeg holder mig til, og inderlig fortrøster mig til, Den, jeg i Bøn tyer til, har jeg jo allernærmest her i mit Indre; og det forvilder, ikke strax fra først af at søge Gud her. Jeg er ofte kommen til at tænke paa, om det ikke er en Grundforskjel imellem os og Eder, at Gud er noget Andet for Eder, end for os. Naar man hos os vilde sige, at man skal beflitte sig paa det Gode, og gjøre, hvad der er Ret, Godt, Priseligt, Ypperligt, fordi det er Guds Villie, saa vilde man sige Noget, som forstod sig af sig selv, ret som om man sagde, at man skal gjøre det Gode, fordi det er Godt. Man gjør det, fordi den fra Livets inderste Grundkilde i os kommende Grundvillie i os vil have det saa, og Grundforholdet kan ei være eller tænkes anderledes, kun at vi maae tilføie, at denne fra vort Livs Grundvirken kommende Grundvillie kun vil det som Noget, der igjennem vor egen Anerkjendelse og hengivelsesfulde Bevægethed skal optages i vor Villie og vor Leven, for at vort Liv kan blive et Liv i vor egen Indlevelse deri, i Besjælelse og Beaandelse. Men her i Throndelagen forekommer det mig, at Gud ligesom er andensteds: Her er det Rette, Sande og Gode, her inden i os, og hist oppe er Gud, som vil det af os. Jeg glæder mig derfor over at høre Dig tale om at finde Gud i

Sjælens Dybder. Men hvad nu det angaaer, at finde Gud gjennem Bod og Bodfærdighed, saa maa jeg spørge: Skulde vi da ogsaa, uagtet vi med Eder bede: Lad os ikke komme udi Fristelse, men frels os fra det Onde, sørge for, at Fristelser og Ondt kunne hos os beholde nogen Magt? Jeg tænker, vi kunne komme tilbage til Det, vi forrige Aften havde for os, da vi talde om Lidelser. Disse maae vel allerede kunne føre til Forsagelse, Oppebielse, Overladelse i de guddommelige Forelser, og Afdøelse fra Egenattraa og Egenbegjær. Eller vilde Du, at Syndigheden hos os skulde blive til en stor Virkelighed, for at vi gjennem den kunde komme til at kjende hine himmelske Magter anderledes og dybere? Jeg kan i det Alt kun see Fremvæxtens indre Fremarbeidelser. I de forrige Tider lignede den hele Menneskehed, og den største Deel af den ligner endnu, et Menneske der er beladt med gruelig Sygdom, som det ved grov uordentlig Levemaade har paadraget sig og fremturer i. Skulle vi ønske os tilbage i, om ei saa grov Sygdom, saa dog nogen slem aandelig Sygdom, for at nyde Godt af Helbredelsens Velsignelse?

Adelaide svarede Intet. Hvad Klitov havde sagt, var hende ikke tilpas, men hun gik taus hen. Han vedblev:

Og hvad nu Frelsen fra det Onde, Frelsen fra Syndigheden angaaer, saa fatter jeg ikke, hvorfor jeg skulde gaae 2000 Aar tilbage i Tiden, og gaae til Jødeland, for gjennem Beretningerne derfra at faae min Frelser, eller for at kunne sige: Jeg veed min Frelser lever; thi jeg har den allestedsnærværende Gud, som frelsende Magt, i mig her lige strax i mit Indre, hvor jo desuden Frelsens Værk skal skee, og alene kan skee.

Der opstod atter en Taushed; da afbrod Klitov den med de Ord: Lad os nu tale om Treenigheden! Til Christentroen hører det jo og væsentligen, at troe paa en treenig Gud. Gaae

ind derpaa kan jeg gjerne, saaledes som Begyndelsen af Johannes's Helligberetning giver Anledning dertil. Her bliver sagt, at i Begyndelsen, eller fra allerforst af, var Tankefylden — thi saaledes har man sagt mig, at det her fremkommende Logos rettest maatte oversættes, da, naar den ældgamle Oversættelse, hvorefter det hedder: I Begyndelsen var Ordet, skulde være rigtig, maatte der staaet Rhema (ῥῆμα) istedetfor Logos. Men lad det nu være saa eller ei. Meningen er dog, at i Begyndelsen var den uendelige Fylde, som vilde aabenbare sig, og da vel kunde siges at ville udtale sig. Nu siges, at den fra allerforst af var hos Gud, og at den var Gud, og strax tilfoies, at at ved den er Alt bleven til, og at i den var Livet, det vil da sige den alvirksomme Kraft, hvorved Alt blev til, og at Livet var Menneskenes Lys. Nu! — vil man betragte Tankefylden, Livet og Lyset, ei som Gud selv i sin Grundværen, men betragte disse tre i deres Eenhed som en til Guds Væsen fra allerforst af henhorende Affodning af Gud, der dog er Gud selv, saa kan jeg gjerne gaae ind herpaa; ja jeg kan finde det ganske velgrundet at skjelne mellem Gud i sin Væren i sig og Gud i sin Udtræden i Aabenbaring eller Udtalelse, i Liv og Lys, og kalder man nu denne Affodning Guds Son, nu saa lad det skee. Denne Guds Son er nu, efter Johannes's Helligberetning, traadt ud i Kjodet, som det kaldes, eller paa oiensynlig Maade i sin inderste Væren traadt ud i Jesus Mariæ Son, i hvem der har været en Gaaen i Eet af Guddommeligt og Menneskeligt, som aldrig havde været for, og hvori det rette sande Liv forst brod fuldt igjennem i Mennesket, saa at det i ham, som Gudmennesket, traadte frem saaledes, som det efterhaanden skal skee i hele Menneskeheden; thi Alle ere dog bestemte til at skulle være saadanne Gudmennesker, i hvilke en saadan Gaaen i Eet af Gud og Menneske skal finde Sted, saa at de kunne i Sandhed komme til at sige i aandelig Henseende: Gud lever i mig efter sit

Væsens inderste Fylde, og jeg lever i Gud, som i mit inderste Eet og Alt. Men jeg kan dog umuligen tage Sagen saa, som om vi, naar vi ret vilde finde og have Gud, saa var det ei nok at have den allestedsnærværende, alvirksomme Gud her strax inden i os og overalt, hvor vi see hen, men især hvor aandeligt Ypperligt træder os imode, men saa skulde vi endnu desuden gjennem visse kirkelige Overleverelser, især visse Bøger, lade os føre tilbage til Jødelandet, fordi nu et Menneske, vi her finde, tillige skulde være os Gud selv, i Eet med, men dog i særlig Bestaaen at adskille fra, den alvirksomme allestedsnærværende Gud. Det vi kaldte Tankefylden, Livet og Lyset, maae vi vistnok saaledes lade os gaae i Eet med Gud selv, men hiint Menneske kan i det Høieste dog kun være os det Menneske, hvori Fylden, Livet og Lyset første Gang traadte fuldt og heelt ind i Menneskeheden, for nu videre at gaae saaledes fremad i sin Indgaaen i Kjødet, hvormed det iøvrigt kun gik saare maadeligt, især fra den Tid af, da Christendommen fik et Slags jordisk Enevælde i Romerrigets Lande og de Lande, hvortil den videre trængte hen. — Men da Det, som gjør Eder til Christne, aabenbart ikke er Tilknytningen til hiin Guds Søn fra Evighed af, som var Tankefylden, Livet og Lyset, og Troen paa den herfra til Alle udgaaende Hellighedsaand, som alle skulle helliges og fyldes af, men er Tilknytningen til Gudmennesket Jesus Christus, Marias Søn, saa maae vi vel her søge Christendommens Særegne eller Eiendommelige.

Lad mig først dog sige Dig, svarede Adelaide, hvad Asvold forklarede Jesu Gudmenneskehed at være. Hos alle Mennesker har ellers til al Tid Forholdet været det, at denne Verdens Omsorg, Drivt, Tilskyndelse, Henstræben, dreiende sig om det egne Selv, var deres Første, og at Livet i det almene, algyldige Sande, Livet i det Guddommelige, efter det Guddommeliges Drivt og Tilskyndelse, kun kom til, som det Andet eller Efter-

følgende, og at derfor en Omvendelse maatte indtræde, naar dette nu skulde vorde det Første, og hiint træde tilbage til kun at være det Andet. Asvold sagde tillige, at det var naturligt, at det var saa; thi Jeget maatte først være og dannes som et Jeg, inden det kunde komme til at fyldes med Det, som dette Jeg skulde fyldes med, for at det, efter sin Bestemmelse, kunde vorde et af den guddommelige Fylde opfyldt Jeg. Men nu, sagde Asvold, kom i Jesus et Menneske frem, i hvem lige fra først af Guddommen eller Faderen virkede som det Første, og Verdenslivet som det Andet, det Efterfølgende, saa at han ei, som alle Andre saae op til Gud fra Verdensstadet af, men lige fra først af levede Livet i Gud, og saae Verden fra Gudsstadet af. Og hvad der nu saaledes var i ham, i hvem Alt gik ud fra Gud fra først af, det skal nu ved den fra ham udgangne Virken komme saaledes til Alle, at deres Liv bliver et Liv ud fra Gud af, kun at de først maae føres til at gaae hen til Gud, for saa at see at naae til, at gaae ud igjen fra Gud, saa at hele Livet bliver indoptaget i det Religiøse, som vi forrige Gang talede om, eller at Det, der i sig selv er det Første, nu og i vor indre Leven bliver det Første, og Verden først bliver os Numer To, saaledes som det var hos Jesus. Asvold mindede nu om de Ord: Tragter først efter Guds Rige og Guds Retfærdighed, saa skal alt det Øvrige nok komme. Fra Jesus skulde da i det Store udgaae Det, som i hver Enkelt skal skee i det Mindre, at Grundvirkeren skal komme til at vorde den virkelige Grundvirker i Alles Tanker og Alles Hu, men som Noget, Menneskeheden først skal arbeides op til.

Godt, sagde Klitov; men kjære Adelaide, bliver saa dog ikke Grundlaget og Kilden og Den, vi have at holde os til, just den samme Gud, samt det fra ham udgangne Ord og Liv og Lys, som udaf sin inderste Grund traadte ud i Christus, og gjorde ham til Eet med sig, men som han jo selv tyede til, og

gav sig hen til og hen i, naar han saa mange Gange i den inderligste Bon bad til Faderen? See, saaledes ville vi soge at være, som han; men saa kan da ikke han, som han her paa Jorden vandrede om, men Den, som var i ham, og som han selv i Bon henvendte sig til, til Styrkelse og Fortrostning, være vort Tilhold, vor Kilde, vor Fortrostning. Lad os see nærmere til: Alt, hvad vi have talt om, hiint Guds Rige, som er inden i os, vor Retskaffenheds- og Retsindigshedsbestræbelses Indoptagelse under vor Gudindlevelse og Gudsfortrostning, Lidelsernes og Livstrykkenes dybe Betydning og Virkning til, fra inderste Grund af, i os at kunne fremme Livet i Gud, fremdeles hvad vi om et Helvedes Rige, om det Onde, om Syndigheden og Afdoelsen fra den, om Frelselsens og Udfrielsens indre Værk have sagt, endvidere hiin Lære om Treenigheden, saaledes som den stod for mig, og nu dette Sidste om det rette Grundforhold i os, og om, at Gud skal være os Nummer Een, for at blive ved Din Udtryksmaade, hvilket netop hos os paa det Naturligste er vort Grundforhold til Gud, — see alt Dette, og hvad der videre kan foies til, som Herhenhorende, kunne vi jo have uden derfor at lade os dobe, eller at antage Christennavnet, og saaledes optages i Eders Kirke, eller at lade de christne Helligskrivter faae anden Betydning og Vægt hos os, end den, som ligger i den rene frie aandelige Virkning, de kunne udove paa os. Har man ikke alt Det, vi have talt om, sandere og fuldere, naar man alene lader sig det give ved Aandeligheden i os? Vistnok have vi det kun, og det netop ogsaa vi Europæere, ifolge Virkninger, som ere udgangne fra Jodelandet i hiin Tid, og vi beaandes ved Meget, som vi læse af det fra hiin Tid Bevarede, samt ved meget lige saa Ypperligt, der ved samme Aand er kommen frem i de senere Tidslob. Men det er dog fra den indre Allivets Grundkilde, vi have det Alt, og den er her lige hos os og i os; thi hvorved have vi det egentligen? Er det

ikke ved den indre Besjælethed og Beaandethed deraf? Er det ikke ved denne, at det har sandet sig i os gjennem baade Tro og Evidents, for at jeg skal bruge Asvolds Udtryk? Saa ville vi da give Gud selv og Gud alene Æren, for at jeg skal tale paa Eders Viis, thi det er dog Gud, der i vort Indre er den egentlige Giver. Naar vi vilde lade os gjøre til rette Christne gjennem Christendaaben, saa var det jo ret, som om den indre Giver ikke mere skulde være os den rette indre umiddelbare eller ligefremme Giver, og det er og bliver Gud dog i os, i vor høieste indre Sjælesag, som i alt Andet. Hvad der ikke indenfra sander sig i os og for os, og kommer til at varme os, besjæle os, det kunne vi ikke sige, at være os retteligen, endsige fuldeligen givet.

Lad saa være, svarede Adelaide; jeg gaaer med Dig ind i alt Dette, og kan ei Andet end at gaae ind deri. Men see! Nu ville vi og have hele Menneskeheden samlet til Eet om eet Hoved. Vi have i Jesus Christus det Grundmenneske, hvori vi paa eengang have Gud i sin Fyldes Aabenbarelse, og tillige have Menneskehedens Midtpunct, Hoved og Konge, om hvem den hele Menneskehed skal samles til Eenhed.

Jeg fatter vel, svarede Klitov, hvorledes Christendommen stiller sig for Dig, og hvorfor den for Dig maa gaae i Eet med Optagelsen i den hellige Kirke paa udvortes Maade, samt hvorfor Du ønsker, at vi skulle optage den christne Daab igjen og antage Christennavnet. Men jeg maa svare Dig: Ja, gid de nitten Aarhundreders Christenliv i Europa havde svaret til Det, Du her fører frem. Det havde været ypperligt, om det var bleven saa; men saa blev det ei. Havde man ikke, og det allerede tidlig i hine Tiders Løb, havt god Grund til at undflye det hele Christenskab, for at undgaae Forkjettringernes, Næstefordømmelsernes, ja blot Stridighedernes og Lærdomsdrøvtelsernes udspundne sjæleforvirrende Indgriben i Christenlivet? Har ikke Christenskabet mangelunde medført og maattet

medføre, at man inderlig i sin Sjæls Dyb ikke kunde komme til at trykke sig op til Guds Hjerte, om jeg saa maa sige, fordi alt Hiint havde skudt sig ind mellem Menneskesjælen og Gud, og man skulde søge ham gjennem alt hiint Drøvtelses- og Stridsvæsen, indtil tilsidst en eneraadig Kirke satte sig i Guds Sted, og Troen paa den skjød sig frem i den paa eengang indre og dog tillige hele Verden omfattende Gudsfortrøstnings Sted? Var det ikke, som om Forkjettringen og Fordømmelses-iveren havde hængt sig saa fast ved, eller var saa indgroet i, Christendommen, at hvor denne flammede op med Varme, kom strax hiin med? Hvad der legemligen skeede med David Joris paa et Sted, hvor han i en Række af Aar havde levet et vel-gjørende priseligt Liv, hvad man aandeligen gjorde med Melanchthon, hvis Liv havde være saa christeligen velsignelsesrigt, dets Lige skeede jo i det ellers saa fredsommelige og jevne Kjøbenhavn med en Præst, hvis Liv paa mange Maader havde virket velsignelsesrigt, og det skeede kort efter hans Død, midt i det nittende Aarhundrede, og skeede ved en Mand, som selv havde virket paa en virkelig christelig indtrængende Maade. Jeg veed, at Det, jeg her sigter til, er Dig bekjendt*). Jeg har just nævnet disse Tre, fordi de synes mig ret at kunne vise, at det er, som om med Christendomsiveren en Anmasselses-, Forkjettrings- og Fordømmelsessyge saa inderlig var sammengroet, at, hvor hiin blussede op, kom denne uundgaaeligen. Kan Du undre Dig over, at vi, efter Tusindere af saadanne Gjernings-vidnesbyrd Intet vilde have at gjøre med Christenskabet? Skulde vi kunne — var det og blot ved at antage Navnet Christen —

---

*) Hvad Joris angaaer vil det Nærmere forekomme etsteds langt hen i det Følgende. Hvad Melanchthon angaaer, er det bekjendt nok, og hvo den kjøbenhavnske Præst er og hans Fordømmer, behøver jeg vel ikke at sige. Meddelerens Anmærkning.

knytte os sammen med Dem, hos hvilke et saadant Uvæsen, en saadan Livsuretfærdighed ideligen mødes? Skulde vi kunne ville bære Navn sammen med Dem, som i Christendommens Navn og under dens Banner have fyldt Aarhundreder med Anmasselser og Grueligheder, og det lige saa vel i Indsigelseskirkernes, som i Eneraadighedskirkens Livsfærd. Du maa af Asvold have erfaret Mere, end Nok herom. Var det ei, som om overalt Christendom og Forkjettringssyge vare baade Fosterbrødre og Fostbrødre? Vend Dig ei i Harme fra mig, fordi jeg taler saa, kjære Adelaide; jeg kan ei tale anderledes. Jeg grues ved at tænke paa, hvad der er bleven gjort af Helligskriftens ypperlige Fylde.

Og hvad nu angaaer, saa vedblev Klitov efter en Stunds Taushed, det Hoved, hvorom alle Mennesker her paa Jorden skulle samles til Eenhed, saa ville vi Andre mene, at det Alle gjennemstrømmende Liv, der bedst næres, naar vi søge at leve af ethvert Ord, der kommer ud af Guds Mund, i hvor det saa kommer fra, allerbedst sammenknytter alle Mennesker til indre Eenhed i den Allestedsnærværende paa den fælleds almene Menneskeheds Grund. Naar Det, som Alle kunne have her lige strax og umiddelbart i deres Livs indre Grundkilde, inderlig forener dem, saa mene vi, er Forenetheden den rette, sande og fulde. Og kunne vi saa glemme, at netop Christendommen jo har voldet utallige Skilsmisser og Fiendtligheder imellem Menneskene, saa at Foreningen om det fælleds Hoved vel mere har været et Skin, end en Virkelighed, ja at netop Det, at de Alle skulde høre Christus til, har antændt og næret de værste Stridigheder og Voldsomheder, medens De, som stode, eller havde stillet sig, udenfor Christenskabet, snarest kunde være udenfor al den Forfølgelsesiver og al dens Væsen og al dens Gjerninger, fordi det netop for Christi Navns og Æres og Christenskabets Skyld blev anseet for langt værre at være Kjettere, end at være blotte

Vantroe, som man kaldte de Ikke-Christne. Saaledes gik det i Aarhundreder. Nu er det anderledes i Columbien i saa Henseende, men naar vi nu vilde deeltage i den fælleds Enigelse om det fælleds Hoved, saa vilde dog vel snart Folgen blive, at vi kom til at danne den fertifjerde Kirke eller Nævnelse til de 63, som man histovre har, og kom til at soge os de Helligskrivtsteder op, som vi skulde bære foran, og, om ei gjore til Eet og Alt, saa dog gjore til dem, hvorefter alt det Ovrige skulde lempes og afpasses ved en Skarpsindighedsklogt, som vi da paa vor Viis skulde gjore til Helligskrivtens Herre, saa at vi gave dem en Overvægt, som de ovrige 63 Kirker vel ikke vilde synes saare meget vel om? Eller til hvilken af de 63 skulde vi knytte os?

Til Kjettermenighederne vilde I da vel ikke slutte Eder? svarede Adelaide.

Hvorfor ikke? hvorfor ikke? gjensvarede Klitov. Maaskee snarest til een af dem; jeg vil nævne Pelagianerne, der i mange Aarhundreder saa skammeligen ere forurettede; ja, hvis vi histovre sad midt i et Grueligheds-væsen, ligt det fordums Europas, maaskee saa Manichæerne kunde synes os at give den fortrostningsfuldeste Lære. At overhovedet i Kjettermenighederne meget for mange Aarhundreder siden ulovligen, ja jeg kan sige skammeligen, Fortrængt og Forkjettret, er gjenopstanden, for at komme til sin Ret, kunde allerede give os en Fortilboielighed til dem, og saa forekomme mig flere af dem just at have taget Sagen ganske retteligen, efter hvad jeg om dem her i Throndhjem har erfaret. Men lad os da blive ved de fire Hovedkirker. Eneraadighedskirken vilde Du da vel ei, at vi skulde gaae sammen med. Men hvad, om vi meente, at, naar vi skulde have en hellig Kirke, saa maatte vi just have den paa dens Viis? Og nu de tre Indsigelseskirker, eller Gjenoprettelseskirker, som de jo hellere ville kaldes, — Efterdoberne regnes jo nu hertil, som den tredie, — til hvilken af dem skulde vi gaae? Og atter,

hvis vi foretrak den af dem, som især kaldes Gjenomdannelseskirken, til hvilken blandt dens flere Nævnelser, der jo hver endda tælles for sig i Rækken af de 63, skulde vi saa vende os? Imellem dens Overhyrdekirke og dens Ældstemændskirke er der dog en temmelig mærkelig Forskjel i Aand og hele Væremaade.

Danner saa da kun den 64de Kirke, udbrod Adelaide, men knytter Eder ved Christendaaben og Christennavnet sammen med alle os Christne her og i Island og i Columbien!

Og skiller Eder herved, saa skulde Du tilføiet, svarede Klitov, ret afgjort fra Joderne og fra Muhamedanerne og de øvrige Asiens og Afrikas Folk, som ei ere Christne! Men jeg tænker, at vi ville blive med dem Alle, baade Christne og Ikke-Christne, paa den fælleds Menneskegrund og den fælleds Gudfadergrund, og paa den Ordets og Livets og Lysets Grund, som er overalt, hvor den Allestedsnærværende er. See! her er og bliver dog det rette Enigende, hvori alle Mennesker uden Omveie kunne forenes til Eet, paa en Maade, lig den, paa hvilken i vort Legeme alle Lemmer knyttes sammen til Eenhed, hvilket dog er ved det i hele Legemet udbredte Liv, der er det til Eenhed Forenende, idet det tillige er det rette overalt sig rørende Grundværende i os. Og nu, kjære Adelaide, dersom Du fik at gjøre med Muhamedanere, som Du vilde føre til Syndserkjendelse og Bodfærdighed og Udfrielse og Frelse fra det Onde, eller til at fatte Lidelsernes dybe Betydning, eller til ret at komme ind i det Gudsrige, som er inden i os, hvor den indre retsindiggjørende Aandsskabelse skeer, ei ved os, men ved Gud, hvis Kar vi inderligen hengive os til at være, vilde Du saa gaae med dem den lange Omvei gjennem Jodelandet, og indlade Dig paa at forjage Muhamed? Vilde Du ikke gaae aandeligen lige strax til Hovedsagen, til alt Hiint, jeg nu nævnede, som til Noget, Enhver strax kunde finde, hvor han var og levede? Og hvis Du i Muhamedanernes Helligskrivt,

Alkoranen, fandt Noget, Du kunde knytte Dig til, vilde Du saa ikke gribe derefter? Og vilde Du ikke lade de Muhamedanere, Du fik med at gjore, deres Tro paa deres Prophet, som de kalde ham, og lade dem beholde deres Gudsdyrkelsesviis? — Med det underlige Navn at dyrke Gud betegner man jo Gudstilbedelsesdyrkelsen. — Thi Hovedsagen og det Allerforste, vilde Du dog vel indsee, laae ei her, ikke heller, hvis man fik at gjore med Fleergudsdyrkere, i Fleergudерie eller Ikke-Fleergudерie, hvilket man jo af den græske og romerske Olds Viismænd og Retskafne kan see, men laae i hiint andet Væsentlige. Hvad Fleerguderiet angaaer, saa vidste jo alle Hine, at bag de mange Guder laae en evig Grundvillie, der krævede Beflittelsen paa Ret og Tilborligt.

Adelaide kunde dog ei undlade at blive ved at udtale det Onske, at Europæerne vilde, og den Mening, at de burde, optage den christne Daab og antage Christennavnet.

Hvad Daaben angaaer, sagde nu Klitov, saa havde vi den; den havde nedarvet sig hos os. Nu er efterhaanden vor Barneindvielse traadt i Stedet. Og jeg vil sige Dig, hvad der, foruden dennes egen Skjonhed, var Aarsagen. Vi mærkede, at de ivrige Islændere (Du veed hvor ivrig christiske de vare), paa Grund af vor Daab vilde paadutte os, at vi vare Christne, og som Christne maatte lade os paatrænge Det og Det og Det. — Kjender Du til vor Barneindvielse? En Veninde af Moderen bringer Barnet til Kirkebygningen, og lægger det paa Altret, — thi Altre have vi beholdt, som de vare i de forfaldne, men nu ganske, som de vare, istandsatte Kirkehuse. Paa Altret er et godt Leie forud beredet for Barnet, og helst lægger man det her sovende. Saa, efter en Stund tager Veninden det, og bringer det til den ved Altret knælende Moder, og lægger det i hendes Arme med nogle Gudsfortrostningens og Gudsinderlighedens Ord. Derpaa vugger Moderen det i sine Arme, trykker det til

sig, kysser det paa Panden, og rækker det saa til den hosstaaende Fader, som gjør det Samme, og derefter igjen lægger det i Moderens Arme.

Og hvad mener Du, svarede Adelaide, om saa Moder og Fader gik med Barnet til det hellige Døbekar, og lode Barnet døbes til Herren, og betegnes med det hellige Kors?

Ja, gjensvarede Klitov, naar ei baade den lange Fortid og den nære Fremtid var. Men med Christenskabet i hine 2000, eller lade det være 16 til 17 hundrede Aar, ville vi ikke knytte Samfund og Forening ved at antage Christennavnet; og hvad Fremtiden angaaer, saa ville vi undgaae, at Islænderne og siden mange Columbiere, der ei ville udeblive, skulle mene, at nu have de faaet Haand i Hanke med os. Vi ville blive paa den frie aandelige Christeligheds Grund, og tillige blive med den hele Menneskehed paa den almene Gudfadergrund, og ikke lade Noget af de Christiskes Kirkelighedsvæsen faae Indpas hos os.

Efter en kort Taushed tilføiede Klitov: Jeg er nylig bleven bekjendt med en Bog, der udkom i Slutningen af det 19de Aarhundrede, og gjorde en stor Virkning: Bogen om den hellige Aands Emancipation. Endnu er jeg ikke kommen til at gjennemgaae den, men jeg vil kun anføre, at Forfatteren slutter med de Ord: „Det er dog paa Tide, at vi fra Christenskabet vende os til Gud selv. Christenskabet har længe nok været de Christnes Gud, lad nu Gud selv være det i og gjennem sin frie, fyldige Aand, hvis Grundkilde og Skabersted vi have her i vort Allerinderste, og hvis Aabenbarelsers Rigdom vi møde paa tusinde Steder. Lad os, ligesom Paulus sagde (Gal. 2, 19): „Ved Loven er jeg døet af fra Loven, for at leve Gud", tage Mod til os og sige: Ved Christendommen er jeg døet af fra Christendommen, for at leve heelt og fuldt og frit i og for Christeligheden. Paa saadan Maade sige vi os retteligen løs

fra Christenskabet, bedre, end de Mange, der blot vende den Ryggen. Jeg troer ved at tale saa, at udtale, hvad Mange have følt Forlængsel efter at høre udtalet.“ — Med disse Ord ender Bogen.

Klitov brød nu af, og vilde skilles fra de to Veninder, da man netop var ved Indgangen til Throndhjems By, og hans Vei her gik til en anden Side, end de to Qvindeligheders. Da vendte han sig med Eet om igjen, og sagde: Lad mig dog ikke glemme at sige Dig, at jeg priser Dig, fordi Du holder fast ved Din Christendom, og beder Dig, ved al min Tale ikke at lade Dig føre fra den, eller forvirre i Henseende til den. Den er Dit Aandens og Hjertets Moderland, hvori Du er opvoxet og opelsket. Hold fast derved, ligesom Du holder fast ved Din Kjærlighed til Dit jordiske Fædreneland, Throndelagen. Men, saa meget vi end lære og opaandes her i Throndhjem, kan dog Eders Fædreneland ei blive vort, og Throndere vil Du vist ei, at vi skulle vorde.

Klitov dreiede sig for at gaae til sin Side, men standsedes af Adelaides Veninde ved nogle Ord, der dog ei vare de første, hun lod høres, thi hun havde nu og da givet et Ord ind med, men som her i vor korte Gjenberetning ikke er bleven anført. Da udbrød Adelaide: Min kjære Kosmine har gjort mig opmærksom paa, at vi forrige Gang ikke have omtalt som hørende til Christlærens Eiendommelige, at man skal elske sine Fjender, og den Sag vilde hun gjerne høre os omhandle.

Derom ville vi tale næste Gang, svarede Klitov; for i Aften have vi talet nok, mener jeg.

Det meente ogsaa Adelaide, der ønskede ikke at faae Mere at arbeide med i sit Indre, end hun allerede havde faaet.

Klitov havde ladet Ordet Emancipation gaae hen uden al Forklaring, som ei heller behøvedes for de to Veninder. Men

nu spurgte Faustin ham, hvad Ordet betydede. Han svarede: Man forstod derved Udfrielse af et utilborligt, belemrende, indsnævrende og hildende Formynderskab.

Trettitredie Delingsstykke.

Hvorledes det gik til med Krigenes Opkomst i 1891.

Da man næste Gang samledes i Udskjænkholderens Havelund, eller Skovhave, som den ogsaa kaldtes, gik Ungoldingeformanden over til at skulle fortælle om de Krige, der fortes i Aarene 1891-92, og det Ophor af al Krig og Afskaffelse af alt Krigsvæsen, hvortil de forte.

Krigene opkom deels af fordulgte, deels af aabenbare Grunde. De fordulgte vare af dobbelt Udspring. Dermed hang det saaledes sammen: Krigsfolksforfatningen var, efter Indskrænkningen af Krigsfolkets Antal og Forbedringerne af sammes Tilstand, kommen saavidt, at man kunde begynde at antage, at Stater og Regjeringer vilde ved Krigshæren faae den Tvingemagt tilbage, der ansaaes for nodvendig til Tæmmelse af alt det Forstyrrelses- og Oprorsvæsen, som saare let kunde opkomme paa Ny, under de spændte, ja fjendske Forhold, hvori Folkenes store Bestanddele stode til hinanden, hvilke ofte voldede de Mænd, der skulde staae for Alt og styre Alt, mange Uvisheder, Bryderier og Besværligheder, Plager og Qvider. Man begyndte at haabe, at Krigsstanden igjen vilde komme til at danne den Stat i Staten (det Udtryk brugte man), som den forhen, især i visse Lande, havde været, til Bedste for Statsordenens Opretholdelse. Men man indsaae, at denne Sag hoiligen vilde kunne vorde forfremmet, naar Krigshærene ved Krige

kunde komme til større baade Anseelse i Folket og indre Sammenhold i sig, under en Udskilthed i længere Tid fra det øvrige Folk. En Krig vilde snart lære alle Krigsfolkets Mænd, hvor vigtig en god Overbefaling og en lydig Underordning, samt en god Indøvethed i Vaabenbrug og Mere, var for en Krigshær, naar den skulde til at udføre Det, for hvis Skyld den var til. Ved denne Betragtning havde man især Førerne for Øie, fra Underførerne af til de høiest staaende Overhøvdinge; thi disse holdt Hæren sammen; til dem, dog især til Underførerne og de nærmest staaende Førere og Hovedsmænd, holdt sig den største Deel af de Menige, der næsten i Alt lode sig lede af disse deres nærmeste Foresatte under det gode Forhold, disse havde draget al Omsorg for at faae dannet imellem sig og de Menige, blandt hvilke desuden nu i næsten alle Lande, som det længe havde været Tilfældet i Frankerige, Enhver vidste, at Veien til den høieste Fremgang stod aaben for ham,. naar han besad sand fremtrædende Lyst, Drivt og Dygtighed til Krigsmandskaldet. Betænker man det hele Forhold, og tillige, at under Krigen dobbelt Sold skulde gives, samt at det til det daglige Livsophold Fornødne ligefrem tildeeltes alle i Krigen Deeltagende, og endelig, at Livet i Feldten, som det kaldtes, kunde betragtes som et Slags sorgløst Frihedsliv, i Modsætning til Arbeidslivet i Fredstilstanden, saa kan man nok indsee, at ikke alene hele Førerskabet, men og en Deel af de Menige kunde være veltilfredse med, at der kom Krige.

Men den anførte Grund til Kriges Ønskelighed kunde ikke fremføres; ei heller kunde Krig af saadan Grund yppes. Men der var Nok til at fremkalde ikke een Krig men flere, og det endda saa, at overalt i Folkene Mange, baade Mænd og Qvinder, ja maaskee de sidste snarest, let vilde kunne opflammes af, og opflamme Andre til, Lyst og Mod til Krig, saa at man kunde vente, at, naar der først kom Røre i Folk i denne Hen-

seende, at da De, der pleiede at føre det store Ord, hver i sin Kreds, vilde træde op med Tale til Fremme for Krigsforetagenderne. Intet pleiede ogsaa mere at faae Folk i et Land til Forglemmelse af gjensidig Harmelse og til Handlen i indre Enighed, end naar Forurettethedsfølelsen og Æresfølelsen sattes i Bevægelse mod et andet Land, som man ansaae sig ulovligen behandlet og krænket af, medens saa i dette andet Land de samme Følelser kom i Bevægelse, naar Noget skeede, som syntes at sigte til, at man vilde fratage det det Anmassede, som det, efterat have tilegnet sig det, ansaae for henhørende til Det, det med Rette kunde kalde Sit.

Fortællingen afbrødes her, da en Samtale opstod om, hvorledes man her blev en Ravgalhed vaer i det forrige Europa, langt større, end den, som herskede i dets hele Eiendomsvæsen. At Hver holdt paa sin Eiendom, at Hver begjærede Eiendom, og ønskede sin forøget, kunde man vel see, maatte i det gamle Europa kaldes Noget, der hos de Allerfleste ikke kunde være anderledes. Men hvad skulde det til, at Stater og Regjeringer vilde have flere og flere Lande at herske over, og ikke vilde give Slip paa saadanne Lande, som ønskede at rive sig løs fra dem, for enten at blive deres egne, eller at knytte sig sammen med et Naborige? Var allerede Eiendom Besvær, men dog tillige til Nytte og Fordeel, saa var jo Regjering ikke Andet, end Besvær. Hvor kunde dog Nogen faae Lyst til at faae flere og flere Mængder af Mennesker til at opfylde Pligter imod? Jo flere Undergivne, desto møisommeligere og mere besværende maatte det jo blive at drage ordentlig god Omsorg for dem alle, at tilfredsstille deres Fordringer, og have deres Uroligheder og Uvorenheder at trækkes med. Skulde en Øvrighed paa et vist Sted holde Alt i god Orden, saa maatte den vistnok støttes ved en Regjering over et heelt Land, af overvægtig baade Kraft og Myndighed ligeoverfor de mange Smaadele eller Smaakredse.

Men at flere hele Lande med forskjellige Sindseiendommeligheder, Sprog, Sæder og Tilvantheder, hver dannende en lille Heelhed for sig, skulde holdes samlede under een Regjering, og endda regjeres fra en Hovedstad af, som selv kun var en Deel, ligeoverfor de andre, med sin Eiendommelighed, syntes dog saare urimeligt, og maatte være saa bebyrdende for Regjeringen, at man ei begreb, hvorledes noget Menneske vilde paatage sig at være Konge eller Statsformand under slige Forhold; det kunde være vanskeligt, tungt og trykkende nok alligevel.

Herom taledes videre, og man udmalede sig det Urimelige og Forkeerte i saadanne Stats- og Regjeringsforhold. Da sagde den gamle Formand, at netop saadanne Tanker vare stærkt fremtraadte og prædikede i Gammeleuropa i det 19de Aarhundredes sidste Tiaaringer, da mange af Folkenes Talemænd havde begyndt at reise Røst om, at man, naar visse Landsdele vare i Oprørsstand eller i Oprørssind, skulde lade fare, hvad der ei vilde blive sammen, og var glad ved, at man slap for slemme Bryderier, hvor de truede med at blive almindelige. Men da Sligt dog ei kunde skee, uden at Fællesformuen, det vil sige: alle de mange Ting af mangeslags Art, som vare fælleds for de under en fælleds Overmyndighed forenede Lande, blev deelt efter Forholdenes Medfor, hvortil da medhenhorte, at den Gjeld, som næsten overalt alle Stater havde paadraget sig, ligeledes fordeeltes paa forholdssvarende Maade, saa vare netop De, som meente, at en saadan Tilbageforelse af al Statsmyndighed og Regjering til de naturlige i gammel Tid grundlagte Forhold, var for alle Folkefærds Velfærd det Bedste, lige saa rede til at istemme Krigsraabet, som alle de Andre, idet de meente, at alle de Bryderier og Stridigheder, som saadanne Eiendoms- og Gjelds-Fordelinger vilde medfore, snarest vilde kunde afhjelpes og ordnes, naar almene Krige og derpaa folgende almeen Krigstræthed og Fredstrang havde, efterat der var bleven ryddet op i

Sindene, og disse havde provet, hvad Krig og Strid forte til, gjort Folk tilboielige til at lade det Retmæssige eller efter Omstændighederne Tilraadeligste faae Indgang og Fremme.

Hvor hoiligen det maatte være, ei blot Regjeringerne, men og hele Mægtighedsstanden og Velstaaenhedsfolket, vigtigt at faae igjen en Krigerhær, der, som et Slags Stat i Staten, kunde staae ligesom ligeoverfor det ovrige Folk og være Bagholdet for Regjeringens og tilmed Statens Styrke, vil man især kunne erkjende, naar man mindes, hvorledes det dengang saae ud i alt Menigmandsfolket. Dengang var allerede overalt opstaaet og kommen i fuld Gang det store Rore i Sjælene angaaende Eiendomsrettens eller rettere Eiendomstilstandenes Lovlighed og Statens Forpligtelse til, at forskaffe Enhver et godt Udkomme mod at tage hans eller hendes Arbeidskraft i Brug. I have jo hort Mere, end tilstrækkeligt, herom; jeg vil blot tilfoie, at det nu allerede var kommen saa vidt, at Qvindefolket nok saa ivrigt, ja langt ivrigere, end Mandfolket, traadte frem med disse Fordringer, som og at de mere og mere viiste sig mandhaftige. Ogsaa maa jeg berette, at i Aaret 1890 gik paa Ny det Ord over hele Europa, at der igjen vare Glaskugler i Utalliges Munde, og en Angst for, at Rovdyrsmenneskene atter vilde reise sig, gjennembævede Mange. Om det saa kun var for at faae Afledning for alle slige Rorelser, kunde allerede Krige onskes, der satte Alle i andre Spændinger, og desuden satte mange Arbeidskræfter i Arbeide mere end ellers. Men især var det dog vigtigt ved Krige at faae den fordums Krigsmagt tilbage, som — da den lonnedes af Regjeringerne, og kun kunde opretholdes ved Regjeringer, der vare sande Regjeringer, det vil sige: havde en velordnet og velbefæstet Regjeringsmyndighed i Hænde — maatte lade sig det være magtpaaliggende at opretholde denne Myndighed.

Den Gamle gjorde her et Ophold, og blev saa ved: Jeg faaer her at standse lidt, for at gjore Eder opmærksomme paa Noget, som vel kunde forbause. Der var stor Misfornoielse, Forbittrelse og Avind i Mange. Alligevel gik Alt Dag for Dag saaledes, at en stor velordnet Fredelighed kunde synes at herske heelt igjennem, naar man ei havde et dybere Indblik. Hvorved holdtes da det Hele i Orden? Ved Statsmagten maatte man svare. Men hvor var den? Hvad stottede den sig til? Her maa nu allerforst agtes paa, at fra gammel Tid af var man saa indlevet i den bestaaende fredelige Samfundsordning, at ved dens Rystelse maatte næsten Alle see Grundvolden for deres Velfærd rokket; thi Antallet af Dem, som ingen saadan Velfærd havde, var i Forhold ikke stort. Heller en Fugl i Haanden, end ti paa Taget, var et gammelt Ord, som var kaldet frem igjen og kommen i Manges Munde, dog havde Nogle omdannet det saa: heller en mager Dyrekolle paa Skorstenen, end ti fede Dyr at gjore Jagt paa i de store Skove mellem Snese Jægere. I en ved mange dyrekjobte Erfaringer styrket Bevidsthed i den storste Deel af Sjælene i Landene om Vigtigheden af Statsordenens Opretholdelse havde Statsmagten da sit forste store Grundlag.

Imidlertid rokkedes der evindeligen saa meget ved den, at en Tvingemagt maatte haves som Rygstod. Det var et gammelt velgrundet Ord, at ti Urostiftere kunde volde storre Bryderie og Besvær, end tusinde Fredeliges Sager og Begjæringer. Nu kom det til, at, hvad der gav Urostifterne en stor Styrke, var en dyb Rets- og Retfærdighedsfolelse, der endda understottedes ved en indre Billigelse hos en stor Deel af de Tusindere af Fredelige. Den hele Samfundsordning duede ei, det maatte Mange i deres Inderste fole og sande, om de end gruede ved at tænke sig den antastet fra Grunden af og omstyrtet ved Oprorsbevægelser. Saa maatte da vel Haabet

om den i et Par Aar vaklende Statsmagts tilbagevendende Styrkelse ved hiin Stat i Staten hilses af Mange med lønlig eller aabenbar Glæde, ved Siden af Haabet om Rets- og Retfærdighedskravets Tilfredsstillelse ad fredelig Ordnings Vei. Men under saa megen opdynget letoptændelig Misfornøielse og Avind maatte en Krig, som baade kunde vorde en Afleder og tjene hiin Styrkelse til Styrkelse, kunne ansees for ønskelig.

Men vi maae nu see nærmere til, hvorledes det stod sig paa Menigmands- og Fortrykkethedsstandens og dens Talsmænds og Opflammeres Side? Ogsaa her saae man gjerne, at det kom til Krig; og nu kommer jeg til den anden af de to fordulgte Grunde. Krigen maatte allerede i og for sig og ligefrem bringe Lavmandsfolkets Karle i Anseelse, da jo Alt tilsidst beroede paa disses Tapperhed og Udholdenhed. Men nu tænktes der tillige paa, at, naar Krigen meentes at ville skaffe Velstaaenhedsstanden en god Krigsmagts Støtte, saa kunde Dette dog især kun gjelde i Henseende til Førerskabet, fra Førerne opad, og tildeels vel og i Henseende til Underførerne; men med de Menige og en Deel af Underførerne meentes Forholdet at være et andet. I de Menige i hele Landet, samt og i de Underførere, som vilde gaae over til at faae Smaabestillinger, det vil sige et Slags meget underordnede Embeder, tænkte man sig, det vil sige meente Fattigmandsførerne, at der rundt om i Landet vilde kunne erholdes et Slags staaende Hær af anden Art, end Regjeringens, en Hær som, øvet, og prøvet og styrket ved Krig, vilde føle sig anderledes stærk, end om den blot var dannet og øvet i Fredens Læ. Man mindede om, hvorledes det i nogle af Eneraadighedskirkens Lande var gaaet med den staaende Kæmperhær, som den saakaldte Gudsdyrkelselmyndighed havde havt i sit vidtindherskende Præsteskab, hvis Overpræsteskabs Anseelse og Magt nu i disse Lande var saare meget tilbagetrængt, ja hartad tilintetgjort, ei alene ved Regjeringernes

hele Fremfærd og Bestræbelse, men og just ved Kirkens egne Mænd, nemlig ved de paa et lavt Anseelsestrin staaende, ofte saare knapt lønnede, Folkepræster, i hvilke netop Overpræsteskabet efterhaanden havde faaet hemmelige Fiender. Paa lignende Maade, meente man, at man efterhaanden lettere, end ellers, skulde faae Mægtigmandsstandens Magt, som allerede havde faaet mange Bræk, reent tilbagetrængt, naar der vare krigstilvante og krigeriskfindede Menige overalt i Landene, som kunde samle sig til at danne en Styrke, og let vilde kunne faae Medhjelpere iblandt de Menige i Regjeringernes Krigsmagt, saa at tilsidst Det kunde blive en Sandhed i Gjerningen, hvad der saa tidt var raabt paa, at Folket selv skulde have den øverste Myndighed i Hænde, hvilket først vilde blive saa, naar Menigmandsherredømmet kom i fuld Gang og kom ovenpaa. Man havde herved for Øie og fremhævede, at det ei var fra Gaardmandsstandens Sønner paa Landet og Værkdrivtseiernes i Stæderne, men fra Huusmandsstandens og Svendestandens og anden simpel Arbeiderstands Sønner, at man fik de fleste af Krigskarlene og Underførerne. Lavmandsfolkets Opflammere og Talsmænd, der selv for en Deel fandtes blandt de udskrevne Krigskarle, forsømte ikke, at gjøre disse opmærksomme paa, at Huusmandssønner netop især burde lægge sig efter at blive veluddannede Krigsmænd, da de saa langt bedre, end ellers, vilde kunne hamle op imod Gaardmandssønnerne, og efterhaanden tage Luven fra disse. Paa mange Maader arbeidedes der saaledes paa Menigmandsherredømmets Fremme. Naar Folkeformandsskabet baade i det Større og i det Mindre var i Menigmændenes og Fortrykkethedsstandens Hænder, medens baade Aandsanseelsesmagten og Pengemagten var i Andres Hænder, saa vilde der, meente man, komme Ligelighed i Alt, men især vilde da hele Folkets Kræfter anvendes til hele Folkets Bedste.

Saadanne Tanker og Henstræbelser rørte sig i Mange over hele Europa, og udtaldes ogsaa, kun ei synderligen paa Prent. Naar for længe siden de Hoitstaaende meget vel havde vidst og iagttaget, at det, især hvad offentlig Fremtræden angik, kunde være nok saa vigtigt at tie, som at tale, saa havde nu og Menigmandighedens Forere lært det Samme.

Der opmuntredes og opflammedes da til Krig paa alle Sider, hvorved vi ikke maae forglemme, hvad der forhen*) er fortalt om de Hoiskolesønner, der havde slaaet sig til Lavmandsfolket, og om hvilke jeg nu kan tilfoie, at de reentud kaldte sig, og onskede at kaldes, Fattigmandsfolk. Medens Mange med Gru tænkte paa, at i et af de nærmeste Aar en indvortes Krig kunde udbryde i Gader og Stræder, paa Landeveie og i Landsbyer over hele Landet, en Krig imellem Stormandsstanden og Lavmandsstanden, Velhavenhedsstanden og Fortrykkethedsstanden, hvor saa Mellemstanden for en Deel vilde slaae sig til den ene Side, for en Deel til den anden, vare Alle paa en Maade enige om, bevidst eller ubevidst, at det var bedst at kaste Krigen udad. En Krig udad med fiendtlige Lande vilde, ved Alt, hvad den vilde medfore, snarest forebygge det almindelige Myrderie i Landenes Indre, som Mange meente, kunde overalt udbryde, hvad Oieblik det skulde være, naar der etsteds gaves et stærkt Stod dertil.

Krige kunde imidlertid dog ei begyndes, blot for at faae Krige. Der maatte være store og indlysende Grunde dertil, som kunde opflamme Mængden til Krigsiver. Men der var Krigstonder Nok i hele Europa. I mange Aar havde der været indre Gjæringer i de fleste af de større Riger. Vi maae her mindes Det, vi nylig kom til at tale om: hvorledes de fleste af af de store Riger bestode af sammenerobrede eller ad anden Vei

---

*) S. 437.

tilsammenbragte Lande, af hvilke adskillige i fordums Tider havde hvert for sig udgjort en selvstændig Heelhed med en vis eiendommelig folkelig Eenhed i sig. I nogle saadanne saakaldte Stormagters Riger vare saaledes endog høist forskjellige Folkeslag bragte under et fælleds Overhoved, og skulde regjeres fra en Hovedstad af og paa en vis eensartet Maade, medens Meget, der hørte Fælledslivet til, var saare ueensartet i saadanne Storstaters forskjellige Bestanddele. Mange Steder vilde saadanne mindre Heelheder have en heel selvstændig Bestaaen, saa at de enten reent vilde rive sig løs fra den Storstat, de hørte til, eller vel vilde vedblive at henhøre til den og staae under dens Overregjeringsherre, nydende Godt af den dermed forbundne Styrke og Anseelse, og ydende Bidrag til den større Fælledsmagts Opretholdelse, men forresten vilde have den størstmulige Selvstændighed.

Men nu er det fremdeles af Vigtighed at agte paa, at under de mange herved fremkaldte, deels indvortes Ordkampe eller Drøvtelseskampe og Fordringskampe, deels krigerske Vaabenkampe i visse Egne, havde efterhaanden dannet sig, men tildeels skjult sig, en Kamp af anden Art, idet de fremtrædende Forkæmpere i disse Kampe altid meente at opnaae, at de selv med deres Tilbehør, deels hørende til Landenes høiere Fornemhedsstand, deels til Velstandsfolket, skulde faae Herredømmet i de nye Statsheelheder, vistnok i Forening med valgte Folkeformænd, men saa at de deels fik visse Forrettigheder, deels i det Hele kom til at faae Overmyndigheden; hvorimod Lavmandsfolket og dets Talsmænd ingenlunde vilde sætte en hjemmegjort Anmasselsesmyndighed, saa kaldte de den, istedetfor den, de fra Hovedlandet eller Hovedstaden af havde staaet under forhen.

Man var, det vil sige Mange vare overhovedet komne efter, at de saakaldte Fristatsforfatninger Intet havde hjulpet.

Man sad i det, som før. Folkevelstand, vilde man vel sige, havde tildeels vunden derved, men Folkevel og Folkevelfærd, især Sjælevelfærd, havde ei vunden. Det Hele var bleven til et Formue- og Anseelsesfiskerie; hvor bestandig Nogle reiste sig, for at være med ved at tragte efter at komme ovenpaa, og tage Luven fra de Andre, eller under Navn af Folkeformænd blive Folkeherrer. Hundredemandsregjeringen var ikke det Mindste bedre, end Enekongeregjeringen. Ja denne var, naar den havde raadgivende Folkeudvalgte ved Siden af sig, hvilke Alt skulde forelægges, langt bedre; thi Hundredemændene kunde klappe Alt af, som de vilde, ret som Eneherrer, der jo endog i Engelland havde fort store Ord om deres Stormagt, medens Enemagts-konger, efterat have hort Folkeraadsmændene, endnu kunde lade Andre faae et Ord indført med. Rigtignok vilde ingenlunde Almuesfolkene give Slip paa det Fremherredomme, de i Sogne-skaberne havde faaet, som jeg har fortalt om. Men Landets Storsager var det bedst, sagde de, at Kongen og Kongens Mænd vare om at raade for. Hos Saadanne, som Aar ud Aar ind havde med disse Sager at gjore, og intet Andet havde at passe, vare disse Sager bedst, kun at folkeudvalgte Raad-mænd skulde de have ved Siden af sig, hvoraf dog ingen maatte høre til Mægtigmands- eller Rigmandsstanden eller til den større Velstands Mænd. Saaledes taledes af Mange, nemlig af Mange blandt Bevægelsesmændene og Ordforerfolkene.

Forresten var i Danmark Tilstanden i det Hele en saadan, især som Følge af en bestandig Omsorg for Velgjørenheds-anstalter og Afhjelpe- og Fremhjelpemidler, at alt det over en stor Deel af Europa udbredte Urostifterie og Smugmytterie, saa kaldtes det, skjønt det just ei gik meget i Smug, neppe skulde, som en Smitte udbredt sig meget i Danmark, hvis ikke et stort gjennemgribende Folkerøre i Sverrige havde været og ført

Uroesaanden over Øresundet, og her havde funden de omtalte deels forulykkede deels fortrykkede Hoiskolesonner med deres Tilhæng.

Trettifjerde Delingsstykke.

Indskudte Beretninger angaaende Bondestanden i Danmark, og Danmarks Samfundstilstand i det Hele.

Ja, saa vedblev den Gamle efter et lille Ophold, havde Gaardmændenes, ved de saakaldte Bondevenner saare meget forfremmede, men meget gamle og indgroede, fornemmelig i Nærighed og Penge-Omsorg grundede, Ringeagt for og Tilsidesættelse af, samt Tryk paa, Huusmandsstanden dengang ikke været tilbagetrængt og nedknet ved de nye Sogneforstanderskabsvalg, hvorom jeg har fortalt, saa turde en lige saa heftig, ja en langt forbittrelsesfuldere Kamp af Huusmandsfolket mod Gaardmandsfolket være opstaaet paa denne Side Øresundet, end den svenske Bondestands var mod Herskabsfolket i Sverrige. Imidlertid opkom overalt megen Røre, og Gaardmandsfolket maatte til Taaligheden foie Mildheden og Hjelpsomheden og mange gode Ord, som udtalde Anerkjendelsen af Huusmandsfolkets Adkomst til et bedre Liv, hvad den Deel af samme angik, som hverken havde en god Jordlod eller godt Udkomme ved Haandværk, hvilken er den vi her have for Øie.

Ogsaa maae vi nu lægge Mærke til, at Qvindefolkets saakaldte Emancipation, eller dets Udfrielse af en vis Tilbagetrængthed, som især mange ugifte Fruentimmer og Enker havde følt Trykket af, og dets Adgangsret til Meget, som man tidligere kun havde ladet staae aabent for Mænd, havde gjort stor Fremgang i Danmark i mange Forhold, saa at heller ikke

det Røre her kunde opstaae, som ellers kunde kommet fra det mandhaftige og just paa Grund af sin Qvindelighed raskt og frimodigt fremtrædende Qvindefolk, der længe havde følt sin Ret til at tale og sin Tryghed i saa Henseende ligeoverfor Mændene. Livets hele Fremadstræben syntes i hele Europa mere og mere at gaae ud paa, at Medherskefriheden skulde trænge heelt ned igjennem til Alle. Men faa Steder vare der, hvor denne Stræben var skredet stærkere frem, end i Danmark, hvor Alt i et Par hundrede Aar ligesom var lagt an paa, langsomt, men sikkert, at føre saavidt. Man havde i saa Henseende Danmarks fordums saakaldte Enevoldskonger Meget at takke, især Frederik den Sjette, skjønt Mange bagefter, med vanlig Uskjønsomhed og Utaknemmelighed, der var en af de rette Frihedsmænds Stordyder, ikke havde agtet herpaa. Det var især hans hele Livs- og Kongefærd at tilskrive, at Lighed og hermed forbunden Frihed havde gjort saadan Fremgang, at man i Aaret 1849, da Konge-Enemagten ophævedes, strax kunde gjøre det store Skridt, hvis Gjørlighed i andre Lande hørte en fjern Fremtid til, at lade alle Uberygtede (dette Udtryk brugtes), som havde naaet en vis Alder, og ei stode i Huustjeneste hos Nogen, eller hørte under Fattigvæsenets Understøttede, blive baade Vælgere og Valgbare til den første og meest betydende Deel af Folkeformandskabet. Hvorledes senere endnu det store Skridt var gjort i Sogneforstanderskaberne, at gjøre Menigmandsherredømmet til Fremherredømmet, har jeg fortalt; ligeledes, hvor Meget der ved mange offentlige Foredrag blev gjort for Almueoplysningen, foruden Alt, hvad Statsskolevæsenet i saa Henseende udrettede. Ogsaa vide I, at Velgjørenhedsomsorgen i Danmark var stor. En folkelig Tænkemaade var meget udbredt.

Kun Bondestanden, ved hvilket Udtryk man paa Landet forstod Gaardmændene og Halvgaardsmændene, forsaavidt de nedstammede fra den gamle Æt, hvilket for det Meeste endnu

fandt Sted overalt, stod tilsidst tilbage som en stor Hindring for den jevne ligelige ellers i Danmark mere og mere forfremmede og yndede Folkelighed. I andre Forhold var det allerede kommen saavidt, at Standsforskjelle, Formueforskjelle derunder indbefattede, ikke betydede meget i de vigtigste Livsvilkaar. At en Greveson giftede sig med Datteren af en Landsbypræst, som var en Huusmandsson, eller at en saadan Præsts Son fik en Grevedatter, endog en af de rigeste, ansaaes ei mere som noget Særdeles, og saa holdtes det og i de rige Handelsmænds og Værkdrivtseieres Stand. Men i Bondestanden var det endnu anderledes. At her en velstaaende Gaardmandsson tog en simpel uformuende Huusmandsdatter, eller at en Huusmandsson, som eiede Lidet eller Intet, fik en Gaardmandsdatter og en Gaard med hende, var her endnu Noget, som en heel Egn længe kunde tale om, som noget saare Mærkeligt. Dog var det ikke, fordi Gaardmandsfolket ansaae sig for at være af bedre Æt eller Folkefærd, ei heller fordi der i Gaardene herskede en storre, eller en finere, eller en mere oploftende Aandsdannelse; det Modsatte var hyppigen Tilfældet, især hvor Huusmandskonerne havde været ude at tjene, som man kaldte det, eller havde havt Skolelærerlærlinge eller Underforere til Brodre, som da og Huusmandsfolket langt mere tyede til hine Foredrag, der af Talsmændene holdtes i Landsbyerne, end Gaardmandsfolkene, hvilke langt mere, end hine, levede et saa betagende Bedrivtsliv, at der ikke kunde blive ret Tid til at tænke paa det Aandelige, undtagen for en eller anden af Dottrene, naar de vare flere; thi til dem fandt et Liv i nogen Aandelighed snarest Indgang i Bondergaardene. Nei, hvad der fornemmeligen gjorde den store Fjernelse, laae i Eiendomserhvervelsesvæsenet, som næsten optog Gaardmændenes hele Hu, og gjorde, at de i de Arbeidere, de dagligen trængte til, ikke saae Andet, end Arbeidsfolk, hvis Arbeide de vilde have for saa godt Kjob, det vil sige, saa lavt

Kjøb, som muligt, og som de mangensteds nok saa gjerne vilde drage enhver Vinding af, som have nogen Omhu for. Nærigheden, det vil sige Paaseenheden paa Fordelen, og Utilboieligheden til at meddele til Andre, gik vidt. Ulykken var her, som saa mange Steder, den, som hiin græske Viismand*) allerede havde talet om, at med enhver Bedrivt skulde Handels- og Pengeerhvervelsesbedrivten forbindes.

Forresten var Landets hele Avlsbrug ingenlunde i gode Hænder ved at være for største Delen i Bondestandens, ihvorvel den ei sjeldent kom i værre ved at komme i dertil ikke oplærte Andres Hænder. Hos Bondestanden var der endnu alt for megen Mangel paa ret Eftertanke og Indsigt og dermed forbunden rask Drivtighed; der herskede i denne Stand alt for megen Paaholdenhed og en Vaersomhed, som gik over til Frygt for at sætte til ved Forbedringer, der krævede Udgivter, som først i Tiden skulde give Vinding, ei blot for Aanden ved at give Mere af fri Tid, men og for Pungen; ogsaa kunde der klages over en vis seig Vedholden ved det Tilvante, som man meente sig at have staaet sig vel ved. Nogle tilføiede, at et til Livsansporelse drivende Livstryk kunde regnes til Det, man mangensteds kunde ønske Bondestanden. Men hvad man kunde høre af Mange, var, at det med Landets hele Avlsbrug stod sig saa, at man med god Føie kunde sige, at der i Danmarks Jordbund var, om ei just et heelt, saa dog Mere end et halvt nyt Danmark at erobre. Men naar Dette kunde kaldes en Lykke, fordi al Frygt for Tryk af Overbefolkning derved kunde i lang Tid holdes borte, saa maatte da netop derfor ogsaa skrides til at virkeliggjøre denne Erobring og Kræfternes Tilkaldelse til at fuldføre den, hvorved da og megen Klage over Arbeidsløshed og deraf følgende Mangel paa Erhverv vilde

*) Platon; see ovenfor S. 244.

kunne afhjelpes. De, som med Hr. Altsaa grebe enhver Leilighed til at prædike om Eiendomsrettens mangfoldige ulyksalige Følger, forsømte ikke at tale om, at, som Jordbunden var hele Folkets, og var Grundvolden for dets Ernæring, saa burde der paa hele Folkets Vegne sørges for, at Landbrugen overalt gjordes til Det, den burde være, istedetfor at det nu stod til mange Enkelte, at lade den blive, som den ei burde være, og man maatte derfor spørge, om det ei var det Rette, at hele Samfundet tog hele Landavlen i sin Haand. Dette meentes da, at kunne skee saaledes, at større Afgifter lagdes paa Landeiendomsbesidderne, men at saa og, hvor det blev fornødent eller af Vedkommende fordredes, til dem hensendtes Veiledere, Anordnere, der skulde sætte Alt i god Drivt, ja fra Staten erholde de hertil muligen fornødne Forskud, og staae inde for, at de større Afgivter med Lethed kunde bæres. Men hermed maatte da følge, at der maatte vaages over, at paa de store Landeiendomme Forpagtningsafgivterne til Eierne ikke overskrede et for hele Landets Bedstes Skyld fastsat Maal, samt at Forpagterne fik større fri Raadighed. At slige Forslag gjordes uden Virkning, kan man vel vide, ligeledes, at, om der end gjordes Meget til Landbrugets Forbedring, Landeiendommene for en stor Deel forbleve i Saadannes Besiddelse, der lige saa lidet som Staten tænkte paa at foretage grundige Forbedringer i det Større, og derved at faae en Deel af den Menneskekraft, der ofte forbrugtes til liden eller ingen Nytte, ja til Skade for det Almene, taget i Brug til hele Landets Opkomst.

Vi ville vende tilbage til Bondestanden, som den var. Man hørte ofte sige, at, medens Aristokratiet — takket være det i Aaret 1660 Paabegyndte — efterhaanden lempeligen men med Vedholdenhed i Danmark var fortrængt og udryddet næsten overalt ellers, var Bondearistokratiet endnu bestaaende, og at det

var det værste af alle Aristokratier, fordi det var det vanskeligste at komme tillivs og faae overvunden.

Ved Aristokratie forstod man baade en vis Tænkemaade og det Folkefærd i Landet, hos hvilket saadan Tænkemaade herskede, nemlig den at ansee sig og sine Lige for et Slags bedre Mennesker, end Andre, paa hvilke man derfor saae ned. Oprindeligen betegnede Ordet: Bedstemændsherredommet, Ypperstemændsherredommet, men siden enhver Overanseelse, som en vis Stand eller en Deel af en Stand havde opnaaet eller tiltog sig. Det var da en vis Fornemhedstænkemaade, forbunden med Fordring paa at staae høiere end Andre, blot paa Grund af Fornemhed. I tidligere Tid brugtes Navnet kun om den Deel af Folket, der paa Grund af Fødselsanseelse, fordi den var udsprungen af anseete Slægter, der i fordums Tider havde faaet en anerkjendt eller antaget Adkomst til visse høiere Værdigheds- og Myndighedsposter i Regjering og Krigshær, ansaaes for opløftet over Folk af anden Slægt eller Herkomst, som om den var et bedre Menneskeslags. Men senere taldes der ei blot om Adelsaristokratie, men og om Embedsstandsaristokratie, Pengearistokratie, Handelsaristokratie, Lærdomsaristokratie og flere andre. Fornemhedsindbildningen stak i tidligere Tider dybt overalt, og det var mangensteds i Europa saa endnu; men i Danmark var saadant Fornemmandsvæsen og Fornemqvindevæsen for største Delen forsvunden, endog tilsidst det, som havde bragt til at ansee et Huses Tjenestefolk for et Slags ringere Mennesker, end Herskabsfolkene, skjønt en vis Afstand eller Fjernhed her ikke kunde Andet end vedblive*). Der taledes da nu og om Bondearistokratie; men det var i Grunden intet Fornemmandsvæsen, eller var først i de seneste Aaringer begyndt at dreie hen dertil. Gaardmanden ansaae sig og Sine ikke som hørende til en bedre

*) See S. 91-92.

Æt eller et bedre Slags Mennesker, end Huusmandfolket; men Eiendoms- og Velstandshensynet herskede saa stærkt hos Gaardmændene, at deres Fremfærd fik Udseende af et Aristokratie, og vel og ved Gilder eller høitidelige Sammenkomster kunde tee sig som et saadant; og herhen blev da og især at henregne hiin Fjernelse af Tjenestefolkene fra Gaardmandsfolkene, som i den senere Tid var indført i det daglige Samliv ved Middags- og Aftensmadstiderne, hvorom jeg har fortalt*). Men Hovedulykken var, at i Bondestanden sogte Formue bestandig Formue op, næsten i samme Forhold, som den var stor til, og næsten ingen Bonde kunde faae det i Hovedet, naar man vilde forestille ham, at en uformuende Huusmandssøn, som havde lært Landavlen tilgavns i en dygtig Landmands Tjeneste, og baade herved og under Krigsindøvelsestjenesten havde seet og iagttaget Meget, samt havde faaet Omløb i Hovedet og Sjælen opvakt, kunde, endog, naar der ene og alene saaes paa Velstandsfremmet, være at foretrække for mangen Gaardmandssøn med nogle tusinde Dalere, samt at der paa lignende Maade kunde dømmes med Hensyn til mangen Huusmandsdatter, som var veloпdragen og havde været ude at tjene.

Men nu var der dog langt om længe begyndt, men heller ikke mere end begyndt, at komme Brud i denne Sag, og det kom fra Qvindelighedens Side, fra Gaardmændsdøttrene. En flink, rask, smuk, fra Krigsøvelsestjenesten og anden Tjeneste hjemkommen Ungkarl, der var gaaet en god Skole for Legemsudvikling og for Sjæleoplivelse igjennem, og paa hvem det var at see, at der var Drivtighed i ham, kunde nok stikke en formuende Gaardmandsdatter i Oinene, og synes hende, endog blot i Velstandshenseendet, at være at foretrække for mangen Gaardmandssøn med hans mange Dalere, og saa var der ei

*) See S. 408.

Andet for; end at Faderen maatte finde sig i, hvad Datteren vilde, og man kunde da og bagefter høre Faderen sige, at han ikke havde funden sig ilde holden ved en saadan Svigersøn. Nogle Gange var det skeet, at en Gaardmand til en saadan Svigersøn havde aftraadt en Trediedeel af sin Jord til Brug, og at denne, boende med sin Hustru i en Sidebygning, havde i nogle faa Aar faaet Mere udaf sin ene Trediedeel, end den Gamle af det Dobbelte.

Sligt, som dog endnu kun sjeldent var forekommet, omtaldes meget i de Egne, hvor det havde funden Sted, og virkede da formildende, men der stod Meget tilbage, som var Formildelsen imod. Da den nye Krigsfolksordning kom, forsømte de tidtnævnte Lærdomssønner ikke at vise Huusmandssønnerne, hvorledes de nu kunde gribe Leiligheden til, ved at gaae i Tjenesten for Gaardmandssønner, at faae sig Noget lagt tilside, samt faae Anseelse og Anbefaling til at komme som Avlskarle i Tjeneste hos de større Landbrugere, og derved komme til at gjøre Fremgang i Verden. Hine Lærdomsfolkets Sønner undlode ei heller, naar det tilfaldt dem, at træde ind i Krigsmandsindøvelsen, istedetfor at søge at skrabe sammen til at kjøbe sig frie, især da Indøvelsestjenesten nu var paa eengang dygtigere paa Tjenestedagene og lettere ved Fridagene. At komme i Kast med Huusmandssønnerne og Haandværkssvendenes og Smaamestrenes Sønner, lagde hine Lærdomssønner, i hvilke nu Opstandsaanden især var faren, overalt an paa De, der havde Ondt ved at bore sig frem i Verden, men iøvrigen attraaede at komme baade fremad og opad, havde fundet sig sammen fra to meget forskjellige Sider.

Saavidt i Lavmandsfolkets Fremgang og Opkomst og derved Folkelighedens, herunder indbefattet Folke-Lighedens, Forfremmelse, som i Danmark, var man i næsten intet af Europas andre Lande kommen. Der vare endogsaa endnu Lande, hvori

Almeenhedens Mænd laae i haarde Kampe med Herrestandsmændene. Ogsaa leed man mange Steder af Overbefolkning, uagtet Regjeringerne befordrede Udvandringerne, og droge megen Omsorg for Udvandrernes Fremkomme, deels hiinsides Havet, deels i store russiske Strækninger; thi Regjeringerne havde langt om længe indseet, at Udvandringsvæsenet maatte de ganske tage i deres Haand. I Danmark behovedes det ei; her var en anden Art af Henvandring at besorge, den, ved hvis Hjelp man skulde faae det nye Danmark erobret i selve Landjorden, hvorom jeg har talt.

Mangen Aarsag til stort Folkerøre i andre Lande faldt da bort her. Men der blev Nok tilbage til at sætte Røre i. Jeg vil ikke tale om Qvindekjønnets Adgang til, baade at være med at vælge Folkeformændene og at kunne indtræde i disses Forsamlinger, ligesaavel som Mænd. Efter hvad der var skeet med Sogneraadene og Byraadene, meente man, at den Sag havde gode Veie. Lignende Adgang for Tjenestefolk taldes der vel om, men endnu var der ei kommen Brud paa Det, der angik denne Fremgang i Almeenberettigelse. At endog Saadanne, som havde siddet i Straffeanstalterne, skulde kunne antages, naar de vare blevne skikkelige Mennesker, og i deres Levekredse agtedes som saadanne, lode kun Faa sig forlyde med, idet de sagde, at det hørte med til ret at vise det hele Straffevæsens Grundbeskaffenhed, at En, som eengang havde været i et af Tugthusene, af hvilke nogle jo endog kaldtes Forbedringshuse, skulde for bestandig være udelukket fra almindelig Borgerret, medens Samfundet meget vel tog imod en Saadans Arbeide og Bidrag til Afgifterne. Maaskee kunde endog, sagde man, en Saadan give mangen Oplysning, mangt et Indblik i visse Dele af Menneskesamfundet, som ingen Anden saaledes kunde give.

Men Kilden til mangt tilbagestaaende Folkerøre, som maatte ventes, laae ganske andensteds, end i Medherredømmets attraaede Udbredelse til Flere og Flere, for at det kunde tilsidst komme

heelt igjennem til Alle. Eiendomsforholdene voldte idelig Misnøie i Danmark, som andensteds. Den megen Talen om det Forkeerte i, at hele Folkets første store Eie, Jorderne, skulde for en ikke ringe Deel være overladt til baade uforstandig og forsømmelig Dyrkelse, kom idelig igjen. Unaturligheden i Kampen for Udkommet og Kampen om Vinding føltes mere og mere. Endnu stod Fattigmandsfolket i indre Sjæle-Opirrethed imod Velstandsfolket; endnu raabtes der paa, at Formuemanden lod sine Arbeidere slide for sig, uden at lade dem faae god Andeel med i Udbyttet, da dog Menneskekraften var nok saa meget værdt, som Jordeiendommene eller Storværkstedshusene med alt deres Tilbehor, Drivtspengene iberegnede. Man vilde have den store Ulighed ombyttet just ei med Lighed, men med en vis Udjevnelse.

Overhovedet kunde eet Folkerøre ikke beroliges og tilfredsstilles, uden at et andet snart reiste sig; thi bestandig laae endnu Formaalet langt borte, Opnaaelsen af Det, man skulde anseet for Staternes første Hovedformaal, men som i mange Storlande, deriblandt især den saakaldte Frihedsstat Engelland, syntes at være betragtet som det sidste: En jevn Velstaaenheds Udbredelse til Alle, saa at ei blot Heelheden var i Velstand, men og hver Enkelt heelt hen igjennem paa hvert Sted var i antagelig god Velværstilstand, baade legemlig og aandelig. Netop dette sidste Formaal var, medens man andensteds baltredes om tilstrækkelig Medandeel i Statsherredømmet, traadt foran i Danmark, hvor der allerede for længe siden, ja man kunde sige: for over hundrede Aar siden, var arbeidet og stræbt i denne Retning. Danmark kunde, ligesom Norge, ansee sig for et af de lykkeligste Lande i Europa, der mindst havde Tønder til voldsomme Kampe i sit Indre, uden det ene, men store, der laae i Menneskehedstilstanden i Europa i det Hele, og i Særdeleshed i Eiendomsvæsenet. Men ved denne Byld vilde de Fleste dog helst, at

der ikke maatte røres, hvorimod den Tanke idelig kom op igjen, at Samfundet skulde skaffe Enhver, som mældte sig dertil, Virksomhed og Udkomme, tilstrækkeligt til god Menneskevelvær, mod at tage hans Kraft i Brug, til hvad den vilde. Men hvor skulde det blive Regjering og Folkeformænd muligt, at paatage sig Dette, især da hele Livsforfatningen var ligesom lagt an paa og ordnet til at danne en Kamp af Alle med Alle? Da dette Tonder til Folkerører, som kunde tage slemme Vendinger, lige saa vel laae i Danmark, som andensteds, saa kunde ogsaa i Danmark, som andensteds, den Tanke trænge sig frem, at man kunde være tjent med at faae en Deel af Landets Mandskab trukket bort til Landegrændsen, til Krigsforsel eller Krigsberedskab, medens saa desuden mange Arbeidskræfter vilde faae Arbeide i de Bortgangnes Sted, og Sindene vilde drages til andre Steder og faae Andet at tage Vaere paa, end at lade et indre Folkerøre faae Overhaand.

I de fleste andre Lande i Europa laae man endnu indrodet i Det, som der i Danmark fra 1849 af var gjort et stort Skridt til at faae overstaaet, og som i Norge ikke havde behovet at overstaaes, da her, forsaavidt der og i Norge havde kunnet blive Tale derom, endnu Lidet eller Intet havde rørt sig i saa Henseende. Jeg mener herved: at faae Andelen i Folkeformandskabet udstrakt til Alle, og ret Lighed tilveiebragt i saa Henseende. Men nu var ved Siden heraf et ganske Andet sat i Bevægelse: I mange Aar havde man baaret sig ad, som om Folkefrihed og Andeel i Medherskeriet var Eet og det Samme, og at Ret til at vælge Medherskemændene var det Samme, som Andeel i Medherredømmet selv. Men nu havde mange Steder Sindene vendt sig i denne Henseende. Det var mere og mere gaaet op for Mange, at de ulyksalige Medherskefriheds-Stridigheder og Kampe, i Grunden kun havde dreiet sig om, at faae eet Slags Herredomsmænd i et andet Slagses Sted, samt at de havde for-

tæret og spildt megen af den Menneskeaandskraft, der skulde have været ligefrem anvendt til alt Det, for hvis Skyld Statsherredommet nærmest og væsentligst var til, og at det Samme gjaldt om den Indbildskhed eller Ærgjerrighed, som i flere Lande havde vendt sig udad, for at haandhæve anmasset Overmægtighed, eller tilerhverve sig en saadan. Man begyndte at regne disse saakaldte Frihedskampe, over hvilke den nærmest og væsentligst fornødne Menneske-Udfrielse i Samfundenes Indre saa meget var bleven forsømt, til Aarhundredets Grundulykker, og Prentefriheden, hvad Dagbladeskriveriet angik, hvor den for en stor Deel var gjort til en Ophidselses- og Tjatteriefrihed, blev mangensteds paa Ny lagt for Had. Af forulykkede eller fortrykkede Ungmænd af Aandsdannelsesstanden gaves der, især i Tydskland, mange, langt flere i Forhold, end i Danmark, og der kunde i det store Land, hvor Udvandringerne ei synderlig kunde komme Saadanne tilgode, og i al Fald langtfra ikke forsloge, især siges at være Mange, som gjorde Profession af at være Misfornøiede, hvorved man meente: toge det som deres Livsanliggende og Bedrivt. Her kunde da især Aarsagen til at ønske Krig være stor.

Hermed standsede den Gamle for denne Aften. At adskillige Samtaler opstode i Anledning af det Fortalte, kan man vel vide. Klitov med hans Ven skulde denne Aften ikke med Klotilde til Fattigbyen. Da Dagen begyndte at blive kortere, var det bleven bestemt, at Tonespillene og Dandsene, der vare indskrænkede til to Gange om Ugen, ikke skulde finde Sted paa de Aftener, da man kom sammen i Skovhavelunden, hvilket nu og kun skeede hver anden Dag, og endda med Standsninger, naar Regn eller anden Forhindring kom. For Adelaide Asvold og hendes Veninde blev der denne Aften ingen Samtale med Klitov og hans Ven.

Trettifemte Delingsstykke.

Endnu Eet og Andet angaaende Danmark.

Jeg har dog endnu, sagde den Gamle, da man næste Gang samledes, Adskilligt om Danmark at fortælle, forend jeg giver Beretning om Krigsaarsagerne, der ingenlunde vare blotte Krigspaaskud.

Til Klagerne over Samfundstilstandene hørte Klagerne over Hovedstædernes alt for store Fremherredømme, og var denne Klage i Frankrige, hvori der ellers ei var Meget af Urovæsenet, snart den eneste, som med nogen stor Styrke traadte frem. Jylland havde oftere fort Klage over, at det ei blev regjeret paa ret Jydsk. Det skulde have sig sin egen Hovedstad, var bleven sagt. Saa var da, allerede længe forend den Tid, vi nu ere ved, den Foranstaltning gjort, at Jylland fik sin egen Statholder med Statholderraad, samt visse hvert andet Aar mødende folkevalgte Raadforselsmænd. Der var stridt meget om, i hvilken Stad han skulde have sit Sæde. Aarhuus syntes i mange Henseender at være at foretrække; men der taledes om, at fra Aarhuus af turde Landsregjeringen ikke blive ret rigtig jydsk. Aalborg kunde ikke vinde Stemmer for sig; saa toges Viborg, som ved Jernbaner stod i nær Forbindelse med baade Aarhuus og Aalborg og med Vestkanten. Der bestemtes og, at Halvdelen af den rige Soroe-Skoles Midler skulde anvendes til Bedste for Jyllands høiere Skolevæsen, især ved Oprettelsen af en Landshøiskole i Viborg. Men at oprette en heel egen Høilærdskole her, lig den i Kjøbenhavn, gik kun nogle Faas Tragten ud paa. Det saae man da nok, at en saadan krævede alt for Meget, til at man kunde have Mere, end een saadan for Danmark.

Det være Nok herom, sagde den Gamle. Jeg kommer

nu til Noget, som gik for sig i Kjøbenhavn, men som kan regnes til Naragtighederne. Almuesmanden skulde have Noget at udgyde sit oprørte Sind over, skaffende det Ro for en Stund ved et Udbrud, hvori det gav sig Luft. Ved Siden af andre Sygdomme, som gik om i Europa, kunde man nævne Misfornøielsessygen. I Kjøbenhavn havde den især kastet sig paa Klagerne over Lavmandsfolkets Fortrykkethed; thi saa vidt var man netop i Danmark allerede kommen, og saaledes var Folkets Tænkemaade, at disse Klager af Ordføremændene kunde føres frem i forreste Række. I flere andre Lande var man endnu langt fra at være naaet saa vidt. Alt dreiede sig om, hvorledes Lavmandsfolket var bleven tilsidesskubbet af Velstandsfolket, som i Kjøbenhavn, sagdes der, for at det kunde faae Alt, som det fandt det Beqvemt, Hyggeligt, Smukt, Passende, havde skudt Lavmandsfolket tilbage i Husenes Bagrum og Afkroge. Men hvad der saaledes var skeet, skulde nu ved hver Leilighed gjøres om igjen. Saa skeede det da i et Foraar, det har været enten 1889 eller 1890, at man med Eet saae i flere Gader gamle Borde og Stole opstillede med Sengklæder, der skulde soles og derpaa bankes ud; mange ogsaa paa dertil indrettede Sengelader, netop som man nu kan see det hos Eder i Kjøbenhavn, hører jeg, hvor I i den store aabne By, med de mange store Frirum mellem Husene og Haverne, netop holde af saadan Livsfærd i det Frie. I mange Aar havde Sligt, der i forrige Tider havde været temmelig almindeligt, været formeent og afskaffet; ligeledes at banke Tepper ud paa offentlig Gade udenfor Husene, eller paa det nærmeste beqvemme Sted. Man skulde bære alt Sligt hen paa visse fjerne Steder, eller lade Støv og Smuds forblive i Huusrummene, eller opfylde de ofte snævre Gaardsrum dermed, saa at det kunde drage ind i Huusrummene igjen. Men det vilde Fattigfolk ei længer finde sig i. De vidste, hvad der i fordums Dage havde været Skik og Brug, og hertil vilde de

vende tilbage. Hvo der indblæste dem det, behøver jeg vel ei at sige. Er Staden da ikke hele Befolkningens, sagde man, og bør Gade- og Torverum ikke især kunne benyttes af Lavmandsfolk og Fattigmandsfolk, som ei have rummelige Gaardspladse? Hvorfor skal Almuefolket ikke frit kunde benytte sin Byes frie Rum til Det, som maa erkjendes at være fornødent for Reenligheds og Sundheds Skyld? Men saadan er det: Staden er Velstandsfolkenes By, og de kunne ikke finde sig i, at deres fattige Næste maa nyde Godt af den paa Fattigmands Viis. Med store prægtige Kjøretøier maa der kjøres i Gader og Stræder, Sølet maa derved forøges, saa meget det skal være. Heste maae kaste fra sig saa megen Ureenlighed, de ville. Men at Fattigmand skulde faae Lov til at banke sine Tepper eller Klæder af paa Gaden, Gud bevar's, det maatte man ikke taale, men skraale over, og naar saa den Fattigmand, som tidt nok havde maattet vige af Veien for de fornemme Kjøretøier, vilde mene, at disse vel og kunde vige af Veien for hans Sengelader eller Brændeskjærerie, ja saa maatte der raabes over fordømmelig Uskik.

Fremdeles skeede det næste Efteraars Flyttedag, — da I have oplevet en saadan her i Throndhjem, saa vide I, hvad Ordet betegner, — at alle Gader fandtes fyldte med udkastet Halm. Fattigfolk brugte den til Underlag i Sengene; men da det var saare godt og ønskeligt, at de vilde ombytte den med frisk Halm, idetmindste et Par Gange om Aaret, saa havde det næsten et Aarhundrede igjennem været Brug i Kjøbenhavn, at paa Flyttedagen eller Dagen forud al gammel Sengehalm kastedes ud paa Gaderne, for at føres bort af Gaderensningsfolkene, og at frisk Halm bragtes til Husene. Men saa havde man faaet Dette afskaffet, fordi det i et Par Dage gav Byen et afskyeligt Udseende og et afskyeligt Føre for Fodgjængere. Folk skulde nu enten bringe den gamle Halm, der da maatte

bindes omhyggelig sammen, hen til visse Steder, som for Mange vare meget fjerne, eller og skulde der bies, til Afhentningsvognene kom, til hvilke det saa skulde bæres ned, for at kastes i dem. Men denne Foranstaltning var til stor Afbræk for saadane Fattigfolk, som netop i Flyttedagstiden fra den tidligste Morgen af havde en særegen saakaldet Fortjeneste af, at være de Flyttende til Hjelp, men nu skulde spilde Tid med at blive af med deres gamle Halm, som de i fordums Tid blot havde behovet at kaste paa Gaden. Herom blev talet og i visse Dagblade skrevet meget, og saa blev da Folgen, at paa Flyttedagene i hiint samme Aars Efteraar, alle Gader bleve fulde af gammel Halm, ret, som var det efter almeen Overeenskomst. Stadsopsynet, som havde forud vidst, hvad der vilde skee, havde i al Stilhed draget Omsorg, at have Folk og Kjoretoier i Beredskab, til snart at skaffe Halmen med ovrige Ureenlighed bort, og lod Sagen gaae upaatalt hen. Den vidste, at man vilde paaberaabe sig, at den overtraadte Anordning ingen Lov havde været, og burde have været forelagt Thingene; den vidste derimod ikke, hvad Dom Nævningerne vilde fælde, naar den gjorde det Skeete tll Gjenstand for Anklage, men maatte vente, at den vilde falde ud til Frikjendelse, og det kunde ikke nægtes, at Anordningen havde havt den slemme Følge, at Halmen i mange usle Boliger ei var bleven fornyet hvert Halvaar.

Trettisjette Delingsstykke.

Angaaende Krigsaarsagerne: Engellands Regjering.

Den Gamle skulde nu, for at kunne forklare, hvad de forskjellige Krige i Aaret 1891 reistes om, give en Skildring

af de daværende i det Store gaaende Folkeroretilstande, hvorved han dog erklærede, at han kun vilde være kort. Og vi ville ei heller søge, at udfylde eller nærmere oplyse eller berigtige, hvad han fremførte, deels fordi Dette vil skee ved andre Bøger, som tilligemed nærværende ville udkomme i næste Aars Begyndelse, deels fordi her ei skal fortælles, hvorledes Forholdene i hiin Tid i sig selv vare, eller Sagerne i sig selv stode, men, hvorledes det i Aaret 1998 fortaltes, at de i sin Tid havde viist sig for den store Mængde i Europa. Den Gamle gjorde selv opmærksom paa, at Det, han skulde fortælle, ikke bestod i, hvad der i sig selv havde været det Rette og Rigtige i Henseende til Klagerne og Forbittrelserne, men hvad der i de almindelige Folkerører havde, enten det saa var med Rette eller med Urette eller en Blanding af begge Dele, ægget og drevet de sindsbevægede og kampivrige Sjæle. Jeg kjende maaskee nok, sagde han, de Ord af en af Oldtidens Grundtænkere*): Det ere ikke Tingene, men Meningerne om Tingene, der sætte Menneskene i Røre og Forvirring; det vil sige: naar Meningerne ikke svare til Tingene, thi da træde de i Tingenes Sted, hvorimod, naar de ere de rette og rigtige, vistnok Tingene selv kunne siges at sætte i Røre, men dog kun gjennem Forestillingerne derom. I hiin Tid vare Sindene saa oprørte, at næsten Ingen blandt Dem, som toge Deel i Folkerørerne, agtede paa, eller havde Øie og Sands for, hvorledes Alt i sig selv forholdt sig,

---

*) Epiktet. Jeg vil her hensætte Ordene, da jeg erfarer, at Epiktets Haandbog, som jeg og mangen gammel dansk Mand med mig kan bevidne med stor Frugt for hele Livet at have læst i vor Ungdom, nu ikke mere almindeligen læses i de lærde Skoler, hvilket er meget at beklage, ligesom og, at ikke de fire Evangelier læses paa Græsk. Epiktets Ord ere disse: *ταράσσει τοὺς ἄνθρώπους οὐ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν πραγμάτων δόγματα.* Cap. 5.

Meddelerens Anmærkning.

men kun for, hvorledes det kunde tjene til Føde for hans eller hendes Lidenskab, hans eller hendes Harme, Had, Misfornøielse og Modstandsiver, jeg tør neppe føie til,: hans eller hendes Fryd, Beundring, Forhaabning, eller Beroligelse. Forud vil jeg endnu erindre om, at bag den hele Iver for at faae de store i Ulave liggende Landeordningsforhold bragte til Redelighed og Fasthed, laae hos Mange en ganske anden Tragten, nemlig den, at faae de indre Menneskehedsforhold overalt i alle Lande ordnede retteligen og retmæssigen paa dybt indgribende og grundigt forbedrende Maade. Dette var nu især at bemærke i Henseende til de mange Landsudfrielseskampe, der oftе førtes, som om Hovedformaalet blot var at faae Anseelsesmændene i Landet satte i de fremmede Overmyndigheders Sted, medens Mange, der lode hine føre an og raade, i det Stille nærede den Tanke, at de ingenlunde vilde deeltage i Kampen, for at faae sig en hjemmegjort Mægtigmandsstand i den fremmedes Sted. Bag de udadvendte Kampe af det ene Land mod det andet om Landsudfrielse eller Herredommebeholdelse, laae i hvert Land en over hele Europa udbredt Kamp af to Menneskeheder mod hinanden, og naar hine Kampe vare til Ende, skulde denne overalt bryde frem.

Vi ville begynde ved Europas vestlige Kant. Maaskee der intet Land var i Europa, Harmen dengang gik saa meget ud over, som Engelland, der i tidligere Tider havde staaet høit anseet, som det første Frihedsland i Europa. Dommene om det havde meget forandret sig, efterat man havde faaet Øinene op over, hvorledes det egentlig havde staaet sig med det, og især efterat man mere og mere var bleven vaer, at Prentefrihed og Folkefrihed vare to meget forskjellige Ting, ja at den første endog havde været den sidste til stor Afbræk, og efterat det tillige mere og mere var bleven et almindeligt Ord: Uden Lighed ingen Frihed. Lysten til at stille Engelland og al dets Færd og

Væsen i det værste Lys, var udenfor Engelland almindelig, stærkest i det til Engelland selv henhørende Irland. Men og i Landet selv, især i mange Kredse i dets Hovedstads Forstæder og i Værkslidsstæderne, lyttedes med Fornøielse efter Alt, hvad der syntes at bebude, at den Tid turde komme, da man i Engelland kunde faae Brud paa hele Samfundsforfatningen. Og naar man spurgte, hvor den da især havde sin Brøst, saa svaredes, at det især var i Grund og Bund, at den ikke duede.

Den Gamle standsede her et Øieblik, og gjentog, som hos sig selv, Ordene: I Grund og Bund. Derpaa vedbler han: Engelland var i en stor Deel af det forløbne Aarhundrede bleven anseet for, og havde med Stolthed anseet sig selv for, det første, bedste, meest grundbefæstede Frihedsland, ja som et Mønster eller Forbillede for andre. Men netop Dette gjorde, da man nu meente at have faaet Øiet op for den egentlige Beskaffenhed af dets hele Livsfærd og Væsen, at man foer desto stærkere og ivrigere frem med at anklage det og rive ned paa det, og til denne Ende gjennemgik det hele forløbne Aarhundrede, idet man tillige meente, at i Grunden stak dets gamle Grundvæsen endnu i det. Men jeg maa bede Eder agte paa, at man just ikke foer frem med nogen stor Omhu for Sandhed og Retfærdighed; og Dette gjelder om Alt, hvad jeg kommer til at fortælle om. Den forroeste Lighed for Loven, som det endda havde været maadelig fat med, lod man haant ad; thi hvad var den Andet, end en vis Lighed i Henseende til Det, som Mægtigmandsstanden havde faaet slaaet fast som sin Villie? Love vare i Virkeligheden intet Andet, og det endog ifølge hele Statsindretningen; thi Ingen kunde tænke paa at mælde sig til at vælges til Folkeformand, naar han ikke havde god Formue eller godt Udkomme paa anden Maade, eller havde en Rigmand, som støttede ham, men hvis Tilhængs Tilhænger og Tjener han saa maatte blive. Dette fulgte allerede af den Indretning, at Ingen fik Reise- og

Tærepenge eller anden Lønning, for at drage til Folkeformandskabets Samlingssted i Hovedstaden og tage Ophold her, hvor de Fleste jo ikke kunde have deres Hjem og Bedrivt, naar Valgene skulde kunne siges at tages af hele Landets Mænd. Og hvorledes gik det saa til ved Valgene? Slet ikke paa ret folkelig Overveielses Maade. For en stor Deel var det i mange Aar gaaet saaledes til, at De, som attraaede Valg, eller nogle høit staaende Mænd til Bedste for dem, med stor Bekostning lode ved visse betalte Hjelpere Almuesfolk paa Valgstederne faae nogle lystige Dage, mod at de valgte den Fremstillede, medens Andre gjorde lige saa med en Anden, som de vilde have valgt. Mangfoldig mere ligefrem Bestikkelse gik ved Siden heraf. Heri var nu vistnok skeet Standsning; men Dette havde kun ført til, at man gik listigere Midlers Omveie, og Eet kunde aldeles ikke hindres, det var, at Mange, som stode i en Stordrivtseiers Arbeide, eller boede til Leie hos en Mand, der eiede hele Gader af Huse, maatte stemme, som en Saadan vilde det, og Mange havde paa saadanne og lignende Maader vidst, at gjøre Menigmandsfolk afhængige af sig. At faae en sand almindelig Omsorg for at udsøge en Mand, som baade Valgkredsen og hele Landet kunde være godt tjent med, til at gaae gjennem hele Valgkredsen, blev der paa de fleste Steder ikke sørget for. At En eller Anden, som var rig nok dertil, fandt at han selv kunde være tjent med at blive valgt, var næsten bleven Hovedsagen.

Dermed hang det saaledes sammen: Blandt det meget i de andre Lande Forældede og Forsvundne eller dog Forsvindende, som i Engelland var bleven siddende, ei blot i Sæder og Leveviis, men og i Tænkemaade og Livets hele Tagelse, var og det, at det ansaaes for noget Stort, at kunne komme til Hoffet, det vil sige til de kongelige Selskabskredse, og Middagsspiisninger, ja endog at komme de kongelige Personer saa nær,

at man kunde komme til at tale et Par Ord med dem, ret som vare de Væsener af høiere Byrd, end almindelig jordisk Menneskebyrd. Men hertil kom, at det ogsaa ansaaes for noget særdeles Herligt og Anseeligt, at komme ind i de rette fine Mænds Kredse, især i de Fornemmes og Hoifornemmes. Sligt Overtroesvæsen herskede og i nogle andre Lande endnu, især i visse Dele af Tydskland, men paa en plumpere Maade, men i Engelland var det gaaet ganske ind i Livsanskuelsen i hele Folket, og behøvede ei at søges opretholdt ved et vist Hoihedsmandsvæsen i Yttring og Færd. I Engelland gjaldt ogsaa Enhver, der kunde føre sig frem som en vel afpudset, pæn og dannet Mand, for en Fiinmand, dog især kun, naar han kunde føre sig op som uafhængig, hvortil hørte Besiddelsen af en vis Formue, eller dog Udseendet heraf. Men dermed kom ingenlunde strax Optagetheden i de egentlige Fiinmænds- og Fornemmændskredse, og hvad Adgangen til Hoffet angik, kunde, for at nævne Eet, Ingen komme der, som holdt aabent Udsalgssted, om han saa var en i Henseende til Rigdom hoitstaaende Mand, for hvem der af hans Betjeningsfolk dagligen i tusinddalerviis solgtes Varer, hvoraf store Afgivter vare indflydte i Statens Kasse. Saa underlig, saa hængende i gamle overalt ellers forældede Anskuelser, var man endnu i Engelland, hvor man skulde troet at Handelsmandsanseelse maatte staae lige med enhver anden Anseelse. Saa kunde da mangen meget rig Mand, om han end trak sig udaf al saakaldet lavere Borgerfærd, have Vanskelighed ved at komme ind i Fornemmandskredsene, saa begjærlig han end var derefter. Men her viiste sig nu Opnaaelsen af en Plads i Folkeformandskabet som et stort Middel til at faae alle Fornemmandsindgangene aabnede for sig. De Allerfornemste, lige til Kongen selv, trængte til at faae Stemmer i Folkeraadet, og saa blev Enhver, som havde Deel i Afstemningen, en vigtig Mand.

I Norge kjendtes alt sligt Fornemmandsvæsen ikke, eller i al Fald kun i visse Kredse, som et bagefter selvgjort, der Intet betydede. I Danmark, hvor man i ældre Tider, et Par hundrede Aar tilbage, havde havt Grundlaget for samme, som man endnu tildeels havde det i Sverrige, var det under de saakaldte Enemagtskonger lidt efter lidt, lempeligt og fredeligt saa godt som ganske forsvunden. Hvad Valgene til Folkeformænd angik, havde man lige fra Forfatningsindretningens første Tid af (ligesom det langt tidligere i Norge var skeet) faaet Alt i en god folkelig Gang, fordi man havde været saa lykkelig, ikke at faae den saakaldte Fristatsforfatning forend langt om længe. Man fik den i Danmark, da en ny Konge nylig havde faaet Kongemyndigheden, og et stort Folkerore, medforende store Omvæltninger, gik over Frankerige, Tydskland og Italien. Dette Folkerore, saavelsom den nye Konges hele Grundeiendommelighed, hans Livsfærd og Tænkemaade, forte ganske ligefrem til, at baade Ret til at vælge og Adkomst til at vælges, udstraktes saa vidt, som der i hiin Tid kunde gaaes, da endnu Ingen kunde tænke paa at tage Tjenestefolk og Qvinderne med. Dette vilde neppe være skeet, hvis Folkeformændsforfatningen — thi saa maae vi kalde den, ikke Fristatsforfatningen — var bleven indfort tidligere, saa at man fik Aarsag til at takke den foregaaende Konge for, at han paa eengang havde fremmet og holdt imod, for at Betimeligheden kunde oppebies. Da Menigmandsherredømmet arbeidede sig frem, meente Mange, at det ikke havde skadet, om Betimeligheden var kommen nogle Aar senere. Men Andre vare velfornoiede med, at man, ved rask at faae den udstrakte Valgret og Valgbarhed indfort, havde faaet overstaaet Det, som i saa Henseende andre Lande brodes med, og gjort et stort Fremtidsskridt. — Men vi maae tilbage til Engelland igjen.

Naar der her spurgtes, hvorledes Regjeringen egentlig havde været saavelsom Samfundstilstanden, forsaavidt der skulde være Tale om, hvad Regjeringen havde gjort for Samfundet, saa viiste meget sig ulykſalig forvrængt overalt. Store Forkeertheder, som i Danmark Enemagts-Kongedommet for længe, længe siden havde faaet Landet befriet for, stak Engelland længe fuldt af. At man havde faaet Folk bildt ind, at Prentefrihed var Folkefrihed, ansaaes for at have været en stor Medaarsag hertil Intetsteds havde man lumskeligere under Frihedsforfatningens Navn og dens Beskyttelse faaet Velstandsfolket til at blive Lavmandsfolkets retmæssige Herre *). I intet Land var Kloften mellem Rigdomsmænd og Fattigmænd bleven større. I intet Land var der saaledes heget om Rigmandsvæsenets Fremme.

Præstemænd kunde af deres Præstekald nyde store Indtægter, medens de lode fattige Præster besørge deres hele Embede for knap, ofte saare knap Lønning. Fører- og Overførerbetjeninger i Krigshæren vare i et heelt Aarhundrede kjøbte af rige Folk til deres Sønner, og kunde saaledes gaae fra Mand til Mand ved Kjøb, hvilket vistnok ikke havde hindret, at jo Førerstanden for en stor Deel havde bestaaet af tappre, ærekjære samt veltænkende Folk, lige saa fuldt som i andre Lande, men meget havde været til Hinder for, at de havde været lige saa klogtige og selvdrivtige. Men især havde dette hele Forhold vidnet om, hvorledes Alt ligesom havde været lagt an paa, at, hvad Krigshæren angik, kun Velstandsfolk skulde kunne komme fremad paa Statens Enemærker. De afskyelige umenneskelige Krigskarlestraffe, som det 18de Aarhundredes Raahed og Gruelighed i Tænkemaade havde fremkaldt fra Tydskland af, vare i Engelland opretholdte langt længere, end andensteds. Men Krigerhæren havde eiheller her været en ret folkelig, som den

*) Slgn. ovenfor flere Steder.

ellers i alle Lande var bleven, hvor det regnedes til almindelig Folkepligt at tjene sin Tid i Folkehæren, og derved dannes til Kriger. I Engelland havde Krigerhæren været en hvervet eller leiet Hær, og i en stor Deel af det 18de og 19de Aarhundrede var det Ord gaaet om, at uden netop en saadan leiet Hær, der var aldeles afhængig af Regjeringen og Pengemagten, kunde Staten ei været opretholdt i det Indre.

Med Søkrigerskabet forholdt det sig forsaavidt ganske anderledes, end med Landkrigerhæren, som hiint var indrettet saa, at her Dygtighed og Klogtighed kunde oparbeide sig til de høieste Anførerværdigheder fra Lavmandsstand af. Men saa havde her i et Par Menneskealdere funden den gruelige Latterlighed Sted, at, naar Regjeringen trængte til Krigsfolk, saa gik dens Tjenere paa Menneskerov i Stræder og Gader. Maaskee Intet mere, end at Sligt ideligen havde kunnet skee, ret som om det havde hørt til med, kunde bevise, at i Engelland Velstandsfolket var bleven anseet for at være hele Folket, og at Lavmandsfolket var agtet for Intet, eller var et Slags Rak og Pak, hvor Søstre maatte finde sig i, at vide deres Brødre, Mødre deres Sønner udsatte for, for de høiherligstore til andre Folks Fordærv og Ødelæggelse sigtende Statsbestræbelsers Skyld, at behandles paa den lumpneste Maade, fordi de ei gjaldt for at være Andet, end Rak og Pak; thi, efterat man fra Statens Side havde gjort Sit til at faae Grundfordærvethed udbredt, maatte, som man vel kan vide, ikke Grundfordærverne, men de Grundfordærvede bøde herfor. — Saadan Tale hørtes nu paa mange Steder.

Men endnu mere taldes der om, hvorledes det sammentvungne eller sammenforlokkede Mandskabs Behandling ombord havde været. Det var Noget, som al Krig, naar den skulde føres med Kraft, fordrede, at en enemægtig, Alt selvraadigt afgjørende, Overmyndighed maatte være hos den øverste Hærfører.

Selv i Roms Fristatstider, ja man kan sige: just især da, var det bleven erkjendt, at saadan Eneveldsmagt krævede Krigsforselen. Tilsoes maatte paa hvert Skib, saasnart eller forsaavidt det gik ene, Overstefoereren have en saadan, og i Engelland iagttoges Dette især. Saa var da hver Menig udsat for at behandles ilde og i Strid med simpel Menneskerets- eller Menneskebillighedsfordring, og en Skibsoverforer kunde tilkjende og strax lade udføre afskyelige Straffe. Og hvad Betryggelse havde der været for, at ikke en saadan ved megen Brændeviin i Underliv og Hjerne fordærvet Overste kunde tillade sig megen Raahed og Skjændighed? Den Menige, der ansaae sig for forurettet, kunde vistnok efter Hjemkomsten, det vilde stundom sige efter Aars Lidelser, føre Klager. Men hvad kunde saadan Navneret hjelpe en stakkels Menig? Han kunde ogsaa lade Dagbladene føre sin Klage frem, hvis han nemlig fandt en Bladudgiver, der vilde tage sig af ham. Men hvad der burde være skeet i et saadant Frihedsland, som Engelland skulde gjelde for at være, var ikke skeet. Der burde været en folkelig, og vel at mærke, af Somandsskabet selv udvalgt, Nævningeret, der ved hvert Krigsskibs Hjemkomst skulde kaldet Mandskabet til sig, og været det behjelpeligt med at faae Klagerne frem, ja selv paa egen Haand gransket, hvorledes Behandlingen havde været, fordi det skulde været anseet for Statens egen Sag, og det en Sag af Magtpaaliggenhed, ikke de enkelte Meniges Sag, at drage Omsorg for, at Mandskabet behandledes godt, og hverken legemsfordærvedes eller sjæleforbittredes. Dette fremførtes nu, men der tilføiedes med Bitterhed: Hvor skulde det store Formaal, at lægge al mulig Hindring i Veien for Nabofolkenes Velstand og Tilvæxt i Kraft, kunnet tilstede, at man havde kunnet drage retteligen og omhyggeligen Omsorg for sine Egene?

Hvor lidet Lavmandsfolket agtedes, hvor meget Velstandsfolket, og hvad der var dette tilpas, var Eet og Alt, kunde og sees

deraf, at i intet Land var den i andre Lande ganske forsvundne Søndagsovertroe saa strengt bleven fastholdt, som i Engelland. Den havde sin Grund i noget vist i et Par Aarhundreder, baade under Overhyrdekirken i Engelland og under Ældstemænds-kirken i Skotland, opretholdt Jødeagtigt, der var bleven indgroet i en stor Deel af Folket, som Følge af et vist Overherre-dømme, som, under fordums voldsomme Troeskampe og indvortes Krige, den gammeljødiske Helligskrivt havde faaet i Sjælene, men, hvad netop især Søndagshelligholdelsen angik vistnok tvertimod, ja man kunde sige til Trods for, hvad Jesus selv havde baade gjort og sagt, og i Grunden ogsaa i Strid med Moses's egent-lige Hensigt, som blot vilde, at Helligdagen skulde være en Fridag og Hviledag, altsaa vel ogsaa en Dag for Oplivelse. Det forstaaer sig: Mammonsdyrkelsens Krav tilsidesattes ei for Gudsfrygtvæsenets Skyld; Brevbesørgelse og andet Sligt, som Handelen og Storværksdriften krævede, gik sin Gang Helligdage, som Søgnedage. Men at Sjælene oplivedes paa Hviledagene ved Lystighed og Munterhed, det var ei tilladt; ei et Tonespil, ei en munter Sang turde lade sig høre; ingen Morskabsbog maatte læses, intet lille fornøieligt Arbeide foretages. Det lod til, som om man ikke var kommen efter, at dette Søndags-dyrkelsesvæsen i Grunden var undergravende for Christendommen; thi man fik saaledes en Søndagschristendom, og Søgnedagene kunde da desmere betragtes som tilhørende Mammonsdyrkelsen, saavelsom den Verdenslyst, der nu syntes at turde slaae sig mere løs, naar Søndagen var ovre, nemlig hos Velstandsfolkene. Lavmandsfolket maatte efter en Søndag uden Sjæleforfriskelse tilbage i Trælleriet. Forresten var det især selve Folkets, det vil sige Velstandsfolkets, hele Aand og Tænkemaade, som førte Dette med sig, saa at ikke Stadstilsynet men al Verden selv saa at sige vaagede over det trælagtige Gudsfrygtsladeries Overholdelse. Hvorledes det gik de simple Arbeidsfolk herunder, hvo agtede det?

De tyede til Brændeviinskipperne eller Ølkipperne, da de ei turde samle sig paa Lystighedssteder; thi Spise- og Drikkehusene kunde ei holdes lukkede. Vaersomme Øl- og Brændeviinsudskjænkere gik saa vidt, at de havde Bønnebøger, Prædikensamlinger og Helligskrivt liggende paa Skjænkebordene, ja havde Mænd siddende i en Afkrog, som nu og da læste af dem. Dette paaberaabtes da og med stor Fremhævelse i et stort Andragende til Folkeformandskabet om Helligdagens nøie Opretholdelse paa Fædrenes Viis, hvilket en skalkagtig Forfatter med stor Salvelseshøitidelighed lod udkomme paa Prent, som en af hellig Ærefrygts Aand indgydt Opfordring fra Brændeviinsbrænder- og Bryggerstanden. Som Søndagsdyrkelsen og Søndagstrælleriet havde været fordum, var det nu rigtignok ei ganske mere, skjønt Mængder blandt Dem, der havde Formue og Leilighed nok til, de sex Ugedage at tage sig hvad Frihed og Lystighed de vilde, ei kunde finde sig i, at paa deres Tilbagetrukkenhedsdag Andre skulde have faaet Lov til at lade nogen endda kun knap tilskaaren Sang og Spil og Munterhed blive hørt.

Den Gamle afbrød sig her, for at fortælle Noget, der, da han første Gang havde læst derom, var forekommet ham morsomt. Engang da der var Tale om Søndagsholdelsen, samt om den Tiende, der af Jordernes Afgrøde skulde erlægges som Afgivt til Kirken, havde en anseet Mand yttret: Man maatte dog vel indrømme, at det ei var for Meget, at man ydede Gud Syvendedelen af sin Tid og Tiendedelen af sin Afgrøde. Disse Ord gjentog nu engang En i Overhuset. Ordene vare tidligere, synes det, optagne med et Slags Bifald; men nu undlod man ikke at bemærke, at man havde troet, at man skyldte Gud alle Ugens syv Dage, eller dog de sex Syvendedele af den, og skyldte Gud al sin Formue, som Huusholder af betroet Gods, men at det var ret betegnende for Gudfrygtighedsbegreberne i Engelland, at hine Ord kunde være blevne

udtalte, uden at nogen af de i Overhuset siddende Storpræster havde sagt Noget herimod. Iøvrigt maa det bemærkes, at man her, som i meget Andet, hvilket jeg beretter saaledes, som det da gik om, gjorde Engellænderne Uret. Maaskee der intet Land var i Europa, hvor netop den Tanke, at Formue havde man, for at bruge en Deel deraf i Menneskeomsorgens Tjeneste, tidligere var bleven udbredt og fulgt, end i Engelland, skjønt det vistnok ikke kan nægtes, at der i Engelland laae Noget, som nok kunde bringe „Horatses „Dyden bagefter" (virtus post nummos) i Erindring*).

Den Gamle blev her afbrudt ved det Spørgsmaal, hvorledes det hang sammen med den Tiende, han havde nævnet. Han svarede, at allerede for maaskee et tusind Aar siden, han kunde ei angive Tiden, havde den eneraadige Kirke i Europa, idet den havde paaberaabt sig Moselovens Bestemmelser for Jødernes Præsteskab (3 Mose 27, 30 ff. og 4 Mose 18, 21) indført, at der af al Jordeiendoms Afgrøde skulde afgives en Tiendedeel til Kirken, hvilket da tillige vilde sige: til hele Lærdoms-, Oplysnings-, Underviisningsvæsenet, thi det hørte under Kirken, altsaa afgives til Aandelighedens Fremme. Indsigelseskirkerne havde ladet Tienden bestaae, og anvendt den til det bestemte Formaal. Neppe var, tilføiede den Gamle, Noget fremkommet, som, idet det lagde en Byrde paa Eiendommen, var mere retfærdigt, skjønt det stundom var bleven udraabt som retskrænkende. Var der Noget, som maatte kunne kaldes hele Folkets Fælledsbesiddelse, saa var det dog Landets Jordbund. Tiendebyrden havde da bragt nogen Ligelighed tilveie i Eiendomsuligheden. Den lod sig langt bedre forsvare, end selve Eiendomsretten, der dog maatte erkjendes, og det netop især, hvad Jordbunden angik, ikke at hvile paa nogen retsgyldig

*) See S. 244.

Grund, men kun paa gammel Vedtægt, og da var Tiendevedtægten nok saa god, som Eiendomsvedtægten. Ingen kunde med større Ret kalde en Jord sin, end Den, der gav Tiende deraf.

Den Gamle vendte nu tilbage til den afbrudte Fortællen. Idet man gjennemgik Syndernes Mangfoldighed i Engelland, kom man og til at mindes den Række af Aaringer, da det fordømmeligste Bestikkelsesvæsen var bragt i fuld Gang fra selve Regjeringens Side. Kunde der dog, sagde man, tænkes en større Latterlighed, end et saadant Fremfærdsvæsen havde været, hvortil man med god Ret kunde føie det endnu Bestaaende, at Regjeringen ligefrem var indrettet paa at skulle være i Besiddelse af en Mængde Midler til at tilkjøbe sig Tilhængere, ja at Dette endog regnedes med til Forfatningens Grundstøtter. Men det var Engellands Grundfeil og Grundulykke, at Folk og Regjering fra først af havde staaet som to Magter lige over for hinanden, hvoraf den ene skulde opretholde sin Myndighed, den anden holde imod af al Magt. Det havde været Grundforholdet fra først af, ret som om Landet var et Slags erobret Land, der bestandig skulde være paa sin Post imod Erobrerne, det vil sige: imod sin egen Regjering. Engellands i fordums Tid saa forroeste Statsforfatning var opstaaet af en Samvirkning af stridige Grundvirkninger, hvis Stridagtighed og Spændthed mod hinanden var bleven siddende i Statsforfatningen. Derfor mødte man saadanne Særsyn, som det, at Krigshæren ei betragtedes som Landets, men som Kongens, idetmindste kaldtes Kongens, ikke Landets, ja at endog den uhyre Latterlighed fandt Sted, at Kongen i sin Tale til Folkeformandskabet, den, han selv mødte for at holde, takkede det saakaldte Underhuus for, at det havde bevilget ham de fornødne Penge til at besørge Landets Tarv og Bedste. Det var, sagde man, ret, som om en Huusholderinde i et Huus vilde takke sit Herskab

for, at det havde viist hende den store Godhed at give hende de Penge, hvormed hun skulde bestride Herskabets Huusholdning til Bedste for Herskabet selv.

Saa kom endnu den ingenlunde forsvundne Underlighed til, at Folkeformændene og Regjeringsfolket, og med dem Mange i hele Landet, havde deelt sig i to stridige Afdelinger, hvoraf den ene forestillede Hoifornemhedsstandens (thi til Fornemhedsstanden overhovedet eller dog Frimands- eller, som Nogle spotsende kaldte den, Friherrestanden, vilde de alle høre), den anden forestillede Jevnborgerstandens Formænd; og disse to Stridsafdelinger stode saa underligt mod hinanden, at der var idelig Kamp om, hvo af dem der skulde faae Sine ansatte i Statsformændsposterne, altsaa i den egentlige Regjering. Ved mange Leiligheder var Hensynet til disse to Afdelinger saaledes traadt frem, at man skulde troet, at Staten, hvad det Indre angik, var mere til, for at være en Kampplads for to Slags Folk, end en ret indre Eenhed, næsten ligesom i det gamle Rom, skjønt paa vildere Maade, den saa forroeste Frihed i dets sidste Fristatstider, da dets meest berømte eller dog navnkundige Mænd i Mængde fremkom, havde bestaaet i, i den udadtil eneveldsmægtige Hovedstad at være med ved, hos Folket at kæmpe om at komme ovenpaa, eller at holde sig blandt Dem, som vare komne ovenpaa. Den Gamle standsede her lidet, og sagde derpaa: Jeg yttrede for, at man om Engelland havde sagt, at det især var i Grund og Bund, at det var galt fat med dets hele Samfundsforfatning. I kunne her blive vaer Noget af Det, som bragte til at tale saa. At den heelt ligesom var lagt an til at skulle forfremme en stor Udvikling af Modsætningen imellem Rig og Fattig, var en anden Grundulykke. Men om selve Folket kunde man med Føie sige, at det i Grund og Bund var et kraftigt, dygtigt, hæderligt Folk. Naar man seer bort fra Regjeringen, der i en stor Deel af det Tidsrum, vi have for os,

gik tilværks, som var det især i Mammons og Anmasselsens Tjeneste den stod, maa man tilføie, at det engelske Folk var et retsindigt og i en vis Forstand gudfrygtigt Folk.

De Danske og Norske, og De, som kjendte disse Folkeslags Livsfærdsgang i de sidste to Aarhundreder, yttrede, at Engelland vilde været lykkeligt, om det i sin Tid, istedetfor den Statsforfatning, det fik, havde faaet en ret ordentlig kongelig Enemagtsregjering, paa den Maade, i den Aand, og under saadanne af en tohundredeaarig Kongestamme udsprungne hjemmefødte Konger, som Danmark og Norge fik den, overdraget af, og derfor støttet til, ikke Adelstanden, det vil sige Høifødselsfornemhedsstanden, men Borgerstanden, eller Handel-, Skibsfarts- og Haandværksvindskibelighedens fredelskende og til Fred bestandig trængende Stand. Dette første store Skridt til sand Folkefriheds og den dertil væsentligen medhenhørende Ligheds Opnaaelse var skeet i Aaret 1660, og det var netop skeet i Frihedens Navn, samt til stor Fordeel for Borgerstanden, der da fravandt Adelen store Forrettigheder. Til den da begyndte, vaersomt, klogeligen, men med stadig Vedbliven fremskredne Folkefriheds fulde Gjennemførelse stod endnu kun det Sidste tilbage: Fuldendelsen af Menigmandsfolkets Kamp for at komme til et tilstrækkeligt Medherredømme, især hvad Tjenestefolkene angik, samt af Qvindekjønnets Kamp for det Samme.

Trettisyvende Delingsstykke.

Videre om og i Anledning af Regjeringsvæsenet i Engelland.

Den Gamle gjorde her et lille Ophold, derpaa blev han ved: Jeg maa dog ikke glemme Eet endnu, som kan vise hele Samfundstilstandens Beskaffenhed. Midt i det 18de Aarhundrede

havde en for sin aandelige Begavethed og dygtigt indgribende Virksomhed meget anseet Statsformand i Engelland udtalt, at i Engelland maatte der være en saakaldet Opposition. Man forstod derved et Sammenhold af Mænd, som vare Statsregjeringen imod, og toge enhver Anledning til at komme med Indsigelser mod dens Forehavender, eller med Noget at udsætte paa dens Beslutninger, saa at Statsformændene deri havde bestandige erklærede Modstandere. Naar da Høiadelsfornemhedens Forfægtere sad ved Roret, eller Toryerne, som de kaldtes, saa dannede der sig af Jevnborgerlighedens Mænd, eller de saakaldte Whiggs, en staaende Modstand, og omvendt; saa at Folgen blev, at Regjeringsmaaden i Landet i mange Dele fik Udseende af en Kamp eller Krig af to mod hinanden staaende Bestræbelser. En saadan havde nu hiin Statsformand erklæret for at høre saaledes til, for at holde Liv i Regjeringsbevægelsen, at han havde sagt: Der er Opposition, og der maa være Opposition, og havde vi den ei, saa maatte vi søge at fremkalde den. Hans Navn var Pitt, men han er, til Forskjel fra en Yngre af samme Navn, bleven kaldet Pitt den Ældre, men blev i Eftertiden nok saa meget kjendt under Navnet Lord Chatham, efterat han var bleven Lord, det vil sige havde faaet en vis Hoifornemhedsstilling, som medførte, at han kom til at sidde i Overhuset. Det laae i Det, jeg har fortalt om Engellands sære Samfundstilstand, at en saadan Lære i Engelland kunde opkomme og gribe om sig. Men der kan vel neppe være Noget, som mere kan vise den forunderlige Beskaffenhed af hele Samfundslivet i Engelland, end et saadant Forhold. Imidlertid blev Forestillingen om, at det til en ret Folkeregjering, det vil sige en Regjering gjennem valgte Folkeformænd, hørte med, at der mod Regjeringsformændene dannede sig en Opposition, saa fremherskende over en stor Deel af Europa, at den endnu et hundrede Aar

efter, at hine Ord vare udtalte, mangensteds gjaldt for velgrundet Sandhed. Jeg gad vide, hvad I sige dertil, I gode Europæere.

De svarede, at det næsten maatte ansee Dette endnu for det meest Ravgale, eller hvad Thronderne pleiede at kalde Absurde, af hvad de havde hort. Til en saakaldet Fristats- eller Almeenfolkelig-Regjering maatte det vistnok høre, at der maatte herske en almindelig fælleds Drøvtelse, hvorunder enhver Sag betragtedes, ei fra eet Synspunct men alsidigen, saa at der mod visse Antagelser maatte kunne fremkomme stærke Indvendinger. Dette maatte vel forstaae sig af sig selv. Men at i de almindelige Overveielser, især Folkeformændsforsamlingernes, nogle Visse, som holdt sammen, ja havde deres Førere, skulde erklære sig for, ved al Leilighed at ville være Regjeringsformændene imod, ja at Dette endog maatte kunne gaae saa vidt, at Den, som i en vis Sag fik Fleerheden af Stemmerne imod sig, ei kunde blive ved at være Statsformand, om han saa var meget dygtig og hjemme i sit Fag, forekom dem at være en reen Galenskab. Drøvtelserne vare jo til, for at der i Fællesskab skulde overveies, hvad der i enhver Sag var det Rette og Rigtige, eller i al Fald efter Omstændighederne Tilraadeligste; de skulde bestaae i en Overveielse til alle Sider og en gjensidig Forhjelpelse til at faae det Rette udfunden. Her maatte nu vel ofte komme stridige Anskuelser imod hinanden, og saa maatte da og det Spørgsmaal kunne komme til Afgjørelse, om Sagen skulde indtil videre stilles i Beroe, eller henstilles til en senere Tids fornyede Overveielser, eller afgjøres tvertimod Regjeringens Forslag. Men ikke Bekæmpelse men Forhjelpelse maatte dog være Hovedsagen. At en Statsformand skulde bringe sin afgjorte Beslutning med sig, og enten sætte den igjennem eller træde af, var nu især besynderligt. Det var jo netop i Strid med, hvad den saakaldte Fristatsforfatning skulde være; thi i saadan Fremfærd laae jo, at de regjerende Statsformænd skulde betragte sig

som et Slags Eneraadighedsmænd, saa længe de vare i deres Embede, istedetfor at være Veiledere for en Myndighed, som ved alsidig Betænkning, formedelst virkelig fælleds Overveielse, sogte at komme til det Rette i enhver Sag, saa at ofte Den, som havde funden Modstand hos Nogle i en vis Sag, maatte i en anden kunne hos disse Samme finde ivrige Meddeeltagere og Medkæmpere. Den Gamle bemærkede, at netop dette hele Forkeerte, man kunde ikke sige i Statsforfatningen, men i de herskende Begreber, havde fort det afskyelige Bestikkelsesvæsen med Mere, som hang sammen dermed, i Gang i Midten af 18de Aarhundrede under Kong Georg den Anden, og havde medfort, at det grueligen var tiltagen under hans Eftermand, uagtet denne havde tiltraadt Regjeringen med stor Afsky derfor og med den bestemte Beslutning at faae det afskaffet. Det var derved i Engelland kommen i Gang, at fore Fristatsregjeringen, ei ved Hjelp af sand fælleds folkelig Almeenoverveielse, men ved at undergrave den folkelige Retsindighed og Sandhedsomhu, og med det Samme at gjore Regjeringen til noget ganske Andet, end en i en virkelig Almeenoverveielse grundet folkelig Almeenregjering.

Det var ved saadan Fremfærd, at i Engelland Regjeringen var bleven sat i Stand til, med Tilsidesættelse af Omsorg for Landets indre Vel, at deeltage i det ovrige Europas Forstyrrelse, og til denne Ende paadrage Landet den store Gjeld. Nu var vel Meget i saa Henseende bleven langt bedre efterhaanden, men Forkeertheden i Grundbegreberne var bleven stikkende, og man kunde endnu i den sidste Deel af det nittende Aarhundrede høre sige eller læse sagt, og det endog i et Land, som Danmark, hvor man mindst skulde ventet det, at det horte en Fristatsregjering til, at der maatte danne sig en Opposition, eller at Fælledsoverveielsens Mark skulde være en Krigsplads, det vil dog sige en Forvirringsplads.

I Norge, saa vedblev den Gamle, tog lige fra først af Alt en saadan Gang, at, om end stridige Anskuelser kæmpede med hinanden, en Opposition af hiin Art ei opkom, man kunde sige, fordi den ei kunde opkomme, da under den lange Enekongeregjering, under Fællesskabet med Danmark, al Sæd til en mulig saadan var forsvunden. I Danmark kunde Dette just ikke ganske siges at have været Tilfældet; men Enekongeregjeringen havde dog for en stor Deel faaet en Samfundstilstand tilveiebragt, hvorunder den Sæd, der muligen kunde været til et Oppositions-Uvæsen af hiin engelske Art, i temmelig Grad var qvalt, og det opkom ikke i Danmark; men skulde Noget kunne siges at være ét Beviis for, at Danmark havde faaet sin Fristatsforfatning for tidlig, saa maatte det være det, at der dannede sig et Oppositionsvæsen af anden Herkomst og Art, end det engelske, eet, som kom af samme Kilde, som alt det Stridsvæsen, hvormed Lærdomsmændene paa mange Maader havde opfyldt Verden, det vil sige den europæiske Menneskehed. Norge fik sin Fristatsforfatning paa en sær hældig Maade. Der kunde her ei tales om, at Folket var modnet til at faae en Fristatsforfatning; thi der var Intet gaaet i Forveien, som kunde kaldes en Udviklingsgang og Modnelse til en saadan. Norge skulde begynde sit Statsliv ganske forfra. Og nu kom til, at det Sindsrøre og den Stridbarhed, som ved saadan Anledning ei kunde Andet, end opkomme, snart kastede sig udad, deels til at holde imod mod Sverrige, deels til at udskjelde den forrige dansk-norske Enemagtsregjering, som man dog havde at takke for, at man havde reent Bord, om jeg saa maa sige, eller reen Bund, at et godt norskt Frimandssind, ved Siden af et godt gammelnorskt Kongehengivenhedssind, der nu blev til et Statshengivenhedssind, havde vedligeholdt sig, især i de norske Bønders Sjæle. Den nye Statsordnelse forefandt en stor Frihed for indre Forviklinger og Hildetheder af den Art, Standsforskjellene i mange

andre Lande medførte, en god Aandsuddannethed og et fredeligt Sind i Folket i det Hele. Oplysning, Fredelighed og Lighedsfølelse havde under Enemagtskongerne gjort stor Fremgang baade i Norge og i Danmark.

Men lad mig komme tilbage til Danmark. Til Oppositionsvæsen kunde ingenlunde henregnes, hvad der laae i de saakaldte Bondevenners Bestræbelser, hvilke kun havde et vist Bestemt, der kun vedkom nogle Visse blandt Bondestanden, for Øie, ingenlunde Noget, der kunde sammenlignes med Tory- og Whigstridigheden; og Lavmandsfolkets i den senere Tid reiste Kampe for at opnaae en mere sigende Meddeelagtighed i Herredømmet, end det Skin deraf, det meente, man alene havde ladet det, var ogsaa noget ganske Andet, end hiint Oppositionsvæsen. Den danske Opposition kunde kaldes en Paapasser-Opposition, hvis Feil ikke var, at den var paapasserisk, men at den førte sig op, som kom det ikke først og fremmest an paa at overveie, drøvte, forhjelpe, men at fare til og yppe Uvisheder, vilde Tankeomløb og Stridigheder.

Et Andet, som var en Affødning af hiint Uvæsen, kom meget stærkt frem i Danmark, idet man fik sig farvede Dagblade. Allerede da i Aarene 1831 til 35 Alt forberededes og fuldførtes til at faae en Forsamling af folkevalgte Folkeformænd til at deeltage med i Landets Regjering, dog endnu kun som blot raadgivende, prædikedes der, at nu maatte man, som i Engelland, hvilket mange Danske vare Efterabere af, have Dagblade af bestemt Farve, det vil sige, Dagblade, hvori Sandhedens eller i al Fald Sandhedsoverveielsens, rene hvide Lys ikke skulde skinne, men kun hvad en vis Eensidighed, der udtrykkelig vilde gjelde for en saadan (thi det betydede her Ordet Farve), saae igjennem sine farvede Skarpsynsglas, der tillige vel udtrykkeligen skulde stilles skjævt. Forsaavidt slige Blade ved Ordene „af en vis Farve", og ved deres hele Fremfærd, viiste at det ikke

var i den rene grundige Sandhedsgransknings, men i en vis Eensidigheds Retning, de vilde virke, kunde man kaldet dem Sagforerbladene, tilkjendegivende, at deres Færd ei maatte betragtes anderledes, end som den Mands Fremfærd er, der har en Retstrætte, og nu kun tænker paa at føre sin Paastands Forsvar, uden tillige at ville føre Modstanderens Sag, thi af saadan Beskaffenhed vare Retstrætterne. Det gik med denne Farvethed, og Prædikelsen af et saadant Dagbladevæsens Ypperlighed, saavidt, at det endog blev anseet for en stor Ugjerning, naar en Folketalsmand kunde overbevises om, nu at komme frem med Noget, som stod i Strid med, hvad han tidligere havde fremført. Man havde et Ord af en i sin Tid berømt Statsmand, Talleyrand, som, da i Aarene 1814-16 mange ved den saakaldte store franske Statsomvæltning Udvandrede kom tilbage, efterat den forrige Kongestamme igjen havde faaet Thronen, om dem skal have sagt: „de have i den lange Tid Intet lært og Intet glemt"; thi de stak endnu i deres forrige Anskuelser, eller disse stak i dem. I Lighed med disse Udvandrede vilde nu rette Dagbladsførere, at enhver ægte Dagbladsmand og anden Folketaler skulde holde fast ved sine engang udtalde Anskuelser, og hvad dem angik, naar han eengang havde udtalet dem, Intet lære og Intet glemme, det vil sige: Intet lære at forkaste. Livets Skole maatte for ham ingen Skole være, og det især ikke i det Vigtigste, i Grundantagelserne. Efter saadan Dømmemaade vilde Mænd, som Paulus og Luther, været blevne forhaanede. Det Underligste var, at De, som i Ord og Gjerning prædikede saadan Tankevedholdenhed og Standhavtighed, altid ønskede at faae Flere og Flere til at gaae over fra at være deres Modstandere til at være deres Medholdere, altsaa at skifte Anskuelser; saa stor var Forryktheden eller Absurditeten. Medens hver Den roestes, som, naar han i andre Fag udgav et tidligere af ham udgivet Skrivt, paa Ny, lod det komme frem

med Rettelser, ja Omarbeidelser til det Bedre, maatte Ingen gjøre sine Statsanskuelser til Gjenstand for Rettelser eller til det Bedre henstræbende Omarbeidelser; thi det var ei, fordi det oplystes at være urigtigt, men fordi det stod i Strid med tidligere af samme Mand Fremført, at det Lastede gjordes til Gjenstand for Bebreidelse, og især meentes at fortjene Haan.

Naar man har alt Det for Øie, som jeg nu har fortalt, kan man ikke undre sig over, at under de mange Anklager, som reistes mod Engelland den Paastand opkom, at dets Fristatsforfatning havde været dets Grundulykke, især forbunden med Overtroen paa dens Ypperlighed. Uden en saadan vilde, meente man, Engelland ei kunnet paadrage sig den store nu saa trykkende Statsgjeld. Landets Stormænd, der for Engellands Storheds og dets Havherredømmes Skyld, samt tildeels og af en Stolthed, som det var maadelig fat med, havde forsømt og tilsidesat Omsorgen for Folkets egentlige Velvær, havde i det, baade i Henseende til Dannelsesmaade og Sammensætning, lidet duende Folkeformandskab havt Betryggelse og Dække for Alt, hvad de gjorde; og eengang kommen ind i en skjæv Gang havde Regjeringen ikke kunnet komme ud af Skjævheden, ja var kommen i en stor Tro paa Skjævhedens Rethed. Man sammenlignede Engellands hele Færd paa den Tid, da det især havde faaet opdynget den store Statsgjeld, nemlig i det 18de Aarhundredes Slutning og i det nittendes Begyndelse, en Tid af fem og tyve Aar omtrent, med en Skibsfart igjennem et Hav fuldt af Sandbanker og Iisblokke, som man af al Magt havde villet igjennem, istedetfor at arbeide sig ud af det ad en Tilbagevei, der ingen Vanskeligheder havde havt for Den, der havde villet den. Især betegnedes Afbrydelserne af Fredsunderhandlingerne med Frankerige i det foregaaende Aarhundredes sidste Aaringer, men fremfor Alt Bruddet af Freden i Amiens (som var sluttet 1802, men ret som for at brydes

igjen i det følgende Aar) som en stor Daarskab fra Engellands Side, til Gjeldens store Forøgelse, til stor Standsning i Landets hele Udviklingsgang, til stor Vanhæder for Engelland, der kun ved tilkjøbt og tiltryglet Hjelp af andre Europas Magter, under Forfremmelse af det Modsatte af hvad det vilde, tilsidst var naaet til at faae den høistfornødne Fredstilstand tilbage.

Nu kom da og det hele Skatte- og Afgivtsvæsen, som det i den største Deel af Aarhundredet i Engelland havde været, til Omtale. Ved Aarhundredet meentes Tiden fra omtrent 1789 af til 1880. Var der noget Folk i Europa, der kunde havt Godt af at nyde en Deel af den lette muntrende franske Viin, saa var det Engelsmandsfolket; men de høiherlige Statsformaal, hvortil det hørte at gjøre sit Naboland, Frankerige, saa megen Afbræk, som muligt, havde bragt Regjeringen til at faae de tunge Vine fra Portugal, et Land, som Engelland da havde under en vis Afhængighed af sig, til at blive almindeligen drukne, tilligemed et tungt hjemmelavet Øl. Med Omsorg for Folks Sundhed ved at skaffe dem Adgang til god Luft og godt Lys, samt med Omsorg for Øinene, var det en anden Sag; her var det ikke ligefrem, for at volde andre Lande Afbræk, men for at faae Penge nok til at kunne det, at Folk skulde lide. Man maatte være om sig, for at faae Afgivter paa alle Maader. Saa hittede man paa, at der skulde betales Vinduesskat, og saa bleve mange Fattige, og dem havde man netop i Engelland mange af, drevne til at sørge for, at have saa lidt Vinduer, altsaa saa lidt Adgang for Lys og Luft, som muligt. Dagbladene bleve belagte med en saakaldet Stempelafgivt; hvert Stykke af et Dagblad, som udsendtes, skulde have et Mærke paa, at en Afgivt var betalt af det; saa gjorde man ei blot Dagbladene af næsten uhandleligt stort Papiir, for at et enkelt Blad kunde rumme Meget, men prentede nu og af samme Grund med smaae Bogstaver til Fordærv for Øinene. I den

Grad var Erhverv af Penge Hovedsagen for Regjeringsmændene, at, istedetfor at man skulde troet, at Omsorg for Helbred og Sundhed maatte være blandt de første Statsformaal, saa vare der i Europa gaaet Aarhundreder hen, inden man kom efter, at man dog maatte spørge Sundhedsguddommen og Sjælefreds- og Sjælevelfærdsguddommen ad ved alle Statsforetagender, forend man adspurgte Mammon eller Anmasselsesaanden og Herskesygeaanden.

Der var her bestandig Tale om, ei hvorledes Tilstanden var nu, men hvorledes den havde været i det hele snart til Ende gaaende Aarhundrede; thi man vilde have Regnskab for, hvad de mange Afgivtspenge og Statsgjeldspenge vare brugte til, da man endnu havde Trykket af den store Statsgjeld paa sig, og da der endnu ikke gjordes noget Alvorligt for at frie Landet for den, og da man ei heller saae, at der tænktes paa, at gjøre Lavmandsfolket og Fattigmandsfolket til Gjenstand for en Statsomsorg, der skulde gaae foran for al anden Statsomsorg. Endnu herskede den Aand frem, at der fremfor Alt maatte sørges for, ved Anvendelse af store Pengesummer at skaffe sig Midler og Veie til at kunne vedblive sin Anmasselse med Hensyn især til Herredømmet paa Havet, og tillige til at lægge alleslags Hindringer i Veien for andre Folkefærds Velstand, forsaavidt Mammonsomsorgen maatte synes at kræve eller tilraade det. Endnu skulde Dette være Hovedhensynet for Engellands Meddeeltagelse i de europæiske Landes Ordning, og denne Meddeeltagelse være Hovedgjenstanden for Folkeformandskabets Opmærksomhed — Folkeomsorgen bagefter.

Kornlovene bragtes nu i Erindring, eller de Love, der i en tidligere forgangen men ei forglemt Tid, havde sat Hindringer for Korns Indførsel fra fremmede Lande, hvilke havde medført, at Arbeidsmanden havde maattet betale sit daglige Brød dyrere, end det behøvedes, blot for Landbrugernes, det vilde ofte sige

Storeiendomsmændenes Skyld. Saadanne Love havde, paastod man, hjulpen med til, at Fornemmandsfolket havde kunnet dynge store Rigdomme op. Det var vistnok mange Aar siden, at efter mangeaarige Kampe Kornlovene vare ophævede. Men naar? Ikke da Fornemmandsfolket havde indseet Uretfærdigheden af dem, eller indseet, at de ilde kunde bestaae med sand Folkefrihed; nei da man endelig var naaet saavidt, at Mammonsguddommen fandt, at det nu nok kunde gaae an, ja være tjenligt, at ophæve dem. De langvarige Stridigheder, der ingenlunde havde været førte uden talende Grunde paa begge Sider, kunde især lære, at der fra gammel Tid havde stukket en Grundvranghed i Stats- og Samfundsforfatningen. Den var ophævet i Henseende til Handelsfriheden, hvormed det var gaaet langsomt og tungt, men den stak endnu i meget Andet. I Danmark, sagde de Danske, havde man, nagtet en stor Godseierstands Modstræben, der var gaaet saare vidt, faaet i Aarene 1786 til 1788 en Bondeudfrielse bragt i Stand, som man i Engelland vilde have brugt tretti eller femti Aar til at strides om.

Der blev trukket Mere frem, men jeg kan ei dvæle ved det Alt. Dog vil jeg bemærke, at der blev megen Tale om en Lov, som Cromvel (I have dog vel hørt fortælle om ham, og vide, hvem han var) havde faaet givet i Aaret 1652, og som han var bleven priist for. Det var Skibsfartsloven, som gik ud paa at tilsikkre Engellænderne al den Handel og Skibsfart i eget Land, med Udelukkelse af Andre, som man paa Fordelens Vegne kunde være tjent med, at faae sig udelukkende forbeholdt. Det havde maaskee været det første store Skridt til ret tilgavns at faae Snæversindetheden i Samqvemmet mellem Folk og Folk sat i fri europæisk Samfærsels Sted. Det var maaskee det første store Stød, der blev givet til at

faae i Engelland Horatses Ord*): Først Penge, saa Dyd og Retsindighed — denne vistnok ogsaa, ei Penge alene, men bagefter, ikke til at gjenklinge, thi man sagde det ei, men at gjelde baade i Engellands Heelhedsliv, og i saare mange af dets Mennesker. Forresten forstod det sig af sig selv, at, saasnart Engelland fandt det tilpas for sig, at aabne nogen vis Handelsfrihed, som før ei havde været, saa skjeldtes alle de Folk ud, som ei strax gjorde det Samme; thi om det kom de Andre tilpas, det maatte der ei være Tale om; at Engelland havde biet, til det var bleven det tilpas, var en anden Sag.

Den Gamle standsede her, og sagde saa: Det maa bemærkes, at enhver Forholdsregel maae bedømmes efter Tiden og Forholdene, naar den tages, og at Noget kan have været meget fornødent og godt til sin Tid, hvad der i senere Tid ei duede mere. Men at til Fordærv for Grundtilstanden i det Hele og for saare Mange i deres Enkeltliv Mammonsdyrkelsen var fremmet, ja man kunde sige opelsket, ved Siden af Hoifornemhedsvæsen og Søndagsdyrkelse, maatte unægtelig ved Siden af meget Godt føre til at erkjende, at det egentlig var i Bund og Grund, at det var galt fat med Livet i Engelland.

Nu maa jeg da og fremføre, hvad der sagdes om Engellands store Statsgjeld, hvoraf der maatte betales Renter, hvortil aarlig store Pengesummer gik med, der maatte tages af Landets Skatter og Afgivter. Det var meest Englændere, som eiede Landets Gjeldsforskrivninger, og saa gik da Rentepengene, sagde man, ikke ud af Landet, men kom Landet selv tilgode. Men netop Dette havde bidraget saare meget til at udvide den store Kloft imellem Rigmænd og Fattigfolk; disse maatte aarlig give Meget til Gjeldsforrentningen, om ei ligefrem, saa gjennem Afgivter, der vare lagte paa daglige Fornødenheder eller

---

*) See S. 498.

Brugsting. Og nu var netop i de senere Aaringer, under alleslags spændte Forhold til Columbierne, under store Forstyrringer i Ostindien og China og Stridigheder med Japan, samt under de mangelunde nye Vendinger, som Handel og Værkflid og Statsomsorg havde taget i Europa, Værkflids- og Handelserhvervelsen i Engelland bleven mindsket Aar for Aar, hvorved da den store Statsgjeld var bleven mere og mere trykkende, medens Engelland endda maatte vedblive, eller dog meente sig at maatte vedblive, sit hele store Krigsskibe- og øvrige Krigsberedskabsvæsen, der aarligen krævede store Pengesummer.

Men jeg maa vel, saa afbrød den Gamle sig, inden jeg gaaer videre, fortælle om, hvor stor Engellands Statsgjeld var. Da i Aaret 1793 Engelland kom til at gribe ind med i Frankeriges Ulyksaligheder, ei just for at forøge dem, men dog til deres Forøgelse, var Statsgjelden omtrent 270 Millioner. I vide da nok, at en Million er tusinde Gange tusinde, og I faae finde Eder i, at jeg bruger den fremmede Benævnelse for Beqvemmeligheds Skyld. Men hvad var det for 270 Millioner? Vare det Thronderdalere? Nei, det vare Pund Sterling, som de kaldtes, hvert til halvfemte Thronderdalere, altsaa over 1200 Millioner af vore Dalere. Men hvad vil det nu sige? I den sidste Halvdeel af nittende Aarhundrede, og det netop paa den Tid, da de store Anklager mod Engelland opstode og udbredte sig, gjaldt en Tønde Hvede 5 Thronderdalere. Altsaa vare 1200 Millioner Dalere lige med 240 Millioner Tønder Hvede. Hvor Meget der udfordres til at faae frembragt 1000 Tønder Hvede, det maae I da have en Forestilling om, da I fremskaffe en Mængde Hvede. Jeg siger fremskaffe, ikke frembringe; thi det vide vi da, at vi ikke frembringe den, men kun faae Allivsrørigheden til at gjøre det. Engelland vedblev fra 1793 af i omtrent ni Aar med sin Deeltagelse i Krigene med Frankerige, ved hvilke dette Land kom til at udvide sit Herredømme meget,

det vil sige, fik flere Lande at regjere over og trække Statsindtægter af, hvilket dengang ansaaes for et stort Gode. I Aaret 1800 var Engellands Statsgjeld stegen til 490 Millioner Pund Sterling, hvilke for det nittende Aarhundredes sidste Tiaaringer, da denne hele Gjeld endnu hvilede paa Engelland, udgjorde omtrent saa Meget, som 440 Millioner Tønder Hvede. Saa kom der Fred med Frankerige, men den blev snart brudt igjen, og først i Aaret 1815 endtes den nye Krig, og Aar 1816 angives Englands Statsgjeld at være stegen til 800 Millioner Pund Sterling. Derefter gik den ned, dog forholdsvis ei meget. I 1850 angives den til 750 Millioner, og den skal 30 Aar senere, under afvexlende Stigninger og Afbetalinger, være gaaet ned til omtrent 700 Millioner, altsaa en Værdie af 630 Millioner Tønder Hvede. Heraf skal den aarlige Renteafgift i Aaret 1886, da de store Anklager kom i Gang, have udgjort omtrent 25 Millioner Pund Sterling, altsaa en Værdie af omtrent 22 Millioner Tønder Hvede. Saa Meget skulde altsaa Engellands Folk aarligen anvende Kraft paa at frembringe, forend det kunde sige: Hvad jeg fremdeles frembringer, er mit, og skal ligefrem anvendes til Bedste for mit Vels Fremme, og ei til Bøde for fordums Daarskaber og Anmassel̈ser, forsaavidt nemlig min Regjering ikke vil finde Noget deraf fornødent til nye Anmasselser og Daarskaber. Det kunde lidet hjelpe, at der sagdes, at de mange Millioner bleve i Landet, og kom om iblandt Folk igjen. Det var, som om man, naar En skulde afgive 22 Tønder Hvede til en Bager for ingen Ting, vilde trøste ham med, at deraf skulde bages Brød til ham selv, men vel at mærke: Brød, som han skulde betale med dets fulde Priis.

Og naar man nu spurgte, hvad Folket havde faaet for al den store Statsgjeld, saa maatte man svare: At det var vanskeligt at sige, naar man saae hen til, hvad der hørte til egentlig

indre Folkevelvær. Der var fremkommen en stor Mængde gode velgjørende Indretninger; men man kunde ikke sige, at de især skyldtes en sand fra Statens Side kommende, ned til Alle gaaende Omsorg for Folkets Velvær. De vare for en stor Deel, ved Siden af Alt, hvad Staten krævede, bekostede af Folk, der frivillig paatoge sig Arbeidet og Udgivterne. At det saaledes nu her overalt heed, og fra gammel Tid havde heddet: Hjelp Dig selv! kunde have været ganske godt, ja maaskee saare godt, hos et saa dygtigt, kraftigt, arbeidsomt og forstandigt Folkefærd, som det engelske var. Men naar Engelland saaledes var det Land i Europa, hvor det, langt mere, end i noget andet, var overladt til Folket selv, at sorge for at faae alt Det, hvad den græske og romerske Oldtids baade Viismænd og Statsmænd, hvis efterladte Værker intetsteds endnu saaledes læstes og granskedes, som i Engelland, havde anseet for Stats og Regjerings vigtigste Opgaver og Formaal, saa burde Engelland mindst af alle været det Land, hvori store Statsafgivter bleve tagne fra Folket, og saa burde en stor Frihed til at ordne Landstilstanden, som man fandt det bedst, staaet aaben overalt i Landet. Men nu var Engelland det Land, hvis Statsudgivter vare storre, end noget andet Lands, for en Deel for den store Statsgjelds Skyld, og tillige var der intet Land, hvori ethvert Fremskridt var bleven gjort besværligere fra Lovgivningsmagtens Side. Alt var bleven belemret, og intetsteds havde Lovgivning, og det netop ifolge den saakaldte Frihedsforfatnings hele Beskaffenhed, gjort det moisommeligere og vanskeligere at faae Misbrug, Misligheder, Utilborligheder afskaffede. Ja det var ret, som om dette Folk fremfor andre havde været bange for at faae al Slags gammelt Vedtaget og Indfort grundigen omforandret, især at faae den Grundordning, ikke af Stats- og Medherredommevæsenet, men af Samfundstilstandens Indre, bragt i Stand, hvilken Menigmandsfolket i Engelland, som andensteds, af al

Magt forlangte. Endnu søgtes Folkeformændsposterne af Mange blot af rene Egenhensyn, der ofte vare meget smaalige, og de opnaaede dem; endnu herskede smaalige Stands- og Partiehensyn istedetfor Folkevelshensyn; endnu dreiede sig de indre Stridigheder om ganske Andet, end Det, hvorpaa Alt hos Regjeringen burde gaae ud. Endnu gik man tilværks, som om Folkevelstands og Folkevelværs Fremme var Eet og det Samme; og endnu satte man Folkevelstandens Fremme i Velstandsfolkets Fremme.

Saaledes raabtes der baade udenfor Engelland og i Engelland selv, om end just ikke med største Ret. Engelland selv havde, men saa og Tydskland og Columbien, bragt det i stor Gang, at paa Sandhed maatte ei sees, naar ved vrange Forestillinger visse Storformaal kunde forfremmes. De Ord, at slig Falskhed omsider slog sin Herre paa Halsen, og at saaledes det Attraaede kjøbtes paa det Ypperstes Bekostning, maatte ikke agtes. — Der raabtes fremdeles paa, at man endnu ikke var kommen videre, end at man, blot for at opretholde sin Anseelse og bevare sig sine Velstandskilder, samt beholde et anmasset Overherredømme tilsøes, maatte, istedetfor at afbetale paa Statsgjelden, anvende en Mængde Landsindtægter til ganske Andet, end Forfremmelsen af sund Menneskevel, og endda udsætte sig for at komme til at forøge Statsgjelden til Fortsættelsen af den Fremfærd, hvorved man havde paadraget sig den, medens det var kommen saavidt, at Vinding i Penge ei mere kunde indstrømme saaledes som fordum, og der tillige i det øvrige Europa mere og mere udbredte sig et Sind, som drev til at sætte en stor indre Landhandel ved Siden af Handelen over Havet, og at raabe paa, at man baade kunde undvære og vilde undvære engelske Værkflidssager; hvortil kom, at Columbiens Harme mod Engelland vel skulde skaffe dette saa Meget at gjøre og bekoste, at Europas Krigsflaader, der tilsammen nok

skulde kunne holde den engelske Stangen, ei vilde behøve at anstrenge sig, for at bekæmpe al engelsk Anmassfelse. Paa den Maade, Engelland havde paatvungen China den skjændige Opiumshandel, som Chinas fornuftige Regjering havde villet afværge, maatte man ei troe, at der kunde gaaes tilværks i Europa.

Nu henvendtes da og Opmærksomheden paa Forbrydervæsenet, og man meente at see et stort Beviis paa Engellands Samfundsforfatnings indre Forkeerthed eller Vranghed deri, at her en stor Forbrydervindskibelighed havde uddannet sig til en egentlig Haandteringsvindskibelighed med al dertil hørende Konstfærdighed. Man maatte heri, samt i den baade legemlige og aandelige Elendighed, hvorom visse store Dele af Hovedstadens Forstæder bare skrigende Vidnesbyrd, see talende Beviser for Samfundstilstandens Slethed. I et velordnet Land med ordentlig god Regjeringsomsorg havde Sligt ei kunnet saaledes gribe om sig. Det kunde lidet hjelpe, at der bemærkedes, at en stor Mængde Opsynsmænd og Paapassere vare opstillede til at bekæmpe hiin Forbrydermængde; derved forøgedes for den rette Menneskeiagttager kun Ondet; thi nu skulde for hine fordærvede eller forulykkede Sjæles Skyld en anden Mængde Sjæle sættes i en Tilstand, hvori de dagligen skulde leve et Liv, som vel maatte kaldes næsten lige saa uchristeligt, umenneskeligt, aandsfortærende og aandsforhærdende, som Hines, hvilke endda i deres Indre kunde stille sig lige med deres Paapassere, da mere og mere den Tænkemaade var udbredt, at de Ene førte en ligesaa retfærdig Krig, som de Andre. Naar de Ene førte den i Statsretfærdighedens lovlige Tjeneste, saa førte de Andre den paa den fortrykkede og forvanskede Menneskeretfærdigheds Vegne.

Man sammenstillede dette Forhold med det gruelige, som var bleven Følgen af, at med al Magt Negerslaveriet skulde hindres, med hvis Afskaffelse det havde været bedre at have

faret lempeligere, overladende Sagen til Menneskehedsfølelsen og dennes kraftige Udtalelser og Virkelser, hvorved Menneskeforædling hos de Hvide og Velvær hos Slaverne paa eengang kunde været fremmet, istedetfor at nu voldelig Fremfærd havde fremkaldt noget langt Værre end Det, som skulde afskaffes. Nu havde her en Mængde af Landets Søfolk i Paapasserskibe ei alene maattet henleve et fortrykket Liv, men og, ved at see Mængder af Negerliig svømme om i Havet, eller ved at see Negre grueligen sammenstuvede i Smughandlerskibe, være Vidner til Grueligheder, som netop deres Paapasserie havde fremkaldt til Fordærv for Menneskefølelsens Rige, hvilket man ved sin Tvingerfærd havde undergravet. Ligesom Eneraadighedskirken i de Tider, da den anvendte de grueligste Fremgangsmaader mod Kjettere, aldeles ikke tænkte paa, at de Menneskesjæle, som skulde fuldbyrde de mange Grusomheder, herved maatte lide forfærdeligen, saaledes havde Engelland ei heller agtet paa, hvorledes det gik de Sjæle, som i hiint Paapasseriets og Tvingeriets Tjeneste skulde udholde, hvad denne Tjenestes Udførelse medførte. Dette Hensyn fremkom ikke.

Fortælleren standsedes her ved et Udbrud af nogle af Europæerne, der forundrede sig over, at de ikke før havde tænkt paa Det, de her gjordes opmærksomme paa. Der taldes videre herom. Derpaa vedblev han:

Man meente sig at handle i Menneskefølelsens Navn, men havde kun sat et Tvangsrige i dens Sted, indtil man endelig maatte i Mammons Navn tage Svøbet ind for Columbiens Skyld, efterat man en Tid lang ved sin ophidsende Fremgangsmaade havde været med ved at forfremme det columbiske Negerslaveries Uvæsen. Stille slig en Sag hen i Herrens Haand, det vilde her sige i de dybe Menneskefølelsers og i Christelighedens Haand, det havde man ei kunnet tænke paa, især da man hjemme i sit eget Land just ikke havde Meget af Christe-

lighed i Regjeringens Færd og Væsen. Ei heller havde man søgt at gaae den simple Vei, reent ud at høre op med al Handel med de Stater, hvor Negerslaverie fandt Sted, og at faae andre Stater til det Samme. Dette havde Erhvervenødvendigheden ei kunnet tillade. Man havde indrettet sit Liv paa, høiligen at trænge til Landsfrembringelserne fra de Lande, hvor de kun fremskaffedes ved Hjelp af Negerslaverie, og meentes ei at kunne tilveiebringes uden et saadant, og man tog da ligefrem Deel i dets Forfremmelse, medens man ved sin af Anmasselsesaanden indgivne Fremgangsmaade gjorde Sit til, at i disse Lande Negerslaveriet blev langt værre, end til dets Opretholdelse havde behøvedes, og i høi Grad hindrede dette Forhold i, efterhaanden paa naturlig Maade at udjevne sig. Man skulde overalt være med, til at være et Slags daarlig Halvformynder for andre Folkefærd, medens man hjemme forsømte sin egen Fattigstand grueligen, og skulde til saadan Ende og til den dermed forbundne Krigsudrustnings Bekostning anvende store Pengesummer, istedetfor at anvende dem til sand god Omsorg for sine Egne, deels ved Afbetaling paa Statsgjelden, deels ved at skaffe Landets store Fattigstand gode sunde menneskelige Boliger, med andet Mere.

Ved dette Sidste dvælede man især, og det var især blandt Menigmandsfolket i Engelland selv, at Opmærksomheden henvendte sig herpaa. Det kunde dog ei nægtes, sagde man, at de store Pengesummer, man lige til de sidste Tider havde anvendt paa, og endnu anvendte paa, at bygge, udruste og holde Paapasserskibe, for at blande sig i Andres Sager, havde det været langt pligtmæssigere, langt fornuftigere, langt mere stemmende med sand Statsomsorg, at have anvendt paa, at faae de mange elendige Boliger, især i visse store gruelige Forstadsstrækninger i London, samt i visse store Landstrækninger i Irland, ombyttede med gode, sunde Huse, opfyldte med Mennesker, som man, efter

at have fjernet Drukkenboltene og andre Forfaldne, havde ved god Beklædning og Anviisning paa Arbeide, helst et saadant, der, hvad Fruentimmerne angik, kunde udføres hjemme, sat i en god menneskelig Tilstand, og derved givet en Begyndelse til at kunne, og et godt Sjælestød til at ville, holde sig i en saadan Tilstand. Men man var kommen ind i en reen skjæv Retning med sit Statsvæsen, og skulde endnu, for at opretholde Engellands Stormægtighed, blive ved med at anvende store Penge og store Kræfter rundt om langt borte, og til den Ende maaskee snart igjen reise stor ny Gjeld, og udbrede store Ødelæggelser i fjerne Lande, som det var skeet i det i et Aarhundrede og længere skammeligen behandlede Ostindien, hvor man, for blot en Menneskealder siden, havde anrettet Ødelæggelser, fordi Landets Folk søgte Det, hvis Lige i Italien og Ungarn blev priset og understøttet: Landets Udfrielse af fremmed paatvunget Herredømme-Anmasselse. Det christne Navn, sagde man, var her given til Priis for Forbandelser hos Hedninger og Muhamedanere. Og kort efter, at man havde velsignet de store Lande med det høiherlige christne Regjeringsvæsens Befæstelse, havde der været en Hungersnød, grueligere, end nogen tidligere havde været. Men saaledes var det gaaet bestandig med Engelland: Udadtil Tragten efter at vorde en Stormagt, og at holde sig opret som en saadan gjennem Frihedsprædikelse og Folkeundertrykkelse; hjemme i det Allernærmeste: menneskelig Usselhed baade legemlig og aandelig. En herlig Stormand, som sad midt i store Sale i Slotte omgivne af Storhaver, men med et med ildelugtende Bylder paa Mave og Lægge beladt Legeme, der imidlertid i god tilhyllende Klædning vistnok kunde tage sig godt ud, da Manden var rank, havde en god Bugrunding at fremvise, og kunde ganske vel gjøre en rask og frisk Gang igjennem sine Stuer med alle sine skjulte Bylder, og bruge sine Arme ganske vel.

Dette Slags Tale hørtes rundt om, ei blot udenfor Engelland, men og i Engelland selv, hvor man havde faaet Øinene op over sin hele Samfundsforfatnings Beskaffenhed, seet med christelige, christeligt-menneskelige, Øine, og Mange reiste sig, for at prædike om, at det var høiligen paa Tiden, at man tænkte paa, istedetfor at hjelpe paa Fristatsforfatningen ved at faae Medherredømmets Skin udbredt til Flere og Flere, at faae det hele Fristatsvæsen ombyttet med en sand Menneskeomsorgsregjering, om det saa skulde skee ved at omstyrte den hele Fristatsforfatning, hvis Frugter daarlig vidnede til Bedste for den, og faae en heel anden Regjeringsmaade sat i dens Sted. Mange meente, at Valgvæsenet kunde gaae sin Gang, som hidtil, og at Overhusets Fornemmandsvæsen kunde blive, men at de Valgte kun skulde komme sammen, for, i Forening med Overhusets Mænd, at vælge Statsformændene og give dem visse almindelige Angivelser af, hvad der trængtes til, hvad der attraaedes og fordredes, og saa overlade Alt til Kongen og Statsformændene paa tre (Andre meente fem) Aar. De skulde saa igjen mødes om de tre (eller fem) Aar, for at overlægge med hinanden, hvorvidt de skulde erklære, at de vilde beholde de valgte Statsformænd, eller maatte vælge andre i deres Sted, samt tilkjendegive deres Dom om Regjeringen, som den i de tre eller fem Aar havde været, men saa, at der først og fremmest skulde sees paa, om den havde været en virkelig Menneskeomsorgsregjering, samt derhos havde arbeidet paa, at faae Folket udfriet af sin Statsgjeld, der jo dog umuligen kunde blive staaende hen i evindelige Tider, og som nu havde begyndt at vise sig med et haardt ængsteligt Tryk. Andragender skulde saa til de Valgte kunne indsendes overalt fra, og skulde af dem tages i god Overveielse. At saadanne Forslag fremkom til ingen Nytte, kunne I vel vide. Saavidt som i Danmark gik

man dog ikke i Engelland, at man forlangte, at ingen Formuesmand maatte vorde Folkeformand.

Den Gamle vilde her standset for denne Aften. Men han maatte forinden oplyse to Ting. Først vilde man vide, hvorledes det havde forholdt sig med Opiumshandelen i China; dernæst hvad det var for Liig af Negere, som strømmede i Havet.

Af Opium, sagde han, blev der dyrket meget af Engellændere i de asiatiske Lande, som Engelland roveragtigen havde annasset sig. Derfra udførtes megen Opium til China; thi her, som mange andre Steder i Asien, yndedes dette Beruusningsmiddel meget. Ved at ryge Opium, som Tobak blev røget, eller ved paa anden Maade at tage det til sig, kom man i en drømmerisk Tilstand, hvori man levede et Liv i fortryllende Udmalinger af yndige Livstilstande. Men med Tiden bleve disse Nydelser i høi Grad undergravende for hele Legemssundheden og hele Sjæletilstanden. Opiumet kunde med Rette siges at være langt mere fordærvende for Mennesket, — som det og var langt mere forførende, — end Brændevinen mange Steder havde været, uagtet ogsaa denne havde sit Forføreriske, og kunde ende med en Raferie-Syge, der tilsidst kunde vorde til egentligt Galenskab. I China havde Regjeringen forbudt al Opiums Brug, og Handelen dermed kunde kun drives som Smughandel. Men nu kom der engang et Sammenstød med engelske Skibe, hvilket Engelland erklærede for at have været retskrænkende, og nu greb det Leiligheden til en Tvangsudøvelse, som førte til Opiumshandelens Beskyttelse. Endog i selve Engelland reistes i hiin Tid — det kan have været en femti Aar, forend den Anklagetid, vi nu ere ved — store Klager over den utilbørlige Maade, Chinas Regjering i denne Henseende var bleven behandlet paa. Men saa fremkom Gjensvar, der vare saare mærkelige, som ret betegnende for Tænkemaaden. Ansete Dag-

blade spurgte haanende, om man kanskee vilde, at Engelland ydmygeligen skulde bekjende for China, at det havde begaaet Uret, og vilde bede om Forladelse, og gjøre Uretten god igjen. Saaledes anraabtes Folkestolthedsfølelsen til Modværn mod Christelighedsfølelsen, og Engellands Høipræstestand reiste sig ikke, for her at tale Christelighedens og Sandhedens og Retfærdighedens Sag, ihvorvel den Tanke laae nær, at en paa eengang retfærdig og christelig Fremgangsmaade mod China i dette Tilfælde, hvor Chinas Regjerings Hovedbestræbelse var i høi Grad priselig, vilde have kunnet fremme baade Christendommens og Europæerværdighedens Sag høiligen i China og i andre af hine Asiens Lande. Men af Det, Engelland i Henseende til Negerslaveriet havde eftertragtet, skeede her lige det Modsatte. Det afskyelige Negerslaverie søgtes af al Magt undertrykket; den afskyelige Opiumshandel forfremmedes. Det kom tildeels af, at der til at fremme Ret og Retfærdighed i Engelland krævedes tyve- til trettiaarige Kampe med Mammons-Indskydelserne eller Indbildskhederne.

Med Negerliigene forholdt det sig saaledes: I Columbien kunde visse store Agerdyrkninger, Risens, Bomuldens, Sukkerets, ikke drives uden ved Mennesker, der saaledes kunde udholde Heden og Andet i Veirliget, som Negerslaverne kunde det; disses Underhold kostede heller ikke saa Meget, som frie Arbeideres. Dette var idetmindste den almindelig antagne Mening. Saa vilde da de columbiske Plantere (saa kaldtes de ofte) ikke undvære Negerslaver, men vedbleve ved Smughandel at søge at indføre dem. Man kunde nemlig ikke, trodsende Engelland og den meddeeltagende øvrige Deel af Europa, indføre dem paa aabenbar berettiget Maade; thi i selve Columbiens Fristater var den større Deel af Folket, saavelsom hele Almeenregjeringen, i hiin Tid imod Negerslavehandelen. Med Smughandelen paa Guinea i Afrika, hvor Slaver kjøbtes af Slavehandlere, der fik

dem enten af de indre afrikanske Fyrster eller af Ransmænd, gik det da saaledes, at Smughandlerne stuvede Negre grueligen sammen i Skibene, for at de Skibe, som undgik at blive grebne og opbragte, kunde bringe desflere til Columbien. Men naar slige Skibe vare i Fare for at vorde tagne af Paapasserskibene, saa grebe de ei sjeldent til den Udhjelp at kaste alle deres Negerslaver over Bord, medens de endnu vare saa langt fra Forfolgerne, at de, uden at det kunde sees, kunde gjore det, og saa viiste de sig uden Slaver, naar de bleve tagne, og maatte da lades frie igjen. Saa frygteligt gik det med de Grueligheder, som ved Tvangsfremfærden vare blevne fremskyndede, og i Columbiens Slavestater gjorde, som sagt, den megen Raaben om Negerslaveriets Skjændighed Slaveeierne, der saae deres Formues Odelæggelse for sig, naar de ingen Slaver maatte have, ingenlunde mildere imod Slaverne, men haardere.

Trettiottende Delingsstykke.

Det europæiske Lognvæsen. — Videre angaaende Engelland: Bruddet af Freden i Amiens; Spanien; Syrien; Irland.

Da man næste Gang samledes, tog Ungoldingeformanden Ordet saaledes:

Jeg har jo noksom fortalt om, hvorledes der, ved Siden af Talekampene for og imod en mere og mere til de saakaldte laveste Menneskeafdelinger nedgaaende Meddeelagtighed i Folkeformændsherredommet, ja en heel Overgang af det fra Velstandsfolket til Menigmandsfolket, havde dannet sig Kampe af andet Formaal, nemlig de, der gik ud paa at faae Staternes Hovedbestræbelser trukne bort fra Det, de havde været hildede i,

hen til en ret egentlig Omsorg for Alle, især for Lavmandsfolket, som Hovedformaal, for at Landets Indvaanere kunde vorde, hver i sin Art og efter sine Kaar velstaaende, efter dette Ords bogstavelige Betydning. Men nu er jeg kommen til at tænke paa en anden Bestræbelseskamp, som jeg maa undre mig over, at jeg ikke allerede er kommen til at omtale. De mange Kampe og Eftertragtelser, der dreiede sig om Anmasselse og Afværgelse, om Udfrielse eller Ikke-Udfrielse fra visse Statsforeninger, som ikke mere vare Folkene tilpas, og meget Andet, havde havt en Indvirkning paa Europas Retsindighed, som man ei kunde Andet, end betragte med Gru. En vis dyb Lognagtighed var saaledes trængt ind i Partiekampene, at det mangensteds næsten blev gjort til en Samvittighedssag, at deeltage i Lognagtigheden, eller idetmindste i Tilsidesskydelsen af al redelig Sandhedsiagttagelse, hvor det gjaldt Formaal, som et Folk med eller mod sin Regjering havde sat sig i Hovedet, at ville til sin Anmasselses Udvidelse eller Haandhævelse have forfremmet. Man maa gjennemgaae Dagbladene fra hine Tider, for at kunne fatte, hvorvidt Dette gik. I Sandhed det gik saa vidt, at det næsten prædikedes som en statlig Hoveddyd, ivrigen at forfægte visse Formaal, om saa derover hele Folket kom til at tage Skade paa sin Sjæl. Saaledes gik det ogsaa ofte i alleslags Smaakampe om alleslags Anliggender, der ofte kunde være vigtige nok. Mange gik saavidt, — jeg mener Mange blandt de Faa, der dybt folte den Fordærvethed, jeg her taler om, — at de meente, at denne ene Fordærvelse var mere end nok til at fremkalde det Onske, at det hele Prentefrihedsvæsen aldrig havde faaet Indgang, især indenfor Dagbladenes Enemærker. Det kunde lidet hjelpe, sagde de, at man raabte paa, at til Livets Kampe horte det, at have Sligt at trækkes og strides med. Det var, som om man vilde aabne Veie for al Slags Landfarsot eller Pest, og

saa sige, at Sligt skulde man have at strides med. Men hvo vilde paastaae Dette?

Paa saadan Maade udtalde de Mange blandt de Faa sig ogsaa med Hensyn til alt det Had, al den Forhaanelse, al den Opirrelse, som paa mange Maader var sat i Gang og forfremmet, især ved Dagbladeskriveriet. De meente da og, at det maatte ansees for en stor Lykke for Frankerige, at det i Midten af Aarhundredet havde faaet en Enehersker, som havde kunnet indskrænke det hele Prentefrihedsraserie, der havde været saa fordærveligt for Folket. Uden Tvivl var der dengang gaaet gjennem hele det franske Folk en Følelse af, at dets Pennekrigsmænd med deres Bander havde ved deres Uvæsen, der havde været et Slags Borgerkrig, været Landets store Ulykke. Siden var en saadan Stemning imod Prentefripostigheden bleven udbredt i hele Europa*), men saa var denne jo atter kommen frem, og det lod til, som om den paa Ny skulde rase med sit Forkjettrings- og Forfølgelsesvæsen, og at Sandhedsringeagtelses- og Løgnagtighedsvæsenet, saavelsom Forbittrelses- og Harmoptændelsesvæsenet, nu igjen skulde gaae sine Storgange gjennem Europa. De, der talede saa, søgte paa mange Maader at prædike den Lære, at Alle og Enhver burde, ved Siden af at henvende Tankerne til Omsorgen for Menigmandsfolket og Fattigmandsfolket og den forkomne Deel af Lærdomsfolket, af al Magt stræbe efter, at al hiin Aandspest, hvis Frø endnu sad i saare Mange og begyndte at vælde frem med sine Spirer, ikke kom op igjen til Fordærvelse for Sjælene.

Men jeg faaer at vende tilbage til Det, jeg forrige Gang var ved:

I den græske Oldtid var der ofte Tale om en i Livet herskende Nemesis. Fra først af forstodes derved kun en

*) See S. 174 og følg.

Udjevnelsesmagt, som lod det Høie nedtrykkes og det Lave opløftes, blot for Ligelighedens Skyld. Men senere tænktes ved Udtrykket i Almindelighed kun paa en Livsretfærdighedsmagt, en Gjengjeldelsesmagt, især i straffende Retning, hvorved da vistnok ofte kunde skee, hvad Horats havde havt for Øie, da han sagde: Uskyldig skal Du bøde for Forfædres Ugjerninger (delicta majorum immerito lues). Hyppigen hørtes ogsaa de Ord: Verdensgangen er Verdensdommen *). En stor Nemesis saae man nu i Engellands uhyre Statsgjeld; uhyre kaldte man den, thi nu føltes den som en overvættes trykkende; forhen havde det ei været saa. Den var for en stor Deel paadraget ved de store Fredsforstyrringer og Folkeulykfaligheder, som Engelland i Aarhundredets Begyndelse havde fremkaldt ved Brudдet af den i Amiens i 1802 sluttede Fred med Frankerige og de Krige, som Engelland saa havde fremkaldt og forfremmet paa Europas Fastland. Engelland ansaae sig tilsidst seierrig at være, det forstaaer sig ved fremmed Hjelp, kommen ud af denne store Krig. Men Nemesis havde peget hen paa den uhyre Gjeld og paa det gruelige Forbrydervæsen og Andet; og den forjagede Napoleons Skygge havde reist sig og vandret om, og havde været Hovedaarsagen til, at en ny Napoleon var kommen til Herredømme i Frankerige, ret som om det havde været, for at Engelland ei skulde komme udaf sin Straffegjeld. Thi nu havde Engelland ved den store Fremgang, som Frankerige havde gjort, for at komme til fordums Anseelse igjen, seet sig opfordret til, med bestandig Tilsidesættelse af sin egen Lavmandsstands Velfærd og Bedste, at anvende store Penge til store Rustninger, til hvilke den første Napoleons Skygge kunde have sagt: Alt det kunde I været foruden, naar I fra Aaret 1802 af havde ladet mig og hele Europa i Ro og Fred, og, hvis Et og

*) Die Weltgeschichte ist das Weltgericht; Schillers Digt: Resignation.

Andet syntes Eder et Overgreb af mig, havde baade betænkt min hele Stilling og mit hele Væsens Eiendommelighed. Jeg tænkte da kun paa at overlade mig til Fredens Værker. Men Eders Formaal var det, at volde Frankerige al den Afbræk og al den Skade, I kunde. Seer nu til! Frankerige er mægtigt frem for Eder, og det skyldes mit Navns og mit Mindes Magt; thi derved fik min Slægtning min Keiserthrone gjenopreist. Frankeriges store Folk ansaae min Æt for den ene rette Herskeræt, ei nogen af hine af Fortiden Gjenopstandne fra forend 1789 af. Den med mig i Aaret 1802 i Amiens sluttede Fred brøde I Aaret efter af smaalige Grunde, men I kom til at bøde haardt derfor. Man sagde dengang, at Eders Folk især var bleven fortørnet og kommen i sin jammerlige Stoltheds Harme derover, at jeg havde sagt, at, naar jeg havde Fred med det øvrige Europa, kunde jeg let hamle op med Eder. Men hvor længe varede det, inden I selv maatte storligen vise Sandheden af disse Ord? thi hvor længe varede det, inden I løb med Penge og med Ophidselser om til Europas Keisere og Konger, for at faae dem til at deeltage i Krigen? saa stærkt maatte I føle, at Kampen med mig vare I alene aldeles ikke voxne. Og hvilket stort Seiersminde for mig opreiste I ikke ved Eders skjændige Overfald paa Danmark, lumskeligen begyndt og æreløst endt. Hvad enten Ruslands Keiser og jeg havde, angaaende Danmarks Medvirken med os, fattet den Aftale, I beskyldte os for, eller ei, saa var det dansk-norske Folk et Ærens Folk, hvis Konge ikke havde viist, at han vilde gaae ind paa Sligt. Han havde endog af Mistillid til mig holdt sine Tropper i Holsteen paa Landets Grændse, og de vare ei hjemkomne til Hovedstaden, da I lumskt overfaldt den. Neppe kunde I stærkere vise, hvor overvældede I følte Eder af min Magt; neppe kunde I reise en høiere Erkjendelse af, at jeg var Seierherre over Eder, end ved at bekjende for hele Europa, at I maatte

gaae Ærelosbedens Smugveie, for at redde Eder for mig. I vare et Stolthedens Folk, men ikke et Ærens Folk.

Da nogle Samtaler, som nu opstode, vare endte, vedblev den Gamle saaledes:

Vi have jo for ikke ret længe siden en Aften talt om, hvorledes der i det nittende Aarhundredes to sidste Tiaar dannede sig flere kirkelige Stormenigheder, som optoge gamle forkjettrede Lærdomme, ja gjorde dem til sine Grundlag. De kaldtes Kjettermenighederne, og afviiste ingenlunde denne Nævnelse. Der skulde ved dem vederfares de gamle Tiders Forkjettrede Retfærdighed og Opreisning. Gammel Forurettelse og Ulovlighed skulde gjøres god igjen, gamle Skjændigheder finde deres Nemesis. Den samme Tænkemaade og Tragten traadte nu og frem i statlig Henseende; den Aand, som rørte sig i det Ene, brød og frem i det Andet. Derfor gik man det hele forløbne Aarhundrede tilbage, for at lade det gaae forbi igjen til Mønstring, og saa stor, som Kirkeivrigheden var hist, var Folkeivrigheden her. Især skulde det gjøres gjeldende, at det i sin Tid saa forroeste Engelland allermeest maatte anklages, som Aarsagen til store Ulykker, der vare overgangne Fastlandet, og store Standsninger i dets Statslivs Fremgang. Det var Engelland, der, ved i Aaret 1803 at reise Krigen paa Ny og haardnakket at blive ved med den, havde været første Hovedaarsag til Napoleons for Tydskland saa ødelæggende Krige og til hans Tvingherredømmes Oprettelse og Fremgang, skjønt Preussens Daarskab og Fremfusenhed i 1806 dertil havde bidraget meget. Og var det saa Engelland, som man skulde takke for, at man fik Napoleons Herredømme tilintetgjort? Nei, det var Engelland, der burde være Spaniens, Tydsklands, Ruslands Folk Tak skyldig for, at det var bleven reddet ud af sin ulyksalige Krig med Frankerige. Men da det nu var kommen saavidt, at Spaniens og Tydsklands Folk skulde faae Det, de dog havde kæmpet for, lod saa Engelland sig det

være magtpaaliggende, at virke til at forskaffe dem det? Nei, det lod dem i Stikken, det svigtede dem; det saae rolig paa, at de kom under Tvingherredommer, der i Grunden vare fordommeligere, end det Napoleonske. Og nu skulde Engelland endda gjelde for en Velgjører for hine Folkefærd, som tvertimod havde været Engellands store Velgjørere, da det uden dem ikke kunde været kommen nogen Vei i Kampen med Frankerige, og især uden det spanske Folks udholdende Kamp aldrig kunde faaet det Fodfæste og den Fremgang i Spanien, som det fik, dog tillige storligen hjulpet ved Østerrigs og Ruslands Krige, der andensteds skaffede Napoleon saa Meget at gjøre, at han ei med sin sædvanlige Alvorskraft kunde bekæmpe Engellænderne i Spanien.

Det kom nu og paa Tale, om ikke Engelland kunde siges i Grunden at have været det erobringssygeste Land i Europa, men, ved at gjøre sine Erobringer ikke i Europa, men i Asien og Columbien, at have faaet Europa til, ikke at agte meget paa dem. Ostindien gav himmelskrigende Beviser af grueligste Art paa denne Erobringstragten. Men man kunde finde dem over hele Jordkloden; mangensteds var Erobringssygen lumskeligen skreden frem under fredelige Forhandlingers Skikkelse. Men skeede i Europa nogen Tilerhvervelse af et Landstykke af Andre, da maatte der raabes derover, om den end ingenlunde skeede, hverken saa retskrænkende, eller grueligen, eller lumskeligen, som det ofte var skeet hiinsides de store Have. Og nu den store Erobringssyge, som Engelland havde lagt for Dagen ved at tilvinde sig Overmagten paa Havet. Fastlandets Folk havde været blinde, da de saa lidet agtede herpaa. Var denne Anmasselse ikke i Grunden nok saa slem, som nogensomhelst anden?

Til dette Erobringssyge regnedes nu og de Hindringer, som af Engelland oftere vare lagte i Veien for store Foretagender, naar disse muligen kunde medføre, at andre Folks Handel kunde

udvides paa Maader, hvorved Engellands muligen kunde lide. Man sagde, at her saae man atter den første Napoleons Aand, som Straffeaand, gaae om, idet den ved den sandsesløse Fremfærd mod ham høiligen forøgede Statsgjeld vistnok maatte gjøre Engelland pengegridskere og ufrisindigere og derved mere forhadt, end det ellers vilde været. Da der blev Tale om at gjennemskjære Smallandet ved det røde Hav for at gjøre Farten tilsøes fra Europa til Ostindien langt kortere, end Søveien om det gode Haabs Forbjerg var, saa skulde man troet, at hele Europa maatte med Glæde deeltaget i Forsøget herpaa, naar dets Gjørlighed havde viist sig. Men hvo stod imod, hvo lagde alle ophittelige Hindringer i Veien herfor? Det gjorde Engelland. Man raabte i Engelland paa Sagens Ugjørlighed. Nu, den Grund kunde jo dog ei medført Andet, end at man fra Englands Side havde ladet være at bidrage, skjønt man her ellers jo pleiede at blive priset for, at man ei lod sig afholde fra store Foretagender, som kunde være meget tvivlsomme, naar de kun kunde love store Fordele, hvis de lykkedes. Forsøget paa at lægge en Tankemeddelelsestraad over Havet mellem Europa og Columbien havde kostet store Penge, og var mislykkedes, men Engelland og Columbien, som i Forening havde indladt sig paa dette Foretagende, og et Øieblik syntes at have opnaaet Formaalet, bleve dog ved at prises og maatte prises, fordi de havde gjort Forsøget, uagtet alle derpaa anvendte Penge vare saa godt som spildte. Den derpaa anvendte Menneskeklogt og Menneskekraft var idetmindste anvendt langt, langt bedre, end den paa mange til Andres Fordærv sigtende Krigstog anvendte. Men hvi lagde Engelland hos Tyrkerne, under hvis Overherredømme Egypten stod, bestandig Hindringer i Veien for hiint Foretagende? Af erobringssyg Tænkemaade. Det frygtede for, at andre Lande, især Frankerige, skulde af den nye Søfartsvei drage større Fordele, end Engelland, og dets paa

utilbørligste Maade anmassede Overvægt i Ostindien derved komme til at lide.

Man kunde ei Andet, end antage, at de Hindringer, som Engelland havde lagt i Veien for Grundlæggelsen af en forbedret Tilstand i Syrien, og hvorved det virkelig havde faaet dette Lands Ophjelpelse hindret, kom af samme Egensyges Kilde. I Syrien havde ofte de Christne lidt gruelige Forfolgelser af Muhamedanerne, der, ved at kalde de Christne Christenhunde, noksom viiste deres Tænkemaade mod dem, skjønt der endnu vare Andre, af hvilke de i Syrien lede nok saa megen Forfølgelse. En kraftig Underkonge under Tyrkiets Overherredomme havde i Egypten skaffet sig en Eneraadighedsmagt, hvorved han havde bragt sig og sit Land i Anseelse og Fremgang paa den Maade, de østerlandske Forhold førte det med sig. Denne Underkonge, Mehemet Ali, havde erobret Syrien og bragt Orden i Landet, og vilde ogsaa nok have bragt en blivende god Sikkerhedstilstand med Mere tilveie. Det blev siden sagt, at man aldrig havde levet roligere og tryggere i Syrien, end under hans Herredomme, der da høiligen ønskedes tilbage. Ogsaa skulde Engelland længere hen i Tiden, da Rusland lagde an paa store Overgreb i Tyrkiet, imod hvilke Frankerige og Engelland i Forening ved Hjelp af store Rustninger forsvarede det, nok have havt stor Grund til at ønske, at der havde været en Mehemet Ali i Syrien, til Styrke for Tyrkekeiseren i Constantinopel, ja at der havde siddet en saadan Mand paa Thronen i Constantinopel, hvor man netop høiligen trængte til en saadan kraftig Enevoldsherre. Men hvi satte sig da i hiin Tid (det var i Aarene 1839-40) Engelland imod Mehemed Alis Riges Befæstelse i Syrien, herved ogsaa understøttet af Østerrige og understøttende det? Eller hvi holdt det ikke paa, at man skulde lade være at blande sig i hine Landes Sager? Atter kom her hiin Erobringssyge frem, eller, om man hellere vil, hiin ero-

bringssygeagtige Vindesyge eller Fordeelspaapassenhed, hiint Mammonsherredømme. Det frygtede for, at Rusland skulde drage Fordeel af Tyrkiets Svækkelse ved et stort egyptisk-syriskt Riges Grundlæggelse, og at det selv derved skulde lide Afbræk paa Indflydelse og Handelsfordele. Hvad der strax og i Fremtiden vilde være bedst for selve Syrien og de her Tyrkiet undergivne Folkefærd, denne Hovedsag spurgte det høifrisindede Engelland lige saa lidet om, som Rusland eller Østerrige. I alle slige store Sagers Henseende var Engelland meget kniberiskt og ufrisindet, medens det i mangen anden Henseende, forsaavidt Mammon tilstedede det, sogte at vise sig, og ogsaa vel kunde siges at være, frihedssindet, skjønt Frisindethed ofte paa en besynderlig Maade forvexledes med at yde Folkeformændsregjering.

Hiin Ufrisindethed, saavelsom det erobringssyge Sindelag, havde gjennem Aarhundreder, lige til hine den franske Statsomvæltnings Dage, da man skulde kæmpe, som det heed, for Europas Frihed mod Frankerige, ja længe efter dem, især lagt sig for Dagen i Engellands Maade at behandle Irland paa. Her spurgtes ikke, og var i Aarhundreder aldrig spurgt, hvad Ret og Retfærdighed mod Irland fordrede, hvad sand irlandsk Statsomsorg krævede, hvorledes Irland kunde baade legemligen og aandeligen ophjelpes efter god irlandsk Medfor. Nei, hvad der stemte med Engellands Anskuelser, Magtpaaliggenheder, Anseelses- og Fordeelshensyn, havdes, hvad Irland angik, alene eller dog hovedsageligen for Oie. Statsformændene maatte her altid forst og fremmest sporge, hvad der var det imod. Saa langt var Engellands Regjering fra at være en folkelig Regjering, at Irlands hele Befolkning og Hensynet til dets Ret, dets Velfærd, dets Folkestemme og Folkevillie, var næsten som Intet for Engelland i lange Tider, og at Irland tungt og haardeligen maatte kæmpe for den Smule Retfærdighed, som omsider vederfores det. Maaskee Intet mere kunde bære Vidnesbyrd om, at

Engellands hele Samfundsvæsen i Grund og Bund ikke duede, idetmindste i inderste Grund var langt fra at have Frisindethed til Grundvold, end Maaden, hvorpaa Irland var behandlet. Det var et al Ret og Retfærdighed tilsidesættende Tvingherredømme, saa fuldt, som noget andet, kun at et heelt Folkefærd udøvede dette Despotie.

I Irland var Eneraadighedskirken Landets, og man maa tilføie: virkelig ogsaa Folkets, Kirke, som det af al Hu holdt fast ved. Engellands Opgave burde været, at opretholde den og at arbeide paa, at faae den gjort saa virksom, som muligt, til ret Gudshengivenheds og Gudsfortrøstnings Næring og Fremme. I Tydskland havde den i saa Henseende paa mange Steder viist sig lige saa god og velgjørende for Sjælene, som Indsigelseskirkerne, med hvilke det mangensteds ei stod sig synderlig vel. Men den engelske Kirkes Selvindbildning og Anmasselse og Engellandsfolkets Fordomme og Anmasselse tillode ei, at der blev seet paa Irlands Ret og Velfærd. I en Stat, som kaldte sig et Frihedsland, fordi Folkets Villie, Folkets Hu og Tragten af Regjeringen bestandigen maatte agtes, skeede i et af dens Hovedlande lige det Modsatte heraf. Eneraadighedskirken var her i den Grad fortrykket, at af Irlands Landsindtægter en stor Deel aarligen maatte opoffres til at opretholde den Indsigelseskirke, man havde reist, men som Folket blev aldeles fremmed for, trak sig tilbage fra, ja nærede en Harme imod, som maatte kaldes retfærdig, medens den med store Indtægter sad og Intet udrettede. Den kirkelige Anmasselse blev tillige en statlig, og efter at Irland i det attende Aarhundredes sidste Aaringer havde, ved en Opstandskrig, som vel turde sammenlignes med den, der havde skaffet Engelland sin saakaldte Fristatsforfatning, søgt at komme til sin Ret, gik Engelland, efterat det havde beseiret Irland, saa vidt, at det betog det den Halvselvstændighed, det hidtil havde havt ved at have sit eget Folke-

formandskab og forsaavidt sin egen Regjering, og ganske drog det ind under et i London sit Sæde havende fælleds Folkeformandskab, hvor da Alt styredes efter engelske Anskuelser og Meninger og Fordeelshensyn. Til dette Formandskab turde endda Ingen af Eneraadighedskirken vælges, forend der en 30 Aar senere, efter voldsomme Kampe, blev indrommet Irland Ret til at sende Saadanne dertil. Denne Indrommelse, som væsentligen ikke hjalp eller forbedrede synderligen, blev i Irland anseet for en meget stor Seier, og fremkaldte store offentlige Glædesyttringer. Den hele Sag kunde ret vise, hvorledes det stod sig med Statsomsorgsvæsenet, baade i christelig og i statlig Henseende, i det anmasselsesfulde Engelland.

Irland var ynkeligere og ynkeligere forkommet i sit Indre, og blev ved at være det, saa at tilsidst Engelskmandsregjeringen kom i et Slags Fortvivlelse derover. Irlands Folkefærd var et fra Englands meget forskjelligt men i sin Art godt Folkefærd, som der kunde være gjort noget Ypperligt af, og vilde blevet noget Ypperligt af, meentes der, naar det havde staaet under fransk Herredomme. Hvad der hjalp paa Irland var, at Folk i hundredetusindevis udvandrede derfra, fordi det slet benyttede Land, hvori man traf Usselhed paa tusinde Steder, ikke kunde nære den tiltagende Folkemængde.

Men fra disse Udvandredes Sonner og fra det Columbien, hvortil Udvandringen var skeet, kom nu Livsretfærdighedens Gjengjeldelse, eller den Nemesis, hvis Navn man i hine Aaringer overalt horte nævnes i Europa. Men jeg faaer nu at tale lidt om, hvorledes det stod sig i Columbien, jeg mener Nordcolumbiens saakaldte Fristater.

Medens de nordlige af dem i mange Aar havde med Ord og Andragender bekæmpet det i de sydlige herskende Negerslaverie, havde de sydlige af al Magt holdt fast paa det og paa Berettigelsen dertil, som paa en vigtig Velfærdssag. Mange

Udbrud af Forbittrelse vare fremkomne under disse Tale- og Udskjeldelseskampe, — thi andre havde det ei kunnet være, — da førte Udnævnelsen af en øverste Statsformand, som antoges at ville arbeide paa at faae Negerslaveriet i Sydstaterne, om ei afskaffet, saa dog indskrænket saaledes, at dets Afskaffelse kunde forberedes, til en ligefrem Opstand fra disses Side, idet de reve sig løs fra Forbundet og Afhængigheden af dets bestaaende Overregjering, og dannede en Forening for sig med egen Statsformand og Overregjering Saa udbrød da Krig imellem Syd- og Nordstaterne, og efter mange Omvexlinger endtes den med en fredelig Overeenskomst om, at Sydstaterne skulde danne et Staterforbund for sig, men i et godt Foreningsforhold med Nordstaternes. Hertil bidrog meget, at man i Sydstaterne snart indsaae, at man maatte tage hele Negerbehandlingen gánske anderledes, end hidtil. Jeg har jo for engang havt Leilighed til at tale herom, da jeg fortalte om Utoisbladenes Tilstrømmen fra Columbien*). Jeg vil kun tilføie, at blandt Andet blev det bestemt, at Mand og Kone ei maatte sælges fra hinanden, og Børnene ei heller fra Forældrene, saa længe de endnu ei vare Voxne. Salg ved offentlig Udbydelse kom og mere og mere udaf Brug, og betragtedes som utilbørlig, ihvorvel det ei ved Lov blev afskaffet. Endelig maa jeg dog ogsaa berette, at allerede for mange Aar siden vare Negerslaver, som vare christnede i Sind og Hjerte, blevne af Mange holdte i høiere Priis, end andre.

Men imidlertid var en krigersk Aand faret i mange Nordcolumbiere, og medens Sydstatsfolkene pønsede paa at faae frarevet Engellænderne og de andre Europæere de vestindiske Øer, tragtede man i Nordstaterne efter, at faae de nordligere Engelland tilhørende Lande, hvilke gik under det almindelige Navn

---

*) S. 208-12.

Canada, losrevne fra Engelland, og som saakaldte Fristater optagne i Nordforbundet. Og saa fandt da en, blandt de fra Irland i de sidste femti, sexti Aar til Columbien Udstrømmede og deres Sønner og Døttre opstaaet, Tragten efter at drage til Europa og bemægtige sig Irland og gjøre det til en selvstændig Fristat, Indgang overalt i hele Nordcolumbien, ja endog i Sydcolumbien, hvortil det bidrog meget, at det laae med i Formaalet, med Irlands Udfrielse at forbinde Gjenopstandelsen af Eneraadigheds-kirken som Landskirke, hvisaarsag denne Kirkes Præstestand virkede meget til Foretagendets Fremme. Imidlertid gik dog hos Hovedmændene Eftertragtelsen endnu ikke saa vidt, men gik kun ud paa at udfrie og selvstændiggjøre Irland i dets Forbundenhed med Engelland. I Mellemtiden vare allerede længe forinden mange Irlændere og Irlændersønner dragne over Havet til Fædrenehjemlandet, og havde her tilkjøbt sig Jordeiendomme, og gjort Meget til Landets og Folkets indre Ophjelpelse. Af de til Indsigelseskirken henhørende Engellændere, som eiede Jordegodser i Irland, havde mange let været at bringe til at afhænde disse, da de havde begyndt at frygte for, at indvortes grueligc Kampe, som man tidligere i Aarhundredet havde havt dem, kunde gjenkomme, hvorved de dog endnu ikke havde tænkt paa Noget, som skulde komme fra Columbien, men kun seet paa Eneraadigheds-kirkens Præsteskabs store Bestræbelser og Anstrengelser over hele Europa for at faae sin Høihedsmagt tilbage. Omsider kom det da i Irland saavidt, at Forlangendet om igjen at faae sit eget Folkeformandskab, som man for ikke et Aarhundrede siden havde havt det, og dermed sin Selvstændighed og selvstændige Statsomsorgsret, kom i fuld Gang og Røre, og fremkaldte mange Skrivter, Dagbladekampe og Folkeforsamlings-Udtalelser. Man begyndte nu ogsaa i Engelland at føle, at man fik at give efter, især af Hensyn til, hvad man erfoer, at der ovre i Columbien stod bagved, og herfra truede

i Henseende til de canadiske Lande og Vestindien, hvor man allerede holdt meget bekostelige Hærstyrker og Skibsstyrker. I Krig med Columbien maatte Engelland vogte sig for at komme, det indsaae det, og det viiste sig derfor tilboieligt til eftergivende Overeenskomst med Irlands selvgjorte Folkeledere. Men nu reiste man Hovedet hoiere og hoiere i Irland, saavelsom i Columbiens Irlænderstrækninger og i det ovrige Columbien, hvor nu og Eneraadighedskirken i de Lande, hvor den herskede, traadte mere aabenlyst frem med at understotte Bestræbelsen. Imidlertid var i Europa Harmen imod Engelland allerede i fuld Gang, og Irlænderne meente sig med fuldeste Ret at kunne være med ved at stode til den Vogn, der syntes at ville begynde at hælde. Især blev Røret stærkt, og Forbittrelse greb ind og tog Overhaand, da Talen blev om, hvor stor en Andeel Irland, naar det fik sin Halvselvstændighed (saa kaldte man den) tilbage, skulde overtage af Engellands Statsgjeld. Iverfulde Irlændere erklærede, at der ei maatte paabyrdes Irland Noget deraf. Om Engelland kunde taale, at det, i Forening med Skotland og alle sine mange udstrakte Lande udenfor sin Oe, skulde overtage hele Statsgjelden, kom ikke Irland ved. Det var til Fordeel for Engelland, eller dog for Engellands Skyld og til Tilfredsstillelse for Engellands Hu og Tragten, at Statsgjelden skammeligen var foroget til den Storrelse, den nu havde, ja man kunde sige, at det tildeels var skeet, for at sikkre Engelland Magten til at holde Irland under Tryk og Lidelse. Irlands Folkehu, Folkemening, Folkeaand og Folkevelfærd var ei bleven adspurgt. Derimod var Irland i den Tid, Statsgjelden især opdyngedes, behandlet som et undertvunget Land, hos hvilket Engelland kun kunde fortjene Had og Harme.

De mange fra Columbien Indvandrede vare i Begyndelsen blevne vel optagne, fordi de bragte Penge, Værkflidsdygtighed og Iver til at bruge den. Det irske Folkefærds lette, friske,

livelige, velvillige Sind, dets baade legemlige og aandelige Behændighed og Smidighed, havde, som fordum i Irland selv, saa nu og i over et halvt Aarhundrede opretholdt det i Columbien, hvor en stor Deel af dets Sønner i hundredetusindevis vare henvandrede til store Landstrækninger, der laae og ventede paa Dyrkere. Irlænderne havde ikke tabt sig blandt de andre Folkefærd, og Folkefølelsen, man kan tilføie Gjengjeldelsesiveren, havde, da den var sat i Røre, virket Meget til indre Sammenhold. Mange levede i Dele af Fristatslandene, hvor ingen stærk Drik maatte haves af Nogen, da den her ganske og aldeles var forviist; Irlændernes store Tilbøielighed dertil havde altsaa her maattet ophøre, og den opvoxende Irlænderslægt bevaredes overalt i hele Columbien derfor. I Irlænderlandene var Udsalget af stærke Drikke forbudt, som det længe havde været i flere af det fordums saakaldte Ny-Engellands Stater. Veirlighedsforholdene lettede denne Sag meget. Et stort Sammenhold og en stor indre Kraftoplivelse havde ogsaa Eneraadighedskirken sørget for at forfremme, og mange Ikke-Irlændere i Columbien understøttede Irlænderne i disses opflammende Tragten efter Gjengjeldelse og Gjenvindelse, der efterhaanden fandt varm Undest, Deeltagelse og Forhjelpelse i store Dele af Columbiens Stater. Man var her desuden i det Hele fiendtlig stemt mod Engelland, hvilket var en Følge af Meget, som under hine Nord- og Sydstaternes Krige og Kampe mod hinanden var forefaldet eller foretaget.

Da Engelland saae, hvortil de vedvarende store irlandske Hjemvandringer sigtede, eller idetmindste kunde føre, kom det i stor Forlegenhed og Uvished om, hvad det havde at gjøre i Henseende til den Krig, hvormed det truedes. De mange til Irland kommende Skibe, med Mængder af Mænd, der bragte Haandvaaben, baade Skyderør og andre, med sig, seilede ikke alene under nordcolumbiskt Flag, men vare og columbiske Skibe,

bemandede med columbiske Folk, og hvad der indførtes, gjaldt for at være Handelsvarer. At antaste disse Skibe, eller at formene Vaabnenes Ilandbringelse, var at udfordre Nordcolumbien til en Krig, som det maaskee meget gjerne saae sig udfordret til, da der i dets Nordstater herskede en stor Lyst til at bemægtige sig de Lande, Engelland havde norden for Lorenzofloden, og i Sydstaterne herskede en lige saa stor Lyst til at bemægtige sig Engellands Øer i Vestindien, og baade paa disse Øer og i Canada var en almindelig Lyst til at rive sig løs fra det saakaldte Moderland, for at danne selvstændige Fristater, i fuld Gang. Engelland havde været det Land, som i Europa, mere end noget andet udenforstaaende, havde søgt at fremme de i flere af forskjelligeartede Landsdele bestaaende Stater opstaaede Bestræbelser af disse Landsdele til at rive sig løs fra Hovedstadsregjeringen, og danne særegne, om end med Hovedlandet forbundne, under dets Overhoved staaende, og altsaa ei af Statsheelheden udtraadte, Heelheder med eget indre Folkeformandskab, ja egen Regjering og Statsstyrelse. I Italien havde det endog søgt at forfremme Opstande mod Landsfyrster til disses Fordrivelse, ligeledes Løsrivelser fra Østerrige til et heelt Italiens Riges Dannelse. Derimod var det rigtignok, hvad angik de under det svage og slet regjerede Tyrkie staaende Afhængighedslande, gaaet modsat tilværks. Thi ved Siden af det engelske Folks store Lyst til at være medvirkende ved europæiske Landes Udfrielse, hvor de syntes trykkede under en Enemagtsregjering, gik et bestandigt Hensyn til, hvad der kunde bestaae med, ja fremme hiin omtalte erobringssyge Tragten og overhovedet Mammonsrigets Fordringer. Og hvad nu angik Andragender om, med Irland og nogle græske Smaaøer, som Engelland havde under sig i Middelhavet, at gjøre det Samme, hvad hist i Italien og Østerrige saa meget var forfremmet, da vare hidtil saadanne blevne, baade af Engellands Regjering og af dets Folk, saa ofte

de kom frem, afviiste, som fortjente de ikke i mindste Maade at agtes. Imidlertid var den saaledes af Engelland etsteds fremskyndede, andensteds afviiste, Udfrielsesaand gaaet over Havet til de engelske Lande i Columbien, og mangensteds kunde man her spore et Rore i det Større, omfattende en heel saakaldet Verdensdeel, det vil sige Jordlande-Hoveddeel, et Rore, ligt det, som tretti Aar tidligere var gaaet igjennem Italien, og endnu brødes og stredes her. Som Engelland selv var gaaet tilværks i Henseende til Italien og Østerrige, maatte man finde det ret og billigt, at gaae tilværks mod det selv.

Hvad der gjorde hele Tilstanden værre for Engelland, var, at de irlandske Bestræbelser fandt stor Støtte i Nærheden, nemlig i Spanien, og at det var at forudsee, at, dersom det kom til Krig, vilde Frankrig erklære sig for udenforblivende eller beggesidig, som det nu kaldtes, istedetfor at det forhen heed ingensidig. Beggesidigheden bestod i, at man lod begge de krigende Magters Skibe og Andet finde samme Adgang til sine Havne og Lande, som midt under en almindelig Fred.

Jeg vil siden, naar jeg skal til at tale om Spanien, komme til at fortælle, hvorledes det gik Eneraadighedskirkens Overhoved, Paven. I den Tid, vi nu ere ved, var han i Spanien, hvor hans Høisæde var opslaaet, men hvorfra han og Eneraadighedens hele store Præsteskab og saare mange Lægfolk i hele Europa haabede paa, og tragtede efter, at see ham vende tilbage til Rom, som det eneste rette Sæde for Apostelen Peters Efterfølger, og som den Stad, der af Eneraadighedskirken alene ansaaes at kunne være Christenhedens kirkelige Hovedstad, hvor jo ogsaa saare Meget tilhørte, ikke Romsfolket eller Italien, men hele Eneraadighedskirken, og altsaa alle over hele Jordkloden hertil Henhørende, hvilke derfor ansaae Roms Besættelse af Italienerkongen for et Rov, som var begaaet mod dem alle. Over hele Spanien var Alt ved Præsteskabet sat i Røre, for at virke til Pavens

Tilbagevendelse til Rom og den saakaldte Kirkestats Tilbagegivelse til ham. Meget virkede i denne Henseende de Bestræbelser, som Eneraadighedskirkens Overhyrder havde viist, for at virke til dens indre Omforbedring og Udfrielse af Meget, der belemrede den og var i Strid med dens Grundvæsen; thi de havde indseet, at de kun ad saadan Vei kunde gjenvinde sig Sjælene, forsaavidt visse af disse syntes at ville forlade dem. Sand indre Oplysning havde de søgt at forfremme, og i denne Henseende viist en sand Omhu. Der blev ideligen mindet om, at saavel i Eneraadighedens første Tider, som senere i Middelalderen og i Aarhundredet, forend den lutherske og øvrige Omvæltning kom, havde stor Videnskabelighed og Oplysningsstræben hersket i Kirkens Skjød. Fra dens Mænd, deriblandt fra Munkene, vare store Bidrag hertil komne. Netop i Spanien især reiste Kirken nu en saadan Oplysningsstræben paa Ny. Ogsaa traadte den ingenlunde op som Modstander af den fristatlige Regjeringsmaade; den erklærede tvertimod, at Kirkens og Sjælenes christelige Tarv, og hvad der i denne Henseende var det Væsentlige, lige saa godt kunde fremmes under det ene Slags Regjering, som under det andet. Det blev da nu prædiket overalt, at det var en stor Anmasselse fra Italiens Side, at det havde tilegnet sig Rom, som sin Stad, og at denne Anmasselses Værk maatte omstødes, og det derved begangne grove Rets- og Eiendomsangreb gjøres godt igjen. Endelig prædikedes ogsaa det Retfærdige i, at vende en stor Vrede mod Engelland, deels fordi det havde anmasset sig at ville gjelde for Spaniens Velgjører i den første Napoleons Tid, medens dette tvertimod havde været Engellands Velgjører, men var bleven svigtet af det, hvorom jeg jo allerede har talt, deels fordi det saa groveligen og endda i Strid med sin egen Frihedslære havde undertrykket Eneraadighedskirken i Irland. At gjenerobre dette Land for denne Kirke, ret som ved et Korstog, taldes der

overalt i Spanien om, efterat Irlænderne fra Columbien havde begyndt at vise, at det var deres Meed, at skaffe Irland Gjengjeldelse for alt den Uret, det havde lidt, og skaffe det irlandsk Ret og irlandsk Friraadighed over sit Eget.

Saa fandt da Irlænderskibene al den Hjelp og Bistand i Spanien, som de kunde ønske, og de samledes, under nordcolumbisk Flag og som virkelig columbiske Skibe, i stor Mængde paa Spaniens hele Nordkyst, for en Deel med Handelsvarer, men for en stor Deel med Krigsfornødenheder, deriblandt Ernæringsfornødenheder for en Krigshær, hvilke imidlertid ogsaa skulde gjelde for at være Handelsvarer. Iøvrigt havde længe forinden Columbiere, især af den irlandske Herkomst, men dog ogsaa andre, anlagt i Irland flere Storværkssteder til Frembringelse af Skydekrudt og Skydebomuld, hvilke Frembringelser netop i Columbien vare nok saa fuldkomment uddannede, som i Engelland. Det Samme gjaldt om Frembringelsen af Skyderør, hvormed de nu forsynede Mange i Europa fra Irlands Sydegne af. Ja til at frembringe saakaldte Kanoner eller Grovskyderør vare de gaaet over, og havde begyndt at byde saadanne tilfals i Europa og Columbien. Alt Dette var udført paa samme Maade, som andre store Værkdrivts- og Handelsforetagender udføres, og med samme Ret, men med den Bagtanke, at faae Alt, hvad der udfordredes til Krigsfornødenheders Tilveiebringelse, tilstede i Landet selv.

Da de fra Columbien kommende Irlænderskibe, som iøvrigt havde mange andre Slags Folk inde, end Irlændersønner, og fik mange spanske Folk med sig til deres forehavende Tog, ansamledes i stor Mængde paa Spaniens nordlige Rheder, og deres Hu og Formaal mere og mere kom for Dagen, kunde Engelland ei Andet, end tage i Overveielse, om det skulde fiendtlig angribe dem, for ved Magt at forjage dem, naar de vilde fare til Irland. Dette vidste man, at de, der alle tilhobe

vare Dampskibe, vilde gjøre i en stor Sværm paa eengang ved Nattetid, for at gjøre de engelske Paapasserskibe det desto vanskeligere at angribe dem, hvilket man ventede, at de vilde gjøre. Af Hensyn til Columbiens Fristater, som Engelland for sine columbiske Besiddelsers Skyld vilde undgaae Krig med, besluttedes dog, ikke at angribe de forventede Fiender paa aaben Sø, men i Irland selv, hvor Tilintetgjørelsen af Fienden saa og kunde blive fuldkomnere. Man vilde sørge for, at Krigen kunde blive en reen indre irlandsk. En stor Troppestyrke sendtes da til Irland, men nu skyndte ogsaa Irlænderskibene sig med at komme, og Irlænderfolket med at væbne sig, reise sig og ordne sig, hvorved er at mærke, at Irland i lang Tid havde havt, ikke blot et velordnet almindeligt Kystforsvarsmandskab, men og et mere egentligt Krigsmandskab paa visse Steder, til Understøttelse af hiint i paakommende Tilfælde. Denne Væbning havde fornemmeligen funden Sted for Franskmændenes Skyld, da en gammel aldrig udslukket Mistænksomhed mod dem var bleven optændt igjen, gjengjeldet af en lignende fra fransk Side. En Deel af begge Slags Mandskab bestod af Engellændere, men dem blandt disse, som Irlænderne troede ei at kunne stole paa, gjorde de strax ved Udbruddet af Opstanden eller Krigen, hvad man nu vil kalde den, til Fanger, og førte dem, for ei besværes af dem, over til Engelland, efterat have ladet dem forpligte sig til, ikke at lade sig bruge mod Irland; eller ogsaa blev man af med dem hos de engelske Paapasserskibe, der, da de fik at vide, at den Ladning, som de af dem standsede Overførselsbaade havde ombord, bestod af Engelskmænd, fandt sig i at slutte en fredelig Overeenskomst angaaende dem.

Og her have vi da den første Krig, den engelsk-irlandske. Den var tillige, og viiste sig snart at være en Krig, med hele Eneraadighedskirkens store Præsteskab, der var i Besiddelse baade af stor Pengekraft og stor Sjæleindflydelseskraft, og opflammede

og udrustede mange Spaniere til, som saakaldte Frivillige, at drage til Irland, i Forening med Mange, der strømmede til fra Columbien. Men da Dette ikke udgik fra Regjeringerne, kunde Engelland opretholde Freden med disse Lande. Hensynet til dem kunde imidlertid dog ikke hindre Engelland i, at erklære Øen i saakaldet Beleiringstilstand, og omgive den med Krigsskibe, der skulde vaage over, at intet Skib, som kunde antages at komme, eller blot kunde synes at komme, i fiendtlig Hensigt, maatte komme indenfor den Landet tilhørende Sørand. Men da Engelland tillige maatte have Krigsskibe ved sine egne Kyster, ligeledes i Middelhavet, i sine columbiske Lande, i Østindien og flere andre Steder, saa kunde det ikke bevogte Irland saa ganske, at jo i mørke Nætter Mange kunde, undgaaende Paapasserskibene, lande i dertil indrettede Fartøier paa mange Steder af Kysten, hvor de vidste, at de strax fik Hjelp fra Landsiden. Og nu var ei heller for Engelland dets egen til Irland overførte Hær at stole paa. Den var hvervet, deels i Engelland selv, deels andenstedsfra i Europa, men dens Menige hørte til Menigmandsfolket, og i dette havde Engellands Fornemmandsfolk, som endnu udgjorde Kjærnen i dets hele Statsstyrelsesfolk, mange hemmelige Fiender.

Men var det især Præsteskabet, ei selve Spanien, der fra dette Land af tog Deel i den irlandske Krig, saa var det baade Regjering og Folk, som herfra greb ind i den italienske Krig, hvorom jeg nu skal tale, ja Spanien havde været virksomst til at fremkalde den. Men at fortælle herom ville vi gjemme til næste Aften.

Trettiniende Delingsstykke.

Pavedømmet, Spanien og Italien. — Østerrige og Polen.

Næste Aften fortsatte Ungoldingeformanden sin Fortællen saaledes:

Den nuværende Paves Forgjænger, havde for omtrent 20 Aar siden, indseende, at en beslutningskraft, eller, for at sige det med det da brugelige Udtryk, en resolut, Fremgangsmaade var nødvendig for ham, forladt Rom, hvor hans Formand og i nogen Tid ogsaa han selv havde befunden sig i en tilbagetrængt og trykket Tilstand. Han var da draget til Spanien, hvor han havde taget sit Sæde i en Egn, i hvilken Alle vare Eneraadighedhedskirken hoiligen hengivne, og hvor anseelige Bygninger til Beboelse for ham og hans saakaldte Hofstat, samt for nogle Øverstepræster, der dannede hans Regjeringsbistand, vare blevne overladte til ham, tilligemed to af Spaniens herligste Kirker. Bliver jeg her i Rom, havde han sagt, saa vil jeg aldrig naae til, her at være hvad jeg bør at være her. Skal jeg vorde det, maa jeg gaae herfra. Den Tid vil komme, da jeg eller min Efterfølger vender tilbage, og indsættes igjen i alt Det, man nu har frataget os. Han havde nu ogsaa strax sat alt Fornødent i Gang til den Omforbedring af Eneraadighedskirken, hvorom forrige Aften blev fortalt. Blandt Andet havde han ladet det komme til Overveielse, om og hvorvidt det kunde vorde den lavere Præstestand tilstedet at indgaae Egteskab. Der tænktes dog endnu for det Første kun paa at indrømme de lavere Præster af anden Rang, de saakaldte Diakoner, saadan Tilladelse, og endda kun, naar de udtrykkelig indkom med Bøn herom hos deres Overhyrder. Man lod nu og Forsamlinger holdes af Landsbypræster rundtom, for

at de kunde erklære sig over denne Sag, efterat have drøvtet den mellem sig selv, under selvvalgte Formænds Forsæde og Ledelse. Men det viiste sig, at paa de fleste Steder erklærede man sig imod Præsteegteskabet, og da Diakonerne opfordredes til at komme ind med Ansøgninger om Egteskabstilladelse, kom ikke ret mange i Forhold til Mængden af saadanne Præster. Det Samme blev Tilfældet, da man gjorde Forsøget med de lavere Præster af første Rang, de saakaldte Presbytere. Det var ei heller at undre over; thi deels hang Præsternes Ugifthedsstand nøie sammen med hele Præstestandsvæsenet og dets Opretholdelse i Anseelse og Indflydelse, som for en stor Deel kom af, at Præsteskabet dannede en fra Folkemassen og mangen indre Medindviklethed i borgerlige Forhold udskilt Stand, deels prædikedes i hiin Tid allerede med megen Varme stor Vaersomhed i Henseende til Egteskabers Indgaaelse; ja Nogle gik endog saa vidt, at de næsten syntes at prædike imod alt Egteskab, idet de raabte paa, at Folkeformerelsen var saaledes tiltagen, og havde havt saa sørgelige Følger, at man vel maatte ønske Standsning heri*). Man havde, sagde man, fuldtop af forkomne Mødre, forkymrede Fædre og jammerligen opvoxende Børn, som Ugifte kunde tage sig af.

Hiin Pave indførte og, at han i alle sine offentlige Udstedelser, næstefter at have efter gammel Viis kaldet sig Guds Tjeneres Tjener, kaldte sig den ved Christi Kirkes Fienders Vold fra Petri Stol Fordrevne, der anraabte Herren om, og bad alle Troende at anraabe Herren om, at han maatte til Herrens og hans Kirkes Ære komme til at indtage dette Sæde igjen.

Der var ved denne Paves hele Fremgangsmaade kommen et nyt Sving, om man saa maa sige, i Eneraadighedskirkens Tanker over hele Europa. Det kom ikke let Nogen af denne

*) Slgn. S. 31.

Kirke i Sinde, at gaae over til en af Indsigelseskirkerne, uden maaskee under ganske særegne Forhold. Frikirker i dens Aand og efter dens Væsen tænkte derimod Mange paa, og gjorde Forsøg paa at faae saadanne stiftede. Men da nu Paven selv gjorde Skridt til, ikke blot at lade Kirken træde frem som den, der ingenlunde vilde i statlig Henseende staae Fristatsbestræbelsernes hele Gang imod, hvorom jeg forrige Gang fortalte, men ogsaa at lade Kirken komme til en friere Forfatning, saa vendte den største Deel af dens Sønner og Døttre sig igjen til dens jordiske Overhoved. Tanken om Betydningen af et saadant Overhoved, paa det ældgamle Sæde og med fordums Anseelse, reiste sig paa Ny i Manges Sjæle. Hertil bidrog det meget, at der sørgedes for, at Eneraadighedskirkens væsentlige Lærdomme varmt prædikedes overalt, uden al Skjelden paa Indsigelseskirkerne eller paa de Affaldne, hvorimod Trienter-Kirkeforsamlingens Hovedsætninger, især de aandeligen betydningsfuldeste af dem, bleve gjorte til Gjenstande for Taler og Udviklinger i Kirkerne. Især blev nu Læren om Kirken meget omhandlet, for at vise, at kun Eneraadighedskirken havde en virkelig Christi Kirke paa Jorden, hvormed da den Tanke bragtes i Forbindelse, at, som ei de mange Mennesker, som de Mange, men Menneskeheden, som Heelhed, var falden i Skyld og Synd, saa skulde den og som Heelhed frelses, og at Tilknytningen til Kirken, der paa Jorden maatte være en udvortes, med udvortes Samordnethed til Eenhed og Heelhed, var Tilknytningen til Frelsens Sæde og Hjem, og at Hver, som holdt fast ved den, var indlemmet i Optagelsen til Sønlighed hos Gud, (Hyothesien), som Paulus havde sagt at være given Jøderne, (Rom. 9, 4), men som nu var given den hellige Kirke.

I Spanien opflammedes især Mange for det Formaal, at føre Paven tilbage til Rom og gjenforskaffe ham Kirkestaten, hvor man holdt sig forvisset om, at i det Verdslige Fristats-

indretninger vilde blive indførte, ja haabede, at de skulde komme til at tjene til sand indre Folkeforbedring, hvortil man lige saa lidet i Italien, som andensteds i de større Staters Lande, havde seet dem retteligen at føre, til Bedste for Menigmandsfolket.

Men gik end Spaniens Tragten, hvad Regjeringen angik, ikke ud paa Mere i Italien, end den fordums Pavemyndigheds Gjenoprettelse, saa løb dog Det, som sattes i Røre, om i en langt videre Kreds i Sjælene. Over det spanske Folk var overhovedet kommen en Aand, som drev det til at ville sætte sig igjen i den Anseelse, hvori det for nogle Aarhundreder siden havde været, og det var da let at sætte i Flamme. Men nu maae vi see hen til, hvorledes det i den sidste Menneskealder havde staaet sig, og endnu stod sig, i Italien.

Efter mange Bestræbelser var det endelig i det andet Tiaar af det nittende Aarhundrede kommen saa vidt, at Italien, hvilket bestandig, siden det gamle Roms Undergang, havde været deelt i en Mængde Stater, men længe havde næret det Ønske at samles til at danne en det hele italienske Folk omfattende Stat, kom til at opnaae denne Tragtens Opfyldelse, med Undtagelse af en ringe Deel, som Østerrige havde beholdt og paa ingen Maade vilde give Slip paa, og efter Forholdene, og som Anskuelserne i Henseende til fornøden Magt dengang vare, ei heller kunde give Slip paa. Men med det nu, under en fra dets nordligste Deel udgangen Konge samlede, Italien var det i Henseende til dets sydligste Deel, de Neapolitanske Lande, fra først af gaaet skjævt. Han pleiede dengang at kaldes Kongen af Sardinien, fordi denne Øe hørte med til hans Kongeriges Lande, og en af hans Formænd i en lang Tid havde været indskrænket til Besiddelsen af denne Øe, idet han havde været forjaget fra sine Lande paa Fastlandet, indtil han, som Følge af den første Napoleons Fald, fik disse igjen. Men hans Kongesæde var i det Piemontesiske i Staden Turin. Og jeg vil her-

efter kalde ham Piemonteserkongen. En ham i Aaret 1859 af Østerrige paaført Krig havde havt til Følge, at han ved Frankeriges Hjelp fik sig afstaaet en Deel af Østerriges italienske Lande, og snart efter reiste Folkene sig saaledes i flere Dele af Italien, at Fyrsterne i disse rømmede fra deres Lande, og Folkene gave sig ind under Piemonteserkongen, som i sit Land havde indført den dengang saa meget priiste saakaldte Fristatsforfatning, det vil sige Folkeformændsforfatningen. Endog fra Paven, som dengang ingenlunde forlod Rom, havde man snart, som Følge af Folkeopstand, taget en Deel Lande, der vilde medoptages i det forenede Italien under den Fyrste, som nu overalt allerede ansaaes for kaldet til at vorde hele Italiens Fælledskonge. Hele Syditalien med det dertil hørende Sicilien gjorde nu og Opstand, og dets Konge, en meget ung nylig til Regjeringen kommen Søn af en af Mange forhadt Konge, maatte tye til en stærk Fæstning i sit Land, hvorhen en Krigerhær af Landets Sønner ledsagede ham. Derpaa tog, efterat en Opstandsregjering havde dannet sig i hans Hovedstad, Neapel, og her i en ganske kort Tid ført Regjeringen, Piemonteserkongen, ifølge Folkevalg, som man havde foranstaltet, hans Rige i Besiddelse, og erklærede det for indlemmet i Italiens Kongerige, og ham for afsat, uagtet han ingenlunde var rømmet fra sit Rige, eller havde opgivet det, da han tvertimod med den ham tilhørende Krigshær søgte at holde sig, og virkelig ogsaa længe holdt sig, i hiin Fæstning, hvor han beleiredes, og hvorfra han tilsidst fordreves, ikke af sit eget Lands Mænd, men af en fremmed fra indtrængt piemontesisk Hær.

Og her møde vi da det Første, hvori Piemonteserkongen og hans Mænd ansaaes for at have handlet groveligen uret. Den ved et Slags almeen Folkebeslutning, men i en Hast, under en vis Folkeberusnings- eller Folkeomtaagethedstilstand, og det endda under en fremmed fiendtligen i Landet indtrængt

Konges Besorgelse, afsatte Konge havde vel nok været en Son af en Konge, der paa Gru indgydende Maade havde brugt et haardt Tvingherredommes Fremgangsfærd mod Dem, som i hans Land havde sogt at fremme Fristatsefterstragtningen, hvortil de, ifolge hvad der var skeet tidligere, ansaae sig berettigede. Men mod Sonnen, et ganske ungt Menneske, som ei saa let kunde vinde sig los fra det tidligere Fremfærdsvæsens Mænd, havde det været formasteligt at gaae saaledes tilværks, som Piemonteserne havde gjort det. Saa domtes, saa taledes i Spanien, hvor Alt, hvad der i hiin Tid var skeet i Italien, endnu var i friskt Minde, og kaldtes frem igjen i levende Erindring. De Piemontesiske, sagde man, skulde have ladet Opstanden i Neapel gaae sin egen Gang, under selvvalgt Regjering og under Overmyndighed af den Helt, der overalt blev priist som Landets Befrier, Garibaldi. At en Konge, der dog vel selv onskede at sidde sikker paa sin Kongestol, vilde deeltage i at stode en anden Konge fra sin, medens denne Konge endnu ingenlunde var veget af sit Land, var Noget, som man skulde troet, at enhver Konge i Europa vilde erklæret sig skarpt imod. Den piemontesiske Regjering havde rigtignok tilkjendegivet, at den maatte besætte Neapellandet med en Hær, for at her ikke en indre stor Uorden og maaskee en indre saakaldet Borgerkrigs Kampe skulde opstaae og gribe om sig. Men ret som om Gjengjeldelsesmagten vilde bedække den skeete Annasselse med Haan, blev Kongeriget Neapel netop strax derefter opfyldt med en Mængde indre Opstande mod den paatvungne fremmed fra komne Regjering, der forlangte at ansees for den lovlige Regjering, men ikke med mindste Skygge af Ret kunde ansees derfor af alle Dem, der vilde holde fast ved den fordrevne Konge, fordi de ikke kunde erkjende Gyldigheden af et Folkevalg, som Folket var bleven henrevet til i et Opstandsrores Tid og under fremmed annasset Magts Nærværelse og Opsyn. For Neapolitanerne var den

indtrængte piemontesiske Magt en fremmed Magt. Vilde man sige, at en italiensk Konge ikke for Italienere kunde være en fremmed Konge, saa var den Anmasselse, hvormed saadan Lærdom opstilledes som en Lærdom, Alle skulde erkjende og boie sig for, nok saa slem, som nogen anden. En Turinerherre, der egenmægtig kom og satte sig paa Neapels Kongestol, endda efter at have skammeligen behandlet den i Neapels Lande herskende hoihellige Kirkes Overhoved, var ei bedre end en Tyrk, som vilde gjort det Samme. Saa Meget maatte man da dog vel idetmindste tilstaae, at den fordrevne Konge, der standhaftig havde holdt ud i sit Land, til han maatte vige for Overmagten, maatte have idetmindste lige saa stor Ret til at trænge ind i sit eget Land med den Krigsmagt, han kunde reise, som den fremmede havde meent sig at have til at trænge ind, for at fordrive ham. Og naar der sagdes, at denne var kommen efter hele Neapolitanerfolkets Onske og Begjæring, saa havde det snart viist sig, hvor falskt Dette var; thi hvor kort Tid var der gaaet, inden denne folketilkaldte Regjering maatte med udenfra tilfort væbnet Magt besætte hele Landet, for at opretholde sin tiltagne Magt? Havde Piemonteserne ladet det blive ved den Opstandsregjering, som havde dannet sig, eller ladet en anden saadan danne sig i dens Sted, uden at gribe ind i en Stat, som for dem maatte kaldes en fremmed, saa turde Sagen faaet et andet Udseende, og den piemontesiske Konge vilde da maaskee være kaldet ganske anderledes som Udhjelp, og ganske anderledes trygt, end det nu var skeet. Naar den fordrevne Konge, Franz den Anden, fra Pavestaten af havde understottet de saakaldte Opstande i det Neapolitanske, saa havde Piemonteserne sorget for, at det ei skulde siges om ham, at han laae i Krig med sit eget Folk. Det var med de fremmed fra Indtrængte, han var i Krig. Mon Turinerkongen, hvis en pavelig Hær paa Kirkens Vegne og til dens Opretholdelse havde anseet det for

godt, at besætte hans Lande, vilde have anseet sig uberettiget til, hvis han var bleven uddreven derfra, at arbeide paa, at faae dem tilbage, selv om Kirkens Mænd havde vidst at lade det faae et Skin af, at Folket var ham imod?

Meest af Alt forbittrede det mange Spaniere, at man vilde fremstille de mange Opstandsbevægelser i det Neapolitanske, som kom de kun fra Røverbander. Det var den samme skammelige Beskyldning, som i den første Napoleons Tid de Franske havde gjort de Spaniere, der reiste sig for deres bortførte Konge og imod den indtrængte Magt. I Spanien havde det dengang været en Folkeaand, der havde reist sig, men i Forbindelse med en kirkelig; i Neapels Lande havde det været en lignende. Og som kirkelig havde den især været saare berettiget. De gode Piemontesere havde ikke betænkt, hvilken Magt de angrebe, da de gik saa anmassende tilværks. Det var en Kirke-Magt, som i Aarhundreder havde viist sig stærk, og det var den, som nu i 1890 reiste sig paa Ny, for at det Samme kunde skee, hvad der efter den første Napoleons Fald var skeet, til de ved Anmasselse besatte Staters og til Pavestolens og Pavefrihedens Gjenoprettelse.

Jeg maa tilføie, at, medens Mange i Spanien og andensteds især paa Kirkens Vegne ansaae sig berettigede til at bekrige Italienerkongen, som han nu i Almindlighed kaldtes, saa vare der andre Mange, som af reen Retfærdighedsfølelse ønskede, og af al Magt talede for, at Franz den Anden, — som jo ingenlunde var undveget af sit Rige, men tilligemed sin tappre Egtefælle havde holdt ud i sit Land til det Yderste, og siden i dets Nærhed, nemlig i Rom, var vedbleven med at haandhæve sin Ret, til man ogsaa havde faaet ham uddreven herfra, — skulde komme tilbage til sit Land, hvor man i ham, nu da han endnu var i sin bedste Alder, sikkert vilde faae en Konge, ligesaa fornuftig, som Ludvig den Attende i sin Tid havde viist sig.

Endnu kunde Spanierne og Andre i Europa med dem og paa Italiens Vegne, ikke Andet end fremhæve den aabenbare Uretfærdighed, som havde hersket gjennem det falske Spil, man havde drevet med at gjøre Paastand paa, at i Italiens indre Kampe skulde andre Landes Regjeringer ikke gribe ind i. Intet Land havde sandere opfyldt dette Forlangende, end Spanien. Hvad enten man vilde kalde Det, der var bleven forlangt, Beggesidighed eller Ingensidighed, saa gik det ud paa at holde sig udenfor Kampen, uden at indrømme den ene Deling en Understøttelse, man ikke vilde yde den anden. Dette havde Engelland, der meest havde raabt paa Ikke-Indblandingen, været langt fra at iagttage. Det havde ydet den nybagte Italienerkonge en stor saakaldet moralsk Understøttelse, uden at yde Neapels fordrevne Konge en lignende. Ved moralsk Understøttelse forstodes en Understøttelse ved sjæletiltalende Forestillinger, der deels skulde indvirke paa Forstand, Klogskab, Betænksomhed, deels paa Retsindigheds- eller Tilbørligheds-følelsen. Var da saadan Medindvirkning intetsigende eller uden al Magt? Det havde Engelland ingenlunde antaget. Men saa havde det da jo grebet ind og udøvet Indflydelse. Men var det at holde sig udenfor? Ganske anderledes var Spanien gaaet tilværks. Det havde ikke kunnet holde en Afsending hos Franz den Anden, saaledes som fordum, da han var i Neapel, men det havde bestandig, hvor Leilighed gaves, viist, at det ansaae ham for retmæssig Konge. I Turin havde det holdt en Afsending, men kun en underordnet, og viist sig saa, at deri ikke kunde ligge en Anerkjendelse af Piemonteserkongen som Italiens Konge. Naar Frivillige fra Spanien vare dragne til Neapels Land, for at deeltage i Kampen mod den saakaldte Italienerkonge, saa havde jo hans Regjering optaget Ungarer og Andre, ja der var raabt nok om, at man ventede saadant Slags fremmed Hjelp. Det Ene maatte da gaae op imod det Andet. Men hvad nu især Det angik, at

Spanien overalt søgte at understøtte Paven, saa vilde Engelland vistnok kunne været anklaget for Indblanding af en Udenforværende, om det vilde grebet ind med i Det, som angik ham; thi han var ikke den engelske Kirkes Overhoved. Derimod var han den spanske Kirkes kirkelige Overhoved, og Alt, hvad der angik ham, angik ogsaa Spanien, som henhørende til Spaniens egne Sager og Anliggender, ved hvilke der ei kunde være Tale om at holde sig udenfor. Dette maatte da og tages med ved at dømme om hine Spaniere, der, som Frivillige, droge til Neapels Lande; de kæmpede her for deres antastede kirkelige Fædreneland. At raabe paa, at man kun vilde tilegne sig Pavens verdslige Magt over et vist Stykke Land, men opretholde hans kirkelige Overmyndighed, var en ny Anmasselse til de øvrige; thi Spørgsmaalet om Sammenhængen imellem Pavens verdslige Myndigheds Opretholdelse i Kirkestatslandet og hans kirkelige Overmyndighed var et Spørgsmaal, som Italien ikke paa egen Haand kunde afgjøre; det var et Spørgsmaal, som det alene tilkom hele Kirken at afgjøre.

Alt Dette, hvorved man gik tilbage til Aarene 1860-61, oprippedes nu, for at faae Spanien sat i Flamme, og maaskee der intet Land var i Europa, hvor Krigslysten var ivrigere.

Men nu maae vi see lidt nærmere hen til Italien selv, hvor i det Neapolitanske nedtrykket Ild bestandig havde ulmet, ulægte Bylder bestandig vare brudte op igjen, og Tilstanden i flere Egne bestandigen havde beholdt Udseendet af et under fremmed Herredømme indtvunget Lands.

Mange regnede det med til de Hovedskridt, som Turinerkongen strax burde have gjort, da han i Neapel satte sin Regjering i Opstandsregjeringens Sted, at gjøre Neapel til sin Hovedstad. At Turin ei kunde være hele Italiens Hovedstad, var jo snart bleven indseet og erkjendt. Man havde meent, at Rom var den eneste Stad i Italien, som alle Italienere vilde

finde sig i at faae til kongelig Hovedstad for hele Italien. Men man havde ikke betænkt, om Rom kunde høre op at være hele Eneraadighedskirkens Hovedstad og Pavens Sæde, og hvad det var for en Magt, man kom i Kamp med, naar man antastede ham. Man syntes heller ikke at have betænkt, at Rom var den Stad i Italien, hvor Attraaen efter en reen og blot Folkeregjering, uden Konge, meest var gammel og indgroet, og at Rom vel nok helst vilde være Hovedstad paa den Maade, at det blev en Stad, der, med selvvalgte omskiftelige Statsoverster, kom til at føre Herredømmet over hele Italien, i Lighed med hvad det gamle Rom havde været. Man meente, at Piemonteserkongen skulde have ladet det beroe ved, at de til Kirkestaten henhørende saakaldte tre Fyrstendømmer, i Kirkestatens nordøstlige Deel, selv havde revet sig løs, men det Øvrige af Kirkestaten, altsaa den egentlige oprindelige Kirkestat, thi de tre Fyrstendømmer vare senere Tilerhvervelser, skulde man indtil videre ladet Paven beholde uantastet. Man vilde, ved saaledes at beskytte ham, kommet i et langt tryggere Forhold til ham, end man nu var i, da han fjernt fra havde reist sig i Veiret som Hovedfiende. Neapel, meente man, havde især trængt til at have en Konge i dets Hovedstad, med et heelt Hof, og hvad der videre hørte til en Konges Omgivelse. Folkeformændsforsamlingen kunde derimod meget vel været holdt andensteds, og det afvexlende, eengang i Mailand, en anden Gang i Florents, atter en anden Gang i Turin.

Men lad os nu høre, hvorledes Italienerkrigen opkom. Det var Østerrige, der reiste den, deels for at sikkre sig Beholdelsen af Det, som det i Italien havde, deels for at tilbagevinde visse Lande, om ei for sig, saa for de fordrevne Fyrstehuse, der aldrig havde afstaaet dem ved nogen Overeenskomst. Af disse kunde Østerrige maaskee vente nogle ligefrem afstaaede til sig, og de andre bragte til at træde i et Afhængighedsforhold til det.

Man havde havt store Beviser paa, at Lande, som ansaaes reent fortabte, vare komne tilbage igjen til deres forrige Herrer. Hvi skulde det Samme ei kunne skee igjen? Dog maa det bemærkes, at Krigen maaskee lige saa meget af Østerrige begyndtes, fordi det hellere vilde anfalde, end under Krige, der paa andre Kanter foreestode det, at anfaldes bagfra af Italien. Spanien var fra først af dets Medforbundne. Frankerige holdt sig oppebiende tilbage, men da Østerrige gjorde stor Fremgang, greb det ind med, og sendte Italien en Hjelpehær. I Italien selv havde Folkeformændsregjeringen, som det gik andensteds, gjort Meget, der ei var Alle tilpas, og den var ikke i nogen Anseelse. Den havde, sagde man, nok saa meget vedligeholdt, ja forfremmet indre Gjæring, som afværget den. Et indre stærkt fast sammenholdende Land var Italien endnu ingenlunde. Det havde konstigen skullet gjøres dertil, men dermed var det ikke gaaet. Udvortes saae det ud som et Heelt, inderligen var det saaledes fat med det, at det let kunde falde fra hinanden igjen. Man havde atter her, som saa ofte, baaret sig ad, som om, naar man havde Foranstaltningerne, saa havde man dermed ogsaa Sagen selv. Forfatningen var en fremmed fra hentet og indført, ikke en af Folkets Indre fremgaaet. Piemonteserregjeringen var især ikke Syditalienerne tilpas, ja ei heller Mellemitalienerne. Dette var, hvad de sidste angik, i Begyndelsen ikke bemærket, men havde senere viist sig. Atter her havde man taget Lærdoms- og Fornemmandsfolket for hele Folket. Med Piemonteserregjeringen havde man faaet Statsgjeld og Lovgivningsværksted med Folkeformænd, der skulde være Folkeherrer. For den egentlige italienske Frihedsfølelse og Frihedsrorighed duede Fristatsvæsenet ikke. Det hørte Italienerfriheden til, at man levede som i et Slags Naturstand, frit og liveligt med hinanden, uden megen Statsordnings- eller Statspaapasselsestvang. Hvad var den Borgersamfundsuddannelse, eller saakaldte Civilisation, man

raabte paa, Andet, end en konstig tillavet Samfundsordning, som Livet skulde indsnevres med? Saa talde Mange. Engelsk-agtig Forfatning, eller et saadant Væsen, som det nordtydske Preussservæsen, eller anden saadan Regjering ud fra Lærdomsfolkenes Værksteder, var den italienske Aand imod. Italienerfolket skulde regjeres med frisk Livelighed, ei med Apparater, det vil sige Indretningsanstalter. I Engelland havde Livet bestandig været tungt og trykkende, ligefra Hoikirken af ned til Brændeviinskipperne. Det Bedste, det Væsentligste, hvad Folket havde af Velgjorenhedsanstalter, skyldtes hist det frie Folk, som Folk, ikke Regjeringen, hvis Hovedvirksomhed var gaaet ud paa læsse en stor Statsgjeld paa Folket, ret ligesom man strax fra forst af havde gjort det i Piemont, hvor da ogsaa, saavelsom i det ovrige Italien, en Fattigunderstottelse, ret som i Engelland, var paalæsset. Hvad Neapellandet især angik, da skulde man have arbeidet paa, at faae det nye Italienerliv tilveiebragt ved den lavere Præstestand, idet man havde vunden den for sig; kun igjennem den havde man kunnet fore det nye Livs Værk frem fra neden af og fra inden af. Den vilde ogsaa bedst have kunnet sorge for, at man ikke havde kjobt Statsfriheden paa Sorgloshedens og Livslivelighedens Bekostning. Ogsaa gjennem Folk af Garibaldis Aand og Malm kunde man virket, men man maatte da faaet dem til at lade Paven og hans Kirkestat uantastet. Med Paven maatte man beflittet sig paa god Forstaaelse, til man kunde faaet en god Overeenskomst med hans Efterfolger. Til Neapolitanerfolket at komme trækkendes med en Piemonteserhær havde man især maattet indsee, kunde der ikke komme noget Godt ud af. Gjennem Kirkefolket, ikke gjennem Krigsfolk, skulde man sogt at faae Italienerfriheden frem, og i Neapel ladet Italienerkongen regjere reent og frit, som frihedssindet Konge, med et Neapolitanerraad om sig, og ladet Piemontesernes Fristatsvæsen blive udenfor. Man havde

derimod lagt Grunden til Det, som nu maaskee vilde komme, at, ligesom Ungarn havde villet holde fast ved Østerrigs Keiserdomme, men aldeles være sin egen midt i Keiserriget, saa vilde Neapel fordre det paa lignende Maade, og ligesaa Sicilien, der da ogsaa vilde være et selvstændigt Led i Italienerriget, under dets Kongeregjering, men uden al fælleds Folkeformændsregjering.

Men lad det være Nok om Italien, hvor Hære allerede droge mod hinanden i de sidste Maaneder af Aaret 1890. Lad os nu see hen til Østerrige. Dette Rige bestod af de forskjelligste Bestanddele. En Deel af Landene vare tydske; andre vare czechiske, som man pleiede at kalde dem; herhen hørte især Bøhmen; atter andre vare ungarske forbundne med slavoniske, som jeg vil nævne dem, ikke slaviske, hvilket Ord bringer os til at tænke paa Trældom, medens Slaver var Navnet paa en stor Folkestamme. Desuden skal Slavoniere her kun betegne en vis Deel af denne Folkestamme; til en anden hørte Polakkerne, og af disse stode nu ogsaa mange under Østerrigs Herredømme. Endnu flere andre Folkeslag gaves der her; men herved ville vi ikke opholde os. Med Tyrkiet var det kommet saa vidt, at dets Herredømme i Europa var indskrænket til Bulgarien og Rumelien. Af det gamle Grækenland havde det Intet mere. Dette bestod nu af to selvstændige Smaariger. Tyrkiets øvrige fordums europæiske Lande, vare ogsaa blevne til saadanne, deels under en intetbetydende tyrkisk Overhøihed, deels under østerrigsk og russisk, men som der ogsaa var sørget for at gjøre til en lidet betydende, idetmindste hvad det Lovordnede angik.

Østerrige var, efterat have fra 1860 af gjennemgaaet store indre næsten til Borgerkrige udartede Kampe, samt en stor Pengenød, som dog Landets indre Rigdomme havde bragt Regjeringen udover, kommen til fordums Magt og Anseelse igjen. Det var efterhaanden kommen til Erkjendelse af, at det maatte lade Ungarn, som dets egentlige Kjærneland, hvad nemlig

angik dets Lande udenfor Tydskland og Italien, faae Alt ordnet saaledes, som det vilde have det. Keiseren havde endog i flere Aar gjort dets Hovedstad til sin Hovedstad, og var saa ved Ungarns Hjelp, som nu i Keiseren saae en ret ungarsk Konge, naaet til at faae Raaderum med sine øvrige Østlande, som de kaldtes. Hvad de østerrigske Tydskere angik, saa vare de gjennem megen offentlig Tale bragte til at indsee, at de, om saa Ungarn blev behandlet som Kjærnefolket i Øst, alligevel aandeligen vilde blive Østerriges Hovedfolk, og det sikkrest, naar de ikke udvortes vilde have Anseelse af at være det. Hvad de italienske Lande angik, saa var her, hvor der overalt vare lagte tydske Krigsmænd, ikke just Meget at frygte for Østerrige.

Kun i Polen var der Fare tilbage. Dette Land havde for længere end et Aarhundrede siden været et mægtigt Land, men som paa en egen Maade næsten kun havde havt Livegne, Joder og et stort Antal Adelsfolk inden sine Enemærker, hvilke sidste ved stor Splidagtighed, under en Konge, som havde ringe Magt, havde bragt det saavidt, at Rusland, under Foregivende af at ville bringe Orden i Landet, havde besat det med en Krigshær, og derpaa i Aaret 1772 i Forening med Østerrige og Preussen havde frataget det store Landsdele, som disse Tre havde deelt imellem sig. Det tilbageblevne Polen, som nu skulde nydt Lykke og Anseelse, var imidlertid vedbleven at hærges af indre Splid, og Rusland havde spillet Mester i det, indtil det tilsidst var kommen saavidt, at Polen reent blev udslettet af de selvstændige europæiske Staters Tal, da de tre nævnte Magter havde hver taget sin Deel af dets tiloversblevne Lande. Dette var bleven fuldbyrdet i Aaret 1795. Men mange af Polens Adelsmænd vare flygtede til fremmede Lande, og havde bevaret polsk Fædrenelandskjærlighed, der ogsaa var opretholdt i Landet selv. Den var ofte flammet op igjen, tilligemed Haabet om

Polens Riges Gjenopreisning. Mange indre Folkeopstande havde deraf været en Følge, og nu rørte sig i alle de polske Lande en Tragten efter, at naae hen til at blive et selvstændigt Rige igjen, inden man naaede Hundredeaarsdagen efter dets Opløsning. Denne Tragten kunde naturligvis ikke understøttes eller yndes af nogen af de tre Magter, som besad hver sin Deel af det polske Bytte, hvilket de saa skulde give Slip paa; men Mange i Folket under den ene af de tre, nemlig Preussen, meente dog, at dette Rige skulde tilbagegive den Deel af hiint Rov, hvorom der alene var Tale, nemlig Landet Posen, som dog kun var, og vilde blive ved at være, som et sygt Lem, der vilde volde idelige Bryderier, medens Frasigelsen deraf, forbunden med en Deeltagelse i Kampen til Bedste for det polske Kongedømmes Gjenoprettelse, vilde give Preussen en stor Anseelse i hele Europa og en stor Indflydelse paa det gjenopreiste Rige, som saa heelt vilde kunne vorde langt mere til Styrke for Preussen, end det Posenske Landstykke. Men saadanne Anmodninger viiste Preussen fra sig, deels fordi det ikke saaledes vilde give Slip paa et Land, hvori desuden indtrængte Tydskere udgjorde en stor Deel af Befolkningen, deels for ikke at komme i Krig med Østerrige og Rusland, der saa maaskee endda tilsidst vilde tage Posen til sig; thi om Polen vilde kunne gjenopstaae, var dog meget uvist. Først langt om længe havde man beqvemmet sig til at tilstaae det polske Sprog, der dog var Landets oprindelige og dets rette egentlige Sprog, en Ligeberettigelse, lig den, der i Slesvig for længe siden var indrømmet de indtrængte Tydskeres Sprog, som i en tidligere Tid ikke uden Anmasselse var trængt frem. Det Underligste var, at man raabte paa, at det tydske Sprog var et meget videnskabeligen uddannet Sprog med en rig ypperligen Bogverden, uden at man tænkte paa, at i det foregaaende Aarhundredes første Halvdeel stod det tydske Sprog og hvad deri fremkom saa meget

tilbage for det franske og flere andre, at endog den største tydske Konge havde slaaet Vrag paa det. Netop som da det Tydske begyndte at arbeide sig frem, rørte sig nu Meget i Rusland og Polen til lignende aandelig Fremarbeiden.

Firtiende Delingsstykke.

Tydskland og Preussen. En Nordmands Skrivt angaaende Tydskland. Et Skuespil af Racine drages frem.

Efter et kort Ophold vedblev den Gamle: Der var maaskee intet Land i Europa, hvori man saa stærkt, som i Tydskland og Preussen, havde følt, eller idetmindste talet om og raabt over, at for Statssagernes og høitgaaende Stats- og Folkebestræbelsers Skyld vare Menneskeomsorgen, ja Menneskehedens ligefremme Ret og retsmæssige Fordringer satte tilside. Næst efter Irland var der ogsaa intet Land, hvor virkelig eller formeent Overbefolkning, med Nød for Udkomme eller Bekymring for Fremtiden, havde drevet saa Mange ud paa Veiene over Havet; senere til Ruslands vidtudbredte Landstrækninger i Asien. Saa store Pengesummer, som Engelland anvendte til Fattigunderstøttelse for utroligen mange af Landets Folk, havde Tydskland været langt fra at kunne udrede. Men store Pengesummer vare i Preussen blevne kastede paa Krigsberedskab, og Livsfriheden var belemret paa mange Maader. Derfor var og ingensteds Folkerøret, for at faae Krigshærsholdningen indskrænket til det Halve, bleven drevet med større Iver. Ogsaa var i Preussen Klagen over og Harmen over Landets store Statsgjeld opkommen langt tidligere, end i Engelland. Thi skjønt den der var langt mindre, end i dette Land, var den i Forhold til

Landets Velstandskilder og indre Formuenhed større, og det var først i de seneste Aaringer, at Engellands Statsgjeld var begyndt at blive trykkende for det, og at føles og omtales som en saadan, skjønt den vistnok maatte siges i en lang Aarrække at have havt stor Andeel i Fremkaldelsen og Vedvarenheden af den ulyksalige, ja man kan sige umenneskelige, Tilstand, hvori Usselmenneskene i Engelland vare komne. I Tydskland havde ogsaa, stærkere end noget andet Sted, Talen reist sig om, at Kampen om Medherredømmet og almeenfolkelig Deeltagelse heri havde været en Grundulykke for Folket i de sidste tretti eller firti Aar, da derunder den rette Menneskeomsorgs Fremme havde lidt meget, og megen Splidagtighed, megen indre Fiendtlighed i Sjælene var bleven optændt.

Ogsaa havde Tragtelsen efter at faae en ret tydsk Eenhed tilveiebragt, saa at hele Tydsklands Folk kunde komme til at danne en vel sammenordnet Heelhed under een øverste Fælledsregjering, været Aarsag til saa megen Splid, at Enigheden var reent gaaet tilgrunde. Nogle vilde have Alt samlet under Preussens Overherredømme, men saadan Anmassselse var over Halvdelen af hele Tydskland i høi Grad imod, som heller vilde udholde en Krig med Preussen og Preussens Tilhæng, end lade saaledes sin frie tydske Tilværelse opsluges af dette Rige, der, sagde Mange, i Grunden slet ikke var ægte tydskt i Sind, Aand og Hu, i Livsfærd og Livsrørighed, naar man ikke vilde gjøre Boglærdommens Tydskhed til Eet med ret folkelig Tydskhed. Preussens Tydskerie, saa raabte man overalt i Sydtydskland og i en Deel af Nordtydskland, var et opkonstlet, opblæst, ophovmodet Tydskerie. Saadan Tale faldt sammen med en anden, der efterhaanden trængte sig frem. Hele Eenhedstydskeriet, sagde man, var i Strid med de gode, skjønne Livsforhold, som hele Tydsklands Livsfærdsgang igjennem Aarhundreder havde fremkaldt i sand indre Samstemning med den

tydske Frihedsaand, der var en ganske anden, end den, der baer det samme Navn i Engelland. Tydskland havde ingen Hovedstadsregjering havt, som Frankerige og andre Lande, og Dette havde netop været Tydsklands og den tydske Aands store Lykke. Det var ogsaa noksom bleven erkjendt i det 18de Aarhundredes Slutning. Tydskland havde aldrig viist en skjønnere Eenhed, især i aandeligvirkende Henseende, end dengang. Netop de mange Smaastater og Regjeringer havde, medens Meget havde været almeent, og en Tydsker havde været erkjendt som Landsmand overalt i hele Tydskland, givet Livet en stor Frihed i dets Udviklingsgang. Det havde været et stort Gode for Tydskland, at det havde været fuldt af Smaahovedstæder, som Middelpuncter for Aandsliv og Aandsrørighed, ikke med Præfecter eller Bestyrelsesmænd, hidsendte fra en fjern Hovedstad, men med Fyrster, der kunde virke med fyrstelig Frihed, og af deres Folk betragtedes som dets Egene, eiendommeligen tilhørende det, medens de selv betragtede deres Folk paa lige Maade som deres. Ad denne Vei havde under en Almeenopmærksomhed af Alle paa Alt meget godt Almeent paa ægte god tydsk Maade kunnet forfremmes, istedetfor at nu Strid og Splid havde standset og fordærvet Meget. Det havde ligeledes været et stort Gode, at man havde havt en Mængde Høilærdomsskoler, hvoraf hver havde kunnet raade og virke paa sin eiendommelige Maade, ja oparbeide sig til et Slags videnskabelig Hovedstad, ubelemret af en langtfraliggende, ei blot i Milestrækning men og i Aandens Henseende langtfraliggende, Hovedstads Overherredømme. I hiin Tid var Tydskland hvad det var lagt an til at være, hvad dets hele Fortids Livsgang havdeført det til, og hvad det aandeligen blomstrede ved, og var lykkelig ved at være. Tydskland skulde slet ikke være et til Eenhed om visse Stormagtsanseelses-Formaal sammenhobet og derved maaskee i Yderkanterne ynkelig bestedt og forkommende Stormagtsfolk, saaledes

som Engelland i Grunden var det med sin dybe Menneske-elendighed i selve sin Hovedstad og sin store Nod, saasnart det faldt fjerne fremmede Folk ind at standse Handelen med det. Man vilde gjore Tydskland til en Stormagt. For at det kunde vorde det, skulde det da allerforst offre sin indre, med dets mange Staters Friraadighed noie sammenhængende tydske Frihed, og bringe det tydske Væsens Allerbedste til Offer, maaskee for en tydsk Napoleon, eller et tydskt Paris eller Petersborg. Hvad skulde Tydskland være en saakaldet Stormagt for? Der vare to tydske Magter, som vare Stormagter: Osterrige og Preussen; det var Mere, end Nok. Vilde man et Eenhedstydskland, saa fik man at tage imod to saadanne, eller hellere endnu at faae sig tre, idet de ovrige tydske Stater saa skulde danne et Forbund for sig, dog ei med en Forbundsregjering, men blot med en Deel almeennyttige Overeenskomster om visse store Almeen-formaal, som bedst fremmedes ved Fælledsshed. Man maatte da begynde med at lade den endnu i maadelig Tilstand bestaaende Forbundsregjering i Frankfurt reent gaae ind, og vende tilbage til Frihedstilstanden i det attende Aarhundrede, da en almindelig offentlig Udtalelse igjennem Prentefrihedens Brug havde været af stor Indflydelse, netop fordi en almeen Lovgivning herom, gjeldende for hele Tydskland, ei havde kunnet fremkomme. Vilde man sige, at under Forhold, som hine Tiders, havde een tydsk Regjering kunnet slaae sig til een Side, en anden til en anden, saa havde det just været til Bedste for Tydsklands bedste Frihed; thi saa meget mindre havde enten Osterrige eller Preussen kunnet anmasse sig det hele Tydskland, eller de To tænke paa at dele det imellem sig. Saaledes som man gik tilværks, kunde man let drive det saa vidt, at en indre Krig i Tydskland af værste Art vilde fremkomme, en Krig imellem Sydtydskland i Forening med Osterrige paa den ene, og Preussen i Forening med Nord-tydskland paa den anden Side, der endda kunde blive en

Christenskabskrig, idet den, idetmindste fra Østerriges og flere tydske Landes Side, kunde vorde en, hvori Eneraadighedskirkens virksomme Præsteskab, der overalt var paa Færde, kunde søge, baade opflammende og pengeydende, at gribe ind med. At man over hele Tydskland hørte de to Nævnelser: Preussertydskere og Fritydskere, bidrog ei lidet til Spændingernes Forfremmelse. Hvo der først havde bragt disse to Nævnelser i Gang, vidstes ei ret, men saa lidt et Par Ord syntes at betyde, var dog, sagde man, derved gjort noget Stort.

Det, jeg nu har fremført, saa vedblev den Gamle, blev med megen Varme og Fyndighed udtalt i en Bog, der udkom i Aarene 1865 eller 66, men senere blev flere Gange optrykt igjen og meget udbredt i de Aaringer, vi nu ere ved, nemlig Aarene 1885-90, og da gjorde lige saa stor Virkning, som da den først udkom, begge Gange, fordi den for en stor Deel kun udtalde, men kraftigen og livfuldt udtalde, hvad der rørte sig i Mange, eller foresvævede dem. Jeg har jo før fortalt, hvorledes det gik med Prentefriheden i Aaret 1876, da der i en stor Deel af Europa reiste sig en temmelig vidtudbredt, man kan gjerne sige en almindelig, Harme imod den, som havde til Følge, at den baade fra Lovgivningernes Side blev lagt under indskrænkende Tæmmelser Aaret efter*) og i Samfundslivet tabte sin Anseelse. Men jeg har og fortalt, hvorledes Krigsindskrænkningsrøret, især ved de indgribende Virkelser, der kom over Havet fra Columbien, tilsidst førte til, at Prentefriheden maatte gives fri igjen**). Da kom Meget af Det op igjen, hvad der stærkt havde været i Røre i Sjælene, især fra 1859 eller 1860 af til 1876, ja det syntes, som om det nu, efter en lang Halvslummer, vilde leve op med end stærkere Drivt.

---

*) See ovenfor Side 176 og 231.

**) See Side 224-25.

Den nævnte Bog traadte frem under den paafaldende, men netop ved sit Paafaldende meget virkende, Paaskrivt: „Om den nærværende Borgerkrig i Tydskland.“ Forfatteren begyndte med at minde om, hvorledes indre Borgerkrig rasede i Frankerige, indtil den Tid, da Ludvig den 14de, idet han forstod at gjøre sig til en høianseet eneraadig Konge, havde faaet den tilintetgjort. I et Tidsrum af halvandethundrede Aar, var der ingen opkommen igjen, men saa kom Aaret 1789, og fremkaldte en gruelig indre Krig, der først standsedes ganske ved en ny Enevældighedsherre, Napoleon den første. Efter hans Forjagelse brøde mange indre Kampe frem igjen, vel nok kun i hidsende Ord og Tale, men dog saa, at et nyt Opror og en Kongeforjagelse kom. Og nu i de derpaa følgende 18 Aar under Kong Louis Philip, hvor blev ikke da Frankerige opfyldt af en indre Splid, som vel maatte kaldes en bestandig Borgerkrig i sjælelig Henseende? Den virkede i høieste Grad aandsforvirrende, og undergrov baade Statsgrundvolden og Retsindigheden og Fædrenelands-omsorgen, ei hos Regjeringen, men hos mange selvopkastede Formænd for mange indre Folkedelinger. Det var, som om det gjaldt blot en Kamp om Herredommet, ikke det Heles Vel, det heelt gjennemgaaende Folkevel. Saa kom voldsomme Udbrud, indtil atter en Enemagtsherre bragte Fred og Ro, og lod Folkeomsorgen, især Omsorgen for Lavmandsfolket, blive sig en Hovedsag.

Skal man da nu i Tydskland faae det paa lignende Maade? saa vedblev Forfatteren. Nei, svarede han, man skal ei faae det saa, man har det allerede. Vi høre Mange ængste-ligen tale om, at man dog for alting maa forebygge, at der ikke udbryder en tydsk Borgerkrig, men medens man yttrer sig saa, mærker man ikke, at man er midt i den. Den undergraver og ødelægger overalt i Tydsklands Indre, baade i Nord og i Syd. Vel er den ikke en saadan, hvori der udgydes Blod,

men desmere er den en saadan, hvori der udtæres megen Nervekraft og Sjælekraft, odes og forspildes megen Virkekraft, og opægges og opdynges i Sjælene megen Harmfuldhed og Hadefuldhed, megen Mistillid og Mistro. Det er en grueligen huserende sjælelig Borgerkrig, hvori de Tydske befinde sig. Under en evindelig Raaben om, at Tydskland skal arbeide paa at vorde en ret fuld Eenhedsmagt, med Stormagtsanseelse og Stormagtsindflydelse i Europa, seer overalt i Tydskland den Ene paa den Anden med et ondt Øie. De mindre tydske Stater og Lande frygte for deres Opretholdelse og Selvstændighed, de større synes hver at ville gribe efter Alt, hvad de kunne faae, den ene til Værn mod den anden, eller og til den andens Overmandelse. Men Følgen er bleven den indre Sondersplittethed og Sonderrevenhed, hvori nu hele Tydskland befinder sig. Forfatteren brugte her det tydske Ord Zerrüttetheit, som Sondersplittethed ei tilstrækkeligen gjengiver.

Og hvorledes da komme udaf denne Sjælenes og Sindenes (Gemyternes) indre Borgerkrig? Paa den ligefremmeste og jevneste Maade. Man skal sige sig selv, at man ikke skal eftertragte Virkeliggjørelsen af hiin Indbildningens store, løse, svaiende og svævende Udmaling af en Stormagt og Eenhedsmagt, som man saa længe har ivret for at vorde. Det er og har i dette Aarhundrede været Tydsklands Grundfeil eller Grundulykke, at det ei har villet være sig selv reent og alene, men være noget Andet, end sig selv, efter Indskydelsen af et taageagtigt Storhedsbillede, som det har opildnet sig til at ansee for en Guddomsindskydelse med fuld Virkeligheds Gyldighed.

Der var en Tid, især i Aarhundredets første Tiaaringer, da man i Tydskland havde Meget at gjøre med at eftergranske og overveie, hvad da Tydskland egentlig var og skulde være. Det blev af Fremmede betragtet som et Særsyn, at de Tydske syntes at være et Folk, der søgte sig selv og ikke kunde finde

sig selv. Hiin hoitflyvende omsværmende Forestilling om en vis Storbetydning, Tydskerfolket skulde have i Europa, som dettes aandelige Hovedfolk, svævede allerede da rundt om hen over Tydskland. De Tydske ere, eller rettere en vis, Mange med sig henrivende, Deel af deres Hoilærdoms- og Hoiopdannelses- eller Storaandsmænd, samt disses Ordforere og Medraabere, er et phantastiskt Folk, storligen tilboieligt til taageagtige, sværmeriske, vidt henstræbende Udmalinger, og tillige et til Forkonstling tilboieligt Folk. De holde meget af, at tage Alt paa en storladen eller storkraftig Maade, eller med et Slags Opsvulmerie, og synes at mene, at naar de blot føre de store Ord, have de de store Ting; men de synes og at ynde en vis paafaldende Særhed ja Forskruethed, saa at man om Dem har sagt, at der vel i intet Fag kunde danne sig en Anskuelse af dyb Forkeerthed, som jo, naar den havde noget Paafaldende ved sig, vilde finde Indgang hos Nogle, der vilde vorde dens Prædikere. Derhos er det tydske Folk et tungladent Folk; Alt skal hos det tages tungt og moisommeligt. Det er, som sagt, ei det hele tydske Folk, men kun den angivne Bestanddeel af det, hvorom her tales. Endog Tydsklands storste Grund- og Dybtænkere, fra det forrige Aarhundredes sidste tyve Aar — tidligere var det ei saa — og fra det nærværendes forste Trediedeel, kunne være til Vidnesbyrd herom. Vi finde saadan Unatur og Magerievæsen hyppigen. Jevn ligefrem Forstandighed, og hvad de Franske kalde bonsens, og den dermed meget vel forenelige Grundighed og Dybtænkning synes det, at de Tydske ere tilboielige til ikke at ansee for at have Fornemhed og Hoigaaenhed nok. Tidligere var det anderledes. Da horte jevn Forstandighed med baade grundig og fiin Tænkning de tydske Tænksomme til. Da horte endnu ikke Halvmorkedybde og Tungladenhed til det Hoie og Store. Da kastede man heller ikke halvmodnede eller neppe

engang halvmodnede Værker eller Henstræbelser ud i Verden med Fordringsfuldhed og Storindbildning.

Jeg vil dog bemærke, saa afbrød sig her den Gamle, at Forfatteren til Bogen — han havde ikke nævnet sig, — antoges at være en Mand, som gjaldt baade for at være Dansk og for at være Normand. Man maa vide det, da man saa deraf kan forklare sig, at han, just ikke i den Bog, vi nu have for os, men i en anden angaaende Preussen, hvilket jeg næste Gang skal tage for, gik meget ind i Alt, hvad han fik Anledning til at komme frem med angaaende Danmark. Den formeentlige, og man kan gjerne sige utvivlsomme, Forfatter var fød i Throndhjem, kom i en Alder af 30 Aar til Danmark, som en Videnskabsmand, der især havde gjort Fortidens Menneskeslægter og deres Gjerninger, Livsgang og Tilskikkelser til Gjenstande for sin Granskning. I Danmark indgik han, der var en ganske vel formuende Mand, Egteskab med en Ungmøe, som ogsaa havde Formue. Da hun 12 Aar efter døde, og hans Børn, tre Pigebørn, vare komne tilhuse hos hans Svigermoder og en ugift Datter af hende, gjorde han Reiser om i Europa, og forblev nogle Aar i Tydskland, deels i det Sydlige, deels i Berlin.

Han var, saa faldt nu en Anden ind i Talen, en nær Slægtning af vor gode Formand, eller rettere: denne vor gode Ven er en Slægtning af hans Æt; thi han var Broder til Faderen til den rige thronderske Handelsmand, hvis Datter blev vor Formands Moder. Han havde fra sine Reiser hjemsendt mange Meddelelser til flere norske og danske Tidsblade og Maanedskrivter, ikke blot Beretninger om, men og Bedømmelser af, mange Tidens og Folkenes Forhold, og de vise hen paa ham, som Forfatteren til hine to tydske Bøger, og at han var det, blev i sin Tid anseet for en almindelig bekjendt Sag.

Af Bogen om Borgerkrigen vedblev den Gamle at meddele Mere, deels fortællende, deels forelæsende: Efterat have

fremsat Det, der angik, hvad Tydskland i tidligere Tid havde været, og skulde holde fast ved at ville være, vedblev Forfatteren: I dannede — man havde lagt Mærke til, at han bestandigen ikke sagde Vi, men, tiltalende de Tydske, sagde: I — I dannede et stort aandeligt Rige; heri traadte I frem i Europa som sand aandelig Stormagt; en saadan vare I, og nu have I forvirret og forstyrret Eder denne Stormagt, for at naae en anden, som slet ikke passer for Eder. Da I levede med og for hiin, da vare I agtede, yndede, prisede i Europa. Hvad ere I nu? I ere hadede i Øst og hadede i Vest, I ere hadede i Syd og hadede i Nord; og hvorfor? For Eders Annasselses og tydske Indbildskheds Skyld. I ansee Eder for, i Dybtænkning og Granskergrundighed, i Hjertelighed og Gemytsdybde at overgaae alle Europas Folk, og ville nu derfor trænge Eder frem, for at skaffe Eder et udvortes Overlegenhedsherredomme overalt, uden at tænke paa, at I derved fordærve Eder hiin aandelige Stormagtsvirken. Og ere I blot hadede i Øst og Vest, Syd og Nord? Nei, I hade ogsaa hinanden indbyrdes, og netop af samme Grund, nemlig for Annasselsestragtelsens Skyld. I vare satte til at være Stormagt i Ordets og Lysets Rige, ogsaa i megen Konstfrembringelse, og i megen indre Folkeomsorgs, Menneskekjærligheds og Foranstaltnings Virksomhed. Men I vilde nu og være store i, jeg veed ei hvilken stor europæisk Statsanseelse. Hvi fulgte I ei Eders gode Aands bedste aandelige Veiledelse, og lode hine Døde begrave deres Døde? Kom I nogen Vei med Eders Stormagtstragten, eller med Eders Eenhedsmagerie? Og hvorfor ikke? Fordi I handlede i Strid med hvad Aarhundredernes Gang havde dannet Eder til at skulle være, og gjort til Eders store Bestemmelse og Betydning i Europa. Da Djævelen tog Eder med sig op paa Templets Tinde, og viiste Eder denne Verdens herlige Lande, da faldt I ned og tilbade ham, for at de skulde vorde Eders.

Og han lovede Eder dem, naar I vilde indvie Eder i Uregjerlighedens, Anmasselsens og Loguagtighedens Tjeneste. Og I gjorde det, og I arbeidede paa, saa meget I kunde, at offre Eders Sjæle, for at vinde denne Verdens indbildte og indbildskhedsfulde Goder. Men I skulle ikke faae dem; thi Djævelen vidste at omsnære sine Ord saa, at han ei behøver at holde det bedrageriske Løfte.

Den Gamle afbrød her sine Meddelelser udaf den nævnte Bog, og sagde: Der herskede i mange Henseender en stor indre Ufredstilstand og Opirrethedstilstand i Tydskland. Men Hovedsagen var, at bag alt Andet arbeidede — og tragtede efter at komme forrest — hiin forhen omtalde over hele Europa gaaende dybe Attraae i Menigmandsfolket, efter at faae alt den hele Herredømmetragten og Stormagtstragten og alt det Kæmperie om Medherskevæsenets Ordning trængt tilbage, for at Menneskeomsorgen i Landenes Indre lige ned til de Laveste, ja især med Hensyn til de Laveste, kunde blive Hovedsagen.

Nu vil jeg endnu kun tilsidst for i Aften fortælle Noget, som ender med at falde i det Naragtigt-Morsomme. Medens i Danmark hele Adelens Herrestandsvæsen for lang Tid siden var forsvunden, og Sverrige nogenlunde var kommen til en god Ordning i denne Henseende, og ogsaa den Agerdyrkerstandens Udfrielse til Selvstændighed, som man for et Aarhundrede siden i Danmark saa kraftigen og heldigen paa jevn fredelig Maade havde faaet lempeligen sat i Gang, havde paa lignende Maade gjort god lempelig Fremgang i Sverrige, — stode i visse Dele af de preussiske Lande, ja man kan gjerne ligefrem sige i Preussen i det Hele, og ligeledes i Hannoverlandene og i det Meklenborgske, Adelsherrestanden og Almeenborgerstanden endnu haardt imod hinanden, og det blev bemærket, at, naar det Samme ikke fandt Sted i Holsteen, saa havde man Virkningen af Danmarks frisindede Regjering, fra det attende Aarhundredes Midte af,

saare Meget at takke i saa Henseende. Holsteens Adel havde dengang kunnet kaldes den bedste i hele Tydskland, ja i Europas hele Fastland, ja maaskee endog Engellands medregnet. Men desværre var den i det nittende Aarhundrede ei mere vedblevet at være, hvad den i hiin Tid var. Men det var om Preussen, jeg vilde tale. Her var en stor Kamp af Almeenborgeraanden med et Adelskab, der havde reist sig op af forsvundne Tiders Grav, i fuld Gang, og der hørtes mange Steder Tale om, at man i Tydskland kunde trænge til en saadan Nat, som hiin Nat i Aaret 1790 havde været i Paris, da alt Fødselsretsvæsen var bleven ophævet, under et Bifaldsraab, som havde udbredt sig over en stor Deel af Europa; man skulde vogte sig for, at man ikke istedetfor en saadan Nat fik Nætter, hvori Adelsherrernes Borge eller Slotte kom til at gaae op i Luer. Men til denne Advarsel, som Mange ei kunde lade være at lade sig forlyde med, skjønt de vel nok maatte kunne indsee, at de ved at udtale den kunde forfremme netop Det, de advarede mod, svarede man, at i Frankerige vare der netop paa hiin Nat fulgte mange slige Nætter, ja hvad der var langt værre, end de. Man maatte holde fast paa Overanseelsen og Overmyndigheden. Gav man Slip paa den, for hvilken netop Herrestanden i Tydskland var en stor Støtte, og gik man ikke her tillige meget varsomt tilværks med Lavmandsfolkets Fremhjelpelse, saa vilde man snart faae en frygtelig Ufredstilstand, som man havde seet den i Polen, da dets Keiser for fuld Alvor vilde give Polen en for Frihedsfordringen bedre Forfatning. Han havde tydelig udtalt, at Dette var hans Formaal; men hvad var Følgen bleven? En gruelig Oprorstilstand. Gav man Folket Intet, saa lod det sig nøie, ret som om det havde en Følelse af, at Intet var Det, det i Henseende til Deeltagelse i Statsstyrelsen var bedst tjent med. Gav man det derimod en Finger, saa vilde det have hele Haanden, og gav man det den, saa vilde

det have hele Kroppen, og saa flængede det den itu, for at faae Hver sit Stykke af den. Jeg behøver vel ikke at minde Eder om, at i Danmark og Norge, ja ogsaa i Sverrige, var den Tid for længe siden forbi, da der havde kunnet været ført saadan Tale, eller rettere: den havde aldrig været.

Man drog nu og Christendommens Forskrivter frem. Hvad Paulus i Brevet til Romerne i det Trettende havde paalagt alle Christne, blev i Tydskland overalt omtalt af Høie og Lave, og man fortalte, at de saakaldte Bibelselskaber ved denne Leilighed fik en stor Afgang af deres Helligskrivter. I have jo hørt om, hvorledes den gamle Guldsmed*), forundrede sig høiligen over disse Pauli Ord. Nu skulle I høre, hvorledes i Tydskland Herrestandsfolkene toge dem. Netop, sagde de, at Paulus kom frem med dem til en Tid, da Keiserne i Rom maatte vække Gru ved deres hele Fremfærd, maa gjøre hans Ord dobbelt vægtige for os. Naar endog saa ugudelige Keisere, som Roms vare, betegnes af Paulus som de, der ved guddommelig Ordning have faaet deres Myndighed, saa maa det dog være, fordi, i hvorledes end Kongerne ere og færdes, en saadan Myndigheds Bestaaen af Apostelen erkjendes at være Grundvolden for Folkenes Betryggelse og Velfærd. I Neapel vilde jo og ingen af de meget omskregne Grueligheder under den forjagede Konges Fader have funden Sted, naar man havde ladet Kongen uanfægtet forblive i Besiddelsen af sin nedarvede Kongemyndighed, og søgt fredeligen at ophjelpe Landets Indre, netop under og ved Hjelp af Kongemyndigheden. Dette skulde man have lagt an paa og tragtet efter, idet man havde tillige viist sig som holdende paa Kongemyndigheden og handlende til dens Bedste. Saaledes skulde man ført Fremtidskampen, istedetfor at ville have et Fristatsvæsen frem, om hvis mulige

*) See Side 379-80.

sorgelige, ja gruelige Følgers Nærliggenhed man jo havde store skrigende Vidnesbyrd i en ikke fjern Fortid, i Meget, som var skeet i Frankerige. Ved Apostelens Ord var enhver Opstandsbevægelse aldeles forbudt, og Roms tidligere Borgerkriges Grueligheder maatte da nu ei heller glemmes. De vare opstaaede paa Fristatsvæsenets Grundvold; det var Fristatsforfatningen med dens Tale- og Fordrings- og Fremtrængelses- og Anmasselseskampe, som, netop fordi Alt skulde opnaaes gjennem saadanne, ei gjennem en fast overmyndig Enemagt, ligefrem havde opfostret Borgerkrigenes Grueligheder og dem, Keiserne kom med. Disse havde kun været det store Altsaa, hvortil hine havdeført. Saaledes taldes af Mange rundt om i Preussserlandene. Der førtes og megen Tale om, at det var ved reen fri kongelig Overmyndighedsmagt, at Preussen fra lille var bleven stort, og var bleven blomstrende. De, som fra vor norsk-danske Forfatter kjendte nærmere til Danmark, fremhævede, hvad der her allerede forend 1789 let og jevnt var skeet under en fri Enevoldskonge og ædeltfølende høiadelige Statsformænd og Storgodseiere til Bondestandens Udfrielse og Fremhjelpelse, ja til Bedste for den lavere staaende Huusmandsstand. Rusland var ogsaa kun naaet til, at faae Herrestandsvæsenets bedre Ordning og Bondestands-Udfrielsen paa god Vei, ved den enemægtige keiserlige Overmyndighed, der forresten vistnok havde maattet gaae betænksomt og besindigt og derfor lempeligen tilværks. Men uden en saadan vilde Sagen neppe kommen saa vidt, som den var kommen. Kongerne, nemlig de overmyndige Konger, havde været Almuefolkets Støtte og Tilhold, og derfor krævede det dem nu tilbage. At det just ikke især vare Mænd af Herrestandsfolket, men ganske Andre, som udtalde sig paa denne Maade, kan man da vel nok vide.

Pauli Ord paaberaabtes nu ogsaa, da der paa Ny blev Tale om Noget, som tretti Aar forend den Tid, vi ere ved, havde

været i stor Bevægelse, det Spørgsmaal, om Kongen af Preussen skulde kalde sig Konge af Guds Naade. I ville nok undre Eder over, at man vilde kalde det en Guds Naade at være Konge, da man mangen Gang hellere havde maattet sagt: Af Guds Unaade. Men Meningen var: Ifolge Guds Villie, ifolge Guds Ordning. Dette fremhævedes ogsaa, men der bemærkedes da tillige, at Den, som blev Konge ved Folkevalg, eller ifølge en af valgte Folkeformænd fastsat og af hele Folket vedtaget Ordning, jo ligesaavel kunde siges, ved Guds Styrelse at være bleven Konge, som den ved ældgammel Fodselsret kaldede. Guds Styrelse var jo i Alt og overalt. Og vilde man ikke indrømme Dette, fordi Meget, som kom af en Kilde, der var Guds Riges Medfor imod, greb ind med ved Folkeordningerne, saa kunde jo det Samme siges med Hensyn til Fodselsrettens Konger, især naar man saae paa, hvorledes deres Kongedømmer vare opstaaede, samt hvorledes det gik til med kongelige Sønners og Døttres Egteskaber. Men jeg har nu da her allerede nævnet Det, som lader os forstaae, hvad Striden om Udtrykket „Af Guds Naade" egentlig dreiede sig om. Man forstod derved: „I Kraft af Fodselsret", og nu skulde det da tilkjendegive, at Kongen ei maatte betragtes som Den, der havde faaet sin Myndighed ved og af Folket, men af en høiere Overmyndighed, hvorved han var oploftet over Afhængigheden af en Folkevillie eller Folkebestemmelse. Og nu kunne I vel see, hvorfor hele Herrestandsfolket, som ogsaa paaberaabte sig Fodselsret og Fodselshøihed og guddommelig Ordning i saa Henseende, allerede for tretti Aar siden havde holdt paa, at Udtrykket „Af Guds Naade" fastholdtes. I denne Retning var det da og især, at der, — da i en senere Tid (omtrent en femten til tyve Aar, forend de Aaringer, hvorved vi nu ere) ved en nye Konges Opstigelse paa Kongesædet, atter reistes Spørgsmaal om de nævnte Ord, — blev prædiket meget, ei blot i Dagblade, men

og fra Kirkernes Høistole, over Pauli Ord om Øvrighedernes Indsathed af Gud, hvorved Herrestandsfolkene ikke undlode at bemærke, at det Ord, som oversattes Øvrighed, tillige, ja nærmest og først, betydede Myndighed, Mægtighed, Friraadighed.

Til disse Omtaler knyttede sig en anden, som maaskee vil synes Eder underlig. Ere det Kongerne eller Kongedommerne, som have Folkene at takke for, at de ere, hvad de ere, eller er det tvertimod i Europa overalt Folket, som har Kongedommet at takke for, at det er det Folk, det er? Man kan ikke nægte, at det Sidste snarest kan siges, og vort gode Norge kan bære Vidnesbyrd herom. Det er Harald Haarfager, som Norge fra første Færd af har at takke for, at det blev det samlede Rige, det blev. Og saaledes kunde vistnok om Preussen siges, at det var En af dets store enemægtige Konger, understøttet ved sin Faders og Forgjængers nok saa egenmægtige Fremfærd og Stræben, som havde gjort Preussen til det anseete Rige, det nu var. — Hvad jeg om Norge bemærkede, møde vi det Lignende af mangensteds i Europas Fortider. Senere ordnede Tingene sig saa, at man mangensteds, hvor der var en Enemagtskonge, kunde sige, at det ikke saa meget var Kongen selv, som Kongemyndigheden, der havde det øverste Herredømme; thi Kongerne — vi medregne herunder baade Keiserne og Enemagtsfyrster med lavere Anseelsesnavne — vare ikke sjeldent lidet duelige og aandeligen kaldede til selv at føre Regjeringen, og saa gjorde Andre det for dem, men dog ved hvert Hovedskridt med deres Bifald eller Vedtagelse. Dette skeede og, hvor de kun vare Fristatskonger. Men Kongenavn og Kongemyndighed, der var i stor Anseelse hos Folkene og Gjenstand for nedarvet Ærefrygt, holdt dog Alt sammen og gav indre Eenhedsstyrke.

Men nu maa jeg da fortælle om det Morsomme, jeg sagde, vi skulde møde. Mange holdt fast ved den Tanke, at Frants den Anden baade burde og vilde komme tilbage til

Neapel, saa at ogsaa her gammel Uretfærdighed skulde finde Gjengjeld, og Ret gjenopreises. Der virkedes meget til denne Ende, og saa blev ogsaa et gammelt franskt Skuespil, hvori der forekom stærke Udtryk om Kongefødselsret, i Oversættelse givet paa flere Skuespilspladse i Sydtydskland, men overalt saa, at Tilskuerne deelte sig i to Delinger, og at ivrige Meningskampe fremkom. Tilsidst skulde Skuespillet ogsaa gives i Preusserrigets Hovedstad, Berlin. Der blev megen Tale om, om det burde her tilstedes. Men saa anførtes, at, naar hine Ord vare Kongeskabsmændene og Herrestandsfolkene saa tiltalende og værdiefulde, saa var paa den anden Side Stykket ret som skrevet, for at lade see, til hvilke Grueligheder stiv Fastholden ved sin Ret paa den ene Side, stiv Fastholden paa anmasset Besiddelse paa den anden Side, kunde føre ophidsede Sjæle. Men det blev bestemt, at det skulde gives paa Fransk. Ei blot de Fleste af Lærdomsfolket og af Handelstanden, men og Mange af anden Borgermandsstand forstode i Berlin dette Sprog.

Skuespillet var skrevet i det 17de Aarhundrede under Ludvig den 14de af en meget anseet Digter ved Navn Racine. Dets Nævnelse er „De fiendtlige Brødre". Emnet er fra Grækernes Oldtid, og er oftere behandlet af græske Sorgespilsdigtere. To Brødre, af en Kongeæt, i hvis Livsgang allerede meget Grueligt var skeet, skulde arve Staden Thebens Kongemagt, og bleve forenede om, at de skiftevis skulde være Konge, hver eet Aar. Den yngre, Polinices, drager da bort, men da han efter Aarets Udløb kommer tilbage, for nu at blive Konge i sit Aar, vil Broderen, Eteokles, ikke vige, og faaer Folket, som var ganske vel tilfreds med ham, og ikke skjøttede om Forandring, til at være paa hans Side. Den forskudte Broder søger og finder da Hjelp hos andre Fyrster, og kommer med en Hær, for at tvinge Broderen, hvorved han kommer i Krig med sin egen Fædrenestads Mænd. Brødrenes Moder og Søster

søge, efterat en Stilstand er sluttet, at faae et Forlig istandbragt, men det lykkes ikke. Skuespillet ender med, at Brødrene begge falde i en Kamp mod hinanden; Moder og Søster tage Døden; forhen ere Andre af Kongeæten faldne, og tilsidst giver ogsaa dens sidste Overlevende sig selv Døden.

I Skuespillets Gang kommer da den utilbørligen forskudte Kongesøn, Polynices, til at udtale sig i nogle Ord, som overalt hver Gang de kom, bleve optagne med Klappen fra een Side, med Fodtrampen fra den anden. Forhen havde Pibning i Skuespilhusene været Tegnet paa Mishag, men da den for mange Øren var en skjærende og afskyelig Lyd, og et Par Piber kunde virke nok saa stærkt, som hundrede Klap, saa var Fodtrampen, der var ligesaa trættende for Fødderne, som Klappen for Hænderne, sat i Stedet, og tillige var fastsat, at Pibning skulde være Tilkjendegivelse af, at man gav Afkald paa al Adkomst til at dømme med, og ganske underordnede sig under Skuespilbestyrelsens Dom, hvilket især skal have virket til, at Pibning reent hørte op. De omtalte Ord bleve givne uforandrede, som de stode hos Racine; det havde man holdt over. Moderen, Jokaste, siger til Sønnen: At, da Folket vil beholde hans Broder, bør han ei ville tvinge det til at antage ham. Da svarer han: „Er det Folket, paa hvis Behag det skal beroe, om jeg skal være Konge eller ikke? Det er min lovlige Fødselsret, og ikke Folkets Lyster, som giver mig min Adgang til Kongesædet. Min Broder gjør sig til Træl af sit Folk, idet han gjør sig til Tvingherre mod sin Broder, men jeg vilde forraade Kongeværdigheden og Kongehøiheden, hvis jeg vilde gjøre Folket til Voldgiftsmand over mine Rettigheder.“ — Her er Bogen. De af Eder, som forstaae Fransk, kunne siden læse Stedet. Det findes i anden Handlings tredie Optrin. I kunne saa faae en Prøve paa, hvor kraftigt og udtryksfuldt Sproget ofte er hos

Racine *). Da i Sydtydskland Stykket de første Gange blev givet, blev fra Tilskuerpladsen et Leve udbragt for den forskudte Neapolitanerkonge, hvilket af Mange blev istemt, men af Mange ledsaget af en Hujen. I Preusserhovedstaden gik man ikke saa vidt. Her var det ei heller Neapolitanerkongen, men Fødselsretten overhovedet og Statsordningens Grundlag, der sigtedes til, og ikke saa meget for at haandhæve Kongeætens Fødselsret, som for at understøtte Fødselsret overhovedet, var det, at alle De, der ansaae Herrestandens Opretholdelse for vigtig, toge Deel i Klapningen, som og i Berlin paastodes at have faaet Overvægten.

---

*) Polynice. Est-ce au peuple, madame, à se choisir un maître?
Sitôt qu'il hait un roi, doit-on cesser de l'être?
Sa haine, ou son amour, sont ce les premiers droits
Qui font monter au trône ou descendre les rois?
Que le peuple à son gré nous craigne ou nous chérisse,
Le sang nous met au trône, et non pas son caprice:
Ce que le sang lui donne, il le doit accepter,
Et s'il n'aime son prince, il le doit respecter.
Jocaste. Vous serez un tyran haï de vos provinces.
Polynice. Ce nom ne convient pas aux légitimes princes,
De ce titre odieux mes droits me sont garants:
La haine de sujets ne fait pas les tyrans.
Appelez de ce nom Étéocle lui-même.
Jocaste. Il est aimé de tous.
Polynice. C'est un tyran qu'on aime,
Qui par cent lâchetés tâche à se maintenir
Au rang où par la force il a su parvenir;
Et son orgueil le rend, par un effet contraire,
Esclave de son peuple et tyran de son frère.
Pour commander tout seul il veut bien obéir,
Et se fait mépriser pour me faire haïr.
Ce n'est pas sans sujet qu'on préfère un traître:
Le peuple aime un esclave, et craint d'avoir un maître.
Mais je croirois trahir la majesté des rois,
Si je faisois le peuple arbitre de mes droits.

Dagen efter Stykkets første Opførelse var hele Berlin i stor Bevægelse. I Gader og Stræder, paa Pladse og Torve, hvor Folk mødtes, standsede de hverandre, for at tale om Stykket. Af de omtalte Ord gjentoges snart nogle, snart andre, snart med Harme og Forbittrelse, snart med Bifald og Varme. Er det ikke forfærdeligt? sagde Nogle. — Er det ikke ypperligt? sagde Andre. Men ved Siden af de franske Ord hørtes og græske. Hiint Sted i Romerbrevets det Trettende havde Mange reent lært udenad, og saa gjenklang Ordet Exusia (Øvrighed, Myndighed) mange Steder. Menigmandsfolk vidste ikke, hvad de skulde tænke om al denne Bevægelse, skjønt en halvmørk Forestilling om, hvorom der handledes, var trængt ned i deres Kredse. Da kom adskillige Koner til at staae ved Siden af nogle Mænd, som talde høit om de Paulinske Ord, og den ene af disse forklarede, hvilke forskjellige Betydninger Ordet Exusia kunde have, og bemærkede, at det og kunde betegne Noget, som Paulus havde villet, at Fruentimmer skulde have til Hovedbedækning, naar de vare i Menighedsforsamlingerne (1 Kor. 11, 10). Nogle oversatte her Ordet ved et Ærbødighedstegn, som skulde haves paa Hovedet, Andre meente, at Ordet var Navnet for et Slags Slør, men da ikke et af disse fine Slør, hvorigjennem Ansigtet kan sees, og som kunne være saadanne, at de kunne gjøre Ansigtet mere indtagende og yndigt, men tykke Slør til at skjule det med. De Koner, som havde hørt denne Samtale, troede, at Regjeringen i Berlin vilde give Forskrivter for, hvorledes Fruentimmer skulde være klædte, naar de gik i Kirke; og nu udbredte sig snart det Rygte, at det var saa, og der raabtes rundtom paa alle Gader over, at nu var det kommen saa vidt, at Paaklædningsfriheden skulde indskrænkes. Nogle Ungmænd af Lærdomsfolket pustede til, dog ei af anden Grund, end Skalkagtighed, og snart læstes Opslag paa Gadehjørnerne om, at Qvindfolk skulde forsamle sig paa en vis stor

Plads, og derfra i Samling drage op til Raadhuset, for at forlange deres Paaklædningsfrihed bevaret uformindsket. Man lod dem samles og komme. Det var allerede bleven en erkjendt Antagelse, at saadanne Udbrud maatte man gjerne lade Folk komme til, som Damp- og Luftudladninger, der kunde forebygge dem, som vare værre. Et Svar var allerede affattet og prentet, og blev, efter at Borgerstandsformanden havde taget imod Afsendingene og holdt en Tale til dem, uddeelt i Aftryk i hundredevis. Det lod paa, at Ingen havde tænkt at ville lægge Baand paa Nogens Frihed til at gaae klædte, som de lystede. Man ønskede kun, at Qvindekjønnet selv vilde udfrie sig fra et meget slemt Tryk, som hvilede paa deres Frihed i Henseende til Klædning, nemlig Modens Tryk. Man ønskede, at ethvert Fruentimmer vilde klæde sig pænt og kjønt, uden at bryde sig om Moden. De Unge skulde klæde sig med Smag og Ynde, de ældre med Smag og Værdighed. Qvindfolkene morede sig herover og gik hoverende hjem, og dette Optoisvæsen fik tillige en dæmpende Indflydelse paa Støien over hine Skuespilsord; denne syntes af en Tilskikkelse ligesom naragtiggjort ved disse Qvindeoptøier. Forresten faldt de kort førend den Flyttedag, da i Kjøbenhavn Gaderne fyldtes med Halm, og man sammenstillede disse to Optøier; de vare Damp- og Luftudladninger begge.

Hermed endte den Gamle sin Fortællen for denne Aften, men det fremlagte Skuespil blev nu grebet, og de Thrøndere, som kjendte det, fortalte dets Indhold, og der blev talet meget herom.

Firtiforste Delingsstykke.

Oldingeformanden kommer ikke til at fortsætte sin Fortællen. — Er det da en Ulykke at befries for alleslags Legemsarbeide? Gruelige Tilstande fordum i Arbeiderfolket. Er Tilvæxt i Folkemængde Tilvæxt i Landsstyrke? Om Statsgjeldene, Skattebyrderne, Pengevæsenet.

I næste Aftenmode kom Ungoldingeformanden ikke til at fortsætte sin Fortællen; thi hans europæiske Venner havde saa Meget, de vilde have Oplysning om, at hele Aftenen gik hen hermed. De vare komne til Throndhjem, for at lære Meget, og havde da ogsaa nyttet Hoiskolens Foredrag, men hvad Underretning og Kundskab om de foregaaende Menneskeslægters Færd og Væsen angik, saa var det just ikke denne, de især havde sogt at erholde. At granske Allivsrorighedens mangfoldige Skabninger og mangfoldige Virkelser, hvorledes en dyb Forstandighed og en dyb Omsorg lagde sig for Dagen i dem, og hvorledes de kunde nyttes af Mennesket, samt hvad mangelunde Konstværker den samme Alforstandighed havde fremkaldt gjennem Menneskeklogtighed og Menneskeflid: at lære kjende og at granske al Dette havde været deres Attraaes forste Gjenstand; dernæst at grunde over og udgrunde, hvad der laae i det aandelige Indres Dyb og i Virkelserne af det Rige, som paa indre aandelig Maade vil frem i Mennesket i aandelige Skabelser.

Saa Meget havde de imidlertid dog faaet sig meddeelt angaaende de forrige Tiders Menneskeheders Livsfærd og Menneskebegivenhedernes Gang i Datiden, at de havde et almindeligt Begreb om Folkeslagenes Forhold i det Hele, om Landenes Fordelinger, Rigernes Forskjellighed og Indretning, samt Hovedbegivenhederne, især i det 18de og 19de Aarhundrede. Nærmere ind i meget Enkelt heraf kom de imidlertid forst ved den Gamles Fortællinger, og den Anledning den gav dem til, ved throndersfe Kyndiges Hjelp, at see sig om i Meget, der fandtes i Boger,

som opsøgtes i Storbogsamlingen. Herved vare de nu stødte paa Adskilligt, de nu maatte tale om.

For det Første havde de, ved at læse om de mange Klager over Næringsløshed, naar hverken Snedkere, Murere, Tømrere, Blikkenslagere, Leertøismagere og mange Andre havde kunnet faae Arbeide, men havde siddet orkesløse, maattet tænke, at det havde jo vel været et Tegn paa, at Landet havde nok af Bohave og andre Brugssager, at Huse vare der nok af, og at de, der vare, vare i god Stand og trængte ikke til Afhjelpelse af nogen Brøst. Naar en stor Mængde Huse og Gaarde, Bohave, Leertøi og Andet var frembragt, maatte et Land da vel ogsaa kunne være forsynet dermed for en lang Tid, og det maatte jo ansees for et Gode, at Landet var fuldt op i Besiddelse af saadanne gode Brugssager. Og nu syntes det dog, som om det var bleven anseet for en Ulykke for mange Mennesker, at der ikke var en bestandig Trang til slige Ting, og at de gode Ting, som havdes, ikke hurtig nok forgik eller fordærvedes. Vi hos os, sagde Europæerne, ønske Intet mere, end at naae saa vidt, at vi kunne sige: Nu ere vi saa vel forsynede, at alt hiint Slags Arbeide kan hvile i mange Aar, undtagen forsaavidt Noget deraf kan være godt til Øvelse for Haandværkets og Konstfærdighedens Vedligeholdelses Skyld. I hine Tider maatte man jo især høiligen ønsket netop en saadan Velforsynethed overalt, for at flere og flere Mennesker kunde faaet Frihed til at være virksomme for deres Sjæles Berigelse med indre aandelige Goder, hvilket jo var Noget, som det i hine Tider skortede uhyre paa. Men nu gik det jo lige modsat. For at kunne leve, det vil sige: faae det Fornødne til Livets Ophold, maatte Utallige ønske, at der altid maatte være stor Trang til legemligt Arbeide, ja pønse paa mangelunde Unyttigt, ja Skadeligt, ret som om det ikke maatte komme Aandeligheden tilgode hos den store Fleerhed, at Legemligheden trængte mindre. Ja Engelland

var endog om sig paa mange Maader, for overalt at faae Flere og Flere til at begjære, at Engellands Mennesker vilde arbeide og slide for dem i legemlig Frembringen. Kan man dog tænke sig en mere forkeert Tilstand?

Her faldt en Thronder ind i Talen med en Fortælling om, hvorledes han etsteds var stødt paa en Lovpriselse af den nordtydske Stad Bremens Handelsdrivtighed, idet dens Handelstand blandt Andet havde faaet sin Tobakshandel høiligen, man kunde gjerne sige i utrolig Grad, udvidet. Han havde strax tænkt, at det kunde da vel kun være skeet paa andre Handelsstæders Bekostning, eller og derved, at Tobaksforbruget i høi Grad var steget; men Dette kunde da vist ikke kaldes priseligt med Hensyn til et Land, hvorfra i hiin samme Tid mange Mennesker, deriblandt mange Forarmede og Nødlidende, vare ved Livets Tryk drevne over til det samme Columbien, hvis Tobak man havde kostet store Penge paa at kjøbe, til Tilfredsstillelse af en Fornødenhed, som slet ikke burde være bleven til en saa stor Fornødenhed.

Det, der her nu saaledes kom paa Tale og fremdeles kom til Omhandling, var for en Deel kun Noget, man i tidligere Aftener allerede havde havt for, og Dette bemærkede Europæerne selv, men de tilføiede, at det nu først ret var gaaet op for dem, hvilke forunderlige Forestillinger Dette maatte give om Eiendoms- og Erhvervevæsenets Beskaffenhed og Menneskelivs og Menneskekrafts Anvendelse i hine Tider.

Især har det, sagde nu En af dem, været mig paafaldende, at, naar ved mange Opfindelser store Arbeidsredskaber sattes istedetfor Menneskeslid, saa blev der ei alene mangensteds frygtet for, at Mennesker skulde komme til at lide herved i Henseende til deres Udkomme, men saa bleve de endog i Almindelighed trøstede ved, at man sagde dem, at der vilde blive lige saa Meget at arbeide i, som før, saa at de ei skulde frygte for, at

der jo vilde blive Slid nok, ret som om al saadan Opfindelse ikke skulde komme Menneskefriheden i Almindelighed tilgode, og Dette skulde Menneskene endog fortrøstes ved. Ja, svarede En af Thronderne, Ulykken var, at ved megen Fremgang, som Menneskene gjorde, kom Erhververforholdene ofte i stor Forvirring, og som I hørte i Guldsmedens Aftensnak: Fremgang etsteds kjøbtes med Nød og Qvide andensteds; thi det almene Omsorgsvæsen, som skulde medført, at, hvad der kom Menneskeheden tilgode, til Lettelse i legemlig Henseende og til Frigjørelse til Bedste for Aandeligheden, virkelig kunde komme de Medlevende alle tilgode, især de meest Betrængte, var slet ikke til. Med Velstands Forfremmelse tog tvertimod Fattignød saavelsom Forbryderdrivtighed til i alle Lande, og endog den Velstaaende gik i mangt et legemligt eller sjæleligt Slid.

Herved bragtes Europæerne ligefrem til at komme frem med deres Andet: De havde læst om de sørgelig-frygtelige Tilstande, hvori i Midten af det 19de Aarhundrede en stor Mængde Syersker i London havde befunden sig, idet de, stillesiddende 12 Timer daglig i usle Værerum, havde maattet uophørligen arbeide for at fortjene en ussel Løn, som de knap kunde opholde Livet for paa den usleste Maade. Man havde funden angivet, at, da Nogen reiste Tale om disse ulykſalige Menneskeſkabninger, hvis Trællearbeide for en stor Deel var et Bytte for Handelsmænd, for en stor Deel skulde ligefrem skee i qvindelig Forfængeligheds og qvindelig Nærigheds Tjeneste, saa havde deres Antal viist sig at være over 35,000, hvoraf 28,000 vare under 20 Aar. Der var kommen stor Bevægelse i Velstaaenhedsfolkets Sjæle og Kredse i London ved denne Erfaring om, at Irland var dem saa nær, saa havde man udtrykt sig; thi Usselhedstilstanden i Irland var bekjendt nok og i Alles Munde. To, tre Aar tidligere, nemlig 1847, havde der netop været en ret egentlig Sultenød i Irland. Der blev til hine stakkels

Syersker indsamlet saa Meget, som et tusinde Thronderdalere, hvilket var saa godt som Intet. Hvi greb man ikke virksomt til, til denne hele Tilstands og andre slige Tilstandes fuldelige Omforbedring? Maatte man ikke erkjende, at for saadanne Formaals Skyld var almeent Samfundsvæsen allernærmest og forst til? Men det lod til, at man meente, at Stat og almeen Samfundsvæsen var til for ganske Andet.

Under Skikkelse af Fattigomsorg tog dog, sagde nu En af Thronderne, Staten i Engelland sig vistnok i hoi Grad af Fattigfolkets Nod, ligeledes gjorde mange Enkelte det i hoi Grad, naar Fattigmennesker kom og anraabte dem, men Noden vedblev, ja steeg.

Men kunde man ei, spurgte nu En, gjort den Lov, siden man dog havde Ret dengang til at gjore Love, at Ingen maatte give nogen Syerske ringere Betaling, end saa megen daglig, at de fik, lad det blot være en halv Gang saa Meget til, som for?

Man havde, var Svaret, vistnok kunnet faae Sagen ordnet saa ved Hjelp af Forsorgsmænd, som man vel kunde faaet mange Velstandsmænd til at paatage sig at være, nemlig Mænd, gjennem hvilke Syerskernes Lonnelse skulde gaaet, og som altsaa kunde passet paa, at de fik deres Bestemte. Ifolge engelsk Tænkemaade vilde nok en Deel brave Mænd af Rigmandsfolket paataget sig saadant Hverv, uden at forlange Betaling derfor. Overhovedet havde man vel maattet kunne heelt igjennem bringe et ordnet passende Forhold i Stand imellem Arbeidet og Betalingen derfor, hvad den laveste Stand idetmindste angik, og ikke ladet det beroe paa en ofte nævnet Selvudjevnelse, hvorover i en Menneskealder mange Mennesker vilde kunne ynkeligen forkomme. Eller: var i Engelland Samfundsmagten ikke i Stand til retteligen at sorge for al den Lavmandsstand, som allermeest trængte til Stats og Samfunds Omsorg,

hvad havde man saa Statsvæsenet til?, maatte da vel sporges. Og der blev virkelig bestandigen stærkere og stærkere spurgt saaledes, og en indre Opstandsbevægelse mod hele Samfundsordningen krob mere og mere om.

Hertil foiedes nu den Bemærkning, at Sagen især maatte været gjorlig for den Deel af hine Syersker, der arbeidede for Handelsmændene, eller for Velstandsfolk, der i al Fald kunde lettet Tilstanden for Syerskerne ved at kræve mindre Pynte-Udsyning paa Toistykkerne og dog give samme Betaling. Foreninger om at ville bruge saadan Fremgangsmaader kunde vel og være bragte i Stand, ja i Mode i Engelland. Men nu maatte der betænkes, at en stor Deel af de usle Syersker arbeidede for Folk, der henhorte til Lavmandsstanden, ja Fattigmandsstanden, som Matroser, Dagarbeidere og mange Flere, der maatte tage Alt knapt. Her maatte da Staten eller Samfundet lagt det Fornodne til Lonnen, hvilket jo havde været en særdeles god Maade at yde den Fattighjelp paa, som Engelland jo alligevel anvendte og maatte anvende store Pengesummer paa, til Afhjelpelse af Eiendomsvæsenets hele Forkeerthed.

Og det havde man meget vel havt Midler til, sagde nu en Anden af Thronderne. Samtidig netop med hiin Syerske-Nod skeede mange, blot for Velstandsfolkets eller Stormandsfolkets Skyld, iværksatte store Foretagender, som kostede store Penge, hvortil horte Skibstogene til Italien til hiin forrige Gang omtalte, om ei intetsigende, saa kun lidet hjelpende, og maaskee, ved blot at yde et Hjelpeskin, i Grunden skadende saakaldte moralske Understottelse af Opstandsbevægelserne i Italien, med hvilke det dengang — det var i Aarene 1848 til 50 — gik galt. Samtidig med hiin Nod vare de Skibstog, paa hvilke mange af Engellands Sofolk skulde leve et forpiint Liv, for at forebygge Negerslavehandelen, og fremkalde denne Forebyggelsestragtens gruelige Folger. Samtidig gik mangen anden Bekost-

ning, som skulde anvendes langt borte paa fremmede Steder, til Engellands Anseelses og til dets Velstandsfolks Tilfredsstillelse, ofte for grov Egennyttigheds eller Egensyges Skyld, medens hiin Nød hjemme kunde været afhjulpen ved en ringe Deel af hiin Bekostning, nærmest ved at opføre sunde, lyse, hyggelige, vel med Luftrensnings- og Lysningsindretninger samt med Varmeindretninger og noget Bohave forsynede Boliger, og tilføie daglig Brøduddeling, mod at alle deri Boende skulde levere Arbeide i et Forhold af visse Timers Arbeide daglig, og finde sig i et Overopsyn, som vel kun rette Trængende vilde finde sig i, saa at man derved vilde kunde forebygge, at man ei fik for mange.

Sligt har jeg netop ogsaa tænkt mig, sagde nu En af Europæerne, med Hensyn til en By ved Navn Lille i Frankerige, hvorom vi have læst, at mange Mennesker her midt i en frugtbar Egn levede et usselt Liv i lave fugtige Kjelderrum, arbeidende paa at tilvirke Sytraad og andet Sligt, for en kummerlig Lønnelse*). Da jeg siden kom til at læse om de store Arbeider, som udførtes i Skjærborg (Cherbourg) i Frankerige til Fuldførelsen af en stor sikker Havn for Krigsskibe, hvilken Havn skal have været et saare mærkeligt Konstens og Menneskekraftighedens Storværk, maatte jeg tænke: Hvi lod man ei den Arbeidskraft, som dette Værk krævede, blot et Par Aar blive taget til Brug for Opførelsen af en Række gode, sunde Boliger i Lille og af lignende i Lyon, om hvis Nød vi og have læst? Hvi handlede man ikke i Engelland paa saadan Maade?

---

*) Jeg kan, hvad angaaer de 35,000 londonske Syersker og Arbeiderne i Lille m. M. nemmest henvise til Goldschmidts Nord og Syd, Ugeskrivtet, tredie Bind, 1850, S. 74 ff. og Maanedskrivtets 5te Bind, 1849, S. 274 ff. (hvor der dog S. 283, Lin. 11 er den Feil, at der staaer 4 Lod istedetfor 16, og uden Tvivl skal Lin. 15 sættes Pot istedetfor Pægel).

Dersom, sagde nu En af de Andre, Lille eller Lyon eller nogen Deel af Engelland var bleven anfaldet af Fiender udenfra, vilde saa ikke Regjeringerne strax udredet alt Fornødent til Landets Forsvar? Vare da de Fiender, der kom indenfra i Hungersnødens eller anden jammerfuld Ulykksaligheds Skikkelse, ikke nok saa slemme?, maatte de ei nok saa meget opfordre til Bekæmpelse?

I maae da ikke, sagde nu skromtsmilende En af Ungoldingene, glemme Engellands og Frankeriges Stor-Anseelse i Europa, deres store Ære. Vide I da ei, at Stor-Æren var en stor Sag for saadanne Lande. Det hændtes engang, ja det var vel en 10 Aars Tid senere, end den Tid, vi nu vare ved, at der under Krigen mellem Nord- og Sydlandene i Nordcolumbien, skeede Noget af en nordcolumbiansk Krigsskibsfører, som var, om ei Magen til Meget, Engelland under tidligere Krige havde tilladt sig, saa dog i den samme Egenmægtigheds og Fripostigheds Aand, hvoraf Engelland dengang havde ladet sig drive, men som Engellænderne nu ansaae for en meget stor Krænkelse. Det skulde more Eder at læse om det Rore, hele Engelsmandsfolket kom i ved denne Leilighed. Folkets Ære var antastet, Folkets Ære krævede Fyldestgjørelse eller Hevn. Der skeede ogsaa Udrustninger til denne Ende; thi dertil havde man Penge — det førte Statens Storformaal med sig. Men at man havde den grueligste, den sorgeligste Skjændsel siddende ved Siden af sig, og at det maatte være en stor Ærens Sag at faae denne Skjændsel bort, det tænkte Ingen paa. Landet havde Andet at bruge sine Storpenge til, end at opretholde og forfremme Landets Ære ved saadan Menneskeomsorg for de Fortrykkede. Den Krigsudrustning, som da fandt Sted, skal have kostet omtrent 4½ Millioner Tolodsdalere, der vilde have været Mere end Nok til i 4 Aar at have kunnet fordobble hine 35,000 Styrskers daglige Lønning.

Jeg kan vide, saa tog nu Ungoldingeformanden Ordet, at I maae forestille Eder Folk dengang som forrykte, og I ville netop betegne deres hele Tilstand retteligen, naar I kalde den fuld af Forrykkethed. Baade Æresbegreberne og Begreberne om Berettigelse, om Tilborlighed og Menneskehedsanliggenderne, vare rykkede reent skjævt og vrangt om. I ville vel og mene, at i Meget af slig Art, som Det, vi have talt om, maatte man høre himmelraabende store Røster, om at faae hele Eiendomsvæsenet fra Grunden af omdannet. Saadanne Røster kom da ogsaa virkelig mere og mere frem i det nittende Aarhundredes Slutning, og oploftede sig saa, at de stærkere og stærkere gik ud paa at fordre hele Eiendomsvæsenet omforandret.

Men forresten, saa faldt nu en Anden ind i Ordet, maa man da ei troe, at saadan Forrykthed er en Følge af alt ordnet Særligeiendomsvæsen. Vi her have det ei saa, og have i et Aarhundrede ikke havt det saa. Vi have ei heller den Kamp af Alle med Alle, som da var en Følge af, at Enhver ved hele Samfundsindretningen næsten blev nødt til at være om sig for at trække til sig, om det end nok saa meget skeede ved at drage fra Andre. Vi have rige Folk og Velstandsfolk og Lavmandsfolk og Fattigfolk; men Alt gaaer her jevnt sjæleligen vel. Det er nu hos os ikke saa, at Den, der med Flid og Møie og mangen Fare har fravunden Havet Mængder af Fisk, skal beholde det Daarligste, for at Andre kunne have Nydelsen af hans Flid og Arbeide. Nei, nu tager han sin gode Andeel af det Bedste af sin Fangst først til sig, og fører saa det Øvrige hen, hvor han kan faae Caffe og Sukker og Uldvarer og Andet for det. Vi ere ikke et Storhandelsfolk, som Engelland dengang var; vi have ingen Storhandel med alle de Ulyksaligheder, som den bragte over Menneskeheden, medens den priistes som en Kilde til Folkevelstand, uden at Nogen agtede paa, at denne Velstand kjøbtes med stor Sjæleforkommenhed.

Vi have ei heller Overbefolkning, bemærkede nu en af de Andre.

Dette gav da Anledning til at tale om de Prædikener mod Egteskabers Indgaaelse, som man i det nittende Aarhundredes sidste Aaringer hørte rundt om i Europa*). Men af Det, der i denne Henseende fremførtes, skal her Intet fortælles, da vi ville finde denne Sag paa en mere indtrængende Maade omtalt i Madam Sürnonvilles Breve.

Ved at tale om Overbefolkningen i mange af det fordums Europas Lande, kom En af Thronderne til at mindes, at han havde læst Adskilligt om de Folketællinger, som i Almindelighed pleiede at finde Sted hvert femte Aar, og havde han da med Forundring seet, at Tiltagelse af Folkemængde blev anseet for Tilvæxt i Statsstyrke, istedetfor at der havde været Lande, deriblandt Belgien især, hvor det maatte været anseet for en stor Guds Velsignelse, om i en Række Aar Folkemængden kunde være aftaget i tusindevis. Langt mere betydede Tilvæxten af de Penge, som vare indsatte i de saakaldte Sparecasser, der vare stiftede til stor Velgjerning for hele Lavmands- eller overhovedet Menigmandsstanden, idet man her kunde faae opsparede Penge efterhaanden ei blot opgjemte men og forrentede, hvilket havde bidraget meget til at fremme Sparsomhedsaanden og Omsorgen for Fremtiden. Det gav et stort Vidnesbyrd om Folkevelstanden i Danmark, at her, allerede omtrent 30 Aar forend det Aar, vi nu ere ved at skulle høre videre om, stode 24 Millioner Tolodsdalere i Sparecasserne i det danske Kongedømmes Landes i Europa, medens Folkemængden var 2 Millioner og 600,000, altsaa over 9 Tolodsdalere for hvert Menneske. Velstandsfolkets store Pengeformue stod ganske andensteds.

---

*) See Side 31 og 547.

Europæerne kom nu med det næste af de Spørgsmaal, de havde at fremføre. Det angik Statsgjeldene. De havde læst om, at den i nogle Lande havde været saa stor, at den kunde anslaaes til over 100 Thronderdalere for hvert Hoved, det vil sige for hvert Menneske i Landet, Børn medregnede, lige til de Nyfødte med. I andre Lande var den i dette Forhold mindre. Men nu meente Europæerne, at derefter kunde man vel ei bedømme en Statsgjelds Størhed i Forhold til Landets Kræfter, thi i Folkemængden taltes jo Fattigmenneskene med, og de kunde da vel Intet bidrage til at udholde Gjeldens Byrder.

Ja, svarede Ungoldingeformanden: I sige der Noget, som maa komme enhver Eftertænkende i Sinde, naar man læser om, hvor stort Forholdet imellem de forskjellige Statsheelheders Gjelde angives.

Man baer sig her ad, som naar man regnede op, hvor meget et Folk var tiltaget i Velstand, nemlig legemlig Formuevelstand, uden at agte paa, om al saadan Velstandstiltagen ikke maaskee alene var kommen Sals- og Stue- og maaskee og Smaakammerbørnene tilgode, og om ikke med den tillige Gaard- og Rendesteensbørnenes Antal og Jammerlighed var tiltagen. Man tog Stat og Land og Folk som en Heelhed, og talde, som om, naar denne Heelhed i det Hele havde faaet større Velstand, saa havde alle Enkelte og faaet den. Saaledes forvirrede man Dommelserne. Og nu Statsgjelden. Med den regnede man, som med Skatter og Afgivter, hvis Størrelse i Forhold til Andres man ogsaa meente at kunne opgjøre ved at see paa Folketallet, som om, naar der paa hvert Hoved i eet Land kom fem Daler aarlig, i et andet sex, saa var dette mere bebyrdet. Men I kunne let see, at saaledes maa ikke regnes. Lad os tænke os, at i en By, som har 1000 Mennesker, er Afgivten netop tusinde Daler, altsaa en Daler for hvert Hoved. Nu fødes i et Aar femti Børn og for disses Skyld tilfaldes femti

Barnepiger. Saa er Menneskeantallet bleven 1100, og fordeler man nu de 1000 Daler paa disse, saa kommer der ikke en heel Daler paa hver; men er da nu Afgiften bleven forringet? Paa ingen Maade; med disse 1100 Mennesker kan Byen ikke nær saa godt bære den, som forhen med de 1000 Mennesker.

See nu hen til et andet Tilfælde. Paa en Bondegaard, ville vi antage, boer en Bonde med Kone, fem Born, tre Tjenestepiger og to faste Tjenestekarle, samt desuden, Aaret heelt igjennem regnet, daglig 3 Mænd til. Altsaa leve i det Hele 15 Mennesker paa Gaarden. Dens Jord lade vi være 100 Tønder Land, og Bondens Aarsafgivt til Staten 300 Daler, dog uden at medregne hans Meddeeltagelse i Toldafgivterne paa de Varer, han bruger til sig og Sine. Her komme da tyve Daler paa hvert Hoved i Afgivt. Lad nu disse 100 Tønder Land blive deelte imellem 20 Smaaeiere, hver blot med tre Born foruden Kone, i hvert Huus altsaa 5 Hoveder. Saa faae vi 100 Hoveder. Naar nu disse skulle fødes og klædes m. M. af de samme 100 Tønder Lands Jordbrug, samt at hvad Arbeide de kunne faae hos Andre udenfor, mon de saa, eftersom de ere saa mange flere Hoveder, kunne bære de 300 Dalers Afgivt saa meget lettere? Ingenlunde. Her komme nu vistnok kun 3 Daler paa hvert Hoved. Men vil ikke her hver Familiefader føle sig mere trykket ved at udrede 15 Daler aarlig af sin lille Jordlods og sit Arbeides Udbytte, end hiin Gaardmand ved Udredelsen af de 300? Vi forudsætte dennes Eiendom lige saa lidet beheftet med Gjeld, at betale Renter af, som deres. I Danmark var saadan Gjeldfrihed meget almindelig i Bondestanden. Og lad nu de samme 100 Tønder Land vorde deelte i tre Gange saa mange Lodder med en Huusstand paa fem Mennesker paa hver Lod, saa vil der kun komme en Daler paa hvert Hoved, altsaa 5 paa hver Huusfader. Vil ikke saa Afgivtsbyrden, istedetfor at være bleven

mere bærelig, blive saa stor, at den slet ikke kan fordres udredet?, eller at i al Fald Samfundet kommer til, som Fattigunderstottelse til de 300 Mennesker, at udrede lige saa Meget, som Afgiften, der oppebæres hos dem? I Belgien især skal Landjordens Udstykkelse, og med den Menneskemængden, være stegen saa hoit paa mange Steder, at Fattigunderstottelsens Byrde blev meget stor.

Storrelsen af Statsgjeldene beregnedes efter Folkemængdernes Antal af Hoveder. I Engelland kom baade i 1860 og i 1885 over 100 af vore Dalere paa hvert; i Danmark, hvor man bestandig havde afbetalt paa Gjelden, og hvor den i 1860 angives til 19 Tolodsdalere for hvert Hoved, udgjorde den 15 Aar for Aarhundredets Slutning kun 10 for hvert, og var derved kommen saa langt ned, at man begyndte at tage i Betænkning at afbetale Mere paa den, fordi derved Mange i Landet vilde komme i stor Forlegenhed, eftersom Mange havde sat deres Penge i Statsgjeldsforskrivninger, som den sikkreste og mindst besværende Maade at faae dem forrentede paa, og ei vilde vidst, hvorledes de sikkert skulde faae dem forrentede paa Ny, naar man vilde reent lukket denne Vei. Men om nu end dengang vistnok den store Statsgjeld allerede havde begyndt at føles som ikke lidet trykkende i Engelland, kunde den dog i 1885 ikke siges at være 8 Gange saa trykkende i Engelland, som i Danmark. I 1860 var den i begge Lande omtrent lige trykkende.

Det var derfor intet Under, at man i Aarhundredets Slutning prisede de Lande lykkelige, hvis Folkemængder aftoge, og at man harmedes ved, at et Land skulde ansees for at have gjort Fremgang i Velstaaenhed, naar dets Pengeindtægter vare tiltagne. Nei, sagde man, lad os allerforst erfare, med hvor megen Udkommenod og med hvor mange Usselhedsmennesker Landet er bleven formeret.

Man kom nu tilbage til at tale om, hvorledes man var færdedes med Menneskeheden i det fordums Europa, hvorledes

den evindelige Arbeiden paa at skaffe Folk saakaldet Fortjeneste, det vil sige det Fornødne til Livsopholdet, havde fremkaldt gruelige Menneskeetilstande. Man fortalte om de Storværkstedshuse, hvor Mennesker, Voxne og Børn, maatte, i indsluttede Rum fra Morgen til Aften, arbeide i ofte slem usund Luft, i endnu værre Støv og anden ureen Luftopfyldning, og overhovedet paa Maader, der vare undergravende baade for Legemssundheden og Sindssundheden, uden at Arbeidet selv kunde være til nogen Tilfredsstillelse eller Qvægelse, som smaae Hjemmearbeider dog for en Haandværker ofte kunde have. Stærkt fremhævedes Svovlstikkeværkstederne; Europæerne meente, at det maatte været en Gru for hver Den, som nyttede en af saadanne vistnok for Menneskene meget nyttige og forsaavidt priselige Ting, at tænke paa, med hvilke Menneskeoffre de vare kjøbte; ja de erklærede, at, dersom de fremdeles paa Island eller i Columbien frembragtes saaledes, vilde de aldeles ikke have nogen af dem. De skulde forskaffes Folk for et saadant saakaldet Godtkjøb, at der kunde ruttes og ødsles med dem, og saa bleve de for Menneskeheden meget dyrekjøbte. Endnu mere forfærdedes Europæerne, da de erfore, hvorledes i sin Tid de indvendig forgyldte Flødeskeer og andre Skeer, samt meget andet forgyldt Sølvtøi, hvoraf de i Throndhjem havde seet meget, der var opbevaret fra gammel Tid, havde faaet deres saakaldte Lueforgyldning. Guldet havde været opløst i Qvægsølv, og dette var saa bleven strøget paa Tingene, men derpaa afdampet; men Qvægsølvdampe havde været meget giftige, og at undgaae deres sundhedsangribende Virkninger i Storværkstederne havde, al efterhaanden anvendt Omhu nagtet, været ugjørligt. Lueforgyldt Sølv, sagde Europæerne, havde man jo meget vel kunnet undvære; og det var grueligt, at man dog i Mængde havde frembragt det for saadan Menneskeopoffrelses Priis, og endda maaskee anseet et saadant Erhvervsmiddel for et Gode.

Men hvad ville I da sige, svarede En, om Arbeiderne i Kulminerne, det vil sige i de dybt underjordiske smalle Gange, hvor Kulndhuggerne sad 8 Timer daglig sammenkroblede, og med stor Legemskraftsanvendelse udhuggede Kullene ved Lampers Skin i fugtige Rum? Af saadanne Kulgravere siges mange at have, i deres snævre Livskaar, levet et gudhengivent, ja maaskee til en vis Grad gudinderligt Liv, tillige ganske taaleligen, hvad Udkomme til Livsophold angik; men de bleve reent forkroblede Mennesker. Og her kunde man dog ei lade al den ved Allivsrorighedens store Huusholdning opgjemte Brændselsmængde henligge ubrugt. Lueforgyldte Skeer behovedes ei, men al den megen Kul burde dog komme Menneskeheden til Brug og Nytte.

Vi, sagde nu en anden Throndor, have, efterat Europa faldt i Sovn, til Behov for vor Dampskibsfart og mangt Haandværks- og Storbrugsværk kunnet noies med den Mængde Brænde og Torv, som der var Nok af at tage til. Men naar nu Folkemængden i Europa tiltager, og mangen stor Værkflid kommer i Gang, skal saa al den store for Menneskeheden opgjemte Steenkulsmængde ligge ubrugt?

Europærerne meente, at haardt Legemsarbeide maatte man jo i mange Henseender have, og det var dem ikke ukjendt; især havde deres Landoprydninger og Skovhugninger fort det med sig for dem. Saadant og meget andet grovt Legemsarbeide var jo til Tilfredsstillelse, endog allerede for Menneskekraftsrorigheden alene. Men det maatte udfores ved god Fordeling paa Mange, og uden Odelæggelse for Nogens legemlige Velvære, forsaavidt ikke visse Farer, dem Modet endog gjerne indlod sig paa, kunde medfore Knæk. Kullene laae jo dog vel i store Lag nede i Jorden; man maatte da kunne blotte den hele overliggende Jord saavidt, at Kullagene kom tilstrækkeligen for Dagen, saa at de kunde udhugges i fri Luft, uden at Fugtighed

og andet Sligt kunde komme til at plage, og uden at Legemsforkrøbling vilde behøves, ikke at tale om, at Sprængning med Krudt eller Skydebomuld saa kunde faae en stor Anvendelse i Udhugningens Sted. I det fordums Europa vilde man vel sagt, at saadan Fremfærd vilde kostet for Meget i Penge og ei kunne betale sig. At den Fremfærd, man brugte, var langt dyrere, idet den kostede Menneskeoffre, havde man ikke taget i Regning med. Vi ere, Gud være lovet, udenfor det hele Pengeberegnings- og Vindingsbetænkningsvæsen, og haabe altid at have Menneskekraft nok, den man jo endda i Gammeleuropa havde endog for megen af, men ei kunde retteligen og godt sætte i Virksomhed paa god for Alle tilfredsstillende Maade.

Her tog En af de Gamle Ordet, og sagde: Det er underligt nok: I regne det med til Eders store Frihed, at I ikke have Penge og Pengeomsætning, undtagen, kan jeg troe, forsaavidt Eders Konger maae befatte sig dermed i Eders Handel med os, med Islænderne og Columbierne, hvilken I dog meest afgjore ved Vareomsætning, hvor saa Guld og Sølv er Eder som en anden Vare, den I dog, har jeg hort, nok kjende Værdien af, og ganske vel allerede have lært at holde paa. Men det er jo kun i Hobevis, at I ombytte, og kun ved nogle faa Mænd paa Alles Vegne, saa at Eders Storhandel — Smaahandel kjende I ei — kan være afgjort i et Par Dages Tid hver anden Maaned; thi oftere ville I jo ikke besværes med den. I Eders hele europæiske Mellemhandel ere Eders Tilsendelser Foræringer, for hvilke I vente Gjenforæringer, efter hvert Lands Evne og Leiligheder.

Ja, svaredes der, hvad skulde vi gjore med Meget af Det, som hos os frembringes — og Frembringelsesvirksomheden selv er jo en stor Fornodenhed for Menneskekraften, og er til stor Tilfredsstillelse for den, — hvad skulde vi gjore Andet med det, end at lade det komme til Dem, som kunne behøve det eller

fornøie sig ved det? Os vilde dets Opgjemmelse være til ingen Nytte, men til Besvær, og saa leve vi jo desuden med hinanden, for at være hinanden til Hjelp. Vor hele Samforening er jo til, for at danne et stort Fælledsliv, hvori Alt skal komme Alle tilgode, og Menneskevirksomheden finde en stor, rig Mark for sig, til at røre sig paa, til lutter Godt og Nyttigt, Elskeligt og Frydeligt, men hverken spildes eller fortæres i Slid eller i Ovaklerier eller unyttig Haandteren i det Uendelige.

Hvorledes skulde da vel og, sagde nu en Anden, Penge kunne komme op igjen i vort Fælledsliv mellem os. Hvad stor Værdie kunde da denne hvide og gule Malm have fremfor mange andre Ting, at et Par smaae Klatter af den gule skulde kunne veie op imod Værdien af et Menneskes Flid og Virksomhed i to hele Dage?

Ja, svaredes der, det var, fordi de to Guldklatter forestillede to Dages Arbeide, som andensteds var bleven udført, og dermed var det, at man betalte de to Dages Arbeide, man nu fik.

Man talde nu om, hvorledes det dog var at forklare, at, fra de ældste Tider af, Guldet især havde været sat i saa høi Priis, da det, meente nogle Europæere, kun var tjenligt til en vis Pynt eller Prydelse, der forresten ikke havde Noget forud for mangen anden, samt til at skaffe et Overtræk tilveie, som kunde sikkre Værker af anden Malm mod Fugtighed og Luft. Hertil anvende vi det især, sagde de, og vide ei at anvende det til noget Bedre; thi Skeer og deslige gjør man dog heller af Sølv, og til Tallerkener, Spisefade, Fløderkander er dog det fine Steenleertøi langt baade smukkere og tjenligere, og til Drikkekar ere da Glas langt at foretrække. Vare Islænderne og Columbierne ikke, vilde Guld og Sølv hos os kun være lidet agtede.

Jeg har ofte tænkt over denne Sag, sagde nu den Gamle, som først havde reist denne Tale. Jeg antager, at Menneskenes

store Forkjærlighed for Guld og Sølv har en instinctmæssig Grund. Men hvad det vil sige, maa jeg nu forklare Eder. Der rører sig i Allivsrørigheden en indre Alvillie, der vil have sin dybtanlagte Tingenes Orden frem saaledes, at hvert levende Væsen nu skal have Sit at sørge for og udrette, og skal finde sit Udkomme paa en vis bestemt Maade, og nu er der i hvert en indre Grundtilskyndelse, som driver det just til den og den bestemte Leven og Virken og Fremfærdsmaade og ingen anden. Og denne Grundtilskyndelse, denne Livets Grunddrivt, virker nu hos Dyrene forsaavidt blindt, som de, nagtet de ellers ofte vise megen Forstandsiagttagelse i deres Færdelse med Tingene, efter disses forskjellige Forhold og Leiligheder, dog ikke gjøre sig Regnskab for, eller kunne gjøre sig Regnskab for, hvorfor de just færdes saaledes, som de færdes, og tragte efter Det, de tragte efter. Her ere nu forresten mange forskjellige Friheds- og Bundenhedsforhold. Hos Leddyrene kan man især kjendeligen see dette Instinctmæssige. Det hindrer ei, at Betænkning, Lempelse efter Omstændighederne og en vis fri Skjønsomhed ogsaa hos dem maa kunne komme frem; men deres Hverv er et vist bestemt, og Maaden og udføre det paa ligeledes. Man har forsaavidt sagt, at Allivsrørigheden holder Dyrene i sine Ledebaand, skjønt undende dem Frihed til en vis Grad. Kun Mennesket, er bleven dens friladte, eller, som man i det fordums Europa sagde, emanciperede Søn. Men en indre veiledende og bestemmende Grundvirken maatte dog ogsaa være i Mennesket. I det Hele var det nu vel saa, at endog selve dette Grundlag skulde gives Mennesket gjennem forstandig Iagttagelse eller velgjørende følelsesfuld Bevægethed. Men nu maa der dog ogsaa have været Noget, Mennesket er bleven drevet til paa en mere blind Maade, saaledes som Dyret instinctmæssig drives, hvert Dyr til sit Bestemte, og herhen regner jeg nu, at Mennesket skulde finde et saadant Behag i Guld og Sølv, at disse to Malme

kunde faae den store gjennemtrængende Indflydelse og Betydning, som de have faaet til at danne et saare beqvemt Middel for al Vareombytning, det vil sige Ombytning af alleslags Værkflidsfrembringelser, eller af alleslags ved Opsogning fremskaffede Gjenstande. Mennesket var fra forst af forudbestemt eller forudanlagt til at skulle holde af Guld og Solv.

Men lad mig nu komme til Det, jeg vilde sagt, saa vedblev den Gamle. I sætte en stor Frihed i, indenfor Eders Europa at være frie for det hele Pengevæsen. Skulde I troe, at der har været en Tid i Gammeleuropa, da man kunde sige, at Pengevæsenet i hoi Grad tjente til at sætte Menneskene i Frihed? Der vare Tider, omtrent ved Aaret 1000, 1100 eller 1200, da Menneskene overalt vare meget stavnsbundne paa Grund af Eiendomsforholdene. Der levede paa Jorderne, i Huse og Gaarde, ofte meget formuende Mænd, med Undergivne, der ogsaa kunde være formuende. De eiede da Qvæg, Bohave og Andet, endog Guld og Solvsager, ja montet Solv og Guld, som vi nu kalde Penge, men Omsætningen gik i det Smaae, og at En skulde kunne gjore al sin Eiendom, endog Jorderne, til rorligt Gods, som han kunde tage med sig, for at vandre andensteds hen, det var der næsten ikke at tænke paa. Forestiller Eder da den store Udfrielse, da Pengeanseelsen og Pengeomlobet kom i fuld Gang. Da kunde En gaae fra Huus og Jord og anden Eiendom hjemme, og tage dens Værdie med sig i en saakaldet Kat, han snorede om Livet, og dermed rore sig frit i Verden, sogende sig Hjemmested, hvor han vilde, fordi alle Eiendomsting vare blevne let flyttelige Ting, da man, ved Hjelp af Penge, for Eiendom, man etsteds solgte, kunde andensteds, hvor man vilde, kjobe hvad man vilde. See saaledes tjente Pengene Menneskene til stor Udfrielse. Og nu er det Eder derimod en stor Frihed, ikke at have Penge at være afhængige af, mellem Eder selv i Europa. Men hvorpaa beroer nu Eders storre Frihed? Derpaa,

at I, uden at behøve at sælge Alt hjemme, uden nogen Pengekat om Livet, kunne reise, hvorhen I ville i Europa, og strax finde Modtagelse, Ophold og Virksomhed. At det er en større, en sandere, en mere menneskelig naturlig og menneskevelgjørende Frihed, er vistnok ikke at nægte, og I have den, fordi hele Europa er Eders fælleds Eiendom.

Der taldes noget videre om denne Sag. Men nu reiste En den Tale, om ikke dog Pengemagten havde i det 19de Aarhundrede været til stor Ulykke, maaskee især for Engelland, ved en alt for stor Forfremmelse af Det, hvori man satte dets Velstands Grundlag, Storværkstedsdrivtigheden og Handelen. Ikke at tale om, at al den Krigsberedskabs- og Krigsførelsesstorhed under jevnere menneskeligen ligere Forhold vel ei havde kunnet opkomme, saa havde jo Engelland derved sat sit Velvær i en overmaade stor Afhængighed af fremmede Folkeslag hele Jorden over. Man havde seet det, da Nordcolumbiekrigen i 1861 og 62 havde bragt mange tusinde Arbeidere i Engelland, som da ogsaa i Frankerige, til at vorde brødløse, eller komme paa Vei til engang at vorde det, eller i al Fald vorde forarmede. Man havde stræbt efter at faae nye Tilførselskilder af Raastofferne og nye Afsætninger for Værkflidsfrembringelserne; men var det ikke grueligt, at være redet ind i en saadan Afhængighedstilstand? Det maa især have været underligt for et Land, som var saa stort paa det, som Engelland, at være i en saadan Afhængighed. Det fortælles endog at have havt Vandringsfolk inde i Afrika, for der at finde Folk, der vilde give dem Guld og Elfenbeen for deres Bomuldsvarer, ret som om de gik paa Tiggerie.

Der taldes videre herom, og nu mindedes ogsaa den store Forbrydervindskibelighed, samt den store Tiggervindskibelighed, der havde ført til en med megen Klogt og Fiinhed uddannet Tiggerkonst. Der fortaltes Meget herom, men vi ville forbigaae det. Der spurgtes endog, om ikke begge disse to Slags Vind-

ſtibelighed baade vare en naturlig Affødning af Samfundslivet, og vare medhenhørende dertil, ret ſom om de kunde været indordnede deri. At ikke hver Den, ſom vilde arbeide, kunde faae Arbeide til Livsophold, det var vel ſaa klart og viſt, ſom Noget.

Hermed endtes Samtalerne for denne Aften.

Firtiandet Delingsſtykke.

Hvorledes var Prentefriheden til Afbræk for Folkefriheden? Et Skrivt fra Romerkeiſernes Tid omtales. Om Veltalenhed i Almindelighed. — Hvad forſtodes i Gammeleuropa ved Folket?

Europæerne havde fra forrige Aften et Par Spørgsmaal tilbage, ſom de ved næſte Møde kom med. Det var bleven ſagt, at man i det forrige Europas ſidſte Tider havde anſeet Prentefriheden for at have været Folkefriheden til ſtor Afbræk*); hvorledes det hermed hang ſammen, var det Førſte, man nu ønſkede at høre Noget om.

Kunne I ſpørge om Det? ſvarede den Gamle; er der ikke mere end eengang fortalt om Klagerne over Prentefripoſtigheden? Den Gamle gjentog nu Adſkilligt heraf, men vi kunne lade os nøie med at henviſe til, hvad der ovenfor findes i vort niende og i vort trettende Delingsſtykke**). Derpaa vedblev han ſaaledes: Ved Prentefrihed maae I her kun tænke paa den, hvis Brug udøvedes i Dagbladene og andre Smaaſkrivter, der i Mængde kaſtedes ud i Mængden. Derved forfremmedes og næredes megen indre Splidagtighed, og Mange ophidſedes til Deeltagelſe i en Kamp om Meget, ſom de ei kunde dømme

*) S. 488.

**) See S. 173 og følg. og S. 222 og følg.

retteligen om, endsige skue dybere ind i. Men naar Kamp- og Stridsfriheden fyldte Torve, Gader og Stræder med sine Raab, sin Uro, sin Ufred, sit hele Uvæsen, og fyldte Landet, lige ind til Husenes Inderste, med det Slags nervose Borgerkrig, I have hort om, kunde der saa være en ret sand Folkefrihed?, kunde man saa sige, at ret egentlig Folkefriheds Luftninger gik hen over Landet? Vilde Storme gik hen over det. Og lægger saa ret Mærke til, hvorledes et Skræmmelsesvæsen saaledes herved befordredes, at Mange ikke vidste, om de havde en ret fri Frihed til at tale med paa deres Viis.

Hvad Engelland angaaer, vil jeg ikke tale om, hvorledes den hundredeaarige, i Strid med al sund Statsstyrelse staaende Kamp af de to store Delinger, Toryerne og Whiggerne*), og meget andet Uvæsen blev saare meget befordret ved Prentefrihedsvæsenet. Hvad var dog det for en Folkefrihedstilstand, den, under hvilken to Sæt af Anseelsesmænd kæmpede om Overmagten, medens Folket maatte vente paa, hvis Bytte det skulde vorde, men tillige see den væsentligste Menneskeomsorg trængt tiisside? Men at Engelland fik Folk bildt ind, at Prente- og Pratefrihed og en lille Smule Andeel i Medherredømmet gjennem Valg af Folkeformænd, var det Væsentligste i Folkefriheden, det var en af Engellands og hele Europas store Ulykker, da dog Folkefrihed og Folkeformændsforfatning ere to meget forskjellige Ting. Om en saakaldet Fristatsforfatning vilde sikkre Folkefriheden, eller blive til dens Undergang, kunde Ingen i hiin Tid forud vide. De 200 til 5 eller 600 Folkevalgte kunde lige saa vel være anmassende, egenhensynsfulde, undertrykkende, som fodte Fyrster, ja Faren kunde hist være større, naar det var Folkets Fleerhed, der, holdende sig til Velstandsfolket, skjod den mindre Deel af Folket, især Lavmandsstanden,

---

*) See ovenfor S. 500 og 502.

tilside, ja, som i Engelland, bragte den under den saakaldte hvide Trældom for Mammonsrigets og Stormagtsvæsenets Skyld. Alt Sligt kunde nu hoiligen befordres, og blev befordret, ved Dagbladeprenteriet. Men lad os nu see hen til Frankerige, hvor vi ville mode Det, som er mere talende, fordi Voldsomhedsfærd altid falder mere i Oinene, end Lumskerie. Dets forste store Statsomvæltning i det attende Aarhundredes sidste Tiaar lærte meget stærkt, hvad grueligt Ondt en fri Prentefrihed kunde bidrage til at fremhidse. Men jeg vil blot tage de 18 Aar fra 1830 til 1848 under Kong Louis Philip i Frankerige, under hvem den foromtalte indre nervose Borgerkrig rasede i hoi Grad, til stor Fordærv saavel for Retsindigheds- og Tilborlighedsfolelsen, som for Sindsfred og indre Borgerfred. Det var paa den af Prentefriheden aabnede Kampplads, at denne indre Krig især fortes, og især vidt udbredtes, saa at det ei var et Under, at i hele Folket det Altsaa maatte trænge sig frem, at den maatte bringes under den Standsning, som den fik ved Napoleon den Tredie, ved hvem saa Frankerige kom til stor Anseelse og Magt igjen i Europa, og Lavmandsfolkeomsorgen gjordes til en Hovedsag. Af tænkende Mænd sagdes dengang, at Frankerige havde opoffret Friheden for at komme udaf Statsoprorsvæsenet. Men man kunde sagt, at det opgav Prenteraskheds- og Forstyrringsfriheden, — man kaldte den Revolutionsfriheden, — for engang at komme til, i Ro og Fred at nyde hiin store Statsomvæltnings Goder, og faae Godt af sin tilvundne indre Folkefrihed. En saadan gik igjennem hele Franskefolket; det havde man især seet i Krigen mod Rusland i 1855, da det gjaldt Sebastopols Erobring. Den franske Krigsmand have snart friskt og frit vidst at indrette sig, medens en vis indgroet Servilitet — saa kaldte man den — ei havde ladet den engelske komme til den Samme. Man havde her ret kunnet see Forskjellen mellem et Folk, som ret har inddrukket Frihedsfolelsen

dybt i sig, og et saadant, som kun har den paa en vis udvortes Maade, men i sit Inderste er gjennemtrængt af Bevidstheden af, at maatte bøie sig for Høihedsstanden. I Sammenligning med det franske var det engelske i sine daglige Samqvemsforhold et Taalefolk, ja man kunde sige et Underdanighedsfolk, hvorom da blandt Andet den store Søndagstvang kunde høiligen vidne. Dets Frihed var mere en vis Selvfølelsesfrihed, end en indre Sjælefrihed, og var saare langt fra at have Lighedsbevidstheden til Grundvold, som i Frankerige, hvor den derfor langt mere var en gjennem Samfunds- og Samqvemslivet gaaende Almeenfølelsesfrihed. Saa taldes meget, da Engellands Fristatsindbildning eller Fristatsovertroe bragte det til at raabe om Frankeriges Prente-Ufrihed. Hvad indre sjælelig Menneske-Lighed var, vidste man i Engelland ei. Saa gjenraabtes, skjønt vel ei med største Ret. I Frankerige meente man, at man ingen Grund havde til at ønske den Prentefrihed tilbage, som man forresten ei kunde undre sig over, at mangt virksomt tænkende Hoved attraaede at faae igjen. Men en Frihed for nogle Faa, til at strides om at faae Tingene til at gaae efter deres Hoveder, turde vel paa Ny vorde til Afbræk for Folkevelbefindelsesfriheden. Imod de Engelske satte de Franske den Tale, at uden sand dyb Lighedsfølelse kunde ingen sand Frihedsfølelse være; thi enhver Fornemhed var jo en Hæmmelse og Nedtrykkelse. Det var kun Medherskebegjærligheden, der laae til Grund for Prentefrihedsbegjærligheden. Saa taledes; om med fuld Ret, er en anden Sag.

Nogle Europæere brøde her frem med den Tale, at man paa en Maade kunde sige, at i det nærværende Europa vidste man Intet af Prentefrihed at sige; thi, hvor ingen Love vare, kunde der ei tales om Frihed for Lovtryk.

En af Thronderne indskjød den Bemærkning, at Lighedsfølelsen vistnok maatte være Folkefrihedens Grundvold, og at den i Norge og Danmark høiligen var opelsket fra 1784 af, da

den unge saakaldte Kronprinds, senere Kong Frederik den Sjette, var kommen i Spidsen for Regjeringen.

Den gamle Formand talde nu om, at, hvad der befordrede Raskdommeriet og Vrangdommeriet, ikke at tale om den ligefremme Lognagtighed, jo altid maatte blive til Afbræk for Folkefriheden og for Det, for hvis Skyld denne alene kunde agtes for et stort Gode. Men Raskdommerie, Fordommelseslyst, Vrangdommerie, eller det saakaldte Jap-Jap-Dommerie, forfremmedes meget ved hiint Prentevæsen, hvorved I, sagde den Gamle, bestandig kun maa have Dagbladene for Oie, og hvad der kunde stilles lige med dem. Der skulde her strax og raskt dommes om Meget, og især skulde paa Tiltale i en Fart gives Svar. Umodnede, noverlagte og derved urette Tanker kom da i en Fart frem, men hvad der saaledes raskvæk efter los Anskuelse var udtalt, maatte saa siden fast og stivt forsvares. Og nu var det ingenlunde blot Bladskriverfolket og dets Tilhæng, som drev dette Uvæsen, men Raskdommeriet gik om blandt Mange, saare Mange, der ogsaa gik efter de forste lose Anskuelser, hvilke da i Almindelighed især vare de, som Dagbladene vare komne med. Tænksomhed, Retsindighed, ligelig Retfærdighed forfremmedes ikke herved. Alt Saadant maa haves for Oie, naar der sporges om, hvorledes Dagprenteriet kunde komme saaledes for Had, som det i Aaret 1876 viiste sig; og at med det gamle Dagbladevæsens Gjenkomst efter 1885, alt hiint Uvæsen kom op igjen, maa da nu ikke forglemmes. Naar I Kjobenhavnere engang faae Lyst og Leilighed til at gaae nogle Aargange igjennem af nogle af de i hine Tider udkomne Kjobenhavnske Dagblade, ville I kunne faae en Forestilling om, hvad der meentes ved Jap-Japdommeriet; men agter saa dog ogsaa paa, at meget Sandt og Godt fremkom. Men eensidig Fremfarenhed, og hvad der kunde, ikke opvarme, men give Hidsigheden og Stridssygen Fode og Næring, virkede, om ei meest, saa dog meget.

Naar det sagdes, at Dagbladene ofte kun lode Det offentligen træde frem, hvad der allerede gik om i Folkemunde, saa maa bemærkes, at de da og saaledes ofte forfremmede megen løs Dommen, bringende den til større Udbredelse. Mange bleve inddragne med i Røret, som havde havt bedst af, at blive udenfor.

Det var ikke blot Vrangdommeriet, saa tog nu En af de andre Gamle Ordet, men ligefrem Lognagtighedens Rige, som saare meget forfremmedes ved Prentefriheden. Især anklagedes Tydskland i denne Henseende. Ja man gik saa vidt, at man sagde, at det var at beklage, at ikke Indsigelseskirkerne havde deres Helgener, som Eneraadighedskirken, thi ellers vilde man havt god Føie til at reise Altere for saadanne Fædrenelandet dybt elskende og for Fædrenelandet af varmt Hjerte sig opoffrende Mænd, som havde bragt deres Sjæles bedste Deel til Offer for det herlige store Fædreneland ved at lade sig indvie i den fædrenelandske Lognagtigheds Helligtjeneste. Iøvrigt maa det siges, at Intet mere kunde være imod det tydske Folks inderste Væsen. Allerede tidligere herskede vistnok hos dets Grundtænkere et i Begyndelsen redeligt, senere opkonstlet Blændværksmagerie, men først derefter kom den Tid, da det opkonstlede Synsmagerie opfostrede Lognmageriet. I maae forresten mindes, at her ved Tydske bestandigen kun menes et lille Sæt af Tydskere, som ved Skraalerie vilde gjøre sig til rette Alltydskere.

Men lad os nu ikke glemme et andet Lognvæsen, saa yttrede sig nu en Anden af de hossiddende Gamle, et, som nok især havde hjemme i Paris, vel maaskee og i London, nærmest paa Børserne, men understøttet af Dagblade. Til den offentlige Yttringsfriheds Rettigheder hørte og Ret til at udbrede løse Rygter, en Ret, for hvilken endog de ellers sindige og veltænkende Danske kæmpede henimod Midten af det nittende Aar-

hundrede, men som de faa Aar efter, under de holsteensk-slesvigske Stridigheder maatte ønsket, at have været forbudt overalt i hele Europa. Saa benyttedes da saadan Frihed og til en vis Opdigtefrihed ikke alene i Anmasselsens Tjeneste, men og til at virke ind paa Varernes, deriblandt Statsgjeldsforskrivningernes, Stigen eller Falden i Priis, alt eftersom man fandt sin Pengefordeel ved den ene eller den anden.

Man mindedes nu det allerede forrige Aften Fremkomne: hvorledes i Romerstaten det hele Fristatsvæsen med den store offentlige Talefrihed tilsidst havde fremkaldt de store ret egentlige Borgerkrige, de blodige og baade legemligen og sjæleligen ødelæggende, og man talde nu om, at Keiser Augustus's Eneherredommes Indtræden vel kunde kaldes en stor Udfrielse, ligesaavel for Romerfolket selv, som for de mange underkastede Folk, hvis Beherskethed af mange kamphede Hoveder nu maatte give Plads for en fredelig Beherskethed af Een.

Den gamle Formand kom nu til at anføre Noget af et romerskt Skrivt, en Samtale imellem nogle Venner, der forestilles holdt i et Aar, da Keiser Vespasian og hans Søn Titus vare Consuler, det vil sige Formænd i det Statsraad, som kaldtes de Gamles Raad, Senatet. Dette med sine aarligen valgte to Formænd havde forhen havt en stor Deel af den øverste Magt, medens Folkeforsamlingerne ogsaa havde stor Andeel i den. Det havde udgjort Romerstatens Regjering dengang, men var dog bleven opretholdt under Keiserregjeringen, som et Slags Statsraad, og Keiserne selv lode sig vælge til Consuler. I bemeldte Skrivt fremstilles de tidligere Tiders store, mægtige Veltalenhed fremkaldt ved Meget, som paa ingen Maade udgjorde Folkets Lykke og Velsignelse, nemlig ved Tale- og Handle-Fripostighed, ved Oprørsbevægelser, Anmasselser, Folkeophidselser og store indre Kampe, for hvilke Sindighed, Maadehold og andre Dyder maatte krybe i Skjul. Bogen har til

Overskrivt: „Om Romerfolkets Talere, eller om Aarsagerne til Veltalenhedens Forfald", til hvilket Forfald anføres som Grund Noget, Enhver maatte finde godt og glædeligt, nemlig at den Tilstand ei mere herskede, da hiint Uvæsen fandt Sted. Der gaaes saavidt, at den Talende siger, at hvad hans Tids Talere endnu kunde have tilbage af hiint Gamle, netop ogsaa viiste sig paa en Maade, der vidnede om, at Staten endnu ikke var i den ønskelige gode Stand og Orden. Det viiste sig nemlig paa det saakaldte Forum, det vil sige: Retsforhandlingspladsen, hvor det enten vare Forbrydere eller Ulykkelige, man fik med at gjøre, eller Stæder, der skulde tages under Forsvar; hvor det dog altid var bedre, ikke at behøve saaledes at søge sin Ret, end at opnaae at komme til sin Ret.

Det romerske Skrivtværk, som den Gamle omtalde, findes tilføiet Tacitus's Værker, men antages ikke at være af ham, da dets hele Udtalemaade ei ligner hans. Dette bemærkede den Gamle, og af Bogen*), som han havde taget med sig, oplæste han

---

*) De Oratoribus sive de caussis corruptæ eloqventiæ. Jeg vil her lade aftrykke Noget af cap. XL og XLI. Iam vero conciones adsiduae et datum ius potentissimum quemque vexandi atque ipsa inimicitiarum gloria, cum se plurimi disertorum ne a P. quidem Scipione, aut Sulla, aut Cn. Pompeio abstinerent, et ad incessendos principes viros, ut est natura invidiae, populi quoque adrectioribus auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosa et quieta re loquimur, et quae probitate et modestia gaudeat: sed est magna ista et notabilis eloquentia alumna licentiæ, quam stulti *libertatem* vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute (sic), contumax, temeraria, adrogans, quae in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedaemonium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina et severissimae leges traduntur. Ne Macedonum quidem ac Persarum, ac ullius gentis, quae certo împerio contenta fuerit, eloquentiam novimus; Rhodii quidam, Athenienses

nu Noget, først i Oversættelse paa Norsk, saa i Latinen. Han holdt nemlig meget af Latinens udtrykskraftige Sprog og af mange deri affattede Værker, baade fra Romerfolkets Tider, og fra de christne Tider, især da Indsigelseskirkerne dannede sig. Han vidste ogsaa, at flere Europæere havde i Throndhjem lagt sig efter Latinen, hvortil han jevnligen havde tilskyndet dem. Disse hørte nu med stor Fornøielse de oplæste latinske Ord. Men Alles Forundring vakte det strax, at Romerforfatteren syntes ikke at kjende anden Omraadendstrækning for Veltalenheden, end den, som Statsforhandlinger og Rettergangsvæsen frembode. Hertil bemærkede da En af Thronderne, at det var saare langt fra, at Veltalenheden var forsvunden i de Lande eller til de Tider i det fordums Europa, i hvilke de offentlige Stats-

---

plurimi, oratores exstiterunt, apud quos omnia populus, omnia inperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus et dissensionibus et discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in Senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus Magistratuum modus, tulit sine dubio valentiorem eloqventiam. — — Sic quoque, quod superest antiqui oratoribus, forum, non emendatae nec usque ad votum compositae civitatis argumentum est. Quis enim nos advocat, nisi aut nocens aut miser? quod municipium in civitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus populus, aut domestica discordia, agitat? quam provinciam tuemur, nisi spoliatam vexatamque? Atqui melius fuisset non queri, quam vindicari. Quod si inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret, supervacuus esset inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quo modo tamen minimum usus, minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quae firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, et in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in Senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de Republica non inperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus?

forhandlinger ikke havde aabnet den en Bane. Den præstelige Veltalenhed, det vil sige: kraftige Tale udaf et bevæget Hjertes eller udaf en klar og dyb Indsigts Tankefylde, til Næring og Forfremmelse for det Dybeste i Menneskesjælene og til den inderligste Velgjorenhed for disse, havde ofte viist sig med stor Kraft og virket meget netop i de Tider, da hiint Statsstridighedernes Talevæsen ikke kjendtes. Det Samme gjaldt om Veltalenheden i saare mange Lærdomsforedrag, saavel ved Hoiskolerne, som i Forsamlinger andensteds, lige hen til, for ei at sige ned til, Almuemændsforsamlingerne. Baade hist og her var der Meget, der ganske anderledes kunde bevæge og fylde Sind og Talekraft, end hvad Fristatsvæsenets Kampe kunde medføre, og Talen var allerfyldigst og meest tiltalende og hentagende, naar den stod udenfor al Stridsbevægethed.

Ja, herom kunne vi vidne, udraabte nu nogle af Europæerne; thi vi have her i Throndhjem hort mange ypperlige, sjæleoplysende og sjæletiltalende videnskabelige Foredrag, hvori det ret var at kjende, at de bleve holdte til Bedste for vore Sjæle.

Hvad det angaaer, svarede En af Thronderne, saa sigtede nu vistnok ikke Statsfolkstalerne til den indre Sjælefremme, men kun til Et og Andet, til det udvortes Liv henhorende, der paa udvortes Maade skulde sættes igiennem, men forresten førte dog de fordums europæiske Fristatsforhandlinger, saavelsom Rettergangsvæsenet, ofte til Veltalenhed i hine Romeres bedste Art, det vil sige, til grundige Drøvtelsers klare og tiltalende Udtalelser, der saa kunde vorde beaandende for Tænksomheden i det Hele.

Endelig kom nu Europæerne til deres sidste Sporgsmaal. De onskede at erfare, hvad man i det fordums Europa havde forstaaet ved Folket.

Herover loe den Gamle og sagde: Ja, det kunne I nok have god Grund til at spørge om, naar I have læst Noget i Dagbladene eller Statsstridighedsskriverne fra hiin Tid; men lad os høre, hvad der har fremkaldt Eders Spørgsmaal.

Vi have, svaredes der, oftere truffet paa Udtryk, som følgende: Regjeringen maa støtte sig til Folket, agte Folkevillien, opfylde Folkets baade retfærdige og billige Ønsker. Der tales om at have Folket paa sin Side imod Regjeringen; at en Regjering ikke kan holde sig længe, naar den møder Folkets Uvillie, ja vil trodse den. Mange slige Udtryk ere vi stødte paa, og det ikke, hvor der var Tale om, at et overmægtigt Folk med dets Regjering holdt et underkastet Folk i Tryk, og trodsede dets retfærdige Attraa og Forlangende, som Engelland Irlands. Nei, vi læste slige Ord, hvor der kun var Tale om det Folk, som var Hovedfolket, ja hvor hele Statens Folk næsten kun var eet, som i Preussen. Hvor kunde dog en Regjering staae i Strid med sit eget Folk, fra og ved hvilket det havde al sin Myndighed og Magt? Hvortil kunde det støtte sig imod sit eget Folk? Var da ikke Folket Heelheden? Ja, i Italien, have vi læst, var der en Tid, hvor visse Fyrster kunde støtte sig til Noget udenfor deres Folk, nemlig Østerrige. Men i Preussen var det jo ikke saa. Meentes her ved Folket maaskee kun en vis Deel af Folket, ja maaskee en i Antal og Legemsstyrke ringe Deel deraf, som imidlertid i Aands og Aandsberettigelses Henseende ei var ringe?

Ja, saa er det, svarede nu En af de Gamle; i Preussen stod, som i de fleste Lande, den største Deel af Folket i den Tid, I have havt for Eder, udenfor det hele Strids- og Statsforhandlingsvæsen, idetmindste udenfor al Lyst til, for dets Skyld at offre Noget af sit daglige Velvær eller sin daglige Bedrivt til Erhverv, og Forstyrringer holdt det ikke af; thi den

Tid var da endnu ei kommen, da Lavmandsfolket i Mængde med Ord og Tale reiste sig, for at gribe ind med, men ikke for at hjelpe hine Regjeringens Modstanderes eller Fristatsmændenes Tragtelser, men for at faae alt det hele Kæmperie om Medherredomme og Medherredomme-Ordning udryddet, og faae en Regjering, som vilde lade sig Omsorgen for Lavmandsfolket være en Hovedsag, helst under en Enemagtskonge, der havde Myndighed nok til at tage sig af de Betrængte, naar de kom til ham, og ikke behøvede at svare dem, at han kun var en indskrænket Konge, der maatte henvise dem til Andre, det vil sige: til Dyret med de mange Hoveder, som man havde begyndt at kalde Folkeformændsforsamlingen. I den Tid, vi have for, gik endnu ikke en saadan Almeenbevægelse igjennem den store Mængdes Sind. Dengang levede den store Mængde, som om den vidste, at, hvorledes det saa gik med hine Statsstridigheder, saa vilde Handel og Vandel blive ved at gaae sin Gang, hvis rolige Opretholdelse, man fremfor Alt ønskede; Afgivterne vilde blive ved at være store, Kampen for Udkommet besværlig, og om større eller mindre Tryk paa Livet vilde blive Følgen af en Statsstyrelsesforandring, kunde Ingen sige forud. Naar man i et Land med over 18 Millioner, som i Preussen, havde været i Stand til at tælle een Million af Mænd og Qvinder, — thi Qvinder maatte dog tælles med, — som Saadanne, der virkelig og med god og tilstrækkelig Bevidsthed havde givet visse Andragere Ret, vilde man meent, at man kunde raabe paa, at man havde hele Folket paa sin Side.

Men nu vare der, foruden de mange Udeeltagende, der, som Udenforstaaende, ikke af Folkeraaberne regnedes med til Folket, endnu mange ret egentligen med Liv og Sjæl Deeltagende som heller ikke skulde gjelde for at være at regne med, naar der taldes om Folket.

Men herom, saa afbrød nu Ungoldingesformanden, ville I faae at høre, naar jeg gaaer videre i min Fortællen, som nu nærmest angaaer Preussen.

Firtitredie Delingsstykke.

Om Preussen. Af Nordmandens Bog herom: Fire Hovedforslag til Preussen; tillige om Østerrige og Frankerige.

Jeg har sagt Eder, at der i Tydskland havde dannet sig en Modsætning imellem Preusservenner og saakaldte Fritydskere. Disse vare egentligen, om ikke just Preusserhadere, hvilket de ingenlunde vilde ansees for at være, saa dog Preussermodstandere. Men begge vare de allerede i Aarene imellem omtrent 1865 og 1870 blevne enige om Eet, og det var det Ønske, at Preussen reent vilde træde udaf det tydske Staterforbund, som var et Slags ufuldkommen Forening af alle Tydsklands Fyrster og Fristæder, udøvende, eller dog oprettet til at skulle udøve, et Slags Overmyndighed over hele Tydskland gjennem Afsendinge, som holdt Forsamling i Frankfurt ved Maynen. Fritydskerne ønskede Preussens Udtrædelse, for at fries for alle dets Forsøg paa at skubbe sig frem til Opnaaelsen af et Slags Overmagt over de mindre tydske Stater, ved at danne et Slags Forstanderskab for dem i Henseende til, især Krigsvæsen samt Forhandlinger med fremmede Magter, og forsaavidt ogsaa i Henseende til de større Handelsforhold; hvilket da skulde tjene til at opretholde og udvide Tydsklands Anseelse. Det er, for at sikkre imod al Preussens Overherskestragten og befrygtede Overgreb, sagde Fritydskerne, at vi ønske Preussens Udtræden, hvorved et venskabeligt Forhold til dette Rige er saa langt fra at skulle

ophøre, at vi mene, at det just derved vil vorde forfremmet. Men nok saa stærkt attraaede Preusservennerne, i Samstemming med mange Preussere, at Preussen skulde udfrie sig fra den hele Indforviklethed med Tydskerforbundet, for at det, befriet for den Klods om Benet, det saaledes havde, og de mange hermed forbundne Hensynstagelser, kunde ret fuldt og heelt og frit vorde sin egen, og uddanne sig til en sand Stormagt i Europa, som det nu kun mere havde Navnet og Udseendet end Anseelsen af. Omsnæret af den megen Afhængighed, som hiin Forviklethed førte med sig, kunde det aldrig blive en ret egentlig Stormagt. Dets Indflydelse paa Tydsklands Anliggender, meentes der, vilde ved dets Udtræden af Tydskforbundet ingenlunde falde bort eller mindskes; den vilde tvertimod kunne komme til at vorde en mere betydende ved at vorde en friere. At Følgen kunde vorde, at Østerrige fik Overmagt i Tydskland, skulde man ikke agte paa. Om Østerrige vilde vedblive at være indrodet i det tydske Væsens Forviklinger, eller ogsaa vilde udtræde af Forbundet, saafremt dette ikke overhovedet opløste sig, fik at være dets Sag. At det ikke trak alle sine østlige Lande ind i Forbundet, vilde vel alle Stormagter passe paa.

Det var vor Dansk-Normand, der, idet han i et eget Skrivt fuldt og frit udtalde alt Dette, hvilket Mange da allerede havde tænkt, til dette store første Forslag føiede nogle andre, som vakte Forundring. I hvilket Aar hans Bog udkom, skal jeg ikke kunne sige. Den fjerde Udgave deraf, som jeg kjender, og her har taget med mig, er fra 1873, men Bogens første Udgivelse maa have funden Sted flere Aar forinden; men derom finder jeg ingen Oplysning. De to Forslag, som nærmest føiedes til det første, gik ud paa, at Konge og Regjering skulde forlade Berlin og forlægge sit Hovedsæde til en af sine Hoved-, Sø- og Handelsstæder ved Østersøen, og dernæst, at Preussen skulde søge at knytte en Forening til fælleds Beskyttelse

af Skibsfart og Handel med de tre nordiske Riger; saa kaldtes, idetmindste her hos os, de tre Lande Norge, Sverrige og Danmark. Berlinerluften, meente Forfatteren, duede slet ikke for den preussiske Regjering; i den kunde den ikke trives rigtig frit og ubelemret; og desuden maatte den være i en By, hvor tusinde Skibe, som landede og gik bort, gave et stort udvidet Blik paa Jordklodeforholdene. Berlin vilde rigtignok skraale, — heri havde Forfatteren Ret; thi allerede strax ved Forslaget skraalede Staden op i de høie Skyer, — men Berlin kunde jo beholde Meget, af hvad det havde, og saa endda blive et Vinterophold for Kongens Hof, i Lighed med hvad ellers ofte sammes Sommerophold i en anden Egn end Hovedstadens ofte havde været. Jernbanerne havde jo gjort, at milelange Afstande kun sagde lidet. Forslaget angaaende Tilknytning til de tre mindre nordiske Somagtsstater tiltalde meget. Derved saae man, at Preussen kun kunde vinde i Henseende til sand Storanseelse i Europa, naar blot Tilknytningen blev til sand og ligelig fælleds Tilfredsstillelse for alle de fire Folk.

Et fjerde Forslag, som kom til, maatte volde mangen Betænkelighed, men tiltalde dog ogsaa ei lidet. Det gik ud paa, at Preussen skulde see at faae sine Rhinske og Westphalske Lande ombyttede med Sachsen, de Mechlenborgske Lande og et Landstrog sonden for Elben, lige hen til Nordsoen og Weserens Udløb.

De nævnte fire Forslag satte Sjælene i megen Bevægelse, baade i og udenfor Preussen. Tydskland, meente Mange, kunde faae nok saa godt et Tilhold i et aldeles frit Preussen, som i det til Forbundet knyttede, ja vel endog et bedre; thi et ægte sandt tydskt Rige vilde Preussen dog altid vedblive at være, om der end var raabt paa, at Preussiskt ei var ret rigtigt Tydskt. Imidlertid gik Tiden hen og med Aaret 1877 — (see ovenfor Side 566) — kom den saakaldte Prente- og Pratehvile

med en vis Sindenes Slaaen sig los fra alt det Meget, som tidligere havde sat mange Sjæle i Røre, Ufred, Misnøie og Bitterhed, eller og i et Omtumlerie i høitgaaende løse Tankeløb. Da faldt alle slige Forslag hen. Men i 1885 vaagnede de op igjen.

Vor Forfatter var paa en egen Maade i sit Skrivt gaaet anderledes tilværks, end Andre vilde gjort det. Efter at have fremsat, hvad der var hans Hovedsag, Forslagene med Hensyn til Preussens Fremtid, kom han med Betragtninger betreffende dets Fortid, og tog da den nærmeste Fortid først for, og gik først derpaa mere tilbage i Tiden til Aarhundredets Begyndelse.

Allerførst tog han Preusserregjeringen i Forsvar i flere Henseender. Han begyndte med at omtale den længe nærede og idelig paa Ny paamindede Anklage, at Preussen ikke var ilet til, for at hjelpe Østerrige i Aaret 1859 i Italien. Man kunde ikke nægte, sagde Forfatteren, at Østerrige bestandig havde udmærket sig ved en vis Beslutningsraskhed, langt mere, end Preussen, som kun eengang i Aarhundredet havde ladet sig hentage af en saadan, nemlig i Aaret 1806, sørgelig Ihukommelse, men siden den Tid syntes at have gjort Vaersomhed og en omskuende Hensynstagen til alle Sider til sin Veileder. Men Østerriges Beslutningsraskhed havde ofte været en saadan, at det havde forrasket sig, og derved var kommen til at fortage sig. Saaledes var det gaaet det i 1859. — Da Frankeriges Keiser fandt sig stærkt opfordret til, ja sat i et Slags Nødvendighed til, at gjøre noget Bestemt og Virksomt for at udfrie Italiens Lande af Østerriges Overvælde, og fremhjelpe dem til at opnaae selvstændige frie Forfatninger, lod han paa Nytaarsdagen 1859 i den Forsamling af de fremmede Statsafsendinge, som efter Skik og Brug var hos ham til Nytaarslykønskning, falde nogle paafaldende Ord, angaaende, at han, saa meget han holdt af Østerriges Keiser, maatte være misfornøiet med

Adskilligt i hans Fremfærd. Disse Ord satte hele Europa, men især Østerrige, i stort Røre, idet de, ifølge en almeen Fordom om Napoleon den 3die, antoges for et Slags Krigstrudsel. Men der laae ingen saadan i dem; de havde uden Tvivl kun den Hensigt at opnaae Noget, som Frankerige maatte baade kunne haabe at opnaae, og ønske at opnaae, uden al Krig, om end ei uden en velrustet Krigshær i Baghaanden. Østerriges Keiser havde heller ikke behøvet at tage Ordene paa den opfarende Maade, som han tog dem paa. Baade Værdighed, sundt Tankeblik, Overveielse og dernæst netop ogsaa den nævnte Beslutningsraskhed, havde kunnet og skullet føre til, at Østerriges Keiser havde til Svar ladet falde Ord, som omtrent følgende: Det gjør mig ondt, at de Franskes Keiser er misfornøiet med mig; maaskee ogsaa jeg just ikke er meget fornøiet med Meget i hans Fremfærd; men som han vel vil blive ved Sit, uden at agte min Misfornøielse stort, saa vil jeg gjøre ligesaa, og ved hans Ord hverken lade mig skræmme eller forstyrre. Østerriges Keiser havde havt saa megen større Aarsag til at handle saa, som Østerrige netop var i Gang med at faae sit just ikke i bedste Stand værende Statsformue- og Pengevæsen i en god Orden, og ret alvorligt at arbeide paa sine Landes Opkomst. Men den indgroede almeentydske Fordom imod og indre Harme imod Napoleon den 3die og det ved ham til ny stor Stormagtsanseelse komne Frankerige, i Forbindelse med Stolthed, synes at have henreven den endnu unge Keiser og mange af hans Folks Mænd og Qvinder, og der have vel ikke været Mænd af nøksom Forstandighed samt Anseelse og Indflydelse, til at holde imod eller at faae Alt ind paa en langsomt henholdende Vei, under en trolig Vedbliven i det vigtige indre Velfærdsforfremmelses Værk. Saa styrtede Østerrige sig ved en, man kan sige temmelig hovmodig, Erklæring, som det paa en brat Maade kom frem med til Piemont, ind i en stor Krig

og dermed i en stor Tilintetgjørelse af sin indre Fremgangsvirksomhed.

Og nu maa man spørge: Blev Preussen adspurgt forud? gav det Samtykke og Tilskyndelse til Østerriges hele Fremfarenhed? Men især maa man spørge: Spurgtes det ad og opnaaedes Istemmelse, da Østerrige, efter henved fire Maaneders almeeneuropæiske Forhandlinger, udstedte hiin vistnok beslutningsraske Erklæring, der ligefrem maatte ansees for en Krigserklæring? Tiden viiste snart, hvor ubesindigt Østerrige havde kastet sig ind i denne Krig, uden tilstrækkelig Veludrustethed, især uden Velforsynethed, og uden den Pengekraft, som al Krig kræver. Hovmod kom her bitterligen til Fald, som i Preussen 1806. Men skulde da nu Preussen med nogen Ret og Føie kunne anklages for, at det ikke vilde ile til at yde Østerrige Bistand i en Krig, som dette uden at spørge enten Tydskland eller Preussen ad, havde kastet sig ind i? Det vilde været paa en besynderlig Maade at gjøre sig til Østerriges Vaabensvend. Preussen hjalp virkelig Østerrige allerede ved den Maade, hvorpaa det, i velrustet Tilstand, oppebiende holdt sig i Beredskab til at ville træde til, saafremt Hensynet til Tydsklands Vel fordrede det. Men Preussen skulde vistnok have talet saaledes, fuldt og reent; det skulde ligefrem tilkjendegivet, at, hvad Østerrige egenraadigen og egenmægtigen havde indladt sig paa, maatte det nu og udføre alene, uden overmægtigen bagefter at fordre Tydsklands Deeltagelse deri, hvilket jo vilde være at sætte Tydskland i et Afhængighedsforhold til østerrigsk Selvraadighed, en Afhængighed, hvori Østerrige, ved raskt at handle egenmægtigen, men siden skraale over, at man skyldte det Bistand, med en besynderlig Stolen paa dets Troskyldighed, søgte at bringe det. I dets Sted kom Preussen atter her med Noget, som vel meget smagte af de smaalige Egenhensyn, som det des-

værre alt for meget var betaget af, saaledes som Smaae let falde til at vorde det, naar de ønske at blive store.

Forfatteren gik nu over til en almindelig Betragtning af Preussens Fremgangsmaade i det Hele.

Man har — saa udtalde han sig — i mange Aar klaget over den preussiske Regjerings Uraadfasthed, ja Vakkelvorenhed (Unschlüssigkeit, unstätes und schwankendes Verfahren: med disse tydske Ord betegnedes, hvad der meentes). Denne Anklage er vist ikke uden al Grund, men den maa tages i nøiere Overveielse, naar man ikke skal gjøre Preusserregjeringen Uret.

Det forholder sig vistnok ikke med den, som med en lignende Klage, man har villet komme med over Napoleon den 3die, paa Grund af hans Forhold imod Italien, hvor man, men med stor Mangel paa Føie, har meent at kunne kalde hans Fremfærd i Usamstemning med, ja indre Afvigelse fra, hvad han selv havde fulgt og bevirket i Henseende til Italiens Udfrielse og Selvstændiggjørelse. At hele Italien skulde udfries fra Østerriges, deels paalistede deels paatvungne, Overindflydelsesherredømme, det havde han villet, men at hele Italien lige til Havet sonden for Sicilien skulde vorde et eneste Kongerige, havde han fra først af ingenlunde tænkt paa, eller viist at ville. Efterat have bragt Italien til at kunne hjelpe sig selv, og selv berede sig sin Fremtid, lod han Italien selv være om at gjøre det. Hvad Paven angik, da havde han gjort, hvad der uden utilbørlig Antastelse og Anmasselse kunde gjøres, for at bevæge Paven til, i sit Land at slaae ind paa den meget attraaede Fristatsindretnings Vei. Men med Magt at omstyrte de italienske Regjeringer i Italien, kunde det ikke høre ham til at indlade sig paa eller deeltage i; det maatte Folket selv gjøre i hvert af Italiens Lande. Kun med Paven i Rom maatte der færdes anderledes. Paven var aabenbar ikke Roms eller Italiens Pave, men hele Enegyldighedskirkens, og Rom var

dennes Hovedstad, og Kirkestaten var ei hans fyrstelige Besiddelse, i den Forstand, hvori andre Fyrsters Lande kaldtes deres; nei, han besad dette Land kun som Statholder for hele Kirken, og det var aldeles ikke at nægte, at det at antaste Paven var at antaste Enegyldighedskirkens hele Præsteskab, ligesaavel i Frankerige, Østerrige og andre Lande, som i Italien. Naar da Frankeriges Keiser lod en Hær forblive i Rom til Pavens Beskyttelse, saa var det aabenbar ligesaa vel franske, ja man kunde sige nok saa fuldt franske, Anliggender, som italienske, han her havde med at gjore. Nok saa fuldt; thi Hensynet til den franske Kirkes Mænd, der ei havde viist Tegn til at ville undergrave selve Kirken og Kirkemyndigheden, saaledes som det i Italien mangensteds var skeet, maatte være det stærkere Hensyn, ei blot for Frankerige, men og naar der saaes hen til de øvrige Enegyldighedskirker udenfor Italien, hvilke dog ei reent kunde lades ude af Betragtning.

Men saa var dernæst den franske Hærs Forbliven i Rom i ligefrem Overeensstemmelse med den antagne Ikke-Indblandings Grundsætning, ifølge hvilken man skulde lade Italien raade sig selv. Dertil hørte, at Frankerige maatte for sit Vedkommende i Henseende til Rom lade Alt forblive in statu qvo, som man udtrykte sig, d. e. blive, som det var. At tilbagekalde fra Rom den franske Hær, som, længe forend der var Tale om Muligheden af at oprette et heelt Italiens Kongerige, var kommen til Rom til Pavens Beskyttelse, vilde været en temmelig stærk Medindgriben, til det italienske Rores Forfremmelse til Bedste for Turinerbestræbelsen; det vilde jo været et Skridt foretaget for Italiekongerigets Skyld, eller af Hensyn til dette, ja det attraaedes jo netop derfor; det vilde altsaa været et Skridt til en temmelig stærk Forfremmelse af Det, de Franske ifølge hiin Grundsætning skulde holde sig udenfor. At underhandle med Paven, at arbeide paa at faae Overeenskomst med Paven,

hindredes Italienerfolkets Regjering ikke i; det understøttedes tvertimod i denne Henseende meget af Frankerige. Men at fratage Paven den ham eengang tilstaaede Livvagt, der var ham given til Værn mod voldelige Antastelser, vilde ligefrem have været en Meddeeltagelse i disse Antastelser.

Overhovedet maa siges, at, naar Franskekeiseren anklagedes for, ikke at handle i Overeensstemmelse eller i Følgesammenhæng med sine egne tidligere Tilstræbelser, saa var det, fordi man aldeles uberettiget antog, at, hvad han havde gjort, havde han foretaget, for, med Tilsidesættelse af alle andre Hensyn, at hjelpe Italienerne til at opnaae Alt, hvad de havde sat sig i Hovedet, eller fremdeles vilde sætte sig i Hovedet, angaaende Italiens Eenhed og Uafhængighed. Man ansaae sine egne Antagelser for at være følgerette ogsaa for Frankeriges Keiser; men det vare de ingenlunde.

Fremdeles var at bemærke, at, naar Frankeriges Keiser lod sin Hær blive i Rom, saa var det tillige, for at beholde Haand i Hanke med Italien; og hertil maatte han have stor Grund og Opfordring, bortseet endda fra alt Hensyn til Frankerige i Særdeleshed. Det var ham, som havde sat Italien i Stand til at gjøre, hvad det havde gjort, men saa maatte han og have en nærmere Ansvarlighed i denne Henseende, altsaa og en nærmere Ret til at have Indseende med Alt, hvad der her gjordes, end nogen anden af de europæiske Magter.

Endnu var her Eet at bemærke, meente Forfatteren. At den franske Keiser ikke vilde med Magt forskaffe Paven den hele Kirkestat tilbage, og overhovedet ligefrem træde op imod de turinske Anmasselser, førte en Deel af Præsteskabets Mænd og Andre, som holdt med dem, store Klager over, der endog kom frem i de Storforsamlinger, som Keiserregjeringen, i Lighed med Fristatsindretningerne, havde ved Siden af sig. Men det var til stor Fordeel for Keiserregjeringen, at netop en saadan Kamp

blussede op, og han maatte lade den gaae sin Gang og komme til en vis Endelighed i Folkets Sindsbevægelser, uden at bringe nyt Tønder ind i den ved at fratage Paven Beskyttelse og Friraadighed i Det, som ei blot var hans, men hele Kirkens.

Med Preussens saakaldte Vakkelvorenhed forholdt det sig ganske anderledes. Naar Frankeriges Keiser bestemt og fast nok vidste, hvor han vilde hen, og hvorledes han vilde lavere i Skibets Forelse, eller dog, om han ei vidste det alt, dog var en ligesaa sikker og bestemt, som klog og vaersom Fører, saa kunde man ikke sige, at det havde forholdt sig ligesaa med Preussen. Medens Napoleon den 3die havde baaret mange baade franske og europæiske Stortanker i sig, som han udholdende og raadfast, men betænksom og velberegnende, havde faaet udførte, tildeels paa meget lempelig Maade, tildeels ved Krigsforetagender, som dog nærmest vare fremkaldte af Andre, og medens han endnu baer saadanne i sig, havde Preussen vistnok ogsaa bestandigen havt sine faste Tanker, og man kunde sige, at ogsaa det vidste, hvad det vilde; men det vare Smaalighedstanker, det havde havt; det skulde overalt see at faae sin Kage melet, eller at faae sig en lille Tilvæxt i Indflydelse til sit Egenhensyns Tilfredsstillelse. Ikke at Preussen bestandigen seilede laverende, kunde man anklage det for; det hører rette Somænd og Skibsforere til at forstaae sig paa den Konst at lavere, især naar de have Seilskibe at føre — og i Europa vare i statlig Henseende alle Statsfartøier endnu Seilskibe eller Rofartøier. Agtende paa Vind og Strøm, ledet af Kyndighed om og Indsigt i Alt, hvad der vedkommer Rorets og Seilenes gode Benyttelse, at foretage alle de Vendinger og Omstillinger og Rebninger, som hver Gang kunne vise sig fornødne eller tjenlige, samt kjende sit Fartøis hele Bygning saa, at man kan vide, hvad den kan tilstede, hvad ikke, alt Dette læres ei paa Hoiskolerne, der i det Høieste kun kunne meddele nogle af

Grundbetingelserne for, engang at kunne lære det. Det læres kun i Erfaringens, især Skibsomtumlingernes, Skole, og beroer paa ret uddannet Blik og Klogtighed. Men medens det, hvad Søfarten angaaer, kan læres, og mangfoldigen er bleven lært, af endog kun jevne gode Hoveder, er det meget vanskeligere at naae til saadan Erfaringsklogskab i Statsfartøiernes Førelse. Til disses Omtumlinger henhøre i saadanne Tider, som det nittende Aarhundredes have været, og mange tidligere ogsaa vare, nogle visse Uroesbevægelser, som Søfartøierne ere frie for, nemlig Mandskabernes Indblandinger med i Fartøisførelserne. Paa Statsfartøierne ville de Mange være med, ei blot paa Raad, men og til Afgjørelse, medens gjennem hele Sømandsvæsenets Folk den faste Erkjendelse gaaer, at paa et Skib maa Overførerens Enemyndighed være øverste Lov. I Frihedslandet Engelland hersker denne Erkjendelse nok saa stærkt, som noget andet Sted, ihvorvel stundom en lavstaaende Sømand kan see lige saa skarpt, og lige saa klogeligen kan iagttage, lige saa klogtigen udfinde, som Skibets Øverste eller hans Næstbefalende, der i de jevne Forhold pleier at staae for hele Førelsen paa Krigsskibene.

Dog slige Lignelser oplyse ikke meget. Vi ville, hvad Preussen angaaer, ikke videre tale om Vinde og Vindkast, Strømme og Strømsforandringer, Øer og Skjær, Sandbanker og Grunde, Stræder og Sunde, ei heller om fiendtlige Skibe, og hvad Andet, der under Farten og Laveringerne maatte være at agte paa. Lad os see, hvad der ligefrem ligger for i og for Preussen. Her er en stor Herrestand og Adelstand, der, vel at mærke, er i Besiddelse af store Godser og anden Formue, og derved er af stor Indflydelse; den kan Regjeringen ingenlunde bryde med; jeg kan tilføie, her er en Konge og Kongeanseelse, som det Samme kan siges om, thi det maa vel vise sig, at Regjering og Konge ikke ere Eet. Om Hof og Hofindflydelse synes der

ikke at være nogen særdeles Anledning til at tale. Saa er her en stor Krigsførerstand, som efter Preussens Stats- og Samfundsforholds hele Beskaffenhed ikke kan Andet, end være af stor Betydenhed og kræve stort Hensyn, og som ikke ynder det hele Fristatsindretningsvæsen, saaledes som det er, ja er kommen saa vidt, at den ligefrem anseer sig for forurettet derved, at den ikke har sit eget udaf dens Midte af den selv udnævnt Indbegreb af Deeltagere i Folkeformandsskabet. Fremdeles er her den hele store Stand af Statsembedsmænd i Retsvæsenets og Samfundsordningens Tjeneste, dem, man i en særdeles Forstand betragter som dannende Embedsstanden. Hertil kommer dernæst Præstestanden og med den den hele store Mængde af de saakaldte Rettroenhedsmænd, Christenskabets Mænd, der betragte Stats- og Samfundsforholdene paa deres egen Maade. Endelig komme alle De, som man især betegner ved Navnet Folket, hvortil der ogsaa skal tages stort Hensyn.

Forfatteren gjennemgik nu, det Ene efter det Andet, alt Dette, og den Mængde af Hensynstagelser, som Preussferregjeringen havde havt at lavere imellem.

Og her kunne I nu, saa afbrød den Gamle sin Beretten, faae Svar paa Eders Spørgsmaal angaaende, hvad det vilde sige: Folket. Det bestod af en Mængde, som, idet den vilde have en stærk overmyndig Folkeformændsforsamling, bestaaende af Mænd, valgte ved almindelige Valg, bestandigen talde, som om kun gjennem en saadan Folket kom til sin Ret i Henseende til Statsherredømmet. Ingen blev regnet med til det rette egentlige Folk, undtagen De, som eftertragtede en saadan Regjeringsmaade, og de virksomme og utrættelige Talsmænd for denne Tragten ansaae sig for at være de rette, om end selvbeskikkede, dog egentlige Folkevillieformænd, og regnede Ingen af hine mange Andre med til Folket, undtagen forsaavidt de gik med dem. Men blandt disse Andre vare der Mange, som ingen-

kunde vilde lade sig regjere af valgte Formænds Fleertal, og meente, at man aldeles ikke var berettiget til at gjøre en saadan Fordring til dem. De vilde ikke vide af, at saadanne Folkevalgte skulde gjelde for at forestille hele Folket eller træde i dets Sted. Især meente Mange, at i en velordnet og veldannet Stat maatte Embedsstanden, netop den i Preussen ilde omtalte Embedsstand, ansees at udgjøre en Hoveddeel af de af Folkets Midte Udtagne eller Fremhævede, der skulde være Folkets Formænd, idet de skulde være dets Forsorgsmænd. De vare jo komne frem af hele Folkets Indre, rundtom fra, og vare ligesom udkaarede ved hele Folkelivets indre Gang, ved en indre Grundforelse, udaf den bedstdannede Deel af Folket, og det var at kalde baade en Ulykke og en Vranghed, at de ikke gjaldt for at være, og virkelig vare, Landets bedste Forsorgsmænd. Det maatte man søge at gjøre dem til paa en Alle tiltalende og tilfredsstillende Maade. I mangen By, i mangen lille Embedskreds paa Landet, stode Øvrighedsmændene, som og Præsterne, i et saadant godt Forhold til Dem, de havde at sørge for, dog ofte i Forening med Andre, der vare at tage paa Raad med. Men jeg maa komme tilbage til vor Dansk-Normand, og lade ham atter komme til Orde. Dog maa jeg endnu gjøre en Anmærkning: Hvad Eiendomsrets-Anfægterie angik, saavelsom Menigmandsfordringer, der i Danmark allerede dengang vare komne frem, da havde Preussen endnu intet Saadant at strides med; ei heller kjendtes her dengang endnu en Fremtræden af Saadanne, for hvilke hele Medherredømmekæmperiet var bleven en Afsky. Men her var Nok til at drage til forskjellige Sider; her vare indre Modstridigheder nok for Regjeringen at lavere imellem.

Vor Forfatter gik efter det Foranførte over til at tale om de til en videre Kreds henhørende Hensynstagelser, som traadte til de mange paapegede, de, som deels Østerrige, deels

de andre tydske Stater bestandig fordrede. I Henseende til disse var det nu, at vor Forfatter vilde, at Preussen skulde gjøre sig frank og fri, ved at træde udaf Tydsklands-Forbundet, og dermed afkaste alle dets Belemringer, der forresten for en Deel i Grunden vistnok vare Preussens smaalige Tilvindelseslysts idelige Belemringer. — Men hvorledes komme ud over alle de indre?

Firtifjerde Delingsstykke.

Femte Forslag til Preussen: At gjenoprette det fulde Kongedømme. I Forbigaaende om Engelland. Skal Preussen understøtte Opstandsrøre, og beile til Folkegunst?

Her kom vor Normand med et nyt stort Forslag. Gjenopretter det rette fulde, frie Kongedømme med dets, ikke Enemagt, men Overmagt! Ved et saadant Kongedømme er Preussen opvoxet til Storhed, og dertil skal det søge tilbage, og skal derved løfte sig udaf den Tilstand, hvori det nu alt for meget gaaer for indre Folkerørers Vinde og Vover. Det skal gjøre det raskt og bestemt, uden at agte Europa-Skraal eller Engellands-Overtroe. Hvad skulde nu vel og kunne bevæge til at tillægge Engelland nogen Betydenhed i denne Henseende? Skulde det maaskee være Det, at under dets ypperlige Statsforfatning et grueligt Bestikkelsesvæsen i Georg den Andens og Georg den Tredies Tider havde funden Sted, og at Noget af et saadant endnu, endog ved selve Statsindretningen, opretholdtes? Eller, at to store Meningsdelingers Mænd i over et Aarhundrede havde ført en Strid om Herredømmet? Eller at Engelland i hiin Tid saa ypperlig havde vidst at holde fast paa sine i Opstand komne nordamerikanske Lande? Eller at det allerede dengang havde begyndt

at faae sig en stor Statsgjeld? Eller maaskee dennes Stigen til en hartad utrolig Høide skulde prises? Eller maaskee den sandsesløse Krig med Frankerige i Aarene 1793 til 1814, der tilsidst havde bragt de store Ulykker over hele Europa, hvilke man først og fremmest havde Engelland at takke for? Eller maaskee det var det Ypperlige, at Folkevalgene vare skeete paa en saadan Maade, at de kunde være Mønstere for ægte gode Folkevalg? Eller maaskee Søndagsvæsenet og den bispoppelige Kirkes hele Væsen? Eller maaskee især den høitpriselige Behandling af Irland, eller af den skotske Kirke? Irlands Behandling kunde vistnok især sætte Engellandsforfatningen i et Herlighedslys?; thi ligesom hiin Jøde begyndte at see den christne Kirke i et saadant Lys, da han af den Ugudelighed, han havde seet i Rom, sluttede, at en Helligtroe, hvis Ypperste kunde færdes saa, uden at den tabte sin Anseelse, maatte have en dyb Velgrundethed, saa kunde man vel og fatte gode Tanker om Engellands Statsforfatning, naar man erfoer, at Engelland, uagtet hiin Behandling af Irland, blev ved at ansees for et ægte Frihedens og Frisindethedens Land; hvilket jo endog var gaaet saa vidt, at man rundt om i Europa, og ikke mindst i Tydskland, havde ofte talet, som om man i Alt, hvad der angik Fristatsvæsenet, maatte lade Engellands Maade at have det paa være lovgivende for sig, fordi ægte Fristatsmænd i saa Henseende burde være ægte gode Eftergjørere (et ægte godt servum imitatorum genus). Og havde Engelland ikke givet et nyt stort Beviis paa sin ægte, dybe, grundige Frisindethed, da det med Ringeagt afviiste de Irlændere, som ønskede en Udfrielse af Engelsk-Enemægtigheden, lig den Italiens Udfrielse, som Engelland stærkt havde understøttet? Maatte ikke ogsaa den store Mængde af Usselhedsmennesker, af Tiggerfolk, af Forbrydere give Vidnesbyrd for Samfundsforfatningens Ypperlighed i Engelland? Ligeledes den store Afhængighed af Fremmede, som Engelland

ved sit store Handelsvæsen havde sat sig i? Ikke at forglemme dets Rettergangsvæsen, naar borgerlige Stridigheder skulde afgjøres? Eller det meget Priselige i, at ethvert Fremgangsskridt i Lovgivningen havde kostet saa mange Aar og saa mange Kampe og Menneskekraftsfortærelser? Eller den ypperlige Fremgangsmaade: at faae undergravet hele Statsstyrelsesforfattelsen ved at faae hele Myndigheden saaledes spillet over i Underhusets Magt, at Overhuset maatte lade sig behandle tilsidesættende, og den kongelige Indsigelses- og Nægtelsesret, der var et saa betydeligt og vigtigt Led i Grundanordningen, reent blev skaffet af Veien, og en saakaldet Henvendelse til Folket, der opfordredes til nye Valg, blev sat i Stedet, ret for paa det Aabenbareste at tilkjendegive, at gjennem Underhuset skulde den eneste afgjørende Myndighed komme frem, til Haan for den oprindelige Grundforfatning, der havde givet Kongemyndigheden en ganske anden Betydenhed? — Dog vi faae at ende disse vor Normands Yttringer over Engelland, der endnu aldrig tidligere var bleven antastet saaledes, hvorfor de ogsaa vakte megen Opsigt.

Han gik derefter ind paa en Fremstilling af, hvorledes Preussen i hvert af sine forskjellige Hovedlande skulde lade en Folkeformændsforsamling faae en temmelig omfattende Friraadighed til Landets Sagers Ordning og dets Velværs Fremme, om man saa derved kom til forskjellige Lovanordninger i de forskjellige Lande. Efterat over hele Europa Folkefærdseiendommeligheden længe havde gjort sig gjeldende, vare efterhaanden i det Mindre Landsdeleforskjellighederne komne med deres Eiendommeligheders Krav, som de forlangte særligen paaagtede. Dem skulde man nu give Rum for; men dog maatte Landsdelenes Folkeformændsforsamlinger kun have saakaldet raadgivende Myndighed, saa at deres Indflydelse kom til at beroe paa deres Grundes eller velgrundede Skjønsomheds Magt, ei paa

Fleertalsbeslutning, hvisaarsag det skulde være tilladt Mindretallet at komme med sine Moderklæringer. Der skulde saa og i hver Landsdeel være en egen Regjering med sit Raad, der skulde forberede og føre alle Sager paa Fristatsindretnings Viis; saa at kun den sidste Afgjørelse skulde være Kongemyndighedens, som forresten kun skulde virke medindgribende, hvor enten Sagen ei kunde kaldes en blot Landsdelesag, i hvilken Henseende man dog skulde være vaersom, eller ogsaa Moderklæring var traadt op imod Fleertalsantagelse, uden at Særligregjeringen i Landsdelen havde kunnet jevne Sagen. Forfatteren vilde nu og, at Valgene til de raadgivende Stænder skulde skee, ikke efter Folkemængde-Afdelinger, men saa, at hver folkesjæleligt Ledemod, eller hver en vis medhenhørende Grundbetydning og Vigtighed havende Stand i Folket, enten den talte Mange eller Færre, skulde have sine valgte Tals- og Folkeforstandermænd.

Men hvad hele Statens Storanliggender angik, da skulde Kongemyndigheden raade heelt og frit; dog saa, at Alt skulde forelægges og forhandles i et Statsraad, angaaende hvis Deling i et større og et mindre og øvrige Indretning Forfatteren meddeelte nogle Tanker. Han meente og, at der skulde gjøres en fast Ordning af hele Statsindtægts- og Statsudgivtsvæsenet, gyldig for en vis Række af Aar, og at en vis betydelig Deel af Statsindtægternes Beløb, nemlig en vis Brokdeel, eller forholdsviis Deel deraf, skulde tilhøre Kongemyndigheden heelt og frit.

Vor Forfatter kom nu tilbage til den preussiske Vakkelvorenhed, som han meente, man vilde komme reent ud af, naar man raskt og bestemt fulgte hans Raad. Han mindede herved om de Ord, som Digteren Goethe havde opført blandt sine mange om et grundigt Blik paa Menneskeheden vidnende Tankesprog: Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est qvam potentia non sua vi nixa, hvilke Ord vi paa

Norsk kunne gjengive saa: I de menneskelige Forhold er Intet saa vaklende og henflydende, som en udvortes Magt, der ei har sin indre Styrke i sig selv. Han var ofte, ved at blive bekjendt med Preussens hele Fremfærd, kommen til at tænke paa disse Ord. Preussens Regjering maatte fremfor Alt drage sig sammen i sig selv (Forfatteren brugte det Udtryk concentrere sig i sig), for at komme til denne indre vis. Men nu undlod han ikke at bemærke, at de anførte Ord, som Goethe havde optaget efter Tacitus*), hos denne lød noget anderledes. Det er ved at fortælle om Neros grundulykfalige Moder, Agrippina, at han, idet han omtaler, at hun ikke hos Sonnen havde den Anseelse og Indflydelse, som hun meentes og meente sig at have, kommer til at sige det Anførte, men saa, at det hedder: fama potentiæ non sua vi nixa, saa at det ikke er Magten, men blot Anseelsen af at have Magt, hvorom Tacitus taler. Men og saaledes, meente vor Forfatter, at de havde været at anvende paa Preussen.

For at Preussen ret kunde faae sin indre Styrke i sig, sagde han nu, maatte det ønske at faae en Konge, som kraftigen vilde sige, og grundigen kunde sige: L'état c'est moi. Ludvig den 14de havde udtalt disse bekjendte Ord, og de havde været en Grundvold for hans hele Regjering. Ved den Kraft, hvormed deres Grundtanke boede i ham, havde han faaet Tønderet til den indre Borgerkrig tilintetgjort, bragt Frankerige til første Storanseelse i Europa, og gjort sin ypperlige store Erobring, som Paris endnu den Dag i Dag var i fuld vedvarende Besiddelse af, idet han havde gjort hele Europa skatskyldig til Paris, hvorhen det endnu i Mængde bragte sine Penge, som til den første blandt Aandslivets Hovedstæder i Europa. Paa saadan Maade havde ogsaa baade Napoleon den Første og Napoleon den

*) Annal. XIII, 19.

Tredie gjort sig til Eet med Staten og Staten til Eet med sig, og derved udrettet store Ting. Saaledes var det og gaaet med Augustus, og man kunde vel sige, at det var en Ulykke for Rom, at ikke Cajus Caligula, Claudius, Nero, havde duet til at gjøre sig og Staten retteligen til Eet, saaledes som atter Trajan og Hadrian havde gjort det. Den Konge, der havde bragt Preussen til Stor-Anseelse, Frederik den Anden, havde i høi Grad bestandigen i al sin Gjøren virket med dette L'état c'est moi. At han kunde det, var en af de store Erobringer, han i aandelig Henseende havde gjort i Syvaarskrigen, der ikke bragte ham en Fodsbred Tilvæxt, men endog havde efterladt ham et ødelagt Land. Og under denne Krig var Preusser-Krigshæren bleven saa anseet og kraftig, fordi hver Krigskarl havde sagt: Armeen, det er jeg. Saaledes skal i ethvert Land hver Statsborger, ja hver af dets Sønner og Døttre sige: Fædrenelandet det er jeg. Men kan Preussen ei faae en saadan Konge, saa kan en Richelieu, en Oxenstjerne, træde i Stedet, kun at han maa være af anden Aand, end den første af disse. Dog maa det tilstaaes, at denne Gaaen i Eet af Staten og Jeget hos den øverste Myndighedsbesidder kun kan findes ret fuldt hos en Enemagtskonge, eller hos En som ifølge sin hele Stilling kan, og ifølge sit eget Grundvæsen ikke kan Andet end, handle som Eneraader, saaledes som Napoleon den Første for en Deel allerede gjorde det, da han endnu kun var Buonaparte i Aarene 1796 og 97, og siden i Egypten, eller som Julius Cæsar, medens Pompejus var belemret af det Senat, han havde med sig, og de medfulgte Riddere, og ei kunde handle som den Eneraadige.

Forfatteren undlod ikke at tilføie, at det vel kunde være, at Ludvig den 14de meente Ordene anderledes; man havde almindeligen antaget det, skjønt man ikke kunde være vis derpaa. De kunde vistnok tages i jegisk, selvhensynsfuld Mening, men

de kunde og forstaaes ganske modsat, og saaledes skulde man tage dem.

Vor Normand syntes med en vis Lyst at dvæle ved denne Tanke. Kæmper ikke, saa vedblev han, enhver Videnskabsmand, enhver Konstner, naar man vil nedsætte eller tilbagestøde hans Videnskab eller Konst, for dens Anseelse og Ret, som pro aris et focis, som for Huus og Hjem, ja som for eget Liv og Blod? Forsøg at tage et Helligbillede, en Kirkeskik, især en, som har noget Høitideligt, bort fra en Menighed, vil der ikke maaskee med høi Røst raabes: At tage det fra os, er at antaste os? Gjorde ikke i Syvaarskrigen hver Preusserkrigsmand sin Konges Storanseelse til Eet med sin egen?

Forfatteren kom nu til en ny Betragtning, idet han mindede om, at en Kongemyndighed i vor Tid aldrig blev et reent Enemandsherredømme, da jo alle de øverste Regjeringsmænd altid vilde faae Medherredømme. Og disse ere jo, sagde han, Landets egne Sønner, der have arbeidet sig op til deres høie Stillinger, og derfor lige saa vel, ja nok saa fuldt, kunne være Rigets Tillids- eller Betroelsesmænd, som valgte Folkeformænd. Han gik her ind i en nærmere Omtale af det Underlige i, at ansee de Folkevalgte for mere at være Folkets Mænd, end Hine, der jo i Grunden vare gaaet frem af Folket ved en langt dybere gaaende Udkaarelse, end den, som havde givet det dets saakaldte Folkeformænd. Naar de ei betragtedes saaledes, ja naar det maaskee i Virkeligheden ei var saa, saa laae det i en Forkeerthed, deels i Anskuelserne, deels i selve Samfundsforholdene. I høre ham her, saa afbrød sig den Gamle, omtale Det, jeg nylig fortalte, at Mange mindede om.

En frigjort Kongemagt skulde da skaffe Preusserstaten, saa vedblev nu Forfatteren, den mangelunde Udfrielse og Frihed, som det trængte til, og som netop en fri Kongemyndighed bedst kunde skaffe, men en saadan, som Folket, uforvirret af Høiskole-

lærlinges ungdommelige Frisksyrerie, eller ældre Ivreres Betagethed af saakaldte Fristatsfordringer, eller endelig Lærdmandsfolks eensidige Fremstillinger, lod blive opretholdt, og holdt i Agt og Ære, og prisede sig lykkelig ved, som Danmark prisede sig lykkelig ved sin i det 18de Aarhundrede baade for og efter 1789.

Herved kom Forfatteren til at omtale de saakaldte Doctrinære, Boglærdomsforstandige, og sagde, at det hørte til Preussens Ulykker, at man havde villet regjere det altfor eensidigen embedsmandsagtig og alt for doctrinært. Rette Enemagtskonger vilde netop ikke regjere saa. De vilde ikke støtte sig, hverken til en Krigshærsmagt, eller til en staaende Armee af Embedsmænd, men til deres omhufulde ligelige Folke- og Statsomsorg, i hvilken de da nu ei heller maatte forstyrres ved at sættes i en saadan Tilstand, at de behøvede hine andre Understøttelser. Danmarks Frederik den Sjette anførtes som godt Beviis.

Vend tilbage til det fulde, frie Kongedømme, saa gjentog Forfatteren. Preussen er kommen til Anseelse ei blot derunder, men og derved.

I Lande, som Norge og Danmark, er det anderledes; i disse Riger maa man blive ved Det, man har. Men det maa bemærkes, at disse have faaet en stor indre Friheds- og Ligheds-fremgang under Enemagtskongerne. Man kan i Danmark med god Føie spørge, og Mange have spurgt saa, om ikke Aarene fra 1784 til 1806 vare Aaringer, i hvilke Folkefrihed og Lighed, forenet med fredelig Retsindighed, opblomstrede skjønnere og friere, end nogentid senere. Det franske Tryk vilde ikke have været en Hindring i videre Fremgang, hvis ikke Engelland var kommen med sine Afskyeligheder. Danmark har, som Følge af Kongemagtens Indførelse i 1660, opnaaet, at det i Slutningen af det 18de Aarhundrede kunde siges at være kommen udaf og udover næsten alt det Meget, Preussen endnu belemres af. Der meentes det egentlige

Danmark, tilføiede Forfatteren. Hvad de saakaldte slesvigsk-holsteenske Rører og Belemringer angik, saa var det jo Preussens lige saa ubetænksomme, ja sandsesløse, som ukongeværdige Fremfærd der havde opfostret dem. I høi Grad havde denne ei alene været i Strid med Kongeværdigheden, men og med Kongeforstandigheden. Preussens Frederik den Anden skal, ved en vis Leilighed, til en Anmodning have svaret, at han var Konge, og man maatte ikke forlange, at han, skulde fordærve sin egen Haandtering. Det skulde Preusserkongen betænkt, da han allerede forend 1848 lod Oprørssindet i Holsteen og Slesvigs Syddeel finde Understøttelse hos sig. Han skulde betænkt, at man ei kan fremhjelpe sligt Væsen etsteds, uden at virke til at hjelpe det frem andensteds; han skulde betænkt, at Tønder og Ulmelse til saadan Ild gaves der overalt i Tydskland. Men han glemte reent det gamle Horatsiske Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet (Naar Din Naboes Huus gaaer i Brand, saa er det Dig, som det gjelder at sikkre for Fare). Saa kom da en stor Gjengjeldelse, en stor Nemesis, over Preusserkongedømmet. Den Oprørsaand, som Preussen saa ypperligen havde bespiist i Holsteen, brød kort Tid efter voldsomt igjennem i Berlin. En Krigskamp rasede i Berlin imellem Krigsmagten og det saakaldte Folk en heel Nat igjennem, og nu skeede den store Ulykke, at det overvældede Kongesind bød Krigsmagten at ende Kampen, just som den var nær ved at seire. Det maa i Sandhed kaldes en stor Ulykke for Preussen. Kæmpe hele Natten, være lige nær ved Seiren, og saa jammerligen give tabt! Og hvorfor? Var det, fordi man kom med Graad og Jamren, for den gruelige Blodsudgydelses Skyld? Var denne ikke langt grueligere i 18 Octobersdagene 1813 ved Leipzig? Var ikke Tydsklands Befrielse for et sandsesløst Oprørsvæsen, der maaskee kunde ende ligt det franske 1789, lige saa vel en stor og vigtig Sag, som Udfrielsen fra Franskeherredømmet?

Og hvad blev saa Følgen? Noget af Krigshæren sendtes til Afledning for sin egen Harme og til Fjernelse, men vistnok ogsaa vel af smaalige Vindesyge-Hensyn, Oprørerne i Holsteen og Slesvig til Hjelp. Preussens Regjering fik da nu dog den ved Opstandsbevægelsen fremkaldte Rigsdag skudt tilside, og det med stor Ret. Dette, sagde Forfatteren, var han bleven ført til at erkjende ved en Bog, som fortalte den hele Bevægelses Gang, og var skreven inden Udløbet af 1848 af en Mand, der havde deeltaget i det hele Folkerøre, og stod paa dets Side, men hvis Skildring dog maatte lære den Betænkende, at Berettigelsen i Kampen mod Rigsdagens hele Fremfærd var paa Regjeringens Side. Kongedømmet og Regjeringen opnaaede da en vis Udfrielse, men Fremfærden mod Danmark blev ved; der skulde i Tydskland beiles til Folkegunst, og den ulyksalige Oprørsaand, som andensteds blev undertrykket, blev næret og videre fremelsket i Holsteen, under preussisk Beskyttelse, indtil dens Lige bredte sig ud i hele Tydskland; men Gjengjeldelsesmagten udeblev ei for Preussen, der forresten ogsaa havde gjort Sit til at nære Folkerøre-Anmasselsen i Hessen, paa en Maade, som Agtelsen for Forbundsbestemmelsen og overhovedet ret Følelse for, hvad Kongemyndighedens Opretholdelse byder, aldrig vilde tilladt. Men beiles til Folkegunst skulde der desværre overalt, baade i og udenfor Preussen, og det endda af smaalig Tilvindelsessyge — saa dømtes idetmindste.

Beile saaledes til Folkegunst — saaledes beile til den. Frederik den Anden vilde, som man pleier sige, vendt sig i sin Grav ved at erfare Sligt. Understøtte Folkerøreaanden, det vil sige: Anmasselsesrorighedens Aand, ei Folkets, men nogle Visses, andensteds, og i sit Eget ville være fri for den, man tænke!

Firtifemte Delingsstykke.

Om Frihedens Fremgang under Enemagtsregjeringen i Danmark.

Forfatteren fortalte nu om Danmarks Fremgang fra 1660 af. Længere vilde han ikke gaae tilbage, skjønt der kunde være god Anledning til at spørge, om ikke Danmarks og Norges Udfrielse fra det Middelalderens Væsen, som Engelland endnu for en stor Deel stak i, var begyndt 1536, da Lutherdommen indførtes. Danmark synes fra den Tid af og til Slutningen af 16de Aarhundredet at have havt en meget god Adel, der forfremmede meget Godt. Saa havde det faaet en Konge, Christian den Fjerde, ved hvem den indre Udvikling og Uddannelse og Velfærd meget tiltog. Men medens denne Konge var bunden af en Adelsmagt, som han vel nok ofte ikke agtede stort, men som dog i Alt, hvad der krævede Penge og Folk, havde været hans kongelige Regjering i Veien paa mere end een Maade, var Landets Adel fordærvet, og var ei mere, hvad den for Landet skulde være. Da saa Christian den Fjerde, ikke længe efterat have mistet sin ældste Søn, som han allerede havde faaet kaaret til Thronfølger, (thi Danmark var et Valgrige), var død, førend han fik sin anden Søn udnævnt hertil, havde Adelen faaet denne Søn ved Kongevalget underkastet en saakaldet Haandfæstning, som indskrænkede Kongemagten meget, men var nok saa krænkende og trykkende for alle Dem, der ikke hørte til Adelstanden. En Krig, som senere Frederik den Tredie, det var den nye Konges Navn, reiste mod Sverrige med en Ubetænksomhed, som efter Forholdene Rigsraadsherrerne, altsaa Høiadelsmændene, vare nok saa meget at anklage for, som Kongen, bragte nu Landet paa Afgrundens Rand. Da tog Kongen, som var beleiret i sin Hovedstad, hvilken han ei havde

villet forlade, den Beslutning at vende sig fra Adelen, der hidtil var betragtet, som om den med sine Undergivne, tilligemed Kongen og hans Krongodsers Undergivne, udgjorde Landets Forsvar, til Kjøbenhavns Borgerstand, opfordrende den til, under Løfte om store Rettigheder, at overtage Hovedstadens Forsvar, hvilket ansaaes for et mærkeligt stort Skridt, som ogsaa af den beleirende svenske Konge, hvis Krigsmagt her just ikke var meget stor, blev anseet for at ville blive til Fare for ham. Danmark blev nu, blandt Andet ved Nederlændernes Hjelp, udfriet fra de Svenske, dog uden at faae tilbage de Lande østen for Øresundet, som det et Par Aar forinden havde maattet afstaae til Sverrige. Disses Adskillelse fra Danmark saae vistnok paa Landkortet meget naturlig ud; den maatte ogsaa være Nederlandene saare ønskelig, for at ikke Øresundet, der dengang var den eneste Vei for større Skibe til Østersøen, skulde paa begge Sider beherskes af een og samme Magt; den friede ogsaa Danmark for meget angribelige Grændsestrækninger, og Skaaningerne havde ofte viist sig stridige mod Danmark; men i Velstandsudviklingens Henseende var Adskillelsen saa unaturlig, at Skaane derved sattes et heelt Aarhundrede tilbage i indre almeen Velstands Fremgang. Efter Freden holdtes i Kjøbenhavn en almindelig Rigsdag, og her bevirkede Borgerstanden, i Forening med Præstestanden, trods Adelens Modstand (Bondestanden betydede dengang kun lidet), at den fulde rene frie kongelige Enemagt overdroges til Kongen, idet Kongedømmet tillige gjordes til arveligt i hans Stamme.

Det var i Frihedens Navn, at Hovedtalsmanden i denne Sag, Sjellands Biskop Svane, opfordrede til denne Oprettelse af Enekongemagten. Og med stor Ret talde han for den i Frihedens Navn; thi kun ved en saadan kunde Adelsmagtsanmasselsen tilintetgjøres, og Borgerstanden, hvortil da Præstestanden var at regne med, komme til fuld borgerlig Frihed. Det

maatte ansees for et stort Gode, at nogle Tanker om en Art af Fristatsforfatning efter visse Lærdmandsfolks Anskuelser, afviistes. Danmark kunde kun blive et Frihedens Land paa denne Maade, og det er det nu i en Art og Grad, sagde Forfatteren, som baade Preussen og Engelland endnu ere langt fra at have naaet; foruden Norge og Danmark er kun Frankerige et fra al Middelaldersbelemring ret udfriet Land, men Frankerige kom kun til en saadan efter 1789, gjennem gruelige indre Folkeomvæltninger. Og Frankerige er, om end et Land med samme indre heelt gjennemgaaende Lighedsfølelse, som Danmark og Norge, dog ikke et med samme indre Frihed.

Enevoldsmagtens Overgivelse til Kongen var ei blot en Udfrielse for den øverste Statsstyrelsesmagt, men var nok saa meget en Udfrielse for den saakaldte tredie Stand, Borgerstanden (med hvad der videre kom til at regnes til den). Man vil mindes, at, da den store Statsomvæltning i Frankerige i Aaret 1789 begyndte, skeede den især ved den tredie Stands Udvalgte, hvilke, efterat de, som de sagde, hidtil havde været Intet, nu vilde være Alt. Denne tredie Stand var det netop, som i Aaret 1660 udfriedes af den daværende Rigsherrestands, Adelstandens, Overmyndighed og Overvælde. To store Goder vare det især, som Borgerstanden, eller rettere overhovedet Alle udenfor Adelstanden, erhvervede Ret til lige med Adelen. Det ene var Adgang til alle Landets Embeder og Værdigheder, lige til de høieste, hvilke hidtil havde været Adelen forbeholdte ved den nævnte Haandfæstning, som Frederik den Tredie havde maattet antage, og som var Rigets Grundlov. Det andet Gode var Ret til at tilkjøbe sig og eie adeligt Jordegods, hvilket hidtil ikke var tilstedet Andre, end Adelige, hvoraf Følgen havde været den store Ulempe, at Mænd af Borgerstanden, som havde udlaant Penge til Adelsmænd, eller ved deres Handel med dem havde faaet Penge tilgode hos saadanne, — Noget, som

hyppigen fandt Sted, — ikke paa anden Maade kunde gjøre sig betalte for saadant Tilgodehavende, naar adeligt Jordegods lovformeligen var bleven pantsat til dem, end ved at finde en Adelsmand, som vilde kjøbe det. At det skulde blive en Sandhed med disse to tilerhvervede Goder, viiste sig snart, ei blot i sidste Henseende, men og i Henseende til Adgang til Statsembederne, da en Viintapperson fra Kjøbenhavn steeg op til Landets øverste Statsværdighed. Efter hele Europas daværende Anskuelser kunde imidlertid Sligt ei skee, uden at Vedkommende ophøiedes i Adelstanden, men dertil ophøiedes ikke blot han, som blev Greve og fik Navnet Griffenfeldt, men efterhaanden saa mange Borgerlige, at senere saakaldte Frihedsmænd endog førte Klager herover, uden at betænke, at herved, saavelsom ved flere tydske Adelsmænds Optagelse i dansk Adelsstand, skeede noget meget Virksomt til Tilbagetrængelsen af den gamle Adelstand, der noksom havde viist, at den nok vilde søge at faae sine gamle nedarvede og ei paa Kongenaade grundede Adelsrettigheder tilbage, ja maaskee i vore Tider vilde reist sig med sin formeentlige saakaldte historiske Ret, dersom den havde havt stor Formue-Anseelse. Den nyskabte Adel, enten af danske Borgerstandssønner, eller af tydsk og anden fremmed Adel, kunde ei komme med nogen saadan gjenopkaldt Fordring. Hvo har ikke maattet, ved at see Adelens eller den saakaldte Herre- eller Ridderstands Fremfærd og Fordringsfuldhed i Preussen og flere nordtydske Lande, deriblandt Holsteen, erkjende, hvor ønskeligt og godt det vilde været, om disse Lande havde havt opnaaet det Gode, som Danmark for tohundrede Aar siden ved den gamle Adels Tilsideskydelse begyndte at faae, og nu allerede for længe siden har heelt opnaaet: Adelshøihedsvæsenets Forsvinden?

Hvad der meget bidrog hertil, vare to Foranstaltninger, som endnu maae fremhæves. Den første var, at der indstiftedes en høiere, forhen i Danmark saa godt som ukjendt Adelstand,

Grevernes og Baronernes, hvis Anseelighed efterhaanden, da Mange af gammel Adel lode sig optage heri, fortrængte den øvrige Adels Anseelse, men ganske skyldte Kongemyndigheden sin Tilværelse. Den anden Foranstaltning var, at der stiftedes en Stand af de lige med Adelen Berettigede, hvortil henhørte alle De, som beklædte noget Embede, hvormed den Værdighed var forbunden, man kaldte Rang. Adel og lige med Adel Berettigede nævnes i den almindelige Lovbog fra Aaret 1683 ideligen ved Siden af hinanden, naar der er Tale om visse for Adelen bevarede Forrettigheder, især med Hensyn til Jordegods, hvilke da hver fik Deel i, som opnaaede at faae en Rang, ogsaa uden Embede. Ja det blev mere og mere almindeligt, at Adelige, endog Grever og Baroner, beilede til og erholdt visse Rangsværdigheder, der ofte kun vare Benævnelser, men gave Anseelse i Folket. Man spottede i det 18de Aarhundredes sidste Aartiender over den i Danmark gjængse Rangsyge, men Faa vidste af, eller tænkte paa, at den havde hørt med til den Fødselsadelsvæsenets Tilbagetrængelse og Borgerstandens Opløftelse, som var en af Kongeenemagtens Opgaver. En stor Lykke var det overhovedet, at Frederik den 3die og hans Søn og Efterfølger med stor Aarvaagenhed passede paa den nye Kongemagts Opretholdelse, medens der under dem begge blev gaaet kraftigt frem i ny Retning. Havde den gamle danske Adel holdt sig og opnaaet en vis Overanseelse, hvilket, dersom en vis saakaldet Fristatsindretning, lig den i Engelland, var bleven indført, sikkert vilde skeet, saa havde man maaskee i Danmark kunnet komme til at opleve Magen til Det, der i Sverrige skeede i en stor Deel af det attende Aarhundrede, bedrøvelig Ihukommelse, da to Adelsdelinger førte indre Kampe med hinanden, og Landet kom i stort Forfald. Og hvorledes var det saa gaaet i Danmark med Borgerstandens Fremhævelse og siden med Bondestandens?

Regjeringen fortes ogsaa strax fra først af gjennem Statsindretninger, saakaldte Regjeringscollegier, til hvilke Adgangsretten var aabnet for Alle i Folket, der skaffede sig den fornødne Indsigt og Dannelse. Regjeringen blev ingenlunde en saadan, der fortes af Kongen egenmægtigen. Den fortes af Kongen i Forening med et Indbegreb af Mænd, der for en stor Deel vare fremgangne, eller kunde været fremgangne, af Folkets Midte, og ei sjeldent havde oparbeidet sig fra de laveste Stænder ad lovmæssigen ordnede Veie. En saakaldet Cabinetsregjering, eller en Regjering ifølge kongelig Eneafgjørelse ud fra Kongevillien alene, blev Regjeringen i Danmark aldrig, naar undtages en kort Tid, af 1½ Aar omtrent, da en Tydsker, men nærmest kommen fra den danske Konges egne Lande, fra Holsteen, en Læge, Struensee, med et opvakt lyst Hoved og en frisindig Tænkemaade, benyttede den daværende Konges sjælelige Sygelighed til at lade sig, tvertimod den gjeldende Statsgrundlovs, den saakaldte Kongelovs, udtrykkelige Forskrivt, overdrage en i Danmark ukjendt Selvraadighedsmagt. Men dette Anmasselsesherredømme, der ganske var af samme Aand, som senere blev mange i høit flyvende Tanker sig bevægende Frihedsmænds Særkjende, blev snart styrtet. Den var alt for meget i Strid med den i Danmark fra 1660 opnærede Aand, baade i Folket og i hele Embedsstanden, til at den kunde være Andet, end kortvarig. Om end nogle af denne Mands Foranstaltninger vare priselige, saa var den hele Fremgangsmaade alt for usurpatorisk, saa kaldte man slig Anmasselse, til at den ikke maatte være meget krænkende for Folket, ikke at tale om en stor Usædelighed, som i den korte Tid, han var ved Roret, udbredte sig i Kjøbenhavn, ifølge en Letfærdighed, han med Landets Dronning befordrede. Man kunde her vistnok mindes de Ord: Timeo Danaos et dona ferentes, ɔ: paa slig Maade ville vi ikke modtage selv ellers gode Foranstalt-

ninger. Man kunde ogsaa mindes hine Oldtidens saakaldte Tyranner, hvorved dengang forstodes selvopkastede Enemagtsherrer, der gik den Vei at begynde med visse priselige Foranstaltninger, men siden regjerede meget enevoldsmæssigt.

En Regjering, der føres ved et velordnet Indbegreb af Embedsmænd, naar disse kunne komme frem overalt fra i hele Folket, er unægteligen, det maa bestandig paamindes, lige saa vel en folkelig Regjering, som den saakaldte Fristatsforfatnings, og vil man sige, at hist ere Embedsmændene dog tilsidst afhængige af Kongen og nogle øverste Kongens Mænd, saa kan svares, at under Fristatsforfatningen ogsaa Folkeformændene kunne komme i mange Afhængigheder, der ingenlunde er bedre, men ofte værre, end hines, hvorpaa Engelland især kan give store Beviser, og det endda saa, at de ei ere underkastede det Overtilsyn og den Ansvarlighed, som hine dog altid staae under. Men vistnok er det det Bedre, at en heel velordnet Regjering med dens Mænd mødes til alle almindelige Sagers Overveielse med Mænd, som ere rundtom i Landet valgte ud af Folkets Midte.

Men skal en saadan Fristatsforfatning indføres, saa maa dog først hele Folkets Tilstand og hele Tænkemaade være opdannet og egnet dertil, eller være, som man med et treffende men fremmedt og ei let oversætteligt Ord kalder det, være prædisponeret dertil. Danmark fik — og det var en stor Lykke for det — ikke sin saakaldte Fristatsforfatning, forend alt var nogenlunde saa vel forberedet til den, at der strax kunde gaaes til at give Vælgefriheden og Valgbarheden en meget stor Udstrakthed, lige ned til de Laveste i Folket, og Dette skeede endda netop i fuld Overeensstemmelse med den daværende Danmarks Konges Villie.*) Danmark havde dengang allerede længe været et

*) Man sammenligne S. 472 og 492.

Land, hvori den nyere Tids folkelige Ligheds- og Frihedsaand havde hersket selv i Kongeætten, og dets nye Konge var opvoxet under dens Paavirkninger, og var besjælet af den. Man maa og sige, at for ham var den nye Statsindretning en stor Lykke; thi deels befriede den ham for Regjeringspligter, som han aldeles ikke var skabt til — ei heller havde søgt at opdanne sig til — at kunne opfylde blot nogenlunde, som Sligt af Mennesker kan fordres; deels satte den ham i et saare godt og tillige menneskeligen frit Forhold til Folket. Ved ham fuldendte sig i Danmark, kan man sige, den Konge-Emancipation, som Frederik den 6te virksomt havde grundlagt, og som under Christian den 8de var skredet meget frem; thi Kongerne og deres Slægtninge trængte ligesaavel som Andre til Emancipation, eller Udfrielse af unaturligen belemrende Baand i menneskelig Friheds Henseende. Danmark kom ogsaa, ved denne store Udstrækkelse af baade Vælgeretten og Valgbarheden, ved et stort Skridt, som strax gjordes, udover en Mængde mindre Skridt, man ellers skulde have havt Plage af og Qvaklerie af i en Række af Aar, som man i Engelland har havt det og i Fremtiden fremdeles vil faae det. Ved at udelukke de lavere Classer i Folket fra Vælgeret og Valgbarhed sikkrer man sig aldeles ikke imod, at Magten kommer i Hænderne paa Uvorenheds, Fremfarenheds, Svimmeltænkeries eller paa Anmasselseslysternes Mennesker; men giver dem kun et stort Stof til Tonder. At sætte sig imod Folke-Ligheden er at være vor Tids Aand imod.

Naar jeg, saa vedblev Forfatteren, har opholdt mig længe ved at tale om Danmark, saa er det, fordi jeg i flere Aar har levet i dette Land, og har gjort mig vel bekjendt med dets Livsfærdsgang allerede fra Lutherdommens Indforelse af (1536), men især fra 1660 af, og her har funden et Enemagts-Kongedomme, fort i frisindet Aand, og ret som for at være Plantnings- og Pleiestedet for Det, som Frisindethedens og Folkefri-

hedsfolelsens Aand kræver, endog i den Grad, at denne traadte mig langt friere og renere imode fra hiin Tid, end i den Tid, da Fristatsbegjæringen kom i fuld Gang og skreed rorigt frem. Men saa har jeg her tillige fundet et Folk, som virkelig kunde siges at være nogenlunde modnet — forsaavidt der i saadan Henseende i vor Tid kan være Tale om Modnethed — til at faae den saakaldte Fristatsforfatning, da den Tid kom, at den skulde have den, og herom kan man vel sige: erat in fatis. Hvad der stod tilbage, og endnu staaer tilbage, i Henseende til Modenheden, og kan have givet Udseende af Umodenhed, horer til Det, som forst kan jevne sig i en saadan Forfatnings forste Tider, da man skal leve sig ind i Forfatningen, og nu en Forvirrethedens, ja Forrykkethedens Tid let indtræder, forend man efterhaanden kan naae til nogen Klarhed i Henseende til den nye Stats- og Samfundsforfatning. De forste Tider ere Fremfarenhedens Tider. De saakaldte Friheds-mænd vare i Danmark, og ere endnu, unægtelig lige saa absolutistiske i deres Id eller anmassende og eneraadighedssyge, som andensteds. Man veed, at Sligt horer rette Frihedsprædikere i vor Tid til. Jeg maatte om hine Fremfarenheds- og Fremfusenhedsmænd, idet jeg mindedes Phil. 2, 6, tænke, at de toge det som et Rov, at have faaet en Fristatsforfatning, efterat de længe paa rovtogsagtig Maade havde tragtet derefter. Af den Forrykkethed og Betagethed, som da overkom Mange, er det en latterlig Efterlevning, at Adskillige endnu synes at troe det at hore med til den Helligtjeneste, de skylde den nye Statsguddom, at kaste om sig med Ordet Absolutisme, naar der er Tale om den forrige Enemagtsregjering, under hvilken man, alt vel overveiet, kan sige, at der herskede nok saa stor en Sum af Borger- og Menneskefrihed, og ikke saa megen Absolutisme, som da Fristatsvæsenet kom. Man skulde ogsaa troe, at det horte med til deres Helligtjeneste at gribe enhver Leilighed til at

demigrere, det vil sige sværte, deres Fædrenelands Regjering og Foranstaltninger, endog paa Maader, der maatte være Landets Fiender saare fornøielige. Det forundrede, ja forbausede mig ikke lidet, da jeg kom til Danmark, at møde saadan Fremfærd; thi jeg havde anseet de Danske for et Folk, hvori der boede megen Skjønsomhed i begge Betydninger af dette Ord, baade den, hvorefter det betegner jevn, uhildet Skjønnen og Dømmen, saakaldet bonsens, saa og den, hvori det betegner Paaskjønnelse, altsaa Taknemmelighed. Hvad der blandt Mere var mig saare stødende, var, at man, netop i Blade, hvis Medarbeidere gjaldt for at have et vist Blik for, hvad Statens Vel fordrede, gjorde Meget, ei blot til at nedsætte, men og udtrykkelig for at nedsætte Landets tilkommende Konge. En saadan Mangel af Forstand og Eftertanke i Fremtidsomsorgens Retning var mig høist paafaldende, ja jeg tilstaaer, at jeg virkelig engang for Alvor spurgte en af Landets ypperligste Mænd ad, om ikke visse af de Skrivende i de meest anseete saakaldte Modstandsblade virkelig vare betalte af Slesvigholstenerne, for at tjene dem paa underfundig Maade. Man burde have gjort sig al Umage for, at faae ham i Europa til at gjelde for en tilkommende Konge, som man havde godt Haab om og satte Tillid til. Saaledes skulde man ogsaa især priist ham for Holstenerne og Slesvigerne. At Frederik den Syvende var en i Danmark meget yndet og priset Konge, var i Statsforholdene udadtil ikke uden Betydenhed. Endnu mere vilde det været det, om den tilkommende Christian den Niende havde havt et Navn af bedste Klang i Danmark. Et vist temmelig uforstandigt Indbildningsmagerie med Hensyn til Sverrige, der siden — af en, jeg veed ei om meget forstandig, Frygtagtighed — svigtede Danmark, synes at have havt megen Indflydelse. Christian den Niende kunde saa meget mere været priist, som man om ham maatte kunne vide, at han redeligt vilde rette sig efter Landets Grundlov, og ikke

tænke paa at antaste den. Man maatte vide, at han aldeles var en honnet Mand, en Egenskab, hvorom en stor Konge, der selv ikke besad Meget deraf, nemlig Frederik den Anden i Preussen, har sagt, at den var alt for lidet agtet i vore Dage, men indeholder i sig Mere, end alle de andre.*) Man skulde ogsaa fulgt det Raad, som blev givet af en fiintænkende, og som det synes, lidt mere end de Fleste, forudseende Statsformand, der ved sin Statsraadsformands pludselige Død kom til at fratræde sin Stilling, efter kun ganske kort at have været ret i den, nemlig, at den tilkommende Konge skulde for en vis længere Deel af Aaret opslaae sit Sæde i Holsteen. I 1863 fik man stor Aarsag til at beklage at det ei var skeet.**)

Firtisjette Delingsstykke.

Om Preussens Egnethed til den saakaldte Fristatsforfatning.

Ved alt Det, jeg om Danmark har sagt, idet jeg har havt al den Uvorenhed for Øie, som har huseret i Danmark i den Frihedsundertrædelsens Færd, som Fristatsivrerne bragte i Gang, maa jeg dog blive ved med at mene, at det efter alle Forholdene ei kunde være Andet, end at den saakaldte Fristatsforfatning maatte komme og blive, som den blev, i den fulde lige Folkeligheds Aand, og Fiendtlighed herimod har ei heller viist sig.

---

*) I hans Tale over General Goltz: Louange trop peu estimé de nos jours et qui cependant contient en elle plus que toutes les autres. Meddelerens Anm.

**) Det kan ei feile, at herved sigtes til det Forslag af Blixen-Finecke, som jeg har omtalt i mine Samfundsbetragtninger under Nr. 22, S. 55. Udgiverens Anm.

Forsaavidt kan man sige, at den har sin Grundvold i hele Folkets Aand og Tænkemaade. Ganske anderledes er det i Preussen, hvor Det, som staaer den nye saakaldte Fristatsforfatning imod, var og er noget i hele Folketilstanden dybt Liggende. I Preussen var i 1848 Alt langtfra at være saaledes prædisponeret til den nymodens Fristatsforfatning, enten i Folketilstanden eller i Tænkemaaden, som i Danmark. Der gjordes en Begyndelse, en meget god Begyndelse, hertil i de faa Aar, 6 Aar omtrent (1807-12), i hvilke Preussen var under Napoleons Tryk, og man kunde fristes til at sige, eller rettere: have Føie til at sige, at det havde været ønskeligt, at Preussen endnu i en halv Snees Aar kunde blevet under et saadant Tryk, med de Lettelser, der i saa lang en Tid efterhaanden vilde været komne; thi da ei blot opmandedes og oplivedes Preussens Folk meget, men det, om jeg saa maa sige, opfriedes inderligen tillige, under et gjennemgaaende indre baade Samstemmings- og Samstemningsforhold. Men Fremgangen standsede, og Preussen kom ind under modstridende østerrigske Anskuelsers og Henstræbelsers Herredømme, i Strid med Tidsaanden.

Forfatteren vendte nu tilbage til Det, han tidligere*) havde sagt om de mange, endnu ikke til nogen ret Forligelse eller Udjevnelse komne Bestanddele af Samfundet i Preusserstaten.

Men nu maa jeg, — saa afbrød Ungoldingen sig selv, — inden jeg fortæller videre, bede Eder vel at lægge Mærke til, at vor Danskuordmand skrev sin Bog imellem 1860 og 1870, og at jeg tidligere i min Fortællen allerede har ført Eder langt udover denne Tid, til henimod Aarhundredets Slutning. Dernæst maa jeg nu berette, hvad jeg har glemt at sige Eder tidligere: vor Forfatters Bog var deelt i to Hovedafdelinger, og i Bogens Fortale sagde han, at den første Afdeling var skreven

*) See S. 625-26.

tidligere, end den anden, nemlig tildeels i 1861, tildeels i 1863 for Danskerkrigen. Jeg lader ham nu selv tale videre: Naar man vil sporge sig, om den ved Fristatsforfatningen i Preussen indforte nye ordre politique er i Samstemming med den bestaaende ordre social, for at jeg skal benytte en vigtig Bemærkning af Charles Remusat,*) saa maa man vel svare: Ingenlunde. Forfatteren opfordrede nu til at agte paa, at her var Tale om ganske Andet og Mere, end de mange skarpe Stride om vigtige Sager, hvorom hverken Enighed eller Tilnærmelse til Enighed har kunnet opnaaes; saadanne Stridigheder ville altid fremkomme, og have de ei deres Gode strax, saa kunne de faae den ved den Eftertænkningsuddannelse, hvortil de ville kunne fore. Men det er ikke ene og alene det Slags Meningsdelinger, Meningsmodsætninger, Anskuelsesforskjelligheder, der i Preussen staae imod hinanden, nei det ere Folkets indre Grundbestandele, der uden Udsigt til nær Udjevnelse, ja uden endog en Begyndelse hen hertil, staae fjernede fra hinanden, modstræbende, modstridige, frastodende. Her er endnu saare Meget og det Dybtliggende i Menneskesindene, i Grundanskuelserne, i Menneskevillierne og Henstræbelserne, som er at bringe til Forligelse eller Udjevnelse, og det baade i utallige Enkelte og i hele Stænder. Og nu lægge man Mærke til, at ogsaa Landsdelene, deels staae i, deels ere paa Veie til at komme i, lignende Modstaaenhedsforhold til hinanden. Der maae i Sandhed foregaae store Udligelser i Folkets hele indre Væren, forend den rette sande Egnethed til Fristatsforfatningen kan komme, og de vilde foregaae allerbedst under en Alt alsidigen for Oie havende, vaersomt fremadskridende Konge-Enemagtsregjering, som lod sig Heelhedens bedste Ordning og Uddannelse til en god indre Eenhed være magtpaaliggende, hvortil den allerede for dens egen Skyld maatte fole sig opfor-

---

*) See Revue des deux Mondes for 1861, Tom. 35, S. 795.

dret, for at staae sig godt til alle Sider, men som da altsaa og maatte være udfriet for den Nodvendighed at skulle betragte et lille fremtrædende Delingsstykke af Heelheden, som om det var den hele Heelhed. Og see vi nu endelig hen til Meningsmodsætningerne, saa vise sig ogsaa disse som mere dybtliggende, end almindelige Meningsstridigheder ellers. Preusserne ville baade være Tydskere og frie for Tydskerievæsenet, baade have Haand i Hanke med Østerrige og være ude af alt Maskepie med disse Østerrigere, som de hade og hades af, baade være Stormagt og være frie for, hvad det koster at være Stormagt, baade have Forfatning paa Engellands Maneer (med Hoiadel) og ikke have den saaledes; baade være Christiske og ikke være det.

Et mærkeligt Beviis paa, saa vedblev Forfatteren, hvor langt det var fra, at Preusserfolket kunde antages for modnet til en Fristatsforfatning, gave netop dens egne Raabemænd, og man kan nok tilfoie Anmasselsesmænd, i Aaret 1862, da Kongen havde hjemsendt Folkeformandskabets Mænd og ladet nye Valg foretage. Nogle af Statsformændene og andre hoitstaaende Mænd gjorde Adskilligt, for at virke hen til, at faae, om ikke kongeligsindede Mænd udvalgte, saa dog visse folkerorige Mænd tilbagetrængte. Man skulde troe, at, naar Folkeformandskabsregjeringens Fremaddrivere gjorde Alt, for at drive Alle til at være med dem, saa maatte og Regjeringsmændene kunne virke derimod, eller drive Modvirkningerne frem, for at der kunde komme Ligelighed ind i Sagen. Men her kommer den Underlighed tilsyne, at man paa den ene Side vil, at Regjeringen skal holde sig udenfor Sligt, ret som om den skulde holde sig ovenover det, og dog af al Magt skal behandles som en Statsdeel eller en af Statens Delinger, med hvilken den anden Deling, gjennem Folkeformandskabet, skal strides. Vil man, hvad der rigtignok synes at hore det saakaldte Fristatsvæsen til, idetmindste i dets Opkomst, gjore Regjeringen til den Stats-

deel, mod hvilken en anden skal træde op, saa maa man dog lade den ligesaavel føre sin Strid fra sin Side, som man selv vil føre den fra sin. Men hvad jeg her især vil fremhæve, er, at Stor-Ordførerne paa den saakaldte folkelige Side, ved deres Raaben over denne Medindgriben af Regjeringsmændene i Folkevalgene, øiensynligen viiste, at de meget vel vidste, at Folket ei var modnet til Fristatsforfatningen. Havde de anseet Folket for modnet dertil, maatte de Skridt, de nu skraalte over, været dem meget kjære, da de maatte have kunnet tjene til at lade Folkemeningen desto mere træde frem i sin indre Bestemthed og Fasthed. Men de vidste, at den hele saakaldte Folkevillie i i Grunden var en potentia non sua vi nixa*). Man kan da ogsaa nok vide, at det ei har manglet paa alle Slags Skræmmelser, paa de i Danmark, (hvor jeg dengang opholdt mig) saa bekjendte, om deres Sags indre Udygtighed netop herved vidnende Schlesvigholsteiners Maneer, og man holdt nu ikke af, at der skulde komme en Modvirkning imod disse Skræmmelser ved Noget, som kunde virke afskrækkende paa de Mange, der skulde gjelde for at være Regjeringsmændene imod, men vidstes ikke at være meget at stole paa i saa Henseende. Jeg maa undre mig over, at Sagen ikke strax blev seet og taget fra denne Side; men deels synes Regjeringsformændene ikke at have havt Kjækhed nok hertil, deels have de, og det er uden Tvivl den egentlige Grund, ikke seet Sagen fra denne Side, idet ogsaa de for lutter Træer ei have kunnet see Skoven.

Jeg maa endnu tilføie Følgende, som jeg anseer for at være af stor Betydenhed: I Folkene rundtom ere der sikkert altid Mange, og der vare vel især i Preussen Mange, som helst see, at Styrelsen bliver i Regjeringens Hænder, især hvor Regjeringen bestandig har gjort Meget for det almindelige

*) See S. 631-32.

Bedste. Disse vilde da nok helst vælge Saadanne, som Regjeringen anbefalede. For deres Skyld var det da saare ønskeligt, at erfare, hvem Regjeringen ønskede valgte. Denne vigtige Sag maa ei oversees. Paa Frankerige er uden Tvivl Det, jeg her beder agtet paa, især anvendeligt. Og nu maa jeg tilføie, at man overalt, under alle Fristatsforfatninger i Almindelighed, burde iagttage Dette, at Regjeringerne udpeger og fremstiller visse Mænd, de ønske valgte; de bør saa meget mere gjøre det, som de maaskee bedst vide, hvilke Mænd man, for visse vigtige Anliggenders Skyld, maa ønske valgte. Svarer man, at saa ville Mange vælge, ei efter eget frie Skjønnende, men for at staae sig godt med Regjeringsmændene, saa beviser man derved, som sagt, kun Folkets Umodenhed; men denne lægger sig jo allerede meget stærkt for Dagen i de mange andre Afhængigheder, hvori en stor Deel af Vælgerne ved Livsforholdene og ved alleslags Indvirkninger bringes til alskens Medborgere.

Forresten tør saadanne Afhængigheder ikke uden videre opføres som talende imod hele Fristatsforfatningen, være den med blot raadgivende eller med Afgjørelsesret havende Stænder; thi de høre til den Umodenhed, som først under Fristatsforfatningen selv kan efterhaanden komme til Modnelse. Men for saadan Modnelse maa der sørges, istedetfor at man i Engelland har gjort Meget for at forhindre den hos Lavmandsfolket. Endnu maa jeg bemærke, at en Regjering ingenlunde skal ansee det for en Æressag, at faae Sine valgte. Dette Slags Taabeligheder maa overlades til de Bladskrivere og Folkesnakkere, til hvis Haandtering de høre. Jeg giver mine Raad, ville Folk heller rende til Qvaksalverne, hvad kommer det min Ære ved. En Vigtighedssag, hvilket siger noget Andet, kan det derimod vistnok være; thi det er ei ligegyldigt, om man skal forhandle med kyndige og forstandige Mænd, eller med Nogle af Løs-

snakkeriets Folk. Det Bedste vil iøvrigt være, at der ligefrem gives Kongevalgte.

Hermed hørte den Gamle op for denne Aften, og man skiltes ad. Kun Klitov og Faustin med Adelaide og Kosmine bleve tilbage, for at gaae sammen om i Havelunden.

Firtisyvende Delingsstykke.

Om Syndstilgivelsens Forkyndelse. — Kjærlighed til Fienden.

Der var gaaet en lang Tid, omtrent 14 Dage, hen, siden de Fire sidste Gang havde talet sammen om Christendommen og dens Eiendommelige. Flere Aftenmøder med den Gamle havde imidlertid funden Sted. Det, han havde berettet af Dansknordmandens Bog, havde optaget nogle af dem. Vore Fire vare ogsaa flere Aftener gangne med hinanden om i Havelunden, men Klitov havde bestandig bedet om Udsættelse af Samtalen om det Bestemte. Han havde i Mellemtiden tænkt meget over Kjærlighed i det Hele, og troede nu endelig at være kommen paa det Rene med sine Tanker derom. Han udbrød derfor strax i de Ord: Lad os nu i Aften tale om Kjærligheden til Fienden! Men forinden maa jeg dog komme frem med Noget, som i disse Dage ogsaa har ligget mig i Tankerne. Da vi søgte at bestemme og angive, hvad det er, der udgjør Christendommens Eiendommelige og Grundvæsentlige, have vi reent forbigaaet, at den prædikede Syndernes Tilgivelse, og dog var det hermed, den begyndte. Johannes Døberen prædiker Sindsomvendelsens Daab til Syndernes Forladelse (Mark. 1, 4; Luk. 3, 3). Christus selv siger hos Lukas (24, 47) i sine sidste Ord til sine Udsendinge, at i hans Navn Sindsomvendelse og Syn-

dernes Forladelse skal prædikes for alle Folk. Ogsaa Petrus, efterat han har holdt sin første Tale, da han var traadt frem for at prædike Troen paa Christus, siger til de Mange, da de spørge ham, hvad de skulle gjøre: Omvender Eder og lade hver sig døbe til Syndernes Forladelse (Ap. Gj. 2, 38). Nu har jeg rigtignok derved forhen bestandig tænkt paa Syndsudfrielsen, som Det, det jo dog egentlig væsentligst kommer an paa, og man har ogsaa sagt mig, at det Ord, som oversættes Forladelse, allerførst betegner: at sende bort, lade gaae fra sig, lade fare, give Slip paa, saa at man vel derved tør tænke netop paa Syndsudfrielse. Men der er dog viist mig, at det flere Steder aabenbar betegner Syndstilgivelse — saaledes i Fadervonnen — og at det til al Tid er bleven forstaaet saaledes, og saa kom jeg til at tænke paa det Ypperlige i, at Syndstilgivelsens glædelige Budskab var gaaet foran i Christi Troes Prædikelse, og at heri var Noget, som var eiendommeligt for Christendommen. Thi at udfrie fra Last og Syndighed, at helbrede Sjælene fra det Onde, det have jo Grækernes Viismænd meget bestræbt sig for. Men Syndstilgivelsens Tanke kom de ikke til. Hvad vil den egentligen sige? Den vil sige os, at selv den værste Synder tør, ja skal, tage sin Tilflugt til Gud, skal fortrøste sig til, at hans Synder ikke skulle hindre ham i at finde faderlig Omsorg hos Gud, der er og bliver Alles faderlige Gud, ogsaa den værste Synders, saaledes som og den herlige Lignelse om den fortabte Søn (Luk. 15) fører det frem for os. Omvendelse og Gudsfortrøstning, disse To, skulle da gaae i Eet. I Gudsfortrøstning skal Afdøelsen fra Syndigheden begynde. Men som jeg nu betænkte Dette, kunde jeg ikke Andet, end finde det saare beklageligt. . . .

Her afbrød Adelaide Klitov med de Ord: Men det er da kun, naar Mennesket bodfærdig vender tilbage til Gud, at det kan fortrøste sig til Gud; det maae vi ikke glemme.

Det forstaaer sig, svarede Klitov. Kun den af Syndigshedsfølelsen Nedtrykkede kan varmt og inderligt søge Hjelp, og kan opretholdes og trøstes ved, at der siges ham, at Gud er ham nær, som hjelpende og udfriende og helbredende. Og netop bodfærdig sagde Du med Rette. Bod og Bodfærdighed betegne Tanker og Erkjendelser og Følelser, der under den christelige Erfarings Gang ere komne til, som mange flere, til det christelige Sinds dybere Befrugtelse og Berigelse. Torsten maa jo være og føles, Vansmægtelsen maa være og føles, for at Vederqvægelsens Tider kunne komme fra Herrens Aasyn, som det etsteds hedder, hvor der just lige foran er opfordret til Sindsomvendelse (Ap. Gj. 3, 19).

Ja, svarede Adelaide, og gjennem Syndsbekymring, Anger og Forbarmelsens Anraabelse komme vi først ind i Gjenfødelsens Bad. Men at et saadant gives, at det staaer os aabent, at den Syndsbetyngede ikke maa skye Gud, men netop tør henvende sig til Gud, og skal det, det er vistnok Noget, som vi skulde nævnet med blandt Christendommens dybe Eiendommelige.

Samt Dette, svarede Klitov, at med Syndstilgivelsen kommer ei Syndsudfrielsen strax, men kun gjennem Syndsafdøelsen.

Men nu maa jeg da, vedblev han, finde det saare beklageligt, at ikke denne Syndstilgivelsens Tanke, tilligemed Tanken paa Alles Fællesdshed i Syndigheden, er gjort til Grundlag for al Straffeovervejelse og al Straffebestemmelse i det fordums Europas Stater, hvor det mange Gange om den Straffede har kunnet siges: Med Uret har Du lidt for Forfædres og hele Samfundets Slethed. — Men lad os komme til Det, vi skulde tale om.

Klitov standsede ved disse Ord, vendte sig mod Adelaide, og sagde: Jeg vilde meget ønske at høre, hvad Din Asvold har sagt om at elske sine Fiender. Eet veed jeg kun, det er: at han vist ikke af egen Erfaring har skullet kunne tale derom.

Hvor kan Du vide det? svarede Adelaide, kan Du være saa vis paa, at han ingen Fiender har havt?

En saa raadfrisk og hukraftig og frihedsbesjælet Mand, gjensvarede Klitov, har vist ikke villet vide af Fiender at sige. En Vrede, der skulde vare over Natten, og især et Nag til Nogen, har han vist ikke villet gaae og bære paa, eller nære i sit Indre. Sligt har den fritfølende Mand, naar det kom, vist strax feiet ud af sin Sjæl.

I Sandhed, Du har truffet det, var Adelaides Svar, saa var han. — Nu, saa have vi da her, sagde Klitov, idet han vendte sig mod Kosmine, det Første, vi kunne stille mod den Harme og Forbittrelse, man kan bære i sig og mene sig med Rette at nære mod visse Mennesker. Man skal ikke huse slige slemme Følelser i sin Sjæl. Man skal holde sit Sind saa frit og freidigt, at man kan møde Enhver med en ubesnæret Aand, og hvor Aandsfrihed er, er Velvillie ikke langt borte. Paa den Maade kan man lettest overalt følge Pauli Ord om at samle gloende Kul paa sin Fiendes Hoved (Rom. 12, 20); jeg maa ellers sige, at de stødte mig, disse Ord, da jeg læste dem, fordi de dog gik ind paa den Hevnbegjærliges Lyst og Tanke.

Have de ogsaa stødt dig? udbrød Adelaide; mig gik det ligesaadan. Da sagde Asvold, at de vare tagne ligefrem af den gamle Helligskrivt, hvor man fandt dem i Salomons Ordsprog (25, 22), og at de overhovedet vare i den gamle jødiske Helligskrivts Aand. Men see nu, sagde Asvold videre, hvor Meget der dog ligger deri, at allerede i hiin Tid, da ligesaa fuldt, som i de paafølgende 3000 Aar, overalt paa mangfoldig Maade, Had stod mod Had, Vrede mod Vrede, en Dybtænkende kunde komme til en saadan Tanke; han viiste mig saa nogle andre til Forsonlighed, Tilgivelse og Mildhed mod endog onde Mennesker formanende Steder hos Salomon (Ordspr. 20, 22; 24, 17-19. Der staaer overhovedet meget Ypperligt i den

gamle Helligskrivt; Salomons Ordsprog indeholde en Rigdom af mærkelige og vægtfulde Tanker.

Men nu maa jeg dog sige Dig, saa vedblev Adelaide, Noget, som maaskee vil forundre Dig. Mere end eengang yttrede Asvold: For at bevare Velvillien mod Alle, maa man væbne sig med nogen Ringeagt mod Menneskene. Hvad siger Du dertil?

Jeg kan nok tænke mig, svarede Klitov, at Livet, som det i hele Europa fordum og vel og i Throndhjem endnu i hans Tid var, har kunnet fremkalde en saadan Tanke. Man kommer herved til at mindes Christi Ord paa Korset (Luk. 23, 34): Fader! forlad dem, de vide ikke, hvad de gjøre.

Ja, det maa man vist, udbrød Kosmine, ofte sige om de slette Mennesker, især naar de, netop som Jøderne, bilde sig ind, at have høiligen Ret, medens de have storligen Uret, eller naar de i deres Hidsigheder eller i deres Lunskerier fare frem efter deres onde Indskydelser.

See saa have vi da her atter Noget, sagde Klitov, vi kunne stille imod Harmen og Vreden i vor Sjæl.

Men skal det undskylde der slette Menneske? gjensvarte Kosmine; skal det undskylde Den, som er ond og fiendsk, som ikke agter, hvor meget han forurretter og krænker, som bærer sig ad, som var der ingen menneskelig Følelse skabt i hans Sjæl? Jeg vilde ønske, at I ret kunde og vilde sætte Eder ind i Dens Tilstand, hvem ideligen, maaskee dagligen, Livet forbittres ved en Andens hadefulde Fremfærd.

Har Du selv oplevet noget Saadant, kjære Kosmine? sagde nu Adelaide, idet hun standsede og tog begge Kosmines Hænder i sine, og saae hende lige ind i Øinene. Det maa have været, forend jeg kjendte dig.

Jeg har oplevet det paa mig selv, og jeg har seet det

endnu værre hos en Anden, som nu — Gud være lovet — er død.

Her maa jeg tilstaae, sagde nu Klitov, vil vistnok den Tanke ligge nær og kunne yde Tilflugt, at Gud selv har sagt: Hevnen er min, jeg vil gjengjelde (Rom. 12, 19). For mig og Mine ere disse Ord rigtignok ikke skrevne; ei heller vare de det for Asvold og hans Lige. Men for vor gode Veninde, som har Ondt ved, synes det, at komme udover Harmens Tilskyndelser og Hevnebegjæringerne, kunne de være en Tilflugt.

Jeg vilde dog heller tage Krænkelserne som et Kors, Herren har tilskikket mig, saa lode nu Adelaides Ord; jeg vilde søge at lade dem være for mig, hvad Kors og Lidelser skulle være for os, og derunder bestandig tænke paa Guds Forelser. Det er altid godt, og det er tillige qvægende, at føde Gudstanken og Gudsoverladelsen op i sin Sjæl, og den kan fødes op paa mange Maader, ogsaa ved saa gruelige Lidelser, som bittre Sjælslidelser ere, dem man forresten jo kan uden Nogens Skyld faae meget tunge og gruelige, endog af legemlige Aarsager, ikke at tale om reent legemlige Lidelser, som og kunne være gruelige.

Og gaae til Grunde derover, udbrød Kosmine, faae sin Livskraft udtæret derved og ynkeligen forkomme paa Sjælen.

Skal da, svarede Klitov, Hevnbegjærlighed, Harme og Vrede, som man maaskee endda kun kan nære indædt i sig selv, holde Sjælen opret? Vil Sjælens bedste Livskraft ikke ogsaa gaae til Grunde eller tæres op ved Harme og Hevnetørst? Saa er dog Taaligheden og Hengivelsen langt bedre; i den er man hos Gud, og siger: Skee din Villie; uden dig falder ikke en Spurv til Jorden og lider ingen Menneskesjæl den bittre Nød. I din Haand er og bliver jeg, som Alt i Alverden. Man lader da en bedre Magt drage ind i sin Sjæl, og nærer, som Adelaide vil det, de ypperligste Følelser ved de slemmes Overvindelse og Fortrængelse.

Man gik nu nogle Øieblikke taus ved Siden af hinanden, da sagde Klitov: Lad os ikke glemme, at her ere to Ting, vi ikke maae forblande eller kaste imellem hinanden: det Ene er Harmen, det Andet er Udfrielsen fra Det, der ægger Harmens Følelser op i os. Naar Nogen lider under ondt Tryk, under ond Behandling, under krænkende eller mishandlende Fremfærd af Andre, da er det Udfrielse, der af al Magt maa begjæres, og den Christne er saa meget mere berettiget til at søge den, som han eller hun jo daglig beder: Lad os ikke falde udi Fristelse, og altsaa maa rive sig løs fra Det, som idelig ægger de harmfulde Tanker op og derved idelig frister. Jeg vilde hos Eder opfordre endog enhver Egtefælle, enhver Søn eller Datter, som lever i Forældres Huus, enhver Søster, som er i Huset hos en Broder, til, naar de dybt i Sjælen lide under slem, ja ond Medfart, at sætte sig i bestemt Virksomhed for raskt at udfrie sig, om de saa skulde udsætte sig for, derved at komme i udvortes Nød eller Kummerlighed. Sjælens Udfrielse er dog det Vigtigste. Man er udfriet fra at nære Hevnens Følelser, naar man er udfriet fra Det, som voldte deres Opkomme, ja man vilde jo leve underligt, om man i sin Sjæl blev ved at lide under Tanken paa den onde Medfart, man nu er undflyet og har friet sig for, og saalænge man ikke kan blive fri, er Udfrielsesbestræbelsens Følelse dog bedre end Hevnens, der altid maa være en gruelig Gjæst at trækkes med.

Men, sagde nu Adelaide, vi have jo endnu ikke omtalt det Vigtigste, som mod Harmen og Hevnbegjærligheden er at sige, og som Christus især lægger Vægt paa og oftere kommer tilbage til, og som vi dagligen mindes om ved de Ord: Forlad os vor Skyld, som vi forlade vore Skyldnere (Matth. 6, 12); Lukas 11, 4). Oftere formaner ogsaa Christus til at forlige sig med sin Modstander paa Veien, inden man kommer for den Dommer, for hvem vi ere Syndere og Skyldige alle (Matth.

5, 23-25; 18, 23 ff.; Luk. 12, 58). Men især vil jeg dvæle ved den Tanke som ligger i de Ord, vi daglig bede, naar vi bede Faderbonnen. Det har været mig mærkeligt, at, hvor vi i Christi Bjergprædiken læse Faderbonnen, dvæler Christus alene ved Ordene om at forlade vore Skyldnere, omtalende dem nærmere; og ligeledes fandt jeg det mærkeligt, at Markus, som ellers har Meget ligesaaledes, som det staaer hos Matthæus, ikke har Faderbonnen, men dog alligevel har (Mark. 11, 25-26) det Samme, som Christus siger i Anledning af den 5te Bon. Og lad os nu agte paa, at, naar vi betænke, hvor meget vi trænge til Tilgivelse, hvor meget vi skulle betragte hinanden som syndige alle, der ere paa Veien med hinanden til Herren og Herrens vistnok altid faderlige men dog maaskee strenge Dom over os, fremkalde og nære vi jo Syndighedsbevidstheden hos os, men med den nære vi tillige Gudsnærværelsen i os, ja kunne hergjennem nære Gudsinderligheden, der er det Saligste, vi kunne nævne.

De Fire gik efter disse Adelaides Ord en Stund tause ved Siden af hinanden; da sagde Kosmine: Men Christus vil jo ei blot Forligelse og Forsonlighed; han vil, at vi skulle elske vore Fiender. Hvad sige I dertil? kan man det?

Jeg har flere Gange talet med Asvold herom, svarede Adelaide; han meente, at det ikke var den egentlige følelsesfulde, følelsesbevægede Kjærlighed, der krævedes, men kun Omsorgskjærligheden, som er den, vi skylde enhver vor Næste. Han viiste mig dernæst, hvorledes der allerede i Gammelhelligskriften var formanet til, ikke at være hevngjerrig, men vise sin Fiende Omsorg. Eet Sted var det kun sagt med Hensyn til Landets egne Born, men ellers uden saadan Indskrænkning. Det vare Steder af Moses og Psalmerne, han viiste mig, foruden dem af Salomons Ordsprog, vi allerede have havt for os. Jeg saae Dem efter, forend jeg gik herhen, og kan anføre dem. I

tredie Mosebog 19, 18 hedder det: „Du skal ikke være hevngjerrig imod Dem, som høre til eet Folk med Dig" og just lige umiddelbar derefter komme de Ord: „Du skal elske Din Næste som Dig selv." Saa viiste Asvold mig 2 Mose 23, 4-5, hvor der siges, at, naar man seer sin Fiendes Oxe eller Æsel i Nød, saa skal man frelse dem. Saaledes, sagde Asvold, var der allerede ei blot talet mod Hevnelysten i Gammelhelligskrivten, men endog udtrykkelig paabudt Kjærlighed til Fienden, men kun Omsorgskjærligheden. Ogsaa meente han, at Det, der af Christus selv siges om at velsigne Dem, som os forbande, ei kunde strækkes videre; thi, naar der som Grund anføres, at Gud er god imod de Onde og Uretfærdige, saa ligger deri dog kun, at de, ligesaavel som de Gode og Retfærdige, ere Gjenstande for den guddommelige Omsorg, og forsaavidt jo og for Guds Velsignelser. Men at Gud seer paa dem med Velbehag, at de vandre velantagne for Guds Aasyn, siges ei, og kunde ikke siges.

Klitov takkede Adelaide for Det, hun her meddeelte ham, og tilføiede saa: Jeg har i disse Dage tænkt meget over Kjærlighed til Fiender. Af Erfaring kan jeg ikke tale herom. Vi i Europa vide ikke af Fiender at sige. Vi holde af hinanden, ei blot paa Venskabets og Slægtskabsfølelsens Maade, men og med Velbehagsfølelse. Alle vore Medmennesker ere os kjære og til Fornøielse, ogsaa Dyrene ere os det. Endog de Dyr, vi maae forfølge som farlige for os eller skadende, ere vi ikke stemte hadende imod. Vi vide, at de have deres fulde Berettigelse; de ere og ypperlige Konstværker alle, og selv, hvor de ere os farlige eller til stor Skade, maae vi ofte betragte deres Konstfærdighed, deres Klogt, med Velbehag. Jeg har da maattet tænke mig ind i Forholdene her i Throndhjem, endnu mere i dem paa Island og i Columbien; af det gamle Europas Liv stod ogsaa Meget for mig. Og saa har jeg nok kunnet skjønne. at man baade hist og i hine Tider ikke har kunnet undgaae at have Dem, som

man ei kunde Andet end føle sig fiendtlig stemt imod, og som selv saaledes vare stemte imod En. Nag, Misstemning, Misfornøielse med Mennesker, ja Harme og Vrede mod dem, kunde da ei Andet, end opkomme, og saa maatte Spørgsmaalet om vort rette Forhold til al Fiendtligheds, Bitterheds og Harmes Følelse blive et Hovedspørgsmaal for det christelige Sind.

Og saa har da, sagde Adelaide, for det rette christnede Sind det Første her, som ved alt Andet, maattet være, at man skulde tage det Onde som Fremledelses- og Styrkelsesmiddel, man har i gamle Dage kaldet det Vehikel, for Gudshengivelsen og Gudsindlevelsen.

Og tillige, tænker jeg, svarede Klitov, som Opfordring til at virke med til at udfrie Menneskene fra alt det Uvæsen, hvori alle bittre Følelser, alle Hadets Følelser havde deres Grundlag og Kilde. Vi ere i høi Grad saaledes udfriede ved vor Befrielse fra det fordums Eiendomsvæsen, der var en stor Kilde til al den Fiendtlighed eller dog Ukjærlighed, hvormed Mennesker stode mod Mennesker, ja næsten gjorde det umuligt for dem at leve den Ene til bestandig Hjelp og Bistand for den Anden, fordi Hver havde sit Eget at passe paa.

Og I ere derved, gjensvarede Adelaide, blevne befriede for mange Fristelser, altsaa og for mange Prøvelser, og med det Samme mange Styrkelser i det Gode.

Vistnok, var Klitovs Svar, men naar vi daglig bede, som Du jo nys mindede os om: Lad os ei falde i Fristelse, saa bør vi dog vel og undgaae alle Fristelser. Og naar Christus endog vil, at man skal rive sit Øie ud, hugge sin Haand af (Matth. 5, 29), hellere, end at forarges af dem, hvorved ligefrem menes: fristes af dem, saa maatte vi vel med end større Ret kaste det hele Eiendomsvæsen fra os. Og siig mig: vilde Du lade Ureenlighed og Uhumskhed herske i det Store, for

at Enhver desmere kunde føle sig det at være magtpaaliggende, at beflitte sig paa Reenlighed i det Smaae eller i sin lille Kreds?

Man gik nu atter en Stund taus hen, da tog Adelaide Ordet for at fortælle Mere om, hvad Asvold havde sagt om Gammelhelligskrivten. Man seer rigtignok paa mange Steder i den, at Christus med stor Ret kunde sige: Randsager i Skrivterne, de vidne overalt om mig. Dette kunde han sige i to Henseender: først i Henseende til det Evangelium eller den nye Livsbebudelse, han kom med, og al dens Fylde. I ham skeede det, at, efter en lang Hvile eller ligesom Vintersøvn, det forrige Livstræ i Jødefolket, der med god Grund kaldes Guds udskilte og udvalgte Folk, sammentrængte al sin Kraft, for deri paa eengang at fortsætte sig og at forny̆e sig. Dette er aabenbar Forholdet, sagde Asvold, imellem den gamle og den nye Helligskrivt, eller rettere imellem den gamle Tid hos Jøderne og Christendommens Nytid. I og ved Christus er Dybindholdet af det Guddommelige i Jødevæsenet kommen frem som i en forherligende Gjenfødelse, hvilket man maaskee især seer hos Paulus, i hvem det gamle Gudsriges Dybder langt mere komme op til nyt Liv, end i Det, hvad der er os opbevaret af Christi Taler, og naar Paulus, som vi vel tør antage, efter sin Omvendelse er draget til Arabien, for at grunde over sit nye Kald, saa har han uden Tvivl paany grundet over de forhen allerede af ham velkjendte, gamle Helligskrivter, idet han nu har læst dem i Jesu Christi Aand og med det herved opladte Øie. Men nu kunde Christus ogsaa i anden Henseende sige, at de gamle Skrivter havde vidnet om ham, nemlig om en saadan Prophet, som i ham nu traadte frem, som da jo hele Jødefolket dengang ventede, at en Messias, det er Guds Salvede, skulde komme. Han kunde med fuld Føie sige, at Det, han nu af Aanden blev dreven til at sætte ind i Verden og havde faaet Herrens Kraft og Styrke til, det var netop Det, som var bebudet at skulle komme i Tidens

Fylde ved en ny Prophet, som tillige skulde stifte et nyt Rige, nemlig et nyt Gudsrige, paa Grundvolden af det i Jodefolket dannede Gudsrige. Alt Dette, sagde Adelaide, siger jeg ikke af mig selv, men som Asvold har givet og indgydt mig det. Og hvad nu angaaer Hevn og Hevnebegjærlighed, saa sagde Asvold, at der vistnok idelig gik Hevnens Tanker og Hevnens Attraaer gjennem selv de meget aandsoploftede jodiske Mænd, baade Propheterne og David, hos hvem især den 69de Psalme aander en stærk Hevnesyge; thi den er af David selv denne Psalme. Om Dem, om hvilke han siger, at de give ham Galde at æde og Edike at drikke. . . .

Siger han det, udbrod her Kosmine, det er treffende sagt, at de give ham Galde at æde og Edike at drikke

i hans store Torst, saa fortsatte Adelaide, om Dem udraaber David i en Bon til Herren: „Lad deres Oine blive morke, at de ikke kunne see og lad deres Laar bestandig rave; udos din Harm over dem, og lad din Vredes Brand naae dem", og saaledes Mere, til han tilsidst siger de gruelige Ord: „Lad dem falde i den ene Synd ovenpaa den anden, og lad dem ikke komme til din Retfærdighed; slet den ud af Livets Bog". — Men saa stærkt Hevnebegjærligheden her taler, saa stærkt den atter bryder ud i den 109de Psalme og mange andre Steder, saa er det dog altid til Herren, at der tyes, i Herrens Haand henstilles Gjengjeldelsen, og Herren lover ogsaa Hevn, men vil selv være Hevneren. Dette er, som man klarligen seer, Betydningen af de Ord: „Hevnen er min" i 5 Mose 32, 35. Hos Esaias, 35, 4 læse vi: „Siger til de forsagte Hjerter: Værer trostige, værer ikke bange; see Eders Gud kommer til Hevn, Gud, som gjengjelder, kommer og vil hjelpe Eder." Og Lignende findes oftere. Men nu maa jeg især nævne Micha det 7de, hvor Folkets gruelige Liv skildres, men og den Betrængtes Fortrostning til Herren, dog ikke til Hevn, men til

Udfrielse; og her er det, at, idet den trykkede Sjæl vil taalmodigen oppebie sin Frelses Gud, de mærkelige Ord komme: „Jeg vil bære Herrens Vrede, thi jeg haver syndet imod ham". Disse Ord have ofte været mig trøstelige i mangen Qvide; thi, kjære Klitov, Du maa troe, at jeg ikke sjeldent har været i Qvide; min Sjæl har trykket sig op til dem, og funden Lise ved dem.

Adelaide standsede for nogle Øieblikke, da sagde hun: Men det var jo ikke Hevnen vi skulde tale om, men Overbærelsen og Tilgivelsen. Asvold lod mig læse mange Steder, hvor Gammelskriften viser sig lige saa fyldt af Fortrøstningen til Guds Naade og Barmhjertighed, som den christne Helligskrivt, ja tilsiger Syndstilgivelse idelig og idelig, naar Israel vil omvende sig. Strax ved Forkyndelsen af de 10 Bud hedder det, at Herren vil hjemsøge Børnene i 3die og 4de Led for Fædrenes Misgjerninger, men vise Barmhjertighed mod mange tusinde af dem, som elske Gud og holde hans Bud (2 Mose 20, 5-6 og 5 Mose 5, 9-10), og at det er tusinde Led af Efterkommere, der menes; see vi et andet Sted (5 Mose 7, 9, saa og 2 Mose 34, 7). See her er allerede Guds lønnende Godhed gjort langt, langt større, end Straffelsen; ja naar Velsignelsen skal gaae ned gjennem tusinde Led fra Abraham, saa seer man ikke, hvorledes deri kunne findes 3 eller 4 Led, som den straffende Hjemsøgelse skal treffe, sagde Asvold, undtagen forsaavidt ogsaa den er et Led i Velsignelsen. Men lad mig nu tage de mange Steder frem, hvor Syndstilgivelsen saa stærkt forkyndes, og som, sagde Asvold, kunne opstilles mod 5 Mose 27, 26, navnlig imod de Ord, at hver Den skal være forbandet, som ei gjør det, som bydes i Moseloven, hvilke Paulus i Galaterbrevet saa stærkt paaberaaber (3, 10).

De Fire havde under denne Samtale allerede for en Stund siden sat sig ned paa en Bænk, og Adelaide slog nu op

i Helligskrivten, som hun havde taget med sig hjemmefra, og allerede for havde slaaet op i. Hun læste nu op følgende Steder: Strax af 5 Mosebog, foran de nu anførte Forbandelsens Ord, 5 Mose 4, 28 ff., hvor det siges, at Jøderne ville blive omspredte blandt Hedningerne og da tjene de Guder, som ere Værker af Menneskehænder, men at, naar de da søge tilbage til Herren deres Gud af ganske Hjerte og ganske Sjæl og omvende sig, da skulle de finde Gud, og han skal være dem en barmhjertig Gud; 5 Mose 30, 1 og 2, hvor det, efter hine Forbandelsens Ord, hedder: „Naar dette Alt nu kommer over Dig, være det Velsignelsen eller Forbandelsen, og Du gaaer i Dig selv og omvender Dig til Herren, saa skal Herren forbarme sig over Dig". (Vi anføre disse Ord her kun i Uddrag). Endnu hyppigere findes Tilgivelsens Ord hos Propheterne. Adelaide oplæste imidlertid kun to Steder, det første var Esaias 55, 6 og 7, hvor Ordene ere disse: „Søger Herren, medens han findes, kalder paa ham, medens han er nær, den Ugudelige forlade sin Vei, den Uretfærdige sine Tanker og omvende sig til Herren, saa skal han forbarme sig over ham, og til vor Gud, thi han er meget rund til at forlade". Det andet Sted var Ezechiel 18, 21-23, hvor det hedder: „Dog, vender den Ugudelige om fra alle sine Synder og holder alle mine Bud og øver Ret og Retfærdighed, da skal han leve og ikke døe; alle hans Overtrædelser skulle ham ikke ihukommes; for hans Retfærds Skyld, som han nu øver, skal han leve. Skulde jeg finde Behag i den Ugudeliges Død? siger Herren, nei, deri, at han omvender sig og lever."

Da Adelaide havde oplæst disse Ord, gav hun Klitov en Fortegnelse paa de Steder af den gamle Helligskrivt, som Asvold havde anført for hende, som forkyndende Tilgivelse, samt dem, hun selv havde funden. Disse vare, foruden de nu anførte, følgende: Es. 43, 24; 44, 22; 57, 15-18; Jerem. 3, 12 ff.;

24, 7; 26, 3; 33, 8; 36, 3; Ezechiel 33, 14-19; 37, 23-28; Zephanias 3, 15-17. Tilsidst oplæste Adelaide Psalmen 103 heelt fra Begyndelsen til Enden.

Klitov takkede Adelaide meget, baade for Det, hun havde oplæst, og for den Fortegnelse, hun nu gav ham, og tillige fordi hun herved havde gjort ham saaledes bekjendt med Jødernes Helligskrivt, at den nu skulde blive ham en Læsning, ligesom den christne Helligskrivt længe havde været det. Jeg har, saa vedblev han, kun læst deraf Begyndelsesstykkerne af 1 Mosebog, og det i en sær Anledning, som netop nu tilpas kommer mig i Erindring, da den angaaer Tilgivelsen. Jeg hørte her En engang om en Anden sige, at han var et ondt Menneske, men at han ogsaa baer Kains-Mærket paa Panden. Jeg fik da at vide, at det betegnede Mærket paa et ondt Menneske, der, ret som af Gud selv, havde faaet et saadant paapræget til Advarsel for Alle. Men I kunne tænke Eder min Forundring, da jeg læste Moses's Fortælling, og saae, at det var lige modsat, at det var Tilgivelsens Mærke, som var paasat Kain; og med Glæde saae jeg her, hvor tidlig Tilgivelsen var kommen.

Hvad, udraabte Kosmine, er Kainsmærket et Tilgivelses-mærke, det har jeg da aldrig nogensinde hørt.

Ja, da er det saa, var Klitovs Svar, og vi kunne jo strax forvisse os derom; thi Adelaide har jo hele Gammelhellig-skriften med sig.

Man læste nu, hvorledes Herren forbander Kain, da denne havde i Vrede slaaet sin Broder Abel ihjel, og dømmer ham til at vanke veilos om paa Jorden, uden blivende Sted. Men saa bekjender Kain sin store Synd, og selv kalder han den saa stor, at den ei kan tilgives ham, og frygter for, at, naar han nu vanker om som en Flygtende, saa vil hvo der træffer ham slaae ham ihjel. Da sætter Herren et Tegn paa ham, at

Ingen maa dræbe ham. — Det er jo da dog til Beskyttelse, altsaa er det jo en Naade, og deri ligger jo en Tilgivelse. Strax erfarer man ogsaa, at Forbandelsen ikke gaaer i Opfyldelse paa ham; thi han faaer et blivende Sted, da han bygger sig en By. — Jeg læste videre, saa vedblev Klitov, men vil nu kun fortælle, at det glædede mig meget, atter at møde Naadens og Tilgivelsens Ord, da Herren lover Noah, at han ikke mere vil sende nogen Syndflod eller forbande Jorden, thi i Menneskenes Børn sidder nu eengang det Onde fra deres Barndom af, og Herren lader saa Regnbuen vorde Fredens og Velsignelsens Tegn. Men saa forfærdede det mig, lige ovenpaa, at møde en Fader, som forbander sin ene Søns Æt. Cham havde seet sin Fader ligge heelt blottet, overvældet af den Viin, hvis Virken han ikke kjendte, og saa, ene og alene fordi han lader Faderen ligge, medens han kalder Brødrene for at see det Syn han har seet, forbander Faderen, hans egen Fader, ham, thi der staaer ikke et Ord om, at han havde leet ad Faderen.

Adelaide og Klitov talde videre herom; Faustin kom, som sædvanlig, kun en enkelt Gang med et Par Ord. Men Kosmine gik imidlertid og grundede, og standsede saa med Eet og udraabte: Men hvad bliver der saa af, at Syndstilgivelsens Forkyndelse skal have været noget Eiendommeligt for Christendommen, og at det ogsaa skal høre til dens Eiendommelige, at have prædiket Kjærlighed til Fienden?

Jeg vilde, svarede Adelaide, hvad Syndstilgivelsen angaaer, især holde mig til Bodfærdigheden; jeg vilde ved Syndstilgivelsen især tænke mig den indre Syndsudfrielses Begyndelse, den indre Syndsafdøelse, Gangen til Livet gjennem Dødelse, nemlig det Ondes og Kjødets Dødelse i os under fortrøstningsfuldt Tilhold til Gud, som Den, der bestandigen borttager Trykket og tilgiver. Tilgivelsen hist hos Jøderne var mere en

udvortes, end en indvortes; denne skal treffe Sjælenes Inderste, derpaa gik hiin nok ikke ud. Jeg veed ikke ret, hvorledes jeg skal udtrykke mig, men en Syndstilgivelse, som knytter sig til Tanken om det forsonlige Sind, vi selv skulle udvise, og det fordi vi ere Syndere, er dog af en anden Aand, end hiin hos Moses og Propheterne. Man føler, at man nu har at gjøre med det Rige, som er inden i os, og derfor med vor egen indre Renselse gjennem Syndsbevidsthed. Den Omvendelse, hvorom i Gammelskriften ofte er Tale, endog med at sidde i Sæk og Aske, er dog vel af en anden Art, end den christelige Bodfærdighed.

Det veed jeg dog ikke, om vi saa ganske tør sige, svarede Klitov, naar vi agte paa de Ord, vi hørte forelæses; men vel nok tør man sige, at ogsaa her traadte Gammelskriftens dybe Indhold fornyet og paa en mere inderlig tiltalende Maade frem i Forhngelse. Og det Samme, ja Mere endnu, maae vi give til Svar, naar Kosmine spørger os, om det var noget Nyt, der prædikedes, da Christus paa saa gjennemtrængende Maade vilde, at man skulde elske sine Fiender. Ved at minde os om, og føre os tilbage til Tanken paa, hvor meget vi selv trænge til Tilgivelse og Overbærenhed, samt ved at minde os om, hvor meget Gud dog har Omsorg for os syndige Mennesker, opløfter Christus Sagen op i en høiere Anskuelses og høiere Følelsers Omraade.

Idet man reiste sig, for at gaae videre, sagde Kosmine til Adelaide: Du sagde før, at den Tanke: Herre, jeg vil bære Din Vrede, thi jeg har syndet, var Dig trøstelig, og at Din Sjæl trykkede sig op til den. Jeg tilstaaer: den slog mig, denne Din Yttring, men den er mig dog underlig.

Den hører, svarede Adelaide, til de Tanker, man maa gaae og bære paa og tygge Drøv paa, om jeg saa maa sige, til man finder og føler Sjælenæringen i dem.

Man gik nogen Tid, uden at Nogen sagde et Ord, da udbrød Kosmine: Elske sin Fiende: Er det ikke dog saa, det hedder? Asvold troede, at det kun kunde være Omsorgskjærligheden, som meentes; men Omsorg, som jeg af reen Pligt eller Tilbørlighedsfølelse udviser, er dog ikke Kjærlighed. Ret Kjærlighed er dog noget ganske Andet.

Vi maae holde os til Ordene: Elske sin Næste, som sig selv, svarede Klitov. Den Kjærlighed, Du kalder ret Kjærlighed, elsker man sig selv med saadan Kjærlighed? Ved de Ord: Elske sin Næste, som sig selv, har jeg ofte tænkt, at Den maatte være en baade ufrist og en ufrisk Mand, ja jeg maa sige en bedrøvelig Mand eller Qvinde, som ikke havde Nogen, den elskede langt mere end sig selv. Netop som man skal elske Gud, eller lad mig for at rykke os det nærmere, sige Ideernes Fylde, af ganske Sjæl og Hjerte, ganske anderledes, end sig selv, saa elsker man dog vel mere end eet Menneske paa saadan Maade. Man kan næsten spørge, om Selvkjærligheden er en egentlig Kjærlighed. En Følelseskjærlighed, en Inderligheds-kjærlighed, kan den dog vel ikke være, den er vel kun en Omsorg, neppe at kalde en Omsorgskjærlighed.

Kosmine har her bragt Noget frem, sagde nu Adelaide, som jeg ofte har tænkt paa ved de Ord, at man skal elske sin Fiende, og jeg vil sige Eder, hvad jeg kom til. Jeg tænkte mig en Moder, hvis Søn var bleven et Afskum, lad mig bruge det haarde Ord. Vil hun ikke dog blive ved at elske denne Søn med en anden og dybere Følelse, end den, som ligger i Omsorgen? Det vil være en virkelig Omsorgs-, ja ogsaa Sorgskjærlighed. Hun vil endnu, selv om han har viist sig som et Afskum imod hende selv, elske ham, som Kjød af sit Kjød, som hende inderlig tilhørende. Jeg tænker mig en Søsters Kjærlighed til sin Broder som en lignende. Og saa kom det da kun an paa, at man i alle Mennesker saae lutter

Brodre og Søstre, eller Fædre og Modre, Sønner og Døttre.

Du har Ret, Du har hoiligen Ret, udraabte Klitov, det ville vi i vort Europa beflitte os paa at fremelske. Tak for den store og høie Tanke, Du hermed har givet mig.

Lad mig endnu tilføie, vedblev Adelaide, hvad Asvold om et forsonligt Sind sagde: man skal derved tilvinde sig en Sjæl. Et i Sandhed udsonet Uvenskab giver ofte et godt, ja inderligt Venskab.

I det Samme saae Klitov og hans Ven den lille Klotilde komme løbendes, og man skiltes nu. Thi denne Aften var der gjort en Undtagelse fra den Bestemmelse (see S. 482), at Aftendandsen ikke skulde finde Sted de Aftener, da man samledes med Ungoldingeformanden. Der havde i en heel Uge ingen Lirekassespillen funden Sted, og nu havde Klotilde bedet om den denne Aften, da baade Veir og Jordbund var bleven god dertil.

Firtiottende Delingsstykke.

Dansknormanden anpriser de blot raadgivende Stænder.

I næste Aftenmøde fortsatte Ungoldingeformanden sin Meddelelse af Indholdet af Danskuormandens Bog saaledes:

Vor Forfatter havde fulgt den Fremgangsmaade, strax i Begyndelsen af sit Skrivt at lade alt Det bryde frem, hvad han meente, at Preussen skulde have for Øie og gjøre til Formaal for sig, og senere først at gaae i det Enkelte med noget Vist deraf. Han gik da nu til at omhandle de blot raadgivende Stænders Fortrinlighed fremfor den saakaldte Fristatsforfatning*).

---

*) Jfr. S. 630—31.

Preussen, sagde han, skulde beholdt sine blot raadgivende Landstænder, men ladet dem komme til en saadan frit fremtrædende og indgribende Virksomhed, som den var, med hvilken i Danmark Provindsialstænderne — saa kaldtes de, de vare fire, for de fire Dele, hvori Riget i denne Henseende inddeeltes, — strax fra først af, fra 1835 af, traadte frem og viiste sig, da de bleve Forgjængere og Forberedere for den Fristatsforfatning, som i 1848 afløste dem. De fremkaldte en stor Oplivelse af Folkefrihedsaanden og den folkelige Virksomheds- og Foretagelsesaand. Det er fra 1835 og ikke fra 1848, at det nye Tidsrum i denne Henseende er at regne i Danmark. Forresten tør det ikke nægtes, at, naar man seer hen til de slesvigske og holsteenske Forhold, kan man spørge sig, om ikke den daværende Konge (Frederik den Sjette) havde gjort vel, om han havde ladet Oprettelsen af de i de europæiske Bevægelsesaar 1830—31 lovede Provindsialstænder stiltiende falde bort, hvilket virkelig skal være paatænkt, og saaledes ladet det rene Enemagtskongedømme bestaae uantastet; thi hine Stænders Indførelse var dog vel et stærkt Indgreb deri, skjønt det ikke stod i Strid dermed, da Kongeregjeringen havde sig sin Afgjørelsesmyndighed fuldt forbeholden. Men en Ret, Holsteen, som Deel af det tydske Forbund, havde til at kræve et Slags Fristatsforfatning, gjorde, at Kongen saae sig dreven til at maatte give Holsteen Stænder, lig dem, Preussen havde, og saa vilde han da, at hans øvrige Lande skulde have det lige saa, eftersom Dette nu eengang betragtedes som et Gode, og virkelig maatte siges at ville have været et stort Gode, dersom man i Danmark roligen var bleven staaende derved, og der ikke her snart var opstaaet en Lyst til og Tragten efter at faae den egentlige Fristatsforfatning indført, hvilken næsten al Verden dengang var indtaget i, — nemlig naar man ved al Verden blot forstaaer den rørige Deel af Lærdmandsstanden og Borgerskabsstanden i en stor

Deel af Europas Lande. Dog, til saadan sindig Betænksomhed kom Folket ikke, dertil lode visse Røropsmænd i deres forblindede Iver det ikke komme, og den Konge, som 1848 kom paa Thronen, gjorde ved sin hele Tilvær og Tilværsanlagthed og Tilværseiendommelighed, at man nu kom til at kunne sige: erat in fatis, at Danmark skulde ombytte sin gode Folkefrihedsforfatning med en egentlig saakaldet Fristatsforfatning. Men at denne nu blev den, den blev, nemlig med den meget udstrakte Valgret, var, som alt bemærket, et Gode.

Og her være det mig tilladt at tilføie, at den i Danmark efterhaanden ved Livsfremgangen har paa to Maader uddannet sig i folkelig Retning og virket til Folkets Uddannelse i statlig og fædrenelandsk Henseende. Det blev strax fra Først af bestemt, at alle Valgene til Folkethinget, svarende til Det, man i Preussen kalder de Afordnedes Huus, bleve umiddelbare, ikke som i Preussen blot middelbare. Skal man have en Fristatsforfatning, saa maa man rykke den saa nær hen til Alle i Folket, som skee kan, for at Alle kunne faae en Bevidsthed om, at Landets Sager ere deres egne Sager, hvilken Bevidsthed forresten ved Raadgivningsstænderne befordres langt mere end ved den saakaldte Fristatsforfatning, hvorom der længere hen skal blive Tale. Men dernæst maa man søge at virke til, at den folkelige Aand oplives, ei blot i Almindelighed, men i Særdeleshed med Hensyn til de Sager, som hver Gang ere de vigtigste. Dette bevirkes nu i Danmark paa to Maader, deels ved Noget, som Indretningen selv foreskriver, deels ved Noget, man selv har bragt i Gang. Hiint bestaaer i, at Enhver, som ønsker at vælges, maa fremstille sig for Vælgerne, holde en Tale til dem, og — hvad der især maa fremhæves — lade sig gjøre Spørgsmaal eller Indvendinger af hver Den, der vil, hvilke han da maa vide at besvare, naar han ei vil gjelde for et Intet, kun skabt til at udfylde en Plads, og paa denne lade

sig af Andre sige, hvad Stemme han skal give. Man seer, at der herved er aabnet en Vei til at underkaste Enhver, som stiller sig til Valg, en offentlig Prøvelse. Forresten er vistnok herved næsten uundgaaeligen skeet et Brud paa den meget gode Bestemmelse i Grundlovens § 60, at Ingen tør lade sig noget vist Bestemt paalægge af sine Vælgere. Thi hvad den Valgte forud for Valget har sagt, vil han ikke let kunne undlade at lade sig binde af, og saa er hiin Bestemmelse dog skudt tilside. Imidlertid kunde Noget skee herimod, nemlig derved, at Forstanderen for Valget, ved sammes Slutning eller maaskee hellere ved Talernes eller Meningstilkjendegivelsernes Slutning, bragte i Erindring, at den Valgte ikke var bunden til det af ham Tilkjendegivne, hvis han ved de Forhandlinger, der i Forsamlingen af de Valgte vilde finde Sted, bragtes paa andre Tanker; thi disse Forhandlinger forudsatte jo netop, at Ingen i nogen Sag bragte en eengang for alle afgjort Beslutning med sig, men vilde lade sig opklare ved og paavirke af Det, som fremkom til Opklaring; ellers vare jo Samforhandlingerne til ingen Nytte. Det Samme maatte og ved Rigsdagens Begyndelse Alle mindes om af Forsamlingsformanden; og det burde være Gjenstand for Paatale, i al Fald i Forsamlingen, om Nogen i noget Dagblad eller ellers dadlede Nogen, fordi han havde stemmet anderledes, end han ved Valget havde talet.

Det Andet, hvilket har dannet sig frivilligen og ved de Enkelte selv er bragt i Gang, bestaaer i, at de Valgte, efter deres Hjemkomst indbyde deres Vælgere til et Møde, og aflægge et Slags Regnskab for dem. Dette Sidste, seer man let, er for Folkenddannelsen og Folkeaandsoplivelsen saare vigtigt. Dertil kommer, at De, som skrive i Bladene, holde et nøie Tilsyn med Valgene. Sligt Uvæsen, som finder Sted ved de engelske Valg, og en saadan Indflydelse af høitstaaende Mænd paa dem, at Hertugen af Bedford har kunnet sige, at Vælgrettens

Udvidelse vilde forskaffe ham end flere Stemmer at raade over, er i Danmark, jeg tør vel sige, utænkeligt. En Mand, der vilde gaae tilværks, som hiin Hertugs Ord forudsætte, at man færdes i Engelland, vilde snart udpeges til at vorde Gjenstand for almindelig Udskjæmmelse.

Alt Dette, sagde Forfatteren, har jeg fremført, fordi jeg mener, at Preussen burde søge at faae det paa lignende Maade. Men Tilbagevendelsen til de raadgivende Landstænder, med hvis Gjenindretning det nu Anførte meget vel kan bestaae, vilde vistnok i Preussen, saaledes som Forholdene ere, bedst paa eengang kunne fremhjelpe baade Folkeuddannelsen og Kongedømmemyndigheden.

Forfatteren gik nu over til at oplyse, hvorfor han maatte anprise den Forfatning, som han vilde kalde den frie Raadgivelsesforfatning, idet han bemærkede, at det ikke maatte glemmes, at til fri Raadgivelsesret hørte og den frie Andragelses- eller Begjæringsret, den saakaldte Petitionsret, samt at en velordnet tilstrækkelig Prentefrihed hørte væsentligen dertil; thi Begjæring er kun en Tilraadelse given paa en anden Maade, end naar om Noget af Regjeringen Forelagt Meninger tilkjendegives, og Prentefriheden gjør, at Alle frit kunde faae Adgang til Raadgivelsen. Men for Frihedens Skyld maa der strengt vaages over, at der ikke ved Hjelp af Dagblade med Mere danner sig et Anmassfelses- Skræmmelses- og Forkjettringsvæsen.

En velordnet Raadgivelsesforfatning, med al den Frihed, som man, just fordi den ei skal være Mere, kan lade den faae, under en Kongedømmeregjering, som har den frie Overmyndighed, lader den almindelige folkelige Skjønnen og Dømmen en langt større og især imod Eensidighed mere sikkret Indflydelse, givende den tillige mere Tid til at summe og sunde sig, end den saakaldte Fristatsforfatning. Den lader et ganske andet frit Rum aabent for tænkende Mænds saavelsom almindelig

Folkemenings og Folkeattraaes Medindgriben, efter at Folkeformændene have gjort Deres, end der nu ret vel kan finde Sted gjennem Indvirkninger paa Udøvelsen af den kongelige Nægtelsesret, som iøvrigt, naar den frit og raadfast udøves, her viser sig for os i sin store Betydenhed, som Værn mod Folkeformandskabs-Eensidighed eller Overgreb. Ja, man maa ønske, at det i de nuværende Fristatsforfatninger maa komme i Gang, at der i vigtige Sager, hvori forskjellige Anskuelser og Attraaer have viist sig, danne sig Forsamlinger i Folket, der i paatrængende Tilfælde ligefrem henvende sig til Kongen om, at han vil benytte sin Nægtelsesret imod Fleertalsmagtens Afgjørelser. Heri vilde Folkeformandskabet, der nu har Ret til strax at klappe Alting af efter eget Tykke eller Skjønnende, og endda skal have Udseende af at gjøre det i hele Folkets Navn, kunne finde en god Modvægt, og Folket virkelig komme til i sin Heelhed at vise og føle sig som et Fristatsfolk, hvilket det nu ikke kan, da det nu kun har faaet eet Slags Enemagtsherredømme ombyttet med et andet Slags.

Man maa herved lægge Mærke til, at i mange Tilfælde har, naar Sagerne ved endelig Afstemning afgjøres af Folkeformandskabet, Drøvtelsen først naaet til Ende med Indledningen til, eller Forarbeiderne til, Sagernes rette alsidige og omhyggelige Randsagelse. Og dernæst agte man paa den Indflydelse, som, naar Folkeformandskabet blot er raadgivende, en fra Fleertallet afvigende Betænken kan faae gjennem ligefremme Mindretals-Andragender ud fra Stændernes egen Midte, hvorved da vil kunne bevirkes, at Overveielse og Prøvelse og gode Grundes Herredømme langt mere ville komme til at vorde Styrkens og Magtens Grundvold, end under de Fristatsforfatninger, som lade Fleertallet være eneraadigt. Og hvilket Fleertal? Fleertallet i en Forsamling af et Par hundrede Mænd, flere eller færre efter Landenes Størrelser, hvilken Forsamling atter kun

er kommen frem ad Fleertalsmyndighedens Vei, og for den større Deel bestaaer af Ukyndige i Henseende til de fleeste af de paagjeldende Sager. Det fortjener, tilføiede her Forfatteren, at tages i Overveielse, om ikke en ved selve Statsforfatningen indrømmet Ret til at komme med Mindretalsandragender — ved Siden af en fra først af indført fuld, fri og raadfast Udøvelse af den kongelige Nægtelsesret, — være det og kun som Ret til for Øieblikket at standse Afgjørelsen, — vilde have kunnet redde Louis Philips Throne og forebygget den baade sandsesløse og gruelige Omvæltning i Paris i Februar 1848, der bragte Frankerige i en for det fredelige Folkevel ødelæggende Tilstand, hvorfra det kun blev reddet ud ved at faae en Keiser Augustus, der, baaret op ved sin Julius Cæsars Navn, fik i kort Tid udrettet, hvad den romerske maatte bruge mange Aars ødelæggende Krige til.*)

Forfatteren bad i denne Henseende tre Ting bemærkede. Det Første var det Spørgsmaal om dog ikke den sidste Ordning og Afgjørelse bør være paa det Sted, hvor den øverste Styrelse altid er og maa være, og hvor ogsaa det sidste Ansvar tilsidst alene ret kan være, og i de almindelige Folkedomme tilsidst ogsaa antages at være; thi hvad er dog en løs, snart sig adspredende, lille Mængde Menneskers Ansvar? Det Andet, Forfatteren vilde bede betænkt, var det besynderlige Forvrængte, som ligger deri, at den samme Forsamling, hvori stridige An-

---

*) Det være Udgiveren tilladt her at gjøre opmærksom paa, at i hans i Aaret 1840 udgivne lille Skrivt „Om Skattebevillingsret og Constitution" læses i en Anm. under S. 8 Følgende: „Jeg seer den Tid komme, da man i Frankerige vil faae en Augustus og vil løfte ham paa Hænderne." Frankeriges Menigmænd løftede Louis Napoleon langt mere, end ved deres Valg, ved de Laan, de kom med alt formange Tilbud af, allerede da han i sine første Aar vilde optage Penge tillaans hos selve Folket.

skuelser, og ikke blot Anskuelser, men og Livsbegjæringer og Fordeelseftertragtelser i mange Tilfælde kunne træde op imod hinanden, skal nu selv ved Fleertalsbestemmelse have afgjørende Indflydelse paa de endelige Antagelser, istedetfor at saadan kun burde være hos en paa en overordnet Plads stillet og over de mange Livskampsstridigheder opløftet Dommemyndighed, der kunde skifte de Stridige imellem.

Er der ikke dog en stor Urimelighed eller Vranghed deri, at den samme Forsamling, hvori de Stridende staae imod hinanden, undertiden endog meget skarpt og bestemt, skal være den, som skal kjende de stridige Parter imellem, og det derved, at den ene af disse Parter skal blot ved Fleertallet, undertiden et saare ringe, udgjøre den dømmende Myndighed. Man tænke! De stridige Parters Stridsforsamling skal selv være den dømmende Myndigheds Sæde. — At Kongemyndigheden tilsidst kan sætte den hele Bestræbelse i Staae ved sit Nei, siger ei Meget, da den er indskrænket hertil, og ei kan træde lempende, forenende, mæglende til. Er ikke for Den, som hører til Mindretallet, en saadan Enevoldsmyndighed, Fleertalsenevoldsmagten, meget mere stødende og trykkende, end den Magt vil kunne blive, som, efterat en blot Raadgivningsforsamling har endt sine Stridigheder, træder afgjørende til, men ved sin hele Stilling er opfordret til, ja nødt til, at søge at finde den rette Midte? Man tænke sig de Mange, der først have maattet see mangen Mand valgt, som det var dem høiligen imod, at faae optagen blandt Landsherrerne, og tænke sig dem nu siden at maatte i vigtige Sager finde sig aldeles afhængige af deres Modstandere, eller af Dem, som de skulde kæmpe med paa lige Fod, men hvorom de tilsidst maae erfare, at denne Staaen paa lige Fod forvandles til en Enevoldsmyndighed af Dem, som staae paa den ene Side, blot fordi disse danne Fleertallet. Det er jo at føre Statssagerne paa Krigsmaneer. Og nu lægge man Mærke til,

at den Hoiesteret, for hvilken Sagerne under den folkelige Raadgivningsforfatning fores, jo dannes af Mænd, der lige saa fuldt, som hine Folkevalgte, ere komne op ud af Folkets Midte, have maattet gaae deres Livsskole igjennem i Folkets Midte, og ere ganske især opdannede til at have Omsorg for Statssagerne, ja kunne kaldes Livsgangens egne (man kan gjerne sige Vorherres egne) Kaldede og Beskikkede, og som desuden i mange Tilfælde ville til Raadgivning sammenkalde for hver Sag især en Samling af Mænd, der ere Sagforstandige netop i den særdeles Sag. Forfatteren foiede til, at under Raadgivningsforfatningen burde ingen Regjeringsmand have Sæde i Stænderforsamlingen, eller paa anden Maade tage Deel i dens Forhandlinger, end som Oplysning givende, men ingenlunde som Den, der vilde indvirke paa Beslutningstagelsen. Raadgivningen maatte være selvstændig og fri; saa blev og Regjeringen fri ligeoverfor den.

Efterat have yttret sig saaledes, tilfoiede Forfatteren: Og nu lægge man Mærke til, at under al hiin Stridsforhandling staaer hele Folket udenfor, uagtet, som forhen sagdes, Sagerne ofte ved Afslutningen i Thingene netop forst ere naaede saa vidt, at den modnede endelige Afgjorelsesoverveielse nu kan siges at have naaet hen til sin rette Begyndelse; thi her, som i al Leven, maa Livsgangen begynde med at soge sin rette Begyndelse. Det Retteste, sagde videre Forfatteren, vilde dog være, for hvert Hovedanliggende at udnævne en særskilt mindre Overveielsesforsamling, som bestod af Sagkyndige i Forbindelse med visse udtagne Mænd af de Folkevalgte, og saa derefter forelægge deres endelige Antagne for Raadgivningsthinget, i hvilket der saa da altid vilde være Nogle, som havde taget Deel i hine mindre Overveielsesforsamlinger: en Fremgangsmaade forresten, som ogsaa var at anbefale i Henseende til Fristatsforfatningernes Folkeformændsforsamling, hvilke, især, hvor de, som i

Danmark, vare aarlige, optoge alt for megen Tid for Mange, til Skade for de Enkeltes mange Særliganliggender; de vilde kunne blive langt mere fortvarige, naar de her foreslagne forberedende Smaaforsamlinger indførtes.

Hovedsagen, naar man vil have en folkelig Regjering, saa vedblev Forfatteren, maa dog være, at faae hele Folket til at tage Deel, — eller dog gjennem frit af egen Hu og Drivt af dets Midte fremtrædende Mænd at kunne tage Deel, — i alle vigtige Almeensagers Forhandling. Opnaaer man det ved en med Enevoldsmagt udrustet Forsamling af Folkevalgte, som afgjøre Alt, medens Folket staaer udenfor, og ingen Andre udaf dets Midte kunne gribe ind med, just naar Tiden er kommen for en saadan Medindgriben, en saadan saakaldet Intervention, ud fra Folkets Heelhed? Raadgivningsforfatningen vilde ganske anderledes kunne vorde Grundlaget for en sand almeenfolkelig Regjering, end de nymodens Fristatsregjeringer. Men vistnok maatte der da dobbelt vaages over den Prentefrihed, hvis Udskeielser baade i Tydskland og i Danmark have i flere Henseender virket grundfordærvende, og, hvad især Dagbladene angaaer, burde holdes i Tømme ved offentligt Opsyn, ligesom hvad der forefalder paa Torve og Gader.

Vor fortællende Gamle blev her afbrudt af Europæerne, der sagde, at en sand folkelig Regjering maatte vistnok være en saadan, hvori Alt, hvad der rørte sig i hele Folket, kom til at faae Stemme med, eller Alt kom til Samvirkning i en stor almeen Betænkning, hvorved da ogsaa først Enemagtsmagten kom i de rette Hænder, nemlig i den guddommelige Aands, som da blev den alraadende Enevældige. Men for, at denne Aand kunde vorde den sande Hersker, og at det kunde gaae i Opfyldelse, hvad man i Faderbønnens Slutning udtalte i de Ord: „Riget er Dit", maatte vistnok Alle leve i et stort almeent Fælledsliv, og derfor maatte slet ingen Særligeiendom

finde Sted, og dermed Hovedgrunden bortfalde til al den Regjering og Lovgivning, der med sin udvortes Magt skjød sig ind imellem Menneskene og den guddommelige Aand, fordi man bestandig havde anseet Opnaaelsen af Dette eller Hiint, som i udvortes Henseende attraaedes af Disse eller Hine, for mere magtpaaliggende, end det indre aandelige Riges Opelskelse.

Den Gamle gav dem Ret, men maatte dog bemærke, at det indre aandelige Riges Opelskelse i Forbindelse med Statens, det vilde dog sige Samfundsheelhedens, Opdannelse til at vorde et saadant heelt gjennemtrængende Alomsorgsvæsen, hvori al Forbrydelse og al Qvaklerie maatte falde bort, og Heelheden leve som en sand Heelhed med indre Enigelse og et sandt Fælleds- og Eenhedsliv, maatte ogsaa under Eiendomsvæsenets Vedbliven kunne været kommen i Stand, naar Alle havde ladet sig det være magtpaaliggende at frem- og opelske et saadant indre Enigelsesliv.

Han gik saa videre med at fortælle, hvad Dansknordmanden havde fremdeles sagt angaaende Raadforselsforfatningens Fortrinlighed. Men vi ville nu her standse et Øieblik, for at besvare et Spørgsmaal, som for os nu i vor Tid naturligen opstaaer: Hvorledes kom det sig, at hine Europæere flere Dage kunde i Throndhjem sidde et Par Timers Tid mangen Aften, for at høre saa Meget om det forrige europæiske Livs Færd og Strid, endog lige til Det, som for dem maatte være smaaligt. Var det et Latterlighedens Morskab, som de fandt deri? Nu! Noget, maaskee ei lidet, tor Morskaben ved det store Naragtighedsspil, de her fortes ind i, have virket med. Men Hovedsagen var dog vel nærmest og først, at, som de i sin Tid havde befæstet sig meget i deres Fastholden ved Eiendomsfriheden ved alt det Meget, de erfoer om Eiendomsvæsenets menneske- og menneskehedsfordærvende Virkninger i det forrige Europa, saa bleve de nu og meget tilfredse ved at bestyrkes i deres bestemte

Villie: ei at lade noget Statsvæsen af det Slags, man det fordums Europa havde havt, gjenopkomme hos sig. De saae nu, sagde de, mere og mere klart, hvilken stor Lykke det var for dem, ogsaa at være blevne befriede for hine Tiders hele store Regjerings- og Statshuusholdningsvæsen. De havde forhen især havt Tanken henvendt paa, hvorledes dog Nogen havde turdet tage den Byrde og det Ansvar paa sig, at staae for en heelt stort Folks Velvære, ligesom de og bestandig havde havt for Oie, at lade Gud selv gjennem sit indre Rige være Alraaderen og føre Riget gjennem aandelige Virkninger alene. Enkeltvis og i mindre let overskuelige Kredse kunde de, sagde de, nok tænke sig, at Mænd eller Qvinder kunde tage sig et Herredømme over Andre, eller lade sig et saadant overdrage. Men et stort Folk var det en anden Sag med. Man nu erfoere de da tillige, hvor besværende, hvor taabelig, hvor stridssyg, hvor vakkelvoren hele Livsførdelsen i denne Henseende havde været.

Men nu kom Eet til: det daværende Columbiens Stater, baade i Sydlandet og i Nordlandet, lignede i mangen Henseende, fornemmeligen i Grundforholdene, det fordums Europa. Og nu fandt vore Europæere i Throndhjem, at alt Saadant, som Ungoldingeformændene havde berettet og fremdeles vilde berette, kunde blive dem en god Forberedelse for den Tid, da de vilde komme i Samfærdelse med Columbiens Folk og Stater.

Vi lade nu den Gamle fortælle videre, hvad Danskuordmanden havde fremført.

Han kom nu i sin Anpriselse af Raadsforselsforfatningens Fortrinlighed fremfor den nymodens Fristatsforfatning, til sit Tredie, hvilket han sagde, at han særdeles vilde bede Opmærksomheden henvendt paa. Han bad at betænke Samvittighederne.

Det havde ofte undret ham, og just ikke givet ham nogen Agtelse for Samvittighedsfuldheden i Landene, at man rask

væk lod sig vælge til Folkeformænd, medens man dog i saadan Stilling fik at gjøre med, og skulde have Indflydelse paa, mange Sager, man ikke forstod sig paa. Allerede at tage imod en Plads i en raadgivende Forsamling maatte blive en nærgaaende Samvittighedssag for den sin Kyndighed og Indsigt betænkende Mand, men her kunde Den, som modtog Kaldet, dog fortrøste sig til, at han jo kun skulde afgive Mening, men ei havde at raade over Sagernes endelige Afgjørelse. Men hvad skal man dog sige om Den, som, uden at det er hans Embede, det er: uden at det er Det, han er opdannet til, og Aar ud og Aar ind bestandig maa have sine Tanker henvendt paa, lader sig kalde til Afgjørelser, som skulle gribe ind i Folkevellet?*) I raadgivende Forsamlinger bør ogsaa Stemmerne kunne lyde paa, at man vil holde sig tilbage fra al Meddeeltagelse i et Andragende, være det et Fleertals- eller et Mindretalsandragende; og saadanne Andragender, bør kunne indsendes, endog om en stor Mængde af Medlemmerne, vi ville antage en Trediedeel, unddrager sig fra at stemme ved at afgive som deres Stemme et saakaldet Non-liqvet (jeg tør herom ei dømme). Anderledes er det i de nuværende Fristatsforfatninger, hvor enhver Undladelse af at stemme faaer medafgjørende Indflydelse, ikke paa Noget, som skal indstilles til Regjeringens Afgjørelse, nei, paa Sagens endelige Afgjørelse selv.

Forfatteren gik her den Indvending imøde, om ikke dog, da for nogle Aar siden det store Spørgsmaal om Krigsvæsensbekostningen og Preussens store Bebyrdethed i denne Henseende, baade hvad Penge og Menneskeudskrivning angik, havde været for, Fristatsforfatningen havde viist sit store Gode. Han svarede,

---

*) Udgiveren tillader sig her at hendrage Opmærksomheden paa Det, han i sin Dikaiosyne (i 1843) udførligen har fremsat til Forsvar for de raadgivende Stænder.

han vilde mene, at 8 Andragender desangaaende, ledsagede af sindige veludførte Overveielsesbetænkninger, kommende fra 8 Steder i Landet, og læggende hele Ansvaret paa Regjeringen selv, vilde virket nok saa fuldt, og paa en bedre Maade, end hvad der da skeede. Og havde de været ledsagede af 8 Mindretalsbetænkninger i modsat Retning, vilde ogsaa Det netop været godt for Folket i dets Heelhed, baade til dets Opklaring og til dets Beroligelse.

At i Almindelighed en Folkeformændsregjering ikke sikkrer imod store Afgivters Paalæggelse og stor Statsgjelds Paadragelse, kan Engelland mere end tilstrækkeligen lære. Engelland kan lære, hvorledes en saakaldet Fristatsforfatning kan bane Veien for en vis Deel af Folket til, at tiltage sig hele Magten, og at man i den kan faae værre Herrer, end i en Enemagtskonge og hans Mænd. Hvad en saadan Konge ofte ei vil vove at tillade sig ligeoverfor et paapassende Folk, naar dette har fuld Prentefrihed og har raadgivende Folkeformænd, tillader en Konge sig meget snarere at faae drevet igjennem ved et Folkeformandskab, i hvilket Statsforfatningen paa en Maade berettiger ham til at see hele Folket, og som nu for ham udskriver de Skatte, eller gjør de Statslaan, han paa egen Haand ei vilde vovet. Og nu selve Formandskabet, hvor rafkt kan det ikke gribe stærkt ind i Landsformuen, baade gjennem Statslaan og gjennem Det, de Store blandt Velstandsfolket og Lærdmandsfolket ville have frem, og som Lavmanden nu enten ligefrem eller paa middelbar Maade skal være med at betale, uden at det agtes, hvor meget han derved trykkes, og om Fordelen kommer ham tilgode. Georg den Tredies Regjering i Engelland kan give talende Beviis i saa Henseende.

Firtiniende Delingsstykke.

Om Eedsvorne- eller Nævningeretterne.

Den Gamle gjorde nu et Ophold, og strax grebe nogle af de Hossiddende Ordet, for at tilkjendegive, hvor meget det havde fornøiet dem, hvad Danskuordmanden havde sagt om Samvittighederne og deres Bebyrdelse. I vide, sagde de, hvorledes det hører med til Anpriselse for vor Eiendomsfrihed og vort statsregjeringsfrie Liv, at vore Sjæle ei skulle betynges med det hele Rettergangsvæsen og med Forbrydere og deres Afstraffelse, samt Alt, hvad der følger med Sikkerhedsforvaringsvæsenet, og Statspaapasselsesvæsenet, og med Efterspørelserne af, hvo der har begaaet de Forbrydelser, som ere begaaede, og at faae Forvisning i saa Henseende. Et saadant Menneskeplagerie og Sjæleplagerie vilde være for os det maaskee meest Afskræmmende imod at faae Eiendomsvæsen og Regjeringsvæsen indført igjen, om nogensinde Spørgsmaal skulde kunne opstaae om at gjenoprette de forrige Tiders Samfundsforfatning.

Dette foranledigede den Gamle til at fortælle, at Danskuordmanden juſt paa dette Sted i sin Bog havde i en Anmærkning underneden tilkjendegivet, at han netop især for Samvittighedernes Skyld maatte erklære sig imod de saakaldte Juryer. Derved meentes det Slags Retter eller Domfældelsesindretninger, som man i Danmark kaldte Nævningeretter, men i Norge Eedsvorneretter, hvilket Udtryk mindede om det Navn, som de Mænd der beklædte Dommerembederne, bare i Norge, nemlig Sorenskriver, der uden Tvivl havde sin Grund i, at der var en Tid, da Domsmændene i hver Sag vare visse udvalgte Folkemænd, der havde havt en beediget Skriver som Embedsmand, til at affatte eller sætte i Pennen den givne Dom. For-

fatteren havde derpaa henviist til et Tillæg bag i sin Bog, i hvilket han havde omhandlet Eedsvorneretterne, og jeg vil nu strax, vedblev den Gamle, give Eder et Uddrag af hans Afhandling herom.

To Betragtninger, sagde han, ere fra først af komne ind i Overveielsen af denne Sag, som slet ikke burde været dragne derind. Den ene er Hensynet til Indretningens statsborgerlige eller saakaldte politiske Betydenhed, der alt for meget har gjort, at Hensynet til, hvad den rene Retfærdighed bedst er tjent med, ikke har faaet det Eneherredømme, som det i denne Sag bør have. At bringe fremmede Hensyn ind i en Sag, ja lade dem faae en fremtrædende Plads, maaskee endog stilles foran, er at forvanske Sagen. Men i Manges Hoveder er Eedsvornespørgsmaalet saaledes bleven forvansket. Den anden Betragtning, som ogsaa burde været holdt heelt udenfor, er den, som angik Tidsforkortelsen, idet man indrettede Eedsvorneretterne saa, at den endelige Dom vilde komme meget snarere, end efter den forrige Rettergangsmaade: en Grund, som aldrig burde være kommen frem, da den Anklagede netop maatte have Ret til at forlange, at man maatte give sig god Tid til at betænke Alt, inden man dømte ham, hvilket da især gjelder, naar det Skeete, som Nogen anklages for at have forøvet, har sat Sjælene i Røre. Forresten bliver man herved opmærksom paa et Tredie, som ogsaa har forvirret Overveielsen. Man har sammenlignet Eedsvorne-Indretningen med den forrige Indretning af Sagforfølgelsesvæsenet, istedetfor at tænke paa, hvad dette kunde forbedres til at vorde. Forfatteren sagde derpaa, at han for sit Vedkommende vilde ikke leve i et Land, hvori han kunde udsættes for at blive udtagen til Meddomsmand i nogensomhelst Rettergangssag; thi derved vilde han blive nødt til at deeltage i Noget, som han aldeles ikke med god Samvittighed kunde paatage sig. Heller vilde han være med at bestemme,

hvo der skulde have Belønningen for bedste Pløining eller for at have fremstillet det bedste Stykke Qvæg, skjønt han ikke forstod sig det Allermindste paa Sligt. Han havde ogsaa, da Mange i Danmark dreve paa at faae Nævningeretterne indførte, hvilket dog ei lykkedes dem, været glad ved, at han, som havde ladet sig give Indfødsret i Danmark, og saaledes vilde kunne bleven taget med under Nævningeudskrivningen, kunde forlade Landet, naar det skulde være, uden at lide Afbræk i Henseende til sit Udkomme, da han alene levede af sin Formue. Han tilføiede, at, hvad især Tiden angik, vilde han just fordre, at Dom ingenlunde maatte finde Sted strax, efterat Alt, hvad som havdes til Oplysning, var fremsat eller fremført for de Eedsvorne, men at der maatte lades dem Uger til at sunde sig eller summe sig, hvad det nu skal kaldes, og Ret til at lade alle Vedkommende udsporges engang endnu. Hvad dernæst Det angik, at man i Eedsvorne-Indretningen ikke havde med blot nedskrevne Sager at gjøre, men havde Vedkommende personlig for sig, saa kunde jo Sligt indføres ved den gamle Rettergangsmaades Forbedring. Men forresten turde det være tvivlsomt, om man turde tillægge det hele personlige Indtryk, som den Anklagede eller Vidnerne for eller imod ham gjorde, nogen særdeles Vægt. Thi netop herved kunde man let blændes, og en godt forsvaret Sag kunde herved let faae Virkningen af en god Sag men endnu mere var det at befrygte, at et ufordeelagtigt Udseende, tilligemed en Fremfærd, der saae mistænkelig ud, maaskee blot, fordi den Anklagede i sine Dommere saae et Slags Modstandere eller fiendtligsindede Mænd, han maatte værge sig imod, kunde faae stor Indflydelse paa den endelige Afgjørelse hos Mænd, udtagne af Folket rundtom, og kaldede til, netop at skulle følge deres naturlige Skjønsomhed, og det endda strax og ikke efter Forløbet af nogle Ugers Betænkningstid. Hvor ofte er det ikke, tilføiede Danskuordmanden,

skeet med mig, at jeg fjorten Dage eller fire Uger, efter at have, endog med livelig Forvisning, udtalt mig om Noget, er kommen til andre Tanker; ikke at tale om, at jeg, ifølge det Betænksomme i mig, i Almindelighed maa have god Tid til at grunde over Det, jeg skal danne mig en Dom om. En Mand, saa vedblev Forfatteren, jeg talede med om denne Sag i Kjøbenhavn, sagde mig, at det vilde være ham en Gru, at tænke sig, naar han selv var anklaget, at skulle være afhængig af saadanne udaf Mængden udtagne Domsmænd, men endnu mere, at han skulde i Forening med endeel Mænd, han maaskee ei kunde have Tillid til, fælde en Dom, uden at kunne tage Sagen reent personlig for sig, og selv, frit og heelt undersøgende, være baade Sagsøger mod og Sagvolder for den Anklagede, hvilket han forresten, om man vilde overdrage det til ham, vilde skille sig maadelig ved. Manden var forresten en indsigtsfuld og meget forstandig Hoiskolelærer, men sagde, at just derfor havde han dobbelt Grund til at erklære sig for uskikket til at være Nævning eller Fridomsmand. Mener De, sagde han, at jeg, dersom jeg var Hoiskolelærer i Læren om den menneskelige Legemsbygning og Livsvirksomhed, vilde være vel skikket til at fælde Dom om, hvorvidt en vis Sygdom var behandlet rigtig, naar jeg aldrig havde givet mig af med at være Læge; jeg vilde da allerbedst vide, at jeg ikke var egnet dertil. Men forresten, tilføiede han, veed jeg nok, hvad Følgen vilde blive, hvis jeg blev Nævning; jeg vilde i alle Sager — med Undtagelse af dem, hvori den Anklagede selv tilstod sin Skyld, og det saaledes, at jeg kunde være vis paa, at jeg turde lade hans egen Bekjendelse være aldeles afgjørende, hvilket man, veed de nok, ingenlunde altid kan, — lade min Dom være: Ikkeskyldig; thi saaledes bør man jo dømme, naar man ei er vis paa at turde dømme: Skyldig; det skulde da være, at man, som hos de gamle Romere, kunde stemme ved et „Sagen er mig ikke klar". Samvittigheden vilde

fordre, at jeg gik saa tilværks, jeg, som veed med mig selv, at jeg i mange Tilfælde maa tage mig god Sundelsestid, inden jeg bestemmer mig. Og nu forlanger man, at Mænd, udtagne rundt om fra, skulle paatage sig, hvad jeg veed, at jeg med god Samvittighed ei tor paatage mig. Der er deri en Letfærdighed i Samvittighedernes Behandling, som gaaer i det Utrolige. — Endelig fremhævede vor Forfatter det for saare Mange Besværende deri, at de, som havde Nok at tage Vaere paa alligevel, nu skulde bebyrdes med disse Meddomsmandspligter, og det ei blot med den Tidsanvendelse, men og med den Sindsforstyrring og Sindsuro, som derved voldtes dem.

Ungoldingeformanden fortalte nu, at hos Romerne var det i visse Sager Tilfældet, at hele Folkeforsamlingen afsagde Dom over en Anklaget, og at da Enhver fik 3 Brikker til at kaste i Stemmerummet, een med Bogstavet C, betegnende fordømt (condemnatus), een med A, (absolutus) frikjendt, og een med N. L. (non liqvet), ɔ: Sagen er mig ikke klar. Han fortalte tillige om en særdeles Anvendelse, som var gjort af dette A engang i Danmark. Ja, I vide da nok, sagde han, at der paa Eders Øe Sjelland i den sidste Trediedeel af 18de Aarhundrede, i Aarene efter 1772, ved en Arm af Isefjorden i en Lund blev af den daværende Konges Broder, der i sin sindssvage Broders Sted havde Forsædet i Statsformandskabet, reist en Mængde Mindesstotter for udmærkede Danske, Norske og Holstenere. Deriblandt var een for Griffenfeldt, — han er da Eder nok velbekjendt, — som da ved denne Leilighed frikjendtes for den Dom, der var fældet over ham, hvilket tilkjendegaves ved at anbringe paa Mindestotten Bogstavet A paa en lille Brikke. Kjøbenhavnerne, hvilke meget vel kjendte hine Mindesstotter, og blandt hvilke nogle havde været med at udgrave dem, morede sig ved at erfare, hvad det A vilde sige, de nok havde lagt Mærke til paa den Griffenfeldtske Mindestotte.

Vor Gamle kom tilbage til, hvad der om Nævningeretterne var fremsat, idet han endnu maatte bemærke, at Danskuordmanden havde sagt, at det var langt fra, at Prentefriheden, som Mange havde meent, især vilde finde en Beskyttelse ved Nævningeindretningen. Det vilde meget komme an paa Folkestemningerne til enhver Tid, om man dømte til Bedste for den, eller tvertimod dømte den imod. Om noget offentligen Udtalt skulde ansees for utilbørligt og ulovligt, eller ikke, beroede meget paa et Skjøn, og paa saadan Skjønnen fik de forskjellige Folkestemninger, deels til forskjellige Tider, deels i de forskjellige Landsdele, let en stor Indflydelse, medens ordentlige af dertil alene beskikkede Mænd bestaaende Domstole langt mere vilde holde Ligelighed vedlige i sine Domfældelser.*)

Der blev nu paa Ny af Europæerne talet om, hvor lykkelige de dog vare ved, ikke at have, eller ville vide af at have, Forbrydere samt det Anklage- og Rettergangsvæsen, der paa mange Maader i det fordums Europa havde været, og endnu i Columbien var, til Straffelse, ei blot for forbryderiske Mennesker, men og for alle de mange Andre, hvis Sjæle paa mange Maader maatte lide under det hele Straffelses- og det dermed forbundne Menneskeforfolgelsesvæsens Besørgelse. Man mindedes herved Ordene: Domfælder ikke, saa skulle I ikke domfældes, (Matth. 7, 1), og man meente, at det hørte med til alt det Meget, man kunde sige mod det fordums Christenskab, at en saa vigtig og indtrængende Opfordring aldeles ikke var agtet i Stats- og Folkestyrelsen. Herved bemærkede En af Thronderne, at man i forrige Tider i Oversættelsen af Helligskriften havde læst: „Dom-

---

*) I det norske „Morgenbladet“ findes, i dets Nr. 331 og 332 i November 1862, en læseværdig Afhandling imod Edsvornerettens Indførelse, af Regjeringsadvocat Dunker; han betragter dem især fra Sagfører-Standpunctet.

mer ikke", hvorimod der nu stod rigtigere: domfælder ikke. Luther havde ikke oversat: Urtheilet nicht, som jo vilde afgivet en Urimelighed, men: Richtet nicht.

Der kan da ingen Tvivl være om, udraabte nu En af Europæerne, at Forbryderne i det gamle Europa i Grunden vare Samfundets Offerdyr, som kunde reise himmelraabende Klageskrig imod hele Samfundsvæsenet, og det var intet Under, at der blandt Forbryderne opstode hine Rovdyrsmennesker, der ansaae sig fuldt berettigede til at føre deres Krig mod de Andre.

Og alt Sligt, tilføiede nu en Anden, havde sin Hovedgrund i det ulyksalige Eiendomsvæsen og det dermed forbundne Handelsdriverie og den Kamp for Erhverv og Livsophold, som Livet medførte, og som maatte drive til at søge alskens Veie til Erhverv, og saa da og Forbrydelsernes.

Herved bemærkede en Throndér, at det vistnok med Rette var sagt i det fordums Europa, at især i Engelland Samfundslivet havde dannet sig saa, at man kunde sige, at Forbrydervindskibeligheden udgjorde et medhenhørende Led deri, udfyldende, men vistnok ei tilstrækkelig udfyldende, et grueligt Hul deri. Ja maa man ikke, saa tilføiede nu En af de Andre, forundre sig over, at man ikke lod sig det være sit Allerførste at søge at faae rettet denne indre Forrykkethed i hele Samfundslivet, denne indre Forvrængthed deri, som fødte saa megen Unatur og Menneskeulyksalighed af sig. Men hele Livet var jo en indre Krig af Alle med Alle, og saa ansaae sig Forbrydelsens Mænd fuldt berettigede til, ja mangen Gang maaskee følelsesfuldt opflammede til, at føre Krigen paa deres Maade i det af deres Fiender besatte Land.

Femtiende Delingsstykke.

Videre af Danskuordmandens Bog. Mere om den saakaldte Fristatsforfatning.

Den Gamle fortsatte nu Det, han havde havt for af Danskuordmandens Bog. Han havde den bestandig liggende for sig, men kun sjeldent læste han Noget op af den; man hørte ham helst fortælle frit, og han holdt ogsaa mere af det, end af at læse frem.

Danskuordmanden talde videre om den saakaldte Fristatsforfatning: Tre Slemheder fører den, som den overalt er bleven lavet, næsten uundgaaeligen til, især dog under saadanne Forhold, som Preussens. Den første er den, at Det, som skulde være en Almeenregjering, vorder en Fleertalsregjering, i Strid ofte med et Mindretal, som kan være ikke lidet, og som i Preussen vil medføre sit store indre Misfornøielsesvæsen i Landet, og tillige sin indre sjælelige Folkekrig; og denne vil i Preussen blive lige slem, enten saa Herrehusets Henstræbelser vilde komme til at herske frem eller de modsatte. Det andet Slemme er, at Valgene til Folkeformænd ikke vilde blive saadanne, at der vil blive agtet paa, overalt at vælge kyndige, dygtige, indsigtsfulde Mænd for alle Landenes mange Anliggender og Formaal; thi eensidige Hensyn til visse stridige Spørgsmaals Afgjørelse vilde komme til stærkt at herske frem, ret som om Enhver skulde søge til Forsamlingen at faae sendt, ikke sindige og forstandige Almeenomsorgsmænd, men sine Stridsmænd, til at føre Kampen om Overmagten, eller om visse eensidige Bestræbelsers Fremme. En ligelig, virkelig fælleds, virkelig almeen Overveielse af alle Landets mange Sager vil da saaledes ikke fremkomme, som det dog var Formaalet, at der skulde fremkomme. Det tredie Slemme er, at den saakaldte

Fristatsforfatning letteligen vil føre til, enten at i Preussen, som i Engelland, Velstandsfolket mere og mere vil komme til at gjelde for at være hele Folket med Tilsidesky delse af Lavmandsfolket, eller og tvertimod, at dette vil arbeide paa at trænge sig frem og efterhaanden faae dannet et saakaldet Menigmandsherredømme, saaledes som man i Danmark har seet det begynde paa at ville fremkomme, og som det i Danmark maaskee virkelig engang vil kunne ventes at ville skyde sig stærkt frem, men dog ei vil blive saa farligt, som det i mangt andet Land vilde blive. Man bør i Sandhed i Preussen, som i hele Tydskland, betænke, hvad Følgen kan blive af, at man ligefrem opægger ei blot Folkeformændsfamlingernes, men og Samfundets hele Indre, til at vorde en Kamp- og Strids- og Urobevægelses-Plads, og spørge sig, om man, naar Noropperne først ere komne i fuld Gang, kan foreskrive dem, at de ei maae gaae dybt ned i Folket, eller ei maae gaae ud over visse Grændser? Man tænke paa, hvorledes det gik med Frankeriges indre Bevægelsesliv i Louis Philips Tid, da der jo i Sindene var en stor sjælelig Borgerkrig, og da et Udbrud kom, som gik langt ud over, hvad de indre Urostiftere havde tænkt sig eller villet. Hvo havde vel tænkt sig, at alt Det havde avlet sig i Tydsklands Indre, hvad der da brød frem? Og hvor meget Lignende huserer der ikke endnu i sjælelig Henseende i Tydsklands Indre, hvorfra man kunde ønske det en Udfrielse, lig den, Frankerige fik ved Louis Napoleon; thi en Udfrielse maa den i Sandhed kaldes, og saare godt har det været, at hans Herredømme, understøttet ved det hele store Folks indre Samstemmning, har varet saa længe og har Udsigt til at vedvare endnu længe. Men om ham vil jeg længere hen tale videre. Endog i Danmark, hvor de indre Udfrielser lige fra 1660 vare skredne bestandig frem, vaersomt, sindigt, langsomt, men desto tryggere, blev Tiden under den vistnok lidet konge-

forstandige Frederik den Syvende, en saadan, at en tænksom, agtsom Mand har kunnet sige til mig, at det vilde være saare onskeligt, idet det kunde være meget belærende, meget til Besindelse virksomt, at der foreholdtes Danmarks Folk det Speil til at see sig selv i, som kunde fores frem for det ved en indtrængende Besvarelse af det Sporgsmaal: hvilke Ulykker har den nye Fristatsforfatning med samt sin Prentefrihed voldt Danmark, ei blot i udenlandsk Henseende, eller i Henseende til Forholdene i Europa, men og i indvortes reen dansk Henseende, nemlig i Henseende til den indvortes Sjælelighed? hvilken fordærvende Indflydelse har alt Det, den medforte, havt i Henseende til den Retsindighed, den Agtelse for Billighed og Sommelighed, samt den jevne, sunde Menneskeforstand og Skjonsomhed, som horte Folkeaanden til? Han udmalede for mig Meget af Det, der i saa Henseende kunde fremfores, og jeg maatte give ham Ret. Men jeg maa dog tilfoie, at jeg, naar jeg agtede paa, hvorledes der i Thingene, især i Folkethinget, taledes ikke af nogle Visse, som jeg vil kalde Fremfarerie-, Herskerie-, og Herserie-Mændene, men af deres Ikke-Meddeeltagere, saa maatte jeg dog igjen faae Agtelse for Folket som Folk*), medens jeg maatte sporge, om der ikke netop hos Tydskerichaderne og de over Tydskerie Raab og Skrig Oploftende herskede et meget indfortydsket Tænkesæt, da de syntes mig at bære aabenbart Præg af at være opvoxne i Sindsstemninger, som de havde fælleds med Tydskerne, endog med de saakaldte Schlesvigholsteinere. De vare oplærte i samme Skole. Agtelse for Folkets Sjælelighed, Omsorg for den jevne gode Folkeaands Bevaring havde de ikke. De gik saa vidt, at de reve ned paa Landets meest kundskabs-

---

*) Man sammenligne hermed Det, jeg har yttret i mit Skrivt: „Bor ikke 5te Juni Grundloven gjenoprettes" under Nr. 51, S. 38 i andet Stykke. Udgiverens Anm.

rige, indsigtsfulde, hoitagtede Mænd, og undergrove derved selv Agtelsen for Lærdom saaledes, at, da siden Lærdmændsfolkene, de saakaldte Doctrinære, kom for Had, kunde man sige til dem: I have jo selv arbeidet herpaa af al Magt.

Femtiforste Delingsstykke.

Fremdeles om de indre Stridigheder i Preussen.

Danskuormanden vendte nu tilbage til Preussen. Det var ingenlunde Noget, han haabede eller kunde vente, sagde han, at Preussen vilde vende tilbage til Raadgivningsstænder-Forfatningen, ei heller meente han, at Regjeringen ved et saakaldet Statscoup, et Anmassfelsesforetagende, i en vis Lighed med det, som Louis Napoleon foretog som Statsøverste i 1850, og som Folket gav sin Samstemming til, skulde omforandre Forfatningen. Sligt var der ikke at tænke paa i Preussen. Naar han tidligere*) havde opfordret Preussen til raskt og bestemt at vende tilbage til det forrige frie Kongedomme, saa var det hele Preussen, hele Preusserfolket, hans Opfordring havde gjældet. Nu vilde han blot tale om, hvad der til Kongeanseelsens og Konge-Overmagtens Opretholdelse under Fristatsforfatningen var at agte paa.

Her bliver da Opmærksomheden forst at henvende paa den foromtalte virksomme veloverveiede Brug af Nægtelsesretten, saaledes at den kan holdes i Anseelse og vorde en Tilflugt. Men fremdeles maa Kongemyndigheden vedblive at vaage over, at Grundloven holdes, som den er og lyder, og at

---

*) See S. 628.

ikke visse fra Engelland eller andenstedsfra hentede Anskuelser faae Indpas, som om Grundloven medførte dem, naar den ikke kan siges at tilstede dem eller at fordre dem iagttagne. Den Strid, der saa stærkt, jeg kan nok sige har huseret, i de Afordnedes Huus imod Statsformændene, især mod Bismark, gav mig Meget at betænke, og jeg vil nu tillade mig at fremsætte, hvad mine Tanker førte mig til, og hvad jeg allerede dengang for en stor Deel nedskrev, som jeg nu meddeler det.

Da i Aarene 1862 og 63 de hele den indre Folkefredelighed meget truende Kampe imellem det preussiske Folkeformandskabs Underhuus (man tillade mig at kalde det saa istedetfor de Afordnedes Huus) og den af Herrehuset understøttede Kongemyndighed dannede sig, maatte Den, som stod noget udenfor, og ei var i den Stilling, for alle de mange Træer, som han var inde imellem, ikke at kunne see Skoven i dens Heelhed, snart blive vaer: For det Første, at Kampen nærmest og først var en Kamp med Kongen, og at det var en latterlig Taabelighed at ville paa engelsk Viis spille det Gjøgle- eller Mommespil, at tale, som om det blot vare Statsformændene, Ministrene, man havde at kæmpe med. Tilsidst traadte da og Kongen i et Svar, som han gav paa en til ham fra Underhuset udstedt Henvendelse, saa personligen frem, at det nu ikke kunde nægtes længere, at det var med ham selv, man havde Kampen, og Den, der saae lidt dybere ind, maatte vel blive vaer, at den fra at være en mere blot personlig, var bleven en Kamp med Kongedømmet, hvis Ret og Betydning det gjaldt at haandhæve, idet dette ei vilde lade sig paa Engellands-Efteraberviis forvandle til et Slags Skinkongedømme.

Dernæst maatte det være klart, at det ikke blot var med Kongen, men tillige var med Herrehuset, eller rettere med hele Høiadelen, man havde en Kamp, og med Meget i Folket, som stod paa denne Side, hvilket jeg forhen har fremført ved at

tale om de uforligede Grundbestanddele af Samfundet, og at saaledes Kampen var en Kamp af dyb gjennemgribende Betydning (altioris indolis), og ikke en Kamp, der, som man i Engelland meente det, kunde afhjelpes ved det Slags Compromis (Imodekommen eller Eftergivenhed til Udjevnelse), som man i Engelland har henregnet med til det under visse Forhold høist Fornødne.

Saadanne Compromisser har Engelland flere meget betydende at fremvise, men man veed og, hvilke langvarige, baade i Henseende til Menneskekraftsanstrengelse og i Henseende til Penge (for en stor Deel af Løvmandsfolkets Lommer) meget kostbare Kampe saadanne Udjevnelser have havt til Forgjængere, ledsagede stundom af visse i Engelland ingenlunde ukjendte Oprørsbevægelser. Men vi ville ikke her dvæle ved Engelland, men vende tilbage til Preussen og see hen til Afordnedehuset, eller Underhuset, som jeg vil vedblive at kalde det. Hvorledes forholdt det sig med det, og hvorledes færdedes det selv?

Fra først af havde det et stort Formaal, og havde høiligen Ret til at holde fast derved. Det gjaldt, om de preussiske Lande skulde, for at gjøre den store Krigerhær endnu stærkere, end den var, bebyrdes baade med en meget stor Pengeudgivt og tillige med en mere omfattende Krigskarlendskrivning, idet de Udskrevne skulde holdes i Krigsøvelsestjenesten i langt længere Tid, end det var Tilfældet i Danmark, hvis fortrinlige Krigskarlenddannelse man blandt Mere dengang paaberaabte sig. Det havde været at ønske, at Underhuset havde havt en Talleyrand til Fører. Om denne siger os nemlig Guizot, der kom efter ham som Affending til London, at han, naar han havde en Sag at forhandle, strax vidste at fatte det Hovedpunct, det kom an paa, og den Stilling, han skulde indtage, og ikke lade sig lede bort derfra, eller opholde ved Noget, som ikke var Derhenhørende. Underhuset kom reent paa Afveien, og

fra at have stor Ret mod Statsformændene, som det til at faae megen Uret baade mod dem og mod Kongen, ja som paa flere Maader i Strid med Grundloven. Allerede hiin fra Engelland overførte Paastand, at Kongen skulde holdes udenfor, og Alt ansees at gaae ud fra Statsformændene, kunde ikke hjemles ved Preussergrundloven, men endnu mindre, langt mindre, Tragtelsen efter at faae Statsstyrelsen til at vorde paa Engellands Viis en saakaldet parlamentarisk, hvorefter Underhuset skulde, deels faae en overvægtig Indflydelse i Det, som de tre Statsmagter i Forening havde at sørge for, deels drage Sager under sit Omraade, som efter Grundloven ikke hørte derunder. I Engelland havde man langt tilbage allerede forvansket Statsforfatningen ved at lade den tredie af de tre høieste Statsmyndigheder, nemlig Kongemagten, blive ligesom stillet udenfor, saa at, hvor den var den egentlige Aarsag til, at noget Vist ikke kunde faae Fremgang, saa skulde det dog ikke siges. Kongemyndighedens Besidder maatte slet ikke nævnes, men Alt tages som om Statsformændene, som jeg hidtil har kaldet dem, eller Statssagerformændene (de saakaldte Ministre), vare den tredie øverste Statsmyndighed, hvilket de aldeles ikke vare, men dog skulde bære Ansvaret af at være, ret, som om Kongen var et Slags Intet, hvor det egentligen gjaldt en Sags Afgjørelse ved de tre forenede Magter. Man har i franske Skrivter fremstillet Engellandsforfatningen saaledes, som om den medførte, at Landet bedst var tjent med at have Dronninger i Kongers Sted, dog ikke saadanne som Elisabeth, men saadanne som Victoria i vore Dage, hvorved man meente en blot saakaldet figurerende Dronning. Men allerede den almindelige store Beklagelse af hendes Mands Død, og siden hendes Fremfærd i Spørgsmaalet om den Hjelp, der skulde ydes Danmark, kunne vise, at hun ingenlunde kun har Skinnet eller Glandsen, men ikke Virkeligheden, af en Kongemyndighed.

Som Georg den Tredie alene ved sin bestemte Kongevillie forhindrede, at Irlænderne af Eneraadighedskirken fik den Adgang til Parlamentet, som Pitt den Yngre vilde forskaffe dem (Kongen ansaae nemlig et saadant Skridt at være i Strid med sin Kongeeed), saaledes er der stor Grund til at antage, at Dronningens bestemte Beslutning i Henseende til Spørgsmaalet om at hjelpe Danmark imod de tydske Anmasselser, har været, især i Begyndelsen, af stor Indflydelse, om end ei eneafgjørende. Men ingen af Engellands Statssagerformænd har ymtet et eneste Ord herom, og ingen af Underhuusmedlemmerne har rørt herved. Saa afgjort er det, at den ene af de tre øverste Statsmyndigheder i Engelland skal behandles som ikke tilværende. Sligt Mommevæsen skulde nu og, og det med samme Hensigt eller Henstræbelse (saakaldet Tendents) drives frem i Underhuset i Berlin. Kongen brød da, som alt bemærket, tilsidst igjennem, og man maa tilstaae med fuld Ret og Føie og af god kongelig, ret egentlig kongelig Grund; hvad der var almindelig bekjendt, blev nu aabenlyst tilkjendegivet, nemlig, at det var med ham, og ikke med Statstjenerne under ham, man havde at gjøre, nemlig bortseet fra Herrehuset; ligesom det og fra hans Side bestemt erklæredes, at han ikke vilde vide af, at Underhuset tiltog sig en Fremfærd, som vilde det gjøre sig til en saakaldet parlamentarisk Statsmyndighed. Statsforfatningsloven vilde Kongen troligen holde; men efter den havde Underhuset kun Deel i Lovgivningen og Statsindtægts- og Udgivtsbestemmelserne for hvert Aar, men ingen Andeel i Regjeringen paa engelsk Viis.

Ved sit hele Fremfærdsvæsen bragte allerede her Underhuset sig reent ud af den gode Stilling, som det ved ingen Ophidselse skulde ladet sig bringe ud af. Og nu kom endda noget meget Underordnet til, hvori Underhuset ligefrem havde Uret.

Ved en Ubetænksomhed — saa maae vi kalde det — tillod

sig nemlig Underhusets Formand ved en vis Anledning, at gjøre med Hensyn til En af Statssagerformændene Det, man gav Navn af at kalde til Orden, hvilket betyder at sige til et Medlem, at det tillader sig Noget, som Formanden, ifølge den Omsorg for god Orden, der paaligger ham, ei tør lade gaae upaatalt hen. Anledningen var ikke af nogen videre Betydning. Men saaledes at kaldes til Orden erklærede nu Statssagerformændene, at de ifølge deres hele Stilling og Værdighed ikke kunde og vilde taale, idet Forsamlingsformanden derved havde tilladt sig Noget, som Grundloven ikke hjemlede, men som maatte kaldes et Overgreb og en Anmasselse; Underhuusforsamlingen vrangvendte hele Forholdet ved at betragte Ministrene, som om de vare dens Medlemmer, da dog den preussiske Grundlov udtrykkeligen lader dem træde frem, ikke som Medlemmer af Underhuset, men som Statsministre. Forholdet er ikke som i Engelland, hvor ingen Statssagerformand sidder i Underhuset paa Grund af sit Embede. I Underhuset sidde de kun som Valgte eet eller andet Sted; ja, naar Nogen, efter at være bleven valgt Medlem, bliver udnævnt til Statssagerformand, maa han underkaste sig Valg paa Ny, og vælges, for at kunne vedblive at være Medlem af Underhuset. I Preussen derimod tage Statssagerformændene Plads blot som saadanne, og staae da frem som Kongemyndighedens Mænd lige over for Landdagsmændene, altsaa som den ene Parts, endog den høiere staaende Parts, Mænd lige over for den anden Parts Mænd i en Sammenkomst til Mægling eller Forhandling, og kunne altsaa lige saa lidet staae under denne anden Parts Overopsyn, som i nogen anden Sag den ene Part kan tiltage sig Opsynet over den anden. Der staaer udtrykkelig i Grundlovens 78de Stykke, at hvert af Landdagenes Huse regulerer, d. e. ordner, sin Forretningsorden og sin Disciplin (sædelige Ordning), og vælger sin Formand; men Statssagerformændene henhøre ei under

Det, Huset kan kalde Sit; de ere ei Medlemmer af noget af Husene. Skulde det været anderledes, saa maatte det været bestemt, at Forsamlingsformanden skulde vælges saaledes, at Kongemyndigheden fik en lige saa stor Medvirkning ved hans Udnævnelse, som Huset, istedetfor at Grundloven lader hvert af Husene frit og alene selv vælge sin Formand.

Og hvad skeede nu, da Ministrene ikke vilde taale, at de, naar de talede i Forsamlingen, skulde kunne kaldes til Orden af Forsamlingens Formand, men dog gik saaledes tilværks, at de gave Forsamlingen god Leilighed til at gjøre det Skeete godt igjen? Gik Forsamlingen ind herpaa? Nei! den holdt fast ved det skeete Overgreb, hvorved den havde anmasset sig Noget, der ligefrem var et Indgreb i Kongemyndighedens Anseelse; og denne Anmasselse holdt den fast ved. Altsammen ifølge det ulykfalige Engellands-Eftergjørerie, eller den Indbildning, at de Begreber i Fristatshenseendet, der gjaldt i Engelland, ogsaa maatte gjelde i Tydskland. Og hvor taabelig var tillige denne Fremfærd. Forsamlingen gav herved Kongen en ligefrem god Beføielse til at erklære, at et Landdagshuus, der ei blot havde tilladt sig Noget, som ingen Hjemmel havde i Grundloven, og som maatte kaldes et Indgreb i den kongelige Myndigheds Anseelse, men og vilde fremdeles holde fast ved sin formeentlige Ret hertil, kunde Kongen ikke længere forhandle med. Det kunde ei længere for Kongen være et lovlig bestaaende Landdagshuus; men da der under det Sjælsrøre, som herskede i hele Landet, ingen Udsigt var til, gjennem nye Valg at faae et nyt Afordnedehuus, der vilde handle i anden Aand, end det, som man nu havde havt, saa maatte Kongen, idet han hjemsendte de Afordnede, og tog Hensyn til det foruroligende Sindsrøre hos en vis Deel af Folket, betragte den indtraadte Tilstand i Landet som en usædvanlig Nødsstand; og hvo kan og nægte, at en saadan fandt Sted i Preussen i 1862-63?. Kongen maatte

altsaa være berettiget til, — eller kunde i al Fald ansee sig berettiget til, at bringe Grundlovens Artikel 63 til Anvendelse, saaledes som han ansaae det for rettest og bedst, og ifølge heraf at lade de Forordninger udgaae, han til Landets Sikkerheds Opretholdelse ansaae for de meest tjenlige, og overholde dem til næste ordentlige Sammenkomst af Landdagen.

At Alle i Preussen skulde erkjende, at Underhuset havde Uret i sin Fremfærd, var vist ikke at vente; men saa Meget maatte vel Alle snart indsee, at det havde gjort ilde i at bringe Striden mellem Underhusets Ret og Kongemyndigheden til denne Yderlighed. Og øiensynligt var det, at det var kommen ud af den særdeles gode Stilling, hvori det fra først af var, og som det for den vigtige Sags Skyld, hvilken det hovedsageligen havde at kæmpe for, skulde vaaget over, ikke at lade sig bringe ud af.

Men det havde vistnok allerede tidligere gjort det i et andet Spørgsmaal af langt større Vigtighed, i hvilket det ogsaa lod sig bevæge til Noget, som efter Grundloven ei lod sig forsvare, eller rettere: nægtede Gyldigheden af Noget, som Statssagerformændene og Herrehuset havde i Grundloven god Hjemmel til at paastaae, hvilken Fremfærd det saa meget mere maatte vogtet sig for, som overhovedet en Folkeformandsforsamling bør vogte sig for at vorde Den, der indlader sig paa at behandle sin Grundlov som en Lov, man kan dreie og snoe til Det, man lige nu attraaer, Noget, man forresten i en Statsformænds-Anklagesag i Danmark ogsaa havde tilladt sig, i hvilken Sag kun den daværende Høiesteret kunde takkes for, at Dommen ikke fik et baade bedrøveligt og statsfarligt Udfald. Statsfarligt siger jeg, thi man gik ud paa at ville have Noget frem, som, hvis det var bleven sat igjennem, vilde givet baade Holsteen og Slesvig den ubestrideligste Ret til at paastaae, at en grov Anmassels derved var skeet, idet Noget, som Regjeringen havde

gjort paa hele den danske Stats Vegne, var bleven domfældt af en Ret, som var indsat af Dem, der kun dannede en Deel af denne Statsheelhed.

Ogsaa her forvirrede da de ulyksalige engellandsagtige Anskuelser Preusserne. Der taledes endog (især rigtignok i engelske Blade, i hvilke man overhovedet oftere fandt Yttringer, der syntes at vise, at Vedkommende slet ikke havde læst Preussens Grundlov), som om Folket nu var berettiget til Skattenægtelse. Dette var saa urigtigt, som vel Noget kunde være. I Preussen skulle Pengene til Landets Udgivter ikke, som i Engelland, bevilliges af Underhusets Mænd, som saa Kongemyndigheden endda skal takke herfor*). En saadan Vrangvendthed er ei optagen i Preussens Grundlov, og kunde ei være optagen deri. Her er Fastsættelsen af Statshuusholdnings-Etaten, som den kaldes, bestemt at skulle for hvert Aar være Gjenstand for en Lov, der skal behandles, som enhver anden Lov, altsaa ligeligen beroe paa Underhuset, Herrehuset og Kongemyndigheden, kun at (Art. 62) Forslaget skal forelægges Underhuset først, og at Herrehuset enten skal heelt antage eller heelt forkaste det, som det kommer fra Underhuset. Nu havde Herrehuset reent forkastet Lovforslaget for 1863. Her maatte da det forrige Aars Statshuusholdningslov blive staaende, som gjeldende for det nye Aar, hvilket baade Statssagerformændene og Herrehuset med fuldkommen god Ret paastode. Derom kunde ifølge Grundlovens Art. 109 heller ingen Tvivl være. Thi at denne ei er en Bestemmelse blot for det Tidspunet, da Grundloven udkom, følger deraf, at den med intet Ord tilkjendegiver Dette, samt at den ikke staaer under de Overgangsbestemmelser, hvormed Grundloven ender; ikke at tale om, at der ei gaves nogen anden Lov at gaae efter. Statshuusholdningsloven er overhovedet at be-

*) See ovenfor S. 499.

tragte som enhver anden Lov, maa altsaa staae fast, til den ved en ny Lov ophæves. Man see Art. 99 og Art. 62.

Skulde Meningen have været, at det skulde staae i et af Husenes eller begges forenede Magt at lade Muligheden af et Ophør af al Regjeringen kunne træde truende frem, hvilket jo maatte blive Følgen, dersom Staten var kommen til, i Henseende al Indtægt og Udgivt at befinde sig i en lovløs Tilstand, saa maatte det paa det Bestemteste været sagt, men var det skeet, vilde sikkert en Grundlov med en saadan Bestemmelse aldeles ikke været antagen. Men nu har man to Artikler, som staae al saadan Ravgalskab lige imod*).

---

*) De tre ovenfor omtalte Artikler lyde saa:

Art. 62. Die gesetzgebende Gewalt wird gemeinschaftlich durch den König und durch zwey Kammern ausgeübt. — Die Uebereinstimmung des Königs und beider Kammern ist zu jedem Gesetze erforderlich. — Finanzgesetz-Einwürfe und Staatshaushalts-Etats werden zuerst der zweiten Kammer vorgelegt; letztere werden von der ersten Kammer im Ganzen angenommen oder abgelehnt.

Art. 99. Alle Einnahmen und Ausgaben des Staats müssen für jedes Jahr im Voraus veranschlagt und auf den Staatshaushalts-Etat gebracht werden. — Letzterer wird jährlich durch ein Gesetz festgestellt.

Art. 100. Steuern und Abgaben für die Staatscasse dürfen nur, so weit sie in den Staatshaushalts-Etat aufgenommen oder durch besondere Gesetze angeordnet sind, erhoben werden.

Art. 109. Die bestehenden Steuern und Abgaben werden fort erhoben, und alle Bestimmungen der bestehenden Gesetzbücher, einzelnen Gesetze und Verordnungen, welche der gegenwärtigen Verfassung nicht zuwiderlaufen, bleiben in Kraft, bis sie durch ein Gesetz abgeändert werden.

I Art. 62 er ved en senere Bestemmelse gjort den Forandring, at der istedetfor „durch zwey Kammern" er sat: „durch die beiden Häuser des Landtages, d. i. durch das Herrenhaus und durch das Haus der Abgeordneten", og tilsvarende Forandring er fremdeles gjort.

Det maa for Den, som med nogen Overskuelse betragter den i Berlin i 1862—1863 førte Strid, snart være i Øine faldende, først det alt Bemærkede, at Striden i sin dybere Grund var en Strid imellem Kongemyndigheden og Folkeformændsmyndigheden, dog for denne Gang kun for denne sidstes ene Bestanddeels Vedkommende, Underhusets, idet Kongemyndigheden ganske havde Herrehuset paa sin Side, hvorom en udtrykkelig Erklæring fremkom; dernæst, at Statssagerformændenes og Kongens forenede Fremgangsmaade maatte antages at have en meget stor og stærk Bagstøtte, ei blot i Herrehuset, men og i meget Mere i hele Folket. Men endeligen maatte det snart vise sig, at Det, der egentligen skulde være foretaget, var en Forbedring af selve Grundloven. Denne havde fastsat, at Statshuusholdningsloven skulde, som enhver anden Lov, have alle tre Statsmyndigheders Samtykke, men havde Intet om, hvorledes der skulde forholdes, naar disse ei bleve enige. Ved alle andre Love blev det, naar Enighed ei opnaaedes, ved det Gamle. Men Statshuusholdnings-Etaten skulde jo for hvert Aar fastsættes heelt, og hvad skulde nu skee, naar den ene af de tre Statsmyndigheder ikke vilde give Samtykke til Det, som de to andre ansaae som paatrængende og nopsætteligt? Man vil let see, at Grundforholdet egentlig burde være Dette:

Der fastsættes en blivende for den hele foreſtaaende Fremtid gjeldende, altsaa ikke af en aarlig Fornyelse eller Bekræftelse afhængig Statshuusholdningsordning, hvis enkelte Bestemmelser dog betragtes hver som en Lov for sig, underkastet den samme Foranderlighed, som alle andre Love, der jo ikke fornyes hvert Aar, skjønt enhver af dem kan, hvad Aar det skal være, vorde Gjenstand for Forslag om Forandring eller Ophævelse. Det er dog virkelig latterligt, at lade hele Statens Indtægts- og Udgiftsvæsen hvert Aar blive Gjenstand for en heelt omfattende Fastsættelse, ret som om det hvert Aar paa Ny skulde afgjøres, om

Staten skal blive ved at bestaae. Sligt hører dog til de taabeligste Engellands-Efterabelser. Men ved Siden af den faststaaende Ordning bør der bestemmes visse Penge, hvorover Kongemyndigheden har en fri Raadighed, dog at disse Penge fordeles i forskjellige Hoved-Afdelinger, saa at hver Afdeling faaer sit Bestemte, og at, hvis Regjeringen ønsker nogen Forøgelse heraf eller nogen Omforandring i Fordelingen, da maa Dette vorde Gjenstand for særegen Lov. Al Nægtelse af at betale de eengang fastsatte Skatter eller Afgivter maa ligefrem erklæres for ulovlig, ligesom paa den anden Side al Anordning og Oppebørsel af Skatter, som ingen Hjemmel har i Lovgivningen. Dog maa det vistnok indrømmes Regjeringen i paakommende særlige Tilfælde uden Hjemmel at anvende Summer, naar der i et paatrængende Tilfælde maa handles ufortøvet, dog uden at det tør skee ved Hjelp af nye Skattepaalæg; men saadanne ikke lovhjemlede Udgivter maae da siden, snarest muligt, gjøres til lovhjemlede ved paa lovmæssig Maade istandbragte saakaldte Indemnisations- eller Bifaldslove, med Hensyn til hvilke det dog til Sikkerhed for Regjeringen, for at Statssagerformændene ikke skulle bringes til at være enten alt for vaersomme eller alt for flotte, maatte gjøres særskilte Bestemmelser, hvortil kan henhøre, at der erholdes Samtykke af et af begge Huse ansat Udvalg af Mænd, der bestandig ere tilstede ved Regjeringens Sæde, eller meget hurtigt kunne sammenkaldes.

Den store Taabelighed, at ville i nogensomhelst Tilfælde prædike Skattenægtelse for Folket, er øiensynlig. En rask og uforfærdet Konge vilde med stor Føie kunne gribe en saadan som en Leilighed til at gjøre et saakaldet Statscoup, der da ikke vilde være et Anmasselsesforetagende, men et Nødsforetagende, men kunde blive meget slemt for Fristatsforfatningen og dens Forfægtere. Han kunde udstede, og det endda ligefrem sigende sig nødt dertil, en almindelig Bekjendtgjørelse om, at,

eftersom Landet havde nægtet at betale Skatter, og man ikke vidste, hvad Dieblik Folk ogsaa kunde falde paa at nægte at betale Toldafgivter, saa blev det hermed bekjendtgjort, at alle de Arbeider, som vare i Gang for offentlig Regning, maatte standses, og at ingen i Statens Tjeneste staaende Mand maatte kunne vente at faae udbetalt Lønning af Staten, eftersom Midlerne dertil vare nægtede, og at alle Krigsmandskabets Menige maatte hjemforloves. Man tænke sig, hvad Virkningen af en saadan Erklæring vilde blive!

Den Gamle afbrød her sin Beretning, for at fortælle, at adskillige Aar efter, at Dansknordmandens Bog kan antages at være udkommen, var virkelig Det skeet i et af Tydsklands Lande, hvad der her var fremstillet som mulig Følge af en almindelig Skattenægtelse, og havde erhvervet den Fyrste, som havde gjort et saadant Skridt, og hvis Navn var Frederik, Navnet Frederik den Uforfærdede. Han var, efter i 20 Aar at have deelt Regjeringens Byrder med sin alderstegne Fader, kommen paa Fyrstesædet i en Alder af 48 Aar; han havde i Folket havt et vist Indbegreb af Misfornøielsens og Bedrevidningens Mænd imod sig, jeg kan tilføie: som man vel kan vide; thi Sligt var almindeligt i hine Tider. Man søgte da strax efter Faderens Død at forsøge at bringe ham ind under sine Skræmmelser, og gjorde nu saadanne Indsigelser i Folkeformændsforsamlingen imod den i mange Aar fulgte Statshuusholdningsordning, som var aarlig Fornyelse underkastet, at der, — da Fyrsten og hans Mænd saavelsom Overhuset stærkt modsatte sig den Omkalfatring, som i hele Statsordningen vilde blive Følgen af den nye Statshuusholdningsordning, — efter Udløbet af det saakaldte Statshuusholdningsaar slet ikke var kommen nogen ny Statshuusholdningslov for det næste Aar, og ingen Udsigt var til, snart at faae en saadan istandbragt. De Folkevalgte grebe den Udvei at udstede en Opfordring til Folket om, ingen Skatter

eller Afgivter at betale, eftersom den forrige Statshuusholdningslov ei gjaldt mere og den nye ei var kommen. Flere i Landet samlede sig nu ogsaa virkelig paa flere Steder, for at erklære, at de ei længere ansaae sig pligtige til at erlægge de Skatter og Afgivter, for hvilke der nu ingen Lovhjemmel var. Da var det, at den Uforfærdede udstedte hiin Erklæring; han tilføiede, at han nu begav sig til et Naboland, hvor han havde et ham selv tilhørende Gods, men hvor tillige hans Moders Søster havde store Godser, og at han der vilde oppebie, hvad Landet vilde gjøre. Enden blev, at man rundtom samledes og fik ham kaldt tilbage; Folkeformandsforsamlingen opløstes, en ny valgtes, og paa grundlovsmæssig*) Maade foretoges nu nogle Forandringer i Grundloven.

---

*) Jeg tillader mig at benytte den mig her givne Leilighed til at angive, hvorfor jeg ikke vil ombytte Tillægsbetegnelsen „mæssig“ med „svarende“, og sætte forholdssvarende istedetfor forholdsmæssig. Grundlovmæssig vil her ikke sige „til Grundloven svarende“, men „paa den i Grundloven bestemte Maade“; Dette vil Enhver her let kunne see. At man ikke istedetfor folkemæssig, bondemæssig, landsbymæssig kan sætte folkesvarende o. s. v., vil man vist ogsaa ikke nægte. Endetillægget „mæssigt“ vilde jeg føre tilbage til Ordet Maade. Af Ordet Udaad er dannet udædisk, af Veldaad veldædig, Graad og græde, Vraal og vræle hænge sammen; og saaledes vilde jeg ønske, at man af Maade kunde danne mædigt, men Sproget har nu mæssigt. Plansvarende betegner overeensstemmende med en vis bestemt Plan, man har; planmæssig derimod kun overhovedet, at der hersker Plan i Ens Fremgangsmaade. Imellem begrebssvarende og begrebsmæssig er en ligesaadan Forskjel. Naar man siger, at i en Organisme hersker en indre Hensigtsmæssighed, saa kunde man vel istedet herfor sige: Tilsvarenhed af det Ene til det Andet til en vis Hensigt Opnaaelse, men Ingen kunde sige Hensigtssvarenhed; thi saa maatte strax spørges: til hvilken Hensigt? En vis Hensigt maatte da forud være angivet. Forholdsmæssigt

Femtiandet Delingsstykke.

Klitov taler med Adelaide og Faustin videre om Christendom.

Den Gamle endte her sin Fortællen. Man blev imidlertid siddende, og mangen Samtale opstod. Adskillige nærmere Oplysninger gaves herved, blandt Andet angaaende de saakaldte Schlesvigholsteinere, men vi ville ei gjengive disse her, da der i Skrivter, som paa Tydsk ville fremkomme, vil blive handlet herom. Men Klitov reiste sig og gik hen til Adelaide, medens han tillige saae sig om efter Kosmine; da sagde Adelaide ham, at hendes Veninde var gaaet bort, men vilde om en halv Times Tid samles med dem ved Rundbænken. De To gik da tilligemed Faustin, som var traadt til, og Klitov var vel tilfreds med, at Kosmine ikke var hos; thi hvad han vilde tale om, var det godt, meente han, at hun ikke fik at høre.

Ved at tænke efter over Det, saa tog Klitov Ordet, vi igaar Aftes havde fore, er jeg kommen paa den Tanke, at det meget er at beklage, at Christhelligskrivten ikke har noget ret Forbillede paa den forsonlige menneskevenlige Fremfærd mod Modstandere, eller paa Efterlevelsen af de Ord: I skulle ikke staae imod det Onde*) (Matth. 5, 39), hvilket dog vil sige: sætte Haardt mod Haardt, eller Efterlevelsen af Ordene om at velsigne dem, som forbande os, og saa videre. Hvor gjerne skulde man ikke seet Jesus i sine idelige Møder med Phariſæerne

---

vil derimod vel omtrent bestandig kunne ombyttes med forholdsvarende; men naar dog i andre Tilfælde en lignende Ombytning ei kan finde Sted; saa kunne vi og her blive ved det Tilvante. Naar „mæssig“ føres tilbage til Maade, som er det Rette, saa kan det paa Dansk bedre forsvares end i Tydsken.

Udgiverens Anm.

*) μὴ ἀντιςῆναι τῷ πονηρῷ.

og Sadducæerne, lade sin Sol gaae varmende op over dem, lade sin milde, frugtbare Regn falde over dem, istedetfor at nu Fiendtlighedsforholdet bestandig træder frem. Jeg kan ei see Andet, end at han, ved at lade Sjæleomsorgen og Næstekjærligheden træde varmende og med Omhu oplysende frem i alle disse Møder, vilde udrettet langt mere til Fremme for det Rige, han vilde udbrede, end ved de snart afvisende, snart haarde, snart skjeldende Taler. Paulus bestræber sig ganske anderledes for at gjøre Christenlæren antagelig, ja tækkelig for Jøderne. Men jeg kan troe, det hørte Christus ikke til, paa saadan Maade at lade sin Gjerning svare til sine dybe og grundige Ord. Hvor han gaaer om, virker han som Kjærlighedsrigets Mand, men han træder ud i Livet som Kampens Mand, saasnart han har at gjøre med sine Modstandere. Hans hele Eiendommelighed i Henseende til Handle- og Villiekraftighed og i Henseende til Følelsernes Grundstemning, eller som I udtrykke Eder: hans Charakteer og Temperament, gjorde ham i Livet til en Stridsmand ved Siden af den Aandsopvækkelsens og Aandsopklaringens Mand, han ellers i aandelig Henseende, og den Lægelsens Mand, som han i legemlig Henseende med saa megen Menneskekjærlighed var. Men siig mig, vilde Asvold tilstedet, at man tillagde Christus baade eiendommelig Charakteer og eiendommeligt Temperament?

Jeg forstaaer nok, hvorfor Du spørger saa, svarede Adelaide. Du har altsaa erfaret her i Trondhjem, at der have været Mange, som, idet de i Christus saae det rette egentlige Gudmenneske, have meent, at om Eiendommelighed af den Art, som hos andre Mennesker, især eiendommelig Charakteer og Temperament, kunde der hos ham ikke være Tale. Jeg selv var voxet op i saadanne Forestillinger om Christus, ja endog om Samvittighed, meente vi, at der hos Christus, ifølge hans Eenhed med Gud, ikke kunde være Tale. Men Asvold var af anden Mening, ja han meente og, at det ei var godt for Chri-

stendom og christelig Tænkemaade, saaledes at rykke Christus heelt ud af Menneskeheden. Han sagde, at han ikke vilde henvende Tanken paa Christi Fristelse; thi man kunde maaskee sige, at først gjennem den blev Gudeenheden fuldbaaren i ham; men han gjorde mig opmærksom paa, hvad der laae deri, at Christus idelig bad til Gud, ja sank hen i Bønnen, søgende Styrkelse i denne Sjælens Hengivelse i Gud, at han ængstedes, endog til den Grad, som traadte frem i hans sidste Bøn paa Oliebjerget, samt deri, at han tilsidst paa Korset brød ud i et Udraab af Davids 22de Psalmes Begyndelsesord: „Min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig?" (Matth. 27, 46). Saa pegede Asvold endvidere hen paa mange enkelte Træk og Yttringer. Han fremhævede Det, vi læse hos Markus 3, 20-21, hvorledes Christus bliver saa betagen, at Lærlingerne synes at ængstes for ham, og sige om ham, at han er ude af sig selv. Endvidere gjorde Asvold mig opmærksom paa den eiendommelige Klogt, ja Vittighed hos Christus, og meente i alt Dette at see baade en reen menneskelig og en ganske eiendommelig Menneskenatur med sit eiendommelige Grundpræg, og meente, at kun saaledes kunde han og være os til Forbillede, til Trøst og Tilknytning.

Ja, sagde Klitov, efter Alt maa vel Christus betragtes saa, og man kan det, ja maa det, selv om man betragter ham som det Middelpunct for hele Menneskeheden, det Centralmenneske, som man jo har kaldet ham; thi maa ikke Hjernen og atter i Hjernen det Midterste have sin eiendommelige Ordnethed og Beskaffenhed?

Men, svarede Adelaide, deri er dog vel hos det sunde Menneske den rette ligelige Sammengaaen til Eenhed. Denne Ligelighed finder Du ikke hos Christus, kan jeg troe.

Fandt Asvold den? var Klitovs Svar. Neppe. Synes det ikke, at den rette fuldelige Sammengaaen til Eenhed ikke er der. Den er, synes mig, langt mere endda hos Paulus, hos

hvem det imidlertid dog ikke svarer til hans hele ypperlige Grundvæsen, at han (1 Tim. 1, 20) kan sige sig at have overgivet et Par tidligere Tilhængere til Satanas, skjønt der tilføies: for at de kunne revses til ikke at bespotte, saa og, at han (2 Tim. 4, 14) siger om En, der har gjort ham noget Ondt: „Herren betale ham efter hans Gjerninger" istedetfor: „Herren tilgive ham." Klitov gik nu til det Andet, han vilde tale om.

Det var Det, at Christendommen, til Trods for Christi Ord, i høi Grad har udbredt og forfremmet Hevngjerrighedens Herredomme paa Jorden. Endog i Christi eget Navn og for at haandhæve hans Kirke, er, under Navn af Straf, den vildeste Hevngjerrighed bleven opægget, den voldsomste Vrede sat i Flamme. Netop ved Det, vi forrige Aften have talet sammen, sagde Klitov, er jeg kommen til at tænke paa, at under hele Christenskabets Fremgang er Christus, og jeg maa føie til ogsaa Paulus, bleven høiligen forurettet. Var der Noget, Christus af al Magt talde imod, saa var det Hevnen og Hevnesygen, og nok saa meget var Ukjærlighed og Stridssyge og Hadoptændelse Paulus imod; og er der Noget, som ved Christendommens hele Færd og Væsen, er bleven opfødt, opelsket, oplivet, opildnet, saa er det det hevngjerrige, det hadefulde Sind, saa at dets onde Aand netop midt i Christenheden har kunnet sige: Det er mit Navn, der vorder helliget, det er mit Rige, der kommer frem, det er min Villie, der skeer, som i Helvede, saa og paa Jorden.

Adelaide havde ikke sagt et Ord; nu standsede hun, og saae med et Forfærdelsens Blik paa Klitov, og vendte saa Øinene mod Faustin.

Da tog han Ordet, han, som ellers hver Aften meest var gaaet taus ved Siden, og fortalte om en Bog, som var udkommen i den sidste Fjerdedeel af forrige Aarhundrede, indeholdende en gammel Mands Levneds-Optegnelser. Heri havde denne Mand fortalt om en Sygdom, en afskyelig Sjælesygdom, han

havde lidt af, dog uden at Nogen havde vidst det, eller kunnet mærke det. Han vilde kalde den Hevnhidsighedssygen, men den havde kun virket hos ham i Henseende til, hvad han havde læst, og i hans Forestillingsudmalinger. Han havde til sine Tider næsten ikke turdet læse noget Dagblad, fordi Et eller Andet deri alt for stærkt æggede Hevnhidsigheden op i ham; ja mange Fortidsberetninger havde han, for sin Aandssygdoms Skyld, ikke turdet indlade sig paa at læse. Der var en Tid, da han ofte havde udmalet for sig, hvad han havde været fristet til at gjøre, dersom han havde kunnet gaae om som en Mand, der kunde gjøre sig usynlig, og med en Jernkolle i Haanden kunde slaae ned, snart Denne snart Hiin. Alt Sligt og Andet i lignende Art og Aand, var dog aldrig kommen hos ham udenfor Tankernes Rige; i det virkelige Liv havde han ikke baaret Nag til Nogen, han personligen kjendte, og kun næret Harme mod nogle meget Faae, han kun kjendte af deres Yttringer, som han fandt dem i Dagbladene; disse havde da været de Eneste, han havde kunnet nævne som Fiender, nemlig for sit Vedkommende, thi de havde ei vidst af dette hans fiendske Sindelag imod dem. Men naar han nu spurgte sig, hvorfra denne Hidsighedssyge var kommen hos ham, saa havde han maattet sige, at det var deraf, at han havde levet i en Tid, hvori Alt havde været opfyldt af Vredesoptændthed og Forfølgelses- og Had-Ivrighed. Først var, sagde han, hans Sygdom begyndt, da en af den i sin Tid navnkundige christendomsivrige Grundtvigs stridbare Tilhænger var skredet frem med en kampivrig Storgang (han kaldte det var gaaet grassat) igjennem Bogverdenen. Siden var den hoiligen tiltagen ved Virkningerne af den slesvigholsteenske Opstand, og Alt, hvad der herved var kommen op, men overhovedet havde Meget af hvad han havde læst, især baade om de christne Kirkers Gjerninger og om Stats- og Folkefremfærdene, samt selv havde oplevet af Sligt, idelig voldt ham Hidsighedsanfald, dem han

endog havde følt legemlige Virkninger af. Bogen udkom først efter hans Død, og Alle erklærede, at de aldrig havde tænkt sig, at han havde kunnet bære en saadan Hevnelystshidsighed i sig.

Dersom der gik en legemlig Pest eller Landfarsot, med disse Ord endte Mandens Bog, hen over Europa, saa vilde Alle gjøre alt Muligt for at standse og udrydde den. Men for visse udvortes Foranstaltningers eller Tilerhvervelsers, ofte kun for Storindbildskheds formeentlige Goders Skyld, lader man den frygteligste aandelige Syge gaae om og idelig ophidses, og netop Saadanne, der ansee sig for Aandens Stormænd, agte det ikke, at hele den europæiske Menneskehed under alt det Hidsighedsvæsen, som forfremmes, kommer til, baade ynkeligen og grueligen at tage Skade paa sin Sjæl.

Alt for lidt, alt for lidt, udbrød nu Klitov, henvendte man i de Stater og Lande, der skulde gjelde for christnede, og for en Deel vare det, Tanken paa, om man ikke i og gjennem sin Verdslighed saare meget forfremmede de onde Dæmoners Rige. Men især er det forfærdende at tænke paa, at netop Christendommen hoiligen forfremmede disse vilde aandstærende Magters Herredomme. I Carl den Stores Tid og i Aarhundreder derefter seer man baade Christeligheden og den almindelige Menneskeretfærdighed at trædes under Fødder til Fremme for Christenskabet, og bestandig have de deres værste Fiende i dette.

Men lad os da dog ikke glemme, svarede Adelaide, at, var der Nogen, som derved forurettedes og krænkedes, saa var det netop Christus selv og hans Apostle; thi i deres Aand eller deres Villie handlede man ei.

Og saaledes blev man ved, om end i det Mindre, var Klitovs Gjensvar, lige til det 19de Aarhundreders Udgang. Vi ere først komne ind i den Frihed, at vi kunne begynde Christeligheden reent fra først af igjen, og det reent, frit og heelt.

Klitov gik nu til det Tredie han vilde tale til Adelaide

om: Ved at læse Helligskriften, sagde han, som Du nok har mærket, at jeg har fordybet mig meget i, nemlig den christne, har det stødt mig, og jeg kan tillige sige undret mig, meget at læse de Ord (Matth. 10, 37): „Hvo som elsker Fader eller Moder mere end mig, er mig ikke værd", hvortil jeg saa knyttede Ordene Matth. 19, 29: Hver, som haver forladt Brødre eller Søstre, eller Fader eller Moder, eller Hustru eller Børn for mit Navns Skyld, skal faae hundredefold igjen og arve det evige Liv.

Men, min Gud, udraabte Adelaide, maa man ikke endog for vort jordiske Fædrenelands Skyld, saa og for mangt videnskabeligt Formaals Skyld, naar man inderligen føler sig kaldet, forlade Fader og Moder og følge Herrens Kald og Bud?

Og vil Du nu vide, hvorledes hine Ord, og endnu mere de lignende Ord hos Lukas (14, 26), hvor det endog hedder: Hvo som ikke hader Fader og Moder, klang for mine Øren? Det var, som sagdes der: Hvo der ikke for Kjærlighedens Riges Fremmes Skyld vil træde den nærmeste og første Kjærlighed under Fødder, eller dog støde den fra sig, han er ikke værdig til at deeltage i at virke for Kjærlighedens Rige. Med hiint Andet, Du nævnte, veed jeg ikke, om det er anderledes, men her var jo dog vel Det, vi her kunne kalde Fædrenelandet, netop Kjærligheden, Menneskekjærligheden, uden hvilken Paulus (1 Kor. 13) ypperligen, skjønt noget for stærkt, siger selv den stærkeste, kraftigste Tro at være en lydende Malm og en klingende Bjelde, hvilke To forresten vel nok kunne tjene til at kalde Folk sammen og sætte Røre i dem. — Forlade Brødre og Søstre! Er ikke Christendommen bleven til, for tilligemed Gudsriget at stifte et stort almeent Broderlighedens og Søsterlighedens Rige? Og det skulde begyndes med at forsage den første og nærmeste Broderlighed og Søsterlighed, den, hvorefter al den anden har faaet sit Navn?

Adelaide blev noget forbauset, og vidste ikke, hvad hun skulde svare. Da vedblev Klitov: Lad mig sige Dig, hvad jeg i denne Henseende har tænkt: Det kunne vist ikke være Andet, end at der, naar Christendommen skulde prædikes varmt og gjennemtrængende, — og hvormeget maae vi ikke takke Gud for, at det skeede, — maatte opkomme mange Ivrere baade for og imod, saa og mange fra hinanden afvigende Antagelser og Meninger, hvor der saa ikke agtedes paa, hvad der var christeligen væsentligt, og hvad man kunde lade Enhver drømme, eller digte, eller klogtig tænke om, som han vilde, naar det kun ikke hindrede ham i at fremmes i Henseende til Kjærlighedsrigets Fremgang i hans Indre, men maaskee gjorde ham varm og virksom til Kjærlighed, Gudsfortrøstning, Gudindlevelse, samt til den Omsorg for Mennesker, der saa ofte er sat til Side af Troesivrerne, ja endog af Gudhengivne. Hvor tidlig mange Slags Ivrerie fremkom, see vi af første Korintherbrev, hvor Paulus tager det retteligen og godt, saare godt. Men nu vakte det megen Splidagtighed, og man læser, hvorledes Paulus taler derimod, og især vil, at Timotheus skal holde sig udenfor alt Meningmagerie. Fader og Søn, Moder og Datter, eller Moder og Søn, Fader og Datter kom da vel ofte til at staae imod hinanden, men det var ikke godt. Forfremmedes Christentro-Udbredelsen derved, saa fremmedes ikke Christeligheden.

Siig ikke det, siig ikke det, udraabte Adelaide, netop i hine første Tider udøvede Qvinder og Mænd, som forsagede Alt, for at følge Christus og optage hans Aand i sig, netop de udøvede Menneskekjærlighedens Gjerninger mod de Forladte og Fattige, som Verden var fuld af. Man har mange skjønne Beretninger herom.

De have sikkert, svarede Klitov, øvet Christeligheden ved at tage sig af de Aandsforladte og de Syge, og udbredt megen Virksomhed i sand christelig Aand og med et sandt christeligt

Sind; men jeg kan dog ei lade være at beklage de forladte Fædres og Mødres, Brødres og Søstres fattige Sjæle, som der især skulde været tænkt paa, og hos hvilke der derfor skulde være holdt ud. Udbredelsesiveren, som snart greb om sig, var vist ei den bedste for den indre Fremgang i Sjælenes Inderste.

Klitov vendte sig nu til at tale om Christendommens Kamp imod og Afsky for Hedenskabets Guder og Gudevæsen, hvilket man, meente han, skulde have ladet staae uantastet, da Kjærlighedsriget og Gudsfortrøstningsriget, og Riget, som er inden i os, meget godt kunde været prædiket og forfremmet, medens man lod alt Hiint staae urørt, ladende de Mange deres Guder og disses Dyrkelser, gjennem hvilke de dog alle dyrkede Gud, eller vidste at skulle det, idetmindste dyrkede Det, som var godt og fornødent for Menneskeheden. Al christelig Prædikelse forudsatte jo, at Troen paa en alretfærdig Gud, som vilde det Gode og straffede det Onde, allerede var meget udbredt i Romerriget. Naar Paulus formanede til Ærefrygt for Øvrigheden, der, i det Hele taget, skulde vaage over god Samfundsordning, og naar denne nu blandt sine Grundlag havde Ærefrygten for Keiseren, eller rettere Keiserdømmet, som Sammenholdets Middelpunct, og lod Keiser og Keiserdømme vorde en særegen Gjenstand for en vis udvortes gudstjenesteagtig Hædrelse, saa skulde man istedetfor alt for jødiskt at holde paa Enegudsvæsenet, adlydt Øvrigheden heri, efter det af Paulus (Rom. 13, 1-7) om Øvrigheden saa kraftigen Udtalte, og dernæst for ei at forarge mange i Hjertet Gudfrygtige, der vel nok kunde og burde regnes til de Smaae, som de hos Lukas (17, 1) kaldes, uden at der her tilføies: „som troe paa mig“, hvilke Ord vistnok baade hos Matthæus (18, 6) og hos Markus (9, 42) lægges til. De mange Smaae, som blandt Hedningene bare et gudfrygtigt Sind i sig, burde Menneskekjærligheden eller Menneskeomsorgen lige saa meget søgt ikke at forarge, som de Smaae, der troede paa Christus.

Det er meget at beklage, at Christus ikke fik Aar til, og Paulus ikke Anledning og Storblik til, at trænge saavidt frem. Saa kom det ulykfalige Martyr- eller Blodvidnevæsen, som jeg maa regne til en af Christendommens Grundulykker, siden man dog har talet saa meget om disse mod forrige Aarhundredes Slutning i Europa.

Hvad? udraabte Adelaide, vil Du regne Noget af det Herligste, Christendommen har at opvise, dens store Sandhedsvidner, til dens Grundulykker?

Kjære Adelaide! var Klitovs Svar, lad os ikke forvexle Blodvidner med Sandhedsvidner. Blodvidner lære os den Kraft og Udholdenhed, hvormed under Gudhengivenhed en mægtig Tro kan leve i en Sjæl og i dens Liv og Gjerning; men falsk Tro, det veed Du nok, kan finde og har ogsaa funden Blodvidner, ligesaavel som den rette christelige Tro. Sandhedsvidnesbyrdet ligger i noget ganske Andet, end de Enkeltes levende kraftige dodudholdende Overbeviisning; ogsaa under de store Statsomvæltninger har netop Dette viist sig, efter hvad jeg her ved Hoiskolen har hort foredrages. Kors og Lidelser ere ogsaa ypperlige Fremkaldelsesmidler til og Styrkelsesmidler i dyb Gudshengivelse, og alt Saadant, selv i den urette Troes Tjeneste, har stort Værd. Det Væsentligste i og for den Enkeltes Sjæl fremmes derved hoiligen. Men om det rette Sande, det for Alle Gyldige derved fremmes, det er en anden Sag. Gud har sine Trofaste under al Slags Tro; men al Slags Tro er ikke af Sandheden, eller lige meget af Sandheden. Og nu omvendt: Tor man nægte, at En kan være et Sandhedsvidne, endog et stort, et ypperligt, et meget priseligt, uden at han bliver et Blodvidne eller paa anden Maade Lidelsesvidne. Netop Dette kan endog vorde et Beviis for, at han har været et ægte Sandhedsvidne, som har havt Guds Velsignelse med sig, idet han har vidst at prædike saaledes, at han har vunden stor Indgang og har salig-

gjort mange Sjæle i Fredelighed, saa at paa ham de Ord have kunnet gaae i Opfyldelse: Salige ere de Sagtmodige, thi de skulle arve Jorden; salige de Fredsommelige, thi de skulle kaldes Guds Børn (Matth. 5, 5 og 9). Dog saavidt har vel neppe Nogen dreven Begrebsforvirringen, at have villet gjøre Lidelsesvidneskabet til Betingelse for Sandhedsvidneskabet*). At træde op

---

*) Det er dog skeet her i Kjøbenhavn ved en Mand, hvem Mange baade i Dybtænkningens og i Christelighedens Henseende have Meget at takke, Kjerkegaard, da han efter Mynsters Død anfaldt dennes Eftermæle i Anledning af, at Martensen, da han ifølge kirkelig Sømmelighed talede om den nys afdøde Mynster, havde kaldet ham — og det i Sandhed med stor Ret — et Sandhedsvidne i Christendommens Rige. Men det synes, at da allerede hos Kjerkegaard legemlig Forstyrrethed, eller hvad man nu skal kalde saadan Sygdom, har bragt Aanden i Ulave og Forstyrrethed. Han, som i sin bedste Tid havde hadet al Agitation, traadte nu op som fremfarerisk Agitator, og tillige som en Philister, idet han begyndte med en Yttring, der forbausede mig høiligen, idet jeg maatte spørge mig: Hvorledes kommer dog et saa genialt Hoved til at synke ned til det Trin af jammerlig Philistrøsitet, som han stod paa, da han kom frem med den Tanke (skulde man troe det?), at Martensen vel havde berømmet Mynster, for at bringe sig selv i Erindring til Bispestolen? Naar jeg ikke var blandt de Mange, som da talte mod Kjerkegaard, hvilket nok kunde hørt mig til, saa var det, deels fordi jeg snart saae, at man her fik med en Proteus at gjøre, som, medens man vilde kæmpe med ham i hans ene Skikkelse, vilde, inden man naaede til det, forandret Skikkelse, deels fordi jeg — jeg kan forsikkre, at det var saa — ikke vilde være med ved at fremskynde Det, hvortil jeg saae, at det maatte komme med den ulyksalige Mand. Til Flere, som havde funden megen Opbyggelse og Husvalelse hos Kjerkegaard, og nu kom i Uklave i Henseende til ham, sagde jeg: Hold fast ved Det, han var Eder, og lad hans Sidste ikke hos Eder forstyrre hans Tidligere. Jeg yttrede dengang for Flere, at jeg ønskede, at man af dem af Kjerkegaards Skrivter, der deels ere for subtile og abstruse, deels for vidtløftige, vilde uddrage en Chrestomathie. Kun herved vil Efterverdenen ret faae godt af dem. — Forresten er jeg glad ved at have faaet Anledning at sige Det, jeg her har sagt.

imod et bestaaende eller i Folks Forestillinger Herskende, for at fremme det høiere Sandhedsrige, kunde maaskee tænkes som Betingelsen for at faae en særdeles Adkomst til at kaldes Sandhedsvidne i christisk Forstand, skjønt jeg dog ingenlunde vil sige Dette. Men Lidelser, udvortes jordiske Lidelser, — thi det er jo saadanne, som menes, — hvad have de med Sandheden og Sandhedens kraftige Prædikelse at gjøre? Og lad os nu tage Martyrskabet nærmere for os. Mindes Du, hvad der blev sagt, da der fortaltes om det store Statstilsyns- og Forbryderpaapassermandskab i Engelland og ved den Leilighed tillige om Undertrykkelsen af Negerslaveriet, og Det, som derved kom paa Tale, angaaende Eneraadighedskirkens gruelige Forfølgelser af de saakaldte Kjettere*)? Vi talede da om, hvad de mange Menneskesjæle maatte lide, som skulde udføre den forfølgende Kirke- og Statsmagts mange Forskrivter. Det maae vi altid tænke paa ved de mange Grueligheder, Martyrvæsenet fremkaldte. Ret grundig christelig Menneskekjærligheds- eller Menneskeomsorgsfølelse vilde have, alene for de mange Hedninge-, det vil da sige Romersjæles Skyld, gjort Alt, for at ikke Forfølgelserne skulde komme mod de Christne. Men disse i deres saare omgrændsede aandelige Syn tænkte kun paa sig og paa den Himmel, der for dem skulde aabne sig, og betragtede maaskee alle Hedninger som overgivne til Satanas, for at jeg skal gjentage Pauli uhældige Udtryk; thi Andet, end et uhældigt Udtryk var det neppe, undsluppen i fyrig Sindsbevægelse. Maaskee for hver een Martyr, som piintes, 10 Hedningesjæle ere blevne over-

---

At denne Anmærkning er af Udgiveren, vil man allerede kunne vide af de fremmede Ord, som her ere brugte. Maaskee jeg vil komme til andenstedts nærmere at omtale Kjerkegaard, der ved flere af sine Skrivter har virket meget velgjørende paa ikke Faa. Jeg stod i tidligere Tid i nær Forbindelse med ham.

*) See S. 517-518.

givne i de grueligste Sjæletilstandes Vold derved, at de skulde udføre disse Piinselsgjerninger. Allerede med Hensyn til hiin Forladelse af Fader og Moder, af Søster og Broder, men endnu mere med Hensyn til Martyrforfølgernes Tjenere, har jeg maattet spørge mig: Har da vigtige Høitankers, dybe Erkjendelsers og dybe Menneskelighedsfølelsers Udbredelse skullet gaae Veien over Masser af sønderknuste Sjæle?

Adelaide svarte Intet; Klitov vedblev: Man forfremmede Grueligheldernes Rige ved at give saa megen Anledning til at Forfølgelsens Tjenere maatte udøve saa mange Grueligheder. Hver Martyrsjæl, som priistes og lovsanges, blev kjøbt paa mange Menneskesjæles Bekostning, og Djævelen havde nok saa megen Aarsag til at fryde sig ved Martyrhelgenerne, som den saakaldte hellige Kirke. Men denne Tanke, som dog ligger den christelige Betragtning saa nær, synes aldeles ikke at være opkommen, ja, da jeg engang for en Islænder her i Trondhjem udtalte Dette, blev han slaaet deraf, som af Noget for ham ganske Nyt, og paastod, at i det hele fordums Europa havde Ingen betragtet Martyrherligheden saaledes, men at man ikke kunde nægte, at denne Betragtning var i Sandhed christelig.

De Tre gik nu en Stund tause hen; da sagde Klitov: Jeg tog idag den gamle Helligskrivt for mig, og slog allerførst op Davids Psalmer. Strax i den anden Psalme fandt jeg de Ord: Men Den, som boer i Himmelen leer, Herren spotter dem. Der henviistes til den 59de Psalme, som jeg saa strax slog op, og her fandtes atter, i Vers 9, om Dem, hvorover der klages, de Ord: Men Du, Herre, leer ad dem; Du spotter alle Hedningerne. Senere fandt jeg Ps. 37, 13 de Ord: Herren leer ad ham, thi han har seet, at hans Dag kommer. Er ikke en saadan Spottens Latter paa mange Maader gaaet ud over Christenskabet? De grueligeForfølgelser, hvorunder det leed, har det selv i Aarhundreder efterlignet og udøvet mod Hedninger og

mod Dem, det kaldte Kjettere, hvilke netop stode i samme Forhold til Dem, der havde Magten, og disses Gudsdyrkelse, som det, hvori de første Christne stode til Romerfolkets Magt og Guddomme. Er det ikke ret, som om Christendommens Marker vandedes og dens tidligste Sæd opelskedes ved Blod, for at der i sin Tid kunde opvoxe Blodgjerninger deraf? Tør man ikke virkelig sige, at der var en aarsagelig Sammenhæng imellem hine Grueligheders Lidelse og disses Udøvelse? Hvis Verdensgangen er Verdensdommen, hvilken Domfældelse har saa ikke truffet Martyrdommet.

Og nu ogsaa de første Christnes Had imod Fleerguderiet og deres Forfølgelser imod det, da de fik Magten! Kan man ikke atter her tænke paa de Ord: „og Herren loe ad dem", naar man seer de Christne komme til det Samme, de før afskyede? Fleerguderiet havde sin gode Grund: Menneskehjertet og Menneskeforestillingen søger og udkaarer sig mange Ærefrygtens og Tilbedelsens Gjenstande, medens Mennesket meget vel deels aner, som i tidligere Tider, deels veed, som i de sildigere, at den evige, allestedsnærværende, almægtige, alretfærdige og alhellige Guddom er bag dem alle, ja i Grunden søges og haves i eller ved dem alle. Saaledes var det med Helgentilbedelsen — jeg kalder den saa; thi den var en Tilbedelse, om man saa kun vil have den kaldet en Ærefrygtsydelse og Tilflugtstagelse med Bøn om Forbøn hos Gud. — Helgentilbedelsen var fra først af saare naturlig, netop som Fleerguderiet, kun paa en anden Maade. I begge vilde ogsaa hver enkelt Stad eller Landsdeel, ja hos Romerne hver Huuskreds, have sine særegne nære Underguddomme. Men som Gudertilbedelsen blev mørk og uaandelig, medens den dog bestandig blev en Sjæletilflugt, saa blev og Helgentjenesten det, og begge bleve det ved den til Billederne, blot som Billeder, sig heftende og hængende Overtro. Platon, er sagt mig, taler allerede om, hvorledes de ældgamle Guds-

billeder eller Billedstøtter vare i langt større Anseelse hos Menigfolk, end de nyere skjønnere, og netop det Samme har viist sig hos Christne. Visse ældgamle Billeder af den hellige Jomfru have været i langt større Anseelse og samlet langt flere Bedende, end nyere bedre dannede og udstyrede. Man seer det ligefremme Afguderie heri. Og skal jeg nu tale om de saakaldte Reliquier, deels Legemerne, deels efterladte Ting, der have tilhørt de med Ærefrygt eller med dyb Kjærlighed Erindrede? Man har fortalt mig, at der vare Tider, da Stæder, Klostre, Kirkeværgere vare i stor Bevægelse for at faae slige Sager, ja at man ofte gik Plyndringers eller Tyveriers Vei for at forskaffe sig saadanne*). Ogsaa heri var fra først af noget Naturligt. Men to Ting vare herved slemme: Først Dette, at hvad der i Førstningen var en Hjertelighedssag eller dog en Følelsesbevægethedens Sag, det blev for de Fleste til en blot og bar udvortes Jagttagelsessag, og dernæst Dette, at herved, som ved meget Andet, en grov Uaandelighed fik Herredømmet ved Siden af, ja over Aandeligheden, saa at Christenskab i den raaeste Skikkelse satte sig i Christelighedens Sted, eller at denne dog leed meget ved hiint. Maa man ikke sige, at, naar man gjennemgaaer Christenskabets hele Fremfærd, saa træder En saare Meget imøde, netop i samme Art og Aand, som herskede i det Hedenskab, som Christendommen fortrængte? Og nu Indsigelseskirkerne. Naar de lavede deres Troesbekjendelser, og holdt paa disse nok saa stærkt som, ja stærkere end, paa Helligskriften, gjorde de sig saa ikke her nye Guder at holde Hævd over? Ja Helligskriften selv gjorde de sig til deres Gud. Og nu deres heftige voldsomme af Forkjettringssyge opfyldte Ivrerier i Daabs- og Nadverstridighederne. Vender her ikke det Samme tilbage, der hos Eneraadighedskirken afskyedes? Var det ei, som om

*) See Muratori under Aarene 827, 1074.

en dyb Forhaanelsesdom skulde gaae ud over dem, og hvor meget standsedes ikke ved dette Bogstavs-Afguderie og Tvingselsvæsen disse Kirkers Fremgang, medens Eneraadighedskirken reiste Hovedet paa Ny.

Klitov gik nu en Stund stiltiende ved Siden af de to Andre, da tog han igjen Ordet, og sagde: Ved de Ord: „Herren loe ad dem" maatte jeg da og tænke paa Pavedommet. De første Christne vilde ikke vise Roms Keisere den brugelige Hylding, hvorved Statens Overmyndighed, der holdt det Hele sammen, æredes som en Art af Guddomsmagt. Og hvad skeede saa i Tidens Løb? I Rom satte sig paa en nyskabt Throne en Høiherre, der lod sig betragte som Guds egen Statholder paa Jorden, og som lod Folk kysse sin Toffel, og Efterfølgerne af Dem, der ikke vilde see en Guddomsmagt i Keisermagten og offre Røgelse til den, knælede i Snauset for et Stykke Meelkage, naar det bares forbi, fordi de deri saae den virkelige Nærværelse af en Guds Søn, som selv var Gud. Romerne havde dog kun i et levende Menneske, og endda det Menneske, som havde det jordiske Overherredømme, seet et Slags Guddommelighed. Og hvor mange Knæfald (fordrede og frivillig ydede Knæfald) for verdslige Konger have saa ikke de Christne gjort. Seer man ikke heri høiligen Det, jeg har hørt og læst at kaldes Verdensironien, men som jeg vil kalde Verdensudhaanelsen, og den maatte jeg tænke paa og glæde mig ved at møde hos David, naar han tre Gange udbryder i de Ord: „Herren loe ad dem" eller „Herren skal lee ad dem". Den viiste sig deri, at, hvad man hadede hos Andre, det gjorde man selv.

Men, svarede Adelaide, antaster Du ikke selv vor Christendom haardeligen, medens Du taler imod al Antastelse af Det, som er Næstens Tilhold og Fortrøstning, og forarger Mange, medens Du taler mod Forargelsen.

Naar jeg ikke kan lade Antasteriet, svarede Klitov, uantastet, naar jeg gjerne vilde have alt Forkjettringsvæsen forkjettret, saa er det jo Anmasselsen, jeg taler imod, men jeg gjør det ikke paa anmassende Maade. Jeg vogter mig for al Paatrængen, der maaskee endog kunde komme til at træde den indre Aandsvirkens lempelige, rolige, men langsomme Fremgang imod. Har jeg ikke oftere bedet Dig, ikke at lade dig anfægte, eller bringe i Ulave af mig, og mod mange Andre, især Saadanne, som ei have sogt mig, er jeg meget vaersom. Jeg lader Enhver sin Gudsfortrøstning, naar den fører ham til det Gode, eller dog ei hindrer ham deri. Men hvad jeg klarligen seer og erkjender, det maa jeg da kunne udtale med Overbeviisningens Styrke for Dem, som ville høre mig. Prøver selv, er jeg altid bereed til at sige. Ja, hvor kunde jeg Andet? Ingen skal jo modtage af mig, Enhver kun af den indre Grundgiver, af Sandhedserkjendelsen selv; jeg kan kun foranledige. Og er der Nogen, som, naar han i Columbien skulde gaae ind i en bestemt Kirke, vilde gaae ind i Ligegjeldenhedskirken eller og i den frie christelige Aands Kirke, saa er det mig. Saadanne to Stormenigheder have jo dannet sig i Columbien.

Jeg raader Enhver at blive ved sin Tro, naar den er ham til Fortrøstning og til Fremme for Det, som Pligt og Menneskeomsorg kræve. Der er Noget, som Alle maae erkjende for Vigtigt for hele Menneskeheden: dette maa man holde paa og forfremme. Men forresten lade man Enhver hans Tro, just ei nomtalt, men dog uantastet, idetmindste ikke ivrigen antastet.

Men nu har jeg min Tro og vi Europæere i det Hele have vor Tro, vor Gudshengivelse, vor Leven i Gud, og den skal man lade os beholde. Jeg søger at uddanne den ved Din Hjelp, idet jeg taler til Dig og mod Dig, og jeg takker Dig, at Du giver Dig hen til Samtaler med mig. Uddan Du nu Din Tro saaledes ved Hjelp af mig.

Men, hvad der er ret Sandhed, svarede Adelaide, maae vi da dog alene ledes af.

Ja, var Klitovs Gjensvar, og vel at mærke ved Sandheden selv og dens egen Tiltalende for Aanden, og netop derfor lade Enhver gaae sine Veie, det er: følge sine Forelser, følge Herrens Forelser, som de ere for ham. Men forlang aldrig, at Nogen skal give os Ret! Det er Sandheden, Enhver skal give Ret, og den er langsom ad sig, og man maa lade Herren sine beleilige Timer.

Men nu Overveielsen, svarede Adelaide, Betænkningen og Enhvers Meddeeltagelse deri? Skal der ikke randsages, drøftes, og maae ikke Alle søge det i og for sig Sande?

Jo, og det med hinanden. Men netop derfor ikke vredes, eller føle sig stødte, eller vende sig bort, ja harmes eller endog blot være paatrængende, naar Andres Tanker ikke ere deres, men stik imod dem. Skal der være Overveielse og Drøftelse, saa skal netop Afgjørelsen høre Livsgangen til, og saa maa man netop lade Enhver frit tale, som Herren nu fører ham til at tale, for at den rette Afgjørelse kan komme ved Livets egen Gang. Man maa lade Vorherre Frihed, og dertil lade Herren Tid.

Der er, saa vedblev Klitov efter et kort Ophold, der er i forrige Aarhundrede bleven skreven Meget om Christendommens Grundulykker. Jeg vilde dertil allerførst henregne Det, at Aanden fortrængtes, ja ihjelsloges hver Gang man troede, at have faaet en af dens Virkelser fuldbragt. Man forvandlede den livfulde kjærlige Følelses og Følelsesbeaandetheds Virkninger til Det, jeg har hørt kalde udvortes Observants, der skulde overholdes, hvad enten Aanden var derhos eller ei, og hvad Aanden livfuld havde gjort til en virkelig Erkjendelse, blev slaaet fast med en naandelig Nagle.

Men nok saa stor en Grundulykke var det, at Christen-

dommen tilbagetrængte, ja ofte nedtraadte den almindelige Menneskeretfærdighed. Er Du ogsaa berettiget til at gaae saaledes tilværks? spurgte man sig, i sin Opflammethed for en ypperlig Sag, alt for lidet, og forurettede derved ofte alt for meget baade Mennesker og Herrens indre Rige.

Adelaide svarede Intet, da sagde efter nogen Taushed Klitov: Jeg mærker nok, at paa mig gaae idelig de Ord i Opfyldelse: Hvad Hjertet er fuldt af, løber Munden over med, endog til Utide. Men lad mig bestandig sige dig: Igjennem Christendommen gik Christelighedens Strøm, og den er nu paa Ny kommen til os, ja vi takke den for Meget af Det, vi i aandelig Henseende ere. Vor Opvaagnen var ei fra et Intet, men fra en dyb Livsgrund, og Christendommen mødte os strax med aandelig Berigelse. Det er for Christelighedens Skyld, at Christenskabet saa meget er bleven mig en Afsky. Fortørnes da ikke over mig.

I hvad Du saa kommer frem med, gav Adelaide til Svar, saa taler jeg saare gjerne med Dig. I tidligere Alder vilde Adskilligt af Det, Du udtaler, vel nok været forvirrende, altsaa ikke godt for mig; men nu i mit 57de Aar kan jeg taale Meget, uden at anfægtes. At Det, Du siger, alt kommer fra en Sandhedsgrund, seer jeg nok; om det altid er den rene og den fulde Sandhed, tør jeg ikke afgjøre. Men lad kun Alt strømme udaf Dig, som Du føler Drivt dertil, eller rettere, som Livsdrivten i Dig vil det.

Du mærker da og, svarede Klitov, at din Helligskrivt ogsaa er en saare vægtig, ja jeg kan sige hellig, Bog for mig. Den har været mig saare velgjørende, og det desto mere, jo mere jeg læste i den med det frie Syn, det stortudvidede Syn, den selv fremkaldte hos mig. Der gaae efter 2000 Aars Forløb endnu store Verdenslyn ud fra den, eller rettere Solstraalinger, der danne Sole.

I det Samme kom Klotilde løbendes og bragte det Bud, at Kosmine ikke kunde komme, men bad om en Sammenkomst næste Dags Aften. Klotilde drog saa sine to Venner med sig til Fattigbyen.

Femtitredie Delingsstykke.

Angaaende Kongedømmet under Fristatsforfatningen.

Ungoldingeformanden fortsatte næste Aften sin Meddelelse af Danskuordmandens Skrivt. Denne var nu gaaet over til at tale om, hvad Kongedømmet egentlig skulde være under Fristatsforfatningen. Man har i Tydskland sagt, at Kongen skulde være Den, der tilsidst skulde sætte Prikken paa I'et. Hvorledes Dette i Tydskland skal udlægges, er ikke let at sige, men i Danmark er det meget let. I det danske Sprog ere nemlig — ikke i Prentningen, men i Skrivningen med Pen — de to Udtryk: finde Rum og finde Ruin kun derved forskjellige, at det sidste fremkommer, naar der sættes en Prik over den første Streg i det første Udtryks sidste Bogstav. Og herved er den sidste Kongemagtsbeslutnings Gjenstand, men heller ikke Mere, ret vel angiven, forsaavidt den bestaaer i at afgjøre, om enten Antagelse skal finde Sted eller Afviisning, der da kan bestaae i en blot Henviisning til ny Betænkning. Forresten bad Forfatteren at agte paa, at Kongemyndigheden her kun omtaledes med Hensyn til dens Deeltagelse i Lovgivningsmagten, i hvilken Henseende den stod ved Siden af de to andre øverste Statsmyndigheder, og da vistnok især traadte frem i Udøvelsen af — samt i alt Det, som i Folkeformændsforsamlingerne skeede, for at undgaae Udøvelsen af — den saakaldte kongelige Nægtelses-

ret, der kan siges egentligen at være en Bifaldelses- og Ikke-bifaldelsesret. I Henseende til denne vilde nu Forfatteren, at der ganske anderledes maatte sorges for den tredie overste Statsmyndigheds, Kongemyndighedens, Selvstændighed og Friraadighed, end det var skeet i de nu gjeldende Fristatsforfatninger. Han vilde, at Kongen, uafhængig af Statssagerformændene, skulde give sin Bifaldelse eller Nægtelse i et særegent, alene til denne Ende af Kongen udnævnt Kongestatsraad, bestaaende af Mænd, hvoraf Ingen var almindelig Statssagerformand, altsaa Ingen havde havt Noget med de to Folkeformændshuse at gjore, men forst tilsidst, efterat disse havde fuldfort Deres, toge Sagerne reent frit for sig. Forfatteren meente, at et saadant Kongeraad maatte bestaae for den storre Deel af Mænd, ikke ret mange, hoit 7, der vare opvoxede i Statens Tjenester, være det, som Embedsmænd, eller som mangeaarige bestandige Medlemmer af enten Underhuset eller Overhuset, men i en hoiere Alder vare traadte af derfra, og en Tid lang havde levet, som udenforstaaende Tilskuere og Jagttagere af en yngre Slægts Færdelser, og nu, kaldede til at leve i og for Almeen-Overskuelsen alene, blot havde med Sporgsmaalet om de endelige Bifaldelser eller Ikkebifaldelser at gjore. Det maatte helst være saadanne Mænd, man kunde kalde Ungoldinger, og tillige saadanne, hvilke enten slet ikke havde været stridbare, eller i hvilke Stridbarheden med den dermed i Almindelighed forbundne Eensidighed var vegen for en vis rolig Almeenoverveielse og Almeendeeltagelse. Forst naar den kongelige Slutningsafgjorelsesmyndighed udovedes paa en saadan oploftet fri Maade, meente vor Forfatter, vilde Kongemyndigheden i Lovgivningens Henseende blive en Sandhed, som virkelig tredie Statsmyndighed: en Sandhed, det vil her sige Noget, som ikke er til, blot for at opretholde et vist Udseende, men faaer sin tilstrækkelige selvstændige Medindflydelse.

Forfatteren gik nu over til folgende almindelige Betragtning:

Man har i Louis Philips Tid villet i Frankrige opstille den Sætning: le roi regne mais ne gouverne pas. Hvad vil her regner sige? Var Meningen: Kongen skal vel regjere, men ikke bestyre? Nei! Meningen var, at tilkjendegive, at Kongen vel skulde have en Overmyndighed, saa at Ministrene Intet kunde gjøre i Henseende til Folkeformandskabet eller i andre hele Staten betreffende Anliggender uden Kongens Samtykke, men at den egentlige Regjering, eller den egentlige Statsomsorg og Overveielsen af alt Herhenhørende skulde være Ministrenes, som de egentlige Regjeringsmænds, med hvilke derfor Folkeformandskabets Mænd alene havde at gjøre, idet Kongen stod udenfor alle Forhandlingerne med dem. Saaledes synes imidlertid Louis Philip ikke at have taget Sagen. Han vilde nok selv være egentlig Medregjeringsmand, og synes og at have være det, med Undtagelse af en ganske kort Tid*). Ja man kan have god Grund til, naar man gjennemgaaer Guizots Memoires pour servir à l'histoire de mon temps, at sporge, om det ikke havde været det Retteste, at Louis Philip selv bestandig havde været øverste Regjeringsmand, eller saakaldet Conseilspræsident (saa kaldtes Statsformandskabets Forsædesmand), hvorved stor Eenhed og Fasthed og et høist fornødent juste milieu, eller Jagttagelsen af en vis passende Middelvei, kunde været opretholdt, og Kampen om at faae eet Ministerium sat i et andets Sted faaet en lempeligere Vending. Der kæmpede dengang to Grundanskuelser mod hinanden i Frankrige i Henseende til den Maade, hvorpaa hele Folket skulde tages, den ene var la politique d'ordre et de resistance (at holde en fast Orden opret og staae imod), som Guizot og 4 andre Mænd med ham, først opstillede, og hvis Forfægtere fik Navn af de

---

*) Herved sigtes uden Tvivl til den Tid, i 1831 og 1832, da Casimir Perier stod i Spidsen for Ministeriet. Meddel.'s Anm.

Doctrinære, hvilket var dette Navns første Betydning i Frankrige. Den anden Grundanskuelse i Henseende til Folkets Tagelse var la politique de laisser aller et de concessions (lade gaae og give efter). — At det var urigtigt, ikke at indføre den almindelige Stemmeret, men at lade visse Uligheder paa Engellands Maneer fastsættes, og at ville drive en parlamentarisk Regjering frem paa Engellands Viis, synes netop Guizots eget anførte Værk at lære den Betænkende, medens det tillige lærer os, hvor meget han selv holdt herpaa. Iøvrigt anpriiste vor Forfatter dette Værk meget, og jeg skal, sagde Ungoldingeformanden, see at faae det frem af vor Storbogsamling. I ville vist finde Grund til i mange Henseender at stille det lige med, ja over, Livius og Sallustius, som jeg jo veed, at I med stor Fornøielse have læst her i Trondhjem.

Man maa lægge Mærke til, at her ere tre Ting at adskille, som vi, holdende os til de anførte franske Ord, kunne udtrykke ved de tre Udtryk: regner, gouverner, administrer. Og nu maa man dog vel erkjende, at, naar Kongemyndigheden ikke skal føre tilbage til kun at sige Lidet, saaledes som det i Engelland har været, efter Georg den Tredies Tid, i hvilken Tid Bestikkelsesvæsenet med alt dets Beslægtede var et af Regjeringsmidlerne til Kongemagtens Opretholdelse, men naar Kongen virkelig skal være Det, han i den preussiske Grundlov (ligesom og i den danske og i enhver Grundlov, som haves udenfor Engelland) erklæres at skulle være, saa maa man sige: At Kongen netop skal gouverner, eller føre den egentlige Regjering, men ikke administrer, eller forestaae Bestyrelsen i det Enkelte. Man maatte da sige: Kongen regjerer, men bestyrer ikke, eller Forholdet maatte omtrent blive, som paa Orlogskibene, hvor den Næstbefalende udfører og bestyrer, men ganske efter den Øverstbefalendes Ordning og Beslutning, idet denne ikke træder frem i Udførelsen eller Besørgelsen, men med en vis

Oploftethed og Tilbageholdenhed viser sig med et Slags kongelig Hoihed paa Skibet. Til Orlogs, ligesom i saadanne Landarmeer, som de romerske vare, hersker endog fuld Enevoldsmagt, og det er ogsaa ofte bemærket, at de Armeer føres bedst, som have deres Konger i Spidsen, eller Mænd, der, som Julius Cæsar, føre Magten som en Enevoldsmagt. Det var en Hoved-Ulykke for hans Modstander, Pompeius, at han ikke havde en saadan eller kunde tage sig den.

Men Det, som ved Ordet regner skulde betegnes, Førelsen eller Udøvelsen af den høieste Statsmyndighed, Overherredømmet, hvor hører da det hen?

I Fristatsforfatningsstaterne maa svares: dette regner, dette „Regjering" i høiere Betydning af Ordet, Udøvelsen af Statsstyrelses- og Statsomsorgsmagten, er hos alle de tre høieste Statsmyndigheder i Forening. Og nu være det mig tilladt, da Benævnelserne for de to af disse i de forskjellige Lande ere saa forskjellige, fremdeles at kalde den ene af dem Overhuset, den anden Underhuset.

Men naar da det egentlige regner, Statsmagten, er hos de tre Overmyndigheder, hvad blive saa Statsformændene, Ministrene, til? Det er aabenbart, at de ei kunne være at betragte som Kongens Ministre. De ere Landets eller hele Statens Ministre, altsaa de tre forenede Myndigheders Ministre.

Men hvorledes bliver det saa med den tredie af de tre Myndigheder, Kongeværdigheden? Den maa, som sagt, i Sandhed ikke behandles saa, at en Ministerregjering træder i dens Sted, og at Kongemyndigheden bliver, i Statsstyrelsens Henseende, en saa lidet betydende, som den er i Engelland, om hvis Kongedømme Frankrigs Carl den Tiende engang udbrød i de Ord, at han heller vilde være Saugskjærer, end Konge paa saadan Maade, og om hvilket tænkende Franske have sagt, at En-

gelland helst maatte istedetfor Konger have Dronninger, nemlig saadanne, som Victoria, ikke som Elisabeth *).

Det er aabenbart, at den tredie og høieste af de tre Statsmyndigheder maa bringes til at staae paa lige Linie med de to andre i alt Det, den har i Fælledshed med de to andre, og komme til at staae retteligen uafhængigt af Dem i Alt, hvad der er overdraget til den i Særdeleshed.

Men saa bør da Kongemyndigheden, som jeg nys har tilkjendegivet, have sine særegne Ministre for sig, Kongeministrene, forskjellige fra Statsheelhedens Ministre, og sit Statsraad for sig, forskjelligt fra deres, hvilket vi ville kalde Statsministerraadet, medens vi kalde hiint Kongestatsraadet.

Statsraadsmændene blive da at betragte som Mellemmænd imellem de tre Statsmyndigheder, medens de tillige udøve Administrationen, eller Lovenes Efterlevelse og Landsanliggendernes Besørgelse, i Forening med Kongen. I første Henseende, som vi her have for os, bliver at bemærke, at Gangen vil være den: Statsraadsmændeve forelægge Kongen de Forslag, der skulle forelægges Over- og Underhuset, først i Almindelighed, til foreløbig Afgjørelse af det Spørgsmaal, om de overhovedet skulle finde Sted, saa siden, naar Dette er antaget, i nøiagtige Udarbeidelser. Kongen overlægger begge Gange Alt med dem, og ikke tillige med Kongeministrene; thi her maa Statssagerformændene have frie Hænder i Forening med Kongen alene, der bør indskrænke sig til blot at være paa Raad med ved Alt, hvad der skal forelægges de afgjørende Myndigheder.

Forslagene gaae saa til begge Husene. Naar de nu komme tilbage fra disse enten uforandrede eller med Ændringer, Omdannelser, ja i heelt nye Skikkelser, saa forhandle Statsraads-

---

*) See Revue du deux Mondes 1861, Tome V (Tome 35) p. 590. — Sammesteds 1862. T. III. (T. 39), p. 577.

mændene med Kongen og Kongeraadsmændene om, hvad der skal gjøres. Men tilsidst afgjør Kongen Dette alene i sit eget Kongeraad. Thi kun saaledes kan Kongemyndigheden komme til at staae frit ligeoverfor de to andre Statsmyndigheder.

Der kunde sporges om de Statssagerformænd, der skulle danne Mellemmændene imellem de tre Statsmyndigheder, forsaavidt de have med Lovgivningen at gjøre, burde være at at adskille fra dem, gjennem hvilke Kongen udover sin udførende Myndighed, hvilke da kunde kaldes de administrerende Statssagerformænd, Sagbesorgelsesformændene. Men det bliver dog ikke at antage. Fristatsforfatningen har meget rigtigen villet, at Udøvelsesmagten, Regjeringsmagten, som den pleier at kaldes, skal have Andeel med i Lovgivningsmagten, ja en stor Andeel heri, og det maa ogsaa være saaledes; thi en Hovedsag ved en Lov er, om den under de bestaaende Livsforhold vel og godt lader sig udføre, og hvad der ved dens Udførelse vil kunne møde; derfor bør ogsaa hver Statssagerformand i Sit have sine underordnede Sagbesorgelsesmænd paa Raad med ved de Lovforslag, han vil komme frem med.

Seer man nærmere til, saa indtræder snart den Bemærkning, og Meget, man har oplevet, maa fremkalde den: at det er Eet at være en god Statsformand for et Hovedfags, det vil sige et Hovedstatsanliggendes, hele Ordning og Bestyrelse, et Andet at gjøre det Veloverveiede gjeldende gjennem Taler i Folkeformændsforsamlingerne, hvor det ofte gjelder at udøve et Slags Lære- eller Underviisningsembede, samt forstaae at tage de forekommende Mænd retteligen efter deres Eiendommeligheder. En kan, som Enhver vil tilstaae, ypperlig forstaae at drive en Gaards Jorder, men slet ikke være skikket til at give Underviisning i Agerdyrkning. Man kan her mindes de Ord af Danmarks berømte Holberg: Eet er det Søkaart at forstaae, et Andet Skib at føre. Man kan og sige: Eet er at tale vel forstaae, et

Andet vel regjere, men og omvendt: Eet er bestyre vel forstaae, et Andet vel at tale.

Her ligger da den Tanke nær, at man skulde lade det være Eet, at være Statssagerformand, og et Andet at være Den, der hos Over- og Underhuset skal føre Ordet for Statsanliggendernes Forsorgsmænd. Kan ikke, for at tage Eet, en vis Krigshøvding være den Allerbedste til at ordne hele Krigsvæsenet og alle Krigsfornødenhedernes Besørgelse og tillige til at holde alt Herhenhørende i Orden, og dog maaskee mangle al Gave til at give en stor Forsamling af Ikkekrigskyndige al fornøden Oplysning og til at gaae dens Medlemmers Indsigelser eller Indvendinger eller særlige Tankeløb, maaskee forsløine Tankeløb, imøde? Hvad er da naturligere, end at en Anden, som er En af hans Medhjelpere og er inde i alle hans Anliggender og deres hele Væsen, bliver Talsmand for ham? Saaledes skulde man i alle Fristatsforfatningerne indrette Forholdet, ja en Statssagerformand maatte kunne tage sig flere Talsmænd, en for hver Hovedafdeling af sine Sager. Vilde nu i Preussen maaskee Landdagshusene dog fordre, at ifølge Grundloven i det Tilfælde, vi nu toge for os, Krigsministeren selv skulde være nærværende, saa tage man den Udvei, at lade Tale- og Talsmanden blive Krigsminister, men give hiin Krigshøvding, som hans Besørgelsesmand, saa fuld en Frihed, som om han var Krigsminister, idet da Den, som bærer Navnet, indskrænker sig til i Landdagshusene at træde op som Krigsminister, men ellers kun at være den egentlige Besørgelses- og Foranstaltnings- og Styrelsesmands i Raadforselen deeltagende Medarbeider, der som saadan faaer Leilighed til at sætte sig ind i Alt. Men bedre er det dog at lade Tals- og Talemanden blot have Navn af at være Dette, og lade Den, som blev Krigsminister i Gjerninger, ogsaa blive det i Navn og Værdighed. At Talsmanden ogsaa da maa deeltage i alle Overveielserne og Statsraadsforhandlingerne, maa forstaae sig

af sig selv. Danmark kan give et bedroveligt Advarselsforbillede paa, hvor galt det er, ved en Krigsministers Udnævnelse at see paa hans saakaldte politiske Anskuelser, samt see paa, om han kan komme ud af det med de Ukyndiges rette Behandling i Under- eller Overhuus.

At den her anbefalede Ordning ikke findes fastsat i Preussens Grundlov, kan vist ikke være til Hinder for dens Udførelse, i al Fald, paa den angivne Omveigaaens Maade; thi, hvorledes Kongen vil indrette sig i Henseende til Forelsen af den Deel af Statsmyndigheden, der er overdraget til ham, kan intet af de to Huse raade over, ligesaa lidet som Kongen kan raade over, hvorledes hver af Husene indretter sig i Henseende til sin Forretningsorden, undtagen forsaavidt Noget desangaaende maatte være foreskreven i Grundloven. Men denne indeholder i Preussen Intet i Henseende til, hvorledes Kongen skal gaae tilværks, naar der er Sporgsmaal om Udovelsen af hans Nægtelsesret. Denne er overhovedet en reen kongelig Ret, hvormed Statssagerformændene Intet behove at have at gjore; thi dens Udovelse skeer ikke ved, eller behover at træde frem i, en skrivtlig Udstedelse eller Bekjendtgjorelse, der skal underskrives af en Statssagerformand. Skulde nogen af dem ville erklære Kongen, at de ikke ville være hans Statssagerformænd, naar han ikke lader dem faae Andeel med i Sporgsmaalet om, hvorledes han skal benytte sin Nægtelsesret, saa erklære Kongen Dette for et Overgreb, han ei vil taale; og gaae de af, og kan han ingen andre faae, nu saa lade han Alt gaae i Staae, og bekjendtgjore Dette, hvortil han maa være berettiget, ligesom enhver Anden maa kunne lade udgaae Bekjendtgjorelser; thi han paabyder jo Intet herved. Hvad der ellers for en vis kort Tid indtræder i Mellemtiden imellem et Statssagerformandskabs Aftrædelse og et andets Udnævnelse, kan saa indtræde for en lang Tid, indtil man, indseende, at en saadan Stillestaaen ei kan vedblive, sætter Kongen i Stand til at

faae Statssagerformænd, der ei ville sætte sig op imod hans frie Udøvelse af den Deel af Statsmyndigheden, som er hans. Det maa dog fordres erkjendt, at, naar man vil have en Fristatsindretning med en Kongemyndighed som en Hovedbestanddeel af Statsmagten, saa maa den ligesaavel være fri i Sit, som de to Huse have Frihed til, hver at tage deres Beslutninger i Det, som er deres.

At denne tredie Hovedbestanddeel ikke lider noget Afbræk i Sit, maa saa meget mere overholdes, som den maa ansee sig kaldet til at være Talsmand og Vogter og Forsorgsmand for de Mange, som ere de Tilbagetrængte, deels ifolge Forfatningen selv, deels ved den Indflydelse, som et Fleertal, være det af Mægtigmandsstanden, Middelstanden, eller Lavmandsstanden, kan have tilvunden sig. Dette er det især af Vigtighed at lægge Mærke til og lægge Vægt paa. Kongen skal især være de Fortrængtes Tilflugt, enten de saa ere Lavtstaaende eller Hoitstaaende, han i Forening med sit forhen omtalte Kongeraad af Gamle.

Forresten ligger her den Betragtning nær, at der egentligen burde være tre Huse, eller Folkeformændsforsamlinger, idet der til de to, som ere i Preussen, skulde foies et Huus, hvori Lavmandsfolket fik sine særegne af det selv valgte Afordnede, eller Talsmænd. Lad det Mellemstandshuus, som er kommen i et Stridsforhold til Kongen, ligesom til Overhuset, faae til en modsat Side endnu et Huus at skulle tage Hensyn til, nemlig et lavere Underhuus! Mange saakaldte communistiske Bevægelser og Bestræbelser i Folket i Tydskland, vidnende om megen Misfornoielse med hele Eiendomsvæsenets Tilstand, pege hen paa, at et saadant tredie Huus turde være en onskelig Udhjelp.

I Sverige har man fra gammel Tid havt fire Rigsdagsforsamlinger, i Overeensstemmelse med hine Tiders Samfundsforfatninger, nemlig Adelens, Præstestandens, Borgerstandens og Bondestandens. Der er stor Grund til i Sverige at foie en

femte til, indbefattende Udvalgte fra en stor Deel Mænd, som i den nærværende Samfundstilstand ikke ere at henregne til nogen af de fire. Oprindeligen havde man, naar Trællestanden ikke regnes med, kun to Stænder: Hovdingestanden og Bondestanden. Saa medforte Christendommen, at en egen stor Præstestand skod sig ind imellem; da derpaa Kjobsteder i Mængde og et eget Kjobstadsliv dannede sig, opstod en fjerde Stand. Nu fordrer hele Livsgangen, at en femte Stand faaer Lov til at skyde sig ind. Denne bor man da oprette. En sjette nederste vil saa vel med Tiden komme til, men staaer endnu ei for Doren. Men give efter for det vistnok meget stærkt fremtraadte Forlangende at faae sin Statsordning omdannet til at vorde en Fristatsforfatning paa nyeste europæiske Maade, skal man i Sverige ikke. Det vil kun være en Gaaen med i Toget af de mange europæiske lignende Statsomdannere. Man mindes hermed det tydske: „So ein Ding müssen wir auch haben." Det er, ligesom det gik i Dyb- og Grundtænkningen, da Hegels Begrebsvæsen huserede i Tydskland; da skulde man endeligen være med og lade sig hegelianisere; saa gik det og, da de vidt udspændte Ringskjorter kom op i Frankrige; da skulde Nordens Qvinder ogsaa have saadanne, baade Sommer og Vinter, uden at Vind- og Veirforhold adspurgtes. Gid Sverige ville vise os et Land i Norden, som uddanner sig fra sit eget Grundlag, og ei gjennem Eftergjorerie af fremmed*).

Den bedste Folkeformandsindretning er dog unægteligen den, ifolge hvilken Folkeformændene ikke vælges efter Landstrogsafdelinger, men efter de saakaldte Hovedinteresser eller Hovedanliggenderne, Hoved-Magtpaaliggenhedssagerne, saa at hver saadan faaer sine Talsmænd og i dem sine Kyndighedsmænd,

*) Udgiverens Anm.: Det maa bemærkes, at Ovenstaaende var af Dansknordmanden skreven, forend man i Sverige fik sin Statsforfatning ombannet paa Nymodens Viis.

valgte af Dem, som hver Magtpaaliggenhedssag nærmest vedrører: Adelstanden (i Sverige) sine, Handelsstanden sine, Lærdmandsstanden sine, Præstestanden sine, Haandværksstanden sine, Bondestanden sine, Huusmandsstanden sine, Godseierstanden sine og saa fremdeles, uden Hensyn til, om hver saadan Stand omfatter Flere eller Færre; men hver saadan Stand maa da raadslaae for sig. Den ene Stand kan saa, ja bør vel, have Talsmænd hos den anden.

Sveriges Ordning nærmer sig hertil, og vil det endmere, naar det faaer hiin femte Stand, og det bør ingenlunde, løbende med i Nutidens Fristatsforfatnings-Optog, opgive sin stænderiske Forfatning, medmindre det kunde faae hiin endnu mere udsondrende Ordning efter Saganliggendehensynene. Sveriges nærværende Forfatning var, kan man sige, det fremadskridende Folkelivs Værk, og l'ordre politique svarede fuldkomment til l'ordre social, og Dette vil fremdeles kunne siges om den, naar den faaer hiin femte Stand til de fire, den har, og med Tiden en sjette for Lavmandsfolket. Saaledes som den er, er den langt mere historiskt dannet, eller den historiske Fremskridens Værk, end vor Tids saakaldte Fristatsforfatninger, som fra først af, udenfor Engelland, hvor Forfatningen blev ulykkelige Begivenheders Værk, vare Lærdmændenes, hvis Eftertragtelser skruedes op til at kunne siges at være blevne Folkebevægelsernes og Folkebegjæringernes Villen, uden at kunne ret egentligen siges at være Historiens, d. e. Livsfremgangens Værk, hvilket og viiste sig derved, at De, som havde drevet Attraaen fremad, næsten overalt ikke vare dens Udførelse voxne, hvilket er det Modsatte af Det, som kan og maa siges om den lutherske og de schweitzeriske Indsigelseskirkers Værk. (Norge gjør ifølge særegne Forhold, da det saa at sige skulde begynde reent forfra, en glædelig Undtagelse). Ikke engang i Danmark, hvor saare Meget pegede hen til den nye Forfatning, kan man sige, at det var Livsfremgangen, som

drev til at ombytte Raadforselsforfatningen, der var meget godt grundlagt, med det nymodens Fristatsvæsen. Men jeg kan troe, at det store Røre i hele Europa i 1848, i Forbindelse med, at der lige kom en ny Konge, og det en Konge, som Frederik den Syvende, ikke kunde Andet, end føre til Dannelsen af en saadan Fristatsforfatning, som Danmark da i al Hast fik sig. Jeg har for sagt: erat in fatis, men Dette siger Andet, end erat in rerum natura. Man fik den i en Hast, siger jeg, thi Forslaget dertil burde, forend den antoges, være bleven forelagt hele Folket, medens den forrige Raadforselsforfatning, som jo gav et meget godt Værn, var vedbleven. Muligt, at den da under en almindelig stor Folkeoverveielse var kommen til at vorde, hvad hele Nutidens Oplysning angaaende ethvert Folks og enhver Stats indre Grundestanddele egentligen kræver: en Fristatsforfatnig med Folkeformænd valgte reent og fuldt efter Saghensynene eller Saganliggendehensynene, hvad man nu vil kalde dem; saa at, ligefra Huusmænd, samt de saakaldte Arbeidsmænd, lige op til Kongehusets Medlemmer, Alt, hvad der ifolge Livets hele Medfor havde sin særegne Stilling med sine særegne Anliggenheder og Magtpaaliggenheder, havde — hvad enten de besorgedes af et storre eller et mindre Antal af Mænd — sine egne Fremtrædere eller Medindtagere i Folkeformændsforsamlingen, og det i Overhuset ligesaavel som i Underhuset, kun at i hiint Ingen maatte sidde, uden Saadanne, som vare 50 Aar eller derover, thi forst med 50, ja maaskee forst med 60 Aars Alderen begynder der i Danmark ret at indtræde en vis Oploftethed over eller Udfriethed fra baade Tidsrore-Indflydelsen og den Bevægethed, som de Forskjelliges Vigtighedssager holde dem i ifolge deres Livsstillinger. Stiftelsen af de saakaldte Bondevenners Forening, af hvis Efterfolgere endnu i dette Oieblik et saa kaldet Menigmandsherredomme truer med at gaae frem, tor maaskee gjore opmærksom paa, hvor tjenligt det

vilde været, at have ladet Folkeformændsudnævnelserne skee efter Saganliggendehensynet.

Til at opretholde Kongemyndigheden i dens fulde Frihed ligeoverfor Folkeformandsskabet, vil da og Det høre med, at Kongen aldeles ikke indlader sig paa at modtage eller at rette sig efter Mistillidserklæringer imod nogen af de høie Statstjenere eller Statssagerformændene. Enhver saadan ligefrem udtalt Mistillidserklæring er et grovt Overgreb; den er et ligefremt Indgreb i Kongemyndighedens Ret og Frihed. Man svare ikke, at, ligesom Kongen kan hjemsende Folkeformændene og lade foretage nye Valg, saa maa og Folkeformændsforsamlingen kunne forlange Statssagerformændene afskedigede. Skulde heri være Lighed, saa maatte Folket ikke være berettiget til at gjenvælge de hjemsendte Folkeformænd, men være forpligtet til at fremsende andre. Men har nu Folket, det vil sige den visse herved meente Deling af Folket, Ret til at vælge netop de hjemsendte Mænd paa Ny, saa maa og Kongemyndigheden have Ret til at gjenvælge de Statssagerformænd, hvis Afsked forlangtes, det vil sige: have Ret til at beholde dem. Og denne Ret skal Kongemyndigheden, for sin Friheds Opretteltses Skyld, naar Anledning gives, hensynsfrit udøve; den behøver vel endog kun at udtale bestemt, at den i paakommende Tilfælde vil det, for at opnaae, at man slet ikke kommer med hiin Art af Mistillidserklæringer.

Femtifjerde Delingsstykke.

Angaaende Enevoldsmagtsvæsenet i Engelland.

Man skulde ikke troe, at kyndige og tænksomme Mænd endnu i det 19de Aarhundredes anden Halvdeel have kunnet

betragte Statsmagtens Overgang fra en Konge og hans af hele Folket fremgangne Medhjelpsmænd, til nogle hundrede rundtom af Folket udtagne Mænds Meddeeltagelse deri, som en Overgang fra statlig Ikke-Frihed til statlig Frihed? Kunne ikke de sidste ligesaa vel være med ved at give Love, ja ligefrem bevirke Love, der lægge Baand paa Friheden, som en friraadig Kongeregjering kan det, ja vil det ikke netop især hoiligen kunne være at befrygte, at man vil komme under en slem Enevoldsregjering, naar disse Folkeformænd komme til, for største Delen, enten at høre Mægtigmandsstanden til, eller og, modsat, komme til at høre Lavmandsstanden eller den saakaldte Menigmandighed til?

Der maa herved især agtes paa, at, om end, under nogenlunde velordnede og velførte Fristatsforfatninger, den ene af de tre Delinger, som den lovgivende Magt og Udgivtsbestemmelsesmagten skal i Samstemming udøves af, vistnok ikke kan eensidigen sætte Noget igjennem, saa kan den dog eensidigen forhindre, og Medlemmerne af de to Folkeformændshuse kunne langt snarere beherskes af Selvhensyn eller visse Eensidigheder, end en Konge, der langt mere maa have den hele Stat heelt for Øie, men som saa vistnok maa have den Uafhængighed af Statssagerformændene, som jeg nylig har handlet om.

Man spørge sig dog engang, hvori bestaaer Indførelsen af den saakaldte Fristatsforfatning? Bestaaer den i Ophævelsen af Enevoldsmagten? Ingenlunde. Den bestaaer i dens Omforflyttelse ved dens Omfordeling til Flere. En endelig afgjørende og absolut bydende Regjeringsmagt maa der jo i enhver Stat være. Ja selv Despotismen, i den rette Betydning af Ordet, hvorefter det betegner en Enevoldsmagt, der gaaer selvhensynsfuldt og egenraadig tilværks, til Krænkelse af maaskee endog den større Deel af et Folk, sikkrer den saakaldte Fristatsforfatning ikke imod. Hvor mange Beviser herpaa har ikke Engelland i de sidste Aarhundreder frembudt? Kornlovene, som i saa mange

Aar fordyrede den daglige Føde for Mange, lige ned til de Laveststaaende i Folket, hvilke meest følte Trykket, er kun eet og ikke endda det meest talende Beviis, skjønt dog et meget talende. Der skulde ikke Mindre til, end en efter mange Aars ofte gjentagne Bestræbelser indtraadt pressende Hungersnød, især i Irland, men dog ogsaa i nogle engelske Landstrøg, og desuden en haard Kamp, for at faae disse Mægtigmandsstandens Love ophævede, saa at man ret fik Anledning til at sige, hvad Engelland oftere har givet Anledning til at sige: Tantæ molis erat tyrannidem frangere istam (saa svært et Foretagende var det at faae knækket denne Anmasselse). Et andet stort Beviis frembyder den overvættes Anstrengelse, der i mange Aar maatte finde Sted, med stor Anvendelse af baade Menneskekraft og af Penge, for at sætte Engelland i Stand til en sandsesløs Krig mod Frankerige. Man kan ikke uden dyb Harme tænke paa, hvorledes de herpaa anvendte Penge kunde været anvendte paa en langt mere velgjørende Maade, naar den engelske Absolutismes Haardheder ikke havde været. Men ligefrem Despotisme af værste Art møder os, naar vi see hen til, hvorledes Irland i Aarhundreder er bleven behandlet, og det ikke blot under Cromwell og Wilhelm den Tredie, da de egentlige rette Irlændere, Nationalirlænderne, bleve reent knækkede, men og paa mange Maader efter 1689, da de Irlændere, man kan kalde de engelske Irlændere, vare komne i hines Sted*); den despotiskagtige Fremfærd mod dem er gaaet lige ned til vor Tid, i hvilken dog endnu Tilstanden i Irland, skjønt Engelland med Anvendelse af store Pengesummer har gjort Meget for det i de sidste 20 Aar, er høist ulyksalig, hvorom for nogle Aar siden de saakaldte agrariske Mord høiligen

---

*) Jeg vil her henvise til Hegewisch's Uebersicht der irländischen Geschichte (1806). Meddel.'s Anm.

vidnede. (Jeg skal, saa afbrød den Gamle sig, en anden Aften fortælle Eder om dem).

Vor Forfatter fremhævede endvidere Adskilligt, vi have hørt tidligere i anden Sammenhæng*); deriblandt, at Krigsforerstillingerne vare Gjenstande for Kjøb og Salg, saa at kun Mænd med tilstrækkelige Penge kunde faae dem**). Han fremhævede og den saakaldte Patronage, eller Omsorgen for, at Høiadelsmænds Sønner kunde faae Landets meest indbringende Embeder, hvilket Alt regnedes med til den bestaaende Stats- og Samfundsforfatnings Grundlag.

Endog Det, saa vedblev Forfatteren, der af Mange især er anført som Frihedsbeviis og Frihedsherlighed i Engelland, og som har funden mange Prisere udenfor Engelland: Folkets saakaldte Selvregjering, er netop bleven et stort Middel med, blandt flere, til at forfremme Mægtigmandsstandens eller i al Fald Velstandsfolkets Overherredømme. Hver lille Landsdeling styrer, hedder det, selv sine Anliggender. Men hvorledes? Udøverne af denne Selvregjering ere især de saakaldte Fredsdommere. Men at kun Mænd af Velhavenhedsstanden tages hertil, da de ingen Statslønning faae, er bekjendt nok; ligesom det ogsaa er bekjendt nok, at den Bestemmelse, at Fredsdommerne kunne kaldes til Ansvar for Domstolene, gjøres til saa godt som et Intet for Menigmanden, ja til en Forhaanelse af ham, ved de mange Penge, som en Retssags Anlæggelse og Førelse koster.

---

*) See Side 486 og Følgende.

**) Et saare mærkeligt Exempel paa, hvorledes det i denne Henseende gaaer til i Engelland, kan Havelok være, der saaledes i Østindiens Krige udmærkede sig, at han burde været gjort til Overgeneral, men, efter langt om længe at være naaet op til at blive Oberst, fordi han tidligere ikke havde været i Stand til at fremskaffe de til at kjøbe Oberstværdigheden fornødne Penge, ikke blev rykket høiere op. Meddel.'s Anm.

Her kan man, for at jeg skal sige det i Forbigaaende, see den store Forskjel imellem Engelland, der skulde gjelde for et Fristatsland, og Danmark, der paa en Tid, da Ingen tænkte paa at faae det omdannet til et saadant, var et sandt Friheds-forfremmelsesland. I Danmark kunde, for mindst fra over 80 Aar siden, Enhver af Lavmandsfolket, især hver Bonde, som ansaae sig for forurettet, faae fri Rettergang, saa at hans Sag, naar han vandt den, ei kostede ham Noget, uden hvad han maaskee frivilligen kunde give Sagføreren, som da kun kunde være Lidet. Ja det gik i lang Tid om, som et Ord, at mod en af sine Bonder, det vil sige de Mænd, som havde Bondergaardene i Livsfæste, kunde en Herremand vanskelig vinde en Sag. Lovgivningen og Regjeringen havde nemlig taget Bondestanden og med den tillige Landets Opkomst under sin særdeles Beskyttelse og i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede vare der Mange af de høiere Stænder, som satte en Ære i at kaldes Bondevenner; ja den Afhængighed, hvori Bondestanden fra Christian den 6tes Dage af, især fra 1736 indtil 1788 kom, hang væsentligen sammen med Opretholdelsen af Danmarks Bondestand, hvilken vi maae henregne til Danmarks store Goder. Der sidder nu hele Landet over en Stand af Bonder, som ere enten Selveiere eller Arvefæstere med Selveierret, paa Gaarde, hvis Jorder ere temmelig store, og de, som kun ere Fæstegaardsmænd, have dem for sig og Enkes Levetid. Det kan vel siges, at Agerdyrkningen kunde vunden, hvis disse Gaarde, ved at slaae to eller tre sammen, havde kunnet blive større Eiendomme. Men Menneskevelvær, Menneskefrihed, Menneskeselvstændighed vilde ikke vunden, men tabt meget derved. Danmarks Regjering har derfor bestandig sørget for, at gaae en Bondestanden i det Hele opretholdende Mellemvei imellem Bondergaardenes Bevarelse, som særlige Eiendomme eller Fæstegaarde, og Udstykning af dem eller Sammenlægning. Danmark er des-

uden ikke, og har aldrig været, i den Tilstand, at skulle overanstrenge sig paa Engellands Viis og lade Mammonsdyrkelsen tilbagetrænge Menneskevelværsomsorgen, og det er at haabe, ja jeg tør sige at stole paa, at i Henseende til Bondergaardene et vist Frihedsmagerie, der kan blive en Indledning til et lumskeligt Ufrihedsmagerie, ja et saakaldet Hvidmandstrællerie, ei skal faae Indpas*). Iovrigt maa bemærkes, at der i Danmark ikke er viist mindre Omsorg for det Slags Smaaeiere paa Landet, der kaldes Huusmænd, end for de større. I saadanne Henseender og i flere Henseender hersker overhovedet en meget god Aand i Danmark, opdannet i det 18de Aarhundrede, under de i uantastet Besiddelse og Udovelse af deres Eneraadighedsmagt

---

*) Netop ligesom Ovenstaaende, der allerede i 1863 var nedskrevet, skal leveres til Trykkeriet (i de sidste Dage af Marts 1866), læser jeg med Fornøielse den i Efteraaret 1865 af Bønder og Bondevenner og Godseiere i Forening stiftede 10de October Forenings Bestyrelses offentlige Udtalelse, og deri følgende Ord (Rigstidenden Nr. 73, Berlingsavisen af samme Dag, Tirsd. 27de Marts, Flyvep. 28de Marts): „Bevarelsen af vor Middelstand, Gaardmandsclassen, er saa vigtig, at man omhyggeligt bør undgaae Alt, hvad der kunde true denne Borgerclasses fremtidige Opretholdelse; men det lader sig ikke negte, at en stærkt tiltagende Sammenlægning og Udstykning af Jord vilde medføre en stor Fare for Gaardmandsclassen som for Landets Vel i det Hele. Det maa derhos erkjendes, at den nærværende Lovgivning om Udstykning og Sammenlægning aabner Adgang til den Frihed i de omhandlede Forhold, som maa ansees fornøden for de større Landeiendomsbesiddere, medens de mindre Landeiendomsbesiddere ikke have udtalt noget Ønske om at indskrænke den Frihed, der er given ved de bestaaende Love. Bestyrelsen kan ikke forudsee, i hvilken Retning vore Landboforhold i Tidens Løb ville udvikle sig; men den kan hverken ønske, at en Udstykning, som som den belgiske, eller en Sammenlægning som den meklenborgske, skal finde Indgang i Danmark. Bestyrelsen er derfor enig om at udtale, at den ikke vil tilstræbe eller begunstige Forandringer i den bestaaende Lovgivning angaaende Jords Sammenlægning og Udstykning.“ Udg.'s Anm.

regjerende Konger og disses Mænd, hvilke sidste især maae nævnes, og iblandt dem en Kongesøn i 1784 til 1808. Man lade sig kun ei forvilde ved den Uvidenheds- og Snæversynethedstale, som især siden 1830 ligesaavel har gaaet sin Gang i Danmark blandt Raabe- og Skrigefolket, som i andre Lande. Iøvrigt bemærkes, at der ved Siden af den store Bondestand og Huusmandsstand, til hvilken sidste en Mængde Haandværksmænd henhøre, gives en Mængde Herregaarde, med Jorder, der ere langt større, end Bondergaardenes, og som oftest ere forpagtede bort paa en vis Række af Aar. Aarsforpagtninger gives næsten ikke.

Sammenligner man nu Danmarks Tilstand hos Agerdyrkerne i Menneskefrihedens og Menneskeselvstændighedens Henseende med Engellands, saa erfarer man, at her de saakaldte Fribesiddere for største Delen ere forsvundne, og at nu næsten alle Agerdyrkere ere Forpagtere, der maa bringe en vis ikke ringe Sum Penge med sig til Driftens Begyndelse, samt at de fleste ere Aarsforpagtere, d. e. kunne opsiges og fordrives, hvad Aar det skal være. Vistnok anvendes denne Ret ei meget, og sikkert ei saa meget, som man skulde troet, da et af Engellands meest anseete Blade i Anledning af de saakaldte agrariske Mord i Irland, sagde, at det i Engelland daglig forekom, at Jordfæstere opsagdes og fordreves ved Rettens Middel. Men opgive Retten til at fæste Jorderne bort paa Aars eller anden kort Tid, og derved give Fæsterne større Selvstændighed og Uafhængighed, og tilfredsstille Menneskerets- og Menneskefrihedsfølelsen i denne Henseende, ville de rige Godseiere ikke. Og hvorfor? For ved Valgene til Parlamentet at have desto flere Stemmer at beherske. Et nyt Beviis paa, hvorledes det staaer sig med Menneskefrihedsfølelsen og Frihedserkjendelsen i Engelland.

Det være mig tilladt, saa vedblev Forfatteren, her at omtale Noget, som jeg maa ansee for et meget talende Beviis paa, hvor stor Hensynet til almindelig Folkedom og Agtelsen for

denne var i Danmark i den Tid, da den kongelige Enemagt stod meget fast. Ved en i September 1799 given Forordning angaaende Prentefrihedens Brug blev der aabnet enhver ikke alt for fattig Mand, som havde Mod og Mands Hjerte, Adgang til, at kunne faae hvilkensomhelst Ulovlighed, han kunde bevise at være begaaet af Embedsmænd, bragt til offentlig Undersøgelse for Domstolene. Han behovede kun i et til Offentligheden overgivet Skrivt at beskylde Embedsmanden for saadan Ulovlighed. Da skulde denne fralægge sig Beskyldningen ved Rettergang mod Beskylderen, og saa blev den gjort til Gjenstand for Domstolenes Undersøgelse. Ja Beskyldningen medførte endog, at Embedsmanden i Almindelighed blev suspenderet fra sit Embede, d. e. maatte lade sit Embede føre ved en anden dertil udnævnt Mand, til han fik sig fralagt Beskyldningen. Man seer, hvorledes denne Lovbestemmelse, der nærmest havde til Hensigt at opretholde Embedsstandens Agtelse i Folket, gav Mænd, som kunde det og vilde det, en stor Adgang til at kunne holde Tilsyn med Embedsstanden, og det med ikke stor Bekostning, da al Rettergang i Danmark overhovedet ikke var kostbar. Men denne Adgang benyttedes næsten ikke hertil, fordi hverken Tidsforhold eller Tænkemaade hertil kunde foranledige. Dog kom den flere Gange til Anvendelse. Folket, som slet ikke var trykket, var meget fredelig stemt. Men uden Virkning var Bestemmelsen ikke; thi den medførte for enhver Embedsmand, at han maatte være forsigtig. Der fattes ikke paa stærkt talende Beviser herpaa *).

*) Især kan en Sag, som en Borgermester i Nestved maatte føre i Anledning af en offentlig fremført Beskyldning imod ham i Statsminister Stemans første Tid, give et stærkt Beviis. Han blev frifunden, men hans Angriber ei straffet, og Sagsomkostningerne paalagte det Offentlige. Men han havde været suspenderet i lang Tid.
Meddel.'s Anm.

Vi vende nu tilbage til Betragtningen af den parlamentariske Enevoldsmagt i Engelland. Om dens Udstrækning kan allerede det ofte hørte Udtryk: „Parlamentets Almagt" bære Vidne; det er ret, som om det ei skulde glemmes, at man i Engelland ligesaafuldt, som nogetsomhelst andet Sted, er en Absolutisme underkastet. Men denne er i Engelland endog saa stor, at Borgerrettigheder, som især skulle vidne om, at man er i en Fristat, mere end eengang, ei for en kort, nei for en lang Tid, ere fratagne Folket. Er der Noget, hvorved et Folk skal vise sig at have en sand Fristatsforfatning, saa maa det dog være Det, at det er og veed sig i en uantastelig Besiddelse af de Rettigheder, som det især betragter og med Føie kan betragte som sine Frihedsrettigheder. Derhen hører i Engelland Prentefriheden, Forsamlingsfriheden og Huusfriheden eller en Mands Uantastelighed,. naar han er i sit Huus og forblivrr der. Denne sidste have Engellænderne ved de i Alles Munde værende Ord: „Mit Huus er min Fæstning", viist sig sig ikke at sætte mindre Priis paa, end paa de to andre. Og alle disse tre Frihedsrettigheder blev Engellænderen berøvet i ikke faa Aar i Tidsløbet fra 1793 til 1802, da Krigen med Frankrige stod paa. Og hvorfor skeede Dette? Fornemmeligen for at Landets Enevoldsherrer kunde uforstyrrede føre og blive ved at føre en Krig, som Landet leed meget under, medens det ikke fik nogen Ære af den, da det viiste sig svagt under den, og det en Krig, som var baade til Sorg og til Harme for Mange af Engellands meest retsindige og i mange Henseender meest dygtige og priselige Mænd. Og var det alene under hiin ulyksalige Krig med Frankrige, at saadan langvarig Ophævelse af Borgernes første Fristatsrettigheder fandt Sted? Nei. Den er senere igjentagen paa Grund af indvortes Uroes- og Opstandsbevægelser i og efter 1817; og anseer sig ikke Parlamentet endnu den Dag i Dag i Besiddelse

af Magten til at gjøre det Samme igjen*)? Hvad ere dog Fristatsrettigheder, naar det beroer paa Statsovermagten at fratage dem, naar den finder det at være godt? Man har om Enevoldskongerne, naar de holdt paa deres Egenraadighedsmagt, ofte sagt: At om de og ikke vilde misbruge den, saa vilde de dog forbeholde sig Ret til at kunne det? Men maa man ikke netop høiligen sige Dette om det engelske Parlament, om hvis saakaldte Almagt der nøksom har været Tale.

Og er det nu blot Engellands vistnok saare lidet i Sandhed folkeligen fristatlige Fristatsforfatning, som vi kunne sige at være en Absolutisme, med Leiligheden til at virke som en Despotisme? Man tage, hvilken Fristatsforfatning, man vil, der maa i den være en øverste Magt, der kan handle egenmægtig og udøve Tryk. Ja, det ligger i Fristatsforfatningernes Natur, at Folkeformandskabet bringes til at udøve sin Overmyndighed langt mere raskt, ja endog egenraadigt, end Enevoldskongerne have kunnet tillade sig det, især saadanne, som Danmarks vare, og ved den Maade, hvorpaa Enekongemagten blev indført, og ved det Grundlag i Almeenanskuelserne, den derved fik, bleve saa godt som nødte til at være; thi det maa bemærkes, at, naar Danmark lige fra 1660 af havde en Række gode, omsorgsfulde Konger, som ei tillode sig Overgreb til deres egne Lysters Tilfredsstillelse eller for visse Kjæresters eller Yndlingers Skyld, saa var det ei blot den gode Kongestammes eiendommelige Godhed at tilskrive, men og hele Folkets Aand og Maade at være paa, der altid udøvede Indflydelse, som da og i saa Henseende en vis Anskuelsernes Overleverelse fra Slægt til Slægt i Danmark

---

*) Det har for nylig i Aaret 1866 udøvet denne Magt i Irland, da her Opstandsbevægelser fremkom, sigtende til at faae Irland ved Hjelp fra Nordamerikanere udfriet fra det engelske Herredømme.

Meddel.'s Anm.

var af stor Betydenhed i denne Henseende. De Ord „Lands Lov og Ret" kom i det 18de Aarhundrede saaledes i Alles Munde, ligesom Domstolenes Uafhængighed af Kongemagten kom til en saadan Betryggelse, at Enhver stolede paa, frit at kunne paaberaabe sig Lands Lov og Ret mod Regjeringen selv. Endog at man brugte Ordet Regjeringen hyppigen saaledes, at det viiste sig, at Konge og Regjering ikke gjordes til Eet, kan vidne om Sindsstemningen.

Det maa, hvad Engelland angaaer, endnu bemærkes, at i Henseende til Parlamentets saakaldte Almægtighed, samt i Henseende til, at kun Velstandsfolk, ja Rigmænd eller Saadannes Understottede kunne komme ind i Parlamentet*), er der i Aaret 1832, da en Omdannelse og Udvidelse af Valgretten fandt Sted og skulde gjelde for et Slags Indforelse af en almeen Fristatsforfatning, som forhen erkjendtes ikke at have bestaaet, ikke skeet nogen væsentlig Forandring. I denne Henseende fortjener at bringes i Erindring det mærkelige Brev, som den beromte Historieskriver Macauley skrev til Statsoverhovedet, den saakaldte Præsident, i de columbiske Fristater**), hvori han tilkjendegiver, at han i disse Staters Forfatning seer Noget, der kan medføre stor Fare, fordi her Magten ikke er i Mægtigmandsfolkets, men i Mængdens Hænder. Man maa beklage, at han ikke har kunnet tilfoie, at den i Engelland bestandig har været, hvad en saadan aristokratisk Regjering især bor være, en med Omskuelse aarvaagen Omsorgsregjering for de Allerlaveststaaende, og at man i Engelland ikke kjendte til Masser af Mennesker i hoist fortrykket Tilstand med et Liv fuldt af Usselhed og Grueligheb, og at Forbrydelserne hverken vare mange eller store, men snarere Smaaforbrydelser

---

*) Jfr. ovenfor S. 489-90.

**) Det er af Mai 1857; man kan finde det i fransk Oversættelse i Rev. d. deux Mondes for Nov. 1861.

(saaledes som de i Danmark ere). Netop det Modsatte har funden Sted i Engelland.

Man maa sige det, at det var en ulyksalig Overtro, som Engellandspriseriet og den hermed forbundne Forblindelse bragte over Europa, at ansee Engellandsforfatningen som en Fristatsforfatning og tillige som en priisværdig Forfatning. Det var en af Louis Philips Grundulykker, at Mænd, som især Guizot, vilde gjennemføre en lignende i Frankerige, til Trods for, at den hele ordre social samt den hele Tænkemaade i Folkets meget store Fleerhed ikke samstemmede hermed. Hele Folkeaanden forlangte allerførst Lighed; hvad Friheden angik, saa trængte det til en stærk og kraftig Regjering. Denne kunde nu vistnok under Louis Philip og med den indførte Forfatning og den bestaaende Folketilstand ikke let erholdes; men Lighed kunde ved Forfatningen være given. Men Guizot især synes ei ret at have fattet, hvad Lighed her vilde sige. Bestaaer den deri, at Alle skulle eie lige Meget, eller have lige Anseelse eller Indflydelse? Eller kunne de mange Livsuligheder opføres, som talende imod den forlangte statlige Lighed? Ingenlunde. Det, man vil, er, at der, ved Siden af en sand Omsorg for Lavmandsfolket, skal være en ikke ret meget af Formuenhed afhængig lige Adgangsret for Alle til Statslivets Goder, saa at, i Henseende til alle paa Statsordningen beroende Livsstillinger, Guds Uligheder alene faae Indflydelse, det vil sige: Hvad de almene Livsforhold og Livstilskikkelser kunne medføre, saa at Enhver let kan arbeide sig op til, eller i al Fald vide sin Søn at kunne oparbeide sig til, Det, han har Evne og Aandsuddannethed til. Enhver skal kunne vide, at Statslivets Mark staaer lige saa aaben for ham, eller i al Fald for hans Søn, som for enhver Anden, naar blot Gud har udrustet dem tilstrækkeligen og deres egen Fremarbeiden fra tidlig Alder af dertil har svaret. Er det ikke herved, at Eneraadighedskirkens Præsteskab har faaet sin store

Vælde i forrige Tider, at endogsaa Mænd, der havde begyndt som Svinehyrder, kunde vorde Paver (Sixtus 5te). Er ikke i Nordcolumbien Udnævnelsen til Statsoverhoved af en Mand, der havde tumlet sig i saa lave Kaar og Livsstillinger, som Lincoln*), talende i denne Henseende. Samfundet skal allerede for sin egen Skyld ønske, at, hvad Vorherre lader komme op i Sjælene, kan vorde ret og vel dyrket og opelsket ved en Forening af den Almeenomsorg i Folket, som Engelland har saa Meget af, med den velordnede heeltomfattende Statsomsorg fra oven, som Engelland har saa Lidet af. Men hertil udfordres en Lighedsforfatning, saaledes forstaaet, som nys angivet. Netop Lavmandsfolket tør indeholde Meget til aandelig Opdyrkelse og derved til Erstatning for, hvad de dannede Menneskeafdelinger ei mere ret synes at ville kunne frembringe, ret, som trængte Markerne her til Hvile. I Lavmandsfolket og i Qvindeligheden i det Hele tør Fremtidens Stats- og Folkelivs Frodighed maaskee fornemmeligen ligge. Saa Meget kan man paa det Bestemteste sige, at ved Siden af Folkefærdsudskillelsen og Folkefærdssammenknytningen, eller den saakaldte Nationalitetsbevægelse, gaaer over en stor Deel af Europa nok saa meget en stærk Lighedstragten, dog desværre nærmest hos Mange som Tragten efter Andeel, Navneværdiesandeel, i Medherredømmet ved at faae Andeel i at vælge Folkeformændene, men dog ogsaa i andre Henseender, og denne Lighedstragten maa man ikke lade utilfredsstillet. Tvertimod: I Lighedsfølelsen, saaledes, som den især i Danmark under Frederik den Sjette og siden er bleven mere og mere opnæret og opdannet, rører sig det Almeenliv, som kan udaf de Laveste

---

*) Ungoldingen gav her en heel Fortælling om Lincoln, men den har jeg meent at kunne undlade at fremsætte, ligesom jeg allerede tidligere har gjort det og fremdeles vil gjøre det ved Eet og Andet, som for mine Læseres Skyld ei behøves. Meddel.'s Anm.

i Folket lade komme frem, hvad Aanden har maattet optænde. I Frankerige, som i Danmark, gaaer der en ganske anden Lighedsfølelse og Friværdighedsfølelse, saaledes som Ligheden fører den med sig, gjennem Folket, end gjennem Engelland*). Allerede i Halvaarhundredet før 1789 viiste den sig i Frankerige deri, at Mænd af saakaldet esprit, som betegner en Forening af Aand og Skarpsindighed med Klogt og Vittighed, vare i Selskabskredsene nok saa høit stillede og fremtrukne, som Mænd af høi Adel eller Rang.

See vi nu, saa vedblev Danskmordmanden, hen til den lige Adgang til at være med ved at vælge Folkeformændene, samt til selv at vorde en af disse, saa maa netop for de Allerlaveste denne Adgangslighed aabnes, for at overalt udaf Folkets Grund Det kan fremkomme, hvad der maaskee især er oplagt til at gribe ind med i Statsforhandlingerne, og kan være vel egnet til at komme til at gjennemgaae Folkeformændsforsamlingens Skole. Saa at af denne Grund, foruden den almindeligere, at Enhver skal bringes til at føle sig som Statsmedborger, Valgret og Valgbarhed maae være lige for Alle.

Her standsedes vor Gamle ved flere Udbrud af de hossiddende Europæere, der meente, at den første menneskelige Lighed, blot endda tænkt som Adgangslighed, med Agtelse for Guds egne Uligheder, som de vare blevne kaldte, var dog den lige Adgang til at nyde Godt af de mange jordiske Midler og som Midler gode Ting, hvilke Menneskeheden, uagtet de og vare skabte for Dyrene, dog, eftersom Livet og Livsforholdene vare, ikke kunde behandle anderledes, end som en til Menneskeheden overgiven Eiendom, men som da maatte siges skabt til Bedste for Alle og Enhver i Menneskeheden. Uden Ophævelse af al Særligeiendom, uden Almeeneiees Indførelse, nærmest i hvert

*) See ovenfor S.

Land, men saa dernæst i hele Menneskeheden, og foreløbigen hos en saa stor Deel af den, som den nærværende europæiske Menneskehed, kunde dog, sagde Europæerne, den med største Ret krævede Adgangslighed eller menneskelige Fremkomst-Lighed ikke retteligen komme i Stand. Det var til at forfærdes over, hvorledes man havde ladet Menneskehedens store sjælelige Mark ligge saa udyrket og ufrugtbar i utallige i lavere Tjenester staaende Mennesker, som ved Livsforholdene vare bragte til at skulle leve i Slid fra Morgen til Aften, endda ofte bestandigen trædende een og samme Trædemølle.

Herom taledes videre; thi, efterat have hvilet længe, kom denne Sag ved denne Anledning paa Ny i friskt, liveligt Røre. Da en af Throndерne spurgte, hvad der saa vilde blive af Oparbeidelsen og Livsanstrengelsen, saa svaredes, at den havde man i det nærværende Europa Nok af, baade i det Hele og for hver Enkelt; men Betingelserne for Oparbeidelsen maatte Samfundsforfatningen give til Alle, og i Europa gav den den nu til Alle. I Europa blev der ogsaa sørget for, at Arbeidets Fordeling ikke skulde føre til et Trælleliv for Nogen. Et saadant maatte man, for at nævne Eet, dog virkelig kalde det Liv, som i Columbien Jernbanevognførerne maatte leve i, Aar ud, Aar ind, tidlig og sildig, men allermeest paa de saakaldte Helligdage, og det saa, at de endda ofte maatte takke Vorherre for, at de havde opnaaet saadanne Trællelivsstillinger. Os har Eiendomsafskaffelsen gjort Livet meget frit i saa Henseende. Hos os, hver Gang et Jernbanetog gaaer, maae Nogle af selve de Reisende være Togførere, og der er god Tid til Alt; vort Liv er intet Hastværksliv. Afregninger og Betalinger og meget Andet er der Intet af.

Femtifemte Delingsstykke.

Om Frankeriges Statsstyrelsesforandring ved Louis Napoleon.

Ungoldingeformanden fortsatte nu sin Beretning om Dansknordmandens Bog. Naar man mindes, hvorledes fra 1830 af, eller lige fra den Tid af, at Frankerige ved en Opstandsbevægelse havde faaet sig en ny af dets nye selvvalgte Konge bestandig agtet og opretholdt Fristatsforfatning, Aar for Aar leed af en Mængde deels ligefremme Oprorsbevægelser deels Sindsophidselser af ligefrem oprorsagtig Udspring og Virkelse, og naar man saa mindes, hvorledes efter Ludvig Philips Fordrivelse, da nu endelig igjen Landet skulde have sig en fra al Kongemagt udfriet Fristatsforfatning (en saakaldet republicansk), ei blot hele Erhvervevirksomheden og Opkomstbestræbelsen leed saare meget netop af endnu stærkere fremtrædende Oprorsbevægelser, saa maa man sige, at Frankerige maatte prises lykkelig for, at der var en Ætling af Napoleon, der formaaede at fuldbyrde og virkelig fuldbyrdede det Altsaa, hvortil 60 Aars Liv i Frankerige anden Gang maatte fore: en keiserlig Enemagtsregjering.

Man kunde ret kalde Louis Napoleon en Keiser af Guds Naade. Det laae i alle Forholdene, at kun en Mand af en ophoiet Fyrsteslægt, der tillige havde Adkomst til at erkjendes for fuld fransk, kunde komme i Spidsen. Og en Mand af Napoleon den Forstes Æt maatte netop af Frankeriges Folk erkjendes at have Det, man kaldte Legitimitet, i hoiere Grad, end enten Ludvig den 18de eller Ludvig Philip; thi en saadan Mand forenede i sig at være en Ætling af et Statsoverhoved, under hvilket Frankerige havde været stort og mægtigt i Europa, og tillige at være det efter 1789 nyskabte, det demokratiske, d. e. det af Ligeberettigelsens Aand besjælede, Frankeriges Son; han baade maatte vorde og kunde vorde Overhovedet for et Frankerige i

Aanden af det i 1789 begyndte almene Lighedsliv, og dog tillige være Enemagtskeiser til Frankeriges Udfrielse.

Thi Udfrielse trængte de Franske, trængte det samtlige Franskmænd omfattende Liv til, Udfrielse af alt hiint indre Oprorsvæsen, der belemrede Friheden paa mange Maader, idet det belemrede den fredelige Samleven.

Der er bleven sagt og fremhævet, og atter sagt og fremhævet, at Frankerige efter 2den Dec. 1851 havde opoffret Friheden for at faae og beholde den efter 1789 tilvundne Lighed. Men det er ei saa; thi vistnok stille de Franske Ligheden foran, fordi de, hvor ingen Lighed er, med Rette antage ingen virkelig heelt gjennemgaaende folkelig Frihed at være. Men nærmest var det Udfrielse, altsaa Frihed, der trængtes til, netop som i Danmark 1660. Kun De, for hvilke Prentefriheden er Hovedfriheden, ja ligesom indbefattende Frihedens Hovedsum, kunne tale, som anført. Man kan svare dem: Netop for at udfries fra Eders Forstyrrelsesfrihed og dermed forbundne Anmasselsesfrihed, have vi faaet vor napoleonske Keiser, og vi kunne efter de mange Aars Forlob endnu trænge til ham til Værn imod Forstyrringsfriheden. Det er denne, I ville have tilbage. I have hoie Tanker, hoie Formaal, hoie Henstræbelser, idetmindste ere de saadanne i Eders Dine, og vi lade dem gjelde for saadanne. Men hvad ville I? Ville I arbeide paa at faae dem til at trænge igjennem ved deres egen aandelige Kraft? Hertil staaer Friheden aaben, naar I blot ville bruge den med den Vaersomhed, som Omsorgen for Landets Bedste efter saa slemme Erfaringer maa paalægge. Men hermed ville I ikke noies. I ville have en Kampplads aabnet for en Fremfærd i samme Art og Aand, som den, der virkede saa fordærvende efter 1789 gjennem Prentefrihedens Toileslosheder, den samme, som under Louis Philip fremforte alt det indre Borgerkrigsvæsen, — thi saa maa man vel kalde det, — der endte med 1848-Aarets Vold-

somhedsudbrud, og skabte en indre Nødstilstand, hvoraf vi maae takke Gud for, at være blevne udfriede. Ville I maaskee svare, at I paa ingen Maade ville virke ophidsende, som i hine Tider virkedes, saa spørge vi, om I kunne staae inde for de Mange, der ville følge i Sporet efter Eder? I vilde være Daarer, om I vilde mene, at I kunde staae inde herfor.

Udfrielse, saa vedblev vor Forfatter: Lad os dvæle ved dette Ord. Alt, hvad man i vor Tid kalder Frihed og tragter efter i Frihedens Henseende, hvad Samfundsforholdene og Statsforholdene angaaer, (ja man kan gjerne føie til: ogsaa i indvortes aandelig Henseende), er Udfrielse; thi hvad der ellers gaaer under Navnet Frihedstragten i Samfundsordningens Henseende, gaaer i Grunden kun ud paa Meddeelagtighed i Herredømmet, hvilket atter vil sige Meddeelagtighed i at være med for at faae Andeel i Magten til at bringe Andres Frihed, deres Tragten og Gjøren, under sit Herredømme; thi derpaa gaaer dog al Tragten ud hos de Folkeførmænd, som drive deres Værk med nogen Iver; ja er ikke endog al Lovgivning i Grunden en Baandlæggelse paa Friheden, en høist fornøden vistnok, endog til Beskyttelse for Friheden selv, men dog altid en Herredømmeudøvelse?

Europæerne afbrøde her den Gamle. Fornøden, sagde de, kalder vor gode Danskuordmand Lovgivningen, fornøden endog for Frihedens egen Skyld, men det er da dog kun, hvor Alt gaaer saaledes til, at man ei kan lade Alherren selv være Alraaderen paa sin Viis, nemlig gjennem aandelige Virkninger. Gud være lovet, at vi ikke have, men af Hjertet afskye, hiint hele Lovmagerievæsen, der har skudt sig ind imellem Menneskene og Alvirkeren til det sande rette Herredømmes Fortrængelse; hvor Tvangen hersker, hersker Aanden ei.

Ja, ja, sagde en af de hossiddende Thrøndere; I kunne prøve at være hiint Lovgiverie foruden, nemlig Tvangslovgiveriet, thi kun derom tale I naturligviis. Den algyldige Tingenes

Ordens Medfør, og det Du bør, hvorigjennem den hersker med sin Lovgivning, lempende den dog ideligen efter Forholdene, ville I jo ei unddrage Eder, men med Anerkjendelse, Hengivelse og Besindighed leve deri. Men glemmer ei, naar I domme om forrige Tider, at I vare saa lykkelige at kunne, med frit aabent Blik, understottede ved hine Tiders Eftervirkninger, begynde hele Livet for fra ganske paa Ny. Det kunde Hine ikke; de sad midt i Meget, saare Meget, de maatte trækkes med.

Og maatte, faldt nu Ungoldingeformanden ind, tragte efter at udfries fra. — Friheden, hvor den er, forstaaer sig af sig selv. Udfrielse kom det i hine Tider an paa. Hermed gik han over til at fortælle videre af Danskuordmandens Bog. Denne skildrede nu paa Ny alt det Stridsvæsen og Sjæleforđærvelsesvæsen med Videre, som huserede i Tydskland, og talede om, at de Tydske maatte onske sig en Keiser, som i tydsk Aand kunde blive en saadan Keiser af Guds Naade, som Louis Napoleon havde været for Frankerige, for at de kunde blive frie for det Herserie, hvormed de nu slede i hinandens Sjæle, og maaskee især i Samfundslivets laveste Lag undergrove Grundvolden, eller fyldte den med Ukrudt. — Thi Det horte med til den almene Forblindethed, ei at sporge sig: hvad Virkning ville alle vore Bevægelser engang kunne faae i Folkelivets laveste Omraader?

Vor Forfatter gik nu til at omtale Louis Napoleons Statsregjeringsomvæltning i December 1851, hans saakaldte Statscoup, der rettest var at kalde en med Magts Anvendelse gjennemfort Statsgjenoprettelse, til Udfrielse fra den indre Sjæle-Borgerkrig. Forfatteren meente, at den maatte ganske betragtes efter Romerrettens Lære og Lovgivning om den saakaldte negotiorum gestio, som bestaaer i, at man i paatrængende Tilfælde handler for en Anden og besorger hans Anliggender, uden hans Fuldmagt eller Samtykke, fordi samme ikke kan erholdes eller ikke kan oppebies. Man tænke sig, at en Mands eller en heel

Byes Sager, være det Eiendomme, Handelsskibe, Retsfordringer, eller hvad Andet det kan være, ere i Fare, lad det være i Ildsfare, eller Fare for Menneskeantastelser, og at nu Den, hvis Velfærd det gjelder, er fraværende, eller paa Grund af Sygdom eller Fængsling eller af anden Aarsag ikke selv kan vaeretage sine Sager, og at en Anden nu paa egen Haand tager sig af dem paa hans Vegne, saa er en saadan selvgjort Forretningsforer eller Sagvolder Det, Romerretten kalder negotiorum gestor. Findes han nu efter Omstændighederne virkelig at have fort Sagerne vel, eller handlet til Vedkommendes Bedste, saa er han, selv om denne vilde sige sig at have villet gaae anderledes tilværks, hvis han havde været tilstede, ei blot angerlos, men kan af den Anden kræve Erstatning for Udgivter og Moie; thi i det Hele er jo Menneskeheden og Samfundsvæsenet bedst tjent med, at der til Fares eller Skades Forebyggelse kan handles paa den Fraværendes eller paa anden Maade Forhindredes Vegne, naar der er Nod paa Færde og Tid ei kan gives. I et saadant Forhold saae sig Louis Napoleon og Mange med ham i Henseende til det franske Folks Velfærd. Han handlede egenraadigen paa dets Vegne. At det skeede understottet ved Vaabenmagt, kan ikke anfores imod Fremfærden; thi det skeede jo til langt værre Borgerkrigskampes Forebyggelse; man havde noksom nærliggende Beviser for, at saadanne maatte ventes. Blodige Kampe i Paris's Gader vare jo i friskest Minde, og Ophidsetheden i hoi Grad tilstede. Kun netop et Statscoup, som det kaldtes, eller kun netop et nyt sidste Feldtslag i den indre Sindsrorernes Krig, kunde ende den. Den af Folket valgte Statsformænds overstes, eller saakaldte Præsidents, Modstandere antoges jo netop at tænke paa et saadant Feldtslag fra deres Side. Under slige Forhold kunde da, ja maatte vel, den folkevalgte overste Statsomsorgsmand (det var jo Præsidenten), ansee sig opfordret til ved en rask villiekraftig Beslutning at sorge for,

at Staten ikke skulde lide et stort Knæk (ne qvid detrimenti caperet respublica). Var det Skridt, han foretog, mislykkedes, saa vilde han have maattet romme; ligeledes, hvis hans Opfordring til Folket, at bifalde det Skeete, og give ham den Myndighed, han egenmægtigen havde tiltaget sig, var falden ud til det Modsatte af hvad der skeede, da han fik den store Stemmegivning for sig, ved hvilken Folket viiste, at det folte, at det trængte til en Keiser, og paa Ny tilkjendegav, at ifolge dets sidste femtiaarige Livsgang kunde kun En af Napoleons Slægt være det. Naar en negotiorum gestor faaer saa bestemt og stærkt talende en Bifaldelse af Den, hvis Sag han egenmægtigen har udført, som Louis Napoleon fik ved den almindelige Stemmegivning, saa er han aabenbar fri for Ansvar. Mindes man, hvilken farlig Magt mod Regjeringen og dens Hær af Krigsfolk Pariserfolket havde for et Par Aar siden kunnet reise, vil man indsee, med hvor liden Ret man kan paastaae, at det hele franske Folk havde stemt for Napoleon, fordi det ei havde turdet Andet, af Frygt for hans Krigshær; ikke at tale om, at jo denne Hær ikke bestod af fremmedfra leiede Krigsfolk, men af Frankeriges egne Sonner. Dog, den for Franskfolket nedværdigende Paastand, at det ved de almindelige Stemmegivninger gav Louis Napoleon hele den overste Statsmyndighed, ikke af Folelse for, hvad der for det selv var det Bedste, men af Frygt for en Overmagt, som jo, naar den skulde være nogensteds, netop kun kunde være at finde hos Folkets Mange selv, — denne Paastand gjorde senere hen baade Hoie og Lavmandsfolk i Frankerige, og just især de Sidste, til Skamme, da de ilede med, ja trængte sig frem til, at yde Louis Napoleon de store Statslaan, han attraaede, idet han, for at faae dem, ei henvendte sig til Pengemændene, men til Folkets store Mængde, der gjengjeldte hans Tillid ved den store Betroelsestillid, som den viiste ham: et

Beviis paa, at den ansaae Statens indre Sikkerhed og Velstandsfremme betrygget ved ham. Thi herimod at stille den Paastand, at de Mange alene vare drevne af deres Tilboielighed til helst at anvende deres sammensparede Penge til at faae dem forrentede hos Staten, er tankeløst, da de jo naturligviis maatte ville have Betryggelse for at kunne faae deres Renter.

Hvad Prentefriheden angaaer, tor man sige, at Napoleon i de sidste Aaringer kan have havt en dobbelt Grund til, ikke at aabne blot Noget af en storre Prentefrihed; thi, foruden at der endnu mangensteds tor stikke Noget af det fordums Forstyrrelsesvæsens Lyster, kan det vel være at befrygte, at en stor Deel af Eneraadighedskirkens Præsteskab og dens Tilhængere maaskee allerforst og allerstærkest vilde gjore en ny Prentefriheds Marker til Kampplads for sig og sine Folkeophidselser.

Seer man forresten hen til, hvad den franske Bogverden har frembudt i Louis Napoleons Tid, kan man vist ikke nægte, at ikke blot i mange andre Henseender, men ogsaa netop angaaende Statssager, Statsforhold, Statsbegivenheder, er i Aarene fra 1852 til nu (1863) fremkommet meget Ypperligt, baade i særegne Boger og i Udarbeidelser i de store Tidsskrivter, som Frankerige har flere af.

Jeg kan her, saa vedblev vor Forfatter, ei Andet, end mindes, hvad der i Danmark, om ei blev Virkningen af, saa dog fulgte ovenpaa, en, om ei just toilesløs, saa dog nyoren Prentefriheds Hæmmelse ved en Forordning i September 1799. Mange ansaae sig al sand Prentefrihed derved berovede, fordi de beroveedes det friske Fremfarerie, men netop kort efter begyndte just en stor ypperlig Virksomhed af hoitbegavede Aander i Danmarks Bogverden, og det i mange Fag, lige fra den torre Lovkyndigheds, hvori en stor gjennemtrængende Skarpsindighed blev af storste Virkning, lige til de Sjæleegne, hvori Digteraanden tager

den høieste Flugt*). — I Danmark og Norge — thi begge maae her tages som Eet -- havde der i tidligere Aartiender været en herlig Aandsvirksomhed i Bogverdenen; den nye digteriske Beaandethed kunde især siges at have taget sin Begyndelse med Nordmanden Tullin 1758, Dybtænkningen med Tyge Rothe, fra 1774. Men i mange Lærdomsfag var allerede tidligere, under Christian den Sjette, der døde 1746, fremkommen meget Værdiefuldt, og Lærdomsvirksomheden var skreden frem. Men da de Sindsbevægelser, som bleve saa voldsomme i Frankerige, ogsaa kom op, skjønt meget svagere, i Danmark, der dog allerede var i mange Henseender i Besiddelse af og i Fremgang med de Udfrielser, som Frankerige nu voldsomt var i Oprør for at opnaae, saa blev Aartiet 1790 til 1800 langt mindre frugtbart i dybere Aandsvirksomhed, end tidligere Aartiender havde været. Men efter 1799 fik Videnskabsaand og Digteraand, ligesom og Konstneraand, en stor Oplivelse, lige strax i det nittende Aarhundredes Begyndelse, og er bleven ved at være virksom og at frembringe ypperlige Værker lige til nu. Det er virkelig et stort Spørgsmaal, om ikke Danmark havde været bedst tjent med at beholde i Henseende til Prentefriheden den Tilstand, der havde dannet sig under hiin Septemberforordnings Gjeldende, som ei havde hindret mangen, endog til en Grundomdannelse af hele Statsforfatningen henarbeidende, Bestræbelse at fremkomme og gribe om sig. Men især ere to nogle Aar efter 1799 givne Anordninger at nævne, hvis Opretholdelse uden Tvivl vilde

---

*) Som De, hvorved den nye Opaandelse og Ideevirksomhed begyndte, ere især at nævne A. S. Ørsted, Steffens, Oehlenschlæger, samt Treschow, der kom herned til Kjøbenhavn fra Christiania 1803 og snart gjorde stor Virkning. A. S. Ørsteds hele Stræben trængte saaledes igjennem, at man kan sige, at i en saare lang Tid kunde alle Landets Jurister siges at være oplærte af ham gjennem hans Skrivter og være ledede af hans Skarpsindigheds Aand. Medd.'s Anm.

kunne sat en Dæmning for Det, som nu sætter Danmark i stor Fare med Hensyn til Slesvig og Holsteen. Den ene udkom 18de Oct. 1805, og paabyder, at der „i de offentlige Tidender aldeles ikke maae indføres Rygter om almindelige eller offentlige Foranstaltninger eller om Borgernes huuslige Stilling og private Liv." Man skulde troe, at en saa fornuftig Anordning maatte Enhver billige og ønske opretholdt. Men Fremfarerielysten vilde ei lade sig hæmme ved Sligt, men det er ei at sige, hvor Meget der i Rygtemageriets Tjeneste er skeet i Danmark, som har gjort det danske Folk stor baade Skam og Skade. Den anden Anordning var af 2den Oct. 1810. Den befalede, at Ingen maatte, uden dertil given særdeles Bevilling, udgive noget Blad, hvori politiske Nyheder eller Efterretninger bleve meddeelte. Dermed forbandtes den Foranstaltning, at alle dengang saakaldte politiske Aviser sattes under et særligt Tilsyn af det Offentlige. Fornøden Hensyn til, hvad Landets Vel udad til krævede, var aabenbar Bevæggrunden til Foranstaltningen. Men, skjønt et lille Land, som trængte til Vaersomhed, skulde Danmark junkerere og være stortalende, og det juft paa de Steder, som Udenlandet især vilde agte paa, nemlig Dagbladene, og saa maatte denne Anordning afskaffes og det gaae Fædrenelandet, som det kunde. Overhovedet bleve Mange naturligviis i Danmark som flere andre Steder ellevilde efter 1848. De Danske, hvis Frihedsmænd bestandig havde ladet sig paavirke af Tydskland, og meent at maatte søge at være lige saa fremfareriske, som Tydskerne, af hvis Færd og Væsen de ideligen viiste sig befængte, skulde da nu og dele Ellevildskabet med Tydskerne, som endog i det ellers saa indvortes fredelige Østerrige bleve reent betagne deraf.

At komme i Ellepigernes Dands er efter det gamle Folkesagn at komme i Vildskab. Ellepigesagnet er uden Tvivl kommen af de Taager og Taagestotter, som kunne reise sig paa

Engene, og saa bestaaer da Ellevildskabet i en Omtaagethed, som lokker til og bringer til at dandse om med Taagebilleder og lade sig føre af dem. Hvor stort Ellevildskabet har været i Tydskland, er bekjendt, og vistnok ikke Danskfolket, hvis Natur er modsat, men Raaberne af Lærdmandsfolket have i denne Henseende viist deres indre Slægtskab med hvad der hører Tydskeraanden til.

Femtisjette Delingsstykke.

Dansknordmanden kommer tilbage til at omtale Frankerige og Samfundstilstanden i samme under Louis Philip, 1830 til 1848.

Det er forbausende, sagde han, at Guizot og de Mange med ham, have kunnet af Engelskhedsbetagethed lægge an paa, i Frankerige at faae en Regjeringsmaade bragt i Stand, som er i aabenbar Strid med hvad en Regjering bør være. De vilde, at Regjeringen, det vil sige, Statssagerformændene, skulde tilsikkre sig en Stemmefleerhed i Folkeformændsforsamlingen og regjere med og ved den. De vilde altsaa bringe en Fleertalsmandsregjering i Gang. En vis Deel af Folket skulde gjøres til Overherrer over den øvrige Deel. Regjeringen skulde støtte sig til hiin, og med det Samme altsaa sætte sig i et Modstandsforhold til den mindre talrige, men dog endnu store Deel af Folket, og Friheden bestaae i Kampfriheden paa denne Mark, tilmed ogsaa i Friheden til at arbeide paa at faae Mindretallet til at voxe til at vorde Fleertallet, og derved at faae Regjeringen ombyttet med en anden, som saa satte sin Overmægtighed i den forriges Sted. Kan Noget være mere i Strid med en sand folkelig Regjering, som skal være Heelhedens, og ikke enten reentud Fleertalshalvdelens alene, eller og afvexlende saa den ene Halvdeels, saa den anden Halvdeels Regjering? Det Vrang-

vendte i al saakaldet Fristatsforfatning viser sig her. En Regjering, hvis Folkevalgte kun danne Raadforselsstænder, kan alene bringe her det rette Forhold tilveie. En mærkelig Yttring af Guizot*) kan her bringes i Erindring. Nogle Embedsmænd, anseete, fortjenstlige, som i deres Embedsstillinger vare meget priselige, havde i en vis Sag stemmet mod Regjeringen, der imidlertid dog seirede. Statssagerformændene besluttede, at de skulde afskediges, og Guizot, som for sit Vedkommende havde været herimod, maatte ifølge sin Stilling fuldføre denne Beslutning, og siden i Kammeret, som det kaldtes, det vil her sige: i de valgte Folkeformænds Forsamling, forsvare denne Handling. Da gjorde han især Virkning ved at sige: at det dog ei kunde gaae an, at visse Mænd paa eengang skulde høre til en Fæstnings Garnison (Forsvarsmagt), og tillige være blandt Dem, der beleirede Fæstningen. Man tænke, hvilket Begreb det giver om Regjeringens Forhold til en vis Deel af Folkeformændene; Forholdet betragtes reent ud, ei som en fælleds Overveielses Forhold, nei som et Krigsforhold. Men saa var det; ja ved at følge hiint Engellands-Eftergjørerie paa den ene Side, og ved at ville kæmpe sig frem til at sætte sig i Regjeringsformændenes Sted fra den anden Side, forfremmedes saadan Vranghed ligefrem og undergroves Samfundsgrundlaget, og der maatte en Enevoldskeiser til at faae dette Statsvæsen af Veien. I hvilken Grad og paa hvilken Maade under Fristatsforfatningen i Frankerige (ligesom i Engelland) Alt var lagt an paa, at Statssagerformandskabet, støttende sig til et Fleertal, skulde have en Enevoldsmagt, som ei maatte taale noget Afbræk, fik man et mærkeligt Tilfældebeviis for, da i 1836 det daværende heelt traadte af, fordi det i en Sag af ikke væsentlig Vægt eller Betydenhed fik 194 Stemmer imod sig, medens det fik 192 for sig. Et saa-

*) Mémoires. III. 201.

daut Stod maatte ei taales. Man tænke! *) Man kan ikke undre sig over, at Louis Philip sagde til Guizot, da denne var en af Statssagerformændene i 1832-36, at han ingen Tro havde til den indførte Fristatsforfatning. Men at beklage var det, at Louis Philip ikke havde den Overvægt, som han egentligen burde havt, men som man i Fristatsforfatningerne saa nødig vil lade sine Konger faae. Hvor kunde Nogen troe paa denne Forfatnings Holdbarhed? Den var jo anlagt paa en indre Borgerkrig, og den viiste sig snart meget stærkt som en saadan, indtil i Aaret 1848 det ikke lille, men store og meget kraftige Mindretal bevirkede, at Kampen gik over til et Folkerøre, hvorved ei blot Kongehuset men og de gode Herrer paa begge Sider bleve styrtede og hele Forfatningen tillige. Man kan sige, at Herren loe ad dem, men det var en bitter, en Gru indgydende Haanlatter. Man skulde i Preussen betænke Dette.

Næst efter Frihed, hvorved skulde menes en fremadskridende Livsudfrielse ved alle tre Statsoverstes gode Forening, men i Grunden meentes Meddeelagtighed i Herredømmet over Medborgere, ere og Garantier, d. e. Sikkrelser, Betryggelser, blevne fremstillede som Det, for hvis Skyld den saakaldte Fristatsforfatning forlanges. Giver den da saadanne? Ingenlunde. Den giver Mindretallet i Folket Garantie for, at det skal komme ind under et Fleertals Magt og Herredømme, men at det skal faae Lov til at føre en Kamp imod dette, med uvist Udfald, og da maaskee kunne bringe sine Modstandere under sit Herredømme.

Var det hist i Frankerige høist naturligt, at et Napoleonisk Enemagtskeiserdømme maatte blive Følgen af hiin Fristats-Unaturlighed, saa blev det i Preussen ogsaa, kun paa anden Maade, en naturlig Følge af det hele Kampvæsen, at Kongen, understøttet ei blot af Herrehuset, men af meget Mere i hele Folket,

*) See Guizot Mém. III., 329.

Meddelelser

af

Indholdet af et Skrivt

fra Aaret 2135.

Udgivne

af

Frederik Christian Sibbern.

Anden Deel.

Kjøbenhavn.
1872.
C. A. Reitzels Forlag
trykt hos Universitetsbogtrykker J. H. Schultz.

Indhold.

Side.

Tredie Bog.

Christiske Virringer og Omforhandlinger i Columbien og i Kjøbenhavn.

Første Delingsstykke.

Bevægelser i Columbien angaaende Høitideligholdelsen af Aaret 2000.

Aaret 1999 var kommen og overalt i Nordcolumbien taldes der om, at det næste Aar maatte være et stort Høitidelighedens Aar for alle Christne, da det saa netop var 2000 Aar siden, at deres Frelser og Herre var fød. En af de første Tanker var den, at lade det store Aar begynde Juledagen forud. Hos de Eneraadige var denne Tanke først opstaaet, og da der fra Nova Roma udgik Budskab og Bud herom, vare strax alle de andre christne Kirker enige om, heri at samstemme, og haabede da Mange, at derved det første Skridt var gjort til Det, de især attraaede. Manges Hu stod nemlig til, at alle Christne skulde søge at enes om, at høitideligholde Aaret i en saadan Forening, at den hele Christenhed, der nu kun viiste sig som en Sammenhobning af mange særskilte Samfund, kunde træde frem som et eneste stort Fællesdssamfund, som een sand Christenhed, der kunde sige sig, de mange indre Uovereensstemmelser og Afvigelser uagtet, kun at være een. Til denne Ende maatte nu, saa meentes der, Alle forene sig om, med hinanden, uden alt Hensyn til Forskjel i Erkjendelse eller Lærdom, at gaae sammen til Herrens Bord, og med hinanden nyde Herrens hellige Legeme og Blod, hvilket jo netop var den hellige Samfunds- og Eenhedsbekræftelse. Det var i de tre Indsigelseskirker og i nogle af Kjettermenighederne, fornemmelig hos Pelagianerne og

Sabellianerne og Melchisedekianerne, at saadan Attraa udtalte sig, idet især i disse Christensamfund Flere reiste sig, som vare besjælede af varm Iver for denne Sag. Eneraadighedskirken, meente man, behøvede jo kun gjennem sin Overhyrdehøvding i Nova Roma til alle Sine at udstede en almindelig Tilladelse til at maatte nyde Nadveren under begge Skikkelser, det vil sige, baade tage Brødet og Vinen. Det var nemlig i denne Kirke, allerede fra gammel Tid, ved en stor Afvigelse fra Christi egen Indstiftelse, indført, at blot den uddelende Præst alene baade nød Brød og Viin, medens de saakaldte Lægfolk kun fik Brødet. For Aaret 2000 ønskede man nu en almindelig Forandring heri. Da saadan Tilladelse i det gamle Europa stundom var bleven given til Enkelte, ja havde været tilstaaet visse hele Menigheder af særlige Hensyn (Maroniterne og de unerede Græske), og da der fra Ny-Rom ligeledes oftere var udgaaet saadan Tilstedelse til Lægfolk, ifølge særdeles bevægende Grunde, men det tredie christne Aartusindes Indtrædelse jo nu kunde give en stor almindelig bevægende Grund, saa tænkte man, at Sagen kunde lade sig udføre, uden at Eneraadighedskirken kom til at støde an imod sin Grundforfatning. Vilde denne Kirke ikke give en saadan Tilladelse for hele Høitidsaaret, saa kunde den jo indskrænke den til nogle af de Uger, der begyndte Torsdagen efter Treenighedssøndagen, som den Dag, paa hvilken den pleiede særdeles at høitideligholde Nadverens Indstiftelse, den saakaldte Christi Legemsfest. Man vilde da tillige foreslaae, at overalt, hvor denne Kirke ikke havde Kirkebygninger, skulde den kunne benytte de Afvigendes Kirker, til deri at holde Messe, ja om den troede at maatte forlange det, maatte den gjerne forud give saadanne Kirker en Indvielse til dette Brug. Man knyttede hertil det opfordrende Ønske, at, hvor Eneraadigheden holdt sine Messer, skulde uden Forskjel alle Christne, som vilde deeltage i Samfundsenigheden, ei blot være andagtsfulde og fulde af

Ærefrygt tilstede derved, men og deeltage deri. Det skulde tillige i Aaret 2000 være alle til Eneraadigheden ei Henhørende tilladt at søge dennes Skrivtestole, om de vilde: Alt, uden at de behøvede at træde over til den. Overhovedet skulde hele Aaret igjennem alle Christne have fælleds Sjælesørgere, som de kaldtes, fælleds Daab, uden at det skulde være til Hinder, at den Bekjendelse eller Nævnelse, hvortil man henhørte, var en anden end Dens, til hvem man henvendte sig i en Sjælesag, eller for at faae sine Børn døbte, eller selv at annamme den hellige Daab.

Men af alt Dette var der dog Intet, som De af Indsigelseskirkerne varmere og stærkere søgte at bevæge alle Deres til, end at de hos og med de Eneraadige vilde deeltage i Det, som i forgangne Aarhundreder havde været Skilsmissens store Tegn: den hellige Messe. De opfordrede da især stærkt de Eneraadige til og bade dem om, at tilstaae de Afvigende, — man optog denne Benævnelse efter Eneraadigheden, som havde indført dette milde Udtryk — at disse maatte deeltage med i Messe-Høitideligheden. Eneraadigheden havde nemlig i sine Kirkebygninger gjort den Indretning, at ved en heelt omløbende Skranke var den indre Deel af Kirken adskilt fra en bred uden herom løbende Gang. Kun i denne kunde de Afvigende tage Ophold; indenfor Skranken havde kun Kirkens Egene Adgang; og ikke heller vovede sig letteligen nogen Afvigende indenfor, medmindre den vilde gaae over til de Eneraadiges Menighed; thi enhver Afvigende, der tog Plads indenfor, blev der strax handlet med, som med Den, der havde viist Lyst til at træde over. Det kunde da heller ikke gaae an, at befinde sig paa de Eneraadiges Pladser og give Forargelse ved at undlade at deeltage i deres Knæfald, Korselser og visse andre deeltagende Bevægelser og Bønner og Amen'er. Men nu opfordrede man Eneraadigheden til, i det store Høitidsaar at tilstede de Afvigende-

at de maatte komme indenfor og deeltage med de Andre i hele Messehandlingen, uden at ansees for at have villet Andet, end at tilkjendegive Deres Ærefrygt for den Skikkelse, hvorunder Christendommen her traadte frem, og at føle sig i Samfund med den eneraadige Kirke, uden just derfor at lade sig indlemme i den. Man bad ligeledes om, at det maatte være Saadanne, der overalt vilde bringe Christendommen Hylding, under hvilken Skikkelse den saa traadte frem, tilladt endog at deeltage i Modtagelsen af de helligede Reenmeelskager, som hver Søndag pleiede at bæres om lige efter Messen, for at, Hvo som vilde, kunde tage en eller et Par med sig til hellig Nydelse hjemme, saaledes som det hyppigen i de første christne Aarhundreder havde været Brug, medens det dog stod Enhver frit for, af Frygt for, at det helligede Brød kunde udsættes for Vanærelse i dens Hænder, intet saadant at tage hjem med sig fra Messen. Mange pleiede at tage saadanne Himmelbrød med sig i Smaagjemmer, som de endog først lode hellige til dette Brug. Men idet man nu androg herpaa, opfordrede man tillige sine Egene til, at benytte sig af saadan Indrømmelse, hvis den blev given, og nu udtalde Opfordringen sig omtrent ligesaaledes om Messen, som det siden i de Eneraadiges Rundskrivelse skeede, saa at det syntes, som om Det, der i sin Tid, for henved fem Aarhundreder siden, havde været det største Adskillelsesmærke, nu var bleven Det, man lettest kunde have fælleds. Dens Ord om Messen vare disse:

I hvorledes vi saa nærmere forestille os Det, vi nyde i den hellige Nadvere, saa erkjende og vide vi, at vi deri have Christi Tilstedeværelse her paa Jorden hos Sine, og at han heri tilegner sig os og indlemmer os i sig, altid dybere og dybere, inderligere og inderligere. Men hvad kunne vi da have Ypperligere paa Jorden at frembære for Herren, — men det vil sige at offre til Herren, thi at offre betyder netop at frembære for

Gud, — end Det, hvormed og hvorved vi erholde den høieste Velgjerning: det helligede Brød og den helligede Viin, for, idet vi frembære dem som det Bedste og Helligste, vi have, at bede Gud, at han, idet han med Velbehag seer hen derpaa, som paa Nærværelsen af sin egen Søn, i hvem han haver Velbehag, tillige at see naadigen til os, der med varme Hjerter optage og optages af hans Søns hellige Nærværelse i os? Saaledes er de Eneraadiges Messe at forstaae, og saaledes kunne alle Christne deeltage i den. Ikke maae de Eneraadige tænkes at forstaae denne hellige Handling, som om de meente, derved bestandigen paa Ny at gjentage selve Christi Forsoningsoffer, som om de paa Ny offrede Christus selv for vore Synder, ret som om han ikke eengang for alle havde fuldbyrdet det store Offer, hvorved han offrede sig selv. Nei, denne hellige Offerhandling er kun at forstaae som den Handling, hvorved de christne Sjæle, idet de bære Christi egen Tilstedeværelse i et Jordiskt frem baade for Faderen og for Christus selv, bestandigen tillige offre sig selv til Faderen og Sønnen, for at de bestandigen mere og mere maae vorde den hellige Treenigheds Børn og Eiendom, i deres Tilknytning til og Deeltagelse i denne hellige Frembærelse. Man føiede endnu Følgende til, som man bad de Tvivlende ret at betænke: Spørgsmaalet er ikke det, om ikke den hellige Nadvere bør uddeles i begge Skikkelser, som Christus indstiftede den, men Spørgsmaalet er Dette, om den eneraadige Kirkes Forandring heri, som den i tidligere Aarhundreder ved meget bevægende Aarsager har været bragt til, og som den mener, ifølge sin i Aarhundredernes Løb dannede Grundforfatning at burde overholde, skal være Grund nok for alle os Andre til, ikke i Forening med dem at samles om Herrens Bord, for at føle os som eet Legeme med disse vore Medchristne.

Denne formelige Opfordring, der udsendtes i utallige Aftryk, udgik fra de tre Indsigelseskirkers Midte. De Pelagianere

og Øvrige af Kjettermenighederne, som havde været virksomme med, havde funden det tilraadeligst ikke at medunderskrive. Men Opfordringen udgik dog ei fra disse tre Kirker selv, eller i deres Navn. Ti Mænd af hver af dem havde forenet sig til, alene i Navnet af den Tilskyndelse, som, under saare Meget, der i store Kredse havde udtalt sig og virket ind paa dem, var udgaaet til dem fra Aandens Indre, at udstede denne Opfordring som deres og saare Manges med dem. Kun i denne deres christelige Beaandelses Navn, ei i nogen Kirkes Navn, talede de. Deres Opfordring fandt nu og Indgang og et godt beredet Sted hos Mange; men hos Mange i deres egne Kirker mødte den Betænkeligheder, Tvivl, Modtilbøielighed, Modstræben, blandt Andet og Frygt for at aabne et almindeligt Fiskerie, hvilket især Eneraadighedskirken frygtedes at ville lægge stærkt an paa at benytte, istedetfor at netop i det store Høitidsaar mindst noget Fiskerie af saadan Art burde finde Sted. Men denne sidste Frygt maatte snart vige for en anden, thi der udgik fra Eneraadighedens Overhyrdehovding og hans Storraad Budskab, der, medens det for denne Kirkes Vedkommende gjorde Ende paa hiint Drømmerie og Voverie, som det allerede af Mange i Indsigelseskirkerne var bleven kaldet, viiste, at man fra den mechicanske Høislette vilde udkaste sit Fiskenæt paa ganske anden Maade. Der udstedtes fra Nova Roma en stor høitidelig Tiltalelse i en Rundskrivelse, som viiste, at Eneraadighedskirken ikke vilde lade en saa stor Anledning og Leilighed gaae ubenyttet til, høitideligen og formeligen at kalde alle andre Kirkers Børn tilbage i sit, den ene sande rettroende og gyldige evangeliske og apostoliske Kirkes Skjød.

Andet Delingsstykke.

Eneraadighedskirkens Rundskrivelse: Om Kirkemyndighed, Ufeilbarhed, usynlig og synlig Kirke.

Efter en kort Indledning angaaende de nu snart forløbne 2000 Aar, gik Rundskrivelsen ud fra, at alle Christne dog holdt sig til Christus, som deres Herre, deres Fortrøstning og Haab, under hvis Vingers Dække de vilde samles og leve. De vilde altsaa ikke i himmelske Sager give Rum for nogen egen Fornufts Raadighed eller Overherredømme, men tage Fornuften fangen under Troens Lydighed. Men det kunde de kun gjøre ved at begive sig under den Kirkes Herredømme, som havde bestaaet lige fra de to tusinde Aars første Tider, og endnu bestod stærk og grundfast. De andre Menigheder, der ved Løsrivelse egenmægtigen havde dannet sig udenfor Moderkirken, havde jo sat egen Prøvelse, egen Overveielse, altsaa egen Fornuft, over den hellige overleverede Christendom, idet de selvraadigen havde villet afgjøre, hvilken Christendom der skulde være den ægte, hvilken ei, hvilket jo var en aabenbar stor Anmasselse. De havde villet gjøre de første hellige Forkynderes og Udsendinges hellige Skrivter til Enegrundvold, men hvad der var kommen derudaf, derom vidnede noksom deres mange Uenigheder om den hellige Skrivts egentlige Lære og deres mange indbyrdes Afvigelser, som havde ført dem til deres mange Særlighedskirker og andre Særskiltheder. Det laae noksom for Dagen, hvad der kom ud af, at gjøre Helligskrivterne til Grundvold, og derpaa saa overgive dem til Enhvers frie Granskning. De hellige Grundskrivter vare kun den guddommelige aandelige Velsignelses første store Grundbegyndelse; men ei var dermed den hellige Aands Væld heelt udtømt. Christus havde selv hos Johannes i det 16de sagt, at Sandhedens Aand skulde komme og føre

ind i den hele Sandhed; og saaledes var det skeet ved Petrus og Paulus og de øvrige Forfattere af de hellige Breve, der jo havde udtalt og lært saare Meget, som ikke laae i, eller endog blot var antydet i, Herrens egne Ord; de havde ogsaa kun sjeldent paaberaabt sig Herrens Ord, men havde talet som De, der selv havde Myndighed. De havde talet som De, i hvilke den hellige Aand havde været mægtig og kraftig, uagtet jo og de havde været syndige Mennesker fra først af, og først siden vare blevne opfyldte af det Hellige. Netop i et saadant Forhold, som det, hvori de stode til Herren, stod Kirken atter til dem, hvorom saa mange aandsbegavede hellige Mænd, der vare fremgangne af den hellige Kirkes Skjød, noksom kunde være Vidnesbyrd. Gjennem Saadanne og gjennem hele den enegyldige Kirkes Forelse var bestandigen endvidere skeet og gaaet i Opfyldelse, hvad Herren hist hos Johannes havde tilsagt og lovet Sine. Saa Meget, som i Petrus og Paulus og de øvrige hellige Forfattere var givet, var deri dog ei givet Alt, og kunde ei være det; Meget kunde først komme senere i Tidens Gang. Og saa var det og skeet. Aanden havde ikke hvilet, men var skredet fremad i sin Fyldes Meddelelse. Med Kirkens Fremgang og Uddannelse maatte fremkomme og var overflødigen fremkommen Meget, udaf de samme hellige Velsignelsers Væld, ved den samme hellige Aand, der havde ledet Paulus til Meget, som jo saaledes ei havde været givet ved Christi egne hellige Taler. Den havde taget det udaf Det, som Christus havde kaldet Sit, men det vilde ikke sige udaf den opbevarede Deel af Christi Taler, nei af den levende Viisdomsskat, som laae i Christus, af hvilken Aanden havde taget det og forkyndet det, hvilket dog vilde sige Mere, end om der havde staaet: udlægge det af det ved Christi egne Ord Forkyndte. Af Vigtighed var det, at Apostelen i sit første Brev til Timotheus, i det 3die, havde kaldet Kirken den levende Guds Kirke, det var fordi Guds

Aand levede i den; og med det Samme havde han kaldet den Sandhedens Grundstøtte og Grundvold; thi det var den, og stridende mod alt Begreb om Kirke var det, stridende mod Kirkens hele Væsen og Betydning, at gjøre de Utalliges famlende Fornuft, hos Enhver paa hans Viis, til Grund for den hellige Skriftlæres rette Udfindelse og videre Uddannelse. De Afvigende havde jo selv seet, at et Udtolkningens og Forstaaelsens Grundlag var fornødent, fordi netop de hellige Skrivter selv ei gave et saadant; alle de saakaldte Indsigelseskirker havde jo hver dannet sig sin egen Bekjendelse, som de holdt paa, lige saa fast som, ja fastere end, paa de hellige Skrivters frie Virken. Havde de ikke derved nokfom tilkjendegivet, at de ikke kunde gjøre de hellige Skrivter ene og alene til deres Kirkes faste Grundvold? Men skulde da Christi Kirke være een eller mange? Skulde ethvert Samfund, enhver Nævnelse, som dannede sig til en Forening, kunne gjøre et eget Grundlag paa sin Viis? Hvad blev der saa af den almene Christi Kirke, der kun skulde være een med mange Ledemod og mange Embeder? Skulde et Grundlag lægges, saa kunde det dog ei tilkomme hver Nævnelse at gjøre sig sit; thi da vilde al Kirke opløse sig. Myndigheden kunde dog ei tilkomme nogen anden, end den Kirke, som ingen Afvigelse var, som ikke kunde kaldes en Nævnelse, den, som fra de første Tider af uafbrudt og kraftigt havde bestaaet og virket. Skulde en fast Grundvold være, saa kunde den dog kun gives af den Kirke, som i denne Henseende var i Besiddelse af den oprindelige eneraadende Myndighed, og vidste sig at være i Besiddelse af den, og turde paaberaabe sig den, medens alle de andre saakaldte Kirker, uagtet de meente sig stiftede under den hellige Aands Indflydelse, dog ei turde paaberaabe sig nogen anden Myndighed, end den Indsigts Myndighed, der søgte og fandt i den hellige Skrivt, hist Eet og her et Andet, og derfor nu og havde ført ei til een Afvigelse men til mange, ei til een Ind-

sigelse, men til mange. Skulde de hellige Skrivter være Grundlaget for en Kirke, der ei af egen menneskelig Myndighed, men af guddommelig christelig Myndighed skulde være een fast Grundstotte for Sandheden, saa maatte dens Sandheders Udlæggelse ei gives Enhver i Vold, men saa maatte der være en Fortolkning af den hellige Skrivt, som var lige saa gyldig, som den selv, og være et Grunduddrag af dens Lære og en Grunduddannelse af denne, som maatte være af guddommelig Gyldighed, kommende fra en guddommelig Myndighed, der stod ved Siden af den hellige Skrivts; en saadan fandtes intetsteds uden i den enegyldige Kirke, men her fandtes den, og turde kalde sig, hvad den var og var udrustet til at være.

Og naar der nu taldes om, at jo saa Meget lærtes og var fastsat af Kirken, som ingen Hjemmel havde i den hellige Skrivt, saa maatte man til Svar herpaa allerforst paaminde om det allerede Anforte, at Kirken jo i sig indeholdt den fortsatte Gudsforkyndelse, og at, hvad der ei havde en paaviselig Hjemmel i de hellige Skrivter, derfor ikke strax kunde udelukkes, som om det ikke var kommen fra den Herre, der havde sagt, at, hvor To eller Tre vare samlede i hans Navn, vilde han være midt imellem dem. Grundvolden var lagt og Grundskikkelsen given ved den hellige Skrivt, men ei var hele Bygningen derved opfort. Men her var nu dernæst den store og vigtige Lærdom at lægge paa Hjerte og at indskjærpe, at Det, som var Hovedsagen, ikke var, hvad der troedes, men den Ærefrygt og Lydighed og Gudhengivenhed, hvormed der troedes, og at det paa disse Aandens Grunddyder væsentligst kom an. Selv om Det, som troedes, tænktes at være falskt, vilde dog den Ærefrygt, hvormed det i Lydighed og Hengivelse var bleven troet, være den ypperlige Dyd, som Sjælen derved var opfostret i. Dette var det rette Barneforhold, det rette Barneskab, hvorom der ogsaa i Indsigelseskirkerne — for at lade dem beholde det

annassede Navn af Kirker — havde været megen Tale. I Jødedømmet vare Jøderne blevne opdragne ved Meget, som den hellige Apostel havde kaldet Skyggen af de Ting, som skulde komme, og som ved Christus var ophævet, der i den legemlige Omskjærelses Sted havde sat den aandelige, og i meget Andet havde forkastet det Tidligere. Men derfor havde dog alle den gamle Pagts Tiders rettroende Jøder, som med Ærefrygt havde været lydige og fortrøstet sig til Herren, været saare priselige og saare velbehagelige for Herren. De havde ladet sig opdrage og føre, som Herren vilde opdrage dem og føre dem; og saaledes skulde ogsaa alle Christne lade sig opdrage og føre ved den guddommelige Myndighed, som havde sit Sæde i den gjennem Aarhundredernes lange Række faststaaende urokkelige Enegyldighedskirke. Maaskee Meget af Det, som denne, der ingenlunde troede sig, selv i sine Overhyrder, berettiget til at rokke ved Det, som den hellige Aand efterhaanden havde ordnet, vilde i en høiere Verden vise sig for os som Noget, der kun havde været en Skygge af Det, som skulde komme; maaskee vi endog allerede nu kunde skimte, at det var saa. Vi havde ingen Myndighed til at ordne det om, anderledes end som den samme hellige Aand vilde føre det med sig, men maatte oppebie dens beleilige Tider.

Der taledes nu dernæst om, at man vilde feile meget, hvis man vilde troe, at det kun var Lægfolket og den lavere Præstestand, som skulde holdes under dette Barneforhold og Lydighedsforhold. Endog Overhyrderne i deres afgjørende Almeenforsamlinger, ogsaa de hellige Overhyrdehøvdinger i det gamle Rom, havde været saadan Lydighed og Underordning undergivne. Alle havde de kun antaget og fastsat, hvad de i omhyggelig Overveielse havde funden i Samstemming med den hele hellige Overleverelse, eller at være i dens Aand, og hvad de turde være forvissede om at ville finde Apostlenes og Kirkefædrenes fulde Bifald, om disse vendte tilbage. Hele Læren havde uddannet

sig ved sin egen indre Magt og Kraft, og Alle havde de kun været denne Magts Lærlinge. Og saaledes var det endnu. Ingen i den hellige Enegyldighedskirke antog Andet, end hvad den i sin Heelhed og indre Aandelighed, under den Skikkelse og Ordning, den ved Herrens Førelser havde faaet, med indre aandelig Nødvendighed medførte, eller tilraadede og tilstedede. Alle de Sjælesørgere, som ei blot Lægmanden, men og hver Præstemand i sin Sjæls særegne Anliggender var henviist til, og som han lige saa trolig burde lade sig lede af, som den legemlige Syge maa lade sig helbrede af den Læge, han er tyet til, naar han eengang har fortroet sig til ham, — alle disse Sjælesørgere vare kun Kirkens Redskaber og Tjenere, og handlede kun som saadanne, og alt Det, de udrettede, var ei deres Værk, men Kirkens Værk gjennem dem.

Den indre Aandsfrihed og frie Aandsudfoldelse var her heller ei tilbagetrængt. Ligesom man underviser strengt og med nøie Overholdelse i mange Sprog, som Lærlingene tvungent maae modtage, som de ere, og ei tør lave om paa deres Viis, og Maalet dog er, at de med Tiden, naar de virksomt tage disse Sprog med sig ind i Livet, skulle komme til, med stor Frihed at røre sig i disse Sprog, og i Frihed nyde Godt af alt Det, som saadan nøiagtig Lærdoms nøiagtige Indprœntelse er Betingelsen for, saaledes var det ogsaa i den enegyldige Kirke i dybere aandelig og væsentlig Sjælevelfærds Henseende. — Det er heller ikke nogen Brøde for Nogen, at yttre sig frit om, hvad der opstaaer i hans Sjæl, om det og er i aabenbar Strid med den hellige Lære. Der vare Tider i det fordums Europa, da saadan fri Tale ei turde finde Sted i Almindelighed. Nu er saadan Frihed aabnet, da Sjælesorgen ei kan virke grundigen, naar ikke fri Yttring tør finde Sted; men Dette fordre vi, at Enhver skal ansee alt Saadant, som blotte Meninger, der ei tør sætte sig i den hellige Myndigheds Sted, eller gjøre Afbræk

paa den hellige Underordning under den, og Ingen maa offentligen træde op og lære noget saadant af eget Hoved Udsprunget, saasnart der fra Kirkens overste Hoisæde er tilkjendegivet, at Sligt er en fordærvende eller forvanskende Lære. Hos sig selv og med nogle Nærmeste kan han derimod vedblive at tumles og brydes med Det, som saaledes har faaet Fremgang i ham, indtil den hellige Kirke kan seire i ham, men offentlig Forargelse maa han ei give, ei heller offentligen udkaste Tvivlerier. Naar den heri Gjenstridige straffes, hvilket jo her i Columbien, i dette Frihedens Land, ikke kan skee ved Fængsling, Eiendomsberøvelse eller paa nogen anden verdslig Maade, men alene ved at udskille eller udstode ham, og altsaa, hvis han har kirkeligt Embede, at fratage ham dette, saa er det endda ikke for den Mangel af Følgagtighed i Troens Henseende, han viser Kirken, men fordi han vil ansee sig berettiget til, paa udvortes Maade at gribe ind i Kirkens Varetægts-Jagttagelse. Om Nogen vilde sætte sig i Hovedet, at syv Gange Ni maatte være det Samme, som aatte Gange aatte, saa turde man vist ikke straffe ham derfor, men hvilken Skole vilde taale en Lærer eller Lærling, som med saadan Lære vilde forvirre de Andre. Os er det soleklart, at i en hellig algyldig Kirke kunne slige Kirkeforstyrrelser ikke taales.

Der mindedes dernæst om, hvorledes jo enhver af Afvigelsens tre forste Stormenigheder netop forholdt sig paa samme Maade mod deres Præstemænd, hvilke de jo ikke overgave Helligskriften til fri Benyttelse og fri Prædikelse derover. Hver af dem bandt jo sine Præster, ja i Grunden ogsaa sine Lægfolk, og holdt dem med noie Aarvaagenhed fast ved den Grundbekjendelse, som var dens. Og Dette gjorde de endda paa en Maade, der maatte blive et trykkende Aag for Sjælene. De skulde og vilde efter deres Grundlære holde paa, at kun Hellig skriften alene skulde være Grundvold, og Enhver skulde have fri

Adgang til, af den alene at lade sig belære og føre; men nu havde de dog ikke kunnet undlade at lade denne Helligskrivts hele Brug, dens hele Virksomhed og Veiledning, dens hele Tiltalelse og Beaandelse, vorde underkastet en Forskrivt, indenfor hvilken den maatte holde sig, og det uden at de havde turdet vove i en hellig enegyldig Kirkes Navn at opstille denne Forskrivt, som værende af lige Gyldighed med Helligskrivten og kommende af samme Grundkilde, som denne. Og saaledes havde de da paa eengang villet gjøre Helligskrivten til en fri og til en tvungen, og villet gjøre Sjælene paa eengang frie og tvungne med Hensyn til den. Enhver skulde frit randsage i Skrivten og holde sig til den, men dog skulde Enhver i Skrivten ei turde finde Andet, end det eengang for alle Foreskrevne.

Uden Myndighed og det en afgjørende Myndighed kan ingen Kirke være; uden Underordning og afgjort Underordnethed kan ingen være. See her Betydningen af vor hellige Kirkes Ufeilbarhed, dens Bestemmelsers uimodsigelige Gyldighed; ellers vakler og famler Alt, og Enhver gaaer sin egen Gang paa egen Viis: Lydigheden og Ærefrygten og Ærefrygtskjærligheden og hele Barneforholdet er borte. Om Kirkens Udsagn ere ufeilbare i sig selv, for den Eviges Øie, derom er der ikke Tale. Der er kun Tale om, at de for Christenhedens Mennesker paa Jorden maae have en ulastelig, uantastelig Gyldighed, saa længe den hellige Kirke paabyder Antagelsen af dem. Gud lod Jøderne i mange Aarhundreder leve under Moseloven i en Tilstand, hvori et Dække laae over dem (2 Kor. 3, 13—16), og Moseloven havde dog fuld Gyldighed for dem, til Christus kom. Indtil da vilde Løsrivelse fra Moselovens Enegyldighed været en aabenbar Ugudelighed hos Jøderne; men hellige og retfærdige vare alle De, som vandrede i Loven og alle dens Bud. Saaledes er og for enhver Christen en Opsætsighed mod Guds Kirke en Ugudelighed, men gjennem Kirken selv kan den hellige

Aand give og ordne Andet og Nyt, naar det er Aandens Velbehag og dens Tider komme.

At en Kirke maa have sin uantastelige Grundvold, have ogsaa Skin-Kirkerne ei kunnet undgaae at see og erkjende; de have derfor maattet danne sig deres Grundbekjendelsesskrivter, og enhver af dem overholder sin som fast og urokkelig Grundvold, altsaa som ufeilbar for den, og saaledes have de nu i døde Bogstaver mange Ufeilbarheder istedetfor den sande ved Herrens Forelser efterhaanden, ei ved menneskelig Klogt, uddannede levende Kirkes guddommelige Ufeilbarhed. Men de have dog ei turdet erklære disse mange selvgjorte Ufeilbarheder for Det, de dog i Gjerningen vilde, at de skulde være. De have hver opstillet sin saaledes, at de, idet de paastode, at kun den var i ret Overeensstemmelse med den hellige Skrivt, have opfordret alle deres Egene til at prøve den efter den hellige Skrivt, men have dog alligevel ikke villet hengive den til sand Prøvelse, fri Prøvelse. I skulle, sige de til deres Tilhængere, alene erkjende Helligskrivten for Grundvold, men dog skal vores Udlæggelse af dens Hovedlære og Hovedfordringer være Eder den rette og ene gyldige; thi ellers afvise vi Eder og udelukke Eder fra vort Samfund, som Dem, der ei have den sande rette Tro, og I høre da ei til vor, paa den hellige Skrivts rette Udlæggelse, og alene herpaa, grundlagte Kirke. Hvilken Selvmodsigelse, fuld tillige af Anmasselse! Og nu tale de alle tilhobe saa, midt under deres Stridigheder, eller skulde og maatte dog alle tilhobe tale saa, naar de skulde virkeligen opretholde deres saakaldte Kirke, deres Nævnelse. Hvilken Opdyngelse af Selvmodsigelse og Anmasselse.

Rundskrivelsen gik dernæst ud paa at omtale Kirken som den, der ingen sand Kirke var, naar den ei var en synlig. Der gives en usynlig, sagde den, høit at prise og dybt at ære, og intetsteds i den store Christenhed erkjendes Dette fuldere og

sandere, ei blot i Ord men og i Gjerning, end i den enegyldige Kirke, hvis store Ydelse af Ærefrygt og Ærefrygtsbeviisning mod de hedengangne Hellige bestandigen lader vort Oie henvende sig til den Christi Kirke, der lige saa vel er hisset, som den er her. At den Retfærdiges Bøn formaaer Meget, naar den er alvorlig, har den hellige Jakobus sagt (5, 16). Gjelder Dette blot om de ufuldkomne Retfærdige her paa denne Jord? Bede vi ei dagligen gode Bønner for hinanden, ja for de Affaldne, dem vi bede Herren om i Naade at føre tilbage til sin Kirke. Beder ei den ene ærefrygtsfulde og tillidsfulde Sjæl den anden: Gjør en god, en varm, en inderlig Bøn for mig til Herren? Selv de hellige Apostle have (Rom. 15, 30; 2 Thess. 3, 1; Kol. 4, 3) bedet Dem, de skreve til, at bede til Herren for dem. Og vi skulde ikke føle os i et lignende Forhold til vore hedengangne store hellige Velgjørere? Vi skulde ikke bede Dem at gjøre Bønner for os? Vi skulde ikke holde deres Minde høit og hædret? Vi skulde vel nok efter Buddene ære Fader og Moder, men ikke ære Dem, som have været os hellige Fædre og Mødre? Vi skulde ikke ved idelig, i andagtsfulde Stunder og paa Andagtens Steder, at gjentage for os, hvad de have været for hele Christenheden, styrke os i vor Tro og til vor Gjerning, og bestandigen mindes, at vi høre til en Kirke, hvis Gjerninger have været store til alle Tider, og som baade er her og hisset?

Hvad Engles Dyrkelse angik, hvormed Ærefrygtsydelse mod de hengangne Hellige kunde sammenlignes, saa undlod Rundskrivelsen ikke her med faa Ord at gjøre opmærksom paa, at i Kolossensernes det Andet, V. 18, var der ikke Tale om at dyrke Englene, men at ville dyrke Gud paa Engleviis, medens man var her paa Jorden, hvilket maatte være indlysende for Enhver af Sammenhængen, at være Ordenes Mening. Paa dette Sted var altsaa de hellige Engles hellige Hædrelse ingen-

kunde forbudt; herom, sagdes der, syntes og Afvigelseskirkernes Fortolkere at være enige.

Fremdeles undlod Skrivelsen ikke at gjøre opmærksom paa, at, uagtet den i Aaret 1530 i Augsburg afgivne Bekjendelse, som den lutherske Kirke regnede til sit endnu gyldige første Grundskrivt, havde anbefalet, at Christi Riges mange i Aarhundredernes Løb opstaaede store og hellige Mænd omtaledes i Læreforedragene i Kirkerne, var Dette dog ei skeet, medens Enegyldighedskirken bestandig havde ladet saadanne hellige Beretninger forelæses i de hellige Sammenkomster, og vedblev hermed. Saa omgrændset og indsnævret Begreb havde Afvigelseskirkerne havt om Christi Værk og Gjern nger her paa Jorden, at de ei havde indseet og agtet paa, at dertil henhørte jo væsentligen Det, hvad Christi Rige havde virket paa Jorden gjennem hine udmærkede Mænd. I Afvigelseskirkernes Helligsteder og i deres Helligshandlinger var der — underligen nok — Intet, der mindede om, at den Kirke, hvis levende Ord forkyndtes, havde virket i henimod 2000 Aar, og havde udrettet Meget i den lange Række af Aarhundreder. Det kirkelige Hoisæde i Nova Roma kunde ikke noksom takke Herren for, at han, da her det gamle Rom gjenopreistes, havde indgydt de Hoitbeaandede, som da vare virksomme, den Tanke, at de, til den Række af hellige Mænd, som i det fordums Europa, vare blevne kaldede Helgenerne, burde tilføie de mange Flere, som ved Aand, Tale og Liv havde været herlige lysende baade Forbilleder og Vidnesbyrd i Christi Kirkes Rige, og lade Mindesmærker om dem reises i Kirkebygningerne, til desto større Opfordring til at efterleve Herrens Ord og Befaling i Bjergprædikenens det 5te, 16de*).

---

*) Matth. 5, 16: Saaledes være Eders Lys skinnende for Menneskene, saa at de see Eders gode Gjerninger og prise Eders Fader, som er i Himlene.

Rundskrivelsen kom nu tilbage til Det, den var kommen fra, og vedblev saaledes:

En usynlig Kirke, en stor usynlig Kirke gives der i Sandhed; hvor var ellers vor Frelses og Saligheds Hjem? Der gives og en usynlig Kirke her paa Jorden i Sjælenes Indre, og vee Den, som ei inderlig i Aanden, gjennem sand Lydighed, Underordning og Ærefrygt og Tragten efter at beflitte sig paa al god Gjerning, henhører til den! Men denne indvortes Kirkes Foster- og Opfostringssted er ene i den udvortes enegyldige Kirke. En usynlig Kirke er Intet, naar den ei er bygget paa den udvortes ved Apostelen stiftede Kirke. Som Aanden har Legemligheden til sin første Grundvold her paa Jorden, saa har det Usynlige det i det Synlige Aabenbarede til sin Grundvold. Kun den synlige Kirke kunde Apostelen mene, naar den levende Guds Menighed, der jo kun kan bestaae i en velordnet Forsamling af Mennesker, af ham kaldes Guds Huus; og naar han nu derpaa kalder den Sandhedens Grundstøtte og Grundvold. Men hvor kan den være Grundstøtte og Grundvold uden en udvortes Anseelsesmyndighed, der paa afgjørende Maade kan raade for, hvad der bør læres, hvad ikke? Kan Kirken være saadan Grundstøtte, naar Hver, som bilder sig ind, at han og Nogle med ham see rettere, end alle Andre, kan stifte en ny Kirke? Vare det mange Kirker iflæng, eller var det kun den ene gyldige Kirke, hvori den hellige Paulus satte Timotheus til den Biskop, der igjen skulde kunne ansætte andre Biskopper under sig? Visseligen kun denne ene.

En saadan fuldgyldig Kirkemyndighed, saa vedblev Rundskrivelsen, er saa nødvendig for Christenheden og Christi Riges Opretholdelse paa Jorden, at endog en i Afvigelseskirkerne høit anseet Afvegen er, ved Guds Forelser, gjennem Sandhedserkjendelsens indre Magt, bleven dreven til at erkjende det, idet han arbeidede paa Noget, som, hvis han havde handlet som

Overhyrde i den hellige Kirke, i Hovedsagen vilde været saare priseligt, men vistnok hos ham, paa hans Standpunct, da han selv ei blot var en grov Afvegen, men endog en Oprorsmand mod den hellige Kirke, var en grov ugudelig Anmasselse. Da Calvin forfulgte Servetus paa Grund af dennes kjetterske Lære om Treenigheden, udgav han et Skrivt, som han selv gav den Paaskrivt: „Forsvar for den rette Tro mod Servets Vildfarelser, hvori der vises, at Kjettere bor tvinges tilbage ved Rettens Sværd", og heri læse vi den skarpeste Prædikelse mod Dem, som ville gjore Christendommen om efter deres eget Hoved, det vil sige: efter deres egen formeentlige bedre Indsigt, hvilket dog netop Calvin selv tidligere havde gjort, og blev ved at gjøre; saa at, ligesom vi læse de Ord af Herren (Matth. 21, 16): Af de Umyndiges og Diendes Mund skal Du berede Dig Lovprisesle, saa kunne vi sige her: Selv af grove Kjetteres og Opsætsiges Mund lader Du Sandheden vorde udtalt til deres egen Fordommelse. Dette Vidnesbyrd er saa meget mere talende, som Servets Vildfarelser angik ikke en i den hellige Skrivt ligefrem fremsat, men en ved Kirkens Myndighed fastsat Lære, Treenighedslæren, hvis hele Gyldighed beroer paa, at Kirken ved Siden af Helligskrivten danner Grundvolden.

Rundskrivelsen gik derpaa til at anføre og omhandle Matth. 16 og Matth. 18, hvor den saa kom til at sige, at Enegyldighedskirken havde af Lydighed mod Herrens ligefremme Ord ikke kunnet Andet, end behandle Indsigelseskirkerne, hvis Stiftere jo i sin Tid ei havde villet høre, eller boie sig for, Kirken, som Toldere og Hedninger; hvilket ei vilde sige, at man jo i verdslige Sager skulde behandle dem med christelig Kjærlighed og Omhu, — men, at man i de hellige Sager skulde behandle dem som Dem, der stode udenfor, og ei hørte Guds sande Menighed til, og det endda ikke anderledes, end at de bestandigen betragtedes som afvegne og affaldne Husets Born,

om hvilke man aldrig maatte opgive Haabet om, at den sande Ærefrygt mod Gud og Christus i dem engang vilde oprinde og føre den fra Skyggernes Mørke ind i Lysets Rige. (Rundskrivelsen undlod ikke i sine Affattelser i de flere Sprog, hvori den udgik ved Siden af det latinske, at anføre, at der i Grundsproget stod ecclesia, og at, naar flere Oversættelser her satte Menigheden, saa var det det samme Ord, der stod i Matth. 16, 18 og i første Timotheus 3, 15, paa hvilke to Steder Ingen kunde tvivle om, at ecclesia betegnede den hele hellige Kirke).

Tredie Delingsstykke.

Fortsættelse af Rundskrivelsen: Præstestand, Nonnestand, Egteskab.

Rundskrivelsen gik nu over til at tale om Præstestanden. Men i Henseende til Præsternes Forpligtelse til den Afholdenhed, der medførte, at de ei turde indgaae Egteskab, skuffedes Deres Forventning, som havde tænkt sig, at den eneraadige Kirke vilde give Egteskab frit for Præsterne, idetmindste under visse Betingelser, eller dog yttre sig saaledes, at den vilde aabne Udsigt hertil og Haab herom. Der var netop i de foregaaende Aaringer ført megen fornyet Tale om, at Apostelen Paulus jo endog udtrykkeligen i det første Brev til Timotheus det 3die havde fordret, at til Biskop skulde tages en Mand, som levede i Egteskab, og havde forestaaet sit Huus vel, og havde lydige Børn, idet Den, som ei havde vel forstaaet sit eget Huus, ei heller kunde betroes at forestaae Menigheden. Egteskabsforbuddet for Præsterne regnedes desuden af Eneraadighedskirken selv til Det, som ei vedkom Læren og Grundforfatningen, men kun Samfundsstyrelsen

og kunde forandres, og det hørte tillige til Det, som meget stod Enegyldighedskirkens Udbredelse til Hinder. Denne var og allerede i Columbien gaaet saavidt, at den kun fordrede Afholdenheden af de egentlige Præster, som vare helligede til at hellige Brødet og Vinen og afholde Messen, samt at forvalte Løse- og Binde-Nøglen og give Syndsforladelse og Aflad efter egentligt Skriftemaal. Det var ogsaa indført, at Ingen af Dem, som i Præste-Opdragelsesindretningerne vare dannede til at kunne vorde Præster, tilstededes til at aflægge Afholdenhedsløftet og til at lade sig vie til Præster, forend enten den Alder, de havde opnaaet, eller deres hele satte, sindige, maadeholdne Natur, eller begge i Forening, kunde give rimelig Forvisning om, at de, uden at lide for meget af Kjødets Anfægtelser, vilde kunne holde det hellige Løfte. Turde de ei redeligen give Løftet, eller turde det ei med Sikkerhed modtages af dem, saa kunde de dog paa mange Maader bruges i den hellige Kirkes Tjeneste, endog som Prædikere og som Udsendinge i det baade indre og ydre Omvendelsesværks Tjeneste, ja stige til, i Kirketjenesten at vorde Kirkebetjente af første Orden, næst under Præsteordenen. Dette anførte Rundskrivelsen, tilføiende, at saaledes havde man søgt at forene den Opfordring, Paulus i første Korintherbrevs Syvende havde givet, med den Advarsel, han tillige her havde givet for Kjødets Skyld. At han havde paalagt Timotheus og Titus at tage gifte Mænd til Præster og Bisper, ansaae man grundet i de særlige Forhold, hvorunder disse Overhyrder havde havt at virke; men for det store Omvendelses- og Helliggjørelsesværks, for det christelige Riges Udbredelses Skyld havde Paulus jo 1 Kor. 7, 32—33 kraftigen tilraadet, som det Bedre og Fortrinligere, at det Helliges Forkynder, Haandhæver og Udbreder kun havde dette sit høie Kald at tage Vaere paa, og ikke desforuden noget eget Huuskald; og

Ingen burde optages i hiint Kalds høiere Orden, uden at give Afkald paa al Adgang til dette snævrere. Endnu vare Dagene mangfoldigen, som de i Pauli Tider havde været; endnu krævede de lige saa fuldt, som dengang, en udelukkende Hengivelse i det høie Kald, ja maaskee end mere. Det var ei hos vankundige men derfor og kun lidet med Aandsvaaben væbnede Hedninger, men hos de mange Affaldne, under mange Aandskampe mod Saadanne, der misbrugte mange hellige Vaaben, at nu den endnu bestandigen stridende Kirke havde saa meget at kæmpe med, ei alene udad til, men ogsaa hos sine i udvortes Troskab forblevne, men indvortes endnu ei meget christnede Sønner og Døttre, at en udenfor hele Verdsligheden, saavidt menneskelige Forhold vilde tillade det, stillet, eller over Verdsligheden opløftet Præstestand endnu maatte opretholdes. Det var ingenlunde for at gjøre Præstestanden til en helligere, over den almindelige Jordiskhed opløftet, englelig Stand, at det hele Afholdenhedsløfte af Præsterne fordredes, og at dets nøie Opfyldelse hos dem overholdtes, og den hellige Kirke var derfor ingenlunde her i Strid med Det, den hellige Apostel, i Brevet til Kolossenserne det Andet, og i det første Brev til Timotheus det Fjerde havde talet og advaret imod, naar han havde fordømt Dem, som vilde formene Egteskab og anden Nydelse af Livets Goder. Det var alene i Aanden af Det, den samme hellige Apostel i det første Brev til Korintherne det Syvende havde anpriset, og Herren selv hos Matthæus i det Nittendes Tolvte haver peget hen paa, at til den egentlige Præstestand kun indviedes Saadanne, der vilde afholde sig ei blot fra Egteskab og Qvinder, men og vise anden Afholdenhed og Forsagelse. Der tilføiedes, at der muligen engang i Tiden, naar den enegyldige Kirke fik en heelt gjennemtrængende Udbredelse, kunde danne sig saadanne Forhold, at der kunde indrømmes, enten den hele høiere Præstestand,

eller en vis Deel af den, at indtræde i den Egteskabsstand, som den enegyldige Kirke ansaae for saa hellig, at den havde optaget dens Indvielse blandt sine kirkelige Helligelseshandlinger; men man turde ei egenraadigen af verdslige Hensyn gribe ind, men maatte oppebie den hellige Aands beleilige opfordrende Tider. Saa Meget var dog allerede skeet, under den hellige Aands Tilskyndelse, at Præster, som for meget følte sig plagede af Kjødets Fristelser, kunde faae Tilladelse til at gifte sig, mod at træde udaf Præstestanden ned i en nedre Orden, og i denne for Fremtiden at stilles under et særdeles Tilsyn.

Ogsaa i Henseende til Nonnestanden, eller den hellige Jomfrustand, viiste man al den Omsorg, som det af Apostelen selv anbefalede Hensyn til Kjødet kunde fordre. Af Ingen krævedes det, at hun skulde enten skjænke eller arvegive sit Gods til Kirken, naar hun traadte ind i den hellige Stand. Saadant fandt nu her i Columbien aldrig Sted. Selv frivillig Gave af jordiskt Gods til Kirken modtoges kun, naar Slægt og Venner samtykkede, og enten Øvrighed eller Nævninger bifaldt. Ingen optoges i den hellige Jomfrustand uden i en Alder, da de kunde antages modnede nok til, at turde aflægge det hellige Løvte; forinden kunde de leve og tjene Kirken i al dens Gjerning, som de Andre, men den hellige Vielse til Christi særdeles Brud fik de ei, forend man turde ansee sig forvisset om, at Kjødet ikke vilde volde dem for store Fristelser; og endda kunde en Nonne af særdeles Grunde faae Tilladelse til at træde ud af sit hellige Løvtes Stand, og gives tilbage til Verdsligheden ved en kirkelig Afskedigelseshandling, hvorved Hellighedssmykket fratoges hende, den hellige Dragt affortes og en verdslig Dragt ifortes hende, og hendes for hendes Oine sønderrevne Slør hængtes som Dække over hendes Billede i Rækken af Nonnernes Afbilleder: en Handling, som vistnok havde noget meget Ydmygende for en

Nonne, men ikke anderledes eller Mere, end det maatte være hos Den, som, efterat have troet sig i Stand til at forsage Verdens Begjær og Lyst, maatte tilstaae, at Kjødet var hende for stærkt.

Der taledes nu videre om, hvorledes der vaagedes over Egteskabets Hellighed derved, at intet erkjendtes for ret gyldigt, uden det, som havde modtaget Kirkens Helligelse, og givet Forsikkrelsen om, at Børnene vilde vorde opdragne i den sande rettroende Kirke; og nu taledes om, hvorledes Kirken, ved at overholde Dette, jo kun opfyldte en ligefrem hellig Pligt imod de Sjæle, der vare eller vilde vorde den betroede til Forsorg. Den hellige Kirke havde ganske særdeles paalagt alle sine Tjenere lige saa megen Vaersomhed, som Nidkjærhed i dette Stykke; men vist var det, at, naar enten en Fader eller en Moder, som hørte til den enegyldige Kirke, vilde samtykke i sit Barns Optagelse og Oplærelse i en af de Afvigendes Menigheder, saa tilkjendegave de jo derved, at de i Grunden hørte til de Ligegyldiges, eller som de hellere med et stoltere Navn vilde kaldes, den lige Gyldigheds Christnes, Bekjendelse, og saa var det bedst, at de ligefrem bekjendte sig hertil og traadte ud af den Kirke, i hvis Skjød de vare opfostrede. At man høitideligen forkyndte deres Affald i Kirken, at man hertil knyttede en Advarsel til den Menighed, hvortil en saadan Affalden havde henhørt, kunde maaskee have noget Krænkende og Ydmygende for Den, det ramte, men var dog ei Andet, end hvad man skyldte sin Kirke i Almindelighed og den Menighed i Særdeleshed, hvori saadan Forargelse var given.

Fjerde Delingsstykke.

Videre af Rundskrivelsens Indhold: Syndsudfrielse; Aflad; Fortrøstningen til de Helliges Forbønner.

Rundskrivelsen gik nu over til en ny Afdeling, udtalende sig saaledes:

Den hele Kirke, med al dens Anordning og Foranstaltning, med alle dens Naademidler og Naadegaver, er til for det store Formaals Skyld, gjennem Retfærdiggjørelse og Helliggjørelse, gjennem Indaandelse af Ærefrygt og Lydighed, af Menneskekjærlighed og Gudhengivenhed, at føre Menneskene til, fuldeligen at vorde indlemmede i Christi Rige, alle fast sammenføiede ved Ham, der i Henseende til sin guddommelige Natur, i og gjennem den fra Faderen og fra ham selv udgaaende Aand, er og skal være det indre Eet og Alt i Alle, og i Henseende til sin menneskelige Natur er og skal være Hovedet i det Legeme, hvis Lemmer alle sande Christne ere. Her er nu Syndstilgivelsen det Første, som ved den hellige Daab allerførst gives, som en Forflyttelse fra Arvesyndens og Fordømmelsens Stand over i Naadens Stand; men Syndstilgivelsen maa bestandigen fornyes for det bestandigen med Syndighedens Magt kæmpende og bestandigen i dens Magt tilbagefaldende Menneske, der her bestandig kun befinder sig i Vordelsens og Tilkæmpningens Stand, ei i Fuldendelsens. Endog ved Døden maa det syndige Menneske ikke troe, at det, om det ogsaa har været i Sandhed rettroende og gudfrygtigt og lydigt mod den hellige Kirke, at det da strax vil komme over i Fuldendelsen. Der vil altid være Syndighed nok tilovers i Sjælene til at døe af fra; thi det er ikke Syndstilgivelsen, men den virkelige Udfrielse af Syndigheden og dennes Borttagelse, det væsentligen kommer an paa, for at den fuldkomne Helliggjørelse og det fuldkomne Liv

i Gud kan komme, og saa kan da den retsindige Troende ei afvise den Tanke eller støde den fra sig, at han hisset maa gjennemgaae en fortsat Udrenselse, Helbredelse og Afdøelse fra al Syndighed, den han jo selv maa attraae, og for hvis Skyld han da gjerne maa udholde, hvad den medfører, om end Kjødet maa grue derved. See her Læren om Skjærsilden, Renselsesilden, i dens sande dybe Betydning og Gyldighed, hvorved man, hvad Ordet Ild angaaer, maa tage dette Ord aandeligen, som det skeer af den hellige Paulus i første Brev til Korinth. det 3die (13-15), samt naar Gud kaldes en fortærende Ild i Brevet til Hebræerne det 12te (29); thi det er kun Syndighed og Uretfærdighed, som Gud udrenser, naar Gud virker som fortærende Ild, men med det Samme som en velgjørende Ild.

Paa denne Syndsudfrielse, denne Udrenselse og Fremgang i Fuldendelse, maae nu alle Christne arbeide med hinanden, baade ved Gjerning og ved Bøn. Hvor stor Bønnens Kraft og Betydning er, lærer os ei alene den hellige Jakobs udtrykkelige Ord, men lære os og de mange Formaninger til Bøn, vi finde paa saare mange Steder i den hellige Skrivt; men især maa for den Tænkende Jesu Christi eget Liv, i hvilket han saa ofte hengav sig i Bønnens Dybder, være saare betænkningsværdigt, lærerigt og opfordrende i denne Henseende. Som vi da mangfoldigen bede de Hellige, der ere hisset, om at bede for os, saa bør vi ogsaa bede varmt for de Hedengangne, der endnu ere i Renselsesilden, idet vi jo vide, at vi med dem ere Lemmer, fastforbundne Lemmer, af en os og dem og alle Hellige omfattende usynlig Kirke og Forening. Enten har Bønnen ingen Kraft, eller og maa den kunne have en saadan ogsaa som Bøn for de Hengangne.

Men paa Jorden have vi nu især at drage Omsorg for Syndsudfrielsen. Syndstilgivelse og Syndsudfrielse hænge saa nøie sammen, at i Grundsproget endog det Ord „tilgive" tillige

betegner løsgive, loslade, udfrie, og har denne sidste Betydning nok saa fuldt, som den første. Syndstilgivelsen har kun Betydning som Indtrædelse i eller som Fornyelse til og Styrkelse til Syndsudfrielsen, Syndsafdøelsen. Gaaer da denne hele Livet igjennem, saa maa og Syndstilgivelsen ideligen paa Ny indtræde, men kan kun indtræde efter bestandig fornyet oprigtig og alvorlig og i og ved Gjerning godtgjort og bekræftet Beredvillighed til Syndsafdøelse og til Gjennemgaaelse af den Renselsesild, Kirken kan finde god og fornøden.

See her den sande dybe Betydning af Skriftemaalet og det præstelige Aflad, som Udøvelse af Løse- og Bindenøgle-Embedet. See her og den dybe Betydning af, at det paalægges hver Troende at skrifte oprigtigen og redeligen, og dernæst i Eet og Alt at rette sig efter sin Skriftefader og give sig under hans Ledelse, ligesom jo Den, som legemligen vil helbredes, maa give sig ind under sin Læge og være ham følgagtig, hvorved dog, som her Tilflugten til en anden Læge, saa hist Tilflugten til Sjælesorgernes Overordnede, ja Overgangen fra een Sjælesorgers Menighed til en andens, staaer aaben, naar kun ei verdslig Grund eller Lyst hertil bevæger. Men altid er her at overholde, at den hellige Lydighed og Underordning under Kirken vises og næres ved en Underordning under dens hellige Tjenere, til Afdøelse af al Selviskhed og Egenraadighed. Syndstilgivelsen og Afladet skal, efter overstaaet Bod, den Bodfærdige i Ydmyghed modtage af Dens Haand, som Kirken hertil haver givet Myndighed, og som selv atter i alt sit Liv og sin Vandel er saadan Underordning undergiven; thi de til Præsteembedet Indviede ere i deres Liv ei opløftede over at være stillede lige med andre syndige Mennesker. Alt, hvad Skriftefaderen, d. e. Kirken gjennem denne, paalægger som Bod, eller til at gjøre Godt igjen det Forbrudte, er deels at tage som den Renselse, Synderen her har at gjennemgaae, Renselsen fra

den mod Gud opsætsige Villie, deels at tage som en Øvelse i den hellige Lydighedspligt, og som Næring for Barneforholdets Opretholdelse midt i en Verden, hvori de verdslige Forhold alt for ofte kunne vorde Selvraadigheden og Selvherskefølelsen til Næring og Forfremmelse. I al saadan Henseende stilles hele Præsteſtanden, lige til den høieste Overhyrde, lige med alle Andre, ja vilde jo unddrages de Velgjerninger, hvis Uddelelse den er Redskabet for, hvis den ikke i denne Henseende stilledes lige med, og behandledes lige med, og lydigen underkastede sig lige med, de Andre.

Endog den Skat af de Helliges Fortjenester, hvoraf Kirken kunde uddele Aflad, omtaldes nu, ret som om det i alle Henseender skulde vises, at Eneraadighedskirken ikke vilde opgive nogen af sine gamle Lærdomme, medens den dog nu ogsaa gav Udtydningen heraf en aandeligere Vending. Kirken, heed det, den usynlige og den synlige i Eet, gjennemstrømmes i det Hele, som Christi livopfyldte Legeme, af Christi sande sundgjørende og nærende Blod ved hans hellige Aand. Alle Lemmerne ere vistnok endnu ei retteligen gjennemstrømmede deraf, mange lide af Hæmmelser, Forstyrrelser, Misdannelser, der ved den hellige Livskraft og det hellige Blod skulle bringes til Sundhed og ret Skikkelse. Mange derimod ere allerede fuldt gjennemtrængte af Christi Livsfylde, og have hans Blods rette og fulde Strøm i sig, og igjennem dem og ved dem og fra dem kan da Meget strømme hen til de Usunde og Forkomne, de Forstyrrede og Forvendte, naar de tye hen dertil og der søge Hjelp. Tye ikke betrængte, angrende Sjæle saaledes til Kirkens Tjenere og Ledemod, baade levende og hellige afdøde, der endnu leve i deres Skrivter og i Mindet om deres Vandel? Hvoraf tages Det, alle disse hjelpe med, Det, de gjennem sig lade tilflyde de Betrængte? Tages det ikke af den Sandhedsfylde og Hellighedsfylde og Livsfylde, som har strømmet og fremdeles

strømmer i Kirken? Men saaledes forholder det sig da ogsaa ved Syndstilgivelsen, ved Afladet, ved Løse- og Bindemyndighedens Brug, hvor da Fortrøstningens Grund søges i Christi hele Leven i alle hans Legemes Lemmer, blandt hvilke der da ere de, som saa rigt og overflødigen ere opfyldte, at Liv kan gaae ud fra dem til andre. Denne store Heelhed skal man have for Øie; støttet, baaret i denne føle Enhver sig, Alle i inderlig Forening og gjensidig Støttelse og Fremhjelpelse den Ene ved den Anden. Lærer ikke Livet os, at det paa mange Maader er saaledes, og ei kan være anderledes, uden at derfor Fortjenesten hører op i Eet og Alt og paa ethvert Sted at være alene Christi, hvis Blod ved hans Aand strømmer til Alle, der alene herved have Det, de have at meddele til Andre? Men Det, de have, er det givet dem at have som deres, som de nu skulle leve og virke med, som det betroede Pund. Og naar vi saa da ei kunne Andet, end, hvad selve de hellige Apostle gjorde, bede hinanden om gode Forbønner, og naar vi saa da ingenlunde kunne udelukke de til Herren hengangne Hellige fra Dem, vi bede om at gjøre Bønner for os, maae vi da ikke og see hen til deres Hjelp og Bistand i alle Henseender, saa at vi styrke og oprette os med Henvendelsen til den Tanke, at Det, som saa rigeligen er strømmet i de Mange, nu og maa strømme hen til os og vi deri deelagtiggjøres. Men Alt maa her i den synlige Kirke gaae igjennem dens dertil helligede Præster, hvem det er betroet at gjøre viseligen Brug af disse hellige Strømmelsers og Velsignelsers Rigdomsfylde.

Man see det og saaledes: Takke ikke alle hellige gudopfyldte Mennesker Gud allermeest, naar de have kunnet udrette Noget i Guds egen hellige Sag? Vise de ei herved, at Guds Sag ogsaa er deres Sag, og ere de da ikke, idet de ere Medtjenere, tillige meddeeltagende i Kirkens Herredømme og dens Velsignelsers Udbredelse, givende af Det, som blev dem givet?

Femte Delingsstykke.

Om den forhøiede Vindskibelighed og Drivtighed, man skal have havt Indsigelseskirkerne at takke for.

I et nyt Hovedstykke — thi i saadanne var Rundskrivelsen inddeelt — gik denne nu over til at omtale Noget, som i det gamle Europa ofte var bleven hørt, og i det nye ei var forstummet, nemlig Dette, at med den større Frihed, som Afvigelserne havde aabnet og ladet faae Spillerum, var megen velgjørende Vindskibelighed og Klogt, megen frugtbar Konst og Videnskabelighed, megen Udvikling og Uddannelse af alle menneskelige Evner fremkommen i alle de Lande, hvor Indsigelsen havde faaet Fremgang, samt i dem, som uagtet de vare forblevne ved Enegyldighedskirken, dog havde deelt Aand med de Afvigende og paa deres Viis givet Indsigelsen Rum, idet de havde staaet de Afvigende nær, og havde ladet sig paavirke af disse. Menneskenddannelsen i det Hele, havde man sagt, havde bestandigen kun været ret virksom, hvor den ved Indsigelseskirkerne saa mægtigen vakte Frihedsaand havde herskeт.

Hertil svaredes, at det jo var vitterligt, at, længe førend i 16de Aarhundrede den store Indsigelse og Afvigelse opstod og greb om sig, megen af den ypperligste Konst, baade Bygningskonst og anden Aanden opløftende og forædlende Konst, ligeledes megen Digteraand og grundig videnskabelig Foretagelsesaand, deriblandt megen grundig Uddannelse af Kundskaben om Oldtidens ypperste Folks Sprog og efterladte Værker, endeligen megen Haandværkskonst og Handelsvindskibelighed, var bleven fuldeligen dyrket og forfremmet netop i de Lande, som dengang havde været den enegyldige Kirkes bedst og troeste Lande, og i det Hele vare forblevne det lige til det forrige europæiske Livs Undergang; ligesom man og feilede, hvis man troede, at den

store Overgang af Konstens og Videnskabens Hoisæder fra Italien og Spanien til Frankrige i det 16de og 17de Aarhundrede havde havt anden Aand til Grundlag, end den, som i de foregaaende Aarhundreder var bleven uddannet, især i det den hellige enegyldige Kirke naftadeligen hengivne Italien, som da og Kirken i Videnskabens og Konstens Blomstrings Tider i Frankrige, netop havde havt nogle af sine ypperste Præstemænd just i Frankrige. Men denne Sag ville vi forlade, heed det videre, thi det er ei Det, hvorom der skal være Tale, naar den hellige Kirkes Virken skal betragtes. Det Rige, den skal fremme, er ei af denne Verden. At det har været Kjodets Rige, som har opfostret og forfremmet saare Meget af alt Hiint, som paaberaabes, at al den Vindskibelighed, især ved Handelens Fremgang og Blomstren og derigjennem ved Vindebegjærlighedens Fremgang, kun er opnaaet ved ret at bringe Oie og Forstand til at fæste sig til det Jordiske, som Hovedsag, det ligger klart nok for Dagen, og det 19de Aarhundredes mange Klager og Bebreidelser, endog rettede mod Christendommen selv, traf jo fornemmeligen netop Virkningerne af den Aand, som især i Indsigelseskirkernes Lande havde hersket, saavelsom i de Lande, der havde ladet sig smitte af dem. Den hellige Kirke er til, for, midt i Riget af den Aand, som er af denne Verden, at danne og uddanne et Gudsrige, som ikke er af denne Verden. At drage Omsorg for Det, som horer denne Verden til, er vistnok af Vigtighed for Menneskeomsorgens og Menneskekjærlighedens Skyld, og saadan Omsorg skal fores tilbage hertil. Men ved alt Hiint, hvad der taldes om at være skeet i Indsigelseskirkernes Lande i Europa, har dog den Aand, som er af denne Verden, været fremherskende, og intetsteds er en ikke liden Deel af Menneskeheden baade legemligen og aandeligen ynkeligere forkommen, end netop i det Riges Lande, hvor hiin roeste Vindskibelighedsklogt især har havt sine Hoisæder.

Rundskrivelsen, som her kun havde været kort, skjønt ikke saa kort, som vor Meddelelse af dens Indhold her er bleven det, gik nu over til en ny og stor Hovedafdeling.

Sjette Delingsstykke.

Fortsættelse af Eneraadighedens Rundskrivelse: Om Retfærdiggjørelse og Helliggjørelse.

Eneraadighedskirken giver den Lære om Retfærdiggjørelse og Helliggjørelse, at den tager Ordet Retfærdiggjørelse ligefrem efter dets Betydning, og derved forstaaer den indre guddommelige Virken, hvorved det syndige Væsen, fra at være et udenfor Guds Rige staaende Væsen, hvis hele Liv og Færd er det urette, vorder et saadant, der er kommen ind i det rette indre aandelige Grundforhold til Gud, og derved kommen paa den rette Vei til at vorde retfærdig, d. e. vorde svarende til Det, det bor at være, og som Gud fordrer, at det skal være, hvilket det da kun kan vorde gjennem den indre ærefrygtsfulde Virken, som bringer det til at forsage alt Ondt og døe af fra al Synd, hvilken Virken er Helliggjørelsen; saa at altsaa i Livets Gang Retfærdiggjørelse og Helliggjørelse gaae i Eet.

Indsigelseskirkerne derimod — det er Rundskrivelsens Ord, vi nu blive ved med i Korthed at gjengive — stille i deres Bekjendelsesskrivter og andre Grundskrivter en anden Retfærdiggjørelse eller rettere Retfærdigerklærethed eller Retfærdigantagethed foran, hvilken de gjøre til det Første og til Hovedsagen, idet de, fornemmeligen søgende en Grundvold for de ængstede Samvittigheders Fortrøstning og Beroligelse, men dog og, for at Æren (gloria) ene og alene kan blive Christi, søge denne Grundvold

i den saakaldte udvortes, eller udenfor Sjælene i Christi Grundforhold til Faderen og Christi Forsoningsværk liggende, Retfærdiggjorthed, d. e. Retfærdigantagethed, hos Gud, ene og alene for Christi Fortjenestes Skyld, medens de lade den sande rette og hellige Aands Opgaaen i Sjælene, og disses Beaandethed deraf til et sandt godt Liv, træde mere tilbage og komme til bagefter, som ei henhørende til Retfærdiggjørelsens og til Fortrøstningens Grundvold. Menneskehedens Retfærdiggjorthed hos og for Gud ved den ved Christus fuldbragte Tilfredsstillelse af den guddommelige straffende Retfærdigheds strenge Fordring, bestaaer da i, at alle i den heri liggende Fortrøstning deres Tilhold søgende og herpaa tillidsfuldt troende ved Daaben i Christi Samfund Optagne nu have faaet Adgang til Guds Naade, og ere hørte op at høre til de Forskudte og Forkastede, da de nu ere optagne i de Antagnes Tal, hvor saa da nok den indre Retfærdiggjørelse i Sjælenes Indre, hvilken da nu især kaldes Helliggjørelsen, vil følge efter. Naar Du, saaledes maa Indsigelseskirkernes Lære forstaaes, naar Du inderligen tager Din Tilflugt til og troer paa Christi Forsoning, og troer paa, at Du ved denne er antagen til at være Guds Barn, saa er Du alene herved allerede Guds Barn, og der spørges ikke om, eller sees ikke paa, hvorledes det har sig med Din Sjæls indre Tilstand og Din indre Væren, og om Du er paa den sande indre Syndsafdøelses, den sande indre gode Tragtens Vei, eller ikke. Om det indre helliggjørende Rige har begyndt at fæste i Rod i Dig, saa at Du er kommen til at høre denne indre aandelige Magts indre helliggjørende Virken til, som indlemmet i dens, om end endnu kun begyndende, Virkelsers Rige, derpaa kommer det i Hoved- og Grundsagen ikke an. Ikke heri maa Du søge Din Fortrøstning, — og kun om Fortrøstning er Tale, samt om at lade Værket og Æren være Christi ene og alene, — men blot i hiint Christi Forsoningsværk, som Du da vistnok maa

kjende og troe paa, ei alene fordi Du ellers jo ikke kunde fortrøste Dig derved, men især fordi denne Fortrøstningstro er den Tro, der hos Dig kræves som en Hengivelse i Fortrøstningen paa Guds Naade i Christo alene.

Det var kjendeligt, at Rundskrivelsen, i saaledes at give Beretning om denne Deel af Indsigelseskirkernes Tro og Lære, havde søgt at gjengive den troligen.

Derpaa udtalde den sig om denne hele Sag saaledes:

Den hele Tale om Christi forsonende Død og vor Fortrøstning til, at Gud, for dens Skyld vil være os Syndere naadig, og at det ikke ere vore Gjerninger, eller den Stræben, hvormed vi have søgt at være Guds lydige, følgagtige Børn og at gjøre Guds Villie, hvori vi skulle søge vor sidste Tilflugt, er en høivigtig Lære, men den maa ei forvirre os i Henseende til Læren om den sande væsentlige Retfærdiggjørelse, der skal skee og alene kan skee i Aandens Indre. Hiin udvortes Retfærdiggjørelse, hvorved Christi Retfærdighed tilregnes os, eller hiin udvortes Retfærdigerklæring, som de Afvigende i Indsigelseskirkerne lægge saa megen Vægt paa, at de gjøre den til Hovedsagen, medens den kun er Hovedsagens Indledelse, er den, hvorved vi, idet vi i Troen levende knytte os dertil og fortrøste os dertil, træde ind i Børneforholdet, og komme til at leve i den Tillid, at vi blive i dette, og ei ville vorde udstødte eller forskudte. Men ingenlunde maae vi forstaae den saa, eller fortrøste os saa dertil, som om, med denne Indlemmethed i Guds Naades Forsorgs Rige og i Guds Opdragelses Rige, nu selve Opdragelsens Grundlag var lagt. Nei! nu skal først den egentlige Hovedsag komme, idet den rette nye Aand skal gaae op i os, og vi derved komme fra det Urette ind i det Rette; nu skal Det, som ogsaa for Christus var Hovedformaalet: det indre Retfærdiggjørelses- og Helliggjørelses Værk, først begynde. Vil Nogen troe, at han derved, at han i Troen har grebet

Fortrøstningen til Christus, allerede er bleven Den, i hvem Christi Aand er indtraadt paa den virksomme Maade, som er den væsentlige, saa feiler han. Han er endnu kun optagen til at kunne vorde retfærdiggjort aandeligen gjennem den indre opdragende Magt, som er i Christi Aand. Tænker han sig, at han, beladt med Gjerningssynder eller Undladelsessyndighed, — uden at have været Den, i hvem i et foregaaende Liv Sjælen har været drivtig til at gjøre Guds Villie, og derfor med denne for Øie bestandig har beflittet sig paa et kjærligt, for Mennesker omsorgsfuldt Liv, altsaa paa god Gjerning, og heri er bleven øvet og styrket, — alligevel skal blive antagen og optagen saaledes, at al saadan Fordring skal falde bort eller springes over, eller eftergives ham, da feiler han storligen. Det var jo ret, som om Det skulde eftergives ham, eller ikke fordres, at han i Sandhed skulde vorde god; eller det var, som om han nu skulde vorde god, uden at have stræbt fremad paa det Godes Vei, eller at han nu skulde ansees for god, uden inderst i Sjælen at være det, eller dog at være paa Veien til at vorde det. Det kan han ei engang — læg Mærke hertil! — begjære, hvis Aanden er begyndt i ham. Hans Attraa maa da jo tvertimod være, at den Helbredelse og Opdragelse, som her paa Jorden ei har funden Sted hos ham, eller ei har frugtet hos ham, nu maa vederfares ham, med al den Renselse og Straffelse, som dertil kan være fornøden, bedende dog, at den maa vorde ham saa lempelig og naadig, som skee kan, hvor da selve saadan Bøn kan høre med til Det, som kan fremme det indre Værk, og det saavel Andres Bøn, som egen, dersom det er sandt, at den rette gode Bøn virkelig formaaer Meget. See der den sande Retfærdighed og Retfærdiggjørelse, og hvad det betyder, at vore Synder ei tilregnes, hvilket vil sige: ei ville staae den indre Naade til Hinder for, at denne jo vil virke til Sjælens Udfrielse af Syndigheden gjennem Alt, hvad saadant Helbredelses-

og Opdragelsesværk fordrer. At Christus har forsonet for os, det hører til vor levende Troes høie og dybe Gjenstand; denne Tro er vor Indlemmethed i Christi retfærdiggjørende og helliggjørende Rige, men den er det kun, naar den aldeles umiddelbart er en til Beflittelse paa det Gode virksom Tro, saa at det Godes Rige i os har taget fat, eller er begyndt. Selve Retfærdiggjørelsen bestaaer netop i den virksomme Indtræden af denne Troes Gjerning og Værk i os, d. e. bestaaer deri, at vi vorde optagne i den sig i saadan Tro rørende helliggjørende Aands virksomme Rige.

Rundskrivelsen tilføiede: Hvori den sande væsentlige Retfærdiggjørelse, eller Indlemmelsen i Naadens og dermed i Retfærdighedens Stand, bestaaer, er netop meget vel og treffende angivet af en af Indsigelseskirkernes første store aandsbegavede Mænd, nemlig Luther, en Mand, som vilde være bleven en udmærket Kirkens Mand i de vigtigste Sager og Anliggender, dersom ikke Aandsopvakthed og en Henrevenhed, der i sin første Kilde havde et helligt Udspring, havde bragt ham til stor Vildfarelse, Opsætsighed og Frafald. Han har i sin Fortale til Brevet til Romerne, hvilken Lutheranerne selv regne til noget af hans Ypperligste, truffet og udtalt det Rette.

Lader os høre nogle af de vigtigste af hans Ord:

„Naade og Gave ere deri forskjellige, at Naade egentlig vil sige Guds Hyldest og Yndest, som han bærer til os, hos sig selv, hvoraf han bliver tilbøielig til at udgyde Christus og Aanden med dens Gaver i os. . . . Om nu end vel Gaven og Aanden daglig tage til i os, og endnu ikke ere fuldkomne, at der endnu ere onde Lyster og Synder i os, som stride mod Aanden, . . . saa gjør dog Naaden saa meget, at vi regnes som ganske og fuldeligen retfærdige for Gud; thi hans Naade deler og udstykker sig ikke, som Gaverne gjøre, men tager os heelt og holdent op i Yndesten, for vor Talsmands og Midlers

Christi Skyld, og fordi i os Gaverne ere begyndte." Strax efter hedder det: „For det ikke dødede Kjøds Skyld ere vi endnu Syndere, men fordi vi troe paa Christus og have Aandens Begyndelse, er Gud os saa naadig, at han ei vil agte eller domfælde saadan Synd, men færdes med os efter Troen i Christus, indtil Synden dødes."

Altsaa Dette, at vi have Aandens Begyndelse, at Gud seer os indoptagne i sin Søns indre aandelige Rige, seer sin Søns Riges Tilstedeværelse i os, Dette er det, som Luther fremhæver, ei hiin udvortes Retfærdigerklærethed blot paa Grund af Troen paa dens Bevirkethed ved Christus, hvorom der i den hele lange Fortale Intet ymtes. Det hedder videre i den:

„Troen er et guddommeligt Værk i os, der omforvandler os og føder os nye udaf Gud, og døder den gamle Adam, gjør os til ganske andre Mennesker af Hjerte, Mod, Sands og alle Kræfter og bringer den hellige Aand med sig. . . . Den spørger og ikke, om gode Gjerninger ere at gjøre, men førend man spørger, har den gjort dem, og er altid i saadan Gjøren. Men hvo der ei gjør saadanne Gjerninger, den er et Menneske uden Tro. . . . Retfærdighed er en saadan Tro, og kaldes Guds Retfærdighed, eller den, som gjelder for Gud, fordi Gud giver den . . . og gjør, at Mennesket giver Enhver, hvad det skylder ham."

Længere hen, hvor Romerbrevets 6te Delingsstykke omhandles, siges: „Der er Synd, men den regnes ei til Fordømmelse, for den Troes Skyld, der strider med den."

Rundskrivelsen mindede herved om, hvilken dybt indgaaende Forklaring af Retfærdiggjørelsen Kirkeforsamlingen i Trient i det 16de Aarhundrede havde givet, idet den havde sagt, at, naar den virkende Aarsag dertil maatte siges at være Guds Barmhjertighed, den bevægende Christi Fortjeneste, Formaalet Guds og Christi Ære og det evige Liv, Middelet Daaben med hvad

der knyttede sig til denne, saa var den grundvæsentlige Aarsag dertil Guds Retfærdighed, som meddelende sig og trængende hen igjennem Alle til Alles Sinds Fornyelse, det er: et nyt Sinds Indgydelse*).

Men hvad gjorde Indsigelseskirkerne? Istedetfor at lade Det, som af Luther saa godt og treffende er bleven sagt, være sig Grundlag og Hovedsag i Læren om Retfærdiggjørelse og Helliggjørelse, lagde de hele Hovedvægten paa Christi Forsoningsværk for os hos Gud og paa det herved hos Gud for os ved Christus underfuldt Udrettede. De lode Omsorgen for, at Mennesket i Liv og Død kan have Noget at fortrøste sig til i Henseende til den ængstede Samvittighed, være Hovedsagen. De paaberaabte sig rigtignok, at de ved deres Lære lode hele Æren og Værket være Jesu Christi ene og alene; men den Tanke maatte dog ligge nær, at det netop hørte væsentlig med til Christi Ære og Værk, at han udgjød sin Aand, og grundlagde sit indre Rige i de frelste Sjæles Indre. Og hvad Ydmygheden angaaer, saa er Mennesket ligesaa tilbøielig, ja nok saa tilbøielig til at glorière sig af (gjøre sig til af) rene Naturgaver, altsaa Naadens Gaver, som af det Selverhvervede; Erfaring

---

*) Jeg anfører Ordene her efter Möhlers Symbolik (i første Udg. S. 131): Hujus justificationis caussæ sunt: finalis qvidem gloria Dei et Christi ac vita æterna; efficiens vero misericors Deus, qvi gratuito abluit, . . . meritoria autem dilectissimus unigenitus suus, dominus noster Jesus Christus, qvi cum essemus inimici, propter nimiam caritatem, qva dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit et pro nobis Deo satisfecit; instrumentalis item sacramentum baptismi . . . demum unica formalis caussa est justitia Dei, non qva ipse justus est, sed qva nos justos facit, qva videlicet ab eo donati renovamnr spiritu mentis nostræ, et non modo reputamur, sed vere justi nominamur et sumus, justitiam in nobis recipientes.

har og overflødigen lært, at Mennesker have i Modsætning til Andre følt sig opløftede og bedre, end dem, altsaa gjort sig til, paa Grund af deres rene lutherske eller anden slig Tro. I deres Grebethed af den fordrede Tro have de hyppigen troet sig berettigede til at ophøie sig over Andre, eller behandle Andre nedsættende, langt mere, end de havde kunnet det, naar man havde fordret Gjerningers Fremviisning af dem; thi ved disse føler Enhver Svagheden og Ufuldkommenheden at hefte. Og hvad gik saa hiin Fortrøstning ud paa? Mon væsentligst og først paa Dette, at de Troende og Døbte jo vare optagne i Syndsudfrielsens Rige, for at kunde vorde rette Guds-Børn, og at den Gud, som havde virket det nye Liv i dem, fremdeles vilde virke i dem, samt at, ligesom de havde overgivet sig til ham og hans opdragende Førelser her, saa vilde de ogsaa hisset blive ved at være Guds Børn og Christi Legemes Lemmer, og saa vilde Syndighedsafdøelsens Værk, som var begyndt i dem, ogsaa blive ved i dem? Var det denne guddommelige Naade og Naadevirkning, Hine fortrøstede Sjælene til? Til sine Gjerninger kan vist Ingen fortrøste sig, undtagen, saaledes, at han fortrøster sig til sin Troeslydighed og sit hermed forbundne Barneforhold til Gud. Men maa ikke saaledes ogsaa i Indsigelseskirken Enhver fortrøste sig til sin Tro paa Guds ved Christi Forsoningsværk tilvundne Naade, altsaa paa Noget hos ham selv? Eller mon Indsigelseskirkerne ville tale saaledes til Nogen: Du haver ingen sand Tro havt og har ingen endnu, men forlad Dig dog alligevel med os paa Christi Forsoning og Din Retfærdiggjorthed ved ham for Gud? Nei, saaledes vil de ingenlunde tale. Saa at altsaa ogsaa de henvise til og kræve Tro og Troeshengivenhed som første Grundvold, altsaa Noget, som skal opstaae i Sjælen selv, og hvis Tilstedeværelse i denne skal ansees som væsentlig fornøden. Den rette Troende

derimod vil kræve denne Tro i inderlig Forening med den nye Lydighed og som bærende dennes Begyndelse i sig.

Og hvad er det nu man skal fortroste sig til? Efter Indsigelseskirkerne er det Dette, at man vil erholde den evige Salighed, som en udenfra given. Men efter den rettroende Kirke, hvad er saa Det, vi skulle fortroste os til? Det er Dette, at vi skulle blive ved at være i den Opdragelse, hvorved det Godes Rige, altsaa Christi Rige, mere og mere vil vorde fuldført og fuldbyrdet i os. Thi ikke Det at vorde antagen som en Retfærdig, men virkelig at vorde den Retfærdige eller Den, der er, som han bør være i Eet og Alt, er den sande Troendes Tragten, og at Dette vil vorde fuldbyrdet paa ham, fordi han er et Guds Barn i Christo, det er hans Fortrostning. Ikke paa nogen egen god Gjerning eller paa egne Kræfter stoler han da, men han fortroster sig til, at den rette Gjører og Virker har taget ham til sig, og at han vil vedblive at være hans, men Beflittelsen paa det Gode agter han her bestandigen paa, med Gud og Guds Villie bestandigen for Øie, og erkjender denne Beflittelse at være væsentlig fornøden. Derfor kan han ogsaa slet ikke vise Skjærsilds- eller Renselsestanken fra sig, men den hører med til hans Fortrøstning med Hensyn til Det, som er hisset. Thi det hører med til hans Fortrøstning, at ei blot Syndstilgivelse men og Syndsudfrielse og sand Helliggjørelse indenfra vil vorde ham forundt ad en fortsat aandelig Afdøelses og Opdragelses og Sjælevordelses Vei, til hvilken aandelige Straffelser, hvorved Gud virker i Sjælene som en Synden fortærende Ild, kunne høre med, medens dog i denne Henseende, som i al anden, den kraftige og varme Bøn og Forbøn kan være meget virksom.

Erkjendelsen af, og Følelsen for Væsentligheden af, at vi skulle afdøe fra Syndigheden, at vi skulle beflitte os paa at gjøre Guds Villie, og at det altsaa er den indre Helligjørelses

Indtræden i os, som det grundvæsentligen kommer an paa, idet vi i Lydighed og i en sand indre Tragten og Stræben give os hen i den Herrens Magt, som netop selv virker denne i os, og til hvis Ære eller gloria netop Dette hører allerførst og væsentligst, alt Dette maa ligge, idetmindste i Spiren ligge, i den første oprindelige Grundtroe og inderligen høre med til den, naar den skal være den rette og sande. — Beredvilligheden til den nye Lydighed maa da fra først af ligge i den, som den til indre Retfærdiggjørelse henarbeidende Magts første Virken i os. Hvorledes skulde ellers gode Frugter kunne gaae frem af denne Tro? Hvorledes skulde den væsentligen føre til deres Fremkomst, naar ikke saaledes Aandens Begyndelse laae i den fra først af, som hørende til dens første Grundvæsen?

Hvad Fortrøstningen og Tilflugten i Livets sidste Timer paa Dødsleiet angaaer, da skal man vistnok ikke fortrøste Nogen til hans gode Gjerninger eller gode Bestræbelser, som noget Fortjenstligt. Man skal fortrøste den i saadanne Stunder Ængstede til, at Christus ikke er død for Intet, og at han selv ikke for Intet er ved Daaben optagen i den hellige Kirkes Skjød, og at han hisset, som her, vil være og forblive i en kjærlig opdragende Faders Haand, der fremdeles vil skjænke ham sin Aand og Aandens Forelser. Men den Ugudelige, den grove Forbryder mod guddommelige og menneskelige Love maa man ingenlunde fortrøste til, at, naar han blot nu varmt og af Hjertet — hvortil den Sjælebetrængte saa let bringes — griber Troen paa Christi Forsoning og Guds heri grundede Naade, saa vil han være retfærdiggjort for Gud, som om da Intet for ham stod tilbage at ængstes for. Ved slig Tale skal man ikke forvanske Samvittighederne hos de Omstaaende og hos den i Døden Ængstede selv. Man skal lære ham, at han nu vel tør døe i Haabet om, hos Gud at vorde antagen, og at hans Synder ei skulle være til Hinder herfor, men antagen til al den

Syndsafdøelse og al den Gjennemgaaelse af Sjælerenselsen, som han her har forsømt, ja ringeagtet. Den hjemkomne fortabte Søn blev med Glæde modtagen af den kjærlige Fader. Men hvis han var kommen hjem beladt med onde Bylder og anden ond Syge, mon den kjærlige Fader da kunde fritaget ham for at gjennemgaae Helbredelsen, om og denne maatte ville falde haard?

At det er den indre Retfærdiggjørelse i Sjæl og Aand, eller den nye Aands Opgaaen i os og Besjælelsen til den nye Lydighed i Gudsfrygt, at det er Sjælens fortrøstningsfulde Arbeiden paa, at den kan vorde, som den bør at være, saa at den engang kan og vil vorde i Sandhed retfærdig for Gud gjennem Guds Naades bestandige Virken i den: at det er Dette, som det fra først af væsentligen saaledes kommer an paa, at det maa optages med i Grundbegrebet om Naaden og Retfærdiggjørelsen og om den sande Tro, det kan man ogsaa see saaledes og derved see, hvad der er det rette Grundforhold:

Hvormed begynder hos Syndere, der vorde vakte, det hele Omvendelsesværk, ogsaa efter Indsigelseskirkernes Lære, ja netop efter deres Lære aldeles? Det begynder med Syndserkjendelsen, Angeren, Ruelsen, Bodfærdigheden. Loven ængster de Sjæle, der føle, at de ikke ere, som de bør at være, men ere langt fra at være det, ja ere lige tvertimod. Denne Ængstelse, maa den nu ikke nødvendigen føre til en Tørst og Tragten efter, at vi maae vorde, som vi bør at være, og en Erkjendelse af det væsentligen Magtpaaliggende heri? Eller er den kun og skal den kun være en Angst for Straffen og en Tragten efter at undslippe denne, og en Tragten efter at undslippe den Lov, hvis væsentlige Vigtigheds og Magtpaaliggenheds Erkjendelse jo netop fremkaldte Bodfærdigheden? Saa at altsaa Sjælens virkelige indvortes Retfærdighed, dens Væren, som den bør at være, hvis Fordring stod saa stærkt for Sjælen, at den virkede

Bodfærdigheden, nu med Eet ikke længer skulde være det egentlig Fornødne, det væsentlige og første Magtpaaliggende? Maatte man ikke vente, at til det første og væsentligste Magtpaaliggende maatte henhøre Fortrøstningen til, at ved Troen paa Christus og Tilflugten til Guds Naade ved ham, netop Det maatte vorde mægtigt i os, hvis Vanmagt i os havde ængstet os? Maatte man altsaa ikke vente, at vor Fortrøstning maatte være, at Christi Aand nu vilde være hos os, saa at vi nu kunde komme til at begynde at opnaae Udfrielsen af Syndigheden ved den nye Lydighed i Gudsfrygt og Gudshengivelse, og saaledes kunde komme til at begynde at vorde, som vi bør at være, og at, naar vore Synder tilgives os, saa er det, for at vi nu kunne med freidig Tillid begynde at vandre den nye Vordelses Vei og holde fast ved at blive paa denne, idet Sjælens Attraa herefter netop maatte være den retfærdiggjørende Naades første Grundværk i os? Var det ikke denne Naade, som den sande Bodfærdige væsentligen søgte? Og naar nu da Naaden kommer, kan den da bestaae i Andet, end at den Magt i os, som fremkaldte Bodfærdigheden og hvis første Naadevirkning netop var denne Bodfærdighed selv, nu kommer til at faae den rette Indgang til Herredømme i os? Maa da ikke Naaden grundvæsentligen og fra først bestaae i det nye Livs Opgaaen i os?

Men saa er det ikke efter Indsigelseskirkernes Grundlære. Ene og alene Fortrøstningen til Retfærdigantagetheden hos Gud for Christi Skyld skal være den rette retfærdiggjørende Troes Gjenstand, og intet Andet maa udgjøre Gjenstanden for den. Men dog skal bagefter alligevel Beflittelsen paa gode Gjerninger være fornøden, ja væsentligen fornøden.

I hvilket Vilderede de Indsigelseschristne ved deres Lære om Retfærdiggjørelsen og om gode Gjerningers Fornødenhed ere komne i Henseende til Grundforholdet, og hvorledes dette

har vanstillet, ja vanskabt sig for dem, — det er bestandig Rundskrivelsen, hvis Ord vi give Beretning om, — kan maaskee sees allermeest i deres Lære om Buddene og Buddenes Efterlevelse, saaledes som denne Lære er fremstillet, især i et af Indsigelseskirkernes gamle Grundskrivter, der hos den endnu mangensteds lægges til Grund og nyder stor Anseelse, og vissseligen i mange Stykker kan fortjene den: den saakaldte Pfalzіske eller Heidelberger Katechismus. Ved Overgangen til Buddene spørger den, hvorfor dog Mennesket, naar det ganske af reen Naade, alene paa Grund af sin Tro paa Christi Forsoning og sin Retfærdiggjorthed for Gud ved denne, er antaget og optaget i Saliggjorelsens Rige, hvorfor dog Mennesket skal beflitte sig paa gode Gjerninger? Alene Det, at et saadant Spørgsmaal kan gjøres, vidner om den store Forvirring og Forvanskning. Mon Nogen vilde spørge: Hvorfor vi skulle beflitte os paa Det, hvis Mangel hos os var Grunden til vor store Ruelse og Bodfærdighed? Eller mon Nogen vilde spurgt saa, hvis Retfærdiggjortheden for Gud netop var erkjendt at bestaae i, at nu den Aand, som driver til at beflitte sig paa et helligt Levned, har taget Begyndelse i os? Men hvad svares da paa det Spørgsmaal: hvorfor man dog skal beflitte sig paa gode Gjerninger? Der svares: — skulde man troe det? — Af Taknemmelighed mod Gud for Guds store Naadevelgjerning *).

---

*) Ordene lyde saaledes efter Niemeiers Collectio confessionum in ecclesia reformata publicatarum S. 413:

Der dritte Teil.

Von der danckbarkeit.

Frag. Dieviel wir denn auß vnserm elendt one alle vnsere verdienst aus gnaden durch Christum erlöset seind, warumb sollen wir gute werck thun.

Antwort. Darumb, daß Christus, nach dem er vns mit seinem blut erkaufft hat, vns auch durch seinen heiligen Geist ernewert zu seinem

Dette er Hovedsagen. Der føies vel til, at det tillige maa skee, for at vi kunne vorde forvissede om vor Tro af dens Frugter, hvor saa da dog Enden bliver, at, om ei umiddelbart, saa dog strax efter middelbart, vore gode Gjerninger skulle vorde vor Fortrøstning, tvertimod Det, som saa stærkt skulde fastholdes. Dernæst tilføies, den Grund, at Andre, ved at see de Christnes gode Gjerninger, skulle vindes for Christus. At denne Grund imidlertid ikke kan have nogen selvstændig Betydning, indlyser let. Thi skulle de Andre finde de Christnes gode Gjerninger priselige, saa maae disse dog først i sig selv være priselige eller værdiefulde og vigtige; men saa maa jo spørges: hvorfra faae de denne deres Priisværdighed og Vigtighed? Og dernæst: Skal Nogen bringes til at lade sig vinde for Christus, naar han seer de Christne udøve de gode Gjerninger, saa maa han jo dog see dem som Frugter af den christne Tro, og saa maa han allerførst have det Spørgsmaal besvaret, hvorledes denne Tro harført til dem; thi vilde man svare: For at I Andre skulle ved at prise dem bringes til at antage den christne Tro, saa vilde dette Svar vel medføre, at de ei bleve meget priselige i de Andres Øine. Vel nok maae de udøves saaledes, at derved de Christnes Vandel kan komme til at lyse for Andre, som Herren selv haver lært os det hos Matthæus i det Femte; men denne Vandel maa da dog i og for sig allerede være en priselig Vandel, naar den skal have en saadan Virkning. Saa at der, som den egentlige Grund til de gode Gjerninger, alene bliver tilbage Taknemmeligheden mod Gud, og at denne er Hoved-

ebenbildt, daß wir mit vnserm gantzen leben vns danckbar gegen Gott für seine wolthat erzeigen, vnd er durch vns geprisen werde. Darnach auch, daß wir bey vns selbst vnsers glaubens auß seinen Früchten gewiß sein, vnd mit vnserm Gottseligen wandel vnsrre nechsten auch Christo gewinnen.

sagen sees og deraf, at den Afdeling i Katechismen, som handler om Buddene, som er den tredie Afdeling, har faaet den Overskrivt: Om Taknemmeligheden, hvilken Overskrivt vedbliver oven over, Side for Side, hele Afdelingen igjennem i de gamle Udgaver. Altsaa Taknemmeligheden til Gud, fordi Gud for Christi Skyld har taget os uforskyldt til Naade skal være den egentlige Hovedgrund til, at vi skulle beflitte os paa al god Gjerning, ret som om ikke netop Dette, at vi skulle vorde gode, hørte til det allerførste Væsentlige, for hvis Skyld jo den hele Forsoning og Frelse er kommen, ret som om ikke Det, at vi uforskyldte ere tagne til Naade, netop maa bestaae i, at vi ere indoptagne i den hellige Aands Virkens Rige; ret som om Dette ikke er den Naade, som det væsentligst kommer an paa; ret som om Guds Villie ikke er Guds Villie, fordi det er af væsentlig Vigtighed, at den opfyldes; ret som om vi ei skulle gjøre Guds Villie, netop fordi den er Guds Villie. Men man seer her, hvad der kommer udaf, at ville lade Retfærdiggjørelsen ene og alene beroe paa og bestaae i den Retfærdigerklærethed, d. e. den Antagethed til Adgang til Naaden, som grunder sig paa Christi retfærdiggjørende Virken hos Gud, uden strax at tilføie, at denne Fortrøstning til Guds Naade i Christo kun forsaavidt er sand Tro og er retfærdiggjørende for Gud, som den fra først af gaaer i Eet med Beredvilligheden til og Beflittelsen paa at hengive sig til den nye Lydighed og den nye Førelse.

Men saaledes ville Indsigelseskirkernes Grundskrivter paa ingen Maade tillade, at Sagen tages. Det er for at skaffe de betrængte Samvittigheder en ret fast Fortrøstning, og for ret at lade Christus beholde hele Retfærdiggjørelsesværket og hele Æren og Fortjenesten, at hine Kirker anprise deres Lære. Intet herved maa være vort. Netop at deri Alt ene og alene er Christi, og Intet skal beroe paa os, søge de Fortrøstningens Styrke. Men

denne Fortrøstning bliver dog nu strax rokket, ja derpaa reent borttaget. For det Første fordres dog nu Troen, nemlig Troen paa denne vor Retfærdiggjorthed for Gud, og denne Tro kræves som væsentlig Betingelse. Altsaa kræves dog Noget hos os, som vi skulle have grebet og givet os hen i, og som nu dog altsaa bliver en Betingelse fra vor Side. Og rokket bliver nu — herom er nylig talt — strax denne Fortrøstnings Fasthed ved de Ord: at man skal beflitte sig paa god Gjerning, for at være sig vis paa, at man har den sande Tro, hvorved jo saa vor Fortrøstning dog nu føres tilbage til denne vor egen Troes herved beviiste Ægthed. Men reent borttaget bliver derefter den hele Fortrøstning ved det strax Efterfølgende, hvor der spørges: „Kunne da ikke De vorde salige, som ikke omvende sig til Gud fra deres utaknemmelige og ubodfærdige Vandel?" Hvortil der svares: Nei, ingenlunde! Og at der menes den Omvendelse, der staaer det Onde imod, sees deraf, at her til Beviis anføres de Ord af Apostelen, at de Ukydske, Afgudeiske, Hoeragtige, Tyvagtige, Gjerrige o. s. v. ei kunne arve Guds Rige; hvor saa altsaa Alt maa beroe paa, altsaa og al Fortrøstning maa være afhængig af, at den rette Bodfærdighed virkelig er indtraadt saaledes, at det Onde virkelig skyes, hvilket dog vil sige, at det indvortes Retfærdiggjørelsesværk virksomt og kraftigt har begyndt i Menneskesjælens Indre; thi nu gjøres Dette jo til Betingelsen for Saligheden, altsaa for Det, Fortrøstningen søger. Og naar nu strax derefter den rette Bod og Omvendelse, der jo gjordes til forudgaaende Betingelse for Saligheden, siges at bestaae i det gamle Menneskes Afdøelse og det nye Menneskes Opstaaelse i Menneskets Indre, forsvinder saa ikke reent hiin rene Fortrøstning til Retfærdiggjortheden, det vil sige Antagetheden hos Gud, alene for Christi Forsonings Skyld, som Enegrundvold, naar nu dog Beflittelsen paa at skye det Onde og gjøre det Gode bliver væsentlig Betingelse? Saa

at der dog nu bagefter gives Sandheden Æren, og Det fremkommer, som maatte været optaget med i Grundbegrebet om den grundvæsentlige Tro, naar det nu virkelig skulde kunne fremkomme. Men saa omstyrtes da al hiin for de ængstede Samvittigheder tilberedte Fortrøstning, og i dens Sted kommer nu bagefter Det, som de Samvittigheder, der tørste efter Retfærdighed, ville kunne bifalde, de Samvittigheder, der tørste efter det Vand, der i dem skal blive en Kilde, som opvælder til et evigt Liv.

Hvad er da de sande Troendes Grundfortrøstning? Ikke deres egen Gjøren eller Gjerninger, men at de tilhøre Den, at de ere optagne af Den, som i deres Indre nok skal og vil fuldføre sit Værk, at de ere hans, og ville tragte efter, i sand Ærefrygt og Lydighed at vedblive at være hans, ved den Kraft, hvorved han vil være virksom i dem, saavel her, som hisset. Naar da Hine alene ville fortrøste sig til Christi Forsoningsværk hos Gud, saa er derimod den sande Tro den, at man ei alene troer paa dette og fortrøster sig dertil, men og troer paa Nødvendigheden af den nye Lydighed, og troer paa, at under vor Beflittelse herpaa Herren bestandig vil være virksom i os til denne Beflittelses Fremme. Den sande Tro er fra først af og væsentligen en Fortrøstning til den Magt, som vil fuldføre sit Værk i os, naar vi selv kun redelig stræbe. Her er da Intet, den Troende vil stole paa hos sig selv, uden sin Følgagtighed og Lydighed; men Noget hos den Troende selv kræve jo ogsaa Indsigelseskirkerne, som væsentligt, nemlig selve Troen.

Men her see vi nu atter, at til den rette sande Troendes Tro ogsaa Det maa høre med, at, hvad han af Renselse og Udfrielse af Synden endnu kan trænge til at gjennemgaae til at fuldbyrde Retfærdiggjørelsens Værk i ham, ved Guds Naade naadigen vil vorde fuldført paa ham hisset. Er den Fortrøstning, hvormed hist Gjenomdannelseskirken vilde — vilde, thi

den tog den jo bort igjen — gjøre Alt let for de besværede Samvittigheder, sandere og grundigere?

Og hvad er nu den Retfærdiggjorthed hos Gud og for Gud ved Christi underfulde Forsoningsværk, hvad er den for den rette Troende? Den er den faste Grundvold for hans tillidsfulde Tro paa sin Antagethed til og Optagethed i Adgangen til Guds Rige. Christi Forsoning har gjort, at den retfærdigen straffende Gud for alle paa Christus Troende er bleven den naadige Gud, saa at de nu optages som De, der kunne og skulle vorde Guds Børn, men ingenlunde som De, der allerede i Sandhed ere det. De stilles derved lige med Dem, med hvilke Gud havde sluttet den gamle Pagt, saa at ogsaa de nu høre til Guds udvalgte Folk (2 Moseb. 19, 5-6; 5 Moseb. 7, 6 ff.; 1 Petr. 2, 9), men ei som De, der derfor allerede alle ere deelagtige i Christi Retfærdighed, eller antagne til at deeltage i Salighed, som om Salighedens Døre allerede vare aabnede for dem. Nei, de ere kun antagne som De, for hvilke disse Døre ville kunne vorde aabnede, naar og forsaavidt som i deres Sjæles Indre Christi Aand virkelig og i Gjerningen begynder at virke, saa at der om dem nu kan siges, hvad der ovenfor efter Luther er anført, at de have Aandens Begyndelse, nemlig den i Sandhed indvortes til Helliggjørelse, hvilket er det Samme som indvortes Retfærdiggjørelse, henarbeidende Aands Begyndelse; eller have den Tro, som den samme Luther i de Schmalkaldiske Artikler af 1537, (just paa det Sted, hvor han tilkjendegiver, hvad han angaaende Retfærdiggjørelsen altid har lært og ei kan paa mindste Maade forandre), henvisende til Petri Ord i Apostl. Gjern. i det 15de, det 9de Vers, erklærer at være den Tro, hvorved vi faae et nyt og reent Hjerte, om hvilken Tro han da siger, — thi anderledes kan man ei forstaae ham, — at det ere De, som have denne Tro og det dermed forbundne nye Sind, hvilke Gud for Christi vor Forsoners Skyld vil ansee for

Retfærdige og Hellige, saa at Gud, uagtet Synden i deres Kjød endnu ikke ganske er borttagen og død, dog ei vil tilregne dem den eller ændse den hos dem*). Luther har i disse Ord, ligesom i sin Fortale til Romerbrevet, netop truffet det Rette; kun at han skulde tillige indseet, at Indgangen til de Helliges Salighed dog naturligvis kun kan aabne sig for os, naar dette Syndsborttagelsens eller Syndsafdøelsens Værk i os er saavidt fuldendt, at vi virkelig i vort Inderste ere blevne helliggjorte, hvilket vel maatte forstaaet sig af sig selv. Men Dette indsaae han ei, eller lukkede sine Øine derfor, og saa kom han ikke til at anerkjende Skjærsilden i dens væsentlige Medhenhøren til Det, det ægte christelige Sind maa troe paa, endog som Noget, der netop maa være en Deel med af den rette Helligsindedes Fortrøstning. Thi dennes Attraa, dennes Sjæls hele Tragten, gaaer jo ud derpaa, at han maa vorde fuldkommen, som hans himmelske Fader, og for ham hører Dette væsentligen til Saligheden. Hvor kan han da ville Andet, end at han fremdeles endnu, indtil Tidens Fylde for ham kommer, maa blive underkastet Herrens rensende og opdragende Skole med Alt, hvad denne fordrer og medfører? See her paa Ny den rette sande Lære om Skjærsilden og denne Læres Sammenhæng ei blot

---

*) Begyndelsen af det 13de Stykke i de Schmalkaldiske Artikler lyder saaledes (Hases Libri symbolici ecclesiæ evangl., S. 335—36):

XIII. Qvomodo coram Deo homo justificetur et de bonis operibus. Qvod de justificatione hactenus semper et assidue docui, mutare nec in minimo possum, videlicet nos per fidem (ut Petrus loquitur) aliud novum et mundum cor acqvirere, et Deum propter Christum Mediatorem nostrum nos justos et sanctos reputare. Et etsi peccatum in carne nondum plane ablatum et mortuum est, tamen Deus illud nobis non vult imputare nec meminisse. Hanc fidem, renovationem et remissionem peccatorum seqvuntur bona epera.

med den sande Retfærdiggjørelse, men og med den sande Fortrøstning.

Rundskrivelsen, som i det Foregaaende havde taget et af Gjenomdannelseskirkens Grundskrivter for sig, gik nu til ogsaa at omtale dem af den anden af de to i de første Tider efter det store Affald fra den hellige enegyldige Kirke fremkomne Indsigelseskirker, den lutherske, og tog da den saakaldte Augsburgske Bekjendelse fra 1530 frem. Denne, sagde den, havde i sin 4de Artikel bekjendt sig til og ganske optaget den nye Lære om den alene i Troen paa Christi Forsoning hos Gud bestaaende Retfærdighed for Gud, hvortil der dog i dens 6te Artikel, der i nogle Udgaver havde Overskriften: om den nye Lydighed, var tilføiet, at denne Tro bør føde gode Frugter af sig, nemlig gode Gjerninger, fordi de ere Guds Villie, uden at der dog nu lærtes Noget om, hvorledes den væsentlig skal føde de gode Frugter af sig, og uden at det sagdes eller meentes, at hiin Tro kun forsaavidt var den sande Tro og kun forsaavidt tilregnedes os til Retfærdighed for Gud, som deri laae saadan ny Lydighed, hvilket, naar det havde været Meningen, jo ogsaa strax i Artikel 4 maatte været tilføiet*). Der viistes derpaa, hvorledes den Augsburgske Bekjendelse, længere hen i Artikel 12 om Boden, atter ikke havde gjort Fordringen paa et Sind, der

---

*) Artikel 4 i Confessio Augustana lyder saaledes:

De justificatione. Item docent, qvod homines non possint justificari coram deo propriis viribus, meritis aut operibus, sed gratis justificentur propter Christum per fidem, cum credunt se in gratiam recipi et peccata remitti propter Christum, qui sua morte pro nostris peccatis satisfecit. Hanc fidem imputat Deus pro justitia coram ipso.

Af Artikel 6 lyder Begyndelsen saa: Item docent, qvod fides ista debeat bonos fructus parere, et qvod oporteat bona opera, mandata a Deo, facere propter voluntatem Dei etc.

i Lydighed og Ærefrygt er beredvilligt til at adlyde Gud og gjøre Guds Villie, til en Hovedsag, men kun til et paa høist ufuldkommen Maade angivet Tilhængsel; og det hele Vilderede, hvori denne Bekjendelse i dette Stykke befandt sig, kom atter stærkt tilsyne i den 20de Artikel, hvor der nærmere handles om de gode Gjerninger. Det saaes her paa Ny, hvorledes det hele Vilderede er kommen af, at Bekjendelsen er bleven hildet i og hængende i et saare ufuldkomment, og Hovedsagen eller det egentlige Hovedspørgsmaal ikke treffende, men reent forvirrende Enten-Eller. Der tales bestandigen om, at vi ikke ved vore egne Kræfter, vore Fortjenester eller Gjerninger kunne forsone Gud, eller erhverve vore Synders Tilgivelse, Naaden og Retfærdiggjørelsen, men alene ved vor Tro paa Christi Forsoning og vor Tilegnelse i Troen af denne Christi Fortjeneste. Men saa kommer dog igjen bagefter Hjerternes og den hellige Aands Komme, men Alt saaledes, at man ei faaer Rede paa, om denne skal af sig selv træde til, uden at høre med til det Væsentlige, hvilket vilde være en underlig Lære, eller om den skal høre til dette, saa at hiin Tro paa Retfærdiggjortheden for Gud ved Christi Forsoning kun skal kunne retfærdiggjøre og fortrøste, forsaavidt hermed nadskilleligen har forbunden sig den nye Lydighed og Gudsfrygt.

Naar der om de gode Gjerninger siges, at Menneskene ikke ved deres Gjerninger kunne forsone Gud, eller fortjene Syndstilgivelse og Naade, men kun ved Troen, da er Dette saa sandt og vist, som Noget; men herom er der ikke Tale, naar den rette Grundvold for Retfærdighed og Salighed omspørges, men derom, hvad der er denne Troes Væsen, og hvad der lige fra først af maa være i den, som væsentligen hørende til den, og saa maa det dog siges, at det hører grundvæsentligen til den, at Beredvilligheden til at tragte efter det Gode, altsaa den nye Lydighed, ei som den, der nu opfylder Alt, men

som den, der begjærer at kunne det, og vil beflitte sig derpaa, virkelig er tilstede i Sjælen, og har fæstet Rod i Sjælen, saaledes, at den viser sig i Beflittelse paa god Gjerning. Alt forvildes derved, at der tales, som om Alt kom an paa, enten at tilvinde sig Guds Naade ved sine gode Gjerninger eller anden Fortjenstlighed, eller og ene og alene at stole paa vor Retfærdiggjorthed for Gud ved Christi Forsoning ene og alene. Men dette er ei det rette Enten-Eller. Der er her et stort Gab; der ligger Noget midt imellem, som er sprunget over. Spørgsmaalet er, om den rette Retfærdiggjorthed ene og alene bestaaer i Retfærdigantagethed for Gud, eller væsentlig og strax bestaaer i og beroer paa det nye Livs, den nye Lydigheds og Gudsfrygts, virkeligen begyndte Rodfæstelse i Sjælen, og Sjælens om end endnu svage og ufuldkomne, dog virkelige og sande Beredvillighed til den nye Lydighed og Gudsfrygt, samt i Sjælens Fortrøstning til Guds Naade i denne Henseende, til Fuldførelsen af Aandens begyndte Værk i os.

Men fører den Augsburgske Bekjendelse ind i et Uvishedens Vilderede, saa er et andet af den lutherske Kirkes Grundskrivter, hvilket Gammellutheranerne eller Ægtlutheranerne, som de kalde sig, regne for deres vigtigste Grundskrivt, desto bestemtere i dette Stykke, og lader ingen Famlen eller Uvished tilbage. Dette Grundskrivt er den saakaldte Enighedsaffattelse, der blev til en stor Befordring for megen Uenighed. Her siges det reent ud, at hverken Kjærligheden eller Sindets Fornyelse eller Helliggjørelsen høre med til Retfærdiggjørelsen, og det lige saa lidet, bagefter som tiltrædende og udfyldende, som de grundvæsentligen høre dertil; ja den nye Lydigheds Begyndelse maa ei engang regnes med, og derfor maae da ei heller Beflittelsen paa gode Gjerninger bagefter opstilles som fornøden til den evige Salighed. Hvilket alt paa det Stærkeste er udtalt, saavel i Skrivtets første Hoveddeel, det saakaldte Udtog, som i dets anden Hoveddeel, eller

den saakaldte grundige Forklaring, i Slutningen af sammes tredie Hovedstykke*). Heraf seer man da, at Forvildelsen hos de Afvigende er gaaet saavidt, at ei engang Afholdenheden fra de groveste Laster skal være den evige Frelses Betingelse, eller udkræves til den; thi Alt, hvad man, som Joseph hos Potiphars Hustru, gjør, for at modstaae Fristelserne til det Onde, for at modstaae Lasternes Indgang, og modarbeide deres Lyster, maa jo dog unægteligen regnes til gode Gjerninger. — Og hele denne Lære kommer frem, uden at der tænkes paa, at, naar man vil i den Grad betrygge Dem, som troende tage deres Tilflugt til Troen paa Retfærdiggjortheden ved Christus ene og alene, saa maa dog nødvendigen Skjærsilden aldeles optages, som saa de grove Syndere maae, naar de ved Dødens Komme oprigtigen angre, men ei mere kunde arbeide paa Omvendelsens indvortes sjælelige Frugter, fortrøstes til; thi at de, uden at

---

*) I den saakaldte Epitome bliver ved Slutningen af 3die Hovedstykke: De justitia fidei, følgende Lærdomme erklærede for forkastelige og falske:

fidem ideo salutem nobis conferre, qvod novitas illa, qvæ in dilectione erga Deum et proximum consistit, per fidem in nobis inchoetur;

fidem in justificationis negotio primas qvidem partes tenere, sed tamen etiam renovationem et caritatem ad justitiam nostram coram Deo pertinere, ita ut renovatio et caritas qvidem non sit principalis caussa nostræ justitiæ, sed tamen justitiam nostram coram Deo (si absint renovatio et caritas) non esse integram et perfectam.

I den saakaldte solida declaratio, i det tilsvarende 3die Hovedstykke, Nr. 39, hedder det: Deniqve has formulas teneamus, ut neqve renovatio, neqve sanctificatio, virtutes aut bona opera, tanqvam forma, aut pars, aut caussa justificationis, aut sub qvalicunqve prætextu, titulo aut nomine, articulo justificationis tanqvam ad eam rem necessaria aut pertinentia immisceantur. See Hases foranførte Libri symbolici eccl. evang. S. 587 og 692.

Helliggjørelsens indre Værk endog blot var begyndt hos dem ret at rodfæstes, skulde gaae ind i den evige Salighed, var dog alt for grov en Vildfarelse.

Men saa bestemt og afgjørende Enighedsaffattelsen her har talt, kommer den dog ogsaa med Noget, som fører tilbage til den Augsburgske Bekjendelses Vilderede; thi længere hen (i det 6te Hovedstykke), hvor der tales om Lovens Brug og Nødvendigheden af, at til den gamle Adams Dødelse Lovens Krav gjennem Advarsel, Lærdom, Trudsel, Straffelser foreholdes Sjælene, læres der, at hos de ved Troen Gjenfødte den hellige Aand virksomt er tilstede; og Dette foredrages som Noget, der forstaaer sig af sig selv, uagtet det var saa langt fra, at Dette hist regnedes væsentligen med til Retfærdiggjørelsen, at endog Fornødenheden af Helliggjørelsen bestemt nægtedes. Og hvilken Retfærdiggjørelse var der Tale om? Om den, som skal være vor urokkelige Fortrøstning. Saa at vi altsaa skulle urokkeligen fortrøste os til, at paa Sindsfornyelse kommer det ikke væsentlig an. Men nu bagefter, nu fordres den, og der skal drives paa den. Men hvorledes bagefter? Mon som dog alligevel væsentlig fornøden? Saa omstyrtedes jo den hele saa fast opstillede Fortrøstning. Eller skal denne Fortrøstningstro af sig selv føde Sindsfornyelsen og Beflittelsen paa det Gode af sig? Saa maatte den jo oprindeligen have baaret Det i sig, som kunde afføde denne Sindsfornyelse og Beflittelse, og saa maatte hiin Fortrøstning til Christus og hans Forsoningsværk hos Gud være sagt, kun f o r s a a v i d t at være en ægte Tro, som der tillige laae en virksom Gudsærefrygt i den, der indbefattede i sig Beredvilligheden til Tragtelsen efter den rette Sindsfornyelse og Helliggjørelse: en Tro, der da forresten gjerne endnu kunde være saa begyndelsessvag, at den kunde drive til det Udraab: Hjelp min svage Tragten! min Fortrøstning er, at Din Kraft ei skal forlade mig. — Hører ikke Sjælens Beredvillighed til den nye

Lydighed og Tragten efter at vorde god til den saliggjørende Tro, saa maa den komme andenstedsfra: Hvorfra da? Kan den komme af Andet, end Noget, som maa høre med til Troens Grundvæsen, eller grundvæsentligen maa ligge i den? Men det vises slet ikke, hvorledes hiin Tro, til hvis første Grundvæsen det slet ikke maa medregnes, at den skal indeholde Sjælens Beredvillighed til og Overgivelse i den nye Lydighed og i den Renselse og Syndsudfrielse, der skal skee ved Naaden, dog alligevel skal føde denne Lydighed af sig. Og Dette kunde ei heller vises, uden at grundforandre selve Grundbegrebet om denne Tro, og gaae tilbage til Det, Luther saa stærkt havde fremhævet som Hovedsag, nemlig Det, at vi have Aandens Begyndelse. Men netop Dette bliver ligefrem forkastet, da det paa det Udtrykkeligste siges, at den Tro er falsk, som ikke vil alene see hen til Christi Lydighed og den herved fuldbragte Fyldestgjørelse og Udsoning, men tillige see hen til Christi guddommelige Natur, forsaavidt den nemlig boer og virker i os, og vore Synder herved bedækkes for Gud. Og nu dog — ret, som om Selvmodsigelsen ret skulde springe os i Øinene, — bliver lige oven paa ogsaa den Tro forkastet, som vil mene, at den ægte Tro kan bestaae i en saadan Fortrøstning til Christi Lydighed, at den kan være til og forblive hos Den, som ikke nærer sand Bodfærdighed, og som er tom paa Kjærlighed, og imod sin Samvittighed bliver ved i sine Synder. Hvor det saa dog sees, at det er af allerførste Væsentlighed, at Christi Iboelse i os begynder og virker. I hvilken Grad Alt er bleven forvirret derved, at man lader det være sin Udgang og sin første Hovedsag, hvad man skal fortrøste sig til, istedetfor at tale om, hvad der af Gud i og hos os skal virkes, idet vi med Fortrøstning overgive os til Gud og Christus, sees ogsaa deraf, at det Hensyn til Christi Enefortjeneste, som ellers traadte frem som en Hovedsag, nu med Eet fordunkles, idet ei engang Tilliden til og

Fortrøstningen til, at Christus i sin Aand vil boe og virke i os, maa optages med i den Tro, ved hvilken vi skulle vorde retfærdiggjorte for Gud, skjønt det dog ogsaa kun er til Christi Ære, og hører til Henforelsen af Alt til ham, at fortrøste sig til, at han vil være virksom i os. Men dog alligevel gjøres det, ved en forbausende Selvmodsigelse, til væsentlig Betingelse, at Hjertet ei er tomt paa Kjærlighed, og at Beflittelsen paa at afdøe fra Syndigheden er indtraadt. Netop deri skulde vor Fortrøstning væsentligen være sat, at vi nu ei mere ere vore Egene, men tilhøre Den, i hvis rensende Magt vi nu ved Troens Lydighed have givet os hen, men saa maatte da og lige strax til den sande Tro været henregnet det Sind, at man vil være den indre Grundvirkers i Eet og Alt, men heri bestaaer jo netop den nye Lydighed; thi den bestaaer jo i det Sind, at ville være følgagtig i Eet og Alt, idetmindste virksomt og frugtbringende at erkjende, at man bør være det. Men saa maa da og Ærefrygten for Loven, d. e. for Guds Villie, være tilstede i Sjælen.

Vi kunne fremdeles lægge Mærke til Følgende, som vi allerede have berørt, men gjentagende ville fremhæve: Kræve ikke hine Afvigende Troen paa Retfærdiggjortheden for Gud alene ved Christi Fortjeneste? Altsaa kræve de dog Noget hos Mennesket selv, Noget, som der i Mennesket selv maa være arbeidet paa at fremvirke hos det, nemlig Troen; ja hele Angeren og Bodfærdigheden skal jo være Det, hvorved denne Tro netop skal udvirkes. Mon de kunde have talet saaledes: „Stol paa os, som sige Dig, at Du, som Døbt og Optagen i Christensamfundet er retfærdiggjort for Gud? Kan Du ei opnaae den sande, rette Tro herpaa, saa gjør det Intet; thi paa Intet hos Dig, paa Intet, som Du skal arbeide paa og søge at tilvinde Dig, er Din Retfærdiggjorthed for Gud beroende, paa det at Værket og Æren alene kan være Christi." Mon de kunde talet

saaledes? Nei! De kræve jo Troen og alt Det, som skal føre til denne. Hvi skulde da ikke, da nu dog Noget, som i os maa være udvirket, hører væsentligen til med, ogsaa Gudsærefrygten og den lydige Overgivelse i Gud sættes som Det, der tillige maa være udvirket ved den samme hellige Aand, der udvirker hiin Tro? Da var Alt paa det Rene i dette Stykke.

Den hele Sag er simpelhen denne: Der bør ei være Tale om, om vi ved gode Gjerninger, som ved merita (eller som ved noget Fortjenstligt), skulle erhverve Adkomst til eller ligesom Fordring paa Guds Naade; men der er Tale om, hvori denne Guds Naade grundvæsentlig bestaaer, om den ikke væsentlig bestaaer i Indgydelsen og Indaandelsen af det Sind, som føder de gode Gjerninger af sig. Eller om den maaskee grundvæsentlig bestaaer i noget ganske Andet, om den netop bestaaer i Indaandelsen af den Forvisning og Fortrøstning, at et saadant nyt Sind, en saadan ny Lydighed ikke hører grundvæsentligen til, men vel skal komme bagefter, man erfarer ei ret, hvorledes; ligesom man ei heller faaer Rede paa, om den, naar den nu forlanges bagefter, dog bliver en væsentlig fornøden Betingelse for Saligheden, idet den saa da dog, uagtet den var udelukket fra at medoptages i det første Grundvæsentlige, og skulde holdes fjernet herfra, nu dog skal høre med til det Grundvæsentlige.

Iøvrigt bør endnu Følgende erindres og betænkes: Hvad, om nu Nogen gjennem Syndserkjendelse og Bodfærdighed vel nok bringes til den nye Lydighed og Gudsærefrygt, samt til Fortrøstningen til Christus, men ikke kan vinde Tro paa hiin Retfærdiggjorthed hos Gud ene og alene ved Christi Forsoningsværk? Vil man da forkaste ham? Ja, man har paa det Haardeste gjort det. Hvor anderledes den sande Kirke, der, idet den ogsaa prædiker denne Tro, men paa en langt fatteligere og tilgjængeligere Maade, nu i dette Stykke, som i alt Andet, netop

henfører Alt til den nye Lydighed og Ærefrygt, nemlig Ærefrygten for den hellige Kirkes Lære, uden videre at paatvinge Nogen en Tro paa Det, han ei kan fatte, idet den ogsaa her, som overalt, kun fordrer det til Følgagtighed beredvillige Sind. Ved at gjøre dette beredvillige Sind, denne Fastholden ved den nye Lydighed og Overgivelse til Guds Forelser gjennem den hellige Kirke, til Hoved- og Grundsagen, gives baade Troen dens rette Gjenstand og Fortrøstningen dens rette Grundvold.

Iøvrigt seer man ved saadanne Leiligheder bestandigen, hvad der kommer udaf, at hengive Helligskriften til Gjennemrodning og stykkevis Anvendelse for Enhver, som vil have frem, hvad han ved eensidig Betagethed af visse enkelte Skriftsteder og visse særdeles Hensyn er bragt til at sætte sig i Hovedet, at skulle gjelde fremfor alt Andet, som om det var det egentlige Eet og Alt, medens dog nu ogsaa Noget, som staaer i Strid hermed, skal fastholdes, fordi høitraabende Skriftsteder, saavelsom sund Fornuft, nøde til at antage det, hvilket da skal limes sammen med Hiint.

Den udførlige, ja vidtløftige, her endda kun i et Uddrag gjengivne, Afhandling af denne Sag, hvori Eet og det Samme flere Gange var sagt, ret som om der var anlagt paa, atter og atter at komme tilbage til det, for at der ret kunde lægges Mærke til det, og det ret kunde indskjærpe sig i Tanke og Erindring, endtes med en Omtale af, hvorledes nogle Afvigende, vilde, uden ret at kjende deres Kirkes Grundlære, redde den derved, at de vilde sige, at Det, som er Uovereensstemmelsens Gjenstand, kun angaaer en Begrebsbestemmelse af, hvad der henhører til Retfærdiggjørelsens, og hvad der henhører til til Helliggjørelsens Begreb. Men om en blot forskjellig Udtryksmaade dreier sig dog i Sandhed Uovereensstemmelsen ikke. Den dreier sig om, om Helliggjørelsens virkelige begyndende Indtræden, med hvad der strax hermed maa

indtræde i Sjælen, hører med til det første grundvæsentligt Fornødne, eller ikke. Iøvrigt søgte Rundskrivelsen at vise, at en saadan Ord-Adskillelse imellem de to Udtryk Retfærdiggjørelse og Helliggjørelse ikke laae i Pauli Brev til Romerne, men at derimod hos Paulus Retfærdiggjørelsen, idet dette Ord vistnok hos ham betegner Optagelsen i Naadestanden, eller i Adgangen til Guds Naade, betegner det saaledes, at denne Optagelse hos ham gaaer i Eet med det nye Livs Opgaaen, og at denne er det Væsentlige i den Retfærdighed, han saa meget nævner. Rundskrivelsen gjennemgik nu flere Steder i Pauli Brev til Romerne; især det femte Stykkes Slutning, hvor Det, hvad Christus skal være for os, stilles sammen med Syndens Herskeu, saa at, ligesom Synden trængte igjennem til Alle, idet de nemlig syndede Alle, hvilke Ord fra det Foregaaende maae tages med, saaledes skal Christi Lydighed trænge igjennem dem Alle til at gjøre dem til Retfærdige, og Naaden gjennem saadan Retfærdighed virke til at give dem det evige Liv. Endvidere fremhævedes Begyndelsen af det 6te Stykke, hvor Paulus besvarer det Spørgsmaal, om man da kan forblive i Synden, eller skal beflitte sig paa god Gjerning, ganske anderledes, end hine Afvigende, idet han lader det forstaae sig af sig selv, at Optagelsen i de Retfærdiggjortes Stand væsentligen og umiddelbar er en Optagethed i det nye Liv; fremdeles omtaldes det 16de til 18de Vers i det sjette Stykke, hvor der, netop med Hensyn til Beflittelsen paa det nye Levned, skjelnes imellem at være Syndens Tjenere til Døden og Lydighedens Tjenere til Retfærdighed. Disse Vers og mange flere følgende bleve gjennemgaaede, for at vise den enegyldige Kirkes Læres Overeensstemmelse med Pauli Lære ogsaa i Udtrykkene eller Udtryksmaaden. Men disse Drøvtelser og Godtgjørelser ville vi her ei gaae nærmere ind i, da vi senere ville møde dem igjen under de mange

christelige Overveielser og Forhandlinger, som Rundskrivelsen fremkaldte, og da mere ville blive førte ind i dem.

Rundskrivelsen undlod dog ei paa dette Sted endnu at anmærke, at det græske Udtryk for Retfærdiggjørelse hos Paulus vistnok ogsaa brugtes til at betegne den blotte Optagelse til at henhøre under Guds udvalgte Folk, men at den egentlige Retfærdiggjørelse selv ei sattes heri, samt at den Tilknytning til Christus, som var Betingelsen for Optagelsen i Sønligheds-forholdet (Hyothesien, Rom. 9, 4, Optagelsen blandt Guds Børn), eller Optagelsen i et Forhold, ligt det, hvori Jøderne, som Guds udvalgte Folk, stode, netop var Tilknytningen igjennem den Tro, der gjenføder Sjælen til, indvortes at ville leve i Christus og lade Christus leve i sig. Hengivelsen i denne Tilknytning og Indlevelse var Det, som modsattes Retfærdigheden af Gjerninger.

Syvende Delingsstykke.

Gjerningernes Prædikelse. Lærdomsstridsvæsenet. Helligskriftsgranskningen kan ei overlades til Alle og Enhver.

Angaaende Gjerningerne og Nødvendigheden af at prædike dem var Rundskrivelsen indholdsfuld, uden at være vidtløftig, hvortil der havde været god Anledning, og hvortil Gjenstanden var indbydende; men varm, kraftig, indtrængende og i slaaende Udtryk tiltalende var her Skrivelsen, især i den latinske Affattelse. Der begyndtes med, at her var Tale om gode Gjerninger, virkelige gode Gjerninger, og ikke om saadanne, som kun havde Udseende eller udvortes Virkning af at være saadanne; her var ei heller især Tale om Bodsgjerninger, som en angrende Sjæl, eller en Sjæl, som erkjendte sig skyldig i en Forsyndelse,

underkastede sig at fuldføre, til Straf, Revselse og desto kraftigere Bekjendelse af sin Syndighed, og til Vidnesbyrd om sin Lydighed. Her var Tale om at være virksom i et kjærlighedsfuldt Liv, d. e. i et Liv, som bestandig havde Tanken henvendt paa det Tilbørlige og Rette og paa de velgjørende Frugter, et saadant Liv maatte sørge for at fremvirke, da Troen uden et saadant Sindelag, som gjorde virksomt til god Gjerning, med Rette af den hellige Jakobus var kaldet en død Tro. Et saadant Sindelag laae i den ægte Tro, men det var en Daarlighed af Dem, som var kaldede til at prædike, at troe, at, naar kun Troen ellers prædikedes, saa kom nok dette til gode Gjerninger virksomme Sindelag af sig selv, som Troens nødvendige Frugt. Skulde Troen prædikes retteligen og fuldeligen, saa maatte man netop fremhæve og dvæle ved dette Væsentlige i den, at det hørte den til at være det Sindelag, som gjorde virksom til gode Gjerninger; men i at prædike et saadant Sindelag, i virksomt at fremkalde, nære, forfremme et saadant Sindelag bestod jo netop Det, man havde kaldet at prædike, ei blot Troen, men og Gjerningerne; thi ved Troen forstode de Mange i Almindelighed nærmest det i Henseende til sin Sjæls Frelse sig paa Guds hellige Aabenbaring forladende, til Frelseren sig hengivelsesfuldt og fortrøstningsfuldt knyttende og Jesum Christum i sig optagende Sindelag; men at det væsentlig kom an paa, at det var et Sindelag, der viiste sig i Kjærlighed til Menneskene, ei blot til vore Brødre og Søstre i Christo, men og til alle Dem, der vare bestemte til at vorde og engang kunde vorde det, hvis de ei allerede vare det, see det trængte Menneskene høiligen til, at der indskjærpedes dem, og lagdes dem varmt paa Hjerte, eller gjordes dem magtpaaliggende. Herren selv havde jo netop i en af sine betydningsfuldeste Udtalelser, nemlig hvor han taler om, hvad Enhver paa Dommens Dag skal spørges om, fremhævet just Kjærlighedsgjerningerne, som om de vare Eet og Alt.

De maatte da nødvendigvis prædikes. Thi hvad er det at prædike? Bestaaer det i en tør Formaning? Bestaaer det ikke i en varm bevægende Tiltalelse, hvorved der paa eengang virkes til at fremkalde en levende Følelse af en Sags Vigtighed, og tillige virkes ind paa den sindige Overveielse og inderlige Tagen til Hjerte og Læggen paa Hjerte, til kraftig Mindelse i Livets mange Stunder. Deri bestaaer det at prædike, og saa bestaaer da Det at prædike Gjerninger i at prædike det Sindelag, som skal vise sig virksomt i Kjærlighedsgjerninger, og derfor ogsaa virksomt i Retfærdighedsgjerninger og mangelunde simple Pligts- og Skyldighedsiagttagelser, der netop maae levende prædikes, for at Gud, som Den, for hvis Skyld det alt er at iagttage, i alle Forhold kan komme til at staae levende for Sjælen, som Den, mod hvem Alt er en Skyldighed, hvem det Alt gjøres for, og mod hvem Ærefrygten og Hengivenheden ved det Alt skal næres, medens det dog tillige bestandig skal erindres, at man ogsaa har Skyldighed mod sine Næste, fordi de ere Ens Næste, hvem man skal yde Kjærlighed, fordi de ere Ens Medmennesker.

Der blev derefter gaaet over til at tale om, at Indsigelseskirkerne alt for meget havde taget den hele Lære fra Salighedshensynets Side, altsaa fra Selvhensynets Side. De havde derved alt for meget stillet det andet væsentlige Hensyn til Side: hvad man skulde have for Øie, ikke for sin Sjæls Saligheds Skyld, men fordi man var Lem af Verden, og de andre Lemmer kunde fordre det af os. Om man saa gjorde det blot af Skyldighedsfølelse, men forresten med et dødt Sind, saa skulde man dog gjøre det; thi ei blot var saadan Skyldighedsfølelse, hvorved man ligesom tvang sig selv, væsentligen medhenhørende til hiint ægte Sindelag, og var et Tilhold i mørke, aandsforladte Timer, hvor den blotte og bare Pligtfølelse maatte opretholde Sjælen og værne for den; men saa kom endnu

Det til, som var det Vigtigere og Væsentligere: Skal min Næste hungre eller torste, fordi min Sjæl er uden levende Tro? Skal der ikke alligevel ydes ham, hvad han har Krav paa, og Gud paa hans Vegne kræver, eller skal Dette beroe paa min Sjæls Tilstands Forhold til min Salighed. Det er for hans Menneskerets Skyld, det kræves, og Hensynet til min mere eller mindre levende indvortes Sjælstilstand skal blive udenfor. Hvad har mit Salighedshensyn her at gjore? Og for Herren er ei blot Sindelagets storre eller mindre Varme eller Fylde alene Det, det kommer an paa, men og hvorledes jeg har brugt det mig betroede Pund. Hvad mon Herren vilde sagt til Den, som, istedetfor at grave sit Pund i Jorden, vilde have beholdt det hos sig, og i sit Sind og Hjerte bestandigen vilde næret sin Hengivenhed og Tillid til sin eiegode Herre, men og saaledes vilde ladet sit Pund ligge ubrugt? Vilde man sige, at gode Gjerninger ei udfordredes med til Salighed, fordi denne alene beroede paa Sindet, saa maatte man dog indromme, at de udfordredes til sand Retfærdighed i den Herres Husholdning, der vel nok antog Den for fuldkommen god, som han selv forst havde kaldet i den 11te Time, men som nu og fra da af havde gjort sin Gjerning, men vel ikke vilde antaget Den, som istedetfor at gjore sit Arbeide, havde ladet sig noie med i fuld Fortrostning til sin Herres Naade og Barmhjertighed at raabe: Abba, Fader.

Og nu, hvad den Fortrostning og Beroligelse til Salighed angaaer, man skal have af det eensidige Hensyn til Troen, ret som om Grundvolden skulde være at soge paa Selvhensynets Grund, mon Det kunde Andet, end trykke Samvittigheden, at see tilbage paa et tilendebragt Liv paa Jorden, hvori man ei havde beflittet sig paa at gjore gode Gjerninger, og mon det ei var Usalighed at trykkes af en saadan Samvittighed, mon det ikke horte med til Det, der i en anden Verden maatte vorde Gjenstand for

Ruelse og Bod, om det end vistnok ogsaa da ei vilde udelukke den Troende fra at forblive i Guds opdragende Forsorgs Rige?

Til det nu Anforte knyttede Rundskrivelsen Følgende:

Naar i Kredse, hvor der ei hersker megen levende varm Følelse for Christendommen, Enkelte gribes af den og dens Dybder, saa tager det ofte den Vending, at det er Lærdommen og Lærdomsdybsindigheden i Henseende til Guds Væsensforhold og Christi Væsensforhold, som griber dem, og naar de have tilegnet sig Troen paa de tre Troesartikler, og ret levende vide sig, at de troe paa Alt, hvad i dem ligger, saa ansee de sig for ægte Christne, ansees saa af Andre, og drage maaskee ud, eller gribe til Pennen, for at prædike deres Tro. Kan man sige, at en ny Aand er kommen i dem? Ja en ny Gransknings- og Grundelsesaand, en oplivende Lærdomsaand, eller en Lærdoms-oplivethedsaand, er kommen op i dem. De fryde sig ved Blomsterfylden, anprise den og haandtere med den, som De, der ei tænke paa, at disse Blomster skulle bringe Frugter. Høsten bliver meest en Blomsterhøst; Frugthøsten bliver tarvelig. Bestræbelsen for, udaf sit Hjertes og sin Stræbens inderste Grund at vorde tildannet til, at det nye Liv i Retfærdighed, Kjærlighed, Menneskeomsorg, kan faae Rodfæste og virke, og at saaledes en sand Gjenfødelse og indvortes Helligelse ret kan komme i Stand, derpaa tænkes alt for lidet, og saa møde vi da atter her Dette, at selve den christne Tro og Troeslære kan vorde Christeligheden til Grundulykke; især da saadanne Grebne gjerne træde op som Kæmpere mod Andre.

At det er saa, at her et stort Afbræk for den rette Helliggjørelses og det rette Kjærlighedslivs Fremgang ligger, have tidligere mange Kjetter-Ivrigheder lært, men i Indsigelseskirkerne og de flere Afvigelsesmenigheder have især mange Lærdomskampe og Lærdomsdrøvtelser viist det, saa at Det, som skulde

være dybt oplysende, er bleven forvirrende, hidsende og til Fortrængelse for Hovedsagen. Derfor kan Enegyldighedskirken ikke aabne Helligskriftens frie Gjennemgranskning og dens Lærdommes frie Drøftelse for Alle og Enhver.

Ottende Delingsstykke.

Om Hellighandlingerne.

Rundskrivelsen gik nu endeligen over til at omtale de syv og to Helligelseshandlinger; saaledes angaves i Almindelighed deres Tal, fordi de to nye i Columbien indførte ikke ganske skulde tages under Eet med de syv gamle.

Angaaende Daaben bemærkedes allerførst, at den dog maatte ansees for en virkelig Indoptagelse i Christi Riges, altsaa Christi aandelige Legemes Samfund, og ei som en blot udvortes Indoptagelse i Menigheden eller den udvortes Kirke. Der maatte da derved antages at skee Noget, hvori Christus selv umiddelbart virkede udaf sin Levens indre allestedsnærværende Hemmelighedsdyb. Saaledes var den da Andet og Mere, end som om den ikkun var Noget, der blot skeede i Christi Navn. Han havde jo selv sagt, at, hvor To eller Tre vare forsamlede i hans Navn, vilde han være tilstede midt imellem dem. Derfor havde endog hiin affaldne Guds-Mand, Luther, maattet indsee og erkjende Det, han mod Efterdøbernes Indvendinger stærkest havde sagt, at, eftersom Herren selv havde sat Troen som den, der skulde gaae forud for Daaben, saa maatte man antage, at Christus, idet Børnene døbtes, virkede i deres Sjæls Inderste paa en skjult Maade Troens første Gnist eller Spire, saa at ogsaa de kom til at henhøre til Dem, om hvilke det hedder: „Hvo,

som troer og bliver døbt." Saa meget mere var det at undres over, at endog Lutheranerne ikke havde villet erkjende og antage, at ved Daaben borttages Arvesynden, eller rykkes den Døbte ud af Arvesyndighedens Stand ind i Guds Børns Stand. Havde ikke dog Lutheranerne selv længe holdt paa, at lade Djævlenddjagelsen gaae forud for Daaben, idet de havde holdt fast ved, at den onde Aand forud for Daaben skulde bydes at vige og give Plads for den gode Aand? Tilsidst havde Mange af dem opgivet denne Djævlenddjagelse ved Daaben, men Mange af dem i Columbien holdt dog endnu fast ved den, og man maatte dog sige, at disse ei uden Grund kaldte sig Ægtlutheranerne eller Archilutheranerne. Men hvor kunde Den, som Djævelen var udjaget af, dog nu alligevel endnu sidde midt i Arvesyndigheden, eller være Arvesyndighedens Barn? Men og bortseende herfra maatte man spørge, hvorledes en Forblivelse i den Stand, hvor Arvesynden endnu var tilstede i Sjælens Indre, altsaa Indlemmetheden i den Ondes Rige, kunde bestaae med Indoptagetheden i den Stand, hvori ved Christus Menneskene optages til at vorde Guds Børn. Det var ei blot Arveskylden, som var borttagen, det var selve Arvesyndigheden, som Barnesjælen maatte erkjendes udfriet af, naar Daaben skulde paa sand indvortes Maade erkjendes for Christi Nærværelses Gjerning i Sjælen, idet Barnet døbtes. Hvad var Arvesyndigheden Andet, end en Hjemfaldethed til Djævelen og hans Rige, der boede i Sjælens inderste Grund? Vilde man da paastaae, at, uagtet Djævelen var uddrevet, og Barnesjælen optaget i Helliggjørelsen, boede dog endnu Djævelens Rige i Sjælens Inderste? Hvad Begjærligheden, den kjødelige Begjærlighed angik, som Ingen kunde nægte at være i Barnet og være mægtig i de fleste Børn, saa havde den hellige enegyldige Kirke ikke anseet den for, eller kunnet ansee den for, en Virkning af Arvesyndigheden; og at den med Rette ikke havde anseet den

derfor, kunde bedst indsees, naar der lagdes Mærke til, at Eva og Adam jo ingenlunde vare blevne syndige blot ved den Begjæring, som Slangens Ord og Beskuelsen af Æblet havde vakt i dem; thi havde de modstaaet denne, saa havde de jo ikke tabt Herligheden, eller de vare da ei komne ud af det gode Forhold til Gud; de vare da dobbelt forblevne i Ærefrygten og Lydigheden, og Erkjendelsens Træ paa Ondt og Godt havde da netop virket Det, det skulde virke, og for hvis Skyld det stod der. De vare da komne til at erkjende Forskjellen imellem Ondt og Godt, uden at vorde syndige, men netop til Bestyrkelse af Gudsbarneforholdet. Hertil havde da den opstandne Begjærlighed tjent; saa langt var det da fra, at man med Indsigelseskirkerne maatte henregne Begjærligheden til Syndigheden, og i den see et Beviis for den forblivende Arvesynd. Forblev det døbte Barn i denne, hvad var saa Daaben Andet, end en blot udvortes Optagelseshandling? En Helligelseshandling var den da ei.

Om den hellige Styrkelseshandling, Styrkehelliggelsen, Styrkelsessalvelsen, Chrismasalvelsen, Chrysamsalvelsen (den har mange Navne), bemærkedes, at den ei maatte forvexles med den Handling, man i Indsigelsesmenighederne havde indført og givet Navn af Bestyrkelsen, men som man ogsaa havde kaldet Daabsbekræftelsen, hvorved man havde tilkjendegivet dens egentlige Betydning. Men hvad var det for en Daab, som trængte til en Bekræftelse eller Bestyrkelse bag efter? Den sande Kirkes Helligstyrkelse var en ganske anden Handling. Den Unge, som var kommen til et vist Modenhedstrin i Alder, blev herved styrket til at træde ind i Livets Kamp, hvori han skulde gjennemføre Troens Kamp imod alle saavel udvortes som indvortes Anfægtelser og Gjenvordigheder. Idet han mindedes herom, og opfordredes til at være varm og kraftig i Tro og Haab og Kjærlighed, og være standhaftig og udholdende i at udrette, hvad der paalagdes ham, salvedes han med det af Balsom og Olie

bestaaende Chrisma, tilberedet og indviet ved Bispen, hvem alene denne Tilberedelse og Indvielse tilkom, idet baade Hovedet og Hjertet dermed blev bestroget saa, at et Kors anbragtes paa begge disse Legemets Steder. Man lod i Almindelighed Underviisningen i Christendommen saaledes gaae i Forveien, at den Unge kom til at vise, at han vidste Det, hvad hver Christen bør vide, hvilket ogsaa var Forudsætningen for at kunne tilstede ham til den hellige Nadvere. Men denne Sag var en Sag for sig, og Styrkelsessalvelsen, der alene skeede ved Bispen, kom i Almindelighed først længere efter, ja maatte ei bringes i nær Forbindelse dermed, da Sjælen skulde have Tid, efter fuldendt Underviisning og aflagt Kundskabsprøve, at tage sig det Lærte til Hjerte og gjennemarbeide det hos sig, for saa at føle sig modnet til, nu at begjære den nye Udrustelse og det Slag af den bispelige Haand, som med god Ret og Føie sammenlignedes med de forrige Tiders Ridderslag, hvorefter saa den høitidelige Nedbedelse af den hellige Aand over den Unge fuldendte Hellighandlingen. Der erindredes nu om, at selv den hellige Skrivt i Apostlernes Gjerninger det 8de, 16, viiste, at den hellige Aands virksomme Indgydelse ei altid fulgte af Daaben alene, og der pegedes tillige hen til Ordene i det andet Brev til Korintherne, i Slutningen af dets første Hovedstykke, og viistes hen til 1 Joh. 2, 20 og 27 og til nogle flere Skrivtsteder *).

---

*) **Anmærkning af Meddeleren.** Jeg seer mig nødt til, her at komme med en Anmærkning. Jeg veed ganske bestemt, at jeg i det Skrivt, jeg havde for mig og saa sørgeligen mistede, har læst, at i Columbien Eneraadighedskirkens Daabsskikke saaledes vare blevne forandrede, at Adskilligt af Det, som i det gamle Europa havde været foreskrevet ved Daaben, var borttaget fra den, og ført over til Salvelsesstyrkelsen, for at holde disse to Hellighandlinger desto mere adskilte. Næsens og Ørenes Bestrygelse med et af Spyt og Støv lavet Dynd og dettes Afvadskelse ved Døbelsen (Joh. 9, 6)

Om Syndsbekjendelsen (eller Skriftemaalet, som den paa Dansk i fordums Dage er bleven kaldet) taldes kun kort, da der var talt herom forhen. Hvorledes Indsigelsesmenighederne havde ladet denne for det hele christelige Liv høist vigtige Helligelseshandling blive til et Intet, berørtes; og dernæst bemærkedes, at det, ved den Frihed, som i Columbien herskede, var overladt til Enhver, om og naar og hvorvidt han vilde skrive, men Betydningen af denne Helligbandling var ideligen

---

havde man bibeholdt, og tilføiet Øinenes Bestrygelse dermed; ligeledes havde man bibeholdt det hvide Klædemons Iførelse, samt de fornemste Legemsdeles Betegnelse med Korset; men Salvelsen med Olien havde man ladet falde bort, da den hørte til den anden Helligelseshandling, og havde nu og til denne henlagt Saltindgivelsen og Lysantændelsen; thi først den til Livets Kamp Indsalvede skulde mindes om, at han, som Apostlerne, skulde søge at virke som Livets Salt, og altid lade sig lede af det for ham tændte høiere Lys. Dette veed jeg, som sagt, at jeg har læst; men om det forekom i Rundskrivelsen, og da, om det forekom ved Daabshandlingens eller ved Styrkelsessalvelsens Omtalelse, eller om det fremkom senere ved Beretningen om den Virkning, Rundskrivelsen gjorde, og de derved fremkaldte offentlige Yttringer, eller endeligen i Sko- og Handskemagerens Fortællinger til Madame Surnonville, er jeg ikke i Stand til at sige. Derfor lader jeg Dette faae Plads her i en Anmærkning, idet jeg tillige bemærker, at man i den under Pave Pius den Femtes Auctoritet udgivne Catechismus Romanus kan finde udførlig Angivelse af Alt, hvad der henhører til Eneraadighedskirkens Helliggelseshandlinger, saaledes som det nu i Europa er foreskrevet, ligesom man da i denne udførlige Katechismus, der er en stor Bog, kan finde en Fremstilling af Eneraadighedens hele Lære. Der haves en tydsk Oversættelse af den, udkommen i Passau 1853; maaskee flere er udkomne. Jeg kan forestille mig, at Mangen maatte kunne ønske at erfare, hvad der i nærværende Rundskrivelse stemmer overeens med den nuværende katholske Lære, og hvad der gaaer ud over den; men at give Oplysning herom er jeg ikke i Stand til, eller tør og kan i al Fald ikke paatage mig det Studium af den nævnte Katechismus og af Tridentiner-Conciliets Decreta, som hertil vilde udfordres.

Gjenstand for Kirkens Prædikelser. Dens første store Betydning laae i, at den Christne, som følte sin Synd, ogsaa bekjendte den ei blot for sig selv i sit eget Indre, men tillige for en Kirkens Mand, ydmygende sig hertil og ydmygende sig til, stiltiende at modtage, hvad Kirkens Mand nu maatte sige ham til Formaning, Advarsel, Irettesættelse, Straffelse, samt i Ydmyghed at efterleve, hvad denne nu som Bod og blot for Bodens Skyld paalagde ham, idet den Bodfærdige alene gjorde det for i Lydighed at vise sin Ydmyghed.

Forresten fordredes ikke bestemte Syndigheders i det Enkelte gaaende Bekjendelser, ja den Bodfærdige kunde tye til Skriftefaderen, alene for at fremlægge for ham sin Sjæls Tilstand i det Hele, og tale med ham om denne. Det egentlige Aflad i Tilfælde af grove Overtrædelser, hvad enten de borgerlige Love og Myndigheder straffede dem eller ei, maatte, saasnart Skriftefaderen henviiste dertil, soges hos Bisskoppen, til hvem man, for at faae det, maatte, med storre Ydmygelse, begive sig hen paa visse særlige dertil bestemte Dage i egne dertil bestemte Kirkeafdelinger, hvor saa endda det fulde Aflad ei altid snart gaves, men ofte udsattes til senere Tid, naar den Bodfærdige kom igjen: Alt, uden at Tvang paalagdes Nogen. Det hellige Løse- og Binde-Embede udovedes med Vaersomhed, men det udovedes; thi det var ei givet Christi hellige Udsendinge og disses Efterfolgere for Intet, men maatte bruges paa hellig Maade i Christi Riges Tjeneste. Men nu maatte ogsaa Enhver berolige sig ved Det, Skriftefaderen eller Bisskoppen sagde ham, og ved det Aflad, han gav ham. Skulde Løse- og Binde-Noglens Embede ikke kunne løse saavelsom binde med fuld Virkning, var det jo Intet. Det er en hellig Lydighedens og Ydmyghedens Pligt at berolige sig saaledes*).

*) **Anmærkning af Meddeleren.** Hvad her er sagt om Fortrostningen til Skriftefaderen, er intet Nyt i Nova Roma's Kirke.

Om Egteskabsvielsen som Helligelseshandling, samt om Præstevielsen, taldes nu, men kun med et Par Ord, da derom forhen var handlet. Om den saakaldte sidste Olie, eller de Syges Olielse og Beredelse til Døden, handledes derimod udførligen, idet det fremhævedes, at den saa udtrykkelig var foreskreven ved en af Christi hellige Udsendinge, nemlig af Jakob i det Femte, og tillige saaledes lod sig tilbageføre til Noget, Christus selv ifølge Markus 6, 13 havde indstiftet, at man høiligen maatte undre sig over, at Indsigelsesmenighederne havde forskudt denne Helligbandling, der dog var af dyb Betydning og Vigtighed, hvilken den ogsaa ofte havde viist ved at bære de herligste Frugter allerede her paa Jorden hos Saadanne, som i Sygdomme havde ladet sig dødsindvie, men have overlevet denne Indvielse. Ja, man havde derfor, uagtet denne Indvielse kun var bestemt for de Syge, dog ogsaa ladet den finde Anvendelse hos Andre, som, bevægede af Dødstanken, vel ei havde lidt af legemlig Sygdom, men derimod af Sjæleængstelighed ved Dødens Tanke, eller af andet modfaldent Sind, eller skulde gaae Farligheder imøde. Og man maatte udtale det som noget meget Glædeligt, at ikke Faa, uden at være i farlig Sygdom, havde attraaet denne Sjælens Opreisning, der jo ei var bestemt for de Døende eller i Dødens Fare Værende alene, men overhovedet for alle Syge, — derfor og for de Modfaldne. Den hellige Jakobus havde jo ingenlunde bestemt Olielsen for de paa

---

Scharling i sin Afhandling om Mystikeren Molinos Lære og Skjebne (i Videnskab. Selskabs Skrivter, 5te Række Hist-philos. Skrivt. 242—43) beretter, at Molino, først høit agtet, siden behandlet som kjetterisk Afvigende, i sin Guide spirituel giver den Forskrivt: Følg Din aandelige Veileder ubetinget, og der tilføies, at man endnu i en meget ny katholsk Pastoraltheologie læser: ne pas se tranquiliser sur ce qui dit le confesseur, c'est orgueil et manque de foi.

Dødsleiet Liggende, men for de Syge i Almindelighed. Til Døden skulde man bestandig berede sig, og det var godt, at den sin Syndighed sig bevidste Sjæl oftere i Livet lod denne Beredelse skee paa hiin høitidelige Maade.

Iøvrigt bemærkedes det udtrykkeligen, at det var paalagt Sjælesørgerne, ved den sidste Olielse ikke at enten ængste eller besvære Samvittighederne med Noget: de maatte især ikke ved denne Helligelseshandling fordre, at noget vist Bestemt, som den i Dødens Nærhed Komne antoges eller vidstes, tidligere i Strid med den hellige Kirkes Fordring at have antaget eller gjort, udtrykkeligen skulde tilbagekaldes, naar den Syge ei frivillig vilde det, men stræbte imod. Der skulde kun fordres, at den Syge selv forlangte at døe i den hellige Kirkes Skjød, at han bekjendte sig som Synder for Gud, at han erklærede det Haab, at, hvad han her paa Jorden havde syndet, skulde tilgives ham, at, hvad han her i Vildfarelse havde antaget, skulde ved høiere Oplysning svinde af hans Sjæl. Mere maatte ikke fordres. Deri, at den hellige Olielse attraaedes af den Syge, laae jo allerede, at han var, og vilde kjendes for at være, et af Kirkens troende Børn. Døede Nogen, uden at have faaet den sidste Olielse, fordi han havde undslaaet sig for at modtage den, saa skulde det ei hindre, at han jo kunde færdes til Jorden ved den hellige Kirkes Tjenere, saasnart hans Efterladte bade derom, idet man da ikke mere skulde fæste Øiet paa Den, som vare hedengangen, men paa de Efterstaaende. Naar disse, ved at bede om den hellige Liigbegjængelse, viiste sig som troende Børn af Kirken, maatte man ved Graven udtale de Ord, at, om end den Afdøde var hengangen i Vildfarelsens Modstrid, ja i Opsætsighed mod den hellige Kirke, maatte man haabe og bede Gud om, at hans Syndighed, for de Efterstaaendes Skyld, der bade ydmygt for ham, maatte finde Naade hos Gud.

Som den ypperste Helligelse nævnedes nu den syvende, Nadveren. Herom udtalde Rundskrivelsen sig saaledes, mindende om Det, som den allerede ved Daaben havde sagt:

Har ikke Christus sagt, at, hvor To eller Tre ere samlede i hans Navn, vil han være midt imellem dem? Kunne vi forstaae det saa, som om han blot vilde være det i Aanden, i den os besjælende Aand? Da havde han jo Intet sagt og tilsagt om sig, end hvad der kan gjelde om mange Bortgangne, naar man levende mindes al deres Lære eller anden Tale, og tænker og handler i deres Aand, eller besjæles af Det, de have indgydt En. De kunne da i deres Virken og gjennem vor levende Mindelse af dem, vor Sjæls endnu vedvarende Besjælethed af Det, der udgik fra dem, ja ofte gjennem deres efterladte Skrivter, være som midt imellem os. Kan Nogen forstaae hine Ord saaledes, som om Christus ikke vilde have sagt Andet ved dem? Det maa være en anden dybere, væsentligere, i hans guddommelige Alvirksomhed og dermed forbundne Allestedsnærværelse grundet, til det Hemmelighedsfulde henhørende Nærværelse, som maa være meent, hvilken endog ei tilstrækkeligen angives ved at sammenlignes med den Allestedsnærværelse af Gud, vi betegne ved Ordet Forsyn. Vi maae her antage hans Nærværelse i mere personlige og paa Virkelighedens Maade indgribende Virkelser. Men hvor skulde nu Christus mere være saaledes nærværende, end hvor ei To eller Tro, men Flere, ja en heel Menighed, ere samlede, for ret inderlig at tilegne sig ham bestandigen paa Ny igjen, og tilegnes ham gjennem det Brod og den Viin, han selv har bestemt at være Det, hvori de skulle nyde ham selv, baade hans Legeme og hans Blod? Hvad er da naturligere at antage, end at han i sin guddommelige Allestedsnærværelse og Alvirksomhed ogsaa lægger sin Nærværelses Fremtræden saaledes ind i Brodet og Vinen, at begge disse nu komme til at gjennemtrænges af hans inderste Væsen, saa at vi nu og i dem have

ham selv i legemlig Nærværelse hos os, uden at de høre op at være Brød og Viin, ligesom hans Guddom lagde sit Væsen ind i det Legeme, hvori han vandrede her paa Jorden, ja maa antages at have givet det sin guddommelige Forklarelse, uden at det hørte op at være et almindeligt jordiskt Legeme?

Tilsidst omtaldes da de to nye tilkomne Helligelseshandlinger: Fodvadskningen og Verdslighedsindvielsen. Ved den første spurgtes der, hvorfor den dog ikke fra gammel Tid af var bleven optagen blandt de Helligelseshandlinger, som Alle skulde fuldbyrde, da den dog med saa rene Ord var indstiftet af Herren. Man var ei i Stand til at sige det, men maatte undrende tænke paa Guds underfulde Veie, thi det var ret, som om den var bleven opgjemt, for, efterat Christendommen var vegen fra al Europa, og havde maattet søge sit nye Hovedsæde i Columbien paa den mechikanske Høislette, nu ved sin Indførelse at virke stort og stærkt til den sande Kirkes Forherligelse og dens Virksomheds Udvidelse. Thi saadan Virkning havde den her havt. I disse Menneske-Lighedens store Lande var denne hellige Handling indført overalt hos alle Troende og havde givet et stort Beviis paa alle rette Troendes store Enighed i, at Alle lige meget maatte ei blot ydmyge sig for Herren, men og ydmyge sig for hinanden, idet Kirkehyrder og Overhyrder, indtil de høieste blandt disse, baade vadskede de simpleste Arbeideres Fødder, og lode sig fodvadske af disse. Tre Gange var det antaget, at hver rettroende Christen skulde foretage denne Ydmyghedshandling, og lade den foretage med sig: først i den modnede Alders første Tid; thi forinden stededes Ingen til den, da den kun var for Dem, som kunde antages at have i Livet lært at kjende og føle saadan Ydmygheds Vægt og Virkning; dernæst i den fulde dannede Menneskealders Tid, og saa tredie Gang i den gamle Alder. Ingen var det paalagt at deeltage i Fodvadskningen; det var erklæret for en fri Sag. Men desto

glædeligere havde det været, at denne Hellighandling havde vunden saa almindelig Indgang i den enegyldige Kirke, og det meget snart, først hos Qvinderne, der strax vare ilede til denne for Aand og Hjerte velsignelsesrige Handling, siden ogsaa hos Mændene, medens de Afvigende ogsaa her havde holdt sig tilbage, saa Meget der dog havde været, som burde have opfordret dem til, heri at følge den enegyldige Kirkes Forgjængelse.

Alt det Samme maatte man sige om den anden af de to nyindførte Helligelser, nemlig Indvielsen til det verdslige Kald, den verdslige Bedrivt, den verdslige Færdelse. Ogsaa denne havde funden stor Indgang gjennem Frivillighed, og ogsaa dertil havde under Livets Omvexlinger Mange mældet sig tre Gange, thi den stod tre Gange aaben i Livet for Enhver, der naaede til at gjennemgaae alle Livets Aldere.

En ligesaa glædefuld Berømmelse udtaldes over den Indgang, som en anden Sjæleomsorgsforanstaltning havde vunden. Enegyldighedskirken havde hos alle Sine indført, at de paa en vis bestemt Tid daglig skulde, — med Ansigtet vendte imod Øst, naar de boede i Columbiens Østlande, og mod Vest, naar de boede i Vestlandene, og, hvad Midtlandene angik, til hvilken Side det faldt dem naturligst, alt eftersom de meest havde med Øst- eller med Vestlandene at gjøre, — henvende Sind og Tanke til det Land, hvori Christus havde vandret, og nu udaf deres Opbyggelsesbog tage et Sted, kortere eller længere, eller flere Steder tillige, til Læsning og Betænkning til deres indre sjælelige Gudindlevelses Næring. De kunde tage hertil om Formiddagen Tiden efter Frokosten, eller naar de havde vadsket sig og taget Lintøi paa, eller om Aftenen, efter indtaget Hovedmaaltid (den saakaldte Middagsspise), eller hvilken anden Tid, de fandt bedst, men en vis bestemt Tid, Dag for Dag, skulde de tage dertil, og ved Opslag paa deres Døre, samt ved at stille Dørhammeren eller Klokken i Ro, forebygge, at de ei kunde

forstyrres i en saadan Stund; ogsaa alle Tjenende maatte have en saadan Helligelsestid hver Dag aldeles fri og rolig, enten samtidigt med Herskaberne, eller til anden Tid, og Dette maatte nøie iagttages.

De her nævnte Opbyggelsesbøger, der og kaldtes Oplivelsesbøgerne, Helliggjørelsesbøgerne, Opaandelsesbøgerne, Sjælelighedsbøgerne, Christelighedsbøgerne, bestode deels af udtagne Steder af kirkelige Skrivter og Helligsange, deels af ordrette Uddrag af Grundhelligbogen, saavel dens gammeljødiske som dens christiske Deel. Af den sidste var Alt optaget, hvad der ei kunde volde Vanskeligheder, sære Betænkeligheder, eller Stridsspørgsmaal. Af de fire Helligberetninger var optaget omtrent det Halve, og at ei Mere var optaget, havde for en ikke ringe Deel sin Grund i, at det vilde være kommen til at bestaae af ligefremme Gjentagelser af det Selvsamme. Kun faa Oplysningsord vare her tilføiede i Anmærkninger i Randen eller underneden, for at lade Helligskrivten selv tale reent alene i Sit. Til Prøve kan tjene, at i Johannes's Første var ved de Ord: „I Begyndelsen var Ordet" tilføiet i Randen: Tankefylden, Viisdomsfylden.

Endnu blev her bemærket, at Enegyldighedskirken endnu var vedbleven med at holde Messe daglig, og at dens Kirkebygninger stode aabne hele Dagen, for at de Troende kunde holde deres stille Andagt paa disse hellige Steder, hvor derfor Opbyggelsesbøgerne i Mængde vare at finde, ja Hver kunde have sin liggende.

Om Messen udtalde tilsidst Rundskrivelsen sig saaledes:

Alle Christne vide dog intet bedre Offer at bringe Herren, end det eneste, som har sand Betydning, det store Offer, Christus har bragt eengang for alle. Menneskene kunne ei bringe Gud andet Offer, end den uophørlige Ihukommelse af dette Offer og deres Sjæles uophørlige Offrelse til Gud, deres Overgivelse i

Guds Naade og Fortrøstning, idet de bære Christi store Offers Admindelse for sig, som det hellige Banner, under hvis høie Opløftelse de bøie sig og knæle, men under hvilket de og freidigen vandre og stille sig for Herrens Aasyn, idet de bede Herren, at de, i Mindelsen af dette store Verdensoffer og i og med dens bestandigen virksomme aandelige Fornyelse, gjennem alle troende Sjæles Medindbefattelse deri, maae finde bestandig Naade for Gud.

Niende Delingsstykke.

Rundskrivelsen slutter med en almindelig Opfordring.

Hermed endte Rundskrivelsen Gjennemgaaelsen af sine Grundlærdomme. Men den tilføiede nu til alle Sine en Opfordring til, under Sjælens Overgivelse til Deelagtighed i det store Verdensoffer, Herren selv havde bragt, at lade sig indlemme og dagligen mere og mere indlemme i det Legeme, hvis Hoved Christus er, idet de med troende, gudhengivne og til Gud sig fortrøstende Hjerter overgave sig til og knyttede sig fast til den ene sande rettroende Kirke, der kaldte sig den enegyldige, fordi den var det, og lod alle sine Lemmer faae Deel i sin Salighed, ikke fordrende Andet, end troende, lydige Hjerter, da med Tro og hellig Lydighed og Overgivelse Indgangen var given til alt Herligt og Høit. Alle Rettroende opfordredes nu og til, at bede ideligen til Herren om hans Naades Virkning til at føre alle Sjæle til at søge denne Indgang.

Derpaa fulgte en Henvendelse til alle Christne overhovedet, som i Sandhed vilde gjøre Christus og den fra ham udgangne hellige Anseelsesmyndighed til Grundvold, at betænke, om de

ikke maatte erkjende, at, medens den enegyldige Kirke kun havde brugt Fornuften til retteligen at opfatte og tilegne sig den hellige Overleverelse, saa havde de Afvigende gjort Fornuften til Grundvold ved Siden af den christelig-kirkelige Anseelsesmyndighed, og vare paa deres Afveie uundgaaeligen komne hertil. Dersom de hellige Skrivter virkelig i den Forstand havde været tilstrækkelige, som de Indsigendes Lære holdt paa, at de skulde ansees at være, saa at de derfor frit kunde overgives i Alles Hænder, til Enhvers selvegne Forstaaelse og Udlæggelse efter egen Granskning, mon saa saa mange Afvigelser og afvigende Bekjendelser kunde været fremkomne? Disse vidnede noksom om, hvor megen Medraadighed i Grundbestemmelserne den egenraadige Fornuft havde taget sig. Man skulde tage i Overveielse, om ikke det sidste Enten-Enten maatte blive det, at den Christne enten maatte holde sig til og holde fast ved den Kirke, der nu i henved 2000 Aar havde været, og havde kunnet kalde sig, den enegyldige, og i hellig Lydighed og Ærefrygt underordne sig under den, uden at ville tiltage sig Myndighed til at gaae paa egen Haand; — eller ogsaa frit, aabenbart og aldeles bekjende sig til den saakaldte Fornuftchristendom. Man skulde spørge sig, om man, naar den hellige Lydighed og Ærefrygt og Barneforholdet i Sjælenes Indre skulde være Grundvolden, kunde unddrage sig den Kirke, som var den eneste sande Moderkirke, og alene svarede til Det, hvad Alle dog maatte erkjende, at en Kirke maatte være, naar den skulde være Mere, end et Navn. I de Afvigendes saakaldte Kirker gaves der i Grunden ingen sand hellig Lydighed og Ærefrygt og Barnlighed; thi de havde i Grunden ingen anden, end den, som Enhvers egen Granskning havde givet, eller dog efter deres Lære skulde have givet, Gyldighed for dem, saa at denne deres egen Granskings Gyldighed havde sat sig i hine dybe hellige Grundfølelsers Sted. Man skulde agte paa, om

en Kirke, der virkelig, efter den hellige Apostels Ord, skulde være Sandhedens faste Grundstøtte og Grundvold, kunde være det, uden at fordre en hellig Lydighed imod og Ærefrygt for dens hele Lære. Apostelen selv havde, uagtet han mangfoldigen havde talet til Dem, han skrev til, som til sine Medbrødre, lige med ham, dog baade udøvet Myndighed og med rene Ord fordret denne Myndighed anerkjendt for alt Det, han havde lært dem, saa at han endog havde sagt til dem (Galat. 1, 8), at, om der saa kom en Engel fra Himmelen og vilde give dem en anden Lære, skulde de ikke modtage den. Uden en saadan Anseelses-myndighed kunde ingen Kirke være, men denne var nu fra de hellige Apostler gaaet over til Overhyrdernes Almeenforsamlinger og til den Overhyrdehøvding, som den rettroende Kirke i de mange Aarhundreder havde erkjendt som sit Overhoved, ind-seende, at uden et saadant Overhoved kunde den hellige Kirkes Eenhed og Fasthed ei opretholdes.

De Afvegne opfordredes da til at overveie, om de ikke i Grunden alle bekjendte sig til det Misfoster, man havde kaldet Fornuftchristendommen, idet der jo hos dem ingen anden hellig Lydighed og Ærefrygt gaves end imod en Lære, som deres Ledere ved egen Fornuftoverveielse, hver paa sin Maade, havde uddraget af Helligskriften og gjort til Grundvold, hvilket deres selvgjorte Lederes Værk da var traadt dem i Stedet for den af dem bestandigen paaberaabte Helligskrivt, som de havde bragt under deres mangelunde Bekjendelsers Overmyndighed og Herre-domme, idet de, saa meget de end vilde gjøre den til Ene-grundvold og eneraadig, ei havde turdet betroe Herredømmet til den, uden at de dog havde turdet gjøre nogen af deres Be-kjendelser til Grundvold ved Siden af og tilligemed den hellige Skrivt, medens den enegyldige Kirke, ved at gjøre Kirken i dens Heelhed, med den i Kirken bestandigen tilstedeværende Christus og hellige Aand, til uafbrudt virksom Grundkilde, først gav den

sande Grundvold. De Afvegne bades at betænke, om ikke en hellig Tro, som ei var bygget paa en ubetinget Hengivelses og Tilforladelses, Lydigheds og Ærefrygts Grundvold, var et Intet. De skulde betænke, om en Aabenbaringstro, som Enhver kunde tildanne sig paa sin Viis, virkelig var en Aabenbaringstro. Den hellige Skrivt havde ikke givet en i alle Henseender eller i alle Stykker bestemt fastsættende og Alt bestemt afgjørende Lære. En saadan vel gjennemfort Lære og Lærebygning maatte dog være; det erkjendte jo Indsigelseskirkernes mange Nævnelser, saa mange de vare. Ellers maatte de jo alle træde over til de saakaldte det frie Evangeliums Christne, som endnu vare i Færd med at gaae omkring, for at see, om ikke ogsaa de kunde vorde en egen Nævnelse. Apostelen i det andet Brev til Timotheus havde jo og (1, 13) sagt, at Timotheus skulde holde sig til den Grundaffattelse af de sunde Begreber, som Apostelen havde givet ham, ligesom der og pegedes hen paa en saadan i Begyndelsen af 6te Stykke i Brevet til Hebræerne. Men en saadan Affattelse var, som Lære og Lærdomsbygning, ei given i Helligskrivterne. Hvor kunde det da være Andet, end at Kirken, der skulde være Sandhedens Grundstøtte og Grundvold, maatte give den? Man maatte ogsaa agte paa, at det var Kirken, som den levende Guds Menighed, der i Tim. 3, 15 kaldtes Sandhedens Grundstøtte og Grundvold, ei Apostelens Skrivelser, der kun havde været medindgribende Ledemod — vistnok af dybeste Grundvæld og af største Vigtighed og Anseelse, men dog kun Ledemod — i Guds Riges Liv i Kirken. Men hvilken Kirke? Dog vel kun den ene algyldige. Den ansaae sig ei for ufeilbar i himmelsk Forstand, men for Jorden var den den for alle Christne ubetinget enegyldige, uantastelige og urokkelige, mod hvilken Lydigheden og Ærefrygten ufeilbarligen maatte faae sin Løn, fordi den var en Lydighed mod og Ærefrygt for den hellige Aand, hvori Christus selv var Sines Fører og Leder, der maatte følge ham, som det

behagede ham, gjennem Kirken at lede og føre dem. Den kunde undergaae Omdannelser, ja Ingen kunde vide, om ei grundindgribende Omdannelser, som det var skeet med den hellige Gudsaabenbarelse til Joderne. Men de kunde kun skee gjennem Kirken, som Kirke. Det var hermed, som med Statens Lovgivning i enhver Stat, den Ingen særligen kunde have Ret til at omstyrte eller omstøbe for sig og sine Tilhængeres Vedkommende. Ogsaa den maatte for alle de Enkelte staae som uantastelig og enegyldig, indtil den omdannedes ad den eneste rette gyldige Vei, Statens egen Virksomhed til Omdannelse gjennem Statsregjeringen. I Henseende til Staten erkjendte Alle Dette, og erkjendte Vigtigheden af at holde herpaa. I Henseende til Guds Stat, der paa Jorden ei kunde være mange, man kun een, skulde man nu erkjende dette Samme. Alle Christne uden Forskjel opfordredes til at overveie Dette og lægge det paa Hjerte.

Tiende Delingsstykke.

Forhandlinger angaaende Rundskrivelsen.

Disse vare Rundskrivelsens Slutningsord. Den var netop, efter flere omhyggelige Gjennemsyn, bleven ganske færdig i alle de Sprog, hvori den skulde udgaae, og skulde lægges under Prentningen, da Opfordringen fra de 30 Indsigelseskirkernes Mænd ankom til Nova Roma, og bragte Overpræsteforsamlingen her til at standse noget.

To Ting bleve især Gjenstande for ny Overveielse: For det Første mødte her det Mærkelige, at, netop som Rundskrivelsen udtalde sig om Messen, havde i Hovedsagen Opfordringen udtalt

sig herom. Der opstod nu i Nova Roma det Spørgsmaal, om man ikke skulde omdanne den Deel af sin Rundskrivelse, der handlede om Messen. Men Dette blev dog snart forkastet. Som den enegyldige Kirkes hellige Overhyrder, under Overhyrdehøvdingens Forsæde, under den hellige Aands Virken og Herrens Tilstedeværelse imellem dem, der havde været forsamlede i hans Navn, havde affattet Ordene, maatte de nu forblive, selv om man kunde tænke sig en Forandring foretagen med dem, uden at nogen Anden, end disse hellige Mænd, erfore Noget om saadan Forandring; men dobbelt maatte, eftersom slig Hemmeligholdelse ikke kunde eller burde finde Sted, enhver Tanke paa Omforandring afvises.

Langt mere bevægede det andet Spørgsmaal Eneraadighedskirkens Overpræster under megen Overveielse, det Spørgsmaal, om man ikke skulde, saaledes som Opfordringen havde ønsket det og bedet derom, lade de Afvigende, saa mange af dem, som der følte Aandens Drivt dertil, deeltage i den hellige Messe, saavelsom den rettroende Kirkes Skrivtemaal. Der erindredes om, at man skulde aabne Døre for Dem, hvis Hjerter dreve dem til at ville komme, og hvis Øine og Hjerter, naar de indlodes, da maaskee kunde aabnes for den hellige Lydighed og Ærefrygt. Man mindede om det gamle compelle intrare: Tilskynd dem til at træde ind! Men man besluttede dog tilsidst, ikke at gaae ind paa Forlangendet. Til at staae hos og med Øie og Øre at deeltage i den hellige Messe var der jo aaben Adgang for Alle. Som Jøderne havde havt deres proselytæ portæ (Antagne til Indgangen), havde man nu proselytæ cancellarum (Indladte til Skrankerne). Men Indgangne til Retfærdigheden, proselytæ justitiæ, maatte man ei lade Andre vorde, end Dem, som i Sandhed begjærede at vorde det. Man maatte ikke aabne Vei for den Tanke, at man kunde vorde deelagtig i den hellige Kirkes bedste Velgjerninger, uden at

lade sig optage i dens Skjød og give sig ind under den hellige Forpligtelse.

Rundskrivelsen udgik da uforandret, og den saa meget attraaede Tilnærmelse imellem Enegyldighedskirken og Indsigelseskirkerne opnaaedes ei. Derimod kom mange Mænd og Qvinder af disse til at føle sig i megen Forlegenhed ved denne Rundskrivelse, der i saa høi Grad syntes lagt an paa at udkaste Net til et Fiskerie, man netop ved denne store Høitidsleilighed meest havde ønsket fjernet. Det blev ikke ubemærket, at der især var lagt an paa at angribe Indsigelseskirkerne paa de tre Steder, hvor de vare svagest, eller dog snarest angribelige: I Læren om Kirken, om Retfærdiggjørelsen, og om Gjerningernes Prædikelse. Der blev nu især seet hen til hine Tretti, og hvad de vilde foretage. De overveiede Sagen omhyggeligen med mange Andre; og deres første Tanke bekræftede sig mere og mere for dem. Der var stor Opfordring for dem til at gaae ind i et Forsvar for de tre Kirkers fælleds christne Grundlære mod det Meget, der var stilet imod den. Men de ansaae det dog for rettest og bedst, aldeles at undlade Dette, for at ikke det Aar, som skulde være et stort Fredelighedens og Samforeningens Aar, skulde vorde et stort Stridighedens og Uenighedsfremviisningens Aar. De udstedte da en Gjensvarsskrivelse, hvori de, anerkjendende, at Eneraadighedens Rundskrivelse indeholdt meget Godt og Ypperligt, sagde og viiste, at deraf var der Meget, og det det aandeligen Væsentligste, som ogsaa De i de andre Kirker deels burde lægge paa Hjerte og betænke, deels kunde tilegne sig og hos sig indføre, uden derfor at træde over i Eneraadighedskirken, i hvilken jo Enhver vidste, og dens Overhyrder sikkert saa godt, som Nogen, at det i Virkeligheden saae anderledes, ofte meget anderledes, ud, end paa Papiret, og hvorledes denne Virkelighed, dette Udvortes, udøvede en Magt og Indflydelse, som kunde aandsformørke,

omsnære og hilde meget, og virkeligen formørkede, omsnærede og hildede Mange, og man kunde til sine Egene frit sige: Gaaer kun hen og seer til!

Men herved dvælede de Tretti ikke videre. Det var dem for Øieblikket især magtpaaliggende at faae Eneraadighedens Overhyrder stemte til, at give Rum for den høiligen attraaede Fælledshed i Gudsærefrygts- og Gudhengivelses-Dyrkelsen i Christo Jesu i det kommende store Høitidsaar. Rundskrivelsen, sagdes der, havde med Føie peget hen paa den Aand, der i statlig Henseende herskede i Columbien, hvor det efter mange Aars indre Kampe var gaaet over i Folket heelt igjennem, at Ærefrygt for og Overholdelse af den hele ved Lovgivningen grundlagte Stats- og Landsforfatning var Grundvolden for Alles verdslige Velværen, uden at dog herved udelukkedes Muligheden af store Omdannelser ad fælleds statsordnede Overveielsers Vei, for hvilke ingenlunde i det store columbiske Frihedsland nogen Statsmagt eller udvortes Anseelsesmyndighed kunde eller vilde unddrage sig, naar de saaes at vorde fordrede netop af Aanden i og Grundbestræbelsen i det almene Stats- og Folkelivs inderste Grundvæsen. Enhver christelig Kirke maatte holde sig Dette for Øie, især dog vistnok den, til hvis Grundlære det hørte, saaledes at udlægge og saaledes at holde sig til Det, hvad Herren om den hellige Aand (Joh. 16, 12 og 13) havde sagt, som netop Eneraadighedskirken gjorde det. Dette havde Eneraadighedskirken jo ogsaa i Columbien paa mærkelige Maader gjort. Men hvad den vilde, og i mange Puncter saa vel og godt havde udtalt, det vilde den jo allersnarest og bedst fordremme, saavel hos sine Egene, som hos de Afvigende, naar den aabnede et frit Samvirkningsforhold imellem dem indbyrdes. Derved vilde der jo snarest fremkomme den Rorighed i det christelige Liv, der kunde berede den hellige Aand Beleilighed og Veie for hiin fremadskridende Virksomhed, som Rundskrivelsen

havde viist hen til. Derved vilde og snarest den indre Sandhed staae sin Prøve og virke med sin indre aandelige Magt, og selv hiin Grunddyd, som Rundskrivelsen havde fremhævet, den hellige Lydighed imod og Ærefrygt for den christelige kirkelige Anseelsesmyndighed, vilde da snarest vorde til en sand christelig indvortes Dyd, i Lighed med hiin statlige Grunddyd.

Endelig sagdes der med en vis særdeles Fynd og Kraft, at her i Columbien og i vor Tid vilde det dog vel neppe for Alvor kunne lade sig gjøre, at holde paa den Paastand, at kun i Eneraadighedskirken Frelse og Salighed var at finde, og at De, som ikke hørte til den, vare udelukkede fra Christus. Der vare maaskee De, som ved Rundskrivelsen eller paa anden Maade vilde vorde bevægede til at gaae over til den eneraadige Kirke, for i samme, just ved at komme ind under den Kapsun, som her var lagt paa Friheden, at komme til den større Betryggelse og tryggere Fortrøstning; men man kunde næsten sige det med uantastelig Vished, at, dersom man vilde til Betingelse for Optagelsen gjøre Dette, at de Overtrædende skulde bekjende eller tilstaae, at de ansaae alle Dem, de havde forladt, at høre til Samfund, der vare udelukkede fra den evige Salighed hos Herren, blot fordi de ei hørte Eneraadighedens Kirke til, saa fik man ikke nogen Eneste til at gaae over. Eneraadigheden skulde mindes, hvad Paulus havde udtalt i Brevet til Philippenserne det Første, hvor han havde sagt, at, om saa Christus ei prædikedes reent og retteligen, saa glædede han sig dog, fordi Christus ogsaa saaledes dog altid prædikedes. Det vidste Alle, at der endnu i Columbien, endsige udenfor, endnu vare Utallige, som aldeles ikke agtede Christus, eller holdt sig til ham. Disse vare alle rette og sande Christne anviiste paa, at skulle føre til Omvendelse og drage til Christus, og heri maatte Eneraadighedskirken ei støde de andre Kirker fra sig, men maatte forene sig med dem til Samvirken, om den ogsaa ansaae de andre for ikke

at prædike Christus retteligen, — paa Skromt eller som Paaskud kunde man jo dog ingenlunde sige, at de prædikede ham. Og nu opfordredes Eneraadighedskirken paa Ny til, i det kommende store Aar at gjøre Alt, for at de Christne alle i Forening og Samvirkning kunde høitholde og høitprise Den, de alle havde til fælleds Herre og Frelser, og saaledes staae stort og heelt ligeoverfor alle de Mange, som ei hørte Christus til, hverken paa den ene eller paa den anden Maade. — Saavidt de Trettis offentlige Svar.

Iøvrigt havde man ikke kunnet undlade at bemærke og i adskillige Dagblade at yttre, at det kunde være et stort Spørgsmaal, om Eneraadighedens Rundskrivelse var i Samstemming med Det, som var dens egen tidligere stærkt overholdte Lære, og om en saadan Rundskrivelse kunde være gaaet ud fra det gamle Rom. Den gav, meente man, et nyt stort Beviis paa, at Eneraadighedskirken i Columbien gav Rum for megen Omdannelse til det Bedre. Men man talde tillige meget om, at man paa saadan Undersøgelse ikke burde indlade sig i offentlig Omtale. Det var jo med Glæde bleven bemærket, at Eneraadigheden i Columbien, efterat den havde slaaet sit Høisæde op her, efterhaanden var kommen ind paa bedre Veie, og havde taget bedre Vendinger, end fordum. Heri burde man ikke paa nogen Maade være den til Hinder, ei heller i saa Henseende gjøre Skridt, der kunde virke til, at den blev tilbageholdende i Henseende til Noget, som, baade indenfor dens egne Enemærker og udenfor samme, kunde virke meget til at forfremme Christi sande Rige. Derfor burde man aldeles ikke reise det Spørgsmaal, om Ny-Rom var i fuldkommen Samstemming med det gamle Rom, hvilke jo i sig selv hverken gjorde til eller fra i Det, som for Alle maatte være det Væsentlige. Derimod undlod man ikke reent ud at sige og at lægge Vægt paa, at man ikke maatte troe, at Indsigelseskirkernes Bekjendelsesskrivter og

øvrige Grundskrivter vare saa bindende eller beherskende, som den eneraadige Kirkes Grundbestemmelser, og at man ei maatte bedømme Indsigelseskirkernes Christendom i Eet og Alt efter disse Grundskrivter. I Indsigelseskirkerne herskede Friheden; paa dens Grundvold, paa Grundvolden af enhver Christens frie Forhold til Christi og hans Apostlers Ord, vare disse Kirker byggede. Vel havde de, og maatte have, bindende Grundbestemmelser, der maatte fastholdes, da Kirkerne uden saadanne ingen Fasthed kunde have; men de vare kun Grundlag, kun Grundveiledninger, ved hvilke det kun kom an paa, at man lærte og prædikede i deres Aand, og ei i Eet og Alt efter deres Bogstav. Herom havde imidlertid de Tretti Intet villet fremføre, for ei at vække Lærdomsspørgsmaal, som kunde forøge Hindringerne imod Det, man for Aaret 2000 attraaede.

Ellevte Delingsstykke.

Hvorledes det videre gaaer med Totusindeaarets fælleds Høitideligholdelse.

I Nova Roma blev Sagen paa Ny tagen i nøie Overveielse, og Dette vidstes og sagdes overalt. Men Udfaldet blev ikke det meget forønskede. Eneraadigheden troede sig Intet at kunne indrømme, der kunde udlægges, som om — ja maatte faae Betydningen af, at — den nu opgav at være den sande enegyldige, der Ingen kunde antage, uden Dem, som vilde lade sig indlemme i den.

Men og imellem de andre Kirker, Stormenigheder, Nævnelser, eller hvad de nu saa vare at kalde, thi Navn af Kirke vilde ogsaa her flere af dem ikke tilstaae hver af de andre, kom det ei til nogen almeen Overeenskomst og Samforening.

Kjettermenighederne, som netop alle selv havde givet sig dette Navn, og ei skyede det, men holdt det i Ære, kunde de tre Indsigelseskirkers Bekjendere ikke bringes til at gaae i Forening med. Allerede af Hensyn til Eneraadighedskirken vilde de ikke indlade sig herpaa. Pelagianerne havde man maaskee gjort Undtagelse med, naar disse ikke havde besluttet, netop ved denne Leilighed at holde sammen baade med Sabellianerne og med Arianerne. Den frie Aands Christne, der omfattede omtrent 600,000 Tilhørende, holdt sammen med Abrahamiterne, Lapidarierne, Melchisedekianerne, og alle disse, hvilke man nok vilde have taget med, fordrede, at alle Kjettermenighederne, til hvilke de dog ikke regnede sig, eller kunde regnes, skulde medomfattes af Samforeningen. Den lige Gyldigheds Christne vare beredte til at knytte sig til overalt, men blev hartad intetsteds gjerne modtagne. De dannede ogsaa kun smaae spredte Menigheder rundt om, tilsammen neppe 500,000 over hele Columbien, og udgjorde ingen egen fremtraadt Nævnelse, fordi de ei havde eget Landstrog til Hovedsæde. Men forresten bekjendte overalt i hele Columbien Mange sig til deres Anskuelser. Saa var det og med de Fornuftchristne, der, naar den lige Gyldighed kunde knytte sig til Alle, syntes ikke at kunne knytte sig til nogen Kirke. Det Samme gjaldt om Korsdragerne, som de kaldte sig, eller Kjøds- og Verdenshaderne, som de og lode sig kalde, medens de hos mange Andre gik under Navn af Gruelighedsprædikanterne, ja ansaaes som et Slags Menneskehadsprædikere. Det frie Evangeliums Christne, som allerede havde sit Landstrog og Sæde, dannede endnu ingen Nævnelse; deres Stormenighed var endnu kun paa Veie til at vorde stor nok hertil. Om Valentinianerne og de øvrige Gnostikere, saavelsom Manichæerne, var der ikke Tale; de holdtes heelt udenfor, skjønt Manichæerne havde et stort Landstrog med halvtredie tusinde Tusindere.

Iovrigt havde det varet nogen Tid, inden man i Kjettermenighederne var kommen til Enighed om, om man skulde deeltage i den store Hoitideligholdelse. Mange meente, at de, i den Aand, hvori de alle, deres indre Forskjellighed nagtet, vare opstaaede og stiftede, vilde ligeoverfor de Indsigelseskirker, der ei vilde vide af at kaldes kjetteriske, skjont de for Eneraadighedskirken vare det, træde frem i Fælledsskab til det indtrædende nye Aartusindes Hoitideligholdelse. Men der var opstaaet stor Strid imellem dem om, om de ei burde reent undlade al Deeltagelse heri. Hvad er det for en Christendom, sagde Mange blandt dem, som har bestaaet i de 2000 Aar? Er det ikke den, som vandt sin Fremgang gjennem Forkjettring og verdslig Magt? Lad os bie, til vi kunne sige: Nu ere tohundrede Aar forlobne, siden Kjettermenighedernes Stiftelse gjorde Christendommen fri fra Anmasselsens Trældom. Vi forsomte i Aaret 1990 hoitideligen at mindes Aaret 1890. Men nu, tage Deel i Anmasselsernes og Undertrykkernes Hoitid, kunne vi det? Imidlertid trængte dog denne Tale ei igjennem. Der svaredes, at fra de forste Tider af — det saae man af selve Helligskrivten — havde der været De, som af de Andre vare blevne betragtede som Kjettere, eller dog som i Lighed med Dem, der senere kaldtes saa. Kjetterne havde fra de forste Tider af været den frie Christendoms Kæmpemænd. Hver af dem havde kæmpet for Det, Herren havde givet dem at skue og erkjende og at besjæles af, imod al den Anmasselse, som havde villet foreskrive Vinden de Veie, den skulde gaae. Alle Indsigelseskirkerne vare jo dog tilsidst byggede paa Kjetterbestræbelsers Grundvold; de vilde ikke været blevne til, hvis ikke mangfoldige Kjettere havde beredet dem Veien. Man skulde da netop tage Deel i Hoitideligholdelsen. Vare de nuværende Valentinianere, Arianere, Pelagianere og de mange andre ikke knyttede ligefrem til hine de forste Aar-

hundreders christelige Dyb- eller Klartænkere? Man skulde netop være med at høitideligholde de første Aarhundreders Minde.

Denne Anskuelse trængte igjennem, ja Enden blev, at Kjettermenighederne meente, at det allersnarest hørte dem til at glæde sig til dette tredie Aartusindes Komme, i hvilket de jo nu kunde haabe frit at nyde den christelige Friheds Seier over saa mange Aarhundreders Fortrykkethed.

Men ikke kunde man dog komme til en Forening til en fælleds christelig Gudsdyrkelseshøitid, hvorved meentes Gudeligheds- eller Gudsærefrygts- og Gudstillids-Dyrkelses-Høitid; — Forkjettringen skulde vistnok forskydes og forkjettres, naar den vilde vove sig frem. Kjetterisk var ei blot et Ord, men betegnede og en Tanke, som i Kjettermenighedernes vidtstrakte Lande ei turde lade sig forlyde, uden som Hædersudtryk, ei som Fordømmelses- eller Forkastelsesbetegnelse. Men med Broderlighed og Ubroderlighed, med Søsterlighed og Usøsterlighed, var det en anden Sag. Man skulde lade Enhver sin Huusholdning, men slaae Huusholdningerne sammen, — det var en anden Sag. I Ny-Europa havde man nu rigtignok gjort det, baade i det Legemlige og i det Aandelige, men Sligt kunde man i Columbien ikke indlade sig paa.

Saa talde overhovedet Mange rundtom. De 30 Mænds Bestræbelser naaede kun til, at i de tre Indsigelseskirker en Samforening i det Store kom i Stand, omfattende store Lande, og den blev endda kun ufuldkommen. Paa utallige Steder gik man i Forening til Herrens Bord og lod andre hellige Handlinger være fælleds, saa at endog mange Egteskabsindvielser fandt Sted saaledes, at Saadanne, som hørte den ene af disse Kirker til, lode sig indsigne ved Præster af den anden, blot for Enigelsens Skyld. Men Mange holdt sig dog tilbage, idet de, forinden hvad de ellers havde imod dem hele Kasten imellem hinanden,

som de kaldte den, ikke kunde beqvemme sig til at gaae til Herrens Bord med Andre, end deres Egene, og paa deres egen Viis, saaledes som de fra Ungdommen af vare vante til, og som de alene ansaae det for ret og rigtigt. Imellem Kjettermenighederne indbyrdes samt de øvrige Ny-Menigheder, som de kaldtes, skeede kun deelvise Foreninger til fælleds Hoitideligholdelse af det store Aar. Men ingen af disse var saa omfattende og talrig, at den kunde træde frem med nogen stor Betydenhed. Qvækerne, der ellers ikke havde hverken Daab eller Hellignadvere, bestemte sig til at gaae til Herrens Bord med de Andre i de tre Indsigelsesmenigheder, naar og hvor man vilde antage dem.

Jodestormenigheden stod naturligvis udenfor, men holdt dog paa sin Viis Hoitidsaaret stort, især dog de Jodemenigheder, som havde optaget Jesus Christus saa og Johannes Doberen blandt deres Propheter, og optaget Noget af deres efterladte Ord, samt af Apostlernes, blandt Det, som i Sammenkomsterne maatte forelæses, eller som de tillode deres Prædikere at anføre og gjennemgaae, eller paa anden Maade at prædike over, idet de bestandig bragte i Erindring, at Jesus og hans Udsendinge og Talemænd jo havde været Joder, over hvilke den gamle Pagts og Forjættelses ægte Aand i Meget havde været, medens man dog paa ingen Maade i Jesus kunde erkjende den forjættede Messias, saa lidet, som man vilde opgive Omskjærelsen, hvilken de christne Helligmænd ikke havde forstaaet Betydningen eller Vigtigheden af; ja som jo Eneraadighedskirken havde tilladt nogle til denne Kirke overgangne Joder at beholde for deres Børn og videre Efterkommere. — Dette Sidste var virkelig saa; det var især tilladt, fordi disse Joder udtrykkeligen tilkjendegave, at det ikke var af Gudsdyrkelses, men af legemligt Velværs Hensyn, at de holdt fast ved Omskjærelsen; men tillige henviistes der til, hvad Paulus i det første Korinthernes Syvende i det 18de og det derefter Følgende havde deels sagt deels antydet.

Det Eneste, som tilsidst Alle bleve enige om, og det i den skjønneste Enighed af alle, eller rettere, som de overalt gjorde, ret som om de vare blevne forenede derom, var, at hele Storhøitidsaarets Søn- og Helligdage skulde holdes saa, som ellers kun Storhøitidsdagene pleiede at holdes, samt at overalt alt almindeligt Arbeide skulde falde bort om Mandagene, der skulde være almindelige Fridage, saa at Ugen kun skulde have 5 Arbeidsdage. Mandagen skulde være en Lystigheds- eller Morskabsdag, eller paa anden Maade en Frihedsdag. Dette foresloges fra de mange Stormenigheders Side, hvor det hørte til Gudsærefrygtsdyrkelsen, at den hele Søndag skulde være en Stilheds- og Tilbagetrukkenhedsdag, paa hvilken ei engang om Aftenen, hverken et let og fornøieligt Arbeide, eller nogen Lystighed eller Oplivelse i Toneleeg og Dands, eller anden slig Fornøielse, maatte finde Sted, undtagen en saadan, som Spisen og Drikken, ja Beruusning ved Brændeviin eller Opium, i al Stilhed kunde forskaffe; thi det Slags Forretning eller Arbeide, som Mavens Fornødenheders Tilfredsstillelse kunde kræve, var ligesaavel tilstedet, som det til Sygehjelp fornødne, og hvad Spise og Drikke angik, fandt intet indskrænkende eller hindrende Hensyn Sted. At give Søndag Eftermiddag og Aften fri kunde man i alle disse Stormenigheder ei beqvemme sig til. Det hørte engang med til Gudsdyrkelsesforestillingen, at den hele Søndag skulde tilbringes i Tilbagetrukkenhed, skjønt ei i Kjødets Spægelse, da snarere dets stille reent legemlige Dyrkelse i det Tyste og Skjulte derved fremkaldtes. Saa foreslog man da Mandagens Frigivelse. Alle gik ind herpaa, og store Summer bleve givne, for at sætte Arbeidsfolket i Stand til at undvære Indtægten af Mandagsarbeidet. Og da man først havde aabnet Pungen, gik man videre, og mange store Pengesummer bleve samlede til at grundlægge mange Velgjørenhedsstiftelser overalt, deels til legemlig Velgjørenhed, deels til aandelig ved

Underviisningsanstalter, Konstværkers Fremme, Digteraandens Understøttelse og meget Mere. Columbien var i den lykkelige Forfatning, at om en stor Deel af samme sagdes og kunde siges, hvad der i det nittende Aarhundrede var sagt om Italien og andre europæiske Sydlande, at, naar Een tilgavns arbeidede, kunde Tre deraf leve ganske vel, og det var kun Lysten til at have det bedre, end ganske vel, at have det saare vel, nemlig hvad man kaldte saa, ja leve i Rigdom, som drev de Mange til at arbeide tilgavns, skjønt ofte med Tilsidesættelse af deres bedste Sjælevel. Saa var der da Overflod overalt. Paa alle hine store Velgjørenhedsstiftelsers Oprettelse. lagdes strax Haand overalt; Pengene strømmede til overalt fra De, der ei kunde bestemme sig til at nyde den hellige Nadvere sammen, for at tilkjendegive, at de alle hørte een Herre til, og vare i og ved ham forbundne som Lemmer paa eet Hele, handlede som De, for hvilke, naar det gjaldt Velgjørenhedsværker i det Store, alle Christbekjendelses-, Kirke- og Menighedsforskjelligheder ingen Forskjel gjorde. Her handlede det hele Columbien i en saadan Enighed og Eenhed, at det bragte Europæerne til at sige, at det skulde deraf tage Anledning til at kaste sine 63 Christenskaber over Bord, og danne en eneste stor Menighed i christelig Aand og Kjærlighed.

Tolvte Delingsstykke.

Aaret 2000.

Aaret 2000 kom. Store Høitideligheder fandt strax Sted i dets Begyndelse i Julen 1999; mange saadanne holdtes fremdeles hele Aaret igjennem. Især gave de mange Vel-

gjorenhedsstiftelser, som indviedes, Leilighed dertil. Den Tanke, at det var godt, at have et almindeligt stort Glædesaar, var gaaet op i Mange; ikke Faa tænkte derved paa det Hvileaar, som ved Moses var forordnet for Joderne hvert Femti-Aar. Som Kirkechristne havde man ikke kunnet eniges, som Menneskechristne levede man i god Forstaaelse med hinanden, og beflittede sig paa at lægge saadan Tænkemaade for Dagen ved alle Leiligheder. Rummene uden om Skrankerne i Eneraadighedens Kirker vare bestandigen langt mere fulde af Mennesker, end det ellers havde fundet Sted. Eneraadighedens Christne besøgte i Mængde Indsigelseskirkens Prædikener. Alle verdslige Foretagender, som kunde udsættes til et næste Aar, bleve udsatte, især saadanne, som kunde yppe Tvist og Strid. Mange talde om, hvor godt det var, at have saa lang en Hviletid, til deri at komme til sig selv fra Livets mangelunde Besvær. Ogsaa i Skoleunderviisningen, skjønt man her havde Betænkeligheder, lod man Aaret vorde et Frihedsaar. Mandagen var hver Uge en Fridag, og paa de andre Dage indskrænkedes Skoletiden, udvidedes Legetiden. Alle Børnene skulde, ligesom de Voxne, leve i den Forestilling, at dette store Aar var et stort Hoitids- og Frihedsaar; denne Tanke skulde de tage med sig ind i deres Fremtidsliv. Mange baade Ældre og Yngre nærede den Tanke, at det i Erhvervsflid og Erhverve-Vindskibelighed til Møisommelighed inddragne Columbien maaskee blivende vilde faae Godt af, i dette Aar at faae Smag for større Frihed og Ledighed i Aanden, til Bedste for mangen bedre Aand, der saa kunde finde Huset mindre belemret, mere udfriet for Det, den vilde bringe.

I samme Aand og paa samme Maade høitideligholdtes ogsaa det store Aar ikke alene i Island og i Throndelagen, men og i de siberiske Lande og Riger og heelt hen til de tauriske Bjerge, Armenien og henimod Floderne Tigris og Euphrat; thi

paa den anden Side heraf mod Vest begyndte allerede den forrige Indslumrens, den nuværende Gjenoplivetheds og Livsfornyelses Lande. Det græskchristne Landstrog i Nordvest af Columbien, det eneste i hele Nordcolumbien, som ikke stod i de saakaldte Fristaters Forening, men under siberisk Overbeskyttelse, dannende en Fristat for sig, havde ikke rørt sig med de øvrige Lande, da Spørgsmaalet om 2000-Aarets Høitidelighed var i Bevægelse overalt i disse, men havde knyttet sig til sine Troesbeslægtede hiinsides Havet i Asien, men da der blev Tale om de store deels aandelige deels legemlige Velgjørenhedsværker, som Aaret 2000 skulde udmærke sig ved, sendte det rigelige Bidrag dertil, foruden at det hos sig selv fuldførte flere saadanne, hvilket ogsaa skeede overalt i Nordasien, hvor man følte sig dobbelt opfordret dertil ved Hensynet til de mange Ikke-Christne, som man deels havde paa sine Grændser, deels midt imellem sig, og for hvilke man maatte lade Christendommens Lys skinne, for at de kunde see dens gode Gjerninger og ære dens høie Herre og den hellige Moder i Himmelen, saa at Besøgelsens Dag maaskee for mange af dem kunde komme, og bringe deres daarlige Vankundighed til at vige. (Matth. 5, 16; 1 Petr. 2, 12 og 15).

Men nu begyndte efterhaanden en længe i Stilhed forberedet stor Tanke at træde frem, om end ei aabenhøit og lydeligen, saa dog rundt om i Sjælene: Tanken om at drage over Østhavet for at faae Europæerne til at antage Christendommen. Dog vilde man først lægge Haand paa Værket i næste Aar. I det store Høitidsaar vilde man endnu ei gaae ind i en saadan Kamp; thi man kunde forudsee, at uden Aandens Kamp vilde Christendommen ikke kunne vorde indført i Ny-Europa: saa kaldte man Europa nu sædvanligen; thi Columbien var begyndt ligeoverfor Europa at gjelde for at være den gamle Verden, hvor Alt, hvad denne havde samlet

og frembragt, nu var at søge, naar man vilde see det i Liv og og Virksomhed, og ikke søge det op i Bøger og andre efterblevne Mindesmærker.

Ogsaa de Modvirkninger mod Eneraadighedskirkens Fiskerier, man mere og mere følte at være fornødne, lod man det beroe med, til Høitidsaaret var forbi, men heller ikke længere.

Trettende Delingsstykke.

Christiske Drøvtelser og Forhandlinger opstaae og komme i fuld Gang i Columbien. Allerførst angaaende Hellignadveren.

Strax i Begyndelsen af Aaret 2001 fremkom allerede Modskrivter mod Nova Roma, der imidlertid ogsaa snart lode de Afvigendes store indbyrdes Uovereensstemmelser komme tilsyne paa Ny, hvilket da De, som fra de Eneraadiges Side skreve imod igjen, ikke forsømte at fremhæve, idet de tillige opfordrede de Afvigende til at erklære sig for blotte Fornuftchristne, eller blotte til Christendommen sig paa en vis udvortes Maade knyttende Fornuftmænd. Meest mærkeligt ansaaes det af Mange at være, at netop Det, hvorom man havde attraaet allerførst at samle Alle til Fælledshed, skulde vorde den første Gjenstand for Omstrid: den hellige Nadvere.

Den hele Omstrid reistes ved en Mand af en af Gjenomdannelseskirkens Nævnelser, en Zwinglianer, der i en Bog med den Paaskrivt: „Skal man tilbede Gud i Aand og Sandhed alene, eller tillige i Materie og Phænomen" (Legemlighed og udvortes Synlighed)? søgte at advare Eneraadighedskirken om, at den dog maatte agte paa, at dens Lære om den hellige Nadvere og om Messeofferet ikke, saa skjøn og

tiltalende den end var for Tanke og Følelse, maatte komme til at vedligeholde og fremme det Overtroesvæsen, ja Afguderie, som man i Gammeleuropa desværre havde havt saa Meget af. Der pegedes nu og hen paa, om ei den hele Maade at betragte Brødet og Vinen paa i Nadverhelligelsen var imod Aanden i det andet af Guds Bud ved Moses, hvilket forbød at gjøre sig nøget Billede af Nogetsomhelst, til at tilbede det, hvortil da dog maatte høre at knæle ned for det, som om i saadant Legemligt Gud var tilstede. — Dette Skrivt gav nu Anledning til megen Tale om, om ikke Det netop hørte med til den sande Gudstilbedelse, at tilbede Gud ei blot i Aand og Sandhed, men og gjennem noget vist til Legemverdenen Henhørende, saaledes som det jo allerede skeede ved Tilbedelsen paa visse hellige Steder, fremfor paa andre, hvilket Christus vistnok ved hine Ord til Samaritanerinden (Joh. 4, 21—23) synes at have forkastet, medens han dog selv til Høitiderne var vandret til Jerusalem, skjønt vel maaskee ei for Stedets og det i udvortes Henseende Lovordnedes, men for de der forsamlede Menneskers Skyld, da han jo i Henseende til Helligdagens Holdelse ei havde agtet Lovforskrivten. Der kom nu endog et Modskrivt frem med den Paaskrivt: „Skal man ikke foruden at tilbede Gud i Aand og Sandhed, ogsaa kunne tilbede Gud i Det, Gud har givet os at eie og nyde paa Jorden?“ Herom taldes Meget, og blev Adskilligt endnu skrevet; Alt dog med en vis Tilbageholdenhed.

Men nu traadte en anden Zwinglianer frem i et Skrivt, hvori han udførligen søgte at paavise, at Zwinglis Lære om den hellige Nadvere, nemlig at Ordene kun skulde forstaaes billedligen, havde nok saa Meget for sig i den hellige Skrivt, og det just især i Christi Maade at udtrykke sig paa, som nogen af de andre Lærer. Han viiste hen til Joh. 6, 35te og 51de, hvor Christus kalder sig Livsens Brød, det levende Brød, fremdeles Joh. 10, 7, hvor han kalder sig Faarenes Dør; 15, 1, hvor

han siger sig at være det sande Viintræ; 14, 6, hvor han siger sig at være Veien. Hertil føiedes Matth. 12, 50, Mark. 3, 35, Luk. 8, 21, hvor Christus siger, at Den, som gjør hans Faders Villie, er hans Broder og Søster og Moder. Paa alle disse Steder, bemærkedes der, kunde „er“ dog ikke betegne Andet, end „er at sammenligne med“, — „er at betragte som“, — „har Betydningen af at være“, eller Lignende, kun at hiint simple „er“ var mere udtryksfuldt, og forsaavidt, men og kun forsaavidt, meresigende. Ja denne Forfatter gik saa vidt, at han sagde, at han ikke kunde tillægge den i Nadveren indtrædende fornyede Oplivelse og Styrkelse af Livet i Christus nogen anden Betydning og Virkning, end den, som ogsaa en inderlig Bøn til Gud under Tankens inderlige Tilknytning til Christus kunde have, og ofte nok saa meget havde, hvor jo da Hændernes Foldelse, Knæfaldet, eller anden Legemets Sammentrængelse til et inderligt Udtryk af Hengivelse og Overgivelse, var noget Legemligt, der vistnok var Andet og Mere, end et Tegn, men dog netop var noget Saadant, som Det, hvad Brødets og Vinens Nydelse i den hellige Nadvere skulde være, og alene kunde være, men ofte, fordi den foregik, som en til en vis Tid bunden Høitidshandling, ikke saaledes blev, som hiin uvilkaarlige Legemsbevægethed under Udbruddet af Hjertets Trang til den levende Bøn.

Ved denne Leilighed rørte sig nu og det frie Evangeliums Christne, idet fra En af dem en Bog udkom, paa hvis Paaskrivt han kaldte sig En deres Menighed tilhørende. Han fremhævede, og ønskede allerførst Opmærksomheden henvendt paa det Spørgsmaal, hvorledes Christi Lærlinge, som havde ham heelt og holdent for sig med hans fulde Legeme, maae have opfattet de Ord (Matth. 26, 27-28): „Dette er mit Legeme“ — „Dette er mit Blod, den nye Grundanordnings Blod, det, som udgydes for Mange til Syndernes Forladelse“, hvor Forladelse netop udtrykker det Dobbelte i Betydningen af det græske Ord, som

baade kan betegne Tilgivelse og kan betegne: at give Slip paa, løslade, lade fare, altsaa her Udfrielse fra. Der bemærkedes endnu, at hos Paulus (1 Kor. 11, 25) heed det: Dette Bæger er den nye Grundanordning ved mit Blod", og at Det, at Christus havde tilføiet: „Dette gjører, saa ofte, som I det drikke, til min Ihukommelse", blev af Paulus særligen fremhævet ved den Formaning, han havde tilføiet. Ved den nye Grundanordnings Blod, eller om man mindre bogstaveligen vilde, som det pleiede at skee, sætte: „sidste Villiesbestemmelses Blod", kunde man dog vel ei Andet end antage, at Lærlingene ikke havde kunnet tænke paa det Blod, som da endnu flød om i den heelt og holdent for dem siddende Christi Aarer, især da Christus jo om Bægerets Viin havde sagt: dette er mit Blod, men at de vel maatte have opfattet Ordene i Overeensstemmelse med de Ord, vi af Johannes's Helligberetning det Sjette vide, at de tidligere havde hørt af deres Mester, da han kaldte sig Brødet, det Brød, man skal spise, for ikke at døe, men have Livet, og da han havde gjort dette Brød til Eet med sit Kjød som han vilde give for Verdens Liv (Joh. 6, 48—51), tilføiende: „Dersom I ikke spise Menneskets Søns Kjød og drikke hans Blod, saa have I ikke Livet i Eder", men strax efter forklarende Ordene saaledes: „Det er Aanden, som levendegjør, Kjødet gavner Intet". Baade Ordet Legeme og Ordet Blod havde Lærlingene vel ei kunnet forstaae anderledes, end aandeligen, allernærmest med Hensyn til, at de inderligen skulde optage Christus, hans Aand og hans Ord, i sig, og inderligen eniges aandeligen med ham. Og kunde saa det Ord „Dette" forstaaes anderledes, end at det var den hele hellige Indstiftelse, som herved betegnedes? Dog maatte, efter hvad Paulus gjør opmærksom paa, 1 Kor 10, 14—22, Lærlingene tillige have tænkt paa deres indbyrdes Enigelse med hinanden til at danne Det, som andre Steder betegnes som det Legeme, hvis Hoved Christus er (Rom. 12, 5; 1 Kor. 6, 15;

12, 13; Ephes. 1, 23; 4, 12; 5, 23. 30; Kol. 1, 18). Man kommer da, sagde Forfatteren, vistnok, naar man agter paa, hvorledes Indstiftelsen har maattet stille sig frem for de Nærværende, at tænke sig Indstiftelsen, som om Christus havde sagt: I have hort mig sige, at I skulle spise mit Kjod og drikke mit Blod, men jeg har tillige sagt Eder, at Dette skulde forstaaes aandeligen, som tilkjendegivende, at I skulle gaae ind i mig og Livet i mig, og vorde Eet med mig. Men nu vil jeg endvidere, at I, idet I samles om dette mit Naadebord til saadan Enigelses Oplivelse, tillige forene Eder til, i Enigelse med hinanden at udgjore Eet med mig under min bestandige Ihukommelse. Dette, at I saaledes samles om mig og leve i mig og tillige i inderlig Enighed med hinanden, Dette er mit sande Legeme, Dette er det Legeme, hvis Hoved jeg er, og hvis Lemmer I skulle være, og denne er den sande Drikken af mit Blod, som udgydes for Eder, til at skulle gjennemstromme Eder alle. Snart vil mit jordiske Blod vorde udgydt (legemligen skeede det rigtignok ikke egentligen, lige saa lidt, som Legemet blev brudt, men vi kunne gjerne tænke os Herren at have talet saa); men fra dets jordiske Udgydelse skal udgaae en aandelig Stromning, og bestandig vorde Eder til Spise og Lædskelse, og for at den ret kan vorde Eder det, skulle I ofte samles saaledes, som her, og, idet I nyde Brod og Viin til min Ihukommelse, befæste Eder i at være og danne mit sande Legeme, gjennemstrommet af mit sande Blod til Eders Synders Forladelse.

Den unævnte Forfatter sogte omstændeligere at vise, at hans Udlæggelse af Herrens Ord ved Hellignadverens Indstiftelse kunde have lige saa Meget for sig, som nogen af de andre; han viiste bestandigen hen paa, at de maatte forstaaes efter Det, som læstes hos Johannes i det Sjette, og ikke maatte man, eller kunde man, udlægge det Samme, som her ei maatte forstaaes efter Ordenes ligefremme Lydelse, anderledes ved Nadverindstiftelsen.

Der fremhævedes og gjentagende, at man maatte bestandig tænke paa, om Apostlerne, der havde Jesus Christus heelt og holdent, med hans hele Legeme og Blod, foran sig, havde kunnet forstaae Ordene enten som Eneraadighedskirken eller som Retlutheranerne vilde have dem udlagte. Men forresten tilstod han, at endog hos ham selv Tvivl blev tilbage, især formedelst Pauli Ord i Korinthernes det 11te Stykkes 27de og 29de, hvor man vistnok kunde spørge, om ikke her Brød og Viin ligefrem betragtedes som Christi Legeme og Blod, medens derimod Paulus i samme Brev, i det 10des 16de og Følgende, netop stærkt fremkaldte den Tanke, at det var Fælledsskabet med eller Deelagtigheden i Christi Legeme og Blod i aandelig Forstand, som Den, der nød Hellignadveren, deeltog i, og det saa, at derved tillige alle Christne skulde blive til eet Legeme; ja her sammenstilledes jo endog Hellignadveren med Deeltagelsen i Offerkjødets Spiisning, som en Deelagtiggjørelse i Offringens Hellighandling, uagtet det jo var aabenbart, at Offerkjødets Spiisning kun var udvortes Tilkjendegivelses- og Udtryksmiddel.

Naar man agtede herpaa, vilde man snart blive vaer, at det Rimeligste var at antage, at Nadver-Indstiftelsen netop skulde betragtes i Lighed med Offerindstiftelserne. Christi Lærlinge og Tilhængere skulde da deels derved mindes deres Udfrielse fra Syndighedens Rige og Aandstrældommens Rige, ligesom Jøderne i Paasken høitideligholdt Erindringen om Udfrielsen fra Egypten, deels skulde de derved bestandig fornye Følelsen af deres Deelagtighed i Christus og i Christi Legemes Heelhed, netop ligesom ved Offringerne Deeltagelsen i Offermaaltiderne var en Deeltagelse i Ærefrygten for og Hengivelsen til de Guder, som der var offret til. Hvad Offerspiisningen var for Jøderne og Hedningerne, vilde Christus da, at den Hellighandling, han indstiftede, skulde være for de Christne. Og i denne Forstand kunde han meget vel sige: See Dette er mit Legeme, Dette er

mit Blod, nemlig Dette, jeg her indstifter, skal for Eder være, hvad Offeret er for Andre. Man skulde baade lægge Vægten paa dette, og lægge Vægten paa mit. Det var da, som om Christus havde sagt: ligesom man, ved at spise Paaskelammet eller Offerkjødet, deeltager i og knytter sig til den dermed forbundne Helligholdelse, skulle I, idet I til min Ihukommelse nyde dette Brød og denne Viin, deeltage i og knytte Eder til mig og det Offer, jeg ikke blot bringer, men selv er, og derved danne en Samforening om mig. Forfatteren tilføiede, at man maaskee om ham vilde sige, at det vare to Forklaringer, han her kom med, men paa det anførte Sted i Korintherbrevet vare de knyttede sammen. Man maatte bemærke, at Paulus her sagde Kalken og Brødet at være, ikke Christi Blod og Legeme, men Christi Legemes og Blods Fællesskab, altsaa Meddeeltagelsen deri, Indlemmetheden deri, men tillige til at danne en Samforening af Alle med hinanden i og ved Christus, hvilket tilkjendegaves ved det strax Følgende, at, idet de deeltoge i det ene Brød, vare de Mange Eet. Ja maaskee man kunde sige, at i Grunden laae kun denne sidste Tanke i Pauli Ord; thi Christi Blods og Legemes Fælledshed betegnede maaskee kun fælleds Deeltagelse deri til en inderlig Forenings Dannelse; men naar nu Kalk og Brød sagdes at være denne, saa laae jo heri en Udtydning af Christi er, og spurgtes der, hvad det da var for et Legeme, om hvis Fællesskab eller Samfund der taledes, saa kunde der dog ei tænkes paa andet, end det, hvis Lemmer de alle skulde være under Christus som Hoved, og, hvad Blodet angik, ei paa andet Blod, end det Blod, Christus havde talet om i Joh. 6, hvor man i det 63de saae, at der meentes den levendegjørende Aand, der lig Blodet skulde gjennemstrømme dette Legeme. Man maatte, gjentog tilsidst Forfatteren, bestandig tænke paa, hvorledes Sagen maatte vise sig for Dem, som havde

Christus med sit legemlige Legeme og Blod heelt og holdent for sig, da han indstiftede Hellighandlingen.

Herimod, saavelsom imod hiin Zwinglianers Skrivt, opstode nu flere Modskrivter, der nu ogsaa i andre Henseender angik den hellige Nadveres Væren og Væsen og Betydning og Virken, hvor saa ogsaa Det kom paa Tale, hvorledes Christus havde kunnet lade Judas deeltage i Hellignadveren, naar den skulde forstaaes saaledes, som især Luther havde fordret, og alle Retlutheranere forstode den. Thi efter dem maatte Judas antages at have nydt den som uværdig, sig selv til desto større Fordømmelse. Men hvorledes havde saa Jesus kunnet lade den hertil aldeles uforberedede Judas deeltage i denne Hellighandling? Mange meente, at heri laae maaskee den stærkeste Grund for at antage, at hele Hellignadveren i Henseende til dens legemlige Deel kun havde billedlig Betydning. Men nu reistes der Tvivl om, om man saaledes, følgende Lukas (22, 19—21), skulde antage, at Judas havde deeltaget med i Helligbrødets og Helligvinens Uddelelse, da Markus's Ord (14, 18 ff.) i Forbindelse med Joh. 13, 30, kunde give nogen Grund til at antage, at Judas var gaaet bort forinden, strax efter at han havde faaet det Stykke Brød, som Jesus havde dyppet og givet ham. Men nu opstod her og Tale om, hvorledes Jesus havde kunnet give Judas dette Brødstykke saaledes, som han havde givet ham det, og sige til ham de Ord: „Hvad Du gjør, det gjør snart“ (13, 27), Ord som jo enten maatte virke tilskyndende eller opirrende. Saadan Tale blev nu ført af Flere, deriblandt af Saadanne, som syntes tilbøielige til, at gribe enhver Leilighed til at give Christenskabet et Stød; thi i Columbien gaves der rundt om Folk af denne Tænkemaade. Men her bemærkedes det nu dog, at det kun var, naar man tillagde Hellignadveren den Betydning, som især Lutheranerkirken gav den, at denne Uvished maatte være en Gru for hver følende Christen, og tillige et af

de meget talende Beviser for Helligskriftens Utilstrækkelighed til, i de vigtigste Sager at give det fornødne klare Lys, medens Dette vistnok her faldt bort, hvis man betragtede Hellignadveren, som Zwingli og Calvin; thi da gjorde det Intet, hvad enten Judas havde nydt den med, eller ei, medens det efter Hines Antagelse blev et Spørgsmaal, man kun med Gru kunde gjøre, hvorledes Christus dog kunde lade Judas blindthen deeltage i denne Hellighandling. Forresten bemærkedes der, at Spørgsmaalet om Judas's Deeltagelse i Nadverens Hellighandling maatte faae en væsentlig Indflydelse paa Spørgsmaalet om Berettigelsen til at udelukke Nogen, endog den meest Ugudelige, fra Adgangen til den.

Men Mange fra flere Sider undlode nu ikke, at komme frem med den Bemærkning, at man her paa Ny saae Helligskriftens Utilstrækkelighed til, i meget vigtige Sager at give det fornødne Lys.

Efter alt Dette lod det da til, at det paa Ny skulde vise sig, at den hellige Indstiftelse, som var indsat til at samle alle Christne til eet Samfund om Herrens Naadebord, skulde blive ved at virke, om ei just til Skilsmissernes Forfremmelse, saa dog til deres Opretholdelse.

Imidlertid gik det dog ikke saa. Overalt greb dog ikke, hverken angaaende denne Sag, eller angaaende adskilligt Andet, som kom til Omstrid, den fornyede Søndrelse om sig. Stemningen var hos Mange lige modsat. Hertil virkede saare meget hiin Forfatter af det frie Evangeliums Menighed. I Slutningen af sit Skrivt udbrød han i de Ord: „Lader os Alle gaae til Hellignadveren i Forening med hinanden om vort Hoved Christus, hvis Legeme vi alle tilsammen ville udgjøre, hvis Blod skal udgyde sig i os alle, og skal gjennemstrømme os alle. Lad saa Hellignadveren for Enhver være Det, Gud vil, at den for ham skal være. Alle Bekjendelser ville dog, ved at gaae

til Naadebordet, tilfredsstille deres Attraa efter at deeltage i Christus og eniges med ham og med alle sande Christne i eet Samfund." Disse Ord gjentog han i Begyndelsen af et nyt kort Skrivt, han udgav. Heri berettede han, hvorledes man i flere af den lige Gyldigheds Christnes Menigheder holdt Hellignadveren. I disse Menigheder spurgte Ingen om Nogens Særskilthedstro; thi i dem havde Alles Tro den samme Ret og Gyldighed. Nadveren holdtes paa en saadan Maade, at hele Præstens Tale til Menigheden bestod i en kort Sammendragning af alle de Ord af Skrivten, som angaae denne hellige Handling; derpaa endtes med at sige: „Enhver tage nu og tilegne sig nu, med hjertelighedsfuld og inderlighedsfuld Ihukommelse af Jesus Christus, denne hellige Handling saaledes, som Herren har ledet og ført ham eller hende; men Enhver være den til Forfremmelse af alt Godt og Christeligt i hans eller hendes Sjæl og Hjerte". Derpaa uddeeltes Brodet, snart i de smaae Helligkager, snart saa, at det brødes; i Almindelighed uddeeltes tillige Vinen, enten saa, at Viinbægeret holdtes hen til Enhvers Mund, eller at det gaves ham i Hænde; snart saa, at Præsten tillige nød Brod og Viin, snart, at han ei gjorde det; undertiden uddeeltes og Brodet alene, medens Præsten alene drak af Bægeret, eller og lod Dette være; og Enhver kunde deeltage i Hellignadveren, baade naar den holdtes paa den ene, og naar den holdtes paa den anden Maade, alt eftersom han eller hun gik dertil med disse eller hine Kjære; thi fra de forskjelligste Kirker vare De komne, som vare gaaede ind i den lige Gyldigheds Menigheder. Ja Nogle, for ret at vise den broderlige Tænkemaade, og vise, at den broderlige Enighed og Eenhed var dem det Vigtigste, deeltoge snart i den hellige Handling i dens ene Skikkelse, snart i en af dens andre; de sagde, at de meente derved at opfylde de Ord: værer hinanden underdanige; agter i Ydmyghed hverandre høiere end Eder selv; forekommer hverandre med Ær-

bodighed (1 Petr. 5, 5; Eph. 5, 21; Phil. 2, 3; Rom. 12, 10). Tilsidst, saa fortalde Beretteren videre, endtes i hine Menigheder den hellige Handling med følgende Ord:

„Være nu denne hellige Nadvere for Enhver af Eder Det, hvad den for ham eller hende kan være, eftersom han eller hun er oplært eller uddannet til; men være den til sand christelig Opbyggelse for Eder Alle, hver efter den Aand, som er ham givet! Paa Guds Side fortrøste vi os til, at den vil virke Det, hvad den efter Guds Villie og Ordning i sig selv skal virke, hvad enten vor Tro og Anskuelse er den rette eller ei, idet Gud vil see paa vor Hengivelses Oprigtighed og dens indre Livfuldhed og Hjertelighed, og see paa vor indre Ærefrygt for og Følgagtighed imod Herrens eiendommelige Forelser, hvilke ere mange, da Herren leder os ad mange Veie."

Saadanne Ord og meget Andet, som fremkom, fik efterhaanden en saadan Virkning, at ikke to Aar vare forløbne efter det store Høitidsaar, forend Mange sagde, at, havde de for tre Aar siden været i den Stemning, hvori de nu vare, og seet saa lyst, som de nu saae, saa skulde det gaaet anderledes i hiint store Aar, end det var gaaet.

Ikke faa af Indsigelseskirkernes og de andre Afvigelseskirkers Christne gik nu og ind paa Det, de Tretti havde fremhævet angaaende Tilegnelsen af, hvad der var Godt og Sandt i Eneraadighedskirkens i Rundskrivelsen fremstillede Lære. Især erklærede nu ikke ganske Faa, at de, uagtet de paa ingen Maade vilde træde over til Eneraadighedskirken, dog fandt Rundskrivelsens Lære angaaende Hellignadveren saa indlysende og tiltalende, at de ei kunde Andet, end gribe den og tilegne sig den. — Det blev nu ogsaa ved flere Leiligheder mere og mere bemærket, at man jo meget gjerne kunde endog optage visse af de Hellighandlinger, som hidtil havde været eiendommelige for Eneraadighedskirken, uden at begive sig over i dens Skjød. Dette skeede

da ogsaa paa flere Steder. Især bleve Styrkelsesvielsen, de Syges Olielse, Forvadskningen og Verdsligindsignelsen optagne i mange Menigheder, og Skriftemaalet indrettet i Lighed med de Eneraadiges. Mange kæmpede rigtignok imod, for ei at aabne Døre for Eneraadigheden. Men man svarede, at netop saaledes forebyggede man snarest Det, man egentligen frygtede. Idet man med Hensyn til Eneraadighedskirken fulgte Apostelens Ord: Prøver Alt og beholder det Bedste, viiste man jo, at man ingenlunde vilde begive sig ind under Overmyndigheden af en Kirke, i hvilken man ei mere maatte frit følge disse Apostelens Ord, men skulde træde ud af det frie Forhold til Helligskriften og til Helligaanden, hvilket Forhold var det, som netop førte En til, frit at tage op efter hiin Kirke Alt, hvad man hos den maatte bifalde og ynde.

Iøvrigt traadte dog Adskillige, Nogle hist, Andre her, over til Eneraadighedskirken, fordi, sagde de, deres Sjæle under al den virrende Tale, som, saasnart det Christelige kom til Orde, hyppigen reiste sig, trængte til at komme ind i den rene ubetingede Lydigheds eller Overladelses Rige. Een af Eneraadighedskirkens Hovedlærdomme var den, at Enhver skulde holde sig til Det, og berolige sig ved Det, som hans Skriftefader sagde ham, tillige troligen følgende, hvad han paalagde ham, og at det var en stor Synd ikke at berolige sig herved*). Dette, som især var saare stødende for Mange i Gjenopretningskirkerne, var derimod for Andre Noget, som de, da de saae, at saadan Lære ganske var i Aanden af den hele og rene Ærefrygts og Overladelses Lære, netop gjerne gik ind paa, for saaledes ganske at lade sig lede ad Herrens Veie og ved Herrens Førelser. Til at bevæge dem til Overgang bidrog og Eneraadighedens Messetjeneste og Lære om Nadveren ikke lidet. De gik gjerne

*) See ovenfor Side 73-74, Anm.

ind i den Tanke, at den allestedsnærværende og til al Tid nærværende Christus, der havde tilsagt, at, hvor To eller Tre vare samlede i hans Navn, vilde han være midt imellem dem, nu ogsaa maatte siges bestandigen at lægge sin Tilværelses Væsen ind i Brodet og Vinen under den hellige Nadvere, ligesom, da han levede i kjødelig Skikkelse paa Jorden, hans guddommelige Væsen lagde sig ind i Alt, hvad han spiste og drak, idet alt Dette, ved at gaae over i hans Legeme, gik over i hans forenede guddommelige og menneskelige Tilværelses hele Væsen, og blev gjennemtrængt heraf. Mange af Gammellutheranerne meente og, at saadan Lære kunde og burde man optage. Men Mange af dem vilde dog ei saaledes aabne Døre for Eneraadighedens Indgriben, den de i det Hele frygtede for, og vilde staae imod. Men i det Hele vedligeholdt sig og udbredte sig mere og mere den Aand, der havde besjælet de Tretti og alle Dem, som havde holdt sammen med dem. Mere og mere udbredte sig den Tanke, at, som de dog Alle vare samlede om Christus, og holdt sig i Forening med ham, og vilde høre ham til, hvor afvigende de og ellers i Adskilligt monne være fra hinanden, saa skulde de og samle sig i Forening om hans hellige Bord, og, medens de Alle derved tilegnede sig ham, som De, der vilde høre ham til, og have ham til at høre sig til, føle sig som i denne Hovedsag Samhørende og Enige. Lad Helligbordet og dets hellige Handling være for Enhver, hvad Gud vil lade det være for ham: Alle ville vi jo dog enes og eniges med Christus; Alle ville vi være i hans Samfund, og være Bestanddele af hans store Legeme, som er Indbegrebet af alle Dem, der hylde og følge ham og i ham erkjende deres Hoved og Overherre; Alle ville vi være hans og deeltage i ham. Saa taldes af Mange. Ja endog Eneraadighedskirken antoges, at ville have forholdt sig ganske anderledes i Henseende til Aaret 2000, hvis alt Det, som nu udtalde sig, især hvis de

Sindsstemninger, som nu paa saa mange Steder viiste sig, vare fremkomne to Aar tidligere.

Men under al denne Fredelighed i Attraaerne og Folelserne hørte dog Mange ikke op, Hver at tale for Sit, men Alle gjorde de det med en saadan Rolighed, nøiagtig Paapassenhed paa, at lade deres Tanker komme til tilstrækkelig lys og bestemt Fremtræden, og med en saadan Henvendelse til Enhvers Skjønsomhed, samt med en saadan Undgaaen, ikke af Varme, men af Heftighed, at Fredelighedsværket netop derved maatte synes at kunne fremmes. Ja det fortælles, at mange Boghandlere endog ikke vilde tage christiske Bøger i Forlag (det vil sige: til Udgivelse paa deres Bekostning, og mod at give Forfatterne den Betaling, man pleiede at give Navn af Æresvenge), førend de havde forvisset sig om, at Bøgerne ikke vare skrevne med Heftighed i stridbar Ivrens Aand. Men kæmpet blev der dog med Kraft og Iver.

Fjortende Delingsstykke.

Forhandlingerne gaae videre fremad. De Udødiskes Tilstedelse til Hellignadveren. Præsteforholdene. Eneraadighedskirken gjør Fremgang.

Den Bog, som hiin Mand af det frie Evangeliums Menighed havde udgivet om Nadveren, fremkaldte, foruden nogle Drøvtelser angaaende Judas's Deeltagelse i Jesu egen Hellignadvere, endnu to andre Betænkninger.

En Forfatter, uden Tvivl af Eneraadighedskirken, skjønt det paastodes af Nogle, at han ikke hørte til den, greb Leiligheden til at vise, hvorledes man i Henseende til dette Judas-Spørgsmaal og mange andre Tvivlfuldhedstilfælde, stod sig bedre

i Eneraadighedskirken, end i Gjenopretningskirkerne. I hiin Kirke kunde man fuldkommen berolige sig ved den Erklæring, at man angaaende dette Spørgsmaal ingen Dom behøvede at have. Man vidste, hvad Kirken lærte om Hellignadveren; Mere behøvede man ei. Men anderledes var det i de andre Kirker; i disse skulde Helligskriften træde i Kirkemyndighedens Sted, og ei til den, men til Helligskriften selv skulde man holde sig, og i denne søge sin Forvisnings og Fortrøstnings Grundvold. Men nu var det jo vist, at den i dette vigtige Stykke og i meget Andet ingen saadan Forvisning gav; man var da overgiven til de egne Overveielsers og Betænkningers Vind og Vove, medens man dog ei kunde lade et saa vigtigt Spørgsmaal staae uafgjort hen, da det, foruden det Lys det maatte give i Henseende til Hellignadverens egentlige Betydning, hørte væsentligen med til at faae Lys i en anden vigtig Sag.

Denne anden Sag var Spørgsmaalet om de aabenbar ugudeligen eller dog uchristeligen og forargeligen levende Navnechristnes Antagelse til at nyde Hellignadveren, naar de dertil meldte sig. Dersom Christus har ladet Judas uden videre deeltage i sin hellige Uddelelse af Brødet og Vinen, hvor tør vi saa nogensinde udelukke eller afvise Nogen, hvilket ofte endda kun kan skee til Forargelse, eller til Sorg og Bedrøvelse for hans Nærmeste? Dette Spørgsmaal laae nær, og blev nu meget omhandlet. Det bemærkedes, at ogsaa uden Hensyn til det hele Spørgsmaal om Judas, hvilket idetmindste lod det saare tvivlsomt, om man turde nægte selv den groveste Udædiske Deeltagelse i Hellignadveren, vilde man vel, naar man holdt sig til Christi egne Bud, neppe turde tillade sig saadan Afviisning; thi det kunde man jo ei, uden at see en stor Bjelke i sin Næstes Øine, men efter Herrens Ord skulde man jo altid agte paa, om man ikke havde en Bjelke i sit eget Øie, som ikke tillod En at raabe over Bjelken i Næstens. Nu var der rigtignok et Sted

hos Paulus, hvor han vil have Den, han anseer for at have villet begaae en grov Forsyndelse (1 Kor. 5, 1—5), udstødt, og han udtaler kort efter, at, dersom Nogen, som kaldes en Broder, det vil sige vil gjelde for at være en Christen, er en Skjørlevner, en Gjerrig, en Afgudsdyrker, en Skjendegjest, en Dranker, eller en Røver, da skulle De af Menigheden Intet have at skaffe med ham, end ikke spise sammen med ham. Men nu spurgtes, om disse Pauli Ord kunde være Nok for os til, netop i Henseende til Nadverens Hellighandling at undlade at følge Jesu Christi egen Handlings Forbillede, hvor jo allerede Det maatte høiligen agtes, at Jesus ikke havde udstødt Judas af de Tolv, da han dog længe havde kjendt Forræderen i ham. Der bemærkedes nu og, at, naar det i det andet Brev til Thessalonikerne 3, 14, hedder, at De af Menigheden skulde Intet have at skaffe med Den, som ei vilde lyde Pauli Formaning, saa føies dog strax efter til: dog holder ham ikke som en Fjende, men paaminder ham som en Broder. Der anførtes flere Steder, hvor lignende Udtalelser forekom. Men nu fremdroges med megen Eftertryk Christi Lignelsestale om Ageren, i hvilken Herren saaede den gode Sæd, men Djævelen kom om Natten og saaede Klinten blandt Hveden (Matth. 13, 24—30 og 36—42); hvor saa Herren bød, at Ukrudtet ei maatte udluges, for at ikke ved dets Udlugelse Hveden skulde blive medoptrykket, forbeholdende sig, ved Dagenes Ende at foretage Adskillelsen. Her blev nu vel svaret, at Herren havde betegnet Ageren at være Verden, og at derfor paa Kirken det Sagte ei kunde være anvendeligt, saa at her maatte man kunne foretage Udskillelsen, følgende hine Pauli Ord, og der mindedes nu om, at ellers var jo det om Løse- og Bindenøglen (Matth. 15, 18) Sagte Intet. Men saa gjensvaredes, at, om Herren end selv havde sagt, at Ageren betegnede Verden, altsaa Det, som pleier at modsættes Guds Menighed, saa maatte denne dog betegnes ved den Deel deraf,

hvori Herren havde udsaaet den gode Sæd, og Klinten sagdes jo ei at være saaet udenfor denne af Herren besaaede Deel, men iblandt Hveden, og i Kirken vare jo aabenbar, ligesom i Verden udenfor den, de gode Hvedeplanters Rodder mangfoldigen groede nær sammen med, ja maaskee sammenslyngede med, Ukrudtets, saa at her den af Herren anforte Grund var fuld anvendelig.

Herom skreves nu frem og tilbage; men altid kom man til den Hovedsag, om man ikke kunde sige, at, naar nogen Udædisk forlangte at nyde Hellignadveren, maatte man, selv om han gjorde det, blot for at folges med Slægt og Venner, eller blot fordi det var Skik og Brug, netop gjerne lade ham faae Adgang, folgende de Ord: Lader dem træde ind! Thi netop Saadanne kunde jo faae Godt af at komme ind under det Helliges Indvirkninger; man kunde aldrig vide, hvad Virkning Helligbandlingen kunde faae paa En eller Anden af dem, til at virke hans Omvendelse, især naar en passende Skrivtetale, dog uden al personlig Henpegning, var gaaet forud. Om herved af Ti, ja af Hundrede, kun Een bragtes til Frelse, maatte man, i Erindring af, hvad Herren havde svaret Abraham, da han bad for Sodoma og Gomorrha, for denne Enes Skyld lade dem alle hundrede komme ind. Der mindedes nu og om Vægten og Betydningen af de Ord, at Gud lader sin Sol opgaae over Onde og Gode og lader det regne over Retfærdige og Uretfærdige, og der taledes om, om man ikke burde handle ligesaa i aandelig Forstand. Men især fremhævedes, hvad der var sagt om, at den gode Hvede kunde lide under hine Udlugninger, hvilket gjaldt nok saa fuldt om Udstodelserne af Kirken, eller Afviisningen af visse af dens Medlemmer fra Adgangen til de kirkelige Helligdomme, som med Hensyn til Det, hvortil Nogle vilde have Christi Ord indskrænkede. Hvor mangt faderligt, moderligt, sonligt, datterligt, broderligt, sosterligt, eller andet i Forhold, som hermed kunde sammenstilles, staaende Hjerte kunde

ikke herved føle sig enten krænket, eller forarget, eller paa anden Maade antastet eller forstyrret, netop maaskee endog i sine christelige Bestræbelser? En kirkelig Udstødelse eller Afviisning vilde desuden i Lande, som i det Hele vare christne, virke paa mange Maader verdsligen.

Forresten kunde under disse Forhandlinger Flere af Eneraadighedskirken ikke undlade paa Ny at henvende Opmærksomheden paa, hvor slemt man dog var stillet i en Kirke, hvor Helligskriftens Ord, overgivne til Enhvers frie Udlæggelse, skulde raade for Alt, eller alene være Rettesnor. Men mærkeligt var det, at der fra en ganske anden Side, nemlig fra en Forfatter af den frie Aands Menighed, kom Yttringer næsten af samme Indhold, men med et modsat Sigte.

Her greb nu En af de Eneraadige ind, idet han kom med den Bemærkning, hvorledes man i denne Sag, som i saa mange andre, havde en langt naturligere og bedre Stilling i Enegyldighedskirken, end i de andre. I hver af de andre Stormenigheder kunde i det her omtalte Tilfælde een Præst handle saa, en anden saa, eller i al Fald et Kirkeraad saa, et andet saa. En afgjørende øverste Myndighed havde man ei, og førte Nogen sig op som saadan, saa kom den jo i Strid med Læren om Helligskriftens Enemyndighed; eller man maatte, hvis man vilde holde sig til, hvad Herren havde budt Matth. i det 18de, 15 til 17, for hver enkelt Gang kalde Menigheden sammen; men derved kom man ikke nærmere; thi hvad skulde den saa gaae efter, og kunde saa ei Dommene blive meget forskjellige i de forskjellige Menigheder, saa man atter kom ind i de mange Meningers Vind og Vove? Anderledes var det i Enegyldighedskirken. Her vidste hver Den, som vilde tilstedes til Nadveren, at Præsten kunde paalægge ham at gaae til Skriftemaalet først. Her maatte han nu aflægge en virkelig Syndsbekjendelse, høre paa, hvad Præsten havde at sige og foreholde ham, og maatte følge,

hvad Præsten vilde paalægge ham som Bod, det vilde sige, som handlende eller undladende Tilkjendegivelse af sin Synds- og Skyldserkjendelse. Skriftemaalet var her en Hellighandling for sig, ei en blot Forberedelse til Nadverhandlingen, og den var et virkeligt Skriftemaal, og hvo der for Skik og Brugs Skyld, eller for Slægts og Venners Skyld, eller af anden saadan Aarsag vilde gaae til Nadveren, maatte jo ogsaa ville gaae til Skriftemaalet, da det ene hørte til, lige saa vel som det andet. Helligkagen kunde forresten Enhver, som deeltog i Messeofferet, og havde knælet for det, og bedet til Herren, under den høitidelige Handling gaae op og nyde eller tage hjem med, uden at der ved Nogen spurgtes om, eller saaes paa, hvo han var. At han havde knælet og bedet og nu begjærede Christi Legemes Nydelse, efter at have hørt de Formaningsord, som deels udtaldes før Messehandlingen, deels fulgte paa den, naar Opfordring skeede til at nyde Herrens Legeme, var Nok. Men Skriftemaalet var en Sag for sig, og herigjennem maatte Kirken virke til Det, hvad Hine vilde gjøre ved Udelukkelsen fra Nadveren. En saadan kunde vistnok og finde Sted, men kun efter Afgjørelse af et Overhyrderaad, og bestod da i, at Vedkommende slet ikke turde komme indenfor den Dør, hvor Vievandet stod, og hvor Indgangen til indenfor Skrankerne var, men henviistes til Pladsen for de Afvigende. I Afvigelsesmenighederne kunde man jo dog ikke, og vilde vel heller ei, fra Deeltagelse i Prædikenens Hørelse og i den hellige Sang og de hellige Amen'er, som Menigheden lod følge paa visse af Præstens Udtalelser, udelukke Hine, som man vilde have udelukkede fra Hellignadveren, naar disse, uagtet deres Udædiskhed eller maaskee bespottelige Taler, dog vilde besøge Kirken, og derved vilde træde offentligen frem, som De, der ei vilde skille sig løs fra den, men give sig hen til dens Paavirkning, som Ingen kunde vide, hvad Virkning den kunde

udøve just paa Saadanne, hvilket allerede af Andre var bleven bemærket.

Ved denne Leilighed kom En frem med en Anmærkning om, hvor vel betænkt det var, at Enegyldighedskirken lod Forpligtelsen til at være ugift staae fast for sine Præster. Kirkens Skriftemaal, Kirkens hele Sjælesorg, krævede ikke alene, at dennes Tjenere maatte være frie for al Omsorg for Hustru og Børn, for at kunne leve for deres Præstekald alene, samt tillige ikke at have mange Fornødenheder, men ogsaa at Antallet af Præster maatte være stort, og at mange af dem idelig kunde omvandre, endog indenfor Enegyldighedens egene Lande, for at Enhver let kunde faae Valg mellem flere Skriftefædre. At ei alene gifte Mænd blandt de lavere Helligtjenere — Diakoner kaldte man dem efter Helligskriften — kunde paa deres ældre Dage, naar deres Børn vare forsørgede og Hustruerne bifaldt, vorde rette Præster, men at ogsaa Andre velchristnede og veludddannede Mænd kunde vorde det under samme Forhold, forslog ingenlunde; der maatte nødvendigvis ikke være Faa, som bleve Præster i tidligere Alder, men som da maatte holde sig ugifte. Der vilde vel ogsaa altid, maatte man haabe, findes De, som vilde saaledes leve for det høiere hellige Præstekald alene. Allerede med Lægerne forholdt det sig jo saa, at, ved Siden af de ansatte eller fast Opholdssted tagende, vare en Deel omvandrende, der strømmede til, hvor der var Nød, og aldrig vare langt borte. Men medens de Syges Antal dog forholdsvis ei var stort, saa maatte aandeligen og christeligen Alle betragtes som De, der havde Lægen behov. Kirken maatte derfor holde paa, at de egentlige Præster enten vare ugifte, eller dog kunde leve og virkelig levede, som om de hverken vare gifte, eller havde Børn at sørge for.

Om alt Dette taldes, skreves og stredes der meget. Det Sidstanførte fandt just ikke megen Bifald, da det baade i og

udenfor Eneraadighedskirken ønskedes, at det maatte kunne være dens Præster tilladt at gifte sig, om det end fandtes ret og rigtigt, at den altid havde en Deel Præster, som ikke vare det. Indsigelseskirkerne havde bestandig saadanne blandt sine omvandrende Præster. Ogsaa var der i disse sørget for, at deres Præster kunde have deres gode Udkomme, uden i saa Henseende at staae i Afhængighed af visse Menigheders Jndest, skjønt denne kunde medføre et rigeligere Udkomme for dem. Man havde bestandig for Øie, hvad Paulus havde sagt i det første Brev til Timotheus 5, 16—17, hvor han, efterat have talt om, at de rette Enker, det vil sige de i Kirkens Tjeneste virkende, især vel for de Fattige og Syge Medomsorg havende, Enker skulde forsørges af Menighederne, siger, at de Ældste, naar de forestaae deres Embede godt, skulle holdes værdige til dobbelt Æresløn, især naar de arbeide i Tale og Underviisning (altsaa virke som Præster), fordi man ei skal binde Munden paa Oxen, som tærsker, og Arbeideren er sin Løn værd; hvilket da og siges i 1 Kor. 9, 7—11, hvor det tilsidst hedder: Dersom vi saae for Eder det Aandelige, er det da noget Stort, at vi høste hos Eder Det, som hører Kjødet til? Disse Ord havde man paaberaabt sig, da man efter megen Kamp fik opnaaet, at der overalt sikkredes Præsterne i Indsigelseskirkerne et lige saa godt Udkomme, som Andre havde det i det Timelige, men et mere fast, for at de ganske kunde leve for det Aandelige. Men den Velsignelse, som just i aandelig Henseende var forbunden med at leve i et Egteskab med en trofast Hustru, og at have Børn at elske og vaeretage og glæde sig ved, idet man sørgede for dem, og forsaavidt muligen vel og at have Sorger og Bekymringer, lige med Andre af Menighederne, den tillagde man et stort Værd for de Præster, der havde en fast Stilling i en vis bestemt Menighedskreds, og man lod Dette have en bestemt Indflydelse paa Omsorgen for deres Udkomme. I Eneraadig-

hedskirken stemmede Mange hermed; men Mange holdt dog for, at, naar man kunde faae Præster, som, frie for alle kjødelige Anfægtelser, levede for deres aandelige Kald alene, var det langt bedre, og det manglede ikke i Indsigelseskirkerne paa Dem, som meente det Samme.

Meningerne om Præsternes Forbliven i ugift Stand vare da meget deelte, dog langt mere imod, end med Eneraadighedskirken. Stor Indgang derimod vandt det Begreb, denne havde givet om Kirkens saakaldte Ufeilbarhed, at der nemlig ei var Tale om dennes virkelige Ufeilbarhed i sig, men blot om dens Ulastelighed og om Ufeilbarligheden i at underkaste sig den og følge den i Eet og Alt, af reen hellig Ærefrygt og Lydighed, som de Grunddyder, med hvilke man havde det egentlige Eet og Alt. Det var, som om Eneraadighedskirkens Rundskrivelse ved Det, den havde lagt Vægt paa i denne Henseende, havde bragt et nyt Lys til at gaae op for mange Sjæle. Især bidrog hertil Følgende, hvilket i Eneraadighedskirkens Rundskrivelse var paaberaabt, og nu kom i Manges Munde: Efterat man næsten i et Aarhundrede havde havt en saadan Tilstand i Columbiens saakaldte Fristater, at Lovene her i mange Stykker vare af Mange blevne betragtede og behandlede, som om det kom an paa Enhver, hvorvidt han vilde lade dem være Love for sig eller ikke, var det mere og mere bleven anerkjendt og følt, at Lovene maatte adlydes og følges saaledes, som de vare, saa længe de bestode. Enhver havde Ret til at arbeide paa, at faae dem forandrede og nye satte i deres Sted; men saa længe de gjaldt, maatte Ingen sætte sig ud over dem; ellers gik al Sikkerhed og Tryghed tilgrunde, og der blev en Forvirring uden Ende. Netop saaledes, begyndte nu i Afvigelsesmenighederne Mange at sige, forholdt det sig med Forholdet til Kirken og Lydigheden imod den. Vilde man have en Christendom og være Christne, saa maatte man give sig ind under Christi Riges Forelser, og ikke

istedetfor samme sætte sine egne Forelser, hvilket man gjorde, naar man vel nok tog Helligskriften til Grundlag, men saaledes, at man selv deraf tillavede sig sit egentlige Grundlag, hvorved man da, naar man nu tillod Enhver det Samme, og det maatte man dog, kom ind i et uophorligt Virvar. Lader kun, sagde man, Eders Tanker gaae vide om, forsoger ogsaa kun, om I kunne faae Andet frem, end det Gjeldende! Men saalænge dette staaer og gjelder, saa gjorer Eder ei til Herrer derover, men oppebier i Ærefrygt og Lydighed den hellige Kirkes Afgjorelse i det Aandelige, Statens lovgivende Magts Afgjorelser i det Verdslige: saaledes kan alene Kirke og Stat bestaae.

At Eneraadighedskirken klarligen nok havde tilkjendegivet, at den ei tillagde sig en Ufeilbarhed i den Forstand, at den ikke skulde kunne være Omforbedringer, ja maaskee Grundforbedringer, underkastet, kun at de alle skulde gaae gjennem Kirken selv ene og alene, denne Tilkjendegivelse gjorde stor Virkning. Det bemærkedes af En af denne Kirke, at, naar endog Apostlen Paulus om sig havde sagt (Phil. 3, 13, 14), at han agtede sig ikke at have grebet det, men rækkede sig efter Det, som var foran, og tragtede efter at naae Maalet, saa maatte Kirken end stærkere tale saaledes. Men i Eet og Alt maatte der gaaes vaersomt tilværks, og Herrens beleilige Tider oppebies, og ingen Omforbedring gaae for sig, uden gjennem Overhyrdernes noie Overveielse og Anraabelse til Gud. Omforandringer kunde iovrigt hos Enhver gaae for sig i Stilhed, som en Fremgang mod det tilstræbte Maal for Enhver; men vilde han træde op lærende og forkyndende, saa maatte han altid være beredt til, i Ydmyghed at træde tilbage og hore op, saasnart Kirken gjennem sit forordnede Tilsyn formeente ham at blive ved, eller at gaae videre, hvor det saa aldrig ansaaes for Syndigt, at han havde tilladt sig, hvad der nu forbodes ham, naar det kun kunde an-

tages, at han havde handlet med redelig Sandhedsiver. Ja, selv naar han blev ved, fordi hans Overbeviisning og den indre Aandsopfordring, han troede at finde i sig, ei tillod ham at høre op, saa vilde han — det meente de saaledes talende Eneraadighedschristne — endda kunne taales, som et i Udskeielse kommen Barn, hvilket derfor dog ei kunde forskydes, men mod hvilket der blot maatte advares af Kirken, og som da maatte stilles under dens særdeles Omsorg, for at føres tilbage til den rette hellige Ærefrygt og Lydighed. Forlade Kirken kunde jo Enhver.

Det gjorde ingen stor Modvirkning, naar af Nogle herved bemærkedes, at Eneraadighedskirken, ved at være kommen bort fra Europa, og have faaet sit Høisæde i Columbien, vistnok var kommen til en stor indre Udfrielse, men at den, efterat have udfriet sig, nu og burde udfrie Sjælene, saa at hver Sjæl kom til Friheden; der svaredes, at i den fremskridende Udfrielsesbevægelse kunde jo Alle medindgribende tage Deel, men kun gjennem Henvirkninger paa Kirkens Eenhedsmidte.

Det viistes nu og af de Eneraadighedschristne, som vi hørte tale, og som deres Kirke nanfægtede lod føre saadan Tale, at til Omforandring og Omforbedring allerede Meget var skeet i deres Kirke, efterat dens Høisæde var flyttet over til Columbien, og at det kun kom an paa, ret aabenbart at udtale Dette, idet man bestandigen mindede om, hvori Kirkens saakaldte Ufeilbarhed egentligen bestod. Ligesom jo Guds egen hellige Aabenbaring til Jødefolket, hvilken jo af alle Christne endnu erkjendtes og holdtes i Hævd, havde, som det Gamle, maatte træde tilbage og for en Deel reent vige, da det Nye ved Jesus Christus kom, medens dog hine gamle Aabenbaringer og Forskrivter maatte fuldt erkjendes at have været sande guddommelige, saaledes kunde noget Lignende i det Mindre endnu bestan-

digen ske ved de vedvarende guddommelige Forelser, men de maatte alle gaae igjennem den almene hellige Kirke, der af Apostelen var kaldet Sandhedens Grundstotte og Grundvold.

Femtende Delingsstykke.

Forstaaelsen af 1 Tim. 3, 15-16 i Henseende til Kirkens Betydning.

Men mod disse sidste Ord reiste sig nu en Indsigelse. En Bog udkom, man vidste ei ret, om af en Lutheraner eller en Anden, hvori Gyldigheden af den Forstaaelse og Oversættelse af 15de og 16de Vers i det forste Brev til Timotheus dets 3die Delingsstykke, hvilken Eneraadighedskirkens Rundskrivelse uden videre havde forudsat som den ene rette og rigtige, blev paa det Bestemteste bestridt, idet der tillige bemærkedes, at det var saare langt fra, at den havde været, eller nu var, den almindeligen antagne.

Kirke og Menighed, saa begyndte Forfatteren, efter en Fortale-Indledning, betegne i christelig Henseende Eet og det Samme. Ved Menighed menes Herrens Menighed, og overalt, hvor dette Ord i Helligskriften bruges, staaer i Græsken netop det samme Ord, ecclesia, hvorved i Latinen, saalangt Kirkeskribenterne gaae tilbage, Kirken findes betegnet; og Kirke er ikke Andet end et fra Græsken ligefrem kommet Ord, som bogstaveligen betegner „den til Herren henhorende", hvorved da Menighed skal underforstaaes. Menighederne ere nu mange, endog Stormenighederne ere mange, men i Helligskriften nævnes bestandig Menigheden som kun een, naar der sees hen til Christus, og der kunde ogsaa, især hos Paulus, aldrig tales om flere; thi for ham er Menigheden Christi Legeme, det Legeme, hvis Hoved Christus er; men at Christus skulde have mange saadanne Legemer, er det endog ikke tænkeligt, at Paulus nogensinde havde

kunnet antage. I Kol. 1, 18 hedder det: „og han er Legemets, Menighedens Hoved". Her kan dog muligen oversættes: „og han er Menighedens Legemes Hoved", hvilket da i Grunden bliver det Samme. Men strax efter i V. 24 hedder det: „for hans Legeme, som er Menigheden". I Ephes. 1, 22-23 siges: „og satte ham til Hoved over Alting for Menigheden, der er hans Legeme, den Alt i Alle Opfyldendes Fylde." I 1 Kor. Tolvte bliver, — efter at Menighedens mange Lemmer ere skildrede i deres Forskjellighed og forskjellige Virksomhed og Gjerning, og dens Heelhed sammenlignet med et levende Væsens velordnede Legeme i dettes Heelhed, — tilsidst i Vers 27 sagt: „men I ere Christi Legeme og Lemmer, hver for sin Deel."

Nu maa man dog sporge, om Christi Legeme kan blive Sandhedens, altsaa Aandens Riges, Grundstotte og Grundvold. Det kan kun dette Legemes Hoved Christus selv være og den fra Christus udgaaende Aand; og Dette maa gjelde, om man ogsaa istedetfor Grundvold vil sætte Grundbefæstning. Sandhedens Riges Udbredelse paa Jorden kan maaskee vel nok siges at have en Grundstotte og et Grundlag i den stiftede Menighed; men Sandheden selv kan dog ei have sin Grundstotte og sit Grundlag eller sin Grundbefæstning i dette Christi Legeme. I Galat. Andet det 9de siger vel Paulus om Jakobus, Petrus og Johannes, at de ansaaes for at være Grundstotter; men det kan dog kun have været Menighedens, idet de vare De, som Alle holdt sig til, men ikke Sandhedens. Ogsaa i de christelige Brodres Forsamling, Apostl. Gj. det 15de, gjores ei denne som saadan til Grundvold ved Afgjorelsen af de reiste Sporgsmaal, men den hellige Aands Beslutning, som den, der ogsaa er deres, og herved er endda ei nærmest at tænke paa deres egen hellige Beaandethed, men deels paa det talende Vidnesbyrd, som laae deri, at Gud havde givet mange Hedninger, der ei havde ladet

sig omskjære, eller givet sig ind under Moseloven, den hellige Aand, deels paa det Paaberaabte af Propheternes Taler (V. 15).

En ganske anden Sag er det, at Menighedens Myndighed er og maa være Grundvolden for Afgjørelsen af opstaaende Spørgsmaal angaaende visse Klager af et Medlem af Menigheden over et andet. Saaledes forordnes det og af Christus, at i Tilfælde af Klage af den Ene over den Anden, skal, naar ingen Forligelse kan tilveiebringes, Sagen bringes for Menigheden og den Paagjeldende underkaste sig dens Dom, hvis han vil forblive Lem af Menigheden, Matth. 18, 15-17. Herhen kan det og regnes, naar Paulus i 1 Kor. 5, 3 og 4 siger, at han har fattet den Dom, at den samlede Menighed, til hvilken han skriver, skal i Forening med ham, som Den, der, skjønt fraværende, i Aanden er samlet med den, udstøde den Skyldige, om hvem der tales. Men Paulus glemmer endda ei at tilføie, at det er med Christi Kraft, at han vil straffe den Skyldige saaledes, som han vil, at det skal skee. Menigheden maa naturligvis være Den, som skal iværksætte, hvad Sandhedens Rige fordrer iværksat, men selve Sandhedens Støtte og Grundlag eller Grundbefæstning eller Grundbærer anseer Paulus hverken sig eller Menigheden at være. Hvad angaaer, ikke Enkeltes Klage over Enkelte, eller Enkeltes Opførsel, men de dybere væsentlige Sandheder, seer man heller aldrig, at han fordrer eller foranstalter Menigheden sammenkaldt, for at faae dem afgjorte, saa lidet som han i Henseende til dem henvender sig til Jakobus og de Øvrige i Jerusalem, hvor idetmindste Jakobus, som ved den i denne Stad foretagne Menighedsbeslutning angaaende Fordringerne til Hedningerne (Apostl. Gj. 15) havde være Formanden og den Afgjørelsen Bestemmende, endnu maa have været, da det første Brev til Korintherne, som vi her have for os, blev skrevet, hvilket man kan see af Apostl. Gjern. 21, 18. Netop i det samme Brev er der jo, kort forend

der af Paulus bestemmes, hvad der af Menigheden, som Menighed, skal gjøres med hiin Skyldige, talt Meget om Uenigheder og Lærdoms-Stridigheder i Korinth, hvor man har skilt sig fra hinanden i Henseende til sine Anskuelser, idet Nogle holdt med Een, Andre med en Anden; men en Henviisning til at lade Stridighederne afgjøres, enten ved Menigheds-Sammenkomster, eller ved Henvendelse til Hovedmenigheden i Jerusalem, tænkes der aldeles ikke paa. Der var ofte Anledning nok for Paulus til Saadant; men aldrig yntes der om Sligt. Sine haarde Domme udtaler han ofte skarpt om Afvigelser, og taler da stundom som Den, der haver Myndighed; paa den anden Side advarer han ofte mod Stridighed og Kiv, som Noget, der skal undflyes. Men aldrig tales der om, eller tænkes der paa, en Undertrykkelse eller Ophævelse af al Stridighed ved en for Alle gyldig og bindende Menighedsafgjørelse, eller hvad vi nu vilde kalde en kirkelig Afgjørelse.

Gaae vi nu, saa sagde hiin Forfatter videre, — thi det er hans Bogs Indhold, vi i Korthed her fremføre, — til de Ord i Brevet til Timotheus, hvor man har meent, at Kirken kaldes Sandhedens Støtte og Grundvold (1 Tim. 3, 15 og 16), saa vil man, naar man ret seer til og overveier, snart blive vaer, at de kunne forstaaes paa to meget forskjellige Maader, og at den Forstaaelse af dem, som staaer i Strid med Det, der nys blev anført imod, at Menigheden eller Christi Legeme skulde være Sandhedens Grundstøtte, ingenlunde er den meest naturlige, i al Fald ikke har Mere for sig, end den modsatte.

Eneraadigheden har til al Tid, og saa have og Luther og mange Flere i Indsigelsesmenighederne, forstaaet de vægtige Ord saaledes, som det er skeet i Rundskrivelsen, saa at de Ord Sandhedens Grundstøtte og Grundvold henføres til de foran-gaaende Ord: den levende Guds Menighed. Men nu er det

unægteligt, at de lige saa simpelt kunne henføres til de efterfølgende Ord, saa at det ei bliver Menigheden, Kirken, men den strax efter anførte store Gudfrygtighedens Hellighedshemmelighed, som kaldes Sandhedens Grundstøtte og Grundvold. Det er bekjendt, at de gamle Haandskrivter have været uden alle Skilletegn; Alt gik ud i Eet, og hvor Ophold skulde skee, maatte alene sees af Meningen; men seer man paa denne, da taler der Mere for, at forstaae Ordene paa den sidstanførte Maade, saaledes som det i det forrige Europa er skeet i mange af de da fremkomne Udgaver og Oversættelser, end at forstaae dem paa Eneraadighedens og Luthers Maade og de Øvriges, som fulgte ham. Vi ville her hensætte Ordene i uafbrudt Følge uden alle Skilletegn, og lade, for at Sammenhængen, hvori de staae, kan sees, Noget af det Foregaaende og af det Efterfølgende komme med. Der er talt om, hvad der i Henseende til Biskopperne, — det vil sige Opsynsmændene, thi anden Betydning, end denne bogstavelige, har Ordet endnu ikke her, — samt i Henseende til Menighedstjenerne, skal iagttages, og nu hedder det:

Dette skriver jeg Dig haabende snart at komme til Dig men hvis jeg tøver at Du kan vide hvorledes man bør omgaaes i Guds Huus som er den levende Guds Menighed Sandhedens Grundstøtte og Grundvold og vitterligen stor er den Gudfrygtigheds Hemmelighed Gud er aabenbaret i Kjød retfærdiggjort i Aand seet af Engle prædiket blandt Hedninger troet i Verden opløftet i Herlighed men Aanden siger klarlig at i de sidste Tider skulle Nogle affalde fra Troen og hænge ved forføreriske Aander og onde Væseners Lærdomme, ... som byde ikke at gifte sig osv.

Vi ville her ikke opholde os ved det, at de gamle Haandskrivter ogsaa lade os i Uvished om, enten der staaer: „Gud har aabenbaret sig i Kjødet" eller: „Den, som har aabenbaret sig", idet i de gamle græske Haandskrivter Ordet Gud og det Ord, som betegner „Den, som" ere hinanden saa lige, at af

Afskrivere let det Ene kan tages for det Andet. Men hermed have vi her ikke at gjøre, og ville kun korteligen bemærke, at, naar Det, der siges, skal kunne kaldes en stor Hellighedshemmelighed, saa maa der vistnok læses „Gud"; thi hvad til Livets hemmelighedsfulde Dyb henhørende Stort vilde der være i, at en vis Unævnet, — at han ei skulde være nævnet, vilde allerede alene ei kunne antages, — sagdes at have aabenbaret sig i Kjødet, have godtgjort sin guddommelige Høihed ved sin Aands Magt og saa videre? Men især maatte det paafalde, at han ei var nævnet ligefrem som Guds eenbaarne Søn, eller som den bebudede Messias, eller paa anden saadan betegnende Maade. Men herved vilde han ikke opholde sig, sagde Forfatteren; han havde kun forud villet bemærke det, for at han ikke skulde ansees for at henhøre til Dem, der toge hele Betydningen fra dette Skriftsted, forsaavidt det skulde indeholde et Vidnesbyrd om Christi Guddom. Men hvad angik Det, som der her var Tale om, saa maatte vel Enhver see, at der ligesaa godt kunde sættes et Hovedskilletegn efter Ordet „Menighed" foran Ordet „Sandhedens", som efter Ordet „Grundvold" foran Ordet „og". Ja dette „og" vilde vel neppe tillade, at Skilletegnet sattes anderledes; thi hvor synderligt og unaturligt falder det, naar et Hovedophold gjøres foran det, og hvorledes kommer dog det Efterfølgende, naar dermed en ny Hovedsætning skal begynde, at knyttes til det Forangaaende ved et „og", da et „Men", vilde være det rettere. Men seer man nu paa Sammenhængen, hvori Ordene forekomme, da vil man og blive vaer, at de naturligst forstaaes saa, at det er den udtalte store Helliglære, som kaldes Sandhedens Grundstøtte og Grundvold. Apostelen siger, at han har sagt Timotheus alt det Foregaaende, for at denne kunde vide, hvorledes han skulde omgaaes i Guds Huus, det vil sige den levende Guds Menighed. Hvad er da nu naturligere, end, at det Efterfølgende betegner Det, der altid er og bliver

Hovedsagen, den dybe og vigtige Grundlære, der nu tilsidst bringes i Erindring, netop som Grundlære. Hvor unaturligt derimod falder det ved den modsatte Forklaring, at de Ord: „vitterligen stor er den Gudfrygtigheds Hemmelighed“ ved et „og“ knyttes sammen med de Ord: Dette skriver jeg for at Du kan vide, hvorledes Du skal omgaaes i Guds Huus. — For en enegyldig Kirkes Anseelsesmyndighed, som Sandhedens Grundstøtte og Grundvold, kan da Intet udledes, idetmindste Intet med nogen Vished udledes, af de anførte Pauli Ord.

Sextende Delingsstykke.

Videre om Eneraadighedskirkens Fremgang.

Man kan vel vide, at den Bog, hvis Indhold nu korteligen er angiven, ikke kunde Andet end fremkalde en Mængde Drøvtelser og Tankestridigheder, hvilke ei blot yppedes for Sagens egen rette Opklarings Skyld, men og, for paa den ene Side at modvirke, paa den anden at forfremme, den Tanke, at Eneraadighedskirken var den eneste, der svarede til, hvad en Kirke skulde være, naar man skulde have en Kirke, og svarede til den Beroligelse og Betryggelse, som en guddommelig Aabenbaring skulde yde, naar en saadan skulde danne et fast Tilhold. Men under dem alle vedblev bestandigen den Virkning, som Eneraadighedskirkens Rundskrivelse havde begyndt at udøve, at udbrede sig, og der vare ikke ganske Faa af Indsigelseskirkernes Mænd og Qvinder, især blandt Lutheranerne og i den saakaldte engelske Hoikirke, der deels meldte sig for at gaae over til Eneraadigheden, deels vidstes dertil at have stor Tilboielighed.

Hvad der især vedblev at tiltale Mange, var, at den Lydighed, Eneraadighedskirken krævede, netop var af samme Art, som de gjennem mangen dyrekjøbt Erfaring havde lært, at man maatte vise Landenes Love og deres Regjeringer i det Verdslige, men at der dog nu i denne Kirke var aabnet samme Frihed til, at arbeide hen til det Bedre gjennem fri Betænkning og Overveielse, som i Statens Sager, kun at det ikke maatte skee paa freds- og tillidsforstyrrende eller uroliggjørende Maade, eller undergrave de christelige Grunddyder, Lydigheden, Ærefrygten og Overladelsen til Guds Førelser gjennem Kirkens guddommelige Anseelsesmyndighed. Men Mistilliden til Eneraadighedskirken, en gammel Antagelse af, at en vis underfundig Herskesyge eller Anmasselses- og Undertvingelsestragten laae, tildeels uvitterligen, bagved alt hiint Tillokkende, var gammel indgroet i Indsigelseskirkerne, i hvilke desuden Følelsen for Aandsfrihed, og for et frit, reent og fuldt Forhold til Helligskriften og dens Aand, var stort. Mange i disse Kirker meente derfor, at de burde lade sig det være yderst magtpaaliggende, at staae enhver Omsiggriben af Eneraadighedskirken imod. Man bestræbte sig for at vise, at den ikke havde nogen Ret til, fremfor de andre at kalde sig den eneste rette oprindelige eller paa Apostlernes egen Indstiftelse hvilende Kirke. Det blev oplyst, og kunde ikke Andet end indrømmes, at den fra først af ene ved en stor herskesyg Anmasselse havde faaet sit Overherredømme. Der blev og gjort opmærksom paa, at den saakaldte enegyldige Kirke selv jo kun var fremkommen, og havde skaffet sig sit Herredømme, ved en Udskillelse fra den rette oprindelige, hvilken man dog unægteligen med nok saa megen, ja langt større Ret kunde sige den græske Kirke at have været, som den romerske. Det laae her nær at erkjende, at, naar en saadan stor Udskillelse, hvorved to Hovedkirker vare fremkomne, havde allerede i de tidligere Aarhundreder kunnet finde Sted, uden at Eneraadighedskirken heri fandt Noget,

som kunde hindre den i endog at kalde sig den enegyldige, medens den dog ved Siden af sig havde maattet lade hiin græske bestaae, som ogsaa ansaae sig for den rette sande enegyldige, saa maatte og en ny Udskillelse have kunnet finde Sted, med samme Ret til at kalde sig den sande gyldige. Men nu stod her rigtignok Indsigelseskirkerne Det imod, at atter de fra først af havde været to, der stærkt havde udskilt sig fra hinanden, og at dertil i Columbien en tredie, Efterdobernes, var kommen, med samme Værdighed og Anseelse, som de to andre, ja at atter især den ene af hine to Indsigelseskirker var deelt i flere mindre, der paa det Bestemteste havde udskilt sig fra hinanden; ikke at tale om Kjettermenighederne og de øvrige, som kunde kræve lignende Ret; saa stor var den Adsplittelse, som havde funden Sted. Hertil kom nu, og det fremhævedes især, at Indsigelseskirkerne jo ingenlunde kunde tillægge sig, eller vilde tillægge sig en saadan guddommelig Anseelsesgyldighed og Anseelsesmyndighed, som Eneraadighedskirkens hele Væsen medførte for den; thi i Indsigelseskirkerne skulde jo Helligskriveten ene og alene have en saadan Gyldighed og Myndighed, medens man dog ikke i Sandhed lod den have den, hvilket den ringe Indgang, ja den Modstand, som det frie Evangeliums Christne havde funden, havde givet et nyt meget talende Beviis paa. De mange Indsigelseskirker — thi mange kunde man kalde dem, da jo hver af deres Nævnelser sluttede sig sammen i sig, som den rette gyldige fremfor de andre, — bleve jo ved at erkjende sig for berettigede, ei blot statligt, men christeligt berettigede, og saa kom man dog til at maatte tilsidst tilstaae, at den lige Gyldigheds Christendom egentlig maatte blive den, som de Indsigelseschristne burde bekjende sig til, hvor man saa fik en Mængde Kirker af lige Gyldighed, ja kunde faae mange flere endnu, ikke som lige lidet, men som lige meget christeligt berettigede; thi den lige Gyldigheds Kirke var jo ikke en Ligegyldighedens, men en

Ligegjeldenhedens eller en Ligeanerkjendelsens Kirke. Man begyndte iøvrigt snart mere og mere at mærke, at Spørgsmaalet ikke var, hvilken der var den sande Kirke, og om Eneraadighedens var det; men at Spørgsmaalet var, om den dog ikke virkelig var en Kirke, og om ikke derimod Indsigelsernes slet ikke kunde kaldes virkelige Kirker, hvilket dog ifølge Skrivtordets oprindelige Betydning skulde være Menigheder, altsaa ikke blot paa indvortes aandelig Samstemning beroende Foreninger, men paa udvortes Maade forenede Menneskesamfund, sammenordnede til en ret Samfundsenhed, altsaa med en vis i deres Indre alraadende Myndighed. Saadanne vare vistnok Indsigelsesmenighederne paa mange Maader dannede til at være, men vare kun blevne det ved at glemme, eller tilsidestøde, ja træde under Fødder, deres Grundlære om Helligskrivtens Enegyldighed, og ingen af dem havde jo turdet erklære sig for enegyldigt Grundlag og Grundstøtte.

Saadanne Tanker og Betænkninger kom idelig op, og Mange sagde, at enten maatte man slet ikke ville have nogen Kirke i anden Forstand, eller med anden Betydning, end den, i hvilken man ogsaa kunde sige Naturgransker- og Agerdyrkerforeningerne ved deres Samvirken at danne et Slags Kirker i deres Fag, eller og maatte man tye til Eneraadighedskirken. Naar hertil svaredes, at man skulde sagt: til een af Eneraadighedskirkerne, thi den græske kunde med lige saa fuld Ret kalde sig saa, saa gjorde denne Indsigelse ingen videre Virkning; thi den græske Kirke herskede vistnok med stor Udbredelse i Asien, hvor den i de siberiske Lande og Riger, ja til langt ind i Vestasien var ei alene den eneherskende, men endog næsten eneste kjendte, men for Columbierne var den langt bort og næsten ukjendt. En anden Indsigelse vakte mere Opmærksomhed: Naar dog, sagdes der, Hovedsagen var at komme ind i en Fortrøstningens og Tryghedens, en Stridighedsfrihedens og

Overgivelsens Havn, ud fra det Hav, paa hvilket De med den blotte Helligskrivt og dens frie Randsagelse idelig maatte færdes i mange Omtumlinger, saa kunde jo Enhver ansee sin særdeles Kirke, hvori han var opvoxet, som den for ham rette gyldige, i og gjennem hvilken nu de guddommelige Forelser skulde fore ham, saa at han skulde betragte sit Forhold til denne sin Kirke i Lighed med det Forhold, hvori Rundskrivelsen havde stillet Alle til den eneraadige Kirke. Men hertil svaredes, at saa maatte man gaae noget videre, og lade Enhver holde sig til sin Huuschristendom, ja til sine inderste personlige indre Gudsforelser, saa at man altsaa tilsidst fik en Tilstand, som den i det nuværende Europa, hvor man lod sig fore alene ved Guds Forelser, personlige for Enhver, og hvor Helligskrivten kun var Veiledning og Opvækkelse, men ikke et Grundlag med guddommelig Anseelsesmyndighed. Men skulde enhver Enkelt saaledes fortrostningsfuldt hengive sig til de særegne Forelser, hvorved Gud forte ham, saa vilde de, sagde Nogle smilende, netop gjore det ved at folge den Tilskyndelse, de folte til at gaae over til Eneraadighedskirken, for at faae en sand Kirke at hore til; thi kun en Kirke med en saadan Anseelsesmyndighed, som Eneraadighedens var, var for dem en virkelig dem tilfredsstillende Kirke. De andre vare det ikke mere, end den Stat og Regjering kunde kaldes en virkelig, som vel gav Love og Forordninger, men lod Enhver haandtere med dem, som han vilde, uden at Ovrigheds- eller Dommermyndighed havde nogen sand enten Fortolknings- eller Opsynsret. I Indsigelseskirkerne tiltoge sig vistnok Præsterne hyppigen en saadan Ret, men, naar man saae bort fra de udvortes Gudsfrygtsdyrkelses-Foranstaltninger, hvor en vis Anordning maatte holdes, og saae paa Hovedsagen, saa vare de jo i Strid med deres egen Grundlære ved at gaae saaledes tilværks.

Hunschristendommen — dette Ord og denne Tanke hævede sig frem, men kom ei videre til nogen nærmere Omhandling og Overveielse, hvortil vel især Aarsagen var, at just lige nu et stort Angreb paa Eneraadigheden skeede, der vakte stor Opmærksomhed. Den, det gik ud fra, syntes just ei at have tænkt paa, derved at ville modvirke Overgangen til denne Kirke; hvad der var forhandlet om Hellignadveren, syntes alene at have, ved nærmere Eftertænkning deraf, bragt ham til at træde frem med Opklaringer af denne Sag, hvori han nu paa Ny bragte Røre, efterat den syntes at være kommen til Ro; men Andre grebe her Anledningen til at advare Dem, som vare tilboielige til Overgangen, indtil Bevægelsen fik et Udfald, som man fra forst af ei havde ventet.

Eneraadighedskirken, sagde han, uddeler ved Hellignadveren blot Brødet til Lægfolk, men ikke Vinen, sigende, at med Brødet meddeles jo Jesu Christi Legeme, altsaa og hans Blod, der hører med til Legemet, og angivende, at den undlader at uddele Vinen, for at Intet af denne hellige Drik, hvori nu Christus er tilstede med sit Blod, skal udsættes for at vorde spildt, hvilket, var det saa kun en Draabe, vilde være en Gru at tænke sig; men ei at tale om, at med Helligkagen jo ogsaa noget Lignende, maaskee endog nok saa let, kan skee, da deraf jo Noget kan blive hængende i Tænderne og senere vorde udkastet, ja maaskee strax ved en pludselig paakommende Kildren i Halsen og Hoste kan vorde udstødt og falde til Jorden, eller og ved Overrækkelsen kan smuldres af, saa gaaer Fremgangsmaaden ud paa, for at forebygge en simpel legemlig Spildelse, at lade en stor aandelig Forspildelse vorde de læge Folks Lod, idet disse nu komme til at miste en stor og væsentlig Deel af den Naade og Levendegjorelse, som gjennem Hellignadveren skulde gives dem. Dersom Eneraadighedskirken, ligesom visse af Indsigelseskirkernes Nævnelser, kun ansaae det Legemlige i Hellignadveren for at være

en Betegnelseshandling ved et udvortes Tilkjendegivelsesmiddel, og satte Helligthandlingens hele Kraft og væsentlige Betydenhed i det Aandelige, saa lod sig den store Afvigelse fra Herrens egen Indstiftelse endda, om ei forsvare, saa dog taale, og, som en nu eengang fra gammel Tid saaledes ordnet Sag, vedligeholde. Men saaledes som Eneraadighedskirken betragtede Hellighandlingen, saavelsom saaledes som Ægtlutheranerne betragtede den, — og til disse hørte den Talende, — saa var det Legemlige af en ganske anden Betydenhed, og Kalkens Unddragelse maatte kaldes en Unddragelse af en stor og væsentlig Deel af det i den hellige Handling og dens legemlige Midler nedlagte Velsignelsesfulde. Naar Christus baade tidligere, efter Johannes's Beretning (Joh. 6, 54-56), havde nævnet Kjød og Blod som To, saa og senere ved Nadverens Indstiftelse aabenbart havde adskilt Legeme og Blod som To, der skulde modtages hvert for sig, saa maatte ogsaa hvert af dem have sin Betydenhed og Vigtighed. Og hvilken denne var, kunde man ved at granske i Helligskrivterne nok blive vaer. Efter Guds Forskrivter gjennem Moses maatte Blod paa ingen Maade af Mennesket spises eller nydes, men skulde derimod i visse Tilfælde anvendes til hellig Bestænkelse m. M. (3 Mose 4, 6 og 17; 16, 14 og 15). Kjødet derimod maatte i mange Tilfælde nydes ved Offermaaltiderne. Som Grund til, at overhovedet Blod slet ikke af noget Dyr maatte bruges til Spise, et Forbud, som Apostlernes og de Ældstes Forsamling (Apostl. Gj. 15, 20 og 29) havde gjentaget, var hos Moses angivet, at Legemets Liv var i Blodet, at Blodet var Forsoningen for Livet, at Blodet var Sjælen, og at man ikke maatte spise Sjælen med Blodet, men skulde, naar ei Andet var foreskrevet, lade det strømme ud paa Jorden, som Vand (3 Mose 17, 11 og 14; 5 Mose 12, 23 og 24). Nu var imidlertid, uagtet Christi Død var stillet i Lighed med et Offersdyrs Offerdød (især i Hebræerbrevet), og uagtet ogsaa

især Nadverens Hellighandling var stillet sammen med den Meddeeltagelse i en Offerhandling, som fandt Sted derved, at man var med ved at spise af Offerkjødet (1 Kor. 10, 16 ff.), dog alligevel ei alene Christi Legeme givet hans Helligede til at spises, men ogsaa hans Blod til at drikkes af dem. Kunde man nu vel da antage Andet, end at nu skulde Christi Blod netop nydes med Legemet, fordi det var at betragte som Sædet for det Livgivende i Legemet, som Det, hvori Sjælen var, og hvorigjennem Sjælen meddeeltes; og nu forstod man, hvorfor begge Dele, baade Brod og Viin, hørte til Hellighandlingen. Ved Brodet deelagtiggjordes man i Christi Legeme, ved Vinen i Christi Sjæl. Dette stemte ogsaa med den Brug af Udtrykket Christi Blod, som saa ofte i Helligskriften forekom. Der gjordes nu og opmærksom paa 1 Kor. 12, 13, hvor det hedder, at vi jo ved een Aand Alle ere døbte til eet Legeme, og Alle have modtaget Drikken til een Aand; hvor altsaa i Modsætning til Daaben ikke Nadveren overhovedet, men netop Kalken i Særdeleshed nævnes som den, hvorved vi alle helliges til at være af een Aand, og det netop idet alle Christi Legemes Lemmer, endog de, som kunne synes os være de nanseeligste, haves for Øie.

Forfatteren af det her ommeldte Skrivt spurgte nu, om og hvorledes det lod sig forsvare, at Eneraadighedskirken unddrog Lægmanden Vinen. Men selv bortseet fra denne Opklaring, maatte man sporge, hvorledes, da Christus dog havde bestemt en dobbelt Velsignelse og Kraftiggjorelse og Tilegnelse for alle Sine, Eneraadighedskirken kunde unddrage den største Deel af Sine den ene, ja større Halvdeel heraf.

Dette Skrivt gjorde stor Virkning, baade i Eneraadighedskirken i det Hele og hos de nylig Overtraadte i Særdeleshed, samt hos Dem, som havde følt Drivt til at træde over, og der opstod i denne Kirke en almindelig Tale om, at nu turde Tiden

være kommen til, at lade den hellige christelige Indstiftelse nyde sin fulde Ret. Det syntes, som om Ingen for havde seet Vinens Unddragelse i det Lys, hvori den nu var stillet. At deri laae en stor Unddragelse af en af Christi store Velsignelser og Velgjerninger, at den hellige Indstiftelse, ja at Christus selv, derved var bleven forurettet, det gik nu saaledes op for Alle, at fra mange Steder Bemærkninger og Begjæringer gik til Nova Roma om, at lade denne Sag vorde tagen i Overveielse og at betænke, om ei den Tid var kommen, at den hellige Aand vilde fordre Nadverens Meddelelse i begge Skikkelser til alle Troende. Disse Andragender vare ved flere Skrivter, som vare udgivne, baade af Mænd og Qvinder, saavel i Eneraadigheds-kirken som i Indsigelseskirkerne, blevne forberedte. Nogle af disse Skrivter vare af Saadanne, der tilkjendegave, at de længe havde følt en Trang til at søge Ly og Fred og Tilhold i en Kirke, der havde den rette fulde Anseelsesmyndighed, medens den jo havde erklæret sig aaben for alle de Omdannelser, som den hellige Aand vilde medføre, og ingenlunde ansaae sig for afsluttet og fuldendt. Men nu sagde disse, at Betænkningen af Lægmandens Udelukkelse fra Christi Blods Nydelse, nødvendigvis havde maattet kaste dem tilbage i Tvivlen. De havde maattet spørge sig, om ikke maaskee den græske Kirke, der jo i det sidste Aarhundrede havde viist sig besjælet af en Fornyelsens Aand, var den rette enegyldige; thi, hvad den rette Anseelsesmyndighed angik, saa herskede denne jo ligesaavel i den græske Kirke, som i den romerske. Af Indsigelseskirkens Mænd gik een endog saa vidt, at han traadte op med en Paamindelse om, at man, under de heftige Angreb og Bekæmpelser, som Eneraadighedskirken i Slutningen af det nittende Aarhundrede i Europa havde været Gjenstand for, endog var gaaet saa vidt, at man havde spurgt, om ei den store Pengebekostning, som Vinens Uddelelse til Lægfolket, vilde voldet Kirken, turde have havt en stor Indflydelse

paa Afgjørelsen af den dengang allerede i Europa reiste Opfordring til at lade Hellignadveren igjen for Alle vorde Det, den i Overeensstemmelse med Christi Indstiftelse fra først af havde været for Alle.

De mange Begjæringer, der rundtom fra kom til Nova Roma, satte den høie Overhyrdestand i megen Bevægelse. At slige ligefremme Begjæringer fremkom i Mængde, var i Columbien intet Nyt. I Gammeleuropa vilde de have været betragtede som noget Uhørt, men efterat Europa var indsovet, var i Columbien i Eneraadighedskirken, der nu maatte skaffe sig ei blot et nyt Middelpunct og et nyt Hoisæde for Overmyndigheden, men og et nyt Grundlag for sin Virken, en ganske anden Aand strax fra forst af fremkommen. Det var bleven erkjendt, hvilken Lykke det — hvis man ellers i en saa høi Sag turde bruge det Ord Lykke, — havde været for Enegyldighedskirken, eller for Christi Rige paa Jorden, som man udtrykte sig, at det gamle Rom med alt dets Vedhæng var forgaaet, saa at et nyt Rom havde kunnet opstaae i Columbien. Et stort og velsignelsesrigt Forsyn var heri priset og tilbedet. Den gamle Art af Herredomme-Indflydelse, gjennem Regjeringerne og en i verdslig Henseende hoifornem og ved stor Formue mægtig Overpræstestand, kunde ikke mere finde Sted, og Meget, som Kirken hist, for sin Anseelses Opretholdelses Skyld, havde maattet holde fast ved, kunde nu opgives og maatte opgives.

Alt Saadant, som hvad i Neapel den hellige Januarius's rindende Taarer, hvad i Bohmen Nepomuks Anraabelse, i Trier Christi hellige Kjortel havde frembudt, var efter det gammeleuropæiske Livs fuldelige Ophør og Eneraadighedskirkens Hoisædes Forflyttelse til den mechikanske Hoislette, saa aldeles forsvundet, at der ei mere kunde være Tale om Sligt, undtagen maaskee i nogle afliggende Bjergegne og Dale i nogle Strøg af Sydcolumbien. Pavedommets og Romhøihedens og den hele

eneraadige Kirkes og dens Præsteskabs Forsvinden i Europa havde maatte udøve en gjennemgribende Indflydelse i Columbien. Eneraadighedskirken i Columbien var i Grunden vel ikke en ny, men dog ei heller den gamle, skjønt den vilde ansees herfor. Den Friheds- og Selvstændighedsaand, som i alt Andet herskede i Columbien, havde der maattet, ved Siden af Kirkemyndighedens Opretholdelse, gives Rum for i Eneraadighedskirkens nye Hovedstad.

Den vakte Aands Forelser kunde derfor ogsaa nu frit strømme hen til Nova Roma. Ja, at saa mange Begjæringer om den hellige Nadverviin fremkom ud fra Kirkens egne Menigheder, var endog meget velkomment; thi jo flere og stærkere disse vare, desto mindre kunde den Tanke gjøre sig gjeldende, at man, dersom man besluttede, at lade Nadveren i begge Skikkelser uddeles til Alle, havde gjort det af særdeles Hensyn til Dem, som vilde gaae over til Enegyldigheden fra de andre Menigheder.

Men hvad man nu skulde gjøre i Henseende til denne store attraaede Hovedforandring, derom forhandledes der længe i det sammenkaldte Raad af Overhyrder og Præster, som var samlet i Nova Roma, ikke endda saa meget for Beslutningens Skyld, hvilken man snart var enig om, som fordi Affattelsen af den Skrivelse, hvorved Beslutningen skulde kundgjøres, samt visse nærmere Bestemmelser, som maatte finde Sted, krævede omhyggelig Overveielse. Den forventede Rundskrivelse udgik da først nogen Tid, efterat det med almindelig Glæde var erfaret, at en saadan vilde komme.

Men inden vi gaae til at meddele dens Indhold, faae vi at lade en Indskudsbemærkning finde Plads her. Den omtalte Forfatter havde brugt det Udtryk, at Vinen var unddragen Lægfolkene. En Anden gjorde nu opmærksom paa, eller rettere gav de Ukyndige Underretning om, at allerede i det gamle Europas

Tider var Brødet alene givet til alle til Herrens Bord Hentrædende, hvad enten de hørte til Lægfolket, eller til Udvalgsfolket (Kleresiet, saa kaldtes Præstefolket). Det var blot den uddelende Præst, der, ikke som Præst, men som Uddelende, altsaa hvor han stod, ei paa egen Persons, men paa Kirkens Vegne, drak Vinen, og drak den paa hele Menighedens Vegne, til Helligelse for Alle, ei for sig alene.

Rundskrivelsen begyndte med at tale om, hvorledes de hellige Apostler, da de i Forening med Menighedens Ældste, der svarede til Det, hvad Præsterne siden bleve, hvilke og i flere Sprog havde faaet deres Navn efter dem, havde fattet deres Beslutninger, angaaende de til dem fra Menigheden i Antiochien komne Spørgsmaal, havde ladet Skrivelsen til denne Menighed udstedes baade i den hellige Aands Navn og i Apostlernes, de Ældstes og samtlige Brødres Navn, altsaa i den nu herved grundlagte første Moderkirkes Navn (Apostl. Gj. 15, 6. 22-23. 28). Der havde, forend Beslutningerne toges, været Forhandlinger, ja Drøvtelse og Stridighed, og herunder havde vel et Henblik til et Udsagn i den gamle Pagts hellige Bøger funden Sted, idet Jakobus havde mindet om et Sted i Propheten Amos, men ikke som det, der indeholdt Noget, der egentligen vedrørte de Beslutninger, der skulde tages, og en Paaberaabelse af noget Ord af Jesus Christus selv var ikke fremkommen. Imidlertid vare Beslutningerne kaldede den hellige Aands, og siden den Tid vare igjennem Aarhundredernes Løb fremkomne mange Bestemmelser af den hellige Kirke, der vare udstedede som kommende fra den hellige Aand gjennem Kirken, uden at der altid var bleven seet paa, om de kunde belægges med udtrykkelige Ord af Helligskriften, men blot agtet paa, at de vare i dens Aand, eller vare tjenlige og fornødne for den hellige Kirke i det Hele. Mange saadanne havde angaaet Lærens Grundvæsentlige, og vare blevne ansecte for faststaaende

og urokkelige, skjønt egentligen talt Intet turde kaldes urokkeligt for den hellige Aand, hvorpaa det kunde staae som et stort talende Beviis, at endog det hele ved Guds egne Foranstaltninger fremkomne Jødedom, med mange deri givne Lærdomme og Forskrivter af Gud selv, var rokket, ja tildeels omstyrtet, ved Jesus Christus og hans Apostler. Men mange af Kirkens Bestemmelser og Anordninger vare ligefrem kun saadanne, der angik ved Tidsforholdene fremkaldte Foranstaltninger og Forskrivter, som altid vare erkjendte for at være ikke nødvendigvis fastſtaaende. Til saadanne hørte endog to af hine i Apostlernes første Kirkeforsamling givne Bestemmelser, de angaaende Afholdenhed fra det Qvalte og fra Blod til Spise. Begge disse Bestemmelser vare efterhaanden i Tidernes Løb hørte op at overholdes, da de Henblik til den Forargelse, der kunde gives Jøderne, vare bortfaldne. Angaaende Tilstedelsen af at spise Kjødet af qvalte Dyr var for halvhundrede Aar siden, i Anledning af, at ved Duernes Qvælning Nogle vare blevne urolige, Kirkens Bestemmelse bleven given med rene Ord. Til saadanne blot af Tids- og Folketilstandshensyn givne Bestemmelser, der ei burde staae som grundvæsentlige, og derfor for os som urokkelige, henhørte nu og den Forskrivt, at kun Brødet, ei Vinen maatte i Nadverens Hellighandling uddeles. Der havde derfor allerede i Gammeleuropa funden Undtagelser Sted. Nu var derimod den Tid kommen, da man i al Ydmyghed maatte erkjende, at det var den hellige Aands Villie og Beslutning, at nu Nadveren i begge Skikkelser skulde uddeles til alle Christne. I det Nore, som i saa Henseende var opkommen i saa mange ret- og fuldttroende Christne, turde man see den hellige Aands forberedende Virkelser. Iøvrigt maatte Ingen troe, at han nogensinde havde staaet udenfor Christi hellige Blods Meddelelse; det var ei alene i mange aandelige, men og i Nadverens underfuldt-hemmelige Meddelelser strømmet middelbart hen til alle Lægfolk gjennem

de præsteligen Indviede og al den Virken, der var gaaet ud fra dem. Iøvrigt skulde Messerne vedblive, som forhen, og Helligbrødene uddeles ved enhver Messe til Dem, som begjærede at tage hjem af dem; ogsaa skulde deres Modtagelse med Munden af Præstehaanden vedblive som hidtil; den fulde hellige Nadvere i begge Skikkelser maatte Enhver kun nyde to Gange aarligen, ei oftere. Endelig tilkjendegav Rundskrivelsen tilsidst, at Begjæringen om Præste-Egteskabers Tilladelse havde det ikke behaget den hellige Aand at bevilge. Dertil var Tiden endnu ikke kommen; man maatte oppebie dens beleilige Tider. De Præster, som følte Trang til Egteskab eller Forlængsel derefter med et gudeligt Sind og i gudelig Tragten, vidste jo, hvorledes de, ved at stige ned fra Præstestandens Høide, kunde opnaae deres Attraaes Tilfredsstillelse, og endda fremdeles med de dem betroede Aandsgaver og den tilerhvervede Aandsdannelse virke velsignelsesgodt i Kirkens Tjeneste*). De rette og sande Rettroende bades her at erkjende og tilbede den hellige Aand, som baade gav og nægtede efter sit Velbehag, eller efter sin Naades Medfør.

Efterat denne Rundskrivelse var udstedt, — det var i Foraaret 2002, — viiste det sig snart, begyndte Mange at sige, hvor godt Eneraadighedskirken havde ordnet og udkastet sit Næt. Man saae, at det ei var for Intet, at dens Høipræster i deres Segl, foruden Korset, Bægeret med Helligkageskiven og Ankeret, som Tegn for Tro, Kjærlighed og Haab, og foruden den derunder paa Jord og Græs henkastede men ikke udeglemte tredobbelte Krone, tillige havde Fisken, ja havde den to Gange, baade ovenover, hvor den betegnede Frelserens hellige Navn ved at minde om de fem Bogstaver, hvoraf det græske Navn paa Fisk

*) See ovenfor S. 25.

bestaaer*), og hvor den var anbragt ved Siden af Ouen, og nedenunder, hvor den tilkjendegav, hvad Præsten var kaldet til (Matth. 4, 19; Mark. 1, 17).

Det nye aabenbare og store Beviis, som nu var givet paa, at Eneraadighedskirken stod aaben for Gjenfornyelser og Omdannelser, samt dens hele nuværende, i sin hele indre Aand fra den gammeleuropæiske Kirketilstand ganske forskjellige Ordning, tilligemed den aandelige Virkning, som den forrige Rundskrivelse havde gjort, fremdeles Attraaen efter at komme ind i en ret egentlig sand og virkelig Kirke, der havde en ubestridt Anseelsesmyndighed, men udøvede denne med Skjønsomhed og Frihedsomsorg, men tillige med Sjæleomsorg, og saa endeligen den lydigheds-, ærefrygts- og overladelsesfulde Hengivelse, som denne Kirke gjorde til Grunddyden og til Grundfortrøstningen, medens den ligesaafuldt prædikede Gjerningernes, det vil sige, et velfort og velgjørende Livs Nødvendighed, som den prædikede den overladelsesfulde og tillidsfulde Tro, ei blot paa Christus og Christi Forsoning, men og paa Christi endnu synligt paa Jorden bestaaende Myndighed: alt Dette bragte nu hele Menigheder til at gaae over til Eneraadigheden, ja netop hele Menigheder, fordi de, naar de i saadan samlet og forenet Mængde gik over, ansaae sig for mere betryggede.

Meget virkede nu og Dette, at Eneraadighedskirken, medens den gav megen Frihed i Valget af Skriftefædre, og havde mange saadanne, der ogsaa i deres fra verdslig Livsbekymring tilbagetrukne Stilling kunde leve for Sjæleomsorgen, og ret uddanne sig til at leve for den, bestandigen lod det være en vigtig Lære, at til sin Skriftefader maatte Enhver fortrøste sig saa, at han fuldkomment herved beroligede sig, idet det var selve den

---

*) Fisk, *ἰχθύς*: *Ἰησοῦς Χριστος Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ.*

hellige Kirke og Guds Forelser gjennem den, man beroligede sig ved. Man begyndte og at tale om, at, om der ogsaa i Indsigelseskirkerne vare mange Præster, der omhyggeligen udøvede Sjælesorgerembedet, saa var dog Grundforholdet meget forskjelligt, idet de Sidste bestandigen gik og maatte gaae i den frie Overveielses og Betænknings og den frie Tilegnelses Tjeneste, medens Hine bestandigen gik i den hellige Ærefrygts og Underordnings Tjeneste, og syntes Forskjellen i mange enkelte Tilfælde ei at være stor eller mærkelig, saa var den dog i det inderste Grundforhold og i hele Grundstemningen i Sjælene stor.

Overgangene til Eneraadighedskirken tiltoge, og man begyndte at tælle de Overgangne ei i hundrede- men i tusindevis. Indsigelseskirkens Mænd forbausedes, men forvirredes ei. Især gjorde de Tretti opmærksom paa, at, da det unægteligen var hellig christelig Iver og Varme, som besjælede de Overtrædende, saa maatte man ei træde hindrende eller forstyrrende imod, især da jo ved disse Overgange den for et Par Aar siden saa meget attraaede Forligelse imellem Eneraadigheden og Indsigelsens Kirker kunde faae sig banet en Vei. Imidlertid undlode de ei at fremhæve, at saa vigtig og beroligende hiin hellige Lydighed og Ærefrygt var, saa var dog det Lys og den Indsigt og Indsigtsvarme, som den frie Leven i den frie hellige Skrivt og dens Randsagelse gav, af ei mindre Vigtighed. Som den første Grundbegyndelse var jo i Johannes's Første nævnet Ordet, det Ord, som tillige var Livet og Lyset. Her var Varmen ei særskilt nævnet; den laae imidlertid i Livet; men Lyset kunde jo kun komme gjennem Tænkning, Overveielse, Indsigt. Ja, til denne var ogsaa Ordet at henføre, og maatte det herved bemærkes, at det græske Udtryk, som fra gammel Tid var oversat ved Ordet, egentlig betegnede Talen, nemlig den tænksomme Tale, og ligeledes betegnede Tænkekraften, og Udtrykket kunde meget

vel ligefrem været oversat saaledes, som Eneraadighedskirken *) i sin Opbyggelsesbog havde udtolket det, nemlig ved Tankefylden, den sig udtalende Tankefylde, den virksomt fremtrædende Tankefylde, i hvilken da baade Livet var med sin Varme og tillige Lyset. Det var egentlig den evige Tankefylde, det vil da nærmere betragtet sige Sandhedsfylde, der, udtalende sig, traadte frem i det Livgivende og gjennem Livet, men derhos lige saa væsentlig traadte frem som Lys og givende Lys, altsaa givende Indsigt. Men hertil svaredes, at denne hindrede Enegyldigheden ei. Den gjorde den kun ikke til første Grundvold.

Men nu traadte en Tanke frem, som skal have bevæget Eneraadighedens Høipræster meget, ja havt noget Slaaende for dem, saa at de dvælede meget ved den; det var den Tanke, En kom frem med, uden at man erfoer, hvo, medens det meentes at være en af Eneraadighedspræsterne: at Eneraadighedskirken vilde have gjort overmaade Ret i og Vel i, at have lige fra først af ikke udstødt de Kjetteriske og forfulgt dem som Fjender, men taget dem under sin moderlige Vaeretagelse og Forsorg, som sygelige Lemmer, der maatte behandles vaersomt, og ved kjærlig Vaersomhed, ret som om de vare under Sygepleie, efterhaanden maatte fredeligen være at bringe tilbage til det Rette, ved den sande Troes Magt til, at trænge igjennem og tilegne sig alle christnede Sjæle. Den skulde selv have hindret al Udskillelse, ved at erklære, at selv de meest Afvigende bleve ved at være dens Børn. Denne Tanke skal, fortaldes der, have efterhaanden i Stilhed havt en saadan Virkning hos den eneraadige Kirkes Hyrdeformænd, og hos mange Andre i dens Midte, at, hvis den tidligere var opkommen, vilde denne Kirke have taget Spørgsmaalet om de Afvigendes attraaede Tilstedelse til dets Helligdommes Indre i Høitidsaaret 2000, ganske anderledes, end den havde taget det.

*) See ovenfor S. 79.

Syttende Delingsstykke.

Den lige Gyldigheds Christendom vinder Fremgang.

Men naar, som vi have berettet, Eneraadighedskirken fik stor Tilgang fra Indsigelseskirkerne, ja endog tilsidst fik dem fra Efterdobernes, da disse ved Styrkelseshandlingen kunde opnaae, hvad de gjennem den efterfølgende Daab havde søgt, saa vare der nu dog ogsaa Mange, som gik lige i modsat Retning, idet de knyttede sig til den lige Gyldigheds Menigheder. Dette skeede saa meget snarere, som der blev lagt Mærke til, at man, for at gaae over til disse Menigheder, ei behøvede indvortes at træde ud af eller lade af fra den Kirke, man tilhørte, da man jo, netop ifølge den lige Gyldigheds Lære og dens hele Aand og Indretning, i dens Menigheders Midte kunde beholde sin særegne Forkjærlighed, sit særegne aandelige Fædreneland og Hjemland, ja finde al Imodekommen i saa Henseende. Det var fra deres Side sagt, og blev fremhævet, at de, ligesom Paulus havde været det, vilde være Joderne en Jøde og Grækerne en Græker og Alle alt Særskilt og Særegent, for at vinde Mange til Christendommens Væsentligste og til fælleds Medhjelp og Medvirkning i dette Væsentligste. De fulgte derved og, sagde de, Apostelen, naar han (1 Kor. 3, 11-15) siger, at, alt eftersom Nogen bygger forskjelligt paa den givne Grundvold, saa skal hans Værk proves, som ved en Ild, saa at det enten skal holde sig, eller, om det bliver opbrændt, da ei hindre, at han jo skal vorde frelst, om end som gjennem Ild; hvor det da var at mærke, at, hvad der i saadan Bygning ikke er Sølv eller Guld, derfor ikke strax er Hø eller Straa. Endelig meente og den lige Gyldigheds Christne, at de kun ved saadan Anerkjendelse af den lige christelige Berettigelse, altsaa af det Enes lige Gyldighed med det Andet, naar kun Grund- og Hovedsagen var der, bedst

kunde, ja først ret vilde kunne, afværge den Kiv og kivsagtige Strid og Heftighed, som der desværre i de 2000 Aar havde været fuldt op af, og som allerede Paulus i 2 Kor. 12, 20, frygter at finde hos de Korinthere, blandt hvilke man af det første Brev til dem seer, mange afvigende Forestillinger angaaende christiske Gjenstande og mange indbyrdes Afvigelser at være opstaaede, hvilke naturligen maatte medføre mange Trætter, Ivrelser, Opflammelser, saa længe der antoges, at kun Eet af det Omstridte kunde være berettiget. De meente ogsaa, at kun saaledes, som de toge alt det Forskjellige i de Christnes Anskuelser, Bekjendelser og Vedtægter eller Antagelser, kunde man fuldt opfylde Fordringen i Ephes. 4, 2. 3, at man, med al Ydmyghed og Sagtmodighed, med Langmodighed skulde fordrage hverandre i Kjærlighed, og beflitte sig paa at bevare Aandens Eenhed i Fredens Baand: kun saaledes kunde man i Nutiden virke til Christi Legemes Opbyggelse, samt undgaae Omdrivelser for enhver Lærdoms Vind, og opnaae Christi Legemes Sammenføielse efter hvert Lems Maal af Kraft til Fremvæxt i Kjærlighed (Eph. 4, 12-16). Hertil fordredes, at man ei lagde Vægt paa Lærdommene, om de vare saa eller saa, naar de kunde nyttedes til at faae Enhver, paa sin Viis og efter det i hans Lod Faldne, næret af Christi Kjærligheds Aand. De meente ogsaa, at de netop ved at tage Alt saaledes, som de i deres Menigheder toge det, aabnede den bedste Mark for den rette Vexelvirkning og gjensidige Indgriben, medens de baade havde Medhjelpere, Sjælesørgere og alle Helligmidlerne tilfælleds, og dog tillige havde det saa, at Hver kunde finde sine eiendommelige. Saaledes fik da disse Menigheder, til hvilke Eneraadigheden, ret som var det haanligen, havde viist de Indsigende hen, naar disse vilde blive deres Grundlære retteligen troe, nu virkelig mange nye Tilhængere, ikke færre maaskee (thi aabenbar Overgang fandt her ei Sted), end de vare, som Eneraadigheden fik.

Attende Delingsstykke.

Den saakaldte emanciperede (udfriede) Christendoms Christne.

Nu rørte sig ogsaa de Fornuftchristne. Vi maae, ved at nævne dem, forud bemærke, at, naar dette Navn toges vidtløftigere, hvilket hyppigen skeede, henregnedes derunder ei blot de egentlige Fornuftchristne, men og de saakaldte den rene Samvittigheds Christne, saa og de Hjertechristne, der baade kaldte sig det frie og det fulde Menneskehjertes Christne. Disse tre Ting: Overveielse og Betænkning, Hjerte og Følelsesbevægethed, og Samvittighed, fremhævedes som det egentlige Grundlags, det indre aandelige Grundlags, tre Hoveddele, eller som den indre Aands tre Veie og Grundvirkelser. Et Fjerde, som man snart maatte blive vaer, havde en stor Andeel, eller spillede en stor Rolle, nemlig Tankebillede-Udmalingen, eller de for Sjælen opstaaende indre Syn, og en deri sig rørende Digteraands Meddeeltagelse, synes man ikke saaledes at have agtet paa, at man har sagt sig selv, at ogsaa den burde nævnes. Baade alle disse saakaldte Fornuftchristne og den frie Aands Christne havde nogen, ja man kan sige ikke liden Lighed med Ny-Europas Gudbevægede, hvilket tildeels og gjaldt om den lige Gyldigheds Christne; men der var dog den store Forskjel, at i Europa stod Christeligheden aldeles udenfor hele Christenskabet, slet ikke medindspunden eller medforviklet heri, hvorimod alle Hine i Colummbien stode i bestandige Hensynsforhold til den udvortes Aabenbarings Christne, eller den 2000aarige Christendoms Christne; de lode og deres Børn døbe og derved faae Christennavnet.

De Fornuftchristne, især dog de egentlige, der og kaldte sig den frie Indsigts Christne, rørte og reiste sig nu, for at istemme aldeles i Det, hvad Eneraadighedskirkens første store Rundskrivelse havde sagt om, at enten maatte man have en

virkelig udvortes guddommelig Aabenbaring, som var i Eet og Alt fast og ufravigelig og uantastelig, og som man af reen Ærefrygt og Lydighed bøiede sig for, og lod gjelde og raade i Eet og Alt, men en saadan havde kun Eneraadighedskirken, eller ogsaa maatte man erkjende sig for i Grunden kun at være Fornuftchristne. De tilkjendegave ogsaa, at de med deres Lære ingenlunde stode udenfor Tilknytningen til den hellige Skrivt, der ogsaa for dem var, vel ei en i Henseende til hvert Ord deri gudindblæst, hvilket den jo ei heller var for de Indsigelseschristne, men en heelt igjennem gudbeaandet, som var dem paa mange Maader til „Belærelse, til Overbeviisning, til Rettelse, til Opvæxt i Retfærdighed", for at de „som Guds-Mennesker" maatte vorde fuldkomment dygtiggjorte til al god Gjerning (2 Tim. 3, 16-17), uden at den dog derfor var dem Eet og Alt i saa Henseende, da den jo selv paa mange Maader viiste sig saaledes, at den krævede fornuftig Overveielse og Afgjørelse, og at saaledes menneskelig Skjønsomhed paa mange Steder opfordredes til at gribe ind. Paulus havde jo heller ingenlunde sagt, at Timotheus ene og alene skulde lade sig veilede af den gudbeaandede hellige Skrivt; thi herved kunde Paulus jo kun mene den gamle Pagts hellige Bøger, baade fordi det jo kun vare disse, som Timotheus kunde kjende fra Barndommen af, og fordi de andre jo endnu ei vare til i samlet Overleverelse, om end vel nok i enkelte Stykker. I Pauli hele Virken var der jo ogsaa intetsteds at spore, ei heller i de andre Apostlers, nogen meddeelt Overleverelse af Christi egne Ord, fastholdte enten i opskreven eller i mundtlig Bevarelse; ei heller sporedes det, at Paulus nogensinde havde, paa Moses's Viis, givet sine Lærdomme i velsammenhængende ordnet skrivtlig Affattelse, der nu som saadan skulde lægges til Grund og følges. Han havde vel til Timotheus sagt (II, 1, 13) hold fast ved den Foretegning (det Mønsterbillede) af de sundgjørende Ord, hvilke du haver hørt af mig,

men om en overleveret skrivtlig Affattelse var her jo ei Tale; ei heller om en Meddelelse af Affkrivter af Pauli Sendebreve, eller en Henviisning til saadanne. I al Fald var af ham aldeles ikke sørget for Opbevarelse af noget Saadant. Havde Timotheus af Paulus modtaget en Affattelse til Veiledning, som et Forbillede af Læren i dens Heelhed, saa havde vi ikke faaet den, ei heller var der ellers efterladt os nogen Underretning om en saadan. Hist var da vist ikke Tale om Andet, end den hele store Livsanskuelse, som Paulus ved al sin Prædiken i det Hele havde givet. Men denne havde han jo overalt givet som sin frie Aands Tale til de Andres frie, om end folgagtige, Aand. Dette var Grundpræget af, Grundnaturen af, al Pauli Prædikelse. Den havde ingensinde i hans Breve været en anden, eller været i en anden Maade. Det saaes maaskee klarest i første Brev til Korintherne. Ingensinde var han heller traadt op som Den, der talde af en særdeles guddommelig given Myndighed og Anseelsesoploftethed, saaledes som derimod de gamle Propheter ofte havde gjort det, talende i Herrens eget Navn. I det nævnte Brevs det Syvende havde jo Paulus endog bestemt skjelnet imellem, hvad han siger som sagt af Herren selv, og hvad han derimod siger som af egen Skjonsomhed, uden at stotte det paa guddommelig Anseelsesmyndighed. Ja man seer, at han i en senere Tid er kommen til en ganske anden Dom om Forholdene og deres Medfor, og hvad der i Hensyn til dem er det Bedste, end han havde, da han skrev til Korintherne; thi her i det nævnte syvende Stykke, hvor han anpriser den ugifte Stand for de Christne, idetmindste i Christendommens forste Tider og for Dem, som skulle og ville kraftigen virke for den, og endog vil, at det er bedre, at lade de unge Piger ugifte, end at gifte dem bort, taler han ganske anderledes om Egteskab, end hvor han i første Brev til Timotheus det 5te netop vil, at til Opsynsmænd just skulle tages Mænd, som have Huus og Børn, samt vil, at

de unge Enker skulle atter giftes, for at faae Børn og Huus at styre, og at undgaae at give Modstanderne Anledning til slet Omtale, saaledes som det var skeet ved de unge Enkers Opførsel, hvor man da ei kan see Andet, end at unge Piger, især, naar de ei havde Fædre og Mødre, i hvis Huse de vare, vel ogsaa hellere maatte bortgiftes, end at fristes til at gaae saaledes tilværks, som hine unge Enker. Paulus i det Hele træder aldrig op som den af Prophetmyndighed eller anden saadan særegen given Myndighed Talende, om end undertiden talende som med det Slags Myndighed, hvormed ogsaa i vor Tid mangen Lærer, Foresat, eller høiere anseet eller kyndigere og dygtigere Mand kan finde Anledning til at tale. Endog Christus selv har jo villet, at vi skulle, prøvende hans Ord i Livet, selv forfare, om de ere af hans Fader, eller ikke (Joh. 7, 17), hvori da ligger en Henviisning til at prøve Sønnen ved Faderen, men hvor kunne vi have Faderen i dette Forhold, ligeoverfor Sønnen, andensteds, end i det indre aandelige Sandhedsriges indre Virkelser og Vidnesbyrd i vort Indre, altsaa i Det, som ud fra den evige Grundkilde gives os indenfra, i hvilken Henseende vi vistnok først ere i Livets første Begyndelse; men videre ere alle Andre jo dog overhovedet ikke, hvor man saa seer hen i Christenheden. Saa Meget er i al Fald vist, at, skulle vi prøvende i Livet forfare og erkjende, saa kunne vi jo dog kun antage saa vidt som, og saa Meget som, vi prøvende erfare og erkjende, at Det, som er os given i Christi Ord, det vil da sige i de længe efter opskrevne Beretninger om Christi Ord, virkelig af os maa sandes; hvor forresten, hvad disse Beretninger angaaer, bliver at bemærke, at ingen af Beretterne tilkjendegiver sig som udrustet til at nedskrive ved nogen særlig høiere Aands Kaldelse og Begavelse; Lukas tilkjendegiver sig endog som en simpel Samler og Sammenfatter af forefundet Meddeelt. I Almindelighed er endnu at bemærke, at vi jo, paa syv eller otte

Ord nær (saadanne findes Mark. 3, 17; 7, 34; Matth. 27, 46), ikke have Noget af Christus saaledes, som det er kommen udaf hans egen Mund, men have det kun i Oversættelse fra det Sprog, hvori han talede, i et derfra meget forskjelligt Sprog.

En af de Forfattere, vi her have havt for os, men som dog uden Tvivl har henhørt til den frie Aands Christne, mindede nu om, i hvor mange høist vigtige Tilfælde Skriftstederne lade os i stor Uvished, og han fremførte nu korteligen de Beviser herpaa, som de forskjellige i det indeværende og det foregaaende Aar førte Forhandlinger havde afgivet. Han viiste nu, hvorledes det i ethvert saadant forekommende tvivlsomt Tilfælde kom an paa, hvorledes man tog hvert Skriftsted, og paa hvilket blandt flere, som vare at tage i Betragtning, man især lagde Vægt, hvor da dog Ens egen Skjønsomhed og Skarpsindighed og den christelige Aand, man var besjælet af, maatte blive den endelige Afgjører, men hvor saa stridige Anskuelser ikke kunde Andet end fremkomme, endog netop ved de allervigtigste Spørgsmaals Afgjørelse; hvorpaa blandt mange Spørgsmaalet om den menneskelige frie Selvbestemmelse gav et stort Beviis, da det her hoiligen kom an paa, hvilke Skriftsteder man især vilde fremhæve, medens der vare vægtige paa begge Sider, og da der og kunde strides om den Aand, der i denne Henseende lyste frem af Pauli hele Maade at tale paa og hele Fremfærd, ei at tale om, at mangt enkelt vigtigt Sted kunde være forskjellig Udlæggelse underkastet. Man fik da her ny Anledning til at betænke, om man ikke dog maatte gjøre den ved Helligskriften og dens Virkelser gjennem Tidernes Løb opelskede frie christelige Aand til Grundlag og Grundherre; eller rettere: man fik her, da man dog alligevel lod denne være Raaderen, Anledning til at betænke, om man ikke ligefrem og aabenbart skulde bekjende sig til Det, man alligevel bestandig gjorde, saa at man, ligesom Eneraadighedskirken ved Siden af Helligskriften, ja i en vis

Forstand over den, havde sin hele Kirkes senere Frugter eller Frembringelser og sine herved tildannede Grundanskuelser til Grundlag, men paa en for hele Menigheden bindende udvortes Regjeringslovgivnings Maade, saa skulde man nu udtrykkeligen tilkjendegive og erklære, at man, ved Siden af og i en vis Forstand over Helligskriven, havde den ved dennes egen Lys og Varme fremelskede frie Aand til Grundlag og til Grundraader og Grundbevæger, men paa den evangeliske Friheds Maade, og det saa, at man i Kraft af den christelige Aand, idet man frit talede fra Hjerte til Hjerte, fra Overveielse og Betænkning til Overveielse og Betænkning, endog kunde tale og handle imod aabenbart klare og bestemte Skrivtsteder, hvilket desuden overalt i Indsigelseskirkerne hyppigen var skeet, skjønt just ei ufordulgt.

Den samme Forfatter gjorde nu ogsaa opmærksom paa, at endog de Stridigheder, der i det 19de Aarhundrede havde funden Sted, og senere i Columbien havde fornyet sig, om Ægtheden af flere af de christelige Helligskrivter, det vil sige om deres Komme fra Dem, de bleve anseete, at være forfattede af, eller om deres Bevarethed i uforandret Skikkelse, netop kunde prises som havende deres meget Gode, saa at man endog kunde see et Forsyn deri, at saa mange Grunde til at blive uvis om denne Ægthed havde maattet kunne opstaae. Alt, hvad der i saa Henseende var fremkommen, bidrog til, at den christelige Aand satte sig i et christeligt Frihedsforhold til Helligskrivterne. Grund- og Hovedsagen, saavel hvad angik Beretningerne om Christi Liv og Færd og Tale, som hvad angik Apostlernes hele Grundlære, blev staaende; men man turde nu tage Meget friere, end det forhen var taget, idet Tvivl om den tilstrækkelige rene og fulde Opfattelse af Christi Ord mere og mere kunde blive berettigede. Dette kunde vel ei saaledes siges, hvad angik de vigtigste Pauli Breve, undtagen forsaavidt i visse Afskrivter Randantegnelser havde kunnet finde Sted, der vare af senere

Afskrivere satte ind i selve Brevafskriverne; men derimod var her at bemærke, at de fleste af Brevene jo ligefrem i Indgangshilsenen bebudede sig at komme, ikke fra Paulus alene, men fra ham i Forening med Andre, hvor man saa, især hvad nogle af dem angik, kunde have Foie til at spørge, om ikke Affattelsen af dem var tildeels fra Dem, der tillige med Paulus vare nævnede.

Men nu var endnu at lægge Mærke til, saa vedblev Forfatteren, at der jo overalt maatte sees paa, om Det, som sagdes, kun var gyldigt for Dem, til hvilke det sagdes, eller kun for Tiden og ifølge Tidsforholdene, eller om det var at tage som almeengyldigt. Her bragtes nu i Erindring, hvad en anden Forfatter for nylig havde yttret angaaende Pauli Ord om ugift Stand*). Derefter anførtes til Belæggelse de to af Forbudene i den Jerusalemske Menighedsskrivelse (Apostl. Gj. 15, 20. 29). Fremdeles hvad der var sagt om, at Fruentimmer skulde have Hovedet bedækket i Forsamlingen (1 Kor. 11, 1-15). At unge Enker skulde gifte sig (1 Tim. 5, 14), maatte aldeles regnes herhen. Ligeledes, at Qvinder ei maae tale i Forsamlingen (1 Kor. 14, 34); Christendommens Kjendsgjerninger vidne noksom om stor Virksomhed af Qvinder i Troens og Kirkens Sager, hvi skulde de da ei ogsaa kunne træde op talende i Sammenkomsterne? Sligt maae beroe paa Tids- og Landsforholdene. Paulus er man vist ikke berettiget til her at tillægge Andet, end hvad han ligefrem har sagt; men ligefrem bestemmer han her kun Noget for Dem, han skriver til. Hvad vilde man sige om Den, som fordi Nogen til en vis bestemt Skoleforstander havde skrevet: „Giv Dig ikke af med at indføre Græskens Læsning, det besværer kun og behøves ei", vilde antage, at han overhovedet var imod Læsning af Græsk i Skoler af hvilken-

---

*) See ovenfor S. 150-51.

somhelst Art og for alle tilkommende Tider? Eller om Paulus havde sagt: Haver Intet at skaffe med de græske og romerske Grundtænkere og deres Viisdom, vilde man saa ladet denne Advarsel gjelde for de tilkommende Tider, da man jo under Christendommens Prædikelse nodvendigen maatte faae Meget at gjore med dem? Endelig bemærkede Forfatteren, at Meget, som var af ganske anden Art, maatte tages paa lignende Maade; saaledes hele Galaterbrevet, forsaavidt deri, naar der taldes om Loven, taldes saaledes til visse jodiske Forestillingsmaader og Antagelser, at vi maatte gjore Ret i at betragte dette Brev for en stor Deel, som ikke skrevet for os, da det, hvis det var bleven skreven for os, sikkert vilde være kommen til at lyde ganske anderledes, idet da vel Det vilde være skeet, hvad vi maae beklage ei at være skeet, nemlig, at den tilsidst udtalde Tanke: „I Christo Jesu gjelder hverken Omskjærelse eller Forhud, men en ny Skabning" (Gal. 6, 5, hvormed er at jevnføre 2 Kor. 5, 17), var bleven gjort til Udgangstanke, Grund- og Hovedtanke, istedetfor at nu jodiske Hensynstagelser og Jodeskabsdrovtelser herske, saa at dette Brev især kan opfordre til at optage det paa den frie Aands Maade, med Tilsideskydelse af alle Ordplagerier angaaende Ordene Lov og flere Udtryk.

Dette og andet Mere fremfortes af de Fornuftchristne og den frie Aands Christne, og nu endtes med gjentagende at sige: Eneraadighedskirken gjor ikke Helligskriven til Enegrundlag, men giver ved Siden heraf et mere udvidet Grundlag, nemlig den hellige Aands sig mere udvidende Tilsigelser gjennem den hellige Kirke, hvilke i Meget gaae udenfor og udover Helligskriven, om end overalt i Samstemming med dennes virkelige eller formeentlige Aand og Væsen. Nu, saa ville vi og, ved Siden af Helligskriven og i lignende Forhold til den, sætte en anden Anseelsesmyndighed, nemlig den gjennem den rene og fulde Fornuft, og hvad der er at stille sammen med den, nemlig Hjerte og Sam-

vittighed, samt gjennem den hele frie Livserfaring, fremtrædende indvortes fra givne Sandheds Anseelsesmyndighed. I de rene Fornuftmænds, den rene frie Fornufts Dybgranskere, tør der vel heelt igjennem — vi ville blot minde om Platon — have været lige saa megen hellig Aand, som i Kirkeforsamlingernes, endog de allerældstes, Overveielser, der just ei saa meget overalt bære den rene Sandhedsomsorgs og Sandhedsudfindelses Præg. At i Hoihed, Aandfuldhed og Hellighed Skriven overgaaer alt Andet, vi kjende, bekjende vi lydeligen, men at dens rene klare Ord ingenlunde give Grundvold og Grundtilhold nok, derom vidne jo Kirkeforskjellighederne noksom, foruden at enhver granskende og tænksom Læser ofte maa finde sig, endog ved meget vigtige Spørgsmaals Afgjørelse, uvist spørgende under dens omhyggelige Læsning, hvorpaa vi jo nu lige have faaet saare mange Beviser.

Men al denne Tale fandt kun ringe Indgang, medens derimod den lige Gyldigheds Christne fik mange Tilhængere. Man mærkede snart, at Forskjellen var, at, imedens den lige Gyldigheds Christne egentligen ansaae alle Christenforskjelligheder som lige meget berettigede, og derfor gjerne gik ind med Enhver paa hans Christendom, saa vare i de Fornuftchristnes Oine alle saadanne mange Afartninger lige lidet berettigede. Dette gjaldt tildeels og om den frie Aands, eller, som de egentligen vilde kaldes, den frie christelige Aands Christne. Forskjellen imellem de Fornuftchristne og dem var forresten, foruden den forskjellige Tidsoprindelse, de i Gammeleuropa havde havt, især den, at, medens de netop udtrykkelig vilde bære Navn efter den i Christenheden, som Christenhed, under christelige Indvirkninger fremelskede og opdannede, frie Aand, saa vilde de egentlige Fornuftchristne, naar de skulde til deres Bekjendelses Betegnelse have brugt Ordet Aand, have kaldet sig den frie Sandhedsaands Christne.

Hvor forskjellige fra disse den lige Gyldigheds Christne vare, viiste sig især i den forskjellige Maade, hvorpaa de Ene og de Andre i paakommende Tilfælde talde, prædikede, raadede og tilskyndede, søgte at forhjelpe, nære og fremme. Tænker man sig, at engang en Ligegjeldenhedschristen var kommen sammen med et Fruentimmer af Eneraadighedskirken med Navnet Rosalie, der havde taget Den, hun baer Navn efter, til sin saakaldte Vaeretægtshelgeninde, saa vilde han gaaet ind med hende i Alt, hvad dette Forbillede kunde lære hende og opfordre hende til; han vilde finde det ret og godt, at hun bad den Hellige bede en god Bøn for hende hos Gud, ja kunde saa komme til at sige hende, at hun nu og skulde bede saaledes til sin afdøde kjærlige og omhufulde Moder; han vilde maaskee raadet hende til at søge sig en Krog ud i Kirkebygningen, hvor hun kunde tænke sig, at hun i sine Tanker havde reist et Anraabested for sin Moder. Vi have et bestemt saaledes forekommet Tilfælde for os, hvor en Ligegjeldenhedschristen talede saaledes med og til en ung Moder, der saa, da hun sagde sin Skriftefader, hvad hun saaledes, dreven af Aanden, havde gjort, fik dennes fulde Bifald. En Ligegjeldenhedschristen vilde overhovedet i Meget saaledes gaae ganske ind med Andre i alt Det, hvori han saae, at de havde faaet deres eiendommelige Tilholds-, Fremledelses- og Styrkelsesmidler, og derved deres eiendommelige Forelser, gjennem noget Vist, hvorved de især nærede Sind og Hjerte i Ærefrygt, Kjærlighed og Fortrøstning. Manichæerne, Valentinianerne og mange Flere vilde finde ham tilgjængelig; endog med Muhamedaneren skulde han færdedes saaledes; selv Fleerguderiet skulde, saaledes som det var, da Christi Kirke begyndte at danne sig, funden ham bered til at gaae ind paa det, især da jo i hiin Tid, bag al denne Tilbedelse af Allivsrorighedens store Magter, en Tro paa en øverste hellig Grundguddom laae nær. I Alt vilde en saadan Christen rigtignok ikke kunne

ganske ligefrem gaae saaledes ind. Man tage den eengang for alle uforanderligen afgjorte Forudbestemtheds Lære. Men han vilde her maaskee søgt at faae den Tanke frem, at, medens slig Forudbestemthed kunde antages for denne Jords Vedkommende, maatte det for Livet hisset antages, at det for alle Menneskesjæle maatte være forudbestemt, at komme til at vorde Guds Børn, eller og reent at forgaae, da der jo maatte være en Mulighed for, at der blandt Menneskesjælene maatte kunne være blotte Dyresjæle; men Dyresjælene pleiede man ikke at ansee for udødelige, skjønt muligen nogle af dem kunde være det. Men hvo der holdt sig til Christendommen, skulde altid ansee sig for at være blandt de Forudbestemte.

Ganske anderledes vilde rette Fornuftchristne gaaet tilværks; de vilde i alle slige Tilfælde gaaet lige ud paa at faae Det bragt til Erkjendelse, hvad de ansaae for det rette Fornuftige og derfor Enegyldige. Det hørte dem ikke til, paa slig Maade at være Jøderne en Jøde og Grækerne en Græker og at være Alt for Alle (1 Kor. 9, 19-22), eller paa saadan Maade at tage og følge Aanden af Ordene 1 Kor. 3, 22, hvor det hedder: „Være sig Paulus, eller Apollos, eller Kephas, eller Verden, eller Liv, eller Død, eller det Nærværende, eller det Tilkommende, alle Ting ere Eders, men I ere Christi, men Christus er Guds“, hvilke Ord de toge, som om der stod: I hvad det saa er, hvortil I holde Eder, eller hvorved i hænge, saa søger at lade det Alt vorde nyttet til at føre Eder ligefrem til Gud selv, det er: til den af alt Overleveret uafhængige indre Sandhedskilde.

Man lagde Mærke til, at det især vare Indsigelseskirkerne, som fra de Fornuftchristnes Side bleve angrebne. Hines hele Lære syntes ogsaa især at have Grundpræget af en vis Halvhed eller Ubestemthed, og der yttredes ofte, at de i Grunden burde erklære sig for det Samme, som de rette Fornuft- og Hjertechristne, eller den frie Aands Christne, eller den lige Gyldigheds

Christne holdt sig til og fulgte, idet de vel nok skulde tage Helligskriften til Veileder og til Beaander, men ikke til Forskriftsgiver eller Helliglovgiver, som den jo ei var anlagt til at være, og som de jo ogsaa egentligen ikke ret ordentligt lode den være, idet de nok i visse Ting sloge paa den, som Luther havde gjort, men i andre Dele godt vidste at skyde dens klareste Ord tilside, naar de ikke vilde passe ind i deres Grundlærdomme. Helligskriften var ikke fremkommen, for at være de Christne Det, som Moseloven havde været for Joderne. Noget Saadant hverken kunde eller skulde den være. Christendommen var ikke lagt an paa, at sætte et nyt Skriftherredomme og med det Samme en ny Skriftklogskab, ja et nyt Skriftklogtlerie, i hiint jodiske Skriftherredommes og Skriftklogskabsvæsens Sted. En i visse Ord affattet saakaldet udvortes guddommelig Skrift-Aabenbaring havde Muhamedanerne, men de lode den da ogsaa faae en til Troen herpaa svarende Gyldighed, saa at endog enhver Udtryksmaade eller Ordfoining, som forekom i Alkoranen, havde Gyldighed for dem i Sproglæren og Talekonstlæren. Men Christi hele Prædikelses Maade, Pauli hele Skrivelses Maade, viiste noksom, at her ikke i Moselovgivningens Sted skulde indtræde Noget af samme Suurdeig, eller af samme til Ord og Forskrift knyttet og bundet Grundlags Art. Her skulde arbeides paa at fremkalde en Tilbedelse af Gud i Aand og Sandhed, og en Leven i, og i Kraft af, Aand og Sandhed, men Sandhed kunde kun siges virkelig eller i Sandhed at herske, hvor den herskede ved sin egen Sandhedsgyldighed, der da maatte erkjendes og foles som Sandhed i sig, og ei tages som en foreskreven. Hvad der skulde erkjendes og folges, fordi det stod saa skreven, det blev jo forsaavidt ikke erkjendt i Aand og Sandhed. Dette kunde med Foie ogsaa siges om al blot Fortælling eller Beretning, som vistnok maatte antages, som den fandtes skreven, men saa og ei var Mere, end blot Beretning.

Men i det Aandelige røvede man fra Aanden og Sandheden alt Det, man vilde have anerkjendt paa Grund af dets Skrevenhed. Der tilføiedes, at Det, man vilde have de Indsigelseschristne til at være, vare de egentligen allerede mangfoldigen. De vare egentligen den frie christelige Aands Christne, og det gjaldt kun, at de skulde erkjende og bekjende sig at være Det, de i sig selv vare. Men Mange blandt dem holdt rigtignok paa, at ville paa eengang være den frie christelige Aands og Skrivtbundenhedens Christne.

Fra de Indsigelseschristnes Side svaredes: At ved denne saakaldte Halvhed, hvad nemlig Grundlaget angik, vilde man forblive, fordi Herren selv havde ordnet det saa. De Eneraadige havde rigtignok en fastere Grundvold, men sin evangeliske Frihed vilde man ikke opgive, skjønt Frihed jo kunde medføre en vis Ustadighed og Ufasthed, naar den skulde herske i et stort Samfund, hvori Alle skulde leve i Friheden. Af de tre Riger, man ved Paulus i de første Stykker af hans Brev til Romerne førtes til at erkjende at være Grundlag, vilde man holde sig, ikke til de to alene, men ogsaa, ja især, til det tredie, som Paulus netop havde sat i de to andres Sted, fordi disse to havde viist sig afmægtige. De skabte Tings Betragtnings Rige var det ene (1, 20), Samvittighedens og de indre Overveielsers og Betænkningers Rige var det andet (2, 15), men naar nu ved særdeles og overordentlig guddommelig Foranstaltning et tredie Rige, de ved Christus og hans guddommeligen beaandede Udsendinges udtalde Aabenbaringers Rige var kommen til, maatte det saa ikke erkjendes for et virkeligt tredie, til at agtes og udgrundes lige saa fuldt, som hine to, og maatte det ikke stilles som en høiere Aabenbaring i Forhold til de to andre, hvor saa vistnok Aandens frie Syn og frie Uddannelse maatte være Veien, men saa, at Ærefrygten for Helligskrivten som Helligskrivt maatte herske frem? At Helligskrivten da kom til at høre med til

det egentlige Grundlag, ja kom til at være dettes væsentligste Deel, maatte da forstaae sig af sig selv. Ogsaa her var Sandheden i dens egen Sandhedsgyldighed i sig Grundlaget; thi den skrevne Aabenbarings Helliggyldigheds Anerkjendelse havde jo netop sit Grundlag i en saadan Sandhedsgyldighed.

Der svaredes hertil, hvad det Forstanførte angik, at man unægteligen maatte erkjende, at Christus og Paulus havde villet fremføre et høiere Aandens Rige, der skulde medføre Det, som Paulus (Gal. 6, 15) havde kaldet en ny Skabning eller en ny Grundlæggelsesforfatning (κτίσις kunde betegne begge Dele), men netop ikke som et, der skulde gaae frem igjennem Ord og Ordaffattelse og gjennem Skrivtklogt og Skrivtkloge og disses Udpounselser af det i visse Skrivter Udtalde efter dets Ordlydende. Paulus var vistnok traadt frem som Skrivtklog ligeoverfor Joderne, men man saae jo ofte, hvor frit han tog og nyttede de gamle Skrivters Ord. Der mindedes nu om det i et tidligere Skrivt angaaende Pauli Ord til Timotheus, i det andet Brevs 3die, 14-17, Fremsatte (see S. 149), og der tilføiedes: Det maatte vel være klart, at det her forekommende Ord, som pleiede at oversættes „gudindblæst" (θεόπνευστος), maatte oversættes „gudbeaandet", hvilket Ingen kunde nægte de jødiske Helligskrivter i det Hele tagne at være paa en Maade, hvortil Intet i hele Græker- og Romerverdenens Viisdomsskrivter endog kun fjernt svarede. Men vilde Timotheus betragtet disse Helligskrivter som gudindblæste i Eet og Alt, eller som Det, vi nu kalde positive guddommelige Aabenbaringer, saaledes, at Alt deri skulde nøie iagttages efter Ordenes Lydelse, hvad vilde der saa være bleven af den nye κτίσις? Saa var han jo bleven hængende ved det gamle Grundlag, og var vedbleven at fortrøste sig ved at henhøre til Guds udvalgte Folk, men ei fortrøstet sig til at være optaget blandt Guds Børn i den christelige Forstand. Meget i den gamle Skrivt, som var langt

aabenbarere, end de dunkle Hentydninger til Messias (den af Gud Salvede), deriblandt de Ord af Moses, (19, 15. 18) at Gud vilde sende en Prophet, saadan, som Moses var, og meget Andet kunde da være kommen til at træde hindrende eller dog forstyrrende ind mellem ham og hans Christendom. Paulus havde ved sit „gudbeaandet" eller „gudindblæst" ei kunnet sigte til Andet, end hvad der sagdes deels bagefter, deels lige foran, nemlig, at Helligskriven kunde gjøre viis til Salighed ved den paa Jesus Christus grundede Tro, (altsaa ved noget Nyt, som i den ei fandtes), og være „gavnlig til Belærelse, Overbeviisning, Rettelse og Opvæxt i Retfærdighed", hvilket Alt om flere af de senere Tiders gudelige Skrivter ogsaa kunde siges. For Paulus vare de gamle Skrivter kun blevne Det, de for ham bleve, derved at han havde sat sig i et aandeligt-christeligt Frihedsforhold til dem, og netop i et saadant burde vi da stille os til vore christne Helligskrivter. Der viistes derpaa hen til 2 Kor. Tredie; men det herom Fremførte skal først længere hen omtales, da det senere kom til Drøvtelse fra flere Sider. — Hvad dernæst angik det Andet, som var fremført saa bemærkedes, at et saadant Sandhedsgyldigheds Grundlag, som man sagde sig at have for sin Anerkjendelse af Helligskriftens Helliggyldighed, var jo ikke af anden Art, end det, de Eneraadige ogsaa havde for deres rene Overladelse til Kirkens Førelser. Denne vare jo nu endog ikke Faa af de Indsigelseschristne, ved den indre Sandhedsgyldigheds Magt i deres Indre, blevne bragte til at ansee for det Altsaa, hvortil nu, da den eneraadige Kirke var bleven den, den nu var, de mange christne Stridigheder og Uovereensstemmelser maatte føre Dem, som vilde have egentlig Christendom, det vil sige positiv Christendom, og egentlig Kirke.

Nittende Delingsstykke.

Christiske Udsendinge drage fra Columbien til Europa.

Medens i Columbien alle disse og flere Forhandlinger og Meningskampe yppedes og fortes af Mange, havde Andre hos sig næret og pleiet hiin anden ganske andenstеds henforende store Tanke, som de dog ikke forend i Aaret 2002 kom til at fuldføre: den, at gaae til Europa, for at faae Europæerne, hvilke de, deres erkjendte og priiste Christelighed nagtet, ikke kunde ansee for at være rette Christne, til at gaae ordentlig over til Christendommen, og lade sig optage i den christne Kirkes Skjød. Dette store Foretagende fyldte deres Sjæle med det gladeste Haab; de tvivlede ikke om, at det store nye Land, thi som et nyt Land betragtedes det gjenopvaagnede Europa, maatte kunne vindes for den rette egentlige Christendom, for Christi sande Kirke. Det var især i de tre Indsigelseskirker, der vedbleve at kaldes saa, men fortrak Navnet Gjenoprettelseskirker, at denne store Tanke var kommen ret i Bevægelse, og de andre Kirker toge ei heller Deel deri. At Eneraadighedskirken vilde gaae med, ja maaskee gaae forud, ventede man; ønske det kunde man ikke. Men at forene sig paa bedste Maade med dens Udsendinge holdt man dog for raadeligst, ja for det eneRette. Men Eneraadighedskirken udsendte Ingen i saadant Kald. Mange meente strax, at det var, fordi den klogeligen forudsaae, at Foretagendet var voveligt, ja misligt. Hos alle de mange andre Stormenigheder rørte sig Intet i denne Henseende. Saa afgik da kun Affendinge fra de tre nævnte Kirker. Til Kjøbenhavn

kom sex saadanne: to af Retlutheranerne, to af Efterdøberne, to fra Gjenomdannelseskirkerne. Med disse vil vor Fortælling alene have at gjøre. Saa eens var iøvrigt Aand, Tænkemaade, Sindelag og Livsanskuelse, saa eens Forberedtheden, da hele Europa havde lært saare Meget, deels i deels fra Throndhjem, at, som det gik i Nistaden, saa gik det, i det Hele taget, næsten overalt i Europa.

Udsendingene havde besluttet at gaae aldeles ligefrem og uforbeholdent tilværks. De vidste, hvor meget de christne Helligskrivter vare yndede, afholdte, elskede i Europa, hvorledes mange af deres hjerteligste, dybeste, inderligste Ord her vare i Manges Hjerter og paa Manges Læber, mere endog end i Columbien. De sagde da reentud, hvorfor de vare komne, og bade, at man vilde samles med dem. Dette skeede da ogsaa; dog kom, i Forhold til Folkemængden i Staden, ikke ret Mange, ikke engang fulde Hundrede, hvorover Afsendingene undrede sig saare meget, hvilket de imidlertid ikke lode sig forlyde med. En af dem stod nu frem, og begyndte med at tale om, at man i Columbien vidste, at der i Europa herskede megen Kjærlighed til og Ærbødighed for den christne Kirkes hellige Ord, som de vare komne fra Jesus Christus og de af ham Udsendte; man vidste ogsaa, og havde med stor Glæde hørt om, at et ægte godt Sindelag i christelig Aand med Gudshengivenhed og Menneskekjærlighed overalt i Europa havde begyndt at danne sig, ja at Christelighed var et Navn, som her stod høit. Man vidste, at her mange af den christne Helligskrivts velsignede Ord længe havde været til Sjælenes Qvægelse og Frydelse, Livsnæring og Styrkelse, og at man her erkjendte og vidste, at Menneskeheden var til, for at i den det indre Guds Rige skulde opgaae og udbredes, hvilket man i Herrens Bøn, i det saakaldte Fadervor, bad Gud om, en Bøn, hvis rige Ord jo i Europa vare i Alles Munde. Men nu burde man da, sagde den Talende videre,

udtrykkeligen bekjende sig til Den, fra hvem alt christeligt Sindelag havde sit Navn, og i hvem det havde sin Grund og sin Rod. Europæerne burde nu ære Den, og bekjende sig til Den, fra hvem det hele Guds Rige var udgaaet, ved at tage Navn efter denne Herre og Mester; de burde ved den rette christne Daab lade sig optage i hans Samfund, og vorde Lemmer af det af hans hellige Blod gjennemstrømmede Legeme, og befæste sig i dette Samfund og denne Tilværelseseenhed ved den rette christne hellige Nadvere. De burde retteligen og høitideligen erkjende Jesus Christus for Menneskehedens sande og eneste Retfærdiggjører og Frelser, og erkjende Daab og Hellignadvere efter hans Indstiftelse for at være de Helligelsesmidler, hvorved de først retteligen og virkeligen helligede sig til ham, og bleve hans. Udsendingene — thi foruden den første Talende toge alt imellem de andre Deel i Ordet — talde nu endvidere om, hvor Meget det nuværende Europa havde at takke Christendommen for, da der, gjennem det gamle Europas Efterladenskab og gjennem Thronderne og Islænderne, var kommen Meget til dem af Christendommens rige Frugter. De talde fremdeles om de mange Tusindere af Tusinde, som i den lange Række af Aarhundreder havde hørt Christus til, henhørende til den nu totusindaarige christne Kirke, som var Christi Legeme, havende mange forskjellige Ledemod, men alle forbundne til Eet i og ved ham, idet de alle, uagtet deres indre Forskjelligheder, gjennemstrømmedes af Christi levendegjørende Aand, ret som Legemet gjennemstrømmes af Blodet, idet Jesus Christus, der var sit Legemes Hoved, tillige i sin Aand var dets bankende Hjerte, der sendte Livssaft ud til alle dets Dele, forsaavidt disse kunde og vilde modtage den og næres derved. De behøvede vist ikke, sagde de Talende endvidere, at udføre Dette mere, eller at dvæle længere herved, da de vidste, at de talede til Mænd og Qvinder, for hvilke denne hele Kreds af Tanker ikke var fremmed. Den

i Europa herskende Christelighed kunde man vist ikke nægte at være en sand og god; men Dette maatte de fremhæve og lægge Alle paa Hjerte, at den ikke var den rette sikkrede og grundfæstede, ei heller den rette fuldelige og dybe, saa længe den ikke var opfort paa, eller bragt til at staae grundet paa, Christendommens Grund, og fæstede sine næringssugende Rodder i dennes Dyb. De sagde derfor, at man burde efterligne Dem, der i Columbien, naar et velbygget godt Huus stod paa en for Storme eller for underjordiske Vandstromninger udsat Grund, eller maaskee paa en Grund, hvis sidste Grundlag var en Sanddynge, loftede det hele Huus, heelt og holdent, op, uden at rive ned paa det, og forflyttede det hen til en god fast og mod Overjords- eller underjordiske Antastelser sikkret Grund, for at det kunde, om ikke vorde et paa en Klippe opbygget, saa dog nu staae ligesaa fast, som om det var bygget paa en Klippegrund.

Men med denne Lignelse gik det Udsendingene ikke vel. Kjobenhavnerne, som med megen Opmærksomhed havde hort de holdte Foredrag, der havde varet over en Time, men hvoraf her kun et kort Uddrag er givet, begyndte nu at falde ind med deres Svar. Man tilkjendegav, at man ikke kunde antage Andet, end at Udsendingene vilde have Christelighedens paa en god Naturgrund opforte Huus i Europa loftet op, for at bringes over paa en konstig tillavet, af et Moradshav omgivet, inddæmmet og opfyldt Grund, som just ei syntes at være saa meget fast. Idetmindste havde man, hvad de Bygninger angik, som man i foregaaende Aarhundreder havde opfort derpaa, og dem, som endnu stode paa denne Grund, maattet sætte mange Stiver til Hovedbygningen og til de mange Floie; ja om Hovedbygningen, som fra forst af havde staaet ene, havde jo de i Floiene Boende paastaaet, at dens Grund var lige saa slet, som den selv, medens disse Sidebygningers Beboere nu ogsaa gjensidigen om hverandres Bygninger paastode, at de ei stode paa

ægte godt Grundlag, idet enhver Afdeling kun ansaae sin Deel af Bygningen opført paa den rette Grund, og paastod, at den egentlig burde erkjendes for at være Hovedbygningen. Paa Rystelser saavel af Storme, som af underjordiske Strømninger, havde det da heller ikke hos nogen af de mange Bygninger manglet; de havde ofte været følelige nok og saare ødelæggende.

Overhovedet fandt Columbierne i Europa ingensteds Sjælene modtagsomme for Det, de vilde bringe eller fremkalde. De mødte strax mange Indsigelser, ja man kan gjerne sige: intet Andet, end Indsigelser. De fandt ogsaa Europæerne, deriblandt netop maaskee fornemmeligen Kjøbenhavnerne, der især havde færdedes meget med Throndерne, langt mere kyndige og belavede paa Gjensvar, end de havde ventet det. Europæerne vare allerede for flere Aar siden, deels ved Det, de ved Høiskolen i Throndhjem havde lært, deels under Samlivet med Throndere, Islændere og nogle Columbiere, samt ved at blive bekjendt med mange Bøger fra fordums Tider og ved egne Eftertænkninger og Overveielser, komne ind i Meget af Det, som i Christenskabets Rige i de mange Aarhundreder og hos de mange Tusinde af Tusindere var foregaaet og foretaget, deriblandt og Meget af Det, som var bleven omstridt, og havde bragt mange Christne til, af reent christiske Grunde at staae paa det Skarpeste fiendtligen imod hinanden, og for Christendommens Skyld at træde al Christelighed under Fødder. Vi have allerede fortalt om*), hvad de Europæiske kom til at forfare, og bleve vakte til at betænke, da man vilde paaberaabe sig det 7de af de ti Bud mod deres Ophævelse af al særlig Eiendomsret. Hvad der for tre Aar siden var fremkommen i Eneraadighedskirkens Rundskrivelse, med hvad der videre var skeet i Columbien i Aaret 1999, saa og hvad der her senere i det forløbne Aar og i

---

*) See anden Bogs tredie Delingsstykke, S. 119 og følg.

det Aar, i hvis første Fjerdedeel man nu var, var skrevet og forhandlet angaaende mange christiste Sager, alt Dette var kjendt af, og med Opmærksomhed læst af, vistnok ikke ret mange, men dog ei heller ganske faa Europæere, som Vide- og Randsagelsesdrivt havde ført i denne Retning. Men det havde været et stort Gode for dem, at, længe forend de kom til at skue ind i det hele de forrige Tiders Christenskab i Europa og det endnu værende i Columbien, var den christne hellige Skrivts mangfoldige Ypperlige og mægtigen Tiltalende, alt dens Dybtgribende og Hjertelighedsfulde, frit og fuldt og heelt, uafhængigt af al Kirkeforplantning og Kirkeantagelse, falden friskt ind i deres friske og frie Sjæle, ligesom meget andet Ypperligt og Godt og til dyb Sjælefode og Sjæleqvægelse og Sjæleopbyggelse Virksomt, der var kommen til dem fra andre Aandens Egne. Men endnu maa bemærkes, at i de Forhandlinger, vi nu skulle give Beretning om, deeltoge ogsaa nogle, netop for det Samme fra Throndhjem komne, lærde Mænd, der deelte Europas Livsanskuelser, og dem mene vi da altid med, naar vi herefter nævne Kjøbenhavnerne.

Med disse Thrøndere var der da nu ogsaa, kort førend Afsendingenes Komme, talt om det Meget, som havde været Gjenstand for Eneraadighedens Rundskrivelse, og hvad denne havde fremkaldt, samt hvad der videre i christisk Henseende var bleven forhandlet i Columbien. Kjøbenhavnerne havde ei kunnet Andet, end finde, at alt Dette i det Hele havde maattet virke velgjørende, baade i christisk og i christelig Henseende. Men de maatte dog erklære sig meget vel tilfredse med, at de stode udenfor alt dette hele Væsen, der syntes dem paa en sær ikke velgjørende Maade at skyde sig ind imellem Menneskesjælene og den indre guddommelige Grundkilde, ligesom de og meente, at de velgjørende Virkninger af Helligskrivtens Rigdom paa aandfulde og følelsesbevægende Udtalelser maatte forstyrres meget ved

alt hiint Ordpaapasserie. Det var dem især underligt og paafaldende, at Saadant, som Det, der angaaende Helligaandveren, angaaende Judas og Mere, var omhandlet, og Udfindelsen af, hvad der nu i saa Henseende lærtes i Helligskriveten, eller af den var at uddrage, skulde ansees for at staae i væsentlig Sammenhæng med Menneskets og Menneskehedens indre sjælelige og aandelige Vel. De kom idelig tilbage til den Tanke, at alt hiint Drøvtelses- og Eftersporelsesvæsen maatte langt mere belemre, end fremme. Da sagde en gammel Thronder: Ja man kan her komme til at mindes, hvad i det 18de Aarhundrede en digterisk beaandet Dybtænker udtalde i en af sine Hoisange, der besang Evigheden: „Tankernes Flugt, langt hurtigere end Vindens og Lydens, ja end Lysets, bliver træt ved at folge med Dig. Jeg hober tusinde Gange tusinde af Tusindere, ja hele Bjerge af Tusindere op, jeg vælter Tid op paa Tid og Verdener paa Verdener, og naar jeg fra den frygtelige Hoide med Svimlen seer tilbage paa Dig, er det alt, formeret tusinde Gange, endnu ikke en Deel af Dig; jeg lader det alt falde, og jeg har Dig heelt" *). Saaledes kan man sige, at man har dynget mange Vognlæs af christne Drøvtelser op, og ikke naaet Christeligheden; man maa lade dem falde, for at faae Christeligheden reent og frit og heelt.

Eet var der imidlertid dog, som Kjobenhavnerne med Fornoielse havde optaget og tilegnet sig af Eneraadighedens

*) Haller. Ordene findes i hans Gedicht über die Ewigkeit. Hos Herder findes de anforte i Zur Philos. u. Gesch., 9de Deel, i et Skrivt, som har den Paaskrivt: „Gott, einige Gespräche über Spinozas System", hvis forste Udgave er fra 1787. De ere her anforte af Digtets ældre Udgave, hvilket og etsteds er skeet af Hegel, hvor den sidste Linie i de anforte Ord heed: „Ich zieh sie ab, und Du liegst ganz vor mir". I en senere Udgave har Haller sat: „Ich tilge sie und Du liegst ganz vor mir".

Rundskrivelse, det var Opfordringen til at overgive sig til Herrens Forelser, saaledes som Herren havde beskikket dem. Kjøbenhavnerne meente da, at de vilde overgive sig til det nye Liv, som var gaaet op i og for dem, og dets indre Forelser, og tilføiede, at, naar man skulde have en Christendom og en Kirke paa den Udvorteshedens Maade, hvorpaa man i Columbien havde den, med et Overleveret til Grundvold, saa maatte de give Dem Ret, som vare tyede til Eneraadighedens Havn.

Man kan da vide, at de columbiske Udsendinge ikke fandt noget beredet Sted for sig i Nistaden. De undgik ikke, at møde en langt stærkere og dybere gaaende Modstand, end de havde ventet at finde. Indsigelserne vældede frem imod dem.

Tyvende Delingsstykke.

Indsigelser og Bestridelser fra Kjøbenhavnernes Side.

Allerforst kastede Kjøbenhavnerne sig paa Det, hvad Udsendingene vare komne til at sige angaaende de mange Tusindere af Tusinde, der i Aarhundredernes Løb havde hørt den vidtudbredte christne Kirke til. Man spurgte Udsendingene, om ikke den største Mængde af disse havde hørt Eneraadighedskirken til, og om det da maaskee for Europæerne var det Retteste, at de, naar de skulde være Christne, og naar det jo var øiensynligt og bekjendt nok, at der gaves mange forskjellige Slags Christne, saa forskjellige, at, hvo der hørte til det ene Slags, umulig kunde høre til det andet, men maatte reent sige løs herfra, — idetmindste havde det i mange Aarhundreder været saa, — at de saa bleve Eneraadighedskirkens Christne, og lode sig optage i

disses Samfund. Disse havde jo i Rækken af Aarhundrederne det største Antal af Tusindere af Tusinder for sig. Men, føiede de til, nu vide vi jo, at I gode Indsigelsens Mænd ere saare langt fra at ansee hine Eneraadighedens Christne for rette sande Christne, idetmindste som de vare i de mange tidligere Aarhundreder og hos de mange Tusindere af Tusinde. Eders Kirker have jo tvertimod anseet dem for falske, endog i høi Grad falske Christne, og skal da Eders Christenskab omfatte to Slags Christne, nemlig et Slags, som skal være de rette Christne, et andet Slags, som skal bestaae af de falske Christne, eller dog saadanne, hvis Samfund vi skulle vogte os for, men som dog skulle tælles med i de mange Aarhundreder, for at faae de tusinde Gange tusinde af Tusindere ud. Og nu spurgte de Udsendingene, om de ei vidste, hvad man i Europa meget vel vidste, at flere af Indsigelseskirkernes Grundlæggere og Hovedmænd, deriblandt den Luther, af hvem mange Ord i Europa kjendtes og elskedes lige saa vel, som den hellige Skrivts, endog reent ud havde erklæret Eneraadighedens Formænd for Christendomsfordærvere og Christusfiender. Man vidste vel, at der forlænge siden var slaaet af paa denne Paastand, men man vidste og, at Affendingene dog vare langt fra at ønske, at man i Europa skulde træde saaledes over til Christendommen, at man begav sig i den Christenkirkes Skjød, som var den ældste og paa medtalte Tusindere rigeste af dem alle.

Eders Mening er dog, sagde man, at faae os til at vorde Christne paa Eders Viis, eller efter Eders Bekjendelser, saa siger det da reent ud, og søger da ufordulgt at tale Hver sin Christendoms Sag, om saa derover de mange Tusindere af Tusinder, som I talde om, for hver af Eder skulde komme til at svinde ind til et langt mindre Tal.

Eller ville I blot prædike almindelig Christendom, saa at vi kunne holde os, til hvilket Slags Christenskab vi ville, naar

vi blot vorde Christne, hvorfor ville I da ugjerne see os at vorde Eneraadighedschristne? Det ville I uden Tvivl saa ugjerne, at I vel hellere saae, at der for denne Gang Intet blev af vor Christnelse, end at vi samtligen gik over til Eneraadigheden, og lode dens Præstemænd strømme over til os fremfor alle andre, ja med Udelukkelse af alle andre. Vi ville da ei heller fortænke Eder heri; thi uden god Foie og Grund var det ikke i det nittende Aarhundredes sidste Tider, i den saakaldte Krigsfriheds-tid, at man, for at møde Eneraadighedskirkens mangelunde Overgreb og Anmasselsesforsog, samt dens lønlige og listige Fremstræbelser, — saa kaldte man dem idetmindste, — atter lod Luther reise sig op med sine mægtige Ord om Pavedommet som Christi Modstander og Fjende og om dets Uchristelighed. Men lader os dog sige Eder det: Naar Christeligheden ikke skal have det rene, frie, fyldige Grundforhold til den allesteds-nærværende Grundskaber og Grundgiver i Sjælene og Hjerterne til Grundlag, men soge sin Grundvold i en udvortes hellig og helligholdt saakaldet positiv Anseelsesmyndighed, — og Eders Christendom fordrer jo Dette, — saa maae vi sige, at Sagen vist ei kan tages anderledes, end Enreaadigheden i sin Rund-skrivelse har taget den. Ja, naar I ikke vidste, eller dog antoge, at, med alt det, at den er undergaaet en vis indre Gjenom-dannelse i Columbien, Meget af den gamle Suurdeig endnu stikker i den, vilde I maaskee indrømme, at I gjorde rettest i, enten at give Eder ind under den, eller og at give Afkald paa al paa en hellig udvortes Anseelsesmyndighed bygget Kirke, og at holde Eder til den indvortes aandelige Myndighed alene.

Eller, sagde man fremdeles, ville I blot, at vi hos os skulle bekjende os til en almindelig Christendom, saaledes som den kan siges hos Eder at gaae igjennem alle Eders rette gode Christne, til hvad Kirke eller Nævnelse de saa høre, saa seer efter, om ikke vi ere paa Veie til at faae den langt bedre, end

I have den, ubelemrede og ubesværede af alt det mangfoldige synderlige Lærdomsvæsen, som hos Eder har hængt sig ved den, men som med sin mangfoldige Forskjellighed burde opfordre Eder til, at lade det Alt staae hen til, enten Enigelsestiden i Henseende til det altsammen modnes, eller det altsammen viser sig som Noget, man skal kaste fra sig, for at faae Christendommen reen og fri, eller og skal lade staae paa den lige Gyldigheds Maade. Men i al Fald maae vi sige, at, dersom det er den for alle Christne fælleds Almeenchristendom, I ville lade Eder noie med at faae os til at optage, saa bringer den til en ordentlig Fremtræden og Anerkjendelse overalt hos Eder selv, inden I komme til os med Opfordring til at vorde Christne i saadan Aand. Dog, maaskee vi allersnarest kunne være kaldede til, engang at bringe en saadan virkelig og anerkjendt Fælledschristendom tilveie hos Eder. Den lige Gyldigheds Menigheder er jo iovrigt gaaet ud herpaa hos Eder. Men den har lige til forrige Aar kun udrettet Lidet. Enten maae I faae de 62 af Eders 63 Christenskaber — thi Eneraadigheden ville vi endda undtage — til at gaae sammen til een Fælledschristendom, hvilket I vel bedst ville kunne, ja nok alene ville kunne, paa den lige Gyldigheds Maade, og da kunne vi maaskee træde til, som Eders 64de, især da I jo allerede have Dem, som ingen Daab ville vide af (nemlig Qvækerne), skjønt vi dog ville betænke os paa, om vi saaledes skulle aabne Eder Leilighed til at faae Haand i Hanke med os, eller ogsaa maae I, for at faae en hellig udvortes Anseelsesmyndighed til virkelig fast og eneggyldig, ikke paa mange Maader omrokkelig, Grundvold, tage Alt paa Eneraadighedens Maade. Hvad os angaaer, saa ville vi nok vogte os for, at lade Noget faae Indpas hos os, som, naar det skulde faae saadanne Følger hos os, som det hos de mange Tusinde af Tusindere i den lange Række af Aarhundreder mangfoldigen har havt, kunde tilbagetrænge og svække,

ja reent forstyrre og forvanske os, vor daglige gode omsorgsfulde, agtelsesfulde, omhedsfulde, kjærlighedsfulde Leven med hinanden.

Denne Sag omhandledes meget, og det saaledes, at Udsendingene, — naar de hørte tale Nogle af de Kjøbenhavnske, som især førte Ordet, og især syntes at være ganske inde i alle Christendomslærdommene og Christendomsforholdene, og hørte disse ideligen at komme tilbage til, at, naar man skulde have en paa en hellig Anseelsesmyndighed bygget Kirke, saa maatte man have den paa Eneraadighedens Maade, — virkelig kom i Tvivl om, hvad enten disse talede saa paa Skromt, eller blot for at føre Indsigelser frem, eller om de talede saa for fulde Alvor, eller dog med Alvorsmening i Baggrunden af deres Sjæle. Men at man i Kjøbenhavn lige saa lidet havde Tilbøielighed til at knytte sig til Eneraadighedskirken, som til nogen anden, fordi man overhovedet nærede Utilbøielighed til at ville have Noget at gjøre med det hele Christenskab, maatte snart komme for Dagen. Udsendingene gave nemlig tilkjende, at, naar man lod Helligskrivterne og dem alene faae Herredømmet, saa begav man sig ind under Guds egen hellige Aabenbarings og Førelses Myndighed, og ikke ind under den Menneskeraadighed, hvorunder man i Eneraadighedskirken var bragt, og hvorved man havde faaet Christendommen meget forvansket. Hertil svarede nu Kjøbenhavnerne: Saaledes at give sig ind under Helligordets reent aandelige Anseelsesmyndighed var vistnok langt rettere og bedre, end at indlade sig paa Eneraadighedens Herredømmeviis, om man saa derover kom til at gaae Glip af Fortrøstningen til den kirkelige Ærefrygts og Hengivenheds og Lydigheds Tilstrækkelighed for Gud, hvilken jo nu Mange af Indsigelseskirkerne i Columbien havde viist Tilbøielighed til at knytte og holde sig til, for fra Mangemeningernes og Selvafgjørelsernes urolige Hav at komme ind i en rolig Gudshavn. Men nu gik snart Kjøbenhavnerne videre i deres Gjensvar. De tilkjendegave,

at de dog maatte mene, at Det, som havde skaffet de mange af den christne Helligskrivts Ord saa dyb en Indgang, havde været deres Tiltalende, deres indre Sandhedskraft, deres Besjælende og Beaandende, eller havde været Det i Sjælen, som gjorde, at man blev greben af dem, at man beundrede dem, henreves af dem, elskede dem, nærede og qvægede sig ved dem, og at altsaa her i Sjælenes Indre den egentlige Grundvold laae, tilligemed den rette Anseelsesmyndighed, der alene vilde herske netop gjennem Besjælelse og Beaandelse, altsaa vor egen frie Anerkjendelse og Hengivelse. Dette var det ene rette Forhold. Den rette Grundvold, den rette egentlige Anseelsesmyndighed var da slet ikke hos de skrevne Ord, som skrevne og til os paa udvortes Maade komne, og man var derfor ikke lidet bleven forbauset, ved at blive vaer, at Udsendingene vilde, at Ordene netop skulde antages, troes og følges, fordi de vare de, fra visse Mænd i visse Lande komne og til os nedarvede, hellige Skrivters Ord. Men rigtignok maatte man nu erkjende, at saadan Fordring maatte de Christne gjøre, naar Christendommen skulde opretholdes som Christendom, eller, som Det, man gjennem Aarhundreder havde gjort Christendommen til, thi hertil var det vistnok ikke Nok blot at tage Helligskrivten som Hjelpemiddel og Vækkelse til at komme til det rette indre Grundforhold til Gud. Men paa den Maade skulde man da altsaa ikke tage Sandhedens og Hjertefyldens Beaandende og Besjælende fra første Haand, fra den rette Grundkilde, den indre Guddomsmagt, hvorved man til Legeme og Sjæl var skabt og dannet til sin hele Tilværelse, eller fra den allestedsnærværende indre Grundgiver, men tage den paa anden Haand fra visse Mennesker, fra hvilke man paa Tro og Love havde modtaget disse Skrivter, hvilke just ei i Eet og Alt vare letfattelige eller let tilgjængelige eller indoptagelige. Man havde her paa en besynderlig Maade skudt Noget ind imellem Menneskeaanden

og den evige Sandheds egentlige rette Grundkilde eller dens eneste rette Grundgiver. Og saadan Menneskeoverleverelses Anseelsesmyndighed — thi Andet var Helligskriftens dog ikke — var nu saa meget mere paafaldende, som man dog maatte tilstaae, at, naar der spurgtes, hvorfra man havde disse Skrivter, saa maatte svares: Fra først af havde man dem fra visse Ubekjendte i det andet Aarhundrede. Disses Beretningstroværdighed og Afskrivertroværdighed, og Samlerpaalidelighed og Udvalgsskjønsomhed blev tilsidst dog den egentlige sidste Grundvold, ikke at tale om, at nu de langt senere Afskriveres eller Afskrivtforanstalteres Nøiagtighed og Redelighed endnu væsentligen kom i Betragtning med. Og heri meente nu Kjøbenhavnerne at have et øiensynligt Beviis for, at det ingenlunde kunde været den paaberaabte guddommelige Foranstaltnings Hensigt, at de skrevne Ord skulde troes, som skrevne, eller ifølge udvortes Anseelsesgyldighed, men at det var deres indre Sandhedsmagt og deres til Sjælen Talende ene og alene, hvorved de skulde gjøre deres Virkning og faae deres Vægt. Der maatte ellers ganske anderledes, end det var skeet, været sørget for, at Christi Ord paa fuldkommen paalidelig Maade vare blevne bevarede ved Foranstaltninger, der allerede i Christi Live, eller dog strax efter ved Apostelerne, maatte været grundlagte, til de hellige Ords trygge Opbevarelse i Skrivter, for hvis Afskrivter der maatte været sørget ved sikkrende Foranstaltninger. At Dette ei var skeet, maatte tages som et Beviis for, at Christendommen ikke skulde forplantes paa saadan skrivtbunden, men paa friere aandelig Maade, gjennem Aandens og Tænkemaadens og Sindelagets Prædikelse og Udbredelse. Paa saadan fri aandelig Maade kunde nu Helligskrivten ypperligen virke, og man havde Intet, der var ypperligere, eller af større og rigere Fylde, naar man bortskaer Adskilligt, der stod som Torne og Tidsler imellem det Øvrige.

Alle de mange Adskillelser og Stridigheder og alle de mange Grundlagsaffattelser for de mange Kirker, med de derved fremkaldte Anmasselser, meente fremdeles Kjobenhavnerne, havde paa saa mange Maader opholdt Guds Retfærdighed i idel Uretfærdighed, at Mange i det 19de Aarhundredes Slutning vistnok havde gjort Ret i at opgive den hele Grundkilde hertil, og med det Samme netop stillet sig i det rette frie Forhold, baade til Helligskrivten og til Gud, som den indre aandelige Skaber og Giver. Thi det havde de gjort, ved at erklære, at de ikke vilde staae eller stille sig i et saadant Forhold til de hellige Skrivter, som om disse skulde have dannet et nyt Lovvæsen eller en ny Lovbundenhed, der endda skulde beherske ikke Gjerningerne, men selve Gudsfortrostningen og Gudsinderligheden, men vilde ganske stille sig i samme Forhold til Helligskrivten, som det, hvori man stod til mange ypperlige Digterværker og Dybtænkningsværker fra Tiderne baade for og efter Christus, dem man havde staaet i et aldeles aandsfrit, men ikke mindre aandsoplivende, aandsoploftende, aandsbefrugtende og dybt aandsvelgjorende Forhold til.

Kjobenhavnerne tilfoiede, at ved alt Det, der nu paa Ny var kommen i Nore i Columbien, vare de komne til at tænke paa hine Davids Ord: Det er bedre at falde i Guds Haand, end i Menneskenes. De havde folt Glæde ved, at de stode heelt udenfor alt det hele Christenskab, og med det Samme udenfor alt Det, der i forrige Tider havde sat saare Mange i sjælefortærende Ivrigheder; de havde levende folt, at man dog heller maatte forblive reent og frit i Guds Haand, end falde i Hænderne paa alt det Virvar af Christenskab, som havde huseret i det gamle Europa i de mange Aarhundreder, og ved hver Leilighed havde reist sine mange Hoveder paa Ny, og det langt fra ikke saa fredeligt, som man nu saae Noget deraf komme igjen i Columbien paa lempelig Maade. Saa Meget, meente de, maatte man evindeligen gjentage, at enten maatte man have en kirkelig

Anseelsesmyndighed paa Eneraadighedskirkens Maade med den Ærefrygt, Underordning og Folgeagtighed, som den krævede, men saa og med den Fortrøstning, som den gav, samt tillige med dens Kald til bestandigen at være betænkt paa at følge Aandens Opfordringer til nye Fremskridt og nye Livsanskuelser, som jo Eneraadighedskirken nu erkjendte, at den paa Alles Vegne skulde være Redskabet for; eller ogsaa maatte man alene overgive sig til den ved Helligskrivterne og ved mange andre Anskuelses-, Indsigts- og Hjerte- og Sindelags-Udtalelser opelskede, i et frit indre Forhold til Guddommen staaende, til ingen udvortes Anseelsesmyndighed bundne, frie Aandeligheds frie Rørelser, hvori den indenfra kommende Guddomsaand og dens Anseelsesmyndighed fik hele Riget. Saaledes udtalte Kjøbenhavnerne sig mangfoldigen.

Et og tyvende Delingsstykke.

Indsigelserne fortsættes. Udsendingene gjensvare. Der forhandles videre.

Udsendingene havde længe ladet de Europæiske udtale sig, uden at gjøre Andet, end ved smaae Gjensvar og Bemærkninger at give Stød til videre Udtalelser. De havde lært, at de maatte gaae vaersomt, langsomt og veloverveiende tilværks. De lode da Kjøbenhavnerne blive ved at føre Ordet, og disse tilføiede nu Følgende: At Helligordene allerførst og fornemmeligen skulle antages, troes og hyldes, fordi de ere komne fra hiin hellige Kilde i Jødeland for henved 2000 Aar siden, det see vi nok, at I maae holde paa; thi ellers blev jo Eders Christendom til en reen Fornuft-, Hjerte- og Samvittigheds- og fri Livsanskuelses-Christendom, i hvilken Det, at den kaldte sig Christendom og holdt adskillige smukke christne Skikke og Indretninger vedlige,

ikke vilde være Nok til at gjøre den til virkelig Christendom; thi den korsfæstede og opstandne Christus blev da jo ikke Grundlaget, ja ei engang Hjørnestenen, men kun et ypperligt Væld, af hvilket riig Guddomsfylde fremvældede paa Jorden, som af mange andre lignende Væld, og saa var Christendommen ei Christendom længere. Saa maae I vistnok domme. Men nu maae I dog tillige holde paa, at Alt, hvad Helligordene lære og forkynde, tillige skal ikke blot troes paa Eneraadighedens Ærefrygts Maade, hvilken hos Eder skal være en Ærefrygt for Helligskriften ene og alene, men tillige skal besjæle den Christne paa sand inderlig tilegnende Maade, saa at ikke blot Vidnesbyrdene og Lærdommene troende anerkjendes, men at selve Sagen kommer til at leve med aandelig og hjertelig Kraft i den Christne. Det er Det, I fordre, naar I fordre en levende Tro, thi den skal hos Eder være ganske Andet og Mere, end en levende Ærefrygtsfølelse for og Hengivenhed til en udvortes Kirke. Men nu ville vi spørge Eder: Hvorledes skal man forholde sig, naar man nu ret bliver inderlig paa erkjendende og skjønnende og hjertelig Maade tiltalt af, greben og opfyldt af det i Helligordene Udtalte, saa at man optager det i sig og elsker det paa Grund heraf? Da optager man det jo ei længer paa Grund af Ærefrygten for hiin udvortes eller saakaldte positive Anseelsesmyndighed, men paa Grund af sit Hjertes og sin Følelsesbevægetheds, sin Skjønnens, Tænkens og Skuens indre Tilsagn og Virken. Det Ene sætter sig jo her i det Andets Sted. Forsaavidt den indre aandelige Besjælelses Kraft og Herredømme, eller den fritvirkende Sandheds- og Helliggjørelsesaand gjør sig til Giveren og Opfylderen, svinder jo hiin udvortes eller positive Anseelsesmyndighed hen til ei mere at være Grundlag. Skal hiin Ærefrygt og Underordning bydende Følgagtighed opretholdes som væsentlig, hvor kan man da frit og heelt og fuldt aabne Sind og Hjerte for hiin aandelige inderlige Tilegnelse, der jo for-

trænger denne Ærefrygt og Underordning? Betænker dog: Levende inderlig Tilegnelse forudsætter Sjælens indre Bifaldelse, men bifalde retteligen kan jo kun Den, der og kan lade være at bifalde, ja kan misbillige. Saadan Frihed er jo netop den rette Besjælelses væsentlige Betingelse; kun i saadan Friheds Enemærker kan den rette Besjælelse blomstre op.

Nu toge Udsendingene Ordet og sagde: Forholdet er det, og Gangen er den, at, hvad man gribes og hjerteligen bevæges af, det optager man paa denne væsentligen fornødne og eneste tilsidst rette sande, gode og gyldige Maade; men Meget er der, som, forend det kan inderlig tilegnes, forst paa hiin positive, eller blot i Ærefrygten for det udenfra Givne grundede, Troes og Antagelses Maade maa optages af os i Tillid til hiin høiere hellige udvortes Givelse, som kommende fra Den og Dem, der vidste Alt bedre, end vi gjennem alle vore almeenmenneskelige eller naturlige Midler kunne vide det, eller kunne komme til at vide det. Det gjelder især om alt det egentligen Christiske. Det maa optages af os som Noget, i Henseende til hvilket et høiere Lys nok engang vil komme til at gaae op for os, men som har og beholder sin Gyldighed, hvad enten vi fatte det eller ei, ligesom det jo er Tilfældet med saa Meget, som Naturen, eller Allivsrorigheden, som I kalde den, frembyder og nøder os til at erkjende som tilværende, men som vi endnu ikke see os i Stand til at gjøre os forstaaeligt. Vi kunne her tænke paa Treenighedslæren, der først efterhaanden gik op for Menneskeaanden i sin dybeste Betydning. Vort Forhold til Helligskriven kan ogsaa sammenlignes med Barnets, ja det opvoxende unge Menneskes til Forældre og Lærere, i hvis Formaning og Underviisning der altid vil kunne være Meget, som Hine ligefrem maae med Ærefrygt følge og med Tillid antage, uden at kunne fatte dets Grund eller Vigtighed, eller endog simpelthen at kunne indoptage det, forend de efterhaanden naae en vis Modenheds Alder. Denne

Maade at see og tage Sagen paa, have vi tilfælleds med Eneraadighedskirken; men naar den gjør alle sin Kirkes Forskrivter og Lærdomme til Forældre og Læremestere for alle Sine og til et Slags Øvrighed i aandelig Henseende, saa gjøre vi ene og alene Christus selv og hans Apostle hertil, og I maae erkjende, at vi derved give os ind under en guddommelig aandelig Oplærelse og Opdragelse af ypperste Art, medens vi dog ei paa Eders Viis gaae frit paa egen Haand hen til Faderen, som om Christus kun var Veiledning og intet Andet.

Kjøbenhavnerne og deres throndersfe Venner havde Meget hertil at svare. Først Dette, at saa skulde man da see engang at faae gjort fuld Alvor heraf og faae alle ikke til Eneraadighedskirken henhørende Menigheder, forsaavidt de gjorde Helligskriven alene til deres Grundvold, med Tillæg maaskee af det Lidet, der laae i Daabsbekjendelsen, uden at staae lige saa aabenbart i Helligskriven, man skulde see at faae dem alle til at gaae over til det frie Evangeliums Christendom, istedetfor at dettes Bekjendere jo slet ikke havde kunnet faae nogen synderlig Fremgang i Columbien, eller endog blot naae til at blive en anerkjendt Nævnelse. Det var dog vel unægteligt, at disse Menigheder vare de eneste, som havde gjort Helligskrivtens Enegyldighed til en Sandhed; thi de havde jo paa det Bestemteste erklæret, at de ingen anden Bekjendelse vilde vide af eller vilde give, end den, at Helligskriven heelt og holdent var deres Bekjendelse, og de havde jo altid fremlagt den og Intet ved Siden af den, naar man vilde have deres Bekjendelse. Man kunde ikke nægte, at de havde havt stor Ret i at sige, at, dersom en nøiagtig Læreaffattelse skulde hørt med til Grundlaget, saa vilde en saadan vel være bleven affattet saa tidlig, og være bleven udbredt saa tidlig, ved Apostlene selv, at den vilde være bleven optagen i vor Helligskrivt, og at, hvis man af 2 Tim. 1, 13, Hebr. 6, 1 og 2 og 2 Petr. 1, 15 vilde uddrage, at en vis Lærdoms-

affattelse allerede i Apostlenes Tid havde funden Sted, hvilket dog var tvivlsomt, saa maatte man jo netop deri, at en saadan ei er os opbevaret i vor Helligskrivt, med dobbelt Ret see et Beviis for, at en saadan ikke skulde høre med til Grundlaget. Og hertil havde de med ligesaa stor, ja større Ret føiet, at Det, overhovedet at ville give en bindende Affattelse af Grundlærdommene, er en meget stor Overtrædelse af Grundsætningen om Helligskrivtens Enegyldighed, baade fordi man derved gaaer langt ud over Helligskrivten, gjørende en Hovedforandring i dens hele Grundmaade at lære og virke paa, og fordi man derved slaaer dens frie aandelige Virken i visse selvgjorte Baand, den Ene endda paa een Maade, den Anden paa en anden Maade. Det frie Evangeliums Christne havde villet gjøre Helligskrivten heelt fri igjen, og havde hverken villet binde sig eller den ved nogen Kirkelære eller kirkelig Bekjendelse; og det var dog det ene Rette, naar virkelig Helligskrivten skulde være Enegrundlag.

Udsendingene gik ikke ind paa at drøvte denne Sag videre. De lode sig nøie med at sige, at, hvis man vilde vorde Christne paa det frie Evangeliums Christnes Maade, og virkelig vorde Det, som svarede til dette Navn, saa vilde de ansee Hovedformaalet for deres Attraa opnaaet.

Hertil kunde Kjøbenhavnerne kun svare, at det vilde de ikke, da de ved Siden af den saare ypperlige Helligskrivts aandelige Rigdom, vilde gjøre meget Andet tillige til Grundlag for deres Gudindlevelse.

De gik nu derpaa over til et nyt Spørgsmaal, som rørte sig i dem, og som de ikke kunde Andet end gjøre. Meget i Helligskrivten, sagde de, ere vi tiltalte og bevægede af og have med Glæde givet det Rum i vore Sjæle, qvæget og næret og opbygget os derved. Men Andet er der, som er os stødende, ja frastødende, ved Virksomheden af den samme Aand i os, som bragte os til, saa levende at tiltales og opfyldes af Hiint, —

skal Aanden i os nu ikke have samme Ret med Hensyn til dette Frastødende, som ved Hiint? Saaledes kan den dog vel ei lade sig binde; vil man stække og svække den her, vil den ogsaa tabe sin Flugt og sin Styrke i hiin Henseende. Eller skal man maaskee, hvad det Frastødende angaaer, bie, til man faaer det rette Lys, der saa nok skal vise En det Frastødende anderledes, end man saae det? Da maae vi spørge, om man da ikke og bør være lige saa vaersom og tilbageholden med Hensyn til Det, man saa stærkt blev greben af, og i sin inderste Sjæl har bifaldet og tilegnet sig. Eller, skal maaskee det indre Vidnesbyrd i os, som bringer os til at samstemme, vel nok have megen Vægt og Værd, fordi vi give Eder vort Ja og Amen, men ei længer have nogen Vægt og Værd, naar vi give vort Ja til Dem, som finde Noget i Eders Helligskrivt frastødende og uoptageligt? Eller skulle vi maaskee med Hensyn til det Frastødende tillave vore Sjæle til at faae dem til at antage det? Det vilde jo være et Slags Falsknerie. Nei, saa maatte vi dog heller tilbage til den Eneraadighed, som vil, at den hellige Lydighed imod og Ærefrygt for den udvortes Kirke skal være den egentlige Enegrundvold, forudsat nemlig, at vi skulde være Christne.

To og tyvende Delingsstykke.

Udsendingene have to Ting at svare; man dvæler ved det Første. Forholdet til Helligskrivten som til Naturen. Forskjel imellem lige Berettigelse og lige Gyldighed.

Udsendingene havde hertil to Ting at svare: Først maatte de gaae tilbage til den Tanke, at, som Moseloven med Alt, hvad dertil havde knyttet sig forend Christi Komme, havde for Jøderne skullet være en Opdrager til Christus, efter Pauli Ord, saa skulde

nu og den christne Helligskrivt være en Opdrager for de Christne til den christelige aandelige Sandheds- og Følelsesfylde, men paa en langt friere Maade. Hele Helligskrivten baer denne frie Aandsbevægelses Præg, og virkede overordentligen til at sætte Sjælene ind i en stor Livsanskuelse, og at give dem en Fylde til at optages, ei med udvortes Tro og Antagen, men gjennem sand indre Besjælelse og Beaandelse. Men de Christne, som deri erkjendte en ved overordentlig guddommelig Foranstaltning og Virken given overordentlig Aabenbaring, maatte tillægge denne en Anseelsesmyndighed, som vistnok Sjælene forsaavidt maatte lempe sig efter, som enhver Lærling jo maatte lempe sit Sind til at modtage, følge med, og gaae ind i, alt Det, Læreren gav ham, om det saa var et reent Forstandsanliggende, endnu mere, naar det var en Forening af et saadant og et Erfaringsanliggende, saasnart han vidste og havde Tiltroe til, at Læreren vidste Alt retteligen og tilfulde. Ved anden Lærdom kunde nu vistnok, og maatte vistnok, et saadant Underordningsforhold ophøre, naar Lærlingen var kort til, nu at kunne med Selvstændighed tage Kundskaben og Indsigten umiddelbart fra første Haand, og det saa, at han nu maaskee kunde gaae heelt ud over Det, hvad Læreren havde skuet og givet. Men saa var ei Forholdet til den guddommelige Aabenbaring, som Christendommen gav. Forholdet var som Forholdet til den store Alskabning. Ligesom her Granskeren maatte finde sig i Allivsrorigheden, som den var, og ei blot lempe sin Anskuelse, men reent ud rette den og danne den efter Alskabningsværkerne, saaledes som de ere, saa maatte den Christne stille sig i samme Forhold til Helligskrivten, men vistnok ikke til alt Det, hvad en Kirke, der ansaae sig for enegyldig, havde føiet til. Man anklagede rigtignok Indsigelseskirkerne for, at hver af dem havde villet sætte sin Enegyldighed i den gamle Kirkes Enegyldigheds Sted, og at man saaledes havde faaet mange kirkelige menneskeligen tillavede Enegyldigheder

istedetfor den ene. Saaledes havde det vistnok ogsaa været i 16de og 17de Aarhundrede, og en Deel af det 18de, og senere var i det 19de Aarhundrede saadan Anmasselse kommen frem igjen. Men Dette var dog i 19de Aarhundrede ikke trængt igjennem. Den taalende Overbærelse, som man tidligere, ei uden en vis Anmasselse havde kaldet den, — ret som om man dog vidste sig at være de eneste det rette Gyldige Besiddende, — den lige Berettigelses Anerkjendelse, som man senere havde kaldet den havde opretholdt sig, ja var mere og mere trængt igjennem og havde udbredt sig i Nordcolumbiens Indsigelseskirker, medens Eneraadighedskirken paa ingen Maade havde villet give Rum for den. Men lige Berettigelse var ikke det Samme, som lige Gyldighed. Vel menes ved Berettigelse ingenlunde blot og alene den retslige og statlige eller udvortes kirkelige, nei, der menes den egentlige christelige, som Paulus tilsteder, og det netop med de mange Delinger for Öie, som i Korinthen havde dannet sig, idet han vil, at man skal lade Enhver, naar der kun bygges paa den rette Grundvold, som er Jesus Christus, bygge paa sin Maade af sit Stof, indtil Dagen kan gjøre Hvers Gjerning klar, og vise, hvilken der kan holde sig og hvilken ikke, 1 Kor. 3; som da ogsaa Paulus netop i den samme Sammenhæng siger: Derfor dømmer ikke Noget for Tiden, indtil Herren kommer. Men christelig Ligeberettigelse medfører ingenlunde den lige Gyldighed. De, som høre til dennes Menigheder, lade det være det Samme, eller komme ud paa Eet, — thi det turde man nok sige, at de gjøre, — enten Nogen holder den hellige Nadvere og tager den og tilegner sig Christus i den paa de Enes Maade, eller paa de Andres Maade, eller slet ikke holder Hellignadvere; enten Nogen døber saa og saa, eller endog reent lader være at døbe; fremdeles enten Nogen troer paa den egentlige Treenighed efter den gamle Kirkes Lære, eller paa sabelliansk eller ariansk, eller socinianisk Viis, eller slet ikke troer paa den, enten Nogen

betragter Christi to Naturer saa eller saa, og meget Andet. Qvækerne have endog opgivet Meget af Christendommens Tilhørende. Men medens vi indromme den christelige Berettigelse hertil, kunne vi ingenlunde indromme, at alle de Andres hele Lære har lige saa god Gyldighed, som vor. Vi ansee vor Lære for den sande og rette, ellers vilde vi jo ikke holde os til den og holde fast ved den, og vi kunne ikke ansee de derfra afvigende for lige saa rette og sande. Man taler om, at den hellige Aands Veie ere mange, ja Nogle have sammenlignet Guds Rige med et aabent Taffel, hvortil man kan strømme til fra alle Sider og Hver finde Sit til Næring, Qvægelse og Styrkelse, ligesom det er i Naturens Rige. Vi ville ikke dvæle ved denne Lignelse, som vi ellers nok selv vilde kunne tilegne os. Vi sige hellere, at vi mene, at Guds Rige er en Helligdom, til hvilken man maa gaae ind ad den rette Dør, og denne Dør er Jesus Christus; dog ei det Billede af Jesus Christus, som Enhver falder paa, paa sin Viis at udmale sig, men det, som Helligskriften viser os, og det maae vi søge ret at opfatte, som det i Sandhed er, det vil sige, som Helligskriften giver os det, og troer nu Nogen, at han har erkjendt det og seet det retteligen, hvorledes kan han da erkjende Andres derfra forskjellige for lige saa meget at være det retteligen opfattede. Vil man lade den lige Gyldighed gjelde, fordi Aanden kan komme ad mange Veie, saa kan man og komme til at lægge Alkoranen lige saa godt til Grund, som den christne Helligskrivt, eller i al Fald indrømme Muhamedanismen lige Gyldighed med Christendommen. Maatte man da nu saaledes, eftersom man ikke kunde eller vilde løse Alt op til Ligegodhed, vistnok paastaae, at der gaves et christeligt Enegyldigt, som Enhver, der holdt sig til en vis Kirke, maatte ansee dennes Lære, om ei at være, saa dog at komme nærmest, saa gjorde man den jo dog kun til enegyldig i sine Menigheder og for sine Menigheder, og det endda ikke med Stivnelse, men med

megen fri Bevægelse; man lod den ingenlunde træde op, som om den havde Ret til at fordre, at den skulde være den eneraadige, hvilket man jo i Columbien slet ikke kunde; Forholdet var, som det er i statlig Henseende i den columbiske Storforenings Stater, hvor hver Stats Regjeringsmaade og Lovgivning jo har Enegyldighed indenfor sine Enemærker, uden at det falder nogen ind at paastaae, at den skulde være den enegyldige for dem alle. Men vare de derfor lige gode alle?, eller om Nogen vilde mene, at de jo meget vel kunde være lige gode, nemlig hver for sit Land og sin Folkedeel, efter dennes hele Leveviis og alle Folkets og Landets Forhold, kunde man saa sige det Samme med Hensyn til Guds og Christi Rige paa Jorden? Skulde dets evige Sandheder ogsaa være mange forskjellige for de Forskjellige, saa at Treenigheden skulde være til for de Ene, og ei være til for de Andre, saa at Christus for de Ene skulde være Gud, ret egentlig være Gud, og for de Andre være en Gud, Jordens Gud, og for de Tredie blot Guds sande Prophet, og for de Fjerde blot en Prophet for den Deel af Menneskeheden, som var knyttet til ham, ligesom Muhamed var det for Sine, og for dem alle kun Veileder og intet Mere. Veien havde rigtignok Christus kaldet sig (Joh. 14, 6), men han havde tillige kaldet sig Sandheden og Livet. Kunde nu Nogen, som vilde være Christen, tillægge det lige god Gyldighed, hvad enten man lod disse to sidste Ord staae, eller alene lod Ordet Veien staae og stregede de to andre over?

Dette sagde Udsendingene var det Første, de havde at fremføre; nu vilde de gaae til deres Andet, som var af stor Vigtighed i denne Sag.

Tre og tyvende Delingsstykke.

Udsendingene komme endnu ei til deres Andet.

Men hertil kom de dog nu ikke strax. Man afbrod dem, for at svare dem paa Det, de nu havde fremført. Man vilde indromme, at den lige Berettigelse for Alle til at give deres Stemme og til at gaae hver sin Vei, ikke medførte, at ogsaa Alles Antagelser skulde have en lige stor Gyldighed. For de Enkelte var det imidlertid vist ofte det Retteste, at Enhver forblev paa sin særdeles Forelses Vei, og, især hvad visse Ting angik, som i Grunden kun vedkom de forskjellige Indretninger eller forskjellige Opbyggelsesmidler, holdt sig til det i den Kreds, hvori han levede, Gjeldende, forsaavidt Fredelighed og godt Samliv i Kjærlighed derved kunde vedligeholdes. Man kunde, for at tage Eet, ikke see Andet, end at Den, som, hjemmefra henhorende til en anden Stormenighed, kom til at leve blandt lutter Efterdobere, gjorde vel i at lade sine Born bie med at vorde dobte, til de erkjendtes modnede dertil, og saaledes fulgte Efterdobernes i sig selv dog meget grundede og gode Lære, men at man, hvis man kom til at leve imellem Lutheranere, lod Barnedaaben gjelde, der jo ogsaa havde sit Priselige og Gode. Men andre Ting vare der vistnok, som man ei kunde tage saaledes, og med at gaae over til Eneraadighedskirken fra en af Indsigelseskirkerne eller nogen af de andre Stormenigheder, kunde der vistnok ei forholdes paa samme Maade, saa længe den ikke vilde i Sandhed indromme den lige Berettigelse; thi vilde den Dette, saa maatte man ogsaa tage den med. Men naar det nu kom an paa den rette fulde Sandheds Opnaaelse, saa spurgtes der, om man skulde lade Alt beroe alene paa det i Helligskriften Givnes Gjennemgrundelse, eller om man ikke, ligesom man jo i denne ikke holdt sig til Evangelierne alene, men og tog Paulus med og

Johannis og Petri og Jakobi Breve, saa forskjelligt end Meget heraf var indbyrdes, saaledes nu ogsaa skulde holde sig, ikke til Helligskriven alene, men til Alt overhovedet, som Gud havde givet og fremdeles vilde give ud af sit rige Væld, der kunde opslade sig paa mange Maader overalt i Menneskeheden. Burde man ikke fuldt tage Det med, som kom fra de to andre Grundkilder, til hvilke Paulus i Begyndelsen af Romerbrevet viser hen, Alskabningens Riges Beskuelse og Samvittigheden i Menneskets Indre (Rom. 1, 19-20 og 2, 15), hvortil da alt Andet i Menneskets Indre, der er af dyb guddommelig Virkning, maatte tages med foruden Samvittigheden? — Spørgsmaalet er netop det, hvor Veien, Sandheden og Livet er at finde; om de alene ere, hvad Livet i Gud angaaer, at finde i Jesus Christus, eller rettere i det Lidet, som er os opbevaret af og om ham samt i Det, Apostlene endvidere rigeligen have givet, ei tagende det af hans Ord og Tale, men af det indre Væld i dem, eller om man netop med dem skulde gaae ud baade over Jesu Christi Ord og Tale, og ud over Apostlenes Tillæg, ved at gaae til det samme rige Væld, hvoraf der var tilstrømmet dem saa Meget.

Kjøbenhavnerne talede nu om, hvor forbausede de vare blevne ved at læse Begyndelsen af Pauli Romerbrev; thi man maatte jo erkjende, at hvad Paulus her havde sagt om Jødedommets og Hedningevæsenets Utilstrækkelighed til at bringe det Gode og Gud Velbehagelige til Herredømme, idet der viistes hen paa alt det Utilborlige, Skammelige og Ugudelige, som under baade Jødedommet og Hedenskabet var kommen til at gribe om sig, — aabenbar nok saa meget, ja i høiere Grad og større Omfang var at anvende paa Christenskabet, saaledes som dette i den lange Række af Aarhundreder havde viist sig. Med de Christnes grove Utilborligheder og Ulovligheder, Skjændigheder og Grueligheder var det jo gaaet saavidt, at just, hvor de vare stegne til de groveste Umenneskeligheder og Ugudeligheder, vare

disse udøvede i Christi Navn og paa hans hellige Kirkes Vegne. Hvad det angik, at mange Christne havde været langt fra saadan Skammelighed og Ugudelighed, men havde været gudhengivne, retsindige, retskafne, menneskekjærlige, det vil især sige Menneskeomsorg havende Mennesker, saa havde jo ogsaa mange af Joderne og mange Grækere og Romere været saadanne, paa hvilke den Paulinske Beskrivelse ei passede. Paulus havde kun seet paa Folkene i det Store og Hele og derfor prædiket om den nye Grund, der maatte lægges, den nye Tro, der maatte fremkaldes, den nye Skabning i Aandens Rige, der var fornøden og maatte komme i den forriges Sted. Men netop ligesaaledes havde der jo for længe, længe siden kunnet prædikes om og mod Christendommen, og med langt større Ret. Vilde man sige, at det dog ei kunde gjelde om den sande ægte Christendom, saa maatte det Samme siges om den sande ægte Jodedom, om den sande ægte Grækerviisdom og Grækerindsigt og Alt, hvad denne paa sin Viis havde prædiket, det er arbeidet paa at forfremme i Sjælene, hvortil da megen Romerviisdom havde knyttet sig. Den Tanke var, da de havde læst det første Delingsstykke af Pauli Brev til Romerne, strax fremsprungen hos dem, at Det, de her læste, jo ligefrem maatte føre til at erkjende, at netop saaledes som Paulus her havde opfordret til at tye hen til den nye Grundvold, saaledes maatte man jo i det fordums Europa havt stor Opfordring til at søge en ny og anden Udfrielse, end Christendommens.

En af Thronderne fortalte nu, at i Slutningen af 19de Aarhundrede var en Efterligningsomskrivning af Romerbrevet udkommen, som havde kaldet sig Nyt Brev til de Romere for vore Tider, hvori just de første Delingsstykker af Pauli Romerbrev vare med passende Forandringer i Ordene og med nøiere til Forholdene og Tilstandene svarende Angivelser, blevne anvendte paa de Christne af en af Medstifterne af den frie Aands Kirke,

som da nylig havde begyndt at danne sig. Det havde været Mærkeligt, saa Meget der havde kunnet blive staaende ved denne Overforelse, medens vistnok ei Lidet havde maattet omdannes, hvorved dog Pauli Ord vare fulgte saa meget, som muligt. Istedetfor Joderne og Hedningerne kom Christne og Ikke-Christne, og Modsætningen imellem Christiskt og Christeligt anvendtes og. Hvad os angaaer, sagde Kjøbenhavnerne fremdeles, da ville vi forblive ved den Gudsaabenbaring, som vi paa en saa vidunderlig Maade ere komne til. Men de undlode ikke at tilfoie, at de meente, at en saadan var saaledes traadt frem i Columbien gjennem den frie Aands Christne, den lige Gjeldenheds Christne, den frie Fornufts og Samvittigheds og det frie Menneskehjertes Christne, at her, i Forbindelse med den tilvundne Indsigt i Allwsrorighedens indre Væsen, der gjennem Jagttagelse og Granskning mangfoldigen var kommen til at aabenbare sig, maatte siges at være givet Opfordring nok til, at vende tilbage til Faderen, eller den indre Grundgiver, for at komme i et heelt, frit og fuldt Forhold til Den, som jo i Eet og Alt var ethvert Menneskes indre Grundskaber og Giver, lige fra det menneskelige Ægs Uddannelses forste Dieblik af.

Man kom dernæst til at tale om Det, som af Udsendingene var sagt om Christus, at han havde kaldet sig ei blot Veien, men og Livet og Sandheden (Joh. 14, 6). Man meente, at han netop kun var Livet og Sandheden ved at være Veien. Hvorledes kunde han kalde sig Veien, dersom han selv var Livets og Sandhedens Grundkilde. Vei kunde han kun være ved at være Den, ad hvilken eller ved hvem Livet og Sandheden kom til Menneskeheden, og Christus sagde jo og lige strax efter: Ingen kommer til Faderen, uden gjennem mig, hvorved da noksom tilkjendegaves, at Sandheden og Livet, hvortil Christus er Veien, er selve Faderen, eller den evige, allestedsværende Grundkilde, og Christus fremstiller sig jo som Den, i hvem de skulde

ſkue Faderen; thi Det, ſom aabenbarede ſig i og gjennem ham, var netop Faderen ſelv; og han ſiger ſtrax efter, at, hvad han fremfører, ſiger han ei af ſig ſelv, men Faderen virker det Alt i ham. Han er altſaa blot Den, i hvem Faderens Aabenbaring er traadt ud, og der tilføies, at Den, ſom vil troe paa ham, hvilket dog kun kan ſige livfuldt og aldeles gaae ind i alt Det, ſom har opladt ſig for dem i ham, ſkal endog gjøre ſtørre Gjerninger. Hvo maa ikke ogſaa ved disſe Ord tænke paa, at viſtnok Paulus gjorde ſtørre Ordets og Sjælevirkningernes Gjerninger? Men ſaa er det da tilkjendegivet, at det er Faderen eller Gud i ſin inderſte Guddommeligheds Fylde, hvis Aabenbarelſes dybeſte Gjennembrud og Begyndelſe, vi have i Chriſtus, men ei Mere, og al denne Fylde er uendelig rigere, end den i Chriſtus traadte frem. Man vilde hoiligen forurette Jeſus Chriſtus, hvis man ei erkjendte Dette. Man vilde uden Tvivl ogſaa hoiligen forurette ham, naar man ikke, hvor Johannes lader ham ſige: Ingen kommer til Faderen uden ved mig, vilde erkjende, at han ved at ſige mig kun kan have meent: Det, ſom er traadt ud i mig, Det, ſom han vilde de ſkulde ſkue i ham, og meente, at de maatte have ſkuet i ham, da han ſagde: Hvor kunne I bede mig viſe Eder Faderen, har ikke al min Tale og al min Gjerning beſtandig viiſt Eder ham; thi Det, jeg er opfyldt af, det er Faderen, og ſom jeg er opfyldt deraf, ſkulle I ogſaa vorde det. Chriſtus har ved dette Svar ligefrem tilkjendegivet, at den Guddomsfylde, ſom havde opladt ſig i ham, var Faderens, og at dens Iboen i ham var Det, ſom gjorde ham til Eet med Faderen, og kun i Overeensſtemmelſe hermed er det at forſtaae, at han, idet han kalder ſig Veien, tillige kalder ſig Livet og Sandheden.

En af de Hosſiddende bemærkede nu, at Chriſtus viſtnok maatte blive forundret ved den Bon: Viis os Faderen, ligeſom den Lærer, der længe havde gjennemgaaet Grundindſigtslæren,

eller den saakaldte Philosophie, vilde forundres, naar Lærlingene med Eet vilde bede ham om at vise dem Philosophien.

En Thronder mindede herved om Rom. 3, 25, hvor Christus siges at være Den, som Gud har stillet frem for os som den Naadestol, paa hvilken hos Joderne efter Moses Gud forestilledes at ville nedsænke sig og komme personligen til sit udvalgte Folk. Men paa denne nye Naadestol havde Gud nu nedsænket sig saa, at nu herfra Alle gjennem Troen paa Christus ved Christi Blod, det vil sige ved det fra Christus udstrommende Liv, skulde vorde Guds Born, og alt Syndighedsvæsen borttages. Throndereu fremhævede især, at Christus her var fremstillet som Hilasteriet, hvilket, som man nærmest af Hebræerbrevet 9, 5 kunde see, men jo ellers jo vel nok vidste, betegnede den af de to Cheruber overskyggede Naadestol (2 Mos. 25, 22; 3 Mos. 16, 2; 4 Mos. 7, 89). Her var der da paa Ny klarligen tilkjendegivet, at det var Faderens paa Christus nedsænkede, eller bedre: i ham indsænkede Guddomsfylde, som gjennem ham ved den livfulde Tilknytning til ham og Hengivelse i ham, d. e.: i al hans aandelige Indflydelse, skulde, som Blodet fra Hjertet, strømme hen til Alle; hvor vi da alle vide, at i Menneskelegemet Hjertet ikke paa anden Maade giver hver Deel dens Blod, end at det udsender det til alle Legemets Dele, idet det er Midtpunctet for Blodets Optagelse og Udstrommen, medens det er Livsvirksomheden i dens Heelhed, som skaber og giver Blodet.

Man dvælede ikke videre ved disse Thronderens Ord, af hvilke Udsendingene forresten glædede sig ved at see, hvor hjemme man i Kjobenhavn var i Helligskrivten. Men de vilde ikke gjerne opholdes i deres Henstræben til deres Maal, og onskede nærmest, snart at komme til deres Andet. Men endnu maatte de folge med Kjobenhavnerne, idet disse fremhævede de mange Steder af Johannes's Helligberetning, der maatte opfordre til, at man, holdende sig til Faderen eller den indre aandelige Grund-

giver og Grundopfylder, ingenlunde maatte omgrændse Guds Riges Virkelser i Menneskeheden ved at gjøre Helligskriften til Enegrundlag, men give Eneraadighedens Rundskrivelse Ret i Det, den i denne Henseende i sit første Hovedstykke havde paaberaabt*). Man fremdrog da allerførst de Ord hos Johannes (Joh. 7, 16-17), hvor Christus siger, at De, til hvilke han talede, skulde handle og leve efter Det, han havde sagt dem, da skulde de nok erkjende, om han talede af sig selv eller af Faderen, hvor han altsaa ligefrem viiste fra sig hen til Faderen, hvilket jo dog kun kunde være den indre Grundgiver, der i deres eget Indre, under deres Leven og Livserfaringer, skulde vidne om Gyldigheden af Det, Christus havde lært; hvor jo altsaa hans egne Ord, og saa meget mere hans Lærlinges, betegnedes som de, der ei skulde troes og optages som paa udvortes Maade af ham og dem givne, men som bekræftede ved den indre Grundgiver. Hvoraf da maatte følge, at de ogsaa kun kunde blive gyldige forsaavidt, — nemlig forsaavidt Enhver kom til, indvortes at sande deres Gyldighed. Nu kunde vistnok bemærkes, at Christus jo paa andre Steder havde henviist til sine Undergjerninger, og anklaget de Stæder, ja raabt Vee over de Stæder, som ei havde agtet disse og ved dem vare bragte til at hylde ham; men Dette kunde da dog kun gaae ud paa, at de, istedetfor at laane ham villige Øren og tage sig hans Ord til Overveielse, ikke havde ladet ham blot nyde, hvad enhver Prophet hos Jødefolket eller hos Samaritanerne kunde fordre. Men ingenlunde kunde Anklagen gaae ud paa, at de ikke havde tillagt ham en Anseelsesmyndighed, stor nok, til at bringe dem til, uden Randsagelse og Prøvelse at antage hans Ord; og Anklagen kunde saa meget mindre gaae ud herpaa, som Christus jo selv (Matth. 24, 24, Mark. 13, 22) antager og advarer om, at der

*) See ovenfor S. 9 og Følg. See og S. 151.

kunne komme falske Propheter, som og ville kunne gjøre store Tegn og Undergjerninger, ja Paulus endog (2 Kor. 11, 14) siger, at Satanas selv kan paatage sig Skikkelse af en Lysets Engel. Naar Christus siger, at, hvis Tyrus og Sidon havde faaet saadanne Tiltalelser, som Chorazim og Bethsaida havde faaet af ham, vilde de for længe siden gjort Bod i Sæk og Aske (Matth. 11, 24, Luk. 10, 13), saa taler Christus jo kun, som mangen Anden kunde talet, som, for at nævnee een, Bernhard af Clairveaux kunde talet. Vilde man svare, at man dog maatte agte paa, at igjennem alle Christ Undergjerninger gik en dyb Menneskekjærlighedens Aand, en dyb Menneskeomsorgs Aand, og at Dette maatte paaagtes, saa maatte gjensvares, at, naar det hist heed, at Satanas kan paatage sig Skikkelse af en Lysets Engel, saa laae deri jo, at Satanas kunde træde frem med Menneskevelgjorenhedens Gjerninger og Taler, men dernæst maatte bemærkes, at man jo da saaledes ogsaa med Hensyn til Undergjerningernes Velgjorenhed blev opfordret til at prøve Aanden, hvorfra de kom, og saa var man da atter henviist til den indre Grundgiver og Grundoplyser.

Der saaes nu dernæst hen til Joh. 16, 14 og 15, hvor Christus siger, at, hvad han kaldte Sit, kun var hans, fordi det var Faderens. Med Henviisning endvidere til Joh. 8, 28; 12, 48-49; 14, 10 og 24, erklærede da Kjøbenhavnerne, at til Faderen, til den indre Grundgiver vilde de holde sig, og tilmed altsaa ogsaa til Alt, hvad Faderen ved Christus rigeligen havde givet dem og fremdeles vilde give dem. De vilde da og med det Samme her i Europa bringe de Ord i Opfyldelse: „I skulle faae Sandhedens Erkjendelse og Sandheden skal gjøre Eder frie.“ De vare, sagde de, komne ind i denne Frihed, og i den vilde de forblive. De meente ogsaa, at, ligesom Paulus var løst fra Loven, for at tjene i Aandens nye Væsen og ikke i Bogstavens gamle Væsen, saa burde nu og Columbierne søge

at løse sig ud fra det christiske Bogstavens Væsen, for at kunne leve fuldt og frit i Guds Beaandelsers hele Fylde. Paulus var netop ved at fordybe sig i de gamle Helligskrivters Aand bleven virksomt dreven til at gaae ud over dem til den nye Aandsskabelse (κτίσις, see ovenfor S. 161), der var gaaet op i Christus, og saaledes maatte vel og Columbierne, naar de saae paa Christenskabets mange Gjerninger i Aarhundredernes Løb, hvoraf det dog vel som af sine Frugter maatte kjendes og derefter prøves og bedømmes, netop paa samme Maade, som Paulus i Romernes Første havde bedømt Jødevæsenet og Grækervæsenet, bringes til at erkjende, at man maatte gaae udover det Hele 2000aarige Christenskab, og give Rum for den hele Fylde af Det, Gud af sit indre Væld havde givet Menneskeheden, hvorimellem Det, som Helligskriften gav, indtog en høi Plads, til Berigelse, men ei til Omsnærelse.

Man fremhævede endvidere Det, Christus havde sagt i sine sidste Taler, hvor han (Joh. 16, 12-13) bebuder Sine, at Sandhedens Aand skal komme og veilede dem ind i den hele Sandhed. Hvorledes taler Christus her om den Sandhedsaand, han fortrøster sine Lærlinge til? Siger han, at Sandhedsaanden skal tage Det, han skal lære dem, af de Ord og Taler, som Christus her paa Jorden har fremført. Nei, ingenlunde indskrænkes Det, som Sandhedsaanden skal give, saaledes. Christus siger jo desuden i umiddelbar Forbindelse med Det om Sandhedsaanden, at han endnu havde Meget at sige sine Lærlinge, men at de ikke kunde bære det nu, og saa føier han til: Men Sandhedsaanden skal, naar den kommer, føre Eder ind i den hele Sandhed. Her er jo klarligen tilkjendegivet, at Aanden skal føre dem til meget Mere, end Det, Christus har sagt dem, altsaa til endnu meget Mere, end hvad der af Christi Ord og Taler er kommen til os; og Dette bestyrkes jo høiligen derved, at strax efter en ganske anden Kilde anføres; thi strax efter hedder det om Aanden,

at den ei skal tale af sig selv, men hvad den skal høre, skal den tale, og det Tilkommende vil den forkynde, og derpaa lægges til, at Det, den forkynder, skal den tage af Det, som er Christi, men at Dette vil sige, Det, som er Faderens, hvoraf jo følger, at der af den indre Grundgiver skal gives os meget Mere af Det, som er Faderens, og derfor ogsaa er Christi, end der i de hellige Skrivter er os opbevaret. Thi at det Tilsagte ei blot skal gjelde med Hensyn til de elleve Apostle, faae vi snart et stort og talende Beviis for i Paulus. Han var ikke en af Dem, til hvilke Christus talede, og det er altid mærkeligt, efter Det, man ellers om Jesus Christus antager, at han, hvor han om Petrus (hvis aramæiske eller saakaldte ebraiske Navn var Kephas, der netop ligefrem betyder en Klippe) siger: paa denne Klippe vil jeg bygge min Menighed, ikke paa mindste Maade antyder, at der skal komme en Anden, der ved Siden af Petrus, ja meget mere end han, skal vorde Den, paa hvilken Menigheden skal blive bygget. Men sporge vi da nu, med hvad Ret man bestandigen nok saa meget har bygget Kirken paa Paulus, som paa nogen af Christi egne Udsendinge, og med hvad Ret han selv gjorde sig til Apostel og de oprindelige Apostle i Forening med Jakobus, som uden Tvivl ikke selv var Apostel, men nød lige Anseelse med Petrus og Johannes, erkjendte ham som Apostel lige med dem selv (Gal. 2, 6-9), saa kan Det, der hjemlede dem Ret dertil, og hjemler Kirken Ret til at give ham den store Anseelse, alene tilstrækkeligen findes i de omhandlede Christi Ord, naar dog en saakaldet positiv eller paa christisk Anseelsesmyndighed hvilende Hjemmel hertil skal haves. Af saadan særdeles Indskydelse, som de gamle Tiders Propheter oftere hos Joderne, taler Paulus intetsteds; al hans Tale har et ganske andet Præg, og, skjønt han betragter sig som en ved Christus selv paa underfuld Maade kaldet Apostel (Gal. 1, 12 ff.; Apost. Gj. 9, 15), taler han aldrig som Den, til hvem en særdeles Kal-

delse er udgaaet fra Herren til at tale netop saaledes, som han taler; og er Dette saa meget mærkeligere, som vi jo i den Johannes, af hvem Johannes's Aabenbaring er, mode en Beaandet, som siger, at en Engel var udsendt til ham og sagde ham, hvad han skulde skrive. Pauli hele Maade at tale paa er ganske, som og vores kunde være; den er, som af en Mand, der har folt dybt, tænkt dybt, og er hoit beaandet, men ikke paa anden Maade, end som ogsaa Andre kunne være det. Paulus tager alt Sit af samme Kilde, hvoraf der ogsaa kan flyde meget Ypperligt til Andre, og er tilflydt saare Mange meget Ypperligt. Han taler paa samme Maade ud af sin indre aandelige Erkjendelse og Skuen og sit Folelsesdyb, som netop Luther, hos hvem vi, sagde Kjobenhavnerne, have funden Meget, der har tiltalt os lige saa dybt, som, og paa samme Maade, som, Meget hos Paulus; ligesom vi da i mange gamle danske aandelige Sange af christeligt Udspring have funden meget Saadant. Paulus henstiller jo og Det, han siger, hyppigen til de Andres egen Bedommelse; han skjelner i 1 Kor. 7 imellem Det, Christus selv har budt, dog ikke nævnende Andet, end Noget, vi læse, at Christus, medens han levede her paa Jorden, har sagt, og Det, Paulus siger som sit Eget, hvilket han endda kun fremforer som et Raad. Intetsteds lader han Noget fremkomme som indgivet ham paa overordentlig Maade, eller ifolge Henrykkethed i Aanden, saaledes som derimod Johannes i Aabenbaringen taler som Den, der var henrykt i Aanden for at hore de Ord, han skulde nedskrive, og see de Syn, han skulde fortælle. Og nu agte man paa, hvilken Fylde af herlig dybtgaaende Tanke og Folelse der er kommen frem hos Paulus langt udenfor og for en stor Deel udover Det, som i de fire Helligberetninger findes, og det sees klarligen hos Paulus at være fremkommen af det indre Sandhedsvæld og ovrige Aandelighedsvæld, som netop Christus selv

henviiste og fortrøstede Sine til, og maa antages at have villet henvise og fortrøste alle Dem til, som engang skulde vorde hans.

Men ere det nu ikke de Elleve alene, men den hele Fremtid, at de Ord om den hellige Aand, der skal komme som Talsmand, gjelde for, saa henvises vi jo og fortrøstes til Faderens, vor indre Alskabers, Livgivers og Beaanders Sandhedsfylde, ikke til et lille Indbegreb af noget Nedskrevet, der skal bevares for os, og til vor Granskning deraf og vor Udgrundelse af det deri Liggende. Man kan gjerne sige, at man høiligen vilde forurette Jesus Christus ved ei at agte Dette, ligeledes Paulus.

Fire og tyvende Delingsstykke.

At Paulus, Petrus og De med dem næsten slet ikke knytte sig til Christi egne Ord.

Endnu maatte man bemærke, at det var paafaldende, at Helligskrivtens Breve saa yderst sjeldent henvise til eller knytte sig til Christi egne Ord, ja endog, skjønt der nogle faa Gange udtrykkelig mindes om saadanne, næsten aldrig kunne siges egentlig at paaberaabe sig dem eller bygge paa dem, saa meget det end skeer med Hensyn til Jødernes gamle Helligskrivter. Kun i det nys paapegede 1 Kor. 7, og i 1 Kor. 9, 14, saa og Hebr. 2, 11, samt Apostl. 20, 35, fandt man udtrykkelige Anførelser; paa sidste Sted var det Noget, som ikke findes i Helligberetningerne. Ikke engang, sagde Kjøbenhavnerne, hvor der var største Anledning til at mindes Christi Ord, kommer Paulus dem ihu eller kalder dem frem. Har han ikke gjort sig bekjendt med Det, som vi i vore tre første Helligberetninger læse? Deres Indhold maa dog for en stor Deel i hans Tid allerede have været, om ei optegnet alt, saa dog de Christne

meddeelt og bekjendt; ja der synes jo at have været Dem, som særligen have været ansatte til at sørge herfor, nemlig De, som især kaldes Evangelister, hvilke nævnes af Paulus selv i Eph. 4, 11, og hvoraf Een i Apostl. Gj. 21, 8 anføres som Den, Paulus med sine Ledsagere drog ind til i Byen Cæsarea. Skulde Christi Lærlinge ikke strax have fortalt Meget om Jesus Christus og sørget for, at det blev meddeelt til alle Christne, saa vilde Dette jo være et meget stort, men vistnok meget synderligt Beviis for, at der paa Christi egne Ord og Gjerninger ikke skulde lægges nogen stor Vægt; men hvo vil dog kunne antage det? Saa Meget maa man imidlertid blive vaer, at Christi Ord og Taler, saaledes som de have lydet, ikke kunne for Paulus have været et væsentligt første Grundlag; thi, havde de været det, maatte han, hvis de ei havde været samlede og nedskrevne, have sørget for, at de vare blevne det og i betryggende Afskrivter meddeelte overalt, og, hvis de vare det, at der blev vaaget over disse Afskrivter, og der maatte været sagt Noget til Timotheus og Titus herom, men især maatte han da selv overalt have draget Herrens Ord frem, og der maatte i Slutningsstykkerne af hans Breve, hvor det strømmer over med ypperlige Formaninger af ham, været idelige Paamindelser om at lægge disse eller hine Ord af Christus paa Hjerte. Nu derimod drager han de gamle jødiske Helligskrivters Ord frem ved mange Leiligheder og naar han siger til Timotheus (2 Tim. 3, 16), at den hellige Skrivt kan gjøre ham viis til Salighed ved Troen paa Christum Jesum, saa nævner han den, som den, Timotheus fra Barndommen af kjender, og mener altsaa det saakaldte gamle Testaments Bøger, thi Timotheus, som var en tro Jødindes Søn (Apostl. Gj. 16, 1), kan fra Barndommen af vel være oplært i Jødernes hellige Skrivt, men ei i nogen christisk, der ei kan være fremkommen, førend han var voxen, og naar det strax efter hedder: den ganske Skrivt (den hele Skrivt) er gudbeaandet

eller gudindaandet, — man har sagt os, at der kunde oversættes paa begge disse Maader, — saa fordrer jo Sammenhængen, at der menes den, Timotheus fra Barn af har kjendt, og desuden var jo dengang en saadan Samling af christne Skrivter, der kunde kaldes den hele Skrivt, ikke til*). Men maa det nu ikke, naar Paulus saaledes henviser Timotheus til den jødiske Helligskrivt, dobbelt forundre, at han aldeles ikke henviser til Christi egne Ord og Taler, dem han dog i det første langt tidligere Brev til Timotheus har peget hen paa (1. Tim. 6, 3)? Der kan dog vel ingen Tvivl være om, at, længe forend Paulus skrev det andet Brev, under sit Fangenskab i Rom, mange af Christi Ord og Taler have maattet være almindeligen omsendte til Menighederne. Intetsteds i noget af Pauli Brev til disse, finder man det indskjærpet eller paalagt eller blot berørt, at de Christne skulle med Flid betænke og lægge paa Hjerte, hvad Christus havde udtalt, medens han levede paa Jorden. Man maa i Sandhed forundre sig herover, med alt det, at man nok kan see, at det hørte Paulus til, overalt at tale umiddelbart udaf sin egen Erkjendelses og Følelses Fylde. Men vist er det, at, hvis han havde seet og følt sig i samme Forhold til Christi Ord og Taler, som de Indsigelseschristne ville, at Alle skulde føle sig til Helligskrivten, saa maatte det overalt være sporet hos Paulus, medens nu kun saare Lidet af Henpegning til Christi egne Ord forekommer.

De columbiske Udsendinge vare ikke lidet blevne overraskede ved Det, som af Kjøbenhavnerne saaledes fremførtes, men vilde just ikke gjerne ved udførlige Gjennemgaaelser i det Enkelte ledes bort fra Det, der var dem Hovedsag. Imidlertid paa den anden Side kunde det ikke Andet end paa Ny glæde dem, at ei blot Thronderne men ogsaa Kjøbenhavnerne vare saa meget for-

*) Jfr. ovenfor S. 176 og 149-150.

trolige med og hjemme i den christne Helligskrivt, hvilken Europæerne i Almindelighed havde optaget i sig med megen Friskhed, og hvoraf de kunde Meget udenad. Udsendingene fik derfor selv Kjobenhavnerne til at gaae videre i Det, der nu var begyndt, idet de spurgte dem, om de da kunde angive bestemte Steder hos Apostlene, hvor det havde været at vente, at de vilde mindet om Ord af Christus selv.

Kjobenhavnerne svarede, at man kunde angive Steder, hvor det endog er i hoi Grad paafaldende, at Paulus ikke har mindedes Christi Ord, hvis han har kjendt dem. Allerforst, sagde de, ville vi nævne Rom. 12, 19-20, hvor den Hevnbegjærlige forst fortrostes til, at Herren skal vorde hans Hevner, hvilket vel nok er en gammeljodisk Fortrostning, men ingen sand christelig, og hvor det saa derpaa hedder: Er Din Fiende sulten, saa giv ham at spise, er han torstig, saa giv ham at drikke; naar Du gjor det, da skal Du samle gloende Kul paa hans Hoved. Hvor kommer det dog, saa tænkte vi, da vi kom til at læse disse Ord, at Paulus henviser den Hevnbegjærlige til en forfinet Hevn eller dog Selvtilfredsstillelse; disse Ord syntes os slet ikke at være i Aanden af Paulus's hele Tænkemaade og Sindelag. Vi fik da at vide, at han havde taget denne Tanke af Salomons Ordsprog (25, 21 og 22). Vi lærte Dette af disse ypperlige Udgaver af den danske Helligskrivtsoversættelsr, hvori ved hvert Vers i Helligskrivten er henviist til andre Steder, som ere af samme Indhold, eller paa anden Maade kunne tjene til Oplysning. Vi gjorde dengang forst Bekjendtskab med disse Udgaver, og fornoiede os meget over, at saadanne gaves, idet vi tillige maatte beundre den store, hartad utrolige Flid, som var anvendt paa at finde og samle alle saadanne Sammenstillinger. Da saa Dette gav vore thronderske Venner Anledning til at vise os de Helligskrivts-Ordboger, hvori man kan finde alle de Steder samlede, hvor et vist Ord forekommer, maatte vi endnu mere be-

undre den Menneskeflid, som herved havde viist sig, idet vi tillige indsaae, til hvilken stor Nytte saadanne Ordboger maae have været. Den, som vilde granske Helligskriftens Lærdomme om noget Vist, f. Ex. Hevn, Retfærdighed, kunde her paa eet Sted finde samlede alle de Steder, hvor der i Helligskriften tales derom, og Den, som mindedes blot et vist bestemt Ord af et Skriftsted, men ei mindedes, hvor Skriftstedet stod, kunde strax ved Hjelp af en saadan Ordbog finde Stedet. Man havde viist dem, sagde de, og i sine hjemlige Bogsamlinger faaet dem til at opsøge en saadan Bog, bestaaende af tre store tykke Bind, som kaldtes Ewalds Bibelske Concordants, hvilket Ord egentlig betegnede Eendrægtighed, men her skulde betyde Samstemning. Men for at finde hine Ord af Christus, som man undrede sig over, at Paulus ikke havde bragt i Erindring i Rom. 12, havde man ikke behøvet hiin Ordbog. Man havde længe forinden, man kom til Romerbrevet, funden en ganske anden og ret rigtig christelig Opfordring og Tilskyndelse angaaende Hevn og Tilgivelse, som Christus flere Steder havde givet under forskjellige Vendinger ved at minde Enhver om, i hvor høi Grad han var en Skyldner for Gud, og i hvor høi Grad trængende til Tilgivelse; (Matth. 5, 23-25; 6, 12-15; 18, 23 og Folg.; Mark. 11, 26, Luk. 12, 58-59). Men derpaa syntes Paulus aldeles ikke at have tænkt. Endnu besynderligere var det, at han, som kort i Forveien (V. 14) havde sagt: Velsigner Dem, som Eder forfølge, ikke ved disse Ord, der næsten er de samme, vi finde i Bjergprædikenen (Matth. 5, 44), anfører, hvad Christus umiddelbart føier dertil, om at vise sig som den himmelske Faders Børn ved at ligne ham, der lader sin Sol gaae op baade over Onde og Gode og lader Regn falde til Velsignelse baade for Retfærdige og Uretfærdige (Matth. 5, 45, Luk. 6, 32-35). Hvorfor har dog Paulus ikke bragt i Erindring disse dybe og hjertelige, med Kjærligheds- og Ærefrygtssindet saa samstemmende Tanker, han,

som dog ellers taler af et kjærlighedsfyldt Sind. Petrus i hans 1ste Brevs 3, 9 minder heller ikke om disse Ord, saa nær det dog laae. Hvad Hevn angaaer, møde vi det gammeljødiske Sind oftere igjen hos Paulus, saa stærkt ogsaa Christus har hævet lige modsatte Følelser og Tilskyndelser frem. Strax foran de Ord af Romerbrevet, vi havde for os, mindes vi om, at Herren er Den, i hvis straffende Magt Hevnbegjærligheden hos Jøderne skulde finde sin Fortrøstning; thi her mindes vi om de i 5te Mosebog 32, 35 forekommende Herrens Ord: Hevnen er min, jeg vil gjengjelde. Ogsaa andre Steder lader Paulus saadan Tragtelse efter Hevn finde Fortrøstning ved Henblik til den guddommelige Hevner, ganske anderledes end det rette christelige Sind vilde gjøre det. I det andet Brev til Thessalonikerne 1, 6-8, have vi især funden Noget, som i denne Henseende har været os stødende. Det siges her at være retfærdigt hos Gud, at gjengjelde Dem Nød og Qvide, som havde voldet de thessaloniske Christne Nød og Qvide, og der tales saa om, hvorledes Herren Jesus skal komme med sin Magts Engle og med Ildsluer bringe Hevn over Dem, som ikke vide Noget om Gud og ikke ere Christi Evangelium lydige; ganske anderledes tales i nysanførte Matth. 5, 45 og Lukas siger 6, 35 ligefrem, at Gud er mild og god mod de Utaknemmelige og Onde*). Man kan næsten ikke Andet end troe, at, hvor der er talet som hist, have hine Ord af Christus ikke været kjendte, eller ikke været ret fornumne og følte. Hvor langt er alt Sligt fra Christi Bud:

---

*) Hos Lukas staaer χρηστός, som her i vor danske Bibel oversættes „miskundelig", men hvor Christus taler om sit Aag, antages at betegne „gavnlig", men i Almindelighed dog meest betegner Forening af Velvillie og Mildhed, Godhed og Retsindighed. Man sammenligne Luk. 5, 39; Rom. 2, 4; 3, 12; 11, 22; Gal. 5, 22; 1 Kor. 13, 4; 15, 33; Eph. 4, 32; Kol. 3, 12; 2 Tim. 4, 11; Tit. 3, 4; Philem. 11; 1 Petr. 2, 3. Godhed kan Ordet hyppigt oversættes ved.

Udg.'s Anm.

Elsker Eders Fjender, velsigner Dem, som Eder forbande, gjører Vel imod Dem, som Eder hade, beder for Dem, som krænke og forfolge Eder. — Og maatte ikke ogsaa de Ord: Fader, forlad Dem, de vide ikke, hvad de gjore, kommes ihu ved saadan Anledning.

I Sandhed, man skulde onske, sagde nu en Kjobenhavner, at man kunde antage, at dette Brev ikke var af Paulus, hvilket jo Nogle i 19de Aarhundrede skulle have meent.

Man kan, svarede en Thronder, meget gjærne være af saadan Mening baade om dette andet og om det forste Brev til Thessalonikerne, uden at antage noget Falskneri. Thi Brevet træder jo ikke frem som kommende fra Paulus alene; men som fra Paulus, Silvanus og Timotheus. Et Par foregaaende Breve ere ogsaa ikke komne fra Paulus alene, men fra ham i Forening med Timotheus, men i dem taler dog strax et Jeg, og det maa være Paulus, som saaledes siger: jeg og mig og mine. Men i de to Thessalonikerbreve hedder det heelt igjennem: Vi; kun til allersidst kommer i det forste Brev et Jeg frem i de Ord: „Jeg besværger Eder, at I lade alle hellige Brodre læse dette Brev", men man kan ikke paastaae, at det maa være Paulus, som her siger: jeg, men det kan være Den af de Tre, som har skrevet Brevet, og foran i Brevets 2, 18, synes de Ord: „Derfor have vi villet komme til Eder (nemlig jeg Paulus)", at tilkjendegive, at Paulus ikke skriver ene og alene, saaledes som i de to foregaaende Breve. I det andet Brev komme tilsidst de Ord: „Hilsen med min Haand, Pauli, som er et Tegn i ethvert Brev; saaledes skriver jeg." Disse Ord forstaaes i Almindelighed saaledes, at Paulus, som antages ikke at have skrevet sine Breve med egen Haand, men efter daværende hyppig Brug at have tilsagt en Nedskriver dem, dog tilsidst vilde til Betryggelse lade sin egen Haand sees. Men Dette kunde dog skee, blot for at Modtagerne kunde have Sikkerhed for, at Brevet

kom fra Paulus, uden at han, da det jo tillige kom fra de to Andre, behovede selv at være Affatteren, og det ellers heelt igjennem gaaende Vi, synes ifolge det Anforte, at pege hen paa, at det ei er Paulus selv, som Brevet er af. Det er det Rimeligste, at begge Brevene ere af Silvanus, der ogsaa nævnes foran for Timotheus.

Dette blev af Thronderen kun sagt i Forbigaaende. Man skulde nu hore om flere Steder hos Paulus, hvor Kjobenhavnerne havde undret sig over, at ikke mindste Paaberaabelse eller Gjenfremkaldelse af meget nærliggende Ord af Christus havde funden Sted.

De anforte nu allerforst Romerbrevets 14de, hvilket de havde sat saare stor Priis paa. Hverken her, hvori især Ordene i Vers 21 maatte været mindende, eller 1 Kor. 8, 13, hvorom det Samme gjaldt, vare Christi Ord (Matth. 18, 6 og 10) om at forarge de Smaae komne Paulus i Erindring. Fremdeles, naar Paulus eller De med ham saare ofte tilskynde til Kjærlighed og soge at opflamme den samt tale om at tilgive (1 Kor. 13; Gal. 5, 14; 6, 1; Ephes. 4, 32), hvi kommer da Intet af alt Det frem til Paaberaabelse eller til Paamindelse, hvad Christus har talet om Tilgivelse og Kjærlighed? Især kan det undre, at, hvor der tales af Paulus om Vrede (Eph. 4, 26, 31; Kol. 3, 8) ikke bringes til Orde, hvad Christus saa stærkt har sagt imod den (i Bjergprædikenen Matth. 5, 21-26; hvor da og sammes V. 39 bliver at tage til Hjerte). — I 1 Petr. 2, 12, forbauser det, at Christi Ord Matth. 5, 16 om at lade sit Lys skinne for Menneskene ikke fremfores, da det her laae saa nær. Ved 1 Petr. 3, 14 maa det og forundre, at her ei ymtes om, at Ordene næsten ligefrem er Christi egne (Matth. 5, 10).

Hoist mærkeligt er det, at der, saa ofte der end formanes til at bede, af Paulus endog til, at der skal bedes for ham selv, kommer ikke den allerringeste Mindelse om, at Jesus Christus

selv saa meget og saa inderligen bad, ei heller om, hvad han selv har sagt om Bønnen, især den ivrige, ligesom Gud bestormende Bøn (Matth. 7, 7-11; Luk. 11, 5 ff. og 18, 1-7; o. fl. St.). Endog Jakobus, der i sit Brev to Gange formaner til Bøn, først strax i Begyndelsen (1, 5. 6) og siden i Slutningen af Brevet, hvor netop den kraftige Bøns Magt omtales, og hvor Elias's Bøn bringes i Erindring, har ikke et Ord hverken om Christi egen mangfoldige Beden, ei heller om Christi Tale herom. Blandt Andet komme de Ord: „dog skee ikke min Villie men Din" ikke en eneste Gang frem, hvor der i Apostelbrevene formanes til Bøn.

I Rom. 13, hvor der tales om den Lydighed, som skyldes Øvrigheden, mindes aldeles ikke Jesu Ord om at give Keiseren, hvad Keiserens er, og Gud, hvad Guds er, og det havde dog været høiligen fornødent, at netop disse Ord havde funden en oplysende Omtale. Ved denne Leilighed kom imellem Kjøbenhavnerne og Udsendingene alt Det til Orde, hvad vi tidligere have hørt fremkomme i Guldsmedens Aftensnak og i Berlin*), og man kunde ikke lade være at bemærke, at atter her, som oftere, savnede man vigtige Oplysninger.

Men det viser sig nu og her, sagde En af de Hossiddende, at egentligen giver Helligskriften os paa mange Maader Meget i spredt Skikkelse og til vor egen videre Betænkning, Forfølgelse og Udarbeidelse. Saa lidet har Helligskriften givet et veludført Grundlag, at det er bleven overladt til Guds Riges videre Fremgang i Sjælenes Indre, at fremme og fuldføre Grundoplysningen; ja den Grundtræks-Affattelse, som synes at være bleven til (2 Tim. 1, 13; Hebr. 6, 1-2), er ei kommen til os. I hvor høi Grad maae vi da ikke komme tilbage til at tænke paa Joh. 16, 13, og hvad vi ligefrem maae føres til herved**),

*) S. 379-80 og S. 574 ff.
**) S. 196.

men vi maae rigtignok tillige lægge Vægt paa, at det ikke er bleven given Kirken at lægge Baand paa Aandens frie, fulde Virken ved at anmasse sig at gjøre Det, som de hellige Skrivter ei have gjort, enten Kirken saa vil gjøre det paa Eneraadigheds-kirkens eller paa Gjenoprettelseskirkernes Viis. En Thronder tilføiede: Thi hvad der siges om Løse- og Bindenøglen (Matth. 16, 19; 18, 18; Joh. 20, 23), kan ikke anvendes her. Dette indrømmedes.

Der blev nu mindet om, at, skjønt det ikke manglede paa Ord af Jesus Christus angaaende de Lidelser, som hans Udsendinge og andre Tilhængere vilde komme til at udholde, og det Kors, de vilde komme til at bære (Matth. 10, 38; 16, 24; Mark. 8, 34; Luk. 9, 23; 14, 27), var der dog ikke Spor af, at Paulus og Petrus ved at tale om det Samme havde mindet eller henpeget til Noget heraf.

Fremdeles kom man til at tale om, at det var at undre, at Paulus, hvor han i Kor. 7de just ei taler imod Egteskab, men dog i Trængselens Tider anbefaler ugift Stand, ikke ymter om, hvad Christus har sagt om Saadanne, der have gjort sig til Gildinger for Guds Riges Skyld (Matth. 19, 12).

Mærkeligt, saare mærkeligt, fandt man det endnu, at, hvor der i Brevene til Thessalonikerne tales om Christi forventede Komme ned fra Himmelen med sin Magts Engle og Mere, som ganske svarer til Det, vi høre af Christus selv hos Matth. i det 24de, Mark. i det 13de; Luk. i det 21de, henviises ikke hertil med et eneste Ord; ja der tales om det Syndens Menneske, den Fordærvelsens Søn, eller den saakaldte Antichrist, som skal komme forinden, men ikke et Ord om, at Jerusalems Ødelæggelse først skal finde Sted, og Dette maatte dog især have kunnet lære, at Tiden just ei kunde være meget nær forhaanden; men heller ikke yttres der Noget om, at Christus selv har sagt, at baade Jerusalems Ødelæggelse og Herrens Komme i Skyen med megen Kraft

og Herlighed skal skee, medens den Slægt, der levede i Christi Tid, endnu ei var uddoet (Matth. 16, 28; 24, 34; Mark. 13, 30; Luk. 21, 32). Det bemærkedes iøvrigt, at vistnok her i første Thessalonikerbrev 4, 15, fremføres Noget, som Herrens egne Ord, nemlig at De, der til hiin Tid leve, — der siges vi, — ikke skulle komme forud for de Hensovede, hvilke Ord dog ellers ikke findes udtalte af Christus.

Endelig blev der talet om, at den Lære om Christus, som man fandt hos Paulus i hans Breve i det Hele, navnlig i Romerbrevet, aabenbar var fremkommen som Frugt af Paulus's Dybgransken i Jødefolkets Helligskrivter, men aldeles ikke var støttet ved nogen Paaberaabelse af eller Henviisning til Noget, som Christus selv havde sagt eller oplyst. Men Dette hørte vistnok til Det, hvorved man maatte tænke paa Joh. 16, 12-13, hvorom man jo for nylig havde talet*), men især kunde man herved tænke paa Joh. 14, 12, hvor Christus selv siger, at Den, som troer paa ham, skal gjøre endog større Gjerninger, end han, Ord, som man ogsaa tidligere var kommen til at fremhæve, og som vare meget mærkelige, men dog kun indeholdt Det, hvad, meente Kjøbenhavnerne, næsten maatte forstaae sig af sig selv, forsaavidt som Gudsriget i Christus vistnok i sin Fremgang udaf sin Fylde maatte oplade langt Mere og Større, end der i og ved Christus var udgaaet deraf. Ja man kunde virkelig spørge, hvilken Aandsopløftelse, Aandsberigelse og Fylde af Dybsindighed der var størst, enten den, som ligger i Christi Taler, eller den i Pauli Breve.

Hermed hørte Sammenkomsten op for denne Dag. Næstnæste Dag skulde man samles igjen, og da agtede Kjøbenhavnerne at komme frem med, hvorledes de netop ved Noget af det Ypperste, de hos Paulus havde læst, især havde høiligen maattet

---

*) S. ovenfor S. 196.

forundres over, at her, hvor der syntes den største Anledning og Opfordring dertil, Christi egne Ord, Christi egne Forkyndelser, vare aldeles ikke berørte med et eneste Ord. De meente 1 Kor. 15de, hvor der handles om Død og Opstandelse.

Strax kom de dog næste Gang ikke til at faae Talen ført herom; men derimod nok lidt senere. Læren om Livet efter dette kom i det Hele til Omtale, og saa naturligvis ogsaa 1 Kor. 15de.

Fem og tyvende Delingsstykke.

Udsendingene komme med deres Andet: Helligskrivtens Lære om Livet hisset.

Helligskrivten — saa toge Udsendingene Ordet, giver ikke blot en dyb og herlig Lære, men den giver tillige en Beretning om store velgjørende Kjendsgjerninger, samt tillige Oplysning om vort jordiske Livs og vore jordiske Tilstandes Forhold til og Sammenhæng med et Liv efter Døden, altsammen Noget, som jo ikke hører til det indenfor vor jordiske Synskreds Liggende, altsaa ikke til Det, som gjennem Indsigt og Overveielse, gjennem Følelsesbevægethed og Hjertets Tilsagn, eller gjennem Skabningsgranskningen paa Jorden kan gives os, men som, naar vi skulle komme til en Viden derom, maa aabenbares os fra en høiere Kilde, ret ligesom, hvad der foregaaer eller finder Sted i fjerne, os fremmede Lande, til hvilke vi ikke kunne komme, kun kan komme til vor Kundskab gjennem Vidnesbyrd af Saadanne, der kjende Landene af eget Syn, skjønt vistnok Meget af Saadant, naar vi have erfaret dets Sammenhæng med og Indflydelse paa og Vigtighed for vort Liv, kan være os beroligende, fortrøstende, glædeligt, opløftende, saa at vi i Tanke og

Følelse kunne knytte os til det og tilegne os det sjæleligen. Den christne Prædiken er derfor traadt frem, ei blot som en Tale til Vækkelse og Aandsindgydelse, men og som en glædelig Forkyndelse og Bebudelse, og Dette er den egentlige Betydning af Ordet Evangelium. See vi nærmere til, saa er allerførst Udødeligheden at nævne. At vi ere udødelige, er Noget, som vi vel af naturlig Fornuft, eller ved Overveielse af Noget, som ligger indenfor den os bekjendte Tingenes Orden her paa Jorden, kunne skjønnende bringes til at antage, og Oldtidens Vise hos Grækere og Romere før Christus have antaget det. Men noget ganske Andet er det dog, naar det siges os af Den, som ganske anderledes ligefrem veed det saa at være. Og nu alt det Meget, som læres os om Christi hele Levens Betydning for os og Sammenhæng med vort dybeste Sjælevelvær; ligeledes om Betydningen og Virkningen baade af Daab og af Hellignadveren. Alt Saadant maa jo troes med en Tro, som beroer paa Beretternes Tilforladelighed eller Paalidelighed, altsaa paa den Anseelsesgyldighed, vi maae tillægge deres Vidnesbyrd, som iøvrigt ei kan Andet end stige og styrkes, naar de samme Forkyndere nu tillige bringe os Andet, som vi, baade skjønnende og indseende og tillige grebne og følelsesbevægede, altsaa med indre dyb Sandelse, maae erkjende at være gyldigt og ypperligt. See her Gjenstanden for og tillige den væsentlige Medhenhøren af og Medfornødenhed af en saakaldet positiv Tro, eller en paa Tillid til en udenfra kommende Anseelsesmyndighed hvilende Tro.

Efterat have fremsat Dette, gik Udsendingene ind paa nærmere at omtale Udødeligheden. Det er aabenbart, sagde de, at, hvis vi ere udødelige, saa maa ogsaa vort Liv her paa Jorden staae i en væsentlig, man maa vel sige en grundvæsentlig, Forbindelse med vort Liv hisset, og Hensynet hertil maa da have en væsentlig Indflydelse paa vort Livs Førelse her, ret ligesom vort Liv i Columbien afhænger af Meget, som gaaer for sig i

Jordklodens yderste Ender, til hvilke vi ikke nogensinde ere komne. Fuld Vished om vor Udødelighed maa det altsaa være os af Vigtighed at erholde. Udødeligheden er, som sagt, ikke en aandelig Sag, henhørende til Det, hvori den indre Aandsaabenbarelse rører sig; nei, det er en Gjerningssag, en Virkelighedssag, hørende den udvortes Virkelighed til. Og naar vi da kunne faae Oplysning herom ad en mere ligefrem og mere paalidelig og sikker Vei, end Grundgransker-Betænkning og Skjønnende, saa maae vi gribe derefter og holde os dertil.

Hertil svarede nu Kjøbenhavnerne, at saaledes havde dog Paulus ikke taget Sagen i første Brev til Korintherne det 15de, hvor man netop havde høiligen undret sig over, ikke at finde nogen Paaberaabelse af Christi Ord. Var Christus Det for Dem, til hvilke Paulus skrev, hvad han har været for hele Christenheden, saa maatte jo hans Vidnesbyrd været det Allerførste, som Paulus maatte fremhævet, men det gjør Paulus jo ikke; han gaaer netop den fornuftige Skjønnelses og Betænknings Vei. Han paaberaaber sig først og fremmest alene den jordiske Kjendsgjerning Christi Opstandelse, som Mange kunde bevidne. Hvad han siden siger, at, naar der ingen Udødelighed var, maatte hans hele Helligforkyndelse falde hen i Intet, kan intet Beviis give, især for Den, som betænker, at, om al vor christelige Stræben kun gjaldt Menneskevelværs Fremme her paa Jorden, saa vedblev den dog at være af stor Vigtighed. Det vil netop især den christelige Aand lære os.

Og nu, hvorledes seer det ud med denne Pauli Beviisførelse? Hovedsagen, Det, som det især kom an paa, er aldeles glemt. Døde da ikke Christus anden Gang?, maa Enhver spørge, og svares der hertil: jo!, saa beviser Christi Opstandelse ikke Mere, end Lazarus's Opvækkelse af de Døde. At Himmelfarten af Paulus ikke er nævnet, maa forbause; thi paa denne kom det især an. Overhovedet maa det forundre, at man intet-

steds af Petrus og Paulus finder Himmelfarten berørt med et eneste Ord, saa tidt der og mindes om Opstandelsen, undtagen i Apostl. Gjern. (2, 27. 31; 13, 34. 37), hvor det er ved Paaberaabelsen af Noget i den gamle Helligskrivt, at det siges, at Herrens Legeme ei saae Forraadnelsen, men ikke siges noget Nærmere herom. Men selv om man tænker paa Himmelfarten, saa kan Christi Opstandelse jo for os, der doende efterlade et Liig, Intet bevise. Christus optoges til den hiinsides høiere Verden ved en stor Undergjerning, siges os, men en saadan foregaaer jo ei med noget doende Menneske, og desuden er jo sagt om os, at vi ere fra neden, medens han er sagt os at være fra oven. Her maatte man da holde sig til den Tanke, at Christus netop havde levet og var døet sin eiendommelige Død, for at drage alle Sine til sig til sit Rige hisset. Men saa maatte man jo have Christi eget Vidnesbyrd herom. Og Ord af Christus derom have vi jo i Helligberetningerne flere end eet af; maa det da ei undre, at Paulus ikke minder om, endsige paaberaaber sig, et eneste af disse?

Her faldt en af de Talende ind med de Ord: At det unægteligen havde været langt mere trøstende og betydende for os, om den til Himmelen paa den vidunderlige Maade Optagne havde været sagt os, fra først af at have været fra neden, ligesom vi, men først derpaa at være bleven Den, om hvem det kunde siges, at han nu var at nævne som værende fra oven, nemlig ved det i ham opgangne Liv.

Herved gjorde en Anden en Bemærkning, som førte til, at Det kom til Omtale, hvad vi kjende fra Adelaides Samtale med Klitov angaaende, hvad Asvold havde sagt om Jesu Christi Gudmenneskehed*).

Nu undlod man og ikke at bemærke det Uvisse i den

---

*) See Første Deel S. 449 ff.

hele Beretning om Himmelfarten, som en legemlig, først fordi Apostlenes Breve ingensteds berørte den, saa megen Anledning der var dertil; dernæst fordi Christi Opløftelse til Himmelen og Tagen Sæde ved Guds høire Haand hos Markus (16, 19) kunde forstaaes om en Optagelse gjennem Døden, lig den Optagelse i Himmelen, som de Christne jo forvente. Hos Lukas (24, 51) hedder det ogsaa kun han førtes op til Himmelen (ἀνεφέρετο). I Apostl. Gj. 1, 9 hedder det: Idet de saae derpaa, blev han opløftet (ἐπήρθη) og en Sky tog ham bort fra deres Øine. Man kommer her nærmest til at tænke paa en sig nedsænkende Sky. Kun de hvidklædte Mænds Ord strax efter antyde en egentlig Opfart til Himmelen. Men især blev endnu fremhævet, at Christus paa det Stærkeste overbeviser sine Lærlinge om, at han har et aldeles jordiskt Legeme, det samme, han havde paa Korset (Luk. 24, 39-44; Joh. 20, 20. 27), og saa kommer fremdeles det Mærkelige til, at han ikke paa Ny træder prædikende op paa den Maade, han tidligere prædikede, eller vandrer om og udøver Velgjørenhed, som tidligere, hvorved man naturligen bringes til den Slutning, at han ikke har villet udsætte sig for at blive greben og henrettet paa Ny; han lader sig endog sjeldent see; eengang er han dog af 500 af hans Tilhængere seet, efter hvad Paulus, men ingen af Helligfortællingerne beretter; at han holder Tale til disse, siges ikke. Og nu kommer tilsidst Dette, at Paulus, som noget til det Hemmelighedsfulde i Livets Dyb Henhørende forkynder, at De, der ved Christi Atterkomst leve,. skulle ikke døe, men pludseligen forandres og iføres det Uforkrænkelige, hvilket forhen er skildret, som himmelvidt forskjelligt fra vort Jordiske og ikke bestaaende af Kjød og Blod, hvorom der udtrykkeligen siges, at de ikke kunne arve Guds Rige; og alt Dette fremkommer, uden at der yntes om, at noget Saadant er i sidste Øieblik vederfaredes Christus, og uden at Helligfortællingerne have det Allermindste om noget

Sligt. Saa der maa opstaae stor Tvivl om, om nogen egentlig Himmelfart har funden Sted, medens vistnok alt Beviis for Udødelighed eller Opstandelse, som skulde hentes fra Christi Opstandelse, falder bort, hvis han er døet anden Gang her paa Jorden.

Ja, sagde nu en Anden, saa kunne de Christne i Henseende til Udødeligheden netop dobbelt fortrøste sig, naar de tænke ham tilsidst at forlade Jorden paa samme Maade, som vi Alle, og dog at gaae til Faderens Huus, hvorom han har sagt, at der er mange Boliger, og at han her vil berede Sine et Sted (Joh. 14, 2).

Iøvrigt yttrede Kjøbenhavnerne, at det ret havde glædet dem, at Paulus saa aabenbar (anderledes havde de ei kunnet forstaae Ordene 1 Kor. 15, 22 og folg.) havde tilkjendegivet, at alle Sjæle vilde vorde frelste og optagne i Saligheden, naar Christus fik fuldført sit Værk. Dette stod vistnok, kunde man ei Andet, end see, i Strid med, hvad der paa andre Steder sagdes; men saa havde man igjen herimod et Udsagn, et betydningsfuldt, vægtigt Udsagn af Jesus Christus selv at støtte sig til, hvoraf fulgte, at de onde Mennesker hisset vilde bestandig staae under en faderlig Guds Forsorg, og nyde Guds Velgjerninger, og det kunde da enhver Moder og Fader, som havde en ondartet Søn eller Datter, fortrøste sig til.

Udsendingene syntes her at forundres, og med en spændt Opmærksomhed spurgte de, hvilket Udsagn der meentes. Man svarede: Ordene i Matth. 5, 45, hvor det sagdes, at man i Henseende til sine Fiender, eller Dem, som havde forgaaet sig endog groveligen imod En, skulde ligne den himmelske Fader, der lader sin Sol gaae op over Onde og Gode og lader regne over Retfærdige og Uretfærdige. Heri laae dog ligefrem, at de Onde og Uretfærdige ikke nogensinde skulde savne, eller stødes udenfor, Guds faderlige Omsorg og Velgjørenhed, altsaa aldrig

kunde vorde Fordommelsens Børn. Vilde man antage, at de i en anden Verden skulde møde den guddommelige Forkastelse og finde Udstødelse i Pinen, saa vilde det jo sige, at Gud vilde opsætte sin Hevn til en fjernere Tid, og saa kunde da det hevnlystne Menneske, som vilde efterfølge det guddommelige Forbillede, mene, at saa turde ogsaa han opgjemme sin Hevn til sin beleilige Tid, hvis ikke hans Fiende imidlertid havde søgt at gjøre det ham tilføiede Onde godt igjen og søgt at forsones med ham.

Udsendingene maatte indrømme det af Matth. 5, 45 hentede Beviis for, at Alle uden Undtagelse engang maatte vorde frelste, idet de Alle allerede her bestandigen vare, og i al Fremtid maatte vedblive at være, Gjenstande for Faderlighedens Forsorg, og at man for dem kunde fortrøste sig hertil. Men de mindede nu om, at det jo ei var Hevn, men Straf, hvorom der i Guds Forhold til de Onde var Tale.

Hertil svaredes, at Christus selv jo her havde stillet Hevn og Straf paa lige Linie med hinanden. Naar den hele Formaning til at have Gud for Øie, og derfor gjøre Vel mod Dem, som hade os, bede for Dem, som skade os, skulde have nogen Vægt, saa maatte det jo være, fordi Gud imod de Onde netop forholdt sig paa saadan Maade. Skulde da Guds Straf ikke udeblive, saa maatte det være, fordi denne netop hørte med til Velsignelsen, nemlig Helbredelsen, for hvis Skyld den omhyggelige Læge i et Sygehjem kan lade den Syge døie Meget, som den føler som et Onde, men som er et Gode for den.

En hossiddende Thrønder mindede herved om Platons Ord om Straffelse. Vi ere allerede engang komne til at omtale dem, nemlig i vort 24de Delingsstykke*). At Platons Ord havde været i Sandhed christelige, vare nu her Alle enige om.

---

*) Første Deel S. 343.

Men hvorledes nu, udbrøde Kjøbenhavnerne, bringe det nu Oplyste i Samstemming med mange andre Ord i Helligskriften, hvor de Ondes Fordømmelse omtales paa en ganske anden Maade, idet de endog skulle overgives til en Ild, som kaldes den evige Ild (Markus 9, 47-48; Matth. 5, 29; 13, 42; saa og Luk. 13, 28 og fl. Steder), ja hvor der endog nævnes Onde, som der ei tør bedes for (Joh. 5, 16)? Og nu Hiint, som var os nok saa afskyeligt, ja som kunde bragt os til at kaste den hele Paulus fra os: Hiint i Rom. 9, 22, hvor der tales om de Vredens Kar, som ere dannede til Fordærvelse?

Man kom herved til at mindes Matthæus 25de, hvor man, efter at have læst Lignelsesfortællingen om de ti Jomfruer, hvoraf de 5 holde deres Lamper berede til at modtage Brudgommen, de 5 derimod ikke og derfor blive udelukkede, idet Herren ei vil kjendes ved dem. Vi vare, sagde her Kjøbenhavnerne, allerede blevne vaer, at Christus i slige Fortællinger kun holder sig til eet Bestemt alene, for hvis Skyld Lignelsesfortællingen gives; ellers vilde vi nok her ønsket, at det christelige Sind var kommen tilsyne her saaledes, som Ordene om Herren, der lader sin Sol gaae op baade over Onde og Gode, vel maatte bringe os til at vente det. Men nu den næste Lignelsesfortælling. Kunde allerede den om Jomfruerne tjene Dem til Paaberaabelse, der vilde være haarde mod deres Tjenestefolk, saa maa Dette end stærkere siges om denne næste Fortælling, hvor man angaaende Den, som siger sig at have gravet de betroede Penge i Jorden, for at opgjemme dem til sin Herre, kommer til at erfare, at han ikke uden Grund havde anseet ham for at være en haard Mand (V. 24); thi blot fordi Skakkelen, der jo ingenlunde har forødet Pengene, eller paa anden Maade besveget Herren for dem, ikke havde den Forstand at give Pengene til Forrentning til Vexlererne, ja maaskee ikke turde vove det, bliver han — hvad bliver han? mon jaget paa Porten? nei! kastet ud i det

yderste Mørke, hvor der skal være Graad og Tænders Gnidsel, og det blot, fordi han har været en unyttig Tjener, thi dette er det, han kaldes, netop med det selvsamme Udtryk, som hos Lukas (17, 10) bruges om hiin Tjener, der, efterat have gjort sin Herre den befalede Opvartning, altsaa ikke viist sig unyttig, dog kaldes en unyttig Tjener. Vi haabe, at vi tør antage, at her, som mangensteds, Noget fremmedfra er kommen ind i Helligberetningerne, idet Andre, end Christus, have føiet deres Lignelsesfortællinger eller andet Udtænkt til Det, som er udgaaet fra Christus selv.

At tidligen hele Æventyrsfortællinger om Christus ere fremkomne, sagde nu en af Thronderne, er bekjendt nok; man har jo adskillige uægte Helligberetninger, som er komne lige ned til os. Hvi har ei Lignende kunne skee i det Mindre med vore for ægte anseete og vistnok i det Hele uden Tvivl ogsaa virkelig ægte, d. e. sandfærdige Helligberetninger? *).

Her afbrød En af de Hossiddende den Talende, idet han udraabte: See saa! saa komme vi her paa Ny til at opfordres til at holde os til Det, som Algiveren indenfra giver os ud fra sin allestedsnærværende Livsfylde, uden just især at søge hans Givelser op i gamle opbevarede Bøger, skjønt man vistnok rigeligen kan finde dem her.

Og netop især her, føiede En af Udsendingene til, kan vorde besjælet af den Aand, i hvilken Alt skal prøves.

Heri gave Alle ham Ret. Det kunne, sagde de, netop vi just vidne om; thi vi ere rigeligen blevne besjælede ved Det, som her gaves os.

Man gik nu tilbage til Matthæus's 25de, for at tale om Det, for hvis Skyld man især havde draget dette Delingsstykke af Helligskriften frem. Det var Lignelsesfortællingen om Dom-

*) Jfr. ovenfor S. 153.

men paa den yderste Dag. Andet end en Lignelsesfortælling kunde den ikke ansees for at være; thi tog man den for en virkelig Beretning om, hvad der virkelig skulde skee, saa blev jo Følgen, at alle De, som skulde optages i Himmelen, enten maatte være lutter Ikke-Christne, eller dog saadanne Christne, der slet ikke havde været inde i Christendommen; thi rette Christne kunde jo ei svare Herren, at de ikke vidste af, at de havde bespiist og lædsket, klædet og besøgt ham, da de jo maatte vide det, om ei af Andet, saa af de Ord, vi her have for os. Men spørge vi nu, hvad gaaer da Lignelsesfortællingen ud paa?, saa maa vi svare, at Det, der er Hovedsagen, er det menneskekjærlige og i Menneskekjærlighed virksomme Sind, og at, hvor det er, kommer det aldeles ikke an paa, om Menneskene ere Christbekjendere. Dette ligger ligefrem i hele Fremstillingen, ja man kan sige, at den er fremkommen for det Sammes Skyld.

Men der ligger dog ogsaa deri, sagde nu En af Udsendingene, at al Menneskekjærlighed tillige i sin Grund, ei blot er en Kjærlighed til Gud, men og en Kjærlighed til Guds Søn, til Christus; thi det er dog ham, som menes ved Menneskets Søn (V. 31). Og man tør da vel tilføie, at, hvad der siges at være udøvet imod ham, ogsaa er udøvet ved ham, ved hans besjælende Aand, om end han selv ei er kjendt

Christus, svaredes der, tænkes da som Den, der har virket fra Begyndelsen af og overalt, baade førend Jesus fødtes, og hvor Jesus ikke kjendtes. Og Dette maae vi vistnok sige om det evige Ord, Lys og Liv, hvis blotte Indtrædelse i Kjødet, eller saakaldte Incarnation vi have i Jesus, dog saa, at vi blot maae sige: hvis fuldelige Indtrædelse i Kjødet eller Udtrædelse frem af Kjødet, vi have i Jesus; thi har den evige Søns Virken været fra først af, saa er han ogsaa traadt ind i Verdenstilværelsen fra først af, det vil her især eller dog nærmest for os her paa Jorden sige: traadt ind i Menneskeheden.

Man kom tilbage til Matthæus's 25des sidste Stykke.

Her mode vi da, sagde Kjobenhavnerne, den evige Ild (V. 41). og den evige Pine, og der siges her, hvad der næsten overalt siges os, at den evige Forening af Viisdom, Godhed og Almagt ikke vil være i Stand til at lose sin Opgave, fuldfore sit Værk, sit Opdragelsesværk; samt at der ikke skal blive Noget af, at Gud evindeligen vil lade sin Sol gaae op over og sin frugtbare Regn falde ned over de Onde.

Men Værre, om ellers Værre kan tænkes, erfare vi nu ogsaa her, nemlig at De, som have været fulde af Kjærlighed, skulle gaae ind i den evige Herlighed med blodende Hjerter, og med en usalig Salighed, eller dog i al Fald med Dodelsen af noget saare Godt i deres Sjæle, hvis de nemlig, uagtet en Deel af deres Menneskekjærlighed maa have viist sig i Omsorg for de Slette og Onde, nu skulde faae al Mindelse heraf og af alt hermed Sammenhængende i deres Bevidsthed tilintetgjort i deres Indre.

Udsendingene havde Intet at svare. At i disse Kjobenhavnernes Ord dyb Christelighed traadte dem imode, maatte de erkjende. Ja de sagde det, og tilfoiede, at det vist maatte indrommes, at ingenlunde Alt, hvad der stod i Helligberetningerne, kunde antages at være ægte; de tilfoiede, at de forskjellige Bekjendelsesaffattelser havde havt til Formaal at udhæve det rette Christelige; men Christendommen stod lige fuldt som en stor, hoiherlig, velsignelsesrig Aabenbarelse.

Derom er, svaredes der, ingen Tvivl; men fra samme velsignelsesrige Kilde, hvorfra vi fik saa meget Ypperligt, kom nu og netop Det, som gjor, at, medens vi af Hjertet tilegne os den ene Deel af denne Lignelsesfortælling, maae vi stode den anden ganske fra os.

Nu tog en Thronder Ordet, idet han vendte tilbage til Sporgsmaalet om den evige Ild. Hvad den angaaer, sagde

han, saa kan man jo her lade Ordet „evig“ faae den samme Betydning, som i Udtrykket det evige Liv, hvor det er dette Livs Væsen og ikke dets Tidsvarighed, som nærmest og først betegnes ved Ordet „evig“. Man kan da derved tænke paa den rensende, frelsende Ild, der vistnok maa have sin Pine i Følge med sig, men ingenlunde maa tænkes saaledes, som om De, der vare i den, skulde blive i den i evindelig Tid. „Evig“ vil da betegne medhenhørende til Altilværelsens Grundvæsen, derfor vistnok til al Tid værende et Medhenhørende, et saakaldt Moment, i Altilværelsen, men uden, naar Fuldendelsen kommer, at træde ud i sin Særlighed, altsaa uden at brænde.

Man kan vist her tage Ordet „evig“ saa, sagde nu en Anden, ogsaa en Thrønder, men man maatte dog gjennemgaae alle herved i Betragtning kommende Helligskrivtsteder, for at see, om de kunde bringes i Samstemming med Det, vi her forestille os. Der er imidlertid noget ganske Andet her at tage Hensyn til; det er Dette: om ikke den christne Helligskrivt indeholder den Lære, at kun Tilknytningen til Christus, Optagelsen i Christi Rige, altsaa Opfyldtheden af Aanden, udødeliggjør, saa at alle de Sjæle, som ei christeliggjøres, ei heller ere udødelige, men skulle forgaae; og at det er saaledes, at Pauli Ord 1 Cor. 15, 22-28 skulle gaae i Opfyldelse. Disse Pauli Ord i Forening med Meget, vi ellers læse, lægge os denne Tanke nær. Det forstaaer sig, at man da maa antage, og det maa man jo vel alligevel, at Christeliggjørelsen, eller Christi Riges aandelige Virken, er gaaet længe forud for Christi personlige Komme, at den er begyndt ligefra Syndefaldet af, og er gaaet igjennem Hedningerne, ligesaavel som gjennem Jødefolket, hvor vel ingen nok saa eensidig Christen vil kunne nægte den. For os, for hvem Christi Rige kun er en Skikkelse, under hvilken det aandelige Skaberriges Gang er fremkommen i høiherlige Virkelser — thi Christi Rige og Christenskab er os to meget forskjellige Ting, —

for os er denne Sag simpel, og det har glædet os, at Lignelsesfortællingen om den yderste Dag ligefrem lærer, at Mange kunne høre Christus til, uden at have kjendt ham, ja at Christus netop har især villet tilkjendegive Dette. Man kunde da nu ogsaa give Calvins Lære en Udlæggelse, som vilde betage den alt sit Stødende, men vistnok gjøre den til Noget, den hos ham ei var, idet man sagde, at Prædestinationen var det i Verdensanordningen, som medførte, at der baade gaves Menneskesjæle, som vare dannede til Aandelighedslivet paa en saadan Maade, at de maatte være udødelige, og tillige gaves Menneskesjæle, som ei vare skabte til at gaae saaledes ind i Aandelighedsriget, men derfor og ikke vare udødelige. Ja man kunde ogsaa tænke sig, at der var en Livets Kamp, hvorved det skulde afgjøres, under den uafbrudte Sjæleskabelsesgang, som jo bestandig skrider frem, om en vis Sjæl skulde vorde udødeliggjort; thi Gud har jo ikke skabt eengang for alle, men skaber evindeligen. Mange, som her havde været Onde, kunde da tænkes hisset gjennem Skjærsilden at vorde Guds Børn. Man kunde her ogsaa gaae tilbage ttl Helligberetningen om det Paradis, det vil jo oprindeligen netop kun sige den ypperlige Have, hvorfra Adam og Eva udstødtes, og det netop, for at de ei skulde gaae hen og æde af Livets Træ og derved blive udødelige, nemlig jordiskt udødelige. Nu var ved Christi Rige et andet Livsens Træ opreist til at nyde Frugten af til Udødeliggjørelse hisset. — Og nu kunde man da og forsone sig med Ordene i Rom. 9, 22*), naar man istedetfor for Fordærvelse læste Undergang, hvilket jo det græske Ord (ἀπώλειαν) ligesaa godt, ja endog nærmest og først, betegner.

Udsendingene hørte med Velbehag paa alt Dette, og gjentoge, hvad de forhen havde yttret flere Gange, at de maatte sige,

---

*) See S. 217.

at de fandt fuldt saa megen ei blot Christelighed, men og Christendom i Europa, som i Columbien i det Hele taget. Men nu spurgte de den Thronder, som havde talet sidst, om han kunde angive flere Helligskrivtsteder, som nærmere bestyrkede, eller rettere berettigede til, den Antagelse, at Helligskriften indeholder den Lære, at ikke alle Menneskesjæle ere udødelige.

Her udbrod en af Kjøbenhavnerne i de Ord: Jeg kan angive et saadant Sted, som var mig paafaldende, da jeg stødte paa det. Det findes hos Lukas 20, 35. 36. Her siges ligefrem, just hvor der er Tale om Livet hiinsides, til Sadducæerne, som nægtede et saadant: De, som agtes værdige til at faae Deel i hiin Verden og i Opstandelsen fra de Døde — og det hedder strax efter: De ere Engle lige og ere Guds Børn, efterdi de ere Opstandelsens Børn.

Throndeven tilføiede: Netop dette Sted vilde jeg viist hen til, saavelsom til Philipp. 3, 11, hvor Paulus om sig selv siger: om jeg dog kunde naae til de Dødes Opstandelse; derimod tør jeg ikke henvise til nogle af de mange Steder i Romerbrevets 5te, 6te, 7de og 8de, hvor Død og evigt Liv ofte omtales, men det saa, at begge maa, idetmindste nærmest, forstaaes aandeligen paa de fleste Steder, ligesom de maae det i Johannis's første Brev 3, 14, hvor Dette er aldeles klart. Imidlertid kan man ved Rom. 8, 11 dog ei Andet end spørge, om der ikke her tilkjendegives, at Udødeligheden beroer paa, at man gjennem Christus er optagen blandt Guds Børn. Det hedder: Men dersom Dens Aand, som opvakte Jesus fra de Døde, boer i Eder, da skal Den, som opvakte Christus fra de Døde, levendegjøre ogsaa Eders dødelige Legemer, fordi hans Aand boer i Eder. Her synes dog ligefrem tilkjendegivet, at Legemerne kun kunne udødeliggjøres ved den Guds Aand, som hvis Boliger de staae op fra de Døde. Og gaae vi nu tilbage til 1 Kor. 15, især Vers 20-23, og her see, at Christus ved sin Opstandelse er bleven Førstegrøden af de Hensovede, og

fremdeles, at, ligesom Alle doe ved Adam, saa skulle og Alle levendegjøres ved Christus, saa bringes vi dog ganske naturligen til ogsaa at forstaae Rom. 5te saaledes, at ogsaa her Christus fremføres som Den, ved hvem det evige Liv først kommer til Dem, som ved hans Retfærdighed ere retfærdiggjorte (Vers 18 og 21). Men ved det evige Liv bliver da nu at forstaae Livet efter dette, eller Udødeligheden, der hos Paulus alene tænkes under Skikkelse af Opstandelse, eller for de ved Chrtsti Gjenkomst Levende, af Omforvandling. Men man maa da vistnok antage, at Paulus, hvis Tanker her, som oftere, kun ere blevne staaende paa Halvveien, har ved Christus meent Guds Søn, eller det evige Ord i sin Virken fra de ældste Tider af, skjønt Ordene vistnok ikke ret ville stemme hermed.

Endelig bemærkedes, at kun ved at antage, at der gaves Sjæle, som ei vare udødelige, men skulde døe bort, d. er. reent høre op at være til, kunde man forstaae og forsone sig med Johannes's Ord (1 Joh. 5, 16), hvor det siges, at der gives en Synd til Døden, og Dem, der ere skyldige i en saadan, skal man ikke bede for: Ord, sagde Kjøbenhavnerne, som, strax da vi læste dem, vare os meget stødende, thi vi meente, at Den, som begik gruelig Synd, skulde man snarest tage sig af og bede for.

For os, sagde nu Kjøbenhavnerne, maa det være en afgjort Sag, at, dersom Christendommens Helligbøger lære en evig Fordømmelse for visse Sjæle, medens disse blive ved at leve med menneskelig Bevidsthed, saa kunne vi allermeest blot derfor ikke tillægge dem hiin saakaldte positive guddommelige Gyldighed, som kommende fra en udover den almindelige jordiske Tingenes Orden ophøiet Kilde, saa meget vi end i Almindelighed ville kunne anerkjende Muligheden af en saadan. Hvo kan dog hylde en Lære, som i Grunden gaaer ud paa, at Gud tilsidst ikke vil kunne løse sin egen Opgave, om vi saa maae sige.

eller fuldføre sit Værk til Fuldendelsen? Noget Andet er det, om der gives dødelige Menneskesjæle; det kunde jo nok være, ligesom det jo i Almindelighed om Dyresjælene antages, at de døe bort, idet der menes, at de kun have en tidsvarig Bestemmelse for denne Jord. Hovedsagen er, at alle Dages Ende ikke bliver den, at en Mængde Gudsskabninger blive tilovers, der af Gud selv overgives til en gruelig Usalighed, ja saaledes, at Gud maa overgive dem til Djævelen og hans Engle, som det hedder, det vil sige til Guds Riges Fiender, som Gud selv ei har kunnet magte, og hvorom man vel maa sporge, hvorledes de selv have kunnet opkomme og danne sig, dersom Gud ei skal tænkes som en kun halvmægtig Gud, efter Manichæernes Lære, der lade et ondt Grundvæsen lige fra første Begyndelse af have en af Gud uafhængig Magt over Alle, ligeoverfor Gud.

En af Afsendingene bemærkede herved, at de nuværende Manichæere i Columbien antoge, at Seieren tilsidst aldeles vilde vorde Guds.

Da der erindredes, at Menneskene jo som Frihedsvæsener selv havde optændt det Ondes Lue i sig, men at denne i sit Væsen var usaliggjorende, saa gjensvaredes med det Sporgsmaal, om da Gud havde skabt sig Børn, som vare bestemte til at skulle opdrages til saliggjorende Aandelighed, men som Gud ikke havde været i Stand til at opdrage, men maatte som forulykkede Børn overgive til et Rige, der var Guds Fiende.

Man kom nu til at tale om de Steder i Helligskriften, i hvilke der, foruden 1 Kor. 15de, syntes udtalt, at Alle engang skulde vorde salige. Allerførst viistes hen til 1 Joh. 2, 2, hvor det om Christus hedder, at han er en Forsoning for hele Verden. Men hertil bemærkedes nu, at deri, at Christus var bleven til, for at vorde en Frelser for al Verden, laae ikke, at al Verden ogsaa vilde vorde frelst, thi det kom an paa, om Alle vilde gribe efter

Frelsen, og Johannes havde jo selv senere sagt, at for Dem, som begik Dødssynder, ikke engang maatte bedes.

Ja, sagde nu en Hossiddende, vi komme da tilbage til, at ikke Alle have et udødeligt Liv i sig.

Nu toges 2 Pet. 3, 9 frem, hvor der udtrykkelig siges, at Gud ikke vil, at Nogen skal fortabes, men Alle komme til Omvendelse; fremdeles 1 Tim. 2, 4, hvor det ogsaa hedder, at Gud vil, at Alle skulle frelses, og komme til Sandheds Erkjendelse; endvidere 1 Tim. 4, 10, hvor de mærkelige Ord forekomme, at Gud er alle Menneskers Frelser, især Deres, som ere Troende; saa at altsaa Christentroen ikke er udelukkende Betingelse, hvilket da og stemmer med Det, der om den yderste Dags Dom siges i Slutningen af Matth. 25de.

Der anførtes fremdeles Kol. 1, 19-20, hvor der om Christus siges, at i ham behagede det (Faderen), at al Fylde skulde boe, og ved ham Alt forliges, baade Det paa Jorden og Det i Himmelen; disse Ord stemmede, meente man, fuldkommen sammen med det i 1 Kor. 15de Udtalte. Det Samme meentes om Eph. 1, 10, hvor der siges, at Gud kundgjorde sin Villies Mysterium, d. e. den til Guds Hemmelighedsdyb henhørende Villie, at samle Alt under eet Hoved ved Christus, baade Det i Himlene og Det paa Jorden. Endelig anførtes som særdeles talende Rom. 11, 32, hvor det hedder: Thi Gud indesluttede Alle under Ulydighed, for at han kunde forbarme sig over Alle. I Helligskriften betragtedes jo alle Mennesker uden Forskjel som syndige, altsaa maatte og alle Mennesker uden Forskjel være Gjenstande for Guds Forbarmelse, og det virkelig og i Gjerningen, ei i en blot og bar Tilgivelse.

Ja, sagde nu En af Udsendingene: Med disse Pauli Ord kan vistnok ikke bestaae, hvad man i Calvins Aand har sagt om Forskjellen imellem Guds foregaaende Villie, ifølge hvilken han vilde, at Alle skulde kaldes, som bestemte til Gjenstand for Frelsen,

og Guds efterfolgende Villie, som medforte, at en stor Deel ei skulde faae Naadevirkningen til virkelig at vorde frelst.

Kjobenhavnerne kunde ei Andet, end smile ad en saadan dobbelt Guds-Villen.

Men nu tilfoiede Udsendingen, at der dog atter maatte agtes paa, at Guds Villie og Beslutning vistnok angik Alle, men Sagen blev en anden, naar nu Mange forbleve gjenstridige.

Det vil sige, udraabte nu en Kjobenhavner: naar Gud ikke er i Stand til at lose sin egen Opgave.

Maae vi dog ikke, udraabte derpaa en Anden, prise os lykkelige, at vi ere udenfor al Afhængighed af den christne Helligskrivts Ord, saa kjær den end ellers er os?

Det viiste sig da, at, hvad Udsendingene især havde tænkt at gjore stor Virkning med, Henviisningen til Fornodenheden af en overordentlig guddommelig Aabenbaring til Oplysning om Livet hiinsides, ingen Virkning havde gjort hos Kjobenhavnerne. De anerkjendte, at det kunde være af stor Indflydelse og Værd, at faae en saadan Oplysning; men den, Helligskrivten gav, var deels en saadan, man ei kunde antage, men maatte vende sig bort fra, deels en saadan, der, ligesom saa meget Andet, holdt En i Uvished, hvorved man saa maatte fole sig henviist til den store jordiske, baade i det Legemlige og i det Aandelige fremtrædende, Livsfyldes store Bog.

Udsendingene spurgte nu, om man da fandt noksom Oplysning her.

Der svaredes, at, hvad enten der var en Udodelighed eller ei for de Enkelte, saa vilde man leve Livet i Europa, som man levede det. Afholde sig fra at nære Haab i Henseende til de Afdode vilde man ikke. Forresten syntes Alrorighedens store Bog at lære os at troe paa Udodelighed. Der er jo ogsaa udenfor Christendommen overalt troet paa et Liv efter dette, og

det ikke blot af Indbildningsudmalerie, men og baade ifølge naturlig Skjønsomhed og ifølge Dybtænkning. Baade Grækere og Romere og Jøder gave Beviser herpaa.

Ja, udraabte nu En, møde vi ikke her igjen Det, vi saa ofte møde, at Helligskriften med al sin Dybde ofte kun giver halve Tanker, hvis Udfyldelse vi maae søge, ikke i saadanne Ukyndighedens og Ueftertænksomhedens Smaalighedsanskuelser, som Kirken blev fuld af, men ved at see os om til alle Sider i den store Livsfylde, som Vorherre, som sin store Aabenbaringsbog, udfolder for os, baade uden for os og inden i os?

Sex og tyvende Delingsstykke.

Angaaende Positiviteten.

Man vendte sig nu til tale om Positiviteten eller positiv Religion i Almindelighed. Vi ville nu berette, hvad der desangaaende kom frem, skjønt Adskilligt deraf allerede er forekommen tidligere.

Man meente, at mange Aarhundreders Erfaring mere end nokfom kunde lære, hvad det førte til, at udbrede Lærdomme, som blot paa Grund af Givernes høie Anseelse og Anseelsesmyndighed skulde troes og antages, for at Sindene kunde optage dem i sig, lempe sig derefter, leve sig ind deri, give sig hen dertil og fastholde dem, som noget Sandt og Godt, Gyldigt og Uanfægteligt. Det synes rigtignok, som om det hørte Menneskeheden til at gaae saadan Oplærelses Vei: først at faae vækkende og opflammende Forkyndere og Prædikere og Anførere, hvis Lærdomme antoges, deels paa Tro og Love, deels af virkelig Følelsesbevægethed og Istemmelse, deels ifølge Virkningen af

levende Forestillingsskabelse, deels af Misfornoielse med det Bestaaende og af Griben efter det Nye samt dertil sig knyttende Forhaabning og Kamplyst, for saa derpaa at skulle finde sig deri og komme til ret Erkjendelse. Men hvor meget var ikke ved saadan Fremfærd Guds Riges Retfærdighed opholdt i idelig Uretfærdighed, det vil sige Sandhedsriget opholdt i idelig Utilborlighed. Istedetfor at fore Alle snarest muligt til den indre Giver og Hjerteskaber og lade Riget nu vorde hans, reent og frit og aldeles, hvilket jo dog især havde maattet hore saadanne Tider til, som de, i hvilke Christus og hans Sendinge traadte op i Lande, der i Aarhundreder havde været Sæde for Aandsuddannelse, var man kommen i Gang med, midt i Christenheden at lade Enhver især og Alle tilhobe voxe op i Meget, som bagefter havde maattet erklæres for i hoi Grad Vrangt og Fordærvende; thi det havde jo de Indsigelseschristne erklæret om saare Meget, som i Eneraadighedskirken havde dannet sig og sat sig fast, men som dennes Tilhængere dog paa det Stærkeste havde holdt fast paa, ja saa stærkt, at de endog havde anseet alle Dem, som ei vilde antage det, for afskyelige Mennesker, værre end Tyve og Rovere; thi saaledes havde man jo til sine Tider, hele Aarhundreder igjennem, betragtet Dem, man havde kaldet Kjettere. Og hos de Indsigelseschristne var det jo bagefter i 16de og 17de Aarhundrede gaaet ligesaaledes til. Og sporger man sig nu, ad hvilken Vei var saa meget Slet, saa meget Falskt, saa meget Ondt kommen til at faae saadant Herredomme, saa maa man svare: Netop ad Positivitetens, ad den udvortes Anseelsesmyndigheds Vei, ad den under dens Paalæg sig boiende og sig derefter af skyldig Ærefrygt tillempende eller og ligefrem paatvungne Troes Veie. I stor Overtro, i stor Ugudelighed vare Utallige netop paa saadan Maade opvoxede og indvoxede; netop ad saadan Vei vare de blevne bragte til, deraf at vorde gjennemopfyldte. Ad saadan Vei havde efterhaanden

alle de mange Troesforkyndelser faaet sig troende Hengivne, enten virkelige eller saadanne, der skulde gjelde for at være det. Den hele christiske Anmasselse og det dermed forbundne Tvingherredomme havde reist sig op paa Positivitetens Grundvold, men var tillige forfremmet derved, at den Helligskrivt, som skulde være Grundlaget, indeholdt saare Meget, som fremkaldte Uvisheder, medens der usandfærdigen skulde holdes paa den Paastand, at den gav tilstrækkelig Lys og Vished. Paa den ene Side støttede Anmasselsen sig dertil, at man havde en Helligbog med rene fremviselige Ord at slaae paa, eller, som Nogle i de seneste Tider gjorde, en saakaldet apostolisk Bekjendelse med dens rene fremviselige Ord, men med lige saa store Misligheder, medens saa de Ene holdt sig til visse af disse Ord, som de sloge paa, Andre derimod holdt sig til andre og sloge paa dem, hver gjørende de af ham fremhævede Ord til Hovedordene. Paa den anden Side gjorde de mange store Uvisheder, at visse aandskraftige Mænds Skarpsindighed og Klogt i Skrivtudlæggelsen blev Grundvold ved Siden af Helligskrivten, ja mægtigere, end den i dens Frihed var, og saa dannedes selvgjorte Bekjendelsesskrivter, som man slog endnu stærkere paa, og haandhævede med samme Iver, som man forsvarede sine lovformeligen tilskjødede Eiendomme.

En saadan Tro paa et faststaaende eller fastslaaet udvortes Givet har hersket overalt. Den herskede hos Jøderne, hos hvilke den efter over halvtredie tusinde Aar endnu mere end hos Eder er kraftig og stærk. En saadan har ogsaa hersket hos mange Andre, hele Asien over, og har skaffet sig mange tusinde af Tusindere til Tilhængere. Dette er jo endog, længe efter at Christendommen var bleven vidt udbredt, skeet saaledes ved Muhamedanerne, at endog Christendommen derved blev fortrængt i netop saadanne Lande, hvor den havde hersket, ei blot i mange enkelte kraftige Sjæle, men i hele Folkemasser. Man saae deraf, hvad der kom ud

af, at gjøre en vis udvortes Anseelsesmyndighed, især en Helligskrivts, som erklæredes paa overordentlig guddommelig Maade at være kommen fra særdeles udvalgte guddommelige Udsendte, til Troens og Livsforelsens Grundlag. Det havde netop været en af Christendommens store Grunduløkker, at den var bleven udbredt ved en Prædikelse, som, efter at have henvendt sig til den naturlige aandelige Sands og Menneskefølelse i Folkeslag, hos hvilke allerede megen aandelig Dannelse fandtes, var gaaet over til at vorde en saadan, der gjorde en udvortes Anseelsesmyndighed til sit Grundlag, ret ligesom alt saakaldet Hedenskab havde gjort det, og Muhamedanismen siden gjorde det.

Denne havde endog gjort det med ganske anden Forstandighed og Gjennemforthed; thi først havde dens Stifter ikke gjort sig til Andet end Prophet, det er guddommeligen ved Aanden kaldet hellig Forkynder, der var at betragte som Udsending fra Gud; dernæst havde han, idet ogsaa han vilde gjøre en Bog til Grundvold, for at have noget Faststaaende og Uforanderligt, hvilket han vel havde lært af Joderne og af de Christne, selv affattet denne hele Bog, saa at alle hans Tilhængere vidste, at Alt deri var reent og heelt kommen fra ham selv, ganske som det læstes. Der antages nu ogsaa af den Deel af Muhamedanerne, som ansee sig for de rette, at deres Bog, Alkoranen, af Muhamed er aldeles nedskreven saaledes, som det Ord for Ord fra Evighed af var bestemt, at den skulde være, og derfor er den dem lige saa vel grundgyldig i Henseende til Sprogudtryk, Sprogvendinger, Lignelser og andet Saadant, som i Henseende til Troesindholdet. Bogen er dem en virkelig paa overordentlig Maade af Guddommen indaandet Bog, som derfor maa have fuld Guddomsanseelse i alle Henseender. Ja Dette vide I jo vel ligesaa godt, som vi vide det. Men seer man ikke her et saare talende Beviis paa, hvad der kommer ud af, at gaae den Vei, troende at antage en Helligskrivt af Ære-

frygt for eller Underordning under en hellig Anseelsesmyndighed, at lempe og berede Sjælen derefter, og saa at forfægte dens hele Indhold som noget høiere Guddommeligt, hvis Gyldighed og hvis Ret til at gjøres gjeldende i Verden, staaer over alt Andet, som uantastelig, saa at endog den evige Grundgiver og gjennem langsom Sjæleskabelse Fuldførende her skal finde en Skranke for sine videregaaende og nyt Lys, ny Indsigt og Gudserkjendelse givende indre Virkelser.

Forresten kan man, sagde nu en af de Hossiddende, en Throndér, ikke Andet, end i Muhamedanismens Opstaaen og Fremgang at see en meget naturlig Følge af Christendommens hele Fremfærd dengang. Man tør vel sige, at Verdensgangen, om hvilken man jo har sagt, at den er Verdensdommen, ikke kunde Andet, end føre til, at, hvis der var et livfuldt, endnu friskt opvakt Folk tilbage, som stod den østerlandske Tankebevægelse nær, saa maatte en ny stor Livsbevægelse kunne ventes reist derfra mod Christenskabet. Men jeg seer deri tillige en Gudsdom, som overgik Christenskabet, til Straf og til Haan for de Christnes Anmasselse og Overstadighed, for deres mangfoldige Overtro dengang, især dog for deres megen i Kirkens Forkjettringer fremtrædende Hovmod og Ugudelighed. Var det ikke, som om til Haan for dem en Mand, der i deres Øine dog vel maatte være værre end den værste Kjetter, skulde vorde en mægtig aandelig Fyrste og stifte et stort aandeligt Fyrstendømme, hvis utallige Undergivne skulde komme til at see med samme Haan ned paa de Christne og paa samme Maade behandle dem som lave, foragtelige Mennesker, som de Christne havde gjort det ved Jøderne og Kjetterne og Hedningene, forsaavidt de ikke vare gaaede ud paa at faae disse i Masseviis omvendte til Christendommen? Og netop i det Land, hvori en af Forkjettringens store Ivrere og Hærførere, Augustinus, havde udøvet stor Indflydelse, og hvorfra man senere efter Aarhundreders Bestræbelser,

havde faaet bortskaffet den forkjettrede Arianer-Lære, der var en nok saa god Lære, som den, der forkjettrede den, og som man for Christelighedens Skyld burde ladet i Ro, — netop i dette Land forjoges Christendommen ganske og Muhamedanismen indtog Herredømmet. En anden Gudsdom maa jeg dernæst see deri, at den mægtige Virkning, Muhamed udøvede, vakte Araberne til en saadan Virksomhed i Aandsforfremmelsens Tjeneste, at Europæerne kom til at gaae i Skole hos dem og at hente megen Oplysning fra dem i Spanien og Nordafrika. Men saa skulde dog de Christne ved deres Udbredelsesiver fordærve det gode fredelige Forhold, som var paa Veie til at danne sig imellem Muhamedanere og Christne i Spanien, til stor Skade endog for den Kraft, hvorved ellers reent aandelig det væsentlige Christelige kunde være trængt ind i Muhamedanernes Lande, medens man havde ladet dem beholde deres Prophet og Gudsfrygtsdyrkelse. Og da nu Araberherredømmet blev tilintetgjort i Spanien, hvilket skeede ved Vaabenmagt, hvad var det saa for en Christendom, som kom i dens Sted? En Christendom fuld af Grueligheder.

Udsendingene ønskede at komme bort fra alt Dette, og lode det derfor gaae ubesvaret hen. Men først maatte de dog høre de Kjøbenhavnske samt Thronderne tale om, at, naar det gjaldt at lade Christendommens sande, gode, dybe Lærdomme og Vækkelser komme til de Ikke-Christne, til Bedste for disses Sjæle, saa skulde man kun tage det reent Almeenmenneskelige deraf og prædike dette almeenmenneskeligen, det vil sige reent sjæletiltalende, forresten ladende Enhver sine hellige Skrivter, sin Gudsdyrkelse, sin Overtro, naar den var ham hellig, og intet mod Mennesker Ugudeligt var deri. Var der deri nogen saadant, maatte man søge, deels paa almeenmenneskelig Grund, deels paa Folkets egen Grund eller i dets egne Magtpaaliggenhedssager, at finde Modvirkning derimod, men lade alt positivt Christiskt blive udenfor.

Hiint ovrige Overtroesvæsen derimod skulde man overlade til den dybere Oplysning, de dybere almeenmenneskelige Sandheders, Vækkelsers og Hjerterorelsers Magt efterhaanden at fortrænge. Christendommen selv havde jo i sin Tid havt saare Meget af Deslige, hvilket Indsigelseskirkerne havde hos de Eneraadige bestridt og lastet, men som man forresten for en Deel heller skulde have lært Sine, at de Eneraadige havde god Ret til at beholde. Herhen horte de syv Helligshandlinger, og mange Slags Skikke og Jagttagelser, som dog ikke gjorde Meget fra eller til, men hvis Bekæmpelse derimod, ligesom Stridighederne mellem de to Indsigelseskirker indbyrdes, angaaende Hellignadveren, havde saare meget opholdt Christeligheden i lutter Uchristelighed, formorkende mange Sjæle i Henseende til Det, som dog var det Væsentligste, Kjærligheden, om hvilken Paulus havde sagt, at, hvor den ei var, saaledes som han skildrer den, var selv en Tro, som var saare stærk, et Intet. Paulus havde netop, som man af mange af hans Yttringer saae, havt mangt et Stridigheds- og Anklage- og Bekæmpevæsen med at gjore, og havde derfor engang i Anledning af noget Saadant sagt de ypperlige Ord i Romerbrevets 14de Delingsstykke: „Hvo er Du, som dommer en Andens Huustjener? For sin egen Herre staaer eller falder han, men han skal vel blive opretholdt, thi Gud er nok i Stand til at opretholde ham. En gjor Forskjel paa Dage" — (helligholder Sondagen paa en urimelig Maade, tilfoiede her en af de Hossiddende), — „en Anden agter alle Dage lige. Enhver vorde fuldbyrdet i sit eget Sind*). Den, som gjor sig Mening om Dage, han gjor det for Herren, og Den, som ikke gjor sig Mening om Dage, han gjør det ogsaa for Herren."

---

*) Udg. Anm. Angaaende Betydningen af Ordene i Rom. 12, 5, bedes man at agte paa det i mit Universitetsprogram fra 1846 S. 37 ff. Fremsatte.

Netop disse Ord, saa udbrod nu en Thronder, traadte man meget tidlig med Fødder i den christne Kirke; thi den første Skilsmisse og Bortstødelse, for ei at sige Forkjettring, hvilket man vel ikke tør være berettiget til, skeede paa Grund af, at man etsteds holdt Paaskehøitiden paa en anden Dag end andensteds. Søndagsovertroen, sagde nu En af de Hossiddende, maa man da lade Enhver, men ikke tilstede den ligefremme, ei heller den middelbare Søndagstvang, undtagen forsaavidt verdslig Livsordning kan kræve eller tilraade Noget deraf.

En af Kjøbenhavnerne gjentog de Ord: „Hvo er Du, som dømmer en Andens Huustjener? For sin Herre staaer og falder han. Men han skal vel vorde opretholdt. Enhver vorde fuldbyrdet i sit eget Sind;" han tilføiede: altsaa paa sin eiendommelige Maade, men han meente ellers, at der og kunde være sagt: Hvo tør Du hindre Guds Riges Gang i dets indre Virkelser? thi, naar, som Paulus tænker sig det, Hver gjør Sit for Herrens Skyld, for den rette Sandheds, eller den rette Ærefrygts Skyld, saaledes, som Sagen stiller sig for ham, saa er det jo Sandhedsrigets og Troes- og Gudhengivenhedsrigets Virkelser, vi see i det Ene, som i det Andet. Saadanne indre Virkelser skulle komme frit frem, for at Guds Rige ret kan komme til sin Uddannelse gjennem det Enes Afveielse mod det Andet, under Livets Forelsers Gang, og herved Sandhedsoverveielsen selv vorde det Raadigheden Udøvende. Det bemærkedes nu, at den lige Gyldigheds Menigheder fuldelig hyldede og iagttoge de anførte ypperlige Ord. Den lige Berettigelse fik her hos Paulus sin Berettigelse, og det endog ved selve Ordet Retfærdighed, hvor det anføres blandt Det, hvori Guds Rige bestaaer (17de Vers); thi her kunde jo Retfærdighed ikke, som ellers som oftest, betegne det sande Rette, det fulde Tilbørlige, da der jo netop var Tale om, hvad der var det Rette og Rigtige i Henseende til den omtalte Sag, endnu mindre kunde det her betegne Indgaaen

i Guds Børns Samfund, men maatte her betegne den simple Retfærdighed, Menneskeretfærdigheden, som det ene Menneske skal udvise mod det andet.

En af de Hossiddende læste nu op (saadan Oplæsning havde oftere funden Sted, uden at vi have anmærket det) Ordene i Vers 17: Thi Guds Rige er ikke Mad og Drikke, men Retfærdighed og Fred og Glæde i den hellige Aand.

Han tilføiede: Man maa vist sige, og idelig gjentage, at det har hørt til Christendommens store Grundulykker, at den alt for lidet i sin Fremfærd spurgte Retfærdigheden, den almindelige, simple Menneskeretfærdighed ad: Ere vi og berettigede til at færdes saaledes, som vi færdes?

Udsendingene, uagtet de vilde søge at undgaae, længe at opholdes, inden de kom til Det, de endnu til deres egentlige Formaals Fremme vilde udtale, kunde dog ikke undlade, at bemærke, at Paulus her ikke havde talet om Christendommens store og vigtige Lærdomme, men blot om noget saadant Mindre, som visse Dages Helligholdelse, Afholdenhed fra visse Spiser, Fasten til visse Tider og andet Saadant, og de vilde Intet have imod, at man maatte ønsket og fordret, at man i 16de Aarhundrede skulde i Lutherdommens Lande havt de anførte Ord for Øie og fulgt dem i Striden angaaende Hellignadveren, da Lutheranerne saa haardt forfulgte Dem, som i Henseende til denne antoge og hyldede den calvinistiske Forklaring og Anskuelse. Men med Hensyn til de væsentligste Grundlærdomme talede Paulus paa mere end eet Sted ganske anderledes.

Man svarede, at det vidste man, og man maatte ønske, at Paulus adskillige Gange bedre havde iagttaget hine sine egne Ord. Men en underlig Tale vilde det dog være, om man vilde sige, at i det Mindre maatte man have for Øie, at man ikke havde Ret til at dømme en Andens Huustjener, men i det Større og Vigtigere kunde Kirken gjøre det: i det Mindre skulde

man erkjende ham for Guds Undergivne, som man ei havde Ret til at dømme, da Gud var Den, for hvem han stod eller faldt, men i det Store og Vigtige var han de kirkelige Lærdommes Undergivne, og her kunde han frit dømmes af Kirken, det vilde dog sige af Menigheden, og dette atter af visse Mennesker, for hvilke han altsaa skulde staae eller falde.

Udsendingene gik ikke videre ind heri. Den lige Berettigelse, sagde de, indrømme jo alle De, som ei høre til Eneraadighedskirken, og videre gaae jo her Pauli Ord ikke. At han skulde have antaget, at det i sig selv var af lige Gyldighed, hvad enten man iagttog visse Afholdenheder i Henseende til Spiser, betragtende dem som Noget, man meente, at man burde iagttage, altsaa gjørende sig dem til Bud og Forskrivter, eller man ikke lod sig binde af Saadant, det havde han jo udtrykkeligen tilkjendegivet, ved at kalde Dem, der gjorde Hiint, de Svagere, og ved den hele Maade, han taler paa; ligesom han jo og flere Steder (Kol. 2, 20-23; 1 Tim. 3, 3-4) taler haardt mod Dem, som ville indføre en Leveviis, hvorefter man ei maa frit nyde Herrens Gaver. Men nu ønskede de dog at vide, om det var Kjøbenhavnernes Mening, at Muhamedanerne skulde have lige Berettigelse, nemlig ikke udvortes, men indvortes aandelig lige Berettigelse med Christendommen.

De svarede, at efter Eneraadighedskirkens Lære om, at man med Ærefrygt og Lydighed skulde følge Herrens udvortes Forelser, maatte de ansee Muhamedanerne ei blot for lige berettigede i indvortes aandelig Henseende, men og lige forpligtede; thi, hvorledes skulde de mere, end de Eneraadige, kunne ansee sig berettigede til at afgjøre Gyldigheden af den Ærefrygt og Lydighed, hvorunder Gud ved sine Forelser havde ladet dem voxe op. Ja, til Indsigelseskirkerne maatte de tale lige saa, medmindre disse vilde sætte den frie Fornuft-, Hjerte- og Samvittighedsovervejelse øverst paa Thronen, det vil sige: gjør Guds rene

ikke til Helligskriften alene bundne Tilsigelser og Givelser til Grundlag. Thi ligeoverfor Muhamedanerne, og paa lignende Maade ogsaa lige overfor mange Andre, og saaledes ogsaa for os, skal jo først den hele Helligskrifts Gyldighed afgjøres, og kan da ei forudsættes. Vi staae jo nødvendigviis udenfor Christendommen, paa en almeenmenneskelig Grund, naar vi skulle afgjøre det Spørgsmaal, om de christne Helligberetninger deels overhovedet ere troværdige, deels bør have den Anseelsesmyndighed, som man tillægger dem.

Syv og tyvende Delingsstykke.

Angaaende den lige Gyldighed. Christi Personlighed.

Man afbrød nu Sammenkomsten og Forhandlingerne, i hvilke Throndere nok saa meget, som Kjøbenhavnere, havde deeltaget, og samledes først igjen nogle Dage efter, og nu tog Klitov, som anden Dagen iforveien var kommen hjem til Riſtaden fra en Reise, allerførst Ordet saaledes:

Der er bleven fremført, hører jeg*), at det dog vel ei kan være af lige Gyldighed, hvad enten man troer paa Treenigheden, eller ikke, hvad enten man troer paa Jesu Christi Guddom, eller man anseer ham for et Menneske udaf Menneskehedens Midte, ligesom alle vi Andre. Jeg veed nok, at Mange i fordums Tider have meent, at, dersom han kun havde været et særdeles overordentligt Menneske, som flere Andre, der kun havde givet, hvad der af det indre Guddomsvæld ogsaa kunde være givet gjennem Andre, ad de almene indre aandelige Veie, saa havde

---

*) See S. 185-87.

hans Komme paa Jorden været uden den dybe Betydning, den for Christenheden maatte have. Jeg mener, at vi kunne være talende Beviser herimod; thi for os har den Fylde, der er udgaaet fra ham, været af stor Betydenhed, uagtet vi i ham kun see Den, gjennem hvem Faderen gav os meget Ypperligt, og jeg vil tilføie: have da ei Mænd, som Sokrates og Platon hos de Gamle, Luther og mange Andre, deriblandt herlige aandelige Sangere, været Mænd af stor Betydenhed? Eller vil Nogen sige, at Det, som skeede ved dem, kunde og uden dem være givet. Gud giver jo Alt gjennem visse Kaldede og Opvakte, Opflammede og af Tankerigdom, Liv og Lys Opfyldte. Netop som en Opvakt og Opfyldt udaf Menneskehedens Midte maae vi betragte Christus, modnet til at træde frem og forkynde og prædike Det, han var fyldt af, og til at søge at besjæle og beaande sit Folk dermed; og lad os saa endnu tænke paa, at han i al den lange forudgaaende Tid har maattet grunde meget over den dybere Betydning af de gamle Helligskrivters mangfoldige Tilsigelser og Bebudelser, og at han endda gjennemgik de 40 Dages Anfægtelser og Sjælekampe, forend det blev fuldkomment lyst i ham og den fulde Forvisning i ham og den fulde Kaldelse kom. Lad os nu og tænke os ham, som Den, der i al den Tid ofte og meget har følt det Syndens Tryk, der laae paa hele Menneskeheden, den Syndens Jammer, i hvilken Menneskeheden var, ret som vi have hørt, at i nittende Aarhundredes Slutning Mange gik og bare paa det hele gruelige Uretfærdighedens Tryk, der laae paa hele Menneskeheden, og lad os saa antage Dette netop at have været Betydningen af Johannes Døberens Ord om ham, at han var det Lam, som bar al Verdens Skyld*), ret, som hiint Offerdyr, hvilket Jøderne belæssede

*) Udgiverens Anm. Jeg mener engang hos Herder at have funden denne Tanke i nogle Ord om Johannes Døberen.

med Forbandelser og sendte ud i Orkenen, kun at han baer og følte dette Tryk, for at frelse Menneskeheden ud af det, saaledes som Mange efter ham have følt det og stræbt at udfrie Menneskeheden derudaf. Lad os saa see hen til, hvorledes han ofte laae Nætter igjennem og bad til Gud om Lys og Kraft og Styrke; lad os endvidere see ham vandre om, vinde Mange, men dog ingen afgjorende Fremgang at faae; lad os see ham strides med de Skriftkloge og Pharisæerne, og nu i en ung Alder, midt i sin Fremadstræben, vorde greben og fængslet, efter kort forhen at have ved sit hoitidelige Indtog i Jerusalem synes at gjore et unyttigt Forsog paa at bevæge Mængden til at hylde ham, et Forsog, der stærkt maa have virket med til, at hans Modstandere, som saae en farlig Tragten heri, gik til det Yderste imod ham, og det saa meget snarere, som de jo maatte befrygte, at, selv om han kun vilde virke aandeligen, saa vilde den Folkemængde, han ved sit hoitidelige Optog havde henvendt sig til, let komme til at tage Sagen saa, at der vilde blive en Oprorsbevægelse deraf. Og lad os nu sporge os, om vi i alt Dette kunne see Andet, end et af en hoi Tankefylde og en dyb Aands- og Hjertedrivt bevæget Menneske, i Lighed med Andre, som have omvandret og hoiligen stræbt og virket.

Saa lader os dernæst henvende Tanken til, hvorledes han i den dybeste Angst, saa at den rode Sveed drypper ned af ham, som Blodsdraaber, beder Faderen om at frie ham for den forsmædelige Dod. Kan den hele Forestilling, man har havt om hans Forudbestemmelse af, at skulle ved sin Pine og Dod forsone Menneskene med Gud oppe i Himmelen, og hans Forudviden og Forudforkyndelse om, at han skulde opstaae af de Dode, samt Forestillingen om, at han havde en overmenneskelig Guddom i sig, ja selv var en saadan, kan alt Dette og Mere bringes i Samstemming med hiin hans bittre, dybe angstfulde Bon om Befrielse? At han foier til: dog skee ikke min Villie, men

Din, kan her Intet gjøre, thi denne Tiltanke maae vi overalt tænke os hos Christus, naar han beder; denne Tiltanke bør jo træde til hos os Alle. Vi maae da ogsaa antage, at den vilde være traadt til hos Christus, hvis han havde bedet Gud om de 12 Legioner Engle, hvorom vi strax efter høre ham saa bestemt forsikkre, at Gud vilde sendt ham dem til hans Redning, naar han havde bedet ham derom (Matth. 26, 53). Men disse Ord maae vække os ny Forundring; thi nu saae vi jo netop Christus med Dødsangst bede Gud om saadan Hjelp, men den kom ikke, og atter er at bemærke, at han jo siger, at han ikke vil bede om disse Engle, thi saa vilde Skrivterne ikke fuldbyrdes, og at der maatte skee, hvad der skeede, og dog bad han nylig fuld af Angest Gud om at befries herfra.

Men saa Meget her end er, som vi ikke let kunne bringe i Samstemming, saa er det Hele mig, saa vedblev Klitov, med den hele Gaaen op og ned i Christi Indre, som vi heri see, ganske naturligt, ja meget naturligt, saasnart jeg tænker mig ham som reent Menneske, lig os Andre, kun høit begavet og høit kaldet til at udrette Stort paa Jorden, som En af Dem, gjennem hvilke Guds Rige i Verdensgangen gjør sine store Fremskridt, idet Nyt træder ud fra det dybe Livsvæld gjennem visse Enkelte. Jeg seer ham for mig som Den, hos hvem, idet han granskede i sit Folks Helligskrivter og grundede over Det, han her fandt, den dybe sig deri rørende Guds- og Gudsrigebevidsthed og Gudsinderlighed, brød ud i klar Lue eller i fuld Blomstring; hans Folks hele Livsbetydning sammentrængte sig i ham til sit rige, fyldige Altsaa. Jødefolket, dette afsondrede Folk, er og bliver dog det mærkeligste paa Jorden; thi endnu kan det ei Andet end vække Opmærksomhed i Columbien, hvor man, efter hvad man hører, og hvad jeg ogsaa under et halvaarligt Ophold derovre ifjor hørte og saae, endnu møder den Aand i dette Folk, som levende kan minde om, hvad det var for 3000 Aar

siden. Det havde en Bestemmelse og Fremtid for hele Menneskeheden. I oploftet og udvidet Skikkelse skulde den Aand, der rørte sig her, træde ud af og ud fra dette Folk til alle Folk. Denne Fremtid var allerede bebudet hos Moses, hvor det siges, at i Abrahams Æt skulle alle Slægter paa Jorden velsignes (1 Mose 12, 3; 18, 18; 26, 4; 28, 14). Paa det Livfuldeste havde dernæst Propheterne forkyndt den. De havde ei kunnet Andet end forkynde den, fordi de maatte føle, at de baere i sig et Gudsrige, som skulde vorde et Verdensrige paa Jorden, men som nu først hos os synes at skulle komme, saaledes som Esaias, Jeremias, Micha, med saa megen Forvisning see det at ville komme og at maatte komme ved Magten af den Guddom, der rørte sig i Jødefolket. Esaias skildrer det som et Rige, hvori Retfærdighed og Redelighed skal herske overalt med den dybeste Fredelighed. Det udmales som et Rige, hvori Ulven skal boe hos Lammet, Parderen ligge hos Kiddet, — det diende Barn skal lege ved Øglens Hul og det nysafvænte stikke sin Haand i Basiliskens Hule; — Jorden skal være fuld af Herrens Erkjendelse, som Vandene bedække Havets Bund. Isai, d. e.: Davids Rodskud skal staae som et Banner for Folkene; didhen skulle Hedningene søge om hellige Svar. (Es. 11. 5-10; see og 30, 4-5; 56, 17-25). Jeremias bebuder (31, 33) den Tid, da Herren vil lægge sin Lov ind i Sindene og skrive den ind i Hjerterne hos sit Folk (see og Jerem. 32, 38-40, samt Ezech. 11, 19-20, saa og Hebr. 8, 10). Men andensteds angaaer Bebudelsen ligefrem alle Folkeslag, som Es. 2, 3-4, hvor det hedder, at mangfoldige Folk skulle bryde op og sige: Kommer, lader os gaae op til Herrens Bjerg, til Jakobs Guds Huus! — thi fra Zion udgaaer Loven, og Herrens Ord fra Jerusalem, — og Folkene skulle forvandle deres Sværde til Plovjern og deres Spyd til Jern til at hoste med. Dertil er at føie Es. 12te samt 42, 1-6, hvor der siges, at Guds Udvalgte skal være et Lys for Hedningene, hvilke Ord

gjentages 49, 6, hvor det hedder: Til et Lys for Hedninger sætter jeg Dig, til at bringe min Frelse til Jordens Grændse; fremdeles er at anføre 51, 4-5, hvor Lignende staaer; endvidere 55, 4-5, hvor det hedder: Seer, til et Vidne for Folkene satte jeg ham, til en Fyrste og Lovgiver for Folkene; see, Folk, som Du ikke kjendte, skal du kalde hid, Hedninge, der ikke kjendte Dig, skulle ile hen til Dig; endnu tilføiedes Esaias 60, 2 og 3; 62, 10 og folg. — Af Jeremias anførtes 3, 17; af Joel (3, 1) de af Petrus i hans allerførste Prædiken (Apostl. 2, 17-18) paaberaabte Ord, hvor det hedder, at Gud vil, naar Tiden kommer, udgyde sin Aand over alt Kjød; endvidere Micha 4, hvor det Samme atter siges, som læses hos Esaias 2, 3-4; fremdeles Micha 5, 6; endelig Sach. 8, 20-23, hvor der i Slutningen læses: I de Dage skal det skee, at ti Mand af alle Folks Tungemaal skulle gribe fat paa en Jødes Kjortelflig og sige: Vi ville gaae med Eder; thi vi høre, at Gud er med Eder.

Mange af de anførte Steder oplæstes i deres Sammenhænge, ja ved flere af dem læstes heelt eller for en vis Deel de Delingsstykker, hvori de fandtes. Disse Oplæsninger vare for Kjøbenhavnerne meget tiltrækkende, og Flere af dem fandt dem meget mere tiltalende, end Alt, hvad de maatte høre omhandlet af de mod hinanden Talende. Især gjorde Esaias 55de, en stor Virkning; thi det var ret som skreven for Europæerne, ligefra dets første Ord af, som lyde saa: Op Alle, I, som tørste, kommer til Vandet; I, som ikke have Penge, kommer og kjøber og spiser, kommer og kjøber uden Penge, uden Betaling, baade Viin og Mælk.

Man tænke sig nu, saa vedblev Klitov, efterat disse Oplæsninger vare til Ende, man tænke sig Christus, opfyldt paa dybeste Maade af den Propheternes Aand, som vi nu have hørt udtale sig, og som vi møde i meget Andet, og derved opfyldt af den store Tanke om det bebudede Herrens Fremtidsrige, men

tillige erkjendende og folende, at det maatte være et Rige, ikke paa Verdslighedens Maade, men et Rige af Aand og Sandhed, i Gudsfrygt og Hellighed, og nu tænke man sig ham kaldet til, det vil sige livsdrivtigt bevæget og fremskyndet til, at forkynde dette nye og tillige ikke nye, eller dette til det høiere Trin oploftede, Aandens Rige, som nu ved ham skulde begyndes iværksat, og til hvis Iværksættelse Alle skulde opfordres til at samle sig om ham, holde sig til ham og følge ham (omtrent som, hvis jeg tor tage en saadan Lignelse, Alexander af Makedonien kunde have opfordret alle Sine; hvorved vi da maaskee og allerbedst kunne opklare os, hvad der er bleven i sin Tid lært om Christi ei blot prophetiske og ypperstepræstelige, men og kongelige Embede). Han har da maattet føle sig kaldet til at træde op som, eller i sin Person at give, den forventede og bebudede Gudssalvede eller Messias.

Men nu har han dog ikke kunnet skjule for sig, at, om han end ikke vilde eller kunde ville søge at gaae den Verdslighedens Vei, som skulde havt jordisk Høihed i Følge med sig, og som ifølge Beretningen om hans Fristelse føres frem for ham af Djævelen, saa vilde han dog ikke kunne Andet, end fremkalde et Folkerøre, ja maatte endog selv vække et saadant. Men saa har han indseet, at han maatte selv komme til at udholde Forfølgelse og komme til at lade sit Liv for Folket, som Mange efter ham, drevne af hans Aand, have offret sig og ladet deres Liv for Menneskeheden, ja som Sokrates, der endda meget vel kunde reddet sig, kan og maa siges at have ladet sit Liv for sin Viisdomslære, hvilket og uden Tvivl har bidraget til, at han fik de Mange, som knyttede sig til ham, og med alle deres Skolers Forskjellighed vilde alle gjelde for sokratiske Grundindsigtssøgere. Som Christus ellers træder frem som et vidunderligt Menneske, nemlig paa ganske anden vidunderlig Maade, end de mange andre Vidunderlighedens Mænd, vi kjende, blandt hvilke vi kunne

fremhæve den nysnævnte Alexander, kunne vi da ogsaa nok forestille os, at han har maattet forudføle og forudantage sin Opstandelse fra de Døde. Derved vilde jo kun paa ham skee, hvad der skeede ved ham, d. e. ved Gud gjennem ham, da han opvakte den allerede til Forraadnelsen overtraadte Lazarus, hvilket jo skeede ved den Magt, som Christus kaldte Faderens, der i Fylde var traadt ind i ham, som den egentlig skal træde ind i os Alle, og med forskjellige Virkelser og paa forskjellig Maade, hvilket da og tilsiges og bebudes i Markus Evangeliums Slutningsord, og maaskee paa andre Kloder, hvor Gud har fremmeligere Børn, end her paa Jorden, kan høre til det Almindelige, medens Sligt her paa Jorden, bliver at betragte som en overjordisk Tingenes Ordens glimtvise Frembrud i vor lavere. Men Christi Forudseen og Forudhaab maae vi dog nu tænke os paa almeenmenneskelig Maade, og det endda med den nysnævnte Gaaen op og ned, saa at han har kunnet komme til, i dyb Angest at bede Faderen frie sig for Døden, og tilsidst, da endog hans Nærmeste flyede, og Ingen reiste sig for ham, har kunnet komme til at udraabe hine Begyndelsesord af den 22de Psalme: Min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig? Vi kunne meget vel, mener jeg, tænke os Christus som Den, der i sig har kunnet føle Kraften til at vække et andet Menneske op af Døden, uden derfor at have kunnet føle sig som Den, der skulde kunne reise sig selv op af en Død, der endda var Henrettelsens Død.

Jeg tør vel spørge, saa vedblev Klitov, om man ikke netop da giver Christi Tilvær dens rette fulde Betydning og Værd, og tillige dens sandeste Betydning, naar man ikke lader ham komme frem paa Jorden paa Vidunderets Maade ovenfra, man veed ei ret hvorledes og hvorfra, og gjør ham til et Slags Gud, men netop komme frem ved Livs- og Verdensgangens hele Medfør, som udsprungen ret ud af sit Folks inderste Midte og Dyb og tilmed af hele Jordeanlagthedens og Jordetilværelsens Dyb.

Men saa befrie man da nu Christendommen fra alt det Overtroens og Hedenskabsanskuelsens Svøb, hvori man, ei længe efter, at Paulus havde ladet den udtale sig i sin høitopløftende Frihed, ja endog allerede ganske artig i selve hans Dage, viklede den mere og mere ind, og hvori den i de næsten 2000 Aar af Mange og for Mange er holdt indsvøbt.

Tør jeg, vedblev Klitov efter et lille Ophold, tør jeg sammenligne Guddeligt med Verdsligt, saa vilde jeg her atter sammenstille Christus med Alexander den Store, som paa en vidunderlig Maade sammentrængte Grækerattraaen i sin Sjæl og hele Grækerstyrken i sin Herskeraand, og i faa Aar udrettede Stort, meget Stort, til Grækerdommets store Udbredelse.

Udsendingene blev ei lidet forundrede ved at høre saadan Tale, og det endda ikke af en gammel Thronder, men af en Europæer, en Kjøbenhavner. Men de meente, at, i hvad man saa vilde sige herom, saa var det Christendom, man her mødte, en Christendom, som, hvis den var opstaaet i Columbien, snart vilde være uddannet til Grundlæggelsen af en ny Kirke, som saa kunde bleven den 64de. Dette undlode de ikke at bemærke, altid havende i Tanke, at deres Formaal nærmest og først var, at faae Europæerne til at lade sig kalde Christne og modtage Christendaaben.

Klitov tog paa Ny Ordet saaledes: I Sandhed man synes mig at have forurettet Jesus Christus høiligen ved at gjøre ham til et Slags Gud, ja jeg har tænkt mig, at det er Hedenskabets Smitte, som har virket med hertil. Hvor ganske anderledes stor og herlig og høitpriselig staaer han ikke for os, naar vi tænke ham ganske som andre Mennesker, med ingen anden Guddom, end den Guddommelighedsopfyldthed, som hele Menneskeheden er anlagt og bestemt til, og som baade tidligere og senere mangfoldigen har viist sig i mange aandeligen høitstaaende Mænd og Qvinder; kun at den hos ham traadte fyldigere frem af det

inderste Dyb. Men især maa jeg sige, at man herved har berøvet Menneskeheden, og det just den fortrykkede, betrængte, lidende og kæmpende Deel af Menneskeheden, en stor Fortrøstning og et stort Tilhold. Er hans vidunderlige Undergjerningsmagt kun en ganske eiendommelig Naadegave hos ham, som Andre have havt andre store Naadegaver, der endog vidunderligen have viist sig i tidlig Barndom, saa kan den ei hindre, at han opstilles for os som Forbillede til Efterligning; saa hører han vor Menneskeleven til, og staaer paa lige Jordbund med os, især naar vi betragte hans Syndfrihed ei som en oprindelig, saa at sige medfødt, men som en tilvunden, ja tilkæmpet, hvilket vi jo desuden maae antage, naar hans Fristelse af Djævelen ei har været Spilfægterie. Saaledes betragtet bliver han fuldt staaende som Gjenstand for Tilbedelse og hvad I kalde Veneration, ja bliver nu først ret Gjenstand for en saadan, netop fordi han er reent Menneske, som vi, og staaer, vel nok ophøiet over, men i Lighed med, andre Mennesker, vi venerere, eller paa en saadan Maade høithædre og høitelske, at det kan kaldes et Slags Tilbedelse, i Lighed med, ikke blot Elskovens, men og anden, som ofte er bleven ydet Mænd af hele Hære, og som især aandfulde Qvinder ere tilbøielige til at yde ypperlige Mænd. Hvor ofte er ikke et Menneske saaledes bleven som en Gud for et andet Menneske, og hvor ganske hører det Menneskehjertet til at tilbede saaledes. Ja, kunne vi her Andet, end mindes, at Christus, (Joh. 10, 34-36), da han havde sagt, at han og Faderen vare Eet, og Jøderne kaldte Dette en Gudsbespottelse, svarede dem ved at henvise dem til deres egen Helligskrivt, nærmest til Psalme 28, 6, hvor det hedder: I ere Guder og den Høiestes Børn. Christus spørger dem nu, hvor de da tør laste ham, fordi han har kaldet sig Guds Søn. Men tænke vi, at Guds Søn og Guds Børn ere to Begreber, som staae hinanden nær, saa ligger det ogsaa nær, at den Gudopfyldte er os som en Gud; men

for os faaer det først Betydning, naar en Gudopfyldt i vor Ærefrygt for ham og vor Hengivenhed og Kjærlighed til ham, bliver ret som til en Gud for os.

Klitov mindede nu Udsendingene — thi disse maatte han antage at være velbekjendte med den gamle Helligskrivt, — om, at Herren (2 Mose, 4, 16) siger til Moses: „Aaron skal være Din Mund, og Du skal være hans Gud"; endvidere (2 Mos. 7, 1): jeg har sat Dig til en Gud over Pharao; fremdeles (2 Mos. 22, 28): Guderne skal du ikke bande og dit Folks Overste skal du ikke laste; ikke at tale om den 45de Psalme, hvor en høiherlig Konge tiltales som en Gud, ligefrem ved Brugen af Ordet Gud (V. 7-8). — I en saadan Betydning, som Moses kaldes en Gud, og Israels Overster kaldes Guder, kan man meget vel kalde Jesus Christus en Gud, og han selv forlangte jo ei saa Meget, men kun, at han i lignende Aand maatte kaldes Guds Søn, hvortil vi maae føie: som Den, gjennem hvilken Gudsønligheden (Hyothesien, jfr. Rom. 9, 4) skulde komme til Alle.

Men hiint andet Guddomskab, som man paa en særegen Maade har villet tillægge Christus, kan kun forvirre og formørke Christus for os; han tages derved udaf denne vor Menneskehed og dens Hjem og Midte, og man tager derved hans hele Levens Betydning bort for os. Lad os ret ret lægge Mærke til Dette: Skal han være os Forbillede, Tilhold og Fortrøstning under Lidelser, skal han være os til Opmandelse, anspørende os ved sit Liv og sin Vandel til Omsorg for Mennesker og til Velgjørenhed, saa maa han staae for os som reent Menneske, overordentligt, som og Andre have været det, men som reent Menneske.

Jeg har, saa vedblev Klitov, i Norge oplevet, hvad jeg her siger. Jeg kom i det Østlige i Nordland til en Præsteenke, som her boede med to Børn. Vi vide jo vel alle, hvorledes, da Søvnen kom over Europa, Thronderne ordnede Kirkevæsenet

hos sig *). Moderen til den Præsteenke, jeg nævnte, fødtes nogle Aar efter, og hun, som var meget aandelig begavet og christeligsindet, lod sin Datter, der fødtes 30 Aar senere, voxe op i megen Indlevelse i Helligskrivterne, dog at hun kun gav hende Uddrag deraf, ja fik disse prentede og udgivne, og de bleve nu Helligskrivt for Egnen, ja for flére Egne, der med Tiden ingen anden Helligskrivt havde. Alt, hvad der var godt og kjernefuldt, var taget med, men Alt, hvad der kunde virre, var udeladt. Min Præsteenke var da bleven opdraget til, høiligen at elske Jesus Christus, som, for at fylde Jorden med Herrens Velsignelser, var vandret om, og havde prædiket og paa anden Læremaade udtalt Meget, der var til stor Beaandelse og Hjerteoplivelse, og havde dannet en Deel Udsendinge, men tilsidst, efterat være bleven meget forfulgt, var paa gruelig Maade henrettet ved Korsfæstelse, fordi han vilde oprette et Gudsrige paa Jorden i Stedet for det Mørkhedens eller Forblindethedens og Uretfærdighedens og Ugudelighedens Rige, som herskede overalt, saa at han baade i Liv og Død havde hengivet sig og ligesom offret sig for Menneskeheden. I saadan levende Kjærlighed til Christus, sagde Præsteenken, var jeg opvoxet; i den har jeg ladet mine Børn opvoxe; jeg saae i Christus og elskede i ham de ypperligste Høitankers Forkynder og Meddeler, jeg saae og elskede i ham Kampenes, baade de udvortes Kampes og Sjælekampenes og fremdeles ogsaa Lidelsernes store Fyrste. Hans var det store Rige, i hvilket jeg nu, næsten 2000 Aar efter hans Liv og Død, var opdannet og levede. Men en Gud saae jeg ikke i ham; hans Undergjerninger, om hvilke han jo selv har sagt, at ogsaa Andre kunde og skulde gjøre deslige, vare, meente jeg, komne af en ganske særdeles indre Aandsgave eller Gudsgave, hvorved han nu gik omkring og gjorde Vel, ligesom Andre have gjort det

---

*) See første Deel S. 421.

ved de dem givne Naadegaver. Udmærkede Skrivter havde han ikke affattet og efterladt, herlige Hoisange eller Dybsange havde man ikke af ham, som man har dem ypperlige og livsqvægende, ja jeg kan sige livsgivende, af Andre. Allerede Paulus giver os jo en Tankefylde og Aandsoploftelse og Aandsstyrkelse af endog hoiere Præg og dybere Magt, end Jesu Christi egen. Og hvor mange Mænd have ei udrettet aandelig Stort og Velsignelsesrigt baade for ham og efter ham, ved den Aand, som boede i ham, og som man derfor har kaldet og kunnet kalde hans Aand.

Saaledes talede Præsteenken, kun at jeg har oversat hendes Tale i mit Sprog. Derefter vedblev hun: See i denne varme Samleven med Christus og med saare Meget, som horte hans Rige til, levede jeg. Men aldrig kom det mig i Tanker at gjore dette Guds Barn, denne Guds Son, — der havde kaldet sig Menneskets Son, ret ligesom for at vi i ham skulde see Mennesket for alle Mennesker, ei en Jode, ei en Egypter, ei en Græker eller en Romer, nei see i ham det hele Menneskeheden tilhorende Menneske, — at gjore ham til Gud, til en Gud af Gud, eller hvad jeg siden har maattet hore. Thi, at han kaldte sig og Faderen Eet, at han sagde, at man i ham saae Faderen, det var mig noget Ligefremt; jeg saae jo virkelig i ham Gud, jeg horte Gud i Pauli Ord, jeg saae Gud i Luther, jeg saae og horte Gud i mange Andre. Men saa kom her En, som talede stærkt, ret som med Kraft og Myndighed, — dog, maa jeg sige, ikke med den rette af Hjertets Dyb kommende, — og han foreholdt mig nu den Lære, som han kaldte den sande Christi Kirkes almindelige Lære, ja kom frem med Noget, han kaldte den almindelige nicæiske Christenbekjendelse, og med en Treenighedslære, hvorefter Christus skulde være Gud, ligemed Gud Fader, og at man skulde paa eengang have een Gud og tre Guder; thi anderledes kunde jeg ikke fatte det. Gud skulde være i Himmelen, som Gud Faderen, men saa vandrede her paa Jorden et

Menneske, som ogsaa skulde være Gud selv, heelt og fuldt, ei formedelst Gudopfyldthed, som vi Alle skulle vorde det ved Guds hellige Aand, nei Gud, almægtig Gud, lige med Faderen, ikke Eet med ham, og dog Eet med ham, ikke paa den Maade, som Alle skulle være det, men som Den, der var Gud selv ved Siden af Gud selv. Jeg blev tilmode, som blev mit gudopfyldte Medmenneske, Jesus Christus, det vil dog sige Jesus den Guds Salvede, i og med hvem jeg havde levet i et Inderlighedsforhold, taget bort fra mig. Hvad var al hans Kamp, hans Lidelse, hans Stræben og Virken, al hans Velgjorenhed og Menneskevirksomhed, naar han var en Gud? Det varede længe, inden jeg kom mig af Det, den gode Mand havde overdænget mig med.

Saa talede Præsteenken, og jeg, sagde Klitov, som blev hos hende i fire Dage, forlod hende som Den, hun i mange Aar havde været.

Nu tog En af de Andre Ordet og sagde: Om vore gode Columbiere ville gaae ind paa den Betragtning af Jesus Christus, som nu her er fremkommen, veed jeg ikke; snarere kan jeg vel vide, at de ikke onske at indlade sig paa, med os at drøvte den. Det var og Andet, der af dem blev fremhævet. De paastode blot, at det ei kunne betragtes som en Ligegjeldenhedssag, hvad enten man troede paa Treenigheden eller ikke, hvad enten man ansaae Jesus Christus som Gud eller som blot Prophet. Herom være det mig nu tilladt at tale. Jeg vil netop for fulde Alvor mene, at det i væsentlig christelig Henseende Intet gjør til Sagen, hvad enten En heraf troer det Ene eller det Andet. Treenighedslæren kommer slet ikke det væsentlige christelige Sindelag ved, snarere vilde det høre samme til at bekjende, at man om Sligt slet ingen Dom eller Mening tør have, og endnu mindre tør paalægge nogen Anden nogen saadan. Hvad Christi Anseelsesmyndighed angaaer, saa have Mange havt en stor Anseelse i Verden netop i Aandelighedens Henseende, blot ved det sær-

deles Udmærkede eller Aanden særdeles Tiltalende i deres Taler, deres hele Fremtræden, deres Skrivter, ja endog en Anseelse, der ligesom Christi blev belemrende for den menneskelige Aands Fremgang, men man skulde ikke forvansket Christi og hans Apostles Ords rige og veldædige aandelige Indhold ved at lade dem skulle have deres Styrke i noget Andet, end deres egen indvortes Magt og Kraft. Vi her i Europa maae mene, at der, for at jeg skal nævne Eet, ingen Grund var til at forlade det Banner, under hvilket Christendommen blev af Petrus fort ind i Verden. Paa dette Banner stode de Ord (Apostl. Gj. 2, 23), at Moses havde sagt, at Gud vilde af Jodernes Brodre opreise en Prophet, ligesom Moses, og at ham skulde de høre i Alt, hvadsomhelst han vilde tale til dem. Under denne Paaberaabelse forkyndtes Jesus Christus, og vistnok kunde Ingen af de senere Propheter forend Christus sammenlignes med Moses, hverken i Henseende til Det, de udrettede, eller i Henseende til den store Betydning, med hvilken Moses stod, som Den, der havde havt ligefrem Adgang til Gud selv, eller til en Guds Engel, som Stephanus siger hos Lukas (7, 38, 53), og været den Midlende eller Imellemstaaende, Mæglende, imellem Gud og Menneskene, det vil her sige Joderne, igjennem hvem Gud forkyndte sig og sin Villens Medfor. Med Rette siges om ham i Slutningen af 5te Mosebog, der uden Tvivl er skreven meget længe efter Moses's Tid, at en saadan Prophet, som han, opstod ei mere, eller Nogen, der i Henseende til Udrettelse af Stort kunde lignes ved ham. Der maa tilfoies: indtil Jesus Christus kom, Petrus gik ikke længere, og kunde ikke ifolge Paaberaabelsen af Moses's Ord gaae længere, end at fremstille Christus som den Prophet, ved hvem et nyt stort aandeligt, hele Menneskeheden omfattende Rige, skulde opfores — paa Grundvolden af Moses og Propheterne hos Joderne, og paa Grundvolden af Græker- og Romerviisdom hos de Andre; thi at Christi hele Stræben

og Virken forudsatte, at megen Gudsfrygt og megen Bevidsthed om og levende Følelse for Pligt og Dyd, megen Samvittigheds-bevidsthed og Syndighedsbevidsthed var udbredt hos Grækere og Romere, ligger klart nok for Dagen. Christus opstod, som det med Rette er sagt, i Tidens Midte, og vil man i ham endeligen see det nye Livs egentlige Opstaaen, nu saa sammenligne man ham med Solens Opgang, i de Lande, hvor dens Lys længe har oplyst, om ei Alt, saa dog hele Strækninger, forend den selv bryder frem, hvilket hyppigt skeer gjennem Taager. — Men vi ville ikke dvæle herved: Hovedsagen er, at det vel netop maa regnes til Christendommens Grundulykker, at de Dybgranskningens Udtænktheder, som ere fremkomne i Lærdommene om Treenigheden, om Christi Guddom med Mere, bleve medoptagne under Det, som skulde være almeenchristelig Tro og Bekjendelse, ja hartad som den vigtigste Deel deraf. Det kan med god Grund været fordret i hine Tider, at man skulde knytte sig til Christi og hans Apostles hellige Lærdomme og Indstiftelser. Men videre, end Apostlene selv gik, skulde man ei være gaaet i den almene Christendoms Prædikelse; og Intet skulde været slaaet fast ved en udvortes bindende Bekjendelses Tvang eller Paalæg. Har man meent, at Sligt hørte med til Christendommens Fastnelse og Fremme, og at man ikke turde lade Aanden virke frit aandeligen, saa have Aarhundreder grueligen viist, hvad der blev Følgen af denne Forsyndelse mod Aanden og hvad der hørte Aandeligheden til. Hvad Treenigheden angaaer, saa er der et Hovedsted hos Paulus herom, som man aldrig skulde gaaet ud over; det staaer i 1 Kor. det 12te, 4-7: „Der ere mangeslags Gaver, men der er een Aand; der ere mangeslags Embeder, men der er een Herre; der ere mangeslags mægtige Kræfter, men der er een Gud, som virker Alt i Alle." Her er en Trehed, men ingenlunde en Treguddom eller en Gudstrehed. Herved skulde man ladet det forblive i Christenheden i det Hele,

og ladet Dybgranskerne om, hvad de videre til Forklaring, eller til en Verdensanskuelses Uddannelse, vilde udtænke eller mene at finde; men man skulde sagt, at alt Sligt maatte Enhver tage, som han fandt det bedst for sig; thi hvad enten Sligt lagdes til Rette paa den ene Maade eller den anden Maade, kunde sandt christeligt Sindelag, sand christelig Fortrøstning dermed bestaae, og naar det var saa, kunde man lade Aanderne arbeide i disse Udtænkelser, som de vilde. Man skulde virkelig i alt Saadant have oprettet den lige Berettigelse saaledes, at man netop havde ladet den lige Gyldighed eller Ligegjeldenheden, ja i en vis Forstand Ligegyldigheden, i Henseende til disse Dybtænkningens Sager, vorde ligefrem forkyndt paa Christelighedens Vegne, for at denne kunde vorde holdt fri for eller ubelemret af alt det Lærdmandsvæsen, som kun var for Nogle, men ikke for Alle. Alt Sligt skulde været erklæret for at være, og bor den Dag i Dag i Columbien erklæres for at være, netop lige meget og lige lidet gjeldende for den egentlige Christendom, det vil da sige for Christeligheden. Den fra Græker- og Romerverdenen kommende Granskningsog Grundelsesaand*) med sine Fiin-Udtænkninger, den fra de jødiske Skriftkloge kommende lignende Udpønselsesaand,

*) Der skulde egentligt være sagt Begrundelsesaand, men det er ei skeet, fordi Tydskeriet, der igjennem vore Blade lidt efter lidt er trængt meget ind i vort Sprog, har skudt det ægte, gode danske „begrunde", saaledes tilbage at „Begrundelse" nu vilde blive misforstaaet. Ligesom „grunde over Noget" betyder tænksomt at have at gjøre dermed i sit Indre, saa betegner „begrunde" dybt at betænke, grundbetragte, ret svarende til det fremmede „Speculation". Saaledes bruger Tyge Rothe Ordet „begrunde" og aldrig anderledes. Jeg har lagt Mærke til ikke faa Steder i hans til Historiens Philosophie henhørende Skrivter om Christendommen og Lehnsvæsenet, hvor Ordet begrunde bruges saaledes. Jeg maa ønske, at det indsættes igjen i sin gamle Betydning, i hvilken det hører med til vort Sprogs mange, men ved Tydskeriet tilbagetrængte Ypperligheder. At grunde er at dybtænke, at begrunde maa da være dybt at betænke.

gjorde et stort Skaar i Christeligheden. Lærdmandsfolket gjorde desværre sine Udtænktheder, som gik udover Det og udenfor Det, Christendommen havde til egentligt Formaal, til væsentlige hoivigtige Hovedsager. Og derved leed ikke blot hoiligen Menneskekjærligheden, som Paulus havde stillet hoit over Troen, men derved leed ogsaa hoiligen selve Troen, naar ved Tro dog menes ikke en udvortes Bekjendelsestro, eller en blot Lærdomsantagelsestro, men en levende Grebethed og Folelsesbevægethed, som med fuld Tillid, Hengivelse og Fortrostning tillige bærer i sig en kraftig Drivt til Virksomhed, saa stærk, at den endog kan, som Paulus siger, flytte Bjerge (1 Kor. 13de).

Otte og tyvende Delingsstykke.

En Islænder omtaler paa Ny, hvad Klitov havde sagt. — Udsendingene udtale sig om Kjobenhavnernes Christelighed, og onske, at de ville lade sig dobe med Christendaaben.

Vi have hidtil meest nævnet de Talende som Kjobenhavnere, men dog strax fra forst af bemærket, at ikke faa Throndere vare medindbefattede under dette Navn. Vi have og adskillige Gange bemærket, naar det var en Thronder, som yttrede sig. Men nu maae vi tilfoie, at Ordet Kjobenhavnere her ogsaa maa omfatte flere til Nistaden ankomne Mænd fra Sjelland, Fyen, Jylland, Halland, Skaane; thi fra alle disse Lande vare, da Udsendingene ventedes, komne Mænd, dog kun faa fra hvert. Af Qvindeligheder toge Ingen Deel i Forhandlingerne, dog sad nogle paa en Omgang som Tilhorerinder. Men nu bliver at berette, at i næste Mode indfandt sig en Islænder, som forst Dagen iforveien var kommen til Byen, og han tog nu Ordet, og bad, at man vilde tillade ham at tale efter sin Anskuelse om

det i forrige Møde Afhandlede, i Henseende til hvilket han var ganske enig med Klitov, efter hvad man havde fortalt ham, at denne havde sagt. Han tog da Ordet og holdt en Tale, som imidlertid i sin første Halvdeel kun indeholdt en Deel af det Samme, som Klitov havde udtalt. Blot nogle særdeles Udtryk kom her frem, som vakte Kjøbenhavnernes Opmærksomhed. Man maatte, sagde han, om Christus sige, at i ham gik noget høist Genialt i Eet med det Religiøse, det vil sige: det dybe Tankeskabende gik i ham i Eet med det Gudsinderlige. Fremdeles sagde han, at i Christus virkede det dybe Vinurgiske, hvorved meentes det Livsskabende, eller Livsfremarbeidelsen ud af og ud fra den dybe Livsgrund, og det saaledes, at i Det, som kom klart frem for Bevidstheden, udgjød sig og virkede Mere ud fra den dybe Livsgrund, end den lod opgaae for Bevidstheden, hvilken for Bevidstheden skjulte Virken man kaldte den mystiske. Endelig sagde han, at, naar man retteligen vilde see Christus som Guds for Jorden eenbaarne Søn og tillige som Menneskets, det vil sige Menneskehedens, Søn, saa skulde man gaae tilbage til det Øieblik, da af Verdenstaagen Jordkloden dannede sig, idet en vis Deel af denne trak sig sammen om et Middelpunct, til at danne en Klode. I Det, som da virkede, var fra først af et Guddommeligt tilstede, bærende i sig og i sin Villen den hele Fylde, som skulde komme. Fra dette Begyndelsespunct, fra dette første Livsrøre til Jordklodens Dannelse var Christi Fødsels Begyndelse at regne, ligesom den ypperligste aandfulde Sjæls Fødsel i et enkelt Menneske er at regne fra det Øieblik, da i Moderens Legeme den første Dannelse begynder af det Stof, hvoraf der saa blive de tre Hoveddele, der ere den første Begyndelse til den lidt efter lidt fremskridende Dannelse af Fordøielsesvirksomhedens Redskaber, Blodomløbets Redskaber med Tilbehør, og Redskaberne for hele Legemsholdningen samt Sandsning og Bevægelse. Naar man saaledes tog Sagen, og dertil maatte Meget føre, saa

1872.